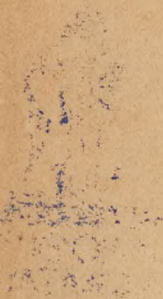

EN 204

25 / EN 204

910

ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΚΑΙ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ

ΤΟΥ ΔΙΣΕΚΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

❧ 1888 ❧

ΥΠΟ

ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ Κ. ΑΣΩΠΙΟΥ

ΕΥΓΕΝΕΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ ΦΙΛΟΚΑΛΩΝ ΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ ΕΥΠΑΙΔΕΥΤΩΝ
ΔΕΣΠΟΙΝΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Γ. Σ. ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΥ

1887

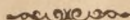
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΓΑΛΤΑΤΣΕ

ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Ε Π Ο Χ Α Ι

Ἀπὸ κτίσεως κόσμου, κατὰ τοὺς Ο΄	7396
» » » κατὰ τοὺς Λατίνους.	5892
» » » κατὰ τοὺς Ἑβραίους	5748
» τοῦ κατακλυσμοῦ	5154
» τῆς πυργοποιίας	4641
» τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης	2378
» κτίσεως Ῥώμης	2366
» τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου	2319
» τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης	2225
» τοῦ θανάτου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου	2211
» τῆς μεταθέσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἐκ Ῥώ- μης εἰς Βυζάντιον, ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου	1558
» τῆς διαιρέσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορ. εἰς Ἀνα- τολικὴν καὶ Δυτικὴν, ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου	1493
» κτίσεως τῆς Ἑνετίας	1467
» τῆς καταλύσεως τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας ἐπὶ Ῥω- μύλου Αὐγουστύλου	1415
» τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰουστινιανείου κώδικος	1319
» τῆς γεννήσεως τοῦ Μωάμεθ	1319
» τῆς φυγῆς αὐτοῦ εἰς Μεδιάν, ὅτε ἄρχεται ἡ Ἑγίρα, ἡ χρονολογία τῶν Ὀθωμανῶν, ἀριθμούντων ἔτη σε- ληνιακὰ	1036
» τῆς αὐτῆς καθ' ἡμᾶς	1266
» τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπὶ Λέοντος Θ΄ Πάπα Ῥώμης, καὶ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, πατριάρ- χου Κωνσταντινουπόλεως	836

Ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β'	435
» τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς	396
» τοῦ καινοτομηθέντος Ἡμερολογίου ἐπὶ Γρηγορίου ΙΕ', Πάπα Ρώμης	306
» τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως	67
» Ὁθωνος τοῦ Α', βασιλέως τῆς Ἑλλάδος	55
» Γεωργίου τοῦ Α', βασιλέως τῶν Ἑλλήνων	25

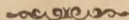

ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ

ΤΟΥ ΔΙΣΕΚΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΑΩΠΗ'

Ἰνδικτιῶνος ἔτος α'
 Ἡλίου κύκλοι δ'
 Σελήνης κύκλοι ε'
 Σελήνης θεμέλιον κη'
 Κρεωφαγίας ἡμέραι ες'
 Τὸ Τριψιδιον ἄρχεται Φεβ. ιδ'
 Ἑωθινὸν ε', ἡχρος πλ. α'
 Ἡ ἀπόκρεως Φεβρουαρίου κς'
 Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῇ Παρασκευῇ
 τῆς γ' ἐβδομάδος.
 Λατίνων Πάσχα, Μαρτίου κ'

Νομικὸν Πάσχα Ἀπριλίου ιη'
 Τὸ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ, Ἀπρ. κδ'
 Ἡ Ἀνάληψις, Ἰουνίου ε'
 Ἡ Πεντηκοστή, Ἰουνίου ιδ'
 Κυριακὴ τῶν Ἀγίων Πάντων
 Ἰουνίου ιθ'
 Ἡ νηστεία τῶν Ἀγίων Ἀποστό-
 λων ἡμέραι θ'
 Ἡ μνήμη αὐτῶν ἡμέρα Τετάρτη
 Ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων
 ἡμέρα Σαββάτω.

ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΟΝ

ΕΟΡΤΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ

Καθ' ὅς δὲν ἐργάζονται ἐν ταῖς δημοσίαις γραφείοις.

1 Νέον ἔτος.	8 Δευτέρα τῆς Πεντηκοστῆς.
2 Θεοφάνεια.	9 Ἅγιοι Ἀπόστολοι Πέτρος
3 Εὐαγγελισμός.	καὶ Παῦλος.
4 Μεγάλη Παρασκευὴ καὶ Μέγα	10 Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.
Σάββατον.	11 Ἅγιος Δημήτριος.
5 Δευτέρα τοῦ Πάσχα.	12 Αἱ δύο ἡμέραι τῶν Χριστου-
6 Ἅγιος Γεώργιος.	γάνων.
7 Ἀνάληψις.	

ΕΘΝΙΚΗ ΕΟΡΤΗ

25 Μαρτίου... .. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

ΕΟΡΤΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΑΙ

23 Ἀπριλίου	Τὸ ὄνομα τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως
12 Δεκεμβρίου	Τὰ γενέθλια Αὐτοῦ.
11 Ἰουλίου	Τὸ ὄνομα τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης
22 Αὐγούστου	Τὰ γενέθλια Αὐτῆς.
21 Μαΐου	Τὸ ὄνομα τῆς Α.Β.Υ. τοῦ Διαδόχου
21 Ἰουλίου	Τὰ γενέθλια Αὐτοῦ.

ΩΡΑΙ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

ΜΕΣΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1888 κυριεύων πλανήτης εἶναι ἡ

ΑΦΡΟΔΙΤΗ

ΤΟ ΕΑΡ	ἄρχεται τῇ	8/20	Μαρτίου	ὥρ. 5	λεπ. 22	π. μ.
ΤΟ ΘΕΡΟΣ	»	»	9/21	Ἰουνίου	» 1	» 47 π. μ.
ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΝ	»	»	10/22	Σεπτεμ.	» 4	» 40 μ. μ.
Ο ΧΕΙΜΩΝ	»	»	9/21	Δεκεμ.	» 10	» 28 π. μ.

ΕΚΛΕΙΨΕΙΣ

(Κατ' εὐμενῇ ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Κοκκίδου).

Κατὰ τὸ ἔτος 1888 θὰ συμβῶσιν 6 ἐκλείψεις, 2 τῆς σελήνης καὶ 4 τοῦ ἡλίου· ἐξ αὐτῶν μία μόνη ἐκλείψις τῆς σελήνης θὰ εἶναι παρ' ἡμῖν ὁρατὴ.

α') Ὀλικὴ ἐκλείψις τῆς σελήνης τὴν 16/28 — 17/29 Ἰανουαρίου ὁρατὴ ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἀρχὴ τῆς ἐκλείψεως εἰς τὰς 11 καὶ 5 Μ.Μ. τῆς 16/28	} μέσου χρόνου Ἀθηνῶν
» » ὀλικότητος » » 0 » 6 Π.Μ. » 17/29	
μέσον » ἐκλείψεως » » 0 » 45 » » »	
τέλος » ὀλικότητος » » 1 » 44 » » »	
» » ἐκλείψεως » » 2 » 44 » » »	

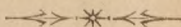
β') Ἐκλείψις τοῦ ἡλίου μερικὴ τὴν 30 Ἰανουαρίου (11 Φεβρουαρίου) ἀόρατος παρ' ἡμῖν, ὁρατὴ περὶ τὸν νότιον πόλον.

γ') Ἐκλείψις τοῦ ἡλίου μερικὴ τὴν 26 Ἰουνίου (8 Ἰουλίου) ἀόρατος παρ' ἡμῖν, ὁρατὴ κατὰ τὰ μεσημβρινὰ μέρη τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

δ') Ἐκλείψις τῆς σελήνης ὀλικὴ τὴν 10/22 Ἰουλίου ἀόρατος παρ' ἡμῖν.

ε') Μερικὴ ἐκλείψις τοῦ ἡλίου τὴν 26 Ἰουλίου (7 Αὐγούστου) ἀόρατος παρ' ἡμῖν, ὁρατὴ εἰς τὰ περὶ τὸν Βόρειον πόλον μέρη, τὴν Σκωτίαν, τὴν Σκανδιναυίαν καὶ τὴν Βόρειον Γερμανίαν.

ς') Ὀλικὴ ἐκλείψις τοῦ ἡλίου τὴν 20 Δεκεμβρίου (1 Ἰανουαρίου) ἀόρατος παρ' ἡμῖν, ὁρατὴ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν καὶ τὰ ΒΑ μέρη τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ.

Π Ι Ν Α Ξ

ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ
ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΚΑΙ ΝΥΚΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

		Ἀνατολὴ Ἡλίου		Δύσις Ἡλίου		Διάρκεια ἡμέρας		Διάρκεια νυκτὸς	
		ῥαι	λεπ.	ῥαι	λεπ.	ῥαι	λεπ.	ῥαι	λεπ.
Ἰανουαρίου	1	7	18	6	1	9	43	14	17
»	11	7	14	5	12	9	58	14	2
»	21	6	7	5	22	10	15	13	45
Φεβρουαρίου	1	6	51	5	35	10	41	13	19
»	11	6	41	5	46	11	13	12	47
»	21	6	29	5	55	11	26	12	34
Μαρτίου	1	6	16	6	3	11	47	12	13
»	11	6	4	6	12	12	11	11	49
»	21	5	46	6	22	12	26	11	34
Ἀπριλίου	1	5	29	6	32	13	2	10	58
»	11	5	16	6	42	13	26	10	34
»	21	5	4	6	50	13	47	10	13
Μαΐου	1	4	55	6	59	14	13	9	47
»	11	4	50	7	7	14	22	9	38
»	21	4	40	7	15	14	35	9	25
Ἰουνίου	1	4	54	4	21	14	33	9	27
»	11	4	41	4	23	14	40	9	20
»	21	4	59	4	31	14	50	9	10
Ἰουλίου	1	4	40	7	22	14	23	9	37
»	11	4	50	7	16	14	20	9	40
»	21	5	4	7	7	14	13	9	47
Αὐγούστου	1	5	14	6	5	13	41	10	19
»	11	5	23	6	42	13	19	10	41
»	21	5	31	6	28	12	56	11	4
Σεπτεμβρίου	1	5	41	6	11	12	30	11	30
»	11	5	55	5	55	12	6	11	54
»	21	5	53	5	40	11	42	12	18
Ὀκτωβρίου	1	6	2	5	44	11	17	12	43
»	11	6	11	5	11	10	53	13	7
»	21	6	29	4	59	10	31	13	20
Νοεμβρίου	1	6	51	4	48	10	7	13	53
»	11	6	41	4	42	9	52	14	8
»	21	7	29	4	39	9	39	14	21
Δεκεμβρίου	1	7	9	4	40	9	31	14	29
»	11	7	15	4	43	9	28	14	32
»	21	7	18	4	50	9	32	14	28
»	31	7	28	4	59	9	42	14	18

ΚΛΗΡΩΣΕΙΣ

ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΕΠΟΧΑΙ ΠΑΗΡΩΜΩΝ

Τῶν 6 ἑκατομμυρίων μετὰ λαχείου συνομολογηθὲν τὴν 14 Φεβρουαρίου 1863, ἐξοφλητέον ἐπὶ 34 ἔτη. Ἐποχὴ κληρώσεως 10 Ὀκτωβρίου· ἐποχὴ πληρωμῆς 1 Ἰανουαρίου παρὰ τοῦ Κεντρικοῦ Ταμείου. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δραχμαὶ 100 ἐπὶ τόκῳ 6 τοῖς %.

Τῶν 28 ἑκατομμυρίων, συνομολογηθὲν τὴν 10 Ἀπριλίου 1867, ἐξοφλητέον ἐπὶ 28 ἔτη. Ἐποχαὶ κληρώσεων 15 Μαρτίου καὶ 15 Σεπτεμβρίου· ἐποχαὶ κληρώσεων 14 Ἀπριλίου καὶ 15 Ὀκτωβρίου παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δρ. ν. 250 ἐπὶ τόκῳ 8 καὶ 9 τοῖς %.

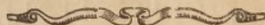
Τῶν 4 ἑκατομμυρίων, συνομολογηθὲν τὴν 29 Μαΐου 1871, ἐξοφλητέον ἐπὶ 78 ἔτη. Ἐποχαὶ κληρώσεων 15 Μαρτίου καὶ 14 Σεπτεμβρίου· ἐποχαὶ πληρωμῶν 15 Ἀπριλίου καὶ 15 Ὀκτωβρίου παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δρ. ν. 250 ἐπὶ τόκῳ 8 τοῖς %.

Τῶν 26 ἑκατομμυρίων συνομολογηθὲν τὴν 30 Νοεμβρίου 1874, ἐξοφλητέον ἐπὶ 44 ἔτη. Ἐποχαὶ κληρώσεων 15 Μαΐου καὶ 15 Νοεμβρίου· ἐποχαὶ πληρωμῶν 15 Ἰουνίου καὶ 15 Δεκεμβρίου παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δρ. ν. 500 ἐπὶ τόκῳ 6 τοῖς %.

Τῶν 10 ἑκατομμυρίων, συνομολογηθὲν τὴν 17 Δεκεμβρίου 1879, ἐξοφλητέον ἐπὶ 44 ἔτη. Ἐποχαὶ κληρώσεων 15 Μαΐου καὶ 15 Νοεμβρίου· ἐποχαὶ πληρωμῶν 15 Ἰουνίου καὶ 15 Δεκεμβρίου παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δρ. ν. 250 ἐπὶ τόκῳ 6 τοῖς %.

Τῶν 60 ἑκατομμυρίων, συνομολογηθὲν τὴν 3 Ἰανουαρίου 1877, ἐξοφλητέον ἐπὶ 40 ἔτη. Ἐποχαὶ κληρώσεων 20 Μαρτίου, 20 Ἰουνίου, 20 Σεπτεμβρίου, 20 Δεκεμβρίου· ἐποχαὶ πληρωμῶν 20 Ἀπριλίου, 20 Ἰουλίου, 20 Ὀκτωβρίου, 20 Ἰανουαρίου, ἐν Ἀθήναις μὲν παρὰ τῇ Γεν. Πιστωτικῇ Τραπεζῇ, ἐν Παρισίοις δὲ παρὰ τῇ Γαλλο-Αἰγυπτιακῇ Τραπεζῇ. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δρ. ν. 500 ἐπὶ τόκῳ 9 τοῖς %.

Τῶν 120 ἑκατομμυρίων, συνομολογηθὲν τὴν 30 Δεκεμβρίου 1880, ἐξοφλητέον ἐπὶ 49 ἔτη. Ἐποχαὶ κληρώσεων 1 Δεκεμβρίου καὶ 1 Ἰουνίου· ἐποχαὶ πληρωμῶν 1 Ἰανουαρίου καὶ 1 Ἰουλίου. Ὀνομαστικὴ ἀξία ἐκάστης μετοχῆς δρ. ν. 500 ἐπὶ τόκῳ 5 τοῖς %.

Σ Ε Λ Η Ν Η Σ Φ Α Σ Ε Ι Σ

N.	II.	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ			
13	1	Νέα Σελήνη..	ὥρ.	3	λ. 0 π. μ.
21	9	Πρῶτον τέταρτον	»	1	» 33 μ. μ.
28	16	Πανσέληνος	»	4	» 12 μ. μ.
4 Φεβρ.	23	Τελευταῖον τέταρτον...	»	11	» 29 μ. μ.
12	31	Νέα σελήνη	»	4	» 43 μ. μ.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

20	8	Πρῶτον τέταρτον	»	7	» 19 μ. μ.
27	15	Πανσέληνος... ..	»	5	» 3 μ. μ.
5 Μαρτιος	22	Τελευταῖον τέταρτον...	»	11	» 17 μ. μ.
12	29	Νέα σελήνη... ..	»	9	» 16 μ. μ.

ΜΑΡΤΙΟΣ

20	8	Πρῶτον τέταρτον	»	7	» 37 μ. μ.
27	15	Πανσέληνος	»	4	» 48 μ. μ.
3 Ἀπριλ.	22	Τελευταίαν τέταρτον ...	»	3	» 27 μ. μ.
11	30	Νέα σελήνη	»	7	» 52 μ. μ.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

19	7	Πρῶτον τέταρτον	»	3	» 42 π. μ.
26	14	Πανσέληνος	»	6	» 38 μ. μ.
2 Μάιος	20	Τελευταῖον τέταρτον...	»	8	» 35 μ. μ.
11	29	Νέα σελήνη	»	7	» 29 μ. μ.

ΜΑΙΟΣ

18	16	Πρῶτον τέταρτον	»	1	» 18 π. μ.
25	13	Πανσέληνος	»	4	» 45 μ. μ.
1 Ἰούνιος	20	Τελευταῖον τέταρτον ...	»	3	» 37 μ. μ.
9	28	Νέα σελήνη	»	7	» 13 μ. μ.

ΙΟΥΝΙΟΣ

17	5	Πρῶτον τέταρτον	»	8	» 44 μ. μ.
23	11	Πανσέληνος	»	6	» 41 μ. μ.
1 Ἰούλιος	19	Τελευταῖον τέταρτον ...	»	3	» 57 π. μ.
9	27	Νέα σελήνη	»	6	» 53 μ. μ.

ΑΤΤΙΚΟΝ

ΣΕΛΗΝΗΣ ΦΑΣΕΙΣ

N.	Π.	ΙΟΥΛΙΟΣ			
16	4	Πρῶτον τέταρτον ὥρ.	6	λ.	39 μ. μ.
23	11	Πανσέληνος »	7	»	12 μ. μ.
30	18	Τελευταῖον τέταρτον »	3	»	46 π. μ.
7	Δεφ. 26	Νέα σελήνη »	8	»	3 μ. μ.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

14	2	Πρῶτον τέταρτον »	7	»	12 μ. μ.
21	9	Πανσέληνος »	6	»	16 μ. μ.
29	17	Τελευταῖον τέταρτον »	2	»	36 μ. μ.
6	Σεπτέμ. 25	Νέα σελήνη »	8	»	22 μ. μ.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

20	8	Πανσέληνος »	6	»	36 μ. μ.
28	16	Τελευταῖον τέταρτον... .. »	9	»	17 μ. μ.
5	Ὀκτωβρ. 23	Νέα σελήνη »	3	»	31 π. μ.
12	30	Πρῶτον τέταρτον... .. »	1	»	53 π. μ.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

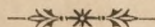
19	7	Πανσέληνος »	4	»	56 μ. μ.
28	16	Τελευταῖον τέταρτον... .. »	7	»	12 μ. μ.
4	Νοεμβρ. 23	Νέα σελήνη »	4	»	8 π. μ.
10	29	Πρῶτον τέταρτον... .. »	6	»	21 π. μ.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

18	6	Πανσέληνος »	3	»	24 π. μ.
26	14	Τελευταῖον τέταρτον... .. »	1	»	6 π. μ.
3	Δεκεμβρ. 21	Νέα σελήνη »	2	»	26 μ. μ.
10	28	Πρῶτον τέταρτον... .. »	1	»	18 μ. μ.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

18	6	Πανσέληνος »	2	»	21 μ. μ.
26	14	Τελευταῖον τέταρτον... .. »	9	»	43 μ. μ.
2	Ἰανουαρ. 21	Νέα σελήνη »	6	»	34 μ. μ.
8	27	Πρῶτον τέταρτον... .. »	2	»	57 μ. μ.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας 31. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 10 καὶ ἡ νύξ ὥρας 14.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Ὑδροχόον.

13	1	Πα.	† Ἡ περιτομὴ τοῦ Χριστοῦ. Βασιλείου τοῦ Μ. Ἀρ.
14	2	Σα.	Σιλδέστρου Πάπα Ῥώμης. Προεόρτ. Θεοφανείων.
15	3	Κυ.	† Μαλαχίου τοῦ προφήτου καὶ Γορδίου μάρτυρος.
16	4	Δε.	Ἡ σύναξις τῶν Ὁ Ἀποστ. καὶ Θεοκτίστου δαίου.
17	5	Τρ.	Θεοπέμπτου καὶ Θεωνᾶ μαρτ. Σαγκλητικῆς δς,

*Παραμονὴ τῶν Θεοφανείων
Νηστεία ἐν ᾗ ἂν ἡμέρα τύχη.*

18	6	Τε.	† Τὰ Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
19	7	Πε.	† Ἡ σύναξις τοῦ Προδρ. καὶ Βαπτ. Ἰωάννου Ἀργ.
20	8	Πα.	Δομνίκης τῆς δαίας καὶ Γεωργίου τοῦ Χοζεδίου.
21	9	Σα.	Πολυεύκτου μάρτυρος.
22	10	Κυ.	† Γρηγορίου ἐπ. Νύσσης καὶ Δοματιανοῦ Μελιτινῆς.
23	11	Δε.	Θεοδοσίου τοῦ Κοινοδιαρχοῦ.
24	12	Τρ.	Τατιανῆς μάρτυρος.
25	13	Τε.	Ἑρμούλου καὶ Στρατονίκου μαρτύρων.
26	14	Πε.	Τῶν ἐν Ῥαϊθῷ καὶ Σινᾷ ἀναιρεθέντων Πατέρων.
27	15	Πα.	Παύλου τοῦ Θηβαίου καὶ Ἰωάν. τοῦ Καλυδρίτου.
28	16	Σα.	Ἡ προσκύνησις τῆς ἀλύσεως τοῦ ἀποστ. Πέτρου.
29	17	Κυ.	† Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου Ἀργ.
30	18	Δε.	† Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου πατρ. Ἀλεξανδρείας.
31	19	Τρ.	Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ Ἀρσενίου Κερκύρας.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

1	20	Τε.	† Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου. Ἀργία.
2	21	Πε.	Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Νεοφύτου μάρτυρος.
3	22	Πα.	Τιμοθέου ἀποστόλου καὶ Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου.
4	23	Σα.	Κλήμεντος Ἀγκύρας καὶ Ἀγαθαγγέλου μάρτυρος.
5	24	Κυ.	† Ἐένης τῆς δαίας.
6	25	Δε.	† Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπισκ. Κ/λεως. Ἀργία.
7	26	Τρ.	Ἐνοφῶντος τοῦ δαίου.
8	27	Τε.	† Ἀνακομιδῇ τῶν λειψ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.
9	28	Πε.	Ἐφραίμ δαίου τοῦ Σῶρου.
10	29	Πα.	Ἡ ἀνακομιδῇ τῶν λειψ. Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου.
11	30	Σα.	† Τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἀργία.
12	31	Κυ.	† Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν θαυματουργ. Ἀναγύρων.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

• Ἐχων ἡμέρας 29. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 11 καὶ ἡ νύξ ὥρας 13.

• Ο Ἥλιος εἰς τοὺς Ἰχθῦς.

13	1	Δε.	Προεόρτια τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ Τρύφωνος μάρτυρ.
14	2	Τρ.	† Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρ. ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀρ.
15	3	Τε.	Συμεῶν τοῦ θεοδόχου καὶ τῆς προφήτιδος Ἀννης.
16	4	Πε.	Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου.
17	5	Πα.	Ἀγάθης μάρτυρος.
18	6	Σα.	Βουκόλου τοῦ ἐπισ. Σμύρνης καὶ Φωτίου Κ/λεως.
19	7	Κυ.	† Παρθενίου ἐπισ. Λαμφάκου καὶ Λουκά τοῦ δαίου.
20	8	Δε.	Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου καὶ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου.
21	9	Τρ.	Νικηφόρου μάρτυρος.
22	10	Τε.	Χαραλάμπους ἱερομάρτυρος.
23	11	Πε.	Βλασίου ἱερομάρτ. καὶ Θεοδώρας τῆς Αὐγούστης.
24	12	Πα.	Μαλετίου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
25	13	Σα.	Μαρτινιανοῦ τοῦ δαίου.

Ἀρχεται τὸ Τριώδιον

26	14	Κυ.	† Τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Αὐξεντίου τοῦ δαίου.
27	15	Δε.	Ὀνησίμου τοῦ ἀποστόλου.
28	16	Τρ.	Παμφίλου τοῦ μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
29	17	Τε.	Θεοδώρου τοῦ Τίρωνος.

ΜΑΡΤΙΟΣ

1	18	Πε.	Λέοντος Πάπα Ῥώμης.
2	19	Πα.	Ἀρχίππου τοῦ ἀποστόλου.
3	20	Σα.	Λέοντος ἐπισκόπου Κατάνης.
4	21	Κυ.	† Τοῦ Ἀσώτου. Τιμοθέου τοῦ ἐν Συμβόλοις καὶ Ἐδισταθίου ἐπισκόπου.
5	22	Δε.	Ἡ εὐρεσις τῶν λειψάνων τῶν ἐν τοῖς Εὐγενίου μαρτύρων.
6	23	Τρ.	Πολυκάρπου ἱερομάρτυρος ἐπισκόπου Σμύρνης.
7	24	Τε.	Ἡ α' καὶ β' εὐρ. τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμ.
8	25	Πε.	Ταρασίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.
9	26	Πα.	Πορφυρίου ἐπισκόπου Γάζης.
10	27	Σα.	Τῶν Κεκοιμημένων. Προκοπίου τοῦ Δεκαπολίτου.
11	28	Κυ.	† Τῆς Ἀπόκρεω. Βασιλείου τοῦ ὁμολογητοῦ.
12	29	Δε.	Κασσιανοῦ τοῦ Ῥωμαίου.

ΜΑΡΤΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας 31. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 12 καὶ ἡ νύξ ὥρας 12.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Κριόν.

13	1	Τρ.	Εὐδοκίας δσίας.
14	2	Τε.	Ἦσυχίου καὶ Εὐθαλείας μαρτύρων.
15	3	Πε.	Εὐτροπίου, Κλεονίκου καὶ Βασιλίσκου μαρτύρων.
16	4	Πα.	Γερασίου τοῦ δσίου.
17	5	Σα.	Κόνωνος μάρτυρος.
18	6	Κυ.	† Τῆς Τυροφάγου. Τῶν ἐν Ἀμορίφ ΜΒ' μαρτ. * Ἀρχεται ἡ ἀγία καὶ μεγάλη τεσσαρακοστὴ.
19	7	Δε.	Τοῦ ἐν Χερσῶνι ἱερ. Καπίτωνος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
20	8	Τρ.	Θεοφυλάκτου Νικομηδείας. Τῶν ἐν Σεβαστείᾳ Μ' μαρτύρων.
21	9	Τε.	Ἑαρινὴ ἡσμερία.
22	10	Πε.	Κοδράτου τοῦ μάρτυρος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ.
23	11	Πα.	Σωφρονίου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.
24	12	Σα.	Τῶν ἁγίων Θεοδώρων. Θεοφάνους ὁμολ.
25	13	Κυ.	† Τῆς Ὁρθοδόξιας. Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως.
26	14	Δε.	Βενεδίκτου τοῦ δσίου.
27	15	Τρ.	Ἀγαπίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ζ' μαρτύρων.
28	16	Τε.	Σαβίνου μάρτυρος καὶ Χριστοδούλου τοῦ δσίου.
29	17	Πε.	Ἀλεξίου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ.
30	18	Πα.	Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.
31	19	Σα.	Χρυσάνθου καὶ Δαρείας μαρτύρων.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

1	20	Κυ.	† Β' τῶν Νηστειῶν. Τῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα ἀνκιρεθέντων Πατέρων.
2	21	Δε.	Ἰακώβου τοῦ ὁμολογητοῦ.
3	22	Τρ.	Βασιλείου τοῦ ἱερομάρτυρος.
4	23	Τε.	Νίκωνος ἱερομάρτ. καὶ τῶν Ρ' μαθητῶν αὐτοῦ.
5	24	Πε.	Ζαχαρίου τοῦ δσίου.
6	25	Πα.	† Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου Ἀργία.
7	26	Σα.	Ἡ σύναξις τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.
8	27	Κυ.	† Τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Ματρώνης τῆς δσίας.
9	28	Δε.	Ἰλαρίωνος τοῦ νέου.
10	29	Τρ.	Μάρκου ἐπισκ. Ἀρεθουσίων καὶ Κυρίλλου διακόν.
11	30	Τε.	Ἰωάννου τοῦ συγγρφέως τῆς Κλίμακος.
12	31	Πε.	Ἰπατίου, ἐπισκόπου Γαγγρῶν μάρτυρος.

Α Π Ρ Ι Δ Ι Ο Σ

*Εχων ἡμέρας 30. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 13 καὶ ἡ νύξ ὥρας 11.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Ταῦρον.

13	1	Πα.	Μαρίας δσίας τῆς Αἰγυπτίας.
14	2	Σα.	Τίτου δσίου τοῦ θαυματουργοῦ.
15	3	Κυ.	† Δ' τ ὦ ν Ν η σ τ ε ι ὦ ν. Νικήτα τοῦ δσίου καὶ Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου.
16	4	Δε.	Γεωργίου δσίου τοῦ ἐν Μαλεῶ.
17	5	Τρ.	Κλαυδίου, Θεοδώρου καὶ λοιπῶν μαρτύρων.
18	6	Τε.	Μ έ γ α ρ Κ α ν ὡ ν. Εὐτυχίου ἀρχιεπ. Κ/πόλεως.
19	7	Πε.	Καλλισπίου μάρτ. καὶ Γεωργίου ἐπισκ. Μυτιλήνης.
20	8	Πα.	Τῶν ἀποστόλων Ἡρωδίωνος. Ἀγάθου, Ρούφου, Ἀσυχρίτου, Φλέγοντος καὶ Ἑρμοῦ ἐκ τῶν Ο'.
21	9	Σα.	Εὐφυχίου μάρτυρος.
22	10	Κυ.	† Ε' τ ὦ ν Ν η σ τ ε ι ὦ ν. Τερεντίου, Πομπηίου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς.
23	11	Δε.	Ἀντίπα ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Ξεργάμου.
24	12	Τρ.	Βασιλείου τοῦ ὁμολογητοῦ, ἐπισκ. Παρίου.
25	13	Τε.	Μαρτίνου Πάπα Ρώμης.
26	14	Πε.	Ἀριστάρχου, Πούδη καὶ Τροφίμου ἐκ αἰῶν Ο',
27	15	Πα.	Κρήσκεντος μάρτυρος.
28	16	Σα.	Τ ο ὕ Δ α ζ ά ρ ο υ. Ἀγάπης, Εἰρήνης καὶ Χιονίας μαρτυρῶν καὶ πᾶρθένων.
29	17	Κυ.	† Τ ὦ ν Β α ῖ τ ὡ ν. Σσμεῶν τοῦ ἐν Περσίδι.
30	18	Δε.	Ἰωάννου τοῦ δσίου.

Μ Α Ι Ο Σ

1	19	Τρ.	Παφνουτίου ἱερομάρτυρος.
2	20	Τε.	Θεοδώρου δσίου τοῦ Τριχινᾶ.
3	21	Πε.	Ἰανουαρίου ἱερομάρτυρος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ.
4	22	Πα.	Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου.
5	23	Σα.	† Γεωργίου μεγαλομάρτ. τοῦ τροπαιοφόρου. Ἀργία.
6	24	Κυ.	† Τ Ο Α Γ Ι Ο Ν Π Α Σ Χ Α. Ἀργία καὶ κατάλυσις πάντων καθ' ὅλην τὴν ἐβδομάδα τῆς Διακαινησίμου. Σάββα τοῦ στρατηλ. καὶ Ἐλισάβετ τῆς δσίας.
7	25	Δε.	Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ.
8	26	Τρ.	Βασιλέως ἱερομάρτ., ἐπισκόπου Ἀμασειας.
9	27	Τε.	Σσμεῶν ἱερομάρτυρος.
10	28	Πε.	Τῶν ἐν Κυζίκῳ θ' μαρτ. καὶ Μένωνος τοῦ θαυμ.
11	29	Πα.	† Τ ῆ ς Ζ ω ο θ ό χ ο υ Π η γ ῆ ς. Ἰάσονος καὶ Σωσιπάτρου τῶν ἀποστόλων.
12	30	Σα.	Ἰακώβου τοῦ ἀποσ. ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγ.

ΜΑΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας 31. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 14 καὶ ἡ νύξ ὥρας 10.

Ὁ Ἡλιος εἰς τοὺς Διδύμους.

13	1	Κυ.	† Τοῦ Θωμᾶ. Ἰερεμίου τοῦ προφήτου.
14	2	Δε.	Ἡ ἀνακαμιδὴ τῶν λειψάνων Ἀθανασίου τοῦ Μεγ.
15	3	Τρ.	Τιμοθέου, καὶ Μαύρας μαρτύρων.
16	4	Τε.	Πελαγίας μάρτυρος.
17	5	Πε.	Εἰρήνης μεγαλομάρτυρος.
18	6	Πα.	Ἰὼδ τοῦ δικαίου καὶ πολυάθλου.
19	7	Σα.	Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐν Ἱερουσαλ. Κοδράτου καὶ Ἀκακίου μ.
20	8	Κυ.	† Τῶν Μυροφόρων. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ, καὶ Ἀρσενίου τοῦ μεγάλου. Ἀργία.
21	9	Δε.	Ἡσαίου τοῦ προφήτου καὶ Χριστοφόρου μάρτυρ.
22	10	Τρ.	Σίμωνος ἀποστόλου τοῦ Ζηλωτοῦ.
23	11	Τε.	Μωκίου ἱερομάρτυρος.
24	12	Πε.	Ἐπιφανίου ἐπισκ. Κύπρου καὶ Γερμανοῦ Κ/λεως.
25	13	Πα.	Γλυκερίας μάρτυρος.
26	14	Σα.	Ἰσιδώρου μάρτυρος τοῦ ἐν Χίφ.
27	15	Κυ.	† Τοῦ Παράλυτου. Παχωμίου τοῦ Μεγ. καὶ Ἀχιλλίου ἀρχιεπ. Λαρίσης.
28	16	Δε.	Θεοδώρου τοῦ ἡγιασμένου.
29	17	Τρ.	Ἀνδρονίκου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἰουνίας.
30	18	Τε.	Τῆς Μεσοπεντηκοστῆς. Πέτρου καὶ Διονυσίου μαρτύρων.
31	19	Πε.	Πατρικίου ἱερ. ἐπισ. Προύσης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

ΙΟΥΝΙΟΣ

1	20	Πα.	Θαλλελαίου μάρτυρος.
2	21	Σα.	† Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῶν Μεγάλων βασιλέων καὶ ἱσαποστόλων. Ἀργία.
3	22	Κυ.	Τῆς Σαμαρείτιδος. Βασιλίσκου ἱερομάρ.
4	23	Δε.	Μαχὰλ τοῦ ὁμολογητοῦ, ἐπισκόπου Συννάδων.
5	24	Τρ.	Συμεὼν τοῦ ἐν τῷ θαυμαστῷ ὄρει.
6	25	Τε.	Ἡ γ' εὐρεσις τῆς τιμίας κεφ. Ἰωάννου τοῦ Προδρ.
7	26	Πε.	Κάρπου τοῦ ἀποστόλου ἐκ τῶν Ο'.
8	27	Πα.	Ἑλλαδίου ἱερομάρτυρος.
9	28	Σα.	Εὐτυχῶς ἱερομάρτυρος, ἐπισκ. Μεσιτηνῆς.
10	29	Κυ.	† Τοῦ Τυφλοῦ. Θεοδοσίας μάρτυρος.
11	30	Δε.	Ἰσαακίου ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Δαλμάτων.
12	31	Τρ.	Ἑρμείου μάρτυρος.

ΙΟΥΝΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας 30. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 15 καὶ ἡ νύξ ὥρας 9.

Ὁ Ἡλιος εἰς τὸν Καρκίνον

13	1	Τσ.	Ἰουστίνου μάρτ. τοῦ φιλοσόφου.
14	2	Πε.	† Τῆς Ἀναλήψεως. Νικηφόρου ἀρχ. Κ/πόλεως.
15	3	Πα.	Δουκιλλιανοῦ μάρτυρος.
16	4	Σα.	Μητροφάνους ἀρχιεπισκόπου Κων/πόλεως.
17	5	Κυ.	† Δωροθέου ἱερομάρτυρος ἐπισκόπου Τύρου.
18	6	Δε.	Ἰλαρίωνος τοῦ νέου, ἡγουμ. τῆς μονῆς Δαλματ.
19	7	Τρ.	Θεοδότου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Ἀγκύρας.
20	8	Τε.	Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψ. Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτ.
21	9	Πε.	Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Θερινὸν ἡλιοστάσιον, αἱ ἡμέραι σμικρύνονται

22	10	Πα.	Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντωνίνης μαρτύρων.
23	11	Σα.	Τῶν Κεκοιμημένων. Βαρθολομαίου καὶ Βαρνάβα τῶν Ἀποστόλων.
24	12	Κυ.	† Τῆς Πεντηκοστῆς. Ὁνουφρίου καὶ Πέτρου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ.
25	13	Δε.	† Τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἀκυλίνης μάρτ.
26	14	Τρ.	Ἐλισσαίου τοῦ πρ. καὶ Μεθοδίου ἀρχιεπ. Κ/λεως.
27	15	Τε.	Ἀμῶς τοῦ προφήτου.
28	16	Πε.	Τύχωνος ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος τῆς Κύπρου.
29	17	Πα.	Ἰσαύρου μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Μανουήλ, Σαβὲλ καὶ Ἰσμαὴλ μαρτύρων.
30	18	Σα.	Δεοντίου μάρτυρος.

ΙΟΥΛΙΟΣ

1	19	Κυ.	† Τῶν Ἀγίων Πάντων. Ἰούδα τοῦ ἀποστόλ.
2	20	Δε.	Μεθοδίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Πατάρων.
3	21	Τρ.	Ἰουλιανοῦ μάρτυρος τοῦ Ταρσέως.
4	22	Τε.	Εὐσεβίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Σαμοσάτων.
5	23	Πε.	Ἀγριππίνης μάρτυρος.
6	24	Πα.	† Τὸ γενέθλιον τοῦ Προδρόμου. Ἀργία.
7	25	Σα.	Φεβρωνίας δισιομάρτυρος.
8	26	Κυ.	† Δαυὶδ τοῦ δαίου, τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ.
9	27	Δε.	Σαμφῶν δαίου τοῦ ξε-οδόχου.
10	28	Τρ.	Ἡ ἀνακ. τῶν λειψ. Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν Ἀναρ.
11	29	Τε.	† Πέτρου καὶ Παύλου τῶν κορυφαίων ἀποστόλων. Ἀργία καὶ ἰχθύος κατάλυσις.
12	30	Πε.	† Ἡ σύναξις τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Ἀργία.

ΙΟΥΛΙΟΣ

*Εχων ἡμέρας 31. *Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 14 καὶ ἡ νύξ ὥρας 10.

*Ο *Ἡλιος εἰς τὸν Λέοντα.

13	1	Πα.	Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τῶν θαυμ. *Αναργύρων.
14	2	Σα.	*Ἡ ἐν Βλαχέρναις κατὰθ. τῆς ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκ.
15	3	Κυ.	† *Υακίνθου μάρτ. καὶ *Ανατολίου ἀρχιεπ. Κ/πόλεως.
16	4	Δε.	*Ανδρέου τοῦ *Ιεροσολυμίτου, ἐπισκόπου Κρήτης.
17	5	Τρ.	*Αθανασίου τοῦ ἐν *Αθφ καὶ Δαμπαδοῦ τοῦ θαυμ.
18	6	Τε.	Σισώη τοῦ Μεγάλου.
19	7	Πε.	Θωμᾶ τοῦ ἐν Μαλεῶ καὶ Κυριακῆς μεγαλομ.
20	8	Πα.	Προκοπίου μεγαλομάρτυρος.
21	9	Σα.	Παγκρατίου ἱερομάρτυρος, ἐπισκ. Ταυρομενίας.
22	10	Κυ.	† Τῶν ἐν Νικοπόλει ΜΕ' μαρτύρων.
23	11	Δε.	Εὐφημίας μεγαλομάρτ. καὶ *Ολγας τῆς δσίας.
24	12	Τρ.	Πρόκλου καὶ *Ιλαρίου τῶν μαρτύρων.
25	13	Τε.	*Ἡ σύναξις τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ καὶ Στεφάνου τοῦ Σαβδαΐτου.
26	14	Πε.	*Ακύλλα τοῦ ἀποστόλου καὶ *Ἰωσήφ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.
27	15	Πα.	Κηρύκου καὶ *Ιουλίττης τῶν μαρτύρων.
28	16	Σα.	*Αθηνογένους ἱερομάρτυρος.
29	17	Κυ.	† Μαρίνης τῆς μεγαλομάρτυρος.
30	18	Δε.	Αἰμιλιανοῦ τοῦ μεγαλομάρτυρος.
31	19	Τρ.	Μακρίνης καὶ Δίου τῶν δσίων.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

1	20	Τε.	† Τοῦ προφήτου *Ἡλιοῦ τοῦ Θεοδίτου. *Αργία.
2	21	Πε.	Συμεὼν καὶ *Ἰωάννου τοῦ συνασκητοῦ αὐτοῦ.
3	22	Πα.	Μαρίας τῆς Μαгдаληνῆς τῆς μυροφόρου.
4	23	Σα.	Φωκᾶ ἱερομάρτυρος καὶ *Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου.
5	24	Κυ.	† Χριστίνης τῆς μεγαλομάρτυρος.
6	25	Δε.	*Ἡ κοίμησις τῆς ἁγ. *Αννης, μητρὸς τῆς Θεοτόκου.
7	26	Τρ.	*Ερμολάου ἱερομάρτυρος καὶ Παρασκευῆς δσιου.
8	27	Τε.	† Παντελεήμονος τοῦ Μεγάλου καὶ ἱαματικοῦ. *Αργ.
9	28	Πε.	Προχόρου, Νικάνορος, Τίμωνος καὶ Παρμενᾶ ἀποστόλων.
10	29	Πα.	Καλλινίκου καὶ Θεοδότης τῶν μαρτύρων.
11	30	Σα.	Σύλλα, Σιλουανοῦ, Κρήσκεντος, *Επαινετοῦ καὶ *Ανδρονίκου τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν Ο'.
12	31	Κυ.	† Εὐδοκίμου τοῦ δικαίου καὶ προσόρτια τοῦ τιμίου Σταυροῦ.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Ἐχων ἡμέρας 31. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 13 καὶ ἡ νύξ ὥρας 11.

Ὁ Ἥλιος εἰς τὴν Παρθένον.

13	1	Δε.	Ἡ πρόεδρος τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τῶν Ζ' παίδων τῶν Μακκαδαίων, Σαλομονῆς καὶ Ἑλεαζάρου. <i>Ἀρχεται ἡ νηστεία τῆς Θεοτόκου.</i>
14	2	Τρ.	Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων Στεφάνου τοῦ πρωτομ.
15	3	Τε.	Ἰσαακίου, Δαλμάτου καὶ Φαύστου τῶν δσίων.
16	4	Πε.	Τῶν ἐν Ἑφέσῳ ἑπτὰ ἀγίων παίδων.
17	5	Πα.	Εὐδαιγνίου μάρτυρος.
18	6	Σα.	† Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος, Ἀρ. καὶ ἰχθ. κατ. Δομετίου δσιομάρτυρος.
19	7	Κυ.	Αἰμιλιανοῦ τοῦ ὁμολογητοῦ, ἐπισκόπου Κυζίκου.
20	8	Δε.	Ματθαία τοῦ ἀποστόλου.
21	9	Τρ.	Λαυρεντίου τοῦ ἀρχidiaκόνου καὶ μάρτυρος.
22	10	Τε.	Εὐπλου τοῦ διακόνου καὶ μάρτυρος.
23	11	Πε.	Φωτίου καὶ Ἀνικλήτου τῶν μαρτύρων.
24	12	Πα.	Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ.
25	13	Σα.	† Μιχαίου τοῦ προφήτου.
26	14	Κυ.	† Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Ἀργία.
27	15	Δε.	Ἡ ἀνακομιδὴ τῆς ἀχειροποιήτου εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Διομήδους μάρτ.
28	16	Τρ.	Μύρωνος μάρτυρος.
29	17	Τε.	Φλώρου καὶ Λαύρου τῶν μαρτύρων.
30	18	Πε.	Ἀνδρέου τοῦ Στρατηλάτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρ.
31	19	Πα.	

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

1	20	Σα.	Σαμουὴλ τοῦ προφήτου
2	21	Κυ.	† Θαυδδαίου τοῦ ἀποστόλου καὶ Βάσσης μάρτυρος.
3	22	Δε.	Ἀγαθονίκου μάρτυρος.
4	23	Τρ.	Λούππου μάρτυρος.
5	24	Τε.	Εὐτυχοῦς ἱερομ. μαθητοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.
6	25	Πε.	Ἡ ἐπάνοδος τῶν λειψάνων Βαρθολομαίου ἀποστ.
7	26	Πα.	Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας μαρτύρων.
8	27	Σα.	Ποιμένος τοῦ δσίου.
9	28	Κυ.	† Μωϋσέως δσίου τοῦ Αἰθίοπος.
10	29	Δε.	† Ἡ ἀποτομὴ τῆς κεφ. τοῦ Προδρόμου. Ἀργ. νηστ.
11	30	Τρ.	Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
12	31	Τε.	Ἡ κατὰ θεοὺς τῆς τιμίας ζωῆς τῆς Θεοτόκου.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Ἐχων ἡμέρας 30. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 12 καὶ ἡ νύξ ὥρας 12.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Ζυγόν.

13	1	Πε.	† Ἀρχὴ τῆς Ἰνδίκτου, ἥτοι τοῦ ἐκκλησιαστ. ἔτους. Ἡ σύναξις τῆς Θεοτόκου τῶν Μιασηνῶν καὶ μνήμη Συμεὼν τοῦ Στυλίου καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀργ.
14	2	Πα.	Μάμαντος μάρτυρος καὶ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.
15	3	Σα.	Ἀνθίμου ἱερομάρτυρος καὶ Θεοκτίστου τοῦ δαίου.
16	4	Κυ.	† Βαδύλα ἱερομάρτ. καὶ Μωϋσέως τοῦ προφήτου.
17	5	Δε.	Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, πατρὸς τοῦ Προδρόμου.
18	6	Τρ.	Ἡ ἀνάμνησις τοῦ θαύματος Μιχαὴλ τοῦ ἀρχιστρ.
19	7	Τε.	Προεδρία τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου. Σώζον- τος μάρτυρος.
20	8	Πε.	† Τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου. Ἀργία.
21	9	Πα.	Ἰωακείμ καὶ Ἀννης καὶ Σεβηριανοῦ μάρτυρος. Φθινοπωρινὴ ἡμερία
22	10	Σα.	Μηνοδώρας, Μητροδώρας καὶ Νυμφοδώρας μαρτ.
23	11	Κυ.	† Θεοδώρας τῆς δαίας.
24	12	Δε.	Αὐτονόμου ἱερομάρτυρος.
25	13	Τρ.	Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστά- σεως καὶ Κορνηλίου τοῦ ἑκατοντάρχου.
26	14	Τε.	† Ἡ ὕψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἀργία καὶ νηστ.
27	15	Πε.	Νικήτα μάρτυρος.
28	16	Πα.	Εὐφημίας μεγαλομάρτυρος.
29	17	Σα.	Σοφίας, Πίστews, Ἐλπίδος, Ἀγάπης μαρτ.
30	18	Κυ.	† Εὐμελίου τοῦ θαυματουργοῦ, ἐπισκόπου Γορτύνης.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

1	19	Δε.	Τροφίμου Σαββατίου καὶ Δορυμέδοντος μαρτῦρ.
2	20	Τρ.	Εὐσταθίου μεγαλομάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
3	21	Τε.	Κοδράτου τοῦ ἀποστόλου καὶ Ἰωῆ τοῦ προφήτ.
4	22	Πε.	Φωκᾶ ἱερομάρτυρος, ἐπισκόπου Σινώπης.
5	23	Πα.	Ἡ σύλληψις τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτ. Ἰωάννου.
6	24	Σα.	Θέκλης τῆς πρωτομάρτυρος.
7	25	Κυ.	† Εὐφροσύνης τῆς δαίας.
8	26	Δε.	† Ἡ μετὰστασις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἀργία.
9	27	Τρ.	Καλλιστράτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ΜΘ' μαρτύρων.
10	28	Τε.	Χαρίτωνος τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Βαροῦχ τοῦ προφ.
11	29	Πε.	Κυριακοῦ τοῦ ἀναχωρητοῦ.
12	30	Πα.	Γρηγορίου ἐπισκόπου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

*Εχων ἡμέρας 31. *Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 11 καὶ ἡ νύξ ὥρας 13.

*Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Σκορπίον.

13	1	Σα.	*Ανανίου τοῦ ἀποστόλ. καὶ *Ρωμανοῦ τοῦ μελφδοῦ.
14	2	Κυ.	† Κυπριανοῦ ἱερομάρτυρος καὶ *Ιουστίνης τῆς παρθ.
15	3	Δε.	Διονυσίου ἱερομάρτυρος τοῦ *Ἀρσεπαγίτου.
16	4	Τρ.	*Ἱεροθέου, ἐπισκόπου *Ἀθηνῶν.
17	5	Τε.	Χαριτίνης μάρτυρος.
18	6	Πε.	Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου.
19	7	Πα.	Σεργίου καὶ Βάκχου τῶν μαρτύρων.
20	8	Σα.	Πελαγίας τῆς δσίας.
21	9	Κυ.	† *Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου, *Ἀνδρονίκου τοῦ δσίου.
22	10	Δε.	Εὐλαμπίου καὶ Εὐλαμπίας τῶν ἀδελφῶν μαρτύρ.
23	11	Τρ.	Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου, ἐκ τῶν Ζ'. διακόνων καὶ Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ.
24	12	Τε.	Πρόδου, Ταράχου καὶ *Ἀνδρονίκου τῶν μαρτύρων.
25	13	Πε.	Κάρπου, Παπύλου, *Ἀγαθοδώρου καὶ *Ἀγαθονίκης τῶν μαρτύρων.
26	14	Πα.	Ναζαρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων καὶ Κοσμά τοῦ ποιητοῦ.
27	15	Σα.	Λουκιανοῦ μάρτυρος.
28	16	Κυ.	† Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου, μάρτυρος.
29	17	Δε.	*Ὡσῆ τοῦ προφήτου καὶ *Ἀνδρεῦ δσιομάρτυρος.
30	18	Τρ.	Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ.
31	19	Τε.	*Ἰωὴλ τοῦ προφήτου καὶ Οὐάρου μάρτυρος.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

1	20	Πε.	* Ἀρτεμίου μάρτυρος καὶ Γερασίμου τοῦ δσίου, καὶ Ματρώνης δσίας τῆς Χιουπολίτιδος.
2	21	Πα.	*Ἰλαρίωνος τοῦ μεγάλου.
3	22	Σα.	*Ἀδερκίου τοῦ θαυμ. καὶ τῶν ἐν *Ἐρέσφ Ζ' παίδων.
4	23	Κυ.	† *Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ ἀποστόλου.
5	24	Δε.	*Ἀρέθα μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.
6	25	Τρ.	Μαρκιανοῦ καὶ Μαρτυρίου τῶν Νοταρίων.
7	26	Τε.	† Δημητρίου τοῦ μεγαλομάρτυρος. *Ἀργία.
8	27	Πε.	Νέστορος μάρτυρος.
9	28	Πα.	Στεφάνου τοῦ Σαβδόχиту καὶ Τερεντίου μάρτυρος.
10	29	Σα.	*Ἀναστασίας τῆς *Ρωμαίας δσιομάρτυρος.
11	30	Κυ.	† Ζηνοβίου καὶ Ζηνοβίας τῶν ἀδελφῶν μαρτύρων.
12	31	Δε.	Στάχους καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀποστόλων καὶ *Ἐπιμάχου μάρτυρος.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Ἔχων ἡμέρας 30. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 10 καὶ ἡ νύξ ὥρας 14.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Τοξότην

13	1	Τρ.	Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ τῶν θαυματ. Ἀναργύρων.
14	2	Τε.	Ἀκινδύνου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
15	3	Πε.	Ἀκεφιαῖ μάρτυρος, καὶ ἡ κατάθεσις τῶν λειψάνων Γεωργίου τοῦ μεγαλομάρτυρος.
16	4	Πα.	Ἰωαννικίου μεγαλομάρτυρος καὶ Νικάνδρου καὶ Ἑρμαίου ἱερομαρτύρων.
17	5	Σα.	Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης τῶν μαρτύρων.
18	6	Κυ.	† Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ, ἀρχιεπισκ. Κ/πόλεως.
19	7	Δε.	Τῶν ἐν Μελιτινῇ ΔΓ' μαρτύρων καὶ Λαζάρου τοῦ θαυματουργοῦ.
20	8	Τρ.	† Π σύναξις Μιχαήλ τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν λοιπῶν ἁσωμάτων δυνάμεων. Ἀργία.
21	9	Τε.	Ὀνησιφόρου, Πορφυρίου μαρτ. Ματρώνης ὁσίας.
22	10	Πε.	Ὀλυμπᾶ, Ὁρέστου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀποστόλων.
23	11	Πα.	Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου μαρτύρων.
24	12	Σα.	Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος καὶ Νεΐλου τοῦ ὁσίου.
25	13	Κυ.	† Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀρχ. Κ πόλεως. Ἀργ.
26	14	Δε.	Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου. Ἀργία.
27	15	Τρ.	Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβέβου τῶν μαρτύρων.
<i>Ἀρχεται ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων</i>			
28	16	Τε.	Ματθαίου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ.
29	17	Πε.	Γρηγορίου τοῦ θαυματουργ. ἐπισκ. Νεοκαισαρείας.
30	18	Πα.	Πλάτωνος καὶ Ῥωμανοῦ τῶν μαρτύρων.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1	19	Σα.	Ἀδδίου τοῦ προφήτου καὶ Βαρλαάμ μάρτυρος.
2	20	Κυ.	† Γρηγορίου Δεκαπολίτου, Πρόκλου ἀρχ. Κ/πόλεως.
3	21	Δε.	† Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Ἀργία.
4	22	Τρ.	Φιλήμονος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ Κιλικίας μαρτ.
5	23	Τε.	Γρηγορίου ἀρχ. Ἀκραγαντίνων, Ἀμφιλοχίου ἐπισ.
6	24	Πε.	Κλήμεντος πάπα Ῥώμης καὶ Πέτρου Ἀλεξάνδρ.
7	25	Πα.	† Αἰκατερίνης μεγαλομ. Μερκουρίου μαρτ. Ἀργία.
8	26	Σα.	Ἀλυπίου καὶ Νίκωνος τῶν ὁσίων καὶ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Στυλιανοῦ τοῦ Παφλαγόνο.
9	27	Κυ.	† Ἰακώβου τοῦ Πέρσου μεγαλομάρτυρος.
10	28	Δε.	Στεφάνου τοῦ νέου καὶ Εἰρηγόρου μάρτυρος.
11	29	Τρ.	Παραμόνου καὶ Φιλουμένου τῶν μαρτύρων.
12	30	Τε.	† Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου, Ἀργία.

Δ Ε Κ Ε Μ Β Ρ Ι Ο Σ

Ἐχων ἡμέρας 31. Ἡ ἡμέρα ἔχει ὥρας 9 καὶ ἡ νύξ ὥρας 15.

Ὁ ἥλιος εἰς τὸν Αἰγόκερυν.

13	1	Πε.	Ναοὺμ τοῦ προφήτου.
14	2	Πα.	Ἀβδακούμ τοῦ προφήτου.
15	3	Σα.	Σοφονίου τοῦ προφήτου.
16	4	Κυ.	† Βαρβάρας μεγαλομ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.
17	5	Δε.	† Σάββα τοῦ θεοφόρου καὶ ἡγιασμένου. Ἀργία.
18	6	Τρ.	† Νικολάου ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας. Ἀργία.
19	7	Τε.	Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων.
20	8	Πε.	Παταπίου τοῦ δαίου.
21	9	Πα.	† Ἡ σύλληψις τῆς ἁγίας θεομήτορος Ἑκκλησίας. Ἀργία.
Χειμερινὸν ἡλιοστάσιον· αἱ ἡμέραι αὐξάνουσι.			
22	10	Σα.	Μηνᾶ, Ἑρμογένους καὶ Εὐγράφου μαρτύρων.
23	11	Κυ.	† Δανιὴλ δαίου τοῦ Στυλίου.
24	12	Δε.	† Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ. Ἀργία.
25	13	Τρ.	Εὐστατίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Λουκίας μάρτυρος.
26	14	Τε.	Θύρσου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων.
27	15	Πε.	Ἐλευθερίου τοῦ ἱερομάρτυρος.
28	16	Πα.	Ἀγγαίου τοῦ προφήτου καὶ Μαρίνου μάρτυρος.
29	17	Σα.	Δανιὴλ τοῦ προφήτου καὶ τῶν τριῶν παίδων καὶ Διονυσίου ἀρχιεπ. Αἰγίνης, τοῦ ἐκ Ζακύνθου.
30	18	Κυ.	† Σεβαστιανοῦ, Ζωῆς καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς μαρτύρων.
31	19	Δε.	Βονιφατίου μάρτυρος.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

1	20	Τρ.	Προεόρτια τῶν Χριστουγέννων, Ἰγνατίου τοῦ θεοφ.
2	21	Τε.	Ἰουλιανῆς μάρτυρος.
3	22	Πε.	Ἀναστασίας μάρτυρος τῆς Φαρμακολυτρίας.
4	23	Πα.	Τῶν ἐν Κρήτῃ δέκα μαρτύρων.
5	24	Σα.	Παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ Εὐγενίας μάρτ.
6	25	Κυ.	† Ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.
7	26	Δε.	† Ἡ σὺναξις τῆς Θεοτόκου καὶ Εὐθυμίου ἱερομάρτ.
8	27	Τρ.	† Στεφάνου τοῦ πρωτομ. Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ.
9	28	Τε.	Τῶν ἐν Νικομηδείᾳ καέντων δισμυρίων μαρτύρων.
10	29	Πε.	Τῶν ἐν Βηθλεὲμ ἀναιρεθέντων ἰδ' ἑκατὸν νηπίων.
11	30	Πα.	Ἀνυσίας δασιμάρτυρος.
12	31	Σα.	Μελάνης τῆς δαίης.

ΧΑΡΤΟΣΗΜΟΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΝΟΜΟΝ

Ἄρθρον 1. Ἐπὶ τῶν συμβολαίων καὶ τῶν ἐγγράφων τῶν κατονομαζομένων ἐν ταῖς σχετικαῖς διατάξεσι τῶν νόμων περὶ χαρτοσήμου, τὸ τέλος τῆς ἀξίας ἐπιβάλλεται κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα.

Ἐπὶ ἀξίας

μέχρι	δρ.	10	λεπ.	10
»	»	100	»	50
»	»	200	δρ.	1
»	»	400	»	2
»	»	600	»	3
»	»	800	»	4
»	»	1,000	»	5
»	»	1,200	»	6
»	»	1,400	»	7
»	»	1,600	»	8
»	»	1,800	»	9
»	»	2,000	»	10
»	»	2,400	»	12
»	»	2,800	»	14
»	»	3,200	»	16
»	»	3,600	»	18
»	»	4,000	»	20
»	»	5,600	»	25
»	»	6,000	»	30
»	»	7,000	»	35

Ἐπὶ ἀξίας

μέχρι	δρ.	8,000	δρ.	40
»	»	9,000	»	45
»	»	10,000	»	50
»	»	15,000	»	75
»	»	20,000	»	100
»	»	25,000	»	125
»	»	30,000	»	150
»	»	40,000	»	200
»	»	50,000	»	250
»	»	60,000	»	300
»	»	70,000	»	350
»	»	80,000	»	400
»	»	90,000	»	450
»	»	100,000	»	500
»	»	120,000	»	600
»	»	140,000	»	700
»	»	160,000	»	800
»	»	180,000	»	900
»	»	200,000	»	1,000

Ἐπὶ πασῶν δὲ ὑπερβαίνοντων τὰς δραχμὰς 200,000 τὸ ἐγγράφον συντάσσεται ἐπὶ χαρτοσήμου δραχμῶν χιλίων.

Ἄρθρον 2. Πλὴν τῶν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἄρθρῳ σημειουμένων τε-
λῶν ὑπόκεινται εἰς πρόσθετα τέλη τὰ ἐξῆς ποσά·

τὰ ἀνω τῶν δραχ.	10,000	μέχρι	30,000	πρὸς	$\frac{1}{4}\%$
» » » »	30,000	»	50,000	»	$\frac{1}{2}\%$
» » » »	50,000	»	100,000	»	$\frac{3}{4}\%$
» » » »	100,000	»	200,000	»	1%
» » » »	200,000		—	»	$1\frac{3}{4}\%$

τὰ πρόσθετα ταῦτα τέλη καταβάλλονται εἰς τὸ Δημόσιον ταμεῖον
ὑπὸ τοὺς ὅρους τοῦ ἄρθρου 2 § 6' τοῦ ΥΠΝ' νόμου τοῦ 1873.

Ἄρθρον 3. Ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν ἐγγράφων τὸ τέλος τοῦ χαρ-
τοσήμου διαβαθμίζεται ὡς ἑπεται :

Ἐπὶ ἀξίας				Ἐπὶ ἀξίας					
μέχρι	δρ.	500	λεπ.	50	μέχρι	δρ.	14,000	δρ.	14
»	»	1,000	δρ.	1	»	»	16,000	»	16
»	»	2,000	»	2	»	»	18,000	»	18
»	»	3,000	»	3	»	»	20,000	»	20
»	»	4,000	»	4	»	»	30,000	»	30
»	»	5,000	»	5	»	»	50,000	»	50
»	»	6,000	»	6	»	»	100,000	»	100
»	»	7,000	»	7	»	»	200,000	»	200
»	»	8,000	»	8	»	»	300,000	»	300
»	»	9,000	»	9	»	»	400,000	»	400
»	»	10,000	»	10	πλέον τῶν	400,000	»	500	
»	»	12,000	»	12					

ΕΠΙΝΟΜΙΣ

ΕΙΣ ΤΑ ΛΟΥΤΡΑ

I

ΑΜΑΡΤΙΩΝ ΚΑΘΑΡΤΗΡΙΑ

ΠΟΣΟΝ τὰ ἱαματικὰ λουτρὰ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ εἰσὶ διατριβαὶ τέρψεως, ψυχαγωγίας, διασκειδάσεων, εὐφροσύνης, ἀληθεῖς ἐπίγειοι παράδεισοι, ἐν οἷς Εὖαι πολλὰ καὶ οὐδείς ὄφρις, — τοῦλάχιστον ὑπὸ τὴν εἰδεχθῆ τοῦ ὄφριος περιβολήν—, μαρτυρεῖ ἡ εὐφυὴς αὕτη τοῦ Βολταίρου φράσις, ὅτι «καὶ γυναῖκες εἰσιν αἱ ἐπινοήσασαι τὴν χρῆσιν τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων», φράσις ἀνοίγουσα τῇ φαντασίᾳ εὐρύτατον ὅριζοντα εἰς χρυσοπόρφυρα ἰνδάλματτα. Ἐν Ἑλλάδι ὅμως τὰ μεταλλοῦχα λουτρὰ ἐπενόησαν οὐχὶ αἱ καλαὶ Ἑλληνίδες, ἀλλὰ Νεῖλοι καὶ Συμεῶνες, ἅγιοι Πατέρες πρὸς σωτηρίαν . . . ψυχικὴν τῶν προσερχομένων.

Ἐπὶ μακρὸν δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐξηγήσω πῶς οἱ ὅσιοι τῆς Ὁρθοδοξίας γεωγράφοι παρέλειψαν ν' ἀναγράψωσιν

ἐπὶ τοῦ χάρτου τῶν δύο ἀοράτων τοῦ μέλλοντος βασιλείων, Παραδείσου καὶ Κολάσεως, τὸν παρήγορον ἐκείνον τοῦ Καθολικισμοῦ σταθμόν, τὸ Καθαρτήριον, ὅπερ, διὰ σειρᾶς λειτουργιῶν καὶ προσκαίρων βασάνων, συγκιρνεῖ πῶς καὶ κολάζει ὅ,τι ἀπηνέε, σκληρόν, βάρβαρον καὶ ἀπάνθρωπον παρουσιάζει τὸ αἰώμιον τῶν ποινῶν τῆς Κολάσεως, δόγμα τοῦτο ἀποτρόπαιον, καθ' οὗ ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ὁριγένους, δικαίως ἐξκνίσταται ἡ ἀνθρώπινος συνείδησις. Ὅτε ὅμως ἠτύχησα νὰ ἴδω ἐκ τοῦ σύνεγγυς λουτρά τινα τῆς Ἑλλάδος, εἶρον εὐθὺς τὴν ἐξήγησιν. Τὸ Καθαρτήριον εἶναι παρ' ἡμῖν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν ταῖς θέρμαις τῆς τρισευδαίμονος, τρισολβίου καὶ τρισμακάρος Ἑλλάδος, καὶ ἀπεθύμασα τὸ προνοητικὸν πνεῦμα, — δὲν ἦσαν θεόπνευστοι; —, τῶν τῆς Ὁρθοδοξίας νομοθετῶν, οἵτινες, προβλέποντες τὰ μέλλοντα, ἐποιήσαντο ἐπὶ σκοπῷ τὴν παρᾶλειψιν ἐκείνην· διότι διπλοῦν Καθαρτήριον καὶ ὅλως περιττόν, ἅμα δὲ καὶ ἐπικίνδυνον θὰ ἠδύνατο νὰ παρᾶσχη ἀφορμὴν εἰς νέαν τινὰ ἀίρεσιν, ἀπειροὶ δὲ τότε αἱρέσεις ἐλυμαίνοντο τὸν Χριστιανισμόν.

Δυσεῖδεῖς καὶ πενιχραὶ καλύβαι, ἀντὶ οἰκιῶν, φιλοξενούσαι πανταχόθεν τοὺς δύο καὶ τριάκοντα τοῦ Αἰόλου ἀνέμους, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν πλευρίτιδα ἢ τὴν πνευμονίαν, παντοεῖδεῖς στερήσεις καὶ τῶν μᾶλλον στοιχειωδῶν, ὀχληρὰ πρὸς διατροφὴν μέριμνα, ἐν παντὶ ἀγριότης καὶ ἀπληστία, ἀθλιότης καὶ ῥωμηοσύνη, ἐνὶ λόγῳ βίος ἀβίωτος, ἐνιαχοῦ, ὡς ἐν Ὑπᾶτῃ, καὶ ὑπὸ διαλειπόντων πυρετῶν ποικιλλόμενος, ταῦτα πάντα ἐξαγνίζουσι βεβαίως τοὺς προσερχομένους καὶ προετοιμάζουσιν αὐτοὺς διὰ παντοειδῶν βασάνων εἰς καλλιτέραν ζωὴν. Δὲν δύναμαι νὰ εἶπω ἂν πάντες οἱ ἐν ταῖς θέρμαις τῆς Ἑλλάδος τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν καθαίροντες θ' ἀπολαύσωσι

καὶ τῆς βραχυλείας τῶν οὐρανῶν, — εἶναι τοῦτο ζήτημα ψυχολογικόν, ἄλυτον ἐκ τῶν προτέρων —, ἀναντίρρητον ὅμως ὅτι οὐκ ὀλίγοι βλέπουσιν ἐγγύθεν τοῦ Ἄδου τὰς πύλας. Ὅθεν νομίζω ὅτι ἀντὶ τῆς καταρώμεθα χυδαῖκῶς λέγοντες: Πήγαινε ἔς τὸ Διάολο, ἑλληνοπρεπέστερον πολὺ θὰ εἶναι ἂν εἰπῶμεν: Πήγαινε ἔς τὴν Κυλλήνην, τὴν Αἰδηψό, τὴν Ὑπάτη ἢ ἔς τὰς Θερμοπύλας, βέβηκοι ὄντες ὅτι ὁ στελλόμενος θὰ καλοπεράσῃ.

Πρὸ εἰκοσιπενταετίας καὶ ἐπέκεινα, ἀνὴρ σεβαστός, ἐν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ διπλωματίᾳ διαπρέπων, εὐχαρὶς ποιητῆς καὶ μελίρρυτος λογογράφος, ἐνὶ λόγῳ ὁ πρύτανις τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γραμματολογίας, μεταβὰς εἰς Ὑπάτην πρὸς θεραπείαν ρευματικῶν τινῶν ἐνοχλήσεων, μικροῦ δεῖν ἐτελεύτα ἐκ πνευμονίας, εἰ μὴ ἔσπευδον ἐκ Λαμίας ἰατροί, ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Μηλιώτης. Ἐν τούτοις ὁ ἑλληνικὸς τύπος, ἔκτοτε καλῶς πάντοτε πληροφορημένος, ἡγγεῖλε μετὰ λύπης τὸν θάνατον τοῦ ἀγαστοῦ ἀνδρός. Ἐπανελθὼν μετὰ τιγὰς ἡμέρας εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Ῥαγκαβῆς, — διότι περὶ αὐτοῦ πρόκειται, ὡς ἐνόησεν ἤδη ὁ ἀναγνώστης —, συνήντησε καθ' ὁδὸν Δημήτριον Πανταζῆν, τὸν Ἀττικόν, ὅστις εἶχε τότε τὸ brevet s. g. d. g. τῶν ἐπικηδείων.

— Καὶ πῶς! ζῆς! εἶπεν αὐτῷ ἑκπληκτὸς ὁ Πανταζῆς.

— Ὡς βλέπεις.

— Κρῆμα ἔς τοὺς κόπους μου! προσέθηκε μετὰ παρὰ πόνου, σοῦ εἶχα ἐτοιμάσει τὸν ἐπιτάφιον.

— Δὲν πειράζει, ἀπήντησεν ἐτοιμῶς ὁ κ. Ῥαγκαβῆς, δός μου τὸν καὶ σοῦ τὸν διαβάζω ἐγὼ ἔς τὸ θάνατό σου.

Ὁ Πανταζῆς ἐγένετο μακαρίτης, ἀλλ' ὁ κόπος τοῦ δὲν ἀπέβη μάταιος· εἶχεν ἀπαγγεῖλει τὸν ἐπιτάφιον εἰς ἄλλον, μικρὰς μεταβολὰς ἐπενεγκών.

II

ΠΟΣΟΝ ΔΙΑΡΚΕΙ ΜΙΑ ΔΙΚΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΟΤΕ κατὰ τὸ 1841 ἡρχόμην μετὰ τοῦ μακαρίτου πατρός μου ἐκ Κερκύρας εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, ἀνυπόμονος νὰ ἴδω ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ θαυμάσω τοὺς περιλαλήτους ἀπογόνους τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας, περὶ ὧν τόσα πολλὰ εἶχον ἀναγνώσει καὶ ἐν τῷ *Τοξότη* τοῦ Θ. Ὁρφανίδου, καὶ ἐν τῷ *Φίλῳ* τοῦ Λαοῦ τοῦ Ἀθ. Πετσάλη καὶ ἀλλαχοῦ, συνηντήσαμεν ἐν Πειραιεὶ γινώριμόν τινα. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν πρὸς αὐτὸν ἐρωτήσεων τοῦ πατρός μου, ὅστις καλῶς ἐγίνωσκε τὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1835, ἅτε περιήγηθεις αὐτὴν, ἦτο καὶ ἡ ἐξῆς :

— Καὶ πῶς πηγαίνει ἡ ὑπόθεσις τῶν λουτρῶν τῆς Ὑπᾶτης ;

— Εἶναι πάντα εἰς τὰ δικαστήρια, διδάσκαλε, ἀπήντησεν ἐκεῖνος.

*Εκτοτε παρῆλθον ἔτη ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα, σχεδὸν ἡμίσεια ἑκατονταετηρίς. Κατὰ δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἡ Εὐρώπη ἀνεστατώθη καὶ ὁ βίος ριζηδὸν μετεβλήθη. Ἐπεσεν ὁ Λουδοβϊκὸς Φίλιππος ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐγένετο δημοκρατία· ἀνετράπη ἡ δημοκρατία καὶ ἀνηγέρθη καὶ αὖθις ἡ Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία· ἔδυσεν ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἐπανάτειλεν ἡ δημοκρατία. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Βιέννα, ἡ χώρα τοῦ ἀπολυτόφρονος Μεταρνίχου, ἐπανέστη καὶ ἐγένετο συνταγματική, ἀλλὰ τὰ ὕδατα τῆς Ὑπᾶτης ἔμενον πάντοτε ἐπίδικα.

*Εκτοτε ἡ Ἰταλία, ἣτις εἶχε τότε Πάπην - βασιλέα ἐν Ῥώμῃ, καὶ βασιλέα ἐν Νεαπόλει, δοῦκας ἐν Τοσκάνῃ

Λούκκα, Πάρμα καὶ Μοδένη, Αὐστριακοὺς δ' ἐν Λομβαρδίᾳ, Ἑνετία καὶ καθ' ὅλην τὴν ῥωμαϊκὴν επικράτειαν, ἡ Ἰταλία κατώρθωσε νὰ τελέσῃ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἑνωσιν καὶ νὰ καταστῇ ἰσχυρὸν βασίλειον, ἀλλὰ τὰ ὕδατα τῆς Ὑπᾶτης ἔμενον πάντοτε ἐπίδικα.

Ἐκτοτε ἡ Γερμανία, ἥτις ἦτο διηρημένη εἰς ἄπειρα κράτη καὶ κρατίδια, ὧν ἓνιά τόσον μικροσκοπικά, ὥστε εἶχον τρεῖς στρατιῶτας καὶ ἥμισυν, — λέγω δὲ ἥμισυν στρατιῶτην, μετὰ τοῦ Α. Δυμᾶ, διότι ἄλλο κρατίδιον διέτρεφε καὶ ἄλλο ἐνέδυσεν αὐτόν, ὥστε ἦτο μισὶς —, ἡ Γερμανία κατέστη ἡ κραταιοτάτη τῶν αὐτοκρατοριῶν, ἀλλὰ τὰ δὺςμοῖρα ὕδατα τῆς Ὑπᾶτης ἔμενον πάντοτε ἐπίδικα.

Ἐκτοτε ἡ Σερβία, ἡ Ῥωμανία, τὸ Μαυροβούνιον, ἡ Βουλγαρία ἐγένοντο, τὰ μὲν βασιλεία, τὸ δὲ ἀνεξάρτητος ἡγεμονία, ἀλλὰ τὰ ὕδατα τῆς Ὑπᾶτης ἔμενον πάντοτε ἐπίδικα, ὡς ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1841.

Ἐκτοτε ἐξετελέσθησαν, ὡς ἐκ μαγείας, ἔργα τεράστια, ἡ δὲ ἐπιστήμη κατέπληξε τὸν κόσμον διὰ θαυμάτων: κατεσκευάσθη ἡ διώρυξ τοῦ Σουέζ (Ἡρώου), ἀπὸ πολλοῦ δὲ ἤρξατο ἡ τοῦ Παναμᾶ, καὶ διετρήθησαν αἱ Ἀλπεις, αἱ ἀπρόσιτοι Ἀλπεις τοῦ Ἀννίβια καὶ τοῦ Βοναπάρτου. Ἐπενοήθη ὁ ἡλεκτρικὸς τηλεγράφος, τὸ ἡλεκτρικὸν φῶς, τὸ τηλέφωνον, ὁ κόσμος μετεβλήθη, ἡλλαξεν ὅψιν καὶ τὰ ὕδατα τῆς Ὑπᾶτης . . . Ποταμοὶ κροτήσατε χερσὶν ἔπαυσαν ὄντα statu-quo. Ἀλλὰ καὶ ἡ φίλη Ἑλλάς δὲν ὑστέρησεν ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ταύτῃ τῆς προόδου, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐπινοήσεις, πολλοῦ γε καὶ δεῖν δυνατόν δὲ εἰπεῖν ὅτι ὑπερέβη καὶ αὐτὸν τὸν Ἑδισῶνα· ἐπενόησε φωτισμὸν λαμπρότερον, μεγαλοπρεπέστερον, κατὰ πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἡλεκτρικοῦ, διότι φωτίζει συγχρόνως καὶ πόλεις,

καὶ κώμας καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ χωρία: καίει τὰ δάση. Καὶ ἀναντιρρήτως μόνον τοιοῦτη *luminara* καὶ τῆς ἐν Πίσσῃ περιωνύμου ὑπερέτρα δύναται δεόντως νὰ πανηγυρίσῃ τὸ τέρμα δίκης, ἥτις διήρκεσε πεντήκοντα ἔτη. Ἐὰν δὲ ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ μήκιστος ἐν Εὐρώπῃ πόλεμος, κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, διήρκεσε μόνον τριάκοντα ἔτη (1618 - 1648), — διὸ καὶ *τριακοταετής, guerre de trente ans* ἐπεκλήθη —, ἐνῶ ἡ περιλάλητος αὕτη δίκη ὑπερέβη τοῦτον κατὰ εἴκοσιν ἔτη, δέον ν' ἀναγραφῇ ἐν ταῖς ΕΠΟΧΑΙΣ τῶν ἡμερολογίων: Ἀπὸ κατακτήσεως τῶν *ιαματικῶν* τῆς Ἑλλάδος ὑδάτων ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἔτος 1.

III

ΙΑΤΡΟΙ ΚΑΙ ΧΟΡΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

ΕἶΝΑΙ ἀληθῶς εὐτύχημα ὅτι οἱ τὴν Ἑλλάδα περιηγούμενοι ξένοι περιορίζονται εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸν Μαραθῶνα, τὰς Μυκῆνας, τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου τέλος ἀρχαιοφύλακες καὶ εὐχρησόμενοι τῷ Ἀσκληπιῷ ὅπως διατηρῇ αὐτοὺς πάντοτε ὑγιεῖς παρ' ἡμῖν, διότι ἀλλοίμονον ἂν ἀναγκασθῶσι ποτε νὰ προσέλθωσιν εἰς τὰ λουτρά δῆθεν τῆς Κυλλήνης, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Αἰδηψοῦ ἢ τῆς Ἑλλάδος, δὲν θὰ εἴπωσιν ὅτι προκατακλυσμίατος ὁ ἐκεῖ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων; Ἀλλὰ μὴ δυσανασχετῶμεν πολὺ ἐπὶ τούτῳ· τὸν κόσμον διέπει ὁ εὐεργετικὸς τῶν ἀντισταθμύσεων καὶ ἀποζημιώσεων νόμος, καὶ εἰ μὲν αἱ ἐν Ἑλλάδι θέρμαι εἰσὶν ἀντὶ παλαιῶν κολαστήρια, σοφοὶ ὅμως δασκάλοι ἐπενόησαν θαυμάσιον μέσον, μέλλον νὰ καταστήσῃ τὴν νέαν γενεὰν τῶν ῥωμαλέων, ὥστε οὐδέποτε νὰ αἰστανθῇ αὕτη

τὴν ἀνάγκην τῶν ἰχθυατικῶν λουτρῶν. Ἰδρυσαν 999 γυμναστικοὺς συλλόγους πρὸς ἐξάρθρωσιν τῶν βραχιόνων καὶ ποδῶν τῆς γυμναζομένης νεολαίας, διότι πόνοις καὶ ὀδύναις κτᾶται ἡ τοῦ σώματος ῥώμη. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἀπείρων ἐκείνων ἑκατομμυρίων τῶν θυσιασθέντων ἀπὸ τοῦ 1854 - 1886 ἐπὶ τοῦ ἀνηλεοῦς βωμοῦ τῆς Μεγάλης Ἰδέας, — τῆς δημοκοπίας ἐν τε τῷ τύπῳ καὶ ταῖς πλατείαις ἀστόργως ὑποδαυλιζούσης τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ἵνα ἐν τεθολωμένοις ὕδασι ἀλιεύσῃ ὀλίγους τινὰς μαργαρίτας —, δὲν ἦτο ἄρά γε δυνατόν νὰ διατεθῶσιν 100,000 δραχμῶν πρὸς γενναίαν ἀμοιβὴν δύο ἐκ τῆς Ἑσπερίας μετακαλουμένων ἐξόχων χημικῶν, ἵνα ἀναλύσωσι τὰ ὕδατα τῶν ἐλληνικῶν πηγῶν καὶ δώσωσιν αὐτοῖς τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ αὐτῶν ὀνόματος; Μόνον τὰ τῆς Κύθνου, — ἐνθα ὠκοδομήθησαν κατὰλληλα καταστήματα, λουτῆρες μαργαρίνοι εὐπρεπεῖς, ξενοδοχεῖον καὶ πάντα τὰ πρὸς ἀνετον διατριβὴν συντελοῦντα —, ἀνελύθησαν πρὸ τριακονταετίας περίπου ὑπὸ τοῦ Λιέβιχ, οὐχὶ ὅμως ἐπιτοπίως τὰ τῶν πηγῶν, ἀλλὰ τὰ εἰς Γερμανίαν αὐτῷ ἐν φιάλαις ἀποσταλέντα. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐπελάβετο πρὸ πολλῶν ἐτῶν, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ὁ αἰμίνηστος Ε. Λάνδερερ, ὁ τὴν ἐλληνικὴν χημείαν ἰδρύσας, ὁ φιλοπονώτατος ἐκεῖνος ἐπιστήμων, ὁ παντὸς ἐλληνικοῦ ζηλωτής. Ἀλλ' ὅσον τελεία καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ ἐργασία αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις ἐπιστημονικοῦ ἐξυχομένου, τὸ μὲν διότι ἐγένετο ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ χημεία ἐστερεῖτο ὧν σήμερον κέκτεται τελειοτέρων ἐρεῦνης μέσων, τὸ δὲ διότι καὶ οὐδόλως ἀπίθανον τῶν ὑδάτων τινὰ νὰ ὑπέστησαν μεταβολήν, ὥστε ἀνάγκη νέας ἀναλύσεως. Οὕτω μετὰ πεντηκονταετῇ καὶ ἐπέκεινα ἐθνικὸν βίον, οὔτε ἡ Κυ-

θέρνησις, ἢ εἰς τὰς πηγὰς ἐκείνας διορίζουσα ἀνὰ πᾶν
 θέρος ἐξοχωτάτους, οὔτε οἱ τὴν χρῆσιν τῶν ὑδάτων συν-
 ιστῶντες ἰατροί, οὔτε οἱ εἰς ταῦτα προσερχόμενοι ἀσθε-
 νεῖς, οὔδεις ὁ γινώσκων τὰ συστατικὰ αὐτῶν ἀκριβῶς
 τοῦλάχιστον τῶν πλείστων· πάντες βαίνουσιν εἰς τὰ
 τυφλά, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ἀναντιρρήτως ὑπὲρ τῆς ἐλ-
 ληνικῆς ὀξυδερκείας, διορώσης καὶ ἐν τῷ σκότει. Οἱ δὲ
 ἀνὰ πᾶν θέρος, κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν λουτρῶν διοριζό-
 μενοι ἰατροὶ ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις χοροδι-
 δασκάλους, οἵτινες δύο μῆνας πρὸ τοῦ Τριωδίου ἀνοί-
 γουσι τὸ χοροδιδασκαλεῖον αὐτῶν καὶ κλείουσι τὴν Κυ-
 ριακὴν τῆς Τυροφάγου. Οὕτω καὶ οἱ τῶν ἱαματικῶν
 πηγῶν ἰατροί, ἅμα τῇ παύσει τῶν λουτρῶν παύουσιν
 ὄντες τοιοῦτοι, διότι ὁ διορισμὸς αὐτῶν εἶναι ἀπλοῦν
 ρουσφέτι, ἅτε διὰ τὸν τύπον διοριζομένων, ὡς τὰ πάντα
 σχεδὸν γίνονται παρ' ἡμῖν. Οἱ πλείστοι εἰ μὴ πάντες
 οὐδὲ κἂν τηλεσκοπεῖω εἰδόν ποτε μακρόθεν εὐρωπαϊκὰς
 θέρμας, ὥστε ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς πῶς διεξάγεται ἐκεῖ ἡ
 ἱατρικὴ ὑπηρεσία καὶ πῶς ἔχει ὁ βίος. Οἱ δὲ ἀπαιτοῦντες
 παρὰ τῶν ἡμετέρων ἐπίβλεψιν ἀσθενῶν, στατιστικὰς,
 παρατηρήσεις, μελέτας καὶ τὰ τοιαῦτα ἐλέγχουσι μεγί-
 στην περὶ τὸ σκέπτεσθαι ἐπιπολαιότητα καὶ ἐντελῆ
 τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων ἀγνοίαν. Πῶς εἶναι δυνατόν,
 πρὸς Θεοῦ, ἰατροὶ διοριζόμενοι τὸν Μάιον καὶ παυόμε-
 νοι τὸν Σεπτέμβριον, ἰατροὶ σεληνιαῖοι τεσσάρων ἢ
 πέντε τὸ πολὺ φεγγαριῶν, ὧν ὁ διορισμὸς δίδεται παρὰ
 φίλου ὑπουργοῦ καὶ λαμβάνεται ὡς *beneficium* προσω-
 ρινόν, *en attendant mieux*, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπι-
 δοθῶσιν εἰς ἐργασίαν κοπιώδη, εἰ αὕτη εὐσυνειδήτος,
 ἣν ὀλίγιστοι θὰ ἐκτιμήσωσιν, οὔδεις δὲ θ' ἀμείψῃ; Εἶ-
 ναι δὲ δυνατόν τοῦτο, τό γε νῦν ἔχον, ὅσον καὶ ἂν ὑπο-
 θέσωμεν αὐτοὺς τῆς ἐπιστημῆς ζήλωτάς, ὅτ' ἐλλείπου-

σιν, ὡς προελέχθη, ἀκριβεῖς χημικαὶ ἀναλύσεις τῶν ἱαματικῶν ἰδιοτήτων, ὧν ἐφορεύουσιν ὑδάτων, καὶ στεροῦνται τῆς ἐκ πείρας γνώσεως αὐτῶν, ἅτε τὸ πρῶτον ἐκεῖ διοριζόμενοι; Ἀλλ' ἐλπίσωμεν εἰς τὸ μέλλον, διότι τῆς ἀρχαίας σοφίας τὸ παρήγορον τοῦτο :

Θαρσεῖν χρή, τάχ' αὔριον ἔσσειτ' ἄμεινον.

Καὶ ὄντως βῆμά τι ἐγένετο ἐπὶ τὰ πρόσω, καὶ τινὰ μὲν τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων λεπτομερῶς ἀνέλυσεν ὁ διαπρεπὴς καὶ ἀκάματος ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς κ. Α. Κ. Χρηστομάνος καὶ κατέγραψε συνοπτικῶς ἐν τῷ ἱατρικῷ περιοδικῷ συγγράμματι *Γαληνῶ*. Ἐντολῇ δὲ τοῦ σεβαστοῦ τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως προέδρου, νέος ἐπιστήμων, ἐπὶ ἄκρα φιλοπονία καὶ νοήμονι ζήλῳ διακρινόμενος, ὁ τῆς χημίας ὑφηγητὴς κ. Α. Δαμβέργης ἐπελάβετο τῆς ἀναλύσεως τῶν δύο ἱαματικῶν πηγῶν Αἰγίνης (1883), τῆς ἐν Ἀνδρῶν (1884) καὶ τῶν πολλῶν ἐν Μεθάνοις (1886), ὡς θὰ ἴδωμεν ἐκεῖσε μεταβαίνοντες, τοῦ κ. Α. Δαμβέργη φιλοφρόνως ἐπιτρέποντος ἡμῖν ν' ἀρυσθῶμεν ἐκ τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ τῶν ἐκεῖ ἱαματικῶν ὑδάτων πᾶν ὅ,τι πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν λυσιτελές. Συγχρόνως δὲ τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἀναλύσει, ἡ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Kellenek γαλλικὴ ἀποστολὴ ἤρξατο ἐν Μεθάνοις, κατὰ τὴν ψηφισθεῖσαν πίστωσιν, τῆς θεμελιώσεως λιθίνων λουτήρων καὶ εὐχηθῶμεν ὅπως τὸ χρησιμώτατον τοῖς πᾶσι τοῦτο ἔργον ταχέως ἀποπερατωθῇ.

IV

ΜΕΘΑΝΑ

ΜΕΘΩΝΗ, *Μέθαρα*, *Μεθάνη*, *Μεθήνη*, *Μέθενα*, ἐκ πάντων τῶν ὀνομάτων τούτων μόνον τὸ *Μέθαρα* πληθυντικῶς καὶ οὐδετέρως ἔχει ὀρθῶς, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ Στράβωνος, ὅστις, δις μόνον μνημονεύων τῆς ὀνομασίας τοῦ χωρίου, τὸ πρῶτον καλεῖ αὐτὸ *Μεθώνην*¹, ὡς ὁ Θουκυδίδης, εἴτα δὲ οἰοῖναι ἐπανορθῶν ἐαυτόν, μετονομάζει *Μέθαρα*², ἐκ τοῦ Παυσανίου, τοῦ Πτολεμαίου, τῶν νομισμάτων, τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ τέλος τοῦ λαοῦ, λέγοντος αὐτὸ *Μέθενα*, ὅπερ κατὰ ἓν μόνον στοιχεῖον τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος παραλλάσσει³.

Τὰ Μέθανα. — ὦν πρῶτος ὁ Θουκυδίδης μνημονεύει καλῶν αὐτὰ Μεθώνην, καὶ τάσσει «μεταξὺ Ἐπιδαύρου καὶ Τροιζῆνος» —, ἀποτελοῦσι μικρὸν στρατηγικὸν σημεῖον ἓν τε τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐκεῖθεν οἱ Ἀθηναῖοι «φρούριον καταστησάμενοι ἐλήστευον τὸν ἔπειτα χρόνον τήν τε Τροιζηνίαν γῆν, καὶ Ἀλκιάδα, καὶ Ἐπιδαυ-

1 Στράβ. βιβλ. Α', ἀρχ. σελ. 59.

2 Στράβ. βιβλ. Η', ἀρχ. σελ. 374.

3 Ὅρα ἐκτενέστερον περὶ τούτου τὴν περὶ Μεθάνων κριτικωτάτην διατριβὴν τοῦ Μουστοξύδου ἐν Ἑλληνομνημονι, Ἰανουαρίου 1845, ἀριθ. 1.

4 Θουκυδ. βιβλ. Δ', κεφ. 45. Ὅρα ἐνταῦθα Μουστοξύδην ἐνθ' ἄνωτ. περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως μεταξύ.

ΤΑ ΜΕΘΑΝΑ

ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡ

ρίαν¹». Ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ Φκυιέρος τῷ 1827 συνήγαγε στρατιώτας τινὰς καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς στρατωνισμὸν οἰκοδομηθέντων παραπηγμάτων ἔθετο ὄνομα *Τακτικούπολις*.

Ὁ Στράβων, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 29 Π. Χ., καθὰ λέγεται², καλεῖ τὰ Μέθανα «χωρίον ἐρμυμόν»³, ἥτοι ὀχυρόν· ὁ δὲ Παυσανίας, ὅστις συνέγραψεν ἔτι ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου τῷ 174 Μ. Χ. «πόλις οὐ μέγα», ἔνθα Ἰσίδος ἱερὸν καὶ ἀγαλμα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς Ἑρμοῦ, τὸ δ' ἕτερον Ἡρακλέους⁴. Ἐπὶ Ῥωμαίων, δέ, ὡς φαίνεται, ἦτο ἤδη πόλις εὐπόληπτος καὶ αὐτόνομος, διότι ἔχομεν αὐτῆς νομίσματα χαλκᾶ, φέροντα ἐν τύποις τὰς εἰκόνας Μάρκου τοῦ Αὐρηλίου, Σεπτιμίου τοῦ Σευήρου, Ἰουλίης τῆς Δόμνας, τοῦ Καρακάλλα καὶ Τέϊτα μετ' ἐπιγραφῆς ΜΕΘΑΝΑΙΩΝ. Ἀνεκαλύφθησαν δὲ αὐτόθι ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Dodwell καὶ δύο ἐπιγραφαί, ὧν ἐπισημοτέρα ἡ πρώτη, χαραχθεῖσα εἰς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Κλεοπάτρας. Μέχρι δὲ τῆς Θ' ἐκχρονταετηρίδος τὰ Μέθανα ἤξιούντο τοῦ ὀνόματος πόλεως, διότι συνχριθμοῦνται ἐν τῷ *Συνεκδήμῳ* τοῦ Ἱεροκλέους μετὰ τῶν ἐννέα καὶ ἐβδομήκοντα πόλεων τῆς ὑπὸ ἀνθυπάτου κυβερνωμένης ἐπικρίας τῆς Ἑλλάδος ἢ Ἀχαιᾶς⁵. Δῆλον δ' ἐντεῦθεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος τὸ ἐρμυμόν χωρίον, τὸ πόλις τοῦ Παυσανίου εἶχε προοδεύσει πόλις γινόμενον. Νῦν δὲ . . . sic transit gloria mundi. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Οὐιδίου, θανόντος τῷ 43 Π. Χ., καὶ τοῦ μικρόν μετ' αὐτὸν ἀκμάσαντος Στρά-

1 Θουκυδ. αὐτόθι.

2 F. Schoell: «Histoire abrégée de la littérature grecque», τόμ. Α', σελ. 216, σημ. 2.

3 Β: βλ. Η', σελ. 374.

4 Παυσαν. Κορινθ. κερ. 34.

5 Παρά Μουστοξύδη, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 12.

θωνος, τὰ Μέθανα εἶχον ἤδη ἀπὸ δύο καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδων ἐκδηλώσει τὸ ἡφαιστειογενές αὐτῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν περὶ Ἀντιγόνου λόγων τοῦ Παυσανίου· ἀλλ' οὗτοί εἰσιν οἱ ἀρχαιότεροι οἱ τοῦ φαινομένου μνημονεύοντες. Περιγράφουσι δὲ αὐτὸ μετὰ ζωηροτάτων χρωμάτων, ὁ δὲ ποιητὴς μάλιστα φρικτῶν καὶ ἐμπνέων φόβον, πᾶσαν τῆς ποιήσεως τὴν λαμπρότητα ἐπιδεικνύμενος. «Ἔστιν ἔγγιστα τῆς Πιτθείας Τροιζῆνος, λέγει οὗτος ὡς ἐκ στόματος τοῦ Πυθαγόρου¹, λόφος, ὑψηλὸς μὲν, ἀδενδρος δέ· πάλαι μὲν πεδίον ὁμαλώτατον ὥσπερ ἄλλως, νῦν δὲ λόφος· καὶ γὰρ (πρᾶγμα φρικτὸν καὶ λεγόμενον) πνευμάτων ἀγρία δύναμις ταῖς σκοτειναῖς τῆς γῆς σήραγγιν ἐγκλεισθεῖσα, ἐκπνεῦσαί ποθεν ἐπιγομένη, καὶ δὴ μάτην διαπαλαίσασα ὡς ἐλευθέρου τυχεῖν οὐρανοῦ, ἐπεὶ οὐδὲν ἦν καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν εἰρκτὴν ρῆγμα, οὐδέ τις διέξοδος τοῖς πνεύμασι, τὴν ἐκτεταμένην ἐξώγκωσε γῆν, ὥσπερ που καὶ πνοὴ διὰ στόματος κύστιν εἴωθε διατείνειν ἢ ἀσκόν, δέρμα δίκερω τράγου· ἢ δ' ὄγκωσις κείνου τοῦ χώρου διέμεινε, καὶ εἶδος ὑψηλοῦ φέρει λόφου, καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ ἐσκήρυνται²». Δῆλον δ' ἐκ τῶν τελευταίων τούτων λέξεων «τῷ μακρῷ χρόνῳ» ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ποιητοῦ τὸ γεγονός ἦτο ἤδη παλαιὸν πολὺ· περίεργον ὅμως ὅτι οὐδὲν περὶ φαινομένου πυρὸς ἀναφέρει. καὶ οὕτω μὲν ὁ Οὐίδιος ὡς ὁ Πλανούδης ἐξηλλήνισε τοὺς στίχους ἐκείνους, ὁ δὲ Στράβων λέγει³ ὅτι ἐκ φλογώδους ἀναφυσή-

1 Μεταμορφ. βιβλ. ΙΕ', Β', Ὁ Πυθαγόρας ἐν Κρότωνι, στίχ' 296.

2 Παρὰ Μουστοξύδη, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 15.

3 Βιβλ. Α', σελ. 59. Ὁ Κοραῆς (Σημ. εἰς Στράβ. Γεωγρ., τόμ. Δ', σελ. 28) προστίθην ἐξωθεν τὴν λέξιν πῦρ χάριν τῆς ἐννοίας, ὁ δὲ Μουστοξύδης (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 15 σημ. 1) νομίζει καταλληλοτέραν τὴν λέξιν ὁρρος καὶ θεωρεῖ ὑπερβολικὸν τὸ «ἐπὶ τὰ στάδια» ὕψος τοῦ γεωγράφου ἢ τοῦλάχιστον στιγματίαν.

ματος ὑψωθείσα ἡ γῆ εἰς ἑπτὰ στάδια, ἐν καιρῷ ἡμέρας ἦτο ἀπρόσιτος διὰ τὴν θερμότητα καὶ τὴν ἀπορορὰν θεώδους ὁσμῆς, καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἔλαμπε μικρόθεν, καὶ ὅτι ἡ θάλασσα ἔζεε μέχρι πέντε σταδίων καὶ μέχρι εἴκοσιν ἦτο θολερὰ, καὶ ἀπορρήγματα πετρῶν οὐ μικρότερα πύργων ἀπεγκίωσαν μέρος αὐτῆς.¹

Ὁ πρῶτος δὲ ὅστις ποιεῖται μνεῖαν τῶν λουτρῶν εἶναι ὁ Παυσανίας, οὗ ἡ περὶ Μεθάνων περιγραφὴ πάσης ἄλλης περιεκτικωτέρα. «Τοῦ δὲ πολίσματος, λέγει, τριάκοντά που στάδια ἀπέχει θερμὰ λουτρά». Ἀναφέρει δὲ ὡς λεγόμενον, ὅτι βασιλεύοντος τῶν Μακεδόνων Ἀντιγόνου τοῦ Δημητρίου (277 - 244 Π. Χ.) ἐφάνη κατὰ πρῶτον τὸ ὕδωρ τοῦτο, οὐχὶ δὲ εὐθύς, ἀλλὰ πῦρ ἐκ τῆς γῆς ἀνέζεσε πολὺ· τούτου δὲ μακρυνθέντος, ἐρράγη πηγὴ ὕδατος, ὅπερ θερμὸν καὶ δεινῶς ἀλμυρὸν ἀνέβλυζεν ἔτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ὁ δὲ λουόμενος ἐκεῖ δὲν εὗρισκεν ἐγγὺς ψυχρὸν ὕδωρ, οὐδὲ ἐκπίπτων εἰς τὴν θάλασσαν ἠδύνατο νὰ κολυμβᾷ ἀκινδύνως, ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ διατιωμένων πολλῶν κυνῶν καὶ ἄλλων θηρίων.

Ποῦ δ' ἔκειτο τὸ πόλισμα τοῦ Παυσανίου καὶ τὰ τριάκοντα στάδια ἀπέχοντα λουτρά, τί εἰσι τα ἄλλαχοῦ καὶ ἐν τῇ *Καμμένῃ* χώρα ἀπαντῶντα ἀρχαίων τειχῶν καὶ κτισμάτων λείψανα, διὰ τὴν ἐκλήθη αὕτη *Καμμένη*, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἀφίνομεν ὡς ὅλως ἀρχαιολογικὰ καὶ ξένα τῷ ἡμετέρῳ θέματι, παρὰ πέμποντες εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ Μουστοξύδου καὶ εἰς ὅσα ἐκ τοῦ Κουρτίου καὶ ἄλλων τῶν νεωτέρων ἠρύσατο ὁ

¹ Ὁ χρόνος καθ' ὃν ἤκμαζεν ὁ Ἰεροκλῆς οὗτος, ὁ ἐπικληθεὶς Γραμματικός, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός· ἄλλοι μὲν λέγουσιν αὐτὸν σύγχρονον τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565), ἄλλοι δὲ ζήσαντα κατὰ τὴν Ζ' ἑκατονταετηρίδα, βέβαιον δὲ πως ὅτι ὑπῆρχε πρὸ τῆς Ι'. Ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα ἠκολουθήσαμεν τῇ ἐν τῇ Ἑλληνισμῶν ἡμῶν (σελ. 12) χρονολογίᾳ.

κ. Μηλιαράκης ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ Γεωγραφία*. Ἄλλὰ μικροῦ δεῖν ἐλησμόνου τὸ καλλίτερον, τὴν θαυμασίαν ἐκείνην τῶν Μεθαναίων ἐπίνοιαν, ἣν τοσοῦτον ὁ Παυσανίας ἀπεθαύμασεν, ὥστε λέγει κατὰ γράψω αὐτήν. «Καθ'ὃν καιρὸν βλαστάνουσιν αἱ ἄμπελοι ὁ Λιβυκὸς ἄνεμος ἐμπίπτων εἰς αὐτὰς ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου ἀποξηραίνει τὴν βλάστην. Ἐνῷ λοιπὸν ἔτι τὸ πνεῦμα καταφέρεται, δύο ἄνδρες λαμβάνουσιν ἄλεκτρούνα, τὰ πτερὰ ἔχοντα κατὰλευκα, καὶ ἐξ ἐναντίας ἔλκοντες διασπῶσι τὸ πτηνόν, καὶ περιτρέχουσι τὰς ἄμπέλους φέροντες ἑκάτερος τὸ ἥμισυ αὐτοῦ· ὥς δὲ φθάσωσιν εἰς τὸ σημεῖον ὅθεν ὠρμήθησαν, κατορύσσουσιν ἐκεῖ τὰ τεμάχια. Τοῦτο πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ Λιβυκοῦ ἀνέμου ἐπενόησαν οἱ Μεθανοῖσι».

V

EN MEGANOIS

ΠΡΟ ὀλίγων ἐτῶν, τοῦ θέρους ἐπερχομένου, ἀνεγινώσκομεν ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ τύπῳ : «Σήμερον τὴν πρώτην ὁ πρωθυπουργὸς κ. Α. Κουμουνδοῦρος ἀπῆλθεν εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Βρωμολίμνης»· μετὰ τινα δὲ χρόνον : «Χθὲς ἐσπέρας ὁ πρωθυπουργὸς κ. Α. Κουμουνδοῦρος ἀπῆλθεν ἐκ Βρωμολίμνης πολὺ ὠφεληθεὶς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἱαματικῶν λουτρῶν». Καίτοι δὲ πάντες διεφέροντο περὶ τῆς πολυτίμου ὑγείας τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου ἀνδρός, οὐχ ἤττον ὅμως τὸ ὄνομα Βρωμολίμνη δὲν ἦτο ἀκριβῶς ἐκ τῶν ἡδέως κηλούντων τὰ ὕδα καὶ ἐφελκούντων τὴν προσοχήν, διὸ καὶ μεθ' ὅλας τὰς πρωθυπουργικὰς ἐπισκέψεις,

1 Παυσαν. ἐνθ' ἀνωτέρω.

ἐξηκολούθει μένουσα ἄγνωστος τῷ ἀθηναϊκῷ κοινῷ. Ἄλλὰ τὰ πάντα μεταβάλλονται καὶ σήμερον ἡ Βρωμολίμνη γίγνεται κατὰ τὸ θέρος τὸ πραγματικὸν τῆς πρωτευούσης ἐπίνειον, καὶ ὑπερηφάνως ἐπιδείκνυται ὑπὸ τὸ κλασικὸν αὐτῆς ὄνομα Μέθανα, ὅπερ τὴν αὐτὴν ἔχει τοῦ μεθύσκω ῥίζαν. Καὶ ὄντως πᾶς τις μεθύει ἐν Μεθά- νοις ἐξ ἀφρώδους καὶ ἀρωματώδους αὔρας τῆς θαλάσσης; ἥτις, ὡς πνεύση ἄνεμος, βρέχει τὸν παρὰ τὴν παραλίαν καθήμενον. Ὅθεν ὁ ἀγαπῶν τὴν θάλασσαν, τὰ ἀφρίζοντα καὶ ἐπὶ τῶν βράχων θραυόμενα κύματα, καὶ τὸν ὑπόκωφον, ἀλλ' ἔμμετρον καὶ ἀρμονικὸν κρότον τῶν ἐν αὐτῇ παρὰ τὴν ἀκτὴν κυλιομένων λίθων, ὑπὸ τῶν κυμάτων παρασυρομένων, ἃς ἀπέλθῃ εἰς Μέθανα καὶ θ' ἀπολαύσῃ ποσειδωνίων θαυμάτων, ἄνευ εἰσιτηρίου καὶ φόρου. Πολλάκις, χαρίεσσα ἀναγνώστρια, καὶ ἀνέγνως καὶ εἶπας, τὴν ὠραίαν ἀλλ' ὀρίστον ἐκείνην λέξιν ῥωμαντικός, ἴσως δὲ καὶ ἐπιστέλλουσα ἐκ Κηφισιάς ἢ ἐκ Φαλήρου πρὸς . . . φίλην νὰ ἡμάρτησας ἐν ἀγνοίᾳ πρὸς τὴν . . . γραφὴν, γράφουσα τὸ πρῶτον ὡς δι' οὐ μικροῦ (ῥωμαντικός), ἀλλ' ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀττικὴν μερῶν μόνον τὰ Μέθανα δύνανται νὰ δώσωσιν ἀκριβῆ ἰδέαν θέας ῥωμαντικῆς. Ἡ Χελώνα, τὰ μαῦρα ἐκεῖνα βουνά, μαῦρα, ὡς εἰ ὁ Τερπικέραυνος Ζεὺς εἶχε κεραυνώσει αὐτά, εἰς ἀπορρώγας κορυφὰς ἀπολήγοντα, καὶ ὁ πρα- κείμενος ἄγριος βράχος, ὁ ἐνθυμίζων τὰ οὐ μικρότερα πύργων ἀπορρήγματα πετρῶν τοῦ Στραβωνος, ἀποτό- μως ἐμφανιζόμενα τῷ εἰς Μέθανα περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς- πλέοντι καὶ παρὰ τὴν Βρωμολίμνην ἀποβιβαζομένῳ, ἐμ- ποιοῦσι παράδοξον ἐντύπωσιν. Ἀπειλητικὰ ὑψούμενα ἐπὶ τῶν λουτρῶν, αὐτοὶ σχηματίζουσι διὰ πλειόνων πηγῶν, ὧν ἡ ἐκροὴ ἀποτελεῖ τὴν συνεχῆ Βρωμολίμνην, καὶ τῆς ὅλης θέας δεσπόζοντα, φαίνονται ἔτοιμα νὰ ἐκραγῶσιν

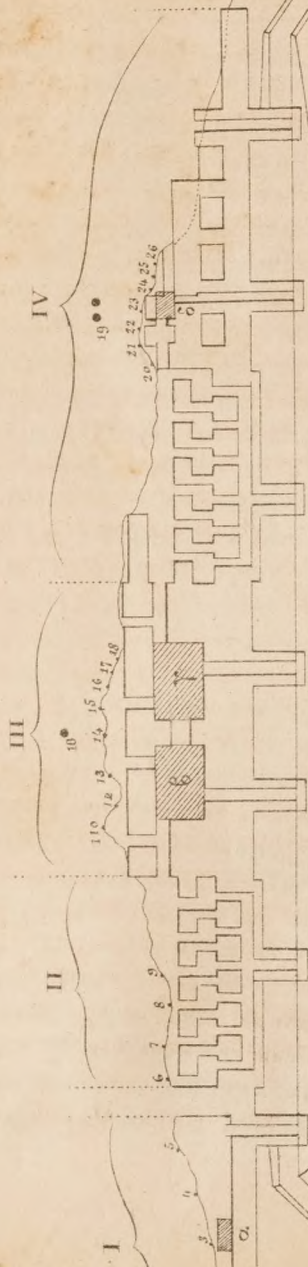
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν κατοίκων, καὶ νὰ ἐξαφανίσωσι τὸ ὑποκείμενον μικροσκοπικὸν χωρίον, τὸ ἐπὶ στενῆς γῆς ἐκτεινόμενον, ὥστε ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἔχει τι τὸ ἀποτόμως ἅμα δὲ καὶ εὐαρέστως προσβάλλον. Ἀλλὰ τὰ Μέθανα παρέχουσι τῷ εἰςπλέοντι δύο ἀπόψεις πάντῃ ἀντιθέτου καλλονῆς, κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἀποδιβασμοῦ· αὕτη δὲ ἡ ῥωμαντικὴ. Ἡ ἑτέρα, — ὅτε ἡ ἀπόβασις γίνεται εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ χωρίου, πρὸ τοῦ ξενοδοχείου Σταματοπούλου—, δυνατὸν νὰ κληθῇ κλασικὴ, διότι τὸ πᾶν ἁρμονικόν, γλυκύ, τέρπον τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἡδύνον τὴν ψυχὴν. Οἱ λευκοὶ ἐκεῖνοι οἰκίσκοι, οἱ ἀπὸ τῆς Βρωμολίμνης ἀρχόμενοι, ἀραιῶς καθήκοντες εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἀπολήγοντες κρυπτόμενοι εἰς μέρος ὑπὸ κυπαρίσσω καὶ ἄλλων θαλερῶν δένδρων κατὰφυτον, ζωηροτάτου πρασίνου χρώματος, ἔχουσι σὺν τῇ θέᾳ τῆς θαλάσσης τι τοῦ Βοσπόρου ἢ τῆς ἐν Γενεύῃ λίμνης· οἷα μαγευτικὴ ἐνταῦθα ἡ ἀποψις.

VI

ΤΑ ΛΟΥΤΡΑ

ΤΡΙΑ παραπήγμυα, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ παρατιθεμένῳ ἱχνογραφήματι, ληφθέντι ἐκ τῆς ἀξιολόγου τοῦ κ. Α. Δαυδέργη παραγμυτείας, ῥωμαίικα ὅλως τήν τε ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὸ comfortable, ὧν τὸ μεσαῖον διπλοῦν τὸ μέγεθος τῶν δύο ἐτέρων, ἀποτελοῦσι τὰ λουτρά. Τὸ πρῶτον εἶναι ὠρισμένον ἐξαιρετικῶς διὰ τὰ τοῦ δέρματος νοσήματα, ἀλλ' οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης ἐπιβλέψεως μένει πάντοτε κεκλεισμένον, πάντων καὶ πασῶν λουομένων ἐν τῷ μεσαίῳ, κολυμβήθρα τοῦ Σιλιάμ, διηρημένῃ διὰ ξυλίνου τοιχώματος εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν διὰ

ΚΑΤΟΨΙΣ ΛΟΥΤΡΩΝ ΒΡΩΜΟΛΙΜΝΗΣ

I	Α ^{ορ}	συνπλέγμα πηγών (5)	α	Λουτήρ ιδιαίτερος
II	Β ^{ορ}	" "	β	γυναϊκῶν
III	Γ ^{ορ}	" "	γ	ἀνδρῶν
IV	Δ ^{ορ}	" "	δ	ἐξανθηματιῶν
•	Κυρία πηγή III συνπλέγματος			
••	"	"	IV	"

τοὺς ἄνδρας, τὸ δὲ διὰ τὰς γυναῖκας· τιμὴ δ' ἐκάστου λουτροῦ λεπτὰ πεντήκοντα. Τὸ δὲ τρίτον παραπήγμα προώριστα τοῖς ἐπιθυμοῦσι νὰ λουσθῶσι κατὰ μόνας, ὁ εἰς τοῦ ἄλλου κατόπιν, ἀντὶ δραχμῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶδον κεκλεισμένον μὴ ὑπαρχόντων πελατῶν. Οὕτω τὰ δύο ἐκεῖνα τόσον χρήσιμα παραπήγματα μένουσιν ἐντελῶς ἄχρηστα, τῶν πάντων ἀναγκαζομένων νὰ συσσωρευθῶσιν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ Σιλωᾶ καὶ ὁ ρευματικὸς ἀπλῶς, καὶ ὁ μὴδὲν πάσχων, καὶ ὁ εἰδεχθεὶς ἐπὶ τοῦ σώματος φέρων πληγὰς. Καλὴ βεβαίως καὶ ἡ δημοκρατία καὶ ἡ ἰσότης, ἀλλὰ φρικῶδες καὶ ἀπάνθρωπον νὰ γίγνηται ἀδελφοποίησις ἐλκῶν ἐν τῇ αὐτῇ δεξαμενῇ! Καὶ ὅμως ὑπάρχει ἱατρὸς ἐν Μεθάνοις· ἀλλὰ δὲν εἶπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι ἐν τοῖς λουτροῖς ἱατρὸς διορίζεται διὰ τὸν τύπον καὶ ὅτι ὁ διορισμὸς αὐτοῦ εἶναι *beneficium*; Ἐγγύτατα τοῖς λουτροῖς ὑπάρχει μικρὸν ἀπέριττον καφεῖον, ἐνθα παρέχεται καὶ καφὲς μετὰ γάλακτος — πολλαὶ γὰρ αἱ αἰγες ἐν τῷ τόπῳ — καὶ διπύρου, ἀντὶ λεπτῶν 25, σκιαζόμενον λινοῖς παραπετάσμασι καὶ φέρον ἐλαφρὰν καὶ ἅμα παχεῖαν στέγην ἐκ ξηρῶν κλάδων καὶ φύλλων, ὅλως ἐξοχικόν, ὡς τὰ πλεῖστα ἐν Μεθάνοις. Εἶναι ὁ σταθμὸς τῶν μεταβαίνόντων εἰς τὰ λουτρά καὶ ἐκεῖθεν ἐπανερχομένων· ἐνταῦθα δὲ δίδονται τὰ εἰσιτήρια. Συνήθως ἔχει πελάτας μέχρι μεσημβρίας, ἰδίᾳ δὲ ἄνδρας εἰς ἀτελευτήτους κουβέντες διαχεομένους, διότι ἡ κουβέντα καὶ τὸ *dolce far niente* εἶναι ἡ ζωὴ τῶν Μεθάνων. Αἱ κυρίαι μετὰ τὸ λουτρὸν διέρχονται ἐκεῖθεν ὡς σκιαὶ περιτυλιγμέναι καὶ κουκουλωμέναι ἐν λευκοῖς ἢ κυανοῖς ὑφάσμασιν εἰς τὰ ἴδια σπεύδουσαι πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἐλπίσωμεν ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅταν τὰ ἐλεεινὰ ἐκεῖνα παραπήγματα, ψωριῶντων κυνῶν ἀντάξια, μεταμορφωθῶσιν εἰς λουτῆρας δι' ἀνθρώπους.

θὰ οἰκοδομηθῶσιν ἐκεῖ καὶ τινὰ δωμάτια πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἀναψυχὴν τῶν λουομένων, ὡς ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ χώρᾳ ὑπάρχουσι, καὶ ἐκεῖ ἔνθα οἱ κάτοικοι δὲν ἔχουσι τὴν τιμὴν νὰ κατὰγῶνται ἐκ τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων.

Ἄλλ' ἴδωμεν τὰ λουτρά καὶ ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔκποψιν, δίδοντες εὐχαρίστως τὸν λόγον τῷ κ. Α. Δαμβέργῃ, λέγοντι ὡς ἑξῆς :

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῶν μεσημβρινῶν πετρωμάτων τοῦ ἐν μέσῳ τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων ὑψουμένου ἀποκρήνου ὄρους τῆς Χελώνας, ἐν ὠριαίᾳ ἀποστάσει πρὸς ἀνατολὰς τοῦ πολιχνίου Μεθάνων καὶ παρὰ τὸ ἐν καταφύτῳ τοποθεσίᾳ κείμενον χωρίον Βρωμολίμνη εὐρίσκονται τὰ ἀξιόλογα ἱαματικὰ θειοῦχα ὕδατα τῶν Μεθάνων ἀπέχοντα 3 μὲν μίλιας τῆς νήσου Πόρου, 27 δὲ τῆς πόλεως Πειραιῶς.

Τὰ θειοῦχα ὑπόθερμα ὕδατα ἐκρέουσι κατὰ μῆκος 130 μέτρων τῆς παραλίας ἐκ πολλῶν σχισμῶν ὀλίγα ἑκατοστόμετρα ὑπὲρ τῆς θαλάσσης τὴν ἐπιφάνειαν ἧ καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐκ πετρωμάτων ἀσβεστολιθικῶν καὶ διαπέμπουσιν εἰς τὰ πέριξ τὴν χαρακτηριστικὴν τῶν οὐρίων ὠδῶν δυσάρεστον ὁσμὴν τοῦ ἐν αὐτοῖς περιεχομένου ἀερῶδους ὕδροθείου.

Τὰ ὕδατα ταῦτα ἐκβάλλουσιν εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς θαλάσσης πρὸ διετίας κατασκευασθέντας ἐκ πετροκονιάματος λουτῆρας καὶ ἐντεῦθεν χέονται εἰς τὴν θάλασσαν μικροῦ τινος λιμένος ἀβαθοῦς, εἰς ὃν παρέχουσι τὴν δυσάρεστον ὁσμὴν τῶν καὶ τὸ ὄνομα Βρωμολίμνην.

Τῷ θαλασσίῳ ὕδατι τοῦ λιμενίσκου τούτου συγκεραννύμενα τὰ ὕδατα ταῦτα καθίστανται γαλακτώδη ἀποχωριζομένου ἐν λεπτῇ κόνει τοῦ θεῖου τοῦ προϊόντος τούτου τῆς ὑπὸ τοῦ ἀέρος ἀποσυνθέσεως τοῦ ὕδρο-

θείου. Ἐν ἀποστάσει μὲν 50 μέτρων περίπου ἀπὸ τῶν πηγῶν τὰ ὕδατα τῆς Βρωμολίμνης ἀναλυθέντα εὐρέθησαν περιέχοντα τὸ $\frac{1}{3}$ περίπου τοῦ ἐν τοῖς ὕδασι τῶν πηγῶν ἐμπεριεχομένου ἀερῶδους ὑδροθείου, ἐν ἀποστάσει δὲ 200 μέτρων τέλεον ἐκλείπει τὸ ὑδροθειον παραμένοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀερῶδων συστατικῶν τῶν ὑδάτων ἥτοι τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, οὕτινος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέσῳ τοῦ λιμενίσκου τὸ $\frac{1}{8}$ τοῦ ἐν τοῖς ὕδασι ποσοῦ περιέχεται.

»Αἱ σχισμαὶ τῶν βράχων, ἐξ ὧν ἐκβλύζουσι τὰ ὕδατα εἶνε πολλαί· αἱ διὰ τῆς κινήσεως τοῦ ὕδατος εὐδιάκριτοι εἶνε 26, αἵτινες κατὰ τὸ γενόμενον ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς σχεδιογράφημα τῶν θεμελιωθέντων λουτήρων ὑποδιαιροῦνται εἰς 4 συμπλέγματα πηγῶν. Τὸ πρῶτον τούτων ἀποτελοῦσι 5 πηγαὶ τὸ δεύτερον 4, τὸ τρίτον 9 καὶ τὸ τέταρτον σύμπλεγμα ἀπαρτίζουσιν 8 πηγαὶ (ἰδὲ σχέδιον).

»Τὰ νῦν χρησιμοποιούμενα πρὸς λουσιν ὕδατα εἶνε τὰ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου συμπλέγματος, αἵτινα εἰσρέουσιν εἰς δύο διὰ κλισιῶν κεκλυμμένους λουτήρας καὶ ἐντεῦθεν ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν λιμενίσκον τῆς Βρωμολίμνης, εἰς ὃν χέονται καὶ τὰ μὴ χρησιμοποιούμενα ὕδατα τοῦ πρώτου καὶ τετάρτου συμπλέγματος τῶν πηγῶν¹.

»Κατὰ τὸν γενόμενον διὰ τὴν θεμελίωσιν ἐκβραχισμὸν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πρώτου συμπλέγματος τῶν πηγῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν 6 μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας εὐρέθη

1 Οἱ νέοι ἐνοικισταὶ κατασκευάσαν δύο εἰσέτι κλισίας· τὴν μίαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ I συμπλέγματος τῶν πηγῶν χρησιμοποιουμένην παρὰ τῶν ἐπιθυμούντων κεχωρισμένως τῶν ἄλλων νὰ λούονται καὶ τὴν ἑτέραν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ IV συμπλέγματος πρὸς λουσιν τῶν ἐξανθηματικῶν.

μικρὸν σπήλαιον διὰ παχέος γυφούχου καὶ θειούχου ἐπανθήματος ἔσωθεν κεκαλυμμένον· παρόμοια ἐπανθήματα εὐρέθησαν καὶ εἰς πολλάς ἄλλας σχισμὰς τῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων ἀναφχνεῖσας κατὰ τὸν γινόμενον ἐκβραχισμόν. Ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τρίτου συμπλέγματος καὶ εἰς ἀπόστασιν 6 μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας εὐρίσκεται σπήλαιον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ θεωρουμένη ὡς κυρία πηγὴ τῶν πηγῶν τοῦ τρίτου συμπλέγματος· ἐκ τῶν σχισμῶν τῶν ὑπερκειμένων τῆς πηγῆς ταύτης ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων ἀναφυσᾷται περιοδικῶς ποτὲ μὲν μικρά, ποτὲ δὲ μεγάλη ποσότης θερμῶν ἀερίων, κυρίως ἐξ ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ ὕδροθειοῦ συνισταμένων. Καὶ ἐν τῇ περιοχῇ δὲ τοῦ τετάρτου συμπλέγματος τῶν πηγῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν 6 μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας ὑπάρχει σπήλαιον, ἐν ᾧ εὐρίσκεται ἡ ὡς κυρία πηγὴ θεωρουμένη τῶν σχετικῶς ψυχροτέρων τοῦ τετάρτου συμπλέγματος πηγῶν. Ἐκ τῶν σχισμῶν τῶν ὑπερκειμένων τῆς πηγῆς ταύτης ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων ἀναφυσῶνται κατὰ καιροὺς ἀέρια, ἀλλ' εἰς ποσότητα πολλῷ μικροτέραν τῶν ἐκ τῆς κυρίας πηγῆς τοῦ τρίτου συμπλέγματος ἀναθρωσκόντων.

»Τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν ἅμα τῇ ἐκροῇ εἶνε σχεδὸν διαχυγῇ, ἐν τῷ ἀέρι ὅμως ταχέως θολοῦνται ἀποχωρίζομένων κιτρινολεύκων νιφάδων καὶ κόνεως λεπτοτάτης ἐκ θείου· ἡ γεῦσις αὐτῶν εἶνε λίαν ἀλμυρὰ ἢ ὁσμὴ εἶνε ἡ τοῦ ὕδροθειοῦ ἀλλ' ἀσθενής. Χεόμενα ἐντὸς ποτηρίων τὰ ὕδατα ἐκλύουσι πολλάς πομφόλυγας ἀερίων ὧν ἢ ἐκ τῶν πηγῶν ἀναφύσεις ἢ ἀμέσως ἐκ τῶν ὑδάτων γιγνομένη καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ῥωγμῶν δὲν εἶνε σχετικῶς μεγάλη.

»Τὸ ποσὸν τοῦ ἐκρέοντος ὕδατος κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν γενομένων καταμετρήσεων τὴν 28ην, 29ην,

30ην καὶ 31ην Αὐγούστου 1886 εἶνε τῶν μὲν 5 πηγῶν τοῦ I συμπλέγματος 0,97 τοῦ κυβικοῦ μέτρου κατὰ δευτερόλεπτον, τὸ τῶν τεσσάρων πηγῶν τοῦ II συμπλέγματος 0,022. κυβ. μέτρ. τὸ τῶν ἐννέα πηγῶν τοῦ III συμπλέγματος 0,127 κυβ. μέτρ. καὶ τὸ τῶν 8 πηγῶν τοῦ IV συμπλέγματος 0,054 κυβ. μέτρ. ἤτοι ἐν συνόλῳ τὸ ποσὸν τοῦ ἐκρέοντος ὕδατος ἐξ ὄλων τῶν πηγῶν τούτων εἶνε 0,3 τοῦ κυβικοῦ μέτρου κατὰ δευτερόλεπτον, 18 κυβ. μέτρ. κατὰ λεπτόν, 1080 κυβ. μέτρ. καθ' ὥραν, καὶ 25920 κυβ. μέτρ. κατὰ τὸ διάστημα τῶν 24 ὥρων.

» Ἡ θερμοκρασία τῶν πηγῶν καὶ τῶν τεσσάρων συμπλεγμάτων κατὰ τὰς γενομένας θερμομετρικὰς παρατηρήσεις τὴν 21ην, 22ην καὶ 25ην Αὐγούστου 1886 παραλλάσσει ἀπὸ $26^{\circ},4$ — 31° , οὕτως ὥστε αἱ μὲν τῶν τριῶν πρώτων συμπλεγμάτων πηγαὶ ἔχουσι συνήθως θερμοκρασίαν $30^{\circ},6$ — 31° ἤτοι εἶνε αἱ σχετικῶς θερμότεραι, αἱ δὲ τοῦ IV συμπλέγματος πηγαὶ ἔχουσι θερμοκρασίαν $26^{\circ},4$ — $28^{\circ},7$ καὶ κατὰ συνέπειάν εἰσιν αἱ ψυχρότεραι τῶν πηγῶν. Ἡ θερμότερα τῶν πηγῶν εὕρηται ἐν τῷ III συμπλέγματι ἢ δὲ ψυχρότερα ἐν τῷ IV.

» Τὸ εἰδικὸν βάρος τῶν ὑδάτων τῶν διαφόρων συμπλεγμάτων εὐρέθη ὁρισθὲν ἐν σχέσει πρὸς ἀπεσταγμένον ὕδωρ τοῦ μὲν I συμπλέγματος ἴσον πρὸς 1,02869 τὸ τοῦ II συμπλέγματος ἴσον πρὸς 1,02865, τὸ τοῦ III συμπλέγματος ἴσον πρὸς 1,02865 καὶ τὸ τοῦ IV συμπλέγματος ἴσον πρὸς 1,02882· οἱ προσδιορισμοὶ οὗτοι ἐγένοντο ἐν τῷ χημείῳ τοῦ στρατιωτικοῦ σχολείου τῶν Εὐελπίδων ἐφ' ὕδατος εἰς ἰδίας φιάλας ἐξεπίτηδες συλλεχθέντος. Πρὸς τὰ εἰδικὰ ταῦτα βάρη εὐρέθησαν ὁμοιάζοντα τὰ εἰδικὰ βάρη τῶν ὑδάτων τῶν πηγῶν ἐκάστου συμπλέγματος μέχρι τῆς θέσεως τῶν δεκάκτις χιλιοστῶν.

» Η μικροσκοπική εξέτασις τῶν ἐν τοῖς ὕδασι περιεχομένων νιφάδων ἀπέδειξεν ὅτι περιέχονται ἐν αὐταῖς τὰ βακτήρια τῆς *Beggiatoa nivea*, ἅτινα εὐρίσκονται συνήθως εἰς τὰ φυσικὰ θειοῦχα ὕδατα καὶ χαρακτηρίζονται, ὡς ἐνέχοντα ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος εὐδιάκριτα κοκκία θεοῦ.

» Οἱ ποσοτικοὶ γενόμενοι προσδιορισμοί, ἐφ' ἐκάστης τῶν πηγῶν, τοῦ ὕδροθειοῦ, τοῦ συνόλου τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, τῶν στερεῶν ὑπολειμμάτων, τὰ αὐτὰ περίπου εὐρεθέντα εἰδικὰ βάρη τούτων, αἱ ὀλίγον τι παραλλάσσουσαι θερμοκρασίαι πείθουσι περὶ τοῦ ἐνιαίου τῶν πηγῶν τῶν ἰσχυτικῶν τούτων ὑδάτων τῶν Μεθάνων, ὧν τὰ ὕδατα εἰς τ' ἀνώτερα στρώματα διακλαδιζόμενα ἐκχέονται διὰ τῶν διαφόρων ῥωγμῶν τῶν ἐπικειμένων ἀσβεστολιθικῶν βράχων καὶ διατηροῦσι τὰ πλείονα μὲν ὡς διατρέχοντα μέχρις οὐ φθάσωσιν εἰς τὰ πρὸς ἔκχυσιν στόμια τὴν αὐτὴν περίπου ἀπόστασιν, τὴν αὐτὴν περίπου θερμοκρασίαν καὶ τὰ αὐτὰ κατὰ προσέγγισιν ποσὰ τῶν σπουδαιότερων αὐτῶν ἀερωδῶν συστατικῶν· τὰ δ' ἄλλα τὰ καὶ ὀλιγώτερα τὰ ἐκ τῆς περιοχῆς μάλιστα τοῦ τετάρτου συμπλέγματος ἐκβλύζοντα ὡς διατρέχοντα πλείους διακλαδώσεις καὶ διὰ πετρωμάτων πολλὰς τὰς ῥωγμὰς ἐχόντων διερχόμενα ψύχονται περισσότερο καὶ ἀπολλύουσι μέρος τῶν ἀρχῆθεν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων ἀερίων, ὧν ἕνεκα καὶ ψυχρότερα καὶ πτωχότερα εἰς ἀερώδη συστατικὰ ἡμῖν παρουσιάζονται.

» Ἡ λεπτομερὴς ποιοτικὴ καὶ ποσοτικὴ ἀνάλυσις τοῦ ὕδατος τῆς κυρίας πηγῆς τοῦ τρίτου συμπλέγματος, ἥτις φαίνεται ἡ μᾶλλον προσπελάζουσα τῇ ἀρχικῇ ἀπάσας τὰς ἄλλας διχτρερούση πηγῇ καὶ κατὰ συνέπειαν ὡς ἀντιπρόσωπος ὅλων δύναται νὰ θεωρηθῇ, παρέσχεεν ὡς γενικὸν ἐξαχόμενον τὸ ἐπόμενον·

1000 γραμμάρια ὕδατος περιέχουσι

α') Συστατικά ζυγιζόμενα

Χλωριούχον νάτριον	29.7630	γραμ.
Χλωριούχον κάλιον	0.6960	
Χλωριούχον μαγνήσιον	3.6948	
Βρωμιούχον μαγνήσιον	0.0584	
Θειϊκὸν ἀσθέστιον	2.1357	
Θειϊκὸν μαγνήσιον	1.8486	
Ἀνθρακικὸν ἀσθέστιον	0.4600	
Ἀνθρακικὸν μαγνήσιον	0.2250	
Ὄξειδιον τοῦ σιδήρου	0.0038	
Ὄξειδιον τοῦ ἀργιλίου	0.0019	
Πυριτικὸν ὀξύ	0.0485	
Ὀργανικαὶ οὐσίαι	0.0042	
Ἀθροισμα τῶν στερεῶν συστατικῶν	38.9399	γραμ.
Ἀνθρακικὸν ὀξύ τῶν δισανθρακικῶν ἀλάτων	0.3200	
Ἀνθρακικὸν ὀξύ ἐλεύθερον	0.7218	
Ὑδροθειον	0.0109	
Ἀθροισμα ἀπάντων τῶν συστατικῶν	39.9920	γραμ.

β') Συστατικά μὴ ζυγιζόμενα.

Ἀμμωνίας ἔχνη.
 Νιτρικοῦ ὀξέος ἔχνη.
 Φωσφορικοῦ ὀξέος ἔχνη.
 Ἰωδίου ἔχνη.
 Φθορίου ἔχνη ἐλάχιστα.

» Ἐκ τῶν ἐκτεθεισῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐξετασθέντων ὑδάτων καὶ ἐκ τῶν ληφθέντων ἀποτελεσμάτων τῆς ποσοτικῆς ἀναλύσεως ἐξάγεται ὅτι τὰ ὕδατα τῶν Μεθάνων εἶνε ὕδατα θειούχων ἀλιπηγῶν πλουσίων εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ καὶ δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἐν ταῖς γνωσταῖς τῆς Εὐρώπης θερμαῖς θειούχοις ἀλιπηγαῖς, Aachen, Baden (τῆς Ἑλβετίας), Saint-Gervais, Weilbach, Uriage, Creoux, Tercis, Aix-

la - Chapelle, Burtscheid, Mehadia, καὶ Piätigorsk-
 ὑπερτεροῦσιν ὅμως ἀπασῶν τούτων κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ
 ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν ἐν διαλύσει
 ἀλάτιων, ὧν ἕνεκα καὶ προσομοιάζουσι κατὰ σύστασιν
 τοῦ στερεοῦ αὐτῶν ὑπολείμματος πρὸς τὰς γνωστὰς τῆς
 Εὐρώπης ἀλιπηγάς, Nauheim, Kissingen, Münster
 am Stein, Nenndorf, Pyrmont καὶ Salzuflen.

»Δύνανται δὲ νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὰ ὕδατα ταῦτα
 εἰς λουτρὰ ὅπου καὶ ὅπως τὰ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν ὕ-
 δατα παραγγελλόμενα ὡς ἡ Φαρμακολογία ὀρίζει :

α) πρὸς χρόνια πάθη τοῦ δέρματος, οἷον πιτυριάσεις,
 ψωριάσεις, ἄκνας, ἐλεφαντιάσεις, λειχήνας, κνήφας, ἐκ-
 ζέματα χρόνια, ἰχῶρας καὶ ψώρας κοινάς, πρὸς ἃς οὐ
 μόνον λουτρὰ καὶ πλύσεις ἐφαρμόζονται, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
 θέματα ἐκ τῆς ἰλῦος τῶν ὑδάτων.

β) πρὸς χρονίους ρευματισμούς, πόρους, ἀγκυλώσεις
 ψευδεῖς, δυσκαμψίας, ἄλγη καὶ δυσχρηστίας τῶν σκε-
 λῶν μετὰ τραύματα.

γ) πρὸς φυσκωνίας ἥπατος καὶ σπληνός, πρὸς χρονί-
 ος κατάρρους τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων καὶ πρὸς τὰς
 διὰ μολύβδου, ὑδραργύρου καὶ ἀρσενικοῦ δηλητηριάσεις».

VI

Η ΒΡΩΜΟΛΙΜΝΗ

ΤΑ παρὰ τὴν Βρωμολίμνην, — ὅθεν καὶ τὸ χωρίον, τὸ
 μέγιστον καὶ ἐπισημότερον τῶν ἐν Μεθάνοις ὀκτώ, ἔλ-
 κει τὸ ὄνομα —, καὶ τὰ περίξ οἰκήματα ἀπαρτίζουσι τὸ
 πολυπληθέστατον καὶ πυκνότερον μέρος αὐτοῦ· εἶναι τὸ
 κεφαλοχώρι. Ἐκεῖ δὲ κύκλῳ ἡ ἀγορά, καφεῖα, τὸ κατὰ-
 στημα τῆς ἐταιρείας τῶν λουτρῶν, τὸ λουκούλλειον ξε-

νοδοχεῖον τῶν ἀδελφῶν Βασιλείου, εἰς ὃ ἐκτενέστερον θὰ ἐπανεέλθωμεν, παντοπωλεῖα, ὀπωροπωλεῖα, τὸ ταχυδρομεῖον καὶ ἡ κατοικία τοῦ δημάρχου κ. Πολυχρόνη Χαραλάμπους¹. ὄθεν περὶ τὴν Βρωμολίμνην καὶ ἡ μεγίστη κίνησις. Τράπεζα, ἐφ' ἧς πλάστιγξ καὶ τινες πάσσαλοι, ἐν εἵδει κρεμάλας διατεθειμένοι, ἐξ ὧν ἀνήρτηνται τὰ κρέατα, ἀποτελοῦσι τὴν ἀγοράν, διὸ καὶ οὐδεὶς φόβος μὴ πάθωσιν οἱ τοῖχοι αὐτῆς ὅτι ἔπαθον οἱ τῆς νέας ἐν Ἀθήναις, καὶ γεννηθῇ ἐντεῦθεν ἀνάγκη σχηματισμοῦ ἐπιτροπείας ἐκ σοφῶν Ἐπιμηθέων, ἵνα μελετήσῃ τὸ πρᾶγμα, ἀφ' οὗ τὸ κακὸν ἤδη ἐγένετο. Τὸ ἰχθυοπωλεῖον ἔχει ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ κρεοπωλείου ἔτι ἀπλουστέραν· τὰ κἀνίστρα τῶν ἁπᾶς μόνον τῆς ἡμέρας, τὴν πρωτάν, κομιζομένων ἰχθύων, ἐκτίθενται πρὸς πώλησιν ἐπὶ σωρῶν λίθων, οὓς μετὰ δαψιλείας ὁ προνοητικὸς Ποσειδῶν ἐπεσώρευσεν ἐκεῖ πρὸς τελευταίαν παρηγορίαν τῶν ἀτυχῶν αὐτοῦ ὑπηκόων· ἄλλως τί φυσικώτερον ἢ ἰχθύς ἐπὶ θαλασσίῳν λίθων τὸν τελευταῖον ὕπνον κοιμώμενοι; Τὸ κατὰστημα τῆς ἐταιρείας τῶν λουτρῶν, ἧς ἀντιπρόσωπος ὁ κ. Γ. Σωτηριάδης, ὁ καὶ πράκτωρ τῆς ἐλληνικῆς ἀτμοπλοΐας, εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ μέγιστον ἐν Μεθάνοις κτίριον. Οὐδὲν εὐφυέστερον τῆς ἐπινοίας τοῦ ἀρχιτέκτονος, δόντος αὐτῷ σχῆμα στρατῶνος, ἵνα οὕτω ἐμπνεύσῃ τοῖς οἰκοῦσι τὸ ἀρειμάνιον τοῦ στρατιώτου, καὶ νομίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπηλλαγμένους μετὰ μικρὸν τῶν ῥευματισμῶν ἢ ἄλλων ἐνοχλήσεων, ὧν τὴν θεραπείαν ἐπιδιώκουσιν ἐν Μεθάνοις. Πόσον δὲ ἡ ἰδέα ἐπιδραῖ ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, ὑπὲρ ἧς κατὰ, πασίγνωστον· τὸ ἀναντίρρητον ὅτι οἱ οἰκοῦντες καλοῦσιν αὐτὸ στρατῶνα. Ἡ κυρία αὐτοῦ πρόσοψις βλέπει πρὸς τὴν Βρω-

1 Ἡ ἔδρα τοῦ δήμου εἶναι ἡ Κουνουπίτσα· διέμενε δὲ ὁ δήμαρχος ἐν Βρωμολίμνῃ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον προσηρινῶς.

μολίμνην, πρὸς τὴν παραλίαν δὲ ἡ ὀπισθεν, ἀλλὰ περὶ ταύτης κρεῖττον ἢ σιγή· τοῦτο δὲ μόνον θὰ εἰπώμεν, ὅτι οὐχὶ ἐντελῶς ἀκίνδυνον τὸ διέρχεσθαι ἐκεῖθεν ἄνευ φιαλιδίου φανικοῦ ὀξέος. Ἐμπεριέχει ἐπτὰ καὶ εἴκοσι δωμάτια ἀνώγεα καὶ ἰσάριθμα σχεδὸν ἰσόγεια, διότι ἐν ἡ δύο καφεῖα, ἄλλο δὲ τὸ γραφεῖον τοῦ κ. Σωτηριάδου, ἐνοικιάζοντος αὐτὰ ἐν ὀνόματι τῆς ἐταιρείας, τὰ μὲν ἄνω πρὸς δραχμὰς 2 $\frac{1}{2}$ τὴν ἡμέραν, 3 δὲ ὅτε πλεισμονὴ ξένων καὶ ὑπερτίμησις, τὰ δὲ κάτω πρὸς δραχμὰς 2. Πάντα δ' ἐν γένει τὰ δωμάτια οὐδὲν ἄλλο ἔχουσιν ἔπιπλον ἢ ξυλίνην κλίνην, μικρὰν τράπεζαν καὶ δύο ἢ τρία καθίσματα, ὥστε ὁ ἀπερχόμενος εἰς Μέθανα καὶ πολλὰ τοῦ τῆς Ἑλλάδος, δύνανται ταξιδεῦν ὡς ὁ Ἀβραὰμ ἐν συνοδείᾳ σκευῶν, στρωμνῶν καὶ ἐπίπλων. Πρὸ τῆς θύρας ἐκάστου τῶν ἰσογείων δωματίων, ἐπὶ εὐρέος καὶ ὑψηλοῦ πεζοδρομίου, βωμός ἐστι τῷ θεῷ Στομάχῳ, μικρὰ στήλη, ἐφ' ἧς σιδηρὰ ἐσχάρα ἦτοι *φουρνέλλου*. Θαυμασία δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ ἀρχιτέκτονος πρόνοια, μεριμνήσαντος καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς τῶν οἰκούντων σωτηρίας. Ἐγκείμενος ἐνθυμηθεὶς ὅτι μετὰ τὸν Ἰούλιον ἔρχεται ὁ Αὐγούστος, ἐπενόησε τὸ μοναδικὸν ἐκεῖνο *φουρνέλλου*,— δι' οὗ ἐν μόνον ἔδεσμα κατὰ τε τὸ ἄριστον καὶ τὸ δεῖπνον δύναται νὰ μαγειρευθῇ—, ἵνα παρασκευάσῃ τοὺς οἰκοῦντας εἰς τὴν λιτότητα καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν νηστείαν τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τὰ ἄνω ὅμως οἰκοῦντες, πλουσιώτεροι τῶν κάτω θεωρούμενοι, ὡς τὰ ὑψηλὰ διώκοντες, ἀφέθησαν ἄνευ τοῦ σωτηρίου *φουρνέλλου*, εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν ἀπόπειρα ἐκρίθη ἐκ τῶν προτέρων ὅλως περιττή, ἀφ' οὗ ὁ Κύριος ῥητῶς ἐκφράζεται κατὰ τῶν πλουσίων. Μακάριοι οἱ κάτω ὅτι αὐτοὶ ἀναβήσονται· ὁ ταπεινὸν ἑαυτὸν ὑψώθησεται.

Οὐδὲν δὲ περιεργότερον τοῦ ἐν ὑπαίθρῳ ἐκείνου βίου.

Τὰ πάντα εἰσὶν ἀνοικτὰ καὶ ἐκτεθειμένα τῷ ὄμματι τοῦ διαβάτου, ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐκβάλλοντος εὐχάριστον ἐκπλήξεως φωνήν, — ὅτε τυγχάνει οὗτος ὢν ἐξ Ἀθηνῶν —, διότι καὶ νέον βλέπει ἐκ τῶν κελλίων ἐκείνων ἐξερχόμενον φίλον ἢ γνῶριμον, τὴν ἀθηναϊκὴν κάμινον φεύγοντα. Ἀλλὰ γραφικώτατον τὸ θέαμα μικρὸν πρὸ μεσημβρίας· πρὸ ἐκάστου βωμοῦ ἵσταται ἡ παιδίσκη-ιέρεια, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἡ δέσποινα τὴν θυσίαν ἐπιτηροῦσα· πάντα τὰ *φουρνέλλα* εἰς κίνησιν, πανταχοῦ καίει τὸ ἱερὸν πῦρ καὶ ἡ *κατσαρόλλα* ὀρεκτικὴν ὁσμὴν ἀποπνέουσιν. Ἡ δὲ μακρὰ σειρὰ τῶν ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου κοχλαζόντων μαγειρικῶν σκευῶν καὶ ὁ ἐν γένει ὑπαίθριος ἐκεῖνος βίος ἀποτελοῦσι θέαμα μοναδικὸν διὰ τὸ ὅλως ἀφελές καὶ ἐξοχικόν. Ἀγνοῶ ὅμως τί ποιοῦσιν αἱ καλαὶ ἐκεῖναι οἰκοκυραὶ ὅτε τυχὸν βρέχει καὶ ἡ βροχὴ σβύνει τῆς Ἑστιᾶδος - παιδίσκης τὸ ἱερὸν πῦρ· πιθανὸν εὐεργετικὴ τις *φουβοῦ ν'* ἀντικαθιστᾷ ἐν τῷ δωματίῳ τὸν βεβηλωθέντα τὴν ἡμέραν ἐκείνην βωμὸν τοῦ θεοῦ Στομάχου.

— Πῶς κανονίζουν τὰ ὠρολόγια, ὅς αὐτὸν τὸν τόπο, ποῦ δὲν ἔχει οὔτε σημαίαν, οὔτε καμπάναν τῆς Μητροπόλεως; ἠρώτησα, παρατηρῶν τὸ ἰδικόν μου, φίλον, ἄστὸν τῆς Παλλάδος, ξεναγοῦντά με ἐν Μεθάνοις.

— Μὲ τὸ στομάχι, ἀπήντησεν ἐτοίμως· θὰ εἶναι βέβαια μεσημέρι.

Καὶ ὄντως ἦτο ἀκριβῶς ἡ δωδεκάτη, διὸ καὶ ἀμφότεροι μετέβημεν εἰς τὰς Ἀθήνας . . . τὸ ἐκεῖ ἀπέναντι ξενοδοχεῖον τῶν ἀδελφῶν Βασιλείου. Ἐκάλεσα τοῦτο λουκούλλειον καὶ δὲν εἶπον ὑπερβολήν, διότι καὶ εὐχυμα, καὶ νόστιμα, καὶ ποικίλα, καὶ ἀφθονα ἃ παρέχει ἐδέσματ' αὐτὰ τοῦτο μόνον δὲν εἶναι λουκούλλειον ὅτι δὲν δαπανᾷ τις πολλὰ ἵνα φάγῃ λουκουλλικῶς. Ἐκεῖ δὲ καὶ *φάρι μαϋονέζα* περίφημον, δυνάμενον νὰ καταισχύνῃ τὰ

κάλλιστα τῆς πρωτευούσης ξενοδοχεῖα, καὶ τούρτα, ἣν προθύμως θὰ υπέγραφεν ὁ Σόλων ἢ ὁ Γρήγουρας, ἔτι δὲ καὶ . . . παγωτά ! Παγωτὰ ἐν Μεθάνοις ! ὅτε ἐν ἄλλαις θέρμας εὐτυχεῖς ἂν εὕρωσι 'ρίδα ! 'Αναντιρρήτως ὁ κόσμος ἥλλαξε καὶ τὰ Μέθανα θαυματουργοῦσι. Τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον γίνεται ἐντὸς τοῦ ξενοδοχείου· προθυμότατοι δὲ καὶ περιποιητικώτατοι καὶ ὁ Πέτρος, καὶ ὁ Γιάννης καὶ πάντες, διὸ καὶ αἱ 'Αθῆναι ἐν Μεθάνοις ἀπολαύουσι μεγίστης δημοτικότητος. Καὶ αἱ καλαὶ ἐκεῖναι 'Αθῆναι δὲν ἐνεθύμιζον μόνον κατὰ τὸ ὄνομα τῆς ἐν τῇ 'Αττικῇ κλεινᾶς· πολλαὶ ἦσαν ἐφέτος ἐκεῖ εὐεῖδεις ἀθλίδες, αἱ μὲν οἰκοῦσαι, αἱ δ' ἔξωθεν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἀρίστου ἐρχόμεναι. Τὰ δὲ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, ἅτινα ἡ ἀνάλγητος τῶν γωνιῶν καὶ τῶν τριγώνων ἐπιστήμη κατεδίκησεν εἰς τὴν ἄμουσον ὑπηρεσίαν ξηρῶν ὑποθέσεων, οἶονεῖ ἐκδικούμενα, ἐξεπροςώπουν παρὰ ταῖς τραπέζαις ὥραίας πραγματικότητας. Οὕτω τὸ Κ ἐδήλου περικαλλεστάτην μορφήν δεσποίνης, ἣν θὰ ἔλεγέ τις δεσποινίδα, διὰ τε τὸ νεαρὸν καὶ χαρίεν. Τὸ αὐτὸ Κ ἐπιβάλλουσιν ῥωμαϊκὴν καλλονήν, ἀλλαχοῦ ὅμως ἢ ἐν Μεθάνοις θερίζουσιν, ἀλλὰ μεγαλοπρεπῶς ἐκεῖ μετὰ τὸ λουτρὸν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐμφανιζομένην. Τὸ Μ ὥραϊαν μητέρα μετὰ μελάγχρου καὶ βοώπιδος θυγατρός. Τὸ Ψ γλυκυτάτην φυσιογνωμίαν. Ἐκεῖ δ' ἐνίοτε καὶ χαρίεσσα νεᾶνις, ῥαδινὴ, σιτόχρους τὴν ὄψιν, ζωηροῦς καὶ μέλανας ἔχουσα ὀφθαλμούς, ἐν ἐρυθρᾷ πάντοτε περιβολῇ, θαυμασίως τῇ χροίᾳ τοῦ προσώπου συζευγνυμένη καὶ διδούσῃ αὐτῇ τι τοῦ ἀνατολικοῦ κάλλους, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀνθηρὰ κόρη, καλὴ τὴν ὄψιν, ὥραία τὴν στάσιν καὶ ἀγαθὴ τὴν καρδίαν, ἵνα μὴ διαφεύσῃ τὰ περὶ ἀγαθότητος τῶν ἀγγέλων λεγόμενα, διότι ἀγγέλου ὄνομα φέρει. Ἐκεῖ δὲ τὸ ἀγνωστον πάντοτε Χ τῶν μα-

θηματικῶν καὶ τῶν χρονογράφων ἐνεφανίζετο ὑπὸ τὴν μορφὴν ὥραίας δεσποίνης, ἥς τὸ ἐπιθετον οὐ πάντῃ ἀσχετον πρὸς τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν· ἀλλ' αὐταὶ καὶ ἄλλαι ἦσαν ἀποστάτιδες τοῦ ἐν τοῖς ἄνω Μεθάνοις ξενοδοχείου Κακουράτου, περὶ οὗ κατωτέρω. Τὸ δὲ κάλλος, τὴν χάριν ἢ τὴν νεότητα ἀνεδείκνυ τὸ προσφυὲς τῆς περοβολῆς· ἦτο αὕτη πάντοτε ἀτιμελὴς, ὡς προσήκει τῇ ἐξοχῇ.

Τὴν δ' ἐσπέραν αἱ τράπεζαι παρατίθενται εἰς τὸ ὑπαιθρον παρὰ τὴν Βρωμολίμνην, οὐ μακρὰν τῶν μαύρων καὶ ἀπειλητικῶν ἐκείνων βουνῶν· ἀλλὰ τίς προσέχει εἰς τὴν τοποθεσίαν, ὅτε τόσοι ἀπαστράπτοντες ὥραίων ὀφθαλμοὶ φωτίζουν τὴν λευκὴν τῆς εὐθυμίας ὀθόνην, καὶ ὁ γέλως, καὶ ἡ φαιδρότης καὶ ἡ ζωὴ σελαγίζουσι πέριξ; Καὶ ἐν Νέφ Φαλήρῳ αἱ τράπεζαι εἰσὶν εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἀλλ' ἐκεῖ ἡ ἀνία, ἡ νέκρα βασιλεύει, διότι Πυθαγόρειοι οἱ κατέρχόμενοι. Λοῦνται ἐν σιωπῇ, τρώγουσιν ἐν σιωπῇ, διασκεδάζουσιν ἐν σιωπῇ, περιπατοῦσιν ἐν σιωπῇ, ὡς εἰ ἡκολούθουν κηδεῖα, καὶ ὄντως δὲν εἶναι ἡ κηδεῖα τοῦ παιδρου Φαλήρου τῶν πρώτων ἡμερῶν; Ἀλλ' ὁ σκοπὸς αὐτῶν πληροῦται, διότι οἱ πλεῖστοι προσέρχονται πρὸς ἐπιδειξιν· αἱ μὲν γυναῖκες ἵνα ἐπιδείξωσι στολὰς, οἱ ἄνδρες δὲ κουφότητα, ἥτις οὐ δεῖται εὐγλωττίας ἵνα ἐπιδειχθῇ. Ἐν Μεθάνοις ὁμως οὐδὲν ψευδές, οὐδὲν ἐπίπλαστον, οὐδὲν πρὸς ἐπιδειξιν, διότι οἱ ἐκεῖσε μεταβαίνοντές εἰσιν ἀμέριμνοι, ἐπικούρειοι, μόνον τὴν διασκέδασιν, τὴν τέρψιν, τὴν εὐχαρίστησιν διώκοντες, διὸ καὶ ἕκαστον ἔτος ἡ ἀνία καταδικάζεται εἰς ὑπερορίαν καθ' ὅλον τὸ θέρος.

Ἀλλὰ μικροῦ δεῖν ἐλησμόνουν τρία σπουδαῖα τῆς Βρωμολίμνης· καὶ πρῶτον τὸ φορεῖον τοῦ Φασουλῆ, ὅς-τις ἀνεστάτωσε σύμπαντα τὰ Μέθανα κατὰ τὴν πρώτην

αὐτοῦ ἐμφάνισιν. Πᾶσαι τῶν *φουρνέλλων* αἱ Ἑστιάδες κατέλιπον, αἱ ἄσεβεῖς! τὸ ἱερὸν πῦρ τρέχουσαι κατόπιν τοῦ Φασουλῆ, καὶ αἱ οἰκοδέσποιναί τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἠναγκάσθησαν νὰ μαγειρεύσωσι μόναι τῶν. Οἱ ἐγγώριοι ἐσταυροκοποῦντο καὶ γενικὴ πάσης ἐργασίας ἀπεργία ἐκηρύχθη σιωπηρῶς καθ' ὅλα τὰ Μέθανα. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἔχουσι τέλος ἐν τῷ ψευδεῖ τούτῳ κόσμῳ καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ δόξα τοῦ Φασουλῆ, ὅστις ἀπελθὼν κατέλιπεν εἰς ἀίδιον μνήμην τὸ φορεῖον αὐτοῦ κατέναντι τῆς ἀγορᾶς. Παραπλευρῶς τοῦ φορείου ἐφαίνετο περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου ἡ αὐλαία μικροσκοπικοῦ θεάτρου, ἀργοῦντος ἐλλείψει θιάσου. Ἀπὸ πρωίας δὲ ἔως ἐσπέρας περιεπλανᾶτο ἐκεῖ σκιὰ φέρουσα μέχρι σχεδὸν ὀφρύων στεφάνην κεκαρμένων τριχῶν εἰς σημεῖον πένθους. Ἦτο ἡ *signora* Ἀμαλία, ἡ *prima donna*, τὸ μόνον λείψανον τοῦ ἐξαφανισθέντος ἐκείνου θιάσου. Ἡ τοιμαζόμενη νὰ ἐρωτήσω τὴν σκιὰν ὁποῖον ἄγριον θηρίον τῆς Βρωμολίμνης εἶχε καταβροχθίσει τοὺς δυστυχεῖς αὐτῆς ἐταίρους, ὅτε :

— Πᾶμε, πᾶμε, μοὶ εἶπεν ὁ ξεναγὼν με ἄστος, λαμβάνων με ἀπὸ τοῦ βραχίονος· δὲν θὰ προφθάσωμε νὰ δώσωμε τὰ γράμματά μας.

Καὶ σπεύδοντες μετέβημεν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, ὅπερ δὲν εἶναι ἰσόγειον ὡς πάντα τοῦ κόσμου τὰ ταχυδρομεῖα· μακρὰ κλίμαξ, ὡς ἡ τοῦ Ἰακώβ, ἄνευ ὁμῶς ἀγγέλων, φέρει εἰς αὐτό.

— Οὐφ! εἶπον ἀσθμαίνων, ἀνερχόμενος τὴν κλίμακα, τί Διάβολο! δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὗρουν σπίτι χαμηλότερο διὰ ταχυδρομεῖον.

— Τὸ ἐδιάλεξεν ἐπίτηδες ὁ ταχυδρόμος διὰ νὰ μὴ πατῇ κἀνείς καὶ τον ζαλίζουν, εἶπεν ὁ φίλος μου, ἀλλὰ δὲν τον πιστεύω, δὲν εἶναι ὀλίγον κακὴ γλῶσσα.

Τὸ ταχυδρομεῖον κεῖται πλησίον τῶν λουτρῶν, καὶ εὖρον τὸ πρᾶγμα προνοητικόν, ἵνα διὰ τῆς ὁσμῆς τοῦ θείου ἀπολυμαίνωνται τὰ ἐκ Μεθάνων γράμματα. Ἄλλ' ἡ πρόνοιά μοι ἐφάνη ὅλως περιττὴ ὡς πρὸς τὰ στελλόμενα εἰς Ἀθήνας, διότι ἀμφίβολον εἰ αἱ ὁδοὶ τῆς πρωτεύουσας εἰσὶ καθαρότεραι τοῦ παρὰ τὴν Βρωμολίμνην μέρους τοῦ χωρίου. Ἦθελα δὲ νὰ κάμω τὴν παρατήρησιν εἰς τὴν πρώτην τοῦ τόπου ἀρχήν, τὸν δήμαρχον, ὃν ἐπανερχόμενοι συνηντήσαμεν καθ' ὁδόν, ἐκεῖ που κατοικοῦντα καὶ ἐπλησιάζσαμεν αὐτόν, ἀλλ' ὁ φίλός μου, ὡς ποῦρος Ἀθηναῖος, ἐφάνη πως δυσαρεστούμενος, βλέπων με ἑτοιμον νὰ κατηγορήσω τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα ἐνώπιον τοῦ δημάρχου Μεθάνων.

— Τῆς κακομοιριῆς μας μόνοι μας νὰ τῆς ξέρουμε καὶ μόνοι μας νὰ τῆς λέμε, μοὶ εἶπε σιγά, σιγά, ὑπομειδιῶν.

Καὶ ἀπέστην τῆς παρατηρήσεως, ἵνα μὴ δυσαρεστήσω φίλον ἀγαθόν.

Ὁ δήμαρχος κ. Πολυχρόνης Χαραλάμπους ἐφάνη ἡμῖν καλῶς ἔχων ὑπὲρ τῶν Μεθάνων διαθέσεις, καὶ ἐννοῶν ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ γίνῃ τι χάριν τῶν τόσων ἐκεῖ προσερχομένων ξένων.

— Ὅλα αὐτὰ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀπῆντα ἡμῖν στενοχωρημένος, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὰ μέσα, τί νὰ κάμω;

— Ν' ἀποταθῇτε πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως· ὁ κ. Τρικούπης ἔδειξε μέχρι τοῦδε ἀγάπην διὰ τὰ Μέθανα· ἐφρόντισε νὰ ἀναλύσουν τὰ νερὰ τῶν λουτρῶν καὶ θὰ μάθῃ τώρα ὁ κόσμος τί περιέχουν ἀκριβῶς, καὶ εἰς ποίας ἀσθενείας ὠφελοῦν, καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ καλόν. Ἐπειτα ἔδαπάνησε καὶ 60000 δραχμὰς διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν λουτήρων, καὶ βεβαίως θὰ σας ἀκούσῃ. Συγχρόνως νὰ ζητήσητε — καὶ νὰ ἐπιμείνετε — τὴν συνδρο-

μὴν ὅλων ἐδῶ τῶν ἀτμοπλοϊκῶν ἐταιρειῶν, ἐταιρείας τῶν λουτρῶν, ξενοδοχείων, καφενειῶν, παντοπωλείων, ὅλων ὅσοι ἔχουν συμφέρον νὰ πᾶνε ἐμπρὸς τὰ Μέθανα καὶ νὰ ἔρχονται πολλοὶ ξένοι, καὶ ὅλοι θὰ βοηθήσουν, ἔστε βέβαιος. Εἰς τὴν Εὐρώπην, κύριε δήμαρχε, αὐτὰ τὰ πράγματα γίνονται μόνον τῶν, χωρὶς κάνεις νὰ τα ὑποκινήσῃ, διότι οἱ Φράγκοι, τοὺς ὁποίους λέμε κουτούς, ἐμεῖς οἱ ἔξυπνοι Ῥωμηοί, ἐννοοῦν ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἐνὸς εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου, καὶ ὅλοι συμπράττουν πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, διὰ τοῦτο καὶ ὅλα ἐκεῖ γίνονται, ὅλα προκόπτουν καὶ ὅλοι ἀπολαμβάνουν.

— Ναί, εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐδῶ σὲ 'μᾶς . . .

— Προσπαθήσατε, κάμετε εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐταιρεία τῶν λουτρῶν ν' αὐξήσῃ κατὰ 10 λεπτὰ τὸ εἰσιτήριον εἰς τὰ λουτρά, αἱ δὲ ἀτμοπλοϊκαὶ κατὰ 20 ἢ 25 τὸν εἰς Μέθανα ναῦλον, καὶ ν' ἀφήσουν καὶ αὐταὶ κάτι ἐκ τῶν ιδίων, καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ τα βγάζουν διπλᾶ. Κάνεις δὲ ἐκ τῶν ἐρχομένων ἐδῶ δὲν θὰ παραπονεθῇ δι' ὀλίγων λεπτῶν αὐξήσιν, ὅταν πεισθῇ μὲ τὰ 'μμάτιά του ὅτι γίνεται διὰ τὸ καλὸν τοῦ τόπου, διότι ὅλοι ἔχομεν συμφέρον, καὶ σεῖς καὶ 'μεῖς νὰ προοδεύσουν τὰ Μέθανα. Κάμετε κάτι, κ. δήμαρχε, καὶ θὰ ἔχετε ἐδῶ ὅλη τὴν Ἀθήνα.

— Θὰ προσπαθήσω, κύριοι, ἀπήντησεν ἡμῖν ὁ δήμαρχος, θὰ κάμω ὅ,τι εἶναι δυνατόν. Σκέπτομαι μάλιστα νὰ φέρω ἐδῶ τὴν πρωτεύουσάν τοῦ δήμου, πού εἶναι τῶρα 'ς τὴν Κουνουπίτσα· πολὺ μακρὰ τρεῖς ὥρες δρόμο ἀπ' ἐδῶ.

— Νὰ το κάμετε, κύριε Πολυχρόνη, εἶπεν ὁ φίλος ἀστός, τοῦτο θὰ δώσῃ καίποιαν ἀναψυχὴν εἰς τὸν τόπον.

— Καὶ θ' ἀπαλλάξῃ τὸν δῆμαρχον ἀπὸ τὰ . . . κου-
νούπια, προσέθηκα σιγὰ σιγὰ.

— Πλησιάζουν τρεῖς, εἶπεν ὁ φίλος μου, πᾶμε ὀλίγο
εἰς τοῦ Λάνδερερ;

— Πᾶμε.

Καὶ ἀποχαιρετίσαντες τὸν κ. Πολυχρόνην, ἐτράπημεν
τὴν πρὸς τὸ ἄνω χωρίον ἄγουσαν.

V

ΤΑ ΑΝΩ ΜΕΘΑΝΑ

ΤΟ ΕΠΑΝΩ, ὡς κοινῶς ὀνομάζεται, ἀποτελεῖται ἐκ
τῆς νεοδμήτου μεγάλης τοῦ κ. Σταματοπούλου οἰκίας,
ἐν ἣ τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ κ. Κακουράτου καὶ τινων ἄ-
ραιων οἰκημάτων ὑπὸ πυκνῶν δένδρων σκιαζομένων ἐν
θέσει γραφικωτάτῃ παρὰ τὴν παραλίαν. Εἶναι δὲ τοῦτο
τὸ ὠραιότερον, καθαρώτερον καὶ μᾶλλον εὐάερον μέρος
τοῦ χωρίου. Μικρὸν καὶ νεαρὸν κηπάριον κατέχει τὸν
ἀπὸ τῆς παραλίας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἡρέμα ἀνάντη χῶ-
ρον, οἶονεὶ ἄνθινα προπύλαια. Δεξιόθεν τοῦ ἀνερχομέ-
νου εἶναι τὸ θερινὸν τοῦ ξενοδοχείου θέατρον, ἀριστερό-
θεν δὲ μεγάλη ξυλίνη σκιάς, ἔνθα τὴν ἐσπέραν παρατί-
θενται αἱ τράπεζαι, καὶ ἥτις τὴν ἡμέραν χρησιμεύει ὡς
κοινὴ αἴθουσα, ἐντευκτήριον τῶν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ. Κα-
τέναντι δὲ τῆς σκιαᾶς κεῖται τὸ ἐστιατήριον, μεγάλη
καὶ φωτεινὴ ἰσόγειος τοῦ ξενοδοχείου αἴθουσα, ἐν ἣ γί-
νεται τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον· καλὰ δὲ καὶ ποικίλα,
καὶ ἄφθονα, καὶ ἐκλεκτὰ τὰ παρεχόμενα ἐδέσματα,
κάλλιστον δὲ καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἐκεῖ φρέατος. Ἐπὶ ὑψη-
λῆς καὶ ἀνοικτῆς θέσεως ὠκοδομημένον ὄν τὸ ξενοδο-
χεῖον τοῦ κ. Κακουράτου, καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν ἔχον

τὴν πρόσοψιν, μακρόθεν διακρίνεται ὑπὸ τοῦ εἰς πλέοντος. Εἶναι δὲ ἀναμφιλέκτως τὸ μόνον εὐπρεπὲς καὶ περιβλεπτον ἐν Μεθάνοις κτίριον. Περιέχει δὲ ἕξ καὶ τριάκοντα δωμάτια μετρίας χωρητικότητος, διηρημένα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλὴν ὀλίγων εἰς μικρὰ οἰκήματα ἐκ δύο δωματίων μετὰ μαγειρείου, ὧν τὰ μὲν ἡμίση ἰσόγεια, τὰ δὲ λοιπὰ ἀνώγεια. Ἐκαστον δωμάτιον ἔχει καὶ καλὴν κλίνην σιδηρᾶν ἄνευ ὅμως στρωμνῶν, μικρὰν τράπεζαν, καὶ τινα καθίσματα. Οἱ τῶν ἄνω, ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἐσθίοντες, δὲν ποιῶνται τοῦ μαγειρείου χρῆσιν, ἥτις ἄλλως δὲν ἐπιτρέπεται αὐτοῖς· οἱ τῶν κάτω χρῶνται αὐτῷ. Ἐνοίκιον δὲ διὰ πᾶσαν ἡμέραν διὰ τὰ μὲν ἰσόγεια δραχμαὶ τρεῖς δι' ἕκαστον δωμάτιον, ἥτοι ἕξ διὰ τὰ δύο· τέσσαρες δὲ διὰ τὰ ἀνώγεια, ἔστιν ὅτε δὲ ἐπτά διὰ τὸ ὅλον οἶκημα. Δύο καταντικρὺ ξύλινα κλίμακες φέρουσιν εἰς μακρὸν διάδρομον, διήκοντα τὸ κτίριον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος, ἐφ' οὗ τὰ ἄνω δωμάτια. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀποψις εἶναι ὅ,τι ὥραϊον καὶ μαγευτικόν· εὐρεῖα θάλασσα, ἧς τὸ κυανοῦν ποικίλλουσι τὰ κατέναντι ὄρη τῆς ἀρχαίας Καλαυρίας (τανῦν Πόρου) καὶ τὰ τῆς Πελοποννήσου, παρέχει τῷ θεωμένῳ ἀπαραμίλλου χάριτος ὀρίζοντα. Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπολαύσῃ τις τοῦ θεάματος πρὸ μεσημβρίας, ἐν ὥρᾳ θέρους, τοῦλάχιστον ἐπὶ μακρὸν, διότι παρεισέφρησε καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ σύνθηδες . . . ἀρχιτεκτονικόν τι παρόραμα. Ὁ ἀρχιτέκτων καταρτίσας, ὡς φαίνεται, τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἠπατήθη βεβαίως ἐκ τούτου, καὶ ἀντὶ νὰ οἰκοδομήσῃ κτίριον θερινὸν καὶ ἀποφύγῃ τὸ κατὰ δύναμιν τὸν ἥλιον, ἔκτισεν οἶκον χειμερινόν, τὰ μάλιστα εὐ-ἥλιον. Ἀντὶ νὰ δώσῃ τῇ οἰκοδομῇ σχῆμα ἡμικυκλίου καὶ πᾶσας ἐκείνας τὰς κλίσεις καὶ ἐξοχάς, ἃς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τέχνη ὑπαγορεύει, ᾠκοδόμησε κτίριον

εὐθύγραμμον, τὸ δὴ λεγόμενον *μακρυνάρι*, ὥστε ὁ ἥλιος οὐ παύεται κατακαίων τὸν διάδρομον καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ ἐπ' αὐτοῦ δωμάτια, ἀπὸ πρῶτας ἕως μεσημβρίας καὶ πέραν. Ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ κακοῦ συνέβη καὶ ἡ ἐξῆς παρανόησις· ὁ ἀρχιτέκτων ἀναγινώσκων συχνὰ πυκνὰ ἐν τῷ ἀττικῷ τύπῳ ὅτι πειραταὶ ἐν Ἀθήναις — αὐτὰ εἶναι τὰ καλὰ τῶν κατηραμένων θεάτρων —, καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι τὰ Μέθανα δὲν ἀπέχουσι τοῦ Πειραιῶς πλεον τῶν 27 μιλίων, ἔλαβε κατὰ τῶν πειρατῶν πάντα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα. Καὶ δὴ ἀντὶ κινητῶν κιγκλίδων (*γρίλλιες*, *πατζούρια*) περιεφρούρησε τὰ παράθυρα διὰ στερεῶν διφύλλων, ὥστε κλεισμένου, ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου, τοῦ παραθύρου καὶ τῆς θύρας, τὸ δωμάτιον μετατρέπεται εἰς λουτρῶνα, οὐδεμίας πνοῆς ἀέρος δυναμένης νὰ εἰσέλθῃ. Αἱ αὐταὶ προφυλάξεις ἐλήφθησαν καὶ ὡς πρὸς τὰ παράθυρα τῶν συνεχομένων δωματίων, ὧν ἡ πρόσοψις πρὸς τὰ βουνά· καὶ δικαίως· δὲν λέγει τὸ τραγοῦδι :

Ἦσαν κλέφτες 'ς τὰ βουνά...

Οὕτω τὸ νέον ξενοδοχεῖον εἶναι ἀσφαλὲς φρούριον κατὰ τοῦ . . . ἀέρος. Ἀλλ' αἱ ἐλλείψεις αὐταὶ εὐκόλως διορθοῦνται ἢ τοῦλάχιστον κολάζονται, περιβαλλομένου τοῦ διαδρόμου δι' ἀλεξηλίων κατασκευασμάτων οὐ κωλύοντων τὴν θέαν, καὶ μετατρεπομένων τῶν παραθυροφύλλων εἰς κινητὰς κιγκλίδας. Καθόλου δὲ εἰπεῖν τὸ κτίριον τοῦ κ. Σταματοπούλου ἐλέγχει τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς ἀπλήστου κερδοσκοπίας, ἥτις χαρακτηρίζει δυστυχῶς ἀπὸ τινος πᾶσαν ἐλληνικὴν τοιοῦτου εἶδους ἐπιχείρησιν. Τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ οἰκοδεσπότου, οὐδὲν δὲ ὑπὲρ τῶν τάλαιπῶρων οἰκητόρων. Οὐδεὶς κοινὸς ἐξώστης ἐκ τοῦ ὀπισθεν μέρους πρὸς ἀναψυχὴν, ὅτε ὁ ἥλιος ἀνη-

λεῶς δαίρει τὸν διάδρομον· οὐδεμία κοινὴ αἵθουσα πρὸς ἀναστροφὴν· οὐδὲν ἶχνος δώματος (*ταρράτσας*)· ἐκ δὲ τοῦ δώματος ἡ θεὰ θὰ ἦτο μοναδική, διότι τὸ ξενοδοχεῖον δι' αὐτοῦ θὰ ἐδέσποζε τῶν Μεθάνων. Οὕτω τὸ μόνον καταφύγιον εἶναι ὁ διάδρομος, διὸ καὶ πλεῖστοι ὅσοι τῶν οἰκούντων ἐν τῷ ἄνω πατώματι, ἰδίᾳ δὲ κυρίαι, κάθηνται ἐκεῖ, τῆς θαλασσίας αὔρας τε καὶ θεᾶς ἀπολαύουσαι. Εἶναι δὲ τὴν ἐσπέραν λαμπρὸν θεωρεῖον τριπλοῦ πολλάκις θεάματος, θαλάσσης, σελήνης καὶ θεάτρου, οὗ διεθνεῖς καὶ μικταὶ αἱ παραστάσεις, *canto e prosa*, βαβέλ γλωσσῶν, ἄσματα γαλλικὰ, γερμανικὰ, ἰταλικὰ, ἑλληνικὰ καὶ μικρὰ ἑλληνικὰ κωμωδία, ὧν αἱ ὑποθέσεις ἐδίδοντο ἀπὸ πρωίας ὑπὸ τοῦ θιασάρχου τοῖς ἡθοποιοῖς, καὶ διεξήγοντο ὑπ' αὐτῶν τὴν ἐσπέραν ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτοσχεδίως, ἄνευ μελέτης καὶ ὑποβολέως, ὥστε δύναται τις εὐκόλως νὰ φαντασθῇ τί ἦσαν. Ἐληγον δὲ πάντοτε ὡς τὰ *ρώμαϊκα γλέντια*, μὲ *καυγᾶ καὶ ξύλο*, διὸ καὶ πάντες ἐγέλων, διότι πάντες ἐβλέπομεν ἐν αὐταῖς μικρὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰκόνα, θέλω νὰ εἶπω τῶν ἡθῶν ἡμῶν. Ἀλλὰ τὸ τριπλοῦν θεᾶμα ἦτο ὅλως ἔκτακτον καὶ μοναδικὸν τὴν ἐσπέραν τῆς 27 Ἰουλίου. Ἡ γλυκεῖα καὶ ἀργυρᾶ τῶν ποιητῶν σελήνη ἡ φέρουσα εἰς ῥεμβασμόν, ἡ *casta diva* τοῦ Βελλίνη, ἀνέτελλεν ἐξηγριωμένη καὶ ἀπειλητικὴ ὡς Ἑκάτη καταχθόνιος, ἐν αἵματρηᾷ περιβολῇ, φόβον ἐμπνέουσα, ὡς εἰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τοὺς Γίγαντας ὑπὲρ τοῦ Διὸς πολεμοῦσα, εἶχε φονεύσει τὸν Κλύτιον¹ καὶ διὰ τοῦ αἵματος βάψει τὰ περὶ αὐτὴν. Καὶ ὅμως οὔτε πόλεμος, οὔτε αἷμα· ἦτο ἀπλοῦν φιλοφρόνημα τῆς Ἀττικῆς πρὸς μεῖζονα τέρψιν τῶν ἐν Μεθάνοις θεριζόντων Ἀθηναίων· ἦτο ἡ ἀντανάκλασις τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ἐν Πεντέλῃ

1 Ἀπολλοδώρου Α', 6, 2.

δάσους μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας ἐκεῖ γνωσθείσης. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο θεωρεῖον, ὃ διαδρόμος εἶναι συγχρόνως καὶ πέραμα φέρον εἰς τὰ δωμάτια, διὸ καὶ οὐκ ὀλίγοι οἱ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐκεῖθεν διερχόμενοι, τοῦθ' ὅπερ ὀχληρὸν καὶ δι' αὐτοῦς καὶ διὰ τοὺς καθημένους, ἀναγκαζομένους νὰ διακόπτωσι τὰς συνομιλίας αὐτῶν καὶ νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς δίοδον. Ὁ προνοητικὸς ἐκεῖνος ἀρχιτέκτων, ὃ τοσοῦτον περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν οἰκούντων ἀπὸ πάσης πειρατικῆς ἢ ληστρικῆς ἐπιδρομῆς μεριμνήσας, δὲν ἠδύνατο ἄρά γε νὰ προνοήσῃ μικρὸν τι καὶ περὶ τῆς ἀνέσεως αὐτῶν, κατασκευάζων ἀνὰ μίαν ἔτι κλίμακα ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἄκρων τοῦ διαδρόμου, ἵνα τὸ ἄτοπον ἐκεῖνο μετριασθῇ; Βεβαίως δὲν κακίζομεν τὴν κ. Σταματόπουλον ὅτι δὲν ἐπροίκισε τὸ κτίριον αὐτοῦ δι' ὥρολογίου· δὲν θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ὑποβληθῇ ὁ ἀνὴρ εἰς τοιαύτην δαπάνην, ὅτε τόσον ὀλίγα, ἐπτακισχιλίας δραχμὰς μόνον, εἰσπράττει κατ' ἔτος ἐκ τῆς ἐνοικιάσεως αὐτοῦ. Αἱ ἀπαιτήσεις ἡμῶν εἰσι πολὺ ταπεινότεραι· ἀρκούμεθα εἰς ἀπλοῦν ὥρολόγιον τοῦ Θεοῦ, εἰς ἓν ἡλιακόν, ἵνα γινώσκῃ τις ἀκριβῶς πότε εἶναι τοῦλάχιστον μεσημβρία ἐν Μεθάνοις.

Ἐξακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ξένοι μετέβησαν ἐφέτος ἐκεῖ, ἀπὸ Μαΐου ἕως Σεπτεμβρίου, καὶ ὅμως χάριν τῶν ξένων τούτων, οἵτινες οὐκ ὀλίγον ἀφῆκαν χρῆμα, οὐδὲν ἀπολύτως ἐγένετο· οὐδὲ καὶ πέντε ἢ δέκα κάρρων χώματος ἐκρίθησαν ἀξιοί. Οὔτε αἱ τόσαι ἀτμοπλοῖκαὶ ἐταιρεῖαι, αἱ μεταφέρουσαι ἐκεῖ ἐπιβάτας, οὔτε ἡ τῶν λουτρῶν ἐταιρεία, οὔτε οἱ ξενοδόχοι, οὔτε οἱ καφεπῶλαι, οὔτε οἱ ἰδιοκτῆται οἰκιῶν, οὐδεὶς τέλος τῶν ἐπωφελουμένων ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ξένων, ἔσχε ποτὲ τὴν φιλοφροσύνην νὰ προτείνῃ ὅπως διὰ κοινοῦ ἐράνου ἐκμισθωθῶσιν ἐργάται τινὲς καὶ καθάρωσι τῶν πετρῶν τὸ παρὰ τὴν

παρζλίαν ἔδαφος, ἢ κάλλιον ρίψωσιν ἐπ' αὐτοῦ δεκάδα κάρρων χώματος, ἵνα καταστῇ ὁμαλὸν πῶς πρὸς περίπατον. Ἀλλὰ μὴ ἀδικῶμεν τοὺς ἀνθρώπους· δὲν εἶναι οὔτε ἡ φιλαργυρία, οὔτε ἡ πρὸς τοὺς ξένους ἔλλειψις φιλοφροσύνης ἡ διατηροῦσα τοὺς λίθους ἐκείνους, ἀλλὰ τὸ τῆς χώρας συμφέρον. Οἱ εἰς Μέθανα μεταβαίνοντες ἐπανέρχονται εὐτραφέστατοι, ποιοῦντες οὕτω ζῶσαν διὰ τοῦ προσώπου *ρεκλάμαν* ὑπὲρ τῶν Μεθάνων. Ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτῶν νομίζουσι τοῦτο ἀποτέλεσμα τῶν λευτρῶν, τοῦ καλοῦ ἀέρος, τῶν ἀφθόνων φαγητῶν τοῦ κυρ Πέτρου καὶ τοῦ χωνευτικοῦ τῆς χώρας ὕδατος. Ἀπάτη· παχύνονται καθ' ὅτι ζῶσιν ἀκίνητοι ὡς κάππονες, αἰ μεταβαίνοντες ἀπὸ καφείου εἰς κφεῖον καὶ ἀπὸ κουβέντας εἰς κουβένταν, διότι ἀπολύτως ἀδύνατος ὁ ἐπὶ τῶν πετρῶν περίπατος. Οἱ δὲ Μεθανᾶτοι καλῶς ἐπιστάμενοι τοῦτο, θρησκευτικῶς διατηροῦσι τοὺς λίθους, ἵνα ἐξακολουθῇ ὑπάρχουσα καὶ ἡ ζῶσα *ρεκλάμα*. Ὁ φίλος μου μάλιστα, ὁ ἐξ Ἀθηνῶν ἀστός, ταχτικὸς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τῶν Μεθάνων φοιτητῆς, ἰσχυρίζετο ὅτι ἐφέτος εὔρε πλείονας ἢ πέρυσι λίθους, ὑπονοῶν ὅτι οἱ Μεθανᾶτοι ἐγκαίρως ἔσπειρον αὐτούς, ἵνα καταστήσωσι τοὺς Ἀθηναίους ἔτι μᾶλλον κάππονας, ἀλλ' ὡς εἶπον ἐν τοῖς πρόσθεν ὁ φίλος μου εἶναι κακὴ γλῶσσα καὶ δὲν τον πιστεύω. Πόσον ὁμως εἶμαι ἀφελὴς ζητῶν τῷ 1887 ἡλιακὰ ὠρολόγια καὶ ζώνην γῆς πρὸς περίπατον, πράγματα περὶ ὧν θὰ γίνεταί σκέψις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸ 2050, ὅτε πιθανῶς θὰ εἶναι λευμμένα πάντα τὰ ἐκκρεμῇ σήμερον ζητήματα, καὶ πᾶσαι αἱ 999 ἐπιτροπαὶ καὶ ἐπιτροπεῖαι, εἰς ἃς εἶναι διηρημένη ἡ δρομοκαίτειος Ἑλλάς, θὰ ἔχωσιν ἀποφανθῇ ἐκάστη περὶ τοῦ οἰκείου ζητήματος. Ἄν δὲ ἀναλογισθῶμεν ὅτι μία μόνη δίκη, ἡ τῆς κυριότητος τῶν ὑδάτων Ὑπάτης, διήρκεσεν ἡμίσειαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα, δὲν ὑπελόγισα

βεβαίως πολλά ἐξηκοντατρία ἔτη διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἡλιακοῦ ὥρολογίου καὶ τὴν ἄρσιν τῶν πετρῶν.

VI

ΒΙΟΣ ΕΝ ΜΕΘΑΝΟΙΣ

ΕΓΓΥΤΑΤΑ τῷ ξενοδοχείῳ ὑπάρχει παρὰ τὴν παραλίαν μικρὸς οἰκίσκος, φέρων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

ΚΑΦΕΝΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟΝ

Ο ΛΑΝΔΕΡΕΡ

ΠΕΤΡΟΥ Α. ΜΑΛΤΕΖΟΥ

κατέναντι δὲ τοῦ οἰκίσκου καὶ ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς ἀκτῆς σκιάς, πολλοὺς καὶ πολλὰς σκιάζουσα, καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Εἶναι ὁ πρῶτος σταθμὸς τῶν ἐπάνω Μεθάνων, ἔτι δὲ καὶ ἀποβάθρα, καὶ ἐκεῖ μετέβημεν μετὰ τοῦ φίλου ἀστοῦ ἵνα ἀναπνεύσωμεν τὴν θαλασσίαν αὔραν. Ἀγαπῶ πολὺ τοὺς Μεθαναίους, διότι ἔχουσι τὸ ποιητικὸν τῆς θαλάσσης αἶσθημα, πολλαχοῦ τῆς παραλίας τοιαύτας σκιάδας ἰδρύσαντες.

— Καλὰ ἔκαμες, κύριε Μαλτέζε, εἶπον αὐτῷ, νὰ ἐνθυμηθῇς τὸν μακαρίτην Λάνδερερ, διότι εἶναι ὁ πρῶτος ἐν Ἑλλάδι ἐπιστήμων, ὅστις ἀνέλυσε τὰ ἱαματικὰ νερὰ καὶ ἐσύστησε τὴν χρῆσιν των.

— Ὅλοι ἐδῶ μ' ἐρωτοῦν διατί νὰ βάλω Λάνδερερ, ἀλλ' ἐγὼ που τῷκαμα κατὶ ἡξευρα, μοὶ ἀπήντησεν ὅλως χαρά, διότι ὡς φαίνεται, ἤμην ὁ μόνος Ἀθηναῖος, ὅστις ἀνέγνω τὴν ἐπιγραφὴν, ἣ τοῦλάχιστον ἐπήνεσεν αὐτὸν ἐπὶ ταύτῃ.

Μικρὸν δὲ ἂν εἶσαι ποιητής, φίλε ἀναγνώστα, — πάν-

τες δὲ οἱ Ἕλληνες ποιηταί, καὶ τοι οὐ πάντες ποιοῦσι
 στίχους, οὐ πάντες δὲ οἱ ποιοῦντες στίχους ποιηταί —,
 ἐπὶ μακρὸν θὰ παραμείνης ὑπὸ τὴν σκιάδα ἐκείνην, ῥεμ-
 βάζων καὶ ζητῶν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς φαντα-
 σίας τὴν ἐκεῖ που γῆν *Τροϊζηνίαν* καὶ τὴν παρ' αὐτῇ
Παλλάδος πέτραν, ἐφ' ἧς ἡ Φαίδρα

. ναὸν Κύπριδος ἐγκαθείσατο
 Ἐρῶς ἔρωτ' ἔκδημον ¹

καὶ τὸν Θησέα, καὶ τὸν Ἰππόλυτον, καὶ τὴν Ἀφροδί-
 την, καὶ τὸν Θηραμένην τοῦ καλοῦ Ῥακίνα :

Le dessin en est pris ; je pars, cher Theramène,
 Et quitte le séjour de l'aimable Trezène ².

Καὶ θὰ ζητῆς ν' ἀνεύρῃς τὴν πάλαι ποτὲ *Φοιβαίαν Μι-
 μνην* (Σαρωνίδα), καὶ τὸ ἐκεῖ ἄλλος καὶ τὸ ἱερὸν τῆς
 Ἀρτέμιδος, ὅπερ ἀνήγειρεν ὁ φιλόθηρος Σάρων, βασι-
 λεὺς τῆς Τροϊζῆνος, πνιγείς ἔλαφον καταδιώκων εἰς
 τὴν θάλασσαν ἐπὶ σωτηρίᾳ φυγοῦσαν³, καὶ τὸν ἐκεῖ που
 τόπον, ἔνθα ὁ ἀτυχὴς Ἰππόλυτος ἀπώλετο⁴. καὶ πλη-
 σίστιος θὰ πλέης εἰς ποιητικὸν πέλαγος, ἐκ τούτου εἰς
 βαθύτερον ἀρχαιολογικὸν βυθιζόμενος, ἕως οὐ ὀξεῖά τις
 ὀπισθὲν σου φωνή : *μία μαστίχα ἢ ἓνα λουκοῦμι*, δια-
 κόψῃ τὸν ποιητικὸν σου πλοῦν καὶ ἐπαναφέρῃ σε εἰς
 τὴν πραγματικότητα, τὰ Μέθανα καὶ τὴν σκιάδα τοῦ
 κ. Μαλτέζου. Ἐνίοτε ὅμως ἡ διακόπτουσα φωνὴ πᾶν
 ἄλλο ἢ ὀξεῖα, εἶναι γλυκὺς ψίθυρος ὠραίας καὶ σιτό-
 χρου κυρίας, παραγγελλούσης τῷ ιδιοκτῆτῃ τοῦ κα-

1 Εὐριπ. : Ἰππόλ., 30.

2 Phèdre, act. Ier, sc. Ière.

3 Πausan. : Κορινθ., κεφ. 30,7.

4 Εὐριπ. : Ἰππόλ., 1211.

φείου λεμονάκια διὰ γλυκό. Καὶ δὲν εἶναι ἡ μόνη· καὶ ἄλλη ἐπ' ἴσης καλὴ τὴν ὄψιν, γλαυκῶπις δὲ αὕτη, ἐπιθυμεῖ τοιαῦτα. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ψιθύρου ἐκείνου ἀπορῶν ἐρωτᾷς ἑαυτόν, πῶς ὁ ποιητικώτατος καὶ καλλιτεχνικώτατος τῶν λαῶν, ὁ τὰ πάντα διὰ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης ζωογονήσας, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὑπέπεσαν εἰς τοσοῦτον ἀπάτης, ὥστε νὰ κηρύξωσι κακὰ τρία τὰ τρία ὠραιότατα τοῦ κόσμου πράγματα, τὸ πῦρ, τὴν γυναικὰ καὶ τὴν θάλασσαν. Ὅτι δὲ ἠπατήθησαν, μαρτυροῦσιν οἱ ἀπόγονοι, οἵτινες ἀκαταπαύστως διαψεύδουσι τοὺς προγόνους, καίοντες τὰ δάση, ἥτοι τιμῶντες τὸ πῦρ. Ἰδίᾳ δὲ οἱ Μεθναῖοι δέον νὰ εὐλαβῶνται αὐτὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, διότι διὰ τοῦ πυρὸς οἱ πρόγονοι αὐτῶν προήχθησαν εἰς περιφημότητα, διὸ καὶ ὁ Dodwell εἰκάζει ὅτι ἐχάραξαν ἐπὶ τῶν ἰδίων νομισμάτων τὸν Ἡφαιστον, αἰνισσόμενοι οὕτω τὸ φαινόμενον, ἐξ οὗ ἐγένετο σημαντικὴ ἡ μικρὰ αὐτῶν πατρίς, τοῦθ' ὅπερ οὐδόλως ἀπίθανον. Πάντες δὲ οἱ ἐν Μεθάνοις ἐφέτος θὰ συνομολογήσωσι μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ κυανῇ ἐκείνῃ θάλασσα καὶ αἱ θαυμαζοῦσαι αὐτὴν ὠραῖαι κυρίαι πᾶν ἄλλο ἦσαν ἢ δύο κακά.

Ὅτε δὲ ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων ἐμφανίζεται εἰς τὴν σκιάδα, οἱ ὑπ' αὐτὴν καθήμενοι ὑποχωροῦσιν ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν περίλαμπρον ἐπισκέπτην, ἐξωθοῦντες τὰ καθίσματα πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ οἰκίσκου, καὶ ἡ κουβέντα εὐχάριστος πάντοτε ἐξακολουθεῖ, νέων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν κουβεττιαστῶν προστιθεμένων, ἡ μεταβαίνουσιν εἰς τὸ παρακείμενον καφεῖον τῶν κυπαρίσσων, οὗ ἡ τοποθεσία ἐξόχως γραφικὴ. Θὰ ἔλεγέ τις ἀληθῶς ὅτι τὰ Μέθανα κεῖνται μακρὰν, μακρὰν τοῦ τρισελβίου τῆς Ἑλλάδος χαρτοβασιλείου, ἐν ἄλλῃ σφαίρᾳ ἄλλων ἡθῶν, ἐθίμων καὶ βίου, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν μακάρων, ἐν ἣ ἐντελῶς

ἄγνωστα τὰ ταλαιπωροῦντα ἡμᾶς δεινά. Οὐδαμοῦ βλέ-
 πεις ἐφημερίδας ἢ ἀνυπάρχτων φύλλων παραρτήματα.
 Μόνη ἡ φίλη Ἀκρόπολις, ἡ καὶ καλὸν ἄρθρον περὶ
 Μεθάνων δημοσιεύσασα, πανταχοῦ la bien venue, ἀ-
 θορύβως ἐξήρχετο τοῦ ἀτμοπλοίου, ἵνα μεταδώσῃ τὰς
 εἰδήσεις τοῦ ἀπομεμακρυσμένου τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἡ-
 μισφαίριου· οὐδαμοῦ φυλλάδες, ἔντυπα, βιβλία, καλα-
 μάρια καὶ ἄλλας τοιαύτας πληγὰς. Μόνον ὁ σοφολογιώ-
 τατος κ. **** ἐφωράθη πλέον ἢ ἅπαξ διερχόμενος τὰ
 Μέθανα καὶ κρατῶν ὑπὸ μάλης τὸν Παυσανίαν· ἀλλ’
 ἦτο δάσκαλος καὶ ἤθελε νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν οἱ πετεινοὶ
 θαυματουργῶσι πάντοτε ἐν Μεθάνοις, ὡς ἐπὶ τῶν χρό-
 νων τοῦ Ἑλλήνος περιηγητοῦ, καὶ ἐπείσθη ὅτι ποιοῦσι
 θαύματα... βραστοὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ κῦρ Πέ-
 τρου. Οὐδεὶς πωλητῆς ἐκτετυπωμένου χάρτου σχίζει
 σοὶ ἀνηλεῶς τὸ τύμπανον, τὸ ἐμπόρευμα ἐκφωνῶν, ἀλλ’
 εὐρίσκεις πανταχοῦ πωλητὰς γλυκυτέρας καὶ εὐθηνο-
 τέρας πραγματείας, ἀξιολόγων σύκων πρὸς λεπτὰ εἴ-
 κοσι τὴν ὁκάν· ἀλλὰ μεταξὺ σύκων καὶ λόγων οὐ μα-
 κρά λίαν ἡ ἀπόστασις. Οὐδαμοῦ ἀκούεις τὴν φοβερὰν
 ἐκείνην λέξιν, φοβερωτέραν καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ τοῦ
 Βαλτάσαρ, ἥτις, ὡς ἀνοικτίρμων εἰςπράκτωρ καταδιώ-
 κει τοὺς ἀτυχεῖς ἡμᾶς Ἀθηναίους, τὴν ἀπαισίαν λέξιν
 πολιτικά. Οὐδαμοῦ σκιά ἐξουσίας, ἐπιδεικνύουσα τὴν
 ἐρυθρὰν αὐτῆς στολὴν, καὶ οὐδαμοῦ μείζων ἡσυχία
 τάξις καὶ ἀσφάλεια ἢ ἐν Μεθάνοις. Οὐδαμοῦ τέλος
 ἔχνος τῶν ἀπείρων ἐκείνων ταλαιπωριῶν, αἵτινες βα-
 σανίζουσι τοὺς ἀπογόνους τῶν Μαραθωνομάχων. Ἀ-
 πατῶμαι· ἔχουσι καὶ τὰ Μέθανα τὴν πληγὴν αὐ-
 τῶν, διότι οὐδεμία ἀνθρώπινος πολιτεία τελεία, οὐδ’
 ἡ τοῦ Πλάτωνος· ἔχουσι 518 ψηφοφόρους, μεγάλη δὲ
 ἀληθῶς πληγὴ διὰ τόσον μικρὸν τόπον, ἀλλ’ εὐτυ-

χῶς παροδική, οὐδείς δὲ φόνος ἀνεγράφη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκλογὴν, τὴν ἀναδείξασαν δὴμαρχον τὸν κ. Πολυχρόνην.

Χαίρετε οὖν, τριςὀλβια Μέθανα, ἔνθα οὐδὲν ταράσσει τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, καὶ ἄφροντις ῥέει ὁ βίος, μόνη δὲ μέριμνα πῶς νὰ διέλθῃ τις μᾶλλον εὐαρέστως τὴν ἡμέραν. Καὶ μέχρι μὲν μεσημβρίας ἀπασχολοῦσι τὰ λουτρά καὶ ἡ ἐν τοῖς παρὰ τὴν Βρωμολίμνην καφείοις διατριβή. Εἴτα ὁ θεὸς Στόμαχος, ὁ μόνος θεός, ὅστις δὲν ἔσχεν ἀθέους, ἦτοι ἀπίστους τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πρόγευμα, — γίνονται δ' ἐνίοτε καὶ πικ-νικ ἐν τοῖς πέριξ —, οἱ μὲν θύουσι τῷ Μορφεῖ, οἱ δὲ τῷ Ποσειδῶνι, παρὰ τὴν παραλίαν καθήμενοι ἢ κάμνοντες βόλτες μὲ κοττεράκια, ἰδίᾳ δὲ ἡ νεολαία. Ἄλλοι δὲ ἀναρριχῶνται ἐπὶ τὰ ὄρη μεταβαίνοντες εἰς τὸ χωρίον Βρωμολίμνην, ὅπερ εἶναι βεβαίως ἀποικία τῶν ἀρχαίων Ἀμαζόνων, διότι μόνον γυναικας βλέπει τις ἐκεῖ, ἀγνοοῦσας ἐντελῶς τὴν ἑλληνικὴν, τοῦθ' ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἐνισχύει τὴν ἐξ Ἀμαζόνων καταγωγῆς αὐτῶν ὑπόθεσιν. Ἀπὸ δὲ τῆς τετάρτης ἕως τῆς ἐσπέρας θέα θαλάσσης, κουβέντα καὶ γυμναστικὴ ἐπὶ τῶν πετρῶν, ἀπὸ τῶν κυπαρίσσων ἕως τοῦ βράχου, καὶ ἀναρρίχῃσις ἐπ' αὐτοῦ, προπορευομένων τῶν κυριῶν, ἵνα πρῶται διακρίνωσι τὸν ἄτμὸν τῆς πειραιόθεν ἐρχομένης Μήρας. Τὴν δὲ ἐσπέραν τὸ δεῖπνον, εἴτα τὸ θέατρον, ἔπειτα τὸ ἀποβέγκερο ἦτοι βραχεῖα πρὸς τὴν παραλίαν ἐπίσκεψις, ὅτε σελήνη, ἐνίοτε χορός, ἐκτάκτως δὲ ὡς ἐφέτος περιπατητικὴ ἀνὰ τὰ ἐκπεπληγμένα Μέθανα ὀργάνων συναυλία, διὸ καὶ δικαίως τὸ γεγονὸς ἀνεγράφη εἰς τὰ Χρονικὰ τῆς χώρας. Τέλος δὲ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὕπνος ἐλαφρός, ὃν οὐδὲν διαταράσσει, οὔτε καρταδῶροι, οὔτε κρότος ἀμαξῶν, οὔτε οἱ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὕλακτοῦν.

τες κύνες τῶν κρεοπωλείων, δι' ὧν ἡ συνταγματικὴ ἐλευθερία ἐπροίκισε πᾶσαν τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν, χάριν βεβαίως τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς· διότι οὐδὲν ἀναντιρρήτως θρεπτικώτερον τῆς εἰσπνοῆς ἀέρος μεστοῦ αἵματῶδων μορίων. Ὀλίγαι ὥραι ὕπνου ἀρκοῦσιν ἐν Μεθάνοις, διὸ καὶ οἱ πλεῖστοι, οἱ ἄνδρες ἰδίᾳ, εἰσὶ πρωϊνοί, ἵνα χαίρετίσωσι τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, — ἥτις ὥς ἐκ τῆς θαλάσσης ἦν καταπορφυροῖ, ἀπαράμιλλα παρέχει θέλγητρα —, καὶ ἐπαναλάβωσι τὸν βίον τῆς προτεραίας.

Χαίρετε οὖν, τρισόλβια Μέθανα, ἔνθα γίνεται πρωΐα, γίνεται ἐσπέρα χωρὶς νὰ το αἰσθανθῇ τις. Εὐτυχὴς δὲ ὁ δυνάμενος νὰ εἴπῃ τὸ τοῦ Μόντη:

..... amate sponde,
Pur vi torno a riveder.....

Ε. Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ

ΑΝΘΟΔΕΣΜΗ

Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ

ΔΙΑΛΟΓΗ

Η πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶνε ἀνάστατος · ἀπὸ
πρωίας αἱ κεντρικώτεραι τῶν ὁδῶν εἶνε πλή-
ρεις κόσμου πάσης τάξεως καὶ πάντα τὰ πα-
ράθυρα ὥς καὶ οἱ ἐξῶσται τῶν οἰκιῶν τῶν ὁ-
δῶν τούτων εἶνε κατάμεστοι κυριῶν ἰδίως. Πάντες
ἐγκατέλιπον τὴν ἐργασίαν αὐτῶν ὅπως ἴδωσι κατὰ τὴν
ἐνδεκάτην ὥραν πρὸ μεσημβρίας τὴν κηδεῖαν τοῦ ὑ-
πουργοῦ, ὅστις ἀπέθανε περὶ τὸν ὄρθρον τῆς προτεραίας.
Ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου οἰκίᾳ τῆς χήρας κυρίας
ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ συνῆλθον συγγενεῖς, φίλοι καὶ γνώριμοι
ὅπως ἀπολαύσωσι τοῦ σπανίου τούτου θεάματος. Εἶνε
ἡ δεκάτη πρωϊνὴ ὥρα· τὸν νεκρὸν κλαίουσιν ἐν τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ οἱ οἰκεῖοι καὶ προσφωνοῦσιν οἱ ἀνοίκειοι προσά-
γοντες στεφάνους, τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, ὅπερ θ' ἀ-
ποδώσῃ αὐτῷ τὰς τιμὰς δὲν ἐξεκίνησεν ἔτι ἐκ τοῦ
στρατῶνος, ἡ νεκροφόρος ἄμαξά μόλις ἐτοιμάζεται, καὶ
ἐν τούτοις ὁ οἶκος τῆς χήρας κυρίας Κουσκουσάκη βρί-

θαι κόσμου παντὸς εἶδους. Ἐπὶ τοῦ ἐξώστου δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εἰσχωρήσῃ οὔτε βελόνῃ, τὰ δὲ παράθυρα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἔχουσιν ἐπτὰ καὶ ὀκτῶ θεατὰς. Ἐν μόνον παράθυρον ἐπὶ τῆς πλαγίας ὁδοῦ μένει κενόν, καὶ τοῦτο, διότι οὐδὲν δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐξ αὐτοῦ, πρῶτον, διότι εἶνε κατὰ μέγα μέρος ἐκτεθειμένον εἰς τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου, καὶ δεύτερον, διότι τῆς οἰκίας μὴ οὔσης κανονικῶς ἐκτισμένης, πρέπει νὰ ἐξαγάγῃ τις ὅλον τὸν κορμὸν τοῦ σώματος, ἵνα κατορθώσῃ νὰ ἴδῃ ἐλάχιστον μέρος τῆς πομπῆς, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι μετὰ τὴν πάροδον τῆς κηδείας θὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὰ ἴδια πάσχω ἐκ παραυχενισμοῦ. Δύο τρεῖς κύριοι ἐπεχείρησαν νὰ μείνωσι πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον· προετίμησαν ἐλλείψει ἄλλης θέσεως νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ νὰ ἴδωσι τὴν κηδεῖαν ἱστάμενοι ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου.

Ἐν τούτοις ὁ κύριος ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐλθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν οἰκοδόμοι-
ναν μόνον γνωρίζων, ἀφοῦ περιῆλθεν ἐπὶ ματαιῶ πάντα τὰ παράθυρα, ὅπως εὗρη μικράν τινα θέσιν, ἐκεῖ ἐζήτησε καταφύγιον, καὶ περιφρονῶν τὸν καυστικὸν ἥλιον ἔλαβεν ἐδῶλιον καὶ ἐκάθησε πρὸ αὐτοῦ σκεπτόμενος ὅτι δι' ὀλίγης γυμναστικῆς θὰ δυνηθῇ νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὸς πῶς θάπτονται οἱ ὑπουργοὶ ἐν Ἀθήναις.

Ὁ κύριος ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ, τριακοντετῆς νεανίας εὔρε λαμπράν θέσιν ἐν τινι παραθύρῳ ἱστάμενος ὀρθίως ἐπὶ ἐδωλίου. Θὰ ἴδῃ τὴν κηδεῖαν ἴσως καλλίτερον παντὸς ἄλλου, διότι οὐ μόνον βλέπει ἀφ' ὑψηλοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεὶς τὸν ἐνοχλεῖ.

Ὁ κύριος ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΒΑΙΚΙΝΙΠΗΣ πρῶν ὑπάλληλος τραπεζιτικοῦ καταστήματος, πεντηκοντούτης περίπου, βραχὺς τὸ σῶμα καὶ ἀρκούντως προγαστρῶ εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν ἐπόμενος τῇ συζύγῳ αὐτοῦ

ΑΣΠΑΣΙΑΙ, ἥτις εἶνε χαρίεσσα γυνή, νεωτάτη καὶ εἰς ἄκρον ἐλκυστική.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ τρέχουσα πρὸς τὴν Ἀσπασίαν; ἦν καὶ κατασπάζεται. — Τώρα μόνον ἔρχεσαι, φῶς μου, καὶ ποῦ νὰ σέ βάλω, ποῦ δὲν ἔχω πλέον οὔτε μία γωνίτσα;

ΑΣΠΑΣΙΑ ρίπτουσα ὀργίλον βλέμμα ἐπὶ τοῦ κ. Βλίκιπιπῆ. — Αἶ, τί νὰ γείνη!

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ γελῶν ἡλιθίως. — Ἠργήσαμεν ὀλίγον, ἀλλὰ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐπίστευσα ὅτι μοῦ ἔλεγεν ἡ Ἀσπασία.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ βλέπουσα εἰσερχομένους δύο κυρίους. — Μὲ συγχωρεῖτε . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ συνέχουσα τὴν ὀργὴν αὐτῆς. — Αἰωνίως τὰ ἴδια θὰ μοῦ κάμνης.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ ὅπως ἐξευμερίσῃ τὴν Ἀσπασίαν. — Μὰ . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ ἐξαπτομένη βαθμηδόν. — Ἀφοῦ σοῦ λέγω τί μοῦ εἶπεν ἡ κυρία Κουσκουσάκη· νὰ ἔλθωμεν ἀπὸ τὰς ἐννέα, διότι θὰ εἶνε τόσος κόσμος. Νά, βλέπεις τώρα;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἥτις ἐχαιρέτισε τοὺς εἰσελθόντας κυρίους ἐπλησίασε τὴν Ἀσπασίαν. — Κ' ἐγὼ σὰς ἐπερίμενα, σὰς ἐπερίμενα! Καθήσατε μίαν στιγμὴν νὰ πάγω νὰ ἰδῶ μὲ τρόπον ὅν εἶνε δυνατὸν νὰ σοῦ εὕρω θέσιν, Ἀσπασία μου, διότι γιὰ σὰς, κύριε Βλίκιπιπῆ, δὲν σὰς ὑπόσχομαι τίποτε.

ΑΣΠΑΣΙΑ καθήμενη ἐπὶ τοῦ ἀνακλιντροῦ. — Καλὰ θὰ κάμνης νὰ μὴ τοῦ εὗρης θέσιν· δὲν τοῦ ἀξίζει νὰ ἰδῇ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἀπομακρυνομένη. — Βλέπεις ὅτι δὲν τοῦ ὑπόσχομαι.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ μελιχίως. — Ἀσπασία μου, διατί θυμόνεις;

ΑΣΠΑΣΙΑ δυσθύμως. — Ἄφινέ με ἤσυχην.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ καθήμενος ἐπὶ ἑδρας πλησίον τοῦ ἀνακλιντροῦ. — Μὰ ἔχεις ἄδικον . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ, λαμβάνουσα τὴν «Ἑβδομάδα». — Πολὺ καλὰ.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ, ἀναγινώσκων τὴν «Ἐφημερίδα». — Οὐφ!

ΑΣΠΑΣΙΑ, ἰδίᾳ. — Ζῶν! ποτέ σου δὲν θὰ γείνης ἄνθρωπος. Τοῦ ἔχω ἓνα θυμόν, ποῦ ἂν ἤμποροῦσα νὰ τοῦ βγάλω τὰ μάτια, τοῦ τὰ ἔβγαζα. Κάθε φορὰν ποῦ θὰ τοῦ εἰπῶ κάτι ἢ θὰ μὲ κυττάξῃ μ' ἓνα ἀνόητο χαμόγελο, ὥς νὰ μοῦ λέγῃ ὅτι τοῦ λέγω ψευτιάς. Τοῦ λέγω, θ' ἀργήσωμεν ἂν πᾶμε εἰς τὰς δέκα· τίποτε. Ἡ κηδεῖα θὰ γείνη εἰς τὰς ἑνδεκα καὶ μόλις τὸ μεσημέρι θὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Κουσκουσάκη. Μπρὲ ἄνθρωπε, αὐτὴ ἡ γυναῖκα ποῦ μᾶς μνηστὴρ νὰ πᾶμε εἰς τὰς ἑννέα κάτι θὰ ξέρῃ . . . Ὅχι, λᾶθος θὰ ἔκαμες, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ σοῦ εἶπεν αὐτὴν τὴν ὥραν. Καὶ ὁ τρόπος του ἦτο σὰν νὰ μοῦ ἔλεγε: Δὲν σοῦ εἶπεν εἰς τὰς ἑννέα, εἰς τὰς δέκα σοῦ εἶπεν εἰς τὰς δέκα περασμέναις μάλιστα... καὶ σὺ ζητεῖς νὰ μὲ γελάσῃς . . . Τετράποδον.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ, ἰδίᾳ. — Δίκαιον εἶχεν· εἰς τὰς ἑννέα τῆς εἶπε, κ' ἐγὼ δὲν τὴν ἐπίστευσα. Μὰ καὶ τί θὰ ἐκάμναμεν ἂν ἤρχομεθα ἀπὸ τὰς ἑννέα; Ἔως ὅτου νὰ περάσῃ ἡ κηδεῖα θὰ γείνη μεσημέρι καὶ δὲν εἶνε εὐχάριστον νὰ στέκεσαι τρεῖς ὥραις εἰς ἓνα παράθυρον νὰ σὲ σπρώχνῃ ὁ ἓνας ἀπ' ἐδῶ καὶ ὁ ἄλλος ἀπ' ἐκεῖ διὰ μίαν εὐχαρίστησιν ὀλίγων στιγμῶν; Καὶ τί εὐχαρίστησιν; νὰ ἰδῇς ἓνα νεκρόν! Καὶ μήπως τὸν βλέπεις πάντοτε; Τὴν ὥραν ποῦ τὸν περνοῦν ἀπὸ κάτω ἢ ὁ ἓνας θὰ σὲ πατήσῃ ἢ ὁ ἄλλος θὰ ἔμβῃ ἐμπρός σου . . . κάμνεις νὰ ἰδῇς, ναί, ἐπέρασε· καὶ δὲν βλέπεις παρὰ τοὺς ἄλλους

ἀνθρώπους ποῦ ἀκολουθοῦν, ἀνθρώπους ποῦ τοὺς βλέπεις καθημέραν. Ἐμένα δὲν μ' ἀρέσει αὐτὴ ἡ διασκέδασις, μὰ ἔλα ποῦ ἀρέσει τῆς Ἀσπασίας! Νὰ τὴν ἀφήσω πάλιν νὰ ἔλθῃ μόνη; Καὶ ξεύρω ἐγὼ ποιούς ἡμπορεῖ νὰ εὔρῃ ἐδῶ; Ὅταν εἶμαι μαζὶ τῆς δὲν ὁμιλεῖ μὲ τὸν καθένα, ὅταν ὅμως εἶνε μόνη, ξεύρω ἐγὼ τί κάμνει;

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδία*, παρατηροῦσα τὴν κ. Κουσκουσάκη, ἥτις περιέρχεται τὰ παράθυρα. — Δὲν εὐρίσκει θέσιν πουθενά . . . καὶ δὲν θὰ ἰδῶ τίποτε! (Στρεφομένη ἀριστερά). Περιέργον· ἀπ' ἐκεῖνο τὸ παράθυρον ἐκεῖ δὲν βλέπει κανεὶς; Ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος ποῦ κάθεται μόνος του ἐκεῖ; Ξένος πρέπει νὰ εἶνε, δὲν τὸν εἶδα ποτέ. Ἄ, εἶνε τὸ παράθυρον ποῦ δὲν βλέπει κανεὶς τίποτε. Καὶ τὸν ἔβαλαν ἐκεῖ τὸν καυμένον!

Ὁ κ. **ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ** *ιδία*. — Μπᾶ, ποιὸς εἶνε αὐτός ποῦ στέκεται σ' ἐκείνην τὴν καρέκλα ἐπάνω; Πῶς ὁμοιάζει τοῦ Μανναρέλη ἀπ' ὀπίσω! Τί περιέργον! ἂν δὲν ἤξευρα ὅτι εἶνε εἰς τὴν Σμύρνην θὰ ὠρkiζόμην ὅτι εἶνε αὐτός.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *στρεφόμενος*. — Κυρία Κουσκουσάκη, καί ποιος σᾶς φωνάζει ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ σπίτι.

Ὁ κ. **ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ**. — Ἐμένα; [*Ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου τοῦ Μανναρέλη καὶ φαίνεται ὁμιλοῦσα πρὸς τὰ ἔξω.*] Κρατῆστέ με νὰ μὴ πέσω.

Ὁ κ. **ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ** *ἀναπηδῶν ἐπὶ τῆς ἑδρας αὐτοῦ*. *ιδία*. — Ὁ Μανναρέλης!

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδία*. Δυστυχία μου! Τώρα ποῦ εἶδε τὸν Μανναρέλην ἐδῶ εἶνε ἄξιος νὰ μὲ πάρῃ νὰ φύγωμεν· ἀλλὰ θὰ πατήσω ποδάρι ἐπὶ τέλους.

Ὁ κ. **ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ** *καταβάλλων μεγάλας προσπάθειας ὅπως δώσῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εὐάφεστον ἔκφρασιν*.

— Ἀσπασία, δὲν νομίζεις ὅτι ἄδικα περιμένομεν αὐτὴν τὴν κηδεῖαν;

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδίᾳ*. — Νά τα, δὲν τὸ ἔλεγα;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Ἄν ἐπαίρναμεν ἓνα ὄχημα νὰ ἐπηγαίναμεν εἰς τὰς Στήλας, θὰ τὴν ἐβλέπαμεν καλλίτερα.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Ποῦ νὰ τρέχωμεν τώρα μέσ' ἑς τοὺς ἥλιους!

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Σὲ βεβαιῶ, Ἀσπασία μου.

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδίᾳ*. — Θὰ μὲ πάγῃ μὲ τὸ ὄχημα ἕως ἐκεῖ, ἔπειτα θὰ μοῦ εἰπῇ ὅτι ζεσταίνεται καὶ θὰ γυρίσῃ ἑς τὸ σπίτι. Τῆς ξεύρω ἐγὼ αὐταῖς ταῖς πονηρίαις του.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ *ἐγειρόμενος*. — Πηγαίνομεν λοιπόν;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ *τρέχουσα πρὸς τὴν Ἀσπασίαν*. — Ἀσπασία μου, ἔλα ἐδῶ . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ *ἐγειρομένη*. — Ἡῦρες;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Νὰ ὁ κύριος Μαναρέλης σοῦ παραχωρεῖ τὴν θέσιν του.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *πλησιάζων*. — Εὐχαρίστως.

ΑΣΠΑΣΙΑ *προχωροῦσα πρὸς τὸ παράθυρον*. — Ἄ κύριε Μαναρέλη, σᾶς παρακαλῶ . . . διατί νὰ σᾶς στερήσω . . .

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *ὑποκλίνων*. — Κυρία μου . . .

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ *ἀκολουθῶν αὐτοὺς ἐν μεγίστῃ στενοχωρίᾳ*. — Οὐφ! . . .

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ *μειδιῶσα*. — Μακράν, μακράν οἱ σύζυγοι . . .

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *στρεφόμενος*. — Ἄ, κύριε Βλίκιπιπῆ, δὲν σᾶς εἶδα, τί κάμνετε;

Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ *προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ*. — Πολὺ καλὰ, σᾶς εὐχαριστῶ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Τώρα θὰ εὕρω καὶ διὰ σᾶς

θέσιν ἐρωτήσῃ· περιμείνατε ὀλίγον. [*Προσφέρουσα τῷ κ. Βλίκιπιπῇ ἔδραν*]. Καθήσατε.

ΑΣΠΑΣΙΑ εὐρισκομένη πλησίον τοῦ παραθύρου — Καὶ πότε ἦλθατε; ἐλείπατε νομίζω....

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Μάλιστα, κυρία μου· ἤμην εἰς τὴν Σμύρνην.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ πλησιάζουσα πρὸς τὸ παράθυρον. — Ἀνέβα ἐπάνω, Ἀσπασία μου, δὲν ἤξεύρεις τί ὥραϊα θὰ ἴδῃς ἀπ' ἐδῶ.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ δίδωρ τὴν χεῖρά του τῇ Ἀσπασίᾳ. — Ὅριστε, κυρία μου.

ΑΣΠΑΣΙΑ, ἥτις πηδήσασα ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου, ἀλλὰ φοβουμένη μὲ πέση ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ Μανaréλη. — Ἄ, προσέξτε.... θὰ πέσω...

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ, ὅστις ἀνεβίβασεν αὐτήν. — Μὴ φοβῆσθε κυρία μου, σὰς κρατῶ.

ΑΣΠΑΣΙΑ, περιχαρὴς βλέπουσα πρὸς τὰ ἔξω. — Ἄ, τί ὥραϊα ποῦ βλέπει κανεὶς ἀπ' ἐδῶ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Εἶσαι εὐχαριστημένη;

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Πολύ, μὰ παρὰ πολὺ· τὸ μόνον ποῦ λυποῦμαι εἶνε ὅτι ἐπῆρα τὴν θέσιν τοῦ κυρίου Μανaréλη.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Ἄ μὴ τὸ λέγετε, κυρία μου, ἄλλως τε καὶ ἀπ' ἐδῶ βλέπω πολὺ καλὰ ἐγώ.

ΑΣΠΑΣΙΑ, ταλαρτενομένη ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου. — Εἶνε στερεὰ αὐτὴ ἡ καρέκλα; φοβοῦμαι μὴ πέσω.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Μὴ φοβῆσαι, Ἀσπασία μου.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Ἐπειτα ἐγὼ δὲν εἶμ' ἐδῶ, κυρία μου; πῶς θὰ σὰς ἀφήσω νὰ πέσητε;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ἐννοεῖται.

ΑΣΠΑΣΙΑ περιχαρὴς. — Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἀπομακρυνομένη. — Πηγαίνω τώρα νὰ εὕρω καὶ μίαν θέσιν διὰ τὸν ἄνδρα σου.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ, ὅστις ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς παρηκολούθει τὴν σκηνὴν ταύτην ἰδίᾳ. — Αὐτὸ ποῦ ἐφο-
 βούμην δὲν τὸ ἀπέφυγα! (Προσπαθῶν νὰ καταστείλῃ
 τὴν ταραχὴν του). Νὰ πάγω κοντὰ τους; τί ὠφελεῖ;
 Δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω νὰ εἰποῦν τίποτε, ἀλλὰ μήπως δὲν
 ἤμποροῦν νὰ κάμουν νοήματα; Ἐπειτα ὁ κόσμος ποῦ
 ξεύρει ὅτι αὐτὸς εἶναι τρελλὸς διὰ τὴν Ἀσπασίαν θὰ
 γελά μ' ἐμένα ποῦ θὰ κάθημαι νὰ τοὺς φυλάττω. Δὲν
 πρέπει νὰ πάγω ἐκεῖ, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; ... (Ἐγειρό-
 μενος καὶ πλησιάζων πρὸς τὰλλα παράθυρα τῆς αἰθού-
 σης τὸ βλέμμα φέρων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸς τὸ πα-
 ράθυρον ὅπου ἴσταται ἡ Ἀσπασία). Ἀχ, διατί νὰ μὴ
 προφασισθῶ τὸ πρῶτὴν τὴν νευραλγίαν μου... Δὲν θὰ ἤρ-
 χόμεθα... Ποῦ νὰ ὑποθέσω ἐγὼ ὅτι θὰ τὸν εὐρωμεν ἐδῶ
 ἀφοῦ τὸν ἐνόμιζα εἰς τὴν Σμύρνην; ... Τώρα εἶναι πολὺ
 ἀργά!... Καὶ δὲν θέλω νὰ ἐννοήσῃ καὶ τίποτε ἡ Ἀσπα-
 σία.... Τῆς ἔκαμα τόσας σκηναὶς ἄλλοτε διὰ τὸν Μα-
 ναρέλην καὶ θυμόνει ὅταν τῆς ἀναφέρω τὸ ὄνομά του·
 θυμόνει!... Μοῦ ὀρκίζεται ὅτι ποτὲ δὲν τὸν ἠγάπη-
 σε... μία φορὰ μάλιστα μοῦ εἶπεν ὅτι καὶ τὸν ἀντιπα-
 θεῖ.... Ποῦ τὴν πιστεύω ἐγώ!... Τώρα ποῦ ἔφυγεν ἀπὸ
 ἐκεῖ ἡ κυρία Κουσκουσάκη τώρα θ' ἀρχίσουν στρωτὴ
 κουβέντα.... (Μετά τινας στιγμῆς). Περύργον! δὲν
 ὁμιλοῦν... ἡ Ἀσπασία κυττάζει ὅλην τὴν ὥραν ἔξω...
 αὐτὸς... μένει καὶ αὐτὸς ἀκίνητος, καὶ κυττάζει... καὶ
 κυττάζει καὶ αὐτὸς ἔξω.... Μήπως εἶνε κανέναν κα-
 θρέπτῃς εἰς τὸ ἀντικρινὸ σπίτι; μήπως βλέπονται ἐκεῖ
 μέσα; (Ὁπισθοχωρεῖ πρὸς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης, ὑψοῖ
 τὴν κεφαλὴν ὀρθούμενος ἐπὶ τῶν ὀνύχων καὶ παρατη-
 ρεῖ ἀτενῶς πρὸς τὰ ἔξω). Ὅχι, τίποτε· κατ' εὐθείαν
 εἶνε ὁ τοῖχος τοῦ ἄλλου σπιτιοῦ. (Πλησιάζει πρὸς τὴν
 τράπεζαν). Ἐγὼ λέγω νὰ πάγω ἐκεῖ· αὐτὴ ἡ ἡσυχία

των δὲν μοῦ ἄρέσει. Ἐννοοῦν ὅτι ἡμπορῶ νὰ τοὺς παρατηρῶ. (*Βαίνει πρὸς τὸ παράθυρον, ἀλλ' ἴσταται ἀμέσως*). Ἡ Ἀσπασία ἔστρεψε τὸ κεφάλι της... αὐτὸ εἶνε, ἡθέλησε νὰ ἰδῇ ποῦ εἶμαι... νὰ, στρέφει καὶ ὁ Μαναρέλης τὸ κεφάλι του... δὲν μὲ εἶδαν... ἀλλ' αὐτὸ εἶνε... ἡθέλησαν νὰ βεβαιωθοῦν ἂν τοὺς παρατηρῶ. (*Ἀπομακρυνόμενος πρὸς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης*). Δὲν πρέπει νὰ πάγω ἐκεῖ· ἀπ' ἐδῶ τοὺς ἔχω καλὰ ἐμπρός μου. Ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν ἀκίνητοι. Δὲν ἀντήλλαξαν οὔτε μίαν λέξιν... (*Ἐν μεγίστῃ στενοχωρίᾳ*). Αὐτὴ ἡ ἡσυχία των μὲ ἀνησυχεῖ πολὺ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ πλησιάζουσα τὸν κ. Βλίκιπιπην. — Ποῦ εἴσθε; σᾶς ἔχασα....

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ. — Ἐδῶ, κυρία μου, ἐδῶ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ἦθελα νὰ σᾶς τιμωρήσω, διότι μοῦ ἐφέρατε τὴν Ἀσπασίαν τόσον ἄργά....

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. Σᾶς βεβαιῶ, κυρία μου...

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. Ἐχετε ὅμως χάριν... σᾶς γύρα μίαν θέσιν...

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Διατί νὰ πειράζεσθε;...

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Δὲν εἶνε περίφημος, ἀλλὰ καὶ τι θὰ ἰδῇτε.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἀνθιστάμενος. — Κυρία μου, σᾶς παρακαλῶ, μὴ λημβάνετε τὸν κόπον· δὲν ἔχω καμμίαν περιέργειαν....

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ὅχι, ὅχι· ἐλάτ' ἐδῶ.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Μά...

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Νὰ, βλέπετε; εἰς ἐκεῖνο τὸ παράθυρον ποῦ κάθεται ὁ κύριος Ζωγραφίδης. Θὰ εἴσθε οἱ δύο μόνοι, διότι μόνον δύο ἡμποροῦν νὰ ἰδοῦν ἀπ' ἐκεῖ καὶ ὅχι καὶ τόσον εὐκολα.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Σᾶς δίδω τὸν λόγον μου, κυρία μου, ὅτι . . .

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ἄ, μὴ μοῦ λέγετε ὅχι, διότι ἐννοῶ εἰς τὸ σπίτι μου νὰ εὐχαριστοῦνται ὅλοι.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Ἰσα ἴσα, ἐὰν θέλετε νὰ εὐχαριστηθῶ ἀφήσατέ μ’ ἐδῶ, διότι ἐγὼ εἶδα τόσας κηδεῖας, καὶ ἂν ἦλθα, ἦλθα μόνον διὰ τὴν Ἀσπασίαν.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Αὐτὴ ὅμως ἡ κηδεῖα θὰ εἶνε καττι τι ἔκτακτον, καὶ πρέπει νὰ τὴν ἰδῇτε. [Σύρουσα τὸν κ. Βλικιπιπὴν πρὸς τὸ παράθυρον]. Ἐλάτε.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ προσπαθῶν ν’ ἀντιστῇ. — Μά . . .

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Μὴν κάμνετε τώρα τόσα νάζια καὶ ξεύρω ἐγὼ πῶς θέλετε νὰ τὴν ἰδῇτε.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ, ὅστις ἔρριψε τελευταῖον βλέμμα πρὸς τὸ παράθυρον ὅπου ἵσταται ἡ Ἀσπασία, ἰδίᾳ. — Θὰ τοὺς βλέπω καὶ ἀπ’ ἐκεῖ.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Κύριε Ζωγραφίδη . . .

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἐγειρόμενος. — Κυρία μου.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Δὲν θὰ σᾶς ἐνοχλήσω, ἀλλὰ μίαν μικρὰν θέσιν . . .

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἀποσυρόμενος πρὸς τὰ ὀπίσω. — Ὅρίστε, κυρία μου.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ὅχι δι’ ἐμέ, ἀλλὰ διὰ τὸν κύριον Βλικιπιπὴν.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — Ἄ!

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ παρουσιάζουσα τὸν κύριον Ζωγραφίδην εἰς τὸν κύριον Βλικιπιπὴν. — Ὁ κύριος Ζωγραφίδης, ὅστις ἦλθε σήμερον ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ὑποκλίνων. — Κύριέ μου.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ὁμοίως. — Κύριε.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Εἶνε ὀλίγον ἀγριάνθρωπος, ἀλλὰ κατὰ βάθος πολὺ καλός.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ γελῶν. — Ὡραίαν σύστασιν μοῦ κάμνετε.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Μπα! εἶπατε τρία λόγια . . . παραπάνω; πῶς τὸ ἐπάθατε; . . . Διότι πρέπει νὰ ἤξεύρετε, κύριε Βλίκιπιπῆ, ὅτι ὁ κύριος Ζωγραφίδης λέγει πολὺ ὀλίγα μὲ τοὺς ἄνδρας, καὶ τίποτε σχεδὸν μὲ τὰς γυναῖκας.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ μειδιῶν. — Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶνε ἔξυπνος ἄνθρωπος.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ἄ, κύριε Βλίκιπιπῆ, τί κακὸς ποῦ εἴσθε;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ γελῶν ἡλιθίως. — Ὁμολογήσατε ὅτι ἦτο ἐπιτυχές.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Αὐτὸ εἶνε τὸ εὐχαριστῶ ποῦ σᾶς ἡύρα θέσιν;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ, ἐξακολουθῶν νὰ γελᾷ διὰ τὴν εὐφύαν αὐτοῦ. — Ἄλλὰ, κυρία μου, μήπως σᾶς τὴν ἐζήτησα ἐγὼ τὴν θέσιν;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Καλά, καλὰ· θὰ σᾶς ἐκδικηθῶ καρμύϊαν ἡμέραν δι' ὅσα μοῦ λέγετε.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Ἐν τούτοις παρατηρῶ ὅτι δὲν μ' ἐσυστήσατε εἰς τὸν κύριον.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Εἶνε δυνατόν; ἂ ναι, ἔχετε δίκαιον. (Τῷ Ζωγραφίδῃ). Ὁ κύριος Βλίκιπιπῆς, ἀρχαῖος τραπεζίτικὸς ὑπάλληλος, τοῦ ὁποίου ἡ μόνη ἀξία εἶνε . . .

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Βάζω στοίχημα ὅτι θὰ εἰπῇτε καρμύϊαν κακίαν.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. Ὅτι ἔχει ὠραίαν γυναῖκα! . . .

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Αἶ!

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἀπομακρυνομένη αὐτοῦ. — Ἄν
σας ἀρέσῃ εἰπέτε πάλιν τίποτε διὰ τὰς γυναῖκας.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ παραχωρῶν τῷ κ. Βλίκιπιπῇ τὸ δεξιὸν
τοῦ παραθύρου μέρος. — Ὅριστε παρακαλῶ ἀπ' ἐδῶ.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ὅστις δι' ἐνὸς βλέμματος παρετή-
ρησεν ὅτι ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους δὲν θὰ δύναται νὰ
βλέπῃ τὸ παράθυρον ὅπου ἵσταται ἡ Ἀσπασία — Καλὰ
εἶμ' ἐδῶ, σὰς εὐχαριστῶ.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ — Δὲν θὰ βλέπετε ὅμως τίποτε, πρέπει
νὰ σκύψετε πολὺ.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Δὲν πειράζει, δὲν πειράζει.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ βλέπων πρὸς τὰ ἔξω — Ὅπως ἀγαπᾶτε.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἱστάμενος πλαγίως πρὸ τοῦ παρα-
θύρου καὶ τὴν Ἀσπασίαν παρατηρῶν ἰδίᾳ. — Μοῦ φαί-
νεται ὅτι ὠμίλησαν. (Πρίγῳν στεναγμός). Ἡ Ἀσπα-
σία εἶναι κατακόκκινη τί νὰ τῆς εἶπε; (Ἐν τα-
ραχῇ). Πρέπει νὰ εὕρω τρόπον νὰ φύγῃ ἀπ' ἐκεῖ. Δὲν
ἤμπορῶ νὰ ἡσυχάσω Πῶς νὰ κάμω; Νὰ τὴν
ἔφερνα ἐδῶ! (Παρατηρῶν ἔξω τοῦ παραθύρου). Δὲν βλέ-
πει κανεὶς τίποτε ἀπ' ἐδῶ, πρέπει νὰ σκύψῃ πολὺ
(Ὁργίλως). Ναί, νὰ σκύψῃ, νὰ κουρασθῇ, νὰ ὑποφέρῃ,
διὰ νὰ μὴ μοῦ ζητῇ ἄλλοτε νὰ βλέπῃ κηδείας. (Παρα-
τηρήσας ὅτι ἡ Ἀσπασία κλονισθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου
ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ Μαναρέλη). Μπα! τί τῆς
κάμνει ἐκεῖ; . . . τὴν ἀγκαλιάζει; (Τρέχων πρὸς τὸ πα-
ράθυρον). Θέλεις τίποτε, Ἀσπασία;

ΑΣΠΑΣΙΑ, ἥτις ἐγέλα. — Ὅχι, παρ' ὀλίγον νὰ πέσω
ἀλλ' ὁ κύριος Μαναρέλης μ' ἐκράτησεν.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Εὐτυχῶς, ἄλλως θὰ ἔπιπτε πολὺ
ἄσχημα.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ μετὰ τινα δισταγμόν. — Ἀ! . . .

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Θέλετε νὰ σὰς δώσω τὴν θέσιν μου;

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Ἀσπασία, κατέβα μίαν στιγμήν κάτω νὰ διορθώσης τὸ φόρεμά σου.

ΑΣΠΑΣΙΑ παρατηροῦσα τὸ φόρεμά της. — Τὶ ἔχει;

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Ἦνοιξεν ἐδῶ ς’ τὸ πλάϊ, κατέβα.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Δὲν βλέπω· ποῦ εἶνε;

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ κρυφίως ἀλλ’ ἐπιτακτικῶς. — Κατέβα λοιπὸν σοῦ λέγω.

ΑΣΠΑΣΙΑ περιέλυστος. — Μὰ ἂν μοῦ πάρουν τὴν θέσιν μου;

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Μείνατε ἡσυχος, κυρία μου, ἐγὼ θὰ σᾶς τὴν κρατήσω. [Ἀπερχόμενος ἐπὶ τοῦ ἐδωλλοῦ). Ἐπειτα, ἔχομεν καιρόν.

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ ἰδίᾳ. — Γάϊδαρε!

ΑΣΠΑΣΙΑ, ἣτις ἐπλησίασεν εἰς τὸ ἀνάκλιτρον. — Τὶ θέλεις πάλιν; διότι τὸ φόρεμά μου δὲν ἔχει τίποτε.

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ χαμηλοφώνως. — Μὴ φωνάζης καὶ σὲ βλέπουν.

ΑΣΠΑΣΙΑ ἐξημμένη. — Λέγε.

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ παρατηρῶν αὐτὴν ἀσκαρδαμυκτί. — Ἄν ἐξακολουθῇς θὰ σὲ πάρω νὰ φύγωμεν.

ΑΣΠΑΣΙΑ καταστέλλουσα τὴν ἑξαψιν αὐτῆς. — Λοιπὸν;

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Δὲν ἐννοεῖς ὅτι αὐτοῦ ποῦ κάθесαι δίδεις ἀφορμὴν εἰς τὸν κόσμον νὰ . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Τὸ ἐπερίμενα . . . Μὰ ἐπὶ τέλους δὲν θὰ βγάλῃς αὐτὴν τὴν ἰδέαν ἀπὸ τὸ κεφάλι σου; Τί ἄνθρωπος εἶσαι, καϋμένη;

‘Ο κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ διαστέλλων τοὺς ὀφθαλμούς μετ’ ἀγανακτήσεως. — Ἀσπασία, ἤξευρες ὅτι θὰ ἦτο ἐδῶ.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Ὅχι, εἰς τὴν ζωὴν τῶν παιδιῶν μου.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Δι' αὐτὸ ἤθελες νὰ ἔλθης ἀπὸ τὰς ἐννέα.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Μὰ δὲν σοῦ εἶπα χιλιάκις ὅτι οὔτε κἂν ἐσκέφθην ποτὲ ὅτι ὑπάρχει ;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Αὐτὸς σὲ ἀγαπᾷ πάντοτε.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Τί μὲ νοιάζει τὶ κάμνει αὐτός· μήπως ἐγὼ τὸν ἀγαπῶ ;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ μετ' ἐνδοιασμοῦ. — Δὲν τὸ ξεύρω.

ΑΣΠΑΣΙΑ ὀργίλη. — Αἶ, μὰ εἶσαι ἀνυπόφορος.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Μὴ φωνάζης.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Μὰ εἶνε δυνατὸν νὰ κάθῃσαι νὰ λέγῃς τέτοιαις ἀνοησίαις ;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ σείων τὴν κεφαλὴν. — Ξεύρω τί λέγω ἐγὼ.

ΑΣΠΑΣΙΑ ἐνοῦσα τὰς χεῖρας. — Ἀχ, Θεέ μου, πῶς μὲ ἀπελπίζεις !

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Μὴν κάμνης χειρονομίας, διότι σὲ βλέπουν.

ΑΣΠΑΣΙΑ ἰδίᾳ. — Ἄς ἡμποροῦσα νὰ τὸν ἔδερνα καὶ τίποτε ἄλλο δὲν ἤθελα.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Ἐὰν εἶχες ὀλίγο μυαλὸ θὰ ἐφρόντιζες νὰ μὴ εἴσθῃς ἐκεῖ μαζῇ.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Καὶ πῶς νὰ τοῦ εἰπῶ νὰ φύγῃ ;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Νὰ μὴ φύγῃ αὐτός· νὰ φύγῃς ἐσὺ.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Ποῦ νὰ πάγω ; δὲν βλέπεις ὅτι δὲν ὑπάρχει πουθενὰ θέσις ;

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ δεικνύων τὸ παράθυρον ὅπου ἕσταται ὁ Ζωγραφίδης. — Νά, σ' ἐκεῖνο τὸ παράθυρον ἐκεῖ ποῦ εἶνε αὐτός ὁ κύριος.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Μὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἰδῇ κανεὶς τί-

ποτε ἀπ' ἐκεῖ· ἔπειτα δὲν τὸν γνωρίζω ἐγὼ αὐτόν· ποιὸς εἶνε;

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — ‘Ο κύριος Ζωγραφίδης ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν· θὰ σοῦ τὸν συστήσω.

ΑΣΠΑΣΙΑ *ἐκέτις*. — Ἐφυσέ με σὲ παρακαλῶ νὰ μείνω ἐκεῖ ποῦ ἤμην· εἶνε τόσον ὠραῖα· δὲν ἤξεύρεις τί καλὰ ποῦ ἔβλεπα.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Δὲν εἶνε δυνατόν· πᾶμε εἰς αὐτὸ τὸ παράθυρον ἐκεῖ· θὰ σκύβης ὀλίγον, ἀλλὰ δὲν πειράζει· θὰ ἰδῇς ὅπως καὶ ἀπ' ἐδῶ, ἴσως καὶ καλλίτερα μάλιστα.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Ἐχεις, καϋμένε, ἓνα κεφάλι...

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Πᾶμε.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Μὰ...

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ σταθερῶς. — Ἐλα, διότι ἀλλέως φεύγομεν ἀμέσως.

ΑΣΠΑΣΙΑ, κύπτουσα τὴν κεφαλὴν καὶ βαίνουσα πρὸς τὸ παράθυρον. — Ἀχ, Θεέ μου· τί μαρτύριον!

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ, ὅστις ἐπλησίασε τὸν κ. Ζωγραφίδη. — Θὰ ἔχετε τὴν κλωσύνην, κύριε Ζωγραφίδη, νὰ κάμετε ὀλίγην θέσιν διὰ τὴν σύζυγόν μου;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *παραχωρῶν τὴν θέσιν αὐτοῦ*. — Σᾶς παρακαλῶ, κυρία μου.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — ‘Ο κύριος Ζωγραφίδης, Ἀσπασία.

ΑΣΠΑΣΙΑ ἀποδίδουσα τὸν χαιρετισμὸν διὰ νεύματος τῆς κεφαλῆς χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς αὐτόν. — Μὴ ἐνοχλήσθε, κύριε, βλέπω καὶ ἀπ' ἐδῶ.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — Περάσατε, κύριε Βλίκιπιπῆ.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἀρνούμενος. — Ἀ, ὄχι, ὄχι· δὲν ἐννοῶ νὰ σᾶς πᾶρω τὴν θέσιν σας.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — ὦ, δὲν πειράζει.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ ἀναγκάζων αὐτὸν νὰ μείνῃ πρὸ τοῦ παραθύρου. — Ἀδύνατον.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ, ἀναλαμβάνων τὴν θέσιν του καὶ βλέπων πρὸς τὰ ἔξω. — Ὅπως ἀγαπᾶτε.

ΑΣΠΑΣΙΑ ρίπτουσα μελαγχολικὸν βλέμμα πρὸς τὴν ὁδὸν ἰδίᾳ. — Τί νὰ ἰδῇ κανεὶς ἀπ' ἐδῶ; [Ἀῖρουσα τὴν κεφαλὴν]. Κ' ἔχω καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον μέσ' ἑς τὰ μάτια . . . [Στηρίζουσα τὴν ράχιν ἐπὶ τοῦ βαλοπίντακος καὶ μετ' ἀδιαφορίας βλέπουσα εἰς τὸ κενόν]. Ἄν εἶνε ζῶν αὐτή!

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ ἰδίᾳ ἰστάμενος ὀπισθεν τοῦ Ζωγραφίδου καὶ παρατηρῶν τὸν Μαναρέλην. — Τὴν ζητεῖ παντοῦ ὁ μασκαρᾶς! . . . Τί στενοχωρημένος ποῦ φαίνεται! . . . Λιμοκοντόρε! . . . Ἦσο εὐχαριστημένος κοντά της . . . μὰ ἔννοια σου καὶ τὸν νοῦν μου δὲν τὸν ἄφησα ἐγὼ ἑστὸ σπίτι . . . Κύτταξέ τον πῶς στρηφογυρίζει τὸ κεφάλι του! . . . Μὲ εἶδεν . . . ἄς κάμω πῶς δὲν τὸν βλέπω . . . [Φέρει τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ προσώπου ὅτε μὲν ξέων τὸ μέτωπον, ὅτε δὲ στρίβων τὸν μύστακά του, ἀλλὰ τοιουτοτρόπως ὥστε νὰ κρύπτονται μὲν οἱ ὀφθαλμοὶ του, αὐτὸς δὲ νὰ δύναται νὰ βλέπῃ]. — Κατεβαίνει ἀπὸ τὴν καρέκλαν του . . . διατὶ κατεβαίνει; . . . Ἔρχεται πρὸς τὰ ἐδῶ μὲ τὴν καρέκλαν του . . . διατὶ ἔρχεται; . . . ὦ, ἀλλὰ εἶνε κακοηθέστατος!

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ, πλησιάζων τὸν κ. Β.λικιπιπὴν. — Δὲν θέλει ἡ κυρία σας . . .

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ, διακόπτων αὐτόν. — Ὅχι, ὄχι, σὰς εὐχαριστῶ.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ τρέχουσα πρὸς τὸ παράθυρον ὅπου ἵσταται ὁ κ. Β.λικιπιπὴς. — Διατὶ, διατὶ ἡ Ἀσπασία ἤλλαξε τὴν θέσιν της; ἀπ' ἐδῶ δὲν θὰ ἰδῇ τίποτε σχεδόν.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ. — Μὰ ἐκεῖ τὴν ἐπείραζαν τὰ ρεύματα.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ, ἔκπληκτος. — Ποῦ ἔχει ρεύματα ; . . . ὄνειρεύεσθε.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Σῆς βεβαιῶ, κυρία μου.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — ‘Ασπασία, βλέπεις τίποτε ἀπ’ αὐτοῦ ;

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ταχέως. — Βλέπει, πῶς δὲν βλέπει ; (*Παρατηρῶν ἀσκαρδαμυκτὶ τὴν ‘Ασπασίαν*). Δὲν βλέπεις, ‘Ασπασία ;

ΑΣΠΑΣΙΑ ξηρῶς. — Ναί.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ εὐθύμως. — ‘Ορίστε.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Μὰ θὰ στενοχωρηθῇς, πικιδί μου.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ προσπαθῶν νὰ μειδιάσῃ. — Καλέ, εἶνε λαμπρὰ . . . (*Παρατηρῶν καὶ πάλιν ἀσκαρδαμυκτὶ τὴν ‘Ασπασίαν*). Δὲν εἶσαι καλὰ ἐκεῖ, ‘Ασπασία ;

ΑΣΠΑΣΙΑ μετὰ πλειοτέρας ξηρότητος. — Πολὺ καλὰ.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ θριαμβευτικῶς. — Βλέπετε ;

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ κρυφίως τῷ κ. Βλίκιπιπῇ. — Ζηλιαρόγατε ! δὲν τὴν ἀφίνεις μίαν στιγμὴν ἀπὸ κοντά σου.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ τεταραγμένος . . . ‘Εγώ ; . . . πῶς σῆς ἐφάνη ;

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἀπομακρυνομένη αὐτοῦ. — ‘Εντροπή σας καὶ ὀλίγον, κύριε Βλίκιπιπῇ !

ΑΣΠΑΣΙΑ ἰδίᾳ μελαγχολικῇ. — Δὲν βλέπω τίποτε κρῖμα τὴν χαράν μου.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἰδίᾳ παρατηρῶν λαθραίως τὸν Μαγαρέλην, ὅστις ἴσταται παρ’ αὐτῇ τὸ ἐδώλιον ἀνὰ χεῖρας κρατῶν. — ‘Εδῶ θὰ μείνῃ αὐτὸς ὁ μπιρμπάντης ; . . . Βέβαια, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ξεκολλήσῃ ὁ ἀναιδέστατος ! ... Καὶ ἔπειτα μοῦ λέγει ἡ ‘Ασπασία, ὅτι λέγω ἀνοησίας ! ...

Τὸ καλὸν εἶνε ποῦ ἔχω τὰ μάτια μου τέσσαρα εἰ δὲ μὴ
κ' ἐγὼ δὲν ἤξεύρω τί θὰ ἐγίνετο.

ΑΣΠΑΣΙΑ *στρεφομένη*. — Τί ἥλιος !

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ, *μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς γλυκύτητος*. —
Κυρία μου, δὲν θὰ ἰδῇτε τίποτε ἀπ' ἐδῶ, διατί δὲν ἔρ-
χεσθε εἰς τὸ παράθυρον ἐκεῖ ; Εἴσθε τόσον καλὰ ! . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ *μειδιῶσα*, — Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριε Μανα-
ρέλη θὰ μείνω ἐδῶ.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ *ιδίᾳ ἐν στεροχωρίᾳ*. — Τοῦ ἐχα-
μογέλασεν !

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *ὥσει παρακλητικῶς*. — Ὡστε νὰ κατα-
λάβω πάλιν τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν εἶχατε ;

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Σᾶς παρακαλῶ.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *ὑποκλινῶν καὶ ἀπερχόμενος*. — Ἀφοῦ
τὸ θέλετε

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ *ιδίᾳ ἐν ἀγανακτήσει*. — Εἶδες ἐκεῖ
ματιὰ ποῦ τῆς ἔρριξεν ὁ χαμᾶλης ; εἶδες γλάρωμα ; . . .
Ἐὰν δὲν ἐφοβούμην μὴ γείνησκάνδαλον θὰ τοῦ ἄστραφ-
τα ἔναν τριόμφο νὰ τοῦ χαλάσω ὅλη τὴ γλύκα τῶν μα-
τιῶν του . . . (*Ἐν στεροχωρίᾳ*). Οὐφ ! θὰ σκάσω !
(*Στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ παράθυρον ὅπου μετέ-
βη ὁ Μανaréλης*). Ὅρίστε ! . . . μὰ δὲν ἔχω δίκαιον ;
πρωτῆτερα εἶχεν ἀλλέως τὴν καρέκλαν του· τώρα τὴν
ἔβαλε διαφορετικὰ διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ βλέπῃ ἐδῶ . . . Βέ-
βαια· καθὼς στέκεται δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἰδῇ τί γίνε-
ται εἰς τὸν δρόμον... Καὶ ἤλθε διὰ νὰ ἰδῇ τὴν κηδεῖαν !..
Τὸ κάμνει ἐπίτηδες ὁ μασκαρᾶς . . . (*Στρέφων τὴν κε-
φαλὴν*). Εὐτυχῶς ποῦ ἡ Ἀσπασία εἶνε ἀπ' ἐκεῖνο τὸ
μέρος καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἰδῇ

ΑΣΠΑΣΙΑ *ὀπισθοχωροῦσα*. — Πῶς καίει ὁ ἥλιος σή-
μερον.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ χωρίς νὰ κινηθῇ. — Πραγματικῶς, καίει πολύ.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ γελῶν ἠλιθίως. — Ἔ, ἔ! ἤρχισε τὸ καλοκαίρι.

ΑΣΠΑΣΙΑ ἀποβάλλουσα τὸ βέλον αὐτῆς. — Ἔσκασα!

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἀγορευόμενος. — Μήπως θέλετε νὰ περάσετε ἀπ' ἐδῶ; δὲν θὰ ἔχετε τὸν ἥλιον.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Ἀλλὰ σεῖς;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ μεταβαίνων εἰς τὸ ἄλλο τοῦ παραθύρου μέρος. — Ἀ, δὲν μὲ πειράζει.

ΑΣΠΑΣΙΑ λαμβάνουσα τὴν θέσιν τοῦ Ζωγραφίδου, ἀλλ' ἰσταμένη πλαγίως πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἡλίου. — Νὰ σᾶς δώσω τουλάχιστον τὴν ὀμπρέλλαν μου.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἀποποιούμενος. — Κυρία μου, σᾶς παρακαλῶ . . . δὲν εἶμαι καὶ τόσον λεπτόδερμος. (Σταυρῶν τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ παραθύρου καὶ βλέπων πρὸς τὰ ἔξω, ἰδίᾳ) ἔχει δίκαιον ἡ Κουσκουσάκη . . . χκριτωμένη γυναικοῦλα!

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ ἰδίᾳ μόλις συνέχων τὴν ἀγαπάκησιν του. — Τώρα νομίζει ὅτι δὲν τὴν ἐννοῶ διατὶ ἄλλαξε θέσιν! . . . Ἀπ' ἐκεῖ δὲν τὸν ἔβλεπεν, ἀπ' ἐδῶ θὰ τὸν βλέπῃ . . . Καὶ νὰ ἐκύτταζε τουλάχιστον πρὸς τὰ ἔξω διὰ νὰ κρυφθῇ . . . ὄχι. Κύτταξέ την πῶς στέκεται; . . μὲ τὴν ἄκραν τοῦ ματιοῦ μου τὴν βλέπω . . . Θέλει νὰ γυρίσῃ νὰ τὸν ἰδῇ, ἀλλ' ἐννοεῖ ὅτι ἤμπορῶ νὰ τὸ παρατηρήσω . . . Αὐτὸς ἄρα γε τί κάμνει ἐκεῖ; . . . Περιμένω τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ στρέψω διὰ μιᾶς τὸ κεφάλι μου μίαν εἰς αὐτὸν καὶ μίαν εἰς αὐτήν, διὰ μιᾶς, σὰν ἀστραπή, διὰ νὰ συλλάβω τὴ ματιά των . . . Νὰ γυρίσω πρῶτα εἰς αὐτήν; . . . ὄχι· θὰ ἔχῃ τὸν καιρὸν νὰ στρέψῃ . . . εἶνε πλησίον μου καὶ ἡ ἐλαχίστη κίνησίς μου δύναται νὰ τὴν καταστήσῃ προσεκτικὴν . .

Πρῶτα θὰ στρέψω πρὸς αὐτόν . . . ναί . . . Ἡ στιγμή μου φαίνεται κατάλληλος . . . αἰσθάνομαι ὅτι ἡ Ἀσπασία εἶνε ἕτοιμος νὰ στρέψῃ τὸ κεφάλι της . . . Νά . . . τώρα ! . . . (Στρέφει ἀκαριαίως τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν Μαραρέλην, βλέπει ὅτι οὗτος παρατηρεῖ πρὸς αὐτόν, εἴτα στρέφει πρὸς τὴν Ἀσπασίαν καὶ παρατηρεῖ ὅτι καὶ αὕτη βλέπει πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μαραρέλη). Ὡ ! . .

ΑΣΠΑΣΙΑ ἀφελῶς. — Τὶ ἔχεις ;

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΠΗΣ παρατηρῶν αὐτὴν ἀγρίως. — Σῆς συνέλαβα !

ΑΣΠΑΣΙΑ διατριβήσου ἐκπληκτος τοὺς ὀφθαλμούς. — Τί ;

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΠΗΣ. — Τὸν ἐκύτταζες !

ΑΣΠΑΣΙΑ χαμηλοφώνως δεικνύουσα διὰ τοῦ βλέμματος τὸν Ζωγραφίδην. — Σιώπα, δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μὴ σὲ ἀκούσῃ καὶ ὁ ξένος ἄνθρωπος.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΠΗΣ, ταπεινῶν μὲν τὴν φωνήν, ἀλλ' ἐν ἐξάψει πάντοτε. — Ἐκεῖνο ποῦ σοῦ λέγω ἐγώ, καὶ αὐτὰ νὰ μὴ θέλῃς νὰ μοῦ τὰ περνᾷς ἐμένα . . . τὸ κατάλαβες ; Ὅχι μοῦ εἶπῃς τώρα ὅτι δὲν τὸν ἀγαπᾷς ; αἶ ; θὰ μοῦ τὸ εἶπῃς ;

ΑΣΠΑΣΙΑ ἔντρομος. — Ὅχι σὲ ἀκούσῃ . . .

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΠΗΣ. — Μὰ νὰ τὸ ἡξεύρης . . . εἶνε ἡ τελευταία φορὰ ποῦ σὲ βγάζω ἔξω . . . Ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ κάθῃσαι μέσα εἰς τὸ σπῖτι σου, διὰ νὰ σὲ μάθω ἐγὼ νὰ τοῦ κάμνης νοήματα . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ ἐμβρόντητος. — Ἐγώ ;

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΠΗΣ. — Μάλιστα ἐσύ . . . τί δουλειὰ ἔχεις νὰ στέκεσαι ἔτσι ; . . . Ἠλθες διὰ νὰ ἰδῇς τὴν κηδεῖαν, διατὶ δὲν τὴν βλέπεις τὴν κηδεῖαν ; ἐδῶ μέσα εἰς τὸ δωμάτιον εἶνε ἡ κηδεῖα ; . . . Διατὶ δὲν κυττά-

ζεις ἔξω λοιπόν; διατί; αἶ; διατί; . . . ἐμένα θέλεις νὰ γελάσης; ἐμένα; . . . Πεταλοῦδα! . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ στρέφουσα ἐν ὀργῇ πρὸς τὰ ἔξω καὶ διὰ τοῦ ἀλεξήλλου καλύπτουσα τὴν κεφαλὴν ἐκ τῶν ὀπισθεν. — Μὴ μὲ σκοτιζῆς, ἀνόητε! . . .

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἰδίᾳ. — Τώρα ἐγύρισεν . . . ἀλλὰ πόσῃν ὥραν θὰ μείνῃ ἔτσι; [*Παρατηρῶν τὸν Μαραρέλην*]. Αὐτὸς κᾶπου κᾶπου γυρίζει πρὸς τὰ ἐδῶ. (*Βλέπων τὴν Ἀσπασίαν ἣτις μένει ἀκίνητος*). Πρέπει νὰ εὕρω τρόπον νὰ μὴ ἀνταλλάξουν ἄλλην ματιάν . . . πῶς νὰ κάμω; (*Βλέπων τὸν Μαραρέλην, ὅστις ἐξακολουθεῖ νὰ περιφέρῃ τὰ βλέμματα ἐντὸς τῆς αἰθούσης*). Ἄ, νὰ μία καλὴ ἰδέα! . . . Θὰ πάρω μίαν καρτέκλαν κ' ἓνα μαξιλαράκι διὰ νὰ εἶμαι ὑψηλότερα, καὶ θὰ πάγω νὰ τὴν τοποθετήσω κοντὰ τοῦ θ' ἀνέβω ἐπάνω, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ θέλω νὰ στηριχθῶ θὰ πιάσω μὲ τὸ χέρι μου τὸ τζάμι. Ἔτσι θὰ τὸν κρύπτω μὲ τὸ σῶμά μου, ἀπὸ τὰ μάτια τῆς Ἀσπασίας καὶ δὲν θὰ ἤμπορῇ οὔτε αὐτὸς νὰ τὴν βλέπῃ. (*Λαμβάνων ἐδώλιον καὶ μαξιλάριον καὶ πλησιάζων τὸν Μαραρέλην*). Βλέπει κανεὶς τίποτε ἀπ' ἐδῶ;

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *Ζητῶν νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ τῷ κ. Βλικιπιπῇ.* — Νὰ σᾶς δώσω τὴν θέσιν μου, κύριε Βλικιπιπῇ.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἐμποδίζων αὐτὸν μετὰ κόπον. — Ὅχι, ὄχι· καλὰ εἴσθε αὐτοῦ. (*Ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ ἐδωλλίου, ὅπερ ἐκόμισεν*). Ἄ, μὰ τί ὥραϊα ποῦ βλέπει κανεὶς ἀπ' ἐδῶ!

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Ναί.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἐκτείνων τὸν βραχίονα καὶ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς ὑαλωτῆς δικλίδος τοῦ παραθύρου. — Δὲν σᾶς στενοχωρῶ . . .

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ, ἀπομακρυνόμενος αὐτοῦ ὀλίγον. — Καθόλου.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ *ιδίᾳ*. — Δὲν πρέπει καὶ νὰ τὸν στενοχωρήσω μὴ τυχὸν καὶ μοῦ φύγῃ ἀπ' ἐδῶ. (Στρέφωρ πρὸς τὸ μέρος, ὅπερ κατέλειπεν). Ἡ Ἀσπασία δὲν ἐκινήθη· βλέπει ἔξω· ἔχει καὶ τὴν ὀμπρέλλαν τῆς ἀνοικτὴν ἐπάνω εἰς τοὺς ὤμους . . . αὐτὸν τὸν ἔχω ἐδῶ ἀπὸ κάτω . . . [Ἀναπνέωρ μετ' εὐχαριστήσεως]. Τώρα εἶμαι ἡσυχος καὶ θὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ τὴν κηδεῖαν!

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ, ὅστις παρετήρησε τὴν Ἀσπασίαν λαθραίως, *ιδίᾳ*. — Κλαίει! . . . Πρέπει νὰ ᾔτο συγγενῆς τῆς αὐτὸς ὁ ὑπουργός.

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδίᾳ* τὰ δάκρυά τῆς ἀπομάσσουσα ὡς ἐνόησεν ὅτι ἀπεμακρύνθη ὁ σύζυγός τῆς. — Κτῆνος! ποτὲ δὲν θὰ ἠμπορέσω κ' ἐγὼ νὰ εὐχαριστηθῶ . . . Ὅπου καὶ ἂν πάγω θὰ μοῦ τὸ βγάλῃ ζυνὸ ἀπὸ τὴν μύτη!... Καὶ νὰ εἶχε δίκαιον; νὰ εἶχε... 'ς τὸ διάβολο!... μὰ μὲ φορτόνεται ἀδίκως καὶ παραλόγως πάντοτε . . . πότε μὲ τὸν ἔναν καὶ πότε μὲ τὸν ἄλλον... Ἐτυχε ὁ Μαναρέλῃς ἐμπρός του καὶ μ' ἐφορτώθη μ' αὐτόν.... Τρία ἔτη διαρκεῖ τώρα αὐτὴ ἡ ἱστορία! Εἶπεν ὁ ἄνθρωπος μία φορὰ ὅτι τοῦ ἄρέσω καὶ ἀπὸ τότε ἡσυχίαν δὲν ἔχω. Νὰ μοῦ ἤρεσκε κ' ἐμένα! . . . Καὶ ἔπειτα ὅτι τοῦ ἄρέσω εἶνε ἔγκλημα καὶ αὐτό! Ποτὲ δὲν μοῦ εἶπεν ἕνα λόγον διὰ νὰ μοῦ τὸ δώσῃ νὰ τὸ ἐννοήσω . . . ἀλλὰ διότι εἶνε εὐγενῆς καὶ περιποιητικὸς μαζὶ μου αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ νὰ γείνη θηρίον ὁ κύριος Βλικιπιπῆς. Ἀ, ἔπρεπε νὰ ἡσθανόμην ὀλίγην συμπάθειαν πρὸς τὸν Μαναρέλῃν, διὰ νὰ τὸν κάμω ἐγὼ νὰ χορέψῃ 'ς τὸ ταψὶ τὸν κύριον σύζυγόν μου!... Διότι εἶνε καὶ ἀδικὸν ἐπὶ τέλους νὰ εἶμαι τόσον ἀθῶα ἐγὼ καὶ αὐτὸς νὰ μὲ θεωρῇ τόσον ἔνοχον. Ἀκοῦς ἐκεῖ, λέγει, τὸ ἥξευρα ὅτι θὰ εἶν' ἐδῶ . . . ἀκοῦς ἐκεῖ, τοῦ ἔκαμνα νοή-

ματα !... Καὶ δὲν τοῦ βγάζει κανεὶς αὐτὴν τὴν ιδέαν...
 Ἄ, λοιπὸν τέτοιαν γυναῖκα μὲ νομίζεις; Πολὺ καλὰ !...
 Μάρτυς μου ὁ Θεός, ὅτι ἕως τώρα δὲν ἐκύτταζα παρὰ
 ἐσένα, τόσον ὅμως μ' ἔκαμες νὰ βαρεθῶ μὲ αὐταῖς ὄλαις
 τῆς ἱστορίας τῆς ἀνοήτου ζήλειας σου, ὥστε μόνον ἐσέ-
 να δὲν θὰ κυττάζω πλέον ... Ἄ, ἔχεις τὴν ιδέαν ὅτι εἶ-
 μαι πεταλοῦδα ... Ἄ, μὰ ἔλα νὰ τὴν πιάσης τώρα
 λοιπὸν τὴν πεταλοῦδά σου !

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *συμπαθῶς*. — Μὲ συγχωρεῖτε, κυρία, εἶνε
 στενὸς συγγενῆς σας αὐτός ;

ΑΣΠΑΣΙΑ *ἐν ἀγανακτήσει*. — Εἶνε ἄντρας μου, κύριε.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *ἐκπληκτος*. — Πῶς εἶπατε;

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδίᾳ συνερχομένη*. — ὦ, τί ἔπαθα !

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *ιδίᾳ μειδιῶν παραδόξως*. — Μπα, μπα !
 τί συμβαίνει ἐδῶ ;

ΑΣΠΑΣΙΑ, *ιδίᾳ*. — Τί θὰ ὑποθέσῃ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — Σᾶς ἐρωτῶ διὰ τὸν ὑπουργόν.

ΑΣΠΑΣΙΑ *ἐν ἀφαιρέσει*. — Τὸν ὑπουργόν ;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — Ναί, ἐπειδὴ σᾶς βλέπω νὰ κλαίετε,
 ὑπέθεσα ὅτι θὰ ἦτο συγγενῆς σας.

ΑΣΠΑΣΙΑ *συνερχομένη*. — Ἄ, μάλιστα ... ἂν ἦτο
 συγγενῆς μου ; . . . Ὁχι, κύριε, δὲν τὸν γνωρίζω.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *ἐκπληκτος*. — Καὶ κλαίετε χωρὶς νὰ τὸν
 γνωρίζετε ; . . . Παράδοξον ! . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ *προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ, ἀλλὰ κλαίονσα*
πάντοτε. — Δὲν κλαίω δι' αὐτόν.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *αἰσχυνηλὸς*. — ὦ, μὲ συγχωρεῖτε, κυ-
 ρία μου . . . σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ συγχωρήσετε αὐτὴν
 τὴν τόλμην μου . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Τίποτε, κύριέ μου· ἡ ἐρώτησίς σας ἦτο
 εὐλογωτάτη, ἀφοῦ μὲ βλέπετε νὰ κλαίω.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — Ἡ εὐμενὴς ἀπάντησίς σας μ' ἐνθαρ-

ρύνει . . . ὅχι νὰ ζητήσω τὴν αἰτίαν τῶν δακρύων σας . . .
δὲν ἐννοῶ κατ' οὐδένα λόγον νὰ εἰσέλθω εἰς τὰ ἰδιαι-
τερα ὑμῶν . . . ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐρωτήσω ἐὰν ἔχωσι σπου-
δαῖν ἀφορμὴν, διότι ἀλλέως εἶνε κρῖμα διὰ μηδαμινὰ
πράγματα νὰ καταστρέψετε τόσον ὠραίους ὀφθαλμούς . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ ἔχθαμβος. — Κύριε . . .

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ. — Καὶ τώρα ποῦ τοὺς ἀνοίγετε μὲ αὐ-
τὸν τὸν τρόπον τοὺς κάμνετε ὠραιότερους.

ΑΣΠΑΣΙΑ *ιδίᾳ*. — Καὶ ὁ Βλικιπιπῆς, ὅστις μοῦ λέ-
γει πάντοτε ὅτι ἀλλοιθωρίζω ! . . .

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *ἐνθέρμως*. — ὦ, τί ἔδίδα νὰ περισυ-
νάξω αὐτὰ τὰ ρέοντα δάκρυα, καὶ νὰ τὰ φυλάξω . . .
νὰ τὰ φυλάξω . . .

ΑΣΠΑΣΙΑ *μειδιδῶσα*. — Ἄλλ' ἂν δὲν ἀπατῶμαι, κύ-
ριε, ὀλισθαίνετε εἰς ἐρωτικὴν ἐξομολόγησιν καθ' ὅλους
τοὺς ἀπαιτούμενους κανόνας.

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *μειδιδῶν*. — Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι.

ΑΣΠΑΣΙΑ *γελῶσα*. — Ἄ !

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *θαρρούντως*. — Ὅταν ἡ γυνὴ κλαίῃ ὁ
ἀνὴρ ὀφείλει νὰ τὴν παρηγορῇ.

ΑΣΠΑΣΙΑ *καμμῶνουσα ἐπιχαρίτως τοὺς ὀφθαλμούς*. —
Νομίζετε ;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *πλησιάζων πρὸς αὐτήν*. — Φαίνεσθε τό-
σον λυπημένη καὶ ἔχω τόσην ἐπιθυμίαν νὰ διασκεδάσω
τὴν λύπην σας ἐγώ.

ΑΣΠΑΣΙΑ *καλύπτονσα τὸν Ζωγραφίδην διὰ τοῦ ἀλε-
ξηλλοῦ αὐτῆς*. — Καὶ θὰ εἴσθε ἐχέμυθος ;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ *ἀρπάζων τὴν χεῖρά της, ἥν καὶ κατα-
σπάζεται*. — ὦ, σᾶς τὸ ὀρκίζομαι !

Τὶ εἶπον κατόπιν εἶναι ἄγνωστον· ἀλλὰ πρέπει νὰ
εἶπον πολλά, καὶ ἰδίως εὐχάριστα, διότι ἡ Ἀσπασία δὲν
ἔκλειε πλέον καὶ ὁ Ζωγραφίδης ἦτο φαιδρότατος.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ πλησιάζουσα εἰς τὸ παράθυρον ἐν μέσῳ γεικικοῦ θερύβου γινομένου ἐν τῇ αἰθούσῃ — Αἶ, Ἀσπασία μου, πῶς σοῦ ἐφάνη ἡ κηδεία;

ΑΣΠΑΣΙΑ κύπτουσα τοῦ παραθύρου. — Περνᾷ;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἐκπληκτος. — Ἄν περνᾷ; πῶς δὲν τὴν εἶδατε;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἐν στεροχωρίᾳ. — Πῶς;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Δὲν ἤκούσατε τὴν μουσικὴν;

ΑΣΠΑΣΙΑ ἐρυθριῶσα. — Τὴν Μουσικὴν;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Οὐτε σεῖς κύριε Ζωγραφίδη;

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ προκύπτων τοῦ παραθύρου ἐν ταραχῇ. — Δηλαδή...

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἰδίᾳ. — Μπᾶ, μπᾶ!

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ μειδιῶν καὶ στρεφόμενος πρὸς τὴν κ. Κουσκουσάκη. — Ὠραία κηδεία πραγματικῶς.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ παρατηροῦσα ἐξ ὑπαμοιβῆς τὸν Ζωγραφίδην καὶ τὴν Ἀσπασίαν. — Ἐὰν πρὸ πάντων χρησιμωτάτη...

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ αἰσχυνητῆδος. — Πῶς;

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ γελῶσα. — Εἰς τὸ κόμμα...

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ πλησιάζων. — Αἶ, Ἀσπασία, εἶδες;

ΑΣΠΑΣΙΑ βλέπουσα πρὸς τὰ ἔξω. — Περίφηρα.

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ. — Εἶχα δίκαιον νὰ σὲ βάλω ἐγὼ ἐδῶ;

ΑΣΠΑΣΙΑ μὴ τολμῶσα νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν. — Μὰ...

Ὁ κ. ΒΛΙΚΙΠΠΗΣ μετὰ πεποιθήσεως. — Ἐλα, ἔλα, νὰ μὲ ἀκούης ἐμένα.

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ πλησιάζων. — Κυρία Κουσκουσάκη, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ἀποχαιρετίσω.

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Πῶς; Φεύγετε;

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Αἶ, μὰ μόλις ἔχω καιρόν νὰ προετοιμάσω τὰ πράγματά μου.

ΑΣΠΑΣΙΑ στρεφόμενη. — Διὰ ποῦ ;

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Διὰ τὴν Σμύρνην, κυρία μου.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ *ιδία*. — Ὅ τοῦ διαβόλου τὴ μάνα!

Ἡ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — Ἄ, ναί, δὲν σᾶς τὰ εἶπα· ὁ κύριος Μαναρέλης μᾶς ἀφίνει διὰ παντός.

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Ὁχί, δά ;

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ. — Πηγαίνω νὰ νυμφευθῶ.

ΑΣΠΑΣΙΑ μετ' εὐχαριστήσεως. — Ἄ ! . . .

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ *ἐκπληκτος*. — Αἶ!

ΑΣΠΑΣΙΑ *τείρουσα τὴν χεῖρά της αὐτῷ*. — Σᾶς συγχαίρω.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ *ιδία*. — Μπᾶ! δὲν τῆς ἔκαμε περισσότεράν ἐντύπωσιν !

ΑΣΠΑΣΙΑ. — Καὶ σᾶς εὐχομαι νὰ ζήσετε !

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *ὕποκλινων*. — Σᾶς εὐχαριστῶ, κυρία μου.

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ *ιδία ἐμβρόντητος*. — ὦ ! . . . κ' ἐγὼ ὅστις ἐφοβούμην ὅτι ἀγαπῶνται !

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *σφίγγων τὴν χεῖρα τοῦ κ. Βαικιπιπῆ*. — Κύριέ μου . . .

Ὁ κ. ΒΑΙΚΙΠΙΠΗΣ *ἀναπνέων μετ' εὐχαριστήσεως, ἐνῶ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον διαχέεται μεγίστη φαιδρότης*. — Καλόν σας κατευόδιον, φίλε μου· καλόν σας κατευόδιον . . . καὶ νὰ μὴ μᾶς εἰπῆς τίποτε τόσον καιρόν ! . . . ἂ . . . εἶσαι ἀσυγχώρητος. (*Σφίγγων ἐπανελημμένως τὴν χεῖρα τοῦ Μαναρέλη*). Νὰ ζήσετε, καὶ . . . καὶ . . . καὶ . . . νὰ γηράσετε, φίλε μου . . . καὶ . . . καὶ εὐτεχνίαν, μακροημέρευσιν . . . Καλόν σας κατευόδιον . . .

ΜΑΝΑΡΕΛΗΣ *ὕποκλινων εἰς πᾶσαν εὐχὴν καὶ προσ-*

παθῶν ῥ' ἀποσπάσῃ τὴν χεῖρά του ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κ. Βλίκιπιπῆ. — Σᾶς εὐχαριστῶ.

ΑΣΠΑΣΙΑ κρυφίως τῷ Βλίκιπιπῆ. — Τί σοῦ χρειάζεται-
ται τώρα;

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ὁμοίως, ἀλλὰ κάτω νεύων καὶ τοὺς
δακτύλους αὐτοῦ συστρέφων ἐν στενοχωρίᾳ. — Ἐχεις
δίκαιον, Ἀσπασία μου, ὅτι καὶ ἂν εἴπῃς ἔχεις πληρέ-
στατα δίκαιον. . . . κάμε με ὅτι θέλεις.

ΑΣΠΑΣΙΑ σείνουσα τὴν κεφαλὴν. — Καλά, καλὰ· πᾶμε
τώρα.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ. — Μίαν στιγμὴν νὰ εὐχαριστήσω
αὐτὸν τὸν κύριον ποῦ σοῦ παρεχώρησε τὴν θέσιν του.

ΑΣΠΑΣΙΑ ζητοῦσα νὰ ἐμποδίσῃ αὐτόν. — Καλὲ δὲν
εἶνε ἀνάγκη.

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ἀνθιστάμενος. — Ἄ, ὅχι, ὅχι.
(Σφίγγων τὴν χεῖρα τοῦ Ζωγραφίδου). Κύριέ μου, δὲν
ἔχω λόγους νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου . . .

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ ἐρυθριῶν. — Τὴν; . . . πῶς;

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἰδίᾳ, στρεφομένη βιαίως. — Ἄ!

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ ὑποκλίνων. — Ἐλπίζω νὰ σᾶς
βλέπωμεν εἰς τὸ σπίτι μας . . .

ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ προσπαθῶν νὰ καταστείλῃ τὴν ταραχὴν
αὐτοῦ. — Μὰ . . . μὰ . . . μάλιστα.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ ἰδίᾳ γελῶσα. — Διὰ τὴν τύχην
του ἔγεινεν αὐτὴ ἡ κηδεὶς!

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ χαιρετίζων ἐδαφιαίως τὴν κ. Κου-
σκουσάκη. — Κυρία μου σᾶς χαιρετῶ . . . καὶ σᾶς εὐ-
χαριστῶ . . . καὶ εἰς ἄλλα με ὑγίαν.

‘Η κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ μὴ δυναμένη νὰ κρατήσῃ τὸν
γέλωτά της. — Μὲ τί εὐχαρίστησιν τὸ λέγετε! . . .

‘Ο κ. ΒΛΙΚΙΠΙΠΗΣ σφίγγων ἐπανελημμένως τὴν

χεῖρα τῆς κ. Κουσκουσάκη. — Αἶ, κυρία μου, ὅτι ξεύρει ὁ τρελλὸς ὁ νοικοκύρης δὲν τὸ ξεύρουν χίλιοι φρόνιμοι γείτονες!

Ἦ κ. ΚΟΥΣΚΟΥΣΑΚΗ. — !!!!!

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ.

Ο ΤΙ ΠΑΝΤΕΣ ΑΓΑΠΩΜΕΝ

ΥΝΑΣΘΕ νά μαι εἴπητε, ἀγαπηταί ἐν Χριστῷ ἀδελφαί, ὁποῖόν τι ἐκεῖνο, ὅπερ πάντες ἀποστρεφόμεθα καὶ περὶ οὗ πάντες ἀσμένως ἀκούομεν;

— Εἶναι ὁ Διάβολος, ὃν πάντες ἀποπτύομεν καὶ καταρώμεθα, καὶ περὶ οὗ εὐαρέστως πάντες ἀκούομεν ἱστορίας.

— Ναί, τὸ ἠξεύρω, ἡ γλῶσσα κυτῶ καὶ τοῦ πορεῖ τὸ ὄντι, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ Διάβολος. Οὐδὲν ἔχει τὸ διαβολικόν, καὶ τοι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ κέρατα ... τοῦ Διαβόλου δὲν εἶναι ξένα εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ ζητούμενον εἶναι ἀφανὴς κάμψη, ἐν ὅσῳ μένει ἐν τῷ οἴκῳ, ὥς δ' ἐξέλθῃ τῆς θύρας γίνεται ποικιλόχρους χρυσαλὶς, ἥτις

ἵπταται, φέρεται πανταχοῦ, ἵνα μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ πολὺ πολὺ ἐκπνεύσῃ ἢ λησμονηθῇ, διότι νέον ἐγεννήθη αὐτῇ ἀδελφάκι φρέσκο καὶ παχουλό, ὠραῖο καὶ δροσερό. Εἶναι τὸ σκάνδαλον.

— Τὸ σκάνδαλον! Οὐαί! οὐαί! τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ...

— Καὶ τί κακὸν ἔχει τὸ σκάνδαλον; Δὲν εἶναι τὸ ἄλλας, τὸ ἄρτυμα, τὸ ἄρωμα τοῦ λόγου; Δὲν διαιτᾶται ἐν ταῖς Αὐλαῖς καὶ τοῖς μεγάροις; Δὲν τρέχει ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον ἕως τῆς καλύβης; Δὲν ξενίζουσιν αὐτὸ καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐν ταῖς ὁσίαις μοναῖς; Δὲν εἶπον μάλιστα — αἱ κακαὶ γλῶσσαι — ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν σκανδάλων, τὰ μάλιστα κουκκουραροθρεμμένα, πατέρες ἔχουν τὸ ῥᾶσο; Δὲν εἶναι τὸ σκάνδαλον ὁ ἱστός, ἐφ' οὗ ἡ κακόγλωστος εὐφυΐα, — καὶ εὐφυΐα ἄνευ κακογλωσσίδας εἶναι ὡς γεῦμα ἄνευ οἴνου, συναναστροφὴ ἄνευ γυναικῶν —, ἐξυφαίνει τὰ νόστιμα ἐκεῖνα ἀνέκδοτα, ὠκύποδα ὡς οἱ Ἀχαιοὶ τοῦ Ὀμήρου, καὶ νοστιμώτερα πολὺ ἢ ἄλλα τινὰ γνωστὰ Νόστιμα . . . μόνην τὴν ἐπιγραφὴν; Δὲν εἶναι ὁ ἄρτος ὁ διατρέφων τὸν ζωγράφον, τὸν γλύπτην, τὸν ποιητὴν, τὸν λογογράφον; Θὰ ὑπῆρχον τόσοι ὀνομαστοὶ καλλιτέχναι, θὰ ὑπῆρχεν Ὀμηρος καὶ Ἀριόστος, θὰ ὑπῆρχε Βοκκάκιος, ἂν ῥοδόχρουν σκανδαλάκι δὲν ἐχρωμάτιζε τὴν εἰκόνα, δὲν ὠδήγει τὴν γλυφίδα ἢ δὲν ἐφαίδρυνε τὸν λόγον; Δὲν εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος, ἐφ' οὗ ὁ ἠθικὸς κόσμος ἐρείδεται; διὸ καὶ πάνυ εὐφυῶς ἐκλήθη πέτρα σκανδάλου. Δὲν εἶναι τέλος ὅ,τι πάντες ἀγαπῶμεν;

Παρατηρήσατε τοὺς τρεῖς περιωνύμους τῆς Μεσογείου λαούς, τὸν μὲν ἐπὶ σοφίᾳ, τὸν δὲ ἐπὶ διοικήσει καὶ διακαίῳ διαπρέψαντας, τὸν δὲ διὰ τῆς τέχνης τοῦ χρηματίζεσθαι κρατοῦντα, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοὺς Ἑβραίους, πάντες οὗτοι περὶ πολλοῦ ἐποίησαντο

τὸ σκάνδαλον καὶ μετὰ ζήλου ἐκαλλιέργησαν αὐτό. Διὸ καὶ πᾶν δικαίως, τὰ σοφὰ βιβλία ἐκείνων τιμῶντες, κατατάσσομεν αὐτὰ ἐν τοῖς κλασικοῖς ἢ διδακτικοῖς, καὶ ἐλλόγως· ἂν ἡ τρυφερὰ νεότης, — ἡ ἐπὶ χρυσταῖς τῆς πατρίδος ἐλπίσιν παιδαγωγουμένη —, δὲν μυηθῇ ἐνωρίς τὸ σκάνδαλον, πῶς θὰ δινηθῇ νὰ διακρίνῃ αὐτὸ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον εἰσερχομένη; Καὶ ἔπειτα μὴ τρομάξῃ ὕμᾶς ἡ λέξις· τὸ σκάνδαλον, ὅταν μάλιστα κλασικὴν ἢ ἐκλεκτὴν — ὡς ἐκ τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ ἐρχόμενον — ἔχη τὴν καταγωγὴν, εἶναι εἰδός τι ἀπολόγου, διδάγμά τι ὑπολανθάνον ἐγκρύπτοντος, ὁμοιάζει πῶς ταῖς ἱερογλυφικαῖς γραφαῖς, αἵτινες ἄλλα μὲν παριστῶσι, ἄλλα δ' ἐμφαίνουσιν. Ὀλίγα δὲ παραδείγματα ἀρκοῦσιν ἵνα καταδείξωσι τοῦτο. Ἀνοιξωμεν τὴν *Θεογονίαν*· τί βλέπομεν; τὴν Ἦραν τίκτουςαν τὸν Ἡφαιστον πρὶν ἢ ὑπανδρευθῇ τὸν Δία, ἥτοι γινομένην μητέρα πρὶν ἢ γίνῃ σύζυγος. ὦ, τί σκάνδαλον! θ' ἀνακράξῃτε· τίποτε, τίποτε, εἶναι ἀπλῶς σχῆμα πρωθύστερον, ἐπινοηθὲν χάριν τῆς σπουδαζούσης τότε νεότητος, ἵνα διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου λάβῃ ἀκριβῆ τοῦ σχήματος ἐκείνου γινῶσιν.

Ἀνοιξωμεν τὴν *Ὀδύσειαν* καὶ ἰδοὺ ὁ θούριος Ἄρης καὶ ἡ φιλομειδὴς Ἀφροδίτη, — ἐν στολῇ ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ δεσμῶται τοῦ ἔρωτος ἐν ἀφανεῖ σιδηρῷ δικτύῳ —, στέφοντες τὸν χῳλὸν Ἡφαιστον. Ὅποσον σκάνδαλον! ἀνακράζετε καὶ αὖθις. Μὴ ταράττεσθε, εἶναι ἀπλῆς κριτικῆς γύμνασμα, ἀντιστρόφου λόγου, — πρὸς ἐκγύμνασιν τῶν ἐρμηνευόντων τοὺς χρησμοὺς τῆς Πυθίαις —, ἔνθα ἡ ἔννοια τοῦ λόγου ἐκφέρεται ἐπίτηδες ὅλως ἀντιστρόφως τῆς προσηκούσης, ἵνα ὁ μαθητευόμενος εὕρῃ τὴν ὀρθήν, ἔχουσιν οὕτω: Ὁ χῳλὸς Ἡφαιστος καὶ ἡ φιλομειδὴς Ἀφροδίτη, — ταιριασμένο καὶ ἀγαπημένο ἀνδρόγυνον —, σέβουσιν ἢ τιμῶσι τὸν θού-

ριον Ἄρην. Κριτικῆς δὲ γνώμονες ὁ τόπος καὶ τὸ ποιὸν τῶν δρώντων προσώπων. Εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῶσιν ἐπὶ τοῦ κραταιοῦ Ὀλύμπου τοιαῦτα σκάνδαλα ; οὐχὶ βεβαίως· ἄρα δὲν συνέβησαν. Εἶναι δυνατὸν θεὸς καὶ θεά, δύο ἀθάνατοι, νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὸ ἄτοπον τοῦτο τῶν θνητῶν ; ἀδύνατον· ἄρα δὲν ὑπέπεσαν, ἄρα ἀλλοίᾳ τῆς φράσεως ἢ ἔννοια.

Λάβωμεν ἀνὰ χεῖρας τὸν Οὐίδιον. Οὐδεὶς ὡς αὐτός... ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅλως περιττόν, χαρίεσσαι ἀναγνώστριαι, νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα ὅ,τι τόσον καλῶς γινώσκετε ; Ὁ τῆς *Τέχνης τοῦ ἐρᾶν* δὲν εἶναι ὁ προσφιλέτης ὑμῶν ποιητής ; Καὶ τίς ἐθεώρησέ ποτε σκανδαλώδεις τὰς καλὰς ἐκείνας *Μεταμορφώσεις* ; Ἄν βρίθωσιν ἐρώτων καί, ἐκ πρώτης ὀψείως σκανδάλων, εἰσὶν ὅμως πᾶσαι ἀλληγορικὰ διδάγματα ἵνα διδάξωσιν, — δὲν θὰ ἔλεγέ τις ὅτι συνετάχθησαν πρὸς διδασκαλίαν τῶν νεωτέρων Ἀθηναίων —, ὅτι ἀγροῖκον τὸ θραύειν, καταστρέφειν ἢ καίειν τὰ δένδρα καὶ τὰ δάση, καὶ βόρβορον τὸ φέρεσθαι ἀσπλάγχχνως πρὸς τὰ ταλαίπωρα ζῷα· διότι πλεῖστα καὶ τούτων καὶ ἐκείνων ἦσαν τὸ πρὶν ἄνθρωποι, ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου εἰς δένδρα ἢ ζῷα μεταμορφωθέντες. Ἡ μήπως δὲν συμβαίνουσι καὶ σήμερον μεταμορφώσεις τοιαῦται ; ἂν δὲ ὅλως ἀντιθέτου φύσεως, ἀδιάφορον ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα. Δὲν βλέπομεν κατ' ἐκάστην τετράποδα μεταμορφούμενα εἰς δίποδα καὶ ἀνθρωπίνων τιμῶν ἀπολαύοντα ;

Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ φέρωμεν παραδείγματα ἐκ τῆς ἐβραϊκῆς ἱστορίας, ἵνα ἀποφινώσωμεν τοὺς διχτεινομένους ὅτι τὸ χρησιμώτατον τοῦτο μάθημα δέον νὰ καταργηθῇ, ὡς ἔμπλεον δὴθεν σκανδαλῶδων ἱστοριῶν ; Βεβαίως ὑπάρχουσι σκάνδαλα, ἀλλὰ σκάνδαλα ἐκλεκτά, σκάνδαλα — οὕτως εἰπεῖν — ἱερογλυφικά, κρύπτοντα

ὑπὸ σκανδαλώδη περιβολὴν μυστικὴν τινα ἔννοιαν, παν-
τὸς σκανδάλου παρθένον. Ἐν δὲ μόνον παράδειγμα θὰ
πείσῃ καὶ περὶ τούτου. Οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ γινώσκων ἢ
ἐκ τῶν βιβλίων ἢ ἐκ τῆς καλλιτεχνίας τὰς ῥωμαντικὰς
περιπετείας τοῦ χρηστοῦ ἐκείνου Ἰωσήφ, ὃν τόσον ἡ-
γάπα ὁ ἀγοράσας αὐτὸν εὐνοῦχος Πετεφρῆς, ἀρχιμά-
γειρος τοῦ Φαραώ.

Ὁ Ἰωσήφ ἦτο «καλὸς τῷ εἶδει καὶ ὠραῖος τῇ ὄψει
σφόδρα», ἡ δὲ Πετεφρίνα, ἡ τοῦ εὐνοῦχου σύμβιος, εἶχε
καρδίαν Οὐεζουίου, καὶ ἐρρίχθηκε τοῦ νέου μὲ τὰ σω-
στά της, ἀλλ' ὁ νέος καὶ περ τοιοῦτος, ἦτο φρούριον ἀ-
ρετῆς. Ἡμέραν ὅμως τινὰ συνέβη ἔκρηξις, ἡ λάβα ὀρ-
μητικὴ ἐξῆλθε τοῦ κρατῆρος καὶ περιέβαλε τὸν Ἰω-
σήφ . . . ἀλλ' ἡ ἀρετὴ ἐθριάμβευσεν, ὁ Ἰωσήφ ἐσώθη
ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς φεύγων, καὶ μόνον ὁ μανδύας αὐτοῦ
ἔμεινεν ἐν ταῖς χερσὶ τῆς Πετεφρίνας, ὁ δὲ μανδύας ἐ-
κεῖνος — γρουσουζίκος — θὰ χρησιμεύσῃ αὐτῇ ὡς πει-
στήριον ἐνοχῆς, ὅπως συκοφαντήσῃ τὸν χρηστὸν νέον
καὶ ἐκδικηθῇ τὸν περιφρονήσαντα τὸν ἔρωτα αὐτῆς Ἑ-
βραῖον. Καὶ ὅμως ἡ ἐκ πρώτης ὄψεως σκανδαλώδης αὕτη
ἱστορία, ἣν διηγήθημεν ἐπιβάλλοντες σεμνὸν φύλλον
συκῆς, καὶ ἥτις ἐνέπνευσε τὴν γραφίδι πολλῶν ζωγρά-
φων, τί νομίζετε ὅτι εἶναι κατ'οὐσίαν; ἀπλῶς *ρεκλάμα*
Αἰγυπτίου ῥάπτου, ἵνα συστήσῃ τὰ ἐνδύματά του, ὡς
δῆλον ἐκ τοῦ μανδύου, διότι τὸ πᾶν περὶ τὸν μανδύαν
στρέφεται. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι, ὅτε ὁ κόσμος εἶναι
πολὺ ἐξυπνότερος ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς
Πετεφρίνας, δὲν ἀναγινώσκομεν ἐκάστην πρωίαν ἐν τῷ
ἀθηναϊκῷ τύπῳ καὶ νέαν τινὰ περίεργον ἱστορίαν, ἥτις
ἄρχεται ἐκ τοῦ κατὰ *Loukār* καὶ λήγει εἰς *ρεκλάμαν*
ὑπὲρ τῶν *τροχίσκων Ζιρωδέλ*;

Βλέπετε, λοιπόν, χαρίεσσαι ἀναγνώστριαι, ὅτι τὰ

σκάνδαλα δὲν εἶναι καὶ τὸσον σκανδαλώδη ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται· τὸ πᾶν ἔγκειται ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ. Ἄλλως τὸ σκάνδαλον εἶναι πανάρχαιον ὡς ὁ κόσμος· ἔχει ὑψηλὴν τὴν καταγωγὴν· εἶναι ἀπὸ τζάκι· ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι σεβαστόν. Πασίγνωστος δὲ ἡ λυπηρὰ ἐκείνη ἱστορία· ἦσαν δύο, ἄνῃρ καὶ γυνή, ταιριασμένο ἀνδρόγυνον, καὶ τὰ πάντα ἔβαινον κατ' εὐχὴν· ἐπαρουσιάσθη καὶ τρίτος, ὁ φίλος τοῦ σπιτιοῦ, ἐπῆλθε σκάνδαλον καὶ τὸ σπίτι κατεστράφη· τρόπος οὗτος τοῦ λέγειν, διότι τότε δὲν ὑπῆρχον σπίτια. Ἐκτοτε τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐπὶ τὸ βέλτιον, καὶ σήμερον οὔτε οἱ φίλοι τοῦ σπιτιοῦ εἶναι καταστροφεῖς — πολλοῦ γε καὶ δεῖ — οὔτε σκάνδαλα πλέον ἀκούονται. Ἐπὶ τῶν χρόνων ὅμως τοῦ Σωτῆρος πολλὰ ἦσαν, φαίνεται, τὰ σκάνδαλα, διὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγράφει συνταγὴν ἡρωϊκῶν κατὰ τοῦ σκανδάλου φαρμάκων· παραγγέλλει νὰ ἐξορύξῃ τις τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, νὰ ἀποκόψῃ τὴν χεῖρα ἢ τὸν πόδα, ἂν ὁ ὀφθαλμός, ἡ χεὶρ ἢ ὁ ποὺς σκανδαλίζουσιν αὐτόν¹. Ἄλλ' ἰδοὺ συνταγὴ πολλῶ ταύτης ἀπλουστερά καὶ χρήσεως ἥκιστα ὀδυνηρᾶς : νὰ κλείσῃ τις τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ ὦτα καὶ τὸ στόμα ἵνα μὴ ἴδῃ, ἀκούσῃ καὶ ἀνακοινώσῃ τὰ σκάνδαλα. Ἄλλ' ὑπάρχουσι πλέον σκάνδαλα ; οὐχὶ βεβαίως, ἀφοῦ καὶ ἡ παροῦσα περὶ σκανδάλου λέσχῃ, εἶναι τὸσον ἀσκανδάλιστος, ὥστε ὑπογράφει αὐτὴν ὁ ὁσιώτατος πατήρ,

ΣΥΜΕΩΝ Ο ΒΑΤΟΠΑΙΔΗΝΟΣ

Διὰ τὸ ἀκριβές

Ε. Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ

¹ Ματθ. : ΙΗ', 8 καὶ 9.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

ΑΙΘΙΟΠΙΚΑ

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΜΟΥ
ΠΑΡΑ ΤΩ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΤΗΣ ΑΒΗΣΣΙΝΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΗ

ΤΗ 8^η Ἰουνίου 1886 περὶ τὴν 10^{ην} ὥραν π.
μ. εἰσηρχόμεθα εἰς τὴν οἰονεὶ πόλιν *Μαχαλέ*
τὴν κειμένην ἐν τῇ πεδιάδι τῇ πρὸς βορρὰν τῆς
ἐπαρχίας Ἐντέρτα τοῦ Τιγρέ. Ἐπεστρέφομεν ἐκ
τῶν χωρῶν τῶν πολεμικῶν καὶ ἀνυποτάκτων φυλῶν
Γκάλλα, καθ' ὧν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης εἶχεν ἐκστρα-
τεύσει μετὰ ἑκατὸν περίπου χιλιάδων στρατιωτῶν, ἀπὸ
τοῦ νοεμβρίου μηνὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκ τοῦ
στρατοπέδου τῆς Ἀμχάρας *Τέβρα-Ταβούρ*.

Προηγεῖτο, κατὰ τὸ σύννηθες, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ῥὰς-
Ἀλούλα Ντεγκιάς-Τασαμάς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν πεζῶν
καὶ ἱππέων, ὅπως ἀνοίγῃ τὴν ὁδόν, διατάσσων τοὺς
στρατιώτας αὐτοῦ νὰ ἀπωθῶσι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διὰ

τῶν μακρῶν αὐτῶν ῥάβδων τοὺς προστυγχάνοντας στρατιώτας, τὰς φορτηγὰς ἡμιόνους, τοὺς ἵππους, τὰς ἀκολουθούσας γυναῖκας, τὰ παιδία, κλπ. Εἶποντο δ' οἱ τυμπανισταί, ἔχοντες προσδεδεμένα τὰ τύμπανα ἐπὶ ἡμιόνων, καὶ οἱ μουσικοὶ μετὰ τῶν μακρῶν αὐτῶν σαλπίγγων καὶ αὐλῶν (*ταρχαρίτ*), κατεσκευασμένων ἐκ παχέων καλάμων ἢ ἐκ χωνοειδοῦς τινος κορμοῦ δενδρίου καλουμένου *μπαμποῦ*. ἡ μουσικὴ δ' αὐτῶν αὕτη συμφωνία ἀπετέλει ὅλον τι σοβαρόν, ῥυθμικόν, τὸ ὁποῖον ἡδέως διέθετε τὴν ἀκοήν, μακρόθεν ἀκουόμενον ἐν τῇ ἐκτεταμένῃ ἐκείνῃ πεδιάδι, ἐνεθουσία δὲ τὸ παρακολουθοῦν πλῆθος. Μετὰ τοὺς μουσικοὺς τούτους εἶπετο ὁ αὐτοκράτωρ ἔφιππος, ἐνδεδυμένος τὴν μεγάλην αὐτοῦ στολήν, ἀπαστράπτουσαν, βραδέως προχωρῶν, δεξιὰ δ' αὐτοῦ παρηκολουθοῦμεν ὁ Μητροπολίτης κ. Πέτρος ἐπὶ χρυσοφαλάρου ἡμιόνου, καὶ ἐγὼ ἐπὶ ἵππου κινναμωμόχρου (*χάμερ*), τὸν ὁποῖον μετὰ τῆς ιδίας αὐτοῦ ἡμιόνου (*Ταιράη* καλουμένης = *ὕγεία μου*) φαλάροις ἀργυροῖς ἐπιχρῦσοις κεκοσμημένον καὶ φέροντα τὰ βασιλικά σήματα μοὶ εἶχε δωρήσει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης· ἀριστερὰ δ' αὐτοῦ καὶ μικρόν τι ὀπίσω ἡκολούθει ὁ *Τσεγιέ* Θεόφιλος (οἶονεὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν) ἐπὶ ἡμιόνου πλουσίως ἐστολισμένης. Πάντες ἐκρατοῦμεν τὰ ἀπαραίτητα ἀλεξήλια, ὧν τὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὸ τοῦ Μητροπολίτου ἐρυθροῦ ὑσγίνου χρώματος.

Εἶποντο κατόπιν ἔφιπποι ἢ ἐπὶ ἡμιόνου ὁ στρατηγὸς Ῥὰς (= κεφαλή) Ἀγκούς, οἱ δύο τοῦ αὐτοκράτορος ταμίαι (*μποτζιρόντ*) Μαρσσεῶ καὶ Λωουτέ, οἱ Ῥὰς Καρακιδὰν καὶ Καραμαδέν, κρατοῦντες τὰ αὐτοκρατορικὰ ὅπλα, οἱ ἴδιοι τοῦ αὐτοκράτορος σωματοφύλακες μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ντεγκιάς (ὑποστρατήγου) Τέλλα, διάφοροι ἄλλοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, κλπ. ἅπαντες ἐν

μεγάλη στολή· τέλος ἠκολούθει ἄπειρον πλήθος στρατιωτῶν ἀναμιξ μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἡμιόνων τῶν φορηγίδων. Ἡ πεδιάς ἅπασα τοῦ Μακκαλέ ἐδείκνυε γραφικωτάτην ὄψιν, ἣν παρεῖχον αὐτῇ αἱ χλαμύδες μάλιστα τῶν στρατιωτῶν αἱ λευκαὶ μετὰ τῆς πλατείας αὐτῶν ἐρυθρᾶς ταινίας.

Ἀπαντῆς οἱ κάτοικοι τοῦ Μακκαλέ, γέροντες καὶ γυναῖκες καὶ παιδία καὶ παρθένοι, εἶχον ἐξέλθει τῆς πόλεως, ὅπως ὑποδεχθῶσι μακρόθεν τὸν αὐτοκράτορα, ὃν λατρεύουσι καὶ θεωροῦσιν ὡς κοινὸν πατέρα αὐτῶν πάντες οἱ Ἀθησσινοί. Ἴσως μόνος ὁ Ἰωάννης ἐξ ἁπασῶν τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν τῆς οἰκουμένης δύναται ἀληθῶς νὰ εἴπῃ, ὅτι βασιλεύει εἰς τὰς καρδίας τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἁπάντων· ὁ λόγος αὐτοῦ εἶνε νόμος, εἰς τὸ ὄνομα δ' αὐτοῦ ἐκρίζονται περὶ τὰ δέκα ἑκατομμύρια ψυχῶν· καὶ ὁ ὅρκος αὐτῶν οὗτος εἶνε ἱερός, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, τὴν παράβασιν τοῦ τοιοῦτου ὅρκου ἀποτίει ὁ Αἰθίοψ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς. *Ἰωάννης ἰμούντ, ἦ, Ἰωάννης ἀμπλάχ!* = *Νὰ χαρῶ τὸν Ἰωάννην!* ... Ἴδού τὸ πᾶν.

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, μυρίοι πυροβολισμοὶ ἐπλήρωσαν καπνοῦ καὶ κρότου τὸν ἄέρα, ἀπὸ μυρίων δὲ στομάτων ἐξήρχοντο φωναὶ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως καὶ ἀλαλαγμοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀφιππεύσας πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας, ἐδέχθη τὸν κληρὸν ἅπαντα ἐν μεγάλῃ στολῇ, ὅστις ἔψαλε δοξολογίαν, μεθ' ἣν πάλιν ἵππεύσας ἠκολούθησε τὴν πρὸς τὰ βασιλικὰ δώματα ἄγουσαν, ὅπως ἀναπαυθῇ.

Κατὰ τὸ σῦνηθες, χαιρετήσας τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις μειδιῶν μοι προέτεινε τὴν χεῖρα ἀφοῦ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου αὐτοῦ, ἐξῆλθον τῆς αἰθούσης καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸ ὠρισμένον δι' ἐμὲ μέρος δεξιὰ τῆς βασι-

λικῆς κατοικίας καὶ εἰς ἀπόστασιν χιλίων περίπου μέτρων, ὅπου οἱ ὑπηρέται μου εἶχον ἤδη στήσει τὴν σκηνήν μου καὶ περὶ αὐτὴν τὰς ἑαυτῶν μικρὰς σκηνάς, τὰς ὁποίας διὰ τῶν ἡμιόνων εἶχον μεταφέρει πρὸ μιᾶς ὥρας, ἀναχωρήσαντες πρὸ ἐμοῦ ἀπὸ τοῦ τελευταίου σταθμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχομεν μένει, ὥς ἔπραττον οὗτοι πάντοτε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ συνωστισμοῦ κατὰ τὰς ὁδοιπορίας. Οἱ ὑπηρέται οὗτοι ἀνεπαύοντο ἤδη, ἐξηπλωμένοι ἐπὶ τῆς χλόης ὑπὸ τὰ παρκαείμενα δένδρα· οἱ δὲ ἀκολουθοῦντές με, ἀφοῦ παρέδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸν ἵππον καὶ τὴν ἡμιόνόν μου καὶ τὰς ἡμιόνους τοῦ ἀκολούθου μου καὶ τοῦ διερμηνέως καὶ τοῦ Μποτζιρόντ-Σολομών (Ἕλληνας ἐκ Προύσσης Συμεὼν Παπακωνσταντίνου, ὃν ἠλευθερώσαμεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ῥὰς-Μιχαήλ, ὅστις ἐκράτει αὐτὸν πλησίον του εἰς Μάγδαλα ὡς ὀπλοδιορθωτήν), ἀπῆλθον ὅπως φέρωσι χόρτον διὰ τὰς ἡμιόνους καὶ καυσόξυλα καὶ ὕδωρ· ἄλλος δὲ τις τῶν ὑπηρετῶν ὠδήγησεν ὕστερον τὰς εἰς πασσάλους δεδεμένους διὰ δερματίνων λωρίδων ἡμιόνους εἰς τὸν παρκαείμενον χεῖμαρρον πρὸς βοσκὴν καὶ ὅπως ποτίσῃ αὐτάς.

Ἦτο ἤδη μεσημβρία, καὶ ἀνεπαυόμεθα ἐν τῇ σκηνῇ ἀφοῦ ἐπρογευματίσαμεν μετὰ τῶν νεαρῶν συνοδοιπόρων, τοῦ ἀκολούθου μου κ. Σταύρου Μερκούρη (ἐξ Ὑδρας) καὶ τοῦ διερμηνέως μου κ. Ἡλίας Ἰωάννου ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Σολομών παρὰ τῶν Ἀβησσινῶν μετωνοσθέντος Ἕλληνας, οἵτινες ἔπαιζον τὰ χαρτιά πρὸς διασκέδασιν· τὸ ἡμέτερον πρόγευμα ἦτο λιπὸν, ἀποτελούμενον κυρίως ἐξ ὀπτοῦ βοείου κρέατος, ὅπερ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα εἶχε παρασκευάσει δι' ἡμᾶς ὁ ἀνώτερος τῶν ἄλλων ὑπηρετῶν, Μαζέγκας καλούμενος, εἰς ὃν εἶχομεν δώσει τὸν τίτλον τοῦ ἀζάζ (φροντιστῆς), συμμορφούμενοι μὲ τὰς συνηθείας τῶν ἰθαγενῶν, καὶ ὅστις ἐξετέλει ἐπίσης

καὶ χρέη ἀρχαιονοχόου εἰς ἡμᾶς, διότι ἦτο ὁ μόνος ἐκ τῶν ἡμετέρων ὑπηρετῶν, ὅστις δὲν διετέλει εἰς φιλικωτάτας σχέσεις μετὰ τῶν ἡμετέρων ὑδριῶν (γόμερων) τῶν περιεχουσῶν τὸν ἡμέτερον ἐγγώριον οἶνον (τέκι = ὑδρόμελι), ὃν ἔπεμπεν ἡμῖν κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν τακτικῶς καθ' ἡμέραν μετὰ τῆς ἀγελάδος, τῶν ἄρτων, τοῦ βουτύρου, τοῦ μπέρμπερι (εἶδος χαρυκεύματος πολτώδους ἐξ ἐρυθρῶν πεπερίδων καὶ ἄλλας καὶ ὕδατος παρασκευαζομένου) κλπ., ὁ Μπλάτα-Γκάρα-Μάριαν (ἐπίτροπος)-

Ἐνῶ οὕτως ἀνεπαυόμεθα, εἰσῆλθεν ὁ ἡμέτερος θυρωρός, ὅστις ἐδαφιαίως χαιρετίσας ἀφοῦ προσέδωσε τὸ ἡμισυ τῆς χλαμύδος αὐτοῦ περὶ τὴν ὀσφύν, ὡς ἐκεῖ εἴθισται, εἶπε τῷ διερμηνεῖ, ὅτι ὁ Γιάνχος (Μεγαλειότατος) ἔπεμφε τῷ μπύσσα-χακίμ (ἀρχιάτρῳ) πέντε ἀγελάδας, πέντε γόμερους τέκι, τριακοσίους ἄρτους (πῆταις), βούτυρον, μπέρμπερι καὶ τρεῖς ἄμνους, ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἀφίξει τοῦ Νεγκόνς (βασιλέως) εἰς Μακκλέ. Ὁ διερμηνεὺς ἐγερθεὶς εἶπε τῷ θυρωρῷ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσοδὸν τῷ πρώτῳ τῶν κομιστῶν, ὅστις ἦτο ὁ ἀγαπητὸς ἀγκαφάρι-Οὐβιέ, θυρωρὸς ἐν τῇ αὐλῇ τῆς κατοικίας τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ πάντοτε πρόθυμος δι' ἡμᾶς, διότι ἐξαιρετικῶν ἐτύγχανε περιποιήσεων παρ' ἡμῖν ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ὁ Οὐβιέ εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν χαριέστερος τοῦ συνήθους, καὶ χαιρετίσας κατὰ τὸ σὺνηθες μοὶ εἶπεν εἰς καθαρύουσιν Ἀμαρικὴν :

— Ὁ Ἰωάννης νὰ ζήσῃ ! ἐγὼ εἶμαι δοῦλος τοῦ Μεγαλειοτάτου, δοῦλος τοῦ πρώτου ἱατροῦ· νὰ ζῇ ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλέων, πάντα τὰ ἀγαθὰ ὑπάρχουσι. Σᾶς στέλλει ὁ Μεγαλειότατος ὡς δῶρον ἄφθονον τροφὴν καὶ ποτὸν δι' ὑμᾶς καὶ διὰ τοὺς ὑπηρέτας σας· τὰ καυμένα τὰ παιδιὰ πρέπει σήμερον νὰ φάγωσι διπλασίως, διὰ

νὰ ἴδωσι πόσον ὁ Νεγκοὺς σᾶς ἀγαπᾷ. Ὁ Νεγκοὺς διέταξε νὰ σφαγῶσι δύο χιλιάδες ἀγελάδες διὰ τὸν λαόν, τὸ τέκι νὰ τρέξῃ ὡς ὁ Τακκᾶζις ποταμός· ἔστειλε περισσότεράς ἀγελάδας σήμερον καὶ εἰς τὸν Ἀμπούνα (ἀρχιερέα) καὶ εἰς τὸν Τσεγιέ. Μόνος μου ἐδιάλεξα τὰς ἰδικὰς σας· εἶνε εὐμορφοὶ ὡς κόραι. Νὰ ἀποθάνω ἐγὼ ἀντὶ τοῦ Ἰωάννου! . . .

Καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ ἀγαθὸς γέρων Οὐβιέ τὴν ῥητορικὴν του τὴν συνήθη, ἂν μὴ ἐγειρόμην, ὡς εἴθισται εἰς τὰς τοιαύτας περιπτώσεις ἐκεῖ, ὅπως ἐκφράσω τὰς εὐχαριστήσεις μου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν καλὸν Οὐβιέ, διὰ τοῦ «Ζιέχαρ μελγκιέν» = δόξα τῷ Θεῷ, εὐχαριστῶ.

— Κάθησε, Οὐβιέ· τακαμέτ, τῷ εἶπον κατόπιν, νὰ πῆς τὸ τέκι σου, τὸν καφέ σου, νὰ καπνίσῃς τὸ σιγαράκι σου.

Ὁ γέρων ἐκάθησε σταυροποδητὶ ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ τάπητος, ὁ δὲ διερμηνεὺς εἶπεν εἰς τοὺς ὑπηρέτας νὰ παραλάβωσι τὰ δῶρα καὶ νὰ προσφέρωσιν ἀνὰ μίαν φιᾶλην οἴνου εἰς τοὺς κομιστὰς καὶ ἀνὰ ἓνα ἄρτον, νὰ ἐπανεέλθωσι δὲ τὴν ἐσπέραν διὰ νὰ λάβωσιν ἕκαστος καὶ ἀνὰ ἓν μέγα τεμάχιον κρέατος κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου.

Ὁ Οὐβιέ ἐμειδία ἐκ τῆς χαρᾶς, πρὸ πάντων διότι θὰ ἐκάπνιζεν. Εἶχε συνειθίσει νὰ καπνίζῃ μικρὰν καπνοσύριγγα κρύφα, διότι αὐστηρότατα ἀπαγορεύεται ὁ καπνὸς ἐν Ἀθησινίᾳ ἐπὶ ποινῇ ἀποκοπῆς τῆς γλώσσης· ἀλλὰ εἶχε συνειθίσει, βλέπετε, ἀπὸ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας περιποιούμενος τοὺς εὐρωπαίους, ἢ δ' ἄρνησίς μου ἐνίστε τοῦ νὰ προσφέρω εἰς αὐτὸν σιγαράκι λίαν τὸν ἐλύπει.

Ὁ ἄζᾶζ-Μαζέγκκα προσέφερεν αὐτῷ φιᾶλην οἴνου, διότι διὰ μικρῶν φιαλῶν ὁμοίων τῷ παρ' ἡμῖν *ναργιλέ*

πίνουνσιν οἱ ἰθαγενεῖς τὸ τέκι, πρὸς δὲ τὸν καφέ του καὶ τὸ σιγαράκι.

— Σήμερα θὰ σᾶς 'πῶ μεγάλα νέα, — ἐξηκολούθησεν ὁ Οὐβιέ, τὸν ὁποῖον εἶχομεν ὀνομάσει, ἔνεκα τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας καθ' ἡμέραν ἀνεκοίνου ἡμῖν, «ζῶσαν *Néar 'Eφημερίδα* τῆς Ἀθησινίας». — Ἦκουσα 'ς τὸ παλάτι τὸν Μποτζιρόντ-Μαρσσελ νὰ λέγῃ εἰς τὸν φύλακά του, ὅτι ἡ στολὴ τοῦ *μπάσσα-χακίμ* πρέπει νὰ ᾔηνε ἐτοιμὴ αὔριον τὸ πρωί. Φαίνεται ὅτι ὁ Γιάνχοε θὰ στολίσῃ τὸν ἱατρὸν τώρα κοντά! . . .

Ἐνῷ ὁ διερμηνεὺς μοὶ μετεβίβασκε ταῦτα, ἡ ὄψις τοῦ ἀγαθοῦ Οὐβιέ ἐδείκνυε χαρὰν καὶ λύπην ἀναμίξ, διότι ὁ αὐτοκράτωρ συνειθίζει ν' ἀπονέμῃ τοὺς τίτλους τοῖς παρ' αὐτῷ ξενιζομένοις κατὰ τὰς πρὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τελευταίας ἡμέρας· ὥστε ἡ εἰδήσις αὕτη ἐσήμαινε διὰ τὸν πιστόν μας Οὐβιέ, ὅτι ταχέως καὶ αὐτὸς θὰ ἀποχωρισθῇ ἀφ' ἡμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχε τοσαύτας περιποιήσεις.

Εἶπον τῷ Μιζέγκ νὰ προσφέρῃ τῷ ἀγαθῷ γέροντι καὶ ἐτέραν φιάλην οἴνου, τῷ δὲ διερμηνεὺς νὰ εἴπῃ αὐτῷ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ λυπῇται, διότι πάντοτε θὰ τὸν ἀγαπῶ καὶ θὰ τὸν ἐνθυμῶμαι.

— Ἀ! 'πὲς τοῦ ἱατροῦ νὰ μὲ πάρῃ μαζί του εἰς τὸ *Ρῶμ* (Ἑλλάδα)! εἶπε πρὸς τὸν διερμηνέα.

— Ἠσύχασε, ἀγαθάρι-Οὐβιέ, τῷ ἀπῆντησα· θὰ σὲ κάμω νὰ μ' ἐνθυμῇσαι καὶ σὺ πάντοτε, καὶ νὰ νομίζῃς ὅτι εἶσαι κοντά μου. Νὰ ἔλθῃς τὸ βράδι νὰ πάρῃς τὰ δέρματα τῶν ἀγελάδων, τὰς ὁποίας θὰ σφάξωμεν, καὶ καὶ τι ἄλλο θὰ σοῦ δώσω . . .

Ὁ γέρων ἠγέρθη καὶ χαιρετίσας ἐδαφικίως, ἤρξατο κλαίων, καὶ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἀπεπειράθη νὰ φιλήσῃ τοὺς πόδας μου! Δὲν τῷ ἐπέτρε-

ψα τοῦτο, καὶ εἶπον εἰς τὸν διερμηνέα νὰ τὸν πείσῃ, ἐνῶ ἐξηκολούθει ὁ Οὐβιὲ λέγων, «βακοῦ, βακοῦ, γκοῦ-τάϊ= σὰς παρακαλῶ, σὰς παρακαλῶ, κύριε!», ὅτι εἰς τὴν πατρίδα μας θεωροῦμεν κακὸν τὸ τοιοῦτον, καὶ ἐπο-μένως δὲν θὰ τῷ ἐπιτρέψω τοῦτο. Ὁ Οὐβιὲ ἀνεχώρησε περίλυπος.

Ὁμολογῶ, ὅτι συνεκινήθην ἐκ τῆς σκηνῆς ταύτης, ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἂν καὶ εὐρισκόμην τόσῳ μακρὰν ἀπὸ τῆς πατρὶδος γῆς, εὐρισκόμην ὅμως μετὰ λαοῦ ἡρωικοῦ καὶ ἀληθῶς ἱπποτικοῦ, ἀποθνήσκοντος τῶντι ὑπὲρ ἐκεί-νων, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς αὐτῶν θεωρεῖ φίλους καὶ περὶ τῶν ὁποίων πείθονται ἐκ τῶν γεγονότων, ὅτι μετέ-βησαν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν ὡς πρόξενοι καλοῦ.

Ἐγίνωσκον πρὸ μηνός, ὅτι ἅμα ἐφθάναμεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν Μακαλέ, ἥθελον πλέον ἀναχωρήσει ἐκ τῆς φίλης Ἀθησινίας διὰ τὴν φιλτάτην πατρίδα μετὰ διε-τῇ διαμονῇ παρὰ τῷ φιλέλληνι αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ, πρὸς ὃν, ὡς γνωστόν, ἀπεστάλην τῇ εὐμενεῖ προτάσει τοῦ καὶ τότε προέδρου τῆς κυβερνήσεως κυρίου Χαρι-λάου Τρικούπη καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τότε ὑπουργοῦ κυρίου Α. Κοντοσταύλου παρὰ τῆς Α. Μ. τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐκπληροῦντος τὴν τοιαύτην ἐπιθυ-μίαν τοῦ Ἀθησινικοῦ ἀνακτος, ὅστις ἔπασχεν ἰσχυρά-δα δεξιάν. Ὁ Ἰωάννης εἶχεν ἤδη θεραπευθῇ. Ἡ ἡμε-τέρα πατρίς εὐρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον σχεδὸν κατὰστα-σιν τότε, ἀποκεκλεισμένη διὰ τῶν συμμαχικῶν τῆς Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας πλοίων. Αἱ ἐξ Ἑλλάδος ἐφημερίδες, ἃς ἐλάμβανον ἐκεῖ, μετέδωκαν τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸν φιλέλληνα μο-νάρχην. Εὐρισκόμεθα εἰς Ζαμπόυλ, ὁπότε πρῶϊαν τινά, καθ' ἣν εἶχον μεταβῇ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν σκηνήν, ὅπως ἐπισκεφθῶ, κατὰ τὸ σύνθηρες, τὸν αὐτοκράτορα,

οὗτος παρετήρησε τῷ διερμηνεῖ, ὅτι ἤμην ὠχρὸς ὀλίγον καὶ ὅτι τῷ ἐφαίνομην ἰσχνότερος, ἡρώτα δὲ τὸν διερμηνέα μὴ τυχὸν δὲν εἶχον τὰς δεούσας περιποιήσεις, ἃς αὐστηρότατα εἶχε διατάζει. Ἐννοήσας τοὺς λόγους τοῦ αὐτοκράτορος καὶ συγκινηθεὶς ἔτι περισσότερον διὰ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τοῦ εὐγενοῦς τὴν ψυχὴν Ἰωάννου, ἀπήντησα διὰ τοῦ διερμηνέως μου κατὰ τὰς φράσεις τῶν Ἀθησινῶν :

— Νὰ ζῇ ὁ Γεώργιος, νὰ ζῇ ὁ Ἰωάννης ! Ἐχω πάντοτε ἀπάσας τὰς περιποιήσεις, ὡς διατάξατε. Ὁ στρατός σας μὲ θεωρεῖ ὡς υἱόν σας, διότι βλέπει πόσον μὲ ἀγαπᾶτε καὶ μὲ τιμᾶτε χάριν τοῦ βασιλέως μας Γεωργίου. Ἀλλὰ χθὲς ἀναχωρήσας ἐντεῦθεν, εὗρον ἐν τῇ σκηνῇ μου τὸν ὑπηρέτην μου Τοῦκον, ὅστις ἐπέστρεψεν ἐκ Μασσαβας κομίσας μοι τὰς ἐπιστολάς μου καὶ τὰς ἐφημερίδας ἐξ Ἀθηνῶν. Ἡ οἰκογένειά μου ὑγιαίνει· ἀλλὰ ἐπεθύμησε νὰ μὲ ἴδῃ. Ἡ πατρίς μου εἶνε ἀνάστατος, διότι τὴν ἀδικοῦν· οἱ πέριξ λαοὶ ζητοῦν νὰ κατακτήσουν τὰ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν μέρη της. Τὸν βασιλέα μας Γεώργιον δὲν τὸν ἀφίνουν οἱ ἄλλοι βασιλεῖς, ἡνωμένοι, νὰ πολεμήσῃ. Ὅμως ὅλοι οἱ Ἕλληνες ζητοῦν τὸν πόλεμον. Εἶνε ἐντροπὴ νὰ μὴ λάβω μέρος καὶ ἐγώ. Λυποῦμαι διότι θὰ σᾶς λυπήσω, Μεγαλειότατε, διὰ τῆς ἐξῆς αἰτήσεώς μου. Ἐπεθύμησα νὰ ἴδω τὴν πατρίδα μου!

— Παιδί μου, σὲ ἠγάπησα, — μοὶ ἀπήντησε μειλichίως ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐφαίνετο συγκινηθεὶς, — διότι ἔπραξες τὸ πᾶν πρὸς θεραπείαν μου. Οὐδὲν κακὸν ἤκουσα οὐδέποτε διὰ σέ. Χαίρω διότι μένεις εὐχαριστημένος εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ θὰ γράψω πρὸς τὸν σεβαστόν μου ἀδελφὸν τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιον (ἄττιε Γεώργης νεγκὸς Ρῶμ = ἀήττητορ, ὡς συνειθίζει ν' ἀποκαλῇ τὸν βασιλέα μας), ὅτι οὐδέποτε μὲ δυσηρέστη-

σες! Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἰωάννης! Μὰ τὸν πατέρα μου Μίρ-
τσα! Εἴθε νὰ καταστραφῶσι πάντες οἱ ἐχθροὶ τῆς πα-
τρίδος σου! Ἀλλά, παιδί μου, τώρα δὲν ἐπιθυμῶ νὰ σὲ
στείλῳ, διότι εὕρισκόμεθα πολὺ μακράν, καὶ οἱ δρόμοι
εἶνε κακοί. Ἐχεις δίκαιον δι' ὅσα μοὶ εἶπες· εἶσαι πα-
τήρ, εἶσαι Ἕλλην· ἔχεις δίκαιον! Περίμενε ἀκόμη ὀλί-
γον, σφίξε τὴν καρδιά σου. Θέλω νὰ σὲ στείλῳ ὅπως
πρέπει ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν μου τὸ Μακκαλέ.

Εὐχαρίστησα τὸν αὐτοκράτορα δεόντως, καὶ τὸν πα-
ρεκάλεσα τότε νὰ δεχθῇ φιάλας τινὰς ἐκλεκτοῦ λευκοῦ
οἴνου «Σόλιωνος», τὰς ὁποίας σταλείσας μοι ἐξ Ἀθη-
νῶν εἶχε μεταφέρει ἐκ Μασσαῶας ὁ πιστὸς Τοῦκος, ὅστις
ἀνέμενεν ἐξωθεν τῆς σκηνῆς τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ διερ-
μηνεὺς ἤνοιξε μίαν ἐξ αὐτῶν καὶ ἔχυσεν ὀλίγον οἶνον
ἐν τῇ παλάμῃ αὐτοῦ, θέλων νὰ πίνη, κατὰ τὸ ἔθιμον
τῶν Ἀθησινῶν, ὅπως δείξῃ ὅτι δὲν ἐμπεριέχει δηλη-
τήριον. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε βλοσυρῶς ἀτενίσας πρὸς
τὸν διερμηνέα μου, «Τί κάνεις σύ;» τῷ εἶπεν· «Ὅ, τι
προέρχεται ἀπὸ τὸν ἱατρὸν μου εἶνε ἱατρικὸν εἰς τὸ
σῶμά μου. Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ μὲ πείσης σύ, κατερ-
γάρη, ὁ ὁποῖος ἔμαθες εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ δοκιμά-
ζης πρῶτος τὰ καλὰ πιστά. Πήγαινε νὰ εἴπῃς τοῦ
Μποτζιρόντ-Μαρσσᾶ νὰ σοῦ δώσῃ τὸ ποτήρι μου». Ὁ
διερμηνεὺς ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον συνεσταλμένος φέρων
τὸ ἀργυροῦν ἐπίχρυσον ποτήριον, ὅπερ εἶχον δωρήσει τῷ
αὐτοκράτορι κατὰ τὴν πρώτην συνέντευξίν μου εἰς
Γκεβᾶ τοῦ Τιγρέ. Ὁ αὐτοκράτωρ εὗρε τὸν οἶνον ἐξαίρε-
τον, καὶ ἤρξατο ἐρωτῶν με περὶ τῆς κατασκευῆς αὐ-
τοῦ, κλπ. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης μοὶ ἐδωρήσατο
ιδίᾳ χειρὶ καὶ τὴν ἀδαμαντοκόλλητον ἐκ λευκοχρύσου
καρφίδα του, ἣν ἔφερεν ἐμπεπαρμένην δεξιᾷ ἐπὶ τῆς πλε-

κτῆς κόμης αὐτοῦ, εἰπὼν μοι. «Πάρε την σὺ, ἰατρέ μου, διὰ νὰ ἐνθυμῇσαι τὸν Ἰωάννην!»

Ἐκτοτε ὁ ἀγαπητὸς αὐτοκράτωρ παρέτεινεν ἐπὶ πλεον τὴν ὥραν τῶν συνεντευξέων, ἃς συνηθέστατα ἀπὸ τῆς ἐβδόμης πρωϊνῆς ὥρας ἐλάμβανον μετ' αὐτοῦ ὡς ἰατρός, ὅσας δὲν ὥδοιποροῦμεν, ἢ μετὰ μεσημβρίαν εἰς τοὺς διαφόρους σταθμοὺς μετὰ τὴν ὥδοιπορίαν. Συνηθέστατα δὲ καὶ συνωδοιπόρουν πλησίον του καθ' ὃν χρόνον διέτριβον ἐν Ἀθησινίᾳ.

Ἡ εἰδησις τοῦ Οὐβιέ μετεδόθη εἰς πάντας ἐν Μακαλέ. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτῶν μου, οἵτινες μὲ ἠκολούθουν κατὰ τὰς ὥδοιπορίας πάντοτε, τῇ διαταγῇ τοῦ Ἰωάννου, ὅπως ὀδηγῶσι τοὺς χωρικοὺς τοὺς μεταφέροντας ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμὸν τὰ βαρύτερα τῶν κιβωτίων μου, ἦλθε καὶ αὐτὸς περίλυπος ἐν τῇ σκηνῇ μου· ἦτο *l'enfant gâté*, ὁ χαϊδεμμένος μου, διότι οὐχὶ σπανίως μοι ἀπέδειξεν, ὅτι εἰλικρινῶς μὲ ἐσέβετο καὶ μὲ ἠγάπα καὶ πέραν βωμοῦ, πρῶτος νὰ μὲ βοηθῇ καὶ ὑποστηρίξῃ κατὰ τὰς κινδυνωδεστάτας ὥδοιπορίας, κρατῶν ὁ ἴδιος τὸν χαλινὸν τῆς ζωηρᾶς ἡμιόνου μου *Ταινάης*, ἢ τὸν τῆς Ὑδρας, ἢ τὸν τῆς ζηλευτῆς *Κάσσαλας*, πρῶτος νὰ σπεύδῃ παντοῦ· ἦτο μικρόσωμος, ὠνομάζετο Γκερ-Λασσέ (*Γκερ-Σελασιέ* = Ἀγία Τριάς), ἀλλ' εἶχον μετωνομάσει αὐτὸν *Δαβὶδ* διὰ τὸ θάρρος του καὶ τὴν ἀνδρείαν, ἣν μάλιστα κατὰ τῶν Γκάλλα ἔδειξε φονεύσας τρεῖς ἐξ αὐτῶν καὶ κομίσας μοι τὰ δόρατά των ὡς σημεῖον καὶ τὴν αἵματωμένην ζώνην των, ὅπως λάβῃ τὸ ἀπαραιτήτον δῶρον. Ἐκαστον τῶν ὑπηρετῶν εἶχομεν μετωνομάσει, χάριν ἀστείότητος ἀπαιτουμένης κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀναλόγως τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν· τούτων τὸν μὲν ἐκαλοῦμεν *Νταβέλην*, τὸν δὲ *Μπουρουμάρ*, τὸν δὲ *Σαλισβογῆν*, τὸν δὲ *Ρεβιλάν*, κλπ., σαρ-

δώνειον δὲ ἐγελῶμεν ὁσάκις αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουν ἀλλήλους διὰ τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν μετὰ τῆς ἀβησσινιακῆς προφορᾶς.

Θέλων νὰ μὴ λυπῶ τὰ παιδιὰ μου (πάντες μὲ ἀπεκάλουν πατέρα των, ἀμπάτιε!) διέταξα περὶ τὴν 5ην μ. μ. ὦραν τοὺς ἐπανελθόντας ὑπηρέτας, εἰς ὧν τὸ πρόσωπον διέκρινον αἰσθημὰ τι λύπης καὶ χαρᾶς ἀναμῖξ, διότι ὁ Οὐβιὲ εὐρὼν αὐτοὺς ἔξω τοῖς εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ παρασκευάσωσι τὴν στολὴν μου, διέταξα διὰ τοῦ διερμηνέως μου νὰ σφάξωσι καὶ τὰς πέντε ἀγελάδας. Ἀμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον. Μετὰ ἡμίσειαν ὦραν ἦσαν ἐσφαγμένοι, καθ' ὃν τρόπον γινώσκουσιν ἤδη οἱ φιλόμουσοι ἀναγνώσται τοῦ «Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου» ἀπὸ πέρυσι¹, τεμαχιστὸν δὲ τὰ κρέατα τῶν ἀγελάδων ἀσπαίροντα ἔτι ἦσαν ἐρριμμένα ἐπὶ τῶν δερμάτων αὐτῶν ὀλίγα βήματα μακρὰν τῆς σκηνῆς μου. Αἱ πυραὶ ἔλαμπον πέριξ ζωηραί, ὁ δὲ Μαζέγκας εἶχεν ἐτοιμάσει ἤδη τὸ τέψ (ψητὸ) δι' ἡμᾶς.

Ἦτο ἤδη ἐσπέρα. Καὶ ἀφοῦ ἡμεῖς ἐδειπνήσαμεν κατὰ τὸ σύνηθες, εἶπον τῷ Μαζέγκᾳ νὰ τοποθετήσῃ τὰ παιδιὰ πρὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς ἀνοιχθείσης, διὰ νὰ φάγωσι καὶ αὐτὰ καὶ νὰ εὐφρανθῶσιν. Ἐκάθησαν πάντες οἱ ὑπηρέται κατὰ γῆς ἐν μεγάλοις κύκλοις, ἀφοῦ πρῶτον ἔδесαν τὰς ἡμιόνας καὶ τὸν ἵππον μου εἰς τοὺς πασσάλους, κατὰ τὸ σύνηθες, καὶ διένειμαν καταλλήλως τὴν κριθὴν καὶ τὸ χόρτον εἰς ἕκαστον τῶν κτηνῶν αὐτῶν. Ἐνῷ ἐγένετο ἡ προετοιμασία αὕτη, ἦλθε καὶ ὁ Οὐβιὲ καὶ ὁ Γκερ-Λασσέ, οἵτινες ἔλαβον τὴν συνήθη αὐτοῖς θέσιν παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς. Οἱ μικρότεροι τῶν ὑπηρετῶν διένειμαν τὸν ἄρτον, ὃν οἱ μεγάλοι λαβόντες ἔθεσαν ἐπὶ τῶν χλαμύδων πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν.

¹ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον, 1887. Σελ. 277, Μπροῦντο. Αἰθιοπικά

ἐπὶ δὲ τῶν ἄρτων παρετέθη αὐτοῖς καὶ τὸ ἀναλογοῦν ἐκάστω *μπέρμπερι*. Προσελθόντων δ' ἐνώπιον αὐτῶν νῦν τῶν παίδων ὑπηρετῶν κρατούντων μέγιστα τεμάχια κρεάτων ὠμῶν ἢ καὶ ὀλοκλήρους μηρούς, ἤρξατο τὸ δεῖπνον. Ἐκαστος διὰ τοῦ μαχαιρίου αὐτοῦ ἔκοπτε μέγα τεμάχιον κρέατος, τὸ ὅποτον κρατῶν διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἔτρωγε μετ' ἄρτου κατὰ τεμάχια, κόπτων αὐτὸ διὰ τοῦ ἰδίου μαχαιρίου καὶ ἐμβάπτων εἰς τὸ *μπέρμπερι*.

Μετὰ μίαν ὥραν περίπου τὸ πᾶν εἶχον καταδροχθίσει· ἔμενον τὰ λείψανα, ἅπερ διένειμον ἅπαντα οἱ ὑπηρέται εἰς τοὺς προσερχομένους ἐπαίτας. Μετὰ ταῦτα ἤρξατο ἡ διανομὴ τοῦ τέκι. Οἱ ὑπηρέται φαγόντες καὶ πίνοντες καλῶς καὶ εὐθυμήσαντες, ἤρξαντο νὰ χορεύωσι περὶ τὴν σκηνὴν καὶ νὰ ᾄδωσιν, ἀφοῦ ἡγέρθησαν πρῶτον καὶ ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν.

Ἐνῷ δὲ ἡμεῖς οἱ λευκοὶ μετὰ τοῦ *Δαβὶδ* καὶ τοῦ *Οὐ-βιᾶ* συνδιαλεγόμεθα ἐν τῇ σκηνῇ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐγγχωρίων λαμπάδων προσπαθοῦντες νὰ φέρωμεν εἰς τὸ κέφι τὸν *Σολομῶντα*, ὅστις πολὺ ἔτερπεν ἡμᾶς διὰ τῶν ἀστείων ἀνεκδότων αὐτοῦ, εἰσῆλθεν ὁ *Μαζέγκας* εἰδοποιῶν, ὅτι ἦλθεν ὁ ταμίας τοῦ αὐτοκράτορος *Μποτζιρόντ-Μαρσσᾶ*, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἐμὸς διαγγελεὺς καὶ ὑπαπιστής, δι' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ πάντοτε μοὶ ἀνεκοίνου τὰς ἐπιθυμίας του περὶ διαφόρων ὑποθέσεων κατὰ τὰς ὁδοιπορίας καὶ δι' οὗ ἡδυνάμην νὰ μεταβιβάζω ἐπίσης εἰς τὸν αὐτοκράτορα καθ' ἃς ὥρας δὲν ἐπεσκεπτόμην αὐτὸν ὅ,τι ἐπεθύμουν, ἀποστέλλων τὸν διερμηνέα μου. Ὁ *Μποτζιρόντ*, νέος συμπαθής, εὐγενὴς καὶ φίλτατός μοι πάντοτε, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, διατάξας, κατὰ τὸ σύνθητες, τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτὸν πολυαρίθμους στρατιώτας αὐτοῦ νὰ καθήσωσι μακρὰν τῆς σκηνῆς μου

εἰς ἀπόστασιν πλέον τῶν διακοσίων βημάτων, εἰς ἔνδει-
ξιν σεβασμοῦ. Εἶχον συνειθίσει αὐτὸν νὰ κάθηται πλη-
σίον μου ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τάπητος· διὰ τοῦτο
ἄμα εἰσελθόντι καὶ χαιρετίσαντι ὑπηγέρθην καὶ εἶπον
αὐτῷ τὸ σύνηθες, «τακαμετοῦ», καθήσατε, καὶ τῷ ὑπέ-
δειξα τὴν θέσιν. Ὁ Μποτζιρόντ, ὄρθιος καὶ συγκεκινη-
μένος καταφανῶς, εἶπε τῷ διερμηνεῖ νὰ μοὶ μεταβιβάσῃ
τὰ ἐξῆς, ἀφ' οὗ εἶπε πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν τῇ σκηνῇ
νὰ ἐξέλθωσιν :

— Ἐρχομαι ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Μεγαλειότητος
ἐγὼ ὁ ταμίης τοῦ ἀηττήτου λέοντος καὶ βασιλέως τῶν
βασιλέων τῆς Αἰθιοπίας. Ὁ Μεγαλειότατος σᾶς ἐρωτᾷ
πολὺ πολὺ πῶς εἴσθε, πῶς εἶνε ἡ ὑγεία σας, εἴσθε καλὰ;
εἴσθε εὐχαριστημένος; Ὁ Μεγαλειότατος εἶνε πολὺ
καλὰ, δόξα τῷ Θεῷ!

Εἶπε καὶ ἔκυψε χαιρετίσας ἐδαφιαίως· ἔπειτα δέ, εἰς
ἔνδειξιν μεγίστου σεβασμοῦ, κατεβίβασε τὴν χλαμύδα
αὐτοῦ περὶ τὴν ὀσφύν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ ἐμπειρότατος δι-
ερμηνεύς μου, ὅστις ἐπίσης ἴσφατο ὄρθιος, μοὶ προσέθη-
κεν ἑλληνιστί, ὅτι ἡ πράξις τοῦ αὐτοῦ σημαίνει, κατὰ
τὰ ἀθησινιακὰ ἔθιμα, ὅτι σπουδαιότατόν τι σήμερον
πρόκειται νὰ ἀγγεῖλῃ καὶ μέγα καλὸν δι' ἐμέ, ἐκφράζον
τὴν ὑπερτάτην τοῦ αὐτοκράτορος εὐνοίαν, καὶ ὅτι κατὰ
τὴν ὅλως ἐξαίρετικὴν ταύτην περίστασιν καλὸν θὰ ᾔτο
καὶ δι' ἐξωτερικοῦ τινος σημείου νὰ περιποιηθῶ καὶ ἐγὼ
περισσότερον τοῦ συνήθους καὶ κεκανονισμένου τὸν ἀπε-
σταλμένον τοῦτον, ὅστις δὲν θὰ παραλείψῃ νὰ τὸ εἴπῃ
τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἦγέρθην τότε ὄρθιος, καὶ χαιρετίσας διὰ τῆς κεφα-
λῆς σοβαρῶς, εἶπον· «Εὐχαριστῶ τὸν Μεγαλειότατον.
Ὁ Σωτὴρ νὰ παρέχῃ αὐτῷ πάντοτε ὑγείαν. Χαίρω σφό-

δρα, διότι ὑγιαίνει περισσότερον ἐμοῦ». Ἐξηκολούθησα δὲ ἱστάμενος ὄρθιος, αὐτὸς δὲ προσέθηκε :

— Νὰ χαρῶ τὸν Ἰωάννην ! Ὁ Μεγαλειότατος μοι εἶπε νὰ σᾶς εἰδοποιήσω νὰ ἔλθητε αὔριον τὸ πρῶτ' εἰς τὰς δύο (ὀγδόη ὥρα καθ' ἡμᾶς). Ἡ στολή σας εἶνε ἐτοιμία. Εἶνε ἡ μεγάλη στολή. Πρὶν εἰσέλθητε εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Νεγκούς, θὰ σᾶς στολίσω ἐγὼ εἰς τὸ ταμεῖον, ὅπου εὐρίσκονται ἔτοιμα τὰ ἐνδύματά σας καὶ ὅπου θὰ ἔλθητε αὔριον. Ἐγὼ θὰ σᾶς περιμένω.

Ἀφοῦ μοι μετεβίβασε ταῦτα ὁ διερμηνεύς, ὁ Μποτζιρόντ εἶπεν αὐτῷ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν ἔξω ἱστάμενον στρατιώτην αὐτοῦ Μωκοναὶν ὀνομαζόμενον νὰ εἰσέλθῃ. Ὁ στρατιώτης εἰσῆλθε κρατῶν τι, ὅπερ κατέθηκεν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ἐξῆλθεν ἀμέσως· ἦτο ἄσχος μικρὸς πλήρης ταλλήρων (Μαρίας Θηρεσίας τῶν μόνων κυκλοφορούντων ἐκεῖ), ὡς ἡδυνήθηεν νὰ ἐννοήσω ἐκ τοῦ μεταλλικοῦ ἤχου.

— Ὁ Μεγαλειότατος, ἐξηκολούθησεν ὁ Μποτζιρόντ, σᾶς στέλλει πεντακόσια τάλληρα δι' ἔξοδα τοῦ ταξειδίου. Γνωρίζει, ὅτι εἴθετε μέγας ἄνθρωπος τοῦ ἀηττήτου βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὅστις σᾶς ἔστειλεν ἐδὼ χάριν τοῦ Ἰωάννου ὅπως ἔπρεπε μὲ ὅλα τὰ ἔξοδά σας καὶ τὰ ἔξοδα διὰ τοὺς δούλους σας· ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ δεχθῆτε καὶ αὐτὰ τὰ τάλληρα, τὰ ὅποια νὰ ἐξοδεύσητε πρὸς δόξαν τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν πατρίδα μας, διὰ νὰ ἴδωσιν οἱ συμπατριῶταί μας πόσον σᾶς ἠγάπησεν ὁ Νεγκούς. Ὁ Μεγαλειότατος ἐπιθυμεῖ νὰ μὴ παρεξηγήσητε τοῦτο. Νὰ ζήσῃ ὁ Ἰωάννης !

Εἶπε, καὶ ἐχαίρετίσε πάλιν ἐδαφιαίως. Ἐγὼ δὲ λαβὼν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα καὶ σφίγγας αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἐμῶν, εἶπον τῷ διερμηνεῖ νὰ τῷ μεταβιβάσῃ τὰ ἔξῃς :

— Νὰ ζήσῃ ὁ Γεώργιος, νὰ ζήσῃ ὁ Ἰωάννης! τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς, δόξα τῷ Θεῷ. Εἶπατε τῷ Μεγαλειοτάτῳ τὰς εὐχαριστίας μου τὰς νύκτας. Γνωρίζω ὅτι μὲ ἀγαπᾷ ὡς τὸν υἱόν του τὸν Ὑψηλότατον Ῥάε-Ἀρέα-Σελασιέ. Αὐριον θὰ ἦμαί παρὰ τῷ Νεγκούς. Νὰ ζῇ ὁ Γεώργιος, ἀπολαύω πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐνταῦθα παρὰ τῷ Ἰωάννῃ καὶ εἰς τὴν πατρίδα μου. Ἄς δοξασθῇ ὁ Ἰωάννης· τὰ τάλληρα αὐτὰ θὰ ἐξοδευθῶσιν ἐδῶ. Δὲν παρεξηγῶ τὸν Μεγαλειότατον, διότι γνωρίζω τὰ αἰσθήματά του πρὸς τὸν βασιλέα μας, χάριν τοῦ ὁποίου τοσοῦτον μὲ τιμᾷ. Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ! Ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου νὰ παρέχῃ τῷ Νεγκούς πάντοτε ὑγείαν καὶ νίκην!

Ἀφοῦ ὁ διερμηνεὺς τῷ μετεβίβασε ταῦτα, ἐχαιρετίσθημεν ἀμοιβαίως μετὰ τοῦ Μποτζιρόντ, ὅστις νῦν ἐκάθησε πλησίον μου. Τῷ προσέφερον διὰ τῆς ιδίας μου φιάλης οἶνον εἰς ἔνδειξιν ἀγάπης. Καὶ ἀφοῦ ἐκάθισε παρ' ἐμοὶ ἄρκετὴν ὥραν περιγράφων μοι μετὰ θαυμασμοῦ τὴν στολήν, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ κατασκευάσωσι πρὸ ἡμερῶν δι' ἐμέ, μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν, κατὰ τὴν συνήθειαν, ὅπως ἀναχωρήσῃ. Τότε προσεκάλεσα τὸν στρατιώτην του Μοκωναίν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκα εἴκοσι τάλληρα. Εἰς τὸν φίλτατον δὲ Μποτζιρόντ ἔδωκα ῥησάμην τὸ ὅπλον μου Γκρά μετὰ τριακοσίων φυσιγγίων· ὁ Μποτζιρόντ ἐτρελλάθη ἀπὸ τὴν χαρὰν του. Τέλος μετὰ πολλὰς ὑποκλίσεις ἠγέρθη καὶ ἀνεχώρησεν.

Ἦτο ἤδη 11η τῆς νυκτός. Οἱ περισσότεροι τῶν ὑπηρετῶν μου καταβεβλημένοι ἐκ τοῦ καμάτου ἐκοιμῶντο. Προσεκάλεσα τοὺς ἰδικούς μου καὶ τὸν Οὐβιέ μετὰ τοῦ Γκερ-Λασσέ, ὅπως περάσωμεν ὀλίγον ἀκόμη τὴν ὥραν μας, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Μποτζιρόντ μᾶς ἔστειλε τῇ στιγμῇ ταύτῃ ἐκ μέρους τοῦ ὑδρίαν σόα (εἰ-

δος ζύθου). Ὁ Μαζέγκας ἀφοῦ προσέφερε φιάλην ἐκ τοῦ ζύθου τούτου τῷ κομιστῇ, κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ τόπου, ἔφερε τὴν ὑδρίαν ἐντὸς τῆς σκηνῆς, καὶ τοποθετήσας αὐτὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ γόνατός του ἤρξατο πληρῶν τὰς φιάλας, ἃς προσέφερεν εἰς ἡμᾶς. Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος Συμμεῶν ἐνύσταζε πλέον, ὁ δὲ Οὐβιὲ μειλιχίως ἔβλεπε τὸ παρακείμενον ταλληροφόρον ἀσκίδιον τοῦ Δαβὶδ μετὰ περιεργείας βλέποντος τὰ παιγνιόχαρτα εἰς χεῖρας τοῦ διερμηνέως μου, ὅστις μετὰ τοῦ ἀκολούθου μου ἔκαμινεν αὐτὸν διὰ τῶν παιγνιοχάρτων νὰ ἐξίσταται. Εἶπον ὅτι εἶνε καιρὸς πλέον νὰ κοιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, διότι εἶχε παρέλθει τὸ μεσονύκτιον, καὶ παρήγγειλα τῷ Μαζέγκᾳ νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ ἀσκοῦ καὶ δώσῃ τῷ γέροντι Οὐβιὲ καὶ τῷ νεαρῷ Γκερ-Λασσὲ ἀνὰ πεντήκοντα τάλληρα. Οὗτοι ἐκπλαγέντες ἐκ τοῦ τηλικούτου δώρου, δὲν εἴξευρον πῶς νὰ ἐκφράσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν διὰ τὴν τοιαύτην περιουσίαν, ἥς αἴφνης ἐγένοντο κάτοχοι. Ὁ Οὐβιὲ βεβαίως δὲν μὲ ἐλησμόνησε μέχρι σήμερον, διότι καὶ ἄλλα πεντήκοντα τάλληρα εἶχε λάβει ὅτε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1886 εὕρισκόμεθα εἰς τὸ στρατόπεδον Τέβρα-Ταβούρ τῆς Ἀρχάρας· καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης μοὶ εἶχε στείλει διὰ τοῦ Μποτζιρόντ-Μαρσσεῖ πεντακόσια τάλληρα ἐπὶ τῇ ἑορτῇ αὐτοῦ, «διὰ τοὺς δούλους», καὶ πέντε ἀγγελάδας, κλπ. — Ἡ Ἀθησινία εἶνε τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον διὰ νὰ ἔχῃ τις ὑπόληψιν πρέπει νὰ ἐξοδεύῃ ἀφθόνως καὶ νὰ κάμνῃ δεόντως δῶρα εἰς πάντας· ἐμάνθανεν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ πόσα δῶρα εἶχον διανείμει ἐγὼ μετὰ τὴν ἐκεῖ ἀφίξίν μου μάλιστα ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐξοδεύσας μέχρι λεπτοῦ τὰς πέντε χιλιάδας δραχμᾶς, ἃς δι' ἐξοδα τοῦ ταξειδίου ἐκείνου γλίσχρως πάνυ εἶχον λάβει παρὰ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως, ἣν ὤφειλον μετὰ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως

ἀξιοπρέστατα ν' ἀντιπροσωπεύσω· διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐπίστευεν, ὅτι ἐλάβανον χρήματα ἐν Ἀθήναις παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡμειθόμην ὥς οἱ παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀποστελλόμενοι εἰς τὴν Ἀθησινίαν, ἐθεώρει δὲ προσβολὴν νὰ μὲ ἀρεΐψῃ αὐτὸς ὥς ἱατρὸν, καὶ δικαίως. Ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία δὲν μοι ἐπέτρεψε νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην. Ἀρκεῖ, ὅτι ἐξοδεύομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐφ' ἃ μὴ δεῖ διὰ τὰ ἐσωτερικὰ μας, χωρὶς νὰ χανώμεθα εἰς ἀποικιακὰς πολιτικάς, εἰς ζητήματα, τὰ ὅποια μάτην κοπιᾷ νὰ λύσῃ σήμερον καὶ ἡ ἀδελφὴ Ἰταλία διὰ τοσούτων θυσιῶν ἐν Ἀθησινίᾳ. Καὶ τοῦτο, καθ' ἣν ἐποχὴν μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς εἶνε δυνατόν νὰ εἰσδύωμεν ὥς φίλοι εἰς τὸν πλουσιώτατον καὶ πολυδαίδαλον ἐκεῖνον λαβύρινθον, ὅστις καλεῖται Αἰθιοπία...¹.

Τῇ 7ῃ πρωῒνῃ ὥρα τῆς ἐπιούσης, διὰ τῆς ὥραις μου *Ταινάης* μετέβην, ἀκολουθούμενος ὑφ' ὅλων τῶν ὑπηρετῶν μου κατὰ τὸ σῦνθηες καὶ τοῦ διερμηνέως μου, εἰς τὰ βασιλικὰ δώματα. Ὁ ἀγαπητὸς Μποτζιρόντ-Μαρσά μὲ ἀνέμενεν· ὥς μὲ εἶδεν ἐρχόμενον ἠγέρθη, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ στρατιῶται, ὅπως μὲ χαιρετίσωσιν, ὥς συνήθως ἔπραττον κατὰ δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διαταγὴν· κατέβην ἀπὸ τῆς ἐστολισμένης ἡμιόνου μου καὶ ἐχαιρέτισα πάντας, σφίγγας τὰς χεῖρας τῶν παρισταμένων φίλων ἀξιωματικῶν τῶν ἀναμενόντων ἐν τῇ αὐλῇ ὥς πάντοτε, μέχρις

¹ Πρβλ. «Ἡ Αἰθιοπία ὑπὸ φυσιογνωστικὴν, κλιματολογικὴν, ἐθνολογικὴν, ἀνθρωπολογικὴν καὶ Ἰατρικὴν ἔποψιν», ὑπὸ Ν. Π. Παρίση. Ἐν Ἀθήναις, 1887. Μετεφράσθη εἰς τὴν Ἰταλικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Ἰω. Δουρούτη καὶ τοῦ Μαρκησίου Ἀδριανοῦ Κολότση.

οὐ ὁ αὐτοκράτωρ ἐρχόμενος εἰς τὴν μεγάλην αἵθουσαν διατάξῃ νὰ ἐπιτρέψωσιν οἱ θυρωροὶ τὴν εἰσόδον εἰς αὐτούς. Ὁ Μποτζιρόντ λαβὼν με ἀπὸ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, μοὶ εἶπε διὰ τοῦ διερμηνέως μου, ὅτι καιρὸς εἶνε νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ παρακείμενον αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον. Ἀφοῦ εἰσῆλθομεν, ὁ Μποτζιρόντ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ διερμηνέως μου ἤρξατο νὰ μὲ ἐνδύῃ ἀπαρραλλάκτως, ὅπως ἐνδύουσι τοὺς ἀρχιερεῖς κατὰ τὰς λειτουργίας ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις, μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἀντὶ νὰ ψάλλωσιν οἱ ἐνδύοντές με, ἔλεγον διαφόρους ἀστειότητας, ὅπως παρέρχηται ἡ πάντας ἡμᾶς καταλαβοῦσα συγκίνησις, ἡ συνήθης ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσι.

Μοὶ ἐφόρεσαν μεταξωτὴν ἐρυθροῦ ὑσγίνου χρώματος βράκαν· μακρὸν ὑποκάμισον χρυσοῦφαντον πλατύτατον· μὲ ἔζωσαν διὰ ζώτης πλατείας μεταξίνης ἐρυθροῦ χρώματος, ἐπὶ τῆς ὁποίας μοὶ ἔζωσαν τὴν μακρὰν σπάθην δεξιὰ διὰ λωρίου πεποικιλμένου ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ· περὶ τὸ δεξιὸν ἀντιβράχιον μοὶ ἐφήρμοσαν πρὸς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς ἀργυροῦν ἐπίχρυσον ἰδιαζόντως πεποικιλμένον ὑπομάνικον· μὲ περιέβαλον διὰ μακρᾶς λευκῆς βαμβακίνης χλαμύδος λεπτοτάτης, καὶ φερούσης εἰς τὸ μέσον πλατεῖαν ταινίαν μετὰξῃ καὶ διαφόροις ζωηροῖς χρώμασι πεποικιλμένην· μὲ ἐνέδυσαν δι' ἐπωμίον μακροῦ, ἰδιαζόντος σχήματος ἐκ βελούδου πρωτίστης ποιότητος, βαθέως κυανοῦ ἰόχρου, πεποικιλμένου ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ· μοὶ ἔθεσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μετὰξινον σκοῦφον πεποικιλμένον ὁμοίως, καὶ τέλος μοὶ ἔδωκαν νὰ κρατῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἀσπίδα χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ πεποικιλμένην, ἐξ ἧς ἐκρέματο χαίτη λέοντος, καὶ δύο δόρατα δεδεμένα δι' ἀργυροῦ σύρματος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ φέρων τὴν στολὴν καὶ τὴν πανοπλίαν στρα-

τηγοῦ (ῥάς) ! Δυστυχῶς δὲν ὑπῆρχε πρόχειρον κάτοπτρον ἐκεῖ, ὅπως ἱκανοποιήσω τὴν περιέργειάν μου !¹

Οὕτως ἐνδεδυμένος ὠδηγήθη παρὰ τοῦ Μποτζίρόντ ἐνώπιον τῆς θύρας τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ αὐτοκράτορος, πάντων μετὰ θαυμασμοῦ βλεπόντων καὶ χειρετιζόντων ἐδαφιαίως κατὰ τὴν ἡμετέραν διάβασιν. Ὁ εὐγενὴς καὶ πάντοτε περιποιητικὸς Μποτζίρόντ, ἀφοῦ ἡγείρε διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ παραπέτασμα τῆς μεγάλης θύρας ὅπως εἰσέλθω μετὰ τοῦ διερμηνέως μου, ἐχαιρέτισεν ἐδαφικίως τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐξῆλθεν ἀπομακρυνθεὶς.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάθητο τώρα οὐχὶ ὡς συνήθως ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου αὐτοῦ (ἀγκαρῖπ) μεταξὺ προσκεφαλαίων μεταξωτῶν καὶ ἐπὶ ταπήτων ἢ βελούδου βυσσίνου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κεκοσμημένου, ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς κυκλικῆς αἰθούσης ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ αὐτοῦ θρόνου μετ' ἀναγλύφων παριστάντων λέοντας. Ἡ αἵθουσα ἦτο ἐστρωμένη διὰ ταπήτων, οὐδεὶς δὲ τῶν θεαπόντων αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐντός. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔφερε πολυτιμοτάτην στολήν. Εἰσελθὼν ἐχαιρέτισα μειλίχως κατὰ τὸ σῦνηθες τὸν αὐτοκράτορα ὡς εὐρωπαῖος ἐνώπιον βασιλέως, ὁ δὲ διερμηνεύς μου ἐδαφιαίως ὡς συνήθως. Ὁ αὐτοκράτωρ ὑπομειδιῶν, ὡς πάντοτε κατὰ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεις μου μὲ ἐδέχετο, κατεβίβασε τὴν χλαμύδα αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὤμων, ἀντιχειρετίζων με οὕτω, καὶ ὑπεγερθεὶς μοι ἐπρότεινε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, ἣν λαβὼν ἡσπάσθην ὑποκλιθεὶς. — Τὸ νὰ καταβιβάζῃ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης τὴν χλαμύδα αὐτοῦ καὶ νὰ ὑπεγείρεται ἢ καὶ νὰ ἐπιτρέπη ν' ἀσπάζεταιται τις τὴν

¹ Ἡ ἰταλικὴ ἐκδοσις περιέχει τὴν στολήν ταύτην ἐκ φωτογραφίας, καὶ πανομοιότυπον τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς, ἣν δημοσιεύομεν μετὰ τοῦ πανομοιοτύπου τῆς σφραγίδος τοῦ Ἰωάννου.

χειρα αὐτοῦ, εἶνε ἡ ὑψίστη τῶν τιμῶν. Μόνον ὁσάκις ὁ Μητροπολίτης καὶ ὁ Τσεγιέ (ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς διοικητικὸς ἄρχων) παρουσιάζονται ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος ἐγείρεται οὗτος· τὴν τιμὴν ταύτην δὲν ἀποδίδει εἰς οὐδένα ἐκ τῶν στρατηγῶν του, οὔδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑποτελεῖς αὐτοῦ βασιλεῖς (τὸν Τακλαϊμανὸτ τοῦ Γκοτζάμ, ἢ τὸν Μενελίκ τῆς Σόας), οἵτινες ἐπιτρέπεται μόνον νὰ κάθηνται πλησίον τοῦ ἐπὶ ἀγγραφῇ καὶ ὁ Μητροπολίτης ἐπίσης κάθεται πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος δεξιὰ ἐπὶ τοῦ ιεραρχικοῦ αὐτοῦ θρόνου, ἐνῶ ὁ Τσεγιέ κάθεται ἐπὶ τάπητος σταυροποδητὴ εἰς τὸ δάπεδον ἄριστερά τοῦ ἀνακλίντρου τοῦ αὐτοκράτορος, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου κεῖνται καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ ὅπλα.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἀφοῦ ἤκουσε τὰς συνήθεις Ἀμχρικὰς φράσεις μου, ἃς ὁ ἴδιος ἔλεγον αὐτῷ πάντοτε καὶ ἃς λίαν εὐχαριστεῖτο νὰ ἀκούῃ, ἦτοι «*Ντεταρτεροῦ, Γιάνχοε, ρτεσαναμπατοῦ, ρτέτ γὼ ταινώ; Μετχαρνιαλέμ ταιρά ιστιλλί!*» (Καλὴ ἡμέρα σας, Μεγαλειότατε, εὐχαρίστως σας βλέπω, πῶς εἶνε ἡ ὑγεία σας; ὁ Σωτὴρ νὰ παρέχῃ ὑμῖν ὑγείαν!), μὲ ὠδήγησεν ὁ ἴδιος κρατῶν τὴν δεξιὰν χειρὰ μου διὰ τῆς ἰδικῆς του εἰς τὸ πάντοτε δεξιὰ αὐτοῦ καὶ πλησίον εὐρισκόμενον δι' ἐμὲ ὑψηλὸν καθίσμα καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν συνήθη ἀπάντησίν του, «*Ζιέχαρ μεῖγκιέν, Ζιέχαρ ιστιλλί. Ταχαμετοῦ*» (Δόξα τῷ Θεῷ, ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ = εὐχαριστῶ. Καθήσατε).

Ἐπὶ τινὰ δευτερόλεπτα κατόπιν μὲ παρετήρει καλῶς ὁ αὐτοκράτωρ, ἔπειτα εἶπεν εἰς τὸν διερμηνέα μου νὰ κρατῇ αὐτὸς τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ δόρατα, διὰ νὰ μὴ κουράζωμαι ἐγώ.

— Ἀχούν, Μπάσσα-χακίμ, μελκάμ γὼ, εἶπεν εἰς ἐμὲ μειδιῶν, ἦτοι «*Τώρα, ὁ Ἀρχίατρος, καλῶς ἔχει*», δηλαδὴ καλὰ σας πηγαίνει ἡ στολή.

— Μάλιστα, Μεγαλειότατε. — τῷ εἶπον. Νὰ ζήσῃ ὁ Γεώργιος, νὰ ζήσῃ ὁ Ἰωάννης, τὸ πᾶν ἔχει καλῶς δι' ἐμέ. *Ἄω, Γιάνχοε. Γεώργης ἰμούτ, Ἰωάννης ἰμούτ, χοῦλο μελκάμ νῶ, χοῦλο ἀλλέ. Εὐχαριστῶ, προσέθηκα ἑλληνιστί, ὅπερ ἐνόει ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἐτέρπετο ἀκούων με νὰ ὁμιλῶ εἰς τὸν διερμηνέα μου, ὡς ἐτέρπετο καὶ ὅταν ὁ ἴδιος τῷ ἔλεγον φράσεις τινὰς εἰς τὴν Ἀμαρικὴν διάλεκτον.*

Μετὰ ταῦτα εἶπεν εἰς τὸν διερμηνέα μου νὰ μοὶ μεταβιβάσῃ κατὰ φράσιν τὰ ἐξῆς *βαρυσήματα*, ἅπερ σοβαρῶς εἶπε:

— Εἶμαι ἀδελφὸς τῶν Ἑλλήνων. Κατάγομαι ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀγάμε, ὅπου ἦλθον τόσοι Ἕλληνες διὰ νὰ σωθοῦν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Θεὸς μὲ ἔκαμε βασιλέα διὰ νὰ κάμω χριστιανούς ὅλους τοὺς πλησίον τῆς πατρίδος μου λαούς. Ἐστέφθην εἰς τὴν πρωτεύουσαν Ἀξούμ, ὅπου θὰ περάσῃς νὰ ἴδῃς ἔργα τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ θὰ ἀναγνώσῃς καὶ πολλὰ γράμματα Ἑλληνικά· λυποῦμαι διότι δὲν ἦνραν ἐφέτος καὶ νομίσματα ἐκεῖ, ὡς διέταξα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σου, διὰ νὰ σοῦ δώσω. Οἱ Ἕλληνες εἶνε ἀδελφοί μας. Μόνον ὁ ἀδελφός μου ὁ ἀήττητος Γεώργιος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν· ὁ στρατός μου καὶ ὁ λαός μου θὰ ὑποδεχθῶσιν αὐτὸν μὲ ἀγκάλας ἀνοικτάς, καὶ ἐγὼ θὰ τῷ δώσω τὴν σπάθην μου. Νὰ τῷ εἴπῃς πόσον τὸν ἀγαπῶ. Ἴδου καὶ ἐπιστολὴ μου πρὸς αὐτόν· τῷ γράφω πόσον μὲ εὐχαρίστησες, καὶ ὅτι σὲ ἐτίμησα τὰ μέγιστα· θέλω νὰ εὐχαριστηθῇ.

Εἶπε, καὶ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ κόλπου του δύο ἐπιστολάς καὶ τὸ χρυσοῦν παράσημον τοῦ Σολομῶντος.

— Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶνε διὰ τὸν ἀήττητον ἀδελ-

φόν μου βασιλέα Γεώργιον, — ἐξηκολούθησεν, — αὕτη εἶνε ἰδική σου, εἶνε ἡ διαταγή μου πρὸς τὸν στρατὸν μου διὰ νὰ σὲ περιποιηται εἰς τὸν δρόμον· θὰ τὴν δεικνύης μόνον, καὶ ἀφοῦ τὴν ἀναγινώσκουν, νὰ τὴν κρατῇς πάλιν. Ἴδου καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ Σολομῶντος· σοῦ πρέπει, διότι ἐκοπίασες τόσον δι' ἐμέ καὶ ἐφροῦρησες τόσον πιστῶς τὸ σῶμά μου. Ὅλα σοῦ πρέπει.

Εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ αὐτοκράτορος ἠγέρθη καὶ ἔλαβον τὰς ἐπιστολάς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ἃς ἡσπάσθη· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐγερθεὶς ὁμοίως μοὶ ἐκρέμασε δι' ἐρυθρὰς ταινίας μεταξίνης περὶ τὸν λαϊμόν τὸ παράσημόν του, ἀσπασθεὶς με ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ἡ συγκίνησίς μου ἦτο μεγίστη. Ἐδάκρυσα μέχρι λυγμῶν, καὶ λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν ἡσπάσθην ἐπανεὶλημμένως χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ προσφέρω ἄλλην λέξιν, ἐκτὸς τοῦ «Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ». Ὁ αὐτοκράτωρ συνεκινήθη ὁμοίως. Μοὶ ὑπέδειξε τὸ κάθισμά μου. Ἐκαθήσαμεν.

Μετὰ τινα δευτερόλεπτα, εἶπεν εἰς τὸν συγκεκινημένον ἐπίσης διερμηνέα μου : «Ὁ ἀρχίατρος νὰ τιμήσῃ τὸ παράσημόν μου. Νὰ μὲ ἐνθυμῇται».

— Μεγαλειότατε, — τῷ ἀπήντησα συνελθὼν καὶ ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν τοῦ διερμηνέως μου, — δὲν εὐρίσκω λέξεις ὅπως σὰς ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου. Ἀληθῶς, τὰ βιβλία μας λέγουσιν, ὅτι ἡ Αἰθιοπία εἶνε ἀδελφὴ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμη πολλὰ μέρη τῆς πατρίδος μου, τὴν Κρήτην, τὴν Μκεδονίαν, τὰς ὁποίας γνωρίζετε ἐκ τῆς ἱερᾶς Βίβλου, ὡς πολλάκις μοὶ εἶπατε. Τὰ ζητοῦμεν τὰ μέρη αὐτά· θὰ πολεμήσωμεν. Βεβαίως θὰ λυπηθῇ ὁ βασιλεὺς μας Γεώργιος διότι δὲν θὰ εὐκαιρήσῃ νὰ ἐπισκεφθῇ μίαν ἡμέραν τὴν Αἰθιοπίαν. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει τόσα μέρη ὑπὸ τὴν δουλείαν.

Λυποῦμαι διότι ἀποχωρίζομαι σήμερον ἀφ' ὑμῶν, ὅστις τόσον μὲ ἠγαπήσατε. Θὰ εἶπω εἰς τὸν βασιλέα μας τὸ πᾶν. Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω ὑμᾶς. Νὰ ζήσῃ ὁ Γεώργιος, νὰ ζήσῃ ὁ Ἰωάννης! (*Ἰμούτ, ἡ ἀμπλάκ Τιγριστὶ σημαίνει καί, νὰ χαρῶ τὸν . . .* Εἶνε ὁ ἐπισημότατος ὄρκος).

— Ἐχεις δίκαιον παιδί μου. — ἐξηκολούθησε· πρέπει νὰ ἴδῃς τὴν πατρίδα σου, τὰ παιδιὰ σου. Νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ νικήσετε τοὺς ἐχθρούς σας. Καὶ ἐμὲ δὲν μὲ ἀφίνουν ἥσυχον μήτε οἱ ἄπιστοι οἱ τοῦρκοι, μήτε οἱ φράγκοι. Ζηλεύουν τὴν ὠραίαν πατρίδα μου. Μόνον μὲ τὴν βασιλίσσαν Βικτωρίαν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν διάδοχον καὶ μὲ τὸν βασιλέα Γεώργιον ἔχω φίλιαν καὶ ἀλληλογραφίαν· αὐτοὶ θέλουν τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μου· οἱ ἄλλοι βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης θέλουν νὰ πάρουν τὸν τόπον μου· ἄς ἔλθουν . . . — Νὰ εἶπῃς εἰς τὸν *Οὐεζίρ* (ὑπουργόν) Τρικούπην καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μεγάλους ἀνθρώπους τοῦ βασιλέως Γεωργίου ὅτι τοὺς ὑπολήπτομαι· λυποῦμαι διότι ὁ Ἀποστόλης καὶ ὁ νεγκατράς-Μαρίτ δὲν ἔχουν ἔτοιμα παράσημα διὰ νὰ στείλω εἰς αὐτοὺς ὡς σοῦ ὑπεσχέθην· αὔριον πρωτὶ, πρωτὶ ἀναχωρῶ διὰ νὰ ἴδω τὸ Ἀβιαδύ, τὴν πατρίδα τῆς μητρὸς μου, καὶ τοὺς ἔστειλα νὰ ἐτοιμάσουν τὸν δρόμον. Ἄν θέλῃς νὰ ἀναχωρήσῃς αὔριον, ἔχει καλῶς· ὅλαι αἱ διαταγαὶ ἐδόθησαν, φθάνει νὰ εἰδοποιήσῃς ἀπόψε τὸν Μποτζιρόντ-Μαρσσεῶ· ἂν θέλῃς μεθαύριον, πάλιν εἰδοποιήσέ τον, διὰ νὰ στείλῃ πρωτὶ πρωτὶ ἀνθρώπους νὰ σηκώσουν τὰ πράγματά σου.

— Σήμερον, Μεγαλειότατε, — τῷ ἀπῆντησα, — θὰ ἐτοιμάσουν τὰ πράγματά μου οἱ ὑπηρέται, καὶ αὔριον τὸ πρωτὶ θέλω νὰ ἀναχωρήσω ἐκ τοῦ Μακαλὲ ὅπως καὶ ὑμεῖς, μὲ τὴν διαφορὰν δυστυχῶς ὅτι ἐγὼ τώρα θέλω

λάβει τὸν δρόμον τῆς Ἀδοθας, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς Ἀσμάρας θὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μασσάβαν . . .

Ὁ αὐτοκράτωρ λαβὼν ἓν μικρὸν κίτρον ἐκ τινος παρκακτεμένου καθίσματος μοι τὸ προσέφερεν, εἰπὼν «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ σὲ φυλάττη, παιδί μου!»

Ἠγέρθην, ἔλαβον τὸ κίτρον καὶ ἐν ἄκρα συγκινήσει ἠσπάσθην τὴν δεξιὰν χεῖρα αὐτοῦ, ἣν ἔθλιβον θερμῶς μεταξὺ τῶν ἰδικῶν μου· δακρύων δὲ εἶπον εἰς τὸν διερμηνέα μου κατὰ λέξιν τὰ ἐξῆς διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

— Μεγαλειότατε, ἴσως δὲν ἀνταμωθῶμεν πλέον ἐνταῦθα! Εἴμεθα θνητοί. Ἡ συνείδησίς μου μοι λέγει, ὅτι δὲν ἔπραξα κακόν τι ἐνταῦθα. Ἴσως ὅμως σᾶς δυσηρέστησα ἀκουσίως ποτέ. Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσετε! Εἴθε νὰ ἀνταμωθῶμεν πάλιν! . . . Ὁ Θεὸς νὰ δίδῃ εἰς ὑμᾶς πάντοτε ὑγείαν, νὰ φυλάττῃ τὸν διάδοχον υἱόν σας Ῥὰς-Ἀρέα-Σελασιέ, νὰ στηρίξῃ τὴν Αἰθιοπίαν, νὰ νικᾷτε! . . .

Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακολουθήσω· οἱ λυγμοὶ ἔπνιγον τὴν φωνήν μου, τὰ δάκρυα ἔρρεον. Ὁ αὐτοκράτωρ συνεκινήθη λίαν, ἠγέρθη καὶ ἀσπασθεῖς με εἰς τὸ μέτωπον, «Μίρτσα ἰμούτ! Νταχαρά, λίγχε· νταχαρά, λίγχε! = Μὰ τὸν (πατέρα μου) Μίρτσα! Τίποτε, παιδί μου· τίποτε, παιδί μου», μοι εἶπε, δηλαδὴ οὐδέποτε μὲ δυσηρέστησες· καὶ εἶδον ὅτι εἶχον δακρύσει οἱ ὀφθαλμοί του . . .

Ἐκτύπησε τὰς παλάμας αὐτοῦ· ὁ Μποτζιρόντ-Μαρσσᾶ εἰσῆλθεν. ἤκουσα τὸν αὐτοκράτορα ὅτι εἶπεν αὐτῷ, «Νὰ μὴ εἰσέλθῃ κάnevς», ἐνῶ ἐξηρχόμην ὀπισθοχωρῶν καὶ ὑποκλινόμενος, χωρὶς νὰ δύνωμαι ἐκ τῆς συγκινήσεως νὰ βλέπω τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐξῆλθον. Ἡ ἡμίονός μου καὶ οἱ ὑπηρέται μὲ ἀνέμενον παρὰ τὴν θύραν τῆς αὐλῆς. Τῇ 10ῃ π. μ. ὥρα

ἀνεπαυόμην ἐν τῇ σκηνῇ μου, εἰς ἣν ἐπέστρεψα οὕτως ἐνδεδυμένος, ὅπως δεχθῶ τὰς συγχαρητηρίους ἐπισκέψεις τῶν ἀξιωματικῶν κλπ.

Τῇ μεσημβρίᾳ ἤμην μόνος μετὰ τῶν ἰδικῶν μου ἐν τῇ σκηνῇ, περὶ τὴν ὁποίαν ἔσωθεν ἐκρέμασκαν τὴν στολήν μου, ὡς εἴθισται ἐκεῖ, διὰ τὴν βλέπωσιν οἱ ἐπισκέπται. Ἴδου πάλιν ὁ Οὐδιέ. Ἦλθεν ἀκολουθούμενος παρὰ τῶν σκλάβων ὑπηρετριῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ αὐτοκράτορος, φερόντων ἄρτους, τέκι κλπ. καὶ ὁδηγούντων δύο ἀγελάδας.

Ἀφοῦ ἐγευματίσαμεν καλῶς καὶ ἀνεπαύθημεν, ἐξῆλθον περὶ τὴν 4^{ην} ὥραν μ. μ. ὅπως ἐπισκεφθῶ καὶ ἀποχαιρετίσω τὸν Μητροπολίτην κ. Πέτρον, ἀξιαγάπητον ἄνδρα, ἐπίσης καὶ τὸν Τσεγιέ Θεόφιλον. Ὁ τελευταῖος οὗτος μοὶ ἐδωρήσατο λεοντὴν καὶ χειρόγραφον ἐπὶ μεμβράνης ἀντίγραφον εἰς τὴν ἀρχαίαν αἰθιοπικὴν γλῶσσαν (γκιζέ) τῶν πρακτικῶν τῆς Συνόδου τῶν 318 Πατέρων (*Χαϊμαρότ Ἀμποῦ* = *Πίστις τῶν Πατέρων* ἐπιγραφόμενον), ὅπερ ἐδωρησάμην τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἐνταῦθα. Εἶνε ἀντίδωρον τοῦτο πολύτιμον τοῦ Τσεγιέ, εἰς ὃν εἶχον προσφέρει κατὰ τὴν πρώτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξίν μου ποτήριον μέγα ἀργυροῦν ἐπίχρυσον, φέρον κεχραγμένον τὸ στοιχεῖον Θ ὑπὸ σταυρόν. Τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ποτήριον, ὅπερ ἐδωρησάμην αὐτῷ, φέρει τὸ στοιχεῖον Ι ὑπὸ στέμμα.

Τὴν ἐσπέραν ἦλθεν εἰς τὴν σκηνήν μου ὁ ἀγαπητὸς Μποτζίρόντ-Μαρσά ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως μοὶ εὐχρηθῇ καλὸν ταξείδιον καὶ λάβῃ γνῶσιν τῶν ἐπιθυμιῶν μου. Ἀφοῦ τὸν εὐχαρίστησα, εἶπον αὐτῷ ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ ἀνχωρήσω αὔριον πρῶτ' μὲ τὴν δροσίαν, καὶ ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ μέχρις Ἀδοβας καὶ ὁ Γκιέρ-Λασσέ.

— Μάλιστα, ἀδελφέ μου, φίλε μου, — μοὶ εἶπεν, ἀσπασθεὶς τὴν χειρὰ μου πολλάκις, καὶ ἀφοῦ τὸν ἠσπάσθην καὶ ἐγὼ εἰς τὴν παρειάν, ἀπεχωρίσθημεν . .

*
* *

Τὰ κυριώτατα τῶν κατὰ τὸ ταξείδιόν μου ἐκεῖνο ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Νέᾳ Ἑφημερίδι, τῇ Ἀκροπόλει τῷ Χρόνῳ Ἀθηνῶν, κλπ. Περιεργείας χάριν, καὶ μάλιστα χάριν τοῦ κ. Ἀσωπίου, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα καὶ τὴν μετάφρασιν τῆς βασιλικῆς ἐπιστολῆς, ἣν εἶχον μετ' ἐμοῦ κατὰ τὴν ἐξ Ἀθησινίας ἐπάνοδον. Ἡ βασιλικὴ σφραγίς, ἥτις τίθεται ἄνω, φέρει λέοντα ἐστεμμένον καὶ πέριξ «Ἰωάννης βασιλεὺς τῶν βασιλέων τῆς Αἰθιοπίας», δι' Ἀμαρικῶν γραμμάτων (= Ἰωάννης Νεγκούς ὁ νεγκέστ τζέϊ Αἰθιοπία), κάτωθεν δὲ δι' ἀραβικῶν (Ἰωχάνα μέλεχ ἐλ μελούκ), καὶ μεταξὺ σταυρόν.

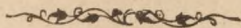
«Ἡμεῖς, ὁ ἐλέφ Θεοῦ Ἰωάννης βασιλεὺς τῆς Σιών, βασιλεὺς τῶν βασιλέων τῆς Αἰθιοπίας καὶ πάντων τῶν πέριξ, πρὸς τοὺς τοπάρχας καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτοὺς τοὺς κατοικοῦντας παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν μέλλουσιν νὰ πατηθῇ παρὰ τοῦ ἐπιφέροντος τὴν σφραγίδα ἡμῶν ταύτην, καὶ πρὸς πάντας τοὺς στρατιωτικούς ἀρχηγούς. Τὸν ἀγαπητόν μου ἀρχίατρον Ἑλληνα Νικόλαον Π. Παρίσιν ἀναχωροῦντα ἐγὼ ἐν εἰρήνῃ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς. Ὑμεῖς ἅπαντες πρὸς τροφὴν καὶ πρὸς ποτὸν αὐτοῦ, ἥτοι ἀγελάδας, ἀμνόν, βούτυρον, ὑδρόμελι, ἄρτον, πεπερίδας, ζῦθον, πάντα ταῦτα ἀφθόνως νὰ προσφέρητε. Τὰ πράγματα αὐτοῦ νὰ μεταφέρητε ἀπὸ μέρους εἰς μέρος ὅθεν διέρχεται καὶ σταθμεύει, καὶ ὑμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ συνοδεύητε αὐτόν, καὶ νὰ ἐνεργῇτε δεόντως τὰ πάντα. Ταῦτα πάντα νὰ ἐκτελεσθῶσι θέλω. Ἐγράφη ἡ παροῦσα ἐν τῇ βασιλικῇ πρωτεύουσῃ Μκαλέ, τῇ 13ῃ τοῦ μηνὸς Σεννέ, τοῦ 1878 σωτηρίου ἔτους». ::

*
* *

Κατὰ τὸ ἡμερολόγιον, ὅπερ ἰσχύει ἐν Ἀθῆσινίᾳ, ἡ ἀνωτέρω χρονολογία εἶνε ἡ παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησι—
9 Ἰουρίου 1886.

Ἐν Ἀθήναις. — (Ἐκ σημειώσεων ἐκ τῆς Αἰθιοπίας).

Ν. Π. ΠΑΡΙΣΗΣ

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑΙ ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΝΤΟΣ

ΤΟΝ ΣΕΡΒΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

ΜΑΡΚΗΣΙΟΥ Α. ΚΟΛΟΤΣΗ.

III ¹

ΜΕΤΑ τὴν μάχην τοῦ Πιρώτ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἠτοιμάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σερβίαν διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Μισχάβα καὶ τοῦ Μοράβα, ὅτε ἡ Αὐστρία ἀπέστειλε τὸν κόμητα Κρεβενχύλερ ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν ἡγεμόνα Ἀλέξανδρον, ἀπειλῶν συγχρόνως αὐτὸν δι' αὐστριακῆς ἐπεμβάσεως. Τούτου ἕνεκεν ἐβιάσθη ὁ Ἀλέξανδρος νὰ στρατωνισθῇ ἐν Πιρώτ. Καταληφθέντες ὑπὸ τῆς χιόνος διήλθομεν ἐνταῦθα τὴν περίοδον τῆς ἀνακωχῆς, ἥτις ἐβοήθησε κατὰ πολὺ τὴν εἰρηνικὴν ἐνέργειαν τῆς διπλωματίας. Τὴν ἐπομένην τῆς μάχης ἡμέραν οἱ Βούλγαροι εἶχον στρατοπεδεύσει τινὲς μὲν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τὰ ὅποια ὑπέρκεινται τῆς πρὸς τὴν Νίσχ ὁδοῦ, τινὲς δὲ πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ζαριβρόδ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς χώρας. Δὲν ἔχουσι σκηνὰς ὥς οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται, ἀνωφελεῖς ἄλλως διὰ τὸ ψυχρὸν τοῦ κλίματος. Οἱ Βούλγαροι ἕνεκα τῆς συγγενείας των πρὸς τὰς Ἀσιατικὰς

¹ Συνέχεια. Ὁρ. Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1887, σελ. 394.

φυλάς, ἐξ ὧν κητάγονται, κατασκευάζουσιν ὡς οἱ Τάρταροι καλύβας ἐκ πλίνθων, ἐξ ἀχύρου καὶ ξηρῶν χόρτων, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατοικοῦσι δύο ἢ τρεῖς στρατιῶται. Ἐκάστη καλύβη ἔχει ὁπὴν τινα κατὰ τὴν ὁροφὴν ἐξ ἧς ἐξέρχεται ὁ καπνός. Αἱ καλύβαι αὗται εἶναι στερεώταται, καὶ προφυλάττουσι καλῶς τοὺς στρατιώτας ἀπὸ τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς. Ἡ θέα βουλγαρικοῦ στρατοπέδου ὡς ἐκ τῆς πληθύος τοιούτων ἀρχαϊκῶν καλυβῶν ὁμοιάζει πρὸς χωρίον ἐρυθροδέρμων Ἀμερικανῶν.

Ἡ τοιούτη στρατοπέδευσις ἦτο λίαν ζωηρά. Πέριξ τῶν μαγειρικῶν σκευῶν ἐκινουῦντο τῇδε κακεῖσε στρατιῶται διαφόρων ὅπλων, διαφόρων σωματίων, διαφόρων ἐπαρχιῶν· μέρος τι τοῦ στρατοπέδου ἔγεμε στρατιωτῶν φερόντων καλπάκι, δέρματα προβάτων, πηλίκια ρωσικὰ ἢ κίρκασιανὰ, καθούκια, κουκούλας, καὶ μανδύας, μὲ τὰς διαφόρους τχύτας ἐνδυμασίας ἐνόμιζέ τις ὅτι εὕρισκετο ἐν τινι θεάτρῳ μεταξὺ τῶν κωφῶν προσώπων μεγαλοπρεποῦς χοροῦ.

Περὶ δὲ τὸ ἐσπέρας ὅτε ὅλα τὰ χρώματα ταῦτα, ὅλα τὰ ὅπλα ἔλαμπον κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὅτε οἱ ἐπὶ τῶν λόφων σκοποὶ ἐφάνιντο ὑψούμενοι εἰς τὸ βάθος τοῦ στερεώματος, ἐνῶ ὅλη ἡ πεδιάς τοῦ Πιρῶτ ἐξηπλοῦτο ὡς μέγιστον σφαιριστήριον καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ Αἷμου ὑψοῦντο εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ θέαμα ἦτο μεγαλοπρεπὲς καὶ φανταστικόν. Αἱ καλύβαι ἐσχημάτιζον εὐθείας γραμμάς, ἀφίνουσαι κατὰ διαστήματα πλατείας καὶ ἐκτεταμένας ὁδούς· πανταχόθεν ἐφαίνοντο σημαῖαι, σωροὶ ὅπλων καὶ παμμεγέθεις πυραὶ πρὸς θέρμανσιν τῶν στρατιωτῶν. Ἐντεῦθεν μὲν τοῦ ῥύακος γυναῖκες ἔπλυνον ἐκεῖθεν δὲ ὑλοτόμουν, ἔκοπτον παμμέγιστα δένδρα.

Ὅλα τὰ δάση, αἱ ἄμπελοι καὶ τὰ ὀπωροφόρα μέρη τῆς περιφερείας εἶχον καταστραφῇ, καὶ οἱ ἰδιοκτῆται

τοῦ Πιρώτ ἐπὶ πολλὰ ἔτη θὰ δυσανασχετῶσι διὰ τὰς καταστρεφὰς ἃς ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ ἵνα πορίζηται ξύλα πρὸς θέρμανσιν.

Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὴν ἡμέραν μὲν ἐγυμνάζοντο οἱ νεοσύλλεκτοι, ἡτοιμάζον τὸ συσσίτιον καὶ φροντίς ἐλαμβάνετο διὰ πᾶσαν χρεῖαν τοῦ στρατοῦ, τὴν δὲ νύκτα αἱ μουσικαὶ ἔδιδον συναυλίας εἴτε ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἴτε ἐν τῇ μεγάλῃ πλατείᾳ τοῦ Πιρώτ. Ὑπῆρχον ῥωμυλιωτικὰ τάγματα, τῶν ὁποίων οἱ στρατιῶται ἐπειδὴ δὲν εἶχον μουσικὴν εἶχον ἀγοράσει παιδικὰς σάλπιγκας ἐκ λευκοσιδήρου καὶ ἀπὸ πρωίας μέχρις ἐσπέρας κατεγίνοντο θορυβοῦντες μετὰ κωμικῆς σοβαρότητος.

Τὸ χειρότερον μέρος ἦτο τὸ σφαγεῖον ὅπου καθ' ἑκάστην ἐφονεύοντο χιλιάδες προβάτων. Τὰ πρόβατα δὲν ἐσφάζοντο ἀλλ' ἀπεκεφαλίζοντο κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν, καὶ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ στρατοπέδου ὑπῆρχον πυραμίδες ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν προβάτων, ὅπερ καθίστα αὐτὸ οὐχὶ τόσον φαιδρὸν.

Ἄλλοτερον θλιβερόν μέρος ἦτο ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἐθάπτοντο οἱ φονευθέντες· ἔσκαπτον μεγίστους λάκκους οὓς ἐπλήρουν ἐξ ἀσβέστου καὶ ἐκεῖ ἔρριπτον ἄνευ διακρίσεως τὰ σώματα τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων ἀπογυμνοῦντες αὐτά. Τὸ ζήτημα τοῦ φαγητοῦ ἦτο κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας λίαν σοβαρόν, διότι δὲν εὑρισκέ τις οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον τεμάχιον ἄρτου ἀντὶ οἰασδὴποτε ποσότητος χρυσοῦ. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι οὐδὲν πλέον εἶχον. Οἱ Σέρβοι διελθόντες τῆς πόλεως εἶχον λάβει ὅλας τὰς ζωοτροφίας μετ' αὐτοῦς οἱ Βούλγαροι ἔλαβον ὅτι δήποτε εἶχε μείνει. Τέλος τινὲς τῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ χάριν δῆθεν τῶν πληγωμένων εἶχον ἐρευνήσει καὶ ἀφαιρέσει καὶ τὰ ἐλάχιστα ἐναπομείναντα τρόφιμα, ὥστε οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ οὐδὲν πλέον εἶχον, ἀπολύτως οὐδὲν καὶ

δριμύς χειμῶν εἶχεν ἤδη ἐπέλθει. Ἡ πείνα ἠνάγκαζεν ἀξιώματικούς καὶ στρατιώτας νὰ ἀφαιρῶσι ὅ,τι καὶ ἂν εὑρισκον.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν ἐζητοῦμεν *Μέζο, Λέμπα, Γκαττζα, Κοκόσκα* (κρέας, ἄρτον, ψᾶ καὶ ὄρνιθας). Εἰς ἐκάστην αἶτησιν οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι ἀπήντων *Νίμα, ρίμα* (δὲν ἔχομεν).

Οἱ στρατιῶται οὐδόλως πειθόμενοι εἰς τὴν ἀπάντησιν ἐξήταζον ὅλα τὰ μέρη τῆς κατοικίας, καὶ τότε ἐξήρχετο ἐξ ἀποκρύφου τινὸς γωνίας ὄρνις τις εἰς σκελετώδη κατάστασιν, ἄρνιον φθισιῶν, εἶδος τυρίου καὶ φιάλη *Βόδκα*.

Εἶχον δὲ τὴν βαρβαρότητα νὰ ἀρπάζωσι τὰς ἐλεεινὰς ταύτας τροφάς, καὶ οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ ἔτρεχον κατόπιν αὐτῶν, ἐπικαλούμενοι πάντας τοὺς ἁγίους τοῦ παρθεῖσου νὰ ἀφήσωσι καὶ δι' αὐτοὺς μέρος ἐξ αὐτῶν. Πράγματι ἡ πληρωμὴ κατ' οὐδὲν ἤθελεν ὠφελῆσαι διότι ποῦ ἡδύνατό τις νὰ ἀγοράσῃ τροφάς; Ἡ Σόφια ἡ πλησιεστάτη πόλις ἀπεῖχε μίαν καὶ ἡμίσειαν ἡμέραν, ἐκτὸς τούτου τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυε 26 βαθμοὺς ψῦχος καὶ ἡ ὁδοιπορία ἦτο ἀδύνατος. Καὶ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ τις μέσα ἀδοιπορίας ἀποῦ οἱ ἵπποι, οἱ ὄνοι καὶ οἱ ἡμίονοι ἦσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ; Οἱ χωρικοὶ ἐγνώριζον τοῦτο, δι' ὃ ἡ ὄρνις ἐκείνη, τὸ ἄρνιον ἐκεῖνο, τὸ τυρίον καὶ ἡ φιάλη ἐξεπροσώπει πολὺτιμα πράγματα, ὧν ἄνευ ἡ δυστυχὴς οἰκογένεια ἡδύνατο νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης.

Καὶ ἐν τούτοις ἠρπάζοντο ἅπαντα τὰ εὑρισκόμενα ἄνευ τύψεως συνειδότος. Ἡ ἀνάγκη καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐγωϊστήν, ἦτο ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, ἔβλεπον τὴν στενοχωρίαν καὶ ἔλεγον «κἀλλιον ἐγὼ ἢ οἱ ἄλλοι» ἡ καρδιά εἶχε σκληρυνθῇ.

Ἀκόμη φρίττω ἐνθυμούμενος ταῦτα. Οἱ ἀπόγονοι σε-

μνύνονται ἐπὶ στρατιωτικοῖς ἀνδραγαθήμασιν, ἀναγράφουσι τὰς νίκας καὶ τὰ κατορθώματα τῶν βασιλέων καὶ στρατηγῶν, δὲν γνωρίζουσιν ὅμως πόσα δάκρυα ἐχύθησαν ἐπὶ τούτοις, καὶ μετὰ πόσων κόπων καὶ μόχθων ἔγιναν, ἵνα δοξασθῇ εἰς καὶ μόνος. Ἡ ἱστορία δὲν γράφει τὰ τοιαῦτα, ἀπόλλυνται δὲ εἰς τὸ χάος τῶν ἀνθρωπίνων θυσιῶν. Ἐνθυμοῦμαι μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Πιρὼτ γερμανὸς τις Ἑβραῖος, ἐλεεινὸς ἄνθρωπος, ἔφερεν ἐκ Σερβίας ὀλίγας τροφάς, ἰδίως χοιρινὸν καπνιστὸν κρέας· ἐπώλησε δὲ ταύτας αὐθωρεὶ καὶ ἐκέρδησε χίλια τοῖς ἑκατόν. Ἡ τιμὴ ἐκάστου τεμαχίου τοῦ χοιρίνου τούτου κρέατος ἦτο 5 λέφ (5 φράγκα).

Ἐνθυμοῦμαι ὡσαύτως ὅτι διαδοθείσης τῆς χαρποιαῖς ταύτης εἰδήσεως ἔτρεξα καὶ ἐγὼ πρὸς τὸν Ἑβραῖον, ὅστις ἐπὶ τραπέζης πρὸ τῆς θύρας ὑπ' αὐτοῦ τεθείσης διένειμε τόσα τεμάχια χοιρίνου κρέατος, ὅσα πεντάλεφα ὑπῆρχον ἐπ' αὐτῆς· ἦτο βροχὴ νομισμάτων, ἔδωκα τὸ πεντάλεφόν μου, ἀλλὰ φεῦ! τὰ τεμάχια ταῦτα ἀντὶ νὰ φαγωθῶσιν ὑπ' ἐμοῦ ἐδείκνυον ὅτι θὰ μὲ ἔτρωγον. Ὁ Ἑβραῖος πολλάκις ἔκαμε τὸ ταξειδίον τοῦ Πιρὼτ καὶ βραδύτερον ἀντὶ τοῦ χοιρίνου κρέατος διοργάνωσε πλήρες ἐστιατόριον μετὰ ζύθου καὶ λοιπῶν. Ἦτο πτωχὸς καὶ ἐγένετο πλούσιος.

Μετὰ τὸ ζήτημα τῶν ζωοτροφιῶν ἤρχετο τὸ τοῦ ὕπνου. Τινὲς ἐξ ἡμῶν τὸ ἔλυσαν καταλαβόντες ξενοδοχεῖον ἐγκαταλελειμμένον ὅπου ὑπῆρχον κλῖναι, ἀνευστρώματων καὶ σινδόνων. Εἶχον φράξει τὰ παράθυρα μὲ τὰ στρώματα διότι πάντων τῶν παραθύρων τοῦ Πιρὼτ οἱ ὕελοι εἶχον θραυσθῇ τὴν ἐσπέραν τῆς μάχης ὅτε οἱ Σέρβοι εἶχον ἐκσφενδονήσῃ τὸ φρούριον εἰς τὸν ἄερα.

Εἶχον καταλάβει ἐν δωμάτιον μετὰ τοῦ Οὐγονέ τοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Σὶρ Λόμλεϋ, ταχυ-

δρόμου τῆς Α. Μ. τῆς χαριεστάτης βασιλίσσης Βικτωρίας. Ὁ Οὐγονέ ἐκοιμᾶτο χαμαί. Ὁ Ἀγγλος τὸν ἀντίον εἶχεν ὁδοιπορικὴν κλίνην, ἣν ἔστηνε καὶ ἔλυε κατὰ βούλησιν. Ἀφ' ἐτέρου ὁ Σίρ Λόμλεϋ ἦτο κατὰ πάντα Ἀγγλος· ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ ἔπιπλα· συσκευὴν διὰ τὸ τέϊον, διὰ τὸν καφέ, φορητὸν μαγειρεῖον καὶ φαρμακεῖον πρόχειρον. Ἐν δὲ τῇ Σόφια πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἶχεν ἀγοράσαι πληθὺν κιβωτιδίων τροφῶν, καὶ διπύρων. Ἐστολίζετο ὡς ἐὰν ἦτο ἐν Λονδίῳ. Τὴν πρωίαν ἐξυρίζετο καὶ τὴν ἐσπέραν ἐφόρει βελάδα καὶ λευκὸν λαίμοδέτην, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸν ἡγεμόνα, ὅστις ἐγέλα διὰ τὴν φιλοκαλίαν του ταύτην τόσον ἀντίθετον πρὸς τὰς περιστάσεις εἰς ἃς εὕρισκόμεθα. Ὁ φίλος Λόμλεϋ δὲν ἦτο τυχερός. Ἡμέραν τινὰ ἤνοιξε κιβωτιδίον διπύρων καὶ εὗρεν ἐν αὐτῷ ἀπείρους σκώληκας. Τῷ συνεβούλευσα νὰ πετάξῃ αὐτό, δὲν ἠθέλησε, διότι ὡς ἔλεγε, ἤθελε νὰ τὸ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἀπαταιῶνα ἐκεῖνον ἔμπορον ὅτε θὰ ἐπανεκάμπτεν εἰς Σόφίαν. Τί συνέβη; Ἀπαξ ἀνοιχθέντος τοῦ κιβωτιδίου πάντες ἐκεῖνοι οἱ σκώληκες ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ ἔπιπλα του καὶ ὁ δυστυχὴς Ἀγγλος εὗρισκε σκώληκας εἰς τὴν συσκευὴν τοῦ καφέ καὶ τοῦ τείου, σκώληκας εἰς τὴν βελάδα του, σκώληκας πανταχοῦ, καὶ τότε μόνον ἀπεφάσισε νὰ ῥίψῃ τὰ κιβωτίδια. Νύκτα τινὰ ἐθραύσθη ἡ κλίνη του καὶ ἔπεσε κάτω, τότε πλέον τὸ γόδμαρ «ἔδινε καὶ ἔπαιρνε».

Ἐφοβεῖτο τὸ σκότος· ὅτε οἱ Βούλγαροι εἰσῆλθον εἰς τὸ Πιρὼτ πολλὰ κακουργήματα ἔπραξαν. Εἶχον φονεῦσαι τὸν διευθυντὴν τοῦ ξενοδοχείου τούτου οὐδὲ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ κόρης τὴν ἀγνεῖαν σεβασθέντες. Εἶχε διαδοθῇ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ φονευθέντος περιεπάτει εἰς τὸν διάδρομον. Ὁ Σίρ Λόμλεϋ εἶχε πολὺ φοβηθῇ, τοσοῦτο μᾶλλον, καθόσον τὸ δωμάτιόν μας ἦτο αὐτὸ

ἐκεῖνο ὅπου εἶχε συμβῇ τὸ τραγικὸν συμβάν ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου ἦσαν σημεῖα αἵματος. Νύκτα τινὰ (ποτὲ δὲν ἐξηγήσα πῶς τοῦτο συνέβη) ἤκούσαμεν τρομερὸν κρότον ὡς ἂν τρέμουσα χεὶρ ἐκτύπα ἐπὶ τραπέζης εὐρισκομένης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου. Ὁ θόρυβος οὗτος μᾶς ἐξύπνησε.

— Τί τρέχει! τί τρέχει! ἐφώναξεν ἐγειρόμενος ὁ Σὶρ Λόμλεϋ.

— Δὲν γνωρίζω, ἀπήντησα γελῶν, ἴσως εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ξενοδόχου.

— Πραγματικῶς;

Καὶ δὲν ἠθέλησε πλέον νὰ κοιμηθῇ ἐν τῷ δωματίῳ.

Ὁ Οὐγονὲ δὲν ἦτο εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Σὶρ Λόμλεϋ καὶ πολλάκις τὸ ἐδείκνυε, διότι ὁ Οὐγονὲ εἶχεν ἀντιπάθειαν πρὸς τοὺς Ἄγγλους.

Ἡμέραν τινὰ μετὰ μεγάλην φιλονεικίαν, ἀφοῦ ὁ Λόμλεϋ ἐνόμισεν ὅτι τῷ εἶχεν ἀποδείξει τὰς μεγάλας ἀρετὰς τῶν συμπατριωτῶν του, ὁ Οὐγονὲ ἀπήντησε μὲ Κουακέρου φλέγμα.

— Ναί, ὁμολογῶ, ὅτι καλῶς ἀνατεθραμμένος Ἄγγλος εἶναι τὸ ζῶον τὸ μᾶλλον ὁμοιάζον πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Καὶ τῷ ἔστρεψε τὰ νῶτα.

* * *

Γυναῖκας οὐδόλως ἐβλέπομεν ἐν Πιρώτ. Μεθ' ὅσα ὑπέφερον κατὰ τὴν πρώτην νύκτα τῆς εἰσόδου τῶν Βουλγάρων, πᾶσαι εἶχον κρυφθῇ καὶ αὐταὶ αἱ γραῖαι.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην πᾶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ εἶχε τι τὸ θλιβερόν. Κατ' ἀρχὰς συνέβησαν πολλὰ δυσάρεστα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάμνησις μοι

ἐμποιεῖ φρίκην. Ἐνθυμοῦμαι ὅτε εἶδον στρατιώτην Βούλ-
γαρον, ὅστις εἶχε δύο δακτύλους ἐχθροῦ μετὰ τῶν δα-
κτυλιδίων. Τὸ τρομερώτερον θέαμα ἦτο τὸ φρούριον, τὸ
ὁποῖον εἶχε ἐκραγῇ· ἐκεῖ ἔβλεπέ τις πυροβόλα, τηλε-
βόλα, σώματα ἀνθρώπινα καὶ ἵππων τὰ πάντα φύρδην
μίγδην ἔκειντο. Ἐπεσκέφθην τὸ φρούριον μετὰ τοῦ Οὐ-
γυνὲ καὶ τοῦ Πιетроσκη, ἀνταποκριτοῦ τῆς *Illustra-*
tion. Πλησίον ἐκραγέντος τηλεβόλου ἔκειτο τὸ πτώμα
Σέρβου ἀξιωματικοῦ· βάρβαρος περιέργεια μᾶς ὤθησε
νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ θυλάκια αὐτοῦ. Εὗρομεν τὴν εἰκόνα
γυναικὸς καὶ σεβικὸν τηλεγράφημα. Τὸ τηλεγράφη-
μα τοῦτο, ὅπερ μᾶς ἐξήγησεν ἔλεγε τὰ ἐξῆς «σήμερον
τέλος ἔφθασε τροφὸς διὰ τὸ μωρὸν — Μαρία». Τὸ
τηλεγράφημα αὐτὸ περιεῖχε ὁλόκληρον ἱστορίαν. Παρε-
τηρήσαμεν ἐν σιωπῇ τὸ πτώμα καὶ ἡ καρδία ἡμῶν
ἐθλίβετο, ἀναλογιζομένων τὴν ἄγνωστον ἐκείνην Μα-
ρίαν, τὴν μακρὰν εὕρισκομένην χήραν μὲ τὸ βρέφος της
ματαίως περιμένουσιν.

Ἄλλοτε ἐπεισὸδιον· ἐν τινι ἀψιμαχίᾳ εἰς τὰς
ἐμπροσθοφυλακὰς δυστυχῆς ῥωμυλιώτης στρατιώτης
εἶχε πληγωθῇ κατὰ τοὺς πόδας. Βλέπων ἡμᾶς διαβαί-
νοντας ἐφώναξεν ὡς ἀπηλπισμένος ζητῶν βοήθειαν, πλη-
σιάσας αὐτὸν εἶδον ὅτι ὄχι μόνον εἶχε πληγὰς εἰς τοὺς
πόδας, ἀλλὰ καὶ σφικτὰ εἶχε καταστρέψῃ τὴν σιαγὸνα
του. Διαβάτης τις τῷ εἶχε δώσει δίπυρον. Εἰρωνεία. Δί-
πυρον εἰς ἄνθρωπον μὴ ἔχοντα σιαγὸνα. Ὁ δυστυχὴς
νέος μᾶς ἔδειξε τὸ δίπυρον καὶ παρεκάλει νὰ τῷ δώσω-
μεν ὕδωρ.

— *Τζελαρέκ*, δὰτ μὲ βόδα! βόδα! βόδα! (ἄνθρωπε,
δός μοι ὕδωρ! ὕδωρ! ὕδωρ!).

Τῷ ἔδωκα ὕδωρ μετὰ ῥουμίου, ἀφῆκα αὐτῷ μαντή-
λιον ἵνα δέσῃ τὰς πληγὰς του, τὸν μετέφερα παρὰ τὴν

ὁδόν, ὅπως οἱ νοσοκόμοι ἴδωσιν αὐτόν, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν παραλάβω μετ' ἐμοῦ.

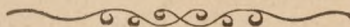
Βλέπων με ἀναχωροῦντα, ἐφώναζε ἔτι περισσότερον νὰ μὴ τὸν ἀφήσω, αἱ κραυγαὶ τοῦ μὲ συνεκίνουν βαιθέως. Ἀνεχώρησα κλείων τὰ ὦτα μου ἵνα μὴ τὸν ἀκούω.

Ἐπέστρεψα εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀνήγγειλα τὸ συμβὰν καὶ ἰατρός τις μετ' ἄλλων προσηνέχθη νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ὅπως παραλάβωμεν τὸν πληγωμένον. Ἐνθυμούμην τὸ μέρος καὶ πράγματι τὸ εὖρομεν.

Ἦτο πολὺ ἀργά! Ἐκεῖτο ἄπνους, κρατῶν εἰς τὴν χεῖρά του τὸ μαντήλιόν μου καὶ — τρομερὸν νὰ τὸ εἶπη τις — οἱ κύνες καὶ τὰ ὄρνεα εἶχον ἤδη καταφάγει τὸ πρόσωπόν του, ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἔμενε ἢ τεμάχιά τινα καθημαγμένα τοῦ μυελοῦ ἐντὸς τοῦ κρανίου.

(Ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ).

EMMENEIN

ΠΕΡΙ

ΚΑΡΑΜΟΥΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΡΑΜΟΥΡΑΤΑΤΩΝ

(Τῷ κ. Ν. Ταιγαῤῥ διὰ τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον»).

ΣΑΚΙΣ διέρχομαι τὴν κοιλάδα τῆς Καραμουρατίας εἴτε χάριν ἱατρικῶν ἐκδρομῶν ἢ πρὸς ἐξερεύνησιν ἀντικειμένων τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος ἡμῶν, πάντοτε καταλαμβάνομαι ὑπὸ ἀφορήτου μελαγχολίας καὶ ἐὰν θέλω νὰ τραγωδήσω κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, ὅπερ συχνά, ὡς γνωστόν, πράττω περιερχόμενος, εἰς τὰ χεῖλη μου παρουσιάζεται λυπηρόν τι συνταράσσον τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας μου. Συνεργεῖ ἄρα γε ἡ πληθὺς τῶν κατὰ τὴν χώραν ταύτην κυπαρίσσων, πεφυτευμένων εἰς μέρος, ἔνθα ἄλλοτε ἐκκλησίου πολλὰ ὑπῆρχον, προκαλουσῶν δὲ καὶ ἐμοὶ πρὸς ταύτας ἀτενίζοντι τὸ βαρύθυμον τοῦτο αἶσθημα; Δὲν πιστεύω. Διότι καὶ ἄλλαχού πολλαίς ἄνευ θεάς κυπαρίσσων ὑπὸ παρομοίας πιέσεως καὶ στενοχωρίας καταλαμβάνομαι. Πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι, καὶ σὺ αὐτός, φίλε Νικόλαε, ὅτε περιηγεῖσο τὴν Ἡπειρόν μας, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀκουσίου συναισθήματος καταλαμβάνονται, σκυθρωποὶ δὲ καὶ κατηρεῖς διατελοῦσι διερχόμενοι τὴν ἡπειρωτικὴν ταύτην γωνίαν. Ἡ κοιλάς αὕτη, φίλε, δὲν διαφέρει εὐρέος νεκροταφείου. Σπιθαμὴ γῆς αὐτῆς δὲν ὑπάρχει μὴ ποτισθεῖσα ὑπὸ αἱμάτων καὶ δακρύων! Ἀναμνήσθητι, Ταιγαῤῥ, τὸ τεῖχος τοῦ Πύρρου, Αἰμίλιον τὸν Παῦλον, τοὺς ἀνθυπάτους τῆς Ῥώμης διυλίζοντας ἐκ τοῦ ὄχλου πάντας

τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀποπέμποντας αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀναμνήσθητι τὰς φοβερὰς ἐπιδρομὰς τῶν Οὐνων, τῶν Γότθων, τῶν Σλαβοβουλγάρων καθιερωσάντων καὶ πλεῖστα αὐτῶν ὀνόματα διὰ τῆς πολυχρονίου των διαμονῆς καὶ ἐν τῇ πατρίδι μας ἐπὶ πολλῶν πόλεων καὶ κωμῶν, οἷον Διπαλίτσα, Ὁστανίτσα, Βριζίστιχνη κτλ. κτλ. τὰ ἐρείπια πολλῶν γεφυρῶν ἐπὶ τοῦ Ἀφού, ἀκμὴν καὶ εὐημερίαν παρελθοῦσαν μαρτυροῦντα. Ἀναμνήσθητι ἐπὶ τέλους τὸν πρῶτον ἐξισλαμισθέντα Ἡπειρώτην Ἰσαΐμ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ Καραμουρατάτας τοσαύτας πόλεις καὶ κώμας καταστρέψαντας κατὰ τὸ μεταίχμιον μάλιστα τοῦτο τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἡπείρου, ἵνα πεισθῇς ὅτι καὶ σὺ τὸ αὐτὸ δυσάρεστον αἶσθημα θὰ αἰσθανθῇς καὶ νῦν ἀτενίζων νοερῶς πρὸς τὴν χώραν ταύτην.

Βοηθήματα πρὸς περιγραφὴν καὶ τῆς τῶν Καραμουρατατῶν χώρας μοὶ ἐχρησίμευσαν καὶ δύο ἀντίγραφα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δύο διαφόρων χειρογράφων ἀγνώστου ἐποχῆς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εὑρέθη εἰς τὸ χωρίον «Τσαραπλανὰ» ἀντιγραφὲν ἐκ χειρογράφου παρ' ἀγνώστου ἐρανισθέντος καὶ καταρτισθέντος ἐπὶ τῇ βάσει ἀντιγραφῶν τοῦ Κουβαρᾶ καὶ ἐκ διαφόρων ἐτέρων σημειώσεων ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Νικολάου Ματσιακάτη ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου τῷ 1776. Τὸ δὲ δεύτερον εὑρέθη ἐν Κλεισούρᾳ ἀντιγραφὲν ἐξ ἐτέρου ὑπὸ Ἰω. Κατσιακάτη, γραμματέως Βελῆ Μπεύ τινος τῷ 1789, περιέχον δὲ πλεῖστα ἀνέκδοτα ἀφορῶντα εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ πολλὰς περὶ τούτων πληροφορίας συναδούσας καὶ ταῖς προφορικαῖς παραδόσεσιν. Ἐν ταῖς μοναῖς ἰδίως, φίλτατε, τῆς Μολυβδοςκεπάστου καὶ Γκούρας, ὡς γνωστόν, ὑπῆρχον τοιοῦτοι θησαυροὶ τῆς χώρας καὶ τοῦ ἔθνους, μόλις πρότινων δεκαετηρίδων ὑπὸ τῶν ἐπικαταράτων μάλιστα . .

..... ἐνὸς ἐμπειρικοῦ ἱατροῦ ἐκ τοῦ χωρίου 'Ρου-
ψιὰ καὶ ἐνὸς ἐπήλυδος ἐν 'Ιωαννίνοις ὀνόματι ὠρολογο-
ποιοῦ, καπηλευομένου ἀπὸ ἐτῶν ἀρχαῖα χειρόγραφα,
ἀρχαῖα βιβλία καὶ ἄλλα πολύτιμα τῆς 'Ηπείρου κειμή-
λια καὶ ἀποξενοῦντος ταῦτα διὰ παντός.

Ὁ 'Αῶος, ὁ μεγαλείτερος οὗτος τῆς 'Ηπείρου ποτα-
μός, ῥέων μεταξὺ τῆς βορείου δειράδος τῆς Πίνδου (Σμόλ-
κας) καὶ τῆς κεντρικῆς (ὀρέων τοῦ Ζαγορίου) ἐξέρχεται
τῶν στενῶν τῆς Κονίτσης ΜΑ αὐτῆς, διατρέχει τὴν
ἐκεῖ πεδιάδα καὶ δέχεται ὑπὸ τὸ χωρίον τῆς Πωγωνιανῆς
«Συκιὰ» καὶ εἰς τὴν θέσιν «Σμίξις» ἓνα τῶν μεγάλων
αὐτοῦ κλάδων, τὸ δυτικὸν ποτάμιον τοῦ Ζαγορίου, Βοῦ-
δομάτι ἐπικαλούμενον, ἐξερχόμενον δὲ ἐκ βαθείας χαρά-
δρας τῶν ὀρέων τοῦ Ζαγορίου, τῆς καλουμένης Βήκου,
ἀρδεῦον τὴν ἀνατολικὴν πεδιάδα τῆς Κονίτσης, ῥέον
πρὸς Δ καὶ μετὰ εἴκοσι λεπτὰ συμβάλλον τῷ 'Αῶφ.
'Απὸ τῆς συμβολῆς δὲ τοῦ παραποτάμου τούτου μετὰ
τοῦ 'Αῶφου ἄρχεται ἡ κοιλὰς τῆς Καραμουρατίας, με-
ταξὺ τοῦ ὄρους Νεμέρτσικα καὶ ὀροσειρῶν τῆς βορείου
δειράδος τῆς Πίνδου περιεχομένη καὶ λήγει ἀριστερᾷ
μὲν μέχρι τοῦ χωρίου τῆς Πωγωνιανῆς «Βαλοβίστα»,
δεξιᾷ δὲ μέχρι τοῦ χωρίου «Συργιάννη», ἀπέναντι τοῦ
εἰρημένου κειμένου, ἀνήκοντος δέποτε εἰς τὸν φίλον 'Αν-
δρονίκου τοῦ νεωτέρου ὁμώνυμον Συργιάννην. Καὶ ὑπὲρ
μὲν τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ 'Αῶφου κεῖνται τὰ χωρία,
ἐξ Α καὶ Δ «Συκιὰ, 'Οστανίτσα, Διπαλίτσα, Μεσσαρία,
'Αθαρίτσιανη, 'Υψηλοτέρα, Βλάχου καὶ Βαλοβίστα».
'Υπὲρ δὲ τὴν δεξιὰν δέκα καὶ τέσσαρα χωρία, ἐξ ὧν τὰ
μὲν «Μελισσόπετρα, Πυροβίτσικη, Δερβένια καὶ Καβά-
σιλα κεῖνται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾷς ὄχθης ἐτέρου μεγάλου

κλάδου τοῦ Ἀφού, καλουμένου Σαραντοπόρου, τὰ δὲ «Σαραντόπορον, Κουκέση, Μπιλθούκι, Δοβρά, Μπομπί-
τσικο, Τσέρτσικο, Ἀνω Γλήνα, Κάτω Γλήνα ἢ Ζόνγι
Γλήνα, Περάτη καὶ Συργιάννη» δεξιόθεν τοῦ εἰρημέ-
νου παραποτάμου. Ἐκ τῶν εἴκοσι δὲ καὶ δύο τούτων
χωρίων καὶ ἐτέρων διαλυθέντων, πάντων δὲ πολυανθρώ-
πων καὶ ἀκμαζόντων πρὸ τῆς κατακτῆσεως καὶ ἐπὶ δύο
σχεδὸν ὕστερον αἰῶνας εἰς μὲν τὰ πρῶτα τρία οὐδέποτε
Ἀλβανοὶ κατώκησαν, οὐδ' ἐπομένως Μωαμεθανοί, εἰς
δὲ τὰ λοιπὰ κατῴκουν κατὰ τὸ πλεῖστον Ἀλβανοὶ καὶ
Μωαμεθανοὶ καὶ πρὸ τῆς κατακτῆσεως εἰς τινα. Νῦν δὲ
εἰς μὲν τὰ ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην ὅκτῳ χωρία ὀμι-
λεῖται γενικῶς ἢ Ἑλληνικῇ γλῶσσᾳ, εἰς δὲ τὰ ὑπὲρ τὴν
δεξιὰν ἢ Ἀλβανικῇ. — Πῶς δὲ ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς ἀρ-
χαίους χρόνους ἡ κοιλὰς αὕτη; Κατὰ μὲν τὸν Rouque-
ville «Σεσάρηθος» ἔκ τινος ὁμωνύμου πόλεως μνημο-
νευομένης καὶ ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου «Σεσάρηθος
πόλις Ταυλαντίων», κειμένης δὲ πρὸς Α τῆς μονῆς Μο-
λυβδοσκεπάστου καὶ δεξιόθεν τοῦ Ἀφού ἐπὶ λόφου, ἔνθα
καὶ Βυζαντιακὰ ἐρείπια ἀκροπόλεως καὶ νῦν διασώζον-
ται καὶ νομίσματα τοιαῦτα ἀπκντῶσιν. Ἀλλ' ἡ χώρα
τῶν Ταυλαντίων δὲν ἔκειτο ἐνταῦθα. Κατὰ δὲ τὸν Leake,
ὅπερ καὶ πιθανόν, καὶ ἡ κοιλὰς αὕτη περιείχετο εἰς τὴν
Παραυαίαν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς νῦν Πρεμετῆς ἕως μέ-
χρι τῶν στενῶν τῆς Κονίτσης. Μετὰ δὲ τὴν εἰσέλασιν τῶν
Σλαβοβουλγάρων καὶ ἡ μικρὰ αὕτη Ἡπειρωτικὴ γωνία
ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πωγωνιανῆς περιέχουσα ἐν
τῷ κέντρῳ αὐτῆς πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων καὶ τὰς ἐκ-
κλησιαστικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς Πωγωνιανῆς.
Βραδύτερον δὲ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς
Ἀλβανικῆς φυλῆς καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Ἡπειρον τὸ ἡ-
μισυ τοῦλάχιστον τῆς κοιλάδος ταύτης μέρος, ἦτοι

ἀπὸ τῶν χωρίων Μεσσαρίας καὶ Σαραντοπόρου ὑπήγετο εἰς τὴν Μαζαρακίαν, ἀρχομένης ἀπὸ τῆς Ζαγοριᾶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ παραποτάμου Σαραντοπόρου καὶ τῆς Μεσσαρίας, ἵνα μὴ εἴπωμεν μέχρι τῆς Ὀστανίτσας. Μετὰ δὲ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν Μαζαρακκίων, συμβῆσαν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἡ Ἑπειρωτικὴ αὕτη λωρὶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πωγωνιανῆς, οὐδὲν ἕτερον ὄνομα φέρουσα. Ἐξ ἀπογόνου δὲ τοῦ πρώτου ἀρνησιθρήσκου Ἑπειρώτου Ἰσαΐμ, Μουράτ, Καραμουράτ ἐπικληθέντος οὐ μόνον ἕνεκα τῆς μελαίνης αὐτοῦ μορφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς φρίκης, ἣν ἐνεποίει τοῖς περιοίκις, ἡ Ἑπειρωτικὴ αὕτη γωνία ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν πέριξ καὶ τῶν Ἑπειρωτῶν ἐν γένει ἀνεπισήμως Καραμουρατρία. Διότι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις οὐδέποτε διαστολὴν ταύτης ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸν Ναχαγὲ Πωγῶνι ἐποίησεν, ἀποκαλοῦσα αὐτὴν ἰδίᾳ Καραμουρατίαν. Ὀθωμανοὶ δὲ τινες νομίζουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς κοιλάδος ταύτης Μουρατρία, Καραμουρατρία, προῆλθεν οὐχὶ ἐκ τοῦ κυρίου ὀνόματος Μουράτ, ἀπογόνου τοῦ Ἰσαΐμ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ πρώτου ἀρνησιθρήσκου μεταμεληθέντος κατὰ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἐπανακάμφαντος εἰς τὸν Χριστιανισμόν, γενομένου δηλ. Μουρτάτου καὶ κατ' ἀποβολὴν τοῦ πρώτου τ Μουράτου, ἀποστάτου δηλ. καὶ ἀπίστου. Ἄλλ' ἡ δοξασία αὕτη δὲν συνάδει οὔτε τῷ ἀντιγράφῳ τῆς Κλεισούρας, οὔτε τῇ παραδόσει εἰς τὸ Λιασκοβίκιον, ἔνθα πιστεύεται ὅτι ἐκεῖ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὡς μωαμεθανός. Ἄλλοι δὲ νομίζουσιν (Π. Ἀρ. χρον. τ. 6' σελ. 71) ὅτι ὁ Μουράτ δὲν ὑπῆρξεν ἀπόγονος τοῦ Ἰσαΐμ, ἀλλ' εἶνε αὐτὸς ὁ ὑπαρχηγὸς αὐτοῦ, Κωστής ὑπὸ τοῦ χρονικοῦ τῶν Ἰωαν-

νίων ἐπικαλούμενος, ὅστις ἐξισλαμισθεὶς ὠνομάσθη Μουράτ. Ἄλλ' οὔτε ἡ παράδοσις Χριστιανῶν τε καὶ Ὀθωμανῶν περιοίκων τοῦτο διαβεβαιοῖ, οὔτε τὸ ἀντίγραφον τῆς Κλεισούρας ἀκόλουθον καὶ σύγχρονον τοῦ Ἰσαΐμ τὸν Μουράτ περιγράφει.

Σπεύσωμεν δ' ἤδη πρὸς περιγραφὴν τῶν πράξεων τοῦ τε Ἰσαΐμ καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ τῆς Καραμουρατίας. Γνωστόν ἐστιν, ὅτι μέχρις Ἰουστινιανοῦ ἡ Ἑπειρος διήγεν αὐτόνομος διοικουμένη καὶ κυβερνωμένη ὑπὸ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Μετὰ δὲ τὴν εἰσέλασιν τῶν Γότθων ἤρξαντο καὶ οἱ Ἑπειῶται νὰ ἀναγνωρίζωσιν ἀπλῆν τινα μόνον βασιλικὴν σκιάν. Βραδύτερον δὲ εἷς τε τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν Ἑπειρον μάλιστα παρήχθησαν ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων αἰτίων καὶ αὐθις αὐτοτελεῖς καὶ αὐτόνομοι ἄρχοντες, ἔλκοντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἰδίως ἐκ τῶν πρωτοσπαθαρίων τοῦ Γ' αἰῶνος. Μικρότεροι δὲ δυνάσται μεγιστᾶνες ἢ ἐπὶ ἡλυδες ἐπίβουλοι κατέλαβον περὶ τὰ τέλη τοῦ IB' αἰῶνος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ IΓ' διαφοροὺς ἐπαρχίας καὶ διετέλουν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Οὕτω λοιπὸν παρήχθη καὶ τὸ πολυαρχικὸν ἐκεῖνο σύστημα καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1339 καὶ μάλιστα τοῦ 1346 διάφοροι Ἀλβανοί, φεύγοντες τὰ ἄγωνα ὄρη καὶ τοὺς διηνεκεῖς πολέμους τῆς πατρίδας γῆς ἔνεκα τοῦ ὀλεθρίου τούτου συστήματος τῆς πολυαρχίας, κατήρχοντο καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑπειρον καὶ ἐγκατέστησαν μάλιστα κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀΰου μέχρι περίπου τῶν ὀρίων Κονίτσης ὑπὸ διαφοροὺς φυλάρχας, ἐπέτρεχον ἀκολούθως τὰς πόλεις καὶ χώρας, ληΐζοντες καὶ πιέζοντες ταύτας (ἴδ. καὶ Βιβλ. Γ', Καντακουζηνοῦ). Μὴ λησμονήσωμεν δὲ ὅτι τοὺς ἐπιδρομεῖς τούτους ἀνεγνώριζον οἱ αὐτοκράτορες, ὀνομαστικὴν τινα

κυριαρχίαν ἐπ' αὐτῶν ἐπιφυλάττοντες καὶ ἀρκούμενοι εἰς τὰς δι' αὐτῶν ῥαδιουργίας κατὰ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἑλλάδος, μεθ' ὧν ὤφειλον οἱ ἄθλιοι νὰ συναγωνίζωνται κατὰ παντὸς ἐπήλυδος, ἵνα μὴ ὅτε Δούσαν ἐκεῖνος κατακτήσῃ τὴν Ἡπειρον καὶ ὁ Ἀλβανὸς Κάρολος Τόπιας καταλύσῃ (1358) τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἑλλάδος, ὁ Λειόσας καταστῇ ἀρχὼν τῆς Ἀρτης καὶ ὁ Γκίνης Μπούιας Σπάτας τῶν Ῥωγῶν καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Καρὰ Σινὰν ἐπιτυχῶς κατὰ Καρόλου τοῦ Γ' προελάσῃ. Καὶ ὁ Ἰσαΐμ, Ἀσῆμ ἢ Ζαΐμ ἀπόγονος ἰσχυροῦ τινος τοιοῦτου φυλάρχου καὶ ἐπήλυδος Ἀλβανοῦ ἦν, ὃς μαθὼν τὰς κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν τοῦ Ἑβρενός Μπεῦ προόδους καὶ φοβούμενος μὴ ἀπολέσῃ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, σπεύδει καὶ παρὰ τὴν λίμνην Ὀστρεβὸν οὐ μόνον εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦτον τοῦ Μπεγιαζήτ ὑπετάγῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ θρήσκευμα ἐκείνου ἐπισήμως ἡσπάσατο πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν οἰκογενειακῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, παραλαβὼν καὶ ἱμάμην τινά, ὁρμώμενον ἐκ κώμης τινὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Μπεντήρ. Πτοούμενος δὲ μὴ οἱ γείτονες αὐτοῦ καὶ ὁμόφυλοι γειτονίσκοι ἀγανακτήσωσι διὰ τὴν πρᾶξίν του ταύτην καὶ συνενούμενοι ἐπιπέσωσι κατ' αὐτοῦ, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε καὶ ἀρκοῦσαν δύναμιν, δι' ἧς μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Θωμάν, δεσπότην Ἰωαννίνων, ἐβοήθησε καὶ τοσαύτας νίκας κατὰ τῶν Μαζαρακαίων ἤρατο, ὥς καὶ κατὰ τῶν Σενεβισαίων πρὸς Β τῆς Πρεμετῆς, κατὰ τὸ ἀντίγραφον τῆς Κλεισούρας, τῶν τελευταίων οἰκούντων. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰ ἴδια ὁ Ἰσαΐμ πρῶτον μὲν προέβη εἰς ὑπανδρείαν τῆς κόρης αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἱμάμη ἐκείνου Μπενταφλῆ καὶ εἰς τὸν ἐξισλαμισμόν τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, οὓς ὠνόμασε Γιακούπ καὶ Σινὰν, ὥς καὶ ἐτέρους ἐκ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰσαΐμ κατὰγονται πολλαὶ οἰκο-

γένειαι Ὀθωμανικαὶ εἰς Λιασκοβίκιον μετοικήσασαι εἰς ἄγνωστον ἐποχὴν ἐκ τοῦ χωρίου Κάτω Γλήνα ἦτοι Ζόνιϊ Γλήνα (Γλήνα τῆς Κυρᾶς), ἣν αὕτη ἀπὸ τοῦ 1383 ἔλαβεν ὡς τιμάριον παρὰ τοῦ πατρός της καὶ κατῴκει ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἱμάμη. Ὁ δὲ Γιακούπ ιδρύσατο Ὀθωμανικὸν τέμενος εἰς Λιασκοβίκιον παρὰ τῇ ἐκεῖ χριστιανικῇ Μονῇ Ἀτικ Τζιαμι καλούμενον. Καὶ ὁ μὲν Γιακούπ ἀπέθανεν ἄτεκνος, ὁ δὲ Σινὰν ἐγέννησε κατὰ τὸ ἀντίγραφον τῆς Κλεισούρας ἑπτὰ υἱούς, ὧν οἱ ἀπόγονοι διεσπάρησαν εἰς τὰ ἐξῆς χωρία τῆς κοιλάδος ταύτης «Συργιάννη, Περάτη, Ἀνω Γλήνα, Μεσσαρία καὶ Ἀβαρίτσιανη» ὡς τοπάρχαι μικροὶ καὶ τιμαριούχοι. Ἀπόγονος δὲ τις τῶν εἰς Περάτη ἐγκαταστάντων ἀπογόνων τοῦ Σινὰν, δέκα υἱούς κατὰ παράδοσιν γεννήσας, ἐστὶν ὁ φοβερὸς Μουράτ, ὅστις ὑπερέβη πάντας τοὺς προγόνους αὐτοῦ κατὰ τὴν ὠμότητα. Ἐκ τῆς τρίτης δὲ ἡ τετάρτης τούτου γενεᾶς κατήγετο ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος Μπέϊκας, ἀφ' οὗ ἰδίως ἡ Καραμουρατία τὸ ὀρμητήριον πάσης αὐθαιρεσίας μέχρι τοῦ 1790. Ἐκ τῶν ἐν Μεσσαρίᾳ ἐγκαταστάντων ἀπογόνων τοῦ υἱοῦ τοῦ Σινὰν Ζαῖμ ἡ Ἰσαῖμ Μπεῦ κατὰγεται ἡ πατριὰ τῶν Λιχλιχτῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐν Ἀβαριτσιάνῃ ἡ τῶν Μπουτσιαίων. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Καραμουρατάναι καίτοι ἐξομώσαντες δεικνύουσι σεβασμὸν τινα πρὸς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς, εἰς οὓς ὄχι σπανίως καὶ λαμπάδας προσφέρουσι καὶ εἰς τὰς παρὰ ταῖς οἰκίαις αὐτῶν κυπαρίσσους κηρία ἀνάπτουσι, διότι αἱ τῶν ἰσχυροτέρων μάλιστα οἰκαίαι εἰσὶν ἐκτισμέναι ἐπὶ τῶν θεμελίων χριστιανικῶν ναῶν.

Ψευδὴς δ' ἐστὶν ἡ παράδοσις καθ' ἣν πᾶσα δῆθεν ἡ περιοχὴ τῆς Πωγωνιανῆς ὀνομάζεται ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς Ὑ. Πύλης χώρα τοῦ Ἰσαῖμ ἀπὸ τοῦ πρώτου τούτου ἀρνησιθρήσκου Ἰσαῖμ, κατακτήσαντος (!) αὐτὴν ἀπὸ

τοῦ 1380 καὶ ἐν ταύτῃ ἀποκαταστάντος, ἔδραν ἔχον-
 τος τὸ Λαχανόκαστρον (Π. Ἀρ. Τ. Α. σελ. 145). Ἀπο-
 δεικνύεται δὲ τοῦτο, πρῶτον, διότι ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρ-
 νησις τὴν περιοχὴν Πωγωνιανῆς ἀνέκαθεν *Ναχαὲ Πω-
 γῶνι* ἀποκαλεῖ· καὶ δεύτερον, διότι ὁ Ἰσαῖμ οὐ μόνον εὐ-
 δέποτε τὸ διαμέρισμα τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς, ἐν ᾧ
 καῖται τὸ Λαχανόκαστρον, κατέσχευεν, ἀλλὰ καὶ τὸ δια-
 μέρισμα τῆς κυρίως Πωγωνιανῆς ἐπ' ἐλάχιστον ἐκράτη-
 σε, περιορισθεὶς ἀπὸ τοῦ 1383—1389 ὀριστικῶς εἰς
 τὰ ὑπὲρ τὴν δεξιὰν ὄχθην βορειότερα χωρία. Ὁ Ἰσαῖμ,
 ὃν ἀπέστειλεν ὁ δαφνοστεφὴς Γαζῆ Βρενώζης πρὸς βοή-
 θειαν τοῦ Θωμᾶ κατὰ τῶν ἡγεμονίσκων Ἀλβανῶν «Γκιώ-
 νη, Μπούϊχ, Σπάτχ καὶ Λερόσα» κυριεύσας τὰ παρὰ
 τούτων κατεχόμενα φρούρια τῆς Βελᾶς καὶ Ὀπᾶς ἐπα-
 νῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὸ Λιχσκοβίκιον, ἣ πέ-
 ριξ αὐτοῦ καὶ ἐγκατέστη ἐκεῖ ὡς τοπάρχης ἀρχων τοῦ
 τε ἀνατολικοῦ τῆς Κολώνιας μέρους καὶ τινων τῶν χω-
 ρίων τοῦ τμήματος Λείαρη τῆς Πρεμετῆς καὶ τῶν δε-
 ξιόθεν τοῦ Ἀφού χωρίων ἀπὸ Σαραντοπόρου, ὑπὸ τῆς
 Ἀλβανικῆς φυλῆς τῶν Μαζαρακαίων οἰκουμένων, ὡς ἐρ-
 ρέθη. Κυριεύσας δ' ἀργότερον (1382) καὶ τὴν παρὰ τὸ
 νῦν χωρίον Ἀρτσίστα ὀχυρὰν πόλιν Ῥευνίκαν ἐπεξέτεινε
 τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ζαγορίου, ὅπερ ἠνάγκασε
 τὸν Θωμᾶν οὐ μόνον νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Ἀρτσίσταν, τὴν
 Κόνιτσαν καὶ τὰ Σουδενά, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐργασθῇ συντό-
 νως πρὸς περιορισμὸν τοῦ πρῶην συμμάχου του εἰς τὴν
 περὶ τὸ Λιχσκοβίκιον χώραν, ὑπαγαγὼν πάντας τοὺς
 Μαζαρακκίους, οἰκοῦντας, ὡς εἴπομεν, εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ
 παραποτάμου «Σαραντόπορον» χωρία εἰς τὴν δεσπο-
 τείαν του (Π. Ἀρ. Χρον. Τ. Β', σελ. 185). Κατετροπώ-
 θησαν μὲν οἱ Μαζαρακκοὶ περὶ τὴν Πολίτισιανην ὑπὸ
 τοῦ Ἰσαῖμ καὶ ὑπῆχθησαν ἔσως ἐπὶ τινι χρόνῳ εἰς τὴν

ἐξουσίαν αὐτοῦ, ταχέως ὅμως ἀπεσπᾶσθησαν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ καὶ ἀπετέλουν μέρος τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Διότι ὁ διάδοχος τούτου τῷ 1399 Ἰζάουλος ἐκστρατεύων κατὰ τοῦ ἄρχοντος Ἀλβανοῦ Γκλώνη τοῦ Σενεβίση παρέλαβε κατὰ τὸ χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων οὐ μόνον τοὺς Ζαγορίτας, Παπιγγινοὺς καὶ Ἀργυροκαστρίτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Μαζαρακκίους. Ὅτι δὲ οὐδέποτε ὁ Ἰσαΐμ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐπεξέτεινε ἐπὶ τοῦ διαμερίσματος τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς.

Ὁ Δεσπότης τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου Θωμᾶς, φοβηθεὶς τὴν ὁσημέραι αὐξοῦσαν δύναμιν τοῦ Τουρκαλβανοῦ τούτου ὠχύρωσε φρούριά τινα τῆς Πωγωνιανῆς τῷ 1381, ἐν οἷς καὶ τὸ Λαχανόκαστρον (Ζαγορ. Ἱ. Λαμπρίδου σελ. 300. Χρον. Ἠπείρου Π. Ἀρ. σελ. 145—155). Κακῶς δ' ἐπίσης ἐσημειώθη (Π. Ἀρ. Χρον. Τ. Β', σελ. 95) ὅτι τὸ φρούριον τῆς Ὀπᾶς ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο τὸ Λαχανόκαστρον. Διότι τὸ φρούριον τῆς Ὀπᾶς ἔκειτο μίαν περίπου ὥραν πρὸς Δ τῆς Βελᾶς, ἔνθα καὶ ἀλευρόμυλος ὑπάρχει τῆς Νοπάϊας (Ὀπάϊα καὶ προσθήκη τοῦ *ν* Νοπάϊα, ὡς περ οἰκοκύρης, νοικοκύρης) ἀποκαλούμενος ¹. Ἀλλὰ περὶ τούτων πλείονα ἐν τοῖς Κουρεντιακοῖς. Ἐπειδὴ δὲ οὐδαμοῦ τῶν φερμανίων ἀπὸ τοῦ 1512 τοῦλάχιστον καὶ ἢ περὶ τὸ Λιασκοβίικιον χώρα Ναχαγέ Ἰσαΐμ καλεῖται, νομίζομεν, ὅτι καὶ οἱ φρονοῦντες ὅτι πρὸς τιμὴν τοῦ πρώτου τούτου ἀρνησιθρήσκου ἢ περὶ τὸ

1 Ἀνάγνωθι ἐν Χρονικοῖς τῆς Ἠπείρου Τ. Β'. σελ. 138—139, ὅπου τὰ περὶ Ἀσὴμ Μπεῦ γραφένια καὶ τὰ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γκιώνη (Τ. Β'. σελ. 72) ὡς καὶ τὰ τοῦ τάφου αὐτῆς εἰσὶ πάντα ψευδῆ. Διότι οὐδμοῦ τῆς μονῆς Μολυβδοσκεπάστου δεικνύται μνημεῖον αὐτῆς, οὐδὲ τις τῶν πέριξ Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν ἤκουσέ ποτε τοιαῦτα ἐκ παραδόσεως μνημονευόμενα. Ἀλλ' οὐδ' ὁ Ἰσαΐμ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη εἰς Βέρροϊαν (Τόμος Β', σελ. 145) ἀλλ' εἰς Λιασκοβίικιον, ὡς εἴρηται.

Λιασκοβίκιον χώρα ἐπισήμως ὠνομάσθη Ναχαγέ Ἰσαίμ, ἀπατῶνται. Ἡ κοιλάς τῆς Καρμουρατίας ἀπὸ τῆς ΙΓ' τοῦλάχιστον ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς ΙΖ' ἤκμαζεν ἐπὶ πληθυσμῷ καὶ εὐημερίᾳ. Ἰδίως δὲ εἰς αὐξήσιν καὶ εὐημερίαν προέβη, λέγεται, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ὑφ' ἐνὸς τῶν Ἀνδρονίκων (1319 - 1335 - 1339), προαγαγόντος δῆθεν καὶ τὴν αὐτόθι ἐπίσκοπὴν τῆς Πωγωνιανῆς εἰς ἀρχιεπισκοπὴν, καθιερώσαντος δὲ ἡ καὶ ἐνισχύσαντος καὶ ἐμπορικὴν τινα πανήγυριν, Πωγωνιανὴν καλουμένην, ἀρχομένην δὲ τῇ 15ῃ Αὐγούστου καὶ διαρκουσαν ἕνα περίπου μῆνα. Οὐ μόνον δὲ ἐκ τῶν πέριξ κατὰ χιλιάδας συνήρχοντο εἰς ταύτην καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τετράγωνόν τι παρὰ τὴν μονὴν Μολυβδοςκεπάστου, ἀλλὰ καὶ ἐξ Εὐρώπης κηρύβανια κατήρχοντο. Ἡ πόλις Διπαλίτσα μετὰ τῶν προαστείων αὐτῆς καὶ Μεσσαρία, Ὑψηλοτέρα, Ἀβαρίτσιανη καὶ Βαλοβίστα ἠρίθμει 12,000 οἰκογενείας 74 ἐκκλησίας καὶ 43 κρήνας μέχρι περίπου τοῦ 1635· ἡ δὲ Ὀστανίτσα οἰκογεν. 800, καὶ ἐκκλησ. 42, ἐξ ὧν 25 διατηροῦνται καὶ νῦν πᾶσαι Βυζαντιακαί. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1695 πᾶσαι αὗται κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ γεωγράφου Μελετίου ἦσαν ἔρημοι· τὰ χωρία νῦν Διπαλίτσα καὶ Μεσσαρία κεῖνται εἰς τὸ μέσον ἐρειπίων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως «Διπαλίτσης». Ἐν μὲν τῇ τότε συνοικίᾳ τῆς πόλεως «Μεσσαρίας» κατῴκουν οἱ ἄρχοντες, οἱ τιμαριοῦχοι, εἰς δὲ τὴν κυρίως Διπαλίτσαν οἱ ἔμποροι καὶ ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἔνθα καὶ τὰ εὐρέα ἐκεῖνα βυρσοδεφεῖα. Πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ χωρία τῆς κοιλάδος ταύτης ἦσαν πολυάνθρωπα καὶ σημαντικά. Ἡ Ἀβαρίτσιανη καὶ μέχρι τοῦ 1806 ἠρίθμει Ὀθωμανικὰς οἰκογενείας ἑκατόν, ἥδη δὲ μόνον 5 καὶ μίαν χριστιανικὴν. Τὸ Σαραντόπορον καὶ Κουκέση κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἦ-

σαν εἰσέτι πολυάνθρωπα, νῦν δὲ ἀνὰ δύο μόνον οἰκογενείας ἔχουσι, καὶ ταύτας πρὸ μικροῦ εἰς Λιασκοβίχιον μετοικισάσας. Τί δὲ περὶ τῆς Μεσσαρίας καὶ τῆς Δοβράς νὰ εἴπωμεν ; Καὶ αὐτὸ τὸ Ὄθωμανικὸν τέμενος ἐν Μεσσαρία εἰς ἐρείπια μετεβλήθη ! Ὅποία τροπή ! Ἡ δὲ Δοβρά ἐξ ὀλοκλήρου κατεστράφη· ἡ Μεσσαρία καὶ τῷ 1783 ἡρίθμει 20 χριστιανικὰς οἰκογενείας, ἥδη δὲ μόνον μίαν καὶ 16 ὀθωμανικάς, ἐξ ὧν αἱ πέντε τουρκαθιγγανικαί· ἡ δὲ Διπαλίτσα χριστιανικὰς μόνον 43 καὶ ἡ Ὁστανίτσα ἐπίσης μόνον 68.

Καὶ ἡ μὲν ἐρήμωσις καὶ καταστροφὴ τῶν Ὄθωμανικῶν κοινοτήτων τῆς Καραμουρατίας προῆλθεν ἐκ τῶν ἐρίδων καὶ ἀντεκδικήσεων πρὸς ἀλλήλας τῶν διαφόρων αὐτῶν πατριῶν, καὶ ἰδίως τῶν Λιαλιατῶν καὶ Καραμουρατατῶν, ὡς καὶ ἐκ τοῦ μυσικοῦ αὐτῶν βίου μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1790, ἡ δὲ τῶν χριστιανικῶν ἐκ τῶν πιέσεων, βιαιοπραγιῶν καὶ αὐθαιρεσιῶν τῶν ἐξισλαμισθέντων Ἀλβανῶν τῆς κοιλάδος ταύτης.

Ἀπὸ τοῦ 1632—1687 αἱ πλεῖσται τῶν οἰκογενειῶν τῆς κόμης Ὁστανίτσας καταπονούμεναι ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν τῆς Καραμουρατίας μετηνάστευσαν εἰς Βασσαραβίαν καὶ ἰδίαν ἐκεῖ καὶ ὁμώνυμον κοινότητα ἀπετέλεσαν. Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 1Ε' ἑκατονταετηρίδος προὔχων τις ἐκ Διπαλίτσης ὄρων τὴν πρόοδον τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ αὐξανομένης τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νέου θρησκευματος ἀπῆλθεν οἰκογενειακῶς εἰς Βλαχίαν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1632—1645 μέρος τῶν μὲν κατοίκων τῆς Ἀβαρίτσανης κατέφυγε παρὰ τὴν Καστάνιανην, τῶν δὲ τῆς Μεσσαρίας παρὰ τὴν λίμνην Ζαροβίαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1687 οἱ κάτοικοι τῆς Διπαλίτσης καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν, βίαιον κλονισμόν ὑπὸ τῶν συνοίκων αὐτῶν καὶ περιοίκων Τουρκαλβανῶν Καραμουρατατῶν

δοκιμάσαντες, σωρηδὸν μετηνάστευσαν εἰς Πρεμετὴν Ἐλεοῦσαν, Κόνιτσαν, Ἀγίαν Μαύραν, Κέρκυραν, Βλαχίαν, Ρωσσίαν καὶ Ἰωάννινα. Οὕτω λοιπὸν βαθμηδὸν τὰ χριστιανικὰ χωρία καὶ αἱ κῶμαι τῆς Καραμουρατίας ἐβαινον εἰς ἐρήμωσιν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1759 τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον τῆς Διπαλίτσης καὶ τῶν προστατείων αὐτῆς, οὕτως εἶπεῖν, σχεδὸν ἐξέλειπεν, ὅτε προσῆλθον ἕτεροι χριστιανοὶ κάτοικοι ὀλίγοι ἐκ τῶν χωρίων Φραστανὰ καὶ Ῥαβένια Ἄνω, ἵνα τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Καραμουρατατῶν, καὶ κατώκησαν. Ἀφορμὴ δὲ τῆς ἐξάλειψεως τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου σχεδὸν ἐκ τῶν ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀφού κωμῶν ἦν ἡ ἐξῆς. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1687 οἱ κάτοικοι Διπαλίτσης καὶ τῶν πέριξ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πατριᾶς τῶν Λαλιχτῶν, ἐν Μεσσαρίᾳ οἰκούντων, ἀντὶ τιμήματος βαρυτάτου. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς πατριᾶς διετέλει καὶ ἡ συγκροτουμένη πανηγυρίς Πωγωνιανῆ ἀντὶ ἐτέρου τιμήματος καὶ μεγάλου. Τὴν πατριὰν οὖν τῶν Λαλιχτῶν υποβλέπουσα καὶ φθονοῦσα ἡ τῶν Καραμουρατατῶν, ἐν Περάτῃ οἰκούντων, προσέβαλεν αὐτὴν διαρκούσης τῆς πανηγύρεως ἐπὶ σκοπῷ νὰ λάβῃ αὕτη τὴν προστασίαν ἐκείνης καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς χρηματικὰς ὠφελείας. Ἀγὼν καὶ πόλεμος πεισματώδης συνήφθη, ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν διαμαχομένων πλεῖστοι, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἐκ τῶν παρατυχόντων ἐμπόρων οὐκ ὀλίγοι, ὑπερίσχυσαν οἱ Καραμουρατάται καὶ προέβησαν εἰς γενικὴν δῆλωσιν. Ἐκτοτε ἐρήμωσις καὶ καταστροφὴ πλήρης τῆς τε Διπαλίτσης καὶ τῶν πέριξ.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων εἰκάζεται ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Pouqueville (T. B', σελ. 260) ἱστορούμενον ἀνέκδοτον, ἀναφερόμενον δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἀγγλων Holland καὶ Leake ὡς καὶ τοῦ Κ. Παπαρρηγό-

πούλου (Ίστ. τοῦ Ἑλλ. ἔθν. Τ. 4 σελ. 284) εἶνε ἀνακρι-
βές. Ἱστοροῦσι πάντες περίπου οὗτοι ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς
Καραμουρατίας ἀπαυδήσαντες ἐκ τῶν συχνῶν καὶ ἀδια-
λείπτων πιέσεων τῶν Ὀθωμανῶν Πρεμετῆς, Κολώνιας
καὶ Λιασκοβίκιου ἀπὸ τοῦ 1710 κατέφυγον εἰς τὸν πα-
νοικτίρμονα Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ οὐδεμίαν
ἔσχον ἀντίληψιν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα τοῦ ἔτους 1760
συγχρόνως ἡ ὁμὰς αὕτη τῶν χωρίων μετεκαλέσατο Κα-
τὴν καὶ περιετμήθησαν, εὐαρίθμων μόνον ἐκεῖθεν χρι-
στιανῶν μετὰ τῶν ἱερέων αὐτῶν ἀποχωρησάντων καὶ
αὐθις μετ' οὐ πολὺ ἐπανακαμφάντων, ἵνα ζήσωσιν ἐν
μέσῳ λύκων ὥσάν μὴ ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν Ἡπειρον χώρα
ἑτέρα οἰκήσιμος. Εἰς τὴν ἐξύφανσιν τοῦ μύθου τούτου
παρὰ τοῦ Pouqueville ἀφορμὴν ἴσως ἔδωκεν ἐπιστολὴ τις
τοῦ ἐν Ἀρτῇ προξένου τῆς Γαλλίας Boulle ὑπὸ χρονολο-
γίαν 15 Ἰουλίου 1760 πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτι-
κῶν, δι' ἧς οὗτος ἀναγγέλλει πολλὰς χριστιανῶν ἀπο-
στασίας ἔνεκα τῶν κακώσεων τῶν διοικητῶν Ἀρτῆς καὶ
Ἰωαννίνων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ διήγησις αὕτη ἐστὶ
παραμόρφωσις τοῦ ἀξιοσημειώτου συμβάντος τοῦ ἔτους
1759, καθ' ὃ ὁ ἀγὼν τῶν πατριῶν ἐκείνων ἐπὶ τρεῖς μῆ-
νας διήρκεσε. Καίτοι ἴσως καθίσταται περιττὴ ἡ ἀναί-
ρεσις τοῦ ἐξιστορουμένου τούτου ἀνεκδότου, ἐν τούτοις
σημειωθήτωσαν καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πρὸ τῆς κατακτήσεως
τῶν Ἰωαννίνων (1431) μέρος τῶν Ἀλβανῶν κατοίκων
τῶν ὑπὲρ τὴν δεξιὰν τοῦ Ἀφίου βορειοτέρων κωμῶν τῆς
κοιλιάδος Καραμουρατίας εἶχεν ἐξισλαμισθῇ· διὸ καὶ
κατὰ τὸ ἀντίγραφον τῆς Κλεισούρας πρὸ τοῦ ἔτους
1420 εἰς τὸ χωρίον Ζόνιῃ Γλήνα μετὰ τῶν ἀπογόνων
τοῦ ἱμάμη καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰσαῖμ καὶ ἕτεροι μω-
αμεθανοὶ κατῴκουν. Ἀπόγονος δὲ ἐκείνης καὶ ἰσχυρᾶς
τινος πατριᾶς ἀρχηγὸς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο Ἀλιζὸτ

Μπέϋς λεγόμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1706 ἠναγκάσθη νὰ περισυναγάγῃ ἐκ τῶν πέριξ κατοίκους καὶ ἐγκαταστήσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ζαγορίου Ἀλιζὸτ Τσεφλήκι ἔκτοτε λεγόμενον, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτοῦ Βιχάνι λεγομένου βία καὶ δυναστεία ἀπαλλοτριωθέντες τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτῶν ὑπ' ἐκείνου μετηνάστευσαν. Τὸ Ἀλβανικὸν στοιχεῖον ἐγκαταστὰν καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Καρχαμουρατίας ἤρξατο ἀπ' αὐτῆς τῆς κατακτησεως βεθμηδὸν καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐξισλαμιζόμενον. Διὸ καὶ πατριά τις ἐν τῇ ἄλλοτε ἀκμαζούσῃ κώμῃ τοῦ Ζαγορίου Ἀγίος Μηνᾶς διαπληκτιζομένη φόνου δίκην μεθ' ἑτέρας ἐπεκαλέσθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1598 τὴν συνδρομὴν ὀθωμανῶν ἐκ τῶν χωρίων Κούδεση καὶ Κάτω Γλήνα. Πολλὰ δὲ τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν τῆς Μεσσαρίας ἀρχονται πιεζόμεναι ὑπὸ τῶν συνοίκων αὐτῶν Τουρκολόβανων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὁ δὲ Καρὰ Μουσταφᾶ πασᾶς ἐκστρατεύων κατὰ τῆς Κερκύρας (1716) βραβεύει ἀπόγονόν τινα τοῦ Καρχαμουράτ εἰς χωρίον Περάττη οἰκοῦντα καὶ Μπέϊκον καλούμενον, ὡς γενναίως ἀγωνισθέντα ἐπὶ κεφαλῇς ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ συνεγχωρίων κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐκείνην, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1740 πολλὰ ὀθωμανικὰ οἰκογένεια ἐκ τῆς κοιλάδος τῆς Καρχαμουρατίας διὰ βεσάνων καὶ πιέσεων κατέστησεν ἰδιοκτῆται καὶ εἰς τὰ χωρία Τσαρπλανά, Ὀστανίτσα καὶ Λαχχνόκκιστρον.

[Ἐκ τῶν *Περὶ Ἀλβανίας Μελετημάτων* μου].

Ἐν Ἰωαννίνοι, τῇ 12 Μαρτίου 1887.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ

διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς.

Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΠΗΛΟΥ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ

ΠΗΛΟΣ, ὅπως καὶ ἡ λέξις σημαίνει, εἶναι χῶμα, ἀλλὰ χῶμα ἰδιαίτερον καὶ ὅλως ἐξαιρετικόν καὶ οὐχὶ ὅπου δῆποτε εὐρισκόμενον, ἀλλ' εἰς ὀλίγα τινὰ καὶ ὠρισμένα μέρη. Ἐχει χρῶμα κυανόχρουν ἢ υπόλευκον, ἀναμιγνυόμενος μετὰ ὕδατος ἀφρίζει ὡς σάπων καὶ καίόμενος δὲν ἀπολιθοῦται, ὡς ἄλλα εἶδη χωμάτων, ἀλλὰ μεταβάλλεται εἰς λευκοτάτην καὶ λεπτοτάτην κόκκινον παρεμφερεῖ τῆς στάκτης. Ἐνὶ λόγῳ τὸ χῶμα τοῦτο, ὁ πηλός, εἶναι χῶμα οὐχὶ κοινὸν καὶ τίς οἶδεν ὁποίου εἶδους χημικᾶς οὐσίας περιέχει καὶ θὰ περιέχῃ βεβαίως, εἰς κρίνωμεν ἐκ τῆς, ἥς κέκτῃται ὑπολήψεως παρὰ τῷ ἑλληνογλώσσῳ ἀγροτικῷ πληθυσμῷ τῆς Ἡπείρου καὶ ἰδίως τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων.

Ὁ περὶ οὗ πρόκειται πηλός, χρησιμεύει ἀντὶ σάπωνος εἰς πάντα τὰ θήλεα ὄντα καὶ τὰ κατωτέραν ἡλικίαν τῶν 17 ἐτῶν ἄγοντα παιδιά διὰ τὸ ἐβδομαδιαῖον κατὰ Σάββατον ἐθελπισμένον λούσιμον τῆς κεφαλῆς των, εἶναι δὲ ἀνώτερος παντὸς εἶδους σάπωνος καθαρίζει τὴν κεφαλὴν καλλίτερα, τρέφει καὶ διατηρεῖ τὰς τρίχας, καὶ πολλὰ τῶν γυναικῶν φρονοῦσιν ὅτι ἐμποδίζει καὶ τὴν λεύκασιν· εἰς κρίνωμεν δὲ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, δὲν θὰ διστάσωμεν ποσῶς ἵνα δικαιώσωμεν πληρέστατα τὴν γνώμην των. Ἐκάστη γυνὴ ἀγρότις, ἢ κόρη δυναμένη νὰ λούζῃται μόνῃ της, ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὴν ἐκ πηλοῦ ἐτησίαν προμήθειάν της, διότι ἄπαξ καὶ μόνον τοῦ ἔτους

τὴν Πέμπτην τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν,¹ ἥτις καὶ κοινῶς «*πηλὸς*» καλεῖται, γίνεται ἐπὶ τόπου καὶ ἄνευ εὐδεμιᾶς ἀμοιβῆς ἢ προμήθειά του, καθ' ὅσον ὑποτίθεται καὶ γενικῶς πιστεύεται, ὅτι μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην προμηθεύμενος ἔχει τὰς ἀποδιδομένας αὐτῷ ιδιότητας.

Ἐν ὅλῃ τῇ Κάτω Ἡπείρῳ καὶ κυρίως τῇ μέχρι τοῦ λιμένος τῶν Ἀγίων Σαράντα ὑπάρχουσι πληρωχεῖα, ἀλλὰ τὸ πάντων ὀνομαστότατον εἶναι τὸ τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων, εὐρισκόμενον ἔν τινι ἐλώδει ἀγρῷ, κειμένῳ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἀκρίβως ὄχθης τοῦ Καλαμά (Θυάμιδος) δύο λεπτά κάτωθεν τῆς λιθίνης γεφύρας Ῥαϊκου, τῆς ἐνοῦσης τὴν μεγάλην ὁδὸν Σαῖγιάδος-Ἰωαννίνων, καὶ πέντε ὥρας πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις ἀγρὸς κατ' ἐξοχὴν *πηλὸς* καλεῖται. Εἶναι δὲ τὸ πληρωχεῖον τοῦτο, ὡς ἄνω εἶπον, ὀνομαστότερον πάντων τῶν ἄλλων, διότι προμηθεύονται ἐξ αὐτοῦ περὶ τὰ τεσσαράκοντα ὅλα χωρία μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ κωμόπολις Ζίτσα, ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 350 οἰκογενείας, γνωστὴ καθ' ὅλην τὴν Ἡπειρον διὰ τὴν σεμνότητα τῶν γυναικῶν τῆς, ἡ κωμόπολις Κρατσουνίτσα γνωστὴ ὁμοίως διὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν τέχνην τοῦ κομψῶς ἐνδύεσθαι τῶν γυναικῶν τῆς, καὶ τὸ χωρίον Γραμμένον ἡ γεννέτειρα πατρίς τοῦ μεγάλου τοῦ Ἐθνους διδασκάλου Κωνσταντίνου τοῦ Ἀσωπίου, καὶ τῶν ἀοιδίων εὐεργετῶν Ζωσιμαδῶν, Καπλάνη καὶ ἄλλων.

Ἡ κατὰ τὴν ἡμέραν μόνον τῆς Ἀναλήψεως γενομένη

¹ Ὁ δὲ λόγος εἶναι, διότι ἀναλήφεται πᾶσα κηλὶς ἐκ τῆς κεφαλῆς μετὰ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Διὸ καὶ γενικῶς πιστεύεται ὅτι, ἂν κατὰ τὴν ἐσρτὴν τῆς ἀναλήψεως βρέχη, ἢ βροχὴ ἀναλήφῃ οἱ ὅλους τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων καὶ ἐυλοκαρπία ἁφθονος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ζὲν ὑπάρχει.

ἐτησίᾳ προμήθεια τοῦ πηλοῦ γίνεται αἰτία τῆς μοναδικωτέρας καὶ θελκτικωτέρας πανηγύρεως τῆς Ἑπείρου, τελουμένης ἀποκλειστικῶς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ πηλοῦ, ὑπὸ τῶν μάγων τῆς Εὐᾶς θυγατέρων. Πᾶν ὄν, μὴ ὑπαγόμενον εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ὠραίου φύλου, ἔστω καὶ βρέφος, δὲν δύναται νὰ μετάσχη τῆς πανηγύρεως. Θεωρεῖται ἱεροσυλία φοβερὰ νὰ εἰσέλθῃ ἄρρεν ἐν τῷ ἄγρῳ τοῦ πηλοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως, καὶ οὐδὲ ὑπάρχει παράδειγμα, καθ' ὅσον ἡ ποινὴ τοῦ πικραβάτου τοῦ ἔθους τούτου, τοῦ νόμου τόπον ἐπέχοντος, εἶναι μεγίστη καὶ τρισεγγίστη, δηλ. λιθοβόλησις, καὶ ἄλλαι σκληραὶ σωματικαὶ τιμωρίαι.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἄπασαι αἱ κόραι ἀπὸ τῆς ἡλικίας καθ' ἣν δύνανται νὰ πεζοπορήσωσιν, ἄπασαι αἱ νύμφαι καὶ ἄπασαι αἱ μέχρι τοῦ 45^{ου} ἔτους ὑπανδροὶ γυναῖκες, ἐνδεδυμέναι τὰ πλέον καλλίτερά των φορέματα, τὰ πασχαλινὰ των, καὶ ἐστολισμέναι διὰ πάντων τῶν κατὰ τὰς ἡλικίας αὐτῶν ἀρμοζόντων κοσμημάτων καὶ ἐφωδιασμέναι διὰ σκαλιστηρίων (εἶδος σκαπάνης) καὶ σακκιδίων, ἐξ ἐγχωρίου ἐρέας ποικιλόχρου, μεταβαίνουσιν ἄθροαι κατὰ χωρία ἀπὸ πρωῒας εἰς τὸ πηλωρυχεῖον, οὐχ ἥττον καὶ γραΐδιά τινα ἀπέρχονται ἐκεῖ εἴτε « γιὰ νὰ διαλέξουν νύφη γιὰ τ' ἀνύπαντρά των », εἴτε ἐπὶ τέλους « γιὰ νὰ πάρουν καὶ αὐταὶ πηλὸ καὶ νὰ θυμηθοῦν τὰ νιάτα τους ». Φαίνεται ὅτι ἡ πανηγυρίς αὕτη καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς διαλέκτῳ μὴ ἐν χρήσει λέξεως πηλὸς ἵνα σημάνη τὸ χῶμα, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀντὶ σάπωνος μεταχειριζόμενον, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἰδιορρύθμου τελέσεώς της, καὶ ὡς ἐκ τοῦ τεραστίου κοιλώματος, ὅπερ παρατηρεῖται ἐν τοῖς ἄγροῖς, ὁπόθεν ἐξάγεται ὁ ἐν λόγῳ πηλός, θὰ εἶναι λείψανον τῶν ἐθνικῶν πανηγύρεων τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς.

Ὅπου δὴποτε καὶ ἂν στρέψῃ τις τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν ἡμέραν τοῦ πηλοῦ, βλέπει πεζοποροῦντα στίφη γυναι-
κείων συνοδειῶν βαίνοντα κατὰ χωρία καὶ ἄδοντα τὰ
λαμπρὰ ἐκεῖνα καὶ περιπαθέστατα δημῶδη τῆς Ἡπείρου
ἄσματα, ὧν οἱ μὲν σκοποὶ θέλγουσιν ὑπερμέτρως, αἱ δὲ
τῶν φράσεων ἔννοιαι, αἵτινες προσφυέστατα συνδυάζουσι
τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀνδρείαν, εἶναι ποιητικοὶ μαργαῖται,
οὓς δὲν δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ οὔτε εἰς τὴν κλασι-
κὴν, οὔτε εἰς τὴν μεταγενεστέραν ποίησιν.

Ἡ 10 ὥρα Π. Μ. εἶναι ἡ στιγμή τῆς γενικῆς ἐπὶ τοῦ
τόπου τοῦ πηλοῦ συναθροίσεως, στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν
τρεῖς χιλιάδες γυναῖκες, διαφόρων ἡλικιῶν καὶ τάξεων
ἡγουμένης μιᾶς γραίας, συγκροτοῦσι τὸν μέγιστον ἑλ-
ληνικὸν χορόν, κανονιζόμενον οὐχὶ ὑπὸ μουσικῶν ὀρ-
γάνων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μελωδικῶν τῶν χορευτριῶν ἁσμά-
των. Ποῦ ἄλλοῦ χορεύουσι τρεῖς χιλιάδες γυναῖκες; Ὁ
γενικὸς οὗτος χορὸς διαρκεῖ μέχρι τῆς μεσημβρίας, ὅτε,
πασῶν τῶν χορευτριῶν διαλυομένων εἰς ομάδας κατὰ
χωρία καὶ στενότερον κατὰ φατρίας συγγενικὰς, ἀρχί-
ζει τὸ γεῦμα συγκείμενον συνηθέστερον ἐκ ψωμοτυρίου
καὶ νεροῦ ἐκ τοῦ Καλαμαῖ, καὶ ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τὰς φλο-
γεράς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας. Τὸ θέαμα κατὰ τὴν στιγμήν
ταύτην εἶναι ἐξάίσιον, διότι ὅλος ἐκεῖνος ὁ ὄμιλος, ὁ
ἐστολισμένος μὲ τὴν ἀρειμάνιον καὶ γραφικωτάτην ἡ-
πειρωτικὴν στολὴν, ἥς τὸ φέσι τῶν ἐγγάμων πολὺ δια-
φορὸν τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἐν τῇ Ἑλευθέρᾳ Ἑλλάδι
ἐν χρήσει, τὸ ὅποσον προσθέτει ὠραιότητα καὶ λεβεντιά
εἰς τὴν πλέον ἀσχήμονα γυναῖκα, ἀποτελεῖ ὁλόκληρον
γυναικεῖον σύνταγμα καὶ ἀναμιμνήσκει τοὺς μυθικοὺς
χρόνους, τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένους, καθ'
οὓς ἐξεστράτευον αἱ ἀμαζόνες.

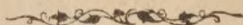
Μετὰ τὸ γεῦμα συγκροτοῦνται ἄλλοι χοροὶ κατὰ χω-

ρία, οὐχ ἥττον εἶναι ἐλευθέρα ἐκάστη χορεύτρια νὰ ὑπάγῃ εἰς ἄλλου χωρίου χορὸν φθάνει νὰ ἔχῃ ἐκεῖ φιλινάδες. Τοῦτο διαρκεῖ μέχρι τῆς 3 ἢ 4 Μ. Μ. ὥρας, ὅτε πάντων τῶν χορῶν διαλυομένων, λαμβάνει ἐκάστη τὸ σκαλιστήρι τῆς καὶ δι' αὐτοῦ σκάπτουσα πληρώνει τὸ σακκιδιὸν τῆς με 10—15 ὀκάδας πηλοῦ, καὶ τούτου γενομένου ἀρχίζει ἡ τακτικὴ κατὰ χωρία ἀποχώρησις. Πρῶται ἀναχωροῦσι ἐκεῖναι, ὧν τὰ χωρία ἀπέχουσι περισσότερο, τελευταῖον δὲ ἐκεῖναι, ὧν τὰ χωρία ἀπέχουσι ὀλιγώτερον, ἐν δὲ ἄσμα γενικῶς ἐξ ὅλων τῶν στομάτων ἀντηχεῖ τὸ ἐπόμενον, τὸ ὁποῖον εἶναι καθιερωμένον εἰς ὅλας τὰς ἐπιστροφὰς καὶ τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς εἶναι περιπχθέστατος καὶ μοναδικός:

« Ἦλπε μου τί πολάργησες νὰ πᾶς νὰ βασιλέψῃς !
 « Σὲ καταριέται ἡ ἀργατιά καὶ τὰ δασκαλοπαῖδια,
 « Σὲ καταριέται καὶ μιὰ νηά, μιὰ μικροπαντρεμένη.
 « Πῶχει τὸν ἄνδρα τς ἄρρωστο βαρεῖά γιὰ νὰ πεθάνῃ.
 « Τς γυρεύει ἀπὸ λαγὸ τυρὶ καὶ ἀπ' ἄγριο γίδι γάλα
 « Καὶ ὅσο νὰ πάγῃ νὰ τοῦ βρῇ καὶ ὅσο ποῦ νὰ γυρίσῃ,
 « Ἢ δόλχη νῆ γυναῖκά του τὸν βρίσκει παντρεμένον.
 « Πῆρε τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα
 « Καὶ αὐτὰ τὰ μαυροσκούληκα ἀδέρφια καὶ ἀξαδέρφια ».

Καὶ οὕτω λήγει ἡ μοναδικὴ αὕτη εἰς τὸ εἶδός τῆς γυναικεῖα πανήγυρις.

Χ. ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ

ΤΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΙΔΩΔΙΑ ΕΝΤΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

ΚΑΘ' Ἡρόδοτον πρῶτοι εἰπόντες ὅτι τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ εἶνε ἀθάνατος ἦσαν οἱ Αἰγύπτιοι, οἵτινες ἐπίστευον περὶ τοῦ Θεοῦ Ὅσιρεως, ὅτι θανατωθεὶς ὑπὸ τοῦ Τυφῶνος καὶ ἐν τάφῳ τεθεὶς, κατήλθεν εἰς τὸν ᾗδην καὶ τούτου ἐγένετο κύριος, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀθανασίαν ψυχῆς δωρησάμενος.

Αὐτὴν τὴν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς διδασκαλίαν τῶν Αἰγυπτίων ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων ἐξελάβανον ὡς διηνεκῇ μετεμψύχωσιν, καθ' ἣν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καταφθίνοντος, ἡ ψυχὴ εἰς ἄλλο τότε γινόμενον ζῶον εἰσεδύετο· ἀφ' οὗ δὲ περιήρχετο οὕτω ἐν τρισχιλίαις ἔτεσι πάντα τὰ χερσαῖα καὶ τὰ θαλάσσια καὶ τὰ πετεινά, αὐθις εἰς ἀνθρώπου σῶμα εἰσήρχετο. Ἀλλὰ καθ' ὅσον

δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ χωρίων τινῶν τῶν Ἑρμοῦ βίβλων, παρὰ Στοβαίου, καὶ ἐκ τῆς μέχρις ἡμῶν διασωθείσης Νεκροβίβλου, ἥτοι νεκρωσίμου ἀκολουθίας, ἄλλως εἶχεν ἡ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς δοξασία παρ' Αἰγυπτίους. Κατὰ τὴν πατριον θεολογίαν αἱ ἰδίᾳ ἐκάστοις ἀνθρώποις ψυχαὶ ἦσαν ἀπόρροια τῆς μιᾶς καὶ αἰδίου ψυχῆς τοῦ παντός, αἵτινες κατὰ τὸν ἐπὶ γῆς βίον ἐλάμβανον διαφόρους μορφάς, ἀπὸ τῶν τῆς κατωτέρας τάξεως ζῶων μέχρις ἐκείνων τῆς ἀνωτέρας, ἥτοι τοῦ ἀνθρώπου, ὁπόθεν μετὰ θάνατον ἐπανήρχοντο εἰς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, συγκαταλεγόμεναι τοῖς ἀθανάτοις, καὶ ἐνούμεναι τῇ μεγάλῃ τοῦ κόσμου ψυχῇ, τῷ Θεῷ.

Οὕτω ἡ ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα μετεμψύχωσις δὲν ἐνομιζέτο οὕσα αὐτῇ ἡ ἀθανασία, ἀλλὰ μέσον βαθμιαίας καθάρσεως καὶ τελειότητος δι' ἐπανειλημμένων θανάτων καὶ ἀναβιώσεων ἐν πόνοις καὶ λύπαις, μέχρι τελικῆς μεταστάσεως τῆς ψυχῆς εἰς αἰώνιον θάνατον ἢ αἰωνίαν ζωὴν, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς ἐπὶ γῆς. Αἰώνιος θάνατος καὶ ἐξουδένωσις ἦτο ἡ ποινὴ τῶν θανάσιμα ἁμαρτήματα διαπραξάντων ἀνθρώπων, τῶν δὲ δικαίων ἡ ἀνταπόδοσις ἦτο αἰώνιος βίος ἐν φωτί, ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ τῆς ζωῆς.

Ἐκ τῆς πίστεως τῶν Αἰγυπτίων εἰς μετὰ θάνατον ζωὴν ἀτελεύτητον ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη αὐτῶν μέριμνα πρὸς τὴν διὰ ταριχείας διάσωσιν τῶν νεκρῶν σωμάτων ἐκ τῆς φθορᾶς. Παρ' αὐτῶν τῶν ἐλλήνων ἱστορικῶν μανθάνομεν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι τῶν μὲν κατὰ τὰς οἰκίας κατασκευῶν ἤττον ἐφρόντιζον, περὶ δὲ τὰς ταφάς οὐδεμίαν ἀπέλειπον φιλοτιμίας ὑπερβολὴν, διότι τὸν ἐπὶ γῆς ἐν τῷ κόσμῳ βίον ἐνόμιζον εὐτελεῖ παντελῶς, τὸν δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν δι' ἀρετὴν μνημονευησόμενον περὶ πλείστου ἐποιοῦντο. «Καὶ τὰς μὲν τῶν ζώντων οἰ-

»κήσεις καταλύσεις ὀνομάζουσιν, ὡς ὀλίγον χρόνον ἐν »ταύταις οἰκούντων ἡμῶν, τοὺς δὲ τῶν τελευτηκότων »τάφους αἰθίοιους οἴκους προσαγορεύουσιν, ὡς ἐν ἄδου διατελούντων τὸν ἄπειρον αἰῶνα», λέγει ὁ Διόδωρος.

Καὶ αἱ μὲν ἐν ταῖς πόλεσι κατοικίαι ἦσαν μικραί, στενόχωροι, πενιχραί, διὰ σανίδων καὶ δοκῶν κατεσκευασμέναι, ἢ ἐκ πλίνθων καὶ πηλοῦ ἐκτισμέναι, ἐν αὐτῇ τῇ οἰκοδομῇ αὐτῶν, τοῦ ἐπὶ γῆς βίου ἐμφαίνουσαι τὸ ἐφήμερον· ἐν δὲ ταῖς νεκροπόλεσι οἱ τάφοι ἦσαν λιθόκτιστοι ἢ ἐν πέτρᾳ λελαξευμένοι, καὶ πολυτελῶς διὰ γραφῶν καὶ γλυφῶν κεκοσμημένοι, στερεοὶ καὶ σωζόμενοι μέχρις ἡμῶν ἀκέραιοι ὡς ἐὰν ἦσαν καινουργεῖς, ἅφ' οὗ τῇ τοῦ χρόνου ἐπηρείᾳ καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων συλήσεσι καὶ καταστροφαῖς χιλιάδας ἐτῶν ἤδη ἀντέστησαν, φυλάττοντες ἀπὸ πάσης φθορᾶς τὰ ἐν αὐτοῖς ἀποτεθειμένα κειμήλια, τοὺς νεκροὺς τῶν πρὸ τριάκοντα καὶ πεντήκοντα ἴσως αἰώνων ἐν Ὀσίρει ἀναπαυθέντων πιστῶν.

Ἐντὸς τῶν τάφων ἐσωρεύετο ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς εὐπορίας καὶ κοινωνικῆς τάξεως τοῦ θανόντος, σκεύη, κλῖναι, ἀγάλματα, στῆλαι καὶ προσκυνήματα, κοσμήματα ἀργυρᾶ καὶ διάχρυσα, ποικίλματα ἀνάγλυφα, τοιχογραφίαι καὶ ἐπιγραφαί. Οἱ τάφοι τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων ἡμιλλῶντο κατὰ τὴν δαπάνην καὶ τὴν ἐπίνοιαν τῶν τεχνιτῶν. Καὶ αὐτῶν τῶν πενήτων τὰ μνήματα ἦσαν κατὰ πολὺ εὐρυχωρότερα, στερεώτερα καὶ δαπανηρότερα τῶν ἐν ταῖς ἀγροικίαις ὀρυγμάτων καὶ τρωγλῶν ἢ τῶν ἐκ πηλοῦ οἰκίσκων ἐν οἷς διητῶντο ζῶντες.

Τῶν Αἰγυπτίων οἱ τάφοι, ἀπὸ τῶν παλαιολιθίων χρόνων τῶν πρώτων δυναστειῶν μέχρι Πτολεμαίων καὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, συνέκειντο ἀμεταβλήτως ἐκ δύο

χωριστῶν μερῶν, ἤτοι τοῦ ἀνιογαίου εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῆς ἐν βάθει ὠρυγμένης ὑπογαίου κρύπτης εἰς ἣν κατήρχοντο διὰ μεσολαβοῦντος βόθρου.

Ὁ εὐκτήριος οἶκος, ἐν σχήματι ναυδίου, ὑπαίθρος ἦ ὥς σπέος ἐντὸς πέτρας λελαῖευμένος, συνίστατο ἐκ προδόμου καὶ ἐνὸς ἢ πλειοτέρων θαλάμων, τὸ ἔξωθεν φῶς εἰσδεχομένων δι' ἀνοιχτῶν πυλῶν.

Ἐπὶ τῆς ἀρχαίας μοναρχίας, ἀπὸ τῆς Α' θινίτιδος μέχρι τῆς Ι' ἡρακλεοπολίτιδος δυναστείας, ἡ εἰσοδος ἦτο πυλῶν μέγας πρὸς ἀνατολὰς, οὗ αἱ παραστάδες ἔφερον ἑγγλυφον τὴν εἰκόνα τοῦ θανόντος, ἡ δὲ ὑπέρθυρος πλάξ ἔφερεν ἱερογλύφους ἐπιγραφὰς ὀρίζοντίους, περιεχούσας εὐχὰς ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖ ὑπὸ γῆν ἀποκειμένου νεκροῦ, καὶ ὀρίζουσας τὰ μνημόσυνα περὶ ὧν διέθετο ὁ θανὼν, ἵνα ἐκτελῶνται παρὰ τῶν ἱερέων καὶ συγγενῶν.

Ἐντὸς τοῦ προδόμου καὶ τῶν θαλάμων ὁ θανὼν παρίστατο ἐν γλυφῆς ἔχων περὶ ἐαυτὸν τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς, καὶ ἀσχολούμενος εἰς ἄγραν πτηνῶν μεταξὺ καλαμῶνων, ἢ καλλιεργῶν τὴν γῆν· οἱ δοῦλοι παρίσταντο προσάγοντες αὐτῷ προϊόντα ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἢ σφάγια ἐκ τῶν βουκολείων. Τὰ ἐντὸς τῶν θαλάμων κείμενα σκεύη δὲν ἦσαν ἄλλα εἰ μὴ τράπεζαι τῆς προθέσεως τῶν προσφορῶν καὶ στῆλαι εὐκτηριοί, τὰ λεγόμενα προσκυνήματα, μετ' ἐπικλήσεως εἰς Ἄνουβιν τὸν ψυχοπομπόν.

Ἐντὸς ὀπισθοδόμου σκοτεινοῦ, κεκλεισμένου ἀπανταχόθεν, καὶ αὐτὴν τὴν εἰσοδὸν ἔχοντος πεφραγμένην διὰ λίθου, ἴσταντο τὰ ἀγάλματα τοῦ θανόντος, κεκρυμμένα ἀπὸ τῆς βεβηλώσεως ἐπερχομένων ἀσεβῶν γενεῶν, καὶ ἐξησφαλισμένα ἀπὸ τῆς ἐπηρείας ξένων ἐπιδρομῶν· ἐνίοτε μικρά τις τετράγωνος θυρίς ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ μεσαίου θαλάμου προέειδε στενὴν ἐπιμήκη σύριγγα, ἀ-

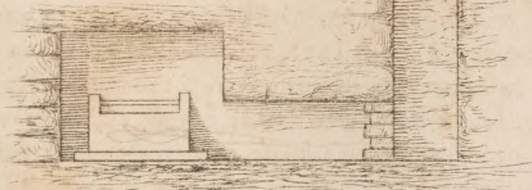
ΤΑΦΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἀνώγειος σηκός.

βόθρος
βαθὺς
καὶ
ἀμμόχωστος
φέρων
εἰς
τὴν νύκτα

Ὑπόγειος κρύπτη

γουςαν κατωφερῶς εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς πέτρης, ὅπου εὐρίσκετο ἐν οἴκῳ τετραπλεύρῳ, κρατούμένῳ δι' ἐσωτερικοῦ περιστυλίου, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μυστηριῶδες ἔδυτον. Ἐκκτέρωθεν τῆς θυρίδος παρίσταντο ἐν γραφῇ ἱερεῖς θυμιῶντες ἐκ θυμιατηρίων.

Σημειώσεως ἄξιον ἐν τοῖς τοιοῦτοις μνημείοις ἐκ τῶν ἀρχαίων δυναστειῶν εἶνε ἡ παντελὴς ἔλλειψις παραστάσεως τῶν οὐρανίων ἢ τῶν ἐν ἄδου θεῶν· ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι κατὰ τὸ ἀρχαῖον δόγμα ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν ἦτο παντελῶς ἀπηγορευμένη, ἐν ᾧ τὰ ἀγάλματα τῶν κεκοιμημένων καὶ αἱ εἰκόνες τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἱερέων ἐχρησίμευον μᾶλλον εἰς διακόσμησιν τῶν θαλάμων καὶ τοῦ ἀδύτου, οὐχὶ δὲ ὡς λατρείας οἰκισθῆναι ἀντικείμενα.

Ἐπὶ τῆς μέσης μοναρχίας, ἀπὸ τῆς ΙΑ' θηβαΐτιδος δυναστείας μέχρι τῆς ΙΖ' δυναστείας ἐπὶ τῶν ποιμένων βασιλέων Ὑκσῶς, ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις τῶν θαλάμων τοῦ ἀνωγαίου εὐκτηρίου οἴκου ἦτο περιττῶς ἐπεξεργασμένη. Ὁ θανὼν παρίστατο ἐν ἀναγλύροις καὶ γραφαῖς πορευόμενος εἰς θήραν ἢ ἄγρον πτηνῶν καὶ ἰχθύων μετὰ τῶν οἰκείων, ἢ μετὰ τῶν δούλων ἐργαζόμενος τὴν γῆν· διάφορα ἐπεισόδια τοῦ ἐπὶ γῆς βίου ἐπλήρουν τοὺς τοίχους τῶν θαλάμων· αἱ ἐπιγραφαὶ ἀνέφερον τὰ μνημόσυνα, τὰς ἐορτάς καὶ τὰς πανηγύρεις· τὰς ὀρισθείσας ἔτι τελεῶνται κατὰ διαφόρους καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι οὐδεμία παράστασις θεῶν οὐσίαις, οὐδεμία εἰκὼν οὐρανίου ἢ χθονίου θεοῦ· τὰ ὀνόματα μόνον ἐνίων ἐκ τῶν θεῶν ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς προκλητικαῖς καὶ ἐν ἱκετηρίαις εὐχαῖς.

Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἐπὶ τῶν στηλῶν καὶ προσκυνημάτων ὁ θανὼν καλεῖται ἐν Ὁσίρει τελειωθείς, ἢ δεδικαιωμένος, ἢ ἀπλῶς μακαρίτης. Αἱ εὐκτήριοι στῆλαι

εἶνε ἐπὶ τὸ καλλιτεχνικώτερον ἐξειργασμέναι παρὰ ἐκεί-
νας τῆς προγενεστέρας ἐποχῆς· ἐκτὸς τῆς ἱκετηρίας εὐ-
χῆς Ὅσιρει τῷ χθονίῳ θεῷ, φέρουσιν ἔτι τὸ ὄνομα τοῦ
βασιλεύοντος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ τὸ ἔτος τῆς
βασιλείας αὐτοῦ· ἔπειτα τοὺς τίτλους καὶ τὴν γενεα-
λογίαν τοῦ θανόντος, καὶ περίληψιν τῆς βιογραφίας αὐ-
τοῦ, ἀπαρίθμῃσιν τῶν ἀρετῶν, ἐκδουλεύσεων καὶ λει-
τουργιῶν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ ὑπὲρ τῆς χώρας καὶ
ἄλλων κατορθωμάτων. Ἐν κεφαλίδι τῶν προσκυνημά-
των γέγραπται πάντοτε : « Ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τὸ προσ-
κύνημα » ἀπόδειξις τῶν φιλοβασιλικῶν φρονημάτων τῶν
Αἰγυπτίων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, οἵτινες εὐχόμενοι ὑπὲρ
τοῦ θανόντος δὲν ἠμέλουν νὰ εὐχηθῶσιν ἐν πρώτοις ὑπὲρ
τοῦ βασιλέως.

Ἐπὶ τῆς νέας μοναρχίας, ἀπὸ τῆς ΙΗ' δυναστείας
μέχρις Ἀλεξάνδρου, ἠκμασαν ἐν Αἰγύπτῳ αἱ καλαὶ τέ-
χναι, ἡ πολυτέλεια, ὁ ἀνετος βίος καὶ αἱ πομπώδεις
ταφαί. Ὁ ἐπιτάφιος σηκὸς ἐλάβανε σχῆμα ναϊδίου πε-
ρικαλλοῦς μετὰ περιστυλίου καὶ δρόμου σφιγγῶν· οἱ θά-
λαμοι ἦσαν εὐρύχωροι καὶ διηρημένοι ὡς ἐν ταῖς ναοῖς τῶν
θεῶν. Ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις ἦτο πλουσία, τὰ χρώ-
ματα τῶν τοιχογραφιῶν πικρία καὶ ζωντὰ· ἀντὶ τῶν
ὀγκωδῶν λείων στηλῶν τῆς παλαιᾶς μοναρχίας, οἰκίονες
ἦσαν ἐπιμελῶς ἐξειργασμένοι, ῥαβδωτοί, φέροντες κιονό-
κρανα ἐν σχήματι ἐξανθοῦντος λωτοῦ· οἱ ἀνδριάντες καὶ
ἄλλα ὁμοιώματα τοῦ θανόντος δὲν ἴσταντο πλέον ἐν ὀ-
πισθοδόμῳ κρυπτῷ, ἐν γωνίᾳ καὶ παραθύρῳ, ἀλλ' ἐν κόγ-
χαις καὶ θυρώμασι καὶ ζωοθήκαις θαλάμων εἰςδεχομέ-
νων τὸ ἔξωθεν φῶς, ἢ ἐπὶ βάθρων, ἐν τοῖς μεσοκιονίοις
τοῦ σηκαῦ. Ἐνίοτε παρετίθεντο τράπεζαι τῆς προθέ-
σεως τῶν προσφορῶν ἐκ λίθου συκνίτου ἢ ἀλαβάστρου,

ἐπὶ δὲ τῶν κορυφῶν στηλῶν ἐπεγράφοντο ἱερογλυφικοῖς γράμμασι ἐλεγεία καὶ ὕμνοι Ἡλίῳ μεγάλῳ θεῷ.

Αἱ τοιχογραφίαι σπανίως παρίστανον ἐπεισόδια τοῦ οἰκιακοῦ καὶ ἀγροτικοῦ βίου· ἐξ ἐναντίας τὰ ἀντικείμενα ἦσαν σκηναὶ ἱστορικαὶ ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ, πολιτικοῦ ἢ στρατιωτικοῦ βίου. Τὰ λοιπὰ τοῦ τοίχου ἐκάλυπτον περικοπαὶ ἢ κεφάλαια ὁλόκληρα τῆς Νεκροβίβλου. Νῦν κατὰ πρῶτον ἀπαντῶσι παραστάσεις θεῶν. Ἐντὸς τοῦ ἀδύτου εὐρίσκοντο ἀνάγλυφα εἰκονίσματα παριστάοντα τὸν θανόντα μεταξὺ τῆς Ἰσιδος καὶ Νέφθυος, ἢ ἐνώπιον τῶν ἐν Ἀμένθῃ θεῶν. Αἱ εὐκτήριοι στηλαι, τὰ λεγόμενα προσκυνήματα, περιεῖχον εὐχὰς Ὅσιρει χθονίῳ· ἐν κεφαλίδι εἰκονίζετο ἐξ ἐνὸς μὲν Ὅσιρις προσδεχόμενος τὴν προσκύνησιν καὶ τὰς προσφορὰς τοῦ θανόντος· ἐξ ἄλλου δὲ αὐτὸς ὁ θανὼν προσδεχόμενος τῶν οἰκείων τὰς εὐχὰς καὶ τὰ ἐναγίσματα.

Ξενοκρατουμένης τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ Πτολεμαίων καὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων οἱ ἐπιτάφιοι σηκοὶ δὲν συνειθίζοντο πλέον· καὶ ἂν ἐκτίζοντο ἐνίοτε τοιοῦτοι ἢ διακόσμησις αὐτῶν ἐγίνετο ἀτελής. Τράπεζαι τῆς προθέσεως σπανίως παρετίθεντο· αἱ ἀναγραφαὶ τῶν προσκυνημάτων ἀνεγινώσκοντο ἡλλοιωμέναι διὰ παρεισάκτων φράσεων ὑποσημαινουσῶν νέας τινὰς ιδέας καὶ ἀρχάς.

Ἐν μέσῃ τοῦ ἀνωγαίου τούτου σηκοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν παραθύρῳ, εὐρίσκετο πάντοτε ὁπῇ βόθρου βυθίως, καθέτως ὠρυγμένου, τετραπλεύρου τὸ σχῆμα καὶ γύρωθεν διὰ λίθων ἢ πλίνθων ὀπτῶν ἐνδεδυμένου μέχρι τῆς θεμελιώδους πέτρας, ὅπου ὁ βόθρος ἐξηκολούθει ἐντὸς αὐτῆς λελαξευμένος, εἰς βάθος δέκκῃ ἢ δώδεκα, ἐνίοτε δὲ καὶ τριάκοντα μέτρων. Ὁ βόθρος οὗτος, δι' ὅπῃς ἐν μιᾷ τῶν πλευρῶν τοῦ πυθμένου αὐτοῦ, ἔφερεν εἰς σύριγγα ὀρίζοντίως λελαξευμένην ἐντὸς τῆς πέτρας, καὶ

λήγουσαν εἰς κρύπτην νεκροδόχον, τὸ καθ' ἑαυτὸ ὑπόγαιον, ἦτοι τὸ αἶδιον τοῦ τεθνεῶτος κατοικητήριον.

Ἡ ὑπόгаιος κρύπτη, ἐντὸς τῆς πέτρας ἐσκαμμένη, καὶ ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς βίας καὶ βεβηλώσεως διὰ λιθοδομίας καὶ ἀμμοχώστου πληρώσεως καὶ ἐξαφανίσεως τοῦ βόθρου ἐντελῶς ἐξησφαλισμένη, ἐπὶ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς ἀρχαίας μοναρχίας σπανιώτατα ἔφερε ἐπὶ τῶν τοίχων κοσμήματα ἢ ἐπιγραφάς. Ἡ ἀπλότης καὶ τὸ σεμνὸν μεγαλεῖον ἦσαν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ ταύτης τῆς ἐποχῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου θαλάμου ἔκειτο ἡ τὸ νεκρὸν σῶμα περιέχουσα λάρναξ, ἐκ λίθου ἐπὶ τὸ πλεῖστον πωρείου, ἄλλοτε δὲ ἐκ λίθου αἰθιοπικοῦ ἢ ἐκ συηνίτου πορφυρεῦ, τετράπλευρος καὶ αὐτῇ, καλυπτομένη ὑπὸ κυρτῆς πλακῆς καὶ φέρουσα κυβοειδῇ ἀκρωτήρια. Αἱ ἐπὶ τῆς λάρνακος ἐπιγραφαὶ ἀνέφερον ἀπλῶς τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ θανόντος, σπανίως δὲ καὶ εὐχὰς τινὰς ὑπὲρ δικαιοῦσεως αὐτοῦ ἐν Ἀμένθῃ. Κύκλῳ τῆς λάρνακος ἐσκορπίζετο τέφρα θυμάτων, ἐντὸς δὲ αὐτῆς κατετίθετο ἡ τὸ σῶμα περιέχουσα σορὸς ἐκ σπινίδων συγκρατουμένων διὰ ξυλοκάρφων. Ἐπὶ τῆς σοροῦ ἐγράφοντο ἱερὰ τινὰ λόγια, καὶ ἐντὸς αὐτῆς κατετίθετο τὸ σῶμα ἀτελῶς τεταριχευμένον καὶ σινδόνι ἐντετυλιγμένον, ἀναδίδον ἐλαφρὰν τινὰ κεδρίαν ὁσμήν.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς μέσης μοναρχίας ὀλίγοι τάφοι σώζονται καὶ οὗτοι ἐν Θήβαις. Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς κρύπτης οἰκονομία δὲν φέρει πλέον τὴν ἀπλότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐκεῖνο τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Παρὰ τὴν λάρνακα καὶ τὰ τοιχία τοῦ ὑπογαίου εὐρίσκειτις σεσωρευμένα καθίσματα, τραπέζας, ὑποπόδια, ἀγγεῖα πλήρη τέφρας θυμάτων, ὕδρεϊα, κανίστρια φέροντα σιτία καὶ τρωγάλια, λείψανα περιδείπνων, ἐναγισμάτων καὶ χοῶν.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος κατετίθετο ἡ νεκροφόρος σορὸς,

ἥς ἡ πύελος ἦτο μονόξυλος καὶ πεποικιλμένη διὰ γραφῶν καὶ συμπλεγμάτων ἀνθοῦντος λωτοῦ, ἡ δὲ ἐπικλείουσα σάνις, ἔφερε τύπον ἀνθρωποειδῆ, ζωγραφητὸν δι' ὀξέων χρωμάτων, καὶ τὸ μὲν πρόσωπον ἔφερε χρῶμα ὑποκίτρινον καὶ λευκόν, ἐνίοτε δὲ μελανωπόν· κάτωθεν δὲ τοῦ περὶ τὸν τράχηλον κοσμήματος, τοῦ λεγομένου κλοιοῦ, ἀπεικονίζοντο βασιλίσκος καὶ γύψ, τῆς ἄνω καὶ κάτω χώρας τὸ βασιλείον ἐγκαλλώπισμα· παρὰ τοὺς πόδας εἰκονίζοντο Ἴσις καὶ Νέφθυς, ἐν πένθει γονυκλιτοῦσαι, δίκην θρηνητριῶν.

Ἐντὸς τῆς σοροῦ παρὰ τὸ σῶμα, κατετίθεντο ἐντάφια κτερίσματα, σκεύη διάφορα καὶ ὅπλα. Τοῦ σώματος ἡ ταριχεία ἦτο ἀτελής· τὰ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν εὐρισκόμενα σώματα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶνε κίτρινα, ξηρὰ καὶ εὐθρυπτα· ἡ σπαργάνωσις τοῦ σώματος διὰ ταινιῶν φαίνεται ὅτι δὲν ἐγίνετο μετὰ τὴν ταρίχευσιν εἰ μὴ παρὰ νεκροῖς ἀρχόντων καὶ πλουσίων, ἢ ἄλλως τῷ γένει διαφερόντων. Κοινῶς τὰ σώματα εἶνε σινδόνι ἐντετυλιγμένα, καὶ αὐτῇ ἐπικείται σινδὼν ἄλλη κατὰ μῆκος ἠπλωμένη καὶ καλύπτουσα τὸν νεκρόν. Ἐπὶ τοῦ μικροῦ δακτύλου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὀρᾶται δακτύλιος φέρων σκαραβαῖον. Χαμαὶ παρὰ τὴν λάρνακα ὀρῶνται τῇδε· κάκεισε ἐρριμμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκ ξύλου συκομωρέας ἢ καὶ περσεᾶς ἀγαλμάτια ξύλινα, παριστάνοντα τοὺς θεοὺς Ὅσιριν, Ἴσιν καὶ Νέφθυν, καὶ ἄλλα ὁμοιώματα τοῦ μεταστάντος.

Ἐπὶ τῆς νέας μοναρχίας παρατηρεῖται ἀπανταχοῦ κατὰ κόρον διακόσμησις τῆς κρύπτης καὶ περισσόθρησκος εἰκονολατρεία. Παρὰ τὰ ἐγκλειστα ἐν τῇ σορῷ ἐντάφια κτερίσματα, καὶ παρὰ τὰ τὴν κρύπτην κοσμοῦντα σκεύη, ὕδρεϊα, τραπέζας, κλίνας, στεφάνους ἐξ ἀνθέων, κύλικας καὶ οἰνοχόας, ἐπιπολάζουσι νῦν τὰ ἐντάφια εἰ-

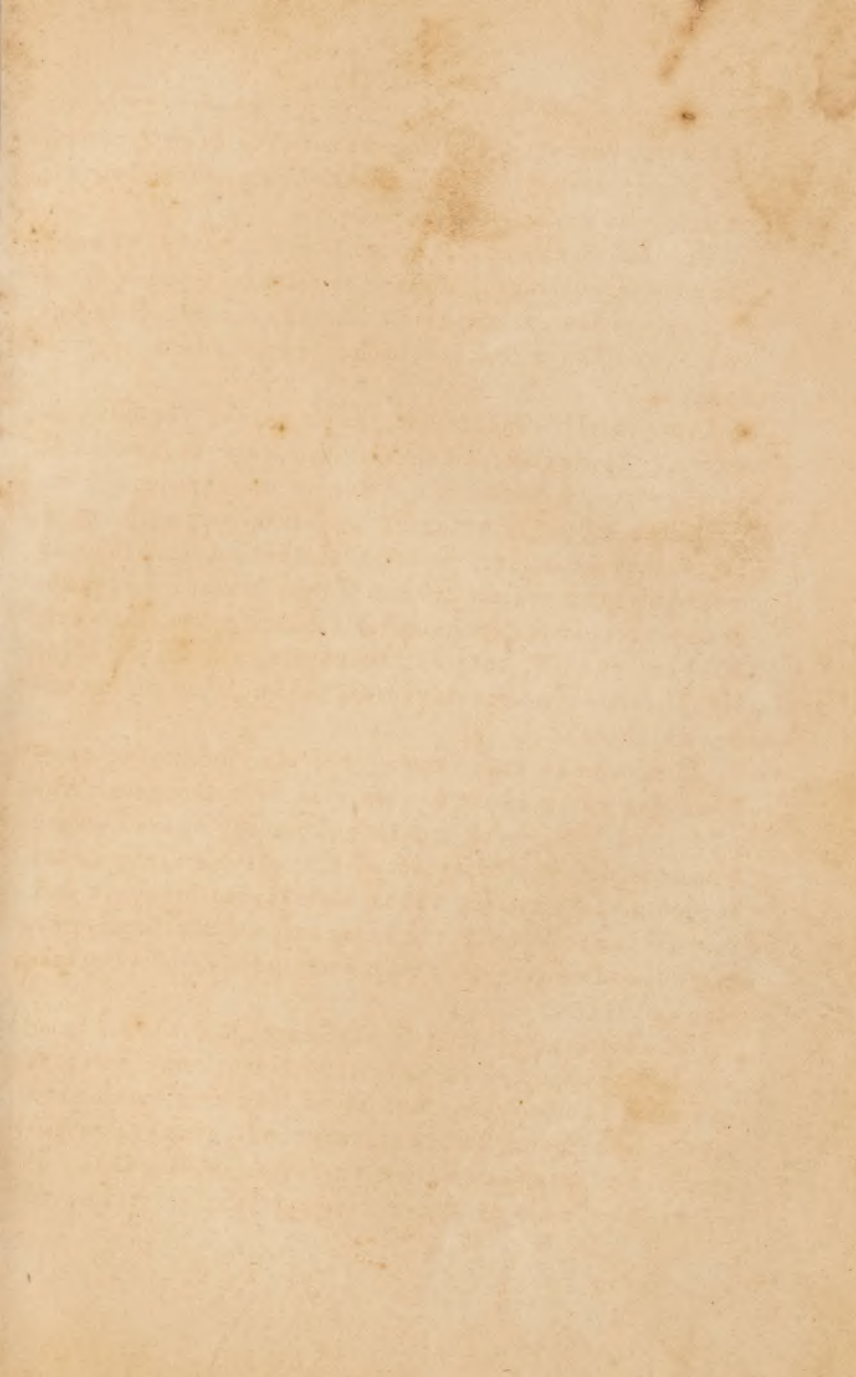
δῶλια τοῦ θανόντος, σπανίως ἀπαντῶντα ἐν ταῖς ταφαῖς τῆς μέσης μοναρχίας, καὶ παντελῶς ἄγνωστα ἐν ταῖς ταφαῖς τῶν ἀρχαίων δυναστειῶν.

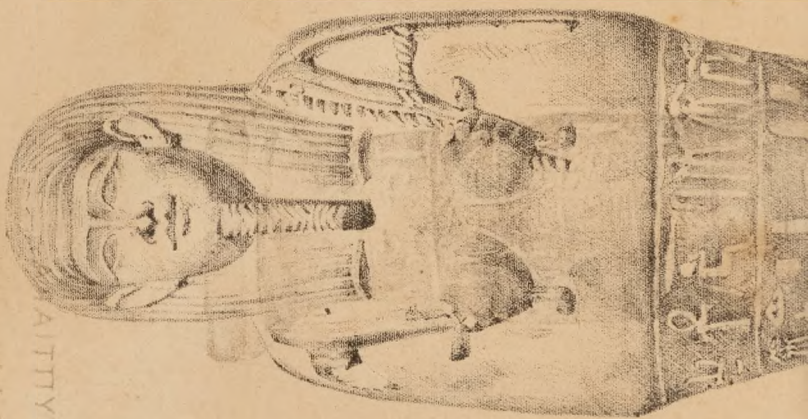
Τὰ εἰδῶλια τοῦ τὸν βίον μετηλλαχότος καὶ ἐν τῇ σοφῇ ἀναπαυομένου νεκροῦ, ἄλλοτε εἶνε ἐγκεκλεισμένα ἐντὸς ἐσφραγισμένων καὶ παρὰ τὴν λάρνακα ἀποκειμένων θηκῶν, καὶ ἄλλοτε κατὰ δεκάδας ἐσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ἀπὸ τῆς ΙΗ' θηβαΐτιδος, μέχρι τέλους τῆς ΚΕ' αἰθιοπικῆς δυναστείας, τὰ εἰδῶλια εἶνε κατασκευασμένα ἐξ ἀλαβάστρου, ἢ βασανίτου, ἢ συηνίτου, ἢ ὀφιήτου, ἢ τιτανώδους λίθου, ἢ στεατίτου, ἢ ἐκ λιθίας μορρίνης, ἢ ἐκ ξύλου συκομωρέας, τὰ παρὰ Ἡροδότῳ μνημονευόμενα παραδείγματα νεκρῶν ξύλινα. Τὰ ἐξ ἀργίλου δι' ἐγκαύσεως πρασινωπῶς βερενικωμένα εἰδῶλια σπανίζουσιν ἔτι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ΚΤ' σαΐτιδος δυναστείας καὶ ἐφεξῆς μέχρι Πτολεμαίων γίνονται πάγκοινα, καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων ἐκλείπουσιν ὀλοτελῶς.

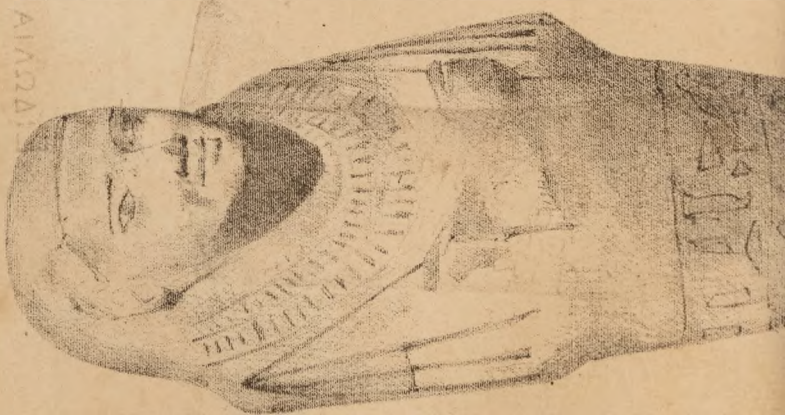
Ἰδιάζουσιν ἐν ταῖς ταφαῖς τῆς νέας μοναρχίας προσθήκη εἶνε τὰ ἐπιτάφια ἀγγεῖα, τὰ δὲ καλούμενα Κανώβια, τὰ περιέχοντα τὰ ἐκ τοῦ παρεσχισμένου νεκροῦ σώματος πρὸ τῆς ταριχεύσεως ἐξηρημένα σπλάγχνα καὶ ἐντόσθια. Τὰ κανώβια ταῦτα εὗρίσκονται ἰστάμενα ἀνὰ ἓν παρ' ἐκάστη γωνίᾳ τῆς λάρνακος, ἢ ἀποτεθειμένα ἐντὸς θυρωμάτων, ἐν τῇ πέτρᾳ ἐσκαμμένων, τῶν λεγομένων ζφοθηκῶν.

Τὰ κανώβια, συνήθως ἐξ ἀλαβάστρου, πολλάκις ὁμῶς καὶ ἐκ μαρμαρίου ἢ ἐκ βασανίτου λίθου, εἶνε πάντοτε τέσσαρα, ὁμοιόσχημα, καὶ μόνον κατὰ τὰ ἐπιπώματα αὐτῶν διαφέροντα. Ταῦτα φέρουσι τύπον, κεφαλῆς ἀνθρώπου μὲν τὸ περιέχον τὰ παχέα ἔντερα, κυνοκεφάλου δὲ τὸ περιλαμβάνον τὰ λεπτὰ ἔντερα, κυνὸς τὸ τρίτον, τὸ

ΑΙΤΤΥΛΙΑ ΑΙΛΑΔΑ

σεργιανὰ Λεπτοκόκο πύτ «Ε'

ΕΙΔΩΛΙΑ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΑ

Ἐκ τῆς συλλογῆς I. Δημητρίου

ἐγκλειῖον τοὺς πνεύμονας καὶ τὴν καρδίαν, ἱέρακος τὸ τέταρτον, τὸ διαφυλάττον τὸ ἥπαρ καὶ τὴν χολήν.

Παρὰ ταῦτα ὑπάρχουσιν ἔτι ἀγγεῖα ἀλαβάστρινά πλήρη κεδρίας, ὅπου βαλσάμου, μύρων καὶ ἄρωμάτων παντοειδῶν· ὑδρίαι ὀρειχάλκινοι διὰ τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγιασμοῦ, σάνιδες προσκυνημάτων καὶ εἰκόνων τῶν θεῶν, ἀγαλμάτια ξύλινα χροιακὰ καὶ ἐπίχρυσα, εἰκονίζοντα τοὺς χθονίους θεούς, τὸν Ὁσίριν, καὶ τὰς ἀδελφάς του Ἴσιν καὶ Νέφθυν ἐκατέρωθεν, ἐν σχήματι θρηνητριῶν.

Ἀπὸ τῆς ΙΗ' θηβαίτιδος, μέχρι τῆς ΚΑ' τανίτιδος δυναστείας, αἱ ἐν Μέμφει ταφαὶ ἔχουσι τὰς λάρνακας ἐκ συηνίτου λίθου λελαξευμένας, ἐν σχήματι ὁμοίῳ τῆς ἔνδον λιθίνης νεκροθήκης· ἀμφοτέρων τὰ ἐπιθέματα φέρουσιν ἀνάγλυφον τύπον ἀνθρωποειδῆ ἐσπαργανωμένου νεκροῦ, οὗ τὸ πρόσωπον παρίσταται ἀσκεπές, αἱ δὲ χεῖρες ἐξέρχονται τῶν ἐνταφίων σπαργάνων ἐσταυρωμέναι καὶ κρατοῦσαι τὸ Ταῦ ἢ τοι τὸ σταυροειδές σύμβολον τῆς αἰωνίου ζωῆς. Αἱ λάρνακες ἔξωθεν δὲν φέρουσι κοσμήματα· τὸ ἀνθρωποειδές ἐπίθεμα μόνον φέρει ἀπλουστάτην, ἀπὸ τοῦ στήθους εἰς τοὺς πόδας κατῆκυσαν εὐχετικὴν ἐπιγραφὴν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι· «Προς-»
 »κύνημα Ὁσίρει χθονίῳ τῷ ἐν Ἀμένθῃ, ἐπὶ τῷ προσδέ-»
 »ξασθαι τὰ προσφερόμενα ἐναγίσματα καὶ τὰ ἄλλα τὰ
 »νομιζόμενα ὑπὲρ τοῦ τελειωθέντος δεῖνα, τοῦ μακαρί-»
 »του, υἱοῦ τοῦ δεῖνα, τοῦ τεχθέντος ἐκ τῆς δεσποίνης
 »δεῖνα τῆς μακαρίτιδος». Ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς μονολίθου πυέλου εἶνε ἐγκεχαραγμέναι εἰκόνες χθονίων θεῶν.

Αἱ ἐν τῇ λιθίνῃ νεκροθήκῃ μομίαι, ἐκ τῆς ταριχεύσεως λαμβάνουσι χρῶμα μελανωπὸν, καὶ ἐκ τῆς ἀποξηράνσεως γίνονται εὐθρυπτοί. Τὸ κοῖλον τοῦ θώρακος βρίθαι πλήθους μικρολογικῶν φυλακτηρίων, οἷα τὰ ἐκ λιθίας μορρίνης ἐν σχήματι Ταῦ ἱερὰ σύμβολα, αἱ ἐκ λί-

θου πορφυρίτου ἢ σαρδίου ἀμυγδαλοειδεῖς καρδίαι καὶ μικρὰ βατράχια, τὰ ἐκ πρασίνου λίθου νειλομέτριχ, καὶ τὰ ὅμοια. Ἐκτὸς τοῦ περὶ τὸν μικρὸν δάκτυλον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς σκαραβαιοφόρου δακτυλίου, ἀπαντῶσι, παρακείμενοι τῷ σώματι, μεγάλοςχημοι ἄλλοι σκαραβαῖοι ἐπὶ τῆς πλατείας βάσεως τῶν ὁποίων ἀναγινώσκονται περικοπαὶ τῆς Νεκροβίβλου.

Ἀρχομένης τῆς ΚΕ' αἰθιοπικῆς δυναστείας, δὲν ἀπαντῶσιν ἐν Μέρφει εἰ μὴ πενιχραὶ ταφαὶ καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξια· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ΚΣ' σαΐτιδος δυναστείας, μέχρι τῆς κατακτῆσεως τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, ἀκμάζει καὶ πάλιν ἡ περὶ τὰς ταφὰς πολυτέλεια· αἱ περικαλλεῖς καὶ μεγάλαι ἐκ συηνίτου λίθου λάρνακες λαξεύονται μονόλιθοι καὶ ὀρθογωνίως τετράπλευροι, μόνον πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς κυρταί, ἢ φέρουσαι τύπον ἀνθρωποειδῆ, ὅπως αἱ ἔνδον περιεχόμεναι νεκροθῆκαι, αἵτινες μονόλιθοι καὶ αὐταί, ἐκ συηνίτου ἢ βασανίτου λίθου, εἶνε ἐπὶ τὸ καλλιτεχνικώτερον λεπτῶς ἐπεξεργασμένοι. Ἐντὸς τοῦ θώρακος τοῦ νεκροῦ σώματος καὶ περὶ αὐτὸ ἀπόκειται πληθὺς μικροποιήτων φυλακτηρίων, σκαραβαίων καὶ πολυειδῶν ἱερῶν συμβόλων, καὶ τινα θεῶν μικρογλαφυρὰ ἀγαλμάτια.

Ἐπὶ Πτολεμαίῳ καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐξακολουθοῦσιν αἱ παλαιαὶ παραδόσεις τῶν χρόνων τῶν ἐκ Σαΐος καὶ ἐκ Σεβεννύτου δυναστειῶν. Αἱ μεγάλοι ὀρθογώνιοι καὶ περὶ τὴν κεφαλὴν κυρταὶ μονόλιθοι λάρνακες, ὅπως καὶ αἱ ἐμπεριεχόμεναι νεκροθῆκαι, γέμουσιν ἐκκατοστύων καλλιτεχνικῶς ἐγκεχαραγμένων μικρογραφικῶν εἰκονισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν. Αἱ ἐν αὐταῖς μορφαὶ εἶνε ἀξιοσημεῖωτοι διὰ τὰ πλούσια αὐτῶν κοσμήματα· χρυσοῦν προσωπεῖον μετὰ κυανοῦ καλύμματος σκεπάζουσι τὴν ὑπ' αὐτὰ διὰ στενῶν ὀθόνης ταινιῶν ἐσπαρ-

γανωμένην κεφαλὴν· τὰ περὶ τὸ στῆθος καὶ τὸ ὑπογάστριον καὶ τὰ σκέλη ἐντάφια σπάργανα καλύπτουσι διάφοροι ἐκ ναστοχάρτου ποικιλόχροοι καὶ ἐπίχρυσοι καλλωπισμοί.

* Ἄλλως ἔχουσι τὰ περὶ τὰς ἐν Θήβαις ταφὰς ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς νέας μοναρχίας. Εἰς τὰ ὑπόγαια τῆς νεκροπόλεως τῶν Θηβῶν, ἀπὸ τῆς ΙΗ' θηβαίτιδος δυναστείας, δὲν ἀπαιτῶσι εἰ μὴ ξύλιναι σωροὶ πεποικιλμένοι ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς διὰ μελαίνων γραφῶν. Τῆς ἔνδον κειμένης ξυλίνης νεκροθήκης τὸ ἐπίθεμα, φέρον τύπον ἐσπαργανωμένου νεκροῦ, ἔχει τὸ πρόσωπον ζωγραφητὸν διὰ χρώματος ῥοδίνου ἢ χρυσοῦ· ἐπὶ τοῦ στῆθους εἰκονίζεται γυψ ἔχων τὰς πτέρυγας ἀναπεπταμένας· αἱ ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ εἶνε γεγραμμέναι διὰ χρώματος κιτρίνου.

Αἱ σοροὶ τῆς ΙΘ' θηβαίτιδος δυναστείας καλύπτονται διὰ κιτρίνης βερενικωμένης βαφῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶνε ἐζωγραφημένοι πολupoίκιλοι παραστάσεις διαφόρων χρωμάτων· τὸ πλῆθος τῶν κοσμηματογραφιῶν καταντᾷ εἰς ὑπερβολήν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔνδον τῆς σοροῦ δὲν ἐλαττοῦνται τῆς δι' εἰκόνων καὶ παραστάσεων περικοσμήσεως, ἐν αἷς προέχουσι τὰ εἰκονίσματα τῶν χθονίων θεῶν ζωγραφητὰ διὰ χρωμάτων ζωηρῶν ἐπὶ ἐδάφους φαιοῦ.

Ἡ ἐντὸς τῆς σοροῦ ξυλίνη νεκροθήκη, ἐνίοτε διπλῇ καὶ τριπλῇ, ἐσώκλειστος ἢ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης, εἶνε ὁμοίως πεποικιλμένη καὶ ζωγραφητή. Ἡ περιεχομένη μορμία τοῦ νεκροῦ εἶνε στενῶς καὶ λεπτομερῶς ἐντετυλιγμένη ἐν τοῖς οἰκείοις σπαργάνοις, τὸ σῶμα εἶνε κίτρινον καὶ ὑποστίλβον· οἱ ὄνυχες τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν φέρουσι δι' ἐγχρίσεως κύπρου ἐρυθρόξανθον χροιάν· τὰ μέλη κλινόμενα κάμπτουσι ὑγροτέρως ἐν ταῖς ἀρθρώσεσιν· ἡ ἀριστερὰ χεὶρ φέρει ἐπὶ τοῦ μικροῦ δακτύλου σκα-

ραβαῖον. Ἐνίοτε παρὰ τῷ νεκρῷ σώματι ἀπόκειται πά-
πυρου εἰλητάριον περιέχον τῆς Νεκροβίβλου περικοπᾶς
ἢ καὶ ὁλόκληρα κεφάλαια· ἄλλοτε ὁ πάπυρος ἐξειλιγμέ-
νος ἐν μέρει ἀπλοῦται ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἄνω-
θεν τῶν σπαργάνων.

Ἀπὸ τῆς ΚΒ' βουβαστίτιδος, μέχρι τέλους τῆς ΚΓ'
σαίτιδος δυναστείας, αἱ Θῆβαι παρουσιάζουσιν εἰς τὰς
ταφὰς ἰδίαν ἐπιμέλειαν περὶ τὰς σορούς, αἵτινες στίλ-
βουσιν ἐκ τῶν ζωγραφημάτων. Εὐλινοὶ, καὶ ἔχουσιν
σχῆμα ὀρθογωνίου κύβου, φέρουσιν ὡσαύτως ἀκρωτήρια
κυβοειδῆ· οὗσαι δὲ διὰ ψιμυθίου κεχρωματισμέναι λευ-
καί, ἢ φυλάττουσαι τὸ φυσικὸν τοῦ ξύλου χρῶμα, κ-
λύπτονται δι' εἰκόνων τῶν χθονίων θεῶν, μετ' ἐπεξηγη-
ματικῶν ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν, γεγραμμένων διὰ χρώ-
ματος πρασίνου βαθέος. Αἱ ἐν αὐταῖς περικλειόμεναι μο-
νόξυλοι νεκροθήκαι, φέρουσι τύπον ἀνθρωποειδῆ, καὶ
ἔχουσι τὸ πρόσωπον ἐπίχρυσον ἢ ῥόδινον ἢ ἐρυθρόν. Τὸ
ξύλον διατηρεῖ ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ φυσικὸν τοῦ χρῶμα,
αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ γεγραμμέναι ἀπλῶς διὰ γραφίδος.

Ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατό-
ρων τὰ ὑπόγαια εἶνε μᾶλλον χαμηλὰ στενόχωρα καὶ ἄρ-
ρυθμα· αἱ σοροὶ εἶνε ἐσκευασμέναι ἐκ σανίδων λεπτῶν
καὶ πενιχραί· ξύλινα σανδάλια καὶ προσκεφάλαια, ἀγγεῖα
πήλινα, καὶ πάπυροι περιέχοντες οὐχὶ μόνον νεκρωσί-
μους εὐχὰς ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικὰ συμβόλαια καὶ συγγρα-
φὰς ἱερατικὰς ἀπόκεινται ἐντὸς τῆς νεκροθήκης παρὰ τῷ
νεκρῷ.

Κατὰ μικρὸν αἱ ἐν Αἰγύπτῳ ταφαὶ ἐν τε τῇ ἄνω χώρᾳ
καὶ τῇ κάτω ἐν Θήβαις καὶ ἐν Μέμφει, ἀπαβάλλουσι
τὴν πρόην λαμπρότητα καὶ καλλιτεχνίαν. Ἐπὶ βυζαν-
τινῶν αὐτοκρατόρων, τὰ νεκρὰ σώματα ἀδεξίως ταρι-
χευόμενα παρουσιάζουσι μομίας μελαίνας διὰ κοινῆς κε-

δρίας καὶ ἀδρῶν ὀθονίων ἐσκευασμένας. Καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ δῆθεν ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ δὲν εἶνε εἰ μὴ ἀμαθῶν ἐνταφιαστῶν ἀγροῦ καὶ ἀπομιμήσεις, ἄνευ νοήματος, καὶ στερούμεναι οὔας δῆποτε σημασίας.

Ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὰ τὰ ἔχνη τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Αἰγυπτίων θρησκευματος ἐκλείπουσιν ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν μοριῶν τῆς βυζαντινῆς καὶ ἀραβικῆς ἐποχῆς· οἱ ἐντὸς τῶν νεκροθηκῶν πάπυροι, ἀντὶ ἱερογλυφικῶν περικοπῶν τῆς Νεκροβίβλου, περιέχουσιν ἐν αἰγυπτίᾳ φωνῇ δι' ἑλληνικῶν γραμμάτων γεγραμμένα ἀγίων συναξάρια, καὶ ἑλληνικὰς νεκρωσίμους εὐχάς, ἢ ἐπιγραφάς. Πάπυρος τοιοῦτος εὐρέθη ἐπὶ μομίας χριστιανικῆς ἐξ Ἑρμώνθιος ἔχουσα ὡς ἐξῆς: «Ἐγράφη μηνὶ Παῦνί, ἰνδικτυῶνι τρίτῃ, » ἐπὶ Μαωμέτ, ἀμηρᾷ εὐκλεοῦς τῆς τοπαρχίας Ἑρμών- » θιος καὶ Χαήλ, υἱοῦ Ψεμώλ, λαμπροτάτου διοικητοῦ » ἐπὶ κάστρου Μεμνονίων, ἔτους Διοκλητιανοῦ βασιλείως » υνα, καὶ ἔτους Σαρακινῶν ρις. » Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον, ὅτι ἐν ἔτει 734 καθ' ἡμέας, ἤτοι ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος Γ' Ἰσαύρου ἐν Βυζαντίῳ, καὶ ἐπὶ Hashim χαλίφου τῶν Ἀράβων, ἐξηκολούθει ἀκόμη ἡ ταριχεία τῶν νεκρῶν μετὰ τῶν χριστιανῶν Αἰγυπτίων.

Ταῦτα περὶ τῶν ταφῶν τῶν προεχουσῶν τάξεων ἐν Αἰγύπτῳ. Διὰ τὰς τυχάς τῶν πολλῶν ἐκ τοῦ ὄχλου, ἐν ταῖς κατὰ τόπους νεκροπόλεσιν ὑπῆρχον βόθροι καὶ σύριγγες ἄγουσαι ὑπὸ σωροὺς χωμάτων εἰς κρύπτας ἐκ πλίνθων ὠμῶν, ὅπου ἐσωρεύετο πληθὺς εὐτελῶς ἢ καὶ οὐδόλως τεταριχευμένων νεκρῶν. Πολλάκις γίνεται λόγος ἐν τοῖς παπύροις περὶ κοινῶν καὶ εὐτελῶν ταφῶν, ὅπου τὰ σώματα ἔκειντο ἀδιακρίτως, ἄνευ θήκης καὶ ἐπιγραφῆς, τεθαμμένα ὑπὸ τὸ χῶμα ἢ ἐν κεραμίσις. Ἀπανταχοῦ δρῶνται τὰ ἐρείπια τοιούτων νεκροπόλεων ἐκτισμένων διὰ πλίνθων ὠμῶν. Τὰ καλύπτοντα χῶματα

βρίθουσι τεθραυσμένων ἀγγείων πηλίνων, ἐν οἷς καὶ συν-
 τρίμματα εἰδωλίων, καὶ σχηματίζουσι γεωλοφίας, ὑπὸ
 τὰς ὁποίας, ἀνασκαπτομένας, διακρίνονται ἀλλεπάλ-
 ληλα στρώματα νεκροδόχων κεραμίων καὶ σκελετῶν.

Τὰ ἐπὶ τῆς νέας μοναρχίας μεταξὺ τῶν ἐνταφίων κτε-
 ρισμάτων ὑπερπλεονάζοντα εἰδώλια εἶνε ἄξια σημειώ-
 σεως, καὶ χρήζουσιν ἰδίας ἐρμηνείας, ὡς παρομαρτοῦντα
 νέῳ τινὶ δόγματι τῆς τότε ἐποχῆς, περὶ τῆς ἐν ᾧ δου
 διατριβῆς καὶ περιπλάνησεως τῆς ψυχῆς, ὡς ἐν καθαρ-
 τηρίῳ, πρὸ τῆς τελείας ἀναμορφώσεως καὶ ἐπαναγωγῆς
 εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος, διὰ τῆς ἐλλάμψεως αὐτῆς ἐν τῷ
 νεκρῷ σώματι καὶ ἀναστάσεως πρὸς ζωὴν τὴν αἰδίου.
 Κατὰ τὴν παλαιὰν τῶν Αἰγυπτίων θεοσοφίαν, ὁ ἄνθρω-
 πος ἦτο ὃν σύνθετον ἐκ τεσσάρων στοιχείων· πρῶτον, τὸ
 ἐπὶ γῆς ὄρατὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον μετὰ θάνατον παρεδί-
 δετο τοῖς καλχυταῖς ἥτοι ἐνταφισταῖς, πρὸς ταριχείαν
 καὶ κατὰθεσιν εἰς τὴν λεγομένην ἄλῃαν ἥτοι ταφᾶς
 τῶν πρὸς δύοσιν κειμένων πάντοτε νεκροπόλεων, δεύτε-
 ρον, ἡ ἀπαλλαγεῖσα τοῦ γήινου σώματος, καὶ ἐν τῷ
 ὑποχθονίῳ τόπῳ Ἀμένθῃ πλανωμένη σκιά, ἥτις ἐν ᾧ δου
 ἐξετέλει τὰ παρὰ τῶν χθονίων κριτῶν ἐπιβαλλόμενα
 ἔργα πρὸς κάθαρσιν τῆς ψυχῆς καὶ δικαίωσιν ἀπὸ τῶν
 μὴ θνασίμων ἀμαρτημάτων· αὐτὴ ἡ σκιά ἀνήρχετο
 κατὰ καιροὺς ἐπὶ γῆς καὶ ἐγένετο ὄρατὴ ἐν νεκροφανείαις·
 τρίτον, ἡ ψυχὴ, ἥτοι ἡ τὰς εὐθύνας τῶν πράξεων τοῦ
 ὑπὲρ γῆν ἀνθρώπου φέρουσα, καὶ μετὰ θάνατον, ἐνώπιον
 τῶν ἐν Ἀμένθῃ κριτῶν, τοῖς θεοῖς ζυγοῖς ὑποτιθεῖσα
 τὴν οἰκείαν ζωὴν νοητὴ οὐσία· τέταρτον, τὸ ἐν τῇ ψυχῇ
 αὐτῇ ἐνυπάρχον φεινὸν καὶ θεοειδὲς πνεῦμα, ἀπόρροια
 τοῦ αἰδίου φωτός, τὸ μετὰ τὴν ᾧ δου δικαίωσιν καὶ τε-
 λείωσιν τῆς ψυχῆς ἐνούμενον αὐτῇ τε καὶ τῷ ἐπὶ γῆς
 σώματι, καὶ μετ' αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐπιγείου καὶ χθονίου κό-

σμου μεθιστάμενον τῷ φωτὶ τοῦ μεγάλου θεοῦ εἰς ζῶν κίῳνιον.

Εἰς τοὺς περὶ διαμονῆς τῆς ψυχῆς ἐν Ἀμένθῃ ἱεροὺς λόγους, καὶ εἰς τὴν πίστιν περὶ ἐξίλασμοῦ τῶν μὴ θανασίμων ἀμαρτημάτων διὰ τῶν δεήσεων καὶ προσφορῶν τῶν ζώντων, τὸ νέον δόγμα ἐπρόθεσε ἐν τῇ Νεκροβίβλῳ διατύπωσιν, καθ' ἣν ἢ ἐν Ἀμένθῃ κατελθοῦσα καὶ ἐκεῖ τὴν σκιάν τοῦ θανόντος περιβληθεῖσα ψυχὴ, ἔπρεπε νὰ καλλιεργῇ τοὺς λειμῶνας τῶν ἡλυσίων πεδίων, καὶ διὰ τῆς δοκιμασίας αὐτῆς νὰ καταταχθῇ μετὰ τὰ δικαιῶν τετελειωμένων, τῶν λεγομένων μακάρων, ἀπολαυσομένη ζῶν τὴν ἀτέλευτον. Σημειῶσαι δέ, ὅτι τὸ παρ' Ἑλληνιστῶν μάκαρες εἶνε λέξις αἰγυπτία, ΜΑΚΑΙΡΟΥ, σημαίνουσα τοὺς ἐν τῇ κρίσει δικαιοθéntας ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας πιστοὺς. Μακάριοι καὶ μακαρίας μνήμης λέγονται καθ' ἡμέρας οἱ ἐν Χριστῷ ἀναπαυθέντες, ὅπως ἐλέγοντο καὶ παρ' Αἰγυπτίοις οἱ ἐν Ὀσίρει τελειωθέντες καὶ δικαιοθέντες· ὁ γὰρ θανὼν δεδικαίωται, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Κατὰ τὸ νέον τοῦτο δόγμα τὰ ἐντάφια εἰδῶλια, ἐν αἰγυπτίᾳ φωνῇ καλούμενα WABTI (SHABTI), ὁμοιώματα, δὲν ἦσαν εἰ μὴ παραστάσεις πολλαπλαεῖ τῆς ἐν Ἀμένθῃ πλανωμένης ἐμψύχου σκιᾶς τοῦ θανόντος, εἰδῶλα καμόντων, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, ὠρισμένα ἵνα ἀντικαθιστῶσι τὸν θανόντα εἰς τὴν ἐν ᾧ δου καλλιέργειαν τῶν ἡλυσίων, κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς Νεκροβίβλου, ἥτις ἐν τῷ ἔκτῳ αὐτῆς κεφαλαίῳ ὀρίζει ὅτι «τὰ ὁμοιώματα δεῖ τελεῖν τὰ ἔργα τὰ ἐν ᾧ δου».

Ἡ ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου περικοπή, ἥτις ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταγράφεται ἢ ἐγγλύφως μετατυποῦται ἐπὶ τῶν εἰδωλίων, ἔχει ὡς ἐξῆς· «Χαίρετε, ὑμεῖς τὰ ὁμοιώματα· πάρεστε ἐμοὶ τῷ ἐν Ὀσίρει τελειωθέντι. Ἴδού

»ἐγὼ ἀπήλλαγμαί πάσης ἁμαρτίας· πάρεστε πρὸς τὸ
 »ἐργάσασθαι τοὺς ἀγρούς, πρὸς τὸ ἀρδεῦσαι αὐτοὺς ἐκ
 »τῶν ὀχετῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀποκομίσαι τὰ χώματα ἀπὸ
 »δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ὅτι δέδοται ἐμοὶ τὸ ἐπικα-
 »λεῖσθαι ὑμᾶς εἰς τὰ ἔργα τὰ ἐν ἄδου· ἐγὼ εἰμι ἐν ὑμῖν,
 »ὁ ἐν Ὁσίρει τελειωθείς, ὃς κατέθηκα ὑμᾶς ἄντ' ἐμοῦ
 »ἐνώπιον τῶν χθονίων θεῶν ἐν Ἀμένθῃ. Ὅτι δέδοται
 »ἐμοὶ τὸ ἐπικαλεῖσθαι ὑμᾶς ἐν παντὶ καιρῷ, εἰς πάντας
 »τοὺς αἰῶνας».

Οὕτω, ἐν ᾧ τὰ ἀρχαιότερα εἰδώλια τῆς μέσης μοναρ-
 χίας εἶνε πραγματικὰ ὁμοιώματα καὶ κατὰ φύσιν εἰκό-
 νες τοῦ θανόντος, οἷος ἐχρημάτιζε ζῶν, ἐξ ἐναντίας, τὰ
 εἰδώλια τῆς νέας μοναρχίας, ἀπὸ τῆς ΙΗ' θηβαΐτιδος
 δυναστείας καὶ ἐφεξῆς, φέρουσι τύπον ἀνθρωποειδῆ, Ὁ-
 σίρει παραπλήσιον, καὶ φέροντα τὰς Ὁσίρεως ἐπὶ τῷ
 σώματι περιβολάς, ὅμοιον τῷ ἐν ἐνταφίοις σπειρώμασι
 ἐσπαργανωμένῳ νεκρῷ. Ἐκτὸς τοῦ ἀσκεποῦς προσώπου,
 μόναι αἱ χεῖρες ὀρῶνται σταυροειδῶς προβάλλουσιν ἐκ
 τῶν σπαργάνων· καὶ ἡ μὲν δεξιὰ κρατεῖ ἄροτρον καὶ
 σχοινίον, δι' οὗ κρέμαται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τὸ
 δῆθεν πρὸς μεταφορὰν χώματος μέλλον νὰ χρησιμεύσῃ
 ἐκ βατῶν φοινίκων ψιαθόπλεκτον σακκίον· ἡ δὲ ἀριστερὰ
 κρατεῖ ἄλλοτε μικρὰν ἀξίνην καὶ ἄλλοτε μαστίγιον πρὸς
 ἔλασιν δῆθεν ἀροτήρων βοῶν.

Ταῦτα τὰ ἐν σχήματι ἐσπαργανωμένου νεκροῦ εἰδώ-
 λια φέρουσιν ἔμπροσθεν, ἐνίστε εἰς καθέτους, ἐπὶ τὸ
 πλείστον ὅμως εἰς ὀριζοντίους ταινίας ἐγκεχαραγμένην
 ἢ διὰ γραφίδος γεγραμμένην ἐπιγραφὴν, περιέχουσιν ἐν
 συνόψει τὴν ἀνωτέρω ἐρμηνευθεῖσαν ἐκ τῆς Νεκροβίβλου
 περικοπὴν, ἢ ἄλλην ὁμοίαν περὶ πού εὐχὴν. Πάντοτε
 ὅμως προηγεῖται τῶν ἱερῶν λογίων ἡ φράσις «ἐπέφατε

ἡ ἐξέλαμψε ἐν Ὀσίρει ὁ δεῖνα, υἱὸς τοῦ δεῖνα, τεχθεὶς ἐκ τῆς δεῖνα. Οὕτω ἐπὶ παρὰδείγματι :

«Ἐξέλαμψεν ἐν Ὀσίρει Ἀμασις υἱὸς Ἀνούκιος τῆς μακκαρίτιδος, καὶ λέγει τὰδε· Χαίρετε εἰδῶλα· πάρεστε τῷ ἐν Ὀσίρει τελειωθέντι Ἀμάσει, υἱῷ Ἀνούκιος, τῆς μακκαρίτιδος, πρὸς τὸ τελέσαι τὰ ἔργα τὰ ἐν ἔδου· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀπήλλαγμα τῶν ἁμαρτιῶν μου. Πάρεστε ἅντ' ἐμοῦ πρὸς τὸ ἐργάσασθαι τοὺς ἀγρούς, πρὸς τὸ ἄρδεῦσαι αὐτοὺς ἐκ τῶν ὀχετῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀποκομῆσαι τὰ χώματα ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ὅτι δέδοται ἐμοὶ τὸ ἐπικαλεῖσθαι ὑμᾶς εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας».

Ἡ ῥῆσις περὶ τοῦ ἀποθανόντος ὅτι ἐπέφανε ἡ ἐξέλαμψε, ὑπενθυμίζει τὴν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς νεκρωσίμῳ ἀκολουθίᾳ εὐχὴν «λαμπρᾶς καὶ θείας τυχεῖν ἐκλάμψεως τὸν μεταστάντα», καὶ τὸ ψαλλόμενον «ὃν ἐκ τόπου τούτου - Σῶτερ. μετέστησας, ἔνθα καταλάβει σου τὸ φῶς τοῦτον κατὰταξον», καὶ «ὅπου χοροὶ τῶν ἀγίων, Κύριε, καὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς φωστῆρες». Ὁ Σουΐδας, ἐν τῇ λέξει Ἡρατσοκ, ἀναφέρει τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ αἰγυπτίου τούτου ὅτι ἀποθανόντα, ἐν ᾧ ὁ ἐταῖρος αὐτοῦ Ἀσκληπιάδης παρεσκευάζετο ἵνα ἀποδώσῃ αὐτῷ τὰ τοῖς ἱερεῦσι νομιζόμενα, καὶ μεταξὺ ἄλλων νὰ περιβάλῃ ἐπὶ τῷ σώματι τοῦ θανόντος τὰς περιβολὰς τοῦ Ὀσίρειως ἢ τοι τὰ ἐντάφια σπάργανα, πάραυτα φωτὶ κατελάμποντο πανταχῇ τῶν σινδόνων τὰ μυστηριώδη διαγράμματα, καὶ ἐπεδείκνυν ἐναργῶς ποίοις ἔρα θεοῖς ἡξιώθη τοῦ μεταστάντος ἡ ψυχὴ ἵνα γίνῃ συνέστιος.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, μηνὶ Μαρτίῳ.

ΤΑΣΣΟΣ Δ. ΝΕΡΟΥΤΣΟΣ

ΔΥΟ ΩΡΑΙ ΕΝ ΜΕΓΑΡΟΙΣ

(ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΜΕΓΑΡΩΝ)

ΤΡΙΗΜΕΡΟΣ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Θεανθρώπου κατ' ἔτος χρησιμεύει καὶ μάλιστα παρ' ἡμῖν ὡς ἀφετηρία νέων ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων, αἵτινες ἐξακολουθοῦσι πανταχοῦ τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἐλευθέρας τε καὶ μὴ, ἀνάλογοι πάντοτε πρὸς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου. Ἡ φύσις αὐτῇ αὐτῇ ἀνίσταται ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ καλλονῇ, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι, θάλλουσα καὶ ζωηρὰ ἀπὸ μαλθακῆς καὶ κεκαλυμμένης περιβάλλεται νέαν στολὴν πανηγυρικὴν, ἐπιβάλλει δὲ ἡμῖν ἄκουσι πολλάκις τὸ ἑορτάζειν καὶ πανηγυρίζειν. Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος φιλέορτος καὶ φιλοθεάμων ἀπὸ τοῦ Πάσχα σπεύδει νὰ ἐξέλθῃ τοῦ στενοῦ τῶν οἰκιῶν αὐτοῦ χώρου· ὁ πλούσιος ἀπὸ τῆς αἰθούσης του, ὁ πτωχὸς ἀπὸ τῆς καλύβης του, οἱ χοροὶ δὲ καὶ θαλῖαι καὶ αἱ πανηγύρεις τελοῦνται ὑπὸ τὸν οὐράνιον θόλον ἢ τὴν σκιὰν πλατάνων καὶ ἄλλων πλατυφύλλων καὶ μεγάλων δένδρων. Κατ' ἀπρίλιον καὶ τὸ πρῶτον τοῦ μαΐου δεκαπενθήμερον εἶνε ὁ καιρὸς τῶν ἐαρινῶν πανηγύρεων καὶ ἐντὸς τοῦ βασιλείου καὶ ἐκτός. Ἐφέτος ἦτο τρίτη ἡμέρα τοῦ Πάσχα, ἡμέρα δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἐβδόμη. Προσεκαλούμεθα λίαν πρῶτ' εἰς τὰ Μεγάρα, ἢ μᾶλλον εἰς τὸν περιάλητον τῶν Μεγάρων χορόν, ὅστις τέτακται νὰ τελῇται ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἡμέ-

ραν ταύτην κατ' ἔτος. Κίνησις εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ἕκτακτος· κυρίαί καὶ κύριοι, περιηγηταί, ξένοι πολλοὶ ἀνέμενον τὰς τεταγμένας ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀμαξοστοιχίας. Μετὰ τῶν πολλῶν μετέβαινον καὶ ἐγὼ εἰς Μέγαρον· ἡ μέχρι Ἑλευσῖνος ὁδὸς εἶνε ἀρκούντως εὐχάριστος· ἐλκιδῶνες ἀφ' ἑνός, ἄμπελοι ἀφ' ἑτέρου νεωστὶ ἐσκαμμέναι χάριν τοῦ πρώτου ἔαρος μὲ τὰ πρῶτα αὐτῶν χλοερὰ φύλλα, λήϊα χλοάζοντα καὶ μόλις ζωογονηθέντα ἐκ τῆς βροχῆς ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου τὰ ὑπὸ τὴν Πάρνηθιν πρὸς τὰ Λιόσια ὠχρὰ καὶ μεμικραμένα, ὡς πρωϊμώτερον ἐσπαρμένα καὶ ὑπὸ τῆς βροχῆς μὴ ἐν κεντρῷ ποτισθέντα, τὸ μετὰ τὸν κῆπον τῆς ἀειμνήστου Ἀμυλίας δασύλλιον τῶν Πευκῶν, παρείχον τῷ θεατῇ ἐντύπωσιν ἀγχαθὴν· ἀντίθεσιν δὲ ἐνεποίησάν μοι οἱ πρὸς τὴν Ἑλευσῖνα πετρῶδεις καὶ ἄδενδροι λόφοι ἐσχιτισμένοι ὑπὸ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν βροχερᾶς ἀτμοσφαιρᾶς· μόλις οὗτοι πρὸς τὴν θαλάσσαν ἐξημεροῦντο καὶ καθίσταντο γλυκεῖς ἔνεκα τοῦ γλαυκοῦ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀλμύρων καὶ σκιρτημάτων τῶν ἀκμάων ἀρνίων.

Ἡ ἀπὸ τῶν Καλυβίων θέα τῆς θαλάσσης καὶ ἡ τῆς Σαλαμῖνος, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας τοσαῦται ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις κρύπτονται, ἐπλήρου τέρψεως τοὺς διερχομένους διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἰδίᾳ δὲ τοὺς ἐπιβάτας τῶν παραθαλασσίων μερῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ταῦτα γράφων συγκατηριθμεῖτο· ἡ μαγευτικὴ θέα τῆς θαλάσσης ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν Μεγάρων. Τὸ πρῶτον ὅπερ προσέβλεπε, οὐχὶ καλῶς ἐννοεῖται, τοὺς ὀφθαλμούς μου ἦτο τὸ τετειχισμένον νεκροταφεῖον τῆς πόλεως μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ναοῦ τῆς Θεοτόκου. Μέννησο ὅτι ἄνθρωπος εἶ, μένησο ὅτι εἶ φθαρτός, ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει· ταῦτα πάντα βεβαίως ὑπεδείκνυε πᾶσι τοῖς πανηγυρι-

σταῖς ἡ ὄψις τοῦ νεκροταφείου· φάγε, πῆε, εὐφραίνου, χόρευσον, ἀλλὰ πάντα ματαιότης! Ἐπίτηδες φαίνεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ εἰσιόντος εἰς τὴν πόλιν ἐτέθη ἡ κοινὴ αὕτη διὰ πάντας ἡσυχία καὶ σιγή. Ἡ ὄψις τῆς πόλεως τῶν Μεγάρων εἶνε οἰκτροτάτη· οὐδὲ χωριδίους τισὶ τῆς Θοράκης δύναμαι νὰ παρομοιάσω τὰ Μέγαρα τουλάχιστον κατ' ἐμέ, ὁμοιάζει ὡς ἔγραψα τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀρίστῃ *Ἐφημερίδι* (8 ἀπριλίου) περιγράφων τὸν χορὸν τῶν Μεγαρίδων, πολίχνη ἐχούσῃ οἰκίας κατεστραμμένas ἐκ πυρκαϊᾶς ἢ βομβαρδισμού, οἰκίαι λιθόκτιστοι μὲν ἀλλὰ χθαμαλαί, μονώροφοι, ἐστεγασμέναι διὰ λίθων καὶ οὐχὶ διὰ πλίνθων ἢ κεράμων ἄνευ παραθύρου. Φαντάσθητι, ἀναγνώστά μου, τὴν τύχην τῶν τέκνων τῶν ἐν Μεγάροις οἰκογενειῶν· ὅλα πυρέσσοντα καὶ καχεκτικά· πόσα ἀπῆντησα καθ' ὁδὸν τοιαῦτα κάτισχνα κάτωχρα· ὅτε παρετήρησα εἰς τοὺς γονεῖς των ὅτι τῆς τοιαύτης καταστάσεως τὴν αἰτίαν ἀποδίδω, μὴ πρὸς βάρος τῶν ἱατρῶν, εἰς τὴν οἰκοδομίαν τῶν οἰκιῶν, πάντες προέβχλόν μοι τὴν οἰκονομικὴν δυσχέρειαν.

Ὁ χορὸς ὁ κοινῶς λεγόμενος *Τράττα*¹ ἤρξατο κατὰ τὴν 10 ὥραν εἰς τὴν συνήθη πεδιάδα μεταξὺ τῶν κατεστραμμένων δύο ἀερομύλων καὶ τοῦ μικροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὅστις κοινῶς ἐπικαλεῖται *Γαλιλαίας*, ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 1 μ. μ. καὶ ἐπανελήφθη περὶ τὴν 4. Τὰ περὶ χοροῦ γνωστὰ ἄλλως τε, περιέγραψα ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* αὐθημερόν, ἐπεφυλασσόμενην δὲ νὰ δημοσιεύσω τὰ τῆς ἐπισκέψεώς μου ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Μεγαρίδος τοῦ κτίσματος τῶν Δωριέων. Διὰ τῆς ἐν τῷ περισπουδάστῳ

1 Σημ. συντ. «Ἀττ. Ἡμερ.». "Ὁρα ἐκτενέστερον περὶ Μεγάρων καὶ Τράττας τὴν διατριβὴν τοῦ κ. Γ. Μαυρογιάννη, ἐν τῷ «Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ» τοῦ ἔτους 1876, σελ. 90 κ. ἐφ.

Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ, καταχωρίσεως, ἀξιότιμε κύριε ἐκδότα, πρόκειται ἤδη κατ' ἐπιείκειάν σου νὰ γένηται γνωστὴ καὶ ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ἢ ἐπίβλεψιν καταλληλότερον ἡδυνάμην νὰ ὀνομάσω.

Τὰ ἐφεξῆς ὀλίγα περὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ναύσκων σημειώματα φέρων εἰς τὴν δημοσιότητα πρὸς γνῶσιν τῶν πολλῶν, προΐοντα διώρου μόνον ἐρεῦνης ἐπὶ τόπου, ἐλπίζω νὰ κριθῶσιν ἐπιεικῶς ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων. Καὶ ἀρχαίας τινὸς ἐπιγραφῆς ἀντίγραφον μόνον εἶχον λάβει διότι δὲν ἤμην ἐφοδιασμένος δι' ἀρχαιολογικὴν ἐκδρομὴν, ἀλλὰ ταύτην εὔρον δεδημοσιευμένην ἐν τῇ Ἑπετηρίδι τοῦ Συλλόγου τῶν Παρισίων τοῦ πρὸς ἐπίρρῳσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. (Annuaire de l'Association κτλ. 1886 σ. 228 κ. ἐξῆς).

Ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τὰ ὄμματά μου προσέβαλε ὁ ἐν τῇ κορυφῇ τῆς πόλεως νεόδμητος τρουλῶτὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου πρὸ τριετίας ἤδη οἰκοδομηθείς. Ὁ τροχῆλος τοῦ ναοῦ τούτου ὡς καὶ ὁ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως ναοῦ τῆς Παναγίας διατελεῖ ἄνευ ἀγιογραφιῶν, ὅπερ βεβαίως δὲν συντελεῖ εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἱεροπρέπειαν τῶν οἰκῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων ναῶν ὑπάρχουσι καὶ οἱ ἐξῆς, ἀλλὰ ναῖδία μᾶλλον ἢ εὐκτήρια καταλλήλως δύνανται οὗτοι νὰ ὀνομαζῶνται. Ἐν τῇ κορυφῇ τῆς πόλεως κατὰ τὴν εὐθεῖαν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου πρὸς τοὺς δύο κατεστραμμένους μύλους, ὑπὸ τὴν πεδιάδα τῶν ὁποίων τελεῖται ὁ χορός, ἐπεσκεψάμην πρῶτον τὸ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου εὐκτήριον. Ἐν τούτῳ, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, οὐδὲν τὸ σπουδαῖον εὔρον, ἀλλὰ διέκρινα μόνον ὅτι οἱ ἐπὶ τοίχων ἀγιογραφίαι ἴσως εἶνε τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος· ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀρχαγ-

γέλου Μηχαήλ τοιχογραφίας ὑψηλὰ πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ναοῦ ἀνέγνων τὰςδε, ἅτινα ὡς ἔχουσι καταχωρίζω. «† ἀνεστωρίθι ὁ Θεὸς καὶ Πάνσεπτος ναὸς (τοῦ [παν]οσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντονίου/καὶ καθιγίτη τῆς ἐρίμου :: διασιντρομιο :: κε/ξόδου :: Διμητ[ρ]ίου Ηερεος — ἐπὶ ἔτους ΑΧΟΓ.

Δεξιὰ τῶν πρὸ τῆς Ὁραΐας Πύλης ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου εἰκόνος φέρεται

Ὁ Βασιλεὺς . . . τῶν Βασιλέων
καὶ Μέγας καὶ Ἱερός.

Ἐπὶ τῆς ἀριστερόθεν εἰκόνος τῆς Θεομήτορος τὸ σύνθηρες :

MP
H O EIA

ΘΟΥ καὶ
ΑΝΤΙΑΛΗΨΙΣ.

Ἐν τῷ αὐτῷ ναΐσκῳ φέρεται σμικροτάτοις γράμμασιν ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς Ὁραΐας Πύλης ἐν τρισὶ σειραῖς τὰςδε «1749 φλεβαρίου 7 ἐγενίθικε γο ὁ διάκονος τοῦ Γιάννη Παυράκη ἡμέρα κυριακὴ ἐγενίθικε ἡ ἀδελφὴ μου ἡ μαρία τοῦ ὀκτομβρίου 7 1753 ἐγενίθικε ἡ ἀδελφὴ μου καλομίρα τοῦ ὀκτομβρίου 2 τοῦ 1755 ἐγενίθικε ὁ ἀδελφὸς μου γιοργάκη σεπτεμβρίου πρότι 1758 ἐγενίθικε ὁ ἀδελφός μου Θανάσις ἡμέρα κυριακὴ 1761 ἐγενίθικε ὁ μικρὸς ἀδελφὸς τὸ ἰχνιον (=ἴδιον;) μίνα ἡμέρα κυριακὴ».

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται βεβαίως σημασίαν δὲν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ δημοσιευόμεναι δὲν βλάπτουσιν. Εἴτα ἔρχεται τὸ ἐπ' ὀνόματι τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ εὐκτήριον, οὐπερ τὰς κληῖδας μεθ' ὅλας τὰς ζητήσεις μου ἀδύνατον κατέστη νὰ εὔρω.

Κατὰ σειράν προβαίνων εὔρον τὸ εὐκτήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, οὗ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ κεχωρισμένη τοῦ

καθ' αὐτὸ μέρος τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ ἴδιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου. Ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀνέγνων μετὰ δυσκολίας ταύτην τὴν σημείωσιν ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἱερᾶς προθέσεως. « Ἀνεστορήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Θαυματουργοῦ δι' ἐξόδου τοῦ πατρὸς Ἀποστόλου (;) τοῦ ἐπικληθ[έντος]. . . . ἈΦΝΓ ! καὶ τὸ « Κύριε φύλαξον ἁγίασον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου 1784. »

Εἶτα προχωρῶν ἀπῆντησα τὸ εὐκτῆριον τοῦ ἁγίου Νικολάου, εἶτα τὸ τοῦ ἁγίου Ἀθαρσίου καὶ τὸ τῆς Ὑπαπαρτῆς καὶ τελευταῖον τὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ ἐπικεκλημένου παρὰ τοῖς Μεγαρεῦσι Γαλιλαία, ὅπερ, χρησιμεύει ὡς τὸ τέλος τοῦ πεδίου, ἐν ᾧ γίνεται κατ' ἔτος ὁ Μεγαρικὸς χορὸς. Ταῦτα πάντα τὰ εὐκτῆρια σημειωτέον ἐνταῦθα οὐδὲν κόσμημα ἔχρουσι πλὴν τινων ἐπὶ τῶν τοίχων ἁγιογραφιῶν, ὧν καὶ ἐπικεχρισμένοι οὐκ ὀλίγοι εἶνε. Ἀνακρίπτων τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ τὴν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου κωτωφέρειαν πορευόμενος ἐπεσκεψάμην ἕτερον ναῖσκον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ περὶ οὗ καὶ ἐπισκόδιόν τι περὶ ξέσεως τῶν ἁγιογραφιῶν διηγήσαντό μοι γυναῖκες, διέκρινα μόνον τὴν ἐπὶ τοίχου εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου, ἐν ᾧ καὶ σημειοῦται καὶ ὁ τίτλος ἐπισκόπου Ἀθηνῶν.

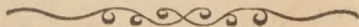
Κατήλθον ἐκ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου διὰ στενωπῆς ὁδοῦ εἰς τὴν πλατεῖαν, ἐν ἣ συνήθως τελεῖται ὁ μ. μ. χορὸς πρὸ ταύτης ἀπῆντησα καὶ τὸν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, εἰς ὃν δὲν εἰσῆλθον, ἅτε μὴ ἔχων διαθέσιμον χρόνον.

Τὸ συμπέρασμα ὅπερ ἔχω νῦν προσθέσω τοῖς ἐνταῦθα εἰρημένοις ἐκ τῆς προχείρου καὶ ὀλιγολέπτου ἐπισκέψεως τῶν ἁγίων τούτων οἰκῶν εἶνε ὅτι ἐὰν αἱ Μεγαρί-

δες δὲν ὑπῆρχον, καὶ ἐὰν τῇ γυναικὶ δὲν ᾗτο οὕτως εἰπεῖν συμφυῆς καὶ ὁ πρὸς τὰ θεῖα ἔρως, οὐδὲ ἔχνος τῶν πολλῶν τούτων οἰκῶν θὰ εἶχομεν· οὐχὶ μόνον ἐν Μεγάροις, ἐνθα καὶ γυναῖκες εἰργάσθησαν ἀντὶ τεχνιτῶν πρὸς περιτειχισμόν τῶν μικρῶν τούτων εὐκτηρίων, οὐδὲ τὰ ἔχνη θὰ ἐγνωρίζομεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν Θράκη, ὡς ἰδίῳις ὄμμασι παρετήρησα, ἐνθα καὶ θεῶν βουνοὶ καὶ ἱερὰ βουνὰ ἐπικαλοῦνται τόποι, καὶ ἐνθα τὰ τοιαῦτα εὐκτήρια συντηροῦνται εὐπρεπέστερον ἔνεκα τῆς γυναικειᾶς θεοσεβείας. Πρὸς τούτοις ἐνόησα ὅτι τιμᾶται κατ' ἐξοχὴν καὶ ὁ ἅγιος Ἱερόθεος, οὗ τὴν εἰκόνα καὶ ἀγιογραφίας εὖρον ἐν πᾶσι τοῖς ναοῖς τούτοις, ὡς ἐσημειωσάμην· διηγήθησαν δὲ εἰς ἐμὲ προσέτι ὅτι καὶ μονὴ ἄλλοτε πλουσιωτάτῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου σεμνυνομένη ὑπάρχει οὐ μακρὰν τῶν Μεγάρων.

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις τὰ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Μεγάροις ἀτελῆ πάντως καὶ μείζονος προσοχῆς καὶ μελέτης ἐπιστατικωτέρας δεόμενα.

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Τῷ Κυρίῳ Εἰρηναίῳ Κ. Ἀσωπίῳ.

Faute de mieux

Μετὰ πάσης ὑπολήψεως

A. P. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Κηφισιά, 28 Σεπτεμβρίου 1887.

ΠΩΣ ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

Τῷ Κω Ζ.

.
... Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐρώτησίν σας περὶ τοῦ πῶς ἐργάζομαι καὶ ποῦ εὖρον καιρὸν τόσα νὰ γράψω, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τινὸς εἰρωνείας, ἥτις ἔγχειται κυρίως εἰς τὴν λέξιν τόσα. Ποτὲ πολλὰ δὲν ἔγραψα, ἀπὸ τινος δὲ ὀκνηρία μὲ κατέλαβε καὶ δὲν γράφω τίποτε.

Ὅλος πρόθυμος εἰς πᾶν ἄλλο

Ἄ. Ρ. Ρ.

Τῷ Κῷ 'Α. 'Ρ. 'Ρ.

.. . . .
 "Αν κατελήφθητε ὑπ' ὀκνηρίας, ἐλπίζω νὰ εἶναι πα-
 ροδικὴ ἢ ἀσθένεια. Μοὶ λέγετε ὅμως ὅτι πολλὰ δὲν ἐ-
 γράψατε. Θέλω νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι μὲ ἀδικεῖτε ἐκ-
 λαμβάνων με ἐξ ἐκείνων, οἵτινες λέγουν, ἢ, τὸ χειρότε-
 ρον, γράφουν εἰς τὸν ἄερα. Ἴδου αἱ ἀποδείξεις μου. Εἰ-
 πέτε το, ἂν θέλητε, κενὴν περιέργειαν, ἀλλὰ συνέλεξα
 μετὰ τινος ἐπιμελείας σημειώσιν τῶν ὄσων, τῶν κυριω-
 τέρων καὶ ἐξ ὄσων, κατὰ καιροὺς ἐγράψατε. Ἴδου αὐτά.

Τὰ ΑΠΑΝΤΑ τὰ φιλολογικὰ, Τόμοι 14, καὶ προσέτι τόμοι 3 ὧν τὰ χειρόγραφα ἐπέμφατε εἰς τὸν ἐκδότην σας, ἐξ οὗ καὶ ἔ- λαβον ἀφορμὴν εἰς τὴν πρώτην ἀπιστολήν μου, ὁμοῦ. Τόμοι 17	
Μαθηματικὰ προβλήματα	2
Antiquités helléniques	2
Histoire de la littérature grecque moderne	2
Λεξικὸν Γαλλοελληνικὸν μετὰ δύο συνεργατῶν	2
Anthologie Française.	1
Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος	1
Geschichte der neugriechischen Litteratur, γερμανιστί	1
Ueber die Ausseprache der Griechischen, γερμανιστί	1
Das Erechtheion, ὁμ.	1
Das Heräon, ὁμ.	1
Ἑλληνικὴ χρηστομάθεια, μετὰ Σ. Βυζαντίου	5
Excursion en Arcadie, γαλλιστί	1
ὁμ. en Eubée ὁμ.	1
L'ancien Laurium, ὁμ.	1
Trois inscriptions, ὁμ.	1
Βίω· Πλουτάρχου μετὰφρασις	10
Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ Κάμπε, μετὰφρ.	2
Ῥοδινσῶν, ὁμ. μετὰφρ.	2
Ἐπιστολαὶ πρὸς τὴν θυγατέρα μου, ὁμ. μετὰφρ.	2
Ἠθικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν παιδῶν, ὁμ. μετὰφρ.	1
Ἰππότης τοῦ στερρώματος, Παύλου Φευάλου, ὁμ. μετὰφρ.	2
Πλοίαρχος Πάμφιλος, Ἄλεξ. Δουμά, ὁμ. μετὰφρ.	2
Ἄνευ οἰκογενείας, Ὠνέτου μετὰφρ.	2
Εὐνορία	2

*Εχομεν λοιπὸν τόμους 64, καὶ δὲν σᾶς καταλογίζω διάφορα περιοδικὰ, ὡς τὴν Ἱριν, τὴν Εὐτέρπην, τὴν Πανδώραν, τὴν Ἑστίαν¹, καὶ ἄλλα ξένα.

*Αν σᾶς κατέλαβε πρὸς τὸ παρὸν ὀκνηρία, θὰ σᾶς εἰπῶ ἐκ καρδίας « περαστικά σας, » ἀλλὰ θὰ σᾶς ἐρωτήσω καὶ πάλιν πῶς ἐργάζεσθε διὰ νὰ προφθάσητε τόσα, ὅτε, καθὼς ἡξεύρω, εἴχετε, δι' ὅλης τῆς ζωῆς σας σχεδὸν, καὶ ἄλλα καθήκοντα εἰς ἐργασίαν ὑποχρεοῦντά σας. Ἐλπίζω νὰ μὴ μ' εἰπῆτε ἀδιάκριτον, ἀλλὰ νὰ πιστεύητε ὅτι εἰμὶ κτλ.

Z.

Φίλτατε Κύριε,

« Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ », τὸ ἡξεύρουν καὶ τὰ παιδία· ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐξ εὐμενείας ὡς τόμους μοὶ καταριθμεῖτε καὶ τινα, φυλλαδίων μᾶλλον ἔχοντα διαστάσεις, οἷον τὴν «ἐκδρομὴν εἰς Εὐβοίαν», «τὸ Ἡραῖον», «τὸ Ἐρεχθεῖον». Ἐπειδὴ ἐπιμένετε, ἔστω ἐνδίδω.

Σᾶς λέγω λοιπὸν ὅτι ὅσα ἀπαριθμεῖτε δὲν ἐγράφησαν ὅλα χθές, ἀλλὰ πολλὰ ἐξ αὐτῶν καὶ πολὺ πρότερον, ὅτε εἶχον ὡς ἐκ τῆς θέσεώς μου ἐν ὑπουργείοις κτλ. τακτικὰς ὥρας ὑπηρεσίας καὶ τακτικὰς ὥρας ἀνέσεως. Ἐκ φύσεως ἐπλάσθην ἀγριάνθρωπος. Πολλοὶ τῶν τότε συναδέλφων μου πρὸς ἄνεσιν, ἄριστα ποιοῦντες, συνήρχοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐφοίτων εἰς συναναστροφὰς ἢ δημόσια καταστήματα, διεσχέδαζον διὰ κύβων ἢ χαρτοπαιγνίων. Τὸ κατ' ἐμὲ τοὺς κύβους κατ' ὄνομα μόνον

¹ Σημ. ἐκδ. «Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου». Ὑποδοηθῶντες τὴν μνήμην τοῦ ὄντως φιλομούσου ἐρευνητοῦ κ. Ζ καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης αὐτοῦ, προστιθέμεθα τὴν «Χρυσκλλίδα», τὸν «Παρνασσόν», τὸν «Ἑσπερον», τὸ «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ Μαρτίου Βρετοῦ καὶ τὸ ἡμέτερον «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον».

γνωρίζω, καὶ τὴν χαρτοπαιξίαν, ἃν περιείχετο εἰς τὸν ποινικὸν κώδικα, θὰ ἐθεώρουν ὡς μίαν οὐχὶ τῶν ἐλαφροτέρων ποινῶν δι' ἐμέ. Συναναστροφὴν δὲ δὲν ἄρνούμαι ὅτι ἀγαπῶ τὴν τῶν σπουδαίων καὶ εὐφυῶν ἐκατέρου τῶν φύλων· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἐπροσπάθησα πάντοτε, ὅσον ἐνῆν, νὰ περιστοιχίζωμαι ὑπὸ τοιούτων, καὶ ἐχόντων μάλιστα καὶ τὸ διπλοῦν πλεονέκτημα, τὸ ὅτι ἐκεῖνοι μὲν δὲν μὲ προτωμίλουν εἰμὴ ὅταν ἐγὼ εἶχον διαθέσιν, ἐγὼ δὲ δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ τοῖς ἀποκρίνωμαι. Τοὺς ἀγαθοὺς τούτους φίλους εἶχον παρ' ἐμοὶ κατατεταγμένους εἰς τὰς θυρίδας τῆς βιβλιοθήκης μου.

Μετ' αὐτῶν λοιπὸν διέρχομαι ἢ καὶ διηρχόμην τὰς πλείστας ὥρας τῆς ἀνέσεως, καὶ ἐκ τῆς ὁμιλίας ταύτης παρήχθησάν τινα τῶν ἔργων ἃ μοὶ ἀπάριθμήσατε. Τινὰ μάλιστα, οὕτω, καὶ ἔκτοτε, παραχθέντα, κατέκειντο ἕως ἄρτι εἰς τὸ σκότος τῶν συρταρίων μου, καὶ ἅφ' οὗ ἐπὶ πολὺ ἐδίστασα ἀμφιρρέπων ἂν πρέπη νὰ τὰ παραδώσω εἰς τὸ φῶς ἢ εἰς τὸ πῦρ, ἀπεφάσισα τὸ πρῶτον, ἐκ φιλοστοργίας ἴσως ἀδικαιολογήτου, ὡς πολλάκις τοῦτο συμβαίνει.

Ἀλλὰ μετὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους ἦλθον ἄλλοι διάφοροι δι' ἐμέ, καθ' οὓς διάκρισις μεταξὺ ἐκτελέσεως δημοσίων καθηκόντων καὶ ἀναπαύσεως ἀπ' αὐτῶν δὲν ὑπῆρχεν· αἱ ἐπισκέψεις, αἱ συναναστροφαὶ ἦσαν οὐχὶ πάντοτε ὅτε καὶ ἂς ἤθελον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἂς ὤφειλον, καὶ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους γνωρίμους περὶ ὧν ἀνωτέρω, δὲν ἐδυνάμην νὰ ἰδῶ ἢ εἰς πολυτελεῇ μέγαρον δημοσίων βιβλιοθηκῶν, δι' ἐπισκέψεων πολλῶν ὥρων, ἂς ὅμως δὲν εἶχον διαθέσιμους. Ὡστε ἀναγκαίως ἔπαυσαν αἱ τοιαῦται ἐργασίαι.

Ἀλλὰ, ἐπεὶ δὴ θέλετε πλήρη μου ἐξομολόγησιν, σὰς ὁμολογῶ καὶ ἄλλο τι. Πολλοὺς πολλάκις ἤκουσα δυ-

σανασχετοῦντας ὅτι ὁ βίος ἐστὶ βραχύς, ὅτι τόσον ὀλί-
 γαι ἡμέραι μᾶς ἐπεμετρήθησαν! Δὲν ἄρνούμαι ὅτι αἱ
 μεμψιμοιρίαι αὗται εὗρισκον πολλάκις ἤχῳ παρ' ἐμοί.
 Ἄλλὰ τί τὸ ὄφελος; Εἰς ἐμὲ δὲν ἐναπόκειτο νὰ πολ-
 λαπλασιάσω τὰς ἡμέρας τοῦ βίου μου· ἐσκέφθην ὅμως
 ἂν δυνατόν δὲν ἦτον νὰ τὰς μηκύνω, ἢ μᾶλλον ἔπραξα
 τοῦτο καὶ ἄνευ σκέψεως. Πεποιθὼς ὅτι ὁ βίος δι' ἡμᾶς
 κυρίως σύγκειται ἐκ τοῦ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι, ἠθέλη-
 σα τὸ ἐπ' ἐμοί νὰ ἐλαττώσω ὅσον ἐνεδέχετο τὸν ἀρι-
 θμὸν τῶν στιγμῶν καθ' ἃς οὐδέτερον τούτων μοι ἦν ἐφι-
 κτόν, ὅποῃαι εἰσὶ κατ' ἐμὴν ἐκτίμησιν, πλὴν τῆς τῶν
 χαρτοπαιγνίων, τῆς τῶν ἀσκόπων καὶ οὐδόλως ἐνδια-
 φερουσῶν συνομιλιῶν, προσέτι αἱ πάμπολλοι ἃς δαπα-
 νῶμεν εἰς ματαιὰς πλανήσεις διὰ τῶν ὁδῶν, εἰς μετα-
 βάσεις ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.

Ταύτας κυρίως ἐξεμεταλλεύομην. Ὅταν εἶχον ὅπω-
 σοῦν μακράν τινα ὁδὸν νὰ διατρέξω, μὲ συνώδευε συ-
 νήθως μικρὸν τι βιβλιαρίον εἰς τὸν κόλπον, μετ' ὀλίγου
 χάρτου καὶ μετὰ χρωστῆρος, καὶ ἐκεῖθεν ἠρυόμην προσω-
 ρινὴν ἐνασχόλησιν διὰ τὴν ἀδρανῆ μου διάνοιαν. Οὕτω
 μεταβλίνων εἰς Δρέσδαν ποτέ, ἅψ' οὐ ἐκορέσθην ἐκ τῆς
 χωρογραφικῆς μονοτονίας τῆς ὁδοιπορίας, εὗρον ἐν τῷ
 κόλπῳ μου μικρὸν Φαῦστον τοῦ Γαίτου, καὶ διατρέξας
 τοὺς πρώτους στίχους, οὓς καὶ ἤδη ἐγνώριζον, ἐσκέφθην
 κατ' ἐμαυτὸν ἂν καὶ πῶς ἦτον δυνατόν νὰ μετενεχθῶ-
 σιν εἰς τὸ Ἑλληνικόν. Τὸ πρῶτον βῆμα ἐστὶ τὸ κυρίως
 δαπανηρὸν, λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Μετὰ τὸ πρῶτον ἠθέ-
 λησα νὰ δοκιμάσω τὸ δεύτερον, καὶ οὕτως ἀνεπαισθή-
 τως προῦχώρουν καὶ κατὰ τὰς ἀέργους στιγμὰς τῆς
 τριημέρου ἐν Δρέσδῃ διαμονῆς μου, καὶ κατὰ τὴν μετὰ
 ταῦτα ἐπάνοδόν μου, καθ' ἐκάστην ὅτε ἐν Βερολίνῳ, ἅ-
 παξ ἢ καὶ πολλάκις τῆς ἡμέρας διηρχόμην τὰς δεινδρο-

στοιχίας τοῦ ἀστικοῦ Παραδείσου, δι' ὧν ἐκοινώνουν μετὰ τῆς λοιπῆς πόλεως, ἐπωφελοῦμένη τοὺς ἀναποφεύκτους τούτους περιπάτους, καὶ τὸ ἔργον προὐχῶρει ἀνεπαισθήτως, μέχρις οὗ μετὰ τέσσαρας περίπου μῆνας ἔλαβε πέρας. Ὡς ἐκ τῆς συστάσεώς του, οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἐδυνάμην νὰ ἔχω ὑπὲρ αὐτοῦ· ἀπέβλεπε μόνον εἰς ἀτομικὴν μου ἀναψυχὴν, καὶ οὐδόλως διανοοῦμένη νὰ τὸ καταλογίσω εἰς βάρος ἄλλων, ἀνευθύνων ἀναγνωστών, ὅτε ὁ φίλος μου συντάκτης τοῦ «Ἐσπέρου», τοῦ ἐγκοσμήματος τούτου τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, μοὶ ἐζήτησε νὰ τὸ καταχωρήσῃ εἰς τὰς ὥραίαις του στήλας, καὶ δὲν ἀντέσχον εἰς τὴν τιμῶσάν με πρότασιν ταύτην.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἄλλαι ἐργασίαι ἐγένοντο. Τὴν ἡμέραν μάλιστα καθ' ἣν εἶχον περατώσει τὴν μετάφρασιν τοῦ διαλογικοῦ μέρους τῶν «Περσῶν» τοῦ Αἰσχύλου, τὸ διὰ χρωστῆρος χειρόγραφον μοὶ ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ κόλπου εἰς τὸν Παράδεισον καὶ ἀπωλέσθη, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν ἠναγκάσθη ἀπ' ἀρχῆς πάλιν νὰ ἐπαναλάβω τὸ ὅλον ἔργον.

Τῆς «Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τάσσου τὴν μετάφρασιν εἶχον ἀρχίσει πυρέσσων καὶ κλινήρης ποτὲ ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἄλλη ἐργασία δὲν μοὶ ἦτον δυνατὸν οὐδὲ μοὶ ἐπιτρέπετο. Τὴν ἐξηκολούθησα δὲ καὶ ἐπεράτωσα ὁμοίως κατὰ ταύτας τὰς κλοπιμαίας στιγμὰς τῶν ἐν Παρισίοις πεζοδρομιῶν μου, ὡς ἔπραξα καὶ διὰ τὸν Δάντην, διὰ τὴν Ἰφιγένειαν τοῦ Γαίτου καὶ διὰ τὸν Καίσαρα τοῦ Σακεσπείρου ἐν Βερολίνῳ ἢ ἄλλαις χώραις τῆς Γερμανίας.

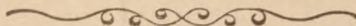
Δὲν λέγω ταῦτα ὡς συνταγὴν πρὸς παραγωγὴν δοκίμων φιλολογικῶν προϊόντων· ἐξ ἐναντίας. Ἄλλ' οὕτως ἡσχόλουν τὸν νοῦν μου εἰς στιγμὰς καθ' ἃς ἄλλως

~~~~~
θα ἔμενον ἐντελῶς ἀδρανής, καὶ αὐται, εἰς ἀλλήλας προ-
στιθέμεναι, ἀποτελοῦσιν οὐ μικρὸν μέρος τοῦ ὕλικου
βίου μου.

Ἀπόδειξις, δὲ τῆς ὡς σὰς προέγραφον, φιλολογικῆς
ὁκνηρίας μου ἔστω καὶ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς
σὰς ἐνοχλῶ, καίτοι ὦν

ὅπως πρόθυμος

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Τ Ο Π Ν Ε Υ Μ Α

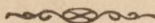
Μ Ε Λ Ε Τ Η

« L'esprit est l'œil de l'âme, non sa force ».

VAUVENARGUES

« Tous les hommes désirent d'avoir de l'esprit, mais qu'il est malheureux l'homme qui n'a que de l'esprit ».

D'AGUESSAU

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ¹

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΑΥΛΑΙΣ

III

ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΙ

Σ ὁ φρονιμώτατος ὄφρις ὑπῆρξε τὸ ὑποζύγιον δι' οὗ ὁ Διάβολος εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον, κατὰ τοὺς Ῥαββίνους, καὶ ἠπάτησε τὴν Εὐαν, οὕτω καὶ ἡ μωρία ἐγένετο ἡ ὄνος, ἀλλ' ὄνος εὐφυής, ὄνος Βαλαάμ δι' ἧς τὸ πνεῦμα εἰσῆλθεν εἰς τὰς Αὐλάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ αὐλικοὶ γελωτοποιοὶ ἢ τρελοὶ ἢ μωρόσοφοι

¹ Συνέχεια ὅρα « Ἀττικῶν Ἡμερολογίων » ἔτ. 1883, σελ. 88.

ἔχουσι προκατόχους ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος. Οἱ πλούσιοι τῶν Ἑλλήνων, οὐδόλως ἀνεχόμενοι ἐν τῇ δημοκρατικῇ αὐτῶν ἀλαζονίᾳ ὁ μὲν Ζεὺς νὰ ἔχη δύο τοῦ γέλωτος ὑπουργούς, τὸν Μῶμον καὶ τὸν Ἥφαιστον, — ὥς ἄλλοτε¹ εἶδομεν —, καὶ νὰ ἐκρήγνυται εἰς ἄσβεστον γέλωτα, βλέπων τοῦτον χωλαίνοντα, αὐτοὶ δὲ νὰ συμποσιάζωσιν ἐν πνευματικῷ σκότει, ἄνευ ἀκτίνος εὐθυμίας, ἐπενόησαν φαιδρᾶν τινα τέχνην ἢ ἐπιστήμην τὴν Παρασιτικὴν², ἣς μύσται οἱ Παράσιτοι³, ὧν ἀπομίμησις οἱ τῶν Ῥωμαίων *Scurrae*⁴, εἰς κλασικὸν μαρτύριον τῆς ἀπὸ τοῦ πιθήκου καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Παράσιτοι δὲ καὶ *Scurrae* ἦσαν τὸ ἐπιδόρπιον πάσης ἐστιάσεως καὶ εὐωχίας, οἱ λειτουργοὶ τῆς εὐθυμίας, ὁ καμπανίτης τῆς ἐποχῆς· ὅσον δὲ ἀφθονώτερος ὁ καμπανίτης οὗτος, τόσον λαμπρότερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος ὁ ἐστιάτωρ. Ἄν δὲ ὁ Παράσιτος ἢ ὁ *Scurra*, μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ μεγάρου τοῦ πλουσίου Ἑλλήνου ἢ Ῥωμαίου εἰς τὰ βασιλεία τοῦ ἀσιάτου δεσπότη καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Ἑσπερίας γίνεται ὁ τρελὸς τοῦ βασιλέως «le fou du roi» ἢ ἂν ἀλλάχθην ἔλκει τὸ εὐκλεές γένος, εἰσὶ ταῦτα ζητήματα, ἅπερ μόνῃ ἡ γενεαλογικὴ ἐπιστήμη θὰ ἠδύνατο νὰ λύσῃ. Δυστυχῶς, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τὸ πολύτιμον Ἡμερολόγιον τῆς Γότθας, τὸ παρέχον τόσας αὐλικὰς εἰδήσεις καὶ τόσους ἀναγράφον γενεαλογικοὺς πίνακας, δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπινοηθῇ, ἀφίνον ὥς ἐκ τούτου κενὸν ἀπλήρωτον ἐν τῇ διαδοχικῇ τοῦ γέ-

¹ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1883, σελ. 101.

² Ὁρα Λουκιανῶς: «Περὶ Παρασίτου.

³ Ὁρα περὶ τῶν παρχαίων ἐκτετέστερον Σμῖθ-Πικναζῆ: Δεξ. τῆς Ἑλλ. Ἀρχαιολ., ἐν λέξ.

⁴ Ὁρα περὶ τούτων Rosini: Antiq. Roman., σελ. 325.

λωτος ιστορία. Ὅθεν ἄγνωστον τίς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος αὐλικὸς μωρόσοφος, ὅστις ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ διασκεδάσῃ ἀνιῶσαν μεγαλειότητα, καὶ τίς ἡ πρώτη αὕτη μεγαλειότης, ἡ ζητήσασα ἐν τῇ εὐτραπελίᾳ ταπεινοῦ ἀνθρώπου *ψυχῆς ἱητρεῖον*. Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ἀμφότεροι ἦσαν τέκνα τῆς γηραιᾶς Ἀνατολῆς. Ἡ παρουσία λειτουργοῦ εὐθυμίας, ἐν βασιλείοις διαιτωμένου, ἐλέγχει ἀναντιρρήτως δεσπότην νωθρόν, ἄργόν, ἐκτεθηλυμένον, διὸ καὶ ἀνιῶντα. Τί δὲ νωθρότερον τοῦ ἀνατολικοῦ χαρακτῆρος καὶ τίς βίος μᾶλλον ἐκτεθηλυμένος ἢ ὁ τοῦ Ἀσιαίου δεσπότη; Ὡς τε Ἀνατολίτης θὰ ὑπῆρξεν ὁ βασιλεὺς, ὁ ὑπουργὸν τοῦ γέλωτος ἐπινοήσας. Ἀλλ' ἡ Ἀνατολὴ εἶναι ὡς αὐτὼς καὶ ἡ χώρα τῶν παροιμιῶν, τῶν μύθων, τῶν παραβολῶν, τῶν αἰνιγμάτων, — μνησθῶμεν τοῦ βασιλέως Σαλομῶντος καὶ τῆς βασιλίσσης Σάβα¹ —, ἐνὶ λόγῳ τοῦ πνεύματος ἐκείνου, ὅπερ, ἰδιαίτερον ἔχον χαρακτῆρα, φεύγει τὸν κροταλισμὸν τῶν λέξεων, τὰ λογοπαίγνια, — τὸ κοινότατον τοῦτο εἶδος τοῦ πνεύματος —, τὸ λεπτόν τῆς ἐννοίας ἢ τὴν αἴφνης ἐκπλήττουσαν λάμψιν, καὶ ὑπὸ περιβολὴν ταπεινὴν καλύπτει διδακτικόν τι μάθημα ἢ δηκτικὴν τινα ἀπάντησιν ὡς τὴν τοῦ Σααδῆ. Ὁ διάσημος οὗτος ποιητὴς εὕρισκετό ποτε μετὰ τοῦ Χέμαν, ποιητοῦ ὡς αὐτὼς, ἐν τῷ λουτρῷ, τῇ ἀκαδημίᾳ ταύτῃ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ὅτε ἡ Ἀνατολὴ εἶχεν ἔτι ἰδίαν φυσιογνωμίαν. Ἦτο δὲ ὁ μὲν Σααδῆς ἐκ Σχιρασίου (Schirasium, Schiraz) τῆς Περσίας, ὁ δὲ Χέμαν ἐκ Ταυρίδος, ἐπαρχίας τῆς Ἀτροπατεινῆς· οὗτος δὲ δεικνύων ἀνεστραμμένον τὸ τάσσι αὐτοῦ καὶ τὴν φαλάκραν τοῦ Σααδῆ ὑπαινισσόμενος «Ἔτσι δὰ εἶπεν, εἶναι καρωμένα τὰ κεφάλια τῶν Σχιρασίων». — «Καὶ νά, ἀ-

¹ Γ' Βασιλ. Γ', 1 καὶ ἐφ.

πήντησεν ὁ Σκαδῆς, δεικνύων ἔσωθεν τὸ κενὸν τάσσει, πῶς εἶναι ἢ κολοκύθες τῶν Ταύρων» Ἐνίοτε ὁμῶς ἡ ἀπάντησις εἶναι ἄγαν τολμηρά. Ἡμέραν τινὰ ὁ περιβόητος Τιμούρ ἢ Ταμερλάν ἦτο ἐν τῷ λουτρῷ μετὰ τινων ἐκ τῆς Αὐλῆς αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ ποιητὴς Ἀχμέτ Κερμανῆς· χάριν δὲ διασκεδάσεως προέτεινε νὰ γίνῃ χρηματικὴ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας ἐκάστου τῶν παρευρισκομένων, τὰ δὲ τῆς ἐκτιμήσεως ἀνετέθησαν τῷ Κερμανῇ, ὅστις διεξήγαγεν αὐτὴν λίαν εὐφυῶς. Καὶ ἐμέ, εἶπεν ὁ Ταμερλάν, πόσον μ' ἐκτιμᾷς ; — «Τριάντα ἄσπρα», ἀπήντησεν ὁ ποιητής. — «Πῶς ! ὑπέλαβεν ἐκεῖνος, τόσον ἀξίζει τὸ χειρόμακτρον μὲ τὸ ὅποῖον σπογγίζομαι». — Ἰσα, ἴσα ὑπελόγισα καὶ αὐτό». Ἀλλ' ὁ Ταμερλάν οὐ μόνον δὲν δυσηρεστήθη, ἀλλὰ καὶ πλουσιοπαρόχως ἐφιλοδώρησεν αὐτόν¹. Ἰσως, παρατηρεῖ ἐνταῦθα ὁ Βολταῖρος, ἡγεμῶν ἐπιτρέπων τοιαύτην ἀθώαν ἐλευθεροστομίαν δὲν εἶχε κατὰ βάθος καρδίαν θηριώδη, ἀλλὰ, δεικνύει τις οἰκειότητα πρὸς τοὺς μικροὺς καὶ σφάζει τοὺς μεγάλους². Καὶ τοιοῦτον τὸ πνεῦμα καθ' ὅλου τῶν τῆς Ἀνατολῆς γελωτοποιῶν, ἡωροσόφων ἢ ἀστεριολόγων, ὡς ὁ Σκαδῆς καὶ ὁ Κερμανῆς, καὶ ὡς μαρτυροῦσι πρὸς ἄλλοις πολλοῖς τὰ δημῶδη παρ' ἡμῖν καταστάντα ἀνέκδοτα τοῦ περιφήμου Ναστραδὶν χότζα, τὸ εἶδος ἀπαθανατίσαντος. Ὅθεν ἀναλογιζόμενοι τὸν ὅλως ἴδιον χαρακτῆρα τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος, δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν μετὰ τινος βεβαιότητος ὅτι ὁ ἡωρόσοφος οὐδὲν ὀφείλει τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Ῥώμῃ, τῷ Παρασίτῳ καὶ τῷ *Scurrae*, εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα, δόξα τῆς Ἀνατολῆς. Ὅτι δὲ παλαιὸν παρὰ ταῖς ἀνατολικαῖς Αὐλαῖς τὸ ἔθιμον τῶν τρε-

¹ Michaud : Biographie Universelle, ἐν βίῳ Tamerlan, σελ. 483.

² Voltaire : Essai, κεφ. LXXXVIII.

λῶν, δείκνυσι καὶ ὁ τρεῖς τοῦ περσικοῦ ζατρίκιου, ὁ-
περ ἐνέπνευσε τῷ Γάλλῳ σατυρικῷ ποιητῇ Ρεγνιέ τὸν
στίχον τοῦτον :

Les fous sont aux echecs les plus proches du roi

Ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τῶν νωχελῶν βασιλέων ἐγένετο
ἔθος, διότι ἀπαντῶσιν ὑπουργοὶ τοῦ γέλωτος καὶ ἐν ταῖς
Αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων ἐκείνων, οἵτινες τὸν βίον ἐν στρα-
τοπέδοις καὶ αἰματηροῖς πολέμοις διήνυσαν, ὡς ὁ Ἀτ-
τίλας, ὅστις, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπεικονίζων, ἔλεγε «χόρτον
οὐ φύεται ἐκεῖ ὅθεν ὁ ἵππος μου διήλθε». Καὶ ὁ δαίμων
οὗτος τοῦ τρόμου, οὐ μόνον διετῆρει γελωτοποιόν, ἀλλὰ
καὶ ἀρλεκίνον, τὸν Ζερκῶν, οἵτινες τῷ 448 ὑπερβαλ-
λόντως ἐφαίδρυναν ἐν Οὐννίᾳ, πρωτευσούσῃ τῆς ἀπεράν-
του οὐννικῆς μοναρχίας, τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Ἀνατο-
λῆς καὶ τῆς Δύσεως Θεοδοσίου τοῦ Β' καὶ Οὐάλλεντια-
νοῦ τοῦ Γ' εἶναι ὅμως ἀληθές ὅτι ὁ Ἀττίλας ἔμενε σο-
βαρὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀσβέστων γελώτων. Ἀλλὰ μὴ
φοβεῖσθε, χάριεσαι ἀναγνώστρια· ὅχι δὲν θὰ ὀδηγήσω
ὑμᾶς, τὰς ἐν μαρμαρίνοις μεγάροις καὶ περιχύσοις θα-
λάμοις εἰθισμένας, εἰς τὰ ξύλινα ἀνάκτορα¹, διότι τοιαῦ-
τα τὰ τοῦ Οὐννου δεσπότου, ὅσον διασκεδαστικοὶ καὶ ἂν
ὑποτεθῶσιν οἱ δύο αὐτοῦ γελωτοποιοί. Καὶ ἔπειτα ἐπι-
κίνδυνόν πως τὸ πρᾶγμα· τίς ἐγγυᾶται περὶ τῆς ἐπανό-
δου; Ὁ ἄγριος ἐκεῖνος Οὐννος· εἰ μὲν μάχεται τοὺς ἄν-
δρας, φιλεῖ ὅμως τὰς γυναῖκας, τὰς ὥραιας, — καὶ παῖ-
σαι αἱ ἀναγνώστρια τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου εἰσὶν
ὥραιαι ἢ χάριεσαι —, καὶ ἂν δὲν ἡξέουρῃ πολλὰ γράμ-
ματα, ἀνέγνω ὅμως τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἕως τῆς
. . . ἀρπαγῆς τῶν Σαβίνων. Διὸ καὶ αἱ κακαὶ γλῶσ-

¹ Ὅρα «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», ἔτους 1881, σελ. 77.

σαι αποδίδουσι τῇ *galanterie* αὐτοῦ — δασκάλοι ! δασκάλοι ! δὲν ὑπῆρξατέ ποτε εἰς τὰ *reçatá* σας *galantides*, ἵνα λάβητε ἀφορμὴν νὰ ἐξελληνίσητε τὴν λέξιν ; — ἐξήκοντα υἱούς, δέκα πλειὸν τῶν τοῦ ἀτυχοῦς Πριάμου. Ὅθεν διὰ καλὸ καὶ διὰ κακόν, κυρίαί μου, τραπῶμεν ἄλλην ὁδόν, μεταβῶμεν εἰς ἄλλου βασιλέως τὴν Αὐλὴν, ἐν ᾗ πλήρης ἀσφάλεια, διότι ὁ καλὸς οὗτος καὶ σώφρων βασιλεὺς οὐ μόνον δὲν ἀρπάζει, ἀλλὰ καὶ φοβεῖται πῶς τὰς γυναῖκας, τὰς ... εὐφυεῖς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ὁμόδοξος Θεόφιλος δὲν ἀγαπᾷ πολὺ τὰς εἰκόνας, τὰς ἱεράς, στέργειν ὅμως τὰς ἄλλας, εὐνοεῖ δὲ καὶ γελωτοποιῶντινα, ὃν οἱ *Μετὰ Θεοφάνην* χρονογράφοι οὕτω παριστῶσιν « ὑπῆρχέ τε τῷ βασιλεῖ παρακεκομμένον ἀνδράριον, τοῦ Ὀμηρικοῦ Θεοσίτου διεννηνοχὸς κατ' οὐδέν· Δένδερεις ὄνομα τούτῳ ἄσημά τε φθεγγόμενος καὶ γέλωτας κινῶν, καὶ θυμηδίας ἕνεκα τοῖς βασιλείοις ἐνδικοιτῶμενος¹ ». Ὁ μωρόσορος οὗτος ὅστις μόνον τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ἐπιθέτου ἐδικαίου, μικροῦ δεῖν παρέσχε πράγματα τῇ αὐτοκρατεῖρᾳ. « Εἰς πηδῆσας ποτὲ εἰς τὸν κοιτωνίσκον τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας, κατέλαβεν αὐτὴν ἀσπαζομένην θείας εἰκόνας καὶ μετὰ σπουδῆς προσάγουσαν αὐτὰς εἰς τὰ ἑαυτῆς ὄμματα. Ὁ Δένδερεις [πλησιάζας ἠρώτησε θαρρούντως, κατὰ τὸ σύνηθες, τί εἶναι ἄρα γε αὐτά. Ἡ δὲ τὰ καλὰ μου, ἀπεκρίθη, *virtù* καὶ ἀγαπῶ αὐτὰ πολλά. Ὁ βασιλεὺς συνέπεσε νὰ κάθηται τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὴν τράπεζαν καί, προσελθόντα μετ' ὀλίγον τὸν Δένδεριν, ἠρώτησε πόθεν ἔρχεται, ὁ δὲ εἶπεν ὅτι ἦτο εἰς τὴν *Μάραν*, ἐννοῶν τὴν Θεοδώραν, καὶ ὅτι εἶδεν αὐτὴν ἐκβάλλουσαν τοῦ προσκεφχλαίου καλὰ *virtù*. Ὁ Θεόφιλος εἰξευρε τί

1 Theoph. Contin., σελ. 91 ἐκδ. Βόννης.

σημαίνουνσι τὰ νινία αὐτά, ὅθεν ἀναστὰς τῆς τραπέζης ἐπορεύθη πρὸς τὴν βασιλίσσαν καὶ ἤλεγξεν αὐτήν, διότι παραβαίνει τὰ καθεστῶτα, γινομένη ἀφορμὴ σκανδάλων καὶ παρεξηγήσεων. Ἡ Θεοδώρα, ἥτις ἠγάπα τὸν Θεόφιλον καὶ δὲν ἤθελε νὰ τον λυπῇ, ἔκρυψε τὸ πρᾶγμα ἀπὸ αὐτὸν καὶ οὐ τοῦτο ἐστίν, εἶπεν ἀμέσως, ὦ βασιλεῦ, οὐ τοῦτο ὡς ὑπέληφας σύ, τῷ δὲ κατόπτρῳ μου ἡμῇ ἀτερίζουσα μετὰ τῶν θεραπαινίδων, καὶ τὰς ἐκεῖσε τικτομένας ἰδὼν ὁ Δένδερικς μορφάς, ἐλθὼν ἀπήγγειλεν ἀφρόνως τῷ βασιλεῖ καὶ δεσπότη. Ἐπειτα δὲ ἐσωφρόνισε τὸν γελωτοποιόν, καὶ τοσοῦτον ἐπιτηδείως τὸν ἐδίδαξε νὰ μὴ λέγῃ τι πλεον εἰς τινὰ περὶ τῶν καλῶν νινίων, ὥστε, ἐρωτήσαντός ποτε αὐτὸν τοῦ Θεοφίλου παρὰ πότον περὶ βασιλίσσης, εἰ πάλιν ἄρα τὰ καλὰ νινία ἀσπάζεται, ὁ Δένδερικς, ἐνθυμούμενος τὴν παιδείαν τὴν ὁποῖαν ἔλαβε, καὶ ἐπιθεὶς μὲν τῇ δέξιαν χεῖρα τοῖς χεῖλεσι, τῇ δὲ ἀριστερᾷ τῶν ὀπισθεν μερῶν ἐπιλαβόμενος, «σῆρα, ἀπεκρίθη, σῆρα περὶ τῶν νινίων, ὦ βασιλεῦ²! » Τὰ νινία τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας ἐνθυμίζουνσι τὰ εἰδῶλα τῆς Βιβλικῆς Ῥαχήλ, ἃτινα κλέψασα τῷ πατρὶ Λάβαν ἔκρυψεν εἰς τὰ σάγματα τῆς καμήλου καὶ ἐπεκάθισεν αὐτῆς. Ἀμφοτέρων δὲ αἱ ἀπαντήσεις, τῆς μὲν λεγούσης πρὸς τὸν ζητοῦντα τὰ εἰδῶλα πατέρα αὐτῆς Λάβαν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ τῆς καμήλου, μικρὰν ἐνόηλσιν προφασίζομένη³, τῆς δὲ ἀποκρινομένης τῷ συζύγῳ ὅτι τὸ κάτοπτρον πταίει, μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ γυναικεία εὐφυΐα πρὸς τὸ ἐξοικονομεῖν τὰς περιστάσεις κατ' οὐδὲν ἡλαττώθη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Γενέσεως μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Βυζαντι-

¹ Κ. Παπαρρηγοπούλου «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους,» τόμ. Γ', σελ. 769. — Theoph. Contin., ἐνθ' ἄνωτ.

² Γενέσ., ΛΑ', 35.

νων. Ἄλλ' ὅποια ἄρά γε ἀπάντησις νὰ ἐνέπνευσε πλείονας τῷ Θεοφίλῳ σκέψεις; ἢ τῆς εὐφυοῦς Ἰκασίας ἢ ἢ τῆς εὐλαβοῦς Θεοδώρας; Ἐν μέσῳ ὁμίλου καλλίστων καὶ ἐπιφανεστάτων παρθένων ὁ βασιλεύς, χρυσοῦν μῆλον κρατῶν, ἵνα τῇ καλλίστῃ δώσῃ καὶ τὸ στέμμα σὺν αὐτῷ, ἔλεγε τῇ περικαλλεστάτῃ Ἰκασίᾳ, ἀνοικεῖως αὐτῇ χαριεντιζόμενος καὶ τὴν Εὐάν ὑπονοῶν: ὡς ἄρα διὰ γυναικὸς ἐρρῦν τὰ φαῦλα, ἢ δὲ κόρη: ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα, ἀπεκρίνατο ἐτοίμως, τὴν Παναγίαν ὑπαινισσομένη. Ἡ ἐτοιμότης αὕτη ἀντὶ νὰ εὐαρεστήσῃ καὶ τέρψῃ, ἐφόβισε καὶ δυσηρέστησε τὸν ἀγροῖκον Θεόφιλον, ὅστις προχωρήσας μικρόν τι προσήνεγκε τὸ χρυσοῦν μῆλον ἐτέρᾳ νεάνιδι ταπεινοτέρᾳ φαινομένη, ἣν ὑπελάμβανε — εἴπωμεν τὴν σκληρὰν λέξιν — ἦττον εὐφυῆ, τὴν Θεοδώραν. Ἄλλ' ἢ εὐλαβῆς Αὐγούστα ἐπινοοῦσα τὸν χαριέστατον τοῦ κατόπτρου μῦθον, οὕτω μωρὸν τὸν Δένδεριν παριστῶσα, δὲν ἐδείκνυε πνεῦμα ἐπινοίας, πολλῷ τοῦ τῆς ἐτοιμότητος ἐπιφοβώτερον; Ἀναντιρρήτως· ἀλλὰ καὶ ὁ γυδαῖος ἐκεῖνος γελωτοποιὸς δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἐπίφοβος διὰ τῆς εὐηθείας αὐτοῦ. Ἐς κόρακας λοιπὸν τὸ παρακεκομμένον ἀνδράριον, κατέστρεψεν ἣν καλὴν ιδέαν περὶ τοῦ γελωτοποιοῦ εἶχομεν ἐν τοῖς πρόσθεν σχηματίσει· ὅθεν ζητήσωμεν αὐτὸν ἀλλαχοῦ.

IV

ΔΥΣΙΣ

Ἀξιοῦσί τινες ὅτι οἱ σταυροφόροι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐπανερχόμενοι εἰσέγαγον εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Ἑσπερίας καὶ τὸ ἔθιμον τῶν γελωτοποιῶν, γενομένων ἐν τῇ Δύ-

σει γνωστῶν ὑπὸ τὰς ὀνομασίας *fou de cour*, *fou du roi*, *morosophe*, *morio*, *porte-marotte* ἔτι δὲ καὶ *bouffon*, ἀλλ' ἡ ἐπίσημος αὐτῶν προσηγορία ἦτο τὸ *fou en titre d'office*. Ὅτι τὸ ἔθιμον ἀνατολικόν, εἴπομεν ἐν τοῖς πρόσθεν· ἐπειδὴ δὲ ἀπαντῶσιν ἔχνη γελωτοποιῶν παρὰ τοῖς Καρλοβιγκίοις, δέον ἢ ἐξ Ἀνατολῆς προέλευσις ν' ἀναχθῇ εἰς ἐποχὴν πολλῶ τῶν σταυροφοριῶν προγενεστέραν, καὶ ν' ἀποδεχθῶμεν ὅτι οἱ σταυροφόροι οὐχὶ εἰσεκόμισαν, ἀλλ' ἐγενέκευσαν ἔθος ἀπ' αἰῶνων ἤδη ἐν τῇ Δύσει ὑπάρχον, ὡς μαρτυροῦσι καὶ οἱ δύο τοῦ Ἀττίλα γελωτοποιοί. Ὡς τε, ὡς ἐκ τῶν Καρλοβιγκίων δυνατὸν εἰκάσαι, ἡ Γαλλία ὑπῆρξε, κατὰ μεταγενεστέρους χρόνους, ἡ πρώτη ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ χώρα, ἡ εὐτυχήσασα νὰ ἐγκλιματίσῃ καὶ καλλιεργήσῃ τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο φυτόν, ὅπερ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης μεταφυτευθέν, ἀγλαοὺς παρήγαγε καρπούς.

Ἐν Γαλλίᾳ δὲ μέχρι τῆς δευτέρας καὶ μέρους τῆς τρίτης δυναστείας, ἡ Αὐλὴ στερεῖται μονιμότητος, — διότι καὶ ἡ βασιλεία ἐν σπαργάνοις ἔτι —, εἶναι νομᾶς καὶ πᾶν ἄλλο ἢ τρυφῆς παράδεισος, ὡς ἀπὸ τῶν χρόνων Φραγκίσκου τοῦ Α' καὶ ἐντεῦθεν. Ἡ γυνή, ὑπατον πολιτισμοῦ στοιχεῖον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διαφθορᾶς ἐν ταῖς Αὐλαῖς, δὲν μετέχει αὐτῶν εἰσέτι, ἵνα διὰ τῆς παρουςίας αὐτῆς ἐξημερώσῃ τὰ ἦθη, ἐξευγενίσῃ τὴν συμπεριφορὰν, λεπτύνει τὸ τραχὺ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ μειδιάματος φαιδρύνῃ, πᾶν τὸ περὶ αὐτὴν φωτίζουσα. Ἄν δὲ κατὰ πολὺ μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἐλέχθη τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο *l'ennui pleut au Louvre*, δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὅπόσον μονότονος ὁ ἐν ταῖς τότε Αὐλαῖς βίος. Ἄλλ' ἀναντιρρήτως ἄγαν σκοτεινὸς ὁ τοῦ τιμαριώτου ἐν τῷ ἀπροσίτῳ αὐτοῦ πύργῳ. Ὁ τόσον λαμπρὸς καὶ ποιητικὸς οὗτος ἄρχων ἐν τῇ ἱπποτικῇ μυθιστορίᾳ ἦτο ἐν τῇ

πραγματικότητι σκαιόν τι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρόσωπον, ἤμιστα ὁμιλητικόν. Ἐξῆ ἀπομεμονωμένος, μακρὰν τοῦ κόσμου, οἶονεὶ τῆς κοινωνίας ἀπόβλητος, ἐχθαίρων ἢ πολεμῶν τὸν γείτονα, καὶ διῆγε τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν λεωφόρων, ἕτοιμος ὢν νὰ ἀνασπάσῃ τὸ ξίφος ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ ἀφορμῇ. Οὕτω Αὐλαὶ καὶ πύργοι ξενίζουσι μᾶλλον τὴν ἀνίαν ἢ τὴν φαιδρότητα· ἡ θήρα, — ἥς θερμότατοι θιασῶται οἱ ἐπίσκοποι —, τὸ ζατρίκιον, ὅπερ ἔπαιζον ἤδη οἱ παλαδῆναι τῆς Αὐλῆς τοῦ Μεγάλου Καρόλου, βραδύτερον δὲ κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα τὸ χαρτοπαίγνιον, ἐνίστε ἱππηλάσια, ἀρματοδρομίαι· καὶ ἄλλοι ἀγῶνες, συνήθως ὅμως θεάματα τινα ἰσχνὰ καὶ μονότονα, ἅτε στερούμενα τοῦ μᾶλλον ψυχαγωγοῦ στοιχείου, τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, δὲν ἦσαν ἀρκοῦντα ὅπως ἀναπληρώσωσι τὴν ἔλλειψιν πάσης διανοητικῆς τροφῆς ἢ νὰ ποικίλῃσι τὸ μονότονον τοῦ βίου. Ἡ ἀνία εἶχεν ἀφήσει τὴν θύραν ἀνοικτήν, καὶ ὁ γέλως ἰδιόρρυθμον ἀπόκρεω φέρων στολήν, εἰς ἤλθε θορυβωδῶς ὡς ἐμφανίζονται οἱ μετημφιεσμένοι, σείων *τίρ! τίρ! τίρ!* τοὺς κωδωνίσκους τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ καὶ κράζων· *Μὲ γνωρίζεις; εἶμαι ἡ Μωρία*. Καὶ ἐγένετο πανταχοῦ εὐπρόσδεκτος, καὶ ἐν ταῖς Αὐλαῖς τῶν βασιλέων καὶ ἐν τοῖς ἀποκρήμνοις πύργοις τῶν τιμαριωτῶν, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀγίοις ἐπισκόποις, ἄγαν τότε κοσμικοῖς, καὶ πάντες εἶπον αὐτῇ· ὡς εὖ παρέστης. Ἦτο ἤδη καιρὸς· ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος Μέσος Αἰὼν εἶχε κλαύσει τόσον πολὺ περὶ τὰ τέλη τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος, φοβούμενος τὸ ἀπαίσιον ἔτος *χίλια*, καθ' ὃ ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἡ τοῦ κόσμου συντέλεια, ὥστε δίκαιον νὰ λάβῃ καὶ οὗτος *sa revanche* καὶ νὰ μὴ κορέννυται γέλωτος.

Παράδοξοι ἀληθῶς καὶ εἰς ἄλλοκότους σκέψεις ἄγουσαι αἱ τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς Αὐλαῖς ἀπαρχαί! Οἶαν

δύναται τις νὰ φαντασθῇ, εὐφυστέραν τοῦ πνεύματος σάτυραν ἢ τὴν Εὐφυῆν ἐμφανιζομένην ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς Μωρίας! Ἄλλ' ἄπασα σχεδὸν τοῦ Μέσου Αἰῶνος ἡ ἱστορία τί ἄλλο εἶναι ἢ διαρκῆς τοῦ λογικοῦ ἀπόκρεως; Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν τῷ λογίῳ ἀναφνώστη τὰς ἐορτὰς τῶν Ἀθῶν, τοῦ Ὁρου, τῶν Τρελῶν, τῶν Ὑποδιακόρων, τὰς μαστιγώσεις, τὰς γυναικῶν λιτανείας, τὸν χορὸν τῶν νεκρῶν καὶ ἄλλας τοιαύτας τῆς θεᾶς Μωρίας ἐπινοίας; Τὴν δὲ μωρίαν δὲν ἐξάγει ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐκκαίδεικ περιπόου αἰῶνος πρὶν ἢ ὁ ἀγαστὸς Ἑρασμος ποιήσῃ τὸ Ἐγκώμιον αὐτῆς; Ἄλλ' ἡ μωρία δὲν ὑπῆρξε καὶ ἡ περιβολὴ τῆς τοῦ Σόλωνος εὐφυΐας καὶ πάντων τῶν εὐφυσολόγων τῆς σοφῆς Ἀνατολῆς; Οὕτω ὁ μωρόσοφος καὶ τὸν μέγαν Ἀθηναῖον νομοθέτην δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ ὡς ἀνάδοχον, καὶ διὰ τοῦ Παύλου ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς σοφοὺς κατασχύρῃ καὶ ὀπισθεν τῆς ἀνατολικῆς σοφίας νὰ χαρὰκωθῇ. Καὶ αὗται αἱ τοῦ μωροσόφου περγαμηναί. Τοῦτο μόνον φαίνεται πῶς ταπεινὸν ἐν μέσῳ τόσου κλέους, ὅτι εὐφυσολογῇ ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ' ὅποῖον αὐλικὸν ἀξίωμα ἄμισθον; Καὶ δὲν ἦτο καὶ οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ βασιλέως, δὲν διητᾶτο ἐν τῇ Αὐλῇ, δὲν ἦτο ὁμοτράπεζος τῷ βασιλεῖ, δὲν εἰσῆρχετο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, καὶ πρῶτος πάντων, εἰς τὸν βασιλικὸν θάλαμον, δὲν ἠκολούθει πανταχοῦ τῷ ἡγεμόνι, δὲν ἐφόρει ὡς οἱ λοιποὶ αὐτοῦ θεράποντες στολήν, τὴν οἰκείαν αὐτῷ στολήν ἐξ ἡμισείας δίχρουν, ὡς τὴν τοῦ Τριβουλῆ - Ῥιγολέττου; Δὲν ἔφερε τοῦ ἀξιώματος τὰ σήματα, ῥάβδον στρατάρχου, πρὶν ἢ ὑπάρξωσι στρατάρχαι; ἀλλὰ μὴ δὲν ἦτο καὶ οὗτος στρατάρχης τοῦ γέλωτος, ἐπὶ τῇ θελήσει αὐτοῦ ἐκρηγνυο-

μένου ; Ἡ δὲ *marotte* ἢ *marroula*¹ καὶ τὸ *tir*, *tir* τῶν κωδωνίσκων δὲν ἦτο τὸ ἐμπρέπον αὐτῷ σκῆπτρον ; Ὁ πόσοι πέπλοι ἵνα ἡ ταλαιπώρος ἐκείνη ἀλήθεια δυνηθῇ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Αὐλήν ! ἀλλὰ τίς ἐδίδαξε τὴν καλὴν κόρην νὰ ἦ πάντοτε γυμνή ; Βεβαίως τὸ γυμνὸν εἶναι τῆς ὑψίστης ἐθιμοταξίας, *grand gala*, ἐν ταῖς Αὐλαῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ τῆς γλώσσης. « Δόξα νᾶχη ὁ Θεός », — ἀνέκραξέ ποτε ὁ περιάγων ἐν Ῥώμῃ τὴν περιβόητον τῆς Σουηδίας Χριστίαν, ἥτις ἔστη θαυμάζουσα πρό τινος ἀγάλλματος, τὴν Ἀλήθειαν παριστάντος —, « δόξα νᾶχη ὁ Θεός ! ὅτι ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης τοσοῦτον φαίνεται διαφορομένη περὶ τῆς ἀληθείας ἥτις δὲν εὐαρεστεῖ πάντοτε τὰς ἐστεμμένους κεφαλὰς ». — « Τὸ πιστεύω », ἀπήντησεν ἐτοίμως ἡ βασίλισσα, μειδιῶσα, διότι ὅλαι αἱ ἀλήθειαι δὲν εἶναι ἀπὸ μάρμαρο». Πόσα δὲ τεχνάσματα ἵνα ἡ ἀπλοῖκὴ κόρη ἐπιδείκνυται πάντοτε εὐχαρις καὶ μειδιῶσα καὶ ὅτε ἀκόμη ἔδακνε, ὅπερ συνεχῶς συνέβαινε, ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο ; Τὸ τολμηρὸν τῶν λόγων δὲν ἐμαρτύρει ἀκριβῶς τὴν μωρίαν τοῦ λέγοντος ; διότι δέον νὰ ἦ τις ἀντικρὺς μωρὸς ἵνα ἐκστομίσῃ τοιαῦτα κατὰ τῶν ὑψηλῶν τῆς Αὐλῆς προσώπων, τῶν ἀρχόντων τε καὶ μεγιστάνων, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ βασιλέως, τίς δὲ συνετὸς προσέχει ποτὲ τὸν νοῦν εἰς ἄφρονος ῥήματα ; Ὅθεν ὡς παρὰ Ῥωμαίοις ὁ δοῦλος δὲν ἐλογίζετο ἄνθρωπος καὶ ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ ἀφορμῇ, — ἀπροσεξία τις αὐτοῦ ἢ *veŭra* τῆς ματρώνης —, ἡδύνετο αὐτὴ νὰ χολωθῇ καὶ νὰ εἴπῃ :

¹ Marotte ἀντὶ merotte, ὑποχωριστικὸν θωπείας, ἐκ τοῦ *mère* (μήτηρ), ὅθεν *marotte* μικρὰ μήτηρ *μ α ν ν ο ὕ λ α*. Ἦτο δὲ ἡ *marotte* πλαγκτὴν, ῥάβδος φέρουσα ἐπὶ τοῦ ἄκρου κεφαλὴν ἀλοκότου μορφῆς, περιδελημένην ποικιλόχρουν *κουκκοῦλαν*, ἐξ ἧς ἐκρέμαντο κωδωνίσκοι.

Σταύρωσον τὸν δοῦλον. . . . .
 Pone crucem servo! . . . . .

ἰσχυρίζομένη ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος :

O demens, ita servus homo est! . .²

οὕτω καὶ κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα ὁ γελωτοποιὸς ἐθεωρεῖτο ὡς πλάσμα οὐκ ἔχον συνείδησιν τῶν πραττομένων, ὡς λαλοῦν ἐπιπλον, ὡς εἰδὸς τι ἀνοήτου ψιττακοῦ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀνεύθυνος. Μαργαρίτα τῆς Ναυάρρας, ἡ πεφιλημένη ἀδελφὴ Φραγκίσκου τοῦ Α', ἐπιστέλλουσα εἰς Φονταιμβλώ τῇ 2 'Οκτωβρίου 1527 τῷ κόμητι τῶν σταύλων (connétable) Δὲ Μορμορανσὺ ἔλεγε: «Madame m'a icy laissée avecques la garde de partie de ses meubles, qui est son perroquet et ses folles, que j'aime pour ce que cela luy donne plaisir». 'Αλλ' ὁ γελωτοποιός, πολλῶ εὐτυχέστερος τοῦ 'Ρωμαίου δούλου τυγχάνων, οὐ μόνον δὲν ἐσταυροῦτο ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐσταύρωνε, σκώπτων καὶ σατυρίζων. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς μωρίας τιθέμενος ἐξεδικεῖτο τὸ οἰκτρὸν τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως δάκνων τοὺς περὶ αὐτόν, καὶ ἀνεκουφίζετο τοῦ κρύφα σπαράσσοντος αὐτὸν ἄλγους, ἐπιρρίπτων τοῖς ἰσχυροῖς τὴν χλεύην καὶ αὐτοὺς ἐαυτῷ ἐξισῶν, ὡς ὁ Τριβουλὲ ἐν τῷ πολυκρότῳ τοῦ Οὐίκτωρος Οὐγὼ δράματι. Ὀλίγιστα δὲ παραδείγματα γελωτοποιῶν τῆς Αὐλῆς ἐξωσθέντων ὡς ἐκ τοῦ καυστικοῦ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Τοῦτο δὲ τὸ μὲν διότι οὐ πάντες ἔδακνον, πολλοὶ γὰρ ἦσαν καὶ οἱ εὐήθεις, τὸ δὲ διότι δὲν ὑπῆρχεν εἰσέτι ἡ τάξις τῶν περιφήμων ἐκείνων αὐλικῶν, ἥτις ἀρξαμένη νὰ σχηματίζεται ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α' περι-

¹ Juvenal., Satir. VI, 219.

² Αὐτόθι, 222.

έρχεται εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἰσχύος καὶ τελειότητος ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', καὶ ὄντως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἀποβάλλεται τῆς Αὐλῆς ὁ γελωτοποιὸς Ἀγγελῆς.

V

ΓΕΛΩΤΟΠΟΙΟΙ ΔΙΑΣΗΜΟΙ

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον . . . τῶν μωροσόφων, τὸν Γάλλον Dreux du Radier, ἰδίαν περὶ αὐτῶν συγγράψαντα πραγματεῖαν¹, οὐχὶ ὁμως καὶ ἐντελῶς πλήρη, διότι παρέλειψεν ἐνίας τοῦ εἵδους ἐπιστημότητας, φαίνεται ὅτι ὁ Θεβενέν Δὲ Σαίν-Λιζιὲ γελωτοποιὸς Καρόλου τνῦ Ε' ἢ τοῦ Σοφοῦ (1364 - 1380), εἶναι ὁ ἀρχαιότατον γνωστός, διότι ἐξ αὐτοῦ ὁ Γάλλος συγγραφεὺς ἄρχεται ποιούμενος λόγον, ἀλλ' ἀναντιρρήτως δὲν εἶναι καὶ ὁ πρῶτος. Ἐκατὸν πεντήκοντα καὶ δύο ἀκριβῶς ἔτη πρὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἢ ἐν Παρισίοις τῷ 1212 συγκροτηθεῖσα Σύνοδος ἀπηγόρευσε τοῖς ἐπισκόποις τὴν διατήρησιν τρελῶν ὅπως παρέχουσιν αὐτοῖς γέλωτα, καὶ ἂν οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι κατέλυον τοῦ γέλωτος δὲν θὰ ἐνῆστευον βεβαίως οἱ βασιλεῖς. Ἡ δ' ἐν Φορλί τῆς Ἰταλίας τῷ 1286 συνελθοῦσα, Ὀνωρίου τοῦ Α' παπεύοντος, ἀπηγόρευσε τοὺς *joculatores* (*jongleurs* ἢ *paladins* παρὰ Γάλλοις), εἶδος ὑπαιθερίων γελωτοποιῶν, οἵτινες διεσχέδαζον τὰ πλήθη ἄδοντες καὶ παίζοντες ὄργανα, τὰ ἄσπρα αὐτῶν δι' ὀρχήσεως καὶ γελοίων χειρονομιῶν τε καὶ κινήματων συνοδεύοντες. Εἰθιστο δὲ τότε παρ' Ἰταλοῖς, ὅτε ἄρχων ἐνυμφεύετο ν' ἀναγορεύωσιν αὐτὸν ἱππότην, οὗτος δὲ ἵνα τὰ γαμο-

¹ *Récréations historiques critiques, morales et d'érudition avec l'Histoire des Fous en titre d'office.* Paris, 1767.

δαίσια εὐαρεστότερα καταστήσῃ προσεκάλει jocularatores καὶ γελωτοποιούς, οὓς εἶτα ἀπέστελλε πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικούς αὐτοῦ συγγενεῖς, ἵνα περὶ τῆς διατροφῆς αὐτῶν μεριμνήσωσιν. Ὅθεν ἡ Σύνοδος, δικαίως ἐξεγερθεῖσα κατὰ τῆς καταχρήσεως ταύτης, ἀπηγόρευσεν ὅπως τὰ τῆς Ἐκκλησίας κτήματα χρησιμεύωσι πρὸς διατήρησιν τοιούτων ἀνθρώπων. Ἐκ τῶν δύο τούτων Συνόδων καταφαίνεται ἐναργῶς ὅποσον ἀρχαῖον ἐν τῇ Δύσει τὸ ἔθιμον τῶν γελωτοποιῶν αὐλικῶν τε καὶ ὑπαιθρίων. Ὁ νεώτερος πολιτισμὸς ἀπὸ πολλοῦ κατήργησε τοὺς αὐλικούς γελωτοποιούς, τούλάχιστον τοὺς ἐπισήμους, ἀλλ' ἀνεκτικώτερος πρὸς τὰς διασκεδάσεις τοῦ λαοῦ δεικνύμενος ἀνέχεται εἰςέτι τοὺς ὑπαιθρίους ῥήτορας, καρπὸν καὶ τοῦτο τοῦ ἀειθαλοῦς δένδρου τῆς κοινοβουλευτικῆς πολιτείας.

Ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν Κάρολον. Πόσον δὲ οὗτος ἡγάπα καὶ ἐτίμα τὸν Θεβενὲν μαρτυρεῖ τὸ γράμμα αὐτοῦ τούτο, ὅπερ ἐκ τῆς παλαιᾶς γαλλικῆς ἐξελληνίζοντες ἀναγράφομεν ὡς τῶν χρόνων ἐκείνων μνημεῖον, τύπων τε καὶ οὐσίας· ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς: « Κάρολος Πέμπτος, ἐλέω Θεοῦ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, πρὸς τὰς αὐτῶν ἐντιμότητας¹ τοὺς δημάρχους καὶ ἀστυνόμους² τῆς καλῆς ἡμῶν πόλεως τῶν Τρεκῶν (Troyes) ἀσπασμὸν καὶ ἀγάπην. Γνωστὸν ποιοῦμεν πρὸς τὰς ἄνω ῥηθείας ἐντιμότητας ὅτι ὁ Θεβενὲν, ὁ τρελὸς τῆς Αὐλῆς ἡμῶν, μετέστη κατ' αὐτὰς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τὸν ἄλλον. Κύριος ὁ Θεὸς ἀναπαύσαι τὴν ψυχὴν

¹ Τὸ κείμενον φέρει: « à leur dessus dictes seigneuries » ὅπερ ἀνεξελλήνιστον κατὰ λέξιν διὰ τῆς λέξεως ἀρχοντείας.

² Ἐν τῷ κειμένῳ echevins, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ scabino, ὅπερ διὰ τοῦ ἀστυνόμου ἐξηλληνίσσαμεν, διότι εἶχον οἱ echevins καὶ ἀστυνομικά καθήκοντα.

ἐκείνου, ὅστις οὐδέποτε ὑστέρησε ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων τοῦ ὑπουργήματος αὐτοῦ παρὰ τῇ Βασιλικῇ ἡμῶν Μεγαλειότητι¹ καὶ μέχρι τελευταίας ὥρας παρέσχεν ἡμῖν παιδρὸν καὶ χαρίεντα ἀστεϊσμόν τοῦ θυμηδοῦς αὐτοῦ ὑπουργήματος. Διόπερ διετάξαμεν ν' ἀνεγερθῇ αὐτῷ λίθος, παριστῶν τὸν εἰρημένον ἄρχοντα μετ' ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς. Ὅθεν, ἐπειδὴ διὰ τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ τὸ ὑπουργημα τοῦ τρελοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ οἴκῳ μένει πράγματι κενόν, διετάξαμεν καὶ διατάσσομεν τοῖς ἀστοῖς καὶ ἀγρόταις τῆς καλῆς ἡμῶν πόλεως τῶν Τρεκῶν, χρώμενοι δικαιώμασιν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν κεκτημένοις ἡμῖν, ὅπως εὐαρεστηθῶσι ν' ἀποστείλωσιν ἡμῖν τρελὸν τινα ἐκ τῆς πόλεως αὐτῶν ἵνα διασκεδάζῃ τὴν Ἡμετέραν Μεγαλειότητα καὶ τοὺς μεγιστάνους τῶν ἀνακτόρων ἡμῶν. Τοῦτο δὲ πράττοντες θὰ δεῖξωσι προθυμίαν πρὸς τὰς βασιλικὰς ἡμῶν προνομίας, καὶ οἱ εἰρημένει ἀστοὶ καὶ ἀγρόται ἔσονται ἐς αἰεὶ οἱ πιστοὶ καὶ ἀγαπητοὶ ἡμῶν ὑπήκοοι. Πάντα δὲ ταῦτα γενήσονται ἄνευ ἀναβολῆς καὶ οὐδεμιᾶς βραδύτητος, διότι δὲν ἐπιθυμοῦμεν τὸ ἄνω ῥηθὲν ὑπουργημα νὰ μείνῃ ἐπὶ μακρότερον κενόν. Ἐκ τῶν ἐν Παρισίοις

¹ Τὸ καίμενον ἔχει καὶ ἐνταῦθα τὴν λέξιν seigneurie : « nostre Royale seigneurie », ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ κατωτέρω ἀπαντᾷ ἡ λέξις Majesté « Nostre Majesté », μεθερμηνεύομεν διὰ τοῦ Μεγαλειότης. Γνωστὸν ὅμως ὅτι τῆς λέξεως ταύτης ἄρχεται γινομένη χρῆσις ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ'. « Λουδοβίκος ὁ ΙΑ' λέγει ὁ Βολταῖρος, εἶναι ὁ πρῶτος τῆς Γαλλίας βασιλεὺς, ᾧ τινι ἀπένεμον ἐνίοτε τὴν τοῦ Μεγαλειότητος προσηγορίαν, ἣν ἕως τότε μόνος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφερεν, ἀλλ' ἦν ἡ γερμανικὴ ἀρχιγραμματεία (chancellerie) οὐδενὶ οὐδέποτε ἔδωκε τῶν βασιλέων, ἄχρι τῶν τελευταίων τούτων χρόνων. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας, τῆς Καστίλλης, τῆς Πορτοκαλίας εἶχον τὸν τίτλον ὑψηλότης, τὸν τῆς Ἀγγλίας προσηγόρευον διὰ τοῦ ἡμετέρας χάρις, ἠδύνατο δὲ νὰ εἰπωσι Λουδοβίκῳ τῷ ΙΑ' ὁ ὑμέτερος δεσποτισμός. (Voltaire : Essai, XCIV.

ἀνακτόρων ἡμῶν, τῇ 14 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τῆς ἐν-
 σαρκώσεως 1374 ». Ἐκ τῆς περιέργου ταύτης ἐπιστο-
 λῆς δύο τινὰ γίνονται δῆλα, τὸ μὲν ὅτι Κάρολος ὁ Σο-
 φὸς δὲν ὑπῆρξεν ὁ ἐν Γαλλίᾳ τῶν αὐλικῶν μωροσύφων
 ἀνάδοχος, τὸ δὲ ὅτι ἡ ὀλβία τῶν Τρεκῶν πόλις ἦτο φύ-
 σει προνομοιοῦχος, καθ' ὃ τρελῶν φυτώριον. Διὸ καὶ
 Γάλλος συγγραφεὺς εἶπεν εὐφυῶς ὅτι οἱ τότε τῆς Γαλ-
 λίας βασιλεῖς προσελάμβανον ξένους ὡς ἰατρούς, ἀλλ'
 ὅτι ὁ τρελὸς τοῦ βασιλέως ἦτο πάντοτε ἀπὸ τὸν τόπο.
 Ὡς πρὸς δὲ τὸ μαυσώλειον τοῦ Θεβενὲν ὑπῆρχε τοῦ-
 το ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Μαυρικίου τῆς πόλεως Σεν-
 λὶς¹ εἶχε, κατὰ τὸν Σωθάν, ὀκτὼ καὶ ἡμισυ ποδῶν μῆ-
 κος ἐπὶ τεσσάρων καὶ ἡμισυ ὕψους, καὶ ἦτο κατεσκευα-
 σμένον ἐκ πυρίτου λίθου (pierre de liais), κατ' ἄλλους
 δὲ ἐκ μαρμαρίου καὶ ἀλαβάστρου, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτοῦ
 καὶ πλαγίως παρίστατο ἀνακεκλιμένου ἀνδρὸς ὁμοίωμα,
 φέρον ποδῆρες ἔνδυμα, καὶ κάλυμμα ἀπολήγον εἰς λόφον·
 εἶχε δὲ καὶ κουκοῦλαρ, δύο θυλάκια ἐπὶ τοῦ στομαχίου
 καὶ ἀνὰ χεῖρας τὴν marotte ἢ μαρροῦλαρ, τὸ σύμβολον
 τῆς Μωρίας ἢ τοῦ Μώμου,¹ κατὰ τὴν τοῦ Μέσου Αἰῶ-
 νος παραστατικὴν, κάτῳθι δὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

ΕΝΘΑΛΕ ΚΕΙΤΑΙ ΘΕΒΕΝΕΝ ΔΕ ΣΑΙΝ ΔΕΖΙΕ,

ΜΩΡΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΗΜΩΝ,

ΜΕΤΑΣΤΑΣ ΤΗΙ ΠΡΩΤΗΙ ΚΑΙ ΕΝΔΕΚΑΤΗΙ ΙΟΥΛΙΟΥ 1373.

Ἄν δὲ πιστεύσωμεν παλαιῷ τινι γαλλικῷ βιβλίῳ, ἐκ-

¹ Ἦτο ἡ marotte τὸ ἐν χρήσει σκηπτρον κατὰ τὴν Ἑορτὴν τῶν Τρελῶν. « Ἀνοικεῖως ὁμῶς, λέγει ὁ γνωστὸς Γάλλος ἀρ-
 χαιολόγος Μιλλέν, παρίστανται ἐνίοτε τὸν Μῶμον κρατοῦντα μαν-
 νοῦ λαόν· τὸ σύμβολον τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ ἐπ' οὐδενὸς ἀρχαίου
 μνημείου καὶ ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἀπὸ μόνου τοῦ Μέσου Αἰῶνος
 (Millin: Dictionnaire des Beaux - Arts, ἐν λέξ. Marotte).

τυπωθέντι ἐν Παρισίοις τῷ 1770, τὸ μαυσώλειον τοῦτο ἐσώζετο ἕως τότε, διότι γίνεται μνεῖα περὶ αὐτοῦ ὡς ὑπάρχοντος ἔτι.

Ὁ αἰὼν Καρόλου τοῦ Σοφοῦ, — ὅστις δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ διάδοχον τῷ Θεβενέν —, εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν μωροσόφων, ἀποτελούντων μέρος τῆς θεραπειᾶς παντὸς ἡγεμονικοῦ οἴκου. Ὅτε ὁ τοῦ Καρόλου ἀδελφός, Ἰωάννης δούξ τοῦ Βερρύ, ἐτελεύτησε τῷ 1400 οἱ δύο αὐτοῦ *τρελοί*, πένθιμον φέροντες στολήν, ἡκολούθουν τῇ κηδεΐᾳ. Κάρολος δὲ ὁ Ζ', υἱὸς καὶ διάδοχος Καρόλου τοῦ Ε', δὲν ὑστέρει τοῦ πατρὸς ἐν τῇ πρὸς τοὺς μωροσόφους ἀγάπῃ· ἐνέδωκε καὶ κυργῇ ἐνδύματα αὐτοῦς μᾶλλον συνεχῶς ἢ ἐαυτόν· ἦσαν δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀκριβοῦς ὑφάσματος καὶ χρώματος τῶν ἐν τῷ γραφεῖ αὐτοῦ ἐπίπλων, καὶ ἐπρομήθευσεν αὐτοῖς ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα κατ' ἔτος ζευγὴ ὑποδημάτων, διότι διεκίρουν πολὺ τοὺς πόδας. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι ὁ τάλας οὗτος Λουδοβίκος ὁ Ζ', ἦτο ὁ μόνος πράγματι τρελὸς τῆς Αὐλῆς αὐτοῦ, βασιλεύσας, ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἔτη ἐν διαλειπούσῃ παραφροσύνῃ (1392-1422), ἧς ἔνεκεν ὁ Γάλλος ζωγράφος Γριγγοννέρ κατεσκεύασε πρὸς διασκέδασιν τοῦ νοσοῦντος βασιλέως παιγνιόχαρτα, γνωστὰ ἀπὸ τινος, ὧν τὴν ἐπίνοιαν διεκδικοῦσι Γάλλοι τε καὶ Ἰσπανοί¹. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου Καρόλου τοῦ Ζ' (1429 - 1461), ὃν δύο γυναῖκες ἀνέδειξαν, — ἡ Ἰωάννα Δ' Ἀρκ. στέφασα αὐτὸν βασιλέα ἐν Ρεῖμοις καὶ ἡ Ἀγνή Σορέλ, ἐκ τῆς νωθρότητος διὰ τοῦ ἔρωτος αὐτῆς ἀνεγκύσασα —, οἱ μωρόσοφοι δὲν φαίνονται ἀπολαύοντες τῆς βασιλικῆς εὐνοίας. Ἀλλὰ Λουδοβίκος ὁ ΙΑ', ὁ τὸν πατέρα

¹ Ὁρα Michaud: Biographie Universelle, ἐν βίοις Gringonneur (Jacquemin) καὶ Sale (Antoine de).

Κάρολον τὸν Ζ' διαδεξάμενος, ἀπεζημίωσεν αὐτούς, τὰ μάλιστα περιποιηθείς, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν τοῦ Βραντώμ. Τίς ὅμως θὰ ἔλεγεν ὅτι ὁ μυσαρὸς οὗτος Λουδοβίκος, πατροκτόνος δὲ ἅμα καὶ ἀδελφοκτόνος¹, ὁ ὑπουργὸς καὶ σκληρὸς οὗτος δεσπότης, ὁ πρῶτος ἐν Εὐρώπῃ ἀπόλυτος βασιλεὺς (1461 - 1483) μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μοναρχίας τοῦ Μεγάλου Καρόλου, οὐ κατηγόρησαν σκληρότητας ἐπισκιάζουσας τὰς τοῦ Τιβερίου καὶ Νέρωνος,² τίς θὰ ἔλεγεν ὅτι οὐ μόνον ἀνестρέφετο μωροσόφοις, καὶ ἐτέρπετο τοῖς σκώμμασιν αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς οὗτος συνέταξε βιβλίον διηγημάτων, κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ Βοκκακίου³. Εἶναι ὅμως ἀληθές ὅτι ἦτο ἀνὴρ παράδοξος τὸν χαρακτηῖρα, διὸ καὶ διαφεύγει πάντα ὀρισμὸν, κῶμα ἀποτροπαίων κακιῶν καὶ θαυμασιῶν ἡγεμονικῶν ἀρετῶν, καὶ ὅτι ἡ Γαλλία ὀφείλει αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἐνότητος⁴. Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς τρελοὺς. Διηγεῖται ὁ Βραντώμ ὅτι ἡμέραν τινὰ ὁ Λουδοβίκος ὑπὸ τύψεων συνειδότης ἐλεγχόμενος, — προσθῶμεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι ἦτο ἄγαν εὐλαβὴς καὶ δεισιδαίμων —, ἐδέετο μεγαλοφώνως ἐν τῷ δωματίῳ αὐτοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Κλερύ, προστάτιδος αὐτοῦ —, ἔφερεν ἐπὶ τοῦ πύλου, περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου μολυβδίνην εἰκόνα⁵—,

¹ Voltaire : Essai, XCIV. — Michaud : Biographie Universelle, ἐν βίῳ Louis XI. Καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐθανάτωσεν ἐμμέσως, διότι φοβούμενος οὗτος τὸ δηλητήριον τοῦ υἱοῦ, ἐλάμβανε τόσας προφυλάξεις ὥστε ἀπέθανεν ἐκ πείνης, τὸν δὲ ἀδελφὸν διὰ δηλητηριασμένου ῥοδακίνου, προσενηχθέντος αὐτῷ παρὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πνευματικοῦ.

² Voltaire καὶ Michaud αὐτόθι.

³ Michaud ἐνθ' ἄνωτ.

⁴ Προσεκτίσαστο τῇ Γαλλίᾳ τὴν Ἀνθγαλίαν, τὴν Βρετάνην, τὴν Προβηγκίαν, τὸ Ρουσιγιὸν καὶ πολλὰ τιμάρια.

⁵ Hallam-Dudouit : L'Europe au Moyen Age, τόμ. Α', σελ. 154, καὶ Michaud ἐνθ' ἄνωτ.

ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ συγχωρήσῃ αὐτῷ τὴν ἀδελφοκτονίαν. Τελευτῶν δ' ἔλεγε : «Συγχώρησόν μοι, καλή μου Παναγία, καὶ ἐγὼ ἡξεύρω πῶς θά σοί το ἀνταποδώσω». Ἐν τῷ δωματίῳ ἦτο καὶ ὁ τρελὸς, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἰς οὐδὲν ἐλογίσατο τὴν παρούσiam τοῦ μωροῦ. Κατὰ τὴν ὥραν ὅμως τοῦ γεύματος ὁπόσον ἐξεπλάγη ἀκούσας αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνοντος ἐνώπιον πάντων λέξιν πρὸς λέξιν τὴν δέησιν, καὶ λέγοντος ἐν τέλει : «Συγχώρησόν μοι, καλή μου Παναγία, καὶ ἐγὼ ἡξεύρω πῶς νὰ σοῦ το ἀνταποδώσω». Περιττὸν δὲ ὅπως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ μὲν τρελὸς μετ' οὐ πολὺ ἐτρέπετο τὴν πρὸς τὸν Ἀδην, ὁ δὲ πολιτικώτατος Λουδοβῖκος, ὁ τόσα τοῦ πρακτικοῦ βίου γινώσκων, ἐδιδάχθη καὶ τοῦτο : Ὅτι οὐ συνετὸν τὸ ἐμπιστεύεσθαι τοῖς μωροῖς, διότι οὐ πάντοτε τοιοῦτοι.

Αἱ βασιλεῖαι Φραγκίσκου τοῦ Α' (1515 - 1547) καὶ Ἑρρίκου τοῦ Δ' (1589 - 1610) εἰσὶ πλούσιαι καὶ εἰς δόξαν, καὶ εἰς ἔρωτας, καὶ εἰς μωροσόφους. Ὁ Φραγκίσκος ἔσχε διαδοχικῶς τέσσαρας, τὸν Καϊέτ, τὸν περιβόητον Τριβουλέ, τὸν Πολίτ καὶ τὸν Βρυσκέ (Brusquet)· τρεῖς δὲ ὁ Ἑρρίκος τὸν Κυρ - Γουλιέλμον (Maître-Guillaume) τὸν Σχικὸ (Chicot), καὶ τὴν Μαθουρίναν, διότι καὶ αἱ γυναῖκες δὲν ὑστέρησαν ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ταύτῃ τῆς μωροσοφίας. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φραγκίσκου τέρψεις καὶ διασκεδάσεις εὐγενέστεραι, μᾶλλον πρὸς τὸ ἀνεπτυγμένον τῆς ἐποχῆς πνεῦμα συνάδουσai, ἤρξαντο ἐπισκιάζουσai τῶν μωροσόφων τὸ κλέος, ὥς τε ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἡ βασιλεία αὐτῶν δύει ἐντελῶς.

Καὶ ἐνταῦθα ἀναφύεται ἐρώτησις λίαν φυσική· τί ἦσαν πράγματι οἱ μωρόσοφοι οὗτοι ; ὑπῆρξαν ὄντως ἀντάξιοι τῆς φήμης ἣν ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐκτῆσαντο ; Ἐλαμψεν ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν ἡ θεία ἐκείνη ἀκτίς, ἥτις ὅτε μὲν καταπλήσσει, ὥς ἐκ τῆς ἐτοι-

Οὐγὼ καὶ τοῦ Βέρδη πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ Τριβουλὲ τῆς ιστορίας ; ¹ Τίς δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, εἰ μὴ ἐγίνωσκεν ἐκ τῶν προτέρων τὸ ὄνομα, ὅτι ὁ ἰδιόρρυθμος ἐκεῖνος γελωτοποιός, ὁ ἐν τῇ *Μαριῶν Δελόρμ*, δράμαματι καὶ τοῦτο τοῦ Οὐίκτωρος Οὐγὼ, εἶναι ὁ Ἄγγελος τοῦ σοβαροῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ'; Βαίνει σύννους, συνωφρυνμένος, σιωπηλός· ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς νεκροθάπτην ἢ πρὸς εὐθυμον τοῦ γέλωτος ἱεροφάντην καὶ ἀστείζεται πενθίμως. Ἐρωτῶσιν αὐτόν :

— Τίς εἶσαι ;

— Εἶμαι ὁ γελωτοποιὸς τοῦ βασιλέως.

— Δὲν ἀπορῶ πλέον διατί ὁ βασιλεὺς εἶναι τόσον κατηφής.

Καὶ ὁμῶς οὔτε ὁ Τριβουλὲ ἐκέκτητο, ἣν ὁ Οὐγὼ ἀποδίδωσιν αὐτῷ εὐφυΐαν καὶ δηκτικότητα, οὔτε ὁ Ἄγγελος ἦτο τόσον κατηφής, ὥς παρίστησιν αὐτόν ὁ ποιητής.

Ἐν τούτοις ἄνευ τοῦ Γάλλου δραματοποιοῦ ἀναστήσαντος ἐκ τοῦ τάφου τοὺς δύο ἐκείνους Λαζάρους, καὶ αὐτὰ ἴσως τὰ ὀνόματα αὐτῶν θὰ ἐτύγχανον ἄγνωστα τοῖς πολλοῖς, καίτοι περὶ τοῦ δευτέρου μνημονεύει σατυρίζων ὁ Βοαλώ. Ὅθεν, ἀπαντῶντες θετικώτερον εἰς τὴν τεθεῖσαν ἐρώτησιν, θέλομεν εἶπει ὅτι ὑπῆρξαν γελωτοποιοὶ πάσης ἀποχρώσεως καὶ παντός εἶδους, καὶ εὐφυεῖς, ὥς ὁ Γονέλλης, καὶ ἀμφιβόλου εὐφυΐας, ὥς ὁ Τριβουλὲ, καὶ εὐφυστατοὶ ὥς ὁ Βρυσκέ, καὶ αὐτόχρημα εὐήθεις, ὥς ὁ Κατέτ, καὶ Θερωῖται, ὥς ὁ Γουλιέλμος, καὶ φοροδεεῖς, ὥς ὁ αὐτὸς Τριβουλὲ, καὶ ἀνδρεῖοι ὥς ὁ Σχικῶ,

¹ Ὅρα ἐν Παρινασσῷ (τόμ. Δ', τεύχ. Α', Ἰανουαρ. 1880) τὴν περὶ Τριβουλὲ κατὰ Οὐγὼ ψυχολογικὴν μελέτην τοῦ ἐλλογίμου φίλου καὶ συνεργάτου κ. Ε. Γ. Ζαλοκώστα, λίαν φιλοτίμως εἰς τὴν ἑμμετρον μετάφρασιν τῶν δραμάτων τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ κατὰγινόμενου.

μότητος καὶ λαμπρότητος τοῦ ἀπαστράπτοντος πνεύματος, ὅτε δὲ τέρπει καὶ φαιδρύνει εἰς ἰλαρότητα φέρουσα, καὶ ὅτε τοῦναντίον δάκνει μέχρι αἵματος διὰ πικρᾶς εἰρωνείας, κρυφὰ δάκρυα ἀποσπῶσα; Ἐνὶ λόγῳ ἐξεπροςώπουν οὗτοι ἀνταξίως τὸ τόσον περιώνυμον *esprit gaulois* ἢ ἦσαν ἀπλῶς βάνανσοι γελωτοποιοί, εἰδὸς τι τῶν παρ' Ἱταλοῦς *παλλιάτων* ἢ *ἀρλεκίνων* ἢ τῶν παρ' Ἀγγλοῖς *κλόουν*, διὰ μορφασμῶν καὶ χυδαίων ἀστεϊσμῶν τὸν γέλωτα προκαλοῦντων; Ἀλλ' εἶναι πάλιν δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι βασιλεῖς λεπτὴν ἔχοντες τὴν αἴσθησιν, ὡς Φραγκίσκος ὁ Α', σοβαροί, ὡς Λουδοβίκος ὁ ΙΓ', μεγαλοπρεπεῖς καὶ πάσης κοσμιότητος διδάσκαλοι, ὡς Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐτέρποντο εἰς βωμολόχων γελωτοποιῶν ὕθλους. Οὐχὶ βεβαίως, ὥστε ἐξ ἀνάγκης δεῖον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἀλήθεια ἔγκειται ἐν τῷ μέσῳ· τὸ δὲ δυσχερὲς τῆς ἀμέσου εἰς τὴν ἀναφερομένην ἐρώτησιν ἀπαντήσεως ἐκ τούτου, ὅτι οἱ δικσημότατοι τῶν μωροσόφων, οἱ δημῳδοὶ πανταχοῦ σχεδὸν καταστάντες, ἐγένοντο ἡμῖν γνωστοὶ διὰ τῆς κωμῳδίας ἢ διὰ τῆς μυθιστορίας, ἢ παρουσιάζουσι δύο ὄψεις, τὴν μὲν φυσικὴν, ἣν ἀπετύπωσεν αὐτοῖς ἡ ἱστορία, τὴν δὲ τεχνητὴν, ὑπὸ τῆς ποιήσεως δημιουργηθεῖσαν. Πῶς δὲ νὰ ἐξελέγξωμεν κατὰ πόσον ὁ *Tonchtone* ἐν τῷ *As you like it* τοῦ Σαίξπηρου, ὁ *Méror*, ἐν τῇ *Princesse d'Elide* τοῦ Μολιέρου, ὁ *Liebetrent*, ἐν τῷ *Goetz Berlichinger* τοῦ Γκαίτου, ὁ *Gelatley*, ὁ *Wamba*, ὁ *Glorious*, ὁ *Hofuerd*, ἐν ταῖς μυθιστορίαις τοῦ Οὐάλτερ-Σκῳττ, ὡραῖα πάντα ταῦτα μωροσόφων δημιουργήματα, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἐαυτῶν πρωτότυπα ὅτε ταῦτα τυγχάνουσιν ἄγνωστα; Πῶς νὰ μεταβάλωμεν ἐδραιωμένους ἤδη πεποιθήσεις καὶ νὰ πείσωμεν τοὺς πολλοὺς ὅτι ὁ εὐφυής, ὁ δηκτικὸς, ὁ πλήρης ζωῆς Τριβουλὲ-Ριγολέττος τοῦ

ἐνὶ λόγῳ ὑπῆρξαν καὶ ἀξιοθαύμαστοι, καὶ οἴκτου καὶ Δρομοκαϊτείου ἀξιοί.

VI

Ῥίψωμεν βλέμμα ἐπὶ τῶν διασημοτέρων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Γονέλλη, γελωτοποιοῦ Νικολάου τοῦ Γ', μαρκίωνος τῆς Ἑσσης καὶ ἄρχοντος Φερραρίας (1393 - 1441).

Ἡμέραν τινὰ ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Νικολάου ὠμίλουν περὶ ἐπαγγελμάτων καὶ ἡρώτων τίνες οἱ πολυπληθέστεροι ἐν Φερραρίᾳ ἐπαγγελματίαι, καὶ αἱ γινώμαι ἦσαν διηρημέναι. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ὁ Γονέλλης:

— Δὲν πρέπει, εἶπεν, Ὑψηλότατε, ν' ἀμφιβάλλητε ὅτι εἶναι οἱ ἱατροί· οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν πολυπληθεστέραν τάξιν τῶν ἐπαγγελματιῶν.

— Οἱ ἱατροί! ὑπέλαβεν ὁ μαρκίων, ὅχι δὲ· σὺ δὲν γνωρίζεις καλῶς τὰ ἐν τῇ πόλει, μόλις εἶναι τρεῖς ἢ τέσσαρες ἱατροί.

Ὁ Γονέλλης ἐπέμενε καὶ στοιχήματα ἐτέθησαν.

Μετὰ τὸ γεῦμα ὁ γελωτοποιὸς περιεβλήθη σκοῦφον ἀσθενοῦς, ἔδесεν ἐπὶ τοῦ στόματος ρινόμακτρον καὶ ἐξῆλθεν. Ὅσοις δὲ συνήντα καθ' ὁδὸν ἔλεγεν ἔχω φαρμακὸν ποτόδοτον καὶ ἐζήτει φάρμακον, καὶ πάντες συνεβούλευον αὐτῷ ἱατρικόν· οὗτος δ' ἔγραφεν ἐπὶ καταλόγου τὸν τε θεραπευτὴν καὶ τὴν θεραπείαν. Ἐτυχε δὲ νὰ συναντήσῃ καὶ τῷ ἄρχοντι, ὅστις δὲν ἔλειψε καὶ οὗτος νὰ δώσῃ συνταγὴν. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Γονέλλης ἐνεφανίζετο εἰς τὴν Αὐλὴν κρατῶν μακρὸν κατάλογον, ἐν-

θα ἦσαν ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα ἀπείρων ἱατρῶν καὶ ἀπείρων κατὰ τῆς ὀδονταλγίας φαρμάκων, ὧν οὐδὲν ὁμοίαζε πρὸς τὸ ἄλλο. Ὁ ἄρχων μεγάλως ἐγέλασεν ἰδὼν καὶ ἐκυτὸν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἱατρῶν, τὴν ἐπίνοιαν ἐπήνεσε καὶ ἀπένειμε τῷ Γονέλλῃ τοῦ στοιχήματος τὸ γέρας.

* *

Οἱ νεκροὶ Φραγκίσκου τοῦ Α' ἀκόλουθοι (pages) προσεκόλλων ἐκ τοῦ ὥτος ἐπὶ πασσάλου τὸν Καϊέτ, ὅς-τις, νομίζων ὅτι κατεδικάσθη εἰς τοῦτο ἐφ' ὅρου ζωῆς, ἔπαιρνε τὴν ἀπόφασίν του, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον.

Εἶτα δὲ ἡρώτων αὐτόν :

- Ποῖος σὲ ἔδεσεν ;
- Δὲν ἠξέυρω.
- Μήπως οἱ ἀκόλουθοι ;
- Ναι.
- Τοὺς γνωρίζεις ;
- Τοὺς γνωρίζω.

* Ἦρχοντο οἱ ἀκόλουθοι καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἔλεγε τῷ Προμηθεΐ-Καϊέτ :

- Ἐγὼ εἰμὶ πού σ' ἔδεσα ;
- Ὁχι.
- Ἐγώ ;
- Ὁχι.
- Ἐγώ ;
- Ὁχι.

Καὶ πάντες ὁμοῦ μιᾷ φωνῇ :

- Λοιπὸν δὲν εἴμεθα ἡμεῖς.
- Οὔτε ἐγώ.

Καὶ γέλως καὶ καγχασμοί.

Ἡ σκηνὴ ἔληγε καὶ ὁ δεσμώτης ἐλύετο, ἵνα ὑποστῇ τὴν ἐπιούσαν τὴν ἀναξιοπρεπῇ καὶ ἄμα σκληρὰν ἐκείνην παιδίαν. Καὶ ταῦτα ἐπὶ Φραγκίσκου τοῦ Α΄.

Ἐλθωμεν εἰς τὸν περιβόητον Τριβουλέ. Καὶ πρῶτον οὐδαμοῦ εἴρηται ὅτι εἶχεν οὗτος κόρην, ὥστε ἅπαν τὸ ὥραϊον τοῦ Οὐίκτωρος Οὐγὼ οἰκοδόμημα ἄρδην καταπίπτει, καὶ τὴν φορὰν ταύτην εἰ μὲν Ὁ βασιλεὺς διασκεδάζει, δὲν πράττει ὅμως τοῦτο μετὰ τῆς Λευκῆς, διότι τοιαύτη Λευκὴ δὲν ὑπῆρξεν. Ἦτο δὲ ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος Τριβουλέ πτωχὸς τις διάβολος, γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΕ' ἐκκτονταετηρίδος ἐν τινι τῆς πόλεως Βλοᾶ προαστείῳ, ὃν πάντες ἐπείραζον χάριν διασκεδάσεως, πρῶτοι δὲ οἱ ἀγυιόπαιδες τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ καταχρώμενοι. Τὸ δὲ ὄνομα Triboulet, καθ' ἃ διατείνεται τις τῶν βιογράφων αὐτοῦ, ἐδήλου, πρὶν ἢ ὁ μωρόσοφος φέρει αὐτό, ἄνθρωπον παρκακεομμένον, ὅστις δὲν τᾶχει σωστά, κατὰ τὴν γραφικὴν τοῦ λαοῦ ἔκφρασιν, καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἀποδιδομένας αὐτῷ εὐφυολογίας δὲν ἐφκίνητο νὰ τα εἶχε τετρακόσια. Εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτὸν ὁ ἀγαθὸς βασιλεὺς Λουδοβίκος ὁ ΙΒ' ἐπεφόρτισε τὸν Μιχαὴλ Le Vernoy, ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ὅπως λάβῃ πρόνοιαν ὑπὲρ τοῦ ἀτυχοῦς, καὶ οὕτω εἰσελθὼν εἰς τὴν Αὐλὴν ὁ Τριβουλέ, ἐγένετο ὁ ἐπίσημος τοῦ βασιλέως *trellés*. Ἀκολουθήσας τῷ Λουδοβίκῳ, ἐκστρατεύοντι κατὰ τῶν Ἑνετῶν τῷ 1509, τοσοῦτον ἐπτοήθη ἐκ τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων κατὰ τὴν τῆς Πεσκιέρας πολιορκίαν, ὥστε ἐκρύβη ὑπὸ κλίνην, «καὶ νομίζω ὅτι ἀκόμῃ ἐκεῖ θὰ εὐρίσκετο ἂν δέν τον εἶχον σύρει», ὡς εὐφυῶς διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὁ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην ἐμμέτρως περιγράψας καὶ μάρτυς αὐτόπτης γενόμενος ποιητὴς Ἰωάννης Μαρώ.¹ Ἀλλὰ μεταγενέστερος ὅμως

1 Jean Marot: Voyage de Venise.

τοῦ Τριβουλὲ συνάδελφος, ὁ Σχικῶ (Chicot) θὰ ἐξαγοράσῃ δι' ἀνδρείας τὴν διὰ τὴν δειλίαν ἐκείνου εἰς τὸ ἔνδοξον τῶν *treilōn* ὑπουργήμα προστριβεῖσαν ὕβριν.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου περιῆλθεν ὑπὸ τὴν αὐτὴν προσηγορίαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Φραγκίσκου τοῦ Α', ὅστις μεγάλως ἠνόει αὐτὸν καὶ κατὰ τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις συνεβουλεύετο αὐτῷ, καθ' ἃ ἰσχυρίζονται. Τὸν Τριβουλὲ βεβαίως καὶ ἄλλους συγχρόνους αὐτῷ αὐλικοὺς *treilōn* θὰ ὑπηνίσσετο ὁ τοῦ Γάλλου Ἀριστοφάνους Ῥαβλαὶ ἥρως Πανταγρυέλ, ὅτ' ἔλεγε τῷ Πανούργῳ: «Τῇ γνωμοδοτήσει, ταῖς συμβουλαῖς καὶ προρρήσεσι τῶν *treilōn*, ἡξέυρεις πόσοι ἡγεμόνες, βασιλεῖς καὶ πολιτεῖαι διετηρήθησαν, πόσαι μάχαι ἐνικήθησαν, πόσαι περιπλοκαὶ ἐλύθησαν» ¹.

Ἄλλ' ἦτο πράγματι ὁ Τριβουλὲ Κάλχας; Καὶ τοῦτο ζήτημα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ῥαβλαὶ ἀποκαλεῖ αὐτὸν *μωρόσοφον*, ἐν τούτοις κατὰ τὸν Πανταγρυέλ τοῦ αὐτοῦ Ῥαβλαὶ ἦτο *un fol compétement fol* ἢ καὶ *un fol à vingt-cinq carats, donc les vingt-quatre font le tout*, κατ' ἄλλον σύγχρονον συγγραφέα, τὸν Βοναβεντούραν Δεπεριέ (Desperiers). Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ εἰκὼν ἦν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ ἐν τοῖς πρόςθεν μνημονευθεὶς Ἰωάννης Μαρώ, πατὴρ τοῦ μετ' οὐ πολὺ περιφήμου ποιητοῦ Κλήμεντος Μαρώ, οὐδὲν ἔχει τὸ κολακευτικὸν ὑπὲρ τῆς συνέσεως τοῦ ἀτυχοῦς Τριβουλὲ. Λέγει δὲ ὁ Μαρώ περὶ αὐτοῦ:

..... de la tête écorné,
Aussi saïge à trente ans que le jour qui fut né,
Petit front et gros yeux, nes grant, taille à voste,
Estomac plat et long, hault dos à porter hote,
Chacun contrefaisoit, chanta, dansa, prêcha,
Et de tout si plaisant qu'onc homme ne fâcha.
(*Siège de Pesquaire*).

Προςθῶμεν δ' ἐν τέλει καὶ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ μακρὸν εἰ-
θίζον νὰ λέγωσι παροιμιωδῶς καὶ εἰρωνικῶς ἐν Βλοῤῥ ὡς
περὶ ἀνθρώπου ὃν ἥκιστα ὑπολήπτοντο « *je m'en sou-
cie comme de Triboulet* » ¹

Καὶ ὅμως ὁ ὑποψήφιος οὗτος τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν λαμβάνει παρὰ τοῦ du Pradier χρίσμα ὅλως δια-
βολικόν, διότι εὐφυστάτος παρ' αὐτοῦ παρίσταται. Ἄν
δὲ ἀληθῆ ὅσα περὶ τῆς νοημοσύνης τοῦ πελάτου αὐτοῦ
ὁ τῶν Μωροσόφων βιογράφος δὲν ὥκνησε νὰ συλλέξη,
δέον ν' ἀποδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀγαθὸς Τριβουλὲ ἀπέδειξε
μειζονα κρίσιν ἢ πάντες ὁμοῦ τοῦ Φραγκίσκου οἱ σύμ-
βουλοι, κατὰ τὴν γνωστὴν ἐκείνην τοῦ αὐτοκράτορος
τῷ 1540 εἰς Γαλλίαν μετὰβασιν, ὅτε πολεμίως πρὸς ἀλ-
λήλους διέκειντο. Καὶ οὕτω λέγουσιν ὅτι ἀπαντῶν τῷ
βασιλεῖ εἶπεν: « Ἄν ὁ Κάρλος ἔλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ
ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου, ἀφ' οὗ τόσον τὴν
προσέβαλε, θὰ τοῦ δώσω τὸν σκοῦφόν μου. — Ἀλλὰ, ὑπέ-
λαβεν ὁ Φραγκίσκος, ἂν διέλθῃ τὴν Γαλλίαν ἀσφαλῶς,
ὡς εἰ διήρχετο τὴν Ἰσπανίαν; — Τότε, βασιλεῦ, ἀπήν-
τησεν ὁ Τριβουλὲ, θὰ πάρω ἴσως τὸν σκοῦφον καὶ θὰ
τὸν προσφέρω εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου ». Βεβαίως ὁ
Τριβουλὲ θὰ ἔδιδε τὸν σκοῦφόν του εἰς τὸν Φραγκίσκον
ἂν . . . ἔζη τῷ 1540, ἀλλ' εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τοῦ 1536. ²
Ὅθεν ἂς παρηγορηθῶσιν οἱ παρ' ἡμῖν μεταβράσται, οἱ
διὰ μεταβρασμάτων μεταμορφοῦντες τὴν Μαριῶν Δὲ
Λόρμ εἰς *Marlora* τοῦ *Λόρμου*, τὸν ἐπαναστάτην στρα-
τηγὸν Λαφαυῆτ εἰς τὴν κυρίαν *Φαυῆτταρ*, τὴν *Mouette*
(γλάρος) εἰς *Muette* (βωβήν), τὸν Ἀριστοτέλη εἰς Ἀρι-
στότολ (Aristote), τὴν πόλιν Ἀρίμινον (Rimini) εἰς
τὴν κυρίαν *Αριμήνην* καὶ μύρια ἄλλα τοιαῦτα, ἀφοῦ καὶ

¹ Michaud: Biographie Universelle ἐν βίῳ Triboulet.

² Αὐτόθι.

Γάλλοι συγγραφεῖς εἰς τοιούτους ὑποπίπτουσι ἀναχρονισμοὺς ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἱστορίαν.

Τὰ τοῦ σκούφου, ἀλλ' ἄλλως πως, ἀποδοτέα, κατὰ τὸν Βραντώμ, τῷ εὐφυστάτῳ ἐν τῷ ὑπουργήματι τοῦ μωροσόφου διαδόχῳ τοῦ Τριβουλὲ Βρυσκέ, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐπίσημος διασκεδαστὴς τεσσάρων κατὰ συνέχειαν βασιλέων καὶ τῶν Αὐλῶν αὐτῶν, Φραγκίσκου τοῦ Α', Ἑρρίκου τοῦ Β', Φραγκίσκου τοῦ Β' καὶ Καρόλου τοῦ Θ', καὶ οὐ αἱ εὐφυολογίαι οὐκ ὀλίγον ἔτερψαν ἐν Ῥώμῃ μὲν Παῦλον τὸν Δ', ἐν Βρυξέλλαις δὲ Φίλιππον τὸν Β' τῆς Ἰσπανίας. Ὅτι δὲ ὁ ὑπουργὸς ἐκεῖνος τοῦ γέλωτος ἐκέκτητο τὰ τοῦ ἀξιώματος προσόντα, μαρτυροῦσιν ἐκ πολλῶν τὰ ὀλίγα ταῦτα. Ὅτε ἡμέραν τινὰ ὁ Φραγκίσκος ἐξῆλθε τοῦ συμβουλίου, ἔνθα εἶχεν ἀποφασισθῇ ἢ εἰς τὸ δουκεῖον τῶν Μεδιολάνων εἰσβολή, ὁ Βρυσκέ εἶπε τῷ βασιλεῖ ὅτι οἱ σύμβουλοι ἦσαν τρελοί. — «Διατί; ἠρώτησεν ὁ Φραγκίσκος. — Διότι, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, ἐσκέφθησαν μόνον πῶς θὰ εἰσέλθετε, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πῶς θὰ ἐξέλθετε». Εἶχε δὲ καὶ βιβλίον ὅπερ ἐκάλει *Ἡμερολόγιον τῶν τρελῶν*, ἐν ᾧ κατέγραφε πάντας οὓς ἐνόμιζεν ἀξίους νὰ καταχωρισθῶσιν ἐν αὐτῷ. Ὅτε δὲ Κάρολος ὁ Ε' διῆλθε τὴν Γαλλίαν μεταβαίνων εἰς Γάνδην, ὁ Βρυσκέ ἀνέγραψεν αὐτὸν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Φραγκίσκου διατί κατέταξε τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ. «Διότι, εἶπε, πρέπει νὰ εἴναι τις τρελός, ἵνα διέλθῃ διὰ τῆς χώρας ἡγεμόνος, ὃν ἐκακομεταχειρίσθῃ. — Καὶ τί θὰ ἔλεγες, ὑπέλαβεν ὁ βασιλεὺς, ἂν τον ἔβλεπες διερχόμενον καὶ αὐθις τὸ Κράτος μου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσφαλείας καὶ λαμπρότητος, ὡς ἂν ἦτο ἐν Ἰσπανίᾳ; — Δὲν θὰ ἔλεγα τίποτε, ἀπήντησεν ὁ μωρόσοφος, ἀλλὰ θὰ ἔσβυνα εὐθὺς ἀπὸ τὸ κατάστιχόν μου τὸ ὄνομα Καρόλου τοῦ Ε', καὶ θὰ ἔγραφα τὸ ὄνομα τῆς Ὑμετέρας

Μεγαλειότητος ». Ὡμίλου ποτὲ ἐν τῇ Αὐλῇ Ἑρρίκου τοῦ Β' περὶ τῶν δυσχερειῶν τῆς ἀλώσεως τοῦ Καλαϊσίου (1558), ἀπὸ δέκα καὶ διακοσίων ἐνιαυτῶν ἤδη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν κατεχομένου. «Νὰ στείλετε τὸν Ν***, εἶπεν ὁ Βρυσκέ, — ἦτο δὲ ὁ Ν*** δικαστικὸς σύμβουλος ὑπόπτου τιμιότητος—, μόνος ὁ Ν*** δύναται νὰ πάρῃ τὸ Καλαϊσίον, διότι δὲν ὑπάρχει πρᾶγμα που νὰ μὴ το παίρνῃ ». Ἐκαλλιέργει δὲ ὁ Βρυσκέ, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, τὸ *calembour*, τὸ κοινῶς *λογοπαίγνιον* ἢ ὀρθότερον *λεξιπαίγνιον*, ὅπερ καὶ περ κλασικὴν ἔχον τὴν καταγωγὴν, ὡς ἡ λέξις *παράγραμμα* ἐμφαίνει, δὲν εἶναι ἐν τούτοις τὸ κάλλιστον εἶδος τοῦ πνεύματος, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θέλομεν ἶδει. Οἱ ἡμεροδρόμοι αὐτοῦ (*postillons*) προσεπάθουν νὰ ἐπισάξωσιν ἀτίθασσά τινα ἡμίονον καὶ δέν το κατῴρθουν. «Parbleu! εἶπε, φωνάξετε τὸν γραμματέα τοῦ κυρίου καγκελλαρίου, αὐτὸς θὰ το καταφέρῃ, διότι *σελλῶναι* τὰ πάντα», παίζων ἐπὶ τῇ λέξει *sceller*, ἣτις σημαίνει σφραγίζω, *βουλλῶν*ω, ἀλλὰ προφερομένη δύναται νὰ ἐκληθῇ καὶ ὡς *seller*, κοινῶς *σελλῶν*ω. Ὁ Βρυσκέ ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ τύπος τοῦ αὐλικοῦ μωροσόφου, διότι ἦτο εὐφυῆς οὐ μόνον ἐν λόγοις, ἀλλὰ καὶ ἐν παιγνίοις· ἦτο τὸ δὴ λεγόμενον *χωρατατζής*. Τὰ δὲ *παιγνίδια*, ἅτινα ἔπαιζε τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῶν μεγιστάνων, μαρτυροῦσι τὴν ἄκρατον ἐλευθερίαν, ἣς ἀπέλαυνον οἱ αὐλικοὶ μωρόσοφοι, καὶ τοιαύτην ὥστε τὰ ἐκτεθησόμενα θὰ φανῶσι μύθοι τῷ Ἑλληνι ἀναγνώστη οὐ μεμυημένῳ τὰ τῶν τότε Αὐλῶν. Τὸ δὲ πάντων παραδοξότατον, τοῦτο, ὅτι ἀνὴρ διαπρεπῆς οἷος ὁ Φίλιππος Στρότζης, ἐκ τῶν διασημοτάτων στρατηγῶν τῆς ἐπὶ ἡρωϊσμοῖς διασήμευ ἐκείνης ἐκατονταετηρίδος, οὐ μόνον ἐτέρπετο ταῖς παιδιαῖς ταύταις, ὧν ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ θῦμα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπηξίου ν' ἀνταποδίδῃ τὰ

ἴσα τῷ Βρυσκέ, ὥστε κωμικώτατος, ἄγων συνήφθη με-
ταξὺ στρατηγοῦ καὶ γελωτοποιοῦ. Ἄλλ' ἀκούσωμεν τοῦ
Βραντώμ, τὸν βίον τοῦ Στρότζη συγγράψαντος. Ὁ στρα-
τάρχης, λέγει οὗτος, ἦλθεν ἡμέραν τινὰ παρὰ τῷ βασι-
λεῖ (Ἑρρίκῳ τῷ Β') φέρων ὥραϊον ἐκ μέλανος βελού-
δου μανδύαν χειριδωτόν, μετ' ἀργυρῶν κεντημάτων, ὡς
ἐφόρουσαν τότε. Ὁ δὲ Βρυσκέ, ὅστις ἐπόθει τὸν μανδύαν,
μετέβη εἰς τὸ μαγειρεῖον τοῦ βασιλέως ἵνα προμηθευθῇ
ἀρτυτήριον καὶ μπόλικο λαρδί, καὶ ὡς ὁ στρατάρχης
συνδιελέγετο μετὰ τοῦ βασιλέως, ἐλάρδωσεν ὅλον αὐ-
τοῦ τὸν μανδύαν ἐκ τῶν ὀπισθεν χωρὶς οὗτος νὰ το ἐν-
νοήσῃ. Στραφέντος δὲ τοῦ Στρότζη πρὸς τὸν βασιλέα,
«Μεγαλειότατε, εἶπεν ὁ Βρυσκέ, δὲν εἶναι ὥραϊα τὰ χρυ-
σὰ σειρήτια ποὺ ὁ κύριος στρατάρχης φέρει ἐπὶ τοῦ μαν-
δύα του;» Περιττὸν νὰ εἴπωμεν ἂν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ
στρατάρχης ἐγέλασαν, ὁ δὲ γελωτοποιὸς ἔτυχε τοῦ πο-
θουμένου, ἔλαβε τὸν μανδύαν, ἀλλ' ἐπλήρωσεν ἀδρᾶ τιμῇ
τὸ δῶρον, διότι μετὰ τινα χρόνον λωποδύται, κατὰ δια-
ταγὴν τοῦ Στρότζη, ἥρπάζον αὐτῷ ἀργυρᾶν τραπεζο-
σκευὴν πεντακοσίων σκούδων ἀξίας. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ
προανακρούσματα, ἄρχεται δὲ τῶρα ὁ ἄγων.

* *
*

Ὁ γελωτοποιὸς ἐπεζήτη εὐκαιρίαν ἵνα ἐκδικηθῇ τὴν
ἀπώλειαν τῆς τραπεζοσκευῆς, καὶ ὁ ἀτυχὴς τοῦ στρα-
τάρχου ἵππος παρέσχεν αὐτῷ τοιαύτην. Ὁ Στρότζης
εἶχε μεταβῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀφήσας πρὸ τῆς θύρας ἐν
χερσὶν ἱπποκόμου τὸν λαμπρὸν αὐτοῦ ἵππον, ὃν δὲν θὰ
ἔδιδεν οὐδ' ἀντὶ πεντακοσίων σκούδων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ
ἐμφανίζεται ὁ Βρυσκέ καὶ λέγει τῷ ἱπποκόμῳ, ἐξ ὀνόμα-
τος δῆθεν τοῦ στρατάρχου, ν' ἀπέλθῃ εἰς τι μέρος πρὸς

ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἕως οὗ ἐπανακάμψῃ θὰ κρατῇ αὐτὸς τὸν ἵππον ἐκ τοῦ χαλινοῦ. Ὁ εὐπιστος ἵπποκόμος ἀπέρχεται, καὶ ὁ Βρυσκέ κείρει τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου, ἀποκόπτει τὸ ἥμισυ τοῦ ὠτός, ἀφαιρεῖ τὸ ἐπίστρωμα καὶ τὸ ἐφίππιον, τίθησι τοιοῦτον ταχυδρομικὸν καὶ κιβώτιον ἐπὶ τῶν ὀπισθεν, καὶ περιγαγὼν δι' ἡμεροδρόμου τὸν ἵππον ἐκ Παρισίων εἰς Λονζιουμῷ, ἐξαποστέλλει ἐπὶ τέλει αὐτὸν τῷ στρατάρχῃ μηνύων ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ τῷ πέμψῃ πεντήκοντα σκοῦδα, εἰ ἔστεργε νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ τὸν ἵππον. Ὁ Στρότζης ἀποδέχεται τὴν αἵτησιν ἐπιστέλλων συγχρόνως τῷ Βρυσκέ ὅτι δίδει τὸν ἵππον ἐπὶ τῷ ὄρω ἀποζημιώσεως, ἥγουν δῆλα δὴ ἀντεκδικήσεως.

* *

Ὁ γελωτοποιὸς ἵνα συμφιλιωθῇ καὶ κλείσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ στρατάρχου προσκαλεῖ αὐτόν τε καὶ φίλους αὐτοῦ ἵνα σπείσωσιν ἐπὶ τῆς ἐπιτραπεζίου ὀθόνης, καὶ παρατίθῃσι τριάκοντα πλακούντια θαυμάσια τὴν θέαν καὶ λίαν ὀρεκτικὰ τὴν ὄσφρησιν, ἀλλὰ καὶ πῶς βαρυστόμαχα, καθὼ ἄγαν ἱπποτικά· ἦσαν ἐκ τεμαχίων ἱππουρίδων, ἐφιππίων, χαλινῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἱππείων συστατικῶν. Ὁ δὲ στρατάρχης, ἵνα μὴ ὑστερήσῃ εἰς τὰς ἱπποτικὰς ἐκείνας φιλοφρονήσεις, παρατίθῃσι καὶ οὗτος τράπεζαν τῷ γελωτοποιῷ, ὅστις ἔφαγεν ἐν ὀρεκτικῷ φρικασσὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἡμίονον, τὴν καλλίστην ἐκείνην ἣς ἐπέβαινε μεταβαίνων εἰς τὴν πόλιν. Τὸ καϊμένο τὸ ζῶον! ἀλλὰ τοιοῦτος ὁ σκληρὸς τῆς ἀντεκδικήσεως νόμος, εἰς ἀλογίσιο μπουρέκι, μουλαρίσιο φρικασσέ.

* *

Ἡ Αἰκατερίνα τῶν Μεδίκων εἶχε ποτε ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τὴν σύμβιον τοῦ μωροσόφου, διότι ἦτο ἔγγαμος, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως εὐηρέσκει τῷ συζύγῳ. Πῶς νὰ στείλῃ τὴν κυρίαν Βρυσκέ εἰς τὴν Αὐλὴν, ἐν μέσῳ τόσων περιχρύσων αὐλικῶν, ἐν μέσῳ τόσων πειρασμῶν; ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ παρίδῃ τὴν θέλησιν τῆς βασιλίσσης, τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων! Ὅθεν σοφίζεται μέσον ὅπως αὕτη ἀποπέμψῃ ὅσον τάχιστα τὴν ἐπισκέπτριαν καὶ μὴ ἐπιθυμήσῃ πλέον νὰ ἐπανίδῃ αὐτὴν. Λέγει λοιπὸν τῇ συμβίῳ ὅτι ἡ βασιλίσσα εἶναι ὑπερμέτρως κωφή, ὁ δὲ στρατάρχης Στρότζης τὸ δὴ λεγόμενον θεόκωφος. Διὸ καὶ συμβουλεύει αὐτὴ ν' ἀποτείνηται πρὸς τὴν βασιλίσσαν ὅση δυνάμει μεγαλοφώνως, πρὸς δὲ τὸν στρατάρχην, εἰ τυχὸν καὶ εὐρεθῇ ἐκεῖ, νὰ φωνῇ αὐτῷ εἰς τὸ οὖς. Γνωστοποιεῖ δὲ συγχρόνως τῇ βασιλίσσῃ ὅτι ἡ κυρία Βρυσκέ εἶναι κωφή, ὡς τάπης.

Ἄλλ' ἰδοὺ αὕτη ἀπερχομένη εἰς τὴν Αὐλὴν, ἔνθα ἦτο καὶ ὁ στρατάρχης Στρότζης, λαμπρὰν καὶ μεγαλοπρεπῆ, πριγκιπίσσης φέρουσα στολὴν τε καὶ κόσμον.

— Κυυυρίααα Βρυυυσκέεε, κράζει ἡ βασιλίσσα, μεθ' ὅσης εἶχε δυνάμειως πνευμόνων, ὡς βλέπει ταύτην πλησιάζουσιν.

— Μεγαλειοοοτάτηηη, ἀπαντᾷ ἡ κυρία Βρυσκέ, ὡς Στέντωρ, ἐδαφιαίως ὑποκλινομένη.

— Ἐπεεεθύμησααα νὰ σααᾶς γνωωωρίσωωω.

— Πολυνὺ ἡ τιμηηὴ διὰ τὴν ἀναααξίααν ἐμεεέ, Μεγαλειοοοτάτηηη.

— Γνωωωρίζετεεε τὸν στρατάααρχηηην Στρόοοτζηηη;

Ἡ δὲ καλὴ Βρυσκέ εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ φωνοῦσα:

— Κύνυριεεε στρατααάρχααα...

Καὶ ἡ Αὐλὴ, τοῦ διαλόγου ἀναπτυσσομένου, μετατρέπεται ἐπὶ στιγμὴν εἰς ἐβραϊκὴν χάβραν.

Ἡ βασιλίσις σπεύδει νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν βαθυλωνίαν ἐκεῖνην, ἀπολύουσα τὴν ἐπισκέπτριαν, ἀλλ' ὁ στρατάρχης, ἐν τῷ τεχνάσματι τὸν δάκτυλον τοῦ Βρυσκέ μαντεύσας, ἐξεδικήθη τὴν ταλαίπωρον γυναῖκα, διατάξας τινὰ τῶν θηρευτικῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν νὰ σαλπίσῃ τὴν κερατίνην εἰς τὸ οὖς αὐτῆς μέχρι ἐκκωφώσεως, ὥστε ἡ τὴν κωφὴν ὑποκριθεῖσα πρὸς στιγμὴν, ἐγένετο κωφὴ τοῦλάχιστον ἐπὶ τινὰ χρόνον.

* *
*

Ἦτο ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα καὶ ὁ Βρυσκέ πρὸς δύο Κορδελιέρους, — Φραγκισκανοὺς σχοινοζώστους μοναχοὺς —, ἀποτεινόμενος: — Ἐχω ἀνάγκην λέγει αὐτοῖς τῆς ὑπηρεσίας σας· θὰ σας ὀδηγήσω παρὰ τινι εὐπατρίδῃ, ὅστις πάσχει βαρέως· τὸν ἔχει μέσα του· δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ οὔτε περὶ τοῦ Θεοῦ, οὔτε περὶ τῶν ἀγίων· δὲν πείθεται νὰ κάμῃ Πάσχα οὔτε νὰ δεχθῇ παπᾶν. Εἶναι δαιμονισμένος μὲ τὸ παρὰ πᾶν, ὁσιώτατοι, σᾶς το λέγω διὰ νὰ το ἡξεύρετε· θὰ κοπιᾶσете πολὺ διὰ νὰ τον φέρετε εἰς θεογνωσίαν, ἀλλὰ καὶ θ' ἀμειφθῇτε γενναίως· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς σκοῦδον εἰς ἄρραβῶνα.

— Μὴ σας μέλῃ, εὐγενέστατε, ἀπεκρίναντο ἐκεῖνοι, εἶναι δουλειὰ μας· ἀπὸ δαιμόνια ἄλλο τίποτε, εἶδαμεν καὶ εἶδαμεν δαιμονισμένους, καὶ λεγεῶνα ἂν ἔχῃ μέσα του θὰ τοῦ την βγάλωμεν.

Καὶ μεταβάντες καὶ οἱ τρεῖς παρὰ τῷ πάσχοντι εἰσηλθόντες εἰς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, διότι ὁ Βρυσκέ ἐτύγχανε γνωστὸς τοῖς ὑπηρεταῖς. Ὁ εὐπατρίδης ἦτο ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἀνεγίνωσκε.

— Πῶς ἔχετε τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; ἠρώτησαν οἱ Κορδελιέροι ὑποκλινόμενοι.

— Τί ἀγαπᾶτε; εἶπε δυσμενῶς ἀκούων τὸ πῶς ἔχετε; ὁ εὐπατρίδης, ὅστις πᾶν ἄλλο ἡννόει ἢ τοὺς καλογῆρους. Ξεκουμπισθῆτε γρήγορα ἀπ' ἐδῶ, ἂν δὲν ἐπιθυμῆτε νὰ σας πετάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι ῥαντίζοντες αὐτὸν ἀγιάσματι ἔλεγον μιᾷ φωνῇ:

— Σ' ἐξορκίζω, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Καὶ τρία συγχρόνως διπλᾶ ῥαντίσματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ δαιμονιῶντος.

— Ἐξ' ἀπ' ἐδῶ, καρτεργαρέοι, ἐφώνει ὁ ῥαντιζόμενος, ὡς εἴ τον εἶχε πράγματι μέσα του.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι τῇ δουλειᾷ τους:

— Ἐξελθε! πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἔξελθε!

Καὶ νέα ῥαντίσματα.

— Τώρα, τώρα σας δείχνω ἐγώ, ἔκραξε ἔμπλεως θυμοῦ ὁ εὐπατρίδης.

Καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα ἰν' ἀνασπάσῃ τὸ ξίφος, ὅπερ κατὰ τὸ ἔθος τότε ἐκρέματο ἐκ τῆς κλίνης παρὰ τὸ προσκεφάλαιον. Ἄλλ' ὁ ἕτερος τῶν Καρδελιέρων, προλαμβάνων αὐτὸν κατέσχε τὸ ξίφος. Τότε δὲ ὁ δαιμονιῶν, μκνιώδης ἐρρίφθη ἐκ τῆς κλίνης ἰν' ἀναλάβῃ αὐτό, κατὰ τοῦ Κορδελιέρου ὁρμῶν. Ἀλαλαγμὸς ὄντως διαβολικός, ὡς εἰ ἀληθῶς δαιμόνια ἐξήρχοντο τοῦ στόματος τοῦ εὐπατρίδου, ἐπέρχεται ἐν τῷ δωματίῳ αὐτοῦ. Ἐντρομοὶ σπεύδουσιν οἱ ὑπηρέται. Ἐμφανίζεται δὲ καὶ ὁ Βρυσκέ ξιφῆρης καὶ κράζων βοήθειαν! βοήθειαν! καὶ ἐν τῷ ἀκτονομάστῳ ἐκεῖνῳ θορόβῳ ἀπάγει τοὺς δύο Κορδελιέρους, ἐξέρχεται καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν Αὐλὴν, ἵνα ἀγγεῖλῃ τὰ γενόμενα τῷ βασιλεῖ, ὅστις μεγάλως γελάσας πέμπει ἀγγέλους πρὸς τὸν εὐπατρίδην, ὅπως μάθῃ τὰ τῆς ὑγείας τοῦ δαιμονιῶντος. Ἦτο δὲ ὁ ἔχων τὰ

δαιμόνια, ὡς ἐμάντευσε βεβαίως ὁ εὐφυὲς ἀναγνώστης, ὁ στρατάρχης Στρότζης, τὸ δὲ παίγνιον ἢ ἐκδίκησις τοῦ μωροσόφου Βρυσκέ, τὴν βίαν *κουφάμαραν* τῆς ταλαιπώρου αὐτοῦ συμβίου ἐκδικουμένου.

Τῷ 1555 ὁ Βρυσκέ εὐρίσκετο ἐν Ῥώμῃ μετὰ τοῦ καρδινάλιου τῆς Λορραίνης, Καρόλου Δὲ Γκυίζ, ὅστις μεγάλως ἠνόει αὐτόν, τρώγων, πίνων, εὐθυμῶν καὶ τοὺς πάντας διασκεδάζων ἐν τῇ Αὐλῇ Παύλου τοῦ Α', ὅτε αἴφνης ταχυδρόμος ἐκεῖθεν εἰς Παρισίους, ἐπίτηδες ἐλθὼν κομίζει τῇ κυρίᾳ Βρυσκέ ἀπαίσιον ἄγγελμα, ὅτι ὁ ἐν Ῥώμῃ ἐπιδημῶν προσφιλὴς καὶ εὐτράπελος αὐτῆς σύζυγος ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον. Ὁ ταχυδρόμος κομίζει συγχρόνως καὶ τοῦ μακαρίτου τὴν διαθήκην, ἐν ᾗ διέθετο οὗτος τὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ παρεκάλει τὸν βασιλέα ὅπως εὐαρεσθηθῇ νὰ παραχωρήσῃ τὸ ταχυδρομεῖον τῶν Παρισίων τῇ χήρᾳ Βρυσκέ, ἐπὶ τῷ ὄρῳ ὅμως νὰ νυμφευθῇ τὸν κομιστὴν τῆς διαθήκης ταχυδρόμον ἄλλον δὲ οὐδένα. Οὕτω δὲ καὶ ἐγένετο. Ὁ βασιλεὺς παραχωρεῖ τὸ προνόμιον· ἡ χήρα τελεῖ μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ μακαρίτου, καὶ εἶτα, τῇ ὑστάτῃ θελήσει αὐτοῦ συμμορφουμένη, ὑπανδρεύεται τῷ ταχυδρόμῳ. Μὴν περίπου παρέρχεται, ὁ μὲν τοῦ μέλιτος, καὶ ἀρκετὴ σκούδων ποσότης ἐξέρχεται δυνάμει καλοῦ προικοσυμφώνου ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ μακαρίτου καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ νέου συζύγου, ὅτε αἴφνης ἡμέραν τινὰ ἢ θύρα τῆς οἰκίας ἀνοίγεται καὶ ἐμφανίζεται ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς ὁ . . . Βρυσκέ, ὅστις διεδέξατο τὸν διάδοχον παρὰ τῇ ζωντοχήρᾳ καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ Αὐλῇ ἐπανέλαβεν. Ἦτο ἡ ἐκδίκησις τοῦ

στρατάρχου Στρότζη παρασκευάσαντος τὸν ταχυδρόμον, πλάσαντος τὴν διαθήκην καὶ διαβολικῶς τὰ δαιμόνια ἐκδικουμένου.

Καὶ ἐνταῦθα λήγει ὁ τοῦ μωροσόφου καὶ τοῦ στρατάρχου ἀγών, καὶ ἀναντιρρήτως ἡ νίκη ἔμεινε τῷ τελευταίῳ, διότι κατώρθωσεν ὅπως ὁ ἀντίπαλος καὶ χρήματα ἀπολέσῃ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σύμβιον ἐπὶ μῆνα.

* *
*

Ἴδου δὲ καὶ τὸ ἐπιδόρπιον τῆς τοῦ Βρυσκέ πανδαισίας. Πανταχοῦ παρὼν εὐρίσκετο ἐν Βρυξέλλαις σὺν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ δουκὸς τῆς Λορραίνης. Ἐκεῖ δὲ Φίλιππος ὁ Β' τῆς Ἰσπανίας τελεῖ μεγάλην ἐστίασιν ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ὑπουργοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἐπὶ νίκαις καὶ ἀπανθρωπία περιωνύμου καὶ περιβοήτου δουκὸς τῆς Ἀλβης. Ἦσαν δὲ περὶ τὰ τέλη, εἰς τὰ ἐπιδόρπια, ὅτε ὁ Βρυσκέ ρίπτεται ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ λαμβάνων τὸ ἄκρον τῆς ὀθόνης ἔλκει αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν, καὶ αἰεὶ διὰ ταύτης περιτυλισσόμενος καὶ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον στρεφόμενος συνάγει μετὰ δεξιότητος ταχυδακτυλουργοῦ τὰς ἐπ' αὐτῆς παροψίδας, — ἐκ πολυτίμου μετάλλου, οἴκοθεν νοεῖται —, καὶ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ἀντιθέτου τῆς τραπέζης μέρους, ἀπάγων πεφορτωμένος τὴν πλουσίαν αὐτοῦ λίαν καὶ ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῆς κύπτων. Τοσοῦτον δὲ ὁ Φίλιππος ἀπεθαύμασε τὴν εὐφυῶς σχεδιασθεῖσαν καὶ πάνυ δεξιῶς ἐκτελεσθεῖσαν ἐκείνην ἀρπαγὴν, ὥστε διέταξε ν' ἀφήσωσιν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ, δωρούμενος αὐτῷ πᾶν ὅ,τι εἶχεν ἀπαγάγει.

Κατηγορηθεὶς ἐπὶ Καρόλου τοῦ Θ', τῷ 1562, ὅτε ἤρξαντο λυμαινόμεναι τὴν Γαλλίαν αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες, ὡς φρονῶν τὰ τῶν Οὐγονόττων, — εἶχεν ὁμῶς

γαμβρόν σφόδρα Καλβινιστήν —, ἠναγκάσθη ν' ἀπέλ-
θη τῶν Παρισίων, ἔνθα διήρπαζον τὴν οἰκίαν αὐτοῦ,
καὶ κατέφυγεν εἰς Ἀνέτον παρὰ τῇ περιβοήτῳ Ἀρτέ-
μιδι τοῦ Ποατιέ, δουκίσσῃ τοῦ Οὐαλαντινοῦ, ἐξορίστῃ
καὶ ἐκείνῃ¹. Τυχὼν δὲ συγγνώμῃς τῇ μεσιτεῖᾳ τοῦ νέου
Στρώτζη, υἱοῦ τοῦ στρατάρχου, δὲν ἀπῆλυσεν αὐτῆς
ἐπὶ μακρόν, τελευτήσας τῷ 1565, ἐν Ἀνέτῳ, καθ' ἃ ἔ-
νιοι τῶν βιογράφων αὐτοῦ εἰκάζουσι².

Καὶ τοιοῦτος ἐν σκιαγραφίᾳ ὁ εὐφυὴς ἐν λόγοις, ὁ
εὐφύεστερος ἐν ἔργοις καὶ ὁ εὐφύεστατος ἐν τῇ τέχνῃ
τοῦ *οἰκοομεῖν*, ὁ πολύτροπος Βρυσκέ, ὁ Ὀδυσσεὺς τῶν
μωροσόφων, ὁ ἀριστοτέχνης τοῦ εἶδους. Οὐδόλως δὲ ἀ-
πίθανον εἰ ἀκριθέστεραι περὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀν-
δρὸς ἔρευναι ἀπεδείκνυν αὐτὸν ἐξ Ἑλλήνων ἔλκοντα τὸ
γένος, διότι τρώγων, πίνων, εὐθυμῶν καὶ ἀφροντὶς Ἑλλήν
κωμαστῆς διατελῶν, οὐδέποτε ὠλιγόωρησε τῆς φιλαν-
θρωπίας, διὸ καὶ πάντοτε εὐμενῶς ἤκουσε τῆς γλυκείας
φωνῆς τῶν κηλῶν... σκούδων, περιποιούμενος αὐτὰ καὶ
περισυνάγων ὅσον τὰ μέσα ἐπέτρεπον πλείονα. Οὐδεὶς
ὡς αὐτὸς ἤξευρε νὰ ἐφαρμόζῃ πρὸς τὰς περιστάσεις τὸ
ἀρχαῖον, νῦν δὲ τὸ μοναδικὸν ῥῆμα τῆς γραμματικῆς
τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τὸ *οἰκοομεῖω* - ᾧ. Λέγω δὲ
μοναδικόν, διότι πάντα τὰ παρεμφερῇ αὐτῷ: ἀρπάζω,
καταχρῶμαι, κλέπτω, ῥίπτω *καρρόκι*, τρώγω καὶ ἄλλα
τοιαῦτα, πάντα περιλαμβάνονται ἐν τῷ *οἰκοομεῖω* - ᾧ,
ὅθεν καὶ μοναδικόν. Ὁ ἐν Βρυξέλλαις ἄθλος ἐλέγχει με-
γίστην εὐφυΐαν· δύναμαι νὰ εἴπω ἑλληνικὴν, διότι τίς
λαὸς τοῦ ἑλληνικοῦ εὐφύεστερος, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴν
τὴν Πνύκα κατώρθωσε νὰ περιβάλλῃ διὰ χαρτοσήμου ...

¹ Ὁρα περὶ ταύτης τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ ἔτους 1887, σελ. 229.

² Brantôm: Vie du marechal Strozzi.

ΚΥΡ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ.

κατοχῆς ; Ἐλεγεν ὁ καλὸς Βρυσκέ : « τολμήσωμεν ἂν τὸ πρᾶγμα ἐπιτύχη, θὰ ἔχωμεν κάμποσες δουζίνες πιᾶ-
τα χρυσᾶ ἢ ἀσημένια, ἂν δὲ πάλιν δὲν ἐπιτύχη, τί μὲ
τοῦτο ; ἦτο τρελοῦ χωρατᾶς ».

Μετὰ τὸν ἀνακτα τῶν μωροσόφων πάντες οἱ λοιποὶ θὰ
φανῶσι Θερσίται, μετὰ τὸν γίγαντα πυγμαῖοι. Καὶ ὄν-
τως ὁ Κύρ - Γουλιέλμος τοῦ ἀγαθοῦ Ἑρρίκου τοῦ Α΄
ἦτο αὐτόχρημα Θερσίτης, ὡς δείκνυσι καὶ ἡ παρατι-
θεμένη αὐτοῦ εἰκὼν, ἐν ἐπισήμῳ τοῦ ὑπουργήματος
στολῇ παριστῶσα αὐτόν. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ὁ ἀνδρεῖος Σχι-
κὼ ἦτο εὐπατρίδης καὶ ἐκαλεῖτο κύριος Δὲ Σχικὼ ἄλλὰ
πτωχὸς ὢν ἠναγκάσθη ν' ἀποκόψη τὸ ἀριστοκρατικὸν
Δὲ καὶ νὰ γίνῃ ἀπλῶς Σχικὼ, ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ συμφορᾶς
καὶ ἐπίσημος τρελὸς τοῦ βασιλέως, ἄλλ' ἡ καρδιά ἔ-
μεινε πάντοτε εὐπατρίδου. Σκώψας ποτὲ τὴν ὡς μέγα
τύμπανον (gran - cassa) σεβαστὴν κοιλίαν τοῦ δουκὸς
τῆς Μαυέννης, ἔλαβε τῇ διαταγῇ αὐτοῦ παρὰ μίαν τεσ-
σαράκοντα καὶ ὡμοσεν ἐκδίκησιν. Ἐπὶ τρία ὄλα ἔτη
κατεδίωξεν αὐτὸν ἐν πολέμοις, εὐκαιρίαν ἐπιζητῶν ὅπως
ιδίᾳ χειρὶ φονεύσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἐδείχθη ἀνδρεῖος καὶ
ἐξετέθη, ἔσχε τρεῖς ἵππους φονευθέντας ὑπ' αὐτόν, ἄλλ'
ἀπέτυχε τοῦ σκοπομένου. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τοῦ Βορές
τῷ 1592 συλλαβὼν αἰχμάλωτον τὸν κόμητα Σιαλιγνὺ
προσάγει αὐτόν τῷ Ἑρρίκῳ : « Νὰ λάβῃς, εἶπεν, αὐτόν
τὸν αἰχμάλωτον, τὸν ἡχμαλώτισα ἐγώ, ὁ Σχικὼ ». Τοῦτο
δὲ ἀκούσας ὁ Σιαλιγνὺ ὅτι ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ τρε-
λοῦ τῆς Αὐλῆς, ἔθραυσε διὰ τοῦ ξίφους τὴν κεφαλὴν τοῦ
ἀτυχοῦς, δεκαπενθήμερον τῷ τραύματι ἐπιζήσαντος. Ἐν
δὲ τῷ δωματίῳ ἔνθα μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου κατέ-
κειτο, μετεκόμισαν στρατιώτην τοῦ Ἑρρίκου θνήσκοντα.
Προσκληθεὶς δὲ ἱερεὺς ἵνα δώσῃ αὐτῷ ᾠρεσιν ἁμαρτιῶν,
ἤρνηθη, λέγων ὅτι δὲν δίδει τοιαύτην εἰς ὑπηρέτην ἐνδὸς

Ἰουλίου 1589 ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος Κλήμης δολοφονεῖ Ἑρρίκον τὸν Γ', ὥστε οὐδόλως παράδοξον ἂν ἡ Μαθουρίνα ὁμιλῇ ἀκαταπαύστως περὶ μαχαιρῶν, ὡς εἰ ἔβλεπε ταύτας εἰς τὸν ἀέρα κραδαινομένας. Λέγουσι τόσα περὶ προαισθημάτων τῶν τρελῶν! Ἀλλ' εἰσέλθωμεν εἰς τὸ Λοῦβρον. Εἶναι ἡ 27 Δεκεμβρίου 1594, καὶ Ἑρρίκος ὁ Δ', ἐκ Πικαρδίας ἐπανερχόμενος σπεύδει ὡς ἦτο, en botte, εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ὡραίας Γαβριέλλας, ἔνθα ἡ Αὐλή, τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἀναμένουσα. Ἐνῶ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐδεξιούτο δύο εὐπατρίδας, τὸν Ῥοσνὺ καὶ τὸν Μοντιγνύ, τὸ πρῶτον τότε παρουσιαζομένους καὶ κλίνοντας ὅπως ἀσπασθῶσι τὰ γόνατα αὐτοῦ, καὶ ἐνῶ ἔκυπτεν ἔν' ἀνεγείρῃ καὶ ἀσπασθῇ τὸν Μοντιγνύ, ἔκραξε: «Σ τὸ Διάβολο! ἡ τρελή, μοῦ ἔκαμε κακό», ὑπολαμβάνων τὴν αἰσθησιν ἐκείνην τοῦ πόνου, ὡς ἐκ παιδιᾶς ἢ θωπείας τῆς Μαθουρίνας, ἀλλ' ἡ τρελή, συνετωτέρα πάντων τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ δεικνυμένη, ἔσπευσε νὰ κλείσῃ τὴν θύραν. «Ὁ βασιλεὺς εἶναι πληγωμένος!» ἐφώνησαν ἔντρομοι οἱ περιεστώτες, τὸν Ἑρρίκον περιστοιχίζοντες. Καὶ ὄντως νεαρός, ἐννεακαίδεκαέτης δολοφόνος, Ἰωάννης Σχιατέλ καλούμενος, υἱὸς πλουσίου ἐμπόρου ἐριούχων, κρύφα εἰς τὸ Λοῦβρον εἰσδύσας, εἶχεν ἀποπειραθῇ τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἕως χθὲς αἰρετικὸν Ἑρρίκον, χάριν ψυχικῆς σωτηρίας. Ἀλλὰ κύψωντος τοῦ βασιλέως, ἔν' ἀνεγείρῃ τὸν Μοντιγνύ, τὸ ἐγχειρίδιον ὠλίσθησε καὶ ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ τὸν τράχηλον τοῦ Ἑρρίκου, ἐτραυμάτισε τὸ κάτω χεῖλος καὶ ἔθραυσεν ὀδόντα. Τὸ τραῦμα ἦτο ἐλαφρὸν καὶ ὁ ἀγαθὸς Ἑρρίκος ἀπένεμεν ἤδη χάριν τῷ δολοφόνῳ, ὅτε ἀκούσας ὅτι εἶχε μαθητεύσει παρὰ τοῖς Ἰησουίταις, διέταξε νὰ συλλάβωσιν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Σχιατέλ ἀπεκεφαλίσθη, ἡρωϊκῶς τὰς βασάνους ὑποστάς, ὁ δὲ Ἰησουίτης Γκιγνὰρ (Guignard),

παρπαγιώτου (d' un parpaillot), ὡς οἱ ἄγαν Καθολικοὶ ἐκάλουν περιφρονητικῶς τοὺς Καλβινιστάς. Τὴν ἀσέβειαν ταύτην πρὸς θνήσκοντα ἀκούσας ὁ Σχικῶ, τοσοῦτον ἡγανάκτησεν, ὥστε ἐκ τῆς κλίνης ἐγερθεὶς ὤρμησε ἵνα φονεύσῃ τὸν φανατικὸν ἱερέα, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερτάτῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι, πάσας τὰς δυνάμεις ἐξαντλήσας, κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐξέπνευσεν.

* *
*

Ὁ Σχικῶ, ὃν ὁ Δυμᾶς πανταχοῦ δημῶδη κατέστησε διὰ τοῦ ἱστορικοῦ διηγήματος *Δεσποίνης τοῦ Μορσορώ*, πιστῶς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀπεικονίσας, ἐνθυμίζει τὴν ἐν μωροσοφίᾳ τοῦ Σχικῶ συνάδελφον Μαθουρίναν. Ἦτο δὲ αὕτη τὸ πρὶν μὲν ὑπότροφος τῆς Αὐλῆς Αἰκατερίνης τῆς ἐκ Μεδίκων, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῆς περιβοήτου βασιλομήτορος, Ἑρρίκου τοῦ Δ'.

Ἐν τοῖς *Ἀπομνημονεύμασι* τῆς *Ωραίας Γαβριέλλας*, ἥ ὁ Ἑρρίκος ὁ Δ' προώριζε τὸν θρόνον, ἡ Μαθουρίνα ἀπεικονίζεται ὡς ἑξάλλος, ὡς βακχίς, ἅμα δὲ καὶ χρησιμοδοτοῦσα Πυθία. Παρίσταται ὡς γραῖα, σχεδὸν τυφλὴ καὶ μελανείμων, τὸν Ἑρρίκον νομίζουσα τελευτήσαντα. Ἀφίησι κραυγὰς, ἄδει, ὀρχεῖται ἐνώπιον τῆς Αὐλῆς, εἶναι ἐκτάκτως εὐθυμὸς καὶ παιδρὰ, συγχρόνως δὲ ὁμιλεῖ μυστηριωδῶς, τὴν λέξιν *μάχαιρα* ἀενάως ἐπαναλαμβάνουσα· ἔχει ὄντως τι παραφρονοῦσης. Εἶναι ὁμῶς ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους θρησκευτικῶν πολέμων καὶ γενικῆς ἀναστατώσεως, οὐδὲν κοινότερον τῆς δολοφόνου *μαχαίρας*. Τῇ 23 καὶ 24 Δεκεμβρίου 1588 οἱ δύο ἀδελφοὶ Γκύζαι, ὅτε δούξ καὶ ὁ καρδινάλιος δολοφονοῦνται ἐν Βλοᾶ, διαταγῇ Ἑρρίκου τοῦ Γ', τῇ δὲ 22

βασιλοκτονίας διδάσκαλος, ἀπηγγονίσθη εἷτα δὲ ἐκάη. Ἐπτά καὶ τριάκοντα ἐν Λοϋόλα αὐτοῦ συναδελφοὶ ἐξωρίσθησαν σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ οἱ ὅλως ἄθῳοι τοῦ Σχιατέλ γονεῖς, ὧν ἡ οἰκία, ἐνθα νῦν τὸ τῆς Δικαιοσύνης μέγαρον (Palais de Justice), ἄρδην κατηδαφίσθη, ἐκ δὲ τῶν λίθων ἀνηγέρθη τετραπλευρος πυραμῖς, φέρουσα ἐπιγραφὰς ἐλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ, ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Σκαλιγέρου ποιηθείσας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τῶν Ἰησουιτῶν ἐξώσεως.

* *
*

Τίς ποτε βασιλέως τρελὸς ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ὅσα ἡ τοῦ Ἑρρίκου τρελή, κλείουσα μόνον τὴν θύραν; Ἄν δὲ ἤνοιγε καὶ τὸ . . . στόμα καὶ ἐξιφούλκει..., ὅποια τέρατα καὶ σημεῖα! φαντάσθητι γλῶσσαν γυναικὸς ἐν στόματι τρελῆς! Καὶ ὑπομονὴ ἂν ἐτύγχανεν ἡ μόνη τοῦ γέλωτος ὑπουργίνα· οἱ ἄνδρες θὰ ἐπαρηγοροῦντο λέγοντες ὅτι ἦτο ἐξαίρεσις, ὅτι «μία ὑπουργίνα ὑπουργεῖον οὐ ποιεῖ,» καὶ ἐπὶ τέλει ὅτι ἦτο ἀνὴρ γυναικιστὶ μετημφιεσμένος. Ἡ μήπως ὁ περιώνυμος ἱππότης Δ'Εὐν, περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἐκατονταετηρίδος, τῆς τόσον γονίμου εἰς παραδόξους ἄνδρας, δὲν ἐθαυματουργήσῃ γυναικεῖα ἐνδεδυμένος καὶ ὡς γυνὴ ἐμφανιζόμενος; Ὅτι ὅμως ἦτο ἀνὴρ πολλαὶ πριγκίπισσαι, ἰδίᾳ δὲ ἡ βασίλισσα Σοφία - Καρλόττα, σύμβιος Γεωργίου τοῦ Δ', θὰ ἠδύναντο νὰ μαρτυρήσῃ, λέγουσι τὰ σκανδαλώδη τῆς ἐποχῆς, χρονικά, διότι πανταχοῦ σκάνδαλα, σεβαστέ μοι Πάτερ Συμεών. Δυστυχῶς οὐδεμία δύναται ἐνταῦθα νὰ εἰσχωρήσῃ παρηγορία, διότι ἡ Μαθουρίνα καὶ γυνὴ ὑπῆρξε, καὶ προκατόχους συναδέλφους ἔσχε. Ἡ τῆς Ἰσαβέλλας, δουκίσσης τῆς Βρετάνης τῷ 1542, ἐκαλεῖτο Φραγκίσκα. Ἄλλη

δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἐν τῇ αὐτῇ Αὐλῇ ἐγένετο περιώνυμος ἰδιόρρυθμον ὅλως προσλαβοῦσα ὀνομασίαν, ἐλέγετο Ἡ κυρία πάντων τῶν χρωμάτων (*la dame de toutes les couleurs*), τὸ δὲ ὄνομα ἀρκούντως λέγει ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἀλλόκοτον τῆς ἐνδυμασίας. Ἡ τῆς Μαργαρίτας τῆς Ναυάρρας, ἀδελφῆς Φραγκίσκου τοῦ Α', ὠνομάζετο Λερέν. Πᾶσι δὲ αἱ πριγκίπισσαι διέτρεπον τοιαύτας, ἃς εἶτα, — ὅτε εἶχον ἤδη ἱκανῶς μαθητεύσει παρ' αὐταῖς —, ἐδωροῦντο ταῖς βασιλίσσαις. Ὡς δὲ οἱ αὐλικοὶ *τρελοὶ* εἶχον τοὺς παιδαγωγούς, τοὺς *gouverneurs* αὐτῶν, οὕτω καὶ αἱ αὐλικαὶ *τρελαὶ* τὰς *gouvernantes*. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον δὲν εἶναι βεβαίως ὅτι ὑπῆρξαν *τρελαί*, — ἡδύνατο ἡ γυναικεία φιλοτιμία νὰ μὴ διαγωνισθῇ πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐπισήμου τρέλας; — τὸ ἀληθῶς ἄπορον τοῦτο: πῶς αἱ *τρελαὶ* δὲν εἰσέβαλον εἰς ἀπάσας ἐν γένει τὰς Αὐλὰς, καὶ πῶς δὲν κατῴρθωσαν νὰ φυγαδεύσωσι πανταχόθεν τοὺς *τρελοὺς*, ἅτε πλείονα τῶν ἀνδρῶν κεκτημέναι πρὸς τὸ ὑποῦργημα τοῦτο προσόντα. Εἶναι δὲ ἀνάγκη ν' ἀποδείξωμεν πανθομολογουμένην ἀλήθειαν; Καὶ πρῶτον οὐδὲν τῆς γυναικὸς λαλίστερον, τὸ δὲ εὐστροφον τῆς γλώσσης ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος, διότι *μωρὸς σιωπᾶν οὐ δύναται*. Δεύτερον διότι αἱ γυναῖκες, — ἡ ἕνεκα λεπτοτέρας τῶν ἀνδρῶν αἰσθήσεως, ἡ διότι φέρουσιν ἐκ γεννητῆς στοιχεῖα ὑποκρίσεως

Honny soit qui mal y pense

θεατρικῆς, ἐννοῶ, ἡ δι' ἄλλον τινὰ λόγον —, δύνανται νὰ ὑποκριθῶσι τὴν τρέλαν φυσικώτερον ἢ οἱ ἄνδρες. Καὶ τέλος — τοῦτο δὲ τὸ πάντων σπουδαιότατον —, ὅτι αἱ γυναῖκες εἰσι τῶν ἀνδρῶν εὐφυέστεραι, καθ' ἃ διατείνε-

ται δόκιμος περί τὰ τοιαῦτα κριτής, ἡ κυρία Αἰμιλία Γιραρδίνου, καί τοι ἡ Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν, ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς παντὶ σθένει πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ τὴν εὐφυῆ ἐκείνην κυρίαν δεινῶς ἀπκτηθεῖσαν. Εἶναι ὅμως καὶ ἀληθές ὅτι ἡ κυρία Γιραρδίνου ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῶν Γαλλίδων, ὥστε ἀμφοτέραι ἔχουσι δίκαιον, καὶ ἐκείνη καὶ ἡ Ἐφημερίς τῶν Κυριῶν.

Παρουσιάσωμεν τὸν ὕστατον ἀντιπρόσωπον τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐπισήμου τρέλχς τὸν Ἀγγελῆ, μωρόσοφον Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ' καὶ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου. Ὁ Ἀγγελῆς δὲν ἠγάπα τὸν κόμητα Δὲ Νοζὰν (de Nogent) ἴσως ἐκ πνεύματος ἀντιζηλίας, διότι ὁ κόμης προσεπάθει ὅση δύναμει νὰ γίνῃ ἄριστος Λουδοβίκῳ τῷ ΙΔ'. Ἡμέραν δὲ τινα καθ' ἣν ἀμφοτέροι ἦσθιον παρὰ τῷ βασιλεῖ «Κύριε, εἶπεν, ὁ Ἀγγελῆς, πρὸς αὐτὸν ἀποτεινόμενος, καλυφθῶμεν, τοῦτο δὲν ἔχει δυσάρεστα ἐπακόλουθα δι' ἀνθρώπους ὡς ἡμεῖς». Τοσοῦτον δὲ ἡ ἐξίσωσις αὕτη ἐλύπησε τὸν κόμητα, λέγει ὁ Μενάγιος¹, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ἀπὸ σκασίλλας. Ὡς ὁ Βρυσκὲ οὕτω καὶ ὁ Ἀγγελῆς ἠγάπα πολὺ τὴν μουσικὴν τῶν... σκούδων καὶ εἶχε κατωρθώσει, λέγουσι, ν' ἀπαρτίσῃ χορὸν ἐκ πέντε καὶ εἴκοσι χιλιάδων τοιοῦτων μουσικῶν, τὴν εὐφυῆν αὐτοῦ ἐκμεταλλεόμενος παρὰ τῷ πρίγκιπι Δὲ Κονδέ, εἴτα δὲ ἐν τῇ Αὐλῇ. Ὅθεν ὁ κόμης Μκριγνύ, ἐκ τῶν τῆς ἀκολουθίας τοῦ πρίγκιπος Δὲ Κονδέ, ἔλεγεν «Ἐκ πάντων τῶν τρελῶν ἡμῶν, οἵτινες ἠκολουθήσαμεν τὸν πρίγκιπα, μόνον ὁ Ἀγγελῆς ἔκαμε κατὰστασιν»². Ὁ Βασιλεὺς ἐπιληθνόμενος τῶν χαρίτων ἃς ἔσχεν ἐκ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ Λουδοβίκου καὶ οἶονεῖ

¹ Menagiana, τόμ. Δ', σελ. 345, ἐκδ. Amsterdam, MDCCXIII.

² Αὐτόθι, σελ. 6.

φθονῶν τοῦ ἀτυχοῦς μωροσόφου τὴν μικρὰν οὐσίαν, ἔγραφεν :

Un poète à la cour fut jadis à la mode ;
Mais des fous, aujourd'hui, c'est le plus incommode ;
Et l'esprit le plus beau, l'esprit le plus poli,
Ne parviendra jamais au sort de l'Angeli'.

Ἀλλαχοῦ δὲ ἀποκαλεῖ Ἀγγελῆν τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον λέγων :

Quoi donc! à votre avis, fut-ce un fou qu' Alexandre?
Qui? cet écervelé qui mit l'Asie en cendre ?
Ce fougueux l'Angeli, qui, de sang altéré,
Maître du monde entier, s'y tronvait trop serré ?²

Ἐνταῦθα ὁ καλὸς Βοαλὼ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἠθικῆς ἀτροσφαιρίας· ὁμιλῶν περὶ τοῦ τρελοῦ Ἀγγελῆ λέγει καὶ αὐτὸς τρέλες. Ἦτο δὲ τοσοῦτο δητικὸς ὁ μωρόσοφος, ὥστε ὁ Μενάγιος, καθ' ὃ αὐτὸς οὗτος διηγεῖται, ἔχων ποτὲ ὁμοτράπεζον τὸν Ἀγγελῆν παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀπέφυγε νὰ τῷ ἀποτείνῃ τὸν λόγον, φόβῳ μὴ σαρκάζῃ αὐτόν³. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ὁ Bautru, καὶ περ ὦν bel esprit, ἐκ τῶν πρωτίστων μάλιστα τῆς ἐποχῆς, ἐφοβεῖτο τὴν γλῶσσαν τοῦ μωροσόφου, ἥς πλεον ἢ ἀπαξ ὑπῆρξε τὸ θῦμα. Ἡμέραν ὅμως τινὰ καθ' ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ πολλῆς ὥρας ἐμωροσόφει ἔν τινι οἰκίᾳ, ἦλθε καὶ ὁ Bautru. «Φθάνετε λίαν καταλλήλως, κύριε, ὅπως με βοηθήσετε — εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἀγγελῆς — διότι ἐκουραζόμην νὰ εἶμαι μόνος», ὑπονοουμένου τοῦ⁴ : «καὶ νὰ λέγω τρέλες». Ὁ Bautru σφόδρα ἐκ τούτου δυσηρεστήθη, ἀλλὰ πλείονα ἔχων σύνεσιν ἢ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κόμης Δὲ Νοζάν δὲν ἀπέθανεν ἀπὸ σκασίλλας ὡς ἐκεῖνος.

¹ Satire I.

² Satire VIII.

³ Menagiana, τόμ. Α', σελ. 6.

⁴ Menagiana, τόμ. Β', σελ. 28 καὶ 29.

Μαρή, Θέκελ, Φάρες! Ἡ βασιλεία τῶν μωροσόφων παρῆλθε. Φεῦ, τῶν ἀνθρωπίνων! τὰ πάντα ἔχουσι τέλος ἐν τῷ ψευδεῖ τούτῳ κόσμῳ, καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ βασιλεία τῆς τρέλας, τῆς . . . ἐπισήμου. Ἀόρατος ἀστράγαλος χειρὸς ἔγραψε τὴν καταδίκην ἐπὶ τῶν περιχρύσων ἐν Βερσαλλίαις βασιλείων, φέρουσαν καὶ δηλοῦσαν:

Μαρή: ἐμέτρησεν ἡ Γαλλία τὴν βασιλείαν σου καὶ ἐπλήρωσεν αὐτήν.

Θέκελ: ἐστάθη ἐν ζυγῷ καὶ εὐρέθη ὑστεροῦσα.

Φάρες: διήρηται ἡ βασιλεία τοῦ πνεύματος καὶ ἐδόθη τοῖς αὐλικοῖς καὶ συγγραφεῦσι.

Καὶ ὁ αὐτὸς τάφος ἐδέχετο Ἀγγέλῃν τὸν μωρόσοφον καὶ τὴν *μαννοῦλαν*, τὸν ἀνακτα τῆς μωρίας καὶ τὸ σκῆπτρον αὐτῆς.

Ἦτο ἤδη καιρός. Ἐν τῷ αἰῶνι Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Κολθέρ, τοῦ Τυρέννου καὶ τοῦ Κονδέ, τοῦ Βοσσυέτου, τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Ῥακίνα, τοῦ Μολιέρου, καὶ τόσων ἄλλων ἢ τοῦ μωροσόφου φωνὴ ἦτο φωνὴ ἀπρεπῆς, παράχορδος ἐν τῇ ἐπιβαλλούσῃ τῶν Βερσαλλιδῶν ἀρμονίᾳ. Ἦτο μεσαιωνικὸς βαρβάρου ἐποχῆς ἀναχρονισμός, στίγμα ἐγκολάπτων τῇ αἴγλῃ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

Σπεύσωμεν καταβιβάσωμεν τὴν αὐλαίαν, δὲν ἀκούετε τὸν Γάλλον σατυρικὸν συρίζοντα καὶ ἐν τῷ σατυρικῷ αὐτοῦ οἴστρῳ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον γένος σκώπτοντα:

Tous les hommes sont fous, et, malgré tous leurs soins,
Ne different entre eux que du plus ou du moins¹.

Ἄν δὲ πάντες ἀνεξαιρέτως τρελοί, πρὸς τί τότε οἱ εἰς αὐλικοὺς *τρελοὺς* διακρίσις; Καὶ ἔκτοτε ἔπαυσεν ἡ τρέλα νᾶ ἢ ἐπίσημος ἐν ταῖς Αὐλαῖς.

E. K. ΑΣΩΠΙΟΣ

¹ Boileau: Satire IV.

ΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΤΗΣ

ΙΖ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

ΙΒΡΑΙΜΗΣ Ο Α'

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΗΓΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟ ΤΙΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΝΕΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΚΑΤΑ τὴν 7 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1640 ἀπέθνη-
σκειν ἐν ἡλικίᾳ 31 καὶ κατ' ἄλλους¹ 32 ἐτῶν ὁ
σουλτάνος Ἀμουράτ ὁ Δ'. Ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον
κατὰ τὸ 1623 νεαρώτατος, μόλις 14 ἐτῶν, φέ-
ρων ἐπὶ τῆς ζωηρᾶς καὶ εὐφροενταῖς φυσιογνωμίας καὶ
τῶν ὡραιότατων μαύρων ὀφθαλμῶν τοῦ² τᾶς ἐλπίδας

1 Nani: Historia della repub. veneta σελ. 523.

2 Πρβ. Ἐκθεσιν τοῦ Ἐναιτοῦ πρέσβεως Pietro Foscarini (1641),
ἐν συλλογῇ Barozzi: Turchia II, 96 καὶ 97, ἐνθα περιγράφεται
«con barba nera grande, ha occhi grandi e neri, ha il naso

τῶν ὑπηκόων του περὶ βελτιώσεως τῶν πραγμάτων τῆς εὐρυτάτης καὶ μεγίστης τουρκικῆς αὐτοκρατορίας· καὶ ὄντως ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ τὴν δύναμιν τοῦ χαρακτῆρος, ἣν ἀνέπτυξεν ἐν τῇ διοικήσει· περιώρισε τὰς καταχρήσεις, ἠύξησε τὸν στρατὸν καὶ τὰ ἔσοδα καὶ μέχρι Βαβυλῶνος ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ Κράτους, κατέστησε δὲ σεβαστὸν τὸ ξίφος τοῦ ὀσμανικοῦ οἴκου, ὅπερ οἱ προγενέστεροι σουλτάνοι Μουράτ Γ', Μωάμεθ Γ', Ἀχμέτ Α', Ὁσμάν Β' καὶ Μουσταφᾶς εἶχόν πως ἐξασθενήσῃ¹. Οἱ Σκύθαι, οἱ Πολωνοὶ καὶ ἅπασα ἡ Δύσις ἔτρεμον ὑπὸ τὸ βλέμμα του· Ἄλλ' ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐξουσίας ἐδείχθη σκληρὸς καὶ ἄγριος, ὡς ὁ Νέρων, ὅστις, ὅταν κατὰ πρώτην φοράν, προκειμένου νὰ ὑπογράψῃ θανατικὴν ποινὴν, ἀνέκραξε *quam vellem nescire literas*, κατόπιν ὅμως εἰς τὸ ἄλλο μετέπεσεν ἄκρον, οὕτω καὶ ὁ Ἀμουράτ ἀποθνήσκων δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ ὅτι τὰς χεῖράς του δὲν ἔβαψεν αἷμα ἀνθρώπου². Ἡ ἄμετρος πρὸς τὸν πότον κλίσις³ εἶχε σημειωτέον οὐκ ὀλίγον συντελέσῃ εἰς ἐκτράχυνσιν τοῦ φύσει ζωηροῦ καὶ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρός του, ἡ ἔνεκα δὲ τοῦ ἐλαττώματος τούτου, καὶ τοι ἀπαγορευομένου ὑπὸ τοῦ Κορανίου, ἐπελθοῦσα ἀτονία τοῦ στομάχου ἰδιότροπον εἶχε καταστήσῃ τὸν βίον αὐτοῦ. Καὶ ἕτερον ὅμως γεγονὸς λέγεται ὅτι εἶχε κλονήσῃ τὸν ὀργανισμόν

un pocco aquilino, è di grande e ben formata statura, robusto di forze... di spirito vivacissimo e di acutissimo ingegno.»

¹ Πρὸς Jos. von Hammer *Gesch. des Osmans-Reichs* (ἔκδ. II), Foscari 95 καὶ Majolino Bisaccione, vite e fatti d'alcuni imperatori Ottomani, σελ. 473.

² Ἐκθεσις τοῦ βατλου Alvise Contarini (1636—1641).— Αὐτόθι I. 371.

Περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ὅρα καὶ Ἐκθεσιν Giovanni Cappello, αὐτόθι II, 33 καὶ ἐπ. ἐνθα καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἀναγομένων εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀμουράτ.

³ Foscari 96.

του· κατὰ τὸν Σεπτέμβριον 1631, ἐν ᾧ ἐκοιμάτο ἐν τῷ μικρῷ σερραῖῳ Δαούτ-πασσᾶ, ἀφυπνίσθη αἰφνιδίως ὑπὸ κεραυνοῦ κατασκήψαντος, τὸ ἡλεκτρικὸν ρεῦμα προσέβαλε τὴν κλίνην ἐν μεγίστῃ δὲ ταραχῇ εὐρεθεὶς ἐλειποθύμησεν· ἔκτοτε κατέστη σύνοφρος καὶ μελαγχολικός, ἡραίωσε μάλιστα καὶ τὰς τάξεις τῶν γελωτοποιῶν του. Οἱ ἱατροὶ ἐν τούτοις εἶχον συμβουλεύσει αὐτῷ ἀποχὴν ποτῶν· ἀπεφάσισε νὰ ὑπακούσῃ, ὠρκίσθη μάλιστα ἡμέραν τινα πρὸς τοῦτο καὶ συνέτριψεν ἐν ἀγανακτῇσει τὰ πολύτιμα ἀγγεῖα οἷς ἐχρῆτο¹. ἀλλὰ πόσον δύσκολον εἶνε ν' ἀποβάλῃ τις ἐρριζωμένους ἔξεις, ὅταν μάλιστα ἡ κολακεία θεραπεύῃ αὐτάς! Ὁ Ἐμίρ Γκουμὶρ καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Βοσνίας Μουσταφᾶ πασσᾶς, εὐνοούμενοι καὶ σύντροφοι ἄριστοι ἐν Βάκχῳ, προέτειναν τῷ σουλτάνῳ μικράν τινα διασκέδασιν κατὰ τὸ Βαϊράμιον². Ἡ πρότασις δυστυχῶς ἐγένετο δεκτὴ καὶ οἱ ὄρκοι ἐλησμονήθησαν. Ὁ Ἐμίρ Γκουμὶρ εἶχε διατάξῃ ἵνα τὸ συμπόσιον γένηται τέλειον, καὶ ὑπῆρξε τοιοῦτον· ἡδύνατο ὄντως νὰ ὑπενθυμίσῃ τὴν ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ συμποσίου ἐκείνου, ὅπερ παρ' Ἀλκίφρονι περιγράφει ἡ Μεγάρα τῇ Βακχίδι, «χαρίτων πλήρες, ὠδαί, σκώμματα, πότος εἰς ἀλεκτρούνων ὠδᾶς, μύρα, στέφανοι, τραγήματα», οὐδὲν ἔλειπε. Πάντα τὰ εἶδη τοῦ μελίφρονος ἔρρευσαν ἐν ἀφθονίᾳ, ὁ δ' εὐχυμος τῆς Μονεμβασίας συνεπλήρωσε τὴν κραιπάλην· οἱ συνδαιτημόνες ἐκομίσθησαν ἔξοινοι καὶ ἀναίσθητοι εἰς τὴν κλίνην. Ὁ ἀτυχὴς σουλτάνος Ἀμουράτ κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ κοινὸν τῇ πεπρωμένῃ ἐξέτισε χρεῶν³.

¹ Nani, αὐτόθι, πρὸς καὶ Ricaut : Histoire des trois derniers empereurs des Turcs, depuis 1623 jusqu'à 1677. I, σελ. 162 καὶ ἐπ. Bisaccione αὐτόθι σελ. 475.

² Φεβρουάριον 1640 Bisaccione αὐτόθι.

³ Πρὸς καὶ de Chassepol : Histoire des Grands Vizirs etc.

Ὁ Ἀμουράτ ἠσθάνετο μεγίστην ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, διὰ τοὺς γινώσκοντας δὲ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ περιέργον φαινόμενον ὑπάρχει ἡ σωτηρία τοῦ μό-νου ἐπιζήσαντος ἀδελφοῦ του Ἰβραΐμη· λέγεται ὅτι ἐθεώρει αὐτὸν πάσχοντα τὰς φρένας καὶ διὰ τοῦτο περιωρίσθη μόνον νὰ κλείσῃ αὐτὸν ἐν φυλακῇ, ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ ὑποδείξῃ ὡς διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν Χάνην τῶν Ταρτάρων¹.

Μετὰ τὸν θάνατόν του νόμιμος διάδοχος ἤρχετο ὁ ρηθεὶς ἀδελφός. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ σουλτάνα Κιοσέμ προσεκάλεσε ἅπαντας τοὺς πασσάδες τῆς αὐλῆς, καὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ θεωρήσωσιν ἀνίσχυρον καὶ ἔκνομον τὴν θέλησιν τοῦ Ἀμουράτ, νὰ μὴ παραδώσωσι δὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ξένον καὶ μισητὸν τῷ λαῷ ἄνδρα, καὶ ὑπεσχέθη νὰ διατηρήσῃ αὐτοὺς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Οἱ πασσάδες, ἀποβλέποντες ἴσως μᾶλλον τῷ ἰδίῳ συμφέροντι, ἀσμένως ἐδέχοντο τὴν πρότασιν ὁμόσαντες πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν. Τὸ συμβούλιον διελύθη ἐν ζωηραῖς ἀνευφημίαις, πάντες δὲ μετὰ τῶν ἀξιώματικῶν τοῦ σερραίου ἔσπευσαν εἰς τὴν φυλακὴν, ἐν ᾗ ἐκρατεῖτο κεκλεισμένος ὁ ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ, ἵνα ἐλευθερώσωσι καὶ χαιρετίσωσιν αὐτόν. Ἀπαντα σχεδὸν τὸν βίον αὐτοῦ μέχρι τοῦ 27 ἔτους τῆς ἡλικίας του διήγαγεν ὁ Ἰβραΐμης ἐν αὐτῇ²· μικρὸν παράθυρον πρὸς τὴν ὀροφὴν, ὡς τὸ τῆς φυλακῆς τοῦ κόμητος Οὐγολίνου, *breve pertugio dentro dalla*

(1676 σελ. 33.) Παρὶ πάντων τούτων πρὸς καὶ Bisaccione αὐτόθι. Ἰατρός τοῦ Ἀμουράτ ἦτο ὁ Ἰταλὸς Crasso.

¹ Κατὰ τὸν κόμητα Majolino Bissaccione, αὐτόθι, σελ. 476, συνεκάλεσε τοὺς πασσάδας παρὰ τῇ κλίνῃ του καὶ ὑπέδειξεν αὐτοῖς, ὡς διάδοχόν του τὸν Χάνην.

² Contarini, αὐτόθι 370. «A Sultan Amurat ... è successo Imbraim imperatore regnante, giovane di ventiotto anni, tutti consumati da lui in una prigione».

muda, έστημείου τήν διαφοράν τῆς νυκτός καί τῆς ἡμέρας¹. ἄνευ φίλων, ἄνευ συναναστροφῆς καί ἄνευ ἐλπίδος, παρεδίδετο εἰς μαύρας περί μέλλοντος σκέψεις· γνωρίζων καλῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ κασιγνήτου Ἀμουράτ καί τὴν τύχην τῶν ἄλλων ἀδελφῶν², ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνέμενε τὸν θάνατον. Ἡ διαρκὴς αὕτη καὶ ἀβεβαία κατάστασις εἶχε παράξῃ τὰς δυνάμεις τοῦ πνεύματός του καί καταστήσῃ αὐτὸν ὑποχονδριακόν³, ὡς δ' ὀρθῶς ἐκτίθεται ὁ Κονταρίνης, «ventiotto anni di prigionia continua, tra perpetui timori di morte, anche l'ingegno dei più savii in qualche parte sconcertato averiano». Ὅταν ἤκουσε τὸν θόρυβον καί τὰς ἀνευφημίας, ἐξέλαβεν ὅτι ἤγγικεν ἡ τελευταία ὥρα· ἀνηγέρθη ἐξηγριωμένος καί ἐξ αἰσθήματος αὐτοσυντηρήσεως ἀπεφάσισε ν' ἀμυνθῇ. Ἐρνήθη νὰ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, ἣν ἡσφάλισεν ἔνδοθεν, ὅταν δὲ τὰ τεταραγμένα ὦτα ἀντελήφθησαν τῶν ζητοκραυγῶν, ὑπώπτευσε ὅτι ἦτο τέχνασμα τοῦ ἀδελφοῦ θέλοντος νὰ μάθῃ πῶς θὰ ἐδέχετο τοιαύτην εἰδησιν· ἀπήντησε λοιπὸν ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἐλαχίστην διὰ τὸν θρόνον ἐπιθυμίαν, ὅτι ἦτο πιστὸς δοῦλος τοῦ σουλτάνου Ἀμουράτ, καί ἠϋχετο τῷ Θεῷ νὰ ᾗ μακρὸς καί εὐτυχὴς ὁ βίος του. Οἱ πασσάδες ἀπελπισθέντες ἤρξαντο νὰ ὠθῶσι τὴν θύραν, ἀλλ' ὁ Ἰβραήμης ἀνθίστατο, ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασε καί ἡ βασιδέ, ἥτις ἀνέλαβε ν' ἀποσπᾷσῃ αὐτὸν τῆς πλάνης· εἰς τὸν ἦχον τῆς μητρικῆς φωνῆς ἔτεινεν ὄντως ἡσυχότερον τὸ οὖς καί ἠνέωξε τὴν θύραν. Πρὸς πίστῳσιν ὅτι ὁ Ἀμουράτ

¹ Πρβ. Bisaccione (σελ. 480) «era rinchiuso in una carcere oscura che non riceveva il lume se non da certo spiraglio feritore».

² Contarini, αὐτόθι: «soggetto a malinconia ipocondriaca, smilza e simili indisposizioni».

³ Contarin, αὐτόθι: «soggetto a malinconia ipocondriaca, smilza e simili indisposizioni».

ἀπέθανε διέταξεν αὕτη καὶ ἐκόμισαν τὸν νεκρὸν πρὸ τῆς θύρας· εἰς τὴν θέαν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰβραίμη τέλεον ἐπραύνη, οἱ ρόβοι διελύθησαν καὶ ἐδέχθη τοὺς χαιρετισμοὺς τῶν αὐλικῶν.¹ Ἐν τοῖς αἰσθήμασιν, ἃ γεννᾷ ἡ αἰφνιδία μετὰστασις ἀπὸ λύπης εἰς χαρὰν, ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων λαβὼν ἐκόμισε τὸ φέρετρον τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ παρέδωκεν αὐτὸ τοῖς ἀξιώματικοῖς ὡς πολύτιμον φορτίον ἵνα κατατεθῇ εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχμέτ. Ἀπὸ τῆς φυλακῆς ἀνῆλθεν εἰς τὸν κραταιότερον τῆς γῆς θρόνον τῇ 23 Φεβρουαρίου 1640 ἐν ἡλικίᾳ 27 ἐτῶν.

Μετὰ παρέλευσιν τῶν φόβων εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως ψυχικῆς, διὰ τοῦτο τὰς τῆς ἐξουσίας φροντίδας κατέλιπε κυρίως ταῖς χερσὶ τῆς βασιλομήτορος. Μεταβολὴ εἰς τὸ προσωπικὸν δὲν ἐγένετο· ἡ σουλτάνα εἶχε τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν της, διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ πορεία τοῦ Κράτους δὲν παρήλλαξε. Ἐμείνεν εἰς τὴν θέσιν του καὶ ὁ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς, ὅστις μέγας ὑπηρεσίας εἶχε παράσχει καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμουράτ. Ἀλβανὸς τὴν πατρίδα καὶ ἐκ γονέων χριστιανῶν εἶχε καταταχθῇ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ σῶμα τῶν γιανιτσάρων, βαθμυδὸν δὲ προαχθεὶς κατώρθωσεν ἐν ἡλικίᾳ 48 ἐτῶν νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ὕψιστον τοῦ βεζύρου ἀξίωμα· ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ κατὰ τὸν μέγαν περσικὸν πόλεμον² φαίνεται ὅτι οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ. Ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐξουσίας, ὁ Μουσταφᾶς, ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Κονταρίνης³, ἀκριδέστατος ὑπῆρχε, αὐστηρὸς οἰκονομολόγος προσεπάθει παντὶ σθένει νὰ πε-

¹ Bisaccione 488, 481, Ricaut 168.

² Πρβ. Ricaut, σελ. 125 καὶ ἐπ. Bisaccione σελ. 441 καὶ ἐπ. Περὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Περσίας καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Βαβυλῶνος παράδειξε τινὰ καὶ ἐν Ἐκθέσει τοῦ Ἐνετοῦ Giovanni Cappello αὐτόθι, σελ. 58—59.

³ Αὐτόθι σελ. 375.

ριορίσει τὴν σπατάλην τοῦ δημοσίου πλούτου¹, διὰ τοῦ ἀποφασιστικοῦ δὲ καὶ σταθεροῦ χαρακτηρὸς του, ἐμπνεομένου καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας, κατώρθωσε νὰ μεταδώσῃ ζωὴν καὶ θάρρος εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος του. Ἡ δραστηριότης καὶ ἄτρυτος αὐτοῦ ἐπιμέλεια θαυμασία ὑπῆρχε· ἵππος πάντοτε ἕτοιμος ἡμέρας καὶ νυκτὸς εὗρίσκετο διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας. Καί-τοι ἐστερεῖτο παιδείας ἢ φυσικὴ αὐτοῦ πνευματικὴ δύναμις καὶ εὐφυΐα ἀνεπλήρου τὴν ἑλλειψιν, καὶ κατὰ τὸν Φοσκαρίνην ὑπερέβαινε «ogni arte e disciplina»· ἡγάπα τὴν δικαιοσύνην, ἦτο ἐγκρατὴς ἐν τῷ χαρμίσῳ. Διὰ τὰς μεγάλας ταύτας ἀρετὰς καὶ αὐτὸς ὁ Ἀμουράτ ἡγάπησεν αὐτόν, διὰ ταῦτα δικαίως καὶ ὁ Κονταρίνης² ἐμακάρισε τὸν Ἰβραίμην, διότι τοιοῦτον βεζύρην εὔρεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Ἐντεῦθεν νοεῖ πᾶς τις ὅτι ἐπὶ Ἰβραίμῃ ἐγένετο αὐτὸς ὁ πράγματι αὐτοκράτωρ³.

Ἀμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ νέου σουλτάνου ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων ἡ Ἑνετία ν' ἀποστείλῃ ἑκτακτον ἀπεσταλμένον μετὰ δώρων, τὸν Πέτρον Φοσκαρίνην ἐκ τῶν σοβαρωτάτων καὶ διακεκριμένων διπλωματῶν αὐτῆς, ἵνα συγχαρῇ αὐτῷ⁴. Καὶ ὁ πρίγκιψ τῆς Τρανσυλβανίας ἐπίσης ἀπέστειλε πολλοὺς ἱέρακας καὶ δώδεκα χρυσᾶ ἀγγεῖα.

Γινώριμον τοῖς περὶ τὴν ἱστορίαν ἀσχολουμένοις ὑπάρχει πόσον κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐνοχλητικαὶ ἐγένοντο τῇ

¹ Ἐπὶ παραδείγματι τὰς κατὰ μῆνα δαπάνας τοῦ ὀπλοστασίου περιώρισεν εἰς 5,000 ρεάλια ἀντὶ τῶν 15,000.

² Σελ. 375. «Veramente anche il re si può stimare fortunato d'aver ritrovato nella sua assunzione un ministro di tanto credito e valore quanto egli di pocca stima e capacità!»

³ Regnante d'effetto πρὸς Contarini καὶ Foscari 99, 112.

⁴ Ὁ βασιλεὺς δὲ ἔταξεν τὸν Girolamo Trivisano, πρὸς Nani σελ. 524.

χαρακτήρος τοῦ σουλτάνου· τοιοῦτον δὲ πρόσωπον ἦτο ὁ ἀρχινκύνρχος Μουσταφᾶ-πασσᾶς. Ἡ ἐν τῷ Διβανίῳ παρουσία αὐτοῦ δύσκολον καθίστη τὴν ἀνατροπὴν του, ἀλλ' ὅταν ἡ οὐρὰ τοῦ λέοντος δὲν φθάνει προσθετέα καὶ ἡ τῆς ἀλώπεκος· τὴν τέχνην ταύτην ἄριστα ἐπιστάμενος ὁ βεζύρης, ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσίν του ὑπὸ τὴν προσωπίδα τρυφερωτάτης φιλίας· αἱ περιποιήσεις, ἃς ἐπιδάψιλευσεν αὐτῷ ἦσαν μέγισται, τῷ προσήνεγκε δὲ καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Βούδης· κατ' ἀρχὰς ὁ πασσᾶς ἐδίστασε νὰ δεχθῇ, ἀλλὰ καὶ αἱ θωπεῖαι ἐδιπλασιάσθησαν· ἡττήθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἀντιπάλου καὶ ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τὴν ἐπίζηλον θέσιν. Ἀλλ' ἄφ' ἧς στιγμῆς ἀπεμακρύνθη τῆς αὐλῆς, ἡ προστασία τῆς ἰσχυρᾶς σουλτάνας ἐξέλιπε, καὶ ἐν ᾧ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Βούδαν, νέα διαταγὴ μετέβαλε τὴν πορείαν του, διωρίζετο διοικητῆς Σιλιστρίας· μόλις ὅμως κατέλαβε τὴν θέσιν ταύτην ἑτέρα διαταγὴ ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοῦ βάρους τῆς κεφαλῆς¹.

Διαψευσθείσης μετ' ὀλίγον τῆς περὶ Περσίας φήμης ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐπανελάβε τὰ κατὰ τῶν Κοζάκων σχέδια ἔτει 1641· ἄφ' οὗ δὲ κατῴρθωσεν νὰ ἀπομονώσῃ αὐτούς, διότι εἶχε ληφθῇ ἐπίσημος διαβεβαίωσις τοῦ Τσάρου ὅτι οὐδεμίαν ἤθελε παράσχῃ αὐτοῖς βοήθειαν², ἐπεχείρησε τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα. Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψῃ πολὺ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ, σημειούμεθα μόνον ὅτι μετὰ διπλὴν ἐκστρατείαν ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν Asach ἐξεπορθήθη· ἡ πρώτη ἐκστρατεία ἀπέτυχε, διότι κακῶς ὑπελογίσθησαν τὰ πράγματα· ὁ ἀποσταλεὶς στρατὸς ἐκ γιανιτσάρων, σπαχήδων, Μολδαυῶν καὶ Βλάχων καὶ Ταρτάρων κακῶς διωργανωμένος δὲν ἠδυνήθη νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀντιταχθεῖσαν ἄμυναν, λιμὸς δὲ ἐπισκήψας ἐν τῷ στρα-

¹ Ricaut, σελ. 172, ἔτει 1640.

² ἰδ. συνθήκην, παρὰ Hammer.

τουρκικῇ ἐπικρατείᾳ αἱ τῶν Κοζάκων τῆς Μαιώτιδος πειρατικαὶ προσβολαί, μέχρι τῶν πυλῶν αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τολμώντων νὰ ἐπιδράμωσι διὰ πολυαρίθμων καὶ ἐλαφρῶν πλοιαρίων.¹ ἄρκει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐπὶ Ἀμουράτ δύο πατριάρχαι Κύριλλος ὁ Α' καὶ Κύριλλος ὁ Β' ἐστραγγαλίσθησαν καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑποψίαν, λέγεται, ὅτι εὐρίσκοντο ἐν σχέσεσι καὶ συνεννοήσεσι μετὰ Μοσχοβιτῶν καὶ Κοζάκων· τὴν ὑποψίαν ἐκαλλιέργησαν οὐκ ὀλίγον καὶ Ἰησουῖται τοῦ Γαλατᾶ, οἵτινες πολλὰ πράγματα εἶχον τότε παράσχη τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ· κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1630 ὁ Ἀμουράτ σφοδρῶς κατὰ κόρρης ἐπάταξε τὸν καῦμακάμην, διότι οἱ Κοζάκοι δὲν ἐξηλείφοντο ὅμοιον πάθημα ὑπέστη καὶ ὁ καπετὰν - πασσάς.

Ὁ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς ἐγένωσκε τὸ μῖσος τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Κοζάκους, ἐξέλεξε λοιπὸν καὶ ἀπεφάσισε τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον, ἅφ' ἐνὸς μὲν πρὸς ἐδραΐωσιν τῆς δόξης του, καὶ ἅφ' ἐτέρου πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεώς του· ἄλλως τὸν πόλεμον τοῦτον ἀπῆτει καὶ ἡ κεντηθεῖσα φιλοτιμία τοῦ τουρκικοῦ Κράτους, ὄντος ἡναγκασμένου νὰ δαπανᾷ καὶ οὐκ ὀλίγα εἰς τοὺς κατὰ τῶν Κοζάκων διαρκεῖς ἀγῶνας. Ἐν ᾧ ὅμως προέβαινεν εἰς μεγάλας παρασκευάς, ἀνέκοψεν αὐτὸν φήμη, διαδοθεῖσα ὑπὸ τινος Ἑβραίου ἐμπόρου, ὅτι ἡ Περσία προετίθετο νὰ καταλάβῃ τὴν Βαβυλῶνα, ἣν μετὰ μυριόνεκρον πόλεμον εἶχε κατακτήσῃ ἡ Τουρκία· ἡ φήμη αὕτη ἀνέστειλε τὰ σχέδια τοῦ βεζύρου καὶ ἡ θέσις του ἤρξατο νὰ κλονῆται, τόσον μᾶλλον καθόσον εὐρίσκοντο ἐν τῇ αὐτῇ πρόσωπα ἀπολαύοντα τῆς εὐνοίας τῆς βασιλομήτορος, ἧτις μεγίστην ἐπιρροὴν ἔσκει ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ

¹ Εἶχον οἱ Κοζάκοι ὁρμητήριον τὴν Asach, φρούριον παρὰ τῇ Μαιώτιδι. πρβ. περὶ τούτων καὶ Nani σελ. 557.

τοπέδῳ τῶν Τούρκων καὶ στέρησις ἐνδυμάτων παρέλυσεν τὰς δυνάμεις του.¹ καὶ ὁ στόλος δὲ καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμιῶν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς Κάφραν. Ἡ δευτέρα ὁμῶς ἐκστρατεία ὑπῆρξε διὰ τοὺς Κοζάκους ὀλεθρία· στράτευμα πολυαριθμότερον καὶ τελειότερον ἀπεστάλη, καὶ ἰσχυρὸς στόλος γαλερῶν ὠρίσθη διὰ τὰ κατὰ θάλασσαν ἔργα. Οἱ Κοζάκοι τὴν φορὰν ταύτην ἠσθάνθησαν τὸν κίνδυνον, διὸ ἐκέτευσαν τὸν Τσάρον νὰ παράσῃ χεῖρα βοηθείας, ἀλλὰ ματαίως, καὶ λόγῳ τῆς συνθήκης καὶ διότι ἴσως δὲν εἶχε μεγάλην διάθεσιν νὰ περιπλακῇ εἰς πόλεμον πρὸς τὴν ἰσχυροτάτην τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν· ἠναγκάσθησαν κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν, ἅψ' οὐ ἐφρόντισαν ὁμῶς νὰ ἀφαιρέσωσι πᾶν ὅ,τι ἠδύναντο καὶ κατέρριψαν καὶ ὀχυρώματα καὶ οἰκίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐπελθόντες εὗρον τὴν πόλιν κενήν. Ὁ διοικῶν πασσᾶς τῆς Σιλιστρίας εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἑρείπια αὐτῆς ἐν πομπῇ· ἐφρόντισε νὰ ἀνοικοδομηθῶσιν αἱ οἰκίαι καὶ προσεκάλεσε τοὺς καταπτοηθέντας κατοίκους νὰ ἐπανέλθωσιν ὑποσχεθεὶς πλήρη ἀσφάλειαν καὶ βοήθειαν. Ὄντως δ' οἱ πλείους αὐτῶν ἐπανέκλινον καὶ ἡ πόλις ἀποκατέστη, οὕτως ἔληξε ἔτει 1642 καὶ ὁ κατὰ τῶν Κοζάκων πόλεμος, ὅστις ἦτο τῶν πρώτων τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἰβραήμη ἔργων².

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀνενεώθησαν καὶ αἱ μετὰ τῆς Περσίας συνθήκαι· κατεσκευάσθησαν ἐν τοῖς νκυπηγείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως 20 γαλέραι καὶ 30 ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα, κατὰ τὰ μέσχα δ' Ἰουνίου ὁ στόλος οὗτος παρετάχθη πρὸ τοῦ Σερραῖου, καὶ ἅψ' οὐ πάντες οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ παρουσιάσθησαν τῷ σουλτάνῳ, διη-

¹ Εἰς βοῦς ἐπωλεῖτο ἀντὶ 30 σκούδων, ἐν πρόβατον ἀντὶ 18 ἀρράγων, ἐκάστη δὲ σὺν ἵπποτροφῇ ἐνὸς σκούδου.

² Πλείονα παρὰ Hammer καὶ Bisaccione.

ρέθη εἰς δύο μοίρας· ἡ μὲν ἐξ 20 πλοίων ἀπῆρε πρὸς τὴν Μαύρην Θάλασσαν ὑπὸ τὸν Βεκήρ πασσᾶν, τὰ δὲ λοιπὰ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ καπετὰν πασσᾶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὁμῶς ἐπίσης χρόνον ἐγένετο πυρκαϊὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποτεφρώσασα πλείστον μέρος αὐτῆς· ὁ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς αὐτοπροσώπως ἔσπευσεν ὅπου ὁ κίνδυνος μεῖζων ὑπῆρχε, δίδων τὰς ἀναγκαίους διαταγὰς καὶ ἐπιθαρρύνων τοὺς πυροσβέστας, τοσοῦτον δ' ἐξετέθη, ὥστε ἔκκυσε τὰς χεῖρας καὶ τὸ σεβαστὸν γένειον· ἠναγκάσθη μάλιστα ἐκ τούτου νὰ μείνῃ κλινήρης ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ὁ σουλτάνος τιμῶν τὴν γενναϊότητά του ἐπεσκέφθη αὐτὸν κατ' οἶκον.

Μεταξὺ τῶν ἀξίων σημειώσεως γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶνεκα ὁ θάνατος τοῦ διοικητοῦ πασσᾶ τῆς Κύπρου¹· στηριζόμενος ἐπὶ τῆς δυνάμεως ἀμυθήτου πλούτου, ὃν δι' ἀδικιῶν καὶ παρανομιῶν καὶ καταθλίψεων παντοίων εἶχε συγκεντρώσῃ, εὗρισκε πάντοτε δυσκολίας εἰς ὑπακοὴν τῇ Κυβερνήσει. Ἡμέραν τινα ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ καπετὰν πασσᾶ, ὅστις ἅμα ἀφικόμενος μεγίστας φιλοφρονήσεις ἐπέδειξεν αὐτῷ, ἀποκρύψας τεχνήντως πάντα ἐχθρικὸν σκοπὸν· προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖόν του ἵνα παρκαθήσῃ εἰς συμπόσιον πρὸς τιμὴν του διδόμενον· τὸ συμπόσιον ὑπῆρξεν εὐθυμότατον, μετὰ τὸ τέλος δὲ ὁ διοικητὴς κατηνθουσιασμένος ἡτοιμάσθη ν' ἀποσυρθῇ, χαιρετισμοὶ θερμοὶ ἀντηλλάγησαν, ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν κλίμακα τοῦ πλοίου συνελήφθη καὶ ἀμέσως ἐστραγγαλίσθη.

Ἐν τούτοις ὁ σουλτάνος Ἰβραήμης περὶ ὀλίγου ἐποιεῖτο τῶν δημοσίων πραγμάτων· ταῦτα, ὡς εἴρηται, εἶχε παρὰδῶσῃ τῇ βασιδεὶ καὶ τῷ βεζύρῃ· ἐκ τῆς φυλακῆς εἰς τὸν θρόνον ἐλθὼν ἠγνόει τὸ μέτρον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ,

¹ Δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τὸ ὄνομά του.

διὰ τοῦτο παρεδόθη καθόλου εἰς τῶν ἡδονῶν τὰς ἀπολαύσεις· ἡμέραν καὶ νύκτα διήρχετο ἐν τοῖς χαρεμίοις. ἐν οἷς συνεκεντροῦτο ὅ,τι ὠραῖον ἐπλάσσειν ἢ φύσις. Καίτοι ὁμως τοιαύτην πρὸς τὰς γυναῖκας ἐδείκνυ κλίσιν, ὑπῆρξάν τινες θεωρήσαντες αὐτὸν ἀνίκανον, λέγεται ὅτι γυναῖκες τοῦ χαρεμίου ἐψιθύρισαν αὐτό, δύο δ' ἐκ τῶν τότε Ἑνετῶν πρέσβειων ἀνήνεγκον τὴν φήμην ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν τῶν ¹ συνεζητεῖτο δὲ τὸ θέμα τοῦτο, διότι ἂν δὲν κατέλιπε τέκνα, ὁ ὀθωμανικὸς οἶκος ἤθελε λήξῃ εἰς αὐτὸν καὶ περιπλοκαὶ οὐκ ὀλίγαι θὰ ἐπήρχοντο. Ἡ φήμη ὁμως αὕτη ἀπεδείχθη κατόπιν ψευδής.

Ἐν ᾧ ὁ Ἰβραήμης παρεδίδοτο εἰς τὸν ἐρωτικὸν τοῦτον καὶ τρυφηλὸν βίον, ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Μουσταφᾶς εὐρίσκετο ἐν διαρκεῖ δράσει· ὁ ζήλος καὶ ἡ φιλοδοξία τοῦ συνεκράτει ἀκμαίαν τὴν δύναμιν τοῦ Κράτους, καὶ ἐξυπηρέτει, ὥς ἦτο ἐφικτὸν εἰς τὴν τότε Κυβέρνησιν, τελειότερον τὰ συμφέροντα αὐτοῦ εἰς τὸ ἐξωτερικόν· εἰργάζετο δ' ἀνενδότως ἔν' ἀποτρέπη πάντα κίνδυνον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, δυνάμενον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ὑψηλοφροσύνης τῶν μεγιστάνων, θερίζων τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης, καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν ἔκφρασιν τοῦ Φοσκαρίνη «*Faceva tagliar molti papaveri eccedenti d'altezza nel giardino del suo imperio*». Τοιουτοτρόπως ἔτει 1644 ἐθανάτωσε τὸν πασᾶν τοῦ Χαλεπίου καὶ τὸν τῆς Κιάφας. Ἀλλ' ἐλησμόνησεν ὁ δυστυχὴς βεζύρης, ὅτι ἐν δεσποτικῇ χώρᾳ ὁ λόγος, δι' ὃν ἐφήρμοζε τὸ σύστημα τοῦτο, ἡδύνατο νὰ προκαλέσῃ καὶ αὐτοῦ τὴν

¹ Contarini, αὐτόθι σελ. 381· καὶ Foscarini, ὅστις ἐν ἔτει 1646 ἔγραφε τὰδε (σελ. 110 αὐτόθι) «*viene stimato dall'universale per inabile alla generazione, e impotente al commercio delle donne, non ostante che studiosamente si faccia pubblicare che in serraglio ve ne siano di gravidе di lui.*»

ἀπώλειαν· ἐλησμόνησεν ὅτι ἡ σουλτάννα Κιοσσέμ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἀδιαφοροῦσα τὴν παντοδυναμίαν τοῦ μήτηρ τριῶν αὐτοκρατόρων, ὕπερ σπανιώτατον ἐν Τουρκίᾳ φαινόμενον, καὶ σύζυγος αὐτοκράτορος ὑπάρξασα, ἐνέκλειεν ἀπεριόριστον ἐν τῷ στήθει ἀλαζονείαν· ἔλαβε μέρος διαρκῶς εἰς τὰ πράγματα, πεπρoικισμένης δὲ δι' ἐκτάκτου πνεύματος¹ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ συζύγου τῆς ἡ γνώμη αὐτῆς σχεδὸν πάντοτε ἠκούετο², ἀλλ' ἰδίως ἐπὶ Ἰβραήμῃ ἦτο τὸ πᾶν³. Ἡ βασιδὲ τοιαύτη οὖσα δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακόψῃ τὸν δρόμον τῆς βεζυρικῆς δόξης, ἴσως προστατεύουσα καὶ τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος υἱοῦ τῆς· ἔπεσε λοιπὸν ἡ κεφαλὴ τοῦ Μουσταφᾶ, καὶ ἡ Τουρκία τότε ἀπώλεσεν ἓνα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς· διεδέχθη αὐτὸν ὁ Σαλίχ πασσᾶς καὶ μετ' αὐτὸν λαβόντα τὴν αὐτὴν τύχην διωρίσθη μέγας βεζύρης ὁ Μεχμέτ πασσᾶς τῆς Δαμασκού⁴.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως γεγονός, λόγῳ τῶν μεγίστων συνεπειῶν, ὅπερ συνέβη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρώτων τοῦ Ἰβραήμῃ, καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὑψηλὴν κατέλαβε

¹ Βεβαίως τοῦτο καὶ ὁ Σίμων Κονταρίνης βασιλεὺς ἔτει 1609—12 ἐν τῇ Ἐκθέσει του (racc. Barozzi, σελ. 133, I) ἐπὶ Ἀχμέτ. «È la regina di nazione circassa, cede di molto in lei la bellezza all' accortezza, ed oltre esser signora di molto ingegno, canta e suona per eccellenza, onde resta sommamente amata dal re. Pare che in lei falli quella regola, che ove abbonda l'ingegno manchi la fortuna ... ».

² Simon Contarini, αὐτόθι 134.

³ Περὶ τούτου ὅρα Contarini, ὅστις γνωρίζει· ἡμῖν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς, ἔτει 1636—1641. «Di statura mediocre è la regina, per quello che alcuna volta in abito privato la città ed i giardini passeggia. Nell'aspetto, per quello che m'è stato riferito, si scuopre tuttavia il residuo di bellezze dal tempo schernite, ed a queste un tratto molto grave e composto congiunto ..

⁴ Πρὸς de Chassepol, αὐτόθι, σελ. 43, 44.

θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εἶνε πειρατική τις πρᾶξις διαπραχθεῖσα ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης κατὰ τουρκικῶν πλοίων. Ὁ κουσλὶρ - ἀγᾶς ἔτυχεν ἡμέραν τινὰ νὰ ἴδῃ δούλην ἐκτάκτου καλλονῆς, ἣν Πέρσης ἀνὴρ ἐξετίθει εἰς πώλησιν ὡς παρθένον· ἐπλήρωσεν ἀμέσως τὸ τίμημα ἐκ 400 σκούδων καὶ παρέλαβεν αὐτὴν εἰς τὸν οἶκόν του· ὀλίγον ὅμως χρόνον μετὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀνεκάλυψεν ὁ ἀγᾶς ὅτι ἡ ὥραία δούλη ἔφερεν εἰς τὴν γαστέρα καρπὸν, ὅστις φαίνεται δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν ἔρωτά του· ἀπεμάκρυνεν αὐτὴν ἀμέσως περιωρίσας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γραμματέως του· ἐκεῖ ἔτεκεν ἄρρεν ἔτει 1641. Ἄλλ' ὁ ἀγᾶς μὴνάς τινας μετὰ τὸν τοκετὸν ἠθέλησεν ἐκ περιεργίας νὰ ἴδῃ τὸ παιδίον, καὶ τοσοῦτον κατεθέλχθη ὑπὸ τῆς θέας αὐτοῦ, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ αὐτό· ἴσως καὶ ὁ πρὸς τὴν μητέρα ἔρως δὲν εἶχε τέλεον ἐκριζωθῇ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχε γεννήσῃ¹ καὶ ὁ Ἰβραήμης τὸν πρωτότοκον υἱὸν του Μωάμεθ, διαψεύσας τὴν φήμην τῆς ἀδυναμίας του, καὶ ὡς τροφὸς ἐξελέγη ἡ ὥραία δούλη, ἥτις ἐπὶ δύο ἔτη περίπου διέμεινεν ἐν τῷ σεραῒφ. Ἐντεῦθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ τὸ χαριέστατον τέκνον τῆς καὶ ὁ σουλτάνος, συνέλαβε δὲ καὶ οὗτος τρυφερωτάτην συμπάθειαν οὕτως, ὥστε πολὺ διεσκέδαζε παίζων μετ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀλαζὼν μήτηρ τοῦ Μωάμεθ, Ζαῖμ ὀνόματι², βαρέως ἔφερε τὴν τοιαύτην προτίμησιν, κατε-

¹ Πρβ. Ἐκθεσὶν τοῦ βασιλεῦς Giacomo Quirini, αὐτόθι II, σελ. 131 «nacque sultan Mehemet il primo giorno dell'anno 1641.»

² Καὶ κατὰ τὸν βασιλὸν Quirini, Zam (ψυχὴ), πρβ. de Chassepol 36 καὶ ἐπ. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος φαίνεται δεχόμενος ὅτι ἡ σουλτάνα Ζαῖμ ἦτο ἔγκυος μετὰ τοῦ Ἀμουράτ όταν ὁ Ἰβραήμης ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ὅτι ἡ βασιδὴ εἶχε σκεφθῇ ν' ἀποδώσῃ τὴν ἐγκυμοσύνην τῷ Ἰβραήμῃ διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἄνευ διαδόχου.

Περὶ τῆς Ζαῖμ εὐρίσκομεν ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ Giambattista Donado βασιλεῦς ἐπὶ Μωάμεθ Δ' τὰδε· «fu donna di grande statura, d'animo veramente regio, d'attiva abilità capace d'ogni rag-

χετο δ' ὑπό τινος ζηλοτυπίας, ἣν ἐτόλμησε νὰ ἐκδηλώσῃ μετὰ πικρῶν λόγων καὶ ἀποτόμως πως τῷ Ἰβραήμῃ, ὅταν οὗτος ἡμέραν τινα, διασκεδάζων μετὰ τοῦ χαρεμίου του ἐν τοῖς παραδείσοις τοῦ σερραίου, ἔπαιζε καὶ ἐγέλα ῥίπτων τὰς γυναικας εἰς τὰ δροσερὰ ὕδατα δεξαμενῆς· θυμωθεὶς δὲ ἤρπασε τὸν Μωάμεθ ἐκ τῶν μητρικῶν ἀγκυλῶν καὶ ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ θὰ ἐπνίγετο ἂν ἅπαντες δὲν ἔσπευδον νὰ σώσωσιν αὐτόν· ἐκ τῆς πτώσεως ὁμως ἔλαβεν πληγὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου ἄνωθεν τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, ἧς τὴν οὐλὴν ὡς ἀνάμνησιν τῆς πατρικῆς σκληρότητος¹ ἔφερε καὶ ὅταν βραδύτερον ἐγένετο αὐτοκράτωρ. Ἡ παραφορὰ τοῦ Ἰβραήμῃ ἐπήυξησε τὸ μῖσος τῆς σουλτάνας Ζαῖμ. πρὸς τὴν δούλην καὶ τὸν προστάτην αὐτῆς κουσλὶρ - ἄγαν, ὅστις ἐνόησεν ὅτι ἔγκαιρος ἀπομάκρυνσις ἦτο ἀπὸλύτως ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν τῆς κεφαλῆς του· ἐπὶ τούτῳ ἀμέσως ἐζήτησεν ἄδειαν παρὰ τοῦ σουλτάνου, ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὸ εὐσεβὲς ταξεῖδιον τῆς Μέκκας καὶ διαβιώσῃ ἐν Αἰγύπτῳ· τοιοῦτον ταξεῖδιον ἐγένετο συνήθως ὑπὸ τῶν ἀτυχούντων εὐνοούχων. Ἡ σουλτάννα ἐπλήσθη χαρᾶς μαθοῦσα τὴν πρόθεσιν, καθ' ὅσον μάλιστα οὐδεμίαν δυσκολίαν ἀντέταξεν ὁ Ἰβραήμης. Προέκειτο ν' ἀναχωρήσῃ στόλος δι' Ἀλεξάνδρειαν συγκείμενος ἐκ μιᾶς μεγάλης γαλέρας (galeone) δύο ἄλλων πλοίων καὶ ἐπτὰ σαΐκιων, ἐπεβιβάσθη λοιπὸν ὁ ἄγας συναποφύρων καὶ τὸν ἀμύθητον αὐτοῦ πλοῦτον, ὃν εἶχε συλλέξῃ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ὡς ἀρχιευνοῦχος παρὰ τρισὶ σουλτάνοις· μετ' αὐτοῦ δ' ἀνεχώρησε καὶ ἡ δούλη μετὰ τοῦ υἱοῦ της·

giro». Ἴδε αὐτόθι καὶ πολλὰ ἄλλα περὶ τοῦ χαρακτηρὸς της, τῆς πολιτικῆς θέσεώς της, τοῦ θανάτου καὶ τῆς κηδείας της. Ἄλλος βασιλεὺς ὁ Pietro Ciurano (σελ. 259) ἀποκαλεῖ αὐτὴν «*donna di gran spirito ed esperienza*». Πρὸς καὶ Ἐκθεσιν Giacomo Quirini περὶ αὐτῆς (σελ. 135).

¹ Ἄλλως διηγείται τὰ πράγματα ὁ Chassepol, σελ. 55.

Ὁ στόλος κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας σφοδρᾶς παρὰ τῇ Ρόδῳ καὶ ἠναγκάσθη νὰ προσορμισθῇ εἰς αὐτήν, βελτιωθέντος τοῦ καιροῦ ἀπῆρε, ἀλλὰ μεταξὺ Ρόδου καὶ Καρπάθου συνήντησεν ἕξ γαλέρας τοῦ θρησκευτικοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης, ληρίζοντων τὸ Ἀρχιελάγος· ὁ χριστιανὸς ναύαρχος προσέβαλεν ἀμέσως ἐν τῶν τουρκικῶν σαϊκίων, νοήσας δὲ τὴν ἀδυναμίαν τῶν τουρκικῶν πληρωμάτων, διέταξε γενικὴν ἔφοδον· τὰ πλοῖα Ἰωσήφ καὶ Ἅγιος Ἰωάννης κατέλαβον ἄνευ πολλοῦ κόπου δύο τῶν τουρκικῶν, φέροντα ξυλείαν ναυπηγήσιμον, 10 Τούρκους, 8 γυναῖκας καὶ 1 βρέφος· συγχρόνως ἡ Ἀγία Μαρία καὶ ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος καὶ ἡ Νίκη συνεπλάκησαν τῇ μεγάλῃ γαλέρᾳ. Τὰ πληρώματα εἰσέπηδῃσαν καὶ ἦλθον εἰς χεῖρας πρὸς τοὺς Τούρκους, λυσσώδως καὶ ἀνδρειότατα μὲν ἀμυνθέντας, ὑποκύψαντας ὅμως οὐχὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἀγίων, ἀλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Τοῦρκος πλοίαρχος ἔπεσε κατὰ τὴν συμπλοκὴν, ἀλλὰ καὶ οἱ Μελιταῖοι οὐκ ὀλίγας ὑπέστησαν ζημίας, διότι ἀπώλεσαν τὸν πλοίαρχον τῆς Ἀγίας Λαύρας, 7 ἱππότες καὶ 79 ναύτας, ἐπληγώθησαν δ' ἕτεροι 123. Ἀλλὰ τί ἐγένετο ὁ ἀγῶς; καὶ τοι ἀνετράφη ἐν τῇ χλιδῇ καὶ μαλακίᾳ τῶν χαρεμίων καὶ συνήθιζε νὰ βλέπῃ πάντοτε γυναῖκας, οὐχ ἥττον παράδοξον γενναιότητα ἐπέδειξε, διότι μαχόμενος καὶ ἐπὶ μακρὸν διὰ τοῦ ξίφους ἀμυνόμενος ἔπεσε.

Μετὰ τὴν ἀδικωτάτην ταύτην πειρατικὴν ἐπιχείρησιν ὁ ἱπποτικὸς στόλος ρυμουλκῶν τὰ τουρκικὰ σκάφη προσωρμίσθη εἰς λιμένα τινα τῆς Κρήτης, ἐκεῖθεν δ' ἀπάρας ἔφθασεν εἰς Μελίτην, ἔνθα ἐν ἀκρατήτῳ ἐνθουσιασμῷ ἐγένετο δεκτὸς διὰ τὴν ἐντιμον λείαν του. Ἡ λεία ὄντως ὑπῆρξε πλουσιωτάτη, διότι κατέλαβον τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κουσλὶρ ἀγᾶ, περιῆλθον δ' αὐτοῖς καὶ 380 δοῦ-

λοι, ἐν οἷς καὶ ἡ ὥραία τροφὸς τοῦ Μωάμεθ μετὰ τοῦ τέκνου της, ὅπερ ἐξελήφθη μάλιστα ὡς υἱὸς αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου ἀποστελλόμενος εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἀνατροφὴν· ὡς τοιοῦτον δ' ὑπεδέξατο αὐτὸν ὁ Grand-Maître ἐν Μελίτῃ, παρασχὼν αὐτῷ δείγματα βασιλικῆς τιμῆς· ἀνετράφη δὲ δαπάναις τῆς ἀδελφότητος καὶ βραδύτερον ὁ δυστυχὴς οὗτος ὑποτιθέμενος πρίγκιψ Τοῦρκος κατήντησε μοναχὸς γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Père ottoman. Ἡ μήτηρ του ὅμως ἅμα ἀφικομένη εἰς Μελίτην ἀπέθανε μὴ δυνηθεῖσα ν' ἀνθέξῃ εἰς τοσαύτας περιπετείας.

Κατὰ τὸν de Chassepol' ὅμως ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος δούλη, Βάσσω ὀνομαζομένη, ὑπῆρξε σουλτάνα εὐνοουμένη, ὅτε ἐσπέραν τινὰ ὁ Ἰσραήλ ἐπὶ ἐξώστου καθήμενος ἤκουσε τὸ ἄσμα της· ἐκίνησε τὴν περιεργίαν αὐτοῦ καὶ ἐπεθύμησε νὰ τὴν γνωρίσῃ, ἅμα δὲ ἀντιληφθεὶς τῆς καλλονῆς καὶ εὐφυΐας της ἔρριψεν αὐτῇ τὸ ρινόμεκτρον ὡς σημεῖον ὅτι τὴν νύκτα ἡ Βάσσω θὰ ἐλάμβανε τὴν τιμὴν νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ· ἡ νυκτερινὴ ἐπίσκεψις πράγματι ἐγένετο, τοσοῦτον δὲ κατεθέλχθη ὁ σουλτάνος, ὥστε τὴν ἐπιούσαν εὐρεν ἡ Βάσσω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της 8 δούλας, 4 εὐνούχους, 4 μαγείρους, 6 κάνιστρα πλήρη βασιλικῶν δώρων, καὶ πολὺτιμον πυξίδα περιέχουσιν χιλιάδας τινὰς τσεκινίων· ἰδιαίτερον παράρτημα παρεχωρήθη αὐτῇ ἐν τῷ σερραλίῳ κεκοσμημένον πολυτελέστατον, ἔνθα συχνάκις εἰστίει τὸν Ἰσραήλ, ἄφατον αἰσθανόμενον ἡδονὴν ἐν τῇ συναναστροφῇ της. Πολλάκις μακροῦς περιπάτους ἐπεχείρει μετ' αὐτῆς εἰς τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰς τερπνάς τοῦ Βοσπόρου ἀκτὰς

Cogliendo dello spirto in su le labbia
Soave fior. qual non produce speme
Indo o Sabeo nell'odorata sabbia¹.

¹ Αὐτόθι σελ. 38 καὶ ἐπ.

² Ariosto: Orlando, canto VII, 29.

Καρπὸς τῶν σουλτανικῶν τούτων ἐρώτων ὑπῆρξε τὸ συλληφθὲν ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τέκνον· ὁ δὲ ἀρχιευνοῦχος Ζουμποῦλ ὀνόματι ἦτο ἀπλοῦς αὐτῶν μάρτυς· ὅταν μάλιστα ἀνηγγέλθη τῷ Ἰβραήμῃ ἡ εἰδήσις τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς Βάσσω, ἔσυρεν ἐκ τοῦ δακτύλου πολύτιμον ἀδάμαντα ἵνα προσενέγκῃ αὐτῇ δῶρον, μὴ δυνάμενος μάλιστα νὰ συγκρατήσῃ τὴν χαράν, ἔσπευσε καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἐκδηλώσῃ αὐτὴν τῇ ὠραίᾳ εὐνοουμένῃ. Πάντα δὲ ταῦτα προεκάλεσαν τὴν ζηλοτυπίαν τῆς ἐτέρας σουλτάνας Ζαΐμ καὶ τῆς βαλιδέ, ὑπεραγαπώσης τὴν Ζαΐμ, ἐξ ἧς ἐπηκολούθησεν ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς Βάσσω μετὰ τοῦ πρίγκιπος υἱοῦ τῆς καὶ τοῦ Ζουμποῦλ - ἀγᾶ. Ἡ ἐπιβίβασις εἰς τὴν γαλέραν ἐγένετο περὶ τὰς μέσας νύκτας, ὁ δὲ Ἰβραήμης μέχρι παραλίας συνώδευσεν αὐτήν· ὁ ἀποχωρισμὸς ἐγένετο ἐν δάκρυσιν καὶ φιλήμασιν.

Οἰαδῆποτε ὁμῶς καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀληθὴς ἱστορία τῆς Βάσσω, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι, ἅμα ἀγγελθείσης τῆς πράξεως τῶν ἱπποτῶν καὶ ἰδίως τοῦ θανάτου αὐτῆς, ὁ Ἰβραήμης σφόδρα ἐλυπήθη καὶ ὁ ἡμέρος αὐτοῦ χαρακτῆρ ἐξηγριώθη ὥς ἡ θάλασσα τῶν Κυκλάδων· ἐν τῇ ὀργῇ του διέταξε τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ ἀρχιναυάρχου, συνεκάλεσε δὲ παρ' ἑαυτῷ τοὺς διπλωματικούς πράκτορας τῶν χριστιανῶν καὶ ἀποτόμως καὶ ἀγερῶχος ἐπετίμησεν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ περιφρονήσει τῆς τουρκικῆς σημαίας· ἠπειλῆσε τὴν ζωὴν τοῦ τότε Γάλλου πρέσβεως Harley, comte Cisy, ὅστις φοβηθεὶς ἀπεσύρθη εἰς Πέραν.¹ Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ Κρήτῃ εὖρον καταφύγιον οἱ ἱππῶται, ἀπεφάσισε τὴν κατὰκτησιν αὐτῆς καὶ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἑνετῶν καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης. Ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ αὐλῇ Χουσεῖν τις, ὃν

¹ Πρὸς de Chassepol, αὐτόθι, σελ. 56.

κατὰ τὸν Chassepol¹ ποιμένα ὄντα ὁ Ἰσραήμης εἰς ὑψηλοτάτας ἀνεβίβασε θέσεις ἐξ εὐγνωμοσύνης, διότι, ὅταν ἦτο ἐν τῇ φυλακῇ, ἤρχετο ὑπὸ τὸ παράθυρόν του καὶ διὰ τῶν γλυκέων ἡχῶν τοῦ αὐλοῦ του διεσκέδαζε τὰς ὥρας τῆς μελαγχολίας του. Ὁ Ricaut ὅμως θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἄνδρα «*eclairé, fin et judicieux*». Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ σουλτάνος ἄπειρον ἔτρεφε σεβασμὸν εἰς τὰς γνώμας καὶ τὰς κρίσεις αὐτοῦ, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε τυχαῖος ἄνθρωπος ὁ ὑποστηρίξας τὸν κατὰ τῶν Ἑνετῶν πόλεμον καὶ τὴν κατοχὴν τοῦ βασιλείου τῆς Κρήτης. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἀνέκαθεν ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις εἶχε τὸ ὄμμα ἐστραμμένον πρὸς αὐτήν· οἱ μεγάλοι καὶ εὐφυέστατοι πολιτικοὶ ἄνδρες, οἵτινες, εἴτε ὡς βεζύραι, εἴτε ὡς σύμβουλοι διήυθυναν τὰς τύχας τοῦ ἰσχυροῦ Κράτους τῶν Τούρκων, ἡσθάνοντο καὶ ἐγίνωσκον τέλεον ὅ,τι καὶ οἱ Ἑνετοὶ διπλωμάται ἐγγραφον ἐν ταῖς Ἐκθέσεσιν αὐτῶν παριστάντες τὴν Κρήτην ὡς τὸ στόμα τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ ὡς διευκολύνουσιν τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου κυριαρχίαν¹ διὰ τῆς κατοχῆς τῆς Κρήτης ἠνοίγετο νέα ὁδὸς πρὸς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἡσφαλίζετο ἡ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας συγκοινωνία· τούτων τῶν ὠφελημάτων ἕνεκα καὶ ὅταν, ἀρξαμένου καὶ διαρκούντος τοῦ Κρητικοῦ πολέμου, ἡ δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μάρκου, αἰσθανομένη τὰς δυνάμεις ἑαυτῆς τε καὶ τῶν συμμάχων τῆς ὑπολειπομένης ἀπέναντι τῶν τουρκικῶν ὀπλῶν, προσήνεγκε μέγιστα ποσὰ καὶ ἀντισταθμίσματα πρὸς σωτηρίαν τῆς

¹ Σελ. 57.

² Πρὸς Contarini, αὐτόθι, σελ. 411· ὁ δὲ Cappello (σελ. 63) ἐσημείου περὶ τῆς Κρήτης ὅτι αὕτη εἶνε «*argine forte antemurale della cristianità, del continuo mirato dal Serraglio del re, vien conosciuto per il più proficuo acquisto e per la più addattata corona, che sopra tant'altre possa l'imperator pondersi in testa*».

Κρήτης καὶ δὴ ἑαυτῆς, ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις πάσας τὰς προτάσεις διαρρήδην ἀπέρριψε¹. Εἴτε ὁ ρηθεὶς Χουσεῖν, εἴτε ἄλλος τις εἰσηγήσατο τὸν κατὰ τῶν Ἑνετῶν πόλεμον, ὁ Ἰβραήμης ἀπεφάσισεν αὐτόν, δραττόμενος τῆς πειρατικῆς ἐπιχειρήσεως τῶν ἵπποτῶν τῆς Μελίτης ὡς αἰτίας² πρὸς κατὰληψιν τῆς Κρήτης· διὰ τοῦτο καὶ ὁ μυριόνεκρος οὗτος πόλεμος, ὃν διὰ περιπαθῶν στίχων ἔψαλε καὶ ὁ Πικρίδης, ὠνομάσθη Κρητικός. Τὸ περιέργον εἶνε ὅτι ὁ Giovanni Cappello ἐν τῇ πρὸς τὴν Γερουσίαν Ἐκθέσει του, ἔτει 1634, ὑπέδειξε τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα, τὰ δυνάμενα νὰ προέλθωσιν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Τούρκους ἀτόπου διαγωγῆς τῶν ἵπποτῶν τῆς Μελίτης³. Ὁ δὲ Contarini προεμάντευσεν ὡς ἄλλος Κάλχας τὸν κίνδυνον, ὑποδείξας τὴν ἀποτροπὴν αὐτοῦ, ἔτει 1641⁴, διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Πάπα· «il divertir col mezzo d'un Papa ben intenzionato questi semi, che cagionar potriano un giorno frutti molto amari alla cristianità, ma particolarmente alla Republica».

Δυσκολίαι τινὲς παρενεβλήθησαν τῷ Ἰβραήμῃ ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου Μεχμέτ, θεωροῦντός πως ἐπικίνδυνον τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἡ δειλὴ γνώμη αὐτῇ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του, διεδέχθη δ' αὐτόν ὁ Ζελίμ Ἀχμέτ

¹ Ἰδὲ τὰς περιέργους ὁδηγίας τῆς Γερουσίας τῷ Giovanni Cappello (ἐν συλλογῇ Barozzi, II, 6—12) ἀποσταλέντι ἔτει 1632 πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης· πρβ. καὶ Ricaut, σελ. 246.

² Περὶ ἄλλων αἰτιῶν παράβαλε καὶ Valieri: La guerra di Candia.

³ Συλλ. Barozzi, 62, II. «La religione di Malta è del continuo infesta a' Turchi li quali oltre il danno, si risentono in veder che un breve scoglio che stimano meno di uno dei loro Sanzacati, inferisce loro tante molestie, osservando con mal'animo il ricetto e formento che da altri principi riceve».

⁴ Συλλ. Barozzi, αὐτόθι, σελ. 396, 397, ἐνθα πλείστας ὀρθοτάτας σκέψεις.

διοικητῆς τῆς Συρίας καὶ τῆς Βηρυττοῦ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Χουσσείν.

Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐν τούτοις δὲν ἐφάνέρωσεν ἐπισήμως τὰ σχέδιά της, ἀλλὰ θέλουσα νὰ προκαταλάβῃ ἀνέτοιμον τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν καὶ νὰ ἐπιπέσῃ αἰφνιδίως καὶ ἀποτόμως ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Κρήτης, ἐδήλωσεν ἐν τῷ φανερῷ ὅτι ἔμελλε νὰ τιμωρήσῃ τὴν Με-λίτην.¹ τοιοῦτον δὲ τρόπον ἡσθάνθησαν οἱ ἱππῶται αὐ-τῆς, ὥστε ἔπτηζαν ὡς στρουθοὶ πρὸ αἰγυπιοῦ ἐν τῇ πε-τρώδει αὐτῶν φωλεᾷ.

Ὁ Ἰβραήμης προέβη ἀμέσως εἰς μεγάλας πολεμικὰς παρασκευάς· ἐξωπλίσθησαν 100 γαλέραι καὶ ἄλλα 100 σκάφη· αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Βαρβαρίας διετάχθη-σαν νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς ὠρισμέ-νον σημεῖον.² αὐτοπροσώπως συχνάκις παρευρίσκετο εἰς τὸ ὀπλοστάσιον ἵνα ἐπιταρρύνῃ τὰς ἐργασίας, διέταξε δὲ νὰ ναυλωθῶσι καὶ πάντα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας πλοῖα πρὸς μεταγωγὴν πολεμικῶν εἰδῶν καὶ στρατοῦ.³

Ἐν τούτοις ὁ Ἰβραήμης δὲν κατέλιπε τὸν ἡδονικὸν βίον. Ὁ πρὸς τὸν λέοντα τῆς Ἑνετίας τρομερὸς πόλεμος ὃν ἀνέλαβε, δὲν διέκοψε τοὺς ἐρωτικούς αὐτοῦ ἀγῶνας,

¹ Πρὸς. Majolino Bisaccione σελ. 503.

² Χιον πρὸς. Ricaut, 204.

³ Ἐνταῦθα ἐξακολουθεῖ ἡ ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ 1648 ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ἰβραήμης· παραλείπεται ὁμῶς δι' ἑλλει-ψιν χώρου. Τὰ κατόπιν ἀνάγονται εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ αὐτο-κράτορος.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Κρητικὸς πόλεμος ἤρξατο ἀκήρυκτος τὴν 23 Ἰουνίου 1645, ὅταν πρῶτὶ ὁ τουρκικὸς στόλος φέρων ἰσχυράν στρα-τιωτικὴν δύναμιν ἐπεφάνη κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Κρήτης «capo spada» ἐσχημάτιζε ἡμισέλινον ἐν μακρᾷ σειρᾷ καὶ μεγαλοπρε-πῶς προβαίνων.

Περὶ τοῦ Κρητικοῦ πολέμου παράβαλε καὶ Valieri αὐτόθι.

Ἐπανεπαύετο τῷ βραχίονι τῶν πασσάδων καὶ τῶν συμβούλων, οἵτινες ὁμολογουμένως τέλεον ἀνεπλήρουν αὐτόν. Μεταξὺ τῶν ἀναρίθμων γυναικῶν, ὧν ἐγεύσατο, ὑπῆρχε καὶ τις, ἥς ἐκορέσθη, καὶ ἥτις ἐχρησίμευε κατόπιν πρὸς ἄγραν νέων θυμάτων τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀφροδίτης· ἀπεκάλει αὐτὴν ὁ σουλτάνος Σεκέρ-παρᾶ¹, διότι κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Θεοκρίτου, τὸ στόμα αὐτῆς « καὶ πακτᾶς γλυκερώτερον, ἐκ στομάτων δὲ ἔρρεε φωνὴ γλυκερώτερα ἢ μέλι κηρῷ ». Ἡ γυνὴ αὕτη ἐλευθέρως εἰσερχομένη εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠδύνατο εὐκόλως νὰ βλέπῃ καὶ νὰ σημειῶται τὰς ἀξίας σουλτανικῆς ἀγκάλης καλλονάς· ἐπληροφορεῖτο ἀμέσως περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς κατοικίας αὐτῶν καὶ ἐδίδου λόγον τῷ Ἰβραίμῃ, ὅστις ἀμέσως ἠρωτεύετο. Πάσῃ θυσίᾳ ἔπρεπε νὰ ἀχθῇ ἡ καταγγελλομένη ὠραιότης. Τὸ πᾶν ἐννοεῖται κατωρθοῦτο καὶ ὁ βίος ἡδὺς διήρχετο. Ἡ Σεκέρ-παρᾶ ἐξηκολούθει τὰς ἀστυνομικὰς ἐρεῦνας, ἡμέραν δέ τινα ἡ ἄγρα αὐτῆς ὑπῆρξε πλουσιωτάτη. Ἐν τινι λουτρῷ συνήντησε νεάνιδά τινα, ἥς τὸ κάλλος «ἀκάλυπτον οὐδεμιᾶς ἐσθῆτος ἀμπεχούσης» κατεθάμβωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς· ἡ εὐρυθμία τῶν μεταφρένων, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Λουκιανός, αἱ ἀμφιλαφεῖς λαγόνες, αἱ εὐπερίγραφοι τῶν γλουτῶν ἐπικυρτούμεναι σάρκες, μὴτ' ἄγαν ἐλλιπεῖς μήτε εἰς ὑπέρογκον ἐκκεχυμέναι πιόττητα μηροῦ τε καὶ κνήμης ἐπ' εὐθὺ τεταμένης ἄχρι ποδὸς ἠκριβωμένοι ρυθμοί», ἀπετέλουν ἓν ἀριστούργημα τῆς φύσεως², τῆς Κνιδίας θεοῦ ἀντίτυπον. Ἡ μάγισσα τοῦ Ἀριόστου Ἀλκίνη δὲν παρέστη τοσοῦτον ὠραία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Ρουγγιέρη. Πάραυτα ἡ Σεκέρ-παρᾶ ἔσπευσε ν' ἀναγ-

¹ Κομματάκι ζάχαρι.

² Κατὰ τὸν Bisaccione «giovane invero di bellezza eccessiva e di corpo, di cui più bello non poteva formar la natura».

γείλῃ τῷ σουλτάνῳ τὸ εὖρημα, ὅστις ἐκ τῆς περιγραφῆς κατελήφθη ὑπὸ σφοδροτάτης ἐπιθυμίας. Ἐγνώσθη ὅμως ὅτι ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μουφτῆ¹, τοῦ ἀνωτάτου δῆλα δὴ θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ, καὶ ἡ ἀπόκτησις δυσκολωτάτη ὑπῆρχε. Ἐκάλεσεν ὁ Ἰβραήμης τὸν Μουφτὴν καὶ ἐδήλωσε τὸν διακαῆ πρὸς τὴν θυγατέρα του ἔρωτα, ἣν ἐζήτησεν ὑποσχεθεὶς νὰ καταστήσῃ αὐτὴν σουλτάναν. Ὁ γέρον Μουφτῆς ἐγίνωσκε κατὰ βάθος τὴν ἀστάθειαν τοῦ Ἰβραήμη, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ὅτι οὗτος εἶχεν ἀποκτήσῃ ἤδη πολλὰ τέκνα ἐξ ἄλλων γυναικῶν, καὶ τὰ κατόπιν γεννώμενα ὑπὸ τῶν σουλτάνων δὲν ἠδύναντο ἀκινδύνως νὰ ζῶσιν, ἀποθνήσκοντα ἢ ἐν φυλακαῖς βιοῦντα. Ἡσθάνετο δὲ τοιαύτην στοργὴν πρὸς τὴν θυγατέρα του, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ αὐτὴν εἰς τὰς ὀρέξεις τοῦ σουλτάνου· ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου δύσκολον ἦτο ν' ἀντιτάξῃ ἀπότομον ἄρνησιν. Εὐφυῆς ἀνὴρ ἔσπευσε νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτῷ ἐπὶ τῇ ὑψηλῇ τιμῇ καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐργασθῇ παρὰ τῇ κόρῃ ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν συναίνεσιν. Τοσοῦτον ὁ σουλτάνος ἠὲ χαριστήθη, ὥστε ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μουφτῆ καὶ κατησπάσθη αὐτόν.

Τὴν ἐπιούσαν ὅμως ὁ Μουφτῆς ἀνήγγειλε ὅτι ἡ θυγάτηρ του δὲν ἐπεθύμει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σερραῖον. Ὁ Ἰβραήμης θὰ προετίμα βεβαίως νὰ ἔβλεπε μᾶλλον τὰ στρατεύματά του συντριβόμενα ὑπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ λέοντος τῆς Ἐνετίας. Ἀπεδίωξε τὸν Μουφτὴν λίαν ἀλαζονικῶς, δὲν παρητήσατο ὅμως τὸν πόθον τῆς ἀποκτήσεως τῆς θυγατρὸς του. Ἀπεφάσισε κατ' ἀρχὰς νὰ μετέλθῃ ἡπίους τρόπους καὶ ἀνέθηκε τὴν φροντίδα τῇ ἐπιτηδειότητι τῆς Σεκέρ - παρᾶ αὕτη κατώρθωσε νὰ προσ-

¹ Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Μουφτῆ ἀνάγνωθι τὴν περιεργοτάτην περιγραφὴν τοῦ σερραῖου ὑπὸ Ὀκταβιανοῦ Μπὸν Ἐνετοῦ βαίλου ἔτει 1604—1608 (coll. Barozzi, I, σελ. 107 καὶ ἐπ.).

πελάσῃ τῇ νεάνιδι καὶ διὰ ζῶηροτάτων χρωμάτων περιέγραψε τὸν μετὰ τοῦ σουλτάνου εὐδαίμονα βίον· δὲν παρέλιπεν ὅμως νὰ ὑποδείξῃ καὶ ἀπειλὰς, διότι παρέστησε τὸν Ἰβραήμην δεινῶς πεπληγμένον, καὶ ἡ ἀντίστασις ἡδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὸν ἔρωτα εἰς μῖσος· πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοιουτοτρόπως τῆς ὥραίας Ὁθωμανίδος παρέστησαν, ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ τιμαὶ καὶ αἱ δόξαι καὶ αἱ ἡδοναί, ἀφ' ἑτέρου δὲ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐκδικήσεως ἐπὶ τοῦ σουλτάνου. Τὸ πᾶν ὅμως ὑπῆρξε μάταιον, ἡ κόρη ἀπέκρουσε τὸν Ἰβραήμην, ὡς ἄλλοτε ἡ Μαλονία τὸν Τιβέριον. Ἡ θλίψις αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγίστη εἰς τὸ ἄγγελμα τῆς ἀποτυχίας, ἀνέμεινεν ἔτι ἡμέρας τινὰς καὶ ἀπελπισθεὶς ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ τὴν βίαν. Ἐκάλεσε λοιπὸν τὸν βεζύρην καὶ διέταξε τὴν ἀπαγωγὴν αὐτῆς· καὶ ὄντως συνελήφθη καὶ παρεδόθη αὐτῷ. Ἐν τῷ σερραϊῷ διέμεινεν ὀλίγας ἡμέρας ἡ νεανίς, ἴσως θὰ ἔμεινε διαρκῶς ἂν τὰ δάκρυα καὶ οἱ ὀλοφυρμοὶ αὐτῆς δὲν ἀπεγοήτευον τὸν σουλτάνον, ὅστις ἀπέστειλεν αὐτὴν ἀγανακτῆσας εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Ὁ Μουφτῆς ὑπέστη τὴν συμφορὰν ἐν ψυχραιμίᾳ, κρύψας ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως. Ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του διετέλει ἐν στενωπάταις σχέσεσι μετὰ τοῦ Μωχαμέτ-πασσᾶ, σπουδαιοτάτου μέλους τοῦ Διβανίου, καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν γιανιτζάρων· ἔλαβε μετ' αὐτῶν μυστικὰς συνεντεύξεις καὶ ἐξέθηκε τὰς λεπτομερείας τοῦ βιασμοῦ τῆς θυγατρὸς του, καὶ ἀπεφασίσθη ὁ θάνατος τοῦ βεζύρου καὶ ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Ἰβραήμη· ὁ πόθος τοῦ Μωχαμέτ-πασσᾶ περὶ καταλήψεως τῶν σφραγίδων τῆς βεζυρείας συνέδεσε τὰς ἐνεργείας καὶ τοὺς σκοποὺς του τοῖς τοῦ Μουφτῆ. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν γιανιτζάρων ὑπεσχέθη νὰ διαθέσῃ τὸν στρατόν. Λέγεται ὅτι κατώρθωσεν ὁ Μουφτῆς

νὰ συμπαρὰσύρη καὶ τὴν βαλιδέ, ἥτις ἐμίσει¹ τὴν Σεκέρ-
παρᾶ, νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ἐκθρόνισιν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει
ὅτι θὰ φεισθῶσι τῆς ζωῆς τοῦ Ἰβραῖμη. Ἡ 7 Αὐγούστου
1648 ὠρίσθη διὰ τὸ κίνημα. Τὸ σῶμα τῶν γιανιτζάρων
συνεκεντρώθη καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μουφτῆ,
ὅστις μετ' ἄλλων λειτουργῶν καὶ οὐλεμάδων προσῆλθεν εἰς
τὸ σερράϊον καὶ ἀπήτησε τὴν ἀποβολὴν τοῦ βεζύρου Ἀχ-
μέτ καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Μωχαμέτ-πασσᾶ. Ὁ Ἰβραῖμης
κατ' ἀρχὰς ἀπέκρουσεν αὐτό, ἀλλ' ἡ μήτηρ ἔπεισεν αὐτὸν
νὰ δεχθῇ. Ὁ Ἀχμέτ ἀποβληθεὶς ἐνόησε τὸν κίνδυνον, ὃν
διέτρεχε· ἐγκατέλιπε κρύφα τὴν οἰκίαν του καὶ ἐσκέφθη
νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ Μουφτῆ, λησμονήσας ὅτι
ἡ φθορὰ τῆς θυγατρὸς του ὠφείλετο ἐν μέρει εἰς αὐτόν.
Ἀναχωρήσας τῶν ἀνακτόρων ὁ Μουφτῆς συνοδευόμενος
καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν γιανιτζάρων εὗρεν ἐν τῇ οἰκίᾳ
του τὸν Ἀχμέτ ἱκέτην. Ὁ γιανιτζάραγας διέταξεν αὐ-
τὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν οἰκίαν· μόλις δ' ἐξεληθόντα συνέ-
λαβον καὶ ἐστραγγάλισαν, καὶ τὸ σῶμά του ἐξετέθη εἰς
τὴν θέαν τοῦ λαοῦ. Τὴν ἐπιοῦσαν 8 Αὐγούστου νέα συνά-
θροισις ἐγένετο· ὁ στρατὸς ἀπήτησε παρὰ τοῦ Μουφτῆ
τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἰβραῖμη· ἐννοεῖται ὅτι ὁ Μουφτῆς
οὐδεμίαν ἀντέταξε δυσκολίαν, ἀμέσως μάλιστα δι' ἀπε-
σταλμένων παρεκάλεσε αὐτὸν νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ Δι-
βάνιον ἵνα δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του· ὁ Ἰβραῖμης
ἐγέλασεν οὐδὲν ἀπαντήσας, μὴ καταδεχθεὶς νὰ λάβῃ ὑπ'
ὄψει τοιαύτην τολμηρὰν πρόσκλησιν. Τότε ὁ Μουφτῆς
ἐξέδωκε φειφᾶν, δι' οὗ καὶ πάλιν προσεκαλεῖτο ὁ σουλ-
τάνος, ὅστις ἅμα λαβὼν αὐτὸν ἀγανακτήσας κατεκερ-
μάτισεν. Ὁ Μουφτῆς ὅμως περιεστοιχισμένος ὑπὸ τοῦ
στρατοῦ, ἔχων δὲ σύμφωνον καὶ τὸν μέγαν βεζύρην, ἰσχυ-
ρότερος ὑπῆρχε· τῇ 5 ὥρᾳ τῆς ἐσπέρας ὁ στρατὸς περι-

¹ Πρβ. Bisaccione, σελ. 517.

εκύκλωσε τὸ σερραῖον· ἅμα ἀντιληφθεὶς ὁ Ἰβραΐμης τοῦ κινήματος τούτου, οἱ παλαιοὶ φόβοι περὶ τῆς ζωῆς του ἀνεγεννήθησαν καὶ ἐλιποψύχησε· κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τῆς βασιδῆ καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς ἀναφωνῶν «μητέρα μου σῶσόν με» ! Αὕτη ἔχουσα τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Μουφτῆ καθησύχασεν αὐτόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡγαγον τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν Μωάμεθ τὸν Δ' καὶ ἀνεκέρυξαν αὐτὸν αὐτοκράτορα· ὁ λαὸς ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ ἐνθουσιῶδεις κραυγαὶ ζήτω ὁ νέος σουλτάνος ἐπλήρωσαν τὸν ἄέρα.

Ὁ ἀτυχὴς Ἰβραΐμης μετηνέχθη καὶ ἐκλείσθη πάλιν ἐν τῇ παλαιᾷ φυλακῇ· παρήρχοντο αἱ ἡμέραι καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος πάλιν ἐξοφώθησαν· ἀπώλετο ὁ θρόνος καὶ μετ' αὐτοῦ συνεξέλιπον αἱ δόξαι καὶ αἱ ἡδοναί. Ἐν τῷ ἀπελπισμῷ τὸ πνεῦμά του ἐταράχθη καὶ ἀπεπειράθη νὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν κατὰ τῶν τοίχων. Τὴν 17 ὁμῶς Αὐγούστου 4 δῆμιοι εἰσήχθησαν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ἐστραγγάλισαν αὐτόν.¹ Ὁ Μουφτῆς ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος τοῦ Ριγολέττου.

Improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis !

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ μεγάλου τουρκικοῦ Κράτους ἀνέτεθῃ τῷ πρώτῳ βεζύρῃ, τῇ μητρὶ τοῦ Ἰβραΐμη καὶ εἰς δώδεκα πασσάδες, ὅφ' οὓς ἐξηκολούθησεν ὁ Κρητικὸς πόλεμος.

Ὁ Ἰβραΐμης ἦτο ὁ ἔβδομος υἱὸς τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ καὶ ἀδελφὸς² τοῦ Ἀμουράτ ἀμφιθαλῆς. Ἡ ἀνατροφή αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξεν ἐπιμεμελημένη, διότι συνήθως

¹ Πρβ. καὶ Ἐκθεσιν Giambattista Donado, αὐτόθι, II σελ. 297, καὶ Giacomo Quirini, σελ. 131 ὅστις γράφων περὶ Μωάμεθ τοῦ Δ' ἱστορεῖ τὰδε· «entrato il settimo dell'età sua fu proclamato Imperatore, impugnando con una mano lo scettro e coll'altra approvando la morte di sultan Ibraim suo padre».

² Πρβ. Contarini, αὐτόθι, σελ. 370.

ἀναλαμβανόντων τῶν πρωτοτόκων τέκνων τὴν ἐξουσίαν οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ περιωρίζοντο ἐν τῇ φυλακῇ καὶ παρημελοῦντο¹. Ἡ ἐν τῇ φυλακῇ διαβίωσις δὲν ἠδύνατο νὰ παρασκευάσῃ στερεὰν τὴν χεῖρα καὶ τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἐν τῇ διοικήσει, οἷα ἡ τοῦ Ἀμουράτ ἐγένετο. Διὰ τοῦτο ὁ χαρακτήρ του ὑπῆρξεν ἀδύνατος καὶ εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρός του καὶ τῶν συμβούλων του εἶχε σχεδὸν παραδῶσῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς βασιλείας ἐπέδειξε φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα σπανιωτάτην μισήσας τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἀπληστίαν², γενναίαν καὶ ἐλευθερίαν τείνων τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ τοὺς εὐνοουμένους. Τὸ αἶσθημα τῆς φιλανθρωπίας προσεπάθει νὰ ἐμπνέῃ καὶ εἰς τοὺς βεζύρας, εἶχε διατάξῃ μάλιστα τῷ Μουσταφᾷ νὰ μὴ προβῇ εἰς τὴν θανατικὴν ποινὴν, εἰ μὴ μόνον διὰ μεγάλα καὶ ἀποδεδειγμένα ἔγκλήματα. Οἱ φόβοι δὲ μήπως μετεβάλλετο ὁ χαρακτήρ του οὗτος εἰς τὸ μέλλον, οὗς ἐξέφραζεν ὁ Ἀλοῖσιος Κονταρίνης³, οὐδόλως ἐπραγματώθησαν, ὡς συνέβη ἐπὶ τοῦ Ἀμουράτ.

Δὲν ἠρέσκετο εἰς τὴν σπατάλην, ἐμίσει δὲ τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὰς πομπὰς καὶ τὰς ἐπιδείξεις⁴. Ἠγάπα ν' ἀναγινώσκῃ τὸ Κοράνιον καὶ τὰς ἱστορίας τῶν προκα-

¹ Ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐθανατοῦντο· πρβ. ἐπιστολὴν τοῦ Ἰησοῦίτο u François de Canillac ἐν συλλογῇ Ange Garayon (Relations inédites des missions de la Compagnie de Jésus a Constantinople et dans le Levant, au XVII siècle, σελ. 59).

² Πρβ. Contarini αὐτόθι 370, 371.

³ Αὐτόθι, «non si può però affermare, che egli in questi affetti continuar debba, perchè anche il fratello nel principio era tutto moderato, e poi col tempo fattosi in tutto insopportabile».

⁴ Foscari, 110.

τόχων του². Ἦτο ἄριστος καλλιγράφος³. Προσηνέστατος καὶ γλυκὺς ἐδείχθη πρὸς τοὺς συγγενεῖς του. Ἦτο κράσεως ἀδυνάτου, ἔπασχε δ' ἐξ ἐλαφροῦς τινος ὑποχονδριακῆς μελαγχολίας, ὀφειλομένης καὶ ταύτης εἰς τὰς ἐν τῇ φυλακῇ ψυχικὰς στενοχωρίας, ἥτις ἀπετύπου εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του ρεμβώδη ἀθυμίαν. Τὸ ἀνάστημά του ἦτο ὑψηλότερον τοῦ κοινοῦ, ἡ κόμη καὶ τὸ μέτριον γένειον χρώματος ὑποξάνθου⁴, οἱ ὀφθαλμοὶ⁵ γαλανοὶ ποικίλοι, ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἔκλινε μικρὸν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὥς νὰ ἐβάρυνεν αὐτὴν τὸ σουλτανικὸν τυρβάνιον. Εἴτε ἱππεύων, εἴτε καθήμενος, εἴτε ἱστάμενος δὲν ἠδύνατο νὰ μένη ἐπὶ πολὺ εὐθυτενῆς, ἀλλὰ συχνάκις συνεπτύσσετο φέρων τὴν χειρὰ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πλευροῦ⁶, ἔτρωγε συχνὰ καὶ ἴσως τοῦτο ἠϋξανε τὴν τῶν ὑποχονδρίων πάθησιν⁷.

Τὸ κυρίεῦον αὐτοῦ ἐλάττωμα, εἰς ὃ ὀφείλει καὶ τὴν ἀπώλειάν του, ὑπῆρξεν ὅτι πέρα τοῦ μέτρου ἐλάτρευσε τὰς γυναῖκας, καταστήσας τὸ χαρέμιόν του ἀληθῆ παράδεισον, ἴσως διότι ἐπεθύμει ζῶν νὰ λάβῃ ἀσφαλῆ ιδέαν περὶ τῆς Ἑδῆμ τοῦ Κορανίου, ἔνθα οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ «θέλουν περιστοιχίζεσθαι ὑπὸ σεμνοπρεπῶν παρθένων ἔχουσῶν μέλανας καὶ μεγάλους ὀφθαλμοὺς καὶ ἡ χροιά αὐτῶν θὰ ὁμοιάζῃ τὰ ὦα τῶν στρουθοκαμήλων⁸»

² Contarini, αὐτόθι.

³ Contarini αὐτόθι: «scrive con carattere perfettissimo. Το προτέρημα τοῦτο ἀποδίδωσιν ὁ ἐνετὸς διπλωμάτης εἰς τὸν βίον τῆς φυλακῆς, come condizione appresa quasi per necessità negli ozii della prigione di tant'anni.»

⁴ «Di pelo castagno che tira al rosso con barba mediocre.» (Foscarini, 109).

⁵ Foscarini, αὐτόθι: «con occhi bianchi e varii.»

⁶ Foscarini, 110: «dove viene detto che da un amore ipocondriaco egli si senta quasi di continuo molestato.»

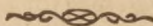
⁷ Foscarini, αὐτόθι.

⁸ Κορανίου ΛΖ' 47 (μετάφρ. Πεντάκη).

«θὰ περιφέρωνται πέριξ αὐτῶν ὑπηρεταὶ νεαρᾶς ἡλικίας παρόμοιοι πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς κόγχης των μαργαρίτας¹» καὶ ἐπιφυλάσσονται αὐτοῖς «νεάνιδες ἔχουσαι τὸ στήθος προέχον²». Ἀλλὰ τίς δὲν ἠγάπησε τὰς γυναῖκας; ὁ Κουρίων δὲν ὠνόμασε τὸν Ἰούλιον Καίσαρα *omnium mulierum virum*, ὁ δὲ Αὐγουτος δὲν ἠρέσκετο *ad vitiandas virgines*, ὡς διηγεῖται ἡμῖν ὁ Σουητώνιος, καὶ δὲν ἔθυσεν ἐκατόμβας εἰς τὸν βωμὸν τῆς Κύπριδος ἐν τοῖς μυστικοῖς αὐτοῦ Δωδεκαθέοις ἐπικληθεῖσι δείπνοις. Καὶ ὁ Ζεὺς αὐτὸς δὲν ὤκνησε πολλάκις νὰ ἐγκαταλίπη τὰς ἱερὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὴν αἰγίδα καὶ τὸν κέραυνόν, ν' ἀναλάβῃ δὲ τὴν μορφήν ταύρου καὶ κύκνου χάριν τῶν γυναικῶν;

Ἐνεκα τῆς ἀδυναμίας τοῦ χαρακτῆρος, ἐθεώρησαν ὅτι οὐδὲν σπουδαῖον γεγονός, οὐδεμία σοβαρὰ ἐπιχείρησις θὰ ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὴν βασιλείαν του³. ἐν τούτοις τῷ Ἰσραήλ μὴ ὀφείλεται ὁ Κρητικὸς πόλεμος, ὃν μετὰ δυνάμεως ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του καὶ παρέλαβον οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἔντα δρέψωσιν ὡς καρπὸν τὴν κατὰκτησιν τῆς Κρήτης.

A. ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ

¹ Κορανίου ΝΒ. 24.

² Κορανίου ΟΗ. 33.

³ Contarini, αὐτόθι 371· «onde è più che certo, sotto il re presente, impresa alcuna di rilievo non sia per tentarsi, perchè ne lui aveva attitudine per maneggiarla, ne salute per assisterla personalmente».

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΜΙΑ Η ΑΝΤΙ ΜΙΑΣ ΔΥΟ :

ΓΡΙΦΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΟΣ

“Εν οίδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα
Σωκράτης.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ΧΡΟΝΟΣ, ὡς γνωστόν, διατελεῖ ἀείποτε ὁ σοφώτατος διδάσκαλος πάσης ἀνθρωπείας γνώσεως, ὡς καὶ ὁ ἰσχυρότατος πάσης πλάνης διώκτης. Κρατῶν οὗτος ἀπὸ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν πείραν καὶ ἀπὸ τῆς ἐτέρας τὴν ἐξέλιξιν τῆς διανοίας, ὡς δύο κόρας του διδύμους καὶ ὁμοίως ἀγαπητάς, βαίνει ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ βραδέως μὲν, ἀσφαλῶς δέ. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην οὐδεὶς βεβαίως τῶν ἐχεφρόνων ἀρνεῖται, ἀλλ’ ὁ σοφὸς μόνον ἀντιλαμβάνεται, ὡς δεῖ, τὴν ὑψηλὴν κοινωνικὴν ἀξίαν αὐτῆς, διότι μόνος οὗτος γινώσκει πῶς ἐκ τῆς βαρβαρότητος τοῦ ἀγρίου εἰς τὸ εἶναι τοῦ πεπολιτισμένου προβαίνομεν.

Ὑπάρχουσιν οὐχ ἥττον αἰῶνες καθ' οὓς ὁ ἄνθρωπος προήγετο βραδὺς καὶ ὁ χρόνος ἐφαίνετο οἶονεὶ ἀκίνητος καὶ ἀπαθὴς θεατὴς τῆς στασιμότητος τοῦ πνεύματος... Τὰ νῦν φαίνεται μοι, ὅτι ἀντιπαρῆλθεν ὁ χρόνος ἐκεῖνος, ὁ δὲ νῦν χρόνος βαδίζει ταχύτερος, διότι ἡ πείρα καὶ ἡ ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητος τῷ παρέσχον τὰ μέσα τῆς ταχυτέρας πορείας του. Εἰκάζω τοῦτο, διότι παρατηρῶ ὅτι ἀπὸ πεντηκονταετίας ἤδη ἡ πρὸς πᾶσαν γνῶσιν πρόοδος ἐστὶ τεραστία, καὶ ὁ κατὰ τῆς πλάνης ἀγὼν ἀμείλικτος, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε. Τὰ νῦν οὐδεμία γνῶσις παλαιά, οὐδεμία ἐκ παραδόσεως καὶ κληρονομίας ιδέα μένει ἀφιλονεικητος, καὶ αὕτη δὲ ἡ θρησκεία (νοῶ τὴν ἐν γένει θρησκείαν), μικροῦ δεῖν ὑποβάλλεται, ὡς ἡ φιλοσοφία, εἰς τὴν πίεσιν τῆς συζητήσεως, ἀναγκαζομένη νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ δανείζηται ἐκ ταύτης βοηθήματα σωτήρια. Οὕτως ἡ ἐπιστήμη, ταυτόσημος τῇ ἀλανθαστῇ ἀληθείᾳ, ἤρξατο καταλαμβάνουσα τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ ἐπὶ πάσης ἐργασίας πρωτοβουλίαν, πανταχοῦ πολεμοῦσα καὶ καταβάλλουσα τὴν πλάνην.

Ἄλλ' ὅσῳ καὶ ἂν σπεύδωμεν, ὅσῳ καὶ ἂν ᾗ γόνιμος ὁ χρόνος, ἐν ᾧ ζῶμεν, ἡ ἐπιστήμη ἤτοι ἡ ὑπάτη ἀλήθεια, ἀπαιτεῖ χρόνον, κόπον, ποικίλην ἐργασίαν, ἵνα γένηται κατὰκτησις τοῖς πολλοῖς καὶ ἀποβῇ νικηφόρος καὶ τῆς πλάνης ἐπομένως διώκτρια. Οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, ἀγαπητὲ ἀναγνώστα, ἡ ἀλήθεια, ἕνεκα τῆς φύσει βραδείας ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπείου πνεύματος, ὅσῳ ἀκάματος καὶ ἂν ἐργάζεται ὁ χρόνος, δὲν κατέρχεται ὡς θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν θνητῶν. Τούτου ἕνεκα πρὶν ἢ ἀλήθειά τις γένηται κοινωνικὴ κατὰκτησις, ἀπαιτεῖται πολυάσχολος ἐργασία, κριτικὴ ἐργώδης καὶ αὐστηρά, ἰθυνομένη ὑπὸ πνευμάτων εὐτυχῶν,

δαιμονίων καλουμένων, πόλεμος ἄγριος καὶ μετ' ἐπιμονῆς διεξαγόμενος κατὰ τῆς πλάνης, ἥτις, ὡς πολυκέφαλος Ὑδρα, πολλάκις ἐπαναζῇ, τοῦτο μόνον ἔχουσα τὸ καλὸν ὅτι χρησιμεύει ὡς ἐγερτήριον σάλπισμα τῆς τῶν σοφῶν εἰλικρινοῦς πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ἐργασίας.

Ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης ἐργασίας μετ' ὀργασμοῦ ἀκαθέκτου ἐξακολουθούσης ἐν τῷ αἰῶνι ἡμῶν, μὴ ξενισθῆς, φίλτατε ἀναγνώστα, ἐὰν καὶ γὰρ αὐτὸς τολμῶ νὰ καταλάβω ἐλαχίστην θέσιν περὶ τὴν τράπεζαν, ἐν ἣ παρακάθηνται οἱ ἐξέχοντες τῶν σοφῶν καὶ ἐρωτήσω αὐτοὺς μετ' αἰδήμονος συστολῆς καὶ πολλῆς δειλίας: Μίαν ἢ δύο ψυχὰς ἔχομεν;

Τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐρώτησιν ἀπευθύνω, διότι ἡ Ἀνατομία, ἡ Φυσιολογία, ἡ Παθολογία καὶ ἡ Ψυχολογία μοὶ παρουσιάζουσι φαινόμενά τινα, ἅτινα μὲ ὠθοῦσιν εἰς τὸν βυθὸν δεινοῦ δισταγμοῦ, ἐξ οὗ δὲν δύναμαι ν' ἀνέλθω καὶ σωθῶ, ἄνευ τῆς βοηθείας κρειττόνων μοι περὶ τὸ γινώσκειν, σκέπτεσθαι ἢ κρίνειν.

Ὅθεν ἐλεήσατέ με, σοφοί, βοηθήσατε τὴν τύφλωσιν τῆς διανοίας μου καὶ δότε μοι ἱαμα κατὰ τῆς πωρώσεώς μου τῆς λογικῆς, ἐὰν πώρωσις φρονῇτε ὅτι εἶνε ὁ τῆς ἀγνοίας δισταγμός, ὁ δισταγμός, οὗ τὰ σπέρματα διὰ πλατείας τῆς χειρὸς ἐσπείρατε ἀνὰ τοὺς ἀγρούς τῆς συνειδήσεώς μου, καὶ ἐμεγαλύνθησαν βλαστήσαντα καὶ μοὶ ἀπέδωκαν ὠρίμους τοὺς ἀτυχεῖς καρπούς τοῦ πυρρῶνισμοῦ, παρ' οὗ εἰλικρινῶς προσπαθῶ, νὰ σωθῶ, ἀλλ' ἀδυνατῶ, διότι μοὶ λείπει ἡ ἀφιλονείκητος εἰσέτι ἀλήθεια, εἰς ἣν καὶ ἄκων ὀφείλω νὰ ὑποτάσσωμαι καὶ πειθόμενος νὰ σιγῶ.

Ἄνδρες σοφοί! Πολὺ ἐκοπίασα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν πολλῶν ὑμετέρων ἔργων, ἵνα πείσω ἑμαυτόν, ὅτι ἔχω ἐν ἑμοὶ δυνάμιν τινα ἀνωτέραν τῆς τοῦ ὕλικου μοι ὀργανι-

σμοῦ συνθέσεως, ἐκοπίασα δὲ πολὺ, διότι εἰς πᾶσα μόρφωσιν πεποιθήσεως, ἀπήντων εὐθύς ἀμέσως καὶ μίαν ἀντιρρῆσιν φιλοσοφικήν, θρησκευτικήν ἢ φυσιολογικὴν· ὁ ἀρχαῖος λ. χ. κόσμος μοι ἔλεγε, δὲν ἔχεις ψυχὴν, ἄνθρωπε, καὶ ἐφρύσσον ἐξ ἀπελπισίας, ὅτε μάλιστα κατεμάνθανον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαπητὸς τῷ Θεῷ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐνόμιζεν ἑαυτόν, ἐν ἐποχῇ τινί, παναρχαία πάντως, *θνητόψυχον*. Νῦν δὲ ἑκατομῦρία ἀνθρώπων, ἴσως ἀμορφῶτων εἰσέτι τὸν νοῦν, ἐν ἀπάσῃ τῇ γῇ διεσπαρμένων καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς ἀκόμη ὕλισμός με διδάσκουσιν ὅτι ψυχὴ εἶναι ἐν ἐκάστῳ ζῶντι σῶματι ἢ τῶν ἰδίων κυττάρων ἀλληλεπιδράσεις, ἧς παυσαμένης παύεται διὰ παντὸς ἡ ζωὴ καὶ ἐπέρχεται ἡ χημικὴ φθορά. Ἀλλὰ καὶ ἡ μικρὰ πατρίς μου δὲν ὤκνησε νὰ μοι προσφέρῃ τὸ πρὸς ἀπελπισίαν μέρισμά της, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Ἐλάχιστοι ἴσως ἀγνοοῦσιν ὅτι ὁ αἰρεσιάρχης Μακράκης ἠβουλήθη, νὰ ἀναγάγῃ εἰς τὴν ζωὴν ἀρχαῖον δόγμα, καταδικασθὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ παραστήσῃ τὸν ἄνθρωπον τρισύνθετον, εἰς ἀμφιβόλους φράσεις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας θεμελιῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα, δόγμα θνητὸν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν κηρῦσσον, τὸ δὲ πνεῦμα ἀθάνατον· ἀλλ', ὡς γνωστόν, ἡ κκλησιαστικὴ ἀρχή, εἰς τὸ γράμμα καὶ πνεῦμα τῶν ἐγγράφων καὶ ἀγράφων παραδόσεων στηριζομένη, κατεδίκασε καὶ ἀπέπνιξε τὸ δόγμα, μόλις ἀρτιγέννητον, ἀναγκάσασα τὸν ταράξαντα πρὸς ὥραν τὴν ἀτάραχον Ἐκκλησίαν, νὰ λάβῃ τὴν ὁδὸν τοῦ πλάνητος ἀνὰ τὸ ἱεράτος ἱεροκήρυκος.

Ἐν τῷ μέσῳ τοιοῦτου κυκεῶνος ἀντιθέτων γνωμῶν κυλινδούμενος, ὡς ἀνερμάτιστον ἀκάτιον ἐπὶ τῆς ῥάχεως μυκωμένου καὶ τρικυμιάδους ὠκεανοῦ, καὶ θέλων νὰ σωθῶ καὶ ζήσω καὶ ἴδω, ὡς ψυχὴ ἢ ὡς πνεῦμα, καὶ πέραν τοῦ ἐν τῇ γῇ προσκαίρου μοι βίου, τὰ θαύματα

τοῦ παντός, τὴν ἁρμονίαν τῶν ἀπείρων του κόσμων, ἐπικαλοῦμαι τὴν τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου ἀντίληψιν, ἀφοῦ ὑπομνήσω αὐτοῖς ὅτι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν φυσιολογικῶν μοι λειτουργιῶν πείθομαι ὅτι ἔχω ἐν ἐμοί, ὡς μὲ διδάσκει ὁ Herbert Spencer (ἰδὲ Ψυχολογίαν του) καὶ ἄλλης τινὸς δυνάμεως (τῆς ψυχῆς) ὑψηλοτέρας λειτουργίας, ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ μάθω, ἂν αἱ δυνάμεις αὗται εἰσὶν ἀπότοκοι δύο ἢ μιᾶς ψυχῆς, καὶ ὡς διατείνεται ὁ πολὺς Lewes ἄλλεπάλληλοι καὶ διαδοχικαὶ καταστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγώ. (ἰδὲ Ribet: *Maladies de la personnalité* Paris, 1885).

Καὶ ταῦτα ἐν προοιμίῳ· ἤδη ἐπιτραπήτω μοι νὰ παρουσιάσω τοῖς ἀναγνώσταις συντόμως μὲν πλὴν καθαρῶς τὰς ἐπιστημονικὰς μαρτυρίας, τὰς συνηγορούσας ὑπὲρ τῶν δύο ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἡμῶν ψυχῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Ἀνατομίας.

I

Ἡ ἀσυμμετρία τῶν δύο ἡμισφαιρίων τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι γεγονός, μαρτυρούμενον ὑφ' ἀπάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀνατόμων.

(Huxley, Luys, Broca, Bra, Bastian).

ANATOMIA

Ἀπὸ χρόνου ἤδη ἱκανοῦ διατελεῖ γεγονός ἀποδεδειγμένον, ὅτι τὰ δύο τοῦ ἐγκεφάλου ἡμισφαίρια κατὰ τὸν ὄγκον αὐτῶν καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν εἰσὶ κα-

ταφανῶς ἄνισα· ὁ διάσημος λ. χ. Broca διατείνεται ὅτι τὸ δεξιὸν ἡμισφαίριον ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ βαρύνει περισσότερον τοῦ ἀριστεροῦ, καὶ ὅτι τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαίριου ὁ πρόσθιος λοβὸς εἶναι ἀξιοσημειώτως ὀγκωδέστατος. (Bull. de la Société d'anthropologie, 1875). Ἄλλοι ζυγίσαντες τοὺς τῶν φρενοβλαβῶν ἐγκεφάλους οὐ μόνον κατέληξαν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις παρετήρησαν τὴν τοῦ ὀστεώδους κρανίου ἀσυμμετρίαν καὶ παραμόρφωσιν. (Calmal. Bull. de la Soc. de Biologie, 1871). Οἱ Κύριοι Boyd καὶ Luys βεβαιοῦσιν ὅτι τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον ἐν ὑγιᾷ καταστάσει εἶναι βαρύτερον τοῦ δεξιοῦ. (Boyd: Philosophical transaction, 1861). Κατὰ τὸν Charlton Bastian τὸ εἰδικὸν βάρος τῆς φαιᾶς οὐσίας τῶν γύρων τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι μεγαλείτερον τῶν τοῦ δεξιοῦ. Ὁ Κύριος Bra (Encephal, 1881) ἀποδεικνύει ὅτι, ἐνῶ τὸ πλεονάζον βάρος γυν μὲν εἶναι ὑπὲρ τοῦ δεξιοῦ, νυν δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαίριου, ὁ ἐγκέφαλος διατίθεται οὕτω κατὰ τὰ διάφορα αὐτοῦ συστατικὰ μέρη, ὥστε αἰέποτε ἡ ἀνατομικὴ ἀσυμμετρία εἶναι ὁ κανὼν.

Κατ' ἄλλους ἡ καταφανὴς ἀσυμμετρία τῶν δύο ἡμισφαιρίων δὲν παρκτηρεῖται μόνον εἰς τὸ σύνολον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον τῆς κατὰ μέρος διασκευῆς των. Οὕτως οἱ γύροι τῶν δύο ἡμισφαιρίων οὐδέποτε ὁμοιάζουσιν ἀλλήλοις, ἐνῶ καὶ αὐτὰ τὰ νευρικὰ κύτταρα πολλαχῶς διαφέρουσι τὸ σχῆμα καὶ τὰς διαστάσεις κατὰ τὰς διαφόρους χώρας τοῦ ἐγκεφάλου. Τὰ ἀρτηριακὰ τέλος ἀγγεῖα δὲν διασπείρονται εἰμὴ κατὰ χώρας ἀνεξαρτήτους ἀλλήλαις ἐπὶ τῆς φλοιώδους τῶν ἡμισφαιρίων χώρας (Duret). Ἀλλ' ὥσει μὴ ἤρκουν τὰ ἀνωτέρω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀσυμμετρίας, ἔρχεται ὡς ἐπίκουρος ἀπόδειξις καὶ ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις ἑκατέρου τῶν δύο ἡμι-

σφαιρίων, ἀνάπτυξις τελουμένη ταχύτερον κατὰ τὸ δεξιὸν ἡμισφαίριον, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει κατὰ τινας τῶν φυσιολόγων, ἀτελέστερον τὸ ἡμισφαίριον τοῦτο, ἐνῶ τὸ ἀριστερόν, λέγουσιν οὗτοι, βραδύτερον ἀναπτύσσεται, διότι προώριται, ὑψηλοτέρας νὰ τελῇ λειτουργίας. (Parrot: Archiv. de Physiologie, 1879).

Μετὰ τὰ εἰρημένα ὁ ἐγκέφαλος, ὄργανον ψυχικόν, διάφορος κατὰ τὰ δύο ἡμίση αὐτοῦ, δὲν παρέχει τάχα τὸ δικαίωμα ἡμῖν νὰ φρονῶμεν ὅτι πιθανῶς ἴσως κατοικεῖται ὑπὸ δύο ψυχῶν, τῆς μιᾶς οὔσης ἀδυνατωτέρας, καὶ νὰ βαυκαλιζώμεθα οὕτως ὑπὸ τῆς μάγου ιδέας ὅτι ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν εἶναι ἡ κατοικία ἀνδρογύνου ψυχῶν;

Καθ' ἃ ἐγὼ γινώσκω καὶ ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν φυτῶν καὶ ἐν τῷ τῶν ζώων ἄρρεν καὶ θῆλυ συμμιγνύμενα διακρινίζουσι τὸ εἶδος. Δὲν εἶναι δυνατόν τὸ αὐτὸ νὰ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν διακρίνισιν τῶν ψυχῶν; Ἀλλὰ συμβουλευθῶμεν καὶ τὴν Φυσιολογίαν.

II

Εἶναι ὀχληρὸν νὰ λέγωμεν, ὁ τοῦ ἀνθρώπου ἐγκέφαλος, ἐνῶ ὀφείλομεν νὰ λέγωμεν οἱ δύο τοῦ ἀνθρώπου ἐγκέφαλοι.

(Wigan. *The duality of Mind*).

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ

Πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν φαινομένων, ἅτινα παρέχοι μοι εἰς τὴν ὑπόθεσίν μου ἡ Φυσιολογία

θεωρῶ ὠφέλιμον πρὸς ὀρθὴν κατὰληψιν τῶν ὅσων μέλλω εἰπεῖν, νὰ σημειώσω διὰ τοὺς μὴ ἱατρούς, ἀναγνώστας ὅτι τὰ δύο ἡμισφαίρια τοῦ ἐγκεφάλου τὰ διευθύνοντα τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ τὰς λειτουργίας φυσικὰς καὶ πνευματικὰς, διασταυροῦσι κατὰ σχῆμα χιαστὸν τὰς λειτουργίας των, ἥτοι τὸ μὲν ἀριστερὸν ἡμισφαίριον διευθύνει τὸ δεξιὸν ἡμισυ τοῦ σώματος, τὸ δὲ δεξιὸν τὸ ἀριστερὸν ἡμισυ. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ἐκάστου ἡμισφαιρίου τὰ νεῦρα δὲν διακλαδίζονται εἰς τὸ ἐξ οὗ ἐκφύονται μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὸ ἀντίθετον, ἥτοι τὰ νεῦρα τὰ ἐκφυόμενα ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαιρίου διασπείρονται ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἡμισυ τοῦ σώματος, τὰ δὲ ἐκ τοῦ δεξιοῦ εἰς τὸ ἀριστερόν. Ἐὰν ἐπομένως πάσχη ἐκ παραλυσίας τὸ δεξιὸν ἡμισυ τοῦ σώματος, δὲν πρέπει νὰ νομίζῃ τις ὅτι νοσεῖ τὸ δεξιὸν ἡμισφαίριον, ἀλλὰ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὰνάπαλιν. Ἀρκετὰ νομίζων τὰ εἰρημένα πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἀναγνώστου, μεταβαίνω εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦ κυρίου θέματος.

Ἀπέδειξα ἄνωτέρω τὴν τῶν δύο ἡμισφαιρίων ἀνατομικὴν ἀσυμμετρίαν. Ἡδὴ διὰ φυσιολογικῶν παρατηρήσεων θέλω ἀποδείξει ὅτι οὐ μόνον διαφέρουσι ταῦτα ἀνατομικῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λειτουργίας των, καὶ οὐ μόνον κατὰ τὰς λειτουργίας των διαφέρουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀλληλοβοηθοῦνται καὶ ἀναπληροῦνται αἱ λειτουργίαι τοῦ ἐνὸς πάσχοντος διὰ τοῦ ἑτέρου, ἀρτιμελοῦς διαμένοντος.

Ἀπὸ τοῦ 1841 ἰδίως διασημότατοι φυσιολόγοι οἱ ὁ Flourens, ὁ Muller ὁ Longet καὶ ὁ Vulpian ἐσχάτως ἀπέδειξαν διὰ πλείστων καὶ πειστικῶν πειραμάτων, ὅτι ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐνὸς τῶν ἡμισφαιρίων παρὰ τοῖς ζώοις οὐδόλως παραβλάπτει τὴν τῆς διανοίας κατάστασιν. Τοῦτο βεβαίως οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ δεικνύη, κατ' ἐμὲ κριτὴν, ἢ ὅτι ἕκαστον ἡμισφαίριον σχηματίζει καθ'

ἑαυτὸ σύνολόν τι ἐπιτήδειον εἰς λειτουργίαν ἀρτίαν, ἥτοι καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο ἡμισφαίριον ἔχουσιν ἐκάτερον πλήρη τὴν δύναμιν τῆς νοήσεως, ὡς ἔχει καὶ ἐκάτερος τῶν ὀφθαλμῶν ἀκεραίαν τὴν δύναμιν τοῦ ὁρᾶν. Ἐὰν μοὶ ἐπιτρέπηται μία παρομοίωσις, δύναμαι νὰ εἶπω, φαίνεται αἰμοὶ, ὅτι τῶν δύο ἡμισφαιρίων αἱ χωρισταὶ δυνάμεις, δύνανται νὰ ὁμοιάζωσι ταῖς τοῦ ἀνδρογύνου, ὅπερ διὰ τοῦ ἐνὸς μόνου μέλους διευθύνει τὸν οἶκον, τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἐτέρου, καὶ νοεῖ ὅλας τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ καὶ τὰς οἰκονομεῖ ἀτελεστερώς πως, ἀλλ' οὐχ ἥττον τὰς οἰκονομεῖ, ὡς θέλω παρακατιῶν σημειώσαι.

Ἄλλὰ πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἔρχονται μοι ἐπίκουροι καὶ ἕτεροι φυσιολόγοι ἀνομολογοῦντες ὅτι τὰ δύο ἡμίση τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ τοιοῦτον ἀναπτύσσονται τρόπον, ὥστε ἐκάτερον δὲν ἀποκτᾷ, βαθμηδὸν ἐξελισσόμενον, δύναμιν τινα, εἰμὴ διὰ τινος μόνον λειτουργίας, ἀνεξαρτήτους ὅλως ἀπ' ἀλλήλων, καθόσον, ὡς εἶναι πλέον γνωστόν, ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς ἡμισφαιρίοις μέρη μὲν τινα ὠρισμένα διὰ τὴν ἐκουσίαν κίνησιν, ἄλλα διὰ τὴν προσοχὴν καὶ ἄλλα διὰ τὴν αἴσθησιν. (Fritsch, Carville, Duret).

Κατ' ἄλλους ἡ παρὰ τοῖς παισὶ ταχυτέρα ἀνάπτυξις τοῦ δεξιοῦ ἡμισφαιρίου σημαίνει ὅτι αἱ λειτουργίαι τοῦ ἐν λόγῳ ἡμισφαιρίου εἰσὶν ὑποδεέστεραι, ἐνῶ αἱ τοῦ ἀριστεροῦ ὡς σημαντικώτεραι ἀπαιτοῦσι τελειότεραν ἀνάπτυξιν καὶ ἐπομένως χρονιωτέραν διάρκειαν πρὸς ἐπιτηδείαν ἐξέλιξιν. Ἡ δεξιὰ χεὶρ, λ. χ. εἶναι ἐπιτηδαιοτέρα τῆς ἀριστερᾶς, διότι κινεῖται ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαιρίου, τελειότερου ὄντος. Ὁ ἑναρθεὶς λόγος ἐδρεύει εἰς τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον. Οὗτος διακρίνει τὸν ἀνθρώπον οὐσιωδῶς ἀπὸ τῶν ζώων, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδεικνύει ἐξαιρέτως τὴν εὐγενεστέραν φύσιν τοῦ ἀριστεροῦ

ήμισφαιρίου (ιδε Parrot)· και επομένως τὸ διάφορον και ἀνεξάρτητον και ἀσύμμετρον τῶν λειτουργιῶν.

Κατ' ἄλλους φυσιολόγους τὸ δεξιὸν ήμισφαίριον εἶναι ιδίως ὁ ήγήτωρ τῆς αἰσθηματικότητος, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸν διευθύνει τὴν κίνησιν. Ἐὰν δὲ προσεκτικῶς ἐρευνήσωμεν τὰ κατὰ τοὺς ὄνειρους συμβαίνοντα, ἐξ ἀνάγκης πεισθισόμεθα και περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἀνωτέρω θεωρίας και περὶ τῆς τοῦ ἐγκεφαλικοῦ δυασμοῦ, διότι θέλομεν νοήσει, ὅτι οἱ ὄνειροι οἱ συμβαίνοντες ὑπνωτῶντων ήμῶν ἐπὶ τὸ δεξιὸν ήμισφαίριον, διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν συμβαινόντων, ὅταν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν κατακλινώμεθα και ὑπνώττωμεν. Οὕτως οἱ ὄνειροι οἱ ἐγειρόμενοι κατακλινομένων ήμῶν ἐπὶ τὰ δεξιά εἰσὶ παράλογοι, ἀφηρημένοι και μὴ ἐστερημένοι ήθικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἄμοιροι λογικῆς. Ἐκ τοῦ ἐναντίου οἱ ὄνειροι οἱ ἐγειρόμενοι, ὅταν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν κατακλινώμεθα, εἰσὶν ήττον ἀφηρημένοι, λογικώτεροι, ἀναφερόμενοι εἰς πρόσφατα γεγονότα και οὐχὶ εἰς ἀναμνήσεις, συνοδεύονται δὲ ὑπὸ ὁμιλιῶν, διότι, ὡς γνωστὸν ήἔδρα τοῦ προφορικοῦ λόγου ἐδρεύει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ προσθίου ήμισφαιρίου, καθ' ὃ μέρος ἀνεκάλυψεν ὁ πολὺς Broca¹.

Ὁ Κύριος Schiff ήδη ἀπὸ τοῦ 1870 ἀπέδειξε διὰ σειρᾶς πολλῶν πειραμάτων θερμομετρήσεως ἐγκεφαλικῆς ὅτι πᾶσα διέγερσις τοῦ ἐγκεφάλου αὐξάνει ἀμέσως τὴν θερμότητα ἀμφοτέρων τῶν ήμισφαιρίων, ἀλλ' ἀνομοίως ἐν ἐκτέρῳ τούτων· ὁ Κύριος Broca παρετήρησεν ὅτι ήσυχάζοντος τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ ἀριστερὸν ήμισφαίριον διατελεῖ θερμότερον τοῦ δεξιοῦ, ἐνῶ δρῶντος τοῦ ἐγκεφάλου τὸ δεξιὸν ήμισφαίριον θερμαίνεται περισσό-

¹ Ἰδε Exner. Περὶ τῆς ἔδρας τῶν τοῦ ἐγκεφάλου λειτουργιῶν· Wien, 1881, και Gaetan Delaunay: Sur deux nouveaux procédés d'investigations psychologiques, Ἰανουαρ. 1882.

τερον, ἴσως διότι, ὡς ἀτελέστερον τοῦτο τοῦ ἀριστεροῦ ἔχει ἀνάγκην μεγαλειτέρας διεγέρσεως διὰ νὰ ἐργασθῇ δεόντως· ὁ Κύριος Paul Bert διὰ τῶν θερμοηλεκτρικῶν πλακῶν πειραματιζόμενος, ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον ἔχει ἀνωτέραν τοῦ δεξιοῦ θερμοκρασίαν ἐν τῇ ἡρεμίᾳ καὶ νοητικῇ δράσει. (Sociét. de Biolog. Ἰανουαρίου 1876). Βεβαίως ἡ διαφορὰ αὕτη ἡ θερμομετρικὴ οὐδὲν ἄλλο ἐπιτρέπεται ν' ἀποδεικνύῃ ἢ τὴν τῆς λειτουργίας διαφορὰν ἐκατέρου τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων.

Ἄλλὰ προχωρῶν περαιτέρω, παρατηρῶ, ὅτι κατὰ τὸν πολὺν Longet ἐν μόνον ὑγιὲς ἡμισφαίριον ἀρκεῖ εἰς τὰς λειτουργίας τῆς διανοίας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὸν Κύριον Cotard ἡ μερικὴ τοῦ ἐγκεφάλου ἀτροφία οὐδεμίαν παρουσιάζει σχέσιν συγκριτικὴν πρὸς τὴν τῆς διανοίας κατάστασιν. Εἰς δέκα περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ διάνοια διετέλει δρῶσα, πεντάκις ἔπασχεν ἐξ ἀτροφίας τὸ ἀριστερὸν ἡμισφαίριον καὶ τετράκις τὸ δεξιόν. Ὅγκοι πολλάκις μεγάλοι ἀναπτύσσονται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ πιέζουσιν, ἡρέμα ἀναπτυσσόμενοι, τὸ ἐν τῶν ἡμισφαιρίων καὶ οὐχ ἥττον ἡ διάνοια μένει ἀρτία, τραύματα ἐπίσης βαρέα ἐπιτρέπουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς λειτουργίας τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, καὶ τοι τοῦ ἐνὸς ἡμισφαιρίου διατελοῦντος ἐν κρισίμῳ καταστροφῇ.

Ὡς πρὸς τὰς σχετικὰς παθήσεις ἐκατέρου τῶν ἡμισφαιρίων παρατηρήθη ὅτι ὁ βαθμὸς τοῦ ἐκ τῶν συμπτωμάτων κινδύνου εἶναι διάφορος εἰς ἐκάτερον ἡμισφαίριον. Ὁ Κύριος Brown Sequat παρατήρησε λ. χ. ὅτι αἱ παθήσεις τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ σώματος αἱ ἐξαρτώμεναι ἐκ παθήσεων τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαιρίου εἰσὶ κινδυνωδέστεραι· τῶν τοῦ ἀριστεροῦ, ταχύτερον φονικαί, γεννῶσαι εὐκολώτερον διαταράξεις θρεπτικὰς, ἐσχάρας, οἰδή-

ματα, πνευματικὰς συμφορήσεις, στραβισμόν, ἀκουσίας ἀφοδεύσεις, ἀμαύρωσιν. Ἀπ' ἐναντίας αἱ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμίσεος τοῦ σώματος παραλύσεις, αἱ ἐκ παθήσεως τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ ἐγκεφάλου ἐξαρτώμεναι, εἰσὶ μᾶλλον ἐκτεταμέναι, συχνότερον παρουσιάζουσαι τὰ φαινόμενα τῆς ὑστερικῆς παραλυσίας, τὸ αἰμάτωμα τοῦ ὠτός, καὶ μεγάλην τάσιν πρὸ γέλωτος καὶ δάκρυα. Ὡς πείθεται ἐκ τῶν εἰρημένων ὁ ἀναγνώστης καὶ ἐνταῦθα ἀρκετὴ ἐπαρουσιάσθη ἡ ὕλη, ἡ συνηγοροῦσα ὑπὲρ τε τοῦ ἀνεξαρτήτου τῶν λειτουργιῶν τῶν δύο ἡμισφαιρίων, ὡς καὶ ὑπὲρ τῆς ἀναπληρωτικῆς δυνάμεως, ἣν παρουσιάζουσι ταῦτα ἐν καιρῷ παθήσεως μικροτέρας ἢ μεγαλητέρας τοῦ ἑνός.

Ὅμοίως ἐν τῇ παραφροσύνῃ οὐχὶ σπανίως παρατηροῦνται παραισθήσεις ἑτερομερεῖς ὡς καὶ ἀμφίπλευροι ἀλλὰ διαφόρου χαρακτῆρος. Παρατηρήθη π. χ. ὅτι τὸ δεξιὸν οὐς δύνανται ν' ἀκούῃ ὁμιλίας εὐαρέστους, τοῦ ἀριστεροῦ μὴ ἀκούοντος ἢ ὑβρεῖς. « Εἶχον, λέγει ὁ Κύριος Magnan (Des hallucinations Bilaterales. Archives de Neurologie. 1883) πρὸ τινος ἤδη χρόνου μεταξὺ τῶν νοσούντων μου πεντηκονταπενταετῇ τὴν ἡλικίαν ἄνδρα, ὅστις παθὼν ὀξεῖαν μελαγχολίαν ἐπαρουσίασεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον παραισθήσεις ἀμφιπλεύρους, χαρακτῆρος διαφόρου, διότι ἐκ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῷ ὠμίλει ἡ τεθνηκυῖα σύζυγός του, ἥτις τὸν ἐνεθάρρυνεν, ἐπιδοκιμάζουσα τὰς πράξεις του, ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὅμως ἐπαρουσιάζοντο ἀλληλοδιαδόχως τὰ τεθνηκότα τέκνα του, καὶ φωναὶ ὑβριστικαί, βλάσφημοι καὶ περιφρονητικαί. Ὁ νοσῶν οὗτος ἔσθ' ὅτε ἐν μέσῳ συναναστροφῆς μετὰ τῶν περιεστώτων ἀφηρεῖτο καὶ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὦμον διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀγίαν του (οὕτως ἐκάλει τὴν σύζυγόν του) καὶ μετὰ

τινας στιγμὰς ἀνύψου χαρίεις τὴν κεφαλὴν, ἕνεκα τῶν εὐαρέστων τῆς συζύγου του ὁμιλιῶν ».

* Ἄλλοτε αἱ παρὰ τισι τῶν φρενοβλαβῶν νοητικαὶ καταστάσεις ὠδήγησαν τοὺς πλείστους τῶν φρενολόγων, ἵνα παραδεχθῶσι τὸν ἐγκεφαλικὸν δυασμόν. Οὕτω κατὰ τὸν διάσημον Esquirol ἡ τῆς βουλήσεως βλάβη, ἡ παρὰ τισι μελαγχολικοῖς παρατηρουμένη, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰς δύο μέρη διαίρέσεως τοῦ ἐγκεφάλου, οὗτινος τὰ δύο ἡμίση, μὴ διεγειρόμενα ἐξ ἴσου, δὲν δρῶσιν ὁμοιομόρφως. (Esquirol: *Maladies Mentales*.) Ὁ Κύριος Vigan ἀποφαίνεται ὁμοίως. Ὁ sir H. Hollard βεβαιοῖ ὅτι ἡ διπλῇ προσωπικότης ἡ παρὰ τισι τῶν φρενοβλαβῶν παρατηρουμένη εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἐλλείψεως ἁρμονίας μεταξὺ τῶν δύο ἡμισφαιρίων. (Hollard: *Medical notes and reflexions*). Κατὰ τὸν Κύριον Hugues ἡ μετὰ συνειδήσεως φρενοβλάβεια, ἀποδοτέα εἰς τὸ ὅτι ἐνῶ τὸ ἐν τῶν ἡμισφαιρίων νοσεῖ, τὸ ἄλλο ἔχει ὑγιῶς (Hugues: *American journal of insanity*. Avril 1875.) Ὁ Κύριος Jansen παραδέχεται ὅτι εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια μορφοῦνται δύο ἀντιλήψεις, ὡς σχηματίζονται δύο εἰκόνες εἰς τοὺς δύο ὀρῶντας ὀφθαλμούς, ἀλλὰ συγχέονται εἰς μίαν καὶ μόνην ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει, ἐνῶ εἰς νοσήματά τινα νευρικὰ τὰ ἀντικείμενα παρουσιάζονται διπλᾶ. (*Psychiatrie*, vol. 25). Ὁ Κύριος Luys παραδέχεται ὁμοίως ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς διπλῆς προσωπικότητος εἶναι ἀπόδειξις πειστικὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δύο ἡμισφαιρίων. (Luys: *Études de Physiologie et de Pathologie cérébrales*. 1874). Ἐπειδὴ δὲ αἱ παραισθήσεις δὲν γεννῶνται εἰμὴ διὰ τῆς διεγέρσεως τῶν αἰσθητικῶν κέντρων τοῦ ἐγκεφαλικοῦ φλοιοῦ, ἐπόμενον εἶναι ἐπιστημονικῶς νὰ φρονῶμεν ὅτι καὶ ἀσυμμέτρως καὶ ἀνεξαρ-

τήτως λειτουργοῦσι τὰ δύο ἡμισφαίρια καὶ ὥσει ἔργα-
να διαφόρου δυνάμεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκετὰ πρὸς φυσιολογικὴν καὶ παθο-
λογικὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀνεξαρτήτου λειτουργίας τῶν ἐγ-
κεφαλικοῦν ἡμισφαιρίων.

III

Ὁ ἐγκεφαλὸς ἐστὶ διπλοῦς· ἐκά-
τερον ἡμισφαίριον ἀπαρτίζει ὀρ-
γανὸν ἴδιον, τέλειον, λειτουργοῦν
κατ' ἴδιαν.

(*Berillon, Cullere, Dumontpallier,
Chambard, Charcot.*)

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΥΠΝΩΤΙΣΜΟΣ

Ὅ,τι ἄλλοτε ὠνομάζετο μεσμερικὸς ἢ ζωϊκὸς μαγνη-
τισμὸς σήμερον καλεῖται ἐπιστημονικώτερον ὑπνωτι-
σμὸς. Οὗτος ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαστήματι ἀνεπτύχθη
ἀρκούντως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ διαρκῶς ἀναπτύσσε-
ται παρουσιάζων θαύματα ἐστ' ὅτε, καὶ ὑποσχόμενος
σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι νὰ διαφωτίσῃ πλείστων ἴσως ψυ-
χολογικῶν φαινομένων μυστήρια, ἀκατάληπτα νῦν δια-
τελοῦντα. Ἰδωμεν λοιπὸν ὅποῃ καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς
κλάδος οὗτος μᾶς παρουσιάζει φαινόμενα, μαρτυροῦντα
τὴν τοῦ ἐγκεφαλικοῦ δυσασμοῦ φύσιν.

Οὐχὶ πολλοὶ ἢ πλεῖστοι, ἀλλ' ἅπαντες ἀνεξαιρέτως
οἱ ὑπνωτισταὶ κατορθοῦσι πολλάκις νὰ ὑπνωτίζωσι τὸ
ἐν μόνον τοῦ ἐγκεφάλου ἡμισφαίριον, ἀφιέντες τὸ ἕτερον
εἰς πλήρη φυσιολογικὴν λειτουργίαν.

Ὁ κύριος Heindenhain ἐνεργῶν παρατεταμένως ἐντριβᾷς ἐπὶ τῆς μιᾶς τοῦ κρανίου πλευρᾶς ἐπιτυγχάνει βαθμυδὸν τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, καὶ κατόπιν ἀληθῆ ἡμιληθαργίαν, ἥτοι νευρομυϊκὴν ὑπερδιέγερσιν. Ἀλλ' ἂν αἱ ἐντριβαὶ ἐνεργηθῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ κρανίου, ἐπιτυγχάνεται τότε πλήρης ἀφασία, παρεμποδίζουσα καὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ὁμιλίαν, διότι τὸ κέντρον ἢ ἡ ἐστία τοῦ ἐνάρθρου λόγου ὑπνωτίζεται καὶ καταφέρεται εἰς ἀνεπάρκειαν. Ὡς γνωστόν, τὸ ἐν λόγῳ κέντρον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν ἐδράζει κατὰ τὸν τρίτον γυῖρον τοῦ ἀριστεροῦ προσθίου λοβοῦ καὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ διασήμου Broca, ὅστις τὸ ἀνεκάλυψε.

Ἀλλὰ τὰ ἐκ τοῦ ὑπνωτισμοῦ φαινόμενα ἄλλοτε ἄλλως ἐξωτερικεύονται, διότι παρατηρήθη ὅτι ἡ ἀφασία π. χ. καὶ ἡ καταληψία δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τριβόμενον ἥμισυ τοῦ κρανίου μέρος ἢ ἄλλοτε εἰς τοῦτο καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ ἀντίθετον. Ὁμοίως κατὰ τὸν Κύριον Berger ἡ πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ κατ' ἰνίον ὁστοῦ ἐνεργουμένη ἐντριβὴ φέρει τὴν καταληψίαν τοῦ αὐτοῦ πλευροῦ, ἐνῶ ἡ τοῦ μετώπου φέρει τὴν σταυρωτήν. Ὁ Κύριος Ladame δι' ἐντριβῶν τοῦ ἀριστεροῦ κρανίου ἐπιτυγχάνει τὸν δαλτωνισμόν τοῦ ὁμωνύμου ὀφθαλμοῦ, ἐνῶ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς διατηρεῖ φυσιολογικὴν τὴν διάκρισιν τῶν χρωμάτων, ἀλλὰ ταυτοχρόνως παρουσιάζεται ἀφασία. Ὁ ἑτερομερὴς ὑπνωτισμὸς διὰ τῆς ἑτερομεροῦς διεγέρσεως τοῦ τριχωτοῦ τῆς κεφαλῆς μέρους δύναται νὰ εἶναι νῦν μὲν εὐθύς, νῦν δὲ σταυρωτὸς καὶ ἄλλοτε ἐναλλάσσων.

Ὁ Κύριος Dumontpallier ἀναφέρει ὅτι ὑστερική τις γυνή, ἣν ἤθελε νὰ ὑπνωτίσῃ ἐντελῶς διὰ τῆς προσηλώσεως τῶν ἑαυτῆς ὀφθαλμῶν ἐπὶ τῶν ἰδικῶν του, ἀντί

τοῦ ἐντελοῦς ὑπνωτισμοῦ, ἐπαρουσίασε λήθαργον τοῦ ἄνω δεξιοῦ ἄκρου καὶ τοῦ κάτω ἀριστεροῦ. Ὅταν δὲ ἠθέλησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν καταληπτικὴν κατάστασιν, δὲν τὸ κατώρθωσεν, εἰμὴ διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐνῷ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ὑπνωτισμόν, κατέφυγεν εἰς τὴν πίεσιν τοῦ δεξιοῦ κρανίου. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ ἐνέργεια τοῦ φωτὸς καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ κρανίου πίεσις ἐγένοντο ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος.

Τὰ περίεργα ταῦτα φαινόμενα ἐξηγήθησαν, ὅταν ἀφ'υπνίσθη ἡ γυνὴ καὶ παρατηρήθη ὅτι αὕτη δὲν ἔβλεπε πλέον διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ δὲν ἠσθάνετο τὴν ἐπὶ τοῦ ἄνω ἀριστεροῦ ἄκρου πίεσιν.

— Τί σημαίνει ἡ ὥς ἄνωτέρω ἱστορία;

— Οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἢ ὅτι ὁ ἀριστερὸς ἐγκέφαλος μόνον ἔχει διατηρήσει τὴν δύναμιν τῶν λειτουργιῶν του. Ἀλλ' ἵνα μὴ μένῃ ἀμφιβολία τις ἐπὶ τοῦ προκειμένου προσέτρεξαν καὶ εἰς τὴν μεταλλοσκοπίαν, δι' ἧς μετέφερον τὰ ληθαργικὰ φαινόμενα εἰς τὸ ἀντίθετον πλευρόν, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἡ καταληπτικὴ καὶ ὑπνωτικὴ κατάστασις τοῦ ἀνωτέρου ἀριστεροῦ ἄκρου δὲν ἠδύναντο νὰ παρουσιασθῶσιν εἰμὴ διὰ τῆς τοῦ φωτὸς ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς κορυφῆς τοῦ κρανίου ἐπιτριβῆς. Οὕτως, ἡ παράλυσις ἣτις προσέβαλε τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν δεξιὸν ἐγκέφαλον, μετῆνέχθη ἤδη εἰς τὸν ἀριστερόν καὶ ἡ ἀπόδειξις ἐπομένως ὅτι ἕκαστον ἡμισφαίριον ἐργάζεται ἀνεξαρτήτως εἶναι πληρεστάτη.

Παρ' ἄλλη τινὴ ὑστερικῇ γυναικὶ ἡμιαναισθήτῳ καὶ παρουσιαζούσῃ ἀριστερόν ἀχρωματισμόν προῦκάλουν τὴν μεταφορὰν τῶν ὑστερικῶν φαινομένων πρὸς τὸ δεξιὸν ἡμισφαιρίον, καὶ κατόπιν ὑπέβαλλον αὐτὴν εἰς τὸν ὑπνω-

τισμόν. Εἰς τοιαύτην δὲ κατάστασιν ψυχικὴν παρετηρεῖτο ὅτι ἡ καταληψία, ἡ ληθαργία καὶ ὁ ὑπνωτισμὸς ἐπαρουσιάζοντο εἰς τὸ ἥμισυ ἀριστερόν τοῦ σώματος, ἐνῶ τὸ δεξιὸν ἥμισυ διετέλει ἀδιάφορον. Ἡ μεταφορὰ ἐπομένως τῆς ἐγκεφαλικῆς δράσεως ἐγένετο ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ πρὸς τὸ δεξιὸν ἡμισφαίριον.

Τὰ ἀνωτέρω περιεργότατα καὶ μυστηριώδη εἰσέτι ἐτερομερῇ πειράματα παρὰ τε ταῖς ὑγιαίνουσι καὶ ταῖς ὑστερικαῖς ἄγουσι πάντως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἐν μόνον τῶν ἡμισφαιρίων ἐκπροσωπεύει ἅπαντα τὸν τοῦ ἀνθρώπου ὀργανισμόν, διότι ἀκμαία ἡ συνείδησις καὶ ἐπαρκεῖς αἱ σχετικαὶ λειτουργίαι τοῦ ὀργανισμοῦ διατηροῦνται, τοῦ ἐνὸς μόνον ἡμισφαιρίου δρῶντος.

Ἄλλ' οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος ὁποία τάχα εἶναι ἡ τῆς διανοίας κατάστασις, ὁποῖος δῆλα δὴ ὁ βαθμὸς τῆς ἐαυτῆς ἰσχύος, ἀροῦ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐγκεφάλου, ὀργάνου ὄντος τῆς διανοίας, ἀδρανεῖ;

Ἰδού ἕτερον σπουδαῖον ζήτημα, ὅπερ, ἵνα ὦμεν σαφεῖς, πρέπει νὰ διαλευκάνωμεν, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπει ἡ σύγχρονος τῶν ἐπιστημονικῶν φώτων κατάστασις.

Ὅσοι καὶ ἂν ἐπαρκῇ τὸ ἐν μόνον τῶν ἡμισφαιρίων λειτουργοῦν πρὸς συντήρησιν τῶν τῆς ψυχῆς ἐκδηλώσεων, ἡ ἀποστέρησις τῆς τοῦ ἐτέρου ἡμισφαιρίου δράσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ γίνηται ἐπαισθητὴ κατὰ τινα ἀναλογίαν, ἧς ἡ εἰλικρινὴς ἐκτίμησις χαρακτηρίζει τὴν προξενουμένην βλάβην. Οὕτω π. χ. κατὰ τὴν ὑπνωτικὴν παράλυσιν τοῦ ἀριστεροῦ ἡμισφαιρίου ἔχομεν τὴν ἀφασίαν, ἣτις καθίστησι τὸ ἄτομον κατώτερον, οὕτως εἰπεῖν, ἐαυτοῦ. Ἐπὶ παραλυσίας τοῦ δεξιοῦ ἡμισφαιρίου αἱ κινήσεις ἀποβάλλουσι τὴν ἐαυτῶν ἀκρίβειαν καὶ κανονικότητα, καὶ αὕτη δ' αὕτη ἡ διάνοια χαννοῦται καὶ ὑποσκάζει. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ γεγονότα ἀποδεικνύ-

ουσιν ὅτι καὶ ἡ βούλησις ἐλαττοῦται, ὑπενδυσόμενη τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀπομιμήσεως, ἥτις εἶναι ἀρμόζον προσὸν τοῖς ἀνισχύροις τὸν νοῦν, καὶ τόσον μᾶλλον ἀναπτύσσεται, ὅσον μᾶλλον ὁ νοῦς στερεῖται δυνάμεως. Οὕτως, ἐάν τις ὑπνωτισθῇ μονομερῶς καὶ διαταχθῇ ἵνα ἐκπληρώσῃ πρᾶξιν τινα ἐπὶ τινα χρόνον, δὲν ἐξακολουθεῖ οὗτος, ὡς συμβαίνει συνήθως, τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἀλλὰ σταματᾷ, ἐάν σταματήσῃ καὶ ὁ ἀντικρὺ αὐτοῦ ἱστᾶμενος ὑπνωτιστής. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀποδείκνυσι βεβαίως ὅτι ἡ συνείδησις, ἡ βούλησις καὶ ἡ διάνοια διατηροῦνται μὲν διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου δρῶντος ἡμισφαιρίου, ἀλλὰ καταφανεῶς ἡ δύναμις των ἡ φυσιολογικὴ διατελεῖ ἱκανῶς ἡλαττωμένη. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ γνώμη ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοῦ Κυρίου Chambard, ἀλλ' ὁ Κύριος Montpallier τὰ ἀντίθετα φρονῶν, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἐγρηγορὸς ἡμισφαίριον, διατηρεῖ, ἂν οὐχὶ μεγαλειτέραν, τοῦλάχιστον ἴσην τὴν δρᾶσιν πρὸς τὸ ὑπνωτισθῆναι, τούτεῦθεν δὲ παραδέχεται ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν δύο ἡμισφαιρίων δὲν εἶναι σχετικὴ, ἀλλ' ἀπόλυτος· ὁμολογῶμεν ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ὀρθότερα γνώμη θεωρεῖται ἡ τοῦ Κυρίου Chambard, διότι εὐκόλως δύναται νὰ εἰκάζῃ τις ὅτι ἡ μετὰ συνειδήσεως νόησις τελειότερα πρέπει νὰ εἶναι, ὅταν καὶ τὰ δύο ἐργάζωνται ἡμισφαίρια. Ἀλλ' ἐγὼ ἐνταῦθα δὲν ἔχω, ὡς ἐκ τοῦ ἰδίου μου σκοποῦ, τὸ καθῆκον νὰ κρίνω καὶ ἀποφασίσω τὰ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν φυσιολογικῶν γνωμῶν τῶν δύο εἰρημένων ἐπιστημόνων. Ὅτι μ' ἐνδιαφέρει ἰδίως εἶναι ὅτι ἀμφοτέρωι συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δύο ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων, καὶ εἰσὶν ἐπομένως σύμφωνοι μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζω ὑπόθεσιν. Ἀλλοτε συμβαίνουν κατὰ τὸν ὑπνωτισμὸν ψυχολογικὰ τινα φαινόμενα τῶ ὄντι περιεργότατα. Οὕτως ἀπὸ τοῦ

1878 ἤδη ὁ Κύριος Descourtis κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχη τὴν ἡμιληθαργίαν μετὰ τῆς καταληψίας. Ἐὰν π.χ. μετὰ τὴν πλήρη ληθαργίαν ἀνοίξωμεν τὰ βλέφαρα τοῦ ἐνὸς τῶν ὀφθαλμῶν, ὥστε νὰ προσπίπτωσιν εἰς αὐτὸν αἱ φωτιστικαὶ ἀκτῖνες, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν εὐθὺς ἀμέσως τὴν ἡμιληθαργίαν μετὰ τῆς ἡμικαταληψίας. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν μετὰ τὴν καταληψίαν νὰ ἐπιτύχωμεν ταυτοχρόνως καὶ τὴν ἡμιληθαργίαν, τότε καταδιβάζομεν τὸ ἐν τῶν βλεφάρων καὶ πάραυτα ἐπιτυγχάνομεν τοῦ σκοποῦ.

Ἄλλοτε πλησιάζοντες ὠρολόγιον εἰς τὸ δεξιὸν οὗς ὑστερικῆς, ἐπιδεκτικῆς ὑπνωτισμοῦ, ἐπιτυγχάνομεν τὴν ἡμικαταληψίαν πρὸς τὸ δεξιὸν ἥμισυ καὶ τὴν ἡμιληθαργίαν πρὸς τὸ ἀριστερόν. Ἐὰν δὲ πλησιάσωμεν τὸ ὠρολόγιον πρὸς τὸ ἀριστερόν οὗς, παράγομεν τὰ αὐτά, ἀλλ' εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος φαινόμενα. Δυνάμεθα ἐπίσης διὰ τῆς εἰσπνοῆς αἰθέρος ἀφ' ἐνὸς μόνου μυκτῆρος νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἡμιληθαργίαν τοῦ μέρους τοῦ πρὸς τὸν μυκτῆρα. Δύο ἄλλοτε ὠρολόγια τιθέμενα ἀνὰ ἓν εἰς ἑκάτερον τῶν ὠτων, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν δύο μυκτῆρων εἰσπνοὴ αἰθέρος, γεννῶσι γενικὴν καταληψίαν. Ἐὰν δὲ εἰς καταληπτικὴν τινα, λέγει ὁ Κύριος Richet παραδώσωμεν τὸ ἐργόχειρόν της, αὕτη ἀρχίζει μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτηδειότητος νὰ ἐργάζεται, ἀλλ' ἂν τῇ κλείσωμεν τὸν ἓνα τῶν ὀφθαλμῶν, τότε ἡ πρὸς τὸν κλεισθέντα ὀφθαλμὸν χεὶρ καταπίπτει ἀδρανῆς, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἐξακολουθεῖ ἀσκόπως νὰ ἐργάζεται μόνη.

Εἰς ἄλλας περιστάσεις ἀποβαίνει δυνατὸς ὁ ἀμφίπλευρος καὶ ὁμοιοβάθμιος ὑπνωτισμός, ἀλλ' ἐκδηλοῦται διάφορος εἰς ἑκάτερον ἡμισφαίριον· διότι διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς μυικῆς αἰσθήσεως, δύναται τις κατὰ τὸ στάδιον τῆς καταληψίας νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς ἑκάτερον ἡμισφαίριον διαφόρους ἐντυπώσεις. Οὕτω λ. χ. διὰ τῶν συνή-

θων διὰ τοῦ ὑπνωτισμοῦ μεθόδων ἐπιτυγχανομένης τῆς καταληψίας, ὁ ὑπνωτίζων λαμβάνει τοὺς τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δακτύλους τῆς ὑπνωτισθείσης καὶ τοὺς θέτει ἐπὶ τοῦ ἑαυτῆς στόματος, δίδων εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ὁμωνύμου ἡμίσεος τὴν θέσιν, ἣν λαμβάνει αὕτη ὅταν πρόκηται ν' ἀποστείλῃ μακρὰν φίλημα. Ἡ ὑπνωτισθεῖσα πάραυτα ἐξακολουθεῖ τὴν δοθεῖσαν τῇ χειρὶ αὐτῆς κίνησιν, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸν ἡμισυ τοῦ ἑαυτῆς προσώπου μειδιᾷ χαριέντως. Ἐάν, ἐξακολουθούσης τῆς εἰρημένης κινήσεως τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, δοθῇ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ἡ στάσις, ἣν λαμβάνει αὕτη ἀπωθοῦσα μετὰ φρίκης ἢ ἀποστροφῆς ἀντικείμενόν τι, τότε τὸ δεξιὸν ἡμισυ τοῦ προσώπου λαμβάνει τὴν ἔκφρασιν τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀποστροφῆς. Εἰς παρομοίαν περίπτωσιν ἡ φυσιογνωμία τοῦ προσώπου, μειδιῶντος δεξιόθεν, καὶ συρρικνουμένου ἀριστερόθεν, ἐκφράζει συγχρόνως δύο αἰσθήματα ταυτοχρόνως ἀντίθετα καὶ ἀφιλονεικῆτως τούντεῦθεν συνηγοροῦντα ὑπὲρ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ δυσασμοῦ. (Dumontpallier et Berillon.)

— Τί ἐξάγεται ἐκ τῶν εἰρημένων;

— Βεβαίως οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι ἐκάτερον τῶν ἡμισφαίριων διατίθεται πρὸς δρᾶσιν διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς τῶν μυῶν διεγέρσεως, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ἀντίληψις ἐκατέρου ἡμίσεος ἐκδηλοῦται διὰ τῶν μυικῶν συστολῶν τοῦ προσώπου, μειδιῶντος ἐξ ἑνὸς μέρους καὶ φρίσσοντος ἐκ τοῦ ἑτέρου. Οὕτως ἐκάτερον ἡμισφαίριον λειτουργεῖ διεγερόμενον χωριστὰ διὰ τῶν μυῶν, οἵτινες ἀντανакλαστικῶς δρῶσι καὶ ἀνεξαρτήτως.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ τελευταίας τινὰς ἀποδείξεις, καὶ ταύτας ἵνα μὴ μείνῃ ἀμφιβολία τις.

Ἐν τῇ ὑπνοβασίᾳ ἀποβαίνει δυνατόν τὸ ὑπνωτίζοντι νὰ ἐγείρῃ ἰνδάλματτα (illusions) καὶ παραισθήσεις ταυ-

τοχρόνους καὶ ἀμφιπλεύρους, ἀλλὰ διαφόρου χαρακτῆρος ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἡμισφαιρίων. Ἐὰν π. χ. ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς γλώσσης παρὰ ὑστερικῇ ὑπνοβάτιδι ἐνσταλάζωμεν σταγόνας τινὰς ὕδατος καὶ ὑποβάλωμεν αὐτῇ ὅτι αἱ ἐπὶ τῆς γλώσσης σταγόνες δὲν εἶναι ἢ πνευματῶδές τι ποτόν, ὡς ρούμιον, θέλομεν ἰδεῖ τὴν ὑπνοβάτιδα μορφάζουσιν ἐξ ἀηδίας, ἀλλ' ἂν ἐπὶ τὰ δεξιὰ τῆς γλώσσης ἐνσταλάζωμεν ὁμοίως σταγόνας ὕδατος καὶ βεβαιώσωμεν τὴν ὑπνώττουσαν ὅτι τῇ ἐνσταλάζομεν σεράπιον, τότε βλέπομεν ὅτι ἡ γυνὴ διατίθεται εὐαρέστως, ὥσει εὐφραينوμένη ἐπὶ τῇ τοῦ σεραπίου ἡδύτητι. Ἡ διπλῇ αὕτῃ ἀπάτῃ παρετηρήθη ὅτι παρατείνεται ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ ὑπνοβάτις διαπορεῖ καὶ ἐξεγείρεται ἐπὶ τῷ γεγονότι τῆς ταυτοχρόνου διπλῆς, ἀλλὰ διαφόρου αἰσθήσεως. Ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τῆς γεύσεως, τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς ὀσφρήσεως συμβαίνει ὡς καὶ τῆς ἀκοῆς, περὶ ἧς ἐπάναγκες εἶναι, φαίνεται μοι, ν' ἀναφέρω ἐν πλεῖστον ὅσον καὶ περίεργον καὶ πειστικὸν γεγονός.

Παρά τινι ὑστερικῇ ὑπνοβάτιδι κλείομεν τὸ δεξιὸν οὖς καὶ πλησιάζοντες πρὸς τὸ ἀριστερὸν περιγράφομεν μετὰ ζωνῶν ἐκφράσεων τὰς χάριτας εὐαρέστου καὶ χαριέσεως τινὸς ἐξοχῆς. Ἡ ὑπνοβάτις καταγοητεύεται, ἀκούουσα τὰ περὶ τῆς ἐξοχικῆς ταύτης καλλονῆς. Ἄν ἤδη, ἐξακολουθούσης τῆς ὡς ἀνωτέρω, ἐντυπώσεως, ἀποφράζωμεν τὸ δεξιὸν οὖς καὶ ἀρξώμεθα τῆς διηγήσεως λυπηρᾶς ἀνθρωποσφαγῆς, τότε βλέπομεν τὴν ὑπνοβάτιδα καταλαμβανομένην ὑπὸ φρίκης δεξιόθεν, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸν πρόσωπον ἐκφράζει τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν τῷ ἐμπνέει ὁ ἐξακολουθῶν ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως ἐγκεφάλου ἐντοπισμὸς τῆς χαριέσεως ἀγροτικῆς ἐξοχῆς. Οὕτως ἔχομεν ἐν ἡμισφαίριον χαῖρὸν καὶ ἀγαλλόμενον, καὶ ἄλλο ἐκπλησσομένον καὶ θρηνοῦν (Berillon).

Εὐρίσκομαι ἤδη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσθέσω, πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς ὑποθέσεώς μου, ὅτι τὰ ἰνδάλματα καὶ αἱ παραισθήσεις τοῦ ὑπνωτισμοῦ ἐπιμένουσιν ἀναλλοίωτα καὶ μετὰ χρόνον τινὰ ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ ὑπνωτισμοῦ ἐξεγέρσεως καὶ δύναται τις πάνυ εὐκόλως διὰ τῆς φωτογραφίας νὰ ἐπιτύχῃ εἰλικρινῇ τὴν εἰκόνα τοῦ προσώπου, οὐ μόνον διαφέρουσιν κατὰ τὰ δύο ἡμίση αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζουσιν ἑκτροπον μίγμα χαρᾶς ἢ λύπης ἐκατέρωθεν, ἐπιτῆδειον εἰς ἐξέγερσιν γέλωτος παρὰ τοῖς πέριξ, ὅσῳ καὶ θαυμασμοῦ.

Μετὰ τὰ εἰρημένα, ἅτινα κρίνω ἱκανά τε καὶ ἐπιτήδεια πρὸς τὸν ὃν προεθέμην σκοπόν, δύναμαι πάνυ ἀνατομικῶς, φυσιολογικῶς καὶ ψυχολογικῶς νὰ καταλήξω εἰς τὸ συμπέρασμα καθ' ὃ α) ἡ ψυχικὴ δράσις τοῦ ἐνὸς τῶν ἡμισφαίριων δυνατόν εἶναι νὰ ἐκμηδενίζεται, ἄνευ καταστροφῆς τῆς τοῦ ἐγὼ συνειδήσεως καὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων. β) Τὰ δύο ἡμισφαίρια δύνανται ταυτοχρόνως νὰ λειτουργῶσιν, ἀλλὰ κατὰ διάφορον βαθμὸν δράσεως, ὡς δύνανται καὶ ἐν ἴσῃ δράσει νὰ ὦσι ταυτοχρόνως ἡ ἔδρα ψυχικῶν ἐκδηλώσεων διαφόρου φύσεως καὶ χαρακτῆρος.

Τὸ συμπέρασμά μου τοῦτο, ἐπιστημονικὸν ὅλως καὶ ἐντελῶς λογικόν, ἐκφραζόμενον δι' ἀπλῆς ἐκφράσεως καὶ ἐπομένως καταληπτῆς τοῖς πᾶσιν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου, διπλοῦς ἀνατομικῶς, παρουσιάζει εἰς τὰς λειτουργίας του ἑκάτερον ἡμισφαίριον τέλειον ὄργανον, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἄλλου λειτουργοῦν καὶ φυσιολογικῶς καὶ ψυχολογικῶς.

*Ἦδη εὐκόλως ἔρχεται ὡς συμπέρασμα τῆς ὡς ἀνωτέρω φύσεως τοῦ ἐγκεφάλου, ὀργάνου ὄντος τῆς ψυχῆς, ἡ ἐρώτησις :

«Ἀφοῦ δύο ἐγκεφάλους ἀνεξαρτήτως λειτουργοῦντας

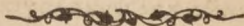
ἔχομεν ζῶντες, μίαν ἢ δύο ψυχὰς ἔχομεν ἀποθνήσκοντες ὡς ὕλη ἐνταῦθα, καὶ ἀναβιοῦντες μετὰ θάνατον, ὡς αἰώνια καὶ ἄφθαρτα ὄντα»;

Φαντάσθητι, ἀναγνώστα, ὅποια θὰ κατελάμβανε τὴν ἀνθρωπότητα μελλοντικὴ ἐλπίς, ἐὰν ἐπιστημονικῶς κατεπαίθετο αὕτη ὅτι ἀνδρόγυνον ψυχῆς μετὰ θάνατον ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ φθίνοντος σώματός μας, ὡς ἀπὸ δεσμωτηρίου καὶ ἀφίπτατο ἀνὰ τὸ ἄπειρον, διαρκῶς καταθαυμάζον τὴν ἁρμονίαν τῶν ἐν τῷ ἀπείρῳ κόσμων, ἐσαεὶ τελειοποιούμενον διὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἀναπτύξεως καὶ αἰωνίως βαῖνον διὰ τῆς ἀθανασίας πρὸς τὸ κέντρον ἐκεῖνο τοῦ σύμπαντος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ὁ θρόνος τοῦ Ὑψίστου, ἀφ' οὗ ἀπορρέει καὶ πρὸς ὃν σπεύδει ἵνα πλησιάσῃ ἅπασα ἡ δημιουργία κατὰ τὸν πολὺν Lamennais, χωρὶς νὰ δύναται νὰ φθάσῃ ποτέ. Ἐγὼ καταγοητεύομαι ἐνώπιον τοιαύτης ποιητικῆς τῷ ὄντι ἐλπίδος, καὶ διὰ τοῦτο ζητῶ τὴν γνώμην τῶν σοφῶν, τὴν μόνην ἐπιτηδεῖαν πρὸς ἄρσιν τῶν δισταγμῶν μου.

Ἐν Αἰγίῳ, τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1887.

ΑΡΓΥΡΙΟΣ Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἱατρός.

ΟΙ ΗΤΤΗΜΕΝΟΙ

Η

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΣΤΕΝΑΓΜΟΣ ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΤΑΝΟΥ

I

ΧΘΕΣ ἤμην βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ σήμερον οὐδὲ ἐν χωρίον της μοι ἀνήκει.

Χθὲς εἶχον πόλεις καὶ μέγαρα καὶ σήμερον οὐδὲν ἐξ αὐτῶν μοι ὑπολείπεται πλέον.

Ὑπῆκοι καὶ θεράποντες ἴσταντο ἐνώπιόν μου καὶ τώρα οὐδὲ φρουρίου κρύσση μοι ἀπομένει.

Κατηραμένη ἡ ὥρα, κατηραμένη ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐγεννήθην, καὶ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐκληρονόμησα τὸ μέγα τοῦτο κράτος, ἀφοῦ ἐπέπρωτο νὰ ἀπολέσω αὐτὸ ἐν μιᾷ στιγμῇ !

Διὰ τί, ὦ θάνατε, ἴστασαι ἀδιάφορος ! Διὰ τί ἀποκνεῖς ἐκ τοῦ ἀθλίου τούτου σώματος νὰ ἀποσπάσης τὴν ψυχὴν μου, ἀφοῦ θά σοι ὀφείλω χάριτας διὰ τοῦτο ! »

Οὕτω φυγὰς καὶ ἀνέστιος μετὰ τὴν ἐν Χέρες δελεᾶ Φροντέρα ἀπαισίαν μάχην καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐγκαταλελειμμένος ἐθρήνει ὁ τελευταῖος τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Γότθων βασιλεὺς, ἀπὸ τινος κορυφῆς τῶν ὀρέων θεώμενος τὴν αἱματοβαφῇ κοιλάδα, ἐνῶ δάκρυα θερμὰ ἔρρεον ἐκ τῶν ὀμμάτων του.

Ἦτο — λέγει τὸ περισωθὲν δημῶδες ᾄσμα — οἰκ-

τὸς τὴν ὄψιν καὶ τὴν περιβολήν, μόλις ἀναπνέων ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς δίψης· καθήμαγμένος δὲ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐφαίνετο ἐρυθρότερος πεφυρακτωμένου δαυλοῦ. Ὁ διὰ πολυτίμων λίθων πεποικιλμένος θώραξ του μόλις συνείχετο πλέον διαρραγείς, τὸ ξίφος του ἐκ τῶν κτυπημάτων ὅσα ὑπέστη μετεβλήθη εἰς πρίονα καὶ τὸ πεπιεσμένον κράνος του ἐνεπήγνυτο εἰς τὴν κεφαλὴν του. Οὗτος δὲ ἀνεζήτει ἔτι διὰ τῶν ὁμμάτων τοὺς στρατηγούς του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐφαίνετο πλέον, ἐνῷ οἱ στρατιῶται τοῦ ἐχθροῦ κατεπάτουν ὑπὸ τοὺς πόδας των τὰς ἐγκαταλειφθείσας σημαίας.

Ἡ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γαδαλέτου ἡ ποταμοῦ τῆς Λήθης ἐν Χέρες φονικὴ μάχη συνεκροτήθη τὴν 11 Νοεμβρίου 712. Καὶ ἦσαν δεκακισχίλιοι μόνοι οἱ ἐκ τῆς γείτονος Ἀφρικῆς ἐπελθόντες, ἐνῷ οἱ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ροδρίγου ἀνήρχοντο εἰς εἴκοσι μυριάδας. Ἀλλὰ δάκτυλος Θεοῦ — λέγουσιν οἱ χρονογράφοι — ὠδήγει τοὺς ἐπερχομένους, οἵτινες ἀπεστέλλοντο ἐκτελεσταὶ τῶν ἀπορρήτων βουλῶν του καὶ τιμωροὶ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ κυριαρχούσης φυλῆς. Τοιαύτην ἐντολὴν εἶχον ἄλλοτε καὶ αὐτοὶ οἱ Γότθοι, οἱ ἀπὸ τοῦ βορρᾶ κατὰκλύσαντες τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ Βάνδαλοι καὶ Οὐννοι, ὧν ἡγεῖτο ὁ κατ' ἐξοχὴν μάστιξ τοῦ Θεοῦ ἐπικληθεὶς Ἀττίλας — νὰ καταστρέψωσι διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν ὀργιζούσαν Ρώμην. Καὶ νῦν δὲ οἱ στρατοὶ τοῦ Μουζᾶ δὲν θὰ ἀπετόλμων νὰ διαπλεύσωσι τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν ἐὰν μὴ ἦτο γεγραμμένον ἄνωθεν.

Πολλὰ σημεῖα καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς προανήγγελλον τὴν μέλλουσαν συμφορὰν. Ἀλλ' ὁ ἄφρων βασιλεὺς Ροδρίγος ἐπετάχυνε τὴν πτῶσιν τῆς δυναστείας αὐτοῦ.

Ὑπῆρχε, λέγει ἡ παράδοσις, μαγικὸν ἀνάκτορον ἐν

Τολέδω, οὔτινος αἱ πύλαι ἀπὸ ἐνιαυτῶν πολλῶν ἔμενον κεκλεισμένοι, χρησμός δὲ παλαιὸς προέλεγεν ὅτι ἐάν ποτε παραβιασθῶσιν ἀπόλλυται καὶ τὸ κράτος τῶν Γότθων. Ὁ Ροδρίγος περιεφρόνησε τὸν χρησμὸν καὶ χαλάσας τὰ κλεῖθρα εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ μεγάρου, πιστεύων ὅτι ἐκρύπτοντο ἐκεῖ χρυσὸς καὶ ἀδάμαντες. Ἐθραυσε τὸ ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν του ἐγκεκλεισμένον σιδηροῦν κιβώτιον· ἀλλ' ἀντὶ θησαυροῦ, εὔρε πολύτιμον ὁθόνην, ἐφ' ἧς ἦσαν ἐζωγραφημένοι παράδοξοι τὴν μορφήν ἀνδρες καὶ ὑπὸ τὴν εἰκόνα ἐπιγραφὴν λέγουσαν ὅτι «ὑπὸ τοιούτων ἡμέραν τινὰ θὰ μεταβληθῇ εἰς ἐρείπια ἡ Ἰσπανία».

Οἱ παράδοξοι οὗτοι τὴν περιβολὴν καὶ τὴν ὄψιν ἦσαν τὰ τέκνα τῆς Ἑμενῆς καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἦσαν οἱ Ἀραβες καὶ οἱ νεοφώτιστοι Μαυριτανοί. Ὁ ἐν ὀνόματι τῶν καλιφῶν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τοῦ Βαγδατίου διοικῶν τὴν Μαυριτανίαν καὶ μέγας ἀστρολόγος Μουζᾶς ἀνέγνω εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὸ αἶσιον μέλλον καὶ κατὰ συμβουλὴν σοφοῦ γέροντος ἀνεζήτηε τὸν πελώριον τὸ ἀνάστημα καὶ ἡλιοκαῆ τὴν μορφήν, ἀλλὰ σκελετώδῃ καὶ παραβλῶπα, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ μέγα ἔργον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Ταρὶκ ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τοῦ Προφήτου ἐπὶ τῶν γοτθικῶν πύργων τῆς ἐναντι χώρας.

Οἱ Ἰσπανοὶ διατείνονται ὅτι αἰτία τῆς συμφορᾶς ἦτο ὁ ἀνόσιος ἔρως τοῦ Ροδρίγου πρὸς τὴν κόρην τοῦ κόμητος Ἰουλιανοῦ, ὅστις διὰ τοῦτο ἐκδικούμενος ὠδήγησε τοὺς Μουσουλμάνους εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἰς ὃν ἐπέλαχεν ἡ ἐσχάτη τῶν συμφορῶν ἦτο ὁ ἄρα γε καὶ ὁ μόνος ἔνοχος ;

II

Ἡ ἱστορία μετὰ φρίκης μνημονεύει τῆς φοβερᾶς νυκτὸς τῆς 12 Αὐγούστου 410 μ. Χ. Κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ ἀπὸ τοῦ βορρᾶ μετανάσται εἰσῆλθον νικηταὶ εἰς τὴν κοσμοκράτειραν Ρώμην. Ὁ Ἀλαρίχος δὲν ἐφοβήθη τὰς ἀπειλὰς τῆς ρωμαϊκῆς Συγκλήτου, οὐδὲ τοὺς μισθοφόρους τοῦ Ὀνωρίου. Καὶ εἰσῆλθε φέρων τὸν σίδηρον καὶ τὸ πῦρ. Μόνοι δὲ οἱ καταφυγόντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου ἠξιώθησαν τότε χάριτος ὑπ' αὐτοῦ.

Ἀλλ' εἰς τὰ ἀπειράριθμα ἐκεῖνα στίφη, ἅτινα ὡς σμήνη ἀκρίδων ἐνέσκηψαν, δὲν ἤρκει ἡ Ἰταλία μόνη. Μετ' ὀλίγον εἰσέβησαν εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν Ἰβηρικὴν Χερσόνησον. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκείνη ἐπαρχία ὑπετάγη εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλαρίχου, οἱ δὲ προηγηθέντες Σουηβοί, Βανδῆλοι καὶ Ἀλανοὶ ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῶν ὁμοφύλων Γότθων.

Πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου των ἦτο ἐν ἀρχῇ ἡ Σηβίλλα· εἶτα δὲ τὸ Τολέδον. Ἀπὸ Εὐρίχου τοῦ πρώτου ἐν Ἰσπανίᾳ βασιλέως των μέχρι Ροδρίγου, ἐφ' οὗ κατελύθη ἡ γοτθικὴ κυριαρχία εἴκοσι καὶ ἑξ ἡγεμόνες ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Τολέδου. Τῶν πλείστων ἄγνοεῖται ἡ ἱστορία, τῶν δ' ὑπολειπομένων, πλὴν δύο ἢ τριῶν, εἶθε νὰ ἐλησμονεῖτο ἐσαεὶ! Τὸ 587 οἱ Γότθοι οἵτινες ἦσαν ἀρειανοὶ ἐγένοντο ὀρθόδοξοι, τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ρεκαρίδου δημοσίᾳ ἀπαρνηθέντος τὸ ἀρχαῖον δόγμα. Ἀλλὰ δὲν ἤρκει τὸ νέον βάπτισμα νὰ ἐδραιώσῃ τὸ ἐκ θεμελίων σειόμενον Κράτος. Ἐριδὲς δὲ καὶ ἐπιβουλὰι ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Τολέδου ἐπετάχυνον τὴν πτῶσιν.

Ἐπὶ τοῦ γοτθικοῦ θρόνου ἐκάθητο ὁ Βάμβας τὸ ἔτος 675, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ πρώτη τῶν Ἀράβων ἐπιδρομὴ.

Οὗτοι ἐκτελεσται τῆς πολιτικῆς διαθήκης τοῦ Προφήτου των μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μαυριτανίας, ἔστρεψαν τὰ ὄμματα πρὸς τὴν ἑναντι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης χερσονήσον. Οἱ ἀρχηγοὶ ὑποδαυλίζοντες τὴν πλεονεξίαν των διηγοῦντο μὴ θῶδη περὶ τῆς χώρας ταύτης. Ἔλεγον ὅτι ὑπὸ τὸ σειόμενον ἔδαφός της ἐκρύπτοντο ἀνεξάντλητα μεταλλεῖα χρυσοῦ, ὅτι ὁ οὐρανός της ἦτο γλαυκότερος τοῦ οὐρανοῦ τῆς Συρίας, τὰ ἄνθη της ὠραιότερα τῶν ἀνθέων τῆς Ἰνδικῆς καὶ οἱ καρποὶ της ἀφθονώτεροι καὶ μᾶλλον εὖοσμοι ἐκείνων τῆς Αἰγύπτου. Καὶ πάντες ἀνέμενον τὸ σύνθημα ἐκ Δαμασκοῦ ἵνα διαπλεύσωσι τὸ στενόν. Τὸ σύνθημα μετ' ὀλίγον ἐγένετο καὶ Ἀραβες καὶ Μαυριτανοὶ ἡνωμένοι, ἀφοῦ οἱ τελευταῖοι ἀνεγνώρισαν τὸν μέγαν Προφήτην, ἐξαρτίσαντες στόλον ἐληίζοντο δίκην πειρατῶν τὰ παράλια τῆς χερσονήσου. Οἱ Γότθοι ἀντεπεξῆλθον μετὰ στόλου καὶ ἐνίκησαν τότε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἀλλ' οὗτοι ἐπανῆλθον ἰσχυρώτεροι μετέπειτα. Ἐνῷ δὲ ὁ ἐχθρὸς ἦτο ἐπὶ θύραις, ἐν Τολέδῳ ὁ Βάμβας ἐδηλητηριάζετο ὑπὸ τοῦ Ἑρβίχου, ὁ Ἑρβιχος ἐξεθρονίζετο ὑπὸ τοῦ Ἑγίκα καὶ τὸ ἔγκλημα διεδέχετο τὸ ἔγκλημα ἐν τῇ ἐξηχρειωμένῃ ἐκείνῃ αὐλῇ.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν οἱ ἐπιρρίπτοντες πᾶσαν τὴν εὐθύνην ἐπὶ τοῦ προτελευταίου βασιλέως Βιτίτσα, ὃν περιγράφουσι ὡς ἔκδοτον εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ τυραννικώτερον πάντων. Οἱ κληρικοὶ ἰδίως ἱστοριογράφοι παρέδιδον εἰς τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα τὴν μνήμην του διότι κατήργησε τὰς συνόδους των καὶ ἐζήτει νὰ ἐπιβάλη εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς τὸν γάμον.

Βασιλεύοντος τοῦ Ροδρίγου ἐπεφάνη τὸ δεύτερον ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς τοῦ Μουζᾶ. Ἦγετο δεκακισχιλίων μόνον ἀνδρῶν, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς τῶν Γόθων ἀντεπεξῆλθε

μετὰ δεκάκισ πολυαριθμοτέρου στρατοῦ. Τοὺς ὀλίγους ἐνέπνεε τὸ θάρρος καὶ ἡ πίστις· οἱ πολλοὶ οὐδεμίαν εἶχον εἰς ἐαυτοὺς πεποίθησιν. Καὶ οἱ ὀλίγοι ἐνίκησαν τοὺς πολλούς. Ὁ βασιλεὺς τῶν Γόθων ὦφθη παρελύνων ἐπὶ ἄρματος ἐξ ὅστοῦ ἐλέφαντος συρομένου ὑπὸ λευκῶν ἡμιόνων, περιβεβλημένος τὸ ἐκ μαργαριτῶν κεκοσμημένον στέμμα του καὶ δημηγορῶν πρὸς τὰ πλήθη. Ἀλλ' ἡγνόμεν, τὴν προδοσίαν τοῦ Δὸν Ὀππα. Ἡγωνίσθη λέγουσιν ὡς ἥρως ἀλλ' ἡ ἥττα τῶν Γόθων ἦτο ἄνωθεν γεγραμμένη. Ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ τῆς Λήθης εὐρέθη ὁ ἵππος, ὁ μανδύας καὶ μετὰ τοῦ στέμματος τὰ ἄδαμαντοκόσμητα ὑποδήματα τοῦ ἀτυχοῦς ἡγεμόνος. Οὗτος ὅμως οὐδαμοῦ ἐφάνη πλέον. Τινὲς διατείνονται ὅτι ἐπνίγη εἰς τὸ ὕδωρ τῆς Λήθης, τινὲς δὲ ὅτι ἀπέθανε φυγὰς ἐν Πορτογαλίᾳ!

Οἱ νικηταί, κύριοι τῆς χερσονήσου, ἔδρυσαν ἀνεξάρτητον ἐν Ἰσπανίᾳ καλιφείαν καὶ ἡ Σηβίλλη ἐν ἀρχῇ, εἶτα ἡ Κορδούη ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ νέου τούτου μουσουλμανικοῦ κράτους. Οἱ ἡττημένοι, ὅσοι περιεσώθησαν, ἀπεχώρησαν τότε μετὰ τοῦ Πελάγου εἰς τὰ ὄρη τῶν Ἀστουριῶν καὶ ἔδρυσαν ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἰσπανικὸν βασίλειον.

III

Μετὰ 779 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν Χέρες δελὰ Φροντέρᾳ μάχης ἕτερος ἡγεμὼν φυγὰς ὡς ὁ Ροδρίγος καὶ ὡς ἐκεῖνος ἡττημένος ἐθρῆναι ὁμοίως τὴν πτῶσιν του, ἀπὸ κορυφῆς τινος ἀποτείνων τὸ ὕστατον χαῖρε πρὸς τὴν τέως πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του, ἧς τὰς κλεῖδας παρέδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Καστίλλης.

Ἦτο Ζακίρ ὁ τελευταῖος Μαυριτανὸς τῆς Γρενάδης ἡγεμών, Ζακίρ ὁ ὑπερήφανος, ὅστις βαρυαλγῆς ἴστατο θεώμενος ἐπὶ τῆς κοιλάδος κυματίζουσιν ὑπερηφάνως τὴν σημαίαν Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ, ἥτις μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ ὑψωθῇ ἐπὶ τοῦ πύργου τῆς Ἀλάμβρας.

— Κλαῦσον ὡς γυνὴ εἶπεν αὐτῷ ὁ μόνος ἐν τῇ ἐξορίᾳ σύντροφός του Ζοράγιας ἀφοῦ δὲν ἔσχες τὸ θάρρος νὰ ἀποθάνῃς ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ τῆς ἰδίας χώρας!

Ὁ λόγος οὗτος ἦτο ὁ ἐπιτάφιος τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ μουσουλμανικῆς κυριαρχίας καὶ οἱ Ἰσπανοὶ δεικνύουσιν ἔτι τὸ βουνὸν ἐφ' οὗ ἔστη ὁ Ζακίρ καὶ τὴν κορυφήν, ἥτις ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκλήθη ὁ *Τελευταῖος Στεναγμὸς τοῦ Μαυριταροῦ* - *El ultimo suspiro del Moro*.

IV

Ἡ ἱστορία τῶν ἐκεῖθεν τῶν Πυρηναίων Σαρακηνῶν εἰς δύο κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων δύνανται νὰ διαιρεθῇ περιόδους.

Ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἡ πρωτεύουσα φυλὴ ἦσαν οἱ Ἀραβες. Ἀπὸ τοῦ 1031 ἡ κυριαρχία περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀλμοραβιδῶν τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ Μαυριτανοί, οἵτινες ἦλθον ὡς ἐπίκουροι τῶν Ἀράβων ἐγένοντο οἱ ἀληθεῖς κύριοι τῆς χώρας. Ἡ καλιφεία τῆς Κορδούης ἤδη καταργεῖται διὰ τὴν φιλοδοξίαν ἐνὸς βεζύρου ἀξιούντος νὰ διαδεχθῇ τὸν καλίφην. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν στασιάζουσι καὶ δέκα ἀνεξάρτητα κρατίδια, ἀναδύουσιν ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Μουσουλμάνοι διασπῶνται, οἱ χριστιανοὶ συσπειροῦνται. Τὰ ἰσπανικὰ βασιλεία τῆς Λεῶνος, τῆς Ναβάρρας καὶ Ἀρραγῶνος συνενοῦνται τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο μετὰ τοῦ πρωταγωνιστοῦντος βασιλείου τῆς Καστίλλης, καὶ μετ' ἄλλεπαλλήλους ἀγῶνας

ἡ Κορδούη, τὸ Τολέδον, ἡ Βαλεντία περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν Ἰσπανῶν, ὑπολείπεται δὲ ἔσχατον προπύργιον τῆς κυριαρχίας τῶν Μαυριτανῶν, ἡ περιώνυμος Γρενάδη.

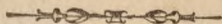
Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, οἱ κατ' ἐξοχὴν ἐπιλεγόμενοι Καθολικοί, ἦσαν προωρισμένοι νὰ συμπληρώσωσι τὸν μέγαν ἀγῶνα, ἐν ᾧ ἐδοξάσθη ὁ Σίδ. Τελεία νίκη ἔστεψεν ἐπὶ τέλους τὰ ἰσπανικὰ ὄπλα καὶ τὴν 25 Νοεμβρίου 1494 ὑπεγράφη ἡ περὶ παραδόσεως τῆς Γρενάδης συνθήκη. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔτι λήξῃ ἡ δίμηνος πρωθεσμία ὁ Ζακὶρ προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Φερδινάνδου κομίζων τὰς κλεῖδας τῆς πρωτευούσης του.

— Σοὶ ἀνήκομεν ἰσχυρὲ καὶ ἔνδοξε βασιλεῦ, — εἶπε κάμπτων τὸ γόνυ. — Τοιοῦτον ἦτο τὸ θέλημα τοῦ Ἀλλάχ. Νικητῆς ἤδη, ἔσο ἐπεικὴς ἐν τῷ θριάμβῳ σου καὶ γενναϊόφρων!

Ὁ Φερδινάνδος συνεχώρησε τφόντι τὸν Ζακὶρ καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ ἀπολεσθέντος θρόνου ἔδιδεν εἰς αὐτὸν μετὰ τῆς συγγνώμης καὶ γαΐας ἀπεράντους. Ἀλλ' ὁ Ζακὶρ δὲν ἤθελε πλέον νὰ ἐπανίδῃ τὸ ἀρχαῖον ἄστυ καὶ ἔφυγε μακρὰν εἰς τὰ ὄρη.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ περιλαλήτου ἐν Ἰσπανίᾳ Κράτους τῶν Ἀράβων!

Κ. Γ. ΞΕΝΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

Φίλε Είρηναϊε,

ΕΠΙΣΤΕΛΛΕΙΣ με ὅτι ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ τύπῳ ἐλέχθη ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἐξ Ἀργυροκάστρου τῆς Ἡπείρου κατήγετο. Ὁ γράψας τοῦτο πιθανῶς ἀνέγνω που ὅτι ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐγεννήθη ἐκ μητρὸς Ἀδαμαντίας τὸ γένος Γονέμη καὶ ὅ,τι οἱ Κερκυραῖοι Γονέμη ἕνεκα ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν Γαληνοτάτην Πολιτείαν τῶν Ἑνετῶν εἶχον λάβει παρὰ ταύτης εἰς ἀνταμοιβὴν μεγάλην ἔκτασιν γαιῶν ἐν Ἐξαμιλίῳ καὶ Βρύση τοῦ Βονθρωτοῦ, ὅπου καὶ ἔπαυλιν εἶχον καὶ παροικίαν μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ σατράπου Ἀλῆ τοῦ Τεπελέν ἐν ἔτει 1798. Ὡς ἐκ τούτου ἴσως θὰ ὑπέλαβεν ὅτι κατήγετο ἐκ θηλυγονίας ἐξ Ἡπείρου.

Ἄλλως περὶ Καποδιστρίου ἐλέχθησαν τόσα παράδοξα! . . . καὶ σοὶ τὸ ἀποδεικνύω ἀμέσως. Πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν εἶχε συσταθῇ ἐν Παρισίοις ἑταιρεία συγγραφέων, οἵτινες ἐπεχείρουν νὰ βιογραφήσουν ἀξιούς καὶ ἀναξιούς μνήμης ἀντὶ ἀδράς ἀμοιβῆς καταβαλλομένης ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ μέλλοντος νὰ βιογραφηθῇ.

Ἡ διευθυντὴς αὐτῆς μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου ἀπετάθη πρὸς τοὺς ἀδελφούς του προσφέρων τὰς ἐκδουλεύσεις τῆς ἥς προΐστατο ἐταιρείας ἀντὶ ὀρισμένου χρηματικοῦ ποσοῦ. Οἱ Καποδίστριαι δὲν ἀπήντησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Οὐχ ἦττον ἡ ἐταιρεία συνέγραψε τοῦ Κυβερνήτου τὴν βιογραφίαν ἀλλ' ἐνεθυμήθη τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Εἶχε παρακληθῆ οὗτος νὰ ζωγραφῇ τὸν ἐν Βατικανῷ Σίξιτον ναῖσκον (Capella Sistina) καὶ ἀπεποιεῖτο. Ὅπως δὲ τὸν καταπείσῃ ὁ πάπας Παῦλος ὁ Γ' μετέβη αὐτὸς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου μετὰ δέκα καρδιναλίων, ἐξ ὧν εἰς ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκεῖνος ἀπεποιεῖτο διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι δὲν ἦτο ζωγράφος, ἀλλ' ἀρχιτέκτων καὶ γλύπτης. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος προσέβλεψεν εἰς αὐτὸν ἀσκαρδαμυκτεὶ καὶ εἶτα ἀποταθεὶς πρὸς τὸν ποντίφικα καὶ προσκλινάμενος «Ἄγιε Πάτερ, τῷ εἶπεν, εἰμὶ εἰς τὰς διαταγὰς Σας». Καὶ ἐξετέλεσε τὰς τοιχογραφίας ἐκεῖνας, ὥς ἀπεθαύμασαν τρεῖς αἰῶνες καὶ αἵτινες διακοσμοῦσι τὸν προειρημένον ναῖσκον παριστάνουσιν τὴν φοβερὰν τῆς Κρίσεως ἡμέραν. Πλὴν μεταξὺ τῶν κολαζομένων ἀπεικόνισεν ὄνου ἔχοντα ὦτα, τὸν πορφυροσχῆμονα ἐκεῖνον τὸν εἰπόντα αὐτῷ ὅτι δὲν εἶναι ζωγράφος. Οὕτω καὶ ὁ παρισῆνος βιογράφος τοῦ Καποδιστρίου ἔγραψεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο κρεοπώλης. Ἐπανελάβε τὴν εἶδησιν ταύτην ἡ «Καθολικὴ Βιογραφία» τοῦ Michaud, ταύτην δ' ἀντέγραψαν ἀνεξετάστως ἄλλοι μεταγενέστεροι βιογράφοι.

Δὲν ἐρρήθη ὅτι καὶ ὁ Δημοσθένης ἦτο υἱὸς κεραμέως; Ἄλλ' ἂν ὁ μὲν κεραμέως, ὁ δὲ κρεοδαίτου ἦτο τυχὸν υἱός, μήπως ἐκ τούτου θὰ ἤλαττοῦτο ἡ ἀξία τῶν ἀνδρῶν τούτων; Τὸ ἐναντίον. Αἱ πράξεις καὶ οὐχὶ τὸ γένος ἐξαίρουσι τὸν ἄνθρωπον.

Βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Κυβερνήτου μετῴκησαν εἰς Κέρκυραν, ἐλθόντες ἀπὸ πολίχνης τινὸς τῆς Ἰστρίας, ἧς ἐτήρησαν τὸ ὄνομα ὡς οἰκογενειακόν· προσεγράφησαν μετὰ καιρὸν εἰς τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς νήσου καὶ ἐτιτλοφορήθησαν κόμητες ὑπὸ τε τοῦ βασιλέως τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας. Ὁ τίτλος τοῦ κόμητος ἀπονεμόμενος παρὰ τῆς Γαληνοτάτης Πολιτείας εἰς τοὺς ὑπηκόους ἦτο ἀπλῶς τιμητικὸς καὶ οὐχὶ χωροδοτικὸς. Ἦτο καὶ κληρονομικὸς· ὅσαι δὲ αἱ κεφαλαὶ τῶν διαδόχων τοσοῦτοι καὶ οἱ κόμητες. Εἶπον ὅτι τὸ Κράτος τῆς Ἑνετίας ἀπένειμε τὸν τίτλον εἰς τὸ ὑπήκοον. Οὐδεὶς εὐπατρίδης Ἑνετὸς εἶχε τίτλον.

Σημείωσον ὅτι αἱ παρώνυμον τοῦτο «Καποδίστριας» φέρουσαι πολλάκι ὑπάρχουσιν οἰκογένειαι ἐν Κερκύρᾳ ἀστών καὶ χωρικῶν, εὐγενῶν καὶ ἀγενῶν, τοῦ π. ὅμως τοῦ ὀνόματος ἐξολισθῆσαντος ἐπὶ τὸ ἀβρότερον εἰς β. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀνδρέας ὁ Μαρμαρᾶς, ὁ ἱστοριογράφος Κερκύρας, ἀπαριθμῶν 112 οἰκογενείας κερκυραίων εὐγενῶν συγκαταλέγει ἐν αὐταῖς τὴν τῶν *Καποδιστρίων* (*Cavodistria*) καὶ ὄχι *Καποδιστρίων*¹.

Ἀριστοκρατικώτατος τὸ φρόνημα ἦτο Ἀντώνιος Μαρίας ὁ Καποδίστριας καὶ πολλῶν τέκνων πατήρ, ὧν ὅμως ἡ πάτριος ἱστορία ἐκτὸς τοῦ αἰοιδίου Ἰωάννου δὲν ἔγραψεν ἐν ταῖς δέλτοις αὐτῆς εἰμὴ τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοτόκου Βιάρου καὶ τὸ τοῦ Αὐγουστίνου, πρὸς ὃν ἰδιαιτέραν ἔσχε στοργὴν ἡ γεννήτωρ. «Nous sommes portés à croire, λέγει ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετός, que cette grande sympathie tenait peut-être à la grande conformité qu' il dut remarquer dans le caractère opiniâtre et ambitieux de ce fils, comparé au sien, qui

¹ Andrea Marmora : Della Historia di Corfù, σελ. 312.

était ferme et hautain dans toute la force du terme d' Aristocrate»¹.

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ὑπὸ Βοναπάρτου καταλύσεως τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας τελευταῖος ἐν Ἑπτανήσῳ Γενικὸς Προνοητὴς τῆς Γαληνοτάτης ἐγένετο Κάρολος Αὐρήλιος ὁ Οὐίδμαν, ὁ Αὐγουστύλος τῶν ἐνετοκρατομένων Ἰονίων Νήσων, ὅστις διετέλει ἐν τοιαύτῃ ἀνεχεΐᾳ, ὥστε, ἀφοῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς δημοσίας διαχειρίσεως τῶν τιμαλφεστάτων αὐτοῦ τὰ μὲν ἐνεχυρίασε, τὰ δὲ ἐπώλησε, προσέδραμεν εἰς τὰς κοινότητας τῶν εἰρημένων νήσων ἐπικαλούμενος ἔλεος καὶ χρηματικὴν βοήθειαν πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, δι' οὓς καθ' ἑξάμηνον ἐχρειάζοντο περίπου 80,000 δουκάτων. Τότε (ἔτει 1796) συνεστάθη ἐπιτροπεία ἐν Κερκύρᾳ πρὸς ἔρπον χρημάτων ἧς προήδρευεν Ἀντώνιος-Μαρίας ὁ Καποδίστριας τὸ πρῶτον μνημονευόμενος ἐν τῇ πατρίῳ μας ἱστορίᾳ². Τὸ δεῦτερον δὲ μνημονεύεται ὅτε μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἐνετοκρατίας καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν δημοκρατομένων Γάλλων συνεστάθη ἡ Ἑπτάνησος Πολιτεία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας. Τότε (ἔτει 1800) αὐτὸς τε καὶ Γρηθενῆγος Συγοῦρος ὁ Δεσίλλας Ζακύνθιος ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως μετὰ τοῦ Διβανίου συνεννοηθῶσιν ὡς πρὸς τὸ παραδεκτὸν πολίτευμα καὶ συνέταξαν αὐθαιρέτως τὸ κληθὲν *Βυζαντινὸν Σύνταγμα*, οὗτινος αἱ ἀπερίσκεπτοι διατάξεις ἐξέκαυσαν τὰ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς μέσας τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπήνεγκον αἱματηρὸν ἐμφύλιον πόλεμον διαρκέσαντα μέχρις οὗ ἡ στιβαρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τῆς Ρωσίας χεὶρ διὰ τοῦ ἐν-

¹ Mémoires biographiques et historiques sur le Président de la Grèce, par André Papadopoulos Vréto. Paris 1837.

² Π. Χιώτου: Ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου, κεφ. 10. Ἐν Κερκύρᾳ 1863.

ταῦθα πληρεξουσίου Γεωργίου Μοκενίου, ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ἐψηφίσθη τὸ συμφωνότερον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐποχῆς σύνταγμα τοῦ 1803¹.

Α'

Ἰωάννης ὁ Καποδίστριας ἦγε τὸ πρῶτον πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὅτε ἡ τῶν Ἑνετῶν Πολιτεία εἶδε τὸ μόρσιμον ἥμαρ καὶ ἐξέπνευσε μᾶλλον ἐκ γήρατος ἢ ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ Κορσικανοῦ στρατηγοῦ. Ἐζήσεν ἡ θαλασσοκράτωρ ἐνδόξως, ἀλλ' οὐκ ἔπεσεν ἐνδόξως καὶ εὐπρεπῶς ὡς ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ πίπτων ἐν τῇ Συγκλήτῳ παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἀντιπάλου του Πομπηίου. Ὁ πτερωτὸς τῆς σημαίας τῆς λέων, ὅστις ἐκράτει εἰς τοὺς γαμπώνυχας αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον ἀνοιχτὸν μετ' ἐπιγραφῆς «Pax tibi, Marce, Evangelista meus», ἀποχαιρετίσας τὰ τενάγη τοῦ Ἀδρία κατέφυγεν εἰς τὰς ἑπτὰ Νήσους ὅπου ὁμῶς ἔκλεισε τὸ Εὐαγγέλιον περιεβλήσας, συσπειρώσας καὶ συσφίγγας ἐντὸς τῶν φύλλων τῆς ἱερᾶς δέλτου τὴν συμβολικὴν τῶν ἑπτὰ ράβδων δέσμην².

Οἱ Ἑπτανήσιοι πολλὰ εἶχον στήσει τρόπαια μαχόμενοι ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ λέοντος· ἐπὶ δὲ τῶν ὀχυρωμά-

¹ Della Repubblica Settinsulare, libri due del Conte Ermano no Lunzi, κσφ. VI. Bologna 1763.

² Ὁ πτερωτὸς λέων φαίνεται ἐν τῇ σημαίᾳ τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας κρατῶν διὰ τοῦ ἡρμένου καὶ κυρτουμένου δεξιοῦ ποδὸς τὸ Εὐαγγέλιον περιπτυσσόμενον τὴν συμβολικὴν τῶν ἑπτὰ ράβδων δέσμην (fascies) καὶ φέρων ἀνεπίγραφον τὸ ἔτος τοῦ Βυζαντινοῦ Συντάγματος 1800. Ἡ σημαία αὕτη μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν διετηρήθη ἐν Ἑπτανήσῳ μέχρι τῆς Μεταπολιτεύσεως τοῦ 1864.]

των τῆς Κερκύρας ὁπόθεν τῷ 1716 ἀνεχαιτίσθη ὁ ἐχθρικός χεῖμαρρος ὁ ἀπειλήσας νὰ πλημμυρήσῃ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἦτο ἐγγεγλυμμένος ὁ νικηφόρος λέων, ὃν οἱ καίτοιχοι τῶν Ἑπτὰ Νήσων ἦτο ἀδύνατον νὰ λησμονήσωσιν ὅτε ἀνέκτησαν, κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Κατ' αὐτὸ τὸ κρίσιμον ἔτος 1797 ὅτε κατέπεσε τὸ σεσηπὸς οἰκοδόμημα τῆς Ἑνετικῆς Ἀριστοκρατίας, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔτυχεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Παταυίου πτυχίου ἱατροδιδάκτορος· πλὴν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ διαμένων πολλῷ μᾶλλον ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν, πρὸς ἃς εἶχε φυσικὴν τινα κλίσιν, ἥ εἰς τὴν τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ. Λέγουσιν οἱ πανηγυρισταὶ τοῦ ἀνδρὸς ὅτι ἐπανακάμψας εἰς τὴν πατρίδα του μετῆλθε τὴν ἱατρικὴν ἐπιτυχῶς πάνυ καὶ φιλανθρώπως¹. Τὸ πιστεύω διότι ἡ μεγαλοφυΐα εὐδοκιμεῖ εἰς πᾶν ὅ,τι στρέψῃ τὴν προσοχὴν της, πλὴν νομίζω ὅτι δὲν ἔσχε τὸν ὑλικὸν καιρὸν ἵνα προσκτήσῃται τὴν πεῖραν ἐκείνην, ἥτις παρὰ τῇ κλίνῃ τοῦ ἀσθενοῦς ἀποκτᾶται καὶ διὰ χρόνου μακροῦ καὶ πολλῆς δοκιμασίας.

Ἄλλ' οὐδὲ κεραίαν τῆς φήμης τοῦ ἀνδρὸς ἀφαιρεῖ ἡ προστίθesis ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἔτι νεανίου ὄντος, ἐπιτυχῆς ἡ ἀτυχῆς ἐνάσκησις τῆς σωτηρίου τέχνης.

Ὁ βίος τοῦ Καποδιστρίου δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρεῖς περιόδους καθ' ἃς ἀνεφάνη, ἀνεπτύχθη καὶ ὥριμασεν ἡ ἔξοχος ἐκείνη προσωπικότης.

Ἐν τῇ πρώτῃ ὑπηρετεῖ τὸ πρῶτον Κράτος τὸ ἀνακύψαν ἐκ τοῦ ζόφου τῆς μακροχρονίου δουλείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους· ἐν τῇ δευτέρᾳ συμπαραδρεύει τοῖς Εὐρωπαίοις πολιτευταῖς καὶ διπλωμάταις καὶ βουλευέται

¹ La Vita di Giovanni Conte Capodistria scritta da Demetrio Arliotti Corcirese. Corfù, 1859.

περὶ τῆς τύχης τῶν ἐθνῶν· ἐν τῇ τρίτῃ δημιουργεῖ τὴν πολιτικὴν Ἑλλάδα. Λέγω δημιουργεῖ καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τὸ ρῆμα τοῦτο ὡς ρητορικὸν σχῆμα. Τὸ μεταχειρίζομαι ὡς ἐμφαίνον προσφυέστατα τὸ γεγονός. Πολλοὶ παρεσκεύασαν τὴν Ἑλληνικὴν Παλιγγενεσίαν ἔργῳ καὶ λόγῳ, πολλοὶ οἱ σκαπανεῖς, πολλοὶ οἱ ἐτοιμάσαντες τὴν ὕλην, ἀλλ' ὁ ἀρχιτέκτων ὁ σχεδιάσας, καὶ ἐκτελέσας τὸ οἰκοδόμημα καὶ τὸ χάος κόσμον ποιήσας εἶναι ὁ Καποδίστριας.

Ἡ πρώτη ἐμφάνισίς του εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα σημειοῦται τῷ 1801 ὅτε ἀντὶ τοῦ πατρὸς του Ἀντωνίου Μαρία ἀπεστάλη εἰς Κεφαλληνίαν παρὰ τῆς τότε Ἑπτανησίου Κυβερνήσεως μετὰ τοῦ Γρηθενίου Δεσίλλα ὡς ἀρμοστὴς ὅπως ἐγκαθιδρύσῃ τὸ *Βυζαντινὸν Σύνταγμα*. Εἶναι πιθανὸν ὅτι τοιαύτην ἐντολὴν ὁ Ἰωάννης ἀνεδέχθη μετ' ἀπεχθείας, ἀπλῶς δὲ καὶ μόνον ὅπως εὐχαριστήσῃ τὸν πατέρα, διότι εἶχε τὴν ἐνδόμυχον πεποίθησιν ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ λειτουργήσῃ κανονικῶς τὸ σύνταγμα ἐκεῖνο, δι' οὗ διωργανίζετο τὸ Κράτος κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἤδη καταπεσούσης Ἑνετικῆς Πολιτείας μετὰ τὰ πολιτικὰ ἡμᾶλλον κοινωνικὰ συμβάντα τοῦ 1789 καὶ μετὰ τὰ ὄργια τὰ τελεσθέντα παρ' ἡμῖν ὑπὸ τῶν δημοκρατουμένων Γάλλων οὓς εἶχον ἐξώσει οἱ Τουρκορρῶσοι. Ἡ Κεφαλληνία μετὰ ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ νέου πολιτεύματος καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀναχωρήσεως τῆς ρωσικῆς φρουρᾶς ἐγένετο ἀνάστατος· διηρέθη εἰς δύο κόμματα ἀντιφερόμενα, ἀνέφλεξεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, τὸ Ληξούριον ἐξανέστη κατὰ τοῦ Ἀργοστολίου· ὁ ἀδελφὸς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ τὸ αἷμα ἔρρευσε ποταμηδόν¹. Ἐκεῖ μένει ἐν ἀφανείᾳ

¹ Le Moniteur Universel, No 20, Decadi 20 Vendemiaire an X. — Gazzetta Urbana, No VI, 19 Aprile 1802 (Corfù): Επί-

ἡ ἐνέργεια τοῦ εἰκοσιπενταετοῦς νέου Καποδιστρίου ὅστις ἔβλεπεν ὅτι τοιαύτην τροπὴν ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ λάβωσι τὰ πράγματα ὡς ἐκ τῆς ἀσυνεσίας καὶ τῶν ἀτόπων προλήψεων τῶν ἰθυόντων τότε τοὺς οἶκας τῆς Κυβερνήσεως.

Παρήλθεν ἑκατονταετηρὶς ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐν Γαλλίᾳ κοινωνικοῦ κινήματος τοῦ ἐπεκταθέντος ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ὅλην, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἐνταῦθα ποικίλα ἔθνη ἐξακολουθοῦσι συνταρασσόμενα καὶ ταλαντευόμενα μετὰ ξὺ προσωπικῶν κυβερνήσεων καὶ ἀντιπροσωπικῶν, ἃς συνηθίζουσι νὰ ὀνομάζωσι φιλελευθέρους, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ὅτι εἶναι ἀντιπροσωπικαί. Τὸ ἐλέω Θεοῦ κυβερνᾶν, κληρονομία βαρβάρων χρόνων, διεδέχθη πολλαχοῦ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Πλὴν ἡ ἰσότης τῶν δικαιωμάτων ἐσυγχίσθη μὲ τὴν ἰσότητα τῆς ἐνεργείας τῶν δικαιωμάτων καὶ κατεστάθησαν ἐκποδὼν αἰκινανότητες. Ἐντεῦθεν τὸ ἄτοπον, ἐντεῦθεν αἱ κυβερνητικαὶ παλίρροιοι, ἐντεῦθεν εἶδομεν πολλάκις τὸν λαὸν ὅπως ἀπολαύη ὀλίγης ἡσυχίας προτιμήσαντα τοῦ Κλέωνος τοὺς Τριάκοντα, τῆς Δημοκρατίας Ναπολέοντα τὸν Γ', τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος τὸν ἀπολυτισμόν.

Τὸ *Βυζαντινὸν Σύνταγμα* τοῦ 1800 παρήγαγε τὰ ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπαναστατικὰ κινήματα, ἅτινα ἐκόπασαν μετὰ τὴν ἀφίξιν ξένου στρατοῦ καὶ τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ρωσίας Γεωργίου Μοκενίγου, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ὁποίου συνετάχθη καὶ ἐψηφίσθη τὸ σύνταγμα τοῦ 1803. Ἐξελέγησαν δὲ ἐπὶ βάσεως ἐδραιωτέρας Βουλῇ καὶ Γερουσίᾳ, παρ' ἣ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας διορισθεὶς εἰς τῶν τριῶν γραμματέων ἀσμένως ἐδέχθη.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1803 εἶχε μόλις τρία ἔτη λειτουργήσασθαι ἔγγραφον τοῦ προέδρου τῆς Γερουσίας Γεωργίου Θεοτόκη πρὸς τὸν πρεσβευτὴν Αὐστροῦν, 3 Ἀπριλίου 1802.

γῆσει, ὅτε ὁ πληρεξούσιος τῆς Ρωσίας ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ τὸ μεταρρυθμίσῃ· ἐφ' ᾧ προῦκάλεσε τὴν ὑπὸ τῆς Γερουσίας ὀνομάτισιν δεκαμελοῦς ἐπιτροπῆς, ὅπως προτείνῃ τὰς ἀναγκαίας τροπολογίας. Ἀπήρесе τῷ Μοκενίγῳ τὸ σχέδιον τῆς Δεκανδρίας ταύτης, ἧς γραμματεὺς εἶχε διορισθῇ ὁ Καποδίστριας, καὶ ἄλλο συνέταξεν αὐτὸς ἐφ' οὗ οἱ Δέκα διὰ τοῦ γραμματέως των ὑπέβαλον τὴν ἀπὸ 10 Νοεμβρίου 1806 ἔκθεσιν των.

Ἡ ἐπιτροπὴ δὲν διεφώνει μὲν πρὸς τὸν πληρεξούσιον ὡς πρὸς τὴν ἐπιτρεπομένην τῇ προστάτιδι δυνάμει ἀνάμιξιν εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἐπέμενε ζητοῦσα νὰ περιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων, νὰ συνεδριάζωσιν οὗτοι διαρκῶς καθ' ὅλην τὴν βουλευτικὴν περίοδον· νὰ αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπουργῶν, ἤτοι τῶν ἀπκριζόντων τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, συμποσομένων εἰς πέντε κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Μοκενίγου, νὰ μὴ ἐκλέγωνται οὗτοι ἐκ νέου ἐπ' ἀπειρον μετὰ τὴν λήξιν τῆς περιόδου ἐντὸς τῆς ὁποίας προσεκκλοῦντο νὰ ἐκτελέσωσι τὰ καθήκοντά των· νὰ μὴ προτείνωνται οἱ νόμοι ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων καὶ νὰ κυρῶνται ὑπὸ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἀρχῆς, ἀλλὰ νὰ προτείνωνται παρὰ ταύτης καὶ νὰ συζητῶνται καὶ ψηφίζωνται ὑπὸ τῆς Νομοθετικῆς· νὰ ἐκλέγωνται οἱ βουλευταὶ παρὰ τῆς Συγκλήτου, δηλαδὴ παρὰ τῶν πολιτῶν τῶν ἐχόντων προσόντα ἐκλογέων, καὶ ἐκλογίμων, ἐπὶ διπλοῦ καταλόγου ὀνομάτων συντεταγμένου ὑπὸ τῶν ἀποχωρούντων βουλευτῶν.

Εἰς τὰς προτάσεις ταύτας ἐνυπάρχουσι τὰ σπέρματα διατάξεων τινων τοῦ ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἐπιβληθέντος ὑπὸ τοῦ ἄρμοστοῦ Μαίτλανδ συντάγματος τοῦ 1817.

Μετά τινας πρόσθαιρέσεις τοῦ Ρώσου πληρεξου-

σίου τὸ νέον σύνταγμα τῆς 28 Δεκεμβρίου τοῦ 1806 ὑπεβλήθη εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῆς Βουλῆς ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Κράτους Ἰωάννου Καποδιστρίου, ἀλλὰ δὲν ἐψηφίσθη ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἐφάνη προπάντων προσκρούουσα εἰς τὰ προνόμια τὰ χορηγηθέντα τῇ Ἐπτανήσῳ διὰ τῆς Συνθήκης τῆς 21 Μαρτίου 1800 ἡ διάταξις δι' ἧς ἀφηροῦντο οἱ πολῖται ἐκλογεῖς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐκλέγωσι τὰ μέλη τῆς Γερουσίας, μετατιθέμενον εἰς τὴν Βουλὴν. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας διετείνετο ὅτι ἡ Συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 οὐδέποτε ἐξετελέσθη, καὶ ὅτι τὸ σύνταγμα, ὅπερ ὁ πληρεξούσιος Μοκενῆγος προέτεινεν ἦτο τὸ μόνον ὃ θὰ ἔστεργεν ἡ αὐτοκρατορικὴ τῆς Πετροπόλεως Αὐλή.

«Καταπεισθῆτε, ἔλεγεν ὁ ῥήτωρ τῆς Κυβερνήσεως, »περὶ τῆς ἐξῆς ἀληθείας· ὅτι ἡ πολιτεία μας μέχρι τοῦδε »δὲν ἔζησεν ἐλεύθερον Κράτος· ἀνῆκε πράγματι εἰς τὸν »κατακτῆσαντα αὐτὴν καὶ δύναται νὰ καταντήσῃ ἄνευ »συντάγματος, πᾶν ἄλλο ἢ Κράτος δημοκρατούμενον¹.

Ὁ Καποδίστριας ἔλεγεν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πραγματικότητος πικρὰν ἀλήθειαν καί, ὥς συνετὸς πολιτευτής, δὲν τὴν ἀπέκρυπτε χάριν μικροφιλοτιμίας. Ἡ συνθήκη τοῦ 1800 ἦτο τὸ δίκαιον· τὸ πρᾶγμα ἦτο τὸ ξενικὸν δόρυ ἐμπηχθὲν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Κερκύρας. Ἀπορῶ δὲ πῶς εἰς ἐκ τῶν πολλῶν βιογράφων τοῦ ἡμετέρου μεγάλου συμπολίτου, καίπερ σύγχρονος αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ γράψῃ « ἡ ἀπαίσιος κατὰ τοῦ ἀξιολόγου συντάγματος » τοῦ 1803 ἀπόπειρα . . . ὑπῆρξεν ἴσως ἡ αἰτία ὅτι ὁ »Καποδίστριας ἀπέστερξε κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῶν » Ἀρχῶν νὰ ἐκλεχθῇ πάλιν γραμματεὺς τῆς Γερουσίας»².

¹ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τοῦ Δεκεμβρίου 1806, ἐν τῇ Ἀρχαιοφυλακείῳ τῆς Γερουσίας ἐν Κερκύρᾳ.

² Demetrio Arliotti, αὐτόθι, σελ. 12.

Εἶδομεν ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Καποδίστριας στέργων τὰ παρόντα ὑπεστήριζεν ἐν τῇ Βουλῇ τὰς ἐπὶ τὸ συντηρητικώτερον μεταρρυθμίσεις τοῦ συντάγματος τοῦ 1803.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1806 ἔνεκα τῶν ἐπελθόντων σπουδαίων συμβάντων τοῦ ἐπιόντος ἔτους οὐδέποτε ἐφηρμόσθη. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1807) ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς πρώην συμμάχου Ρωσίας προσεκάλεσε τὴν ὑποτελῇ Ἑπτανήσον Πολιτείαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὸ ἐπικυρίαρχον Κράτος στρατιωτικῶν καθηκόντων της· ἀλλ' οἱ Ἑπτανήσιοι ἀπήντησαν ὅτι τὴν Ρωσίαν ἐθεώρουν ὡς εὐεργέτιδα Δύναμιν καὶ ἀδύνατον νὰ στρέψωσι τὰ ὄπλα κατ' αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν τῆς ὁποίας διετέλουν. Συγχρόνως ὠχύρωσαν τὴν ἀπειλουμένην ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Λευκάδα, ὅπου ὁ πληρεξούσιος Μοκενῆγος εἶχε συγκεντρώσει στρατὸν συγκεκροτημένον ἐκ ρώων καὶ ἰονίων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Stadter ὅστις καὶ τοὺς ἐκ τῶν αὐτόθι προσφύγων Ἑλλήνων Ἀρματωλῶν καὶ Κλεφτῶν εἶχε σχηματίσει τρεῖς λόχους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Ἡπείρῳ διάγοντες Ἀρματωλοὶ ἐνοχλοῦντες τοῦ Ἀλῆ τὸ στρατόν, ἀξιόλογον ἐποιοῦν ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀγίᾳ Μαύρᾳ πολιορκουμένων¹ καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐν Κερκύρᾳ Γερουσία ἔπεμπεν ἐκεῖ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὡς ἑκτακτὸν Ἐπίτροπον τῆς χορηγοῦσα αὐτῷ πλήρη ἐξουσίαν νὰ λάβῃ ἐκεῖνα τὰ μέτρα ἅτινα ἐνόμιζε προσφορώτερα εἰς τὴν ἀμυναν τῆς νήσου.

Ὁ Καποδίστριας ἔχων παρ' αὐτῷ Γάλλον μηχανικὸν ὑπηρετοῦντα παρὰ τοῖς Ρώσοις ἐπενόησε ν' ἀπομονώσῃ τὰ πλησιέστερα εἰς τὴν ἑναντι Ἡπειρον μέρη τῆς Λευκάδος. Διὸ ἀνέσκαψε τάφρον ἔχουσαν δύο μιλλίων ἑκτα-

¹ Ἐκθεσις, ὁπ' ἀρ. 10 καὶ χρονίαν 8 Ἰουλίου 1807, τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου πρὸς τὴν Ἑπτανήσιον Γερουσίαν.

σιν καὶ ἀνύψωσε πρόχωμα ὃ ἐνίσχυσε διὰ δρυφάκτων. Ἄστοι καὶ χωρικοὶ παμπληθεῖς ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, ἡμέρας καὶ νυκτὸς συνέπραττον εἰς τὴν ὀχύρωσιν ἐκείνην, δι' ἣν ἀδρὰ κατεβλήθησαν ποσὰ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου¹. Πλὴν ἐπιθυμῶν ὁ Καποδίστριας ἡ ἄμυνα τῆς νήσου των νὰ μὴ βαρύνῃ ὑπὲρ τὸ δέον τοὺς ἐγκατοίκους περιεφέρετο εἰς τοὺς ἀγρούς, τοὺς ἀγρότας παρηγορῶν καὶ ὑποσχόμενος ἀποζημιῶσιν τοῖς κυρίοις τῶν ἐκριζωθεῖσων ἕνεκα τῆς ἀνάγκης τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων κυπαρίσσων, καὶ ἐπαγρυπνῶν ἵνα μὴ ἀποταμῶσι τὰ καρποφόρα δένδρα². Συγχρόνως διωργάνωσε τὴν πολιτοφυλακὴν καὶ διὰ τῆς δραστηριότητός του, τῶν συνετῶν μέτρων καὶ τῶν πειστικῶν λόγων τοσοῦτον ἐνεθάρρυνε τοὺς Λευκαδίους, ὥστε γενναίως παρετάχθησαν πρὸς ἄμυναν τῶν ἐσθίων των καὶ ἐφειλκύσαντο τὸν ἔπαινον τοῦ πληρεξουσίου Μακενίου, ὅστις ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων γραμματέα, ὑπὸ χρονίαν 21 Ἰουλίου 1807, ἀπεκάλει αὐτοὺς ἀξίους ἀπογόνους ἐνδόξων προπατόρων.

Ἐν Λευκάδι ὁ Καποδίστριας τότε συνεσχετίσθη μετὰ τοῦ γνωστοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Ἀγίου Ἀρτης, ἐπιστέλλων δὲ πρὸς τὴν ἐν Κερκύρᾳ Γερουσίαν διηγεῖτο τὴν συνέντευξιν ἣν ἔσχε μετὰ τοῦ ἀρειμανίου ἐκείνου ἱεράρχου, τοῦ Παπαδοπούλου διοικητοῦ τῶν ἐπτανησίων στρατιωτικῶν ταγμάτων, καὶ τῶν ρωμαλέων Ἀρματωλῶν.

«Ἡ Αὐτοῦ Πανιερότης ὁ Ἰγνάτιος», ἔγραφε, «καί-»
 » περ ἀσθενῆς εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν ἐξοχὴν εἰς θέσιν κα-
 » λουμένην *Μαγεμένο* καὶ ὑπὸ τὰ δένδρα τῶν αὐτόθι κή-
 » πων κατεσκήνωσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀνδρείων ὁπαδῶν του,

¹ Ἐκθεσις Ἰωάννου Καποδιστρίου, ὕπ. ἀρ. 4 καὶ χρονίαν 18 Ἰουνίου 1807.

² Ἐγγραφον ὕπ. ἀρ. 6 τῆς 4 Ἰουλίου 1807.

» τῶν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους τὸν ἀριθμὸν. Ὁραία ἦτο
 » ἡ ἡμέρα. Καθήμενοι ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῇ σκιᾷ πολυ-
 » φύλλου καρυᾶς ὁ Πανιερώτατος Ἰγνάτιος, ὁ στρατηγὸς
 » Παπαδόπουλος καὶ ἐγὼ περιεστοιχήθημεν ὑπὸ τῶν
 » Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν ἐν οἷς διέπρεπον ὁ ἄλκιμος καὶ
 » συνετὸς Βότσαρης καὶ ὁ ἀγέρωχος Κατζαντώνης . . .
 » Διήλθομεν τὰς πρῶινὰς ὥρας ἀκροώμενοι τῶν εὐγλωτ-
 » τοτέρων διηγουμένων τὰ ἀνδραγαθήματά των, μεθ' ὃ
 » παρετέθη γεῦμα, ὁμοιάζον τῶν ἡρώων τὰ συμπόσια
 » τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀδόμενα, καὶ μετὰ τὸ γεῦμα ἕτερ-
 » ψαν ἡμᾶς τὰ μουσικὰ ὄργανα, τὸ ἄσμα καὶ ἡ ὄρχησις»¹.

Κατὰ τὴν συμποσιακὴν ταύτην ἐπὶ τῆς χλόης καὶ
 ἐν τῷ ὑπαίθρῳ διάχυσιν ὁ Καποδίστριας κατενθουσια-
 σθεὶς προέπειν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος,
 οἱ δὲ δαιτυμόνες ἐγειρόμενοι ἀπαξάπαντες, ξιφουλκή-
 σαντες καὶ ἄνω τείναντες τὴν δεξιὰν ὤμοσαν γεγωνυῖα
 τῇ φωνῇ τὸ φρικτὸν ὄρκον ὃν μετὰ δεκατέσσαρα ἔτη ἀκρι-
 βῶς καὶ θρησκευτικῶς ἐτήρησαν.

«Περικυκλώσαντες τὸν ἔνδοξον Κερκυραῖον», λέγει
 δόκιμος τῆς Ἰταλίας ποιητής», «ἐγγνωρίσθησαν ἐκ τοῦ
 πλησίον τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπαρχιῶν οἱ ἄνδρεῖοι ἐκεῖνοι,
 οὓς ἐχώριζαν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὄρη καὶ οἱ ποταμοὶ καὶ
 συνάψαντες τὰς δεξιὰς ἐχαιρετίσθησαν ἀδελφοὶ ἐν τῇ
 πάλῃ, ἐν τῇ ἐκδικήσει, ἐν τῇ λυτρώσει τῆς πατρίδος».

Πλὴν αἱ ἐν Λευκάδι ἐχθροπραξίαι ἔπαυσαν μετὰ τὴν
 ἐν Τυλσίττῃ συνθήκῃ κλεισθεῖσαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος
 (1807) μετὰξὺ Ναπολέοντος τοῦ Α', συμμαχοῦντος τότε
 τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, καὶ τῆς Ρωσίας ἣτις παρέδωκε τὰς
 Ἐπτα Νήσους ὡς δορυκτῆτους εἰς τὸν Μέγαν Ναπο-
 λέοντα. Ἡ συνθήκη αὕτη, δι' ἧς ἐφηρμόζετο ἡ ἀρχὴ la

¹ Ἐγγραφον ὑπ' ἀρ. 10 καὶ χρονίαν 8 Ἰουλίου 1807.

² G.Regaldi: Canti e Prose, τομ. Β', σελ. 159. Ἐν Ταυρίνῳ 1862.

force prime le droit πρὶν ἢ ἰταμῶς τὴν διατυπώσῃ ὁ Ἀρχικαγγελάριος φὸν Βίσμαρκ, ἦτο φανερὰ παράβασις τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Μάτην δὲ προσπαθεῖ νὰ τὴν δικαιολογήσῃ ὁ Νικόλαος Τ. Βούλγαρις ὑπολαβὼν ὅτι οἱ συμβαλλόμενοι ἐνόουν οὐχὶ παράδοσιν εἰς τοὺς Γάλλους τῆς Ἑπτανήσου, ἀλλὰ στρατιωτικὴν ἀπλῶς ὑπὸ τούτων κατὰληψιν καὶ προστασίαν¹.

Ὁ στρατηγὸς Καῖσαρ Βερθιέρος καταλαβὼν τὰς Νήσους ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος του, τὰς ἐκήρυξεν ἐξάρτημα τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὴν ἑπτανήσιον σημαίαν ἀντικατέστησε τὴν γαλλικὴν. Ναὶ μὲν ὁ Ναπολέων ὑποκρινόμενος διὰ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ἀπὸ 6 Ὀκτωβρίου 1807 ἐπιστολῆς ἔγραφεν, «ἐγὼ δὲν εἶχον παραγγείλει εἰς τὸν στρατηγὸν Βερθιέρον νὰ διακηρύξῃ ὅτι ἡ Κέρκυρα ἀπετέλει μέρος τῆς αὐτοκρατορίας· ἀφοῦ δὲ ἐγὼ ἐσιώπησα, ἔπρεπε νὰ σιωπήσῃ καὶ αὐτός», πλὴν τὰ γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται. Ὁ δὲ Βερθιέρος εἶχεν ἐννοήσῃ τὴν συνθήκην καθ' ὃν τρόπον τὴν ἐρμηνεύει καὶ ὁ Θιέρσος· ὡς ὑποσημαίνουσιν δηλ. παραχώρησιν ὑπὸ τῆς Ῥωσίας πρὸς τὴν Γαλλίαν τῆς πλήρους κυριότητος τῶν Ἑπτὰ Νήσων². Ἐνήργησε δὲ ἐν πλήρει γνώσει ὅτι ἐνδομύχως ὁ Ναπολέων ἐπεδοκίμαζε τὴν διαγωγὴν του. Τοῦτο ἀπέδειξαν τὰ ἐπιγενόμενα καὶ τὸ ἐν Φανταινβλῶ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος ὑπὸ χρονίαν 10 Νοεμβρίου 1807 ὅπερ ἐπεκύρωσε τὴν ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου ἰδίου ἔτους προκήρυξιν τοῦ στρατηγοῦ του.

Ὅτε οἱ αὐτοκρατορικοὶ Γάλλοι ἀπεβιδάσθησαν εἰς Κέρκυραν τῇ 19 Αὐγούστου 1807 (ν) ὁ Καποδίστριας

¹ Les Sept Iles Ioniennes et les Traités qui les concernent, par Nicolas Timoléon Bulgaris de Corfou. Leipzig, S. A. Brockhaus 1859.

² Thiers : Histoire du Consulat et de l' Empire, Κς'.

δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπανελθεῖ ἐκ Λευκάδος· ἐπανεκάμψε μετ' ὀλίγον ἀλλ' ἀπέφυγε νὰ λάβῃ θέσιν ἐν τῇ νέᾳ Κυβερνήσει. Διετέλεσεν ὅμως μέλος τῆς ἰδρυθείσης τῷ 1808 Ἰονίου Ἀκαδημίας¹ καὶ παρακληθεὶς παρὰ τοῦ Βερθιέρου ἔγραψεν ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς νήσου Κερκύρας πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν ἡπειρον καὶ περὶ τῆς ἐν γένει διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου.

Οἱ Γάλλοι τῷ προσέφερον θέσιν ἐν τῷ παρ' αὐτοῖς συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας. Ἀποποιηθεὶς ὁ Καποδίστριας ἐδικαιολογεῖτο λέγων ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἦτο δύναμις ἀποχρῶντως ἰσχυρὰ κατὰ θάλασσαν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ διαρκῶς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος του, καὶ ὅτι ἂν ἀπεφάσιζε νὰ ὑπηρετήσῃ ξένην δύναμιν θὰ προὔτιμα ἐκείνην ἢν θὰ ἐνόμιζε καταλληλοτέραν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ πατριωτικοῦ σκοποῦ του.

Ἐν τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Α' περιεκόσμει τὸ στῆθος αὐτοῦ μὲ τὸ παράσημον τῆς Ἀγίας Ἀννης καὶ διὰ τοῦ Ἀρχικαγγελαρίου του κόμητος Ρομαντζὸφ τὸν προσεκάλεσεν εἰς Πετρούπολιν προσφέρων αὐτῷ θέσιν ἐν τῷ ὑπουργείῳ.

Ἐνόμισεν ὅτι ὑπηρετῶν τὴν Ρωσίαν ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου αὐτοκράτορος ἡδύνατο νὰ συνεργήσῃ εὐχέρεστερον εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ δεινοπαθοῦντος ἔθνους εἰς ὃ ἀνῆκε. Ἀπεδέχθη λοιπὸν τὴν γενομένην αὐτῷ προσφορὰν· ἀπεχαιρέτισε συγγενεῖς φίλους καὶ συμπολίτας καὶ ἐν Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ 1809 ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν.

Ἐνταῦθα λήγει ἡ πρώτη περίοδος τοῦ βίου τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου (1776 - 1809) καὶ ἀρχεταὶ ἡ δευτέρα.

ΦΡ. ΔΑΔΑΝΑΣ

¹ Mercurio Letterario, Agosto 1808.— Les Iles Ioniennes pendant l'occupation française etc. par G. Pauthier. Paris 1863.

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΡΕΝΑΝ

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΥΛΟΣ, ὑπὸ τῶν πιστῶν πάντοτε ἀκολουθούμενος Βεροιαίων, ἐπλευσεν εἰς Ἀθήνας. Ἐκ τῶν μυχῶν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου εἰς Φάληρον ἢ εἰς Πειραιᾶ ὁ πλοῦς εἶναι τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν παράκτιος. Διέρχεται τις τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὀσσης, τοῦ Πηλίου· περιπλέει τοὺς κόλπους τῆς ἔσω θαλάσσης, ἣν ἡ Εὐβοία χωρίζει ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου μέρους τοῦ Αἰγαίου πελάγους· διαβαίνει τὸν ιδιόρρυθμον πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου. Εἰς πᾶσαν λοξοδρομίαν προσεγγίζει τὴν ὄντως ἱερὰν γῆν, ἐν ᾗ ἡ τελειότης ἀπαξ ἀπεκαλύφθη, ἐν ᾗ τὸ ἰδανικὸν πρᾶγματι ὑπῆρξεν, τὴν γῆν, ἣτις εἶδε τὴν εὐγενεστάτην τῶν φυλῶν καθιδρύουσαν συγχρόνως τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν πολιτικὴν. Ὁ Παῦλος δὲν ἡσθάνθη ἀναμφιβόλως προσπελάζων αὐτῇ τὸν οἶονεὶ υἱικὸν σεβασμόν, ὃν οἱ πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἡσθάνοντο ἕκτοτε προσεγγίζοντες τὰ σεπτὰ ταῦτα ἐδάφη. Ἦτο ἐξ ἄλλου κόσμου· ἡ ἱερὰ αὐτοῦ γῆ ἔκειτο ἀλλαχού.

Ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἔτι ἀνακύψῃ ἐκ τῶν δεινῶν συμφορῶν, ἃς ὑπέστη κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας. Ὡς οἱ ἐκ γῆς φυέντες, αἱ ἀριστοκρατικαὶ αὐταὶ φυλαὶ κατεσπάραξαν ἀλλήλας, ἐξολοθρευθεῖσαι τελευταῖον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων· αἱ παλαιαὶ οἰκογένειαι σχεδὸν ἐξέλιπον. Αἱ ἀρχαῖαι πόλεις, αἱ Θῆβαι, τὸ Ἄργος, κατέστησαν ἐνδεεῖς κῶμαι· ἡ Ὀλυμπία καὶ ἡ Σπάρτη ἐταπεινώθησαν· αἱ Ἀθῆναι δὲ μόνον καὶ ἡ Κόρινθος ἐπέζησαν. Ἡ πεδιάς ἦτο σχεδὸν ἔρημος· ἡ εἰκὼν τῆς καταστροφῆς, ἡ προκύπτουσα ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Πολυβίου, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Παυσανίου, εἶνε ἀνιαροτάτη. Ἡ φαινομένη ἐλευθερία, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι διεφύλαξαν ὑπὲρ τῶν πόλεων, ἡ μέχρι Οὐεσπασιανοῦ διαμείνασα, ἦτο πρόδηλος εἰρωνεία. Ἡ κακὴ τῶν Ῥωμαίων διοικήσεις ὅλοσχερῇ ἐπήνεγκε καταστροφὴν· οἱ ναοὶ δὲν διετηροῦντο πλέον· ἀνὰ πᾶν βῆμα βάθρα, ἀφ' ὧν οἱ κατακτεταὶ ἤρπασαν τὰ ἀγάλματα, ἡ ἄτινα ἡ κολακεία καθιέρωσεν εἰς τοὺς νέους δυνάστας. Ἡ Πελοπόννησος πρὸ πάντων εἶχε πληγῇ θανασίμως· ἡ Σπάρτη ἐφόνευσεν αὐτήν· καταφλεγόμενη ἐκ τῆς γειτνιασεως τῆς ἄφρονος ταύτης οὐτοπίας, ἡ τάλαινα χώρα οὐδέποτε ἀνεβίωσεν. Ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἄλλως τε χρόνοις ἡ δίαίτια τῶν μεγάλων ἀπορροφητικῶν πόλεων διεδέχθη τὰ μικρὰ πολλαπλᾶ κέντρα· ἡ Κόρινθος προσεῖλκυε πᾶσαν τὴν ζωὴν.

Ἡ φυλὴ, ἐξαιρουμένης τῆς Κορίνθου, διέμεινεν ἐν τούτοις ἀρκούντως ἀμιγῆς· ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰουδαίων ἐκτὸς τῆς Κορίνθου ἦτο οὐχὶ μέγας. Ἡ Ἑλλάς ἀπωκίσθη ἅπαξ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων· αἱ δὲ τῶν Σλαύων καὶ Ἀλβανῶν ἐπιδρομαὶ, αἵτινες βαθέως ἠλλοίωσαν τὸ ἐλληνικὸν αἷμα, ἐγένοντο βραδύτερον. Αἱ παλαιαὶ λατρεῖαι ἦσαν ἔτι ἀκμάζουσαι. Γυναῖκές τινες, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συ-

ζύγων, ἐτέλουν ἀληθῶς κρύβδην ἐν τῷ βάθει τοῦ γυναι-
καίου ξένας δεισιδαιμονίας, πρὸ πάντων αἰγυπτιακάς·
ἀλλ' οἱ σοφοὶ διεμαρτύροντο· «ὁποῖος Θεός, ἔλεγον, ὁ
ἀρεσκόμενος εἰς τὴν λαθραίαν ἐγγάμου γυναικὸς λα-
τρεῖαν! Ἡ γυνὴ δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἄλλους φίλους ἢ
τοὺς τοῦ συζύγου αὐτῆς. Οἱ θεοὶ δὲν εἶναι οἱ πρῶτοι
ἡμῶν φίλοι;»

Φαίνεται, ὅτι ὁ Παῦλος, εἴτε κατὰ τὸν διάπλουν,
εἴτε κατὰ τὴν ἄριξιν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, ἐπόθησε τοὺς
ἐν Μκεδονίᾳ ἐταίρους αὐτοῦ. Ἴσως ἡ νέα αὕτη χώρα
κατέπληξεν αὐτὸν καὶ εὐρέθη λίαν μεμονωμένος. Τὸ βέ-
βαιον εἶνε, ὅτι τοὺς πιστοὺς ἐκ Βεροίας ἀποπέμψων,
ἐνετείλατο αὐτοῖς, ἵνα ἐξαποστείλωσι πρὸς αὐτὸν τὸν
Σίλαν καὶ τὸν Τιμόθεον ὡς τάχιστα.

Ὁ Παῦλος ἄρα εὐρέθη μόνος ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τινὰς
ἡμέρας, ὅπερ δὲν συνέβη αὐτῷ ἀπὸ πολλοῦ· ὁ βίος του
ἦτο τρικυμιώδης, καὶ οὐδέποτε ἀπεδήμησεν ἄνευ δύο ἢ
τριῶν συνεταίρων. Αἱ Ἀθηναὶ ἦτο πόλις μοναδικὴ ἐν
τῇ οἰκουμένη καὶ ὅλως διάφορος ὅσων ὁ Παῦλος εἶδεν
ἕως τότε· ἐντεῦθεν ἡ μεγίστη αὐτοῦ ἀμηχανία. Ἀναμέ-
νων τοὺς ἐταίρους ἠρκέσθη νὰ διατρέξῃ τὴν πόλιν παντα-
χόθεν. Ἡ Ἀκρόπολις μετὰ τῶν κοσμοῦντων αὐτὴν ἀπει-
ροπληθῶν μνημείων, ἀπκράμιλλον σχηματίζουσα μου-
σεῖον, θὰ ἦτο πρὸ πάντων τὸ ἀντικείμενον τῶν παραδο-
ξοτέρων αὐτοῦ σκέψεων.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων, καίπερ μεγάλως ὑπὸ Σύλλα
κακωθεῖσα, καίπερ λεηλατηθεῖσα, ὡς πᾶσα ἡ Ἑλλάς,
ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀνθυπάτων, καὶ ἤδη οὖσα ἐν μέρει
γεγυμνωμένη ὑπὸ τῆς βαναύσου ἀπληστίας τῶν δεσπο-
τῶν της, ἐφαίνετο ὅμως εἰσέτι κοσμουμένη ὑφ' ὅλων σχε-
δὸν τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς. Τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκρο-
πόλεως ἦσαν ἄθικτα. Ἀπειρόκαλοὶ τινες προσθῆκαι ἐν

ταῖς λεπτομερείαις, οὐχὶ εὐάριθμα μέτρια ἔργα εἰς τὸν βωμὸν τῆς μεγάλης παρειασχεθέντα τέχνης, ἀνευλαβεῖς Ῥωμαίων ὑποκαταστάσεις ἐπὶ τῶν βάθρων τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀγαλμάτων, δένειχον ἀλλοιῶσιν τὴν ἱερότητα τοῦ ἁσπίλου τούτου τεμένους τοῦ καλοῦ. Ἡ Ποικίλη μετὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς διακοσμῆσεως ἦτο ἀνθηρά, ὥσει νεουργῆς. Τὰ κατορθώματα τοῦ βδελυροῦ Σεκούνδου Καρίνα, τοῦ ἐντεταλμένου τὴν προμήθειαν ἀγαλμάτων πρὸς διακόσμησιν τοῦ χρυσοῦ Δόμου, ἤρξαντο μετὰ τινα ἔτη, αἱ δὲ Ἀθηναὶ ἔπαθον ὀλιγώτερον τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας. Ἡ ἀπειρόκαλος τῶν Ῥωμαίων κλίσις πρὸς τὰς περιστύλους πόλεις δὲν εἶχεν εἰσχωρήσῃ ἐνταῦθα· αἱ οἰκίαι ἦσαν μικραὶ καὶ μόλις ἄνετοι. Ἡ ἀξιόλογος αὕτη πόλις ἦτο καὶ πόλις ἄτακτος, στενὰς ἔχουσα τὰς ὁδοὺς, τῶν παλαιῶν ἐπιδιώκουσα μνημείων τὴν διατήρησιν, τὰς ἀρχαϊκὰς προτιμῶσα ἀναμνήσεις τῶν εὐθυγράμμων ὁδῶν. Τόσαῦτα θαύματα συνεκίνησαν ὀλίγον τὸν Ἀπόστολον. Εἶδε τὰ μόνα τέλεια ἔργα, τὰ ὅποια οὔτε ὑπῆρξαν, οὔτε θὰ ὑπάρξωσιν ἄλλοτέ ποτε, τὰ Προπύλαια, τὸ καλλιπρεπὲς ἀριστούργημα, τὸν Παρθενῶνα, οὐ τὸ μεγαλεῖον κατασυντρίβει πᾶν ἄλλο μεγαλεῖον, τὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἀντάξιον τῶν μαχῶν, ἃς καθιέρωσε, τὸ Ἐρέχθειον, τὸ χάριεν καὶ κομψὸν καλλιτέχνημα, τὰς ἀρρηφόρους, τὰς ἐπεράστους θείας νεάνιδας· εἶδε πάντα ταῦτα καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ δὲν ἐκλονίσθη, ἡ καρδία αὐτοῦ δὲν ἐσχίρτησεν. Αἱ προλήψεις τοῦ Ἰουδαίου εἰκονοκλάστου, ἀναισθήτου πρὸς τὰς πλαστικὰς καλλονάς, ἐτύφλωσαν αὐτόν· ἐξέλαβε τὰς ἀπαρμιίλλους ταύτας εἰκόνας ὡς εἰδῶλα. «Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, λέγει ὁ βιογράφος του, παρωξύνετο ἐν αὐτῷ θεωροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν.» Ἀ! ὥραϊαι καὶ ἄγναί εἰκόνες, ὧντως θεοὶ καὶ θεαί, οὐαὶ ὑμῖν αὐτός

ἐστὶν ὁ καθ' ὑμῶν τὸν πέλεκυν ὑψώσων. Ἡ ὀλεθρία λέξις ἐξηνέχθη· εἴσθε εἰδῶλα· ἡ πλάνη τοῦ μικροῦ τούτου καὶ δυσμόρφου Ἰουδαίου ἔσται ἡ καθ' ὑμῶν καταδικαστικὴ ἀπόφασις.

Ἐκ πάντων τούτων, ἅτινα ὁ Ἀπόστολος δὲν ἐνόησε δύο τινὰ ἐνεποίησαν αὐτῷ μεγάλην ἐντύπωσιν· πρῶτον, ὁ ἄγαν τῶν Ἀθηναίων θρησκευτικὸς χαρακτήρ, ὁ ἐκδηλούμενος ἐν τῇ πληθύϊ νάων, βωμῶν, ἱερῶν παντοίων, σημείων τοῦ ἀνεκτικοῦ ἐκλεκτισμοῦ αὐτῶν εἰς τὰ τῆς θρησκείας· δεύτερον δέ, βωμοὶ τινες ἀνώνυμοι ἢ εἰς θεοὺς ἀγνώστους ἰδρυμένοι. Οἱ βωμοὶ οὗτοι ἦσαν πολυάριθμοι ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὰ πέριξ. Καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἶχον τοιοῦτους. Οἱ τοῦ Φαλήρου (ὁ Παῦλος ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ἀποβιβαζόμενος) ἦσαν ὀνομαστοί, εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἀναφερόμενοι. Ἐφερον τὴν ἐπιγραφὴν·

ΑΓΝΩΣΤΟΙΣ ΘΕΟΙΣ

τινὲς μάλιστα ἴσως ἐπεγράφοντο·

ΑΓΝΩΣΤΩ, ΘΕΩ,

Οἱ βωμοὶ οὗτοι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ὤφειλον εἰς τὴν ἄκραν τῶν Ἀθηναίων θρησκευτικὴν εὐσυνειδησίαν, καθ' ἑξὶν ἐν παντὶ διορῶντων πράγματι τὴν ἐκδήλωσιν μυστηριώδους καὶ εἰδικῆς δυνάμεως. Φοβούμενοι μὴ ἐκ πλάνης λυπήσωσι θεόν τινα, οὐ τὸ ὄνομα ἠγνόουν, ἢ παραμελήσωσι θεὸν ἰσχυρόν, ἢ μᾶλλον θέλοντες νὰ τύχωσι χάριτός τινος, ἐξ ἀδήλου τυχὸν ἐξαρτωμένης θεότητος, ἀνήγειρον βωμοὺς ἀνώνυμους ἢ φέροντας τὰς εἰρημένους ἐπιγραφάς. Ἴσως αἱ παράδοξοι αὗται ἐπιγραφαὶ ἀνῆκον πάλαι εἰς βωμοὺς ἀρχικῶς ἀνωνύμους, οὓς ἐν γενικῇ τινι καταγραφῇ ἐπέγραψαν οὕτω, μὴ γινώσκοντες

εἰς τίνα ἀνῆκον. Ὁ Παῦλος ἐξεπλάγη λίαν ἐκ τῶν ἀφιερώσεων τούτων. Ἡ Ἰουδαϊκὴ αὐτοῦ διάνοια, ἐρμηνεύουσα αὐτάς, ἀπέδωκεν αὐταῖς ἔννοιαν, ἣν δὲν εἶχον. Ἐνόμισεν οὗτος ὅτι προέκειτο περὶ Θεοῦ, ὅστις κατ' ἐξοχὴν ἐκαλεῖτο «Ἄγνωστος Θεός». Ἐξέλαβεν ὅτι ὁ Ἄγνωστος οὗτος Θεὸς ἦν ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων, ὁ εἰς Θεός, πρὸς ὃν αὐτὴ ἡ εἰδωλολατρεία ἐδύνατο νὰ ἔχη μυστηριώδη τάσιν. Ἡ ἰδέα αὕτη ἦτο τοσοῦτῳ μᾶλλον φυσική, ὅσῳ κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων κυρίως ἦτο Θεὸς ἀνώνυμος, Θεὸς ἀβέβαιος. Ἴσως ἐν τινι θρησκευτικῇ τελετῇ ἢ ἐν τινι φιλοσοφικῇ συζητήσῃ ἤκουσε τὸ ἡμίστιχον :

τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν,

εἰλημμένον ἐκ τοῦ εἰς τὸν Δία ὕμνου τοῦ Κλεάνθου, ἢ ἐκ τῶν *Φαινομένων* τοῦ Ἀράτου, οὗ συχνὴν ἐποιοῦντο χρῆσιν ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς ὕμνοις. Καὶ ἐν τῷ νῷ κατατάσσων τὰ ἐπιχώρια ταῦτα ἤθη, ἐζήτει νὰ κατασκευάσῃ λόγον εἰς τὸ νέον αὐτοῦ ἀρμόζοντα ἀκροατήριον, διότι ἐνόει ὅτι ἐνταῦθα ἔδει νὰ τροποποιήσῃ βαθέως τὸ κήρυγμα αὐτοῦ.

Ἀληθῶς πόρρω ἀπεῖχον αἱ Ἀθῆναι τότε νὰ εἶνε, ὅ,τι ἐπὶ αἰῶνας ἦσαν, τὸ κέντρον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, ἡ πρωτεύουσα τῆς πολιτείας τῶν πνευμάτων. Ἐμμένουσα εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς φύσιν, ἡ θεία αὕτη μήτηρ πάσης τέχνης, κατέστη ἐν τῶν τελευταίων ἀσύλων τῶν φιλελευθέρων φρονημάτων καὶ τῶν δημοκρατικῶν τάσεων. Ἦτο, ὡς δύναται νὰ ὀνομασθῇ, πόλις ἀντιδράσεως. Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἡττωμένων ἐκηρύχθησαν μετὰ θέρμης ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὲρ τοῦ Μιθριδάτου κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὑπὲρ τῶν δημο-

κρατικῶν κατὰ τῶν τριάνδρων, ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου κατὰ τοῦ Ὀκταβίου. Ἀνῆγειραν ἀνδριάντας ὑπὲρ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου παρὰ τῷ Ἀρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι· ἐτίμησαν τὸν Γερμανικὸν διακινδυνεύσασαι· ἐπέσυραν τοὺς ὀνειδισμοὺς τοῦ Πείσωνος. Ὁ Σύλλας κατεπόρθησεν αὐτὰς ἀγρίως, καὶ τὸ τελευταῖον κατήνεγκε τραῦμα εἰς τὸ δημοκρατικὸν αὐτῶν πολίτευμα. Ὁ Αὔγουστος καὶ περ ἐπιεικῶς προσενεχθεὶς, δὲν ἦτο εὐνοϊκός. Καὶ οὐδέποτε μὲν ἀπώλεσαν τὴν ἐπὶ κλησιν ἐλευθέρως πόλεως· ἀλλὰ τῶν ἐλευθέρων πόλεων αἱ προνομίαι προέβαινον ἐλαττούμεναι ἐπὶ τῶν Καισάρων καὶ τῶν Φλαβίων. Αἱ Ἀθῆναι περιέστησαν οὕτω εἰς τὴν κατηγορίαν πόλεως ὑπόπτου, ὑπὸ δυσμενείαν διατελούσης, ἀλλὰ λαμπρυνθείσης ἔνεκα αὐτῆς ταύτης τῆς δυσμενείας. Ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Νέρβα ἄρχεται δευτέρα περίοδος ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἐπανελθόντες εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν ἀρετὴν ἀναγνωρίζουσι τὴν μητέρα αὐτῶν. Ὁ Νέρβας, Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ἀνακαινίζουσι καὶ διακοσμοῦσιν αὐτὴν ἐναμίλλως διὰ μνημείων καὶ θεσπῶν νέων. Αἱ Ἀθῆναι καθίστανται αὖθις ἐπὶ τέσσαρας ἑκατὸνταετηρίδας ἡ πόλις τῶν φιλοσόφων, τῶν καλλιτεχνῶν, τῶν εὐφυσολόγων, ἡ ἁγία πόλις παντὸς φιλελευθέρου, τὸ ἐντευκτῆριον πάντων τῶν ἐραστῶν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς.

Ἀλλὰ μὴ προδράμωμεν τῶν χρόνων. Ἐν τῇ θλιβεραῖ ταύτῃ ἐποχῇ, ἡ παλαιὰ λαμπρότης εἶχεν ἐξαφανισθῇ ἡ δὲ νέα δὲν ἤρξατο ἔτι. Δὲν ἦτο πλεον «ἡ πόλις τοῦ Θεσέως» καὶ δὲν ἦτο ἀκόμη «ἡ πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ» Τὴν Ἀ' ἑκατονταετηρίδα πρὸ τοῦ ἡμετέρου σωτηρίου ἔτους ἡ φιλοσοφικὴ τῶν Ἀθηναίων σχολὴ ἦτο λαμπροτάτη. Φίλων ὁ Λαρισαῖος, Ἀντίοχος ὁ ἐξ Ἀσκαλῶνος ἐξηκολούθησαν ἢ ἐτροποποίησαν τὴν Ἀκαδημαίαν· ὁ Κρά-

τιππος ἐδίδαξε τὴν περιπατητικὴν φιλοσοφίαν, φίλος γενόμενος, διδάσκαλος, παραμυθητὴς ἢ προστατευόμενος τοῦ Πομπηίου, τοῦ Καίσαρος, τοῦ Κικέρωνος τοῦ Βρούτου. Οἱ διασημότατοι καὶ πολυασχολώτατοι τῶν Ῥωμαίων, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας ἀγόμενοι, διέτριβον ἐν Ἀθήναις ἵνα ἀκροασθῶσι τῶν διαπρεπῶν φιλοσόφων. Ὁ Ἀττικὸς, ὁ Κράσσος, ὁ Κικέρων, ὁ Βάρρων, ὁ Ὁβίδιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ἀγρίππας, ὁ Βιργίλιος, ἐσπούδασαν, ἢ διέμειναν ἐν αὐταῖς ὡς ἐρασταὶ τοῦ καλοῦ. Ὁ Βρούτος διῆλθε τὸν τελευταῖον χειμῶνα διαγών μετὰ τοῦ περιπατητικοῦ Κρατίππου καὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Θεομνήστου. Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν τὴν προτεραίαν τῆς μάχης τῶν Φιλιππῶν κέντρον κοινῆς γνώμης ὑψίστης βαρύτητος. Ἡ διδασκαλία ἦτο ὅλως φιλοσοφικὴ καὶ πολλῷ ἄνωτέρα τῆς ἀτερποῦς εὐγλωττίας τῆς σχολῆς τῆς Ῥόδου. Ἡ ἀνάρρησις ὁμῶς τοῦ Αὐγούστου καὶ ἡ παγκόσμιος εἰρήνη μεγάλως ἐβλάψαν τὰς Ἀθήνας· ἡ διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας τότε κατέστη ὑποπτος· αἱ σχολαὶ ἀπώλεσαν τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν δραστηριότητα αὐτῶν. Ἡ Ῥώμη ἄλλως τε διὰ τῆς λαμπρᾶς φιλοσοφικῆς ἐξελιξεως, ἣν συνετέλει, καθίστατο ἐπὶ τινὰ χρόνον ἡμιανεξάρτητος ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὰς τῆς διανοίας. Ἀλλὰ κέντρα ἐσχηματίσθησαν· ὡς σχολὴ ποικίλης μαθήσεως προετιμᾶτο ἡ Μασσαλία. Τὴν πρωτότυπον τῶν τεσσάρων μεγάλων σχολῶν φιλοσοφίαν διεδέξατο ἡ χαλαρὰ καὶ συστήματος ἀμοιροῦσα ἐκλεκτικὴ φιλοσοφία. Ἐξαιρουμένου Ἀμμωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως, τοῦ διδασκάλου τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἱδρυσεν ἐν Ἀθήναις τὸ εἶδος ἐκείνου τῆς φιλολογικῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἐμελλε νὰ καταστῇ νεωτερισμὸς ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ, οὐδεὶς λαμπρύνει περὶ τὰ μέσα τῆς Α' ἑκατονταετηρίδος τὴν πόλιν, ἥτις πα-

ρήγαγεν ἡ προσείλκυσε τοὺς πλείστους διασήμεους ἀνδρας. Τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἤδη παμπληθῆ ἀναθήματά εἰσιν εἰκόνες ὑπάτων, ἀνθυπάτων, ἀρχόντων Ῥωμαίων, μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Οἱ ἀνεγειρόμενοι ναοὶ ἀφιεροῦνται εἰς τὴν θεὰν Ῥώμην καὶ τὸν Αὐγούστον. Ὁ Νέρων αὐτὸς ἔτυχεν ἀγαλμάτων. Τῶν καλλιτεχνῶν εἰς Ῥώμην συρρεόντων, τὰ ἀθηναϊκὰ ἔργα τῆς Ἀ' ἑκατονταετηρίδος εἰσὶ τὰ πλεῖστα μετριώτατα. Τὰ μνημεῖα δὲ ταῦτα, ὡς τὸ ὥρολόγιον Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου, ἡ στοὰ τῆς Ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς, ὁ ναὸς τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Αὐγούστου, τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου εἰσὶ μικρὸν προγενέστερα ἢ μεταγενέστερα τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ Παῦλος ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας. Οὐδέποτε ἡ πόλις κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῆς ἱστορίαν ἦτο πλέον ἄφρονος καὶ σιωπηλῆς.

Διετῆρει ἐν τούτοις ἀκόμῃ μέγα μέρος τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, ἐπισύρουσα τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Καίτοι οἱ καιροὶ ἦσαν χαλεποί, ὁ πρὸς τὰς Ἀθήνας ὅμως σεβασμὸς ἦτο βαθὺς καὶ παγκόσμιος. Ὁ Σύλλας, καίπερ δεινῶς ἐξωργισμένος διὰ τὴν ἀποστασίαν, ἀπένειμεν αὐταῖς συγγνώμην, ὁ Κικέρων ἐκ κενοδοξίας ἤθελε νὰ ἔχῃ ἀνδριάντα. Ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Καῖσαρ πρὸ τῆς μάχης τῶν Φαρσάλων διεκήρυξαν ὅτι ἤθελον φεισθῆ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἱερέων τῶν θεσμοφόρων θεῶν. Ὁ Πομπήϊος ἔδωκε μεγάλην πυσότητα χρημάτων πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως· ὁ Καῖσαρ δὲν ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐτὴν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνέγερσιν ἐνὸς τῶν μνημείων αὐτῆς. Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος διήγαγον ὡς ἰδιῶται καὶ ἐτιμήθησαν ὡς ἥρωες. Ὁ Ἀντώνιος ἡγάπα τὰς Ἀθήνας καὶ διέτριβεν ἐν αὐταῖς εὐχαρίστως. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀκτίου ὁ Αὐγούστος ἀπένειμε συγγνώμην τὸ τρίτον· τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος ἔμεινε

συνδεδεμένον μετὰ μνημείου ἀξιοθεάτου· ἡ δὲ οἰκογένεια αὐτοῦ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐθεωρήθησαν ἐν Ἀθήναις εὐεργέται. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέμενον πολὺ ν' ἀποδείξωσιν ὅτι διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν Ἀθηνῶν. Τέκνα τῆς δόξης προσφιλεῖ οἱ Ἕλληνες, ἔζων ἕκτοτε διὰ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος. Ὁ Γερμανικός, ἐφ' ὅσον διέμεινεν ἐν Ἀθήναις, ἐξήρχετο μεθ' ἑνὸς μόνου ῥαβδούχου. Καίπερ μὴ δεισιδαίμων ὁ Νέρων δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν φοβούμενος τὰς ὑπὸ τὸν Ἀρειον πάγον οἰκούσας Ἐρινῦς, τὰς φοβερὰς Σεμνὰς θεάς, αἵτινες ἐδίωκον τοὺς μητραλοίας· ἡ ἀνάμνησις τοῦ Ὁρέστου ἐνεποίει αὐτῷ τρόμον· οὐδ' ἐτόλμησε νὰ καταφρονήσῃ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ὧν ἀρχομένων ὁ κῆρυξ διέταττε ν' ἀπομακρυνθῶσιν οἱ βέβηλοι καὶ κακοποιοί. Εὐγενεῖς ξένοι, ἐκπτώτων βασιλέων ἀπόγονοι, κατηνάλισκον τὴν περιουσίαν αὐτῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἔχαιρον ὀνομαζόμενοι χορηγοὶ καὶ ἀγωνοθέται. Πάντες οἱ βάρβαροι ἡγεμονίσκοι ἡμιλλῶντο ν' ἀρέσωσι τοῖς Ἀθηναίοις, ν' ἀνακαινίσωσι τὰ μνημεῖα αὐτῶν.

Ἡ θρησκεία ἦτο μία τῶν αἰτιῶν τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων τιμῶν. Περιοριζομένη κατ' ἀρχὰς ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ βάσιν ἔχουσα τοὺς εἰς τὴν οἴκησιν τῆς πόλεως καὶ τοὺς θεῖους αὐτῆς προστάτας ἀναφερομένους μύθους, ἡ θρησκεία τῶν Ἀθηνῶν ἦτο τὸ πρῶτον ἡ ἀπλῆ καθιέρωσις τῆς φιλοπατρίας καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ ἄστεος. Ἡ Ἀγλαυρος καὶ ὁ ὄρκος, ὃν ἔδιδον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς οἱ νέοι Ἀθηναῖοι, δὲν ἔχουσιν ἄλλην ἔννοιαν· τοιαύτη ἤθελεν εἶναι παρ' ἡμῖν ἡ θρησκεία, εἰὰ συνίστατο εἰς τὴν στρατολογίαν, τὰ γυμνάσια καὶ τὸν πρὸς τὴν σημαίαν σεβασμόν. Ἡ τοιαύτη θρησκεία ἔμελλε νὰ καταστῇ μετ' ὀλίγον λίαν ἀτερπής, οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἄπειρον, μὴ θίγουσα τὸν ἀνθρώπινον προορισμόν, ἀμοι-

ροῦσα καθολικότητος· τὰ σκώμματα τοῦ Ἀριστοφάνους κατὰ τῶν θεῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἀποδεικνύουσιν ὅτι μόνοι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποτάξωσι πάσας τὰς φυλάς· αἱ γυναῖκες ἐνωρὶς ἐστράφησαν πρὸς τὰς μικρὰς ξένας λατρείας, οἷα ἡ τοῦ Ἀδώνιδος. Τὰ μυστήρια ἰδίως εὐωδόθησαν. Ἡ κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφία ἦτο τερπνὴ μυθολογία, ἐνῶ ἡ τέχνη ἐπλαττε χάριν τοῦ λαοῦ εἰκόνας χαριεστάτας. Οἱ θεοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐγένοντο οἱ θεοὶ τῆς καλλονῆς. Ἡ ἀρχαία πολιὰς Ἀθηνᾶ ἦτο ξόανον ἄνευ χειρῶν φαινομένων, κεκαλυμμένη διὰ πέπλου ὡς ἡ Παναγία τῆς Λορέττης. Ἡ τορευτικὴ ἐδημιούργησε θαῦμα πρωτοφανές· ἐποίησεν ἀγάλματα πραγματικὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰς ἰταλικὰς καὶ βυζαντιακὰς Παναγίας, κατὰφορτα κοσμημάτων ἐπιθέτων, ἅτινα ἦσαν καὶ θαυμαστά ἀριστοτεχνήματα. Αἱ Ἀθηναὶ ἐγένοντο οὕτω κάτοχοι μιᾶς τῶν πληρεστέρων λατρειῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ λατρεία αὕτη ὑπέστη ἔκλειψιν τινα κατὰ τὰς ἀτυχίας τοῦ ἄστεος. Οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι ἐβεβήλωσαν τὸ ἱερὸν αὐτῶν· ὁ Λαχάρης ἀφείλετο τὸν χρυσὸν ἐκ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς. Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐγκατέστη ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῶν εἰς τὸν ὀπισθόδομον τοῦ Παρθενῶνος· καὶ συνοικήσας μεθ' ἐταίρων εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης πρὸς τὴν ἀγνὴν θεὰν γειτνιασεως σκάνδαλον. Ἀριστίων, ὁ τελευταῖος τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἀθηνῶν ὑπερασπιστής, παρεῖδε σβεννύμενον τὸν ἱερὸν τῆς θεοῦ λύχνον. Τοιαύτη ὅμως ἦτο τῆς ἐξόχου πόλεως ἡ δόξα, ὥστε ἅπασα ἡ οἰκουμένη ἔσπευσε νὰ υἱοθετήσῃ τὴν θεὰν παρορωμένην. Ὁ Παρθενὼν διὰ τῶν ξένων ἀνέκτησε τὰς πρῶην τιμὰς· τὰ μυστήρια τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τὸ θρησκευτικὸν θέλημα τῶν πάντων τῶν ἐθνικῶν.

Ἀλλὰ κυρίως ὡς πόλις τῶν γραμμάτων αἱ Ἀθηναὶ εἰ-

χον μεγίστην γοητείαν. Ὁ νέος οὗτος προορισμός, ὅστις τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου μεγίστην ἔσχεν ἐπίδοσιν, ἤρξατο ἀπὸ δύο αἰώνων. Ἡ πόλις τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Περικλέους μετεσχηματίσθη εἰς πόλιν ἀκαδημαϊκὴν, παρεμφερῇ τῇ Ὀξφόρδῃ, ἐντευκτῆριον πάσης τῆς εὐγενοῦς νεολαίας, ἥτις διέχεεν ἀφθόνως τὸν χρυσόν. Πανταχοῦ καθηγηταί, φιλόσοφοι, σοφισταί, παιδαγωγοὶ παντοῖοι, σωφρονισταί, διδάσκαλοι ἐφήβων, γυμνασάρχαι, ὀπλομάχοι, διδάσκαλοι ξιφασκίας καὶ ἵππασίας. Ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ οἱ κοσμηταὶ περιβάλλονται ἐν τινι μέτρῳ τὴν ἐπισημότητα καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων· ἐξ αὐτῶν χρονολογοῦσι τὰ ἔτη ἢ παλαιὰ ἑλληνικὴ παιδείους ἢ προωρισμένη πρὸς διὰ-πλασιν τοῦ ἐλευθέρου πολίτου καθίσταται ὁ παιδαγωγικὸς νόμος τῆς ἀνθρωπότητος. Φεῦ! διαπλάττει ἤδη μόνον σοφιστὰς· αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις, ἀληθὲς ἄλλοτε ἐνασχόλησις ἡρώων εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, γίνονται ἤδη ἀπλῶς πρὸς ἐπίδειξιν. Μεγαλεῖον ἵπποδρόμου, βαδίσματα Φραγκῶν ἀντικατέστησαν τὸ ἔμπεδον μεγαλεῖον. Ἀλλ' ἴδιον τῆς Ἑλλάδος εἶνε τὸ ἐξευγενίζειν πάντα· καὶ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ γραμματοδιδασκάλου κατέστη ἐν αὐτῇ ἐθνικῇ λειτουργίᾳ· τὸ ἀξίωμα τοῦ καθηγητοῦ, παρὰ τὰς καταχρήσεις, ἦτο δημιούργημα αὐτῆς. Ἡ ἀβρὰ αὕτη νεολαία ἀνεμιμνήσκετο ἐνίοτε τῶν ὠραίων λόγων τῶν διδασκάλων. Ἦτο δημοκρατικὴ ὡς πᾶσα νεολαία· ἔσπευσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Βρούτου. Ἐπεδίωξε τὸν θάνατον ἐν Φιλίπποις. Τὴν ἡμέραν κατετρίβετο, ῥητορεύουσα περὶ τοῦ τυραννοκτόνου καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, πανηγυρίζουσα τὸν εὐγενῆ θάνατον τοῦ Κάτωνος, ἐγκωμιάζουσα τὸν Βρούτον.

Ὁ λαὸς ἦτο πάντοτε ζωηρός, πνευματώδης, περίεργος. Πάντες διεβίων ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν διηνεκεὶ μετὰ τοῦ

ἐξωτερικοῦ κόσμου κοινωνία, ὑπὸ αἴθριον καὶ μειδιῶντα οὐρανόν. Οἱ ξένοι πολυπληθεῖς, καὶ πρὸς μάθησιν ὀργῶντες, διετήρουν μεγάλην πνευματικὴν δραστηριότητα. Ἡ δημοσιότης, ἡ ἐφημεριδογραφία τῶν ἀρχαίων, ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ τοιαύτη ἔκφρασις, τὸ κέντρον εἶχεν ἐν Ἀθήναις. Τῆς πόλεως μὴ οὔσης ἐμπορικῆς, πάντες ἐφρόντιζον μόνον νὰ μανθάνωσι νέα, νὰ εἶνε ἐν γνώσει τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων ἀπανταχοῦ τῆς γῆς.

Εἶνε ἀξιοσημείωτον ὅτι ἡ μεγάλη θρησκευτικὴ ἀνάπτυξις οὐδόλως ἔβλαπτε τὴν λογικὴν παιδείυσιν. Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν συγχρόνως θρησκευτικῶτάτη πόλις, τὸ Πάριον τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ πόλις τῶν φιλοσόφων. Ὁ περισκοπῶν ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ τοὺς πέριξ τῆς ὀρχήστρας μαρμαρίνους θρόνους, φέροντας τὸ ὄνομα τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιωματοῦ τῶν ἐπ' αὐτῶν καθημένων ἱερέων, νομίζει ὅτι εἶνε πόλις ἱερωμένων, καὶ ὅμως πρὸ παντός ἦτο πόλις τῶν ἐλευθέρως φρονούντων. Αἱ περὶ ὧν πρόκειται λατρεῖται, δὲν εἶχον οὔτε δόγματα, οὔτε βιβλία ἱερά· δὲν εἶχον πρὸς τὴν Φυσικὴν ἢ ἀπέχθειαν ὁ Χριστιανισμὸς, ὁ ἀποκρούων τὴν θετικὴν ἔρευναν. Ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἀτομικὸς ἐπικούρειος ἔζων ἐν ἀρμονίᾳ, σπανίως ἐρίζοντες. Οἱ ἀληθεῖς Ἕλληνες ἤρκουντο πληρέστατα εἰς τὴν τοιαύτην ὁμοφωνίαν, τὴν ἐρειδομένην οὐχὶ εἰς τὴν λογικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀνοχήν, καὶ τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμόν.

Πάντα ταῦτα ἦσαν καινοφανῆ πρὸς τὸν Παῦλον. Αἱ πόλεις, ὅπου ἐκήρυξεν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βιομήχανοι πόλεις, παρεμφερεῖς πρὸς τὴν Λιβόρνον ἢ τὴν Τεργέστην, ἔχουσαι εὐρείας ἰουδαϊκὰς συνοικίας μᾶλλον ἢ κέντρα λαμπρά, πόλεις εὖ ἡγμένης κοινωνίας καὶ μεγάλης παιδεύσεως. Αἱ Ἀθηναὶ ἦτο πόλις βαθέως ἐθνικῇ ἢ εἰδωλολατρεία συνεδέετο πρὸς πάσας τὰς τέρφεις, πρὸς

πάντα τὰ συμφέροντα, πρὸς πᾶσαν τὴν δόξαν τοῦ ἁ-
 στερος. Ὁ Παῦλος ἐδίδασκε μεγάλως. Ὁ Τιμόθεος ἀφί-
 κετο τέλος ἐκ Μακεδονίας. Ὁ Σίλας δι' ἀγνώστους λό-
 γους δὲν ἐδυνήθη νὰ ἔλθῃ. Ὁ Παῦλος τότε ἀπεφάσισε
 νὰ ἐνεργήσῃ.

Ἐπῆρχε συναγωγὴ ἐν Ἀθήναις, ἐν ἣ ὁ Παῦλος ἐλά-
 λησε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς σεβομένους τὸν
 Θεόν· ἀλλ' ἐν πόλει τοιαύτῃ ὁ θρίαμβος ἐν τῇ συναγω-
 γῇ ἦτο ἀνάξιος λόγου. Ἡ λαμπρὰ ἐκείνη ἀγορὰ ἔνθα
 κατηναλίσκετο τὸσαύτῃ εὐφυΐα, ἡ Ποικίλη στοά, ὅπου
 συνεζητοῦντο πάντα τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, ἐδελέα-
 ζον αὐτόν. Ἐλάλησεν ἐν αὐτῇ οὐχὶ ὡς κήρυξ, ἀπευθυ-
 νόμενος πρὸς τὸ παρεστὼς πλῆθος, ἀλλ' ὡς ξένος, ὅς-
 τις παρεισάγεται, μεταδίδει δειλῶς τὴν ιδέαν αὐτοῦ,
 καὶ ζητεῖ νὰ εὕρῃ που στήριγμα. Ἡ ἐπιτυχία ἦτο με-
 τρία. «Ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ ἀνάστασις» ἐφάνησαν λέξεις ξε-
 νίζουσαι, ἐστερημέναι ἐννοίας. Πολλοὶ ὡς φαίνεται ἐξέ-
 λαβον τὴν «ἀνάστασιν» ὡς ὄνομα θεῆς καὶ ἐπίστευσαν
 ὅτι ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ Ἀνάστασις ἦσαν νέα τις δυὰς θεῶν,
 ἣν οἱ ὄνειροπόλοι οὗτοι Ἀνατολῆται ἤρχοντο νὰ κηρύ-
 ζωσι. Φιλόσοφοι ἐπικούρειοι καὶ στῳϊκοί, λέγεται, προσ-
 ελθόντες, ἠκροάσαντο.

Ἡ πρώτη αὕτη συνάφεια τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς
 ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ. Οὐδέποτε κατε-
 δείχθη κάλλιον, πόσον οἱ εὖ φρονούντες ὀφείλουσι νὰ
 δυσπιστῶσι πρὸς ἑαυτούς, καὶ νὰ ἀπέχωσι τοῦ χλευά-
 ζειν ιδέαν τινά, καίπερ ἄτοπον φαινομένην. Ἡ κακῶς
 ὑπὸ τοῦ Παύλου λαλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ σόλοι-
 κος καὶ διακεκομμένη φράσις αὐτοῦ, δὲν ἐδύναντο νὰ ἐ-
 φελκύσωσι τὴν υπόληψιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ φιλόσοφοι
 ἔστρεψαν περιφρονητικῶς τὰ νῶτα πρὸς τὰ βάρβαρα
 ταῦτα ἔπη. Εἶνε σπερμολόγος, ἔλεγον οἱ μὲν, εἶνε κα-

ταγγελεὺς ξένων δαιμονίων, ἔλεγον ἄλλοι. Οὐδείς ὑπέ-
 πτευνεν ὅτι ὁ σπερμολόγος αὐτός ἤθελέ ποτε ὑποσκελί-
 ση αὐτούς, καὶ ὅτι μετὰ 474 ἔτη, αἱ ἔδραι αὐτῶν ἡ-
 θελον καταργηθῇ ὡς ἀνωφελεῖς καὶ ἐπιβλαβεῖς συνε-
 πεία τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου. Μέγα μάθημα! Ἐπὶ
 τῇ ἰδίᾳ ἐπαιρόμενοι ὑπεροχῇ οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἀθηνῶν
 ἀπηξίουں τὰ δημῶδη θρησκευτικὰ ζητήματα. Πλησίον
 αὐτῶν ἡ δεισιδαιμονία ἤκμαζεν. Αἱ Ἀθηναὶ ὁμοιάζον
 πρὸς τὰς θρησκευτικωτάτας πόλεις τῆς Ἑλλάσσοнос Ἀ-
 σίας. Ἡ ἀριστοκρατία τῶν φιλοσοφούντων ὀλίγον ἐ-
 φρόντιζε περὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, αἵτινες διεπαί-
 νοντο ὑπὸ τὸ κάλυμμα τοσούτων κοινῶν λατρειῶν. Τοι-
 αύτη διάστασις δὲν μένει ἀτιμώρητος. Ὅταν ἡ φιλοσο-
 φία διακηρύσσει ὅτι δὲν ἀσχολεῖται εἰς τὰ τῆς θρη-
 σκείας, ἡ θρησκεία καταπνίγει αὐτήν, καὶ δικαίως, διότι
 ἡ φιλοσοφία εἶνε ἀξία λόγου, ἐὰν δεικνύῃ εἰς τὴν ἀν-
 θρωπότητα τὴν ὁδὸν αὐτῆς, ἐὰν σπουδαῖον κρίνῃ τὸ ἄ-
 πειρον πρόβλημα, ὅπερ εἶνε τὸ αὐτὸ εἰς πάντας.

Τὸ ἐν Ἀθήναις ἐπικρατοῦν ἐλευθέριον πνεῦμα πα-
 ρεῖχε τῷ Παύλῳ πλήρη ἀσφάλειαν. Οὔτε Ἰουδαῖοι, οὔτε
 ἔθνικοι ἐπειράθησάν τι κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀνοχὴ αὐτῇ
 ἦτο χείρων τῆς ὀργῆς. Ἀλλαχοῦ ἡ νέα διδασκαλία ζωη-
 ρὰν παρῆγεν ἀντίδρασιν τοῦλάχιστον ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ κοι-
 νωνίᾳ· ἐνταῦθα εὗρισκε μόνον ἀκροατὰς περιέργους καὶ
 ἐξημβλυμένους. Φαίνεται ὅτι ἡμέραν τινὰ οἱ ἀκροαταὶ
 τοῦ Παύλου, θέλοντες νὰ ἀκούσωσιν ἐπισήμως, οὕτως
 εἰπεῖν, ἀναπτυσσομένην τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἤγαγον
 αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἀρείον πάγον, καὶ ἐκεῖ προσεκάλεσαν
 αὐτὸν νὰ εἴπῃ τίνα θρησκείαν ἐκήρυσσεν. Ἀληθῶς δυ-
 νατὸν νὰ εἶνε τοῦτο μῦθος, ἐκ τοῦ κύρους τοῦ Ἀρείου
 πάγου ὁρμηθέντος τοῦ συγγραφέως τῶν *Πράξεων*, ὅστις
 δὲν ἦτο μάρτυς αὐτόπτης, εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπι-

φανοῦς τούτου ἀκροατηρίου, ἵνα ἐνώπιον αὐτοῦ παραστήσῃ τὸν Ἀπόστολον ἀπαγγέλλοντα λόγον ἐπιδεικτικόν, δημηγορίαν φιλοσοφικὴν. Ἐν τούτοις ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶνε ἀναγκασία. Ὁ Ἄρειος πάγος διετήρησεν ἐπὶ Ῥωμαίων τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ὀργανισμόν. Αἱ προνομίαι μάλιστα αὐτοῦ ἠϋξήσαν, ἐπὶ Ῥωμαίων ἐνεκα πολιτικῶν λόγων, ἐξ ὧν ὀρμώμενοι οἱ κατακτηταὶ κατήργησαν ἐν Ἑλλάδι τοὺς ἀρχαίους δημοκρατικούς θεσμούς, ἀντικαταστήσαντες αὐτοὺς διὰ βουλευτικῶν σωμάτων ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων. Ὁ Ἄρειος πάγος πάντοτε ἦτο ἡ ἀριστοκρατικὴ βουλὴ τῶν Ἀθηναίων προαγόμενος καθ' ὅσον ἐξέπιπτεν ἡ δημοκρατία. Προσθετέον ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦτο διὰ τῆς κλασικῆς αὐτοῦ διασημότητος, ἥσκει μεγάλην γοητείαν. Τὸ ἠθικὸν κῦρος αὐτοῦ ἦτο παγκόσμιον. Ὁ Ἄρειος πάγος ἐγένετο αὖθις ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ὅ,τι ἦτο ἐπανειλημμένως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, σῶμα συντηρητικόν, σχεδὸν ἀπηλλαγμένον δικαστικῶν καθηκόντων, ἡ ἀληθὴς Βουλὴ τῶν Ἀθηναίων, ἐν ἐνίκαις μόνον περιπτώσεσι παρεμβαινὼν, καὶ ἐκ τῶν ἐνιαυσίων ἀρχόντων ἀπαρτιζόμενος. Ἀπὸ τῆς Α' Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς πρὸ τῶν ἄλλων ἐξουσιῶν τῶν Ἀθηναίων, ἀνώτερος τῆς Βουλῆς τῶν Ἐξακοσίων καὶ τοῦ δήμου. Αἱ ἀναθέσεις ἀγαλμάτων γίνονται ὑπ' αὐτοῦ ἢ τοῦλάχιστον τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνέθεσεν ἀγαλμα πρὸς τιμὴν τῆς βασιλείσεως Βερενίκης, θυγατρὸς τοῦ Ἀγρίππα. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος ἥσκει ἐποπτεῖαν τινὰ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας. Ἦτο ὑψηλὸν σῶμα θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς τιμητείας, εἰς οὗ τὴν ἀρμοδιότητα ὑπήγετο πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς νόμους, τὰ ἥθη, τὴν ἰατρικὴν, τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀγο-

ρανομίαν, τὴν λατρείαν τοῦ ἄστεος· καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι νέας διδασκαλίας ἀναφαινομένης, προσεκλήθη ὁ κῆρυξ αὐτῆς ἵνα ἐκθέσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ εἰς τοιοῦτον δικαστήριον, ἢ τοῦλάχιστον εἰς τὸν τόπον τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ. Ὁ Παῦλος, λέγεται, παραστὰς εἰς τὸ μέσον τῆς συνελεύσεως, ἔλεξε τάδε·

Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ.

Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἀγνώστῳ Θεῷ. Ὁν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ.

Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινας, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα.

Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προτεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν.

Ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρά γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροιν· καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.

Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν· «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν».

Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ λίθου, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, ταυῖν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν.

Διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Ταῦτα λέγων, κατὰ τὸν ἀφηγητήν, ὁ Παῦλος διεκόπη. Ἀκούοντες ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ ἁβρότεροι εἶπον. «Ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου».

Ἐὰν ὁ ἄνωτέρω παρκατεθεὶς λόγος πράγματι ἐξεφω-

νήθη, θὰ ἐνεποίησε βεβαίως ἐντύπωσιν λίαν παράδοξον εἰς τὸ πνεῦμα τῶν πεπαιδευμένων ἀκροατῶν. Ἡ γλῶσσα αὕτη, ὅτε μὲν βάρβαρος, σόλοικος, ἀκατασκεύαστος, ὅτε δὲ ὀρθοτάτη, ἡ ἄνισος εὐγλωττία, διαποικιλλομένη δι' εὐστόχων ἐννοιῶν καὶ πτώσεων δυσαρέστων, ἡ βαθεῖα φιλοσοφία, εἰς τὰς παραδοξοτάτας καταλήγουσα δοξασίας, θὰ ἐφάνησαν ὅτι προήρχοντο ἐξ ἄλλης σφαίρας. Ἀπείρως ἀνωτέρα τῆς δημῶδους θρησκείας τῆς Ἑλλάδος, ἡ τοιαύτη διδασκαλία ἐν πολλοῖς ἦτο ὑποδεεστέρα τῆς συνήθους φιλοσοφίας τοῦ αἰῶνος. Ἐὰν ἄφ' ἐνὸς ἔτεινεν αὕτη τὴν χεῖρα εἰς τὴν φιλοσοφίαν ταύτην διὰ τῆς ὑψηλῆς καταλήψεως τῆς θεότητος καὶ τῆς ὠρῆς θεωρίας, ἣν διεκέρυσσε, τῆς ἠθικῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξ ἄλλου περιελάμβανε πολλὰ ὑπερφυσικὰ δόγματα, ἅτινα οὐδεὶς θετικὸς νοῦς ἐδύνατο νὰ ἀποδεχθῇ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶνε παράδοξον ὅτι οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐν Ἀθήναις. Τὰ αἷτια τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦσαν ἄλλαχοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν πεπαιδευμένων. Ἦσαν εἰς τὴν καρδίαν γυναικῶν εὐσεβῶν, εἰς τοὺς ἐνδομύχους πόθους τῶν πτωχῶν, τῶν δούλων, τῶν πασχόντων. Πρὶν ἢ ἡ φιλοσοφία πλησιάσῃ πρὸς τὴν νέαν διδασκαλίαν, ἦτο ἀνάγκη οὐ μόνον ἡ φιλοσοφία νὰ ἐξασθενήσῃ ἀρκούντως, ἀλλὰ καὶ ἡ νέα διδασκαλία νὰ ἀποβάλῃ τὴν μεγάλην χίμαιραν τῆς μελλούσης κρίσεως, τουτέστι τὰς συμπαγεῖς φαντασιώδεις δοξασίας, αἵτινες περιεκάλυπτον τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς πυρῆνα.

Εἴτε ὑπὸ τοῦ Παύλου εἴτε ὑπὸ τινος τῶν μαθητῶν αὐτοῦ συνετάχθη ὁ λόγος οὗτος, ἐμφαίνει οὐχ ἥττον, ἀπόπειραν σχεδὸν μοναδικὴν ἐν τῇ Α' ἑκατονταετηρίδι πρὸς συνδιαλλαγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς φιλοσοφίας, καὶ μάλιστα καθ' ἓνα λόγον μετὰ τῆς εἰδωλο-

λατρείας. Ἀποδεικνύων εὐρύτητα ἰδεῶν παραδόξως, ὁ Ἰουδαῖος συγγραφεὺς ἀνομολογεῖ ὅτι ἐν ἀπάσαις ταῖς φυλαῖς ἐνυπάρχει ἐσωτερικὴ τις συνάκισθις τοῦ θείου, μυστηριῶδές τι ἐνστικτον μονοθεϊσμοῦ, καθοδηγοῦσα εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ. Κατὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμὸς εἶνε ἡ φυσικὴ θρησκεία, εἰς ἣν καταλήγει τις συμβουλευόμενος ἀπλῶς τὴν ἰδίαν καρδίαν καὶ ἐξετάζων ἑαυτὸν ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος· ἰδέα διφυής, ἥτις ἔμελλεν ἄλλοτε μὲν νὰ προσπελάσῃ τὸν Χριστιανισμὸν πρὸς τὸν θεϊσμόν, ἄλλοτε δὲ νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτῷ οἴησιν ἄτοπον. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ πρῶτον παράδειγμα τῆς τακτικῆς Ἀπολογιστῶν τινων τοῦ Χριστιανισμοῦ, περισαινόντων τὴν φιλοσοφίαν, ποιουμένων χρῆσιν ἢ προσποιουμένων ὅτι ποιοῦνται χρῆσιν τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσης, λαλούντων μετὰ προθυμίας ἢ ἀβρότητας περὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὃν ἀπαρνοῦνται ἐξ ἄλλου, θελόντων νὰ καταστήσωσι πιστευτὸν διὰ ῥήσεων δεξιῶς κατατεταγμένων ὅτι κατὰ βάθος δύνανται νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνδρες τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ περιπιπτόντων εἰς ἀναποφεύκτους παρεξηγήσεις, ἅμα ἐκφρασθῶσι σαφῶς καὶ λαλήσωσι περὶ τῶν ὑπερφυσικῶν δογμάτων αὐτῶν. Καταφανὴς εἶνε ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια πρὸς μετφορὰν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας τῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν ἰδεῶν, ὑπομιμνήσκουσα Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα καὶ τὸν Ὠριγένην. Αἱ βιβλικαὶ καὶ αἱ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἰδέαι τείνουσι πρὸς συνδιαλλαγὴν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπηττοῦντο πολλαὶ ὑποχωρήσεις· διότι ὁ Θεός, ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, πόρρω ἀπέχει τοῦ Ἰεχωβά τῶν προφητῶν, καὶ τοῦ οὐρανίου Πατρὸς τοῦ Ἰησοῦ.

Ἡ ἐποχὴ δὲν ἦτο ἀκόμῃ κατάλληλος πρὸς τὴν τοιαύτην ἔνωσιν. Ἀλλως τε δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη αὕτη ἐν

Ἀθήναις. Αἱ Ἀθήναι εἰς ὃ σημεῖον περιῆλθον διὰ τοῦ χρόνου, ἡ πόλις αὕτη γραμματικῶν, γυμναστῶν καὶ ὀπλοδιδασκάλων ἦτο κάκιστα διατεθειμένη, ὅπως ἀποδεχθῇ τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ σκαιότης, τὸ αὐχμηρὸν τῆς καρδίας τοῦ φιλοσοφοῦντος, εἰσὶν ἁμαρτήματα ἀσύγνωστα ἐνώπιον τῆς θείας χάριτος. Ὁ παιδαγωγὸς δυσκόλως προσηλυτίζεται, διότι ἔχει θρησκείαν ἰδίαν, τὴν τριβὴν αὐτοῦ, τὴν πίστιν εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, τὸν ἔρωτα πρὸς τὰς φιλολογικὰς μελέτας, ἀρκούμενος εἰς ταῦτα καὶ οὐδεμίαν ἄλλην αἰσθανόμενος ἀνάγκην. Εὐρέθη ἐν Ἀθήναις σειρὰ Ἑρμῶν εἰκονιζόντων κοσμητὰς τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος. Εἰσὶν οὗτοι εὐεידεῖς ἄνδρες ἐμβριθεῖς, μεγαλοπρεπεῖς, τὸ ἐξωτερικὸν εὐγενὲς καὶ ἑλληνικὸν εἰσέτι ἔχοντες. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δηλοῦνται αἱ ἀπονεμόμεναι αὐτοῖς τιμαὶ καὶ σιτήσεις, ὧν οὐδέποτε ἔτυχον οἱ ὄντως μεγάλοι τῆς ἀρχαίας πολιτείας ἄνδρες. Τῶντι ἐὰν ὁ ἀπόστολος Παῦλος συνήντησέ τινα τῶν προκατόχων τῶν λαμπρῶν τούτων σχολαστικῶν, δὲν θὰ εὐδοκίμησε πλεότερον ἢ ὅσον ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ῥωμαντικὸς ἐμπορούμενος νεοκαθολικισμοῦ, ὅστις ἐπειρᾶτο νὰ μετατρέψῃ εἰς τὰς ιδέας αὐτοῦ ἀκαδημαϊκόν, ἐχόμενον τῆς θρησκείας τοῦ Ὁρατίου ἢ ὅσον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κοινωνιστῆς ῥητορεύων κατὰ τῶν ἀγγλικῶν προλήψεων ἐνώπιον τῶν συλλόγων τῆς Ὁξφόρδης καὶ τῆς Κανταβριγίας.

Ἐν κοινωνίᾳ τοσοῦτον διαφόρῳ ἐκείνης, ἐν ἣ διεβίωσε τέως, ἀνὰ μέσον σοφιστῶν καὶ διδασκάλων ξιφασκίας, ὁ Παῦλος εὐρίσκετο λίαν ἐκτετοπισμένος. Ἡ διάνοια αὐτοῦ μετεφέρετο ἀκαταπαύστως εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ Ἐκκλησίας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Γαλατίας, ὅπου εὐρεν αἴσθημα θρησκευτικὸν κράτιστον. Ἐσκέφθη πολλάκις νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ὑπὸ ζωηρᾶς φερόμε-

νος ἐπιθυμίας, καθόσον ἡγγέλθη αὐτῷ ὅτι ἡ πίστις τῆς νέας Ἐκκλησίας εἰς πολλὰς ὑπεβάλλετο δοκιμασίας, καὶ ἐφοβεῖτο μὴ οἱ νεόφυτοι ἐνδώσωσιν εἰς τοὺς πειρασμούς. Ἐμπόδια, ἅτινα ἀποδίδει εἰς τὸν Σατανᾶ, ἐκώλυσαν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο. Μὴ ἀντέχων πλέον, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐστερήθη καὶ αὐθις τοῦ Τιμοθέου, ὃν ἔπεμψεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα ἐνισχύσῃ, προτρέψῃ καὶ παραμυθήσῃ τοὺς πιστοὺς, καὶ ἔμεινεν ἐκ νέου ρόνος ἐν Ἀθήναις.

Εἰργάσθη καὶ πάλιν ἄλλὰ τὸ ἔδαφος ἦτο λίαν ἄγονον. Τὸ ἐργηγορὸς τῶν Ἀθηναίων πνεῦμα ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν συμπαθῆ καὶ βαθεῖαν ταύτην διδασκαλίαν, ἥτις διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ παρέσυρενεῖς τὸν Χριστιανισμόν. Αἱ ἑλληνικαὶ ἀληθῶς ἐκεῖναι χῶραι ἥκιστα εἶχον εὐφυῶς πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ὁ Πλούταρχος, ζῶν ἐν ἀτμοσφαίρᾳ καθαρῶς ἑλληνικῇ, οὐδεμίαν εἶχε περὶ αὐτῆς γνῶσιν κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετηρίδα τοῦ Β' αἰῶνος. Ἡ φιλοπατρία, ἡ εἰς τὰς παλαιὰς τῆς χώρας ἀναμνήσεις προσήλωσις, ἀπέτρεπον τοὺς Ἕλληνας τῶν ἐξωτικῶν λατρειῶν. Ὁ Ἑλληνισμὸς καθίστατο θρησκεία συντεταγμένη, σχεδὸν λογικὴ, μετέχουσα φιλοσοφίας· οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνοντο ὅτι προωρίσθησαν ὡς θεοὶ καθολικοὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ διακρίνον τὴν θρησκείαν τοῦ Ἑλλήνος πάλαι ποτέ, τὸ διακρίνον αὐτὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἶνε ἡ ἔλλειψις ἀπείρου, ἀορίστου, κατανύξεως, θηλυπρεποῦς χαυνότητος. Τὸ βάθος τοῦ γερμανικοῦ καὶ κελτικοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐλλεῖπει ἐκ τῆς φυλῆς τῶν ἀληθῶν Ἑλλήνων. Ἡ εὐσέβεια τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλλήνος περιορίζεται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν. Αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, ἐνίοτε μεγαλοπρεπέσταται, δὲν ἐμπνέουσι τὸν τρόπον, ὃν αἰσθάνεται ὁ εἰσερχόμενος εἰς γοτθικὸν ναόν.

Ὁ ἀνατολικὸς οὗτος Χριστιανισμὸς δὲν ἔχει δάκρυα, προσευχάς, κατάνυξιν ἐσωτερικὴν. Αἱ κηδεῖται εἶνε σχεδὸν φαιδραί, γινόμεναι συνήθως τὸ ἐσπέρας, δύνοντας τοῦ ἡλίου, ὅταν αἱ σκιαὶ μακύνονται, μετ' ὧδων μετρίᾳ τῇ φωνῇ ψαλλομένων καὶ ἐπιδείξεως ζωηρῶν χρωμάτων. Ἡ φανατικὴ σοβαρότης τῶν Λατίνων ἀπαρέσκει εἰς τὰς ζωηράς, γαληνιαίας, ἐπιπολαίους ταύτας φυλάς. Ὁ ἀσθενὴς δὲν καταβάλλεται, ἀλλὰ βλέπει ἡρέμα ἐπερχόμενον τὸν θάνατον, τῆς περὶ αὐτὸν φύσεως μειδιώσης. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας φαιδρότητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ τοῦ Πλάτωνος· ἡ ἐν *Φαίδωρῳ* ἐξιστόρησις τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους μόλις ἐμφαίνει χροιάν λύπης. Ἡ ζωὴ εἶνε ἄνθος, καρπός, οὐδὲν πλεόν. Ἄν ὡς δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ ἡ περὶ τοῦ θανάτου μέριμνα εἶνε τὸ κύριον γνῶρισμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν νεωτέρων, ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἶνε ἡ ἥττον φιλόθρησκος τῶν ἄλλων φυλῶν. Εἶνε φυλὴ ἐπιπόλαιος, θεωροῦσα τὴν ζωὴν ὡς μὴ ἔχουσαν τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ μυστηριῶδες. Ἡ τοιαύτη ἀφέλεια τῶν ἰδεῶν πηγάζει κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ κλίματος, τῆς αἰθρίας, τῆς ὑπερβαλλούσης θυμηδίας, ἀλλὰ πλειότερον ἔτι ἐκ τῆς ἐμφύτου ῥοπῆς τῆς ἐξόχως φαντασιώδους ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐλάχιστόν τι, δένδρον, ἄνθος, σάυρα, χελώνη, προκαλοῦσι τὴν ἀνάμνησιν μυρίων μεταμορφώσεων, ἃς ὑμνησαν οἱ ποιηταί· ῥυάκιον ὕδατος, μικρὸν κοίλωμα βράχου, ὅπερ καλοῦσιν ἄντρον τῶν νυμφῶν, φρέαρ μετὰ κυάθου ἐπὶ τοῦ ἐπιστομίου λίθου, στενὸς πορθμὸς θαλάσσης, ὃν διέρχονται μὲν ἱπτάμεναι αἱ χρυσαλίδες, διαπλέουσι δὲ τὰ μέγιστα σκάφη, ὡς ἐν Πόρῳ, πορτοκαλλεῖαι, κυπάρισσοι, ὧν ἡ σκιά ἐπεκτείνεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μικρὸν δάσος πιτύων ἀνὰ μέσον τῶν πετρῶν ἀρκοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, ἵνα παραγά-

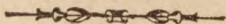
γῶσι τὴν εὐφροσύνην ἣν ἐξεγείρει ἡ καλλονή. Ἡρέσκοντο νὰ περιπατῶσιν εἰς τοὺς κήπους τὴν νύκτα, νὰ ἀκούωσι τὴν φωνὴν τῶν τεττίγων, νὰ κάθηνται εἰς τὸ φέγγος τῆς σελήνης, παίζοντες τὸν αὐλόν· νὰ ἀνέρχωνται τὸ ὄρος πρὸς πόσιν ὕδατος, νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν ὀλίγον ἄρτον, ἰχθῦν καὶ λήκυθον οἴνου, ὃν ἔπινον ἄδοντες· νὰ ἀναρτῶσιν ἐν μὲν ταῖς οἰκογενειακαῖς ἑορταῖς στέφανον ἐκ φύλλων ὑπεράνω τῶν θυρῶν καὶ νὰ βαδίζωσιν ἐστεφανωμένοι δι' ἀνθέων· νὰ φέρωσι δ' ἐν ἡμέραις δημοσίων τελετῶν θύρσους, κεκοσμημένους διὰ φύλλων· νὰ διέρχωνται τὰς ἡμέρας ὄρχούμενοι, παίζοντες μετ' αἰγῶν ἐξημερωμένων· τοιαῦται ἦσαν αἱ ἑλληνικαὶ τέρψεις φυλῆς πενομένης, οἰκονόμου, αἰωνίως νεαζούσης, οἰκούσης χώραν μαγευτικὴν καὶ αὐτάρκη. Τὰ βουκολικὰ τοῦ Θεοκρίτου βάσιν εἶχον ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τὴν ἀλήθειαν· ἡ Ἑλλὰς ἠρέσκετο πάντοτε εἰς τὸ ἀφελές καὶ ἐρατεινὸν εἰδύλλιον, ὅπερ χαρακτηρίζει ἰδίως τὴν φιλολογίαν αὐτῆς, καὶ χρησιμεύει ὡς κάτοπτρον τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἐν ᾧ εἰς πᾶν ἄλλο ἔθνος εἶνε μωρὸν καὶ πεπλασμένον. Ἡ ἰλαρότης, ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς εἰσὶ κατ' ἐξοχὴν ἴδια τῶν Ἑλλήνων. Ἡ φυλὴ αὕτη εἶνε πάντοτε εἰκοσαέτις· δι' αὐτὴν τὸ διασκεδάζειν δὲν εἶνε ἡ βαρεῖα τοῦ Ἀγγλου μέθη, ἡ βάνυσος τοῦ Γάλλου κραιπάλη· ἀλλ' ἀπλῶς οἱ Ἕλληνες εἰσιν ἐρασταὶ τῆς φύσεως. Τῶνόντι ἐν Ἑλλάδι ἡ φύσις εἶνε σύμβουλος κομψότητος, διδάσκαλος εὐθύτητος καὶ ἀρετῆς· αἱ αἰσχραὶ ἐπιθυμίαι, ἡ ἰδέα ὅτι ἡ φύσις ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ κακὸν θεωρεῖται παραλογισμός. Τὸ φιλόκοσμον τὸ διακρίνον τὸ παλλακάριον καὶ μετὰ τοσαύτης ἐκδηλούμενον ἀθωότητος εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς νέας Ἑλληνίδος δὲν εἶνε ἡ πομπώδης τοῦ βαρβάρου ματαιότης, ἡ μωρὰ χυδαία νεαπλούτου γυναικὸς οἷσις, ἐπιδεικνυούσης γε-

λοϊαν ματαιοφροσύνην, ἀλλὰ τὸ ἄγνόν καὶ λεπτὸν αἴσθημα ἀφελῶν νεανίσκων, αἰσθανομένων ὅτι εἰσὶ τὰ νόμιμα τέκνα τῶν ἐφευρετῶν τῆς καλλονῆς.

Ἀπηυδηκῶς ὁ Παῦλος ἐκ τῆς ὀλίγοναἰσίσιας ἐκβάσεως τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, ἀνεχώρησεν εἰς Κόρινθον. Δὲν συνέστησεν ἐν Ἀθήναις Ἑκκλησίαν λόγου ἄξιαν. Ὀλίγοι τινὲς ἄνθρωποι, ἐν οἷς Διονύσιος ὁ ἄρεοπαγίτης καὶ γυνὴ τις Δάμαρις, ἡσπάσθησαν τὴν νέαν θρησκείαν. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη καὶ σχεδὸν μόνη ἀποτυχία εἰς τὸ ἀποστολικὸν αὐτοῦ στάδιον.

Κατὰ τὴν Β' ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑκκλησία τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο πολὺ στερεά. Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν ἐκ τῶν τελευταίων προσελθουσῶν εἰς τὸν Χριστιανισμόν πόλεων. Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον εἰσὶν αὗται τὸ κέντρον τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ προάστειον τῆς φιλοσοφίας. Εἶχον τὸ σπάνιον εὐτύχημα νὰ διατηρήσωσι τοὺς ναοὺς αὐτῶν ἀθίκτους. Τὰ θαυμάσια ταῦτα μνημεῖα διασωθέντα διὰ τῶν αἰώνων, ἕνεκα τοῦ ὀρμεμφύτου πρὸς ταῦτα, οὕτως εἰπεῖν, σεβασμοῦ, περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ὡς μάθημα αἰώνιον τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς εὐσυνειδησίας τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν.

ΑΧ. ΑΓΑΘΟΝΙΚΟΣ

Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Φίλε Κύριε Ἀσώπιε,

ΑΦΟΥ μ' ἐδεσμεύσατε ἐν ὀλίγαῖς σελίσιν νὰ ἐκθέσω ὑμῖν τὰ τῆς πεντηκοστῆς ἐπετείου τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐπεβάλετε καὶ τὴν βαρυτάτην δι' ἐμὲ ὑποχρέωσιν νὰ ποιήσωμαι χρῆσιν τῆς διακρινούσης ὑμᾶς χαριτολογίας περὶ τὸ γράφειν. Νὰ ἐκλέξητε δύνασθε τοὺς διὰ τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον συνεργάτας, νὰ μορφώσητε αὐτοὺς ἀδύνατον. Ἀποδεχόμενοι τὴν μικρὰν ταύτην καὶ ἀτελῆ εἰσφοράν, ἀναδέχθητε καὶ τὰς συνεπείας τοῦ ὕφους.

I

Γνωστὸν εἶναι εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας ἀναγνώστας τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου, ὅτι πεντήκοντα ἀκριβῶς τὸν λήξαντα Μάϊον συνεπληρώθησαν ἔτη, ἀφ' ὅτου τὸ ἐκ τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀποτελεσθὲν μικρὸν Ἑλληνικὸν Κράτος, μετὰ τὴν αἰσίαν τῶν πραγμάτων ἀπο-

κατάστασιν, σκεφθὲν ἐδραΐας νὰ θέσῃ βάσεις διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ τὸν ἐκπολιτιστικὸν προορισμόν, τοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσον πρόσφορον ἔκρινε καὶ τὴν σύστασιν Πανεπιστημίου. Ποίας ἐλπίδας εἶχον καὶ τίνα προορισμὸν ἔθεντο οἱ τὴν πρωτοβουλίαν λαβόντες καὶ ἰδρύσαντες αὐτό, ἐν οἷς πρῶτιστος ὁ ἀγαθὸς τῆς Ἑλλάδος βασιλεὺς *Οθων ὑπῆρξεν — ἐφ' ᾧ ἀμέριστος ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ πανελληνίου — πρέπει νὰ κρίνῃ τις, ὅταν μετατεθῇ εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὑπῆρχον μὲν οἱ γενναϊόφρονες καὶ ὑψηλόφρονες τοῦ ἀγῶνος ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐλευθέραν γῆν παρέδωκαν ἡμῖν, ἀλλ' ἐστεροῦντο οὗτοι τῶν πρὸς τὴν τοῦ τόπου διοίκησιν προσόντων. Ἐν ἀνάγκῃ εἰς καὶ μόνος ἐπαρκεῖ πρὸς κυβέρνησιν. Ἐνυπῆρχε δὲ καὶ νοῦς καὶ χαρακτὴρ ἰσχυρὸς εἰς τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος. Ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ διοικήσεις, ἡ σπουδαιοτέρα καὶ πνευματικωτέρα δικαστικὴ διοικήσεις ἀπῆτουν στοιχεῖα τέλειον ἐλλείποντα ἀπὸ τῆς ἐλευθερωθείσης γῆς. Ἀλλ' ἂν τὸ δίκαιον εἶναι ἡ πρωτίστη βάσις τῆς ὑπάρξεως λαοῦ καὶ πολιτείας δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ, ποῦ ἔτεινον αἱ ἐλπίδες τῶν ἰδρυτῶν καὶ ἂν αἱ ἐλπίδες αὐταὶ ἐπληρώθησαν. Θὰ γνωρίσῃ δὲ πᾶς τις τοὺς καρποὺς τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὸ πεντηκονταετὲς χρονικὸν διάστημα τῆς ἐνεργείας του, ὅταν γνωρίσῃ καὶ ἱστορικῶς μὲν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ζώσης ἱστορίας, ἥτοι ἐκ τῶν πρώτων ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξελθόντων ἐπιστημόνων τὰ παντοῖα καὶ ἄπειρα ἱλαρὰ ἀνέκδοτα τὰ γενόμενα ὑπὸ τῶν καλῶν μὲν καὶ ἀγαθῶν ἀλλ' ἀμαθῶν δικαστικῶν προσώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀρκεῖ νὰ λεχθῇ, ὅτι αἱ νομικαὶ γνώσεις τῶν προκατόχων δικαστῶν τῶν ἐξελθόντων τοῦ Πανεπιστημίου τροφίμων ἐπέτρεπον ἐκείνοις ἐν πλήρει συνειδήσει περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν νὰ καταδικάζωσι τὸν βρα-

δύναντα νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν συνεδρίασιν πρόεδρον τῶν Συνέδρων, ὅστις ἀπεδέχετο νομίμως γενομένην τὴν τοιαύτην καταδίκην ἀναιρουμένην ἐπεικῶς, ἀλλὰ κατὰ νόμον πάντοτε, ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν δικαστῶν, οἵτινες ἐπέβαλον ταύτην ἀντὶ ὑποσχέσεως ἐξοχικοῦ καθ' ὑπόθεσιν γεύματος. Ἄλλ' ὅπου τὸ δημόσιον καὶ ἀστικὸν δίκαιον εἰσὶν ἀμφίβολα καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἐφαρμοζουσιν αὐτό, ἐκεῖ βεβαίως μόνον τὸ ὄνομα τῆς ἐλευθερίας λατρεύεται, ἡ δ' ἐλευθερία ἡ πολιτικὴ καὶ προσωπικὴ οὐδόλως ἐνασχεῖται.

Ἀσφαλέστερον καὶ βεβαιότερον δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν οἱ τρόφιμοι τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου προσήνεγκον εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅτι ἡ ὑγεία καὶ ἡ ζωὴ αὐτῆς κατὰ μέγιστον βαθμὸν ἐξηρτάτο ἐκ τῶν κομπογιαγνιτῶν ἐκείνων, ὧν τὸ κράτος τοσοῦτον ὑπῆρξεν, ὥστε μόλις ἐπ' ἐσχάτων, ὅτε καὶ ἐν τοῖς χωρίοις ἔτι αὐτοῖς τὴν φιλάνθρωπον ἱατρικὴν συνδρομὴν παρέχουσιν οἱ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἱατροί, ἤρξατο τοῦτο νὰ δύῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν χωρικῶν. Τὸ Πανεπιστήμιον διὰ τῶν ἐπιστημόνων ἱατρῶν ηὔξησε καταφανῶς τὸν μέσον ὅρον τοῦ βίου τῶν πολιτῶν — *cæteris paribus* — πρὸς ὄφελος τοῦ τε ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας.

Κατ' ἴσον βαθμὸν βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀντιπαραθέσῃ τὴν ἱκανότητα τῶν ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐπιστημόνων πρὸς τὴν τῶν ὑπαρξάντων μεγάλων τοῦ Γένους διδασκαλῶν καὶ ἄλλων ἔτι μικροτέρων. Ἡ διδασκαλία ὑπῆρξε πολλάκις ἀρίστη ἐν τοῖς σχολείοις ἅτινα εἶχον καταστῆ ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς προήλθον οἱ τὸ ἑθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διατηροῦντες καὶ ἀναρριπίζοντες. Ἡ ἐνεστῶσα γεννεὰ μετὰ σεβασμοῦ ἀναμνησκέται τῶν πλείστων ἐκλιπόντων αὐτοδιδάκτων

τοῦ παρελθόντος διδασκάλων. Ἄλλ' ἡ αὐξάνουσα τῆς χώρας παραγωγή προσέδιδε καὶ τὴν δύναμιν εἰς τὸν ἔμφυτον τῷ Ἑλληνι πόθον πρὸς τὰ γράμματα. Σμικρὸς ὅμως ἐλάχιστος κατεδείκνυτο ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοδιδάκτων ἐκείνων διδασκάλων πρὸς τὴν ὁσημέραι πληθυνομένην ζήτησιν αὐτῶν. Εἰς ταύτην τὸ Πανεπιστήμιον καὶ κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν ἐπήρκεσεν. Ἐνῷ δὲ τοιαύτας χρησίμους δυνάμεις παρεῖχε τὸ Πανεπιστήμιον, ἐξ αὐτῶν τούτων διεμόρφωσε καὶ τὸ ἔδαφος πρὸς ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν προωρισμένοι διὰ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φοίτησιν. Καταδηλότατον δὲ σύμπτωμα ἐθνικῆς προόδου προσγιγνομένης τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν παραχθέντων ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καρπῶν πρόκειται ἡμῖν ἡ μεγίστη τῆς ζώσης γλώσσης ἡμῶν βελτίωσις.

Οὕτω τὸ Πανεπιστήμιον ἀμέσως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν διαμόρφωσιν καὶ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας παρσχὼν τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς τοῦ κράτους καὶ τοὺς βοηθοὺς τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Ἄλλ' ἐπέδρασε καὶ ἐμμέσως αὐτὸ διὰ τῶν τροφίμων ἐπὶ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μόρφωσιν. Δικαστήρια καὶ δικηγορικοὶ σύλλογοι καταρτισθέντες ἐξ ἀνδρῶν μορφωσάντων ἐπιστημονικὴν κρίσιν, θετικὸν νοῦν, προῶν τῆς γνώσεως τῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων κατέστειλαν τὴν κοινὴν φρασσεολογίαν ἐφ' ἧς ἡ ὑπεροχὴ τῶν προκατόχων αὐτῶν ἐστηρίζετο. Ἡ πολλὴ μάλιστα τῶν δικηγόρων χορείᾳ ὁσημέραι πληθυνομένη εἰσδύουσα εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις διαμείβουσα τὰς σκέψεις τῆς πρὸς ἀστούς καὶ χωρικοὺς ἐμόρφωσε τὴν κοινωνίαν τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων τοσοῦτον, ὥστε νὰ διατηρῶσιν οἱ πολλοὶ τὴν πνευματικὴν τῶν ἐλευθερίαν ἀπέναντι τῶν ἐπιστημόνων, ἀναγνωρίζοντες αὐτοῖς τὴν δύναμιν τοῦ πείθειν

καὶ ὅχι τοῦ ἐπιβάλλεσθαι. Σπουδαίαν βεβαίως ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην διαμόρφωσιν ἐνήσκησαν οἱ ἐκ τῆς ἱατρικῆς καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἐξελθόντες.

Ἀλλὰ καὶ ἂν θελήσῃ τις νὰ ὑποτιμήσῃ τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος καὶ τὰ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ κοινωνίαν ὠφελήματα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πάλιν αὐτό, ἂν προορισμὸν εἶχε τὸν ἐθνικὸν καὶ μόνον — δι' ὃ καὶ δικαίως Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐκλήθη, — ἥτοι τὴν συμπλήρῳσιν τῆς ἀσθενοῦς δυνάμεως τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους πρὸς τὰς τύχας καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἐθνισμοῦ δι' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους πνευματικῶς καὶ κατὰ φρόνημα ἐκτρέφον ἀποστόλους τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἀπανταχοῦ, ὅπου Ἑλληνισμὸς ὑπάρχει ὅλον ἐν κατ' ἔτος ἐκπέμπει, ὅπως ἀκμαῖον τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα διατηρῶσι καὶ στενώτερον τοὺς δεσμοὺς τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ τούτων πρὸς τοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην θυσίαν καθ' ἐκάστην ὑποβαλλομένους ὁμοεθνεῖς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει συσφίγγωσι, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μέγιστον ἐξεπλήρωσε τὸ Ἑθνικὸν Πανεπιστήμιον προορισμόν.

Πρὸ ἐνὸς ἔτους ἐπανηγυρίσθη ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Εἰδελβέργης ἐν Γερμανίᾳ. Ὅσονδ' ἦποτε καὶ ἂν μελετήσῃ τις τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 500 ἐτῶν τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Γερμανίας, ἀδύνατον τοσαῦτα κατὰδηλα ἄμεσα καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖα εἰς Κράτος καὶ Ἔθνος ὠφελήματα νὰ κατίδῃ, ὅσα ἀφ' ἐαυτοῦ προβάλλουσιν εἰς τὸν καὶ κατ' ἐπιπολὴν τὴν τῶν 50 ἐτῶν ἱστορίαν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου μελετῶντα.

II

Τοιούτων γενομένων τῶν ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καρπῶν καὶ κατὰ τοσοῦτον τῶν ἐλπίδων τῶν ἰδρυσάντων αὐτὸ πληρωθεῖσιν, ἐπεβάλλετο ἡ ὑποχρέωσις τοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς συστάσεως τοῦ Πανεπιστημίου μετὰ ἐνέργειαν ἡμίσεως αἰῶνος, ὅπως τιμηθῶσιν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ οἱ ἰδρυταὶ οἱ εὐεργέται καὶ οἱ διδάξαντες ἐν αὐτῷ. Τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἐνωρὶς συνησθάνθησαν αἱ Ἀρχαὶ τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτι ἔτους 1885—6 ἐγένετο σκέψις περὶ τοῦ πανηγυρισμοῦ, ἐπανελήφθη καὶ ἐξετελέσθη αὕτη ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1886—7, αἵτινες λαβοῦσαι ὑπ' ὄψει τὰ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ Κράτους ὠφελήματα τὰ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου προσγεγόμενα πανελλήνιον καὶ οὐχὶ διεθνῇ τὴν ἐορτὴν καθώρισαν.

Αἱ ἐορταὶ διήρκησαν τριήμερον. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ 18 Μαΐου ἐγένετο δοξολογία ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ, ὅπου μετέβησαν ἐν συνοδίᾳ, ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἀναχωρήσαντες αἱ ἀρχαὶ τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ καθηγηταὶ καὶ ὑφηγηταὶ αὐτοῦ οἱ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἑλληνικῶν ἰδρυμάτων καὶ συλλόγων προσκληθέντες ἀντιπρόσωποι, οἱ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ Γυμνασίων τοιοῦτοι, πολλοὶ παλαιοὶ τοῦ Πανεπιστημίου τρόφιμοι πρὸς δὲ τούτοις οἱ φοιτηταί, ἐπιτροπὴ τῶν ὁποίων προεπορεύετο συνοδεύουσα τὸ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς ἐν Μονάχῳ κατασκευασθὲν βαρύτιμον λάβαρον τὸ τὴν Ἀθηνᾶν παριστῶν καὶ ὅπερ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου ἀνεστηλώθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς πεντηκοστῆς ἐπετείου τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐτέ-

ρα εἶπετο τῆς συνοδείας περὶ τὴν σημαίαν τῆς ποτε ὑπαρξάσης Φάλαγγος τοῦ Πανεπιστημίου. Μετὰ τὴν δοξολογίαν λόγον ἐξεφώνησεν ὁ καθηγητὴς τῆς θεολογίας κ. Ἀναστ. Διομήδης Κυριακὸς περὶ τῆς σχέσεως τῆς θρησκείας ἐπιστήμης καὶ ἐλευθερίας, ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου πρὸς τοῦτο καὶ πληρέστατα τὴν ἐκλογὴν ταύτην δικαιώσας. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ λόγου κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν πάντες μετέβησαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ 19 Μαΐου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου καθωραϊσθείσῃ μετὰ κομψότητος κατὰ σχέδιον τοῦ κ. Ἀναστασίου Θεοφιλά διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς τῶν Βιομηχάνων Τεχνῶν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως τῆς Βασιλίσσης καὶ τοῦ Διαδόχου, τῶν πρέσβειων τῶν ξένων Δυνάμεων, τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν Ὑπουργῶν, πάντων τῶν ἀντιπροσώπων, καθηγητῶν ὑφηγητῶν καὶ τῶν προσκεκλημένων καὶ μεγάλης ἐπιτροπῆς φοιτητῶν ὁ Πρύτανης κ. Καραμήτσας καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς Σχολῆς ἐξεφώνησεν τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἐορτῆς, ἀναλαβὼν τὴν μεγίστην ὄντως ἐντολὴν ταύτην ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου. Ἡ ἐκ τοῦ λόγου ἐντύπωσις ὑπῆρξεν ἀρίστη, ὑπερβᾶσα καὶ αὐτὰς τὰς πολλὰς πάντων προσδοκίας. Καὶ ἡ ἱατρικὴ Σχολὴ δύναται νὰ σεμνύνηται, ὅτι σαφῆ ἀπέριττον, αἰσθηματικόν, ἐν ἀκριβεῖ μέτρῳ, καὶ ἄμεμπτον καθόλου παρ' ἀπάντων ἐπικροτηθέντα λόγον ἐξεφώνησε μέλος αὐτῆς καὶ δὴ τὴν πρώτην κατ' ἐπισημότητα τοῦ πανεπιστημιακοῦ βίου ἡμέραν. Ἀξίος ἰδιαιτέρας μελέτης ὁ λόγος περιέχει ἐν δυνατῇ συντομίᾳ πᾶν οὐσιῶδες γεγονὸς κατὰ τὸ διάστημα τῶν 50 ἐτῶν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Πανεπιστημίου. Μετὰ τοῦ λόγου ἔληξεν καὶ ἡ ἐορτὴ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ.

Γ. ΚΑΡΑΜΗΤΣΑΣ

Τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας κατὰ τὸ πρόγραμμα ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ ἡ παράστασις τοῦ *Οιδίποδος Τυράντου* τοῦ Σοφοκλέους ἀλλ' ἀνεβλήθη αὕτη ἐκτελεσθεῖσα τῇ 25 Μαΐου ἐν τῷ νῦν καταλυομένῳ ὑπαιθρίῳ θεάτρῳ τῶν Ὀλυμπίων ἐνώπιον τῶν αὐτῶν ἐπισήμων προσώπων τῶν παραστάντων κατὰ τὴν γενομένην τελετὴν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου παρόντων καὶ πάντων τῶν φοιτητῶν. Ἡ τραγωδία ἐδιδάχθη ἐν μεταφράσει, ὑπὸ φοιτητῶν πλείστους πρὸς ἐπιτυχίαν καταβαλόντων ἀξιεπαίνως πόνους. Πρωτοφανῆ καὶ εὐάρεστον ἑκπληξιν παρήγαγεν ἡ παράστασις τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Πρώτην φορὰν ἀπὸ ἐλληνικῆς σκηνῆς τοσοῦτον ἐπιτυχῶς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης ἔργον ἐδιδάχθη καὶ μάλιστα ὑπὸ φοιτητῶν, πλείστοι τῶν ὁποίων μετέσχον καὶ τοῦ χοροῦ αὐτοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ δυσχερῆ τοῦ Bellerman μουσικὴν τὰ χορικά ἔψαλλεν συμπληρῶν τὴν νέαν ἐντύπωσιν. Ἡ ἀλήθεια τῆς γνώμης ταύτης κατεδείχθη καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων. Διότι ἀδύνατος καὶ αὐτὴ ἡ παράστασις ἐθεωρεῖτο, παρόντων ὑπερτρισχιλίων θεατῶν τῶν πλείστων φοιτητῶν ζωηροτάτων, οἵτινες ἴσον ὄγκον ἀποτελοῦντες πρὸς τὸν περιβάλλοντα χῶρον καὶ ἄκοντες συνεταράσσοντο, ἐν μεγίστῃ διατελοῦντες στενοχωρίᾳ καὶ οἵτινες μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς παραστάσεως ἐν μεγίστῃ ἡσυχίᾳ ἐπὶ δῖον προσεκτικῶς ἤκροῦντο ταύτης γενομένης ἄνευ διαλείμματος, μὴ ἐπιτρεπομένου ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων δραμάτων. Μυστηριώδης ὄντως καὶ ἀνάλογος τῆς φήμης καὶ τῆς φύσεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς Τέχνης ὑπῆρξεν ἡ ἐντύπωσις κατανοηθεῖσα παρ' ἐκείνων ἰδίως, οἵτινες ἠδύναντο νὰ γνωρίζωσι καὶ τὸν βαθμὸν ἔτι τῆς κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐπικρατούσης παρὰ τοῖς πλείστοις ζωηροῦς θεαταῖς ψυχικὴν διέγερσιν, καίτοι προελθοῦσαν ἀλη-

θῶς οὐχὶ ἐκ προσώπων ἀλλ' ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων.

Ὁ σκοπὸς τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν νὰ παράσχωσι τῷ κοινῷ ἐπὶ τῇ πεντηκοστῇ ἐπετείῳ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου τὴν ἀπόλαυσιν ἀριστουργήματος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐπέτυχε πληρέστατα, μεθ' ὅλας τὰς εἰκαζομένας καὶ δικαίως δυσχερείας, μεθ' ὅλην τὴν παρὰ πλείστων προβλεπομένην ἀποτυχίαν. Δὲν εἶχον ἄδικον οἱ ἀπαισιόδοξοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατελέγετο κατὰ βαθμὸν τινα καὶ ὁ γράφων, ἀδύνατον τὴν γινομένην ἐπιτυχίαν ἐκλαμβάνων, μόνην ἐπιτυχίαν εὐχόμενος καὶ προβλέπων τὴν ἀπὸ τοῦ γελοίου ἀποφυγὴν. Ἄλλ' ἢ διάψευσις ἢ πλήρης τῶν φόβων ἢ ὑπερδικαίωσις τῶν ἐλπίδων ὀφείλεται ὁμολογουμένως τῷ εὐμενῶς ἀποδεχθέντι καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας μοχθήσαντι κ. Ἀγγέλῳ Βλάχῳ νῦν ποέσθει τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίνῳ, ὅστις οὐ μόνον τὸ δρᾶμα ἐπιτυχῶς μετέφρασεν ἀλλὰ καὶ ὑποκριτὰς ἐξ ὑπογυίου παρεσκεύασε καὶ πάντα τὰ τῆς ἐκτελέσεως μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν προσωπικῶς διηύθυνε.

Ἐκτὸς τῆς ψυχικῆς ἀπολαύσεως ὑπὸ τοῦ κοινου διὰ τῆς, ὡς ἐγένετο, ἐκτελεσθείσης παραστάσεως προσεγένετο καὶ ἓν πρακτικώτατον καὶ ἐπωφελέστατον ὑπὲρ τοῦ δεινοπαθοῦντος νέου ἑλληνικοῦ θεάτρου παράδειγμα. Πάντα δηλαδὴ τὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δρᾶματα μεταφραζόμενα καταλλήλως δύνανται ἐπιτυχῶς νὰ διδάσκωνται ἀπὸ σκηνῆς, τὰ ὅποια διὰ τῶν χορικῶν αὐτῶν παρέχουσι καὶ τὴν σπουδαίαν ἰδίως ἀφορμὴν μορφώσεως βαθμιαίως προσώπων διὰ τὸν ψάλλοντα χορόν, ἐξ οὗ διὰ τοῦ χρόνου γενικώτερα καὶ ποικιλότερα ὠφελήματα δυνατόν νὰ προκύψωσιν.

Ἐν τῷ θεάτρῳ παρῆσαν προσκεκλημένοι καὶ αἱ κυ-

ρίαι, αἵτινες ἀπεκλείσθησαν τῆς γενομένης ἰδίως ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου ἑορτῆς πρὸς μεγίστην τῆς λαμπρότητος ζημίαν. Τόσον ἀκατανόητοι ὄσον καὶ ἄγνωστοι διατελοῦσιν οἱ λόγοι τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Γνωστοὶ εὐτυχῶς εἶναι οἱ ἀποτελοῦντες κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1886—7 τὴν ἀκαδημαϊκὴν Σύγκλητον καθηγηταί, ἀποφάσει τῶν ὁποίων ἐγένετο ὁ ἀποκλεισμός καὶ ὧν, παρόντων ἐν τῇ συνεδριάσει ἐκεῖνη, τὰ ὀνόματα παραδίδομεν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ὠραίου φύλου. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰσὶ: Γεώργιος Καραμήτσας, Θεόδ. Ἀρεταῖος, Ζῆκος Ῥώσης, Ε. Στρέϊτ, Κ. Ν. Κωστῆς, Ι. Πανταζίδης, Χρ. Παπαδόπουλος καὶ Δ. Κόνσολας. Ἐν τούτοις δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὑπῆρξε καὶ μικρὰ μειοψηφία κατὰ τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως, καὶ ὅτι ὁ γραμματεὺς τῆς Συγκλήτου μόνον τὰ πρακτικὰ συντάσσει καὶ οὔτε ψῆφον, ἀλλ' οὐδὲ καὶ γνώμην ἔχει· διότι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ὑποστῶσι πάντες τόσῳ ἐπικίνδυνον ἐκδίκησιν.

Ἡ τρίτη ἡμέρα ἡ 20ῃ τοῦ Μαΐου προωρίσθη διὰ τὸν στόμαχον. Ἐν πάσῃ ἐπισήμῳ ἐθνικοῦ ἢ ἰδιωτικοῦ βίου εὐκαιρίᾳ πανταχοῦ ἡ ἑορτὴ δὲν εἶναι μόνον πνευματικὴ εὐωχία. Παρ' ἡμῖν μόνον φαίνεται, ὅτι πολλοὺς θιασώτας ἔχει ἡ γνώμη τοῦ μονοτόνου διὰ λόγων μόνον πανηγυρισμοῦ τῶν ἑορτῶν, καίτοι τὰ πράγματα αὐτὰ δεικνύουσιν ἡμῖν, ὅτι παρ' ἐκείνοις, παρ' οἷς τὸ ἔθος αὐτὸ ἐπικρατεῖ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτὴ εὐωχία ἐξαιρέτος εἶναι, οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἀποβάλλουσα τῆς ἀξίας τῆς, μάλιστα δὲ καὶ ὀφείλουσα μέρος αὐτῆς πολλάκις εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν στομαχικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτήσεων. Πολὺ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον ὑπῆρξε τὸ συμπλήρωμα τῆς ἑορτῆς διὰ τοῦ δοθέντος λαμπροῦ ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῆς Μεγάλῃς Βρεττανίας γεύματος,

ἐν ᾧ παρεκάθησαν ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς, αἱ ἀκαδημαϊκαὶ Ἀρχαί, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν προσκληθέντων ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ Γυμνασίων ὡς καὶ τῶν ξένων ἐν Ἀθήναις Σχολῶν, οἱ κατηγῆται καὶ ὑφηγῆται τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ὅπου ἐγένοντο προπόσεις μετὰ πολλοῦ αἰσθήματος διεγειρομένου ὑπὸ τὸ ἰσχυρὸν κράτος τῆς ποικιλίας τῶν ἐκλεκτῶν ἐδερμάτων καὶ ποτῶν, τὰ ὅποια ἀφειδῶς καὶ μετ' εὐχαριστήσεως κατηναλίσκοντο ἀπὸ τῆς 1 μέχρι τῆς 5 μ.μ. ὥρας, ὅτε ἔληξε τὸ γεῦμα μετὰ τῆς ἐθνικῆς εὐχῆς, ὅπως ὑπὸ παντὸς τοῦ πανελληνίου ἐκπροσωπούμενου ὑπὸ μεγάλου Ἑλληνικοῦ Κράτους λαμπρότερον ἢ ἑκατονταετηρὶς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐορτασθῇ.

Τῇ ἐσπέρᾳ τῆς αὐτῆς ἡμέρας εὐπρεπεστάτη ἐγένετο καὶ τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν λαμπαδηφορία τῶν φοιτητῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκτελεσθεῖσα ἐν τῇ ἀτάκτῳ ἐκείνῃ τάξει τῇ χαρακτηριζούσῃ τὸν ἐλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ τῇ ἐνεχούσῃ πρωτοτυπίαν καὶ εὐχάριστον τῇ ψυχῇ ποικιλίαν, στρατιωτικῆς μουσικῆς προπορευομένης καὶ πολλοῦ παρακολουθοῦντος πλήθους ὑπὸ τὸν ἄπλετον φωτισμὸν τῶν βεγγαλικῶν φώτων. Οἱ φοιτηταὶ λαμπαδηφειροῦντες ἀνεχώρησαν ἀπὸ τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου, διῆλθον πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Πρυτάνεως, χαιρετίσαντες αὐτὸν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς πλατείας τῆς Ὀμονοίας τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ Ἑρμοῦ καὶ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος εἰσῆλθον ἐν τῇ ὁδῷ Σταδίου, στάντες ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ, ὅπως χαιρετίσωσι τέλειον τύπον εὐγνώμονος διδασκάλου πρὸς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὅστις τὴν πανθομολογουμένην καὶ πανελλήνιον ἱατρικὴν ἐξοχότητά του καὶ τὴν ἕνεκα αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ

θέσιν του, ἐν τῇ μετριοφροσύνῃ του ἐλαχίστην ἀποκαλῶν, πάντοτε μετ' αἰσθήματος βαθυτάτου, καταδεικνυμένου ἐμπράκτως καὶ ἐν τῇ ἀκαταπονήτῳ αὐτοῦ καὶ ἐπιμόνῳ ὑπὲρ τῶν παντοίων τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου συμφερόντων μερίμνῃ, καὶ ὅσον οὐδ' ὁ τελευταῖος τῶν καθηγητῶν μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν βαθείας εἰλικρινείας, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον λέγει καὶ εἰς αὐτὸ καὶ μόνον, ἐπαναλαμβάνει, ὀφείλει. Τὸν καθηγητὴν αὐτὸν τὸν κ. Θ. Ἀρεταῖον ἔστησαν πρὸ τῆς οἰκίας του νὰ χαιρετίσωσιν ἐξαιρετικῶς οἱ φοιτηταὶ ἐξ ἀφορμῆς συνδεομένης πρὸς τὴν ἐπέτειον ταύτην τοῦ Πανεπιστημίου ἑορτῇ, χάριν τῆς ὁποίας χιλιόδραχμον ἐτήσιον διαγώνισμα ὑπὲρ τῆς σπουδαζούσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἱατρικῆς νεολαίας οὗτος ἵδρυσεν. Λαμπρὰ καὶ ἐπιβάλλουσα μέχρι τέλους ἡ λαμπαδηφορία κατέληξεν πρὸ τῶν προφυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου.

Κατὰ τὸ τριήμερον τῶν ἑορτῶν τὸ Πανεπιστήμιον καθ' ἐκάστην ἐσπέραν κομψῶς καὶ πολυτελῶς ἐφωταγωγεῖτο. Τὰ χρώματα τῶν ἀνημμένων βεγγαλικῶν φώτων ἐν τοῖς διαδρόμοις τῶν προφυλαίων συνδυαζόμενα πρὸς τὸν κυανοῦν χρωματισμὸν τῶν τοίχων παρεῖχον ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως λαμπρὸν θέαμα, ὅπερ συνεπλήρου ὁ ποικίλος ἐκ φώτων καὶ ἐνετικῶν φανῶν ἄπλετος φωτισμός.

Οὕτως ἐπανηγυρίσθη ἡ πεντηκοστὴ ἐπέτειος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἔληξαν αἱ ἑορταί, πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ὁποίων χαλκοῦν μετάλλιον κόπτεται, ὅπερ θὰ διανεμηθῇ τοῖς ἐπισήμως αὐτῶν μετασχοῦσιν.

III

Ὅσοι ἀπανταχοῦ ἀναζητοῦσι τὰ ἐλαττώματα εἰς τε τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς θεσμούς, εἴτε διότι ἀποδέχονται τὴν ἀρχὴν ἰδανικοῦ βίου, ὅτι τὸ τέλειον εἶναι ἢ κατὰ φύσιν κατάστασις, εἴτε διότι ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἀμβλυποῦσι πρὸς τὰς ἀρετάς, ἐκεῖνοι βεβαίως δὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν χρησιμότητα τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλ' ὅσοι ἀποδέχονται τὴν ἀντίθετον ἀρχὴν, τὴν τοῦ πραγματικοῦ βίου, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀτελείας προβαίνουσιν οἱ λαοὶ εἰς τὴν πρόοδον, ἐκεῖνοι καὶ πολυτίμους καρποὺς ἀναγνωρίζουσι προελθόντας ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, καὶ διάφορον τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν ἐν γένει, οὗσαν νῦν τελειοτέραν ἢ πρὸ εἰκοσιπενταετίας καὶ πεντηκονταετίας, καὶ γενομένην τοιαύτην κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ Πανεπιστημίου. Πᾶσα πρόοδος φέρει καὶ συναφῇ πρὸς ἑαυτὴν ταύτην ἐλαττώματα. Ταῦτα δὲν παρορῶσιν οἱ δεύτεροι, ἀλλ' ἀντὶ νὰ μεμψιμοιρῶσι περὶ τούτων, θαρραλέως καὶ ἐν ἀγῶσι προβαίνουσιν ἐπὶ τὴν ἐξάλειψιν αὐτῶν, χωρὶς νὰ διασπείρῃσι παρὰ τῷ λαῷ καὶ ταῖς ἐνεργοῖς δυνάμεσι τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὸν ἀπελπισμόν.

Καὶ οἱ αἰσιόδοξοι δὲν ἀγνοοῦσιν ὅτι προορισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐν συγκρίσει τὸ ἡμέτερον πρὸς τὰ ξένα τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν Πανεπιστήμια καταδεικνύει τὴν μικροτέραν τοῦ ἁξίαν. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη εἶναι μία ὅψις τοῦ ἐθνικοῦ βίου, λαμπρύνεται δὲ αὕτη τελευταία πασῶν. Ἀπαιτεῖ πρὸ παντὸς τοὺς ὅρους τοῦ ἐθνισμοῦ, τῆς ἰσχυρᾶς πολιτείας, τῆς οἰκονομικῶς εὐεκτούσης κοινωνίας. Τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον συνέστη

τότε διὰ τὴν συντελέσῃ πρὸ πάντων εἰς μόρφωσιν τῶν δύο πρώτων ὄρων. Κατεδείχθη, ὅσῳ ἦν δυνατόν διὰ τῆς ἀτελοῦς ἐκ τῆς συντομίας ταύτης ἀναλύσεως, ὅτι αὐτὸ συντέλεσε καὶ ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον του ἐπιτυχῶς. Ἡ ἱστορικῶς καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνισοτάτη καταστάσις ἀρχὴ τοῦ δημοκρατικοῦ συντάγματος ἡμῶν, τῆς δωρεᾶς πάροχῃς τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως, παρήγαγε πλείστους ἐπαγγελματίας ἐπιστήμονας ὑπερβαίνοντας τὴν ζήτησιν τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ κοινωνίας. Καὶ ἡ μὲν πληθὺς τῶν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξερχομένων ἐπιστημόνων καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐλληνικὴν Ἀνατολὴν διασπειρομένων, μεθ' ὅλα τὰ εἰς τὸ ἄτομον ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα, εἶναι ἐπωφελῆς τῷ ἔθνει. Ἀλλ' ἡ πληθὺς αὐτοῦ ἡ ἐν τῷ Κράτει διαμένουσα ὑφίσταται μόνον τὴν ὑποτίμησιν τοῦ συναγωνισμοῦ, χωρὶς ἀνάλογα, ἐπωφελῆ ἀλλὰ μᾶλλον βλαβερά εἰς Κράτος καὶ λαὸν ἀποτελέσματα. Διότι ὁ συναγωνισμὸς ὡς τὰ ἐμπορεύματα οὕτω καὶ τὰ πρόσωπα ὑποτιμᾷ, ἐμπόρευμα δὲ εἶναι καὶ ἡ παρεχομένη τῶν ἐπιστημόνων ὑπηρεσία. Ἀλλ' ὑποτιμῶν δὲν ὑποτιμᾷ ἀμέσως τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα, ὑποτιμᾷ τὴν χρηματικὴν ἀξίαν ταύτης καὶ διότι ταύτην μέχρι μιᾶς δραχμῆς καὶ πεντήκοντα λεπτῶν ἐκάστην παρεχομένην ἐπιστημονικὴν ὑπηρεσίαν ὑποτιμᾷ, φρονοῦσιν οἱ ἀπαισιόδοξοι ὅτι τὰ νεώτερα προϊόντα τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι κατώτερα κατ' ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τῶν προγενεστέρων. Πεπλανημένη ἡ γνώμη αὕτη προερχομένη ἐκ συγχύσεως μεγίστης τῶν πραγμάτων. Οἱ νεώτεροι οὐδόλως ὑστεροῦσι τῶν πρεσβυτέρων κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα· εἶναι τοῦλάχιστον ἴσοι μεθ' ὅλην τὴν διαφορὰν τῆς ἡλικίας, ἡ ὁποία παρέχει τὴν πλειοτέραν μάθησιν. Διότι ὁ ἄνθρωπος κατὰ φυσικὴν τινὰ διάθεσιν τὸ παρελθὸν βλέπει πάντοτε λαμπρότε-

ρον· ἐκεῖνο κρίνει διὰ τοῦ αἰσθήματος· τὸ παρὸν διὰ τοῦ νοῦ. Ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τῶν ἀγώνων τοῦ παρόντος ζητεῖ ἡ ψυχὴ ἀνακούφισιν καὶ καταφύγιον ἐν τῷ παρελθόντι. Ἐπὶ τέλους βεβαίως ὁ τοσοῦτος τῶν ἐπιστημόνων διαγωνισμὸς ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα τῶν πλείστων ἐπιστημόνων, νὰ μὴ θέσῃ ὄριον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ἀλλ' ὁ περιορισμὸς αὐτὸς προσγίγνεται ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ. Τὸ δὲ Πανεπιστήμιον δὲν εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τοὺς ἐν ταύτῃ καὶ ἐκείνη διαμορφωθέντας ὄρους. Ὅταν οὕτω τις ἀνέυρῃ τὸ αἷτιον τῶν συγγενῶν τῆς προόδου ἐλαττωμάτων, εὐκόλως σταματᾷ καὶ ἐξαλείφει ταῦτα διὰ τῶν καταλλήλων μέτρων, χωρὶς νὰ δείκνυται ἄδικος καὶ ἀγνώμων πρὸς ἴδρυμα ὑπηρετήσαν πολιτείαν καὶ κοινωνίαν. Ὁ ἄδικος ἐξευτελισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου τείνει εἰς στασιμότητα καὶ εἰς πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐλαττωμάτων, ἡ δικαία αὐτοῦ ἀναγνώρισις προώρι-σται νὰ εὐκολύνῃ τὴν πρόοδον καὶ νὰ ἐξαλείψῃ ταῦτα διὰ μέτρων συμφώνων πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, διὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον εἶναι βεβαία ἡ ἐλπίς ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ θὰ καταδειξῇ τὴν μεγίστην του γονιμότητα τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὅταν ἐορτάσῃ τὴν ἑκατοστὴν ἐπέτειόν του· «ἐκεῖνος ἔχει συνειδῆσιν τῆς ἑαυτοῦ ἀποστολῆς καὶ βαίνει εἰς τὴν πρόοδον, ὅστις ἐξετάζει καὶ ἐρευνᾷ τί τῶν δεόντων δὲν ἐτελέσθη.» *

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1887.

Γν.

* Ἐκ τοῦ ἐπιλόγου τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου, τοῦ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου ἐκφωνηθέντος τῇ 19 Μαΐου, ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως κ. Γ. Καραμήσα.

ΕΚ ΡΩΜΗΣ

ΕΝ ΤΩ ΒΑΤΙΚΑΝΩ

Ο ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ

(Ἀποσπάσματα)

ΑΘΗΝΑΙ, Ρώμη, Ἱερουσαλήμ εἶνε αἱ τρεῖς πρωτεύουσαι τοῦ ἀρχαίου κόσμου, αἱ μεῖζον ἐξασκήσασαι κράτος ἐπὶ των τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ κράτος τοῦτο μαρτυρεῖται μέχρι τῆς σήμερον, μετ' ἄλλεπαλλήλους ἀπὸ αἰώνων ἱστορικᾶς ἀνακυκλώσεις καὶ καταστροφάς. Βεβαίως πρὸ αὐτῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλαι πόλεις, κρατήσασαι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰ σκῆπτρα τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ παρῆλθον ἀνεπιστρεπτί, ἐλάχιστα μόνον ἔχνη καταλιποῦσαι. Τὰ ἐρείπια τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ρώμης, τῆς Ἱερουσαλήμ δὲν διηγοῦνται μόνον, ὅτι ὑπ' αὐτὰ ἐβίωσαν καὶ ἐσκέφθησαν λαοὶ μεγαλουργοί· ἢ ἀπ' αὐτῶν ἐξερχομένη φωνὴ φέρει μέχρι τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ ἐπίσημον κῦρος, ὅπερ ἔφερε κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ὑψίστης αὐτῶν ἐνεργείας. Ἡ ἱστορικὴ τῶν πόλεων τούτων ἐνέργεια ὑπῆρξε τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε νομίζομεν ὅτι μέχρι τῆς σήμερον ἀντιλαμβάνομεθα αὐτῆς. Τίς καὶ ἐπ' ἐλάχιστον μελετή-

σας τὸν ἀπαράμιλλον βίον τοῦ ἰοστεφάνου ἄστεος τῆς Παλλάδος, δὲν μεταφέρεται ἀμέσως εἰς τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, ζωντανόν, ἔμψυχον, μὲ ὅλας αὐτοῦ τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα, μὲ ὅλα τὰ πάθη καὶ τὰ συμφέροντα; Αἰῶνες μὲ ἀποχωρίζουσιν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους. Καὶ ἐν τούτοις αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν σύγχρονον, ὁσάκις ἀναβῶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἢ καθήσω ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Πυκνός. Βλέπω πρὸ ἐμοῦ τὸν Ὀλύμπιον Δία τῶν Ἀθηναίων, συζητοῦντα μετὰ τοῦ Ἰκτίνου καὶ τοῦ Φειδίου, τίνι τρόπῳ ὁ Παρθενῶν ἔσται ἐς αἰὲ κτῆμα, οὐ μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, οὐ μόνον τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ἀλλὰ πάντων τῶν αἰώνων. Ἀκούω τὸν Δημοσθένη δημηγοροῦντα πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, καὶ παρασύρομαι ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας του, καὶ τὸν χειροκροτῶ, καὶ τὸν θαυμάζω, καὶ καθίσταμαι ὁπαδὸς τῆς ἀντιμακεδονικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, μολονότι πρὶν ἢ ἀναβῶ εἰς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ἔδαφος, ἤμην ἐξ ὀλοκλήρου προσηλυτισμένος ὑπὲρ τῆς ἀντιθέτου πολιτικῆς, ἣν ἡσπάζοντο Φωκίῳ καὶ Ἰσοκράτης, καὶ ἥτις ἐσήμαινε τὴν ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῇ πόλει Σιών, ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, ἢ τοῦ Γολγοθᾶ, ἤθελον γονυπετήσῃ ἐξ ἱεροῦ δέους πρὸ τῶν εἰκόνων, ἃς ἀνακαλοῦσι, καὶ αἵτινες εἶνε πάντοτε πρόσφατοι. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶνε μαρτύρια τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως, ἣν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἡμῶν οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐπρώτευσεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἄλλης ἐποχῆς καὶ κοινωνίας, καταβαλλόμεθα ὑπ' αὐτῶν καὶ παρασυρόμεθα, ὥσπερ ἡμεῖς σύγχρονοι, ἔμπλεοι τῶν αἰσθημάτων ἐκείνων, ἅτινα ἤλαυνον τὴν κοινωνίαν, καθ' ἣν τοῦτο ἐπρωταγωνίστει.

Μεῖζων νομίζω εἶνε καὶ ἰσχυρότερα ἢ ἀπὸ τοῦ πα-

ρελθόντος ἐν Ρώμῃ ἀπήχησις. Σήμερον δὲν εἶνε μεγάλη, παραβαλλομένη πρὸς ἄλλας συγχρόνους καὶ ἀρχαιοτέρας πόλεις, ἡ πόλις τῶν Ὑπᾶτων, τῶν Καισάρων, τῶν Παπῶν, ἀλλ' ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐπιβαλλομένη ἐντύπωσις εἶνε καταπληκτική. Ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς συγκεντροῦται ἀκατάπαυστος ἐπὶ αἰῶνας ἐνέργεια ποικίλων φυλῶν καὶ ἐθνῶν, ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, ἅτινα ἐδημιούργησαν τὸ πολύμικτον τοῦτο κράμα ποιήσεως καὶ πεζότητος, πίστεως καὶ ἀπιστίας, δυνάμεως καὶ ἀδυναμίας, τὸ ὅποῖον ἀπὸ τοσοῦτων ἤδη αἰώνων δεσπόζει ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅτε, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τοῦ Pincio, ἀπὸ τοῦ Ἀβεντίνου, ὑπὸ τὰ καθ' ἐκάστην στιγμὴν παραλλάσσοντα χρώματα λαμπρᾶς ἐσπέρας, θεωρεῖς αὐτήν, αἰσθάνεσαι παράδοξα αἰσθήματα, ἅτινα οὐδεμία ἄλλη κατοικία ἀνθρώπων κατορθοῖ νὰ προκαλέσῃ. Τὸ Καπιτώλιον, τὸ Πάνθεον, τὸ Κολοσσαῖον, τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων τῶν Καισάρων, τὸ Βατικανόν, καὶ τοσαῦτα ἄλλα παλαιὰ καὶ νεώτερα μνημεῖα, προκαλοῦσιν ἐξόχους σκέψεις, αἵτινες ἀδύνατον νὰ ἐκδηλωθῶσιν ἐπαρκῶς διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῆς γραφίδος, διὰ παντὸς γνωστοῦ τρόπου. Δικαίως ἐκλήθη αἰωνία πόλις. Ἐπ' οὐδεμιᾶς χώρας τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου καταφαίνεται ἡ σφραγὶς τῆς αἰωνιότητος τοσοῦτον ἐναργῶς ἀποτετυπωμένη, ὅσον ἐπὶ τῆς Ρώμης. Τὸ ἐπίθετον αἰωνία πόλις δὲν εἶνε τυχαία τις, ἐγωῖστικὴ προσηγορία ὑπερεθνικοῦ πνεύματος· εἶνε πραγματικότης, ἐξερχομένη ἀπὸ πάσης γωνίας καὶ παντὸς μνημείου, ἰσχυρὰ φωνή, τῆς προῖστορικῆς Ρώμης τῶν πρώτων βασιλέων, τῶν κατηρειπωμένων ἀγορῶν τῆς δημοκρατίας, τῶν κολοσσιαίων κατασκευασμάτων τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν Κατακομβῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῶν ἀριστοτεχνημάτων

τοῦ Μέσου Αἰῶνος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀπανταχόθεν ἐκδηλοῦται ἡ συνείδησις τῆς αἰωνιότητος.

Ἐὰν τοσαῦται πρωτεύουσαι, λίkina μεγάλων θρησκευτικῶν ἢ κοινωνικῶν ἰδεῶν, κοιμῶνται σήμερον ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν, μοιραία καὶ μελαγχολικὴ κατοικία τῶν σαυρῶν, τῶν σκωλήκων καὶ τῶν ὄφειων, ἐν Ρώμῃ κατ' ἐξοχὴν τελεῖται τὸ μελαγχολικὸν συναπάντημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὰ ἀπὸ ποικίλων σημείων τοῦ ὀρίζοντος κατερχόμενα ρεύματα τῆς ἱστορίας συναντῶνται ἐπὶ τοῦ προνομιοῦχου τούτου τόπου. Τὸ σύνολον πασσῶν τούτων τῶν ἀντιθέσεων φέρει χαρακτῆρα παγκόσμιον. Ἐπὶ αἰῶνας ἐν ταῖς σελίσιν τῆς Ρώμης ἀναγινώσκουμεν τὰ χρονικά τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ Ρώμη τῆς Δημοκρατίας, τῶν Καισάρων, τῶν Παπῶν εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἡ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου· τὸ περιῶνυμον *urbi et orbi* εἶνε τὸ σύμβολον τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος. Ὅτε ὁ κῶδων τοῦ ἁγίου Πέτρου ἀναπέμπει τὴν μελαγχολικὴν αὐτοῦ, πρωινὴν ἢ ἐσπερινήν, προσευχήν, νομίζεις ὅτι ἡ προσευχὴ αὕτη ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ στήθη τῆς χριστιανωσύνης. Ἰσχυρὰ κραυγὴ, ἐξεγείρουσα βαθύτατα αἰσθήματα, ἅτινα οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἐκδηλοῦνται τοσοῦτον καθολικὰ καὶ παγκόσμια, ὅσον ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ προνομιοῦχου θρησκευτικῆς ιδέας.

* *
*

Ἐκ πάντων τῶν μνημείων τῆς αἰωνίας πόλεως τὸ Βατικανὸν εἶνε, λόγῳ τῆς δι' αὐτοῦ ἐκδηλουμένης ἐννοίας, τὸ πληρέστερον καὶ τὸ μᾶλλον ἐπιβάλλον. Τὸ κολοσσιαῖον οἰκοδόμημα, τὸ ἀπ' αἰῶνων δεσπύζον τοσούτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, εἶνε ἡ ὑψηλοτάτη τῶν σκέψεων, ἃς ἀπετύπωσε τὸ πνεῦμα τῆς ρωμαϊκῆς τύχης,

ἡ καθαρωτάτη ἐνσάρκωσις τῆς ρωμαϊκῆς αἰωνιότητος. Ἦτο καθ' ὅλον τὸν Μέσον Αἰῶνα ὁ ἱερὸς χῶρος, ἀφ' οὗ ἐλαμβάνοντο παρὰ τοῦ ἀλαθήτου ποντίφικος οἱ χρησμοὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως — τὰ πολυθρύλητα vaticinia. Κατὰ τὸν δέκατον ἑγδοὺν αἰῶνα ἡ νέα ἐπιστήμη ἀπεκάλυπτε νέους θεοὺς εἰς τὴν συνειδήσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁ θεὸς τοῦ Βατικανοῦ διετέλει ἀπρόσβλητος ἀπὸ πάσης ἀνιέρου ἐπιθέσεως καὶ κριτικῆς· κατὰ τὸν δέκατον ἑνατὸν αἰῶνα ἡ ἀντιχριστιανικὴ σταυροφορία κατέστη γενικωτέρα, ζωηροτέρα, νέοι δὲ Βουιλλῶν ἐπέδραμον ἐπὶ τὴν ἱερὰν πόλιν. Ἡ τολμηρὰ κριτικὴ τοῦ νέου ἱστορικοῦ βίου κατακτᾷ καθ' ἐκάστην νέους προσυλήτους, ἀλλὰ τὸ Βατικανὸν μένει μέχρι τῆς σήμερον ἱερὸς τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων. Ἐκαστος τῶν ἐπισκεπτῶν θέλει συναντήσῃ ἐν αὐτῷ προσφιλεῖ ἰδέαν, μύχιον τοῦ βίου του πόθον. Ἡ πίστις καὶ ἡ τέχνη καλοῦσιν ἐνταῦθα γοητευτικαὶ καὶ εὐφρόσυνοι ἐκ παραλλήλου. Πόσαι ἱερὰ παραδόσεις καταλαμβάνουσι τὴν ψυχὴν τοῦ Καθολικοῦ! ἔρχεται νὰ γονυπετήσῃ, νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν πόθον τῆς ψυχῆς του, ζητεῖ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν αἰσθημάτων του, τῆς πίστεώς του τὴν εὐλογίαν· διήλθε θαλάσσας καὶ ὄρη, διεπέρασε καυστικὰς ἐρήμους, καὶ δὲν ἐδειλίασε πρὸ τῶν παγετῶν, ἔν' ἀναπαύσῃ ἐνταῦθα τὴν φλεγομένην αὐτοῦ κεφαλὴν, νὰ ἀντλήσῃ δρόσον ψυχικῆς γαλήνης. Εὐτυχὴς ὁ πιστεύων πάντων τοῦ παρελθόντος τῶν δεινῶν ἐπελάθετο ἐν μιᾷ στιγμῇ. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἐπὶ τῶν καταψύχρων αὐτοῦ μαρμάρων, εἶδον γονυπετεῖς προσευχομένους μετὰ βαθυτάτης συγκινήσεως· τὰ δάκρυα αὐτῶν κατέπιπτον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου τῆς πίστεως. Πόσοι ἀπ' αἰώνων ἐθρήνησαν! εὖρον ἄρά γε τὴν παραμυθίαν καὶ τὴν γαλήνην, ἣν ἐπεζήτουν; ἡ ἐξῆλθον τοῦ

ναοῦ, ριφθέντες αὖθις ἐν μέσῳ τοῦ στροβίλου τῶν γηίνων παθῶν δυστυχεῖς καὶ ἀπέλπιδες ; Ἀγνοῶ. Ὅτι μόνον κατανοῶ, εἶνε ὅτι καὶ ἡ ἀτιθασσοτάτη ψυχὴ κατανύσσεται ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις τόποις, ὑποχωροῦσα ἐπὶ στιγμὴν εἰς τὰ τρυφερώτατα καὶ τὰ λεπτότατα τῶν αἰσθημάτων.

Ἐκτὸς τῆς πίστεως ὑπάρχει καὶ ἐτέρα θεότης, βασιλὶς ἐν τῷ Βατικανῷ, ἐπίσης γοητευτικὴ, ὡς ἡ πρώτη, ἐπίσης προσηλυτιζουσα. Ἡ τέχνη ἐδημιούργησεν ἐνταῦθα θεῖους κόσμους, οὓς μόλις ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ ὑπονοήσῃ ἡ πίστις. Ἡ μυστικὴ ἐκείνη παρθένος τῆς ἰσπανικῆς θεοβλαθείας δὲν ἔβλεπεν ἐν ταῖς ὀπτασίαις αὐτῆς τοσαῦτα θαυμάσια θεάματα, ὅσα ἐνταῦθα βλέπεις ἐν πλήρει πραγματικότητι. Κόσμοι, ὑπάρξαντες ἄλλοτε, ἀναπαρίστανται ἐν ζωντανῇ μορφῇ· κόσμοι, ὀνειροποληθέντες μόνον, ἔχουσι τὴν αὐτὴν πραγματικότητα ὑπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν ἐμπνευσμένου τεχνίτου. Ὅποια ἱστορικὴ δύναμις καὶ ἀλήθεια περιπλανᾶται ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τοῦ σιζτείου παρεκκλησίου, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς κοσμογονίας μέχρι τῶν στιγμῶν τῆς τελευταίας κρίσεως ! Ἀκούω τὴν χρησμοδοτοῦσαν ὁμφὴν τοῦ Ἑβραίου προφήτου, ὅτε πλήρης ἀγανακτήσεώς καὶ ὀργῆς ἀπεκάλυπτεν εἰς τὸν περιούσιον λαὸν τὴν βούλησιν τοῦ Ἰεχωβά, τὴν συγγνώμην ἢ τὴν κατάραν. Νομίζω ὅτι ἀντιλαμβάνομαι τῶν ἀπορρήτων χρησμῶν μιᾶς τῶν Σιβυλλῶν, τῆς Περσικῆς, τῆς Κυμαίας, τῆς Δελφικῆς. Ἡ τέχνη ἐκυοφόρησε τοὺς κόσμους ἐκείνους, τὸ θεῖον αὐτῆς αἶσθημα θέλει τοὺς δικαιώσῃ. Θαυμάσια ὄντα, ὀπτασίαι ἅμα καὶ πραγματικότητες, πρὸ τῶν ὁποίων θέλει τρυφᾶ καὶ ἡ ψυχροτάτη καρδίᾳ, ἰδοὺ τίνες οἱ κάτοικοι τοῦ ἱεροῦ τούτου μνημείου τοῦ Μέσου Αἰῶνος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως, ἐπί-

σης ἐξόχου καὶ λαμπροῦ, ὡς κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς μεγάλοι δημιουργοὶ ἀπέδιδον αὐτὰ εἰς τὴν ἱστορικὴν αἰωνιότητα.

* *
*

Ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου εἶνε τὸ πρῶτον σημεῖον τοῦ ἐπισκεπτομένου τὸ Βατικανόν. Κατ' ἀνάγκην προκαλεῖ τὴν πρώτην προσοχὴν τοῦ διατεθειμένου νὰ καταναλώσῃ ὥρας τινὰς πρὸς μελέτην τῶν ἐν τῷ περιωνύμῳ οἰκοδομῇματι ἀποτεθειμένων. Τοῦ κολοσσιαίου κατασκευάσματος τοῦ Βατικανοῦ εἶνε τὸ ἐπιφανέστερον διαμέρισμα ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου πλατείας. Προχωρεῖ τις πρὸς αὐτό, ἔχων ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων συστοιχίαν κιόνων καὶ ἀγαλμάτων, ἀλλὰ μόλις στρέφει τὴν προσοχὴν του πρὸς αὐτά, κατεχόμενος ὑπὸ τῆς ἀνυπομονησίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πολυθρύλητον Βασιλικήν. Ἐχει τὴν ἱστορίαν του ὁ χῶρος οὗτος, καὶ λίαν τραγικὴν ἱστορίαν. Ἐνταῦθα ὁ Νέρων κατέσφαξε τοὺς Χριστιανούς, κατὰ δὲ τὰς παραδόσεις καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἐθανατώθη. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἑλένη ἐξελέξαντο τὸν χῶρον τοῦτον, ἐξίλαστήριον τῶν τελεσθέντων ἐγκλημάτων, πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Βασιλικῆς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης αὕτη ὑπῆρξε πρωτεύουσα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἐκκλησία, καὶ ἐν αὐτῇ ἐστέφθη Κάρολος ὁ Μέγας ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ τρίτου.

Ἡ Ἀναγέννησις παρέσχε τὸν ὀριστικὸν τύπον. Τὴν 18 Ἀπριλίου 1506, ἐπὶ τῆς παπικῆς ἀρχῆς Ἰουλίου τοῦ δευτέρου, ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ νέου ναοῦ κατὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ὑποδείγματα τοῦ Βραμάντη. Τούτου θανόντος, ἄλλοι καλλιτέχναι ἐξηκολούθησαν τὸ γιγαντιαῖον ἔργον, ἐν οἷς ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος. Ἡ ἐποχὴ

ἐκείνη ἐνεφορεῖτο δημιουργικῶν δυνάμεων ἀνεξαντλήτων· μόλις ἔκλειε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τεχνίτης, καὶ ἐνεφανίζετο ἄλλος, μὲ τὴν αὐτὴν μεγαλοφυΐαν, μὲ τὴν αὐτὴν ζωηφόρον πνοήν, ἣν ἐνεφύσα ἐπὶ τοῦ ἀψύχου ὕλικου, εἰς ὃ μετέδιδε ζωὴν καὶ ἀθανασίαν. Ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν Παπῶν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν τῶν καλλιτεχνῶν, ἑξοχα προσόντα τοῦ θαυμασίου ἐκείνου αἰῶνος. Τὰ ἐγκαινία τοῦ ναοῦ ἐγένοντο μετὰ ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη, τὴν 18 Νοεμβρίου 1626, δαπανηθέντων τεσσαράκοντα ἑξ ἑκατομμυρίων σκούδων, ἐνῶ πρὸς ἐτησίαν αὐτοῦ συντήρησιν ἀπαιτοῦνται τριάκοντα χιλιάδες σκούδων.

Δὲν εἰσέρχομαι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ, οὐ τὸ μὲν μῆκος εἶνε πόδες 622, τὸ δὲ ὑπέρτατον ὕψος 413 πόδες. Ἐκπληξίς καταλαμβάνει τὸν εἰσερχόμενον. Εἰσῆλθε πρὸς σπουδὴν, πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν αὐτῷ μνημείων, καὶ ἀντὶ τούτων καταβάλλεται ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ μεγαλείου. Φωτειναὶ εἰσέρχονται ἑξῶθεν αἱ ἀκτῖνες τοῦ Φοίβου, διαγωνιζόμεναι κατὰ τὴν λαμπρότητα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν φῶς, τὸ ἀνέσπερον, τῶν καιομένων λαμπάδων. Ἐν τῷ ἑξαισίῳ τούτῳ κράματι πάντα τὰ ἐν τῷ ναῷ ἀντικείμενα λαμβάνουσι μυστηριώδη, μαγικὴν ἑκφρασιν. Ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος, τὸ μάρμαρον συμμείγνυνται ὑπὸ τὴν δημιουργικὴν σμίλιν τοῦ καλλιτέχνου. Ἐν τῷ μέσῳ τοιοῦτου πανοράματος καταλαμβάνεται ὁ πιστὸς ὑπὸ τῆς θείας ἐκείνης ἐκστάσεως, ἥτις μαγεύει τὸ πνεῦμα, ὥς ἡ κλῆμαξ τοῦ πατριάρχου, ἀναβιβάζουσα αὐτὸ πρᾶγμα ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων εἰς τὰ οὐράνια.

Πρὶν ἢ ἐπισκεφθῶ τὴν Βασιλικὴν ταύτην, τοῦ Καθολικισμοῦ τὴν μητρόπολιν, εἶχον εἰσέλθει πλέον ἢ ἅπαξ ἐντὸς τῶν πλείστων μητροπόλεων, παντὸς ρυθμοῦ καὶ

θηρσκέυματος, τῆς Δύσεως. Ἄλλ' οὐδεμία τούτων προ-
 ξενεῖ τὸ αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου
 Πέτρου. Αἱ γοτθικαὶ μητροπόλεις ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ
 ἔχουσιν ἱερώτερον τύπον, ἢ θρησκεία ἐπεφύσησεν ἐπ' αὐ-
 τῶν τὸ πνεῦμα αὐτῆς μάλλον, ἢ ἐπὶ τῶν Βασιλικῶν τοῦ
 ρωμανικοῦ ρυθμοῦ. Αἱ μητροπόλεις τῆς Κολωνίας, τῶν
 Ρημῶν, τῶν Βρυξελλῶν, ἡ Παναγία τῶν Παρισίων, καὶ
 τοσαῦτα ἄλλα ἀριστουργήματα τῆς γοτθικῆς τέχνης,
 ἐμπνέουσιν εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὰς θρησκευτικώ-
 τερα αἰσθήματα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν· ἀλλ' ἡ ἐκκλησία
 τοῦ ἁγίου Πέτρου διάφορον ὅλως ἐπ' ἐμοῦ παρήγαγεν
 αἶσθησιν. Ἄλλοτε ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Κολωνίας, τῷ
 ἀριστουργήματι τούτῳ τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, κατελή-
 φθην ἐξ ἱεροῦ δέους ὑπὸ τοὺς θρησκευτικούς τόνους τοῦ
 ἐν τῷ ναῷ ὄργανου. Κατῆλθον ἐν τῇ φαντασίᾳ μου αἱ
 ἀναμνήσεις τῆς πρώτης ἡλικίας, καὶ ἔκλινα τὴν κεφα-
 λὴν πρὸ τοῦ ἐσταυρωμένου ἐξ ἐνστίκτου. Ἐν τῷ ναῷ
 τοῦ Ἀγίου Πέτρου δὲν κατεβλήθην, τὸ ἄνταντίον, ἔστην
 κατὰ τὰ διάφορα αὐτοῦ σημεῖα ψυχρὸς, ἀπαθής. Μάτην
 ἐζήτησα τὰς ἐμπνεύσεις ἐκείνας, ἃς παρέχουσιν ἄλλα
 τοιαῦτα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἄσυλα, ἥττον
 περιφανῆ. Ἡ ὅλη διάταξις τοῦ ναοῦ καθίστησιν αὐτὸν
 ἀπέραντον μάλλον μουσεῖον, ἢ τόπον προσκυνήσεως.
 Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ πρῶται ἐντυπώσεις μου. Καὶ ὑπὸ
 τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν περιεπλανήθην ἐπὶ μακρὸν κατὰ
 τὰς διαφόρους τοῦ ναοῦ διευθύνσεις.

Εἶνε ὥραία, παρήγορος ἡ πίστις ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν
 θλίψεων, ἀλλὰ πολλάκις καθίσταται τὸ πολυθρύλητον
 ἐκεῖνο ἰνδικὸν ἄγαλμα τοῦ Γιάγγερνάουθ, ὑπὸ τοὺς τρο-
 χοὺς τοῦ ἄρματος τοῦ ὁποίου συντρίβεται ἡ ἐλευθέρα
 βούλησις ἄνευ ἀντιστάσεως. Ὁ ἀληθὴς πιστὸς δὲν δι-
 καιοῦται νὰ σκεφθῇ, νὰ μελετήσῃ, ν' ἀναλύσῃ· ὁφείλει νὰ

κλίνη τὸ γόνυ ἄνευ δισταγμοῦ, ἐν τῇ πεποιθήσει περὶ τῆς ἱερότητος τῆς πράξεώς του. Ὅ,τι ἐκηρύχθη εἰς αὐτὸν ἐξ ἀποκαλύψεως, ἐκ παραδόσεων, τοῦτο καὶ μόνον εἶνε ἀληθές, ἔχον πραγματικὴν ὑπόστασιν. Τὸ ὅπιον τοῦτο τοῦ πνεύματος ἀναβιβάζει τὸ ἄνθρωπον μέχρι τοῦ ἐβδόμου οὐρανοῦ, μέχρι τῶν μᾶλλον ἀπροσπελάστων χώρων αὐτοῦ, ἀποκαλύπτει θαυμασίας ὀπτασίας, καταβιβάζει αὐτὸν ἐντὸς τῶν ὑποχθονίων κευθμώνων τοῦ γῆ-νου τούτου πλανήτου, ἀνηλίων καὶ φρικαλέων, οἷους περιέγραψεν αὐτοὺς ἡ φαντασία τοῦ Ἀλιγιέρη· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα φανταστικὰ δημιουργήματα, ἀναλυόμενα ὑπὸ τῆς προχειροτέρας κριτικῆς, πίπτουσιν ὡς τὰ ἐξ ἀφροῦ ἐσχηματισμένα μέγαλα. Καὶ ὅμως εἶνε γοητευτικὰ καὶ θεσπέσια ταῦτα, ὅτε πιστεύει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτῶν. Ἡ ἀπατηλὴ αὕτη πραγματικότης εἶνε δι' αὐτὸν ἀληθεστέρα ἄλλων κοινοτέρων καὶ αἰσθητοτέρων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

Ἀπὸ αἰώνων ὁ Ἅγιος Πέτρος, ὡς νὰός, ὡς καθολικὴ μητρόπολις, ἀπώλεσε πᾶσαν θρησκευτικὴν ἔννοιαν διὰ τὴν κρίσιν τοῦ σκεπτομένου, σοφοῦ ἢ ἀσόφου, διὰ τὸν μὴ ἀναγνωρίζοντα τὸ ἱερὸν κύρος τοῦ ἐν τῷ Βατικανῷ ἁγίου Ποντίφικος, τὸν διαμαρτυρούμενον ἢ τὸν ἐλευθερόφρονα. Ὅτε Μαρτῖνος ὁ Λούθηρος, ὁ ἄγνωστος ἔτι εἰς τὸν κόσμον μοναχὸς τῆς Βιττεμβέργης, μόλις τολμῶν νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἱερὰν αὐτοῦ κλῆσιν, εἶδε τὸν μέγαν ἀμαρτωλόν, εὐλογοῦντα τὸ ποιμνιὸν του, αὐτὸν τὸν δεόμενον εὐλογίας καὶ χάριτος τοῦ τελευταίου προβάτου τοῦ ποιμνίου του, κατελήφθη ὑπὸ ἱερᾶς ἀγανακτήσεως, ἣν μετέδωκε τοῖς τε συγχρόνοις αὐτοῦ καὶ τοῖς μεταγενεστέροις. Ἐγκλήματα πρὸ τοῦ Λουθήρου εἶχον συλληφθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς περιφανοῦς ταύτης Βασιλικῆς, ἐγκλήματα ἔκτοτε ἐτελέσθησαν ἐξ

ὀνόματος τῆς πίστεως. Πόσοι εἰσῆλθον μετὰ τὸν Λού-
 θηρον, ἐντὸς τοῦ ναοῦ τούτου, μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα,
 μὲ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα κατὰ τοῦ Παπισμοῦ! Δὲν ἦσαν
 οἱ πλεῖστοι τούτων ἐστερημένοι θρησκευτικῆς πίστεως,
 δὲν εἶχε ταράξει τὸ πνεῦμα αὐτῶν ὁ δαίμων τοῦ δισταγ-
 μοῦ, καὶ ἐν τούτοις ἐξεληθόντες τοῦ ναοῦ ἔρριψαν λίθον
 ἀναθέματος κατ' αὐτοῦ. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀγνοῇ τὸν
 λόγον τοῦ φαινομένου τούτου. Ἐχει δυστυχῆ ἱστορίαν
 ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκτέλεσις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν συλλή-
 ψεων τοῦ Βραμάντου καὶ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Τὸ
 ἐπαιτικὸν δηνᾶριον τοῦ Ἀγίου Πέτρου, τὸ ἐπονείδιστον
 χρῆμα τῶν συγχωροχαρτίων ἐδαπανήθησαν πρὸς οἰκο-
 δομὴν τοῦ ναοῦ τούτου, ὡς ὠκοδομήθησαν ἄλλοτε αἱ πυ-
 ραμίδες τῆς Αἰγύπτου ἐκ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ἰδρώτος
 τῶν δούλων τῶν Φαραίωνων, ἢ ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθη-
 νῶν ἐκ τῶν συμμετρίων χρυμάτων. Διατελεῖς μέχρι τῆς
 σήμερον τόπος προσκυνήσεως ἑκατομμυρίων πιστῶν,
 ὑπερήφανος Βασιλικὴ τοῦ καθολικοῦ κόσμου. Ἐνώπιόν
 σου καταπαύουσι ποικίλαι ὁδύνας καὶ θλίψεις· εἶσαι τὸ
 ἄσυλον πάσης πασχούσης ψυχῆς. Ἐντεῦθεν κυβερνᾶται
 μέγα μέρος τοῦ κόσμου ἀπ' αἰῶνων. Μεθ' ὅλην τὴν ἐπι-
 δημίαν τῶν ἀποστασιῶν, αἵτινες ἐξεδηλώθησαν ἐναντίον
 σου, τὸ κῦρὸς σου διατελεῖ ἔτι ἀκμαῖον κατὰ τὸ μᾶλ-
 λον καὶ ἥττον. Πᾶσα φράσις τοῦ ἐνταῦθα ἐδρεύον-
 τος Ποντίφικος εἶνε χρησμός. Καὶ ἐν τούτοις δὲν μ' ἐκ-
 πλῆττει ἡ μεγάλη σου αὕτη ἱστορικὴ ἐμφάνεια. Οὔτε
 σὲ μισῶ, οὔτε σὲ λατρεύω. Οὔτε Γουέλφος εἶμαι, οὔτε
 Γιβελίνος ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Αἱ ἔριδες τῶν χρόνων τῆς
 Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, καθ' ἃς ἐλάμ-
 θανες αἰσθητὴν ὑπόστασιν, δὲν μὲ ἐνδιαφέρουσιν, ὡς δὲν
 ἐνδιαφέρουσι πλέον τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων. Ὁμο-
 λογῶ ὅτι πάσχω ἐκ τοῦ δισταγμοῦ τοῦ αἰῶνος, ὃν ὀφεί-

λει ἡ νέα κοινωνία οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ιστορικῆς σου ἐργασίας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐζήτησας ἄλλοτε παρ' αὐτῶν ἀπόλυτον πίστιν καὶ ὑπακοήν, καὶ σήμερον ἀνταμείβεσαι διὰ τῆς ψυχροτάτης ἀδιαφορίας καὶ ἀπιστίας.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ δαίμων τῆς σκέψεως εἶχε ταράξει πρὸς στιγμὴν τὸ νευρικόν μου σύστημα κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Πέτρῳ διατριβῆς, ἕτερον αἶσθημα γαληνιώτερον μὲ εἶχε καταλάβει μετ' ὀλίγον πλανώμενον ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ἱερᾶς Βασιλικῆς. Ἡ τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῶν μετ' αὐτὴν αἰώνων ἔστησεν ἐνταῦθα ἀπαράμιλλα τρόπαια. Ἄνω τῆς κεφαλῆς μου φαίνεται αἰωρούμενος ὁ θαυμάσιος θόλος τοῦ ναοῦ, καταπληκτικὴ σύλληψις τοῦ πνεύματος τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου· ἔχει διάμετρον ἑκατὸν πεντήκοντα ποδῶν. Ἀναγινώσκω τὴν πολυθρύλητον ἐπιγραφὴν:

« Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo claves regii cœlorum. »

Ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἠρείσθη ἡ δύναμις τοῦ Πάπα καὶ αἱ ἀξιώσεις αὐτοῦ, ὡς τοποτηρητοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Αἰῶνες ἦλθον καὶ παρῆλθον ἔκτοτε, πολιτισμοὶ καὶ ἰδέαι, ἀλλ' ὁ Παπισμὸς δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐγκαταλίπη τὰς κοσμοκρατορικὰς ἀξιώσεις του. Πότε ἐλεύσεται τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου;

Παρεκκλησία, τάφοι, ἀγάλματα, γραφαὶ ποικίλαι, τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ ναοῦ. Πολλὰ τούτων εἶνε κατώτερα τοῦ τόπου, ἐν ᾧ εὐρίσκονται. Τέσσαρας ἀνδριάντας τοῦ Βερνίνη κολοσσιαίους, ἡκιστα καταλλήλους ἐνταῦθα, διηγεῖται ὁ Stendhal, ἐζήτησε τῶν Παπῶν τις νὰ προσφέρῃ ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀμερικανούς. Εἶνε ἄλη-

θές, εἶνε ψευδές; δὲν γινώσκω· τὸ ἀληθές εἶνε, ὅτι ἂν ὑπάρχωσί τινα μέτρια ἔργα, δυσχερῶς δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι τὸν θαυμασμόν αὐστηροῦ τεχνοκρίτου, τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ ναῷ εἶνε ἀριστουργήματα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Ἐχω ἐνώπιόν μου τὸν τάφον τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ τρίτου· κατεσκευάσθη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ὑπὸ τὸν ὀρειχάλκινον Πάπαν ἄγαλμα ἐκ λευκοῦ μαρμαῦρου παρίστησι τὴν Δικαιοσύνην. Εἶνε ὠραία μᾶλλον ἢ αὐστηρά· ἐκδηλοῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιεικειᾶς, ἢ τὸ τῆς ἀδυσωπότητος Νεμέσεως· εἶνε ἡ ἐλληνικὴ Θέμις μᾶλλον, ἢ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Ἑβραίου Ἰεχωβά. Ἡ τέχνη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνεπνέετο ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος μᾶλλον, ἢ ἐκ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Πανταχοῦ παρίσταται τὸ φαινόμενον τοῦτο τοῦ ἀναβιώσαντος ἐλληνικοῦ κόσμου, εὐρόντος ἄσυλον παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς ἐκείνοις Ποντίφιξι τῆς Ρώμης, οἵτινες κατὰ τύπους μόνον ὑπεκρίνοντο τὸν χριστιανὸν ἱεράρχην.

Πόσα ἄλλα ἀριστουργήματα, διεσπαρμένα καθ' ἀπάσας τοῦ ναοῦ τὰς διευθύνσεις! Ἐδῶ θαυμάσιον παρεκκλήσιον· πνεῦμα Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐπέπνευσεν ἐπ' αὐτοῦ. Ὀλίγον τι περαιτέρω τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ· Δομινικῖνος ἐποίει. Ὁ Ἀρχάγγελος τοῦ Γουττδου Ρένη. Μνημεῖον Πίου τοῦ ἐβδόμου· νεώτερον ἔργον τοῦ Τορβάλδσεν, ἀλλ' ἀμιλλώμενον πρὸς τ' ἄριστα τῆς Ἀναγεννήσεως. Παναγία Ἰουλίου τοῦ Ρωμαίου. Θεοὶ καὶ ἄγγελοι, ἅγιοι καὶ ἄνθρωποι, ἐνάρετοι καὶ ἁμαρτωλοί, τὰ πάντα συμμίγνυνται ἐν θαυμασίᾳ ἐνότητι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἱκανοῦ νὰ παράσχη εἰς πᾶν εἶδος θεατῶν, πιστῶν ἢ ἀπίστων, σκεπτικῶν ἢ εὐλαβῶν, ἐνδιαφερομένων ἢ ἀδιαφόρων, ἐν αἴσθημα, μίαν ἐντύπωσιν, μίαν ἰδέαν. Διότι τὰ μεγάλα ἱστορικὰ ἔργα τοῦτο ἔχουσι τὸ προ-

νόμιον, ὅτι μεθ' ὅλην τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν αὐτοῖς ιδέαν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν παρήχθησαν, τῶν ἀνθρώπων, ὧν τὸ πνεῦμα ἐκδηλοῦσι, βαθύτερον ἐξεταζόμενα, εἶνε ἢ ἀπήχησις τῶν αἰώνων, ἐξαφανιζομένου θάττον ἢ βράδιον παντὸς μερικοῦ χαρακτῆρος χρόνου καὶ τόπου.

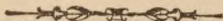
Ὁ Ἅγιος Πέτρος ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην δὲν ἀνῆκει μόνον εἰς τὸν χριστιανικὸν Καθολικισμόν, ἀλλ' ἔχει κοσμοϊστορικωτέραν ἔννοιαν. Ὁ πιστὸς καθολικὸς θέλει γονυπετήσῃ ἐν αὐτῷ, ζητῶν ἄφεςιν ἁμαρτιῶν· ἀλλ' ὁ μὴ τοιοῦτος, ὅσον καὶ ἂν εἶνε σκεπτικός, θέλει κλίνει πρὸς στιγμὴν τὸ γόνυ ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἰσχύος τῆς ἀνθρωπίνης συλλήψεως, ἥτις ἐθαυματουργήσεν ἐν τῷ χῶρῳ τούτῳ.

Ἐπλανήθην ἐπὶ ἱκανὰς ὥρας καθ' ὅλας τὰς διευθύνθύνσεις τοῦ ναοῦ. Ἐποχαὶ διάφοροι, κόσμοι ποικίλοι συναντῶνται κατὰ πᾶσαν στιγμὴν: ὁ Μέσος Αἰὼν μετὰ τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ ἀρχαῖος κόσμος μετὰ τοῦ νέου. Ὅπως ἐγώ, περιεπλανῶντο ἐπίσης ἄνθρωποι, ἄγνωστοι εἰς ἐμέ, ἀδιάφοροι, παντὸς χρώματος καὶ παντὸς γένους, ἕκαστος, κατὰ τὰς ιδέας αὐτοῦ καὶ τὰ αἰσθήματα, διαφύρως ὑφιστάμενοι τὴν ἐπίδρασιν τῶν πέριξ ἀντικειμένων. Ὅτε ἀπεφάσισα νὰ ἐξέλθω, περὶ τὴν μεσημβρίαν, μετὰ τρίωρον διαμονήν, σκοπῶν νὰ συνεχίσω τὴν ἐπαύριον τὴν ἐπίσκεψιν τῶν λοιπῶν διαμερισμάτων τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Βατικανοῦ, καὶ εἶδον ἀπὸ τῆς πύλης τὸν ἐν μέσῳ τῆς πλατείας ὑψούμενον αἰγυπτιακὸν Ὀβελίσκον καὶ τὰς ἐκατέρωθεν τῆς πλατείας συστοιχίας τῶν ἀγαλμάτων, ἡσθάνθην ἀληθῆ ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοσαύτην ὥραν πιεζουσῶν με ἐντυπώσεων. Ἐμπλεως τῶν

ἀναμνήσεων τοῦ παπικοῦ παρελθόντος, ὁπότε πράγματι εἶχεν ἔννοιαν τὸ πολυθρύλητον σύμβολον τοῦ Καθολικισμοῦ, — εἰς εἶνε ὁ θεός, καὶ ὁ πάπας ὁ ἐπὶ τῆς γῆς τοποτηρητῆς αὐτοῦ, — παραβάλλων τὸ παρελθὸν τοῦτο πρὸς τὸ πενιχρὸν ἐνεστὼς τοῦ δεσμώτου τοῦ Βατικανοῦ, κατελήφθη ὑπ' ἀμυθῆτου εὐφροσύνης. Ἐπασα ἡ θεία μεγαλειότης τοῦ ναοῦ, τὰ ἐν αὐτῷ ἀριστουργήματα, ἔργα τῶν παλαιῶν ἡμερῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς κυρίως ἐμπνεομένης τέχνης, ἐφάνησάν μοι μηδαμινὰ ἐνώπιον τῶν ὑπερφυῶν κτήσεων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, τοῦ νέου τούτου πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ὅποϊον ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἀναπτύσσεται καὶ κραταιοῦται ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι κατὰ τοῦ ἐνταῦθα διαιτωμένου ὑπερτάτου Ποντίφικος.

N. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ

Φόρον ἱερὸν τελοῦντες τῇ μνήμῃ ἀρχαίου τοῦ Ἀττικοῦ
Ἡμερολογίου συνεργάτου καὶ ἐγκρίτου νομισματολόγου,
δημοσιεύομεν τοῦ ἀνδρὸς τὴν εἰκόνα, τὰς περὶ αὐτοῦ βιογραφι-
κὰς εἰδήσεις ἐκ τοῦ καλοῦ Ἀστεὸς παραλαμβάνοντες.

Ε. Κ. Α.

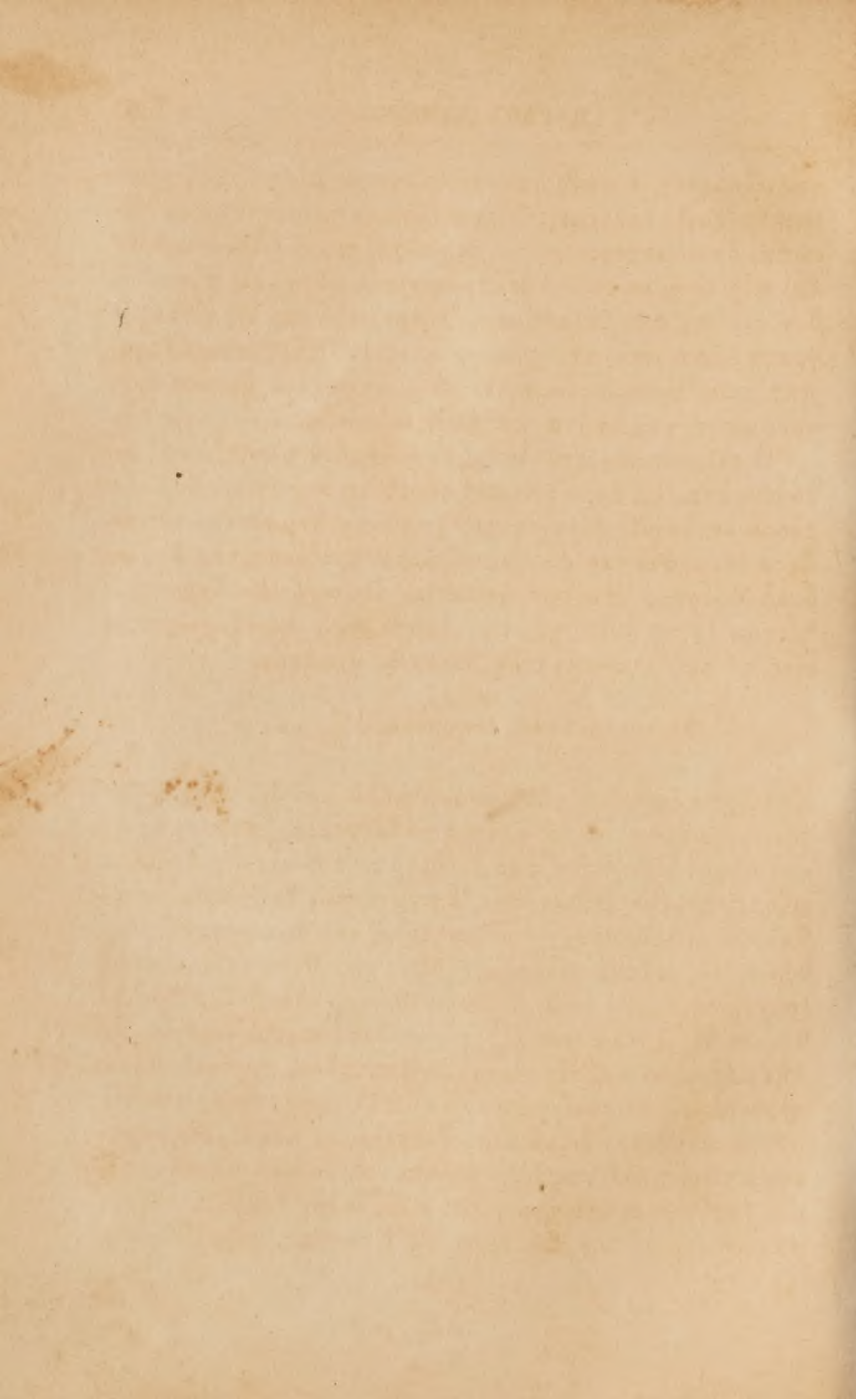
ΤΟ μεσονύκτιον τῆς παρελθούσης Κυριακῆς 11 Ὀ-
κτωβρίου ἐξέπνεε γαλήνιος ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 68
ἐγκριτος πολίτης, σεβαστὸς οἰκογενειάρχης καὶ
ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς νομισματολογίας διαπρεπῆ
κατέχων θέσιν, ὁ Παῦλος Λάμπρος.

Ὁ βίος τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἀνδρὸς ὑπόκειται παρά-
δειγμα φιλοπονίας, νοημοσύνης συνέσεως καὶ χρηστότη-
τος ἀτομικῆς. Ἐν Καλαρρύταις τῆς Ἡπείρου γεννηθεὶς
καὶ ἐν ἡλικίᾳ νηπιακῇ ἀπολέσας τὸν πατέρα, ἠϋξήθη,
ἀνετράφη καὶ ἐσπούδασε τὰ πρῶτα γράμματα ἐν Κερ-
κύρᾳ ὅπου ἡ μήτηρ του εἶχε καταφύγει. Ἐγκύψας εἰς
τὴν μελέτην τῆς νομισματολογίας ἰδίως, ἐγένετο ἐγκρα-
τέστατος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ, αἱ δὲ πραγματεῖαι αὐ-
κατὰ καιροὺς ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Παρδῶρᾳ, ἰδίως συ-

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.

νεργαζόμενος, διασαφήσασαι σκοτεινὰ μέρη τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἐξετιμήθησαν τὰ μέγιστα ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου μετεφράζοντο, τυχοῦσαι περιφανῶν ἐπαίνων, καὶ ἡ γνώμη αὐτοῦ ἀπέκτησε κῦρος μέγα εἰς τὸν κλάδον ἐκεῖνον τῆς ἐπιστήμης. Ὁσχολήθη καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ἱστορίας τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἱστορίας τῶν Ὑπειρωτῶν τορευτῶν, ἀμφοτέρω δὲ τὰ συγγράμματά του ταῦτα κατέλιπεν ἀνέκδοτα.

Ἡ φιλοπατρία του ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν φλογερὰ καὶ ἐνθουσιώδης. Ἐν ἡλικίᾳ νεαρᾷ συνέθετο δημοτικὰ ᾄσματα τόσον ἐπιτυχῶς φέροντα τὸν χαρίεντα δημοτικὸν τύπον, ὥστε ἐθεωρήθησαν ὡς γνησιώτατα προϊόντα τῆς δημώδους Μούσης. Ἐκ τῶν ᾄσμάτων τούτων τῶν δημοσιευθέντων ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ζαμπελίου, τὸ ἐξοχώτατον εἶνε τὸ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα γνωστόν,

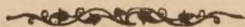
Μάννα, σοῦ λέω, δὲν μπορῶ, ...

Καὶ ὅχι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἔργου ἐξεπλήρωσε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος, παρασχὼν ἐν μετριοφρονίᾳ ἀφανείᾳ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὸν ἑνδοξον ριζοσπαστικὸν ἀγῶνα τῆς Ἑπτανήσου, ἣν ἡγάπα ὑπερβαλλόντως ὡς θετὴν του πατρίδα, καὶ συνεργασθεὶς ἐκθύμως εἰς πᾶσαν γενομένην πρὸ τῆς Μεταπολιτεύσεως ἐπιχείρησιν ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἰδεώδους. Ἐν Ἀθήναις δὲ ἀποκαταστάς, συνετέλεσε πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν κοινοτικὴν πρόοδον, παρέχων μετὰ προθυμίας τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν προστασίαν του εἰς πᾶν ἀγαθὸν καὶ ὠφέλιμον, διατελέσας μέλος διαφόρων σωματείων καὶ ἐταιριῶν φιλοπρόοδον καὶ φιλανθρωπικὸν ἔχουσῶν προορισμόν, καὶ σύμβουλος διαφόρων ἰδρυμάτων, οἷον τῆς Ἑλεήμονος Ἑταιρίας, τῆς Ἑθνικῆς

Τραπέζης ἀπὸ δεκαεξαετίας, τῆς Ἑταιρίας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ καὶ ταμίας τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεώς του.

Νόσος λυγρὰ ὑπέσκαψεν ἀπὸ τινος τὸ θαλερόν του γῆρας καὶ ἀφῆρπασεν αὐτόν, ἐνῶ ἀκμαῖαι διεσώζοντο αἱ διανοητικαὶ του δυνάμεις. Πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν ὁ φιλόπονος πρεσβύτης εἰργάζετο μέχρι βαθείας νυκτὸς εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἀνεκδότων καταληφθέντων ἔργων του. Ἀλλ' ἔσχε τοῦλάχιστον τὴν παρηγορίαν πρὶν ἀποθάνῃ νὰ ἴδῃ τὰ τέκνα του ἀνδρωθέντα, μορφωθέντα καὶ θέσιν ἐξέχουσιν καὶ εὐυπόληπτον ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατέχοντα, καὶ ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν πλήρει ἡρεμίᾳ συνειδήσεως, καταλείπων εἰς τοὺς υἱοὺς του ὄνομα σεβαστὸν καὶ μνήμην εὐλογητήν.

ΔΥΟ ΠΑΡΑΛΕΙΨΕΙΣ

ΕΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑ ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΣΘΗΚΗ

ΤΑΚΑΜΕ ὁ Θεὸς μικρά, τὰ καϋμένα, καὶ ἐγὼ
το παράκαμα, τὰ παρέστησα ἀκόμη μικρότερα.
Ἔχω τύψιν συνειδότος καὶ ἐξομολογοῦμαι τὴν
ἀμαρτίαν μου. Τὰ ἠδίκησα· ἰδιοποιούμενος τὸ
αὐθαίρετον ἀπηνουῶν δεσπότη· διὰ μιᾶς μονοκονδυλιᾶς
ἀφῆρεςα τὴν ὑπαρξιν . . . τί λέγω ὑπαρξιν; ἔτι πλέον·
τὸ πολύτιμον δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι,
—διότι δὲν μετετρέψαμεν τὸ τοῦ Καρτεσίου «νοῶ ἄρα
ὑπάρχω» εἰς τὸ «ψηφοφορῶ ἄρα ὑπάρχω;» —,καί... κα-
τέστησα Βερουτιανοὺς τοὺς κατοίκους τεσσάρων χω-
ρίων, ἀναγράφας ὅτι τὰ προσφιλῆ Μέθανα ἔχουσιν ὀκτὼ
χωρία ἀντὶ δώδεκα.

* *

Ὑπέπεσα φεῦ! καὶ εἰς ἕτερον πταῖσμα, εἰπὼν ὅτι τὰ
Μέθανα ἔχουσι πρωτεύουσιν τὴν Κουνουπίτσαν, ἐν ᾧ ὁ
εὐτυχῆς αὐτῶν δήμαρχος, ἄλλος Μέγας Βασιλεὺς, ἔχει
δύο πρωτευούσας, τὴν μὲν χειμερινήν, Κουνουπίτσαν -
Βαβυλῶνα, τὴν δὲ θερινήν, Μέθανα - Ἐκβάτανα.

* *

Ἐπῆρα τὸν κατήφορο καὶ νά! καὶ ἄλλο παρόραμα. Εἶπον ὅτι ὁ Φαβιέ ἦτο ἐν Μεθάνοις τῷ 1827 ἀντὶ τοῦ 1826. Ἀλλ' οὐδὲν κακὸν ἀμιγῆς καλοῦ. Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ ὅπως ἐρευνῶν ἀκριβέστερον ἀνακαλύψω τὸ ἐξῆς περὶ Φαβιέ ἱστορικὸν ἀνέκδοτον, εἰς τὴν ἐν Μεθάνοις διαμονὴν αὐτοῦ ἀναφερόμενον. Ἡ προσθήκη δὲ αὕτη ἔστω ὡς ἀντιστάθμησις τῶν δύο παραλείψεων.

Ε. Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ

Η ΠΡΟΣΘΗΚΗ

ΣΕΛΙΣ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ

ΤΟ νύχτα βροχερὰ ὅταν ἐφθάσαμε εἰς τὸ στενὸ σταὶ Μέθαινα. Κανένας ἀπὸ τοὺς στρατιώτας δὲν ἐγνώριζε τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας, ἣ ὁποία ἦτο μυστική, καὶ μόνος ὁ Φαβιέ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ τὸ ἐγνώριζον. Εἰς στρατιώτης Ἀθη-

¹ Ἐὰν δὲν παρεκαλούμεθα θερμῶς ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ ἀγωνιστοῦ, θὰ παρεδίδομεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ ὄνομά του, ἐπειδὴ ὁμῶς ἐδώκαμεν τοιαύτην ὑπόσχεσιν, περιοριζόμεθα μόνον νὰ προσθέσωμεν ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ ἐορτὴ ἐπὶ τῇ ἐνγληκικῶσει τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, μόνος οὗτος ὁ γηραιὸς ἀγωνιστὴς οὐδὲν παράσημον ἔφερεν, ἐνῶ περίξ αὐτοῦ ἄνθρωποι οὐδεμίαν παρασχόντες τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν ἔφερον δεκάδας τοιούτων.

Γ. Μ. Κ.

ναῖος, εἶχε ἐρωτήσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀξιωματικοὺς τοῦ α' τάγματος τοῦ α' λόχου Ἀνάργυρον Τζάνην, καὶ Ἀντώνιον Ταραμένον, οἱ ὅποιοι ἐπλησίαζον τὸν Φαβιέ, καὶ ἐπληροφορήθη ὅτι τὸ τακτικὸ θὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φέρῃ πυρίτιδα εἰς τοὺς πολιορκουμένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ Φαβιέ διέταξε τοὺς δεκανεῖς νὰ θέσωσιν εἰς τὴν γραμμὴν τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ καλέσωσι τοὺς ἀδυνάτους καὶ ἀσθενεῖς, διὰ νὰ συγκροτήσωσι ἓνα μικρὸν ἀπόσπασμα νὰ φυλάττῃ εἰς Μέθαινα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἄλλων, τῆς τάμπιες, τὰ κανόνια, καὶ τὴν πυρίτιδα, ὑπ' ἀρχηγὸν τὸν Ἰγγλέσσην, ὅστις ὕστερον ἐφονεύθη ἐν τῇ μεγάλῃ πανωλεθρίᾳ τῆς μάχης τοῦ Φαλήρου.

Οἱ δεκανεῖς τοῦ σώματος ἐκάλουν τοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἦσαν ἀσθενεῖς ἢ κουρασμένοι, καὶ τοὺς ἐτοποθέτουν εἰς τὸ μέσον.

Ὅταν ἔφθασε ὁ δεκανεὺς καὶ πρὸ τοῦ ἐρωτήσαντος στρατιώτου, ὅστις πρὸ ἡμερῶν ἦτο γνωστὸν ὅτι ἔπασχε, καὶ τὸν ἐκάλεσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς γραμμῆς, οὗτος δὲν ὑπήκουσε, ἀλλ' εἶχε καρφωθῇ ἐν τῇ θέσει του.

Ἐκ δευτέρου διετάχθη, καὶ ἐκ δευτέρου δὲν ὑπήκουσε· τότε ὁ δεκανεὺς ὠργίσθη καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν σύρῃ ἐκτὸς τῆς γραμμῆς, ἐκ τούτου προῆλθον χειρονομίαι καὶ ὕβρεις. Ὁ Φαβιέ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ του δὲν ἀπεῖχον ἢ ὀλίγα βήματα τῆς σκηνῆς ταύτης.

Μὴ γνωρίζων ὁ Φαβιέ τὰ συμβαίνοντα ἠρώτησε:

»— Τί συμβαίνει, κύρ δεκανέα;

»— Αὐτὸς ὁ στρατιώτης δὲν ὑπακούει καὶ μὲ ἔσπρωξε, ἀπήντησε ὁ δεκανεὺς.

»— Νὰ βγῇ ἔξω ὁ στρατιώτης» ἐφώναξε ὁ Φαβιέ κατακόκκινος ἐκ θυμοῦ..

Ἐξήλθε ὁ στρατιώτης καὶ ἔφερε τὸ ἀνῆκον σέβας εἰς τὸν *colonel* Φαβιέ.

«— Διατί δὲν ὑπακούεις εἰς τὸν ὑπαξιωματικόν σου ;» ἠρώτησε ὁ Φαβιέ.

ἽΟ δὲ στρατιώτης μετὰ λυγμῶν ἀπήντησε·

«— Πᾶνε τόσοι εἰς τὴν πατρίδα μου, καὶ εἶνε ντροπὴ μου νὰ καθήσω εἰς Μέθαινα ἐγώ.

»— Καὶ ποία εἶνε ἡ πατρίς σου ; ἠρώτησεν ὁ Φαβιέ.

»— Ἡ Ἀθήνα, ἀπαντᾷ ὁ στρατιώτης.

»— Καὶ ποῦ ξεύρεις ὅτι θὰ πᾶμε στὰς Ἀθήνας ;» ἐρωτᾷ ὁ Φαβιέ.

Τότε ἀγεμνήσθη ὁ στρατιώτης ὅτι ἦτο μυστικόν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ εἴπῃ.

Κατέφυγε δὲ εἰς τὸ ἐξῆς στρατήγημα καὶ εἶπε·

»— Καὶ ποῦ ἄλλοῦ εἶνε ἐχθροὶ τώρα, παρὰ στὴν πατρίδα μου τὴν Ἀθήνα.»

Καὶ ἔκλαιε πικρῶς.

ἽΟ Φαβιέ δακρύσας τὸν ἐπλησίασε καὶ τὸν ἠρώτησε τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμόν του, τὸ ὅποῖον ἐσημείωσε εἰς τὸ πορτοφόλι του. Κτυπῶν τὸν στρατιώτην ἐπὶ τοῦ ὤμου τὸν διατάσσει νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ γυρίζων πρὸς τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὸν ἀξιωματικούς τοὺς λέγει :

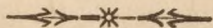
«— Ἐχρημάτισα εἰς τὸ στρατὸ τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ποτὲ δὲν συνέπεσε νὰ ἶδω Γάλλο νὰ κλαίῃ διὰ νὰ ὑπάγῃ στὴν μάχη ! »

* *
*

Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τοῦ ἡμερολογίου ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς σημείωσις, τὴν ὁποίαν λόγῳ ἱστορικῆς ἀξίας ἀντιγράφομεν.

«Όταν έσηκώθη ή έπανάστασις, ό Λουκάς Νίκας ό
 »Άθηναῖος, έστρατολόγησε σῶμα κυνηγῶν, διότι καί οὐ-
 »τος ἦτο κυνηγός έκ τῶν ἀρίστων. Ὁ Λουκάς Νίκας λα-
 »βὼν μέρος εἰς διαφόρους μάχας ὡς ὅπλαρχηγός ήγού-
 »μενος 70 ἀνδρῶν κατὰ τήν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπό-
 »λεως, κατὰ τήν μάχην Ἀναλάτου, Χαΐδαριού, έφο-
 »νεύθη νεώτατος έν τινι έφόδῳ τῆς Ἀκροπόλεως¹.»

Γ. Μ. ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ

¹ Ἰδ. Ἱστορίαν Α. Σουρμελή.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΝ

Εἰς νέαν μητέρα.

Φύσησ' ἀγέρι τῆς αὐγῆς στὰ ξέπλεκα μαλλιά της
Καί μύρονέ την γιασεμί, νανουρίζε την κῦμα·
Γλυκειά μητέρα δυὼ παιδιά κρατεῖ στήν ἀγκαλιά της,
Κ' ἐδῶ, σὲ τοῦτο κοιτεται τὸ βουρκωμένο μνήμα.
Μάνα καί μέσ' στὸν τάφο της! Τὰ τρυφερά παιδιά της,
Ζεσταίνει στήν ἀθάνατη, στή μητρικὴ καρδιά της...

Μαῖ 'χαθῆκαν καί τὰ δυὼ σάν τὴ δροσιὰ τοῦ Μαΐ,
Πρῶτ' καί δειλί· δυὼ πληγαίς τὴν ἴδια τὴν ἡμέρα
Καί πάγ' ὁ Μιλτιάδης της, ἡ 'Αθηνᾶ της πάει,
Πλὴν μόνα τους δὲν τάφητε ἡ δύστυχη μητέρα...
Σὲ πέντε 'μέραις σάν ἀνθὸς στὸ πλάγι τους λυγίζει,
Τὸ ἔνα γέρνει καί φιλεῖ καί τᾶλλο νανουρίζει!

Ὁ σύζυγός της... ἔρημος στὸν κόσμον ἐνυχτώθη
Κι' ἂν ζῇ ἀκόμη, νεκροζῇ μὲ τὴν ἐνθύμησί τους·
Σ' αὐτὴν τὴν πέτρα ὅλοι του ἐσδέσθησαν οἱ πόθοι,
Καί μιὰ ἐλπίδα τὸν κρατεῖ — νὰ κοιμηθῇ μαζὶ τους,
Ὡς νᾶρθ' ἡ ὥρα ἀκόμη ζῇ γιὰ τᾶλλα τὰ παιδιά της·
Μ' αὐτὰ φιλεῖ τὴν πλάκα της, μ' αὐτὰ καί τὴν Ἰτιά της.

Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1882.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ ΑΝΘΕΩΝ

Α'

Τὰ δύο Ἀδέλφια.

Στὰ μάτια δύο φαινόμαστε κ' εἴμαστε ἓνα μόνο :
 Ἐσύ ... Ἐγώ, κ' ἐγώ ... ἐσύ· δύο ἄνθη σ' ἓνα κλῶνο·
 Τὰ ἴδια, ἀπαράλλακτα· μία μυρωδιὰ καὶ χρῶμα
 Κι' ἀγέρι ἓνα ἐπνέσαμε σμιγμένα στόμα-στόμα.
 Ὅποιος τὸ ἓνα ἐκύτταζε, ἐκύτταζε καὶ τ' ἄλλο·
 Ἦτον τὸ ἴδιο τὸ μικρὸ ὡσάν τὸ πειρὸ μεγάλο.

.....
 Ὅμως ἀγέρι ἄρπαξε τὸ ἓνα θυμωμένο
 Κ' ἔμεινε τ' ἄλλο ἔρημο, μονάχο τὸ καϋμένο.
 Καὶ τί παράξενο! δὲν ζῆ, δὲν πέθανε κανένα·
 Τὸ θάνατο καὶ τὴ ζωὴ τὴν ἔχουν μοιρασμένα....
 Ζῆ τὸ νεκρὸ μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ζωντανοῦ ἀκόμα
 Κ' εἶναι νεκρὸ τὸ ζωντανὸ γιὰ τ' ἄλλο μέσ' στὸ χῶμα....
 Κορμάτιας ἢ ἀγάπη τους, τοῦ Χάρου τὸ θρεπάνι·
 Ποιὸς τὴν ἀγάπη θάνατος μπορεῖ νὰ τὴν πεθάνῃ;
 Ποιὰ δύναμις καὶ ποιὸς καιρὸς; Ἐκείνοι π' ἀγαποῦνε
 Ἐκείνους ποῦ τοὺς ἀγαποῦν καὶ σὰν πεθαίνουν ζοῦνε !

Δύο εἴμαστε ἀκόμη χθὲς — ὅμως καὶ τώρα δύο·
 Καὶ τώρα! ὅσο ζῶ θὰ ζῆς στὸ μνημὰ Σου τὸ κρύο.
 Ἀχ, τ' ἀδελφάκια μοιάζουμε τὰ πολυαγαπημένα,
 Τοὺς Διοσκόρους ... Ἐχομε τὸ χάρο μοιρασμένα
 Καὶ τὴ ζωὴ ὡσάν αὐτοὺς ... Δὲν πέθανες ἀκόμα,
 Ἐξω ἀπ' τὸν τάφο βρίσκεσαι καὶ εἶμαι μέσ' στὸ χῶμα....

Πάντα μαζή μου περπατεις καί κοίτωμαι μαζή Σου·
 Ἐγὼ Σοῦ λέγω «Ἐύπνησε» καί Σὺ μου λές «Κοιμήσου»...
 Ὅσο νὰ δώσῃ ὁ καλὸς Θεὸς ν' ἀνταμωθοῦμε,
 Ἀληθινὰ νὰ ζήσωμε, ἀλήθεια νὰ ταφοῦμε !

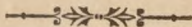
Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1886.

B'

Εἰς τὸν θάνατον

Τίποτε, Χάρε ἀλύπητε, στὸν κόσμον δὲν φοβεῖσαι,
 Μονάρχος μ' ὄλα πολεμᾶς·
 Ἀλήθεια εἶσαι δυνατός ... καθὼς σὲ λένε εἶσαι,
 Ἀφοῦ ἐχώρισες ἐμᾶς !
 Ἕνας καὶ μόνο — ὁ Θεὸς — τὴν δύναμί σου πνίγει,
 Γιατ' ὄσους χώρισες ἐσύ, Ἐκεῖνος ξανασμίγει !

A. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟΝ
ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ
ΑΝΔΡΕΟΥ ΒΑΛΛΙΑΝΟΥ

Ἐλεγεῖον

Ἀγία ψυχὴ! Σὲ κούρασε τῆς γῆς μας ἡ ἀντάρα!...
 Μήπως ἐτόλμησε ποτὲ αὐτὴ νὰ Σὲ μολύνῃ;
 Ἢ μήπως χεῖλῃ ἐπρόφερα γιὰ Σὲ ποτὲ κατάρρα;
 Πότ' ἐπαφان τὰ μύρα τους, Εὐχὴ κ' Εὐγνωμοσύνη
 Νὰ χύνουν μέσα εἰς τὸν Ναὸν τῆς θείας Σου καρδίας;
 Ἐκεῖ ποῦ ὁ κόσμος εὗρισκε ζωὴ καὶ ἀδελφοσύνη;
 Μειδιάμα τῆς Ἀρετῆς, ψυχὴ τῆς Ἐνεργείας,
 Σὺ τῶν φτωχῶν Παράδεις παρήγορε, σωτήρα!
 Καὶ λάβαρον τρισέδαστον ἀγνῆς φιλοπατρίας.
 Ἀγγέλοι μ' ὕμνους καὶ χαραῖς, τὴν ζαφειρένια θύρα
 Τοῦ Οὐρανοῦ διάπλατα ἀνοίξανε γιὰ Σένα,
 Κι' ἀφήσανε τὴν Πρόνοια ἔς τὴν γῆ φτωχὴ καὶ χήρα!
 Τὰ ἔργα Σου, θυμιάματα ἀγνὰ κι' ἀγιασμένα
 Ἀπ' ταῖς καρδιαῖς ποῦ στέγνωσες τὰ δάκρυα τῆς ὀδύνης
 Ὅγλήγορα ὁ Παράδεισος Σοῦ τᾶχει ζηλεμένα!
 Ἰδὲς τὰ τέκνα Σου πῶς κλαῖν, τ' ἀδελφία Σου π' ἀφίνεις!
 Κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ μ' ἓνα φίλημά Σου.
 Ὅσαις γλυκάδες χαίρουν ἐκεῖ ψηλά, μᾶς δίνεις.
 Παρηγοριά μᾶς ἄφηκες τ' αἰμνῆστο ὀνομά Σου
 Τὸ φῶς Σου, τὸ φτερούγιασμα ἀκόμα τῆς φωνῆς Σου...
 Μὰ ζῆς Ἐσύ... Σὲ βλέπομε!... δὲν εἶχστε κοντὰ Σου;..
 Γιατί λοιπὸν μᾶς ἔδωκες τὴν χάριν τῆς εὐχῆς Σου;...
 Πῶς δὲν μᾶς ἀποκρένεσαι;... Νεκρώσιμ' ἦσυχία!...
 Τὰ Χερουδίμ τώρα ἄς χαροῦν τὸ δῶρον τῆς ψυχῆς Σου.
 Ὅπως ἡ γῆ, τὰ πέλαγα τὴν ΜΝΗΜΗ ΣΟΥ Αἰώνια.
 Ἐν Ἀθήναις, τῇ 3 Μαΐου 1887.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΝΟΥΣΟΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΡΩΤΙΚΟ ΦΙΛΗΜΑ

Ὅχ! θὰ πεθάνω, καὶ πονῶ τῇ νειότη μου ν' ἀφήσω·

Κάπως μοῦ 'μπήκε 'ς τὴν καρδιά φαρμακεμένο ἀγκάθι!

Γιατροὶ μοῦ λένε, καὶ γελοῦν 'σάν πάω νὰ τοὺς 'ρωτήσω ;

«Τέτοιο κακό, 'ς τὰ χρόνια σου καὶ ποιὸς δὲν τῶχει πάθει!..»

«—Μάγισσα θὰ σὲ μάγεψε, κ' ἔλα νὰ σὲ 'ξορκίσω —»

Μοῦ λέγει κί' ὁ Πνευματικὸς, 'ποῦ γράμματα ἔχει μάθει.

Τί λές παπᾶ μου! .. ἕνα φίλι, μὲ φίλεψε ἡ Ξανθούλα,

Αὐτὴ δὲν εἶνε μάγισσα, αὐτ' εἶνε Ἀγγελοπούλα!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΝΟΥΣΟΣ

Η ΜΑΤΙΑΙΣ ΣΟΥ

Εἶδες πῶς ἡ μητέρα στὰ παιδιὰ τοὺς συνειθίζουε

Νὰ βάζουε μιὰ κόκκινη καὶ μιὰ κλωστή χρυσοῦ

'Απὸ τὸν ἥλιο τοῦ Μαρτίου γιὰ νὰ μὴ μαυρίζουε ;

'Αχ! τί νὰ βάλλω, πές μου, ὅταν μὲ κυττάζης σὺ ;

Καὶ ἡ κλωσταίς τόσῃ καλὰ θαρρεῖς πῶς τὰ σκεπάζουε

Ποῦ διόλου, διόλου δὲν τὰ καίει' τοῦ ἡλίου ἡ ἀκτίνες

'Αχ! τί νὰ βάλλω ὁ δύστυχος ποῦ ὅταν μὲ κυττάζουε

Στάχτη μὲ κάνουν ἡ ματιαίς σου, ἀγάπη μου, ἐκείναις!

Μάρτιος, 1887.

ΑΙΣΩΠΟΣ

ΕΝΑΣ ΕΡΩΣ ΣΕΜΝΟΣ

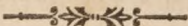
Σὺ δὲν μ' εἶδες ἀπ' ἀγάπῃ νὰ θακρῦσω,
οὕτῃς ἔξερεις, ἀκριδῇ, ποῦ σ' ἀγαπῶ·
καί δὲν ἔξέρω μήτ' ἐγὼ πῶς νὰ τολμήσω
τὴν κρυφὴ μου τὴν λακτάρᾳ νὰ σοῦ 'πῶ.

Δὲν εἶν' ἔρωτας τυφλὸς ποῦ μὲ κεντάει·
σὲ λατρεύω μυστικὰ μὲ τὴν ψυχῇ,
κάθε λέξι σου τὰ σπλάχνα μου περνάει
καί μ' ἀρπάζει σὰν οὐράνια μουσική.

Κι' ἂν 'μποροῦσα νὰ σὲ κλείσω 'ς τὴν ἀγκάλη
κι' ἀπ' τὰ χεῖλῃ σου νὰ πίνω τὴν ὀροσιά,
θὰ 'σεβόμουν τὰ κρυμμένα σου τὰ κάλλη,
μόνον ἤθελε σοῦ κλέψω τὴν καρδιά.

Θάχα βάρος, θάχα κρῖμα 'ς τὴν ψυχῇ μου
νὰ σ' ἀγκάλιαζα μὲ πάθος δολερό·
σ' ἀγαπῶ παρθενικὰ σὰν ἀδελφῇ μου,
σὲ λατρεύω καθὼς πλάσμ' ἀγγελικό.

Γ. ΜΑΡΤΙΝΕΔΗΣ

Η ΕΥΤΥΧΙΑ

Καθόμαστε 'σὰν πάντα, οἱ δύο
Τὸ βράδυ μέσ' 'στὴν καμαρά της,
Ἦρουν σκυμμένος 'στὸ βιβλίον,
Ἦταν σκυμμένη 'στὴ δουλειά της.

Καί τὸ βιβλίον ἦτον στίχοι,
 Λάμψι ἀπὸ λόγια, κι' ἁρμονία.
 Ἔτσι τὸ ἀνοιξα' ἔς τὴν τύχη
 Κ' ἐδιάδασα·

«ὦ Εὐτυχία !

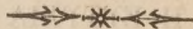
Δουλοῦδι, σὲ ποιά χώρ' ἀνθίζεις,
 Σὲ ποιοῦ γυαλό, μαργαριτάρι ;
 Ἀστέρι, ποιαῖς μερμαῖς φωτίζεις,
 Καί ποιαῖς καρδιαῖς, σὺράνια χάρι ;

Ποῦ, ἄγγελε, φτερά διπλώνεις,
 Νεράϊδα, ποῦ δροσολογῆσαι ;
 Εἶσαι διαμάντι ποῦ δὲν λυώνεις,
 Ἦ καταχνιά ὁποῦ σκορπιῆσαι ;

Ἄδης, παράδεις σὲ κρύβει ;
 Ὡς τὸν κόσμον ἢ ἔς τὴν ἐρημία,
 Μέσ' σὲ παλάτ' ἢ σὲ καλύδι,
 Ποῦ βρίσκεσαι, ὦ Εὐτυχία ;»

Δίχως τὰ μάτ' ἀπ' τῆ δουλειᾶ
 Ν' ἀνασηκώσῃ μιὰ στιγμούλα,
 Μοῦ ἀπεκρίθη μὲ λαλιὰ
 Γεμάτη ἀγάπη καὶ τρεμούλα :
 «Μ' εἰμᾶς, ἔς αὐτὴ τὴν καμαρούλα».

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ἮΣΤΟΝ ΙΣΚΙΟ ΜΟΥ

Βρὲ ἴσκιε μου, γιατί μ' ἀκολουθεῖς
 δὲν μὲ ἀφίνεις μόνο μου νὰ τρέχω ;
 Βρὲ ἴσκιε μου, δὲν πᾶς νὰ μοῦ χαθῇς ;
 πρέπει καὶ σένα σύντροφο νὰ ἔχω ;

Πότε στραβὸ σὲ βλέπω, πότε ἴσο,
 πότε μακρὸ σὰν σοῦδλα, πότε νάνο,
 τὴ μιὰ πηγαίνεις ἔμπρός, τὴν ἄλλη ἴσω,
 σὲ ἀπαντῶ ἐδῶ, ἐκεῖ σὲ χάνω.

Δὲν εἰσπορεῖς μονάχος σου νὰ φύγῃς,
 ὅταν γελῶ γελάς, ἀγαπητέ,
 κι' ὅταν ἔμιλῶ τὸ στόμα σου ἀνοίγεις,
 ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν ὁμιλεῖς ποτέ.

Χωρὶς νὰ βλέπῃς πιάνεις ὅ,τι πιάνω,
 μὲ ὁδηγεῖς ἀλλὰ καὶ σ' ὁδηγῶ,
 καὶ τέλος πάντων κάνεις ὅ,τι κάνω
 καὶ εἶσαι ἄλλος δεύτερος ἐγώ.

Βρὲ ἴσκιε μου, γιατί μ' ἀκολουθεῖς ;
 Βρὲ ἴσκιε μου, δὲν πᾶς νὰ μοῦ χαθῇς ;
 Σὲ βλέπω μὲς ἴσῳ σπῆτι καὶ ἴσῳ δρόμο
 καὶ μοῦ γεννᾷς πολλαῖς φοραῖς τὸν τρόπο.

Ἐκεῖ ποῦ περπατῶ σιγὰ σιγὰ
 νομίζω πῶς κανεῖς μὲ κυνηγᾷ,
 ἀλλὰ γυρνῶ καὶ σένα βλέπω μόνο
 καὶ τότε μὲ τὰ δέκα σὲ μουντζώνω.

Μ' ἐμένα τὸν καιρὸ σου καὶ σὺ χάνεις
 καὶ τὸ μῆαλό μου στρίβεις καὶ χαλάς,
 καὶ μὲ αὐτὰ τὰ σκέρτσα ποῦ μοῦ κάνεις
 μαζὶ μου κοροϊδεύεις καὶ γελάς.

Εἶσαι πιστὸς εἰς ὅλα σύντροφός μου
 καὶ ἀπὸ ἑμὲ στιγμὴ δὲν ξεκολλάς,
 κι' ὅταν ἐγὼ θὰ λείψω ἐκ τοῦ κόσμου
 θὰ λείψῃ κι' ὁ ἴσός σου ὁ μπελάς.

(Ἐκ τῶν ἀνεκδότων ποιημάτων τοῦ δ' τόμου).

ΤΟ ΤΡΥΓΟΝΙ

Ποῦ πηγαίνει, τρυγόνι μονάχο;
 Στὰ βαθειὰ τῆς θαλάσσης νερά
 Δὲν θενάδρῃς βουνό, μηδὲ βράχο
 Νὰ σταθῇς μὲ κλειστά τὰ φτερά.

— Τί μὲ μέλλει; Περνῶ δίχως ἔννοια
 Καί σὲ μέρη πηγαίνω ζεστά,
 Μέσ' σὲ νέφη πετῶ κρουσταλλένια
 Καί γοργὸ τὸ φτερό μου βαστᾷ.

— Ἄγριο πέλαγο ἀπλώνει' ἐμπρός σου
 Ἀφρισμένο, μεγάλο, πλατύ.
 Ποῦ πηγαίνει, πουλί; Τὸ φτερό σου
 Τόσο δρόμο ἔμπορεῖ νὰ κρατῇ;

— Κι' ἂν ποτὲ κουρασμένο θὰ πέσῃ
 Τὸ κορμί μου βαρὺ στὸ νερό.
 Ἐκεῖ μέσ' στῆς θαλάσσης τῇ μέσῃ
 Θάδρω μνήμα βαθὺ δροσερό.

— Μὴν ἀφίνεις, πουλί, τὸ κατάρτι....
 Ἡ πτωχή μου καρδιὰ λαχταρεῖ.
 Ἄχ! μαζὶ σου, τρυγόνι μου, πᾶρ' τη
 Δευτεριὰ μιά στιγμὴ νὰ χαρῇ.

— Τοῦ κακοῦ μοῦ φωνάζεις. Κλεισμένος
 Θᾶσαι πάντα στὴ μαύρῃ σκλαδιᾷ.
 Γιατί ἐσὺ ἴσαι βαθειὰ λαβωμένος
 Ἀπὸ βόλι σκληρὸ στὴν καρδιᾷ.

Αὐγούστος, 1886.

Α. Σ. ΜΑΤΕΣΙΣ

ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΗΝΟΛΟΓΙΟΝ

ΕΠΙΝΟΜΙΣ

	Σελίς
Εἰς τὰ λουτρά, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	1— 44
Ἡ κηδεῖα τοῦ ὑπουργοῦ, διαλογή, ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Κο- ρομηλά	45— 72
Ὅ,τι πάντες ἀγαπῶμεν, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	72— 77

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

Αἰθιοπικά: Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς διαμονῆς μου παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ἀθησινίας Ἰωάννῃ, ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Παρίση, ἱατροῦ	78—105
Βουλγαρικά Πινακίδες, ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Α. Κολότση	106—114
Ἑπειρωτικά: Περὶ Καραμουρατίας καὶ Καραμουρατα- τῶν, ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Λαμπρίδου, ἱατροῦ	115—129
Ἡ πονήγυρις τοῦ πηλοῦ ἐν Ἑπείρῃ, ὑπὸ τοῦ κ. Χ. Χρι- στοδασίλη	130—134
Ταφαὶ καὶ εἰδώλια ἐντάφια τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, ὑπὸ τοῦ κ. Τάσου Νερούτσου	135—153
Δύο ὥραι ἐν Μεγάροις, ὑπὸ τοῦ κ. Β. Α. Μυστακίδου .	154—160

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Πῶς ἐργάζομαι, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆ	161—167
Τὸ Πνεῦμα, μελέτη, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	168—212
Τουρκικαὶ Μελέται: Ἰδραΐμης ὁ Α', ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μομ- φερράτου	213—241

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

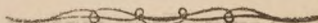

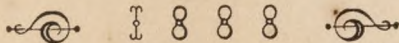
ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Μία ἡ ἀντί μιᾶς δύο ; γρίφος ἀνθρωπολογικός, ὑπὸ τοῦ ἐν Αἰγίῳ κ. Α. Διαμαντοπούλου, ἱατροῦ	242—264
Οἱ ἡττημένοι, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Γ. Ξένου.	265—272
Ἰωάννης Καποδίστριας, βιογραφικὸν ἱχνογράφημα, ὑπὸ τοῦ κ. Φρειδ. Ἀλθάνα	273—287
Ἑρνέστου Ρενάν : Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις, ἐξελληνίζοντος τοῦ κ. Α. Ἀγαθονίκου	289—311
Ἡ πεντηκονταστηρίς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γουναράκη	312—327
Ἐκ Ρώμης : Ὁ Ἅγιος Πέτρος, ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Καζάζη	328—344
Δύο παραλείψεις, ἐν παρόραμα καὶ μία προσθήκη ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	345—346
Μία σελίς ἐκ τοῦ ἡμερολογίου ἀγωνιστοῦ, ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μ. Καζαντζή	346—349

ΠΟΙΗΣΙΣ

1 Ἐπιτύμβιον εἰς νέαν μητέρα, ποίημα ἀνέκδοτον Γ. Παράσχου	350
2 Ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἐπιταφίων ἀνθέων : Α') Τὰ δύο ἀδελφία. Β') Εἰς τὸν θάνατον, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀχιλ- λέως Παράσχου	351
3 Εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέου Βαλλι- άνου, ἐλεγείον, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μανούσου	353
4 Τὸ πρῶτο ἐρωτικὸ φέλλημα, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μανούσου	354
5 Ἡ ματιαῖς σου, ὑπὸ Αἰσώπου	354
6 Ἕνας ἔρωτος σεμνός, ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μαρτινέλη	355
7 Ἡ Εὐτυχία, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παλαμά	355
8 Ὁ στὸν Ἰσκιό μου, ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σουρῆ	356
9 Τὸ τρυγόνι, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Σ. Μάτσει	358

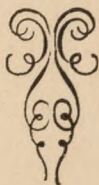

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ

ΕΥΓΕΝΕΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΙ
ΕΥΠΑΙΔΕΥΤΩΝ ΔΕΣΠΟΙΝΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΩΝ

ΥΠΟ
ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ Κ. ΑΣΩΠΙΟΥ

MEMORIAL TO THE KING

BY THE
MEMBERS OF THE HOUSE OF COMMONS

IN PARLIAMENT ASSEMBLED

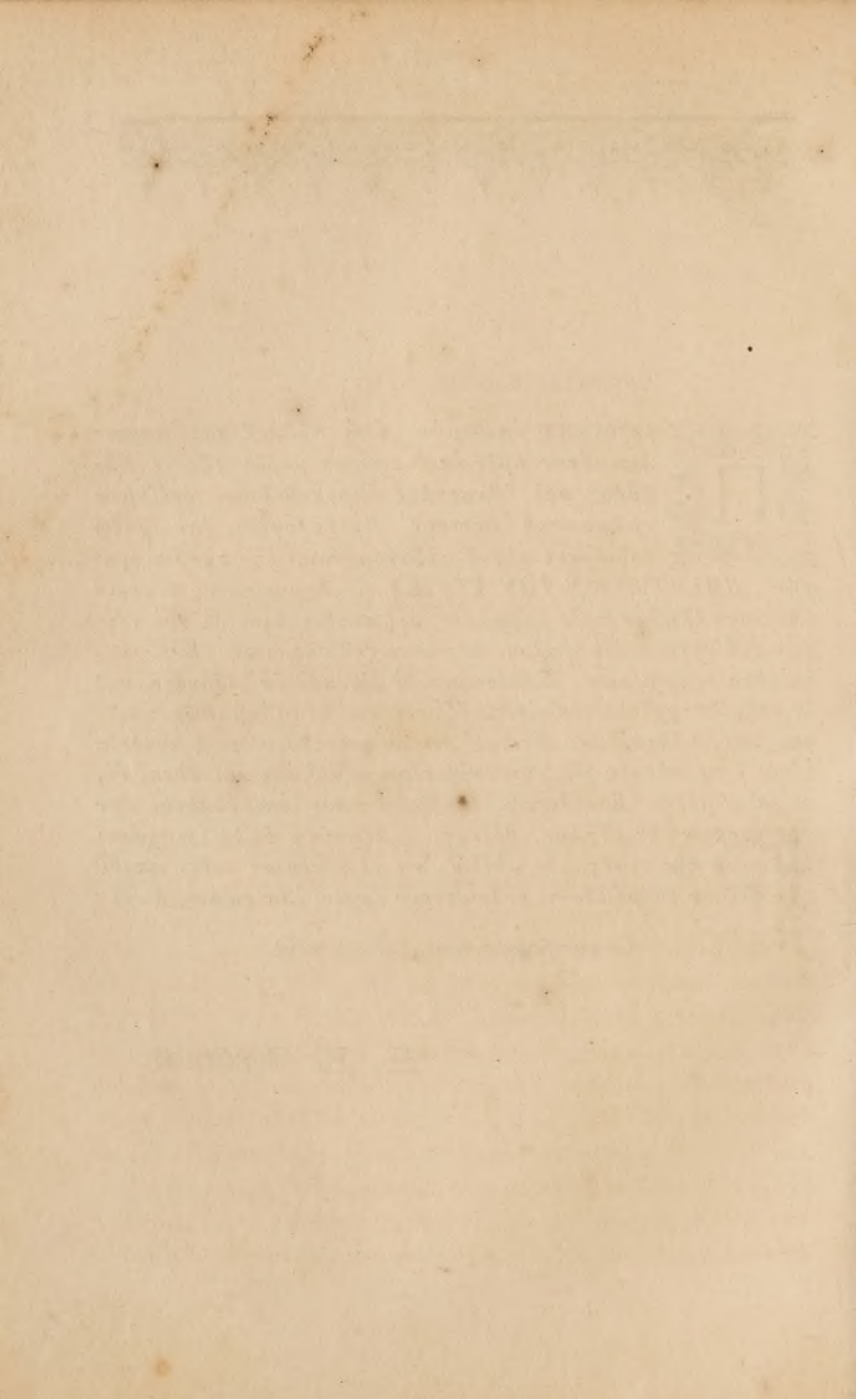
ΧΑΡΙΕΣΣΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΡΙΑΙ

ΠΛΗΡΟΥΝΤΕΣ ἐπιθυμίαν ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἐπαρει-
λημμένως ἡμῖν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς τε Ἑλ-
λάδος καὶ Ἀνατολῆς ἐκφρασθεῖσαν, ὀρίζομεν
τμήμα τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου, ἐπὶ τούτῳ
τοῦ ὄγκου αὐτοῦ ἀνξαρομένου, ὑπὸ τὴν ἐπιγρα-
φὴν : ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ, εἰς δημοσίευσιν διατρι-
βῶν καταλλήλων πρὸς μόρφωσιν, ἀνάπτυξιν ἅμα δὲ καὶ τέρ-
ψιν τοῦ γυναικείου φύλου, ὡς παρταχοῦ τῆς σοφῆς Ἑσπερίας
τοιαῦτα ὑπάρχουσιν. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ
ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ αἱ φιλομαθεῖς ἐκεῖ-
ραι τῶν Ἑλληνίδων, αἵτινες δὲν λησμοροῦσιν ὅτι ἡ παιδεία
εἶναι ὁ πρῶτιστος τῆς γυναικὸς κόσμος, καὶ ὅτι καὶ αὐταὶ ἔτι
αἱ ἐστεμμέναι βασιλίσσαι ἐπεδίωξαν καὶ ἐπιδιώκουσι τῶν
γραμμάτων τὴν αἴγλην, θέλονσι φιλομούσῳ ζήλῳ ἐρισχύσει
ἡμᾶς διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν, ἵνα τὸ δοκίμιον τοῦτο ἀποβῇ
σὺν θεῷ ἐν τῷ μέλλοντι τελειότερον ἔργον ἔλπίζομεν, διότι :

Ce que femme veut, Dieu le veut.

Ε. Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ

Η ΓΥΝΗ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΑΙΩΝΑΣ

Μ Ε Λ Ε Τ Η

«Les hommes seront toujours ce qu'il plaira aux femmes ; si vous voulez qu'ils soient grands et vertueux, apprenez aux femmes ce que c'est grandeur et vertu ».

J.-J. ROUSSEAU

τῆς γυναικὸς ἱστορία, καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐν πάσῃ ἐποχῇ, εἶναι ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, διότι, ὡς ὀρθῶς ἐλέχθη, οἱ μὲν ἄνδρες ποιοῦσι τοὺς νόμους, αἱ δὲ γυναῖκες ποιοῦσι τὰ ἥθη. Ἄλλ' ὥς ὁ πολιτισμὸς παραλλάσσει ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος, καὶ ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν, καὶ ὡς ἐκ τῶν διαφορῶν καὶ ἀποχρώσεων στερεῖται ἐνότητος ἐν τῇ καθ' ὅλου ἐπόψει αὐτοῦ, ὅθεν καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς γενικόν τινα χαρακτηρισμόν, οὕτω καὶ ἡ τῆς γυναικὸς ἱστορία, ἄλλοία οὔσα παρὰ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ λαῷ, κατὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, δὲν παρουσιάζει ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ποικιλιῶν τι ὅλον καὶ συμπαγές, μίαν καὶ μόνην εἰ-

κόννα, ἵνα περικλεισθῇ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν πλασιῳ καὶ διευκολύνη τοῦ ἐρευνητοῦ τὴν κρίσιν· ἐντεῦθεν δὲ τοιαύτης μελέτης τὸ δυσχερές. Διευκρινήσωμεν τὴν ιδέαν διὰ παραδείγματος. Ἡ πολυγαμία χαρακτηρίζει τὴν Ἀνατολήν, ἡ μονογαμία τὴν Δύσιν· ὅθεν ἔπεται ἐκ τῶν προτέρων ὅτι πάντῃ διάφορος ἔσται ὁ τῆς γυναικὸς βίος παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἢ παρὰ τοῖς δυτικοῖς λαοῖς· μαρτυρεῖ δὲ τὸ οὐσιῶδες τῆς διαφορᾶς ἡ Σπαρτιαῖτις, ἡ Ῥωμαία, ἡ Γαλάτις τοῦ Βρέννου, ἡ Γερμανὶς τῶν χρόνων τοῦ Τακίτου πρὸς τὴν Ἀνατολίτιδα γυναῖκα παραβαλλόμεναι. Ἐκεῖ δ' ἐνθα αἱ παιδίσκαι, αἱ παλλακίδες, αἱ δευτεροβάθμιοι σύζυγοι, ἡ πολυγαμία, τὰ χαρέμια, οἱ εὐνοῦχοι, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συνυπάρξῃ οἰκογένεια, βάσις πάσης κοινωνίας, ν' ἀναπτυχθῶσι φίλτρα καὶ εὐγενῆ αἰσθήματα, ἀγάπης σχέσεις μεταξὺ συζύγων, μεταξὺ τέκνων, ἐνὶ λόγῳ νὰ γεννηθῇ οἰκογενειακὸς βίος καὶ νὰ παρακᾶθῃνται οἱ ἐφέστιοι θεοί, ὅτε οἰκιακὴ ἐστία δὲν ὑπάρχει; Δὲν βλέπομεν τὴν στείραν Σάρραν διδοῦσαν τῷ Ἀβραάμ τὴν Αἰγυπτίαν αὐτῆς παιδίσκην Ἄγαρ, ἵνα ἐξ αὐτῆς τεκνοποιήσῃ, καὶ εἶτα ὡς αὕτη φέρει ἐν γαστρὶ μεταμελουμένην, ζηλοτυποῦσαν, ἐξανισταμένην κατὰ τῆς παιδίσκης καὶ κακοποιοῦσαν αὐτήν, ὥστε ἀναγκάζει τὴν δύσμοιρον ν' ἀποδράσῃ;

Τί δὲ μάλλον συνᾶδον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῆς ζηλοτυπίας ἐκείνης; Ἄλλ' αὕτη ἐνέχει ἔννοιαν βαθυτέραν τῆς συνήθους τῶν γυναικῶν ζηλοτυπίας· ὁρμᾶται ἐξ ὑψηλοτέρας ἀφορμῆς ἢ ἐκ προσβληθείσης μόνον φιλοτιμίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει· ζηλοτυπεῖ, διότι εἶναι στείρα, — ὡς θὰ ζηλοτυπήσῃ βραδύτερον καὶ ἡ Ῥαχήλ —, διότι δὲν εἶναι μήτηρ καὶ αὕτη καὶ ὑπολαμβάνει ἑαυτὴν ὑπὸ τῆς Ἄγαρ ἀτιμασθεῖσαν. Ὅθεν λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ: *Ἰδοῦσα ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει, ἡτιμάσθην ἐναντίον αὐ-*

τῆς¹. "Οτε δὲ μετὰ τινὰ ἔτη βλέπει τὸν υἱὸν τῆς "Αγαρ
 Ἰσμαὴλ παίζοντα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἰσαάκ, λέγει τῷ
 Ἀβραάμ: "Εκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην, καὶ τὸν υἱὸν
 αὐτῆς οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης ταύ-
 τῆς μετὰ τοῦ γΙΟΥ ΜΟΥ Ἰσαάκ². Ἐνταῦθα δὲ ζηλοτυπεῖ
 ὡς μήτηρ τὸ μητρικὸν φίλτρον ἀποπνίγει παρ' αὐτῇ πᾶν
 ἄλλο αἶσθημα, καθίστησι αὐτὴν ἄσπλαγχνον, καὶ ὁ Ἀ-
 βραάμ ἀναγκάζεται νὰ ὑποκύψῃ, καίτοι σκληρὸν ἐφάνη
 αὐτῷ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ³. Τὸ δὲ παρά-
 δειγμα τῆς Σάρρας δὲν μαρτυρεῖ ἀρκούντως ὅτι ἡ πολυ-
 γαμία εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ
 εὐημερίαν τοῦ οἴκου; Καὶ ὅμως ὁ τοῦ Ἰσραὴλ ἐθνάρχης
 Ἰακώβ οὐ μόνον δύο νομίμους ἔχει συμβίους, τὴν Λεῖαν
 καὶ τὴν Ῥαχὴλ⁴, ἀλλὰ καὶ δύο παλλακίδας, τὴν Βαλ-
 λὰν καὶ τὴν Ζελφάν⁵. τί δὲ μᾶλλον ἐπὶ εὐδαιμονίᾳ
 παροικιῶδες ἢ ὁ οἶκος τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰα-
 κώβ; Οὐδεὶς ἔθυσσε τοσοῦτο τῇ πολυγαμίᾳ ὡς ὁ φιλο-
 γύνης Σαλομών: Καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι
 ἐπτακόσiai, καὶ παλλακαὶ τριακόσiai⁶. καὶ ὅμως οὐ-
 δεμία βασιλεία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐφημίσθη καὶ
 ἐδοξάσθη τόσον ὡς ἡ τοῦ Σαλομώντος, καὶ οὐδὲν ἀρ-
 χαῖον ὄνομα ἐγένετο τόσον δημῶδες παρὰ νεωτέροις,
 ὅσον τὸ τοῦ φιλογύνου ἐκείνου βασιλέως. Ὅθεν συμπε-
 ραίνοντες θέλομεν εἶπει ὅτι πᾶσα ἐκ τῶν προτέρων καὶ
 ἀπόλυτος περὶ πολυγαμίας ἐκφερομένη κρίσις θὰ ἐξη-
 λέγχετο ἡμαρτημένη.

Καὶ ταῦτα ὡς ἐν προλόγῳ.

1 Γενέσ. ΙΣΤ', 5.

2 Γενέσ. ΚΑ', 10.

3 Γενέσ. ΚΑ', 11.

4 Γενέσ. ΚΘ', 23, 28.

5 Γενέσ. Δ', 4, 9.

6 Γ' Βασιλ. ΙΑ', 3.

Α'

ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ

I

ΑΝΑΤΟΛΗ

ΑΝΑΤΙΡΡΗΤΩΣ ὁ ἀρχαῖος βίος τε καὶ νόμος δὲν
 ὑπῆρξε λίαν εὖνους πρὸς τὴν γυναῖκα· διὸ
 καὶ ἥκιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν
 καὶ μόρφωσιν αὐτῆς. Οἰκτρῶς δὲ θὰ ἠπατώμεθα ζη-
 τοῦντες παρ' ἀρχαίοις ἱπποτικὰς περὶ ἔρωτος καὶ γυ-
 ναικὸς ιδέας· εἰσὶν αὗται ἀποκλειστικῶς στοιχεῖα τοῦ
 νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ ἀρχαιότης ἐν γένει, πλὴν
 μικρῶν ἐξαιρέσεων, ἐθεώρει τὴν γυναῖκα πού μὲν ὡς
 ἀπλοῦν παιδοποιεῖας σκεῦος, καθ' ἃπερ παρ' Ἑβραίοις,
 οἵτινες ἐπόμενοι τῷ τῆς *Γενέσεως* ἐκείνῳ· *Αὐξάνεσθε*
καὶ πληθύνεσθε, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δόξαν καὶ εὐτυ-
 χίαν ἔθεντο τὴν πολυτεκνίαν· διὸ καὶ ἡ μὲν γόνιμος
 γυνὴ ἐτιμᾶτο παρ' αὐτοῖς, ἡ δὲ στεῖρα ἐβίου κατη-
 σχυμένη· πού δὲ ὡς παρὰ Βαβυλωνίους, Συρίους καὶ
 ἄλλοις ἀνατολικοῖς λαοῖς ἐλογίζετο ὡς ἀπλῇ ἡδυπα-
 θείας μηχανῇ. Φυσικὴ δὲ τῶν περὶ πολυτεκνίας καὶ
 ἡδυπαθείας τῶν ἰδεῶν τούτων ἀπόρροια αἱ παλλακί-
 δες, αἱ δευτεροβάθμιοι σύμβιοι, ὁ ἀνδραδελφικὸς γά-
 μος, ἡ πολυγαμία, τὰ χαρέμια, οἱ εὐνοῦχοι. Ὅθεν ἡ
 γυνὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κεκλεισμένη οὔσα ἐν χαρεμίοις
 ὑπὸ εὐνούχων φυλακὴν, μερίζεται τὴν ἀγάπην τοῦ συ-
 ζύγου καὶ δεσπότου μετ' ἄλλων νομίμων ὡς αὐτὴν συμ-
 βίων, ἐκεῖ ἔνθα πολυγαμία, ἢ μετὰ παλλακίδων, ὅ-
 που ὑπάρχει μονογαμία. Παρὰ δὲ τοῖς Ἑβραίοις τῶν
 πατριαρχικῶν χρόνων ἡ σύμβιος, στεῖρα τυγχάνουσα ἢ
 οὐ τίκτουσα πλέον, ὑπὸ τοιαύτης κυριεύεται λύπης, ὥστε

αὐτὴ αὐτὴ οἰκειοθελῶς εἰσάγει παρὰ τῷ ἰδίῳ συζύγῳ παλλακὴν, τὴν παιδίσκην αὐτῆς, ἵνα οὗτος ἐκ ταύτης τεκνοποιήσῃ καὶ ἱκανοποιηθῇ οὕτω ἢ δέσποινα, ὡς ἡ Σάρρα τὴν Ἀγαρ παρὰ τῷ Ἀβραάμ, ἢ Ῥαχὴλ τὴν Βαλλὰν καὶ ἡ Λεῖα τὴν Ζελφάν, παρὰ τῷ Ἰακώβ, ὡς προοιμιαζόμενοι εἶπομεν. Τὸ αἶσθημα τοῦ προστριβομένου τῇ στειρότητι μώμου εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε ἐπὶ μικρὸν καταβάλλει καὶ αὐτὴν τὴν ζηλοτυπίαν· εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο εἶναι εἶδος τι ζηλοτυπίας, ἣν ἐγέννησε καὶ διέθρεψεν ἡ ἐκ τῆς στειρότητος πάσχουσα φιλοτιμία. Τοιοῦτον δὲ αἶσθημα ἐμποιεῖ τῇ Ἑβραίᾳ καὶ ἡ ἀγαμία· γνωστὰ δὲ τὰ δάκρυα τῆς κόρης τοῦ Ἰεφθάε, κλαιούσης ἐπὶ τὰ παρθένια αὐτῆς ἐπὶ τὰ ὄρη¹. Μετὰ πόσου δὲ πόθου ἡ τοῦ Ἀσματος νύμφη ἐπιθυμεῖ νὰ φιλήσῃ τὸν ἀδελφιδοῦν καὶ εἰσαγάγῃ αὐτὸν ὡς νυμφίον εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἵνα παύσῃ τὸ τῆς ἀγαμίας ὄνειδος².

Οὕτω ὁ βίος τῆς Ἑβραίας γυναικός, περιορισμένος ὅλως ὢν ἐν τῷ σκιάφῳ τοῦ γυναικωνίτου, δὲν παρέχει αὐτῇ ἀφορμὴν ὅπως διαλάμψῃ πέραν τῶν τοίχων αὐτοῦ· διὸ καὶ αἱ διαπρεπεῖς γυναῖκες, ὡς ἡ Δεββώρα³, σπανίζουσι παρ' αὐτοῖς, ἄλλαι δὲ ἄγαν φημισθεῖσαι, ὡς ἡ Ἰουδιθ καὶ ἡ Ἑσθήρ, εἰσὶν ἡ μὲν ἐντελῶς ἀπόκρυφος⁴, ἡ δὲ οὐχὶ βεβαίως αὐθεντικότητος⁵. ἄλλως δὲ καὶ λίαν μεταγενεστέρων χρόνων ἀμφοτέραι.

¹ Κριτ. ΙΑ', 37, 38.

² Ἀσμα, Η', 1 καὶ 2.

³ Κριτ. Δ', 4 - 11 καὶ Ε'.

⁴ Ὁρα Schoell : « Histoire abrégée de la Littérature grecque, τόμ. Β', κεφ. Α', σελ. 22.

⁵ Schoell, αὐτόθι, σελ. 28.

II

ΕΛΛΑΣ

ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΩΝ τις τὸν Ἡσίοδον ἄγεται νὰ πιστεύσῃ ὅτι προηγήθη οὗτος τοῦ Ὀμήρου ἑκατονταετηρίδας ὅλας, τοσοῦτον τὰ ἦθη φαίνονται ἀγροῖκα ὡς πρὸς τὴν γυναῖκα. Ἐνῷ ὁ θεὸς ἀοιδὸς οὐ παύεται ἐπινοῶν τὰ θαυμασιώτατα τῶν ἐπιθέτων, ἵνα τιμήσῃ τὸ γυναικεῖον κάλλος παρὰ ταῖς θεαῖς, ἃς ἐνδύει λεπταῖς ὀθόναις, ὑποδύει χρυσοῖς πεδίλοις, περιβάλλει πέπλοις, κόσμοις, καὶ ῥαίνει αὐτὰς μύροις, ὡς φιλόστοργος μήτηρ τὴν εἰς γάμον ἐκδιδομένην προσφιλεῖ κόρην· ἐνῷ δημιουργεῖ τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους τῆς Πηνελόπης, τῆς Ἀρήτης, τῆς Ἀνδρομάχης τύπους, καὶ συγκινεῖ μέχρι δακρύων περιγράφων τὸν ἀπ' αὐτῆς ἀποχωρισμὸν τοῦ Ἑκτορος, αἰφνης ὁ τῶν *Ἔργων καὶ Ἡμερῶν* ποιητής, ὡς εἰ ἔζη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σηθ καὶ ὠμίλει περὶ τῆς τότε βαρβαρότητος, τίθησι τὴν γυναῖκα ἐν ἴσῃ βοῦ μοίρα, διότι λέγει :

Οἶκον μὲν πρῶτιστον, γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα,
κτητὴν, οὐ γαμετὴν, ἥτις καὶ βουσὶν ἔποιτο¹.

Τί ἐγένετο λοιπὸν ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος τοῦ Ὀμήρου κόσμος, ὁ προκεχωρηκυῖαν ἤδη ἀνάπτουξιν καὶ πολυτέλειαν ἐλέγχων ; Τί τὰ τόσα τῆς Ἑλλάδος βασιλεία, ὧν οἱ ἀνακτες εἰς Τροίαν εἶχον ἐκστρατεύσει ; Τί ὁ τῶν χρόνων ἐκείνων πολιτισμός, τὰ λουτρά, οἱ τάπητες, αἱ λεπταὶ ὀθόναι, οἱ διπλοὶ πέπλοι, αἱ χρυσαῖ περόναι καὶ οἱ λοιποὶ μυρίοι τῶν γυναικῶν κόσμοι ; Πῶς ἄρά γε ἀπὸ τῶν χρυσῶν λαμπτήρων καὶ τῶν περιφήμων τοῦ Ἀλ-

1 *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, 405.

κινόου κήπων, ἀπὸ τῆς Ἑλένης, τῆς Πολυξένης, τῆς Ναυσικάας καὶ τόσων ἄλλων ὁμηρικῶν ἡρωίδων ἐκπίπτομεν αἴφνης εἰς τὴν τοῦ Ἡσιόδου κτητὴν γυναικα τὴν βουσὶν ἐπομένην ; Τοσοῦτον εἶχεν ὀπισθοδρομήσει καὶ ἐκβαρβαρωθῇ ἡ Ἑλλάς, ὥστε ὁ Ἀσκραῖος ποιητής, ὡς ἐπεκλήθη, οὐδὲν ἄλλο σπουδαιότερον εὔρεν ἢ τὸ παράγγελμα ἐκεῖνο ἀγροίκου ἐποχῆς καὶ κοινωνίας ἐν σπαργάνοις ἀντάξιον ;

Ἄλλ' ὅ,τι ἀληθῶς προξενεῖ κατὰπληξιν, ἀναχρονισμόν τερατώδη παρουσιάζουσα, εἶναι ἡ οὐσιώδης μεταβολή, ἣτις ἐπῆλθεν ἐν τῇ κοινωνικῇ καταστάσει τῆς γυναικὸς, καὶ ἦν βλέπομεν ἀπὸ τῆς μυθικῆς εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν κατερχόμενοι. Εἶναι δὲ τοιαύτη, ὥστε φέρει εἰς ἀπορίαν πάντα ἐρευνητὴν· «πῶς ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἀσαφὲς τυγχάνει», λέγει ὁ Ἀγγλος Σμίθ¹, δόκιμος τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος κριτής.

Οὐδὲν προσφιλέστερον καὶ τιμιώτερον παρὰ τοῖς ἡρώσι τοῦ Ὀμήρου ἢ ἡ γυνὴ καὶ ὁ γάμος, οὐδὲν ταπεινότερον καὶ ἐπαχθέστερον τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ γάμου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πλάτωνος. Πόσον εὐπρεπὴ τὰ τοῦ Ἀχιλλέως λέγοντος πρὸς τὸν Ὀδυσσεύα : «Πᾶς ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρων ἀγαπᾷ καὶ περιποιεῖται τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον· οὕτω καὶ ἐγὼ τὴν ἐμὴν ἐκ καρδίας ἡγάπων, καίπερ αἰχμάλωτον οὔσαν»². Πόσον δὲ συγκινητικὰ τὰ τοῦ πλάνητος Ὀδυσσεὺς ἀναμιμνησκομένου ἐν τῇ δυστυχίᾳ παρ' Ἀλκινόῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐν Ἰθάκῃ καὶ τῆς Πηνελόπης! Λέγει πρὸς τὴν λευκώλενον Ναυσικάαν : «Οὐδὲν κάλλιον, οὐδέ βέλτιον ἢ ὅτε ἀνὴρ καὶ γυνὴ δι-

¹ W. Smith - Δ. Πανταζῆ: *Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας*, ἐν ἀρθ. Ἑταίρα.

² Ἰλιάς, Ι', 341.

οικοῦσι τὸν οἶκον ὁμοφρονοῦντες· προξενοῦσι πολλὴν λύπην τοῖς ἐχθροῖς, χαρὰν δὲ τοῖς φίλοις»¹.

Οὐδεμίᾳ γυνὴ ἀπολαύει τοιαύτης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως ὑπὸ τε τοῦ συμβίου, τῶν παίδων καὶ τῶν ὑπηκόων οἷας ἡ Ἀρήτη τοῦ Ἀλκινόου, λέγει ἡ Ἀθηνᾶ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά. «Ὡς βλέπουσιν αὐτὴν βαδίζουσιν ἀνὰ τὸ ἄστυ, δεξιοῦνται λόγοις ἐνατενίζοντες αὐτῇ ὡς θεῷ»². ἔπεται δὲ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς ὁ πανηγυρικός.

Καὶ ὅμως πάντα ταῦτα λησμονοῦνται ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφώντος, καὶ δυνατὸν εἶπεῖν ἄνευ ὑπερβολῆς καὶ φόβου ἀντιρρήσεως ὅτι τὰ τῆς γυναικὸς βαίνουσιν ἐν Ἑλλάδι κατ' ἀντίστροφον τοῦ πολιτισμοῦ λόγον· ὅσον ἡ κοινωνία προάγεται καὶ βελτιοῦται, τόσον ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ὀπισθοχωρεῖ καὶ δεινοῦται. Ἡ ἐπὶ Ὀμήρου τετιμημένη ἄλοχος μεταποιεῖται ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἰς ἔπιπλον, πλάσμα ἄλαλον καὶ τυφλόν, διδασκόμενον «νὰ βλέπῃ καὶ ν' ἀκούῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερα»³, καὶ εἰς ἀπλοῦν παιδοποιείας σκεῦος, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν γαμικῶν συμβολαίων καθιερωμένη φράσις «Ἐπ' ἀρότῳ παίδων ἄγομαι γαμετήν», ἥτοι νυμφεύομαι ἵνα τεκνοποιήσω⁴. Ὅτι δὲ ἐλογίζετο ὡς ἀπλοῦν παιδοποιείας σκεῦος, ἀλλ' ἦττον ἢ παρ' Ἑβραίοις τιμώμενον, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Δημοσθένης, λέγων μετὰ παρρησίας, τὴν ἀναίδειαν τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐλεγχούσης : «Τὰς μὲν γὰρ ἐταίρας ἡδονῆς ἕνεκ' ἔχομεν· τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέρας θεραπειᾶς τοῦ σώματος· τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδο-

1 Ὀδύσσ., Ζ', 182 — 185.

2 Αὐτόθι, Η', 69 — 72.

3 Ξενοφ.: Οἰκονομικός, ΙΙΙ, 13: «Ἐγῆμας δὲ αὐτὴν παῖδα νέαν μάλιστα, ἣ καὶ ὡς ἡδύνατο ἐλάχιστα ἐωρακυῖαν καὶ ἀκηκυῖαν; Μάλιστα».

4 Ν. Παππαδούκα : Σόλων, σελ. 198, ἀρθ. 293.

ποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακας πιστὴν ἔχειν.» "Οθεν κατὰ τὸν Δημοσθένη τὰ ἤθη, ὁ ἄγραφος οὗτος νόμος, ἐπέτρεπον τῷ καλῷ Ἀθηναίῳ νὰ ἔχη συγχρόνως τρεῖς γυναῖκας, μίαν πλείω τῶν δύο, ἃς ὠρίζε μεταγενέστερόν τι ψήφισμα ἔνεκα λειψανδρίας ἐκδοθέν: «...ἀστὴν μίαν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας¹» "Οθεν λέγεται ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε δύο γυναῖκας συγχρόνως². δύο ὡσαύτως καὶ ὁ μισογύνης Εὐριπίδης³ καὶ ὅτι ὁ Περικλῆς ἤκιστα εὐαρέστως συμβίων μετὰ τῆς γαμετῆς αὐτοῦ, ἐξ ἧς δύο εἶχεν υἱούς, «ἐκείνην μὲν ἑτέρῳ βουλομένην ἐξέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν ἔστερξε διαφερόντως⁴.» Πόσον δὲ ταῦτα συνετέλουν εἰς τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν καὶ εἰς τὴν ταπεινώσιν καὶ κατὰπτωσιν τῆς συμβίου, οἴκοθεν νοεῖται. Παρ' αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ἐζήτουν ἢ τέκνα καὶ πίστιν ἐν τῇ συζυγίᾳ· ὥστε πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ τὸ προσφιλὲς ἡμῖς, ὁ ἐν τῷ βίῳ σύντροφος τοῦ ἀνδρός. "Ηκιστα ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδρῶσα ἔζη ἀφανῶς ἐν τῷ γυναικωνίτῃ, — χαρεμίῳ ὑπὸ ἡπιωτέραν μορφήν —, καὶ ἐτήκετο βλέπουσα ἑαυτὴν μὲν, νόμιμον σύζυγον καὶ μητέρα, παραγκωνιζομένην, πᾶσαν δὲ δόξαν καὶ τιμὴν ἀπονεμομένην ταῖς ἐταίραις, αἷς καὶ βωμοῦς ἔτι καὶ ἀγάλματα ἱδρουν. Ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ ἐπετηρεῖτο ὑπὸ τῶν λεγομένων γυναικοκόσμων καὶ γυναικονόμων, φρουρῶν, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δῆλον, τῆς κοσμιότητος καὶ ἀρετῆς αὐτῶν, ἐν ἄλλοις λόγοις εἰδους εὐνούχων περιπόλων ἐπὶ τὸ εὐφημότερον, διότι ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ χώρα τῶν εὐφημισμῶν· ἐξήρχοντο δὲ καὶ σπχνίως, κατὰ περιστά-

1 Δημοσθ: Κατὰ Νεαίρ. 1386.

2 Ἱερων. Ῥόδιος παρὰ Διογ. Λαέρτ: Σωκράτης Χ.

3 Διογ. Λαέρτ. αὐτόθι, Χ. — Aulu-Gelle, XV, κεφ. xx.

4 Πλουτάρχ: Περικλῆς, XXIV.

σεις καὶ τρόπον ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρίζομένας¹. Ὁ δὲ βίος ἐκεῖνος ὁ ἐν τῇ ὀκνηρίᾳ, τῇ ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀπομονώσει, ἀνέπτυξε καὶ ἐκραταίωσε πάσας ἐκείνας τὰς κακίας, ἃς οἱ ποιηταὶ ὀνειδίζουσιν αὐταῖς, ὧν λαμπρὸν μὲν ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀξιομίμητον ὑπόδειγμα ἢ τοῦ Σωκράτους Ξανθίππη. Ὅθεν εὐνόητον ὅτι γάμος μετὰ τοιούτων γυναικῶν οὐδὲν εἶχε τὸ θέλγον καὶ οὐδὲν ἄπορον, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος ἐθεώρουν τὸν ἔγγαμον βίον ὡς φορτίον, *comme une corvée* : «πρὸς γάμους καὶ παιδοποιείας οὐ προσέχουσι τὸν νοῦν φύσει, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγκάζονται².»

Καὶ οὕτω μὲν ὁ Πλάτων, ὡς ἐξῆς δὲ Ἀντίπατρος ὁ Ἰστιαῖος : «Νομίζουσι τὴν πρὸς τῆς γυναικὸς εἰσοδὸν οἰοῦναι τινος φρουρᾶς εἰς πόλιν εἰσαγωγὴν³.» Ἀλλὰ τὸ πταῖσμα τίνος ἄλλου ἢ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες περιορίζοντες καὶ ἀμελοῦντες ἐκράτουν τὴν γυναῖκα ἐν τῇ οἰκτρᾷ ἐκείνῃ καταστάσει; Καὶ δυνατὸν ἴσως ἢ μεταβολὴ αὕτη ἐν τῷ γάμῳ νὰ ἐξηγηθῇ μέχρι τινὸς ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ πολιτεύματος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ βίου. Ἐπὶ τῶν μυθικῶν χρόνων πᾶσαι αἱ ἑλληνίδες πόλεις βασιλεύονται, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν πᾶσαι, πλὴν τῆς Σπάρτης, δημοκρατοῦνται. Ὁ δὲ δημοκρατικὸς βίος ὅλως ὦν ἐξωτερικὸς, ὅλως ἐν τῇ Ἀγορᾷ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπερρόφα ἐντελῶς τὸν ἄνδρα καὶ ἐκράτει αὐτὸν μακρὰν τοῦ οἴκου· τὸ ἄτομον, ὁ σύζυγος ἐξηφανίζετο ἐνώπιον τοῦ πολίτου. Πάσας δὲ τὰς πνευματικὰς ἐκείνας τέρψεις, ἃς παρέχει ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, εὗρισκεν οὗτος παρὰ τῇ εὐμούσῃ καὶ θελκτικῇ ἐταίρᾳ, — ἵνα οὐδὲν εἶπω περὶ ἄλλων τινῶν σχέσεων ἄγαν ἐπονειδίστων—,

1 W. Smith, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν ἀρθ. Γάμος, σελ. 160, στηλ. 6'.

2 Συμπόσ., κεφ. XVI (ἐκδ. Didot), τόμ. Α', σελ. 673.

3 Παρὰ Στοβαίῳ, LXVII, 25.

ὥστε ἐπόμενον ἢ νόμιμος μὲν ἄλλ' ἄμουσος καὶ ἀγροΐ-
κος σύμβιος νὰ ἐκπέσῃ εἰς ταπεινώσιν, καὶ νὰ θεωρεῖ-
ται ὡς παιδοποιεῖας σκευός. Διὸ καὶ μόνον αἱ ἐταῖραι
ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, ἀπὸ Σαπφοῦς
ἕως Ἀσπασίας, καὶ ἀπὸ ταύτης ἕως τῆς περιβοήτου
Θαΐδος ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἥς χάριν ἐπυρ-
πόλησε τῆς Περσεπόλεως τὰ βασίλεια¹. Πᾶσαι δ' ἐγέ-
νοντο περιώνυμοι· αἱ μὲν — αἱ πλεῖσται — ἐπὶ κάλλει τε
καὶ εὐμουσίᾳ, αἱ δὲ ἐπὶ γενναιότητι, ὡς ἡ φιλόσοφος
Λέαινα, ἡ τοῦ Ἀριστογείτονος φίλη, ἡ τὴν γλῶσσαν,
ὡς λέγεται, ἀποκόψασα διὰ τῶν ὀδόντων καὶ ἀποπτύ-
σασα κατὰ πρόσωπον τοῦ Ἰππάρχου, ἵνα μὴ ἐκ τῆς
ὀδύνης τῶν βασάνων μαρτυρήσῃ τοὺς συνενόχους ἐκεί-
νου, διὸ καὶ ἐτιμῆθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ χαλκῆς
λεαίνης εἰκόνης, ἣν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀνέθεντο². αἱ δὲ
τέλος ἐπὶ ἐκτάκτῳ τύχῃ, ὡς ἡ ἐκ Μιλήτου Θαργιλία
καὶ ἡ Ἀθηναία Θαΐς, αἵτινες ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου,
ἡ μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ νυμφευθεῖσα τὸν Ἀντίοχον³, ἡ δ' ἐν
Αἰγύπτῳ, συζευχθεῖσα Πτολεμαίῳ τῷ Α' ἢ τῷ Λάγῳ⁴.
Οὕτω τὰ θέλγητρα τῶν σειρήνων τούτων, τὰ δεσμεύ-
σαντα καὶ Περικλεῖς καὶ Ἀλεξάνδρους, καὶ Πτολε-
μαίους, ἦσαν ὁ βάσκανος δαίμων τῆς οἰκογενειακῆς
ἐστίας, ὁ δόλιος ἐργάτης, ὁ σὺν τῇ μερίμνῃ τῶν κοινῶν
τὴν κακοδαιμονίαν τῆς συμβίου ἀπεργαζόμενος, τὸν
ἄνδρα μακρὰν αὐτῆς ἀποπλανῶν. Βεβαίως δημοκρατι-
κὸν καὶ τὸ πρῶτον τῆς Ῥώμης πολίτευμα καὶ παρὰ

1 Πλουτάρχ., Ἀλέξανδρος, XXXVII.

2 Πολυαίν., Στρατηγήματα, βιβλ. Α', κεφ. XXII, σελ. 47.—
Παυσαν., Ἀττικά, κεφ. XXIII, 1.

3 Πλουτάρχ., Περικλῆς, XXIV,—Ἀθην., βιβλ. ΙΓ', ἀρχ. σελ. 608
καὶ 609.

4 Ἀθην., βιβλ. ΙΓ', ἀρχ. σελ. 576.

Ῥωμαίοις μέριμνα τῶν κοινῶν, Ἀγορὰ (Forum), ἐξωτερικὸς βίος, καὶ ὅμως πόσον ἄλλοία, πόσον τιμημένη παρ' αὐτοῖς ἢ θέσις τῆς γυναικός, ὡς παρακκατιόντες θέλομεν ἶδει· ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ δὲν ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὔτε Φρῦναι ἢ Λαίδες, οὔτε παλλακαί, οὐδὲν τὸ δυνάμενον νὰ προσβάλῃ τοῦ γάμου τὴν ἱερότητα. Δῆλον δ' ἐκ τούτου ὅτι τὸ δημοκρατικὸν πολιτευμα καὶ ὁ ἐντεῦθεν ἐξωτερικὸς βίος δὲν εἶναι τὸ μόνον, τὸ ἀποκλειστικὸν αἷτιον, ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν κατὰπτωσιν τῆς γαμετῆς παρὰ ταῖς πλείστας τῶν ἐλληνίδων πολιτειῶν, καὶ δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ὡς ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς Ἑλλάδος κλίματος ἄκρατος ἐκείνη φιληδονία, ἥς μαρτύριον παρέχει ἡμῖν ἡ ἐν τοῖς πρόσθεν δήλωσις τοῦ περὶ τριῶν εἰδῶν γυναικῶν ὁμιλοῦντος ῥήτορος, καὶ πάνθ' ὅσα ἄλλα αἷτια ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ λόγου θὰ προέλθωσιν εἰς φῶς.

Ἐν γένει ἡ Ἑλλάς δὲν ἐφάνη λίαν εὖνους πρὸς τὴν γυναικᾶ· παράδοσις καὶ ἱστορία ἀντιστρατεύονται αὐτῇ. Δὲν λέγει ἡ παράδοσις ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν Θρακῶν κατεκρεούργησαν τὸν Ὀρφέα, καὶ ὅτι οὗτοι κατὰ τὸν Πλούταρχον, τὸν φόνον ἐκδικούμενοι, ἐνεκόλαπτον αὐταῖς στίγματα, ἕως τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ;² Γυναῖκες δὲ ὡσάύτως, τῶν Μακεδόνων, δὲν λέγονται, καθ' ἐτέραν παράδοσιν, ἀποκτεῖναι τὸν θεολογοῦντα Ἀοιδόν ;³ Ἡ δὲ τοῦ Ἡροδότου ἱστορία δὲν ἄρχεται ἀφηγουμένη ὅτι αἱ τῶν γυναικῶν ἀρπαγαὶ ἐγένοντο πάντων τῶν πολέμων τὸ αἷτιον ;⁴

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι αἱ γυναῖκες ἠδύναντο νὰ

1 Πausan : Βοιωτικά, Β', XXX, 3.

2 Πλουτάρχ: Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδ. τιμωρ., σελ. 557.

3 Πausan, ἐνθ' ἄνωτ.

4 Ἡροδ. Α', 1 - 4.

ἀντιτάξωσι πρὸς δικαιολογίαν ὅτι ἄνδρες ἤρπασαν αὐτάς, ἀλλ' ὁ πονηρὸς Ἡρόδοτος, οἶονεὶ τὴν ἔνστασιν προλαμβάνων, προστίθῃσι διὰ τοῦ στόματος δῆθεν τῶν Περσῶν «δῆλον γὰρ δὴ εἰμὴ αὐταὶ ἐβουλέατο οὐκ ἂν ἠρπάζοντο».

Σπεύδω ὅμως νὰ εἶπω χάριν τῆς ἀναγνωστρίδος ὅτι ὁ ἀγαθὸς Πλούταρχος, ἱπποτικῶς, πρὸ τῶν ἱπποτῶν, φερόμενος, ἀναλαμβάνει κατὰ τοῦ Ἡροδότου τῶν ἀρπαγείσων γυναικῶν τὴν ὑπεράσπισιν, ἥ κατὰ τὴν ἱπποτικὴν γλῶσσαν *il rompt une lance pour elles*¹. Τὸ βέβαιον ὅτι πάντα ταῦτα, καὶ ὁ φόνος τοῦ Ὀρφέως καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀρπαγῆς τῶν γυναικῶν ἐπισυμβάντες πόλεμοι δὲν ἠδύναντο νὰ καταστήσωσιν εὐοίωνον τὸ γυναικεῖον ὄνομα παρ' Ἑλλήσι, λαῶ εὐφαντάστω, τοῖς οἰωνοῖς ἀκαταπαύστως πιστεύοντι, καὶ νὰ παρασκευάσωσι τῇ γυναικὶ θέσιν καλὴν καὶ ἀξιοπρεπεῖαν ἐν τῇ πολιτείᾳ. «... καθόλου δ' εἰπεῖν, λέγει ὁ Σμῖθ, οἱ Ἕλληνες ἐν ὀλίγῃ ἤγον τιμῇ τὸ θῆλυ γένος, καὶ δυσπίστως εἶχον πρὸς τὸν χαρκατῆρα αὐτοῦ· ἐθεώρουν τὰς γυναῖκας, τῷ ὄντι, πάντως ὑποδεεστέρας ἐαυτῶν, ἀρμοδίας δὲ νὰ ἐκτελῶσι μόνον τὰ ἥττονος λόγου ἄξια ἔργα τοῦ βίου, καὶ χρησίμους ὡς βοηθοὺς μᾶλλον ἢ ὡς εὐαρέστους κοινωνοὺς.²»

Εἰς ταῦτα δὲ οὐ μικρὸν βεβαίως συνετέλεσαν καὶ αἱ κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ βραδύτερον αἱ ἡκίστα εὐνοϊκαὶ καὶ δὴ καὶ φιλοσοφικαὶ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς γυναικὸς δοξασαί. Πόσον δὲ ὀλίγον οἱ Ἕλληνες ἐτίμων τὰς γαμετὰς αὐτῶν, δείκνυσι καὶ τοῦτο

1 Πλούταρχος: *Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας*, X κέξ. Ὅρα δὲ καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Larcher ἐν τόμ. VI, σελ. 457, σημ. 13 κέξ. τῆς τοῦ Ἡροδότου μεταφράσεως αὐτοῦ.

2 W. Smith, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 159, σελ. β'.

ὅτι «ὁσάκις ὠμίλουν περὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, ταῦτα προέταπτον ἐκεῖνων, λέγοντες τέκνα καὶ γυναῖκες, φράσις δηλοῦσα προφανέστατα τὰ αἰσθήματα αὐτῶν¹.» Ἀναντιρρήτως οἱ πεπολιτισμένοι Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νὰ λάβωσι μαθήματα ἀδροφροσύνης πρὸς τὰς γαμετὰς αὐτῶν ἐκ τῶν ἀγρίων Γαλατῶν τοῦ Βρένου ἢ ἐκ τῶν βαρβάρων Γερμανῶν τῶν χρόνων τοῦ Τακίτου. Ἀλλὰ τὸ περίεργον, τὸ μαρτυροῦν τὸ ἄστατον καὶ ἀτάσθαλον τοῦ χαρακτῆρος, τοῦτο, ὅτι ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος Ἀθηναῖος, ὅστις ἀπεθαύμαζε καὶ ἐπευφήμει ἐν τῇ Ἀλκίησιδι τοῦ Εὐριπίδου τὴν ὑπὲρ τοῦ συζύγου τῆς συμβίου θυσίαν, ἐν δὲ τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους τὴν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἀφοσίωσιν, ἐξερχόμενος τοῦ θεάτρου ἐλησμόνει καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ τὰ χειροκροτήματα καὶ ἐξηκολούθει ὑπολαμβάνων τὴν γυναῖκα ὡς ὑποδεέστερον αὐτοῦ ὄν, πάσης ἀρετῆς ἀνάξιον, ὥστε οὐδὲν εἶχε διδαχθῇ.

Οὕτω ἡ γυνὴ ἐν Ἑλλάδι, πλὴν τῆς Σπάρτης, τῆς Δωρίδος καὶ ἄλλων ἴσως τινῶν χωρῶν, ἦτο ἄλλalon ἔπιπλον, διότι κατὰ τὸν ποιητὴν

... γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγὴ φέρει,

σκεῦος παιδοποιείας, κύων φυλάττων τὴν οἰκίαν, πρὸς δὲ καὶ ἐν τῶν τριῶν τοῦ ἐπιγράμματος κακῶν :

Θάλασσα καὶ πῦρ καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Ἀναντιρρήτως οἱ μετὰ τὸν Ὅμηρον Ἕλληνες δὲν διαπρέπουσιν ἐπὶ *galanterie*.

Ἡ Σπάρτη παρουσιάζει ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας τὸ ἀντίθετον οὐ μόνον ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δυνατὸν εἶπεῖν καὶ σύμπαντος τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

¹ Αὐτόθι, σελ 160, στλ. α.

Ὅσον ἀλλαχοῦ διετέλουν αὐταὶ ἐν ὑποτελείᾳ τε καὶ ἀφανείᾳ, τόσον ἐνταῦθα ἦσαν ἐλεύθεραι, ἐπιφανές ἐν τῇ πολιτείᾳ πρόσωπον διαδραματίζουσαι, καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν ἰσχύουσαι, ἔξεστι δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἐν Σπάρτῃ αἱ γυναῖκες κυβερνῶσι τοὺς ἄνδρας. Γνωστὸν δὲ τὸ τοῦ Πλούταρχου περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Λεωνίδου Ποργοῦς, ξένης τινός, ὡς φαίνεται, εἰπούσης αὐτῇ :

«Μόναι τῶν ἀνδρῶν ἄρχετε ὑμεῖς αἱ Λάκκαιναι·

» — Μόναι γάρ, ἔφη, τίκτομεν ἄνδρας¹. »

Ἀναντίρρητον δὲ ὅτι οἱ ἄνδρες μεγάλως ἐθεράπευον αὐτάς, ἅς καὶ δεσποίνας προσηγόρευον², οὐχὶ ὅμως ἐκ προαιρέσεως ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· διότι ὑπῆρχε γυναικοκρατία, ἵνα διὰ τῆς κολακείας ἡμερωτέρως καταστήσωσι, καθ' ἃ διατείνεται ὁ Ἀριστοτέλης³, ὃν ὁ Πλούταρχος ἀσθενῶς ἀντικρούει. Καθόλου δὲ εἰπεῖν ἡ ἀγωγὴ καὶ ὁ βίος τῆς Σπαρτιάτιδος βαίνουσι συνωδᾷ τῷ πνεύματι τοῦ νομοθέτου, πειραθέντος νὰ καταστήσῃ τὴν μὲν χώραν πολιτείαν στρατιωτικὴν, τὰς δὲ γυναῖκας μητέρας τοιαύτας, ὥστε νὰ λέγωσιν ἡ τὰρ ἡ ἐπὶ τὰς. Ὅθεν αἱ νεάνιδες ἐγκαίρως ἐσκληραγωγοῦντο διὰ παντοειδῶν ἀγώνων, καὶ ὠρχοῦντο καὶ ἡγωνίζοντο ἐνώπιον τῶν νέων, οὐδὲν ἄλλο ἔνδυμα φέρουσαι ἢ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἵνα οὕτω εὐκολώτερον, ὡς ἐδόξαζον, σαγηνεύωσιν ἄνδρας, διότι ὁ γάμος καὶ ἡ τεκνοποιία ἦσαν τὸ πᾶν. Ὁ δὲ γάμος ἦτο δεσμὸς λίαν εὐθραυστος· ἀρκεῖ δὲ νὰ εἴπωμεν τοῦτο, ὅτι μόνῃ τῇ συμβίῳ τοῦ βασιλέως ὁ νόμος ἐπέβαλλε πίστιν ἐν τῇ συζυγίᾳ. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλκιβιάδης οὐ μόνον ὑπῆρξεν ἐραστῆς τῆς Τιμαίας, γυναικὸς τοῦ Ἀγιδος, ἀλλὰ καὶ πατὴρ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς

¹ Πλούταρχ: *Λυκοῦργ.*, XIV.

² Πλούταρχ., αὐτόθι.

³ *Πολιτ.*, β:βλ. Ζ', κεφ. 7.

Λεωτυχίδου, διὸ καὶ οἱ Σπαρτιάται δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ νὰ βασιλεύσῃ, ὑποπτεύοντες τῆς γεννήσεως τὸ ἔκνομον¹, ὅπερ ἄλλως δὲν ἀπέκρυπτον οὔτε ἡ Τιμαία, οὔτε ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐντρυφῶν ἔλεγεν : «οὐχ ὕβρει τοῦτο πράττειν, οὐδὲ κρατούμενος ὑφ' ἡδονῆς, ἀλλ' ὅπως Λακεδαιμονίων βασιλεύσωσιν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες²». Οὐδαμοῦ δὲ εἴρηται ὅτι ὁ Ἅγις ἐπέβαλεν ἡ ἐτιμώρησέ πως τὴν ἄπιστον σύμβιον, περιορισθεὶς εἰς τὴν μὴ ἀναγνώρισιν τοῦ υἱοῦ, ὃν ἐπὶ τέλει θνήσκων ἀναγνωρίζει ὡς ἴδιον, εἰς τὰ δάκρυα αὐτοῦ ἐνδίδων³. Πόσον ὁμως τοῦ Ἁγίδος ἐσκέπτετο διαφόρως ὁ Καῖσαρ, ὅστις ἀφῆκε τὴν Καλπουρνιαν οὐχὶ καταγινώσκων αὐτῆς ἀπιστίαν, ἀλλὰ διότι «τὸν Καίσαρος ἔδει γάμον οὐ πράξεως αἰσχυρᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ φήμης καθαρὸν εἶναι⁴».

Οἶκοθεν δὲ νοεῖται ὅτι ἐν χώρᾳ, ἐνθα ἡ πολιτεία ἀπορροφᾷ τὸ ἄτομον, ἄνδρα τε καὶ γυναῖκα, καὶ τὰ μὲν ἀγενῆ καὶ ἄμορφα τῶν τέκνων ἅμα τῇ γεννήσει ἀσπλάγχχνως ῥίπτονται εἰς τὰς Ἀποθέτας παρὰ τὸν Ταύγετον, ὡς ὅλως ἄχρηστα αὐτοῖς τε καὶ τῇ χώρᾳ, τὰ δ' εὐπαγῆ καὶ ῥωμαλέα, ἀνδρείους στρατιώτας ὑπischνούμενα, ὡς γίνονται ἐπταετῇ, ἀνήκουσι τῇ πολιτείᾳ καὶ μακρὰν τοῦ πατρικοῦ οἴκου ζῶσι, τρέφονται καὶ ἐκπαιδεύονται⁵. ἐκεῖ προβληματικὴ λῖαν ἡ ὑπαρξίς οἰκογενείας, φίλτρου καὶ συγγενικῶν αἰσθημάτων. Ὡσαύτως ἐκεῖ, ὅπου αἱ μὲν κόραι ἀπεκδύονται τὰ ἐνδύματα ἐνώπιον νεανιῶν ἀγωνιζόμεναι, αἱ δ' ἑγγαμοὶ δύνανται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ μεταβῶσιν εἰς

1 Ξενοφ. Ἑγκ. Ἀγησιλ., Α', 5.

2 Πλούταρχ. Ἀλκιβ., XXIII, Ἀγησιλ., 3.

3 Πλούταρχ. Ἀγησιλ., 3.

4 Πλούταρχ. Κικέρ. XXIX, ἐν τέλει.

5 Πλουτάρχ. Λυκοῦργ., XVI.

ἄλλας ἀγκάλας, ἵνα δώσωσι γενναιότερα τῇ πατρίδι τέκνα, ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπέλθῃ θάττον ἢ βραδύτερον τῶν ἡθῶν ἔκλυσις καὶ χαλάρωσις. Καὶ ὄντως δὲν βλέπομεν τὸν Πηλέα παρ' Εὐριπίδι κακίζοντα σφοδρῶς τὴν Ἑλένην, καὶ λέγοντα τῷ Μενελάῳ ὅτι πασῶν τῶν κακίων αὐτῆς αἴτιον ἡ ἀγωγή ἦν ἔλαβεν ἐν Σπάρτῃ ; δὲν φωνεῖ πλήρης ἀγανακτήσεως :

οὐδ' ἂν, εἰ βούλοίτο τις,
Σώφρων γένοιτο Σπαρτιατίδων κόρη,
Αἰ ξὺν νέοισιν, ἐξερημοῦσαι δόμους,
Γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀνειμένοις
Δρόμους, παλαίστρας τ', οὐκ ἀνασχετοὺς ἐμοί,
Κοινὰς ἔχουσι· κατὰ θαυμάζειν χρεῶν,
Εἰ μὴ γυναῖκας σώφρονας παιδεύετε ;¹

III

P Q M H

ΑΝΑΠΝΕΥΣΩΜΕΝ ὑγιέστερον ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ἐστίᾳ τῆς δημοκρατικῆς Ῥώμης, ἐνθα τὸ διαζύγιον ὑπῆρξεν ἄγνωστον ἐπὶ 520 ἔτη· τόσον ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο ἱερός.

«Ὁ πρῶτος διαζευχθεὶς, λέγει ὁ Οὐαλλέριος Μάξιμος, ἐπέσυρε κατ' αὐτοῦ τὴν γενικὴν κατακραυγὴν, καίτοι ἀρίστην εἶχε πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν, τῆς συμβίου τὴν στειρότητα· ἀλλὰ κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἡμετέρων προγόνων ὁ γάμος δέον νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ αὐτῆς τῆς τόσον νομίμου ἐπιθυμίας τοῦ κτᾶσθαι τέκνα²». Ἐνταῦθα οὔτε ἀνατολικὸν χαρέμιον, οὔτε ἑλληνικὸς γυναικωνίτης, οὔτε γυναικόκοσμοι ἢ γυναικονόμοι — σφαλερᾶς ἀρετῆς ἔφοροι —, διότι ἄλλως θὰ ἦσαν ὅλως περιττοί. Ἡ Ῥωμαία ἦτο ἐλευθέρᾳ· παρίστατο μετὰ

¹ Ἀνδρομάχ., 586.

² Val. Max., II, cap. 1, §. 2, 5, 6. IV, cap. 3, §. 3.

τῶν ἀνδρῶν ἐν τοῖς θεάτροις, ταῖς ἐορταῖς, τοῖς γεύμασι· πανταχοῦ ἐπεφύλασσον αὐτῇ τιμητικὴν θέσιν· ἕκαστος ὑπεχώρει ἐνώπιον αὐτῆς· ὁ δὲ ὕπατος καὶ οἱ ῥαβδοῦχοι παρεμέριζον, κατὰ τὴν γραφικὴν τοῦ λαοῦ ἔκφρασιν, βλέποντες αὐτὴν διερχομένην. Ἄλλως σπανίως ἐφάνετο αὕτη ἐκτὸς τῆς οἰκίας, οἰκουροῦσα ἐξ ἀρετῆς ὡς ἡ Ἀθηναία ἐκ περιορισμοῦ, ἡ συνήθης αὐτῇ θέσις ἦτο τὸ atrium, εἶδος κοινῆς τῆς οἰκογενείας αἰθούσης, ἔνθα ἐγίνοντο δεκτοὶ οἱ τε φίλοι καὶ ξένοι. Ἐν τῷ atrium ὑπῆρχε πᾶν ὅ,τι ἱερὸν καὶ προσφιλὲς τῇ οἰκογενείᾳ : ἡ ἐστία, οἱ ἐφέστιοι θεοί, ἡ νυμφικὴ κλίνη, αἱ εἰκόνες τῶν προγόνων, τὰ ὑφάσματα καὶ αἱ ἄτρακτοι τῆς οἰκοδεσποίνης, συνωδὰ τῷ παροιμιώδει λογίῳ : *Domum servavit, lanam fecit*, καὶ τὸ κιβώτιον ἔνθα τὰ οἰκογενειακὰ βιβλία καὶ τὸ τῆς οἰκίας χρῆμα. Πάντα δὲ ταῦτα ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς γυναικός, ἥτις ἔθυε καὶ αὕτη ὡς ὁ ἀνὴρ τοῖς ἐφεστίοις· προίστατο τῶν ἐν τῷ οἴκῳ ἔργων τῶν δούλων, διηύθυνεν ἕως ἐφηβίας τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ ἐξουσίαν αὐτῆς, καὶ τέλος ἐμερίζετο μετὰ τοῦ συζύγου τὴν διαχείρισιν τῆς οὐσίας καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, λέγει ὁ Κολουμέλλας, ἡ σύμβιος ἡμιλλᾷτο τῷ συζύγῳ πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ πλούτου τῆς οἰκίας· οὐδέτερος ἐθεώρει τι ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα· τὰ πάντα ἦσαν αὐτοῖς κοινὰ καὶ ἀμφοτέρων αἱ ἐνέργειαι ἔτεινον εἰς τὴν τοῦ οἴκου εὐημερίαν. Εἰσερχομένη δὲ ἡ νύμφη εἰς τὸ atrium τοῦ νυμφίου ἀπελάμβανε πάντα τὰ δικαιώματα αὐτῆς· πρὶν ἢ διέλθῃ τὸν οὐδὸν τῆς οἰκίας τοῦ συζύγου, ἔλεγεν αὐτῷ κατὰ παλαιὸν τινὰ τύπον, τοὺς ἐπισήμους τούτους λόγους : *Ubi tu Caius, ibi ego Caia*, ἐν ἁλλαις λέξεις : ἔνθα σὺ κύριος, ἐκεῖ

ἐγὼ κυρία· καὶ οὕτως ἐγένετο κυρία πάντων ὧσων ὁ ἄν-
 ηρ ἦτο κύριος : «Σωφρονοῦσα μὲν οὖν καὶ πάντα τῷ
 ἀνδρὶ πειθομένη γυνή, κυρία τοῦ οἴκου τοῦ αὐτοῦ τρό-
 που ἦν ὅνπερ ὁ ἀνὴρ», λέγει Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνα-
 σεύς (Β', 25), διὸ καὶ ὁ σύζυγος ἐκάλει αὐτὴν *dominam*
 ἦτοι *δέσποιαν*. Κάτων δὲ ὁ Ἀρχαῖος, παρωδῶν πως
 τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Θεμιστοκλέους περὶ τῆς γυναι-
 κὸς αὐτοῦ, ἔλεγε χαριεντιζόμενος : «Πανταχοῦ οἱ ἄν-
 δρες κυβερνῶσι τὰς γυναῖκας, ἡμεῖς δὲ οἱ κυβερνῶντες
 πάντας τοὺς ἄνδρας, κυβερνῶμεθα ὑπὸ τῶν γυναικῶν
 ἡμῶν»¹.

Ἐκ δὲ τοῦ *atrium*, τῆς οἰκογενειακῆς ἐκείνης ἐστίας,
 ἦν μόνη ἡ Ῥώμη ἐπλασέ καὶ ἐμόρφωσε κατὰ τὴν ἀρ-
 χαιότητα, ἐξῆλθον αἱ Λουκρητίαι, αἱ Οὐολούμνιαι, αἱ
 Κορνηλῖαι, αἱ Πορκῖαι καὶ τόσαι ἄλλαι ἑνδοξοὶ γυναι-
 κες, μητέρες ἢ σύμβιοι, ἀπαρχαμίλλου ἀρετῆς αἰώνια
 παραδείγματα. Θαυμάσωμεν ἐν πρώτοις τὸ τῆς τιμῆς
 αἴσθημα, ὅπερ ἐκπροσωπεῖ ἡ ἀγέρωχος ἐκείνη Λουκρη-
 τία, ἥτις βαρέως φέρουσα τὴν ὕβριν, ἦν προσέτριψεν
 αὐτῇ ἡ τοῦ Ταρκυνίου ἀκολασία, ἐμπήγει μάχαιραν εἰς
 τὸ στήθος αὐτῆς καὶ θνήσκει, τὸν ρύπον τῆς ὕβρεως
 διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξαγνίζουσα. Καὶ βεβαίως ἡ
 αὐτοκτονία γυναικὸς οὐδὲν ἔχει τὸ ἔκτακτον· ἀπὸ τῆς
 Σαπφοῦς ἕως τῆς ἀφανοῦς ἐργάτιδος, ἥτις ἠτύοκτόνησε
 χθὲς ἢ θ' αὐτοκτονήσῃ αὔριον, μυρία αἱ ἐν τῷ θανάτῳ
 ζητοῦσαι τῶν βασάνων ἀτυχοῦς ἔρωτος παραμυθίαν.
 Ἀλλ' ὅ,τι ἀνυποῖ τὴν Ῥωμαίαν ἐκείνην ὑπεράνω τῶν
 αἰώνων, εἶναι τὸ εὐγενὲς τῆς αἰτίας, τὸ ἐξυβρισθὲν τῆς

¹ Ὅρα περὶ πάντων τούτων ἐκτενέστερον τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα
 τοῦ Paul Gide : *Étude sur la condition privée de la Femme*, σελ.
 98 - 100, 2me édit. Paris, 1885, καὶ J. Denis : *Histoire des Idées
 et théories dans l'antiquité*, τόμ. Β', σελ. 96 - 106.

τιμῆς αἴσθημα, διὸ καὶ ὅλως ἀρχαιοπρεπῆς ἡ τῆς Λου-
κρητίας αὐτοκτονία, Πόσον δὲ τὸ αἴσθημα τοῦτο τῆς
τιμῆς ἦτο ζωηρὸν παρὰ Ῥωμαίοις, μαρτυρεῖ ἡ θυσίαν
Ἰφιγενείας ἢ Ἰεφθάε ἐνθυμίζουσα Οὐεργινία, ἣν ὁ πα-
τὴρ αὐτῆς Οὐεργίνιος τρυφερῶς περιπτυξάμενος ἰδίαις
χερσὶ σφάττει ὅπως σῶσῃ αὐτὴν ἐκ τῆς ἀτιμώσεως τοῦ
δεσάρχου Ἀππίου Κλαυδίου. Τιμήσωμεν τὸ ἄγον τὴν
μάχαιραν αἴσθημα, ἀλλ' ἀποστρέψωμεν ἀλλαχοῦ τοὺς
ὀφθαλμούς. Ἐγγύτερον πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἦθη καὶ γλυ-
κειάς ἀφίνον ἐντυπώσεις ἐστὶ μήτηρ πείθουσα διὰ τοῦ
μητρικοῦ φίλτρου δικαίως ἐξωργισμένον υἱόν, ἵνα θέσῃ
ἐν τῇ θήκῃ τὸ κατὰ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐστραμμένον
ξίφος. Τί δὲ νὰ θαυμάσῃ τις πρότερον; τὴν πρὸ τῶν πο-
δῶν τοῦ υἱοῦ ἰκέτιδα πίπτουσαν μητέρα, τὴν σωτηρίαν
τῆς Ῥώμης ἰκετεύουσαν ἢ τὸν Κοριολανὸν ἀνεγείροντα
τὴν Οὐολουμνίαν¹ καὶ λέγοντα αὐτῇ : « Νενίκηκας εὐ-
τυχῇ μὲν τῇ πατρίδι νίκην, ἐμοὶ δ' ὀλέθριον· ἄπειμι
γὰρ ὑπὸ σοῦ μόνης ἡττώμενος². » Ἀλλ' ἦσαν τότε οἱ
αἰῶνες τῆς γυναικείας ἀρετῆς, ἥτις ἐπὶ μακρὸν θὰ δια-
τηρηθῇ. Τρεῖς καὶ ἡμισυ μετὰ τὴν Οὐολουμνίαν ἐκα-
τονταετηρίδας, οἱ Ῥωμαῖοι τῶν δημοκρατικῶν χρόνων,
τιμῶντες τὴν θυγατέρα Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ
τὰς μητρικὰς αὐτῆς ἀρετάς, ἔστησαν χαλκῆν εἰκόνα,
ἐπιγράψαντες : ΚΟΡΝΗΛΙΑΝ ΜΗΤΕΡΑ ΓΡΑΚΧΩΝ³. Καὶ ὄν-
τως, χηρεύσασα δὲν εἶχεν αὕτη ἀποποιηθῇ τὴν χεῖρα

1 Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασεὺς καὶ ὁ Τίτος Λίβιος καλοῦσι τὴν μὲν
μητέρα τοῦ Κοριολανοῦ *Οὐετουρία*, *Vituria*, τὴν δὲ σύμβιον *Οὐο-*
λουμρία *Volumnia*. Ὁ Πλούταρχος ὁμῶς καλεῖ *Οὐολουμρία*
ἐκείνην, *Οὐεργιλία*, *Virgilia* δὲ ταύτην· ἀπαντᾷ δὲ χειρόγραφον δι-
καιοῦν τὴν γραφὴν τοῦ *Οὐολουμρία*.

2 Πλούταρχ : *Κοριολάρ.*, XXXVI.

3 Πλουτάρχ : *Γ. Γράκχος*, IV.

Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος¹, προτιμῶσα τοῦ θρόνου τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀγωγὴν τῶν υἱῶν αὐτῆς ;

Οὐ μὴν ἀλλ' ἡ ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἀναγράφει καὶ ἔξοχα συζυγικῆς ἀφοσιώσεως παραδείγματα· διότι ἀπὸ θεμελιώσεως Ῥώμης ἕως τῶν τελευταίων τῆς δημοκρατίας χρόνων, ἀπὸ τῶν Σαβίνων ἕως τῆς Πορκίας τοῦ Βρούτου, ἡ γυνὴ οὐ παύεται φαινομένη καὶ ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῶν κοινῶν, παρὰ τοὺς περιορισμοὺς τῶν νόμων. Ἐκ τῶν παραδειγμάτων δὲ τούτων θαυμάσιον τὸ τῆς Πορκίας διὰ τε τὸ γενναῖον τῆς πράξεως καὶ τῶν λόγων. Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ αὕτη νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἄνδρα περὶ τῶν ἀπορρήτων, καθυπέβαλεν ἑαυτὴν εἰς τοιαύτην δοκιμασίαν. Λαβοῦσα μαχαίριον καὶ πᾶσας τὰς θεραπαινίδας ἀποπέμφασα τοῦ θαλάμου, τομὴν ἐνέβαλε τῷ μηρῷ βαθεῖαν· ἐντεῦθεν δὲ τραῦμα δεινόν, ἄφθονος ῥύσις αἵματος, ἰσχυραὶ ὀδύναι, φρικώδης πυρετός. Ἀγωνιῶντος δὲ τοῦ Βρούτου καὶ δυσφοροῦντος ἐπὶ τῷ παθήματι αὐτῆς, οὐτινος ἠγνόει τὸ αἶτιον, ἡ Πορκία σφοδρῶς ἀλγοῦσα, εἶπεν αὐτῷ τοὺς ἀξιομνημονεύτους τούτους λόγους : « Ἐγώ, Βροῦτε, Κάτωνος οὔσα θυγάτηρ, εἰς τὸν σὸν ἐδόθην οἶκον, οὐχ, ὥσπερ αἱ παλλακευόμεναι, κοίτης μεθέξουσα καὶ τραπέζης μόνον, ἀλλὰ κοινωνὸς μὲν ἀγαθῶν εἶναι, κοινωνὸς δ' ἄνιάρων. Τὰ μὲν οὖν σὰ πάντα περὶ τὸν γάμον ἔμεμπτα· τῶν δὲ παρ' ἐμοῦ τίς ἀπόδειξις, ἢ χάρις, εἰ μήτε σοὶ πάθος ἀπόρρητον συνδιοίσω, μήτε φροντίδα πίστεως δεομένην ; Οἶδ' ὅτι γυναικεῖα φύσις ἀσθενὴς δοκεῖ λόγον ἐνεγκεῖν ἀπόρρητον· ἀλλ' ἔστι τις, ὧ Βροῦτε, καὶ τροφῆς ἀγαθῆς καὶ ὁμιλίας χρηστῆς εἰς ἥθος ἰσχύς· ἐμοὶ δὲ καὶ τὸ Κάτωνος εἶναι θυγατέρα, καὶ τὸ Βρούτου γυναῖκα, πρόσσεστιν· οἷς πρό-

¹ Πλουτάρχ: *Τ. Γράκχος*, I.

τερον μὲν ἤττον ἐπεποίθειν, νῦν δ' ἐμαυτὴν ἔγνωκα καὶ πρὸς πόνον ἀήττητον εἶναι». Ταῦτα εἰποῦσα δαί-
κνυσιν αὐτῷ τὸ τραῦμα καὶ διηγεῖται τὴν δοκιμασίαν.
Ὁ δὲ Βροῦτος ἐκπλαγεὶς καὶ ἀνατείνας τὰς χεῖρας ἐ-
δεήθη τῶν θεῶν, ἵνα κατορθώσῃ τὴν πρᾶξιν καὶ φανῇ ἀ-
νὴρ τῆς Πορκίας ἄξιος, καὶ ἐπελάβετο τῆς θεραπείας¹.
Ἔστω δὲ τοῦτο ἐν τῶν μυρίων παραδειγματῶν τῶν δι-
καιούντων τὸ ῥηθέν :

Les hommes font les lois,
Les femmes font les mœurs.

Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος
ὅτε, πᾶσαι αἱ κακίαι πανταχοῦ τῆς Ῥώμης εἰσβαλοῦ-
σαι καὶ εἰς αὐτὸ ἔτι τὸ *atrium*, εἶχον ἀποδιώξει καὶ
τὴν συζυγικὴν πίστιν, καὶ τοὺς ἐφεστίους θεοὺς, καὶ
τὰς εἰκόνας τῶν προγόνων, τὸ πᾶν διαφθεῖρουν, ἡ Ἐ-
πίχαρις θὰ δείξῃ ὅτι σῶζονται ἔτι ἔχνη τῆς ἀρχαίας
ῥωμαϊκῆς ἀρετῆς.

Ἦτο δὲ ἡ Ἐπίχαρις ἀπελευθέρα καὶ κατὰ πᾶσαν
πιθανότητα Ἑλληνὶς τὴν καταγωγὴν, ὡς ἐκ τοῦ ὀνό-
ματος δυνατὸν εἰκάσαι. Μετασχοῦσα σὺν τῷ Πίσωνι
καὶ ἄλλοις πολλοῖς συνομωσίας κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ
Νέρωνος, ἀλλὰ βλέπουσα τοὺς συνωμώτας χρονοτρι-
βοῦντας, ἐνδοιάζοντας καὶ ἀσυμφώνους ὡς πρὸς τὰ μέσα
τῆς ἐκτελέσεως, ἀνέλαβεν αὐτὴ αὕτη ν' ἀπαλλάξῃ τὴν
Ῥώμην τοῦ τέρατος. Καὶ δὴ μετέβη εἰς Καμπανίαν,
ὅπως σαγηνεύσῃ συνωμώτας ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ
ἐκεῖ ὀρμουῦντος στόλου, οὗ τῶν διοικητῶν εἰς καὶ ὁ Οὐο-
λούσιος Πρόκουλος, ὃν αὕτη ἐγίνωσκε δυσηρεστημένον
κατὰ τοῦ Νέρωνος καὶ ὑπέθετεν εἰς ἐκδίκησιν πρόθυμον·
ἀλλὰ προδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀθλίου τούτου συνελήφθη.

¹ Πλουτάρχ: Βροῦτος, XIII.

Ἐλλείπει ἀποδείξεων, — καθότι ἡ Ἐπίχαρις δὲν εἶχεν ἀνακοινῶσαι τῷ προδότη τὰ ὀνόματα τῶν συνωμοτῶν —, ὁ Νέρων περιωρίσθη εἰς ἀπλήν αὐτῆς κάθειρξιν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καταγγελθέντων πάντων τούτων ὑπὸ ἀπελευθέρου τῶν συνωμοτῶν τινος, ἡ Ἐπίχαρις ἐβλήθη εἰς τὰς βασάνους. Ὁ Νέρων ἐνόμιζεν ὅτι ὡς γυνὴ δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ, καὶ εὐκόλως θὰ ἐμαρτύρει· ἐλησμόνει ὅμως τὴν Λέαιναν, καίπερ ἑλληνομαθέστατος ὢν, καὶ ἡ Ἐπίχαρις ἀνεδείχθη Λέαινα. Μαστιγώσεις, πῦρ, μανία δημίων, οὓς ἡ γενναιότης γυναικὸς κατήσχυνε, οὐδέν, λέγει ὁ Τάκιτος, ἠδυνήθη ν' ἀποσπάσῃ αὐτῇ ὁμολογίας. Τὴν ἐπιούσαν, ἵνα ὑποστῇ ἄλλο εἶδος βασάνων, μετήνεγκον αὐτὴν ἐπὶ καθίσματος, διότι ἠδυνάτει νὰ βαδίσῃ ἐξηθρωμένα ἔχουσα τὰ μέλη. Ἐκεῖ δὲ τῇ ἀρωγῇ ῥινομάκτρον, ὅπερ πρὸς τοῦτο ἐπὶ τοῦ καθίσματος προσέδεσεν, ἀπηγχόνισεν ἑαυτὴν καὶ ἐν ἀκαρεὶ ἐξέπνευσεν, ἐγγυθάνατος οὖσα ἐκ τῶν βασάνων τῆς προτεραιάς.

Καὶ ἰδοὺ ὅτι καὶ ἡ γενναιότης δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν τῶν ἀνδρῶν προσόν, ἡ δὲ αὐτοκρατορικὴ τῶν πρώτων αἰώνων Ῥώμῃ εὐρὺ θ' ἀνοίξῃ τῇ γυναικεῖᾳ ἀρετῇ τὸ στάδιον τοῦτο, διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ θανάτου. Τιμήσωμεν οὖν τὴν γενναιότητα τῆς γυναικὸς ὅπως καὶ ἂν καλεῖται αὕτη Λουκρητία, Λέαινα, Ἐπίχαρις¹ ἢ Θέκλα, οἷονδ' ἕποτε τὸ ἐλατήριον αὐτῆς τιμῇ, φιλοπατρία ἢ πίστις.

Ἀλλ' ὅπερ ὑπερβαλλόντως τιμᾷ τὴν ἀρχαίαν γυναῖκα τοῦτο, ὅτι ὑπὸ πνιγερὰν σχεδὸν ἀτμόσφαιραν καὶ νόμον

¹ Tacit : *Annal.*, lib. XV, 57. Ἡ Ἐπίχαρις ἐδραματοποιήθη ἐν Παρίσις ὑπὸ δύο Γάλλων ποιητῶν, τοῦ Σιμενὲς (1752) καὶ τοῦ Λεγουδέ (1793), ἀλλ' ἀμφότεραι αἱ τραγωδίαὶ ἀπέτυχον, ἡ πρώτη δὲ μάλιστα οἰκτρῶς, ἐν μέσῳ συριγμῶν, ἀπαξ μόνον διδαχθεῖσα.

βαρὺν ἡδυνήθη ἐν πάσῃ σχεδὸν χώρᾳ πολλαχῶς καὶ πολυτρόπως ν' ἀναδειχθῇ, ἀρετῶν καρδίας τε καὶ νοῦ παράδειγμα γενομένη. Ἀναγράψωμεν, πρὸς ταῖς ἤδη μνημονευθείσαις, τὴν ἈρτεμΗΣΙΑΝ, συζυγικῆς ἀφοσιώσεως ὑπόδειγμα, τὴν Σαπφώ, τὴν Κόρινναν, τὴν Θεανώ, τὴν Ἀσπασίαν, τὴν Διοτίμαν, τὴν Ὑπατίαν, τὴν Ἀσκληπιόγενειαν, τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος ἐκπροσωπούσας. Πόσαι δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲν ἐγένοντο περιώνυμοι ἐπὶ νίκαις καὶ κατακτήσεσι, ἐπιφανεστάτοις οἰκοδομήμασι, μεγαλοπρεπείᾳ τε καὶ γενναίῳ θανάτῳ, ἀνδρείᾳ, δυστυχήμασι, παιδείᾳ ἢ τῶν γραμμάτων προστάσις; Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ἐνθυμίσωμεν τὴν Σεμίραμιν, τὴν Ἀσσυρίαν Νίτωκριν, τὴν Κλεοπάτραν, τελευταίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἀντιπρόσωπον, τὴν Ζηνοβίαν, μαθήτριαν τοῦ Λογγίνου, Συρίαν μὲν ἴσως τὴν ἐθνότητα, Ἑλληνίδα ὅμως τὴν παιδείαν, καὶ τὴν αὐτοκράτειραν Ἰουλίαν Δόμναν, μητέρα τοῦ Γέτα καὶ τοῦ Καρακάλλα, τὴν φιλόσοφον, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ Φιλόστρατος, ὃν προσέταξε νὰ μεταγράψῃ τὰς περὶ τοῦ Τυανέως Ἀπολλωνίου τοῦ Διόμηδος διατριβάς, «καὶ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν ἐπιμεληθῆναι . . . καὶ γὰρ τοὺς ῥητορικοὺς πάντας λόγους ἐπῆνει καὶ ἡσπάζετο¹.»

Καὶ τοιαύτη ἐν σκιαγραφίᾳ ἡ ἀρχαία γυνή.

Δὲν δικαιοῦμεθα λοιπὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅπερ καὶ προοιμιαζόμενοι εἴπομεν, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς γυναικὸς ἐν πάσῃ ἐποχῇ εἶναι ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ;

1 Φιλостρ: Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον, III.

Β'

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

 ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ δὲν ἐβελτίωσεν ἐπαισθητῶς τὴν θέσιν τῆς γυναικός, ὥς τινες ἐπιπολαίως δοξάζουσι, δυνατὸν δὲ μάλιστα εἶπεῖν ὅτι πρὸ τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος εἶχεν ἤδη δεινώσει αὐτήν. Καὶ ναὶ μὲν τὰ περὶ ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων εὐαγγελικὰ κηρύγματα ἀπήλλασσον τὴν γυναικα τοῦ ἀρχαίου ζυγοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, διότι ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ὁ Χριστιανισμὸς ἐξήρχετο τῆς τροχιάς, ἣν τὸ Εὐαγγέλιον εἶχε χαράξει αὐτῷ. Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, ὅπερ ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν ἐκάθευδεν ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς μηλέας ἐν Ἑδέμ, ἤρξατο ταρασσόμενον, ὑπὸ τῶν Πατέρων ἀφυπνισθέν, καὶ σὺν αὐτῷ πρόσωπον, τέως ἄγνωστον καὶ ὅλως νέον, ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἀρχῶν τοῦ κόσμου τούτου μέλλων νὰ καταστῇ, ὁ Διάβολος. Σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο κινεῖ τὸν γέλωτα, οὐχὶ ὅμως οὕτω καὶ τότε. Τὸ μῆλον τῆς Εὐας, ὅπερ οὐδέναι οὐδέποτε τῇ Ἑβραίᾳ γυναικὶ ἐνεκόλαψε μῶμον, ὥς πᾶσα ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ, τὸ μῆλον παρέσχεν, ὥς μὴ ὦφελε, τοῖς πλείστοις τῶν Πατέρων ἀφορμὴν, ὅπως ἐπιρρίψωσιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γυναικός τὸν ῥύπον τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Καὶ ἰδοὺ ἡ Χριστιανὴ ῥερυπωμένη, μεμολυσμένη, ἀκάθαρτος, ἐν χείρονι ἠθικῇ μοίρᾳ καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς Ἑθνικῆς, διότι εἰ μὲν ἐβίωσεν αὕτη ἐν χαρεμίοις ἢ περιορισμῷ, εἰς τὴν ἐγωϊστικὴν τοῦ ἀνδρὸς δεσποτείαν ὑπείκουσιν, δὲν ἐστιγματίσθη ὅμως καὶ ὡς κακοῦ τῷ κόσμῳ πρόξενος. Οὕτω, ἐνῶ ὁ Σωτὴρ

δείκνυται τόσον συμπαθῆς πρὸς ἀπάσας τὰς προσερχο-
 μένας αὐτῷ γυναῖκας, ἀσθενούσας ἢ ἀμαρτωλάς, θερα-
 πεύων ἢ συγχωρῶν αὐταῖς, διὰ τῶν ὥραίων ἐκείνων ἀ-
 ποφθεγμάτων : Θάρσει, θύγατερ· ἡ πίστις σου σέσωκε
 σε¹. Πορεύου καὶ μηκέτι ἀμάρτανε². Ὁ ἀναμάρτητος ἰ-
 μῶν, πρῶτος τὸν λίθον ἐπ' αὐτῇ βαλέτω³. Ἐνῷ θεωρεῖ
 παρὰ τῇ Μαγδαληνῇ τὸν ἔρωτα ὡς σωτηρίας προσόν,
 ὅτι ἠγάπησε πολὺ⁴. ἐνῷ οὐδαμοῦ τοῦ Εὐαγγελίου ἐλέγ-
 χει τὴν γυναῖκα, ὡς αἴτιον τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτή-
 ματος καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου, ὃν, ἄνευ πα-
 ραπόνων κατὰ τῆς γυναικός, προλέγει⁵. ἐνῷ τέλος
 μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς γυναι-
 κας τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη⁶, οἶονεὶ τὴν πίστιν τῆς γυ-
 ναικὸς τιμῶν, αἰφνης οἱ Πατέρες ἐκχέουσι κατ' αὐτῆς
 χόλον, ὃν μόνον ἡ ἑξαλλος τοῦ ἀσκητικοῦ βίου κατὰ-
 στασις δύναται νὰ ἐξηγήσῃ. Ὅ,τι οἱ μᾶλλον τῆς ἀρχαι-
 ότητος μισογύναι ἐπέρριψαν κατὰ τῆς γυναικὸς εἰσι ῥόδα
 καὶ ἵα πρὸς τὰ τῶν Πατέρων παραβαλλόμενα. «Γυνή,
 φορεῖς ψέλια καὶ κόσμους, ἵν' ἀποκρύψῃς τοῦ δαίμονος
 τὰ στίγματα», ἀναφωνεῖ ὀργίλως ὁ ἐξ Ἀφρικῆς ὁρμώμε-
 νος ἅγιος Κυπριανός. «Γυνή, ἀνακραῖζει ἀγρίως καὶ ὁ ἀ-
 φρικανικὸν ὡσαύτως αἶμα ἔχων Τερτυλλιανός, γυνή,
 σοὶ ἔπρεπε νὰ εἶσαι πάντοτε πενθίμως καὶ ῥάκη ἐν-
 δεδυμένη, καὶ οὐδὲν ἄλλο τοῖς ὀφθαλμοῖς παριστῶσα ἢ
 τὴν μετάνοιαν, βεθυθισμένη εἰς δάκρυα, ἐξαγοράζου-
 σα οὕτω τὴν μετάνοιαν τῆς ἀπωλείας τοῦ ἀνθρωπί-
 νου γένους. Γυνή, σὺ εἶσαι ἡ πύλη τοῦ δαίμονος. Σὺ

¹ Ματθ. Θ', 22.

² Ἰωάνν. Η', 41.

³ Ἰωάνν. Η', 7.

⁴ Λουκ. Ζ', 47 καὶ 48.

⁵ Ματθ. ΙΖ' 22, 22. Μαρκ. Θ', 31, Λουκ. Θ', 22 καὶ 44.

⁶ Ματθ. ΚΗ', 9, Μάρκ. Ις', 9.

διέρρηξας τὰς σφραγίδας τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου· σὺ ἥτις πρώτη παρέβης τὴν θεῖαν ἐντολήν, σὺ ἥτις διέφθειρας ἐκεῖνον, ὃν ὁ Σατανᾶς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ κατὰ πρόσωπον, σὺ τέλος ἐκείνη, ἧς ἔνεκεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανεν¹». Μὴ δὲ νομίσῃ τις ὅτι ἡ ἀπιστία αὕτη περὶ τῆς γυναικὸς διδασκαλία τῶν Πατέρων, ὧν μικρὸν ἀπόγευμα τὰ δύο ταῦτα χωρία, θὰ μείνῃ ὡς ἱερᾶς ῥητορείας δοκίμιον ἐν τοῖς ἀπροςπελάστοις αὐτῶν βιβλίοις· θὰ ἦτο ἀπάτη οἰκτρά. Τὰ ἀντικοινωνικὰ ὅσον καὶ ἀπρεπῆ ταῦτα διδάγματα θὰ περιβληθῶσι σάρκας τε καὶ ὅστ᾽, θὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν κώδικα, θὰ καταλάβωσι θέσιν ἐν τῷ κανονικῷ δικαίῳ, θὰ γίνωσι νόμος τῆς νεαρᾶς χριστιανικῆς πολιτείας, καθιερωὶν διὰ πληθὺς αὐθεντικωτάτων κειμένων δόγμα ὀλέθριον ἅμα δὲ καὶ ἀτιμωτικὸν τῇ γυναικί, τὴν ἡγεμονείαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ὑποτέλειαν τῆς γυναικὸς. Μόνον δ' ὁ λόγος οὗτος τοῦ Τερτυλλιανοῦ ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἔτι μεθ' ὅλον τὸν Χριστιανισμὸν ἀρχαίαν δοξασίαν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἠθικῆς ὑπεροχῆς : «σὺ ἥτις διέφθειρας ἐκεῖνον· διὰ ὁ Σατανᾶς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ κατὰ πρόσωπον». Ἀλλ' οὐδεὶς οὐδέποτε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα φιλόσοφος, οὔτε ὁ Πλάτων, οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης, οὐδ' ἄλλος τις ἐξέφρασε τὰς περὶ ἀτελείας τῆς γυναικὸς ἥκιστα φιλοσοφικὰς αὐτοῦ δοξασίας διὰ τύπου μᾶλλον βλασφήμου τῶν χριστιανῶν φιλοσόφων.

Ὁ Πλάτων λέγει :

«Ὅσοι ἄνδρες ἐφάνησαν δειλοὶ καὶ τὸν βίον ἀδίκως διήλθον, κατὰ φυσικὸν λόγον θὰ γεννηθῶσι γυναῖκες ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑπάρξει².»

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης :

1 Tertull: *De cultu feminarum* I, 4, (τομ. Α', σελ. 126).

2 *Τιμαίον*, XLIV.

«Ὁ μὲν γὰρ δοῦλος οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν, τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν, ἀλλ' ἄκυρον, ὁ δὲ παῖς ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελής¹.»

Ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ, λέγει ὅτι «ἡ φύσις τότε μόνον παράγει γυναικας, ὅταν δὲν κατορθώσῃ νὰ πλάσῃ ἄνδρας.»

Ἡ δὲ δοξασία αὕτη θὰ βασιλεύσῃ καθ' ἅπαντα τὸν Μέσον Αἰῶνα, γνώμων κρίσεως περὶ γυναικὸς γενομένη.

Ἀλλὰ τοὺς πάντας θὰ ὑπερακοντίσῃ τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν διδασκάλων, δογματιζόντων ἐν τῷ κανονικῷ δικαίῳ ὅτι :

«Μόνος ὁ ἀνὴρ ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ γυνή· ὅθεν δῆλον, ὅτι ἡ γυνή κατὰ τὸν νόμον δέον νὰ ὑπόκειται, νὰ ᾗ σχεδὸν ἡ παιδίσκη, ἡ δούλη τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρός².

Αἱ δὲ ἐκτροχιάσεις αὗται τοῦ πνεύματος θὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐπὶ μακρόν. Οὕτω Θωμᾶς ὁ ἐξ Ἀκινίου, ὁ ἀγγελικὸς διδάσκαλος, ὁ μεταφυσικὸς τῆς Δύσεως θεολόγος, τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἀναμασῶν, θὰ εἶπῃ κατὰ τὴν II' ἐκατονταετηρίδα ὅτι ἡ γυνή πλάσμα οὔσα τυγαῖον καὶ ἀτελὲς δὲν θὰ συμπεριελήφθῃ ἐν τῇ ἀρχικῇ δημιουργίᾳ.

Πόσον εἴμεθα μακρὰν τῶν δύο ἐκείνων ὥραίων περὶ πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου τῆς Γενέσεως παραδόσεων :

... Κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς³. — Τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὁστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου· αὕτη κληθήσεται Ἄν-

1 Πολιτικ. Α', 5 (13)

2 Can. 13-19, caus. XXXIII, qu. 5 : «... Mulier non est facta ad imaginem Dei... Hinc apparet quemadmodum subditas feminas viris et pene famulas lex esse voluerit uxores.»

3 Γενεσ. Α', 27.

ΔΡΙΣ ("Ισσοι), *ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός ("Ις) αὐτῆς ἐλήφθη*¹.

Τί ἐγένετο λοιπὸν ἡ Γραφή; ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἰε-
ρὸν κείμενον θὰ παράσχη λαβὴν εἰς σοφιστικὰς ἐπὶ ζη-
μιά τῆς γυναικὸς ἐρμηνείας, αἵτινες σήμερον μὲν φαί-
νονται ὅλως γελοῖαι, τότε ὅμως ἐθεωροῦντο τόσον σπου-
δαῖαι, ὥστε καὶ Σύνοδον προῦκάλεσαν. Θεολόγοι τινὲς
τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος, τῶν περὶ ἀτελείας τῆς γυναι-
κὸς ἀριστοτελικῶν δοξασιῶν ἐμφορούμενοι, ἐπρέσβευον
ὅτι κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν ὁ Ἀδάμ θ' ἀναλάβῃ
τὴν πλευράν, ἐξ ἧς ἡ Εὐα ὠκοδομήθη, καὶ ὅτι κατ' ἀ-
κολουθίαν θὰ παύσῃ αὕτη οὖσα γυνή, πλευρὰ πάλιν γε-
νομένη· πρᾶγμα δὲ τοῦτο ὅπερ μέλλει νὰ συμβῇ εἰς ἀ-
πάσας τὰς γυναῖκας, διότι ἐκάστη γυνὴ παρίστησι τὴν
Εὐαν, ὡς ἕκαστος ἀνὴρ ἐκπροσωπεῖ τὸν Ἀδάμ. Ταῦτα
δ' ἐγέννησαν ἀλλόκοτον ζήτημα, ἂν δῆλα δὴ αἱ γυναῖκες
ἀπαρτίζουσι μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οὕτινος τὴν
λύσιν ἐπελάβετο ἡ περιβόητος Β' ἐν Μακκῶνι τῆς Γαλ-
λίας τῇ 23 Ὀκτωβρίου 583 συνελθοῦσα Σύνοδος. Πολ-
λοὶ τῶν Συνοδικῶν ἐπόθουν τὴν ἀπόφασιν ἀρνητικὴν,
ἵνα δυνηθῶσιν οὕτω νὰ καταστρέψωσι τὴν ὀλεθρίαν ἰσχὺν
δύο ἐπὶ θρόνου καθημένων γυναικῶν, τῆς Φρεδεγόνδης,
βασιλευούσης ἐν Γαλλίᾳ, καὶ τῆς Βрунεω (Brunehaut)
βασιλίσσης τῆς Αὐστρασίας, διαβοήτων ἀμφοτέρων διὰ
τὸ πρὸς ἀλλήλας μῖσος, τὰς ἀντεκδικήσεις, τὰ κακουρ-
γήματα καὶ τὰς περιπετείας γενομένων. Οὕτω πλεῖστοι
τῶν ἐπισκόπων διετείνοντο ὅτι ἡ λέξις *ἄνθρωπος* δὲν
περιλαμβάνει ἐν τῇ καθ' ὅλου αὐτῆς σημασίᾳ τὴν γυ-
ναῖκα, τοῦθ' ὅπερ ἄλλοι ἐπολέμησαν διὰ διαφόρων τῆς
Γραφῆς χωρίων, ἔνθα ἡ λέξις αὕτη ἀπαντᾷ ἀμφοτέρω
τὰ φύλα ἐκφράζουσα, ἰδίᾳ δὲ διὰ τοῦ ἐξῆς τῆς *Γενέ-*

¹ Γενεσ., Β', 23.

σεως ἐδαφίου : *Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς· ὡς ἐπ' Ἰσῆς καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐν ᾧ πολ- λαχοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καλεῖται γίῶς τοῦ ἀνθρώπου, ὅτε μόνον μητέρα εἶχε. Μετὰ μακρὰν δὲ καὶ θορυβώδη συ- ζήτησιν ἡ Σύνοδος ἀπεφάνθη *Mulieres esse homines* ἦτοι ὅτι αἱ γυναῖκες εἰσιν ἄνθρωποι: Ἡ δὲ προβεγκιακὴ παροιμία, ἡ τὸ ἀντίθετον λέγουσα: *Fremos non sunt gens* ἦτοι αἱ γυναῖκες δὲν εἶναι ἄνθρωποι, ἐγεννήθη πα- θανὸν ἐκ τοῦ ἀλλοκότου ἐν τῇ Συνόδῳ ἐκείνῃ συζητη- θέντος ζητήματος.*

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε παρατεθέντων κειμένων κατὰ- δηλον γίνεται ὅτι ὁ Χριστιανισμός, παρὰ τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν ἐδείχθη λίαν εὐ- νους πρὸς τὰς γυναῖκας. Πόσον δὲ ἡ καταδίκη ἐκείνη τοῦ κανονικοῦ δικαίου, καὶ ἐν γένει αἱ περὶ τῆς γυναι- κὸς δυσμενεῖς τῶν Πατέρων καὶ τῶν θεολόγων δοξασίαι μέλλουσι νὰ ἐπιδράσωσιν ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς θέσεως, καθιεροῦσαι δογματικῶς τὴν ἡγεμονεῖαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ὑποτέλειαν καὶ πολιτικὴν ἀνικανό- τητα τῆς γυναικὸς, οἴκοθεν νοεῖται καὶ ὅπως περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τοῦτο.

Ἰδωμεν δὲ νῦν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς πρὸς τὸν γάμον.

Ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν ἐλέχθη σύμπασα ἡ ἀρχαιότης πλὴν τῆς Ῥώμης τῶν πρώτων αἰώνων, ἐνεώρα ἐν τῷ γάμῳ τὴν κτῆσιν τέκνων· ἡ παιδοποιεῖα ἦτο ὁ μόνος αὐτοῦ σκοπός, ἡ δὲ πολυτεχνία τὸ ἄκρον ἄωτον, τὸ ἰδεῶδες τῆς εὐτυχίας· ἐντεῦθεν δὲ αἱ παλλακαί, ἡ πολυ- γαμία. Πᾶσαι αἱ εὐλογίαι τοῦ Κυρίου ἐν τῇ Γραφῇ ἀφο- ρῶσιν εἰς τὴν πολυτεχνίαν : *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε.*

Ὅθεν παρ' ἅπασι ἡ τοῖς πλείστοις τῶν ἀρχαίων λαῶν τετιμημένη κοινωνικὴ κατὰστασις ὁ γάμος, ἄτιμόν τι

δὲ ἡ ἀγαμία καὶ περιφρονούμενος ὁ ἄγαμος, ἔστιν ὅπου δὲ καὶ τιμωρούμενος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐκεῖ ἔνθα ὁ γάμος οὐδένα ἄλλον προϋτίθετο σκοπὸν ἢ τὴν κτῆσιν τέκνων, ἡ γυνὴ ἐξέπιπτεν εἰς ἀπλοῦν παιδοποιεῖας σκεῦος, οὐχ ἥττον ὅμως ἔμενε πάντοτε αὕτη σκεῦος ἐκλεκτόν, μέλος ἀπαραιτήτων τῆς κοινωνίας, ἥς ἄνευ κόσμος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. Ἀλλ' οὐχὶ οὕτω ἐν τῇ χριστιανικῇ πολιτείᾳ, ἥτις τὴν ὅλως ἀντίθετον τῆς ἀρχαιότητος τραπέισα καὶ τὴν ἀγαμίαν ἐξαίρουσα, καταδικάζει τὸν γάμον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καταργεῖ σιωπηλῶς πως, ὡς ἄχρηστον, καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς γυναικός, πλάσματος τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν Γραφὴν καὶ πρὸς αὐτὸ ἔτι τὸ Εὐαγγέλιον ἀντιστρατευομένη.

Ἐνῷ ἡ Γραφὴ λέγει : *Ἐνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*¹. ἐνῷ ὁ Σωτὴρ ἐπικυροῖ τὰ τῆς Γενέσεως², εὐλογεῖ τὸν γάμον ἐν Κανᾷ³, καταργᾶται συκῆς ἀγόνου, ὅτι οὐ φέρει καρπούς⁴, καὶ θεωρεῖ τὸν γάμον τόσον ἱερόν, ὥστε λέγει : *καὶ οὗς ὁ Θεὸς συνέθεξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω*⁵. ἐνῷ οἱ τοῦ Σωτῆρος μαθηταὶ κηρύττουσι μετ' αὐτὸν : *Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, καθὼς ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν*⁶, οἱ Πατέρες, ἴδιον Χριστιανισμόν παρὰ τὴν Γραφὴν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον δημιουργοῦντες, τὸν γάμον καταδικάζουσιν. Ἠγούμενοι ἐαυτοὺς σοφωτέρους τῆς σοφίας πάν-

¹ Γενέσ., Β', 24.

² Ματθ., ΙΘ', 3, Μαρκ., Ι', 7.

³ Ἰωάνν., Β', 1.

⁴ Μάρκ., ΙΑ', 14: «Μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα οὐδεὶς καρπὸν φάγοι.»

⁵ Μάρκ., Ι, 9.

⁶ Πρὸς Ἐφεσίους, Ε', 25.

των τῶν αἰώνων, σαλεύουσι τὸν ἀκρογωνιαῖον τῆς κοινωνίας λίθον, τὴν ἄχρηστον, ἄγονον καὶ μητέρα παντὸς κακοῦ ἀγαμίαν ἐξαίροντες. Καὶ μέχρι μὲν τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος ἡ χριστιανικὴ πολιτεία φαίνεται ἀνεχομένη πῶς τὸν γάμον, ἀλλὰ κατὰ τὴν Δ' ὁ πόλεμος εἶναι ἤδη κεκηρυγμένος κατ' αὐτοῦ. «Λάβωμεν ἀνὰ χεῖρας τὴν ἀξίνην, κρᾶζει ὀργίλως ὁ ἱερός Ἰερώνυμος καὶ κόψωμεν ἀπὸ τῆς ρίζης τὸ ἄχρηστον τοῦ γάμου δένδρον. Ὁ Κύριος ἐπέτρεψε μὲν τὸν γάμον κατὰ τὴν δημιουργίαν, ὁ Χριστὸς ὁμῶς καὶ ἡ Μαρία διετήρησαν τὴν παρθενίαν¹.» Καὶ τοιαύτη ἡ τῶν Πατέρων διδασκαλία κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἡ τοῦ γάμου ἱερότης δὲν ἔχει πλέον ἄλλους στρατιώτας ἢ αἰρεσιάρχας τινάς, ὡς τὸν Ἰωθελιανὸν καὶ τὸν Οὐιγιλάντιον Ἡ δὲ ἀντικοινωνικὴ αὕτη τῶν Πατέρων διδασκαλία δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ καταστῇ νόμος τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀρχεται ἀπαγορεύουσα τὸν γάμον τοῖς κληρικοῖς. Ἐπιτρέπει δὲ καὶ δεῦτερον γάμον τοῖς λαϊκοῖς, ἀλλὰ μετὰ προφανοῦς ἀπαρεσκείας, καὶ ἐπὶ λίαν στεναῖς συνθήκαις, δοξάζουσα μετὰ τοῦ Ἀθηναγόρου ὅτι «ὁ δεύτερος γάμος εὐπρεπής ἐστι μοιχεία².»

Ὅθεν οἱ Πατέρες, ἐν τῷ ἀκράτῳ αὐτῶν τῆς ἀγνείας ζήλῳ, καταδικάζοντες τὸν γάμον, ὑπετίμων συγχρόνως καὶ τὴν ἀξίαν τῆς γυναικός, καὶ καθίστων αὐτὴν ὑπὸ θεολογικὴν ἔποψιν πλάσμα οὐδεμίαν ἔχον πλέον ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολήν, ἐντελῶς ἄχρηστον, διότι καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ αἰὼν τῶν μαρτύρων καὶ τῶν διακονισῶν εἶχεν ἤδη παρῆλθει. Οὕτω αἱ τῆς ἀρχαίας γυναικὸς ἀρεταί, ἡ παιδεία, ἡ φιλοπατρία, ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ τὰ τέ-

¹ Hieronym.. Ep. 22 ad Eustochium (τόμ. Α' σελ. 144), cont. Jovinian. I, 9 (τόμ. Β', σελ. 330).

² Ἀπολογ., 28.

κνα ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις, πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, πᾶν ὅ,τι συγκινεῖ τὴν καρδίαν, πᾶν ὅ,τι ἀνέδειξε τὸ γυναικεῖον φύλον παρὰ τόσοις ἐνδόξοις λαοῖς, ὑποτιμᾶται, ἐκφυλίζεται, ἐκμηδενίζεται ἐν τῇ χριστιανικῇ πολιτείᾳ, παντὸς φίλτρου καὶ αἰσθήματος ὄρφανῇ.

Μία μόνη ἀρετὴ ἐξαιρεται, ἀλλ' εἶναι αὕτη ὡς ἡ συκῇ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀρετὴ ἀρνητικὴ, στείρα, ἄγονος, τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἀποσύμβασιν τῆς κοινωνίας ἄγουσα· εἶναι ἡ ἀγαμία. Καὶ ἡ καταστροφὴ δὲν θὰ βραδύνῃ. Ὅτε περὶ τὰ μέσα τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἐπέρχεται ἡ κρίσιμος ὥρα καὶ ἡ βαρβαρικὴ καταιγὶς ἐκρήγνυται, ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία οὐδ' ἓνα ἔχει πλέον στρατιώτην ν' ἀντιτάξῃ τοῖς Βαρβάροις, ἔχει ὅμως ἀσκητὰς ἀνὰ μυριάδας καὶ Πατέρας ὀλοφυρομένους. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο ; μήπως ἡ καταστραφεῖσα Αὐτοκρατορία εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ; Διὸ καὶ ὁ Βολταῖρος πᾶν εὐφυῶς εἶπε : *Le Christianisme ouvrait le ciel, mais il perdait l'Empire.* » Ἡ γυνὴ ὅμως θ' ἀναζήσῃ καὶ αὖθις, διότι θαυμασία ὄντως ἡ γυναικεία ἀρετὴ. Ὡς δὲ ἡ ἀρχαία κατῴρθωσε νὰ φανῇ ὑπερτέρα τοῦ στενοῦ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς πνεύματος, οὕτω καὶ ἡ νεωτέρα, τὴν καλογηρικὴν μικρόνοιαν καὶ μωρίαν ὑπερβάλλουσα, θ' ἀναδειχθῇ καὶ πάλιν, ὡς ὁ μυθολογούμενος φοῖνιξ, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς τέφρας ἀναγεννωμένη.

Εἰ. Κ. ἈΣΩΠΙΟΣ

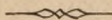

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΟΥΪΕΔ

ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΤΗΣ ΡΩΜΟΥΝΙΑΣ

Αχ! τί κακή συνήθεια είναι αὐτοὶ οἱ ἥχοι τοῦ κωδωνίσκου! Ναί, καλά, θ' ἀνοίξουν! Δὲν λαμβάνει κανεὶς καιρὸν οὔτε τὸ ἐργόχειρόν του ν' ἀφήσῃ. Τί βαρέα κτυπήματα! Καὶ κωφὸς θὰ ἦκουε! Καλά, καλά, θὰ σᾶς ἀνοίξουν! Ἡ Δωροθέα ἐξῆλθε, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἴδω ἐγὼ ἢ ἰδίᾳ. Πῶς; ὁ γραμματοκομιστής! . . . Ποῖος ἄρά γε μοὶ γράφει; Πρὸ πολλοῦ καιροῦ δὲν ἔλαβα ἐπιστολήν! Οὔτε ἐγὼ γράφω πλέον. . . . Γραφὴ ἀγνωστος καὶ ἐν τοῦτοις καίπου ἔχω ἴδῃ αὐτὴν τὴν γραφὴν. Ἡ σφραγὶς εἶναι ἐσβεσμένη, ὥσῃ νὰ ἐβιάζοντο. Τόπος ἀποστολῆς δυσανάγνωστος. Ἡ γράψασα ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου χεὶρ δὲν ἐκοπίασε πολὺ. Τί νὰ μοὶ φέρῃ ἄρά γε; Ἀναμφιβόλως δυσάρεστόν τι, διότι τί ἄλλο εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἐντὸς ἐπιστολῆς; Ἀ! εἶναι τῆς Σοφίας Λέν! Παράδοξον! Πρὸ δεκαεξαετίας ἐπαύσαμεν νὰ γράφωμεν πρὸς ἀλλήλας. Τί νὰ μοὶ λέγῃ;

« Ἀγαπητή μου Ἀγάστη,

« Ὁ βίος τοσοῦτον μακρὰν ἔρριψεν ἀμφοτέρας, ὥστε παντελῶς ἐπαύσαμεν νὰ βλέπωμεν ἀλλήλας. Τίς οἶδε πῶς θὰ μετεβλήθημεν ἀμφοτέραι ! Ἡ τελευταία ἐπιστολή σου μοὶ ἔλεγεν ὅτι εἶχες ἀποκτήσῃ κοράσιον, τὸ ὁποῖον τώρα θὰ ᾔηται μεγάλη νεᾶνις, πρεσβυτέρα πολλῶν ἀδελφῶν.

« Ὅλα τὰ τέκνα μου, ἐκτὸς δύο, ἐνὸς υἱοῦ καὶ μιᾶς κόρης, μοὶ ἀπέθανον. Σκέπτομαι νὰ στείλω τὸν υἱόν μου εἰς Ε*** καὶ ἐπιθυμῶ νὰ τὸν συστήσω εἰς σέ. Θὰ εὐδοκήσῃς ἴσως νὰ χρησιμεύσῃς πρὸς αὐτὸν ὡς μήτηρ, ἂν δὲ σοὶ ὁμολογήσω ὅτι ἐν τῷ μυχῷ τῆς καρδίας μου θάλπω τὴν ιδέαν ὅτι δυνατὸν νὰ μὴ ἀπαρέσῃ εἰς τὴν θυγατέρα σου, ἴσως μειδιάσῃς, ἀλλ' ἴσως καὶ δὲν κινήσῃς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ πολλὴν ἀνυπομονησίαν.

Πόσα σχέδια εὐχάριστα ἐκάμαμεν ὁμοῦ ! Τώρα δὲ ὅτε διήλθομεν ἀρκετὸν μέρος τοῦ βίου μας καὶ ὅτε πολλὰ ἀργυραῖ τρίχες ἐφάνησαν εἰς τὴν κόμην μας, πράττω τὸ αὐτό. Ἴσως τὰ νεώτερα ὀνειροπολήματα λάβωσι τὴν αὐτὴν οἶαν καὶ τὰ παλαιὰ τύχην, ἴσως πάλιν πραγματοποιηθῶσιν.

Ἐνθυμεῖσαι ἀκόμη ὅτι ἤθελον νὰ ὑπανδρευθῶ ἓνα Δὸν Ζουάν, πλούσιον, ἰσχνόν, ὠχρόν καὶ ἰδιότροπον ; Καὶ ἔλαβόν σύζυγον ἡρέμου χαρακτῆρος, ἐρυθροπάρειον καὶ ὑγιέστατον κατὰ πάντα. Σὺ ἤθελες ἓνα ἥσυχον ἄνδρα, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ ᾔσαι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ἔρως, καὶ ἔλαβες τὸν μᾶλλον ἀνυπόμονον καὶ τὸν μᾶλλον φίλεριν ἄνθρωπον τοῦ κόσμου. Ἐγὼ ἤθελον νὰ κάμω πλούσιον γάμον ἔστω καὶ ἄνευ κλίσεως καὶ ἡράσθην περιπαθῶς ἀνδρὸς πτωχοῦ, ὁ ὁποῖος χάρις τῷ Θεῷ καὶ τῇ οἰκονόμῳ συζύγῳ του ὠκοδόμησεν ἀρκετὴν περι-

ουσίαν. Σὺ ὠνειροπόλεις μίαν καλύβην καὶ τὴν καρδίαν τοῦ συζύγου σου, καὶ χάριν τῶν γονέων σου ἔλαβες ἄνδρα πλούσιον, τουτέστι ὑπανδρεύθης λαμπρά. Εἰς ἐμὲ αἱ τοῦ ἐπιουσίου μέριμναι ἀπέπνιξαν τὸν ἔρωτα, ἐν ᾧ εἰς σὲ ἐπῆλθεν ἰσως μετὰ τὴν τεκνοποίησιν. Ἡ ἀπουσία τῶν τέκνων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη διέχεε πολλὴν μελαγχολίαν εἰς ὅλας τὰς ἐπιστολάς σου, αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ μᾶλλον σπάνιαι. Ἀπὸ τῆς ἀγγελίας τοῦ εὐτυχοῦς συμβεβηκότος οὐδὲ λέξιν ἔλαβον πλέον ἀπὸ σοῦ. Αἱ χαραὶ τῆς μητρότητος ἐπὶ τοσοῦτον σὲ ἀπησχόλησαν, ὥστε ἐλησμόνησες πάντα τὰ προηγούμενά σου. Ἐπειδὴ δὲ περιέμενες τόσον πολύ, φαντάζομαι μεθ' ὁποίου πάθους θὰ ἡγάπησες τὸ τέκνον σου.

Πολὺ θὰ μ' εὐχαριστήσης ἂν μοὶ γράψης μίαν μεγάλην ἐπιστολήν. Σὺ πάντοτε ἐπροικίσθης κάλλιον ἐμοῦ καὶ ὁ βίος σου ἀναμφιβόλως θὰ ὑπῆρξε πλουσιώτερος καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρων τοῦ ἰδικοῦ μου, μεστοῦ πόνων καὶ ἐργασίας, ἀλλ' οὐδενὸς πλέον. Πόσον ἀφελῆς ἦσο τότε; Ἀλλὰ θὰ ἡλλαξες τώρα, ἂν καὶ ἡ καλλονή σου καὶ ἡ εὐφυΐα σου θὰ διαρκῶσι πάντοτε. Εἰς τὴν ἡλικίαν μας, ὅτε τὰ τέκνα εἰσὶ μεγάλα καὶ αἱ μέριμναι ἐλαττοῦνται, ἀγαπῶμεν μίαν ὥραν ἡσύχου συνομιλίας, ἔτι μᾶλλον ἰσως διὰ τῆς γραφίδος ἢ διὰ ζώσης, διότι δὲν ἐνοχλούμεθα οὔτε ἀπὸ τῶν μορφασμῶν, οὔτε ἀπὸ τῶν ἀπαντήσεων τῆς μεθ' ἡμῶν ὁμιλούσης.

Γράφομεν πρὸς φανταστικὴν τινα εἰκόνα, καλουμένην φίλην τῆς νεότητος καὶ ἀνελίσσομεν τὰς εὐθύμους ἢ θλιβεράς ἀναμνήσεις, βέβαιαι ὅτι θὰ κινήσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀναγινωσκούσης ἡμᾶς. Λοιπόν, φιλτάτη Ἀγάστη, σὲ παρακαλῶ μίαν μεγάλην, πολὺ μεγάλην ἐπιστολήν καὶ εὐμενῇ ὑποδοχὴν πρὸς τὸν υἱόν μου,

ὅστις θὰ ἦναι ἡ εἰκὼν μου ἅπασα, καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὐχὶ ξένος διὰ σέ.

Ἡ πιστὴ σου
ΣΟΦΙΑ.

Ἄ ! πρέπει ν' ἀπαντήσω ; Τὸ καλλίτερον θὰ ἦτο ἂν προσεποιούμην ὅτι δὲν ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν. "Οχι, δὲν εἶναι δυνατόν, διότι ὁ νέος θὰ ἔλθῃ καὶ θά μ' ἐρωτήσῃ. Ἄν ψευσθῶ, τότε θὰ γράψῃ καὶ θὰ διηγηθῇ ἀγνοῶ τι ἐξ ἀκοῆς. Πρέπει εὐθὺς νὰ τὴν ἐξαγάγω τῆς πλάνης ὅτι εἶμαι ἀκόμῃ πλουσία καὶ τότε θὰ ἐγκαταλείψῃ πάραυτα τὰς περὶ γάμου ιδέας της, χωρὶς νὰ τῇ προσθέσω πλεόνασμα.

Διατί πάλιν νὰ στέλλῃ ἐδῶ ἀκριβῶς τὸν υἱόν της ; Ἐγὼ δὲν εἰμυροῶ νὰ τὸν παρακολουθῶ εἰς πᾶν βῆμα του καὶ νὰ τὸν προστατεύω· εἰς τὴν οἰκίαν μου δέ . . . ἅπαξ μόνον θὰ ἔλθῃ καὶ δὲν θὰ ἐπανέλθῃ.

Διὰ νὰ συνομιλήσω μίαν ὥραν μόνον ἔχω πολὺν καιρόν. Κοιμοῦνται. Θὰ βάλω ξύλα εἰς τὴν πυράν καὶ θὰ καθήσω πλησίον τῆς θερμάστρας. Ἡ λυχνία θερμαίνει ἐπίσης ὀλίγον. Ἔτσι, καὶ σκεπάζω τὰ κνήμας μου μὲ τὸ παλαιὸν αὐτὸ σκέπασμα, ἄλλως θὰ παγώσω. Τώρα εἶμαι λαμπρά. Ἡ πέννα μου εἶναι ἀθλία, διότι ἔπαιζαν μὲ αὐτὴν σήμερον καὶ ἐμουντζούρωσαν ὅλα τὰ χαρτιά ὅσα εὔρον καὶ φυσικὰ ἔπειτα δὲν τὴν ἐκαθάρισαν. Αὕτῃ εἶναι καλλιτέρα. Ἐμπρὸς τώρα, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ !

• Προσφιλεσιάτη Σοφία, . . . •

Ἄχι, δὲν ἀρχίζω καλὰ κατόπιν εἰκοναετοῦς παύσεως. Ἄς πάρω ἄλλον χάρτην !

«Φιλίατη Σοφία,

«Ἡ ἀγαπητὴ ἐπιστολὴ σου μ' εὐχαρίστησε τοσοῦτον μᾶλλον. . . .»

Ψεῦδος! . . .

« . . . καθ' ὅσον μοι ἀγγέλλει τὴν ἔλευσιν τοῦ φιλήτάτου υἱοῦ σου.»

Καὶ πάλιν ψεῦδος! Εἰς ἀπλήν συνομιλίαν μετὰ παλαιᾶς φίλης ἀρχίζω ἀπὸ τῆς πρώτης φράσεως μὲ δύο ψεύδη!

«Φαντάζομαι μεθ' ὀπόσης ἀνησυχίας τὸν ἀφίνεις ν' ἀναχωρήσῃ καὶ πόσον ἐπεθύμεις νὰ ᾔῃαι ὑπὸ τὴν μητρικὴν ἐπιτήρησιν φίλης. Ἀπατᾶσαι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς φίλης ταύτης, οὐχὶ διότι δὲν εἶμαι πρόθυμος νὰ ἀγαπήσω τὸν υἱόν σου, ἢ διότι δὲν εὐχαριστοῦμαι νὰ τὸν βλέπω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, ἀλλὰ διότι ἡ θέσις μου δὲν εἶναι ἀξία νὰ ἐλκύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν μου νεανίαν· τοῦτο δὲ θὰ ᾔτο ὁ πρῶτος ὅρος ἵνα ἐξασκήσω καλὴν καὶ εὐτυχὴ ἐπίδρασιν καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνω, λόγου χάριν, τῶν πλουσίων ἐκείνων σχέσεων τὰς ὁποίας φοβεῖσαι τόσον πολὺ δι' αὐτὸν καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἡμετέρα πόλις πλεονάζει.»

Ἔως ἐδῶ πηγαίνομεν καλὰ καὶ πράγματι δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ εἴπω περισσότερα. Ἀρκεῖ νὰ προσθέσω τὸ πολὺ εἰλικρινῆ τινα συμβουλὴν ἵνα ἀποστείλῃ ἀλλοχοῦ τὸν νεανίαν. Ἄν θελήσω νὰ διηγηθῶ καὶ τὸ ἐλάχιστον πρᾶγμα, θ' ἀναγκασθῶ ν' ἀνατρέξω πολὺ μακρὰν. Μοὶ ἀναμιμνήσκει τὴν νεότητά μας, τὸν γάμον μου! τὸν μετ' ἀνδρὸς πλουσίου καὶ ἀνυπομόνου, ὡς λέγει, γάμον μου. Καὶ τί δὲν λέγει ἐν τῇ ἐπιστολῇ της! . . . Ἀλλὰ ποῦ εὐρισκόμην; . . . Ἄ! εὐρον

« . . . πλεονάζει! Ἐλαβον φεῦ! τὴν εὐκαιρίαν νὰ

ἴδω κάλλιστα ὅποτον κακὸν προὔξენησεν ὁ πλοῦτος ἐνταῦθα καὶ τοσοῦτον πλησίον μάλιστα, ὥστε ἡ τύχη μου πολὺ μετεβλήθη. Λαλεῖς περὶ ἀργυρῶν τριχῶν εἰς τὴν κόμην σου. Πρὸ πολλοῦ ἡ ἰδική μου ἐγένετο κατὰλευκος ὡς χιῶν ἐκ τῶν ἀγώνων, οἵτινες ἀπὸ τῆς νεότητός μου δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη, καὶ ἐκ τῶν πόνων οἱ ὅποιοι μόνον μετὰ τοῦ βίου μου θὰ παύσωσι ! »

Πόθεν ν' ἀρχίσω νὰ διηγῶμαι; Νὰ τῇ εἶπω ὅτι ἡ μελαγχολία τῶν ἐπιστολῶν μου προήρχετο οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἐλλείψεως τέκνων, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Ρεῖνόλδος δὲν μὲ καθίστα ποσῶς εὐτυχῇ, ὅτι ἦτο πάντοτε τόνον βίαιος, ὥστε ἔτρεμον ἐνώπιόν του καὶ ὅτι ἐνίοτε ἐκρυπτόμην ἀκούουσα τὰ βήματά του; Ἦτο τόσον ὠραῖος ! Ὅλαί αἱ γυναῖκες τὸν παρετήρουν ἐπιμόνως καὶ ἐνεκωμιάζον τὴν καλλονὴν του. Ἡ ἀγαθὴ Σοφία μ' ἐζηλοτύπει μάλιστα ὀλίγον καὶ δὲν παρετήρει ὅτι ὁ Ρεῖνόλδος ἦτο πιθανῶς ὁ δὸν Ζουὰν ὃν ἐζήτηι. Ὑπῆρξα τόσον ἀνόητος κατὰ τὸν βίον μου, ὥστε μοὶ ἐχρειάζοντο πάντοτε ἔτη ὀλόκληρα διὰ νὰ ἐννοήσω εἰς πᾶν πρᾶγμα περὶ τίνος προέκειτο. Πολὺς καιρὸς παρῆλθε μέχρις οὗ παρατηρήσω ὅτι ὁ Ρεῖνόλδος ἦτο ζηλότυπος ! Κατὰ τὸ τέλος τῶν ἐσπερίδων ἦτο ἐπὶ τοσοῦτον ὠργισμένος ὥστε ἤριζε μετ' ἐμοῦ κατὰ τὸ ἡμισυ τῆς νυκτός. Τὸν βλέπω ἀκόμη ἐν τῷ κομμωτηρίῳ μου καθήμενον ἐν τῷ μικρῷ ἀνακλίντρῳ, ἐξάγοντα βραδέως τὰ χειρόκτιά του ἐκ τῶν λεπτῶν δακτύλων του καὶ τὸν ἀκούω ἀκόμη ἀποκαλοῦντά με φιλάρεσκον, κακότροπον καὶ ὡς ἔχουσιν τὴν ιδέαν ὅτι ἡμὴν ὠραία εἰσέτι. Μόλις εἶχον ἐκβάλλῃ τῆς κεφαλῆς μου ἄνθη καὶ καρφίδας καὶ ἡ κόμη μου ἔπιπτε πέριξ ἐμοῦ δίκην μανδύου. « Νὰ τὴν κόψω ; » εἶπον κρατοῦσα ἤδη τὴν ψαλίδαν. Ἀνεπήδησεν ὀρθιος, μοὶ ἀπέσπασε τὴν ψαλίδαν

καὶ τὴν ἔρριψεν εἰς τινὰ γωνίαν. Κατελήφθη ὑπὸ το-
 σαύτης μανίας, ὥστε ἐπίστευσα ὅτι ἔμελλε νὰ μὲ δειρῇ
 καὶ ἔτρεμα τόσον πολὺ ὥστε ἐδέησε νὰ καθήσω εὐθύς.
 Ἀλλὰ τότε ἐγονυπέτησε ἐνώπιόν μου καὶ θέσας τὴν
 κεφαλὴν του ἐπὶ τοῦ στήθους μου ἤρξατο κατηγορῶν
 ἑαυτόν. «ὦ! δυστυχὴς ποῦ εἶμαι, ἔλεγε, δὲν δύναμαι
 πλέον νὰ πιστεύσω τὴν ἀθωότητα, οὔτε τὴν ἀρετὴν!
 Ἐγείνα κτηνώδης καὶ ἡ νεαρὰ σύζυγός μου μὲ φοβεῖ-
 ται!» Ἐδέησε νὰ τὸν παρηγορήσω· μὲ ἀπεκάλεσεν ἄγ-
 γελόν του, ἀγαθόν του πνεῦμα. Ἄλλοτε μὲ ἤλεγξεν ὅτι
 δὲν τὸν ἠγάπων: «Ἄν μ' ἠγάπας τόσον μόνον ὅσον
 ἀγαπᾷς τὴν εἰκόνα σου ἐν τῷ κατόπτρῳ θὰ μοὶ εἶχες
 δώσῃ ἤδη υἱόν!» Ἐκλαυσα πολὺ καὶ ἠρώτησα ἑμαυ-
 τὴν πόσον ἔπρεπε νὰ ᾔηται μέγας ὁ ἔρωσ διὰ ν' ἀπο-
 κτήσῃ τις τέκνον! Ἄν ὅ,τι μοὶ ἐδείκνυνεν ἦτο ἔρωσ, προ-
 ετίμων νὰ στερηθῶ τούτου καθ' ὅλον τὸν βίον μου.
 Naί, τί θὰ γράψω;

«Εἰς οὐδένα ἔλεγον τὶ ὑπέφερον καὶ αἱ μελαγχολικαὶ
 ἐπιστολαί μου ἦσαν ἀσθενὴς ἡχὼ τῶν νυχθημερῶν βα-
 σανιζουσῶν με σκέψεων. Ἡμὴν νεωτάτη καὶ λίαν ἀνα-
 ποφάσιτος, καὶ οὐδένα ἠθελον νὰ μὴσω τὰς ἀθλι-
 ότητας τῶν ἐν τῷ οἴκῳ. Ἐσκεπτόμην ὅτι ἅπαντες
 ἦσαν τοιοῦτοι, διότι ὁ Ῥεϊνόλδος δὲν μὲ ἀφῆκε πλέον
 νὰ μεταβαίνω πούπωτα, καὶ μοὶ ἀπηγόρευσε μάλιστα
 νὰ ἐπισκέπτωμαι τὰς φίλας μου καὶ τὴν ἀλληλογρα-
 φίαν μου, ἐκ ζηλοτυπίας.»

Ὅποῖαι ἱστορίαι! Πουάκις ἠρεύνησε τὴν οἰκίαν ὁ-
 λόκληρον διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν ὑποτιθέμενον ἀντερα-
 στήν ὃν θὰ εἶχον κρύψῃ. «Ἀλλά, ἐκραύγαζε, τὸν ἐν-
 νοῶ αὐτὸν τὸν ἄλλον ὁ ὅποῖος εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς
 οἰκίας μου καὶ μοὶ ἀφαρπάζει τὴν γυναῖκά μου!» Οἱ
 ὑπηρέται μας ἦσαν πολλοὶ καὶ περιέργοι. Μετ' οὐ πολὺ

τοὺς εἶδον γελῶντας κρυφίως. Δὲν μᾶς ἠγάπων, διότι ὁ Ῥεῖνόλδος ἔρριπτε κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὰ πινάκια καὶ τὰ μάκτρα, ἐγὼ δὲ ἠδυνάτουν νὰ τοὺς προστατεύσω· τότε ἐνόμισαν ὅτι παρεπονούμεν ἑναντίον των εἰς τὸν σύζυγόν μου, δι' ὅπερ, Κύριος οἶδε, ἂν μοὶ ἐπῆλθέ ποτε ἡ ἰδέα. Πρὸ παντὸς ἠγάπων τὴν εἰρήνην.

«... ἐκ ζηλοτυπίας. Ἀλλὰ συχνάκις ἀπουσίαζεν· οὐδέποτε ἐγνώριζον ποῦ εὕρισκετο, μόνον τὸν ἔβλεπον λαμβάνοντα ἀκαταπαύστως χρήματα ἐκ τοῦ χρηματοκιβωτίου καὶ οὐδέποτε θέτοντα τοιαῦτα ἐν αὐτῷ.»

Κατὰ πρῶτον ἐνεκωμίασαν καὶ ἐφθόνησαν τὴν εὐτυχίαν μου, τώρα μὲ ἐθεώρουν ὑπερήφανον καὶ ἀγέρωχον, κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἀπαιτητικὴν καὶ ὤκτειρον τὸν λαμπρὸν νέον τὸν νυμφευθέντα σύζυγον οὐχὶ πολὺ εὐπρόσωπον, καὶ ὁ ὁποῖος μὴ δυνάμενος νὰ μένῃ ἐν τῷ οἴκῳ του ἐπεδόθη εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον ἵνα λησμονήσῃ τὴν δυστυχίαν του καὶ διασκεδάσῃ. Τὸν ἐλυποῦντο λίαν καὶ τὸν ἐξετίμων διότι οὐδέποτε παρεπονεῖτο κατὰ τῆς γυναικὸς του καὶ ὑπέφερε τὴν τύχην του ἀξιοπρεπῶς.

«... ἐν αὐτῷ. Ἡμέραν τινὰ ἐπανῆλθε καθ' ὑπερβολὴν ἐξηγριωμένος· περιεπάτει κατὰ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ δωματίου, ἐλάλει περὶ τῶν διωκτῶν του οἷτινες τὸν παρηκολούθουν. Αἶφνης ἔρρηξε κραυγὴν ἀγρίαν καὶ κατέπεσεν, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ στόματός του ἐξῆλθεν ἀφρός.»

Βλέπω ἀκόμη τὸν ἱατρὸν κατὰ πρώτην φορὰν ἐλθόντα εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τὸν ἀκούω ἀκόμη ἀποκρινόμενον εἰς τὸ ἀνήσυχον καὶ ἐρωτηματικὸν βλέμμα μου διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης·

— Τὸ ἔπαθε συχνὰ αὐτό, κυρία ; "Επρεπε νὰ μὲ εἰ-
δοποιήσετε πρῶτῃτερα.

— Εἶναι ἡ πρώτη φορά, ἀπεκρίθην αὐτῷ. Τί εἶναι
λοιπόν ;

— Σπασμῶδης συστολὴ τῶν μυῶνων, ἡ ὁποία πι-
θανῶς θὰ ἐπαναληφθῇ συχνά. Δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀφί-
νετε νὰ ἐξέρχεται ἀνεπιτήρητον.

— Ἀλλά, ἰατρέ, δὲν θὰ τὸ ἐπιτρέψῃ.

Ὁ ἰατρός μ' ἐθεώρησε σιγῶν.

— Τί ἔπαθα λοιπόν ; ἠρώτησεν ὁ Ῥεϊνόλδος βλέ-
πων ἑαυτὸν ἐν τῇ κλίνῃ.

— Ἀδυναμίαν ! Ἐρεθίζεσαι πάρα πολύ. "Επρεπε
νὰ μένης ὀλίγον εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἂν ἔτι πλήττης,
διότι θὰ ἦτο μάλλον ὠφέλιμον διὰ τὴν ὑγείαν σου.

Πραγματικῶς ἔμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀπέ-
φευγε μάλιστα νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὸ παράθυρον, ὅσα-
κις δὲ ἔκρουον εἰς τὴν θύραν ἐφαίνετο λίαν ἀνήσυχος.
Ἐγένετο αἶφνης πολὺ πρᾶος πρὸς ἐμὲ καὶ τόσον τρυ-
φερός, ὥστε ἐσυλλογίσθην ὅτι τὸν εἶχον παραγνῶρῃς,
ὅτι ἦτο καλὸς καὶ μὲ ἡγάπα. Κατηγόρει ἑαυτὸν ὅτι
μὲ κατέστησε δυστυχῇ καὶ μοὶ ὑπέσχετο ὅτι ἡ κατὰ-
στασις ἡμῶν ἤθελε μεταβληθῇ.

— Μὴ μ' ἀφίνης νὰ ἐξέλθω πλέον, ἔλεγεν, εἶσαι ἡ
μικρὰ θεία πρόνοιά μου, καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εἶναι
τόσον ὠραῖα ὅσον πλησίον σου ! Εἶσαι ἐξαισία, τὸ εἰ-
ξεύρεις, μικρὰ θεά μου, τὴν ὁποίαν κρύπτω ἀφ' ὅλων
τῶν βλεμμάτων, διὰ νὰ σὲ λατρεύω μόνος.

Μ' ἔλαβεν ἐπὶ τῶν γονάτων του καὶ ἔπαιζε μὲ τὰς
χεῖράς μου, λαλῶν τοιουτοτρόπως, οὐδόλως δὲ τὸν ἐ-
φοβούμεν, καὶ περ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἦσαν ἀνήσυχτοι.

Ἡμέραν τινὰ ἀνεπόλησα αὐτῷ ὅτι αὐτὸς οὗτος μὲ
εἶχε διατάξῃ νὰ τὸν κρατήσω ὅταν θὰ ἤθελε νὰ ἐ-

ξέλθῃ· κατ' ἀρχὰς ὠμίλησα ἀστείζομένη καὶ κολα-
κεύουσα αὐτόν, εἶτα τὸν παρεκάλεσα καὶ τέλος ἔλα-
βον σοβαρότατον τόνον. Τότε κατελήφθη ὑπὸ ἐκτάκτου
ὀργῆς, μὲ ἀπώθησε δὲ μετὰ τοσαύτης ἰσχύος, ὥστε ἔ-
πεσα, καὶ ἐξῆλθε πρὶν παρατηρήσῃ τί ἔπραξε, διότι
δὲν ἐστράφη. Πόσον ἀπουσίασεν ἐπὶ πολὺ! Πόσον ἀνη-
σύχησα, ἀγνοοῦσα τί νὰ κάμω! Ἐπέστρεψεν ὠχρὸς
καὶ ἐξησθενημένος καὶ εἶπεν ὅτι αὐθις εἶχε καταλη-
φθῇ ὑπὸ ἀδυναμίας· οὐδέποτε ὅμως ἠθέλησε νὰ ὁμο-
λογήσῃ ποῦ, ἂν εἰς τὴν ὁδόν, ἐν τῇ οἰκίᾳ φίλου, ἢ ἐν
τῇ λέσχῃ.

— Ἀγνοῶ πλέον! Τί θέλεις νὰ μάθῃς; Εἶσαι παι-
δαγωγός μου; ἀπεκρίνετο.

Συχνάκις ὅταν ἀπουσίαζεν, ἤρχοντο κύριοί τινες οἱ
ὁποῖοι τὸν περιέμενον ἐπὶ ὀλοκληροῦς ὥρας καὶ μετὰ
τῶν ὁποίων εἶτα εἶχε συνεντεύξεις καθ' ἃς κατελαμβά-
νετο ὑπὸ ὀργῆς, ἣν ἐπηκολούθει ἐκάστοτε καὶ ἀνὰ μία
προσβολή.

Ἐπὶ πολὺ ἠγνόουν ὁποῖα ἦτο ἡ ἀσθένεια τοῦ συ-
ζύγου μου, ἀλλ' ἡμέραν τινὰ ἀνέγνωσα ἐν τινὶ ἐφημε-
ρίδι περιγραφὴν τῆς ἐπιληψίας.

Ἐκτοτε ἔμαθον τὴν θέσιν μου, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν
ὕπώπτευσε καὶ ἠγνόει πόσον αἰ προσβολαί, ἃς ὑπέφε-
ρεν, ἦσαν τρομεραί. Τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ μοὶ ἐπῆλθεν ἐτέρα
βεβαιότης ἥτις πρότερον θά μ' ἐπλήρου ἀρρήτου χαρᾶς,
ἀλλ' ἥτις μόνον ἄκραν ἀγωνίαν μοὶ προὔξενησεν, ὅταν
πρὸ πάντων ὁ ἰατρός εἶπε· «Δυστυχὲς τέκνον!» Ἐμὲ
ἐνόει ἡ τὸ ἀτυχὲς πλάσμα ὅπερ ἐν ἐμοὶ ἔφερον; — Ἰ-
σως ἀμφοτέρους!

Ὁ σύζυγός μου πολὺ ἐχάρη, ἀλλ' ἀδημόνει βλέπων
με τόσον ἐξησθενημένην, καίτοι ἔκρυπτον ἀπ' αὐτοῦ
ὅσον ἠδυνάμην τὰς βασάνους μου, ἠρώτησα δὲ τὸν ἰα-

τρὸν ἵνα ἐπιχειρήσω ταξειδίον τι εἰς παραλίαν τινὰ πολίχνην ἥσυχον, χάριν τῶν λουτρῶν, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα καὶ ἡ περιγραφὴ μὲ εἶχον ἐκπλήξῃ ὅτε τὰ ἀνέγνωσα ἔν τινι ἐφημερίδι. Ὁ ἰατρὸς ὕψωσε τοὺς ὤμους εἰπὼν ὅτι δὲν ἔβλαπτεν αὐτό, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἔχω ἥσυχίαν. Ἀλλ' ἴσα ἴσα ταύτης ἐστερούμην. Κατὰ τὰς προπαρασκευὰς τοῦ ταξειδίου ἀκόμῃ δὲν ἔπαυσε βασανίζων με, μόλις δὲ ἐκαθήμεθα ἡμέρας τινὰς εἰς τὸ ἔν μέρος, ἤθελε νὰ μεταβῶμεν εἰς ἄλλο. Ὡστε κατήντησα νὰ ἔχω πάντοτε ἐτοιμοὺς τὰς ἀποσκευὰς μου. »

Ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας ἔμενε σκεπτικός. Ἐν τούτοις πολὺ ἐκοπιάζον διὰ νὰ τὸν διασκεδάσω. Ἐλάλουν περὶ τοῦ μέλλοντος, περὶ τοῦ τέκνου μας τὸ ὅποιον θὰ τὸν καθίστα τόσον εὐτυχῇ. Ἐκεῖνος ἀπεκρίνετο· «Ναί, ναί», ἢ μ' ἐθεώρει καὶ ἔλεγε! «Πῶς ἀδυνατίζεις! Διόλου δὲν εὐμόρφηνες!» Ἐνόμιζεν ἀναμφιβόλως ἐαυτὸν ὥρατον, διότι πολλὰς ὥρας ἐκάθητο πρὸ τοῦ κατόπτρου θεωρῶν τὸ πρόσωπόν του· εἶτα ἐθώπευε τὴν γενειάδα αὐτοῦ, ἢ ἐτακτοποιεῖ τὴν κόμην του ἢ ἐκύτταζε τοὺς ὠραίους ὄνυχάς του καὶ τὴν ἀδύνατον λευκὴν χεῖρά του. Εἶτα ἐστρέφετο αὐθις πρὸς τὸ κάτοπτρον, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ του ἐμεγαλύνοντο καὶ ἐγίνοντο ἀγριώτεροι. Συχνάκις ἀπέστρεφον τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ μὴ βλέπω πλέον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνους. Ἐσκεπτόμην ὅτι τὸν εἶχον ἐπονομάσῃ δὸν Ζουὰν καὶ τὸν ἐθεώρουν εὐφυῇ καὶ εὐάρεστον καὶ ἐκάθητο ἐκεῖ, κυττάζων ἀσκαρδαμυκτεῖ εἰς τὸ κάτοπτρον, ἢ ἐκυλίστο τὴν νύκτα κάτω τῆς κλίνης του ὑπὸ τὸ κράτος τῶν φοβερωμάτων προσβολῶν. Συνήθως ἀπέπεμπον τὸν θαλαμηπόλον του ὅταν ἐγίνετο τοσοῦτον σκεπτικός καὶ τὸν ἐβοήθουν νὰ ἐνδυσθῇ, δηλαδὴ ἔμμενον μίαν ἢ δύο ὥρας

ἐν τῷ δωματίῳ, ἀναμένουσα ἐν σιγῇ νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ στραφῇ πρὸς ἐμέ. Τοῦλάχιστον οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἔβλεπε, διὰ νὰ διηγήται πρὸς τοὺς λουομένους τί συμβαίνειν !

«Ὅταν ἐπὶ τέλους ἀνεχωρήσαμεν ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν οἰκίαν μας, δὲν εὕρισκόμεθα μόνοι ἐν τῇ ἀμάξῃ τοῦ σιδηροδρόμου, διότι ὑπῆρχε κύριός τις ὅστις ἐθεώρησεν ἐπ' ὀλίγον τὸν Ῥεῖνόλδον μετ' ἐκπλήξεως, εἶτα δ' ἐθεώρησε λαθραίως καὶ ἐμέ. Μετ' ὀλίγον ὁ Ῥεῖνόλδος κατέστη ἀνήσυχος· ἐγνώριζον ἤδη τί ἔμελλε νὰ συμβῇ· ἀλλὰ δὲν προέβλεπον πόσον θὰ ἦτο φοβερὰ ἡ προσβολή ! . . . Τρεῖς προσβολαὶ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ! Ὁ ξένος δὲν ὠμίλησεν, ἀλλὰ μ' ἐβοήθησεν ἐπιχαρίτως νὰ ἐγείρω τὸν Ῥεῖνόλδον καὶ νὰ τὸν κατακλίνω ἐπὶ τῆς ἑδρας τῆς ἀμάξης. Ἀπαξ μόνον μὲ ἠρώτησε : «Σύζυγός σας εἶναι, κυρία ;» Εἶδον ὅτι μὲ ῥκτειρε.»

Οὐδέποτε ὅμως θὰ λησμονήσω τὸ βλέμμα ἐκεῖνο ! Ἦτο ἡ πρώτη ἐνδειξις ἐνδιαφέροντος ἣν ἐλάβανον μετὰ τοσαῦτα μονήρη μακρὰ ἔτη, καθ' ἃ ἤμην μόνη μετὰ τῆς δυστυχίας μου, μόνη ἐν τῷ σύμπαντι τῷ μεστῷ κόσμου ! Εὐχαρίστως θὰ ἔτεινον τὴν χειρά μου πρὸς τὸν ξένον λέγουσα αὐτῷ : Βοηθήσατέ με ! » Ἐκπλήττομαι ἀκόμη διατί δὲν τὸ ἔκαμα. Ἴσως μ' ἐνόησε, διότι μ' ἐβοήθησεν ὅσον ἡδύνατο, ἄνευ ἀποστροφῆς διὰ τὴν ἀποτρόπαιον ἀσθένειαν. Κατ' ἀρχὰς διελογίσθην ὅτι ἤθελεν ἐπωφεληθῇ τοῦ πρώτου σταθμοῦ ἵνα μεταβῇ εἰς ἐτέραν ἀμαξάν τοῦ σιδηροδρόμου, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐσκέφθη καὶ, τοῦναντίον δὲ ἔκλεισε ταχέως τὰ παραπετάσματα ἵνα μᾶς προφυλάξῃ τῶν ἀδιακρίτων βλεμμάτων. Εἶπον σιγά : «Εὐχαριστῶ ! » Ἀγνοῶ μάλιστα ἂν μὲ ἤκουσε, διότι δὲν μ' ἐκύτταξεν. Ὅποία δι' ἐμὲ χαρὰ

νὰ λάβω καὶ ἅπαξ βοήθειαν ! Οὐδέποτε ἠσθάνθην ἔτι εὐχαρίστησιν τοιαύτην. Ἐπεθύμουν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ νὰ διηγηθῶ τῷ ξένῳ ὁλόκληρον τὸν βίον μου καὶ ὅλας τὰς βασάνους μου καὶ ν' ἀπαλλάξω τὴν καρδίαν μου τοῦ συντρίβοντος ταύτην βάρους. Εἶχεν ὠραίους ὀφθαλμούς καὶ ἦτο τόσο ἰσχυρὸς ὥστε ἤγειρε τὸν Ῥεῖνόλδον χωρὶς νὰ τὸ συλλογισθῇ καὶ ἠρνήθη ἐπιμόνως τὴν συνδρομὴν μου. Μ' ἐκύτταξε καὶ ἐγὼ ἠρρυθρίασα, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶδε διότι ἦτο ἐνησχολημένος διὰ τὸν Ῥεῖνόλδον, ὅστις ὡς ἀναίσθητος ἐθεώρει ἔμπροσθέν του ἀσκαρδαμυκτεῖ μὲ ὀφθαλμούς ἀγρίους, ἐν ᾧ τοῦ ξένου ἦσαν ἀγαθώτατοι. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ συζύγου μου οὐδέποτε ἄλλοτε μοὶ ἐφάνησαν τόσο σκυθρωποὶ ὅσον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἡ ἅμαξα ἐκ τῶν καταβιβασμένων κυανῶν παραπετασμάτων.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅλα τὰ ἀντικείμενα μοὶ ἐφαίνοντο πολὺ διαφορετικώτερα τῶν ἄλλων ἡμερῶν ! . . . Ἐγώ, ὁ Ῥεῖνόλδος, ὁ βίος μου, ὁ κόσμος καὶ αὐτὸς ὁ ταχὺς δρόμος τῆς ἀμαξοστοιχίας, ὅλα διάφορα ! . . . Δὲν εἶχομεν καιρὸν νὰ ὁμιλῶμεν, ἴσως δὲ συνομιλία τις, ἐξ ἀνάγκης πλήρης τῶν συνήθων τετριμμένων φράσεων, ἥθελε διακόψῃ τὸ συγκρατοῦν με γόητρον. Ἐσκεπτόμην: «Νὰ μὴ ἐφθάναμεν ποτέ ! Νὰ ἐτρέχαμεν πάντοτε, ἀκαταπαύστως, ἀνευ ἀναπαύσεως καὶ τέλους, ἐπὶ ἡμέρας, ἐπὶ ἐβδομάδας ! » Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐσκεπτόμην ἀκριβῶς ταῦτα, ἡ ἀμαξοστοιχία ἤρξατο βραδύνουσα τὴν πορείαν της, ἠνέφξαν τὴν θυρίδα καὶ οἱ ὑπηρέται μας ἀνήγγειλαν ὅτι ἡ ἅμαξα περιέμενε, μέχρι τῆς ὁποίας ὠδηγήσαμεν τὸν Ῥεῖνόλδον. Ὁ ξένος ἔλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βραχίονος καὶ τὸν ἔφερε σχεδὸν μέχρι τῆς ἀμάξης, ἔνθα ἐτοποθέτησεν αὐτὸν καὶ εἶτα

μ' ἐβουήθησε ν' ἀναβῶ. Ἔπεινα αὐτῷ τὴν χεῖρα καὶ τῷ εἶπον: «Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἀγαθότητά σας!» Ἀπεμακρύνθη καὶ ἡμεῖς ἀνεχωρήσαμεν διευθυνθέντες πρὸς τὴν οἰκίαν. Τότε ἐσυλλογίσθη ὅτι δὲν ἠρώτησα τὸ ὄνομά του καὶ ἀνέκραξα:

— Ἀ! τί βλάξ ποῦ εἶμαι!

— Καλὲ ἄφησε, καλλίτερα ἴσως, εἶπεν ὁ Ῥεῖνόλδος ἐννοήσας τὴν σκέψιν μου, ἄλλως τε ἔπρεπε νὰ φανῶμεν εὐγνώμονες, καὶ ὁ θεὸς εἰξεύρει μὲ ποίους ἔχει νὰ κάμῃ τις!

Κακὴ ἀπάντησις ἀνῆλθε μέχρι τῶν χειλέων μου, ἀλλ' ἔστη ἐκεῖ ἐσκέφθην ὅτι ὁ Ῥεῖνόλδος ἦτο ἀναίσθητος κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ ὅτι δὲν παρετήρησε τὰς περιποιήσεις τοῦ ξένου. Ἐβασανίζομένη ὑπὸ τῆς σκέψεως ὅτι τώρα δὲν ἠδυνάμην δι' οὐδενὸς τρόπου νὰ τῷ ἀποδείξω τὴν εὐγνωμοσύνην μου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐξοδὸν μας, ὅταν ὁ Ῥεῖνόλδος ἐκαλλιτέρευσε, τίνα συνηντήσαμεν; Ἐκεῖνον! Ἐβην πάραυτα πρὸς αὐτὸν καὶ παρέσυρα τὸν Ῥεῖνόλδον, εἰς τὸν βραχίονα τοῦ ὁποίου ἐστηριζόμην. Μᾶς ἐκύτταξεν ἀλληλοδιαδόχως, ἐμὲ κατὰ πρῶτον καὶ εἶτα τὸν Ῥεῖνόλδον καὶ μοὶ εἶπεν·

— Ἀγνοεῖτε ἀκόμη ποῖος εἶμαι, διότι δὲν σὰς εἶπον, μοὶ φαίνεται, τὸ ὄνομά μου.

Μοὶ ἔδωκε τὸ ἐπισκεπτῆριόν του καὶ ἀνέγνωσα: Ἐρβέρτος Κράουζε. Τὸν παρεκάλεσα νὰ μᾶς κάμῃ τὴν χάριν νὰ γευματίσῃ μεθ' ἡμῶν τὴν ἐπιούσαν, ἂν ἠδύνατο.

Ἐκύτταξε τὴν ἀποθαρρυντικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Ῥεῖνόλδου καὶ ἠρνήθη, προφασισθεὶς ὅτι εἶχε πολλὴν ἐργασίαν, ἄλλως τε δὲν ἐξήρχετο οὐδέποτε.

Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τί μὲ ὤθει, ἐπέμενον καὶ τὸν

προσεκάλεσα νὰ ἔλθῃ τότε ἄλλην ἡμέραν, ἐκεῖνος δὲ ἐδέξατο.

— Σεῖς αἱ γυναῖκες, εἶπε βραδύτερον ὁ Ρεῖνόλδος μεμψιμοιρῶν, πάντοτε ἔτσι εἴσθε. "Όταν φανῇ καὶ νεῖς ὀλίγον εὐγενῆς πρὸς σᾶς, γίνεσθε οἰκεῖτοι εὐθύς. Τί σοῦ ἔκαμε λοιπὸν αὐτός;

— Ἐφάνη πολὺ περιποιητικὸς πρὸς σέ, Ῥεῖνόλδε.

— Τίς εἰξεύρει τί σκοπὸν εἶχεν.

— "Ω! Ῥεῖνόλδε. Σεῖς οἱ ἄνδρες εἴσθε δύσπιστοι πάντοτε.

— Διότι γνωρίζομεν ἀλλήλους.

— Ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ἦναι καλός.

— Ὡμίλησε πολὺ κατὰ τὸ ταξειδίον;

— "Ω! ποσῶς, τοῦναντίον ἦτο πολὺ συνεσταλμένος.

— Ἄν ἦτο ἀληθῶς εὐγενῆς θὰ μᾶς ἄφινε μόνους, ἀφ' οὗ ἔβλεπεν ὅτι ἔπασχον.

Ὁ Ῥεῖνόλδος ἐπὶ πολὺ ἔτι ἐξηκολούθησε νὰ ψιθυρίζῃ καὶ νὰ μεμψιμοιρῇ, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀπεκρίθην πλέον πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ μὴ τὸν ὀργίσω. Πικρότατα μετενόησα διὰ τὴν πρόσκλησιν, πρὶν ἐπανέλθωμεν ἔτι, διότι ἂν ὁ Ῥεῖνόλδος ἐφέρετο ἀγενῶς πρὸς τὸν κ. Κράουζε, θὰ μ' ἐλύπει καὶ θὰ μ' ἐταπείνου. Ἄνευ εὐχαριστήσεως ἤρχισα τὰς ἀναγκαίας παρασκευάς, αἵτινες μ' ἐκοπίασαν ὀλίγον, διότι ἀπὸ πολλοῦ εἶχομεν παύσῃ νὰ προσκαλῶμεν, ἀλλ' ὅτε ἐτελείωσα ἐχάρην καὶ προητοιμάσα τὰ πάντα ὅσον ἡδυνήθην κάλλιον. Ἡ τράπεζα ἦτο ἅπασα κεκοσμημένη μὲ ἄνθη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπήστραπτον τὰ λευκὰ κρυστάλινα καὶ ἀργυρᾶ σκεύη. Τὰ καλλίτερα πινάκια εἶχον παραθέσῃ ὡς καὶ τὰ καλλίτερα μαχαίρια. Οἱ οἶνοι ἦσαν ἐκ τῶν ἀρίστων, ὁ δὲ μάγειρος ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ τὰ ἐδέσματα ὅσον ἡδύνατο καλλίτερα. Ἐγὼ δὲ ὅταν ἐνεδύθην ἐ-

θεώρησα ἑμαυτὴν εἰς τὸ κάτοπτρον καὶ εὗρον ὅτι δὲν ἤμην καὶ ἄσχημος. Ὁ Ῥεῖνόλδος εἰσῆλθεν. Ἐκατηγόρησε πάντα· ἡ ἐνδυμασία οὐδὲν μοι ἐπὶ ἤγεινεν, ἡ τράπεζα ἦτο κακῶς διηυθετημένη, ἡ εὐωδία τῶν ἀνθέων τῷ προὔξενει κεφαλαλγίαν καὶ ἀγνοῶ τί ἄλλο ἀκόμη! Αἱ παρειαί μου ἔκαιον ἐκ τῆς ἀγωνίας καὶ ὅτε ἤκουσα τὰ βήματα τοῦ Κράουζε, ἡ καρδιά μου ὀλίγου ἐδέησε νὰ διαρραγῇ ἐκ τῶν παλμῶν. Ἐσκέφθην νὰ κλείσω τὴν θύραν ταχέως καὶ νὰ παραγγείλω ὅτι ὁ σύζυγός μου αἰφνιδίως ἠσθένησε καὶ πρὸς τοῦτο ἐπλησίασα μάλιστα πρὸς τὴν θύραν, ὅτε ἐκείνη ἤνοιξε καὶ ὁ προσκεκλημένος ἡμῶν εἰσῆλθε γαλήνιος καὶ ἡρεμος· ἡ ἀγωνία μου ἔπαυσε καὶ κατελήφθην ὑπὸ εὐαρέστου αἰσθήματος. Ὁ Ῥεῖνόλδος κατέστη σιωπηλός, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐφάνη ταράξαν τὸν ξένον· διεξήγαγε τὴν συνομιλίαν ἐπιχαρίτως καὶ ἐπιδεξίως καὶ διηγεῖτο μετ' ἐνδιαφέροντος τρόπου. Ἐφιλοσόφησεν ἐπίσης μετ' ἐμοῦ περὶ τῆς παραδόξου τάξεως τῶν πραγμάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ περὶ τῶν δυσκολιῶν καθ' ὧν ἕκαστος ἔχει νὰ παλαίσῃ, εἶτα δὲ ἐγκατέλειψε τὸ θέμα τοῦτο ἰδὼν ὅτι ὁ Ῥεῖνόλδος καθίστατο ἀνήσυχος καὶ ἀπεκρίνετο ζωηρῶς καὶ νευρικῶς ὀλίγον. Διὰ πρώτην καὶ μόνην φοράν ἀνεμίχθη εἰς τὴν συνομιλίαν, κατὰ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον ἐθεώρει ἐνώπιόν του μετ' ἀγρίων βλεμμάτων, πίνων καθ' ὑπερβολὴν παντοίους οἶνους ἀδιακρίτως. Ἦρχισα νὰ ἀνησυχῶ· ὁ προσκεκλημένος ἡμῶν ἤρξατο ὁμιλῶν περὶ ἀδιαφόρων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ὁ Ῥεῖνόλδος ἤρχισε νὰ γίνηται βίαιος, τοιοῦτοτρόπως ὥστε προῦφασίσθην ὅτι ὑπέφερον ἐκ τῆς θερμότητος καὶ ἠγέρθην τῆς τραπέζης διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἐκεῖνοι μὲ ἠκολούθησαν. Ἀλλὰ μόλις ἡ θύρα ἐκλείσθη ὀπισθεν ἡμῶν καὶ

— ὦ φρίκη ! — ὁ 'Ρεῖνόλδος κατελήφθη ὑπὸ τοῦ πά-
θους του.

'Ερρίφθη ἐπὶ τοῦ φιλοξενουμένου ἡμῶν, τὸν ἔσεισε, τὸν ὕδρισεν, ἰσχυριζόμενος ὅτι μὲ ἀγαπᾷ, ὅτι αὐτός, ὁ 'Ρεῖνόλδος, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐνόησε τοὺς κακοὺς σκοπούς του, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ γείνη γελοῖος ἀφ' οὗ ἐπὶ τόσα ἔτη ἔκλεισε καὶ ἔκρυπεν ἀφ' ὅλων τῶν βλεμμα-
των τὴν νεαρὰν σύζυγόν του. Ἐκεῖνος ἐσιώπα, μόνον ὠχρίασεν ὀλίγον, οὐδ' ἅπαξ δὲ μ' ἐθεώρησε καθ' ὅλην τὴν σκηνην. Τότε ὁ 'Ρεῖνόλδος ἔλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ· ἀκόμη βλέπω τὰς ἰσχνὰς χεῖράς του νὰ σφίγ-
γῳσι τὸν λαιμὸν ἐκείνου, τοσοῦτον ὥστε τὸ αἷμα ἀ-
νῆλθεν εἰς τὴν κεφαλὴν του. Νομίζω ὅτι ἔρρηξα κραυ-
γὴν, ἀλλ' ἦτο ἀστραποειδὲς τοῦτο· ὁ 'Ρεῖνόλδος ἔ-
κειτο χαμαί.

— Συγχωρήσατέ με, κυρία, εἶπεν ὁ Ἐρβέρτος Κρά-
ουζε καὶ ἐξηφανίσθη.

'Εδραμον πρὸς τὴν θύραν, ἔκλεισα ταύτην καὶ εἶ-
χον ἤδη θέσῃ τὴν κλεῖδα εἰς τὸ θυλάκιόν μου πρὶν ὁ
'Ρεῖνόλδος ἐγερθῇ. Ἀγνοῶ πλέον τί συνέβη. Πάλη ἐ-
γένετο διὰ νὰ μοὶ ἀποσπάσῃ τὴν κλεῖδα· ὁ 'Ρεῖνόλδος
ἐξέπεμπε κραυγὰς λύσσης. Ἀλλὰ τὴν μανίαν διεδέ-
χθη ἡ ἀγωνία. Ἐδράξατο τῆς ἐσθῆτος μου, μὲ παρε-
κάλει γονυπετῆς νὰ τὸν προστατεύσω ἂν ἤρχοντο νὰ
τὸν συλλάβωσι. Κατηγόρησεν ἑαυτὸν ὡς ἄθλιον, ὡς
ἀπατῶντά με καθ' ἐκάστην, ὡς παίζαντα τὰ χρήματά
μας καί... ὅτι αἱ γυναῖκες ! ναί, αἱ γυναῖκες τὸν ἀ-
πώλεσαν ! Ἄ ! ναί ! ... Ἀλλὰ ποῦ ἤμην λοιπὸν εἰς
τὴν ἐπιστολήν μου ; ...

« Ἡ ἀσθένεια ἔκαμε ταχείας προόδους καὶ μετ' οὗ
πολὺ ἐβεβαιώθην ὅτι τὸ πνεῦμά του διαταράχθη, πρὸ
πάντων μετὰ τὴν ἀπόπειραν πρὸς αὐτοκτονίαν. »

Πόσον ἀπλούστατα εἶναι ἐν τῇ ἐπιστολῇ : « Ἀπόπειρα πρὸς αὐτοκτονίαν ! ». Ἀκόμῃ ὅμως τὸ αἰσθάνομαι, ἀκόμῃ αἱ τρίχες μου ὀρθοῦνται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, καὶ ὁ τρόμος ἀκόμῃ μὲ συγκινεῖ εἰς τὴν ἀνάμνησιν ταύτην ! Εἰσῆλθον εἰς τὸ δωμάτιόν του, καὶ ἐκεῖνος ἐκρέματο ἀπὸ τοῦ πολυελαίου. Πρέπει νὰ περιπατήσω ὀλίγον διὰ νὰ ἀναλάβω, ἄλλως δὲν θὰ δυνηθῶ πλέον νὰ γράψω. Μοὶ φαίνεται ὅτι βλέπω φαντάσματα. Καὶ τί εἶναι τὰ φαντάσματα ἐν παραθέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἥτις πηγνύει τὸ αἷμα ἐντὸς τῶν φλεβῶν ! Ποῦ εὗρον τὴν δύναμιν ἵνα τὸν ἐκβάλω ἀπὸ τοῦ κρίκου ; Προσδραμών τις εἰς τὰς κραυγὰς μου μ' ἐβοήθησεν ἴσως. Διότι ἐκεῖνος ἔκειτο ἐν ταῖς ἀγκάλας μου καὶ μόλις ἀνέπνεεν, ὅταν δὲ ὁ ἰατρός ἦλθεν ἐγνώριζεν ἤδη τί εἶχε συμβῇ. Μέχρι τότε δὲν ἔτρεμον, ἀλλ' ὅταν μοὶ ἐζήτησέ τι κατελήφθη ὑπὸ τρόμου καὶ συγκρούσεως τῶν ὀδόντων ἥτις διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τοῦ τοκετοῦ μου καὶ ἦν κατέστειλα διὰ μεγάλων ἀγώνων. Ὅταν δὲν προσεῖχον ἐμαυτήν, ἔτρεμον πάραυτα. Ἐσφιγγον τοὺς ὀδόντας μέχρι πόνου, ἵνα τοὺς ἐμποδίσω νὰ συγκρούωνται πρὸς ἀλλήλους. Ἄ ! καὶ ὅταν ὁ Ῥεϊνόλδος συνῆλθε ! . . .

— Δὲν μὲ ἀφίνατε λοιπὸν ν' ἀποθάνω, σκληροί ! Ἐπρεπε νὰ μὲ βασανίζητε καὶ νὰ εὐχαριστῆσθε ἐκ τῶν βασάνων μου ! Συγχώρησόν με, ἄ ! συγχώρησόν με Ἄ γάστῃ· δὲν ἤθελα νὰ σὲ λυπήσω, ἀλλὰ βλέπεις ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω ὅπως μοὶ ἀπιστήσης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ διὰ τοῦτο σ' ἐκακοποίησα. Ἄ ! ἔπρεπεν ἀμφοτέροι νὰ ἀποθάνωμεν, διότι ἐκαλύφθημεν ὑπὸ αἵσχους, ναί, ὑπὸ αἵσχους !

Ἐπὶ ὥρας παρελήρει. Ἐφοβούμεν μὴ ὁ ἰατρός πιστεύσῃ ὅτι ὁ Ῥεϊνόλδος ἔλεγεν ἀλήθειαν καὶ ὅτι ἐγὼ

ἤμην αἰτία τῆς παραφροσύνης του. Ἔσχον τὴν ἀδυναμίαν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ νὰ συλλογισθῶ ἐμαυτὴν καὶ τὴν τιμὴν μου. Δὲν ἐτόλμων νὰ ὑψώσω τοὺς ὀφθαλμούς. Τότε ὁ ἱατρὸς μ' ἔλαβε σιγὰ ἀπὸ τῆς χειρός, μὲ ἔσυρεν ἔξω καὶ ἔκλεισε τὴν θύραν ὀπισθεν ἐμοῦ. ὦ! Θεέ μου! πόσον ἔτρεμα! οἱ ὁδόντες μου συνεκρούοντο τοσοῦτον βιαίως ὥστε ὁ κρότος οὗτος μ' ἐζάλιζε καὶ ἐξηντλημένη ἐστηρίχθην εἰς τὸν τοῖχον, ὅταν μετὰ δύο ὥρας ὁ ἱατρὸς εἰσῆλθεν. Ὁργίσθη καὶ μὲ ἠνάγκασε νὰ κατακλιθῶ, μ' ἐκάλυψε θερμῶς, μοὶ ἔτριψε τὰς χεῖρας, εἶτα μὲ εἶπε·

— Δὲν ὠφελεῖ νὰ τρέμῃτε τοιουτοτρόπως! Ἄν δὲν ἔχητε θάρρος, πρέπει εὐθὺς νὰ μεταφέρητε τὸν σύζυγόν σας εἰς τι φρενοκομεῖον.

Ἐπαυσα νὰ τρέμω.

— ὦ! ὄχι, ἱατρέ, ὄχι. Δὲν εἰξεύρετε ἀκόμη τι θάρρος ἔχω. Σήμερον μόνον κατεβλήθην, ἀλλ' αὐτὸ ἔβλαψε καὶ ἡσύχασα πάλιν, περισσότερον παρ' ὅσον ὑποθέτετε, ἱατρέ.

— Ναί, ναί, εἰξεύρω, καὶ μὴ ἐπιταχύνωμεν τίποτε, μόνον νὰ προΐδωμεν τὴν περίστασιν καθ' ἣν ἀμφοτέρωι δυνατόν νὰ μὴ ἐπιτύχωμεν, καθ' ἣν ἡ θεὰ ἡμῶν θὰ τὸν βλάπτῃ καὶ ἐξοργίζῃ περισσότερον.

— Ἄλλ' ἀπατᾶται ἐντελῶς περὶ ἐμοῦ. Μήπως τηρήσῃ αὐτὴν τὴν ιδέαν; εἶπον, λίαν ἐστενοχωρημένη.

— Ναί, πολὺ τὸ φοβοῦμαι, εἶπεν ὁ ἱατρὸς, τοιοῦτοι ἀσθενεῖς σπανίως μεταβάλλουσιν ιδέαν, ὅσον δὲ πλησιάζουν τοὺς ἀνθρώπους τοσοῦτον τοὺς ἀντιπαθούν. Καὶ ἄλλως τε, τέκνον μου, δὲν ἀνήκετε εἰς τὸν σύζυγόν σας μόνον, ἀλλ' ἔχετε καὶ ἄλλην ὑπαρξιν, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ διατηρήσητε ὅλην τὴν δύναμίν σας.

«Δύνασαι νὰ φαντασθῇς ὁπόσῃν φροντίδα ἔλαβα ἵνα ἀποκρύψω τὴν συμβᾶσαν σκηνὴν ταύτην, τὴν κατὰστασίν του καὶ πᾶν τὸ φοβερὸν συμβάν του, καὶ πόσον ἐπεθύμουν νὰ ἡδυνάμην νὰ τὸν περιποιηθῶ μόνη.

Ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας δὲν τὸν ἀφῆκα ν' ἀπομακρυνθῇ ἐμοῦ, διότι ἐνίοτε ἐπ' ὀλίγον ἐφέρετο ὡς ὑγιής, καὶ ὁ ἰατρός μου μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ μετὰ ἐξάντλησιν ὅλης τῆς εὐγλωττίας του ἠθέλησε νὰ μὲ πείσῃ νὰ τὸν ὀδηγήσω εἰς φρενοκομεῖον. Οἷμοι! μετ' ὀλίγον εἶδον ἡ ἰδίᾳ ὅτι αἱ δυνάμεις μου ἦσαν ἀνίσχυροι καὶ πρὸ πάντων κατέστην εἰς αὐτὸν πολὺ ἀντιπαθητικὴ, ἡ δὲ θεὰ μου ἐχειροτέρεινε τὴν ἀσθένειάν του. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισα νὰ τὸν ὀδηγήσω εἰς τὸ φρενοκομεῖον καὶ προσφασίσθην μικρὸν τι ταξείδιον ἵνα συμβουλευθῶμεν διάσημον ἰατρόν. Καθ' ὅλον τὸν δρόμον ἦτο ἡσυχος, μέχρι τῆς εἰς τὴν πόλιν ἀφίξεώς μας, ἀλλ' ἡ θεὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν οἰκιῶν τὸν ἐξηρέθισεν ἀναμφιβόλως καὶ θὰ μοὶ διέφευγεν, ἂν δὲν τῷ ἔλεγον ὅτι ἂν μὲ ἐγκατέλιπεν θὰ ἐκινδύνευον διότι κατεδιωκόμενην παρὰ τινος ἐχθροῦ. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἔφερον μέχρι τῆς θύρας τοῦ φρενοκομείου, ἐν ᾧ τὸν περιέμενον, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν διήρχετο τὸν οὐδόν, ἡ βαρεῖα θύρα ἔκλεισε καὶ ἔμεινα μόνη ἔξω. Ἐκλονίσθην καὶ ἐπ' ὀλίγον ἐστήρίχθην εἰς τὸν τοῖχον. Τότε ὁ ἰατρός μας ὅστις ἀνέμενε καὶ ἐτοποθέτησε τὸν Ρεῖνόλδον, ἐξῆλθε, μὲ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἄμαξαν εἰπὼν μοι μόνον : «Πολὺ καλὰ! πολὺ καλὰ!» καὶ τάχιστα μ' ἐπανάφερεν εἰς τὴν οἰκίαν. Ἐγκαίρως ὅμως, διότι κατὰ τὴν νύκτα ἡσθάνθην τὰς πρώτας ὥδινας καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἡ Ἄννα μου ἀνεπαύετο εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας διέμεινα ἐξηντλημένη καὶ σχεδὸν ἀναίσθητος, κινδυνεύουσα νὰ ἀποθάνω. Δι' ἐμὲ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὑπ-

ἤρξεν εὐλογημένη διότι ἐπὶ πολὺ ἐλησμονήσα ἐντελῶς εἰς ὁποῖαν θέσιν εὐρισκομένη. "Ὅταν ἐπὶ τέλους ἐντελῶς ἐνόησα τὴν κατὰστασίν μου ἔμαθον μετὰ μεγάλης ἀδιαφορίας ὅτι ἡ οἰκία, τὰ κτήματα, τὰ ἐνδύματά μας, τὰ κοσμήματά μου, τὰ πάντα τέλος ἐπωλήθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ δικαστηρίου. "Ἐμαθον ἐπίσης ὅτι ὁ νέος ἰδιοκτήτης ἤθελε νὰ μοὶ ἐνοικιάσῃ ἄλλο μέρος τῆς οἰκίας διὰ νὰ μὲ ἀποσπάσῃ, μὲ εἶπεν ὁ ἰατρός μου, ἀφ' ὧν τῶν ἀναμνήσεων, ὅτε δὲ ὅλως συγκεκινημένη ἠθέλησα νὰ τὸν εὐχαριστήσω μοὶ συνέστησε νὰ σιωπήσω καὶ νὰ θαυμάσω τὴν ὥραίαν μικράν μου "Ανναν μὲ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς κυανοὺς ὀφθαλμούς της οἵτινες εἶχον ρεμβώδη ἔκφρασιν λίαν ἀξιοπαρατήρητον.»

Τί ἀνόητος ποῦ ἤμην ! Οὐδὲ ἠρώτησα τίς ἠγόρασε τὴν οἰκίαν καὶ ἐπλήρωσε τόσον καλὰ ὥστε νὰ μοὶ μένουν ἀρκετὰ διὰ νὰ ζῶ μετρίως χωρὶς νὰ κερδαίνω τὸν ἄρτον μου διὰ τῆς ἐργασίας.

Ἐδέχθην τὰ πάντα ὅπως ἤλθον, καὶ τὴν κεκομμένην κόμην μου, καὶ τὸ ὥραϊον μικρὸν δωμάτιον μετὰ τοῦ παραπλεύρως ἄλλου διὰ τὴν "Ανναν καὶ τὴν τροφὸν της, καὶ τὸν ἥλιόν του καὶ τὴν πρὸς τὸν κῆπον θέαν του, καὶ τὰς διαταγὰς τοῦ ἱατροῦ ὅστις μ' ἔσωσε τοῦ θανάτου μετὰ πολλῆς ἀφοσιώσεως καὶ μὲ περιποιεῖτο ὡς παιδίον ὅπερ δὲν ἔχει συνείδησιν τῶν πράξεών του. Πράγματι τὴν "Ανναν μόνον ἐσκεπτόμην ἦν πάντοτε κατέκλινα καὶ ἥς ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας ἐθεώρουν τὰ ὥραϊα λεπτὰ ἐρυθρὰ χεῖλη, τὰς μικρὰς χεῖράς της, τοὺς μικροὺς ροδινοὺς πόδας της, τὰ σχεδὸν λευκὰ μαλλία της καὶ πρὸ πάντων τοὺς ὀφθαλμούς ! Θεέ μου ! πόσον ἡ κόρη μου ἦτο ὥραϊα !

«Κατὰ τὴν μακράν καὶ βραδεῖαν ἀνάρρωσίν μου οὐδένα εἶδον ἐκτὸς τοῦ ἱατροῦ μου καὶ τῆς τροφοῦ τοῦ

τέκνου μου. Ἀπέπεμψα ὅλους τοὺς ὑπηρέτας. Παρὰ τοῦ συζύγου μου ἐλάβανον πάντοτε κακὰς εἰδήσεις καὶ δὲν μοὶ παρεχώρουν τὴν ἄδειαν νὰ τὸν ἴδω. Ὁ ἀγαθὸς ἱατρὸς ἔλεγε πάντοτε ὅτι θὰ μοὶ εὖρη διασκεδάσεις, ἀλλ' ἐγὼ τότε τῷ ἐδείκνυον τὴν θυγατέρα μου καὶ τῷ ἔλεγον. «Ἰδοὺ ἡ καλλιτέρα διασκέδασίς μου.» Μετὰ τινας μῆνας εἶδον ἡμέραν τινὰ ὅτι ἐθεώρει μετὰ προσοχῆς τὴν Ἄνναν καὶ ἐκίνει τὴν κεφαλὴν. Φυσικὰ ἐτρόμαξα καὶ ἠθέλησα νὰ μάθω διατὶ ἔκαμε τοῦτο, ἀλλὰ μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἠπατήθη καὶ ὅτι ἀπλῶς ἔκαμε τὴν κίνησιν ταύτην τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸ παιδίον. Τὸ ὅτι οὐδεμίαν ἀκόμη ἀπόπειραν ἔκαμεν ἡ Ἄννα ἵνα ἐγερθῇ οὐδόλως με ἀνησύχησε διότι δὲν ἔβλεπον ἄλλα παιδιά. Οἱ μεγαλοπρεπεῖς ὀφθαλμοὶ τῆς μοὶ ἐπήρουν, οἵτινες με ἐθεώρουν διὰ βλεμμάτων μεστῶν ὑποσχέσεων. Ἦτο τὸ μόνον ἀγαπητόν μου ὄν, ἡ μόνη παρηγορία μου καὶ μόνη χαρὰ μου. Μοὶ ὑπεσχέθης ὅτι θὰ ἦσαι ὑπομονητικὴ καὶ νὰ λάβῃς ἐνδιαφέρον δι' ὅ,τι θὰ σοὶ γράψω· μῆτερ ἔμπειρος, γνωρίζεις ὅτι ὅτε ὁμιλῶμεν περὶ τῶν τέκνων μας, οὐδέποτε τελειόνομεν.»

Καὶ ἐν τούτοις, καὶ ἐν τούτοις προετίμων νὰ σταματήσω.

Ἡμέραν τινὰ ὁ ἱατρὸς με εἶπεν ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης ἐπεθύμει νὰ παρουσιασθῇ πρὸς ἐμὲ καὶ με ἠρώτα νὰ τῷ παράσχω τὴν τιμὴν νὰ τὸν δεχθῶ. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελον ν' ἀρνηθῶ, ὁ ἱατρὸς ὠργίσθη, λέγων ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φερθῶ τόσο σκαιῶς καὶ ὅτι ἐν τῇ μονῳσί μου ἐλησμόνουν πᾶσαν κοσμιότητα.

Ἐδέησε νὰ ἐνδυθῶ ἡμην νευρική, σχεδὸν τόσο νευρική ὅσον θὰ ἦμην τώρα ἂν ἠναγκαζόμην νὰ δεχθῶ ἐπισκέψεις. Ἐν τούτοις ἐκύτταξα ἐμαυτὴν εἰς τὸ κάτοπτρον. Ἡ κόμῃ μου ἐπλέκετο περὶ τὴν κεφαλὴν μου,

ἀλλὰ καὶ πόσον ἀδύνατος ἤμην! Ἔθεσα τὸ παιδίον εἰς τὸ ῥοδινὸν λίκνον του, παρὰ τὴν ἑδραν μου, πολὺ πλησίον διὰ νὰ τὸ θαυμάσῃ ὁ ξένος. Τότε μόνον ἐσυλλογίσθη ὅτι ἐλησμόνησα νὰ ἐρωτήσω τὸ ὄνομά του καὶ τοῦτο πολὺ μὲ ἐστενοχώρησεν. Ὅταν ἔκρουσαν, αἱ παρειαὶ μου ἐκαλύφθησαν ὑπὸ ἐρυθρήματος! Καὶ τίς εἰσῆλθεν; Ὁ Ἐρβέρτος Κράουζε.

— Σεῖς; ἐψέλλισα. . . Δὲν τὸ ἤξευρα. . .

Μὲ ἐκύτταξεν ἔκπληκτος· τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ θὰ ἐφαινόμην ἡλίθιος καὶ ἐστενοχωρημένη, ὅπως οὐδέποτε ἄλλοτε κατὰ τὸν βίον μου. Ὅταν δὲ τὸ συλλογίζωμαι φαντάζομαι ἐμαυτὴν ἀκόμη χειροτέραν. Ἡσθάνθη ταυτοχρόνως αἶσθημα εὐγνωμοσύνης καὶ δυσαρεσκείας· ἐπεθύμουν ἐν ταύτῳ νὰ τὸν ἀσπασθῶ καὶ νὰ τῷ εἴπω σκληρόν τινα λόγον. Ἐν τῇ ἀνοησίᾳ μου ἠγνόουν φυσικὰ διατί. Ἦτο ἀόριστόν τι καὶ συγκεχυμένον αἶσθημα. Ἐκεῖνος μοὶ ὠμίλησε πάραυτα διὰ λίαν εὐαρέστου τρόπου, ὅπως ὁμιλῶσι πρὸς ἀσθενῆ, περὶ εὐθύμων πραγμάτων. Πρὸ πολλοῦ εὐρίσκετο ἐκεῖ καὶ οὐδόλως παρετήρησε τὸ λίκνον· τότε ἡ Ἄννα ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸν ἐθεώρησεν ὥσεί νὰ τὸν ἐνόει· ἀλλὰ κατελήφθη ὑπὸ ἀνησυχίας καὶ τὴν παρετήρησε, μεθ' ὑπερηφανίας δὲ εἶδον ὅτι ἡ Ἄννα εἴλκυε τὴν προσοχὴν μὲ τὸ μελαγχολικὸν βλέμμα της. Ἐπὶ τέλους ἠγέρθη, ἐπλησίασε τὸ παιδίον, ἐθώπευσε τὰς παρειὰς του καὶ ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε. Σχεδὸν προσεβλήθη. Ἀλλ' ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ μετ' ὀλίγον καὶ πράγματι ἐπανῆλθεν, κατὰ πρῶτον ἅπαξ καθ' ἑβδομάδα, εἶτα δις καὶ ἐπὶ τέλους καθ' ἑκάστην.

«Ἀλλὰ δὲν εἶχον δίκαιον νὰ ὁμιλῶ περὶ τοῦ τέκνου μου, διότι ἔτος παρῆλθεν, εἶτα δεύτερον ὁλόκληρον

σχεδόν, χωρίς ἢ "Αννα ν' ἀποπειραθῇ νὰ βαδίσῃ ἢ νὰ ὁμιλήσῃ.

Δὲν εἶχον ὠρισμένην ἰδέαν περὶ τούτου, διότι δὲν ἔβλεπον σχεδὸν ἄλλα τέκνα. Ἐπὶ τέλους ἡμέραν τινὰ ἐσκέφθην νὰ ἐρωτήσω τὴν γυναῖκα τοῦ θυρωροῦ ὁποῖαν ἡλικίαν εἶχε τὸ τέκνον της, ὅπερ ἔτρεχε μόνον καὶ ἐκάλει διακριτικῶς ἕκαστον διὰ τοῦ ὀνόματός του, ἐν ᾧ ἦτο μικρότερον τῆς "Αννας. «Ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους!» μοὶ ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ ἐκείνη, θεωροῦσα ὑπερφάνως τὸ εὐτραφὲς τέκνον της, καὶ ἡ ἀπάντησις αὕτη πολὺ μὲ κατελύπησεν. Ἐγράψα πρὸς τὸν ἱατρὸν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ τῶν ἴδω πάραυτα. Οἴμοι! οὐδεμίαν παρηγορίαν μοὶ ἔφερεν!»

Ὅταν εἰσῆλθε, τὸν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ βραχίονος κραυγάζουσα.

— Ἱατρέ, τὸ παιδί μου δὲν ὁμοιάζει τῶν ἄλλων!

Ἐκεῖνος ἐσιώπησε καὶ μ' ἐκύτταξε μετ' οἴκτου, ἐγὼ δὲ ἤρχισα νὰ κλαίω διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τῆς θλίψεως καὶ τῆς φρίκης, καὶ τὰ δάκρυά μου δὲν ἔπαυον ποσῶς. Ἐπεθύμουν νὰ κλαύσω τώρα ὅπως τότε. Ἐνόμιζέ τις ὅτι ἡ καρδία μου ἔμελλε νὰ διαρραγῇ, ὥσει νὰ μὴ ἡδυνάμην νὰ ἐπιζήσω τῆς λύπης ἐκείνης. Ὁ καλὸς ἱατρὸς οὐδὲν ἔλεγεν. Ἐπὶ τέλους ἀνέκραξα.

— Ἱατρέ, δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐλπίς;

— Οὐδὲν εἰμπορῶ νὰ εἶπω μετὰ βεβαιότητος, ἀπεκρίθη.

— Καὶ ἀπὸ πότε τὸ εἰξεύρετε;

— Ἀπὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους καὶ ἴσως πλεόν,

— Καὶ τίποτε δὲν μοὶ εἶπατε; Ὅποια σκληρότης

"Ω! ὁποῖα σκληρότης!

— Ἐπρεπε νὰ ταράξω τὴν βραχεῖαν χαράν σας ;
Δὲν πιστεύω.

— Ἀδύνατον νὰ τὸ ὑπομείνω.

— Πάντοτε εἶχατε θάρρος ! Λάβετε ἀκόμη. Εἴσθε
τὸ μόνον στήριγμα δύο ἀτυχῶν πλασμάτων.

Τὰ δάκρυά μου ἔρρεον πάντοτε.

— Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν, ἰατρέ, μὲ τοὺς ωραίους
αὐτοὺς ὀφθαλμούς της ;

— Naί, εἶναι βαθεῖς ὅπως ὁ ὠκεανὸς καὶ διαυγεῖς
ὅπως ὁ οὐρανός, ἀλλὰ καθὼς αὐτοὶ θὰ φυλάξωσι τὸ
μυστικόν των.

— Μὴ τὸ λέγετε ! Δὲν εἰμπορῶ νὰ τὸ πιστεύσω !
Οἶμοι ! διατὶ δὲν μὲ ἀφήκατε νὰ ἀποθάνω, ἀφ' οὗ εἰ-
ξεύρετε πόσον εἶμαι δυστυχής.

— Διότι δὲν πρέπει ν' ἀποθάνητε· εἴσθε πολὺ ἀ-
ναγκαία. Τίς εἰξεύρει τί σᾶς ἀναμένει ἀκόμη ;

— Θὰ ἦμαί λοιπὸν μόνη ζῶσα μετὰ τὸ νεκρῶν ; Ἀλλ'
ἔχω καρδίαν εἰς τὸ στήθος καὶ αἷμα εἰς τὰς φλέβας
καὶ οὐδέποτε, οὐδέποτε ὁ ἔρως μου θὰ λάβῃ ἡχώ !
Ἄχ ! δὲν δύναμαι ! . . .

Ὅχι, δὲν ὑπῆρξα ἡρώϊκῃ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν,
ἐπανεστάτησα ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅστις ἐφέ-
ρετο τόσον ἀδυσώπητος. Ἡμὴν ἀπηλπισμένη, ἐψιθύρι-
ζον· ἅπαντα ἢ ἐν ἐμοὶ δύναμις καὶ νεότης ἐξανίστατο
κατὰ τῆς εἰμαρμένης καὶ νυχθημερὸν ἡρώτων ἐμαυτὴν
τὴν αἰτίαν τῆς δυστυχίας μου. Συχνάκις θέλομεν νὰ
ἀποθέσωμεν τὸ ποτήριον πρὶν τὸ κενώσωμεν ἐξ ὀλοκλή-
ρου, ἀλλ' ἀδιόρατος χεὶρ τὸ συγκρατεῖ εἰς τὰ χεῖλη
μας, παρὰ τὰς προσπαθείας μας ὅλας. Ὁ ἀπελπισμὸς
μας οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἀνυπομονησία. Ἄ ! ὑπῆρξα
ἀνυπόμονος, ἀλλ' ὅχι ἐπὶ πολὺ.

• Ἐννοεῖς ὅτι μετὰ τὴν φρικώδη ταύτην συμφορὰν

ἤρχισα πάλιν νὰ ἐλπίζω ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη ἡδύνατο νὰ μεταβληθῇ ἡμέραν τινὰ καὶ προσεπάθουν ν' ἀποκρύπτω τὴν κατάστασιν τῆς "Αννας, διὰ νὰ μὴ εἰξεύρουν τίποτε βραδύτερον, ὅτε θὰ ἐγίνετο ὁμοίᾳ τῶν ἄλλων. Φυσικὰ λοιπὸν ὅτι ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις πρὸς οὐδένᾳ ἔγραφον πλέον. Καὶ πράγματι τί νὰ εἴπω; Οὐδὲν ἢ σχεδὸν οὐδὲν εἶχον νὰ εἴπω.»

"Ο,τι δὲν ἡδυνάμην νὰ εἴπω, ἦτο τὸ πῶς ὁ Ἐρβέρτος διηλθε τὰς ἀπομεμονωμένας ἐκείνας ἡμέρας! Ὁποῖαν οὐρανίαν ὑπομονὴν εἶχε μαζί μου! Μοὶ ὠμίλει σιγὰ μὲ δακρυβρέκτους ὀφθαλμοὺς περὶ θάρρους καὶ ἐλπίδων. Μοὶ ἔλεγε πόσον ὁ βίος του ἦτο ἔρημος μέχρις οὗ μὲ συνήντησε καὶ πόσον ἡ φιλία μου ἦτο πολύτιμος πρὸς αὐτόν. Μοὶ περιέγραφε τὰς μακρὰς ἡμέρας τῆς μεγάλης ἐρημώσεώς του καὶ μοὶ ἔλεγεν ὅτι τώρα μόνον ὁ βίος του ἐξωραίσθη, ἀφ' ὅτου τῷ ἐπέτρεπον νὰ συμμερίζηται τὸν βίον μου καὶ νὰ λαμβάνῃ θάρρος παρ' ἐμοῦ.

"Ὅταν ὠμίλει τοιοῦτοτρόπως ἡρυθρίων διὰ τὸν κάματόν μου καὶ προσεπάθουν ὡς ἄλλοτε ν' ἀνθέξω εἰς τὴν συμφορὰν μου. Δὲν ἀπεκάμνομεν νὰ προσπαθῶμεν ὅπως ἡ "Αννα προσέφερῃ λέξιν τινὰ, μέχρις οὗ τὸ ἀπηγόρευεν ὁ ἰατρός, εἰπὼν ὅτι προτιμότερον νὰ τὴν ἀφήσωμεν ἐντελῶς ἡσυχον καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπομείνω τὴν θλίψιν ταύτην ὅπως καὶ τὰς ἄλλας δυστυχίας αἰτίαι μὲ ἐβάρυνον. "Ω! "Αννα! "Αννα, πόσα παιδιὰ ὑπάρχουν ἐφ' ὧν ἡγρύπνησαν μὲ τόσῃν ἀγάπῃν νυχθημερόν! "Αλλὰ θὰ ἠῤῥξανον καὶ θὰ ἐγίνοντο ὥραϊα καὶ ὑγιέστατα, ἂν δὲν ἐστεροῦντο ἀγάπης. Καὶ σὲ ἡγάπησα παραφόρως, ἀλλὰ μάτην! Ἐνίοτε ἐφαίνετο ὅτι μὲ ἀνεγνώριζεν, ὅτι ἤθελε νὰ μοὶ τείνῃ τοὺς μικροὺς βραχίονάς της, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο στιγμιαῖον, διότι εἶτα διέ-

μενεν ἐκεῖ, μέ τοὺς γαληνίους κυκνοὺς ὀφθαλμούς της καὶ μέ τὸ βωδὸν στόμα της, ὠραία ὡς ἄγγελος καὶ ὡς ἐκεῖνος ξένη τῆς γῆς. "Ανευ τοῦ Ἑρβέρτου δὲν ἤθελον ἐπιζήσῃ· ἀλλ' αὐτὸς ἐγνώριζε νὰ ὠραίζῃ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῶν βασάνων διὰ τῆς τρυφερᾶς ἀφοσιώσεώς του. "Ω! Ἑρβέρτε, ψυχὴ πιστὴ, πόσον κακῶς ἀντημείφθης!

Δὲν ἐβολιδосκόπουν τὴν καρδίαν μου· ἐπίστευον ὅτι μόνον ἀγνὴν φιλίαν ἠσθάνομην καὶ ὅτι μόνον φιλόστοργος ἀδελφὸς ἦτο δι' ἐμέ. Πῶς τὸν ἀνέμενον πάντοτε ἀνυπομόνως! "Ηρχετο καθ' ἐκάστην καὶ καθ' ἐκάστην, χεῖμῶνα καὶ θέρος, μοὶ ἔφερεν ἄνθη! Αὐτὰ ἦσαν τὰ μόνα δῶρά του, ὅλον δὲ τὸ δωμάτιόν μου εὐωδιάζεν. Τριετῆς ἡ "Αννα δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ περιπατήσῃ, οὔτε νὰ ὁμιλήσῃ καὶ μάλιστα ὀλίγον χρόνον ἠδύνατο νὰ μένῃ καθημένη. Ὁ Ἑρβέρτος, ἂν καλῶς ἐνθυμῶμαι, ἔκαμε τότε μακρυνόν τι ταξείδιον ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπουσίασεν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ "Αννα ὀλίγου ἐδέησε νὰ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς ὀδοντοφυΐας, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο νὰ τρίζῃ τοὺς ὀδόντας της καὶ νὰ δάκνῃ ἀδιακόπως τὰς μικρὰς χεῖράς της, τοιουτοτρόπως ὥστε καὶ οἱ ὀδόντες καὶ οἱ ὄνυχες ἦσαν ἐφθαρμένοι. Ὁ βρυγμὸς οὗτος μὲ διεπέρα μέχρι τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων. Ἐν τούτοις ἡ "Αννα καθίστατο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ὠραιοτέρα. Ἐπὶ τινὰς ἡμέρας κατέλιπον αὐτήν, μεταβάσῃ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ρεϊνόλδου. Τὰ γόνατά μου ἔτρεμον ὅτε τὸν ἐπλησίασα.

— Ψυχὴ μου! εἶπε σφίγγων με ἐπὶ τῆς καρδίας του, μέ ἀγαπᾷς ἀκόμῃ;

"Ενευσα καταφατικῶς, μὴ δυναμένη νὰ ὁμιλήσω.

— "Αν μέ συγχωρήσῃς ποτέ, τότε θὰ ζήσωμεν πάλιν εὐτυχεῖς μαζί, ἀλλὰ μέχρις ὅτου μέ συγχωρήσῃς πρέπει νὰ μείνω φυλακισμένος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δημίων.

Εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ ὀνειροπολῇ αὐθις καὶ ἐφοβεῖτο. — Ὁ ἰατρὸς μὲ εἶπεν ὅτι εἶχε πολλὰς ἐλπίδας περὶ τῆς θεραπειᾶς αὐτοῦ καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀπολέσω πᾶσαν ἐλπίδα. Ἀφ' ἡμῶν τῶν γυναικῶν ζητοῦσι συχνάκις πολὺ θάρρος! Πολὺ σκληρὸν ἦτο νὰ μεταβαίνω ἀπὸ τοῦ παιδίου πρὸς τὸν πατέρα καὶ νὰ ἐπανέρχωμαι εἴτα πρὸς τὸ παιδίον, οὐτινος οὐδ' ἐν βλέμμα μ' ἔκαμε νὰ ὑποθέσω ὅτι ἐννόησε τὴν ἀπουσίαν μου· τοῦλάχιστον ὁ πατήρ μὲ ἀνεγνώρισεν!

Οἴμοι!

Ἐπὶ τέλους ἔλαβον ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Ἐρβέρτου δι' ἧς μοι ἠγγελε τὴν ἐπάνοδόν του. Ἐκλαυσα ἐκ χαρᾶς ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου τείνων μοι ἀμφότερας τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἡ ἀναπνοή του ἦτο ταχυτέρα· ἐνόμιζον δὲ ὅτι ἤκουον πάλλουςαν τὴν καρδίαν του.

— Ἐπὶ πολὺ ἐμείναμεν μακρὰν ἀλλήλων! εἶπε.

Καὶ ἡ φωνή του ἔτρεμε.

— ὦ! πολὺ! Μὲ ἔχεις τόσοσιν κακοσυνειθίσῃ, Ἐρβέρτε, ὥστε ὅταν ἦμαι μόνη δὲν ἔχω θάρρος.

Διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκάλεσα αὐτὸν διὰ τοῦ ὀνόματός του. Ἐκαμε κίνημά τι καὶ ἔψαυσεν ἐλαφρῶς τὸν μύστακά του· εἶτα ἤνοιξε δις τὰ χεῖλη διὰ νὰ μοι ὁμιλήσῃ, ἀλλ' ἐγὼ τὸν προέλαβον.

— Ἐπεσκέφθην καὶ τὸν σύζυγόν μου! — Ἐκεῖνος συνωφρυσθή. — Μὲ ἀνεγνώρισε καὶ ὁ ἰατρὸς μοι ἔδωκε πολλὰς ἐλπίδας.

— Ὁ ἰατρὸς εἶναι ἡλίθιος! εἶπε ζωηρῶς.

Οὐδέποτε τὸν εἶχον ἴδῃ τοσοῦτον βίαιον.

— Νομίζεις λοιπόν, προσέθηκεν, ὅτι δύναται τις νὰ θεραπευθῇ ἀπὸ ταιαύτης ἀσθενείας;

— Δὲν εἰξεύρω. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ πιστεύσω τὸν ἱατρὸν, ὁ ὁποῖος ἔχει πολλὴν πεῖραν.

— Ἄ ! πεῖραν ! Θὰ ὑπάγω νὰ τὸν ἴδω καὶ θὰ τῷ εἶπω νὰ μοὶ ἀποκριθῇ εὐσυνειδήτως.

— Ἀλλὰ διατί ; Αὐτὸ οὐδὲν ὡς μεταβάλλει τὸν βίον μου.

— Ἀληθῶς οὐδὲν μεταβάλλει !

Περιεπάτει μεγάλους βήμασιν· ἐπ' ὀλίγον μόνον ἡ ταχεῖα ἀναπνοή του καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν μικρῶν ὁδόντων τῆς Ἀννης ἠκούοντο.

— Τί εἶν' αὐτό ; εἶπεν αἴφνης τείνων τὸ οὖς.

— Ποῖον ;

— Αὐτὸς ὁ παράδοξος κρότος.

Ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον συνειθίσῃ ὥστε ἐλησμόνησα ὅτι ἦτο νέον τι δι' αὐτὸν καὶ πρὸς στιγμὴν ἐπίστευσα ὅτι καὶ ὁ Ἐρβέρτος ἦτο παράφρων. Ἐφρικίασα καθ' ὅλον τὸ σῶμα. Τότε ἐπλησίασε τὴν μικρὰν κλίνην.

— Ἄ ! σὺ εἶσαι ; εἶπεν.

Εἵτα στραφεὶς πρὸς ἐμὲ προσέθηκε·

— Τὸ κάμνει πάντοτε αὐτὸ τώρα καὶ κατατρῶγει τὰς χεῖράς της ἀκόμη ;

— Ναί, πάντοτε ἀπὸ τῆς ὁδοντοφυΐας.

— Καὶ ὁ ἱατρὸς δίδει ἐπίσης ἐλπίδας καὶ δι' αὐτήν ; εἶπε πικρῶς καὶ σκληρῶς.

Ἔσεισε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐγὼ τὸν ἐθεώρησα μετὰ τοσούτου φόβου ὥστε ἡσύχασε.

— Συγχώρησόν με, μοὶ εἶπε, σὲ λυπῶ ! Δὲν ἡδυνάμην πλέον νὰ ὑποφέρω τὰ βάσανά σου ! Δὲν εἶμαι ὡς σὺ ἦρως, μάρτυς, ἐξανίσταμαι δὲ ὁλόκληρος κατὰ τῆς εἰμαρμένης σου ἣν ἐπεθύμουν νὰ μεταβάλω.

— Μόνε φίλε μου ! Ἄν καταβληθῇς, τί νὰ κάμω τότε ; Μὴ ἀπαίτει παρ' ἐμοῦ ὑπεράνθρωπα πράγματα !

— 'Εγώ ; ὦ ! ὄχι ! τὸ ὑναντίον ! Οὐδὲν ὑπεράνθρωπον ζητῶ, ἀλλὰ . . .

Ἐλαθε τὴν χεῖρά μου, τὴν ἔφερεν εἰς τὰ χεῖλη του καὶ ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ τελειώσῃ τὴν φράσιν του. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας δὲν τὸν εἶδον. Ἡρώτων ἐμαυτὴν ἀνησύχως εἰς τί τὸν προσέβαλον, ἀδιακόπως ἐπανελάμβανον τὴν συνομιλίαν μας καὶ ἐσυλλογιζόμην τοὺς τρόπους του, ἀλλ' οὐδὲν ἀνεκάλυπτον. Ἐπὶ τέλους ἤκουσα τὸ γνωστότατον βάδισμά του, ἀντηχοῦν πρὸ τῆς θύρας μου. Ἡγέρθην ἵνα τρέξω εἰς προϋπάντησίν του. Ἦτο τόσο σκυθρωπὸς ὥστε μὲ ἐφόβισε.

— Ὑπῆγα εἰς τὸ φρενοκομεῖον, εἶπε.

— Λοιπὸν ;

Ἡ καρδιά μου ἐκ τῶν παλμῶν ἐπλησίαζε νὰ διαρραγῇ.

— Ὑπάρχει ἀκόμη ἐλπίς, εἶπε διὰ πεπνιγμένης φωνῆς.

— Τὸν εἶδες ;

— Αὐτόν ; "Ω ! ὄχι, βεβαίως ὄχι, ἀλλὰ τὸν ἰατρόν.

— Καὶ τί εἶπεν ;

— "Οτι ἂν δὲν ἐπῆρχετο νέα κρίσις δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ.

"Αν ! . . . τοιοῦτον ἂν ὁμοιάζει πρὸς στρέβλην ἐν ἣ τὰ μέλη ἐκτείνονται μέχρις ἀποχωρισμοῦ. Πρέπει δὲ νὰ μένῃ τις ἐκεῖ ἀκίνητος, καὶ νὰ εὐχαριστῇ διότι βασανίζεται ! Ὑπάρχει ἐλπίς τρομερωτέρα τοῦ ἀπελπισμοῦ !

Τί συνέβη κατόπιν ; Τὰ πάντα συγγέονται ἐντὸς τῆς κεφαλῆς μου ! Αἱ βάσανοι καθιστῶσι βραχύτατον μέγα διάστημα χρόνου, καὶ βραχύτατος χρόνος φαίνεται ὡς διαρκέσας μῆνας ! Εἰξεύρω ὅτι ἡγάπων τὸν Ἐρβέρτον, πολὺ, ναί, πολὺ. Ἡ φωνή του ἦτο γλυκυτάτη ὁσάκις μοι ἀνεγίνωσκεν, ἢ μ' ἐπέπληττε φιλοστόργως. Ὅταν

μοὶ ἔδιδε τὴν χεῖρα ἀγνοῶ ὅποια ἰσχυρὰ καὶ γλυκεῖα θερμότης διεπέρα ἅπαν τὸ σῶμά μου. Τὸ βῆμά του ἀνεγνώριζον μετὰ χιλίων ἄλλων ἐν τῇ ὁδῷ. Ἡ συνειδησίς μου μ' ἠρώτα χαμηλοφώνως ὅποτον αἶσθημα ἠσθανόμην διὰ τὸν Ἑρβέρτον, ἀλλ' ἔκλειον τὸ οὖς εἰς τὴν φωνὴν της καὶ δὲν ἐφάνταζόμην ὅτι ἡδυνάμην νὰ μείνω μόνῃ μετὰ τῆς δυστυχίας μου, τοῦθ' ὅπερ ἦτο κάκιστον. Πολλὰς νύκτας διήλθον γονυπετῆς ἵνα προσπαθῆσω νὰ λάβω τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν ἀπομακρύνω ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅταν ἡ πρῶτα ἐπήρχετο, ἀνυπομόνως τὸν περιέμενον. Ὁ κόσμος πολλὰ ἐφλυάρησεν, ἀλλ' οὐδὲν ἔμαθα· ἤμην ἄλλως τε πολὺ νέα, ἀπομεμονωμένα καὶ ἄθῳα, ὥστε οὐδόλως ἐσυλλογιζόμην τὸν κόσμον καὶ τὰς φλυαρίας του.

Ἐνίστε ἤθελον νὰ πείσω ἐμαυτὴν ὅτι μόνον ἀδελφικὴν ἀγάπην ἔτρεφε πρὸς ἐμέ, ὅτι οὐδόλως ἤμην ὠραία καὶ ἐπικίνδυνος, οὔτε νέα, ὅτι ἐπλησίαζον νὰ γείνω εἰκοσιεξαέτις! . . . ὄχι, ὄχι, δὲν μὲ ἠγάπα. Δὲν μοὶ ὡμολόγησεν ἀναφανδόν, ἐπισήμως τὸν ἔρωτά του ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ μυθιστορήματα, ἀλλ' ἕκαστος λόγος του, ἕκαστον βλέμμα του, ἕκαστον κίνημά του μοὶ τὸ ἐξεδήλου. Χάριν αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ προσεποιήθη ὅτι δὲν τὸν ἐνόουν, ὅταν ἡμέραν τινὰ εἶπεν·

— "Ἄν ἡ παραφροσύνη εἶναι ἀθεράπευτος, τὸ διαζύγιον εἶναι δυνατὸν καὶ τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι ἔγκλημα.

Ἀκόμῃ αἰσθάνομαι τὴν θερμότητα ἐκείνην ἥτις μὲ ἐκάλυψεν ὁλόκληρον, ἀπὸ τῆς ρίζης τῶν τριχῶν μέχρι τῶν ποδῶν. Ὁρθώθην τείνουσα πρὸς αὐτὸν τὰς χεῖρας ὡς διαμαρτυρομένη καὶ μετὰ βίας ἐψιθύρισα·

— Μὴ τὸ λέγῃς! μὴ τὸ λέγῃς! Ἄλλως θὰ χωρισθῶμεν. Δὲν θὰ δύναμαι νὰ σ' ἀγαπῶ πλέον ἢ ἀπιστήσω.

Καὶ ἐκεῖνος ὠμίλησε λίαν χαμηλοφώνως, εἷς τι βιβλίον ὅπερ εἶχεν ἔμπροσθέν του· τότε μ' ἐθεώρησε καὶ θέσας τὸ μέτωπόν του ἐντὸς τῆς χειρὸς του ἐψιθύρισεν·

— Ὑπάρχει λοιπὸν ἐλπίς δι' ἐκεῖνον καὶ ὄχι δι' ἐμέ . . . Τίς εἶναι ὁ δυστυχέστερος ;

— "Ω ! Ἐρβέρτε ! μοὶ θραύεις τὴν καρδίαν !

— Καὶ σὺ τὴν ἰδικήν μου.

— Ὁρκίσθην, Ἐρβέρτε !

— Ἀληθῶς, ὠρκίσθης.

— Καὶ μόνον ἐμέ ἔχει ἐν τῷ κόσμῳ.

— Καὶ ἐγὼ ποῖον ἔχω;

— Σὺ ; . . . σὺ ; Ἐχεις περισσότερα παρ' ὅσα ἔπρεπε νὰ σοὶ δώσω· ἔχεις ὁλόκληρον τὴν ψυχὴν μου.

Ἀπὸ τοῦ στήθους του κραυγὴ ἐξῆλθε, λύπης ἅμα καὶ χαρᾶς. Ἠγέρθη καὶ μ' ἐνηγκαλίσθη, ἀλλὰ τὸν ἀπώθησα σιγὰ, πολὺ σιγὰ, μέχρις οὗ ἀνεχώρησε· τότε ἔκλεισα τὴν θύραν καὶ ἔπεσα γονυπετὴς παρὰ τὸ κοιμώμενον τέκνον μου.

— Θεέ μου ! τί νὰ κάμω ; Παιδί μου, εἰπέ μοι, τί νὰ κάμω ;

Τὸ παιδίον ἐξύπνησε, μ' ἐθεώρησε μὲ τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς του καὶ ἔτριξε τοὺς ὀδόντας του. Τοῦτο ἦτο ἀπάντησις· δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐπιβάλω εἰς αὐτὸν τὸ παιδίον τοῦτο. Εἶχον ἤδη παρατηρήσῃ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ ὑποφέρῃ καὶ ὅτι ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων ἦτο φρικώδης δι' αὐτόν. Συχνάκις ἐλάμβανε τὰς μικρὰς χειρὰς του ἐντὸς τῶν ἰδικῶν του, αὐστηρῶς, ἵνα σταματήσῃ τὰς κινήσεις καὶ τότε συνωφρουοῦτο.

Καὶ ὅμως ἂν ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου μου ἤρχετο καὶ δέν μ' εὗρισκε πλέον ! Καὶ ἂν ὁ Ἐρβέρτος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὸ παιδίον, τότε θὰ καθίστων καὶ τοὺς τρεῖς δυστυχεῖς. Ναί, εἶδον τὸ καθήκόν μου. Ἡ εὐτυχία εὐ-

ρίσκετο ἐνώπιόν μου, μειδιῶσα, μεγαλοπρεπῆς, οὐρανία ! Ἐπρεπε νὰ ἐκλέξω· ἢ νὰ ἀπελπίσω τὸν ἕνα — ἦτο ὁμῶς ὑγιῆς καὶ ἡδύνατο ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν εἰμαρμένην του — διὰ νὰ . . . ἡ καρδιά μου ἐφρικία σκεπτομένη τοῦτο — διὰ νὰ μὲ λησμονήσῃ καὶ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ εὐτυχίαν, ἢ νὰ φέρω εἰς δύο ἀτυχεῖς ἀσθενεῖς ἀθεράπευτον ἀθλιότητα. Δὲν ἐκοιμώμην πλέον, καὶ ἔκτοτε χρονολογοῦνται αἱ πρῶται ψαραὶ τρίχες μου. Ὁ Ἐρβέρτος τὸ παρατήρησεν· ὅτε μὲν ἦτο ἐράσμιος καὶ πρᾶος, ὅτε δὲ βίαιος καὶ παράφορος, λέγων ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ ζήσῃ τοιουτοτρόπως πλέον, ὅτι ἔπρεπε νὰ νυμφευθῇ καὶ νὰ ἔχῃ σύζυγον καὶ τέκνα.

Ὅταν ὠμίλει τοιουτοτρόπως ἔδακνον τὰς χεῖράς μου μέχρι πόνου καὶ τῷ ἔλεγον :

— "Ἄν μὲ διεβεβαίουν ὅτι δὲν μὲ γνωρίζει πλέον, ὅτι δὲν θὰ θεραπευθῇ πλέον . . . Ἀλλὰ καθὼς εἶναι . . .

Τότε παρημέλουν καὶ τὴν Ἄνναν ἀκόμῃ, ναί, τὴν παρημέλουν ! Ἐπὶ ὥρας τὸν ἄφινον νὰ τὴν φυλάττῃ, διότι δὲν ἡδυνάμην νὰ ὑποφέρω πλέον τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων της. Δὲν εἶχον πλέον θάρρος. Εἰς τοὺς ἄλλους δυνατὸν νὰ φαίνηται τις ἥρως, πρὸ ἑαυτοῦ ὁμῶς οὐδέποτε. Δὲν βλέπομεν βεβαίως τί τὸ δένδρον αἰσθάνεται ἐντὸς τῶν ῥιζῶν του ὅταν ἡ θύελλα σείῃ τὴν κορυφήν. Τὸ θαυμάζομεν διότι ἴσταται ἀγερῶχος ὄρθιον, καὶ ὅταν ἔτι οἱ κλάδοι του θραύωνται. Φεῦ ! πόσον ἐπεθύμουν νὰ θραυσθῶ καὶ νὰ ἐκρίζωθῶ. Ἄς ἡδυνάμην νὰ μὴ ζῶ πλέον, νὰ μὴ ὑποφέρω ! Ἐπεθύμουν φυσικὰς θλίψεις, διὰ νὰ μὴ αἰσθάνωμαι πλέον τὰς ἡθικὰς βασάνους. Ἴνα λάβω θάρρος, ἔγραψα πρὸς τὸ φρενοκομεῖον ὅτι θὰ τὸ ἐπισκέπτωμαι ἐνίοτε. Τοιουτοτρόπως ἐδέσθην καὶ δὲν ἡδυνάμην πλέον νὰ βραδύνω τὴν ἐπίσκεψίν μου.

Οὐχὶ μόνον ὁ Ρεῖνόλδος μὲ ἀνεγνώρισεν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἠσπάσθη λίαν φιλοστόργως· μὲ ἐκάλεσε στήριγμά του.

— Μετ' ὀλίγον, μετ' ὀλίγον, ἔλεγε, θὰ θεραπευθῶ, καὶ τότε θὰ σὲ ἀνταμείψω πλουσίως, σέ, πιστὴ μου σύζυγος. Ἀκόμη ἀκούω τὰς φωνάς, ἀλλὰ τὰς γνωρίζω καὶ δὲν τὰς φοβοῦμαι πλέον. Ἀκόμη ὀλίγην ὑπομονὴν καὶ θὰ ἔλθω μαζί σου καὶ θὰ εἴμεθα τόσον εὐτυχεῖς μαζί!

Ἐκάστη λέξις ἦτο καὶ πληγὴ μαχαίρας. Ἦτο ἀσθενής, μὲ ἡγάπα, ἠλπίζεν εἰς ἐμέ, ὥσει εἰς ἀσφαλῆ λιμένα. Θὰ ἤμην λίαν μεταβεβλημένη ὅταν ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν διότι ὅλοι ἐτρόμαζαν καὶ μὲ ἠρώτησαν ἂν εἶχε χειροτερεύσει.

— Ὅχι, καλὰ πηγαίνει, εἶπον, πολὺ καλὰ!

Ὁ Ἐρβέρτος τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσήρχετο καὶ ἤκουσε. Συνεκράτησεν ἑαυτὸν μέχρις οὗ ἐμείναμεν μόνοι, εἶτα κατελήφθη ὑπὸ μεγίστης ὀργῆς. Δὲν εἶχε συνείδησιν τῶν λόγων του καὶ περιεπάτει μεγάλους βήμασι, προσηλωμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Εἶτα ἔθεσε τὴν χεῖρά του ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς Ἀννης διὰ νὰ τὴν κάμῃ νὰ κοπάσῃ, ἐπειδὴ δὲ ὁ βρυγμὸς ἐξηκολούθει τὴν ἐξέβαλεν. Οὐδὲν εἶπον, τὸν παρετήρουν μόνον καὶ τὸν ἄφινον ἐλεύθερον νὰ πράττῃ. Εὐρισκόμενῃ πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ἐρειδομένη ἐπὶ τραπέζης μὲ βεβαρημένα τὰ μέλη μου.

— Φύγε, τῷ εἶπον, πρέπει νὰ κοιμηθῶ, δὲν εἵμι πορῶ πλέον νὰ ὁμιλήσω. Φύγε!

Κατέπεσα ἐπὶ ἀνακλίντρου τινὸς καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν ἠδυνήθην νὰ κινηθῶ πλέον. Ἦμην ὡς παραλελυμένη. Δὲν εἶχον πλέον τὴν θέλησιν νὰ κινηθῶ, διότι ἐντελῶς εἶχον λησμονήσῃ πῶς ἐγείρουν τὴν κεφαλὴν, πῶς μεταχειρίζονται τὴν χεῖρα. Καὶ αὐτὴ ἡ γλῶσσα δυσκόλως ἐκινεῖτο· ἔπρεπε νὰ καταβάλλω προσ-

παθείας ἵνα δυνηθῶ νὰ ὁμιλήσω. Οἱ ὀφθαλμοί μου ἀδικόπως ἔκλειον, ἀλλ' ἠδυνάτουν νὰ κοιμηθῶ. Δὲν θὰ ἔτρωγον τίποτε ἂν ὁ Ἑρβέρτος δὲν μοι ἔφερε τὰ τεμάχια εἰς τὸ στόμα καὶ δὲν μὲ παρεκάλει νὰ τὰ φάγω.

Ἦτο πρῶτος καὶ ἐράσμιος καὶ οὐδὲν ἔλεγεν ὅπερ νὰ μὲ ταράξῃ. Ἀπαξ ἡ δις καθ' ἐκάστην μοι ἔφερον τὴν Ἀνναν ἣν ἔθετον πλησίον τοῦ προσώπου, διὰ νὰ δύναμαι νὰ τὴν ἀσπάζωμαι. Ἐφαινόμην ὅτι ἔμελλον νὰ μείνω κλινήρης ἐπὶ μῆνας ἴσως, ἴσως ἐπὶ ἔτη καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἐβδομάδας, διότι οὐδεμία καλλιτέρευσις ἐγένετο, ἀλλ' ἡ εἰμαρμένη μοι ἔδωκε τὴν ἀπαιτουμένην μαστίγωσιν. Ἐπιστολὴ μοι ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Ρεϊνόλδος κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιφόβου κρίσεως καὶ ὅτι ἂν ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ θά μ' ἐκάλουν διὰ νὰ τὸν ἴδω ἀκόμῃ ἀπαξ, οὐχὶ ὅμως πρότερον διὰ νὰ μὴ ἐρεθίσω τὸν ἀσθενῆ. Μόλις ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἐπήδησα ἀπὸ τῆς κλίνης κάτω, ἐνεδύθην καὶ ἤρχισα νὰ βαδίζω ἐντὸς τοῦ δωματίου μετ' ἀρρήτου ἀνησυχίας. Ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ μου καὶ τῇ συγκινήσει μου ἐκλονιζόμην ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ δωματίου εἰς τὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ τὸ παρατηρῶ.

Τοιουτοτρόπως μὲ εὗρον ὁ Ἑρβέρτος καὶ ὁ ἰατρός· μᾶλλον ἀνησύχησαν ἢ ἐχάρησαν. Ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον ἀπολέσῃ συνείδησιν ἐμαυτῆς ὥστε ἡ κραυγὴ ἦν ἐξέβηλον ἐξ ἐκπλήξεως μοι ἐφάνη παράδοξος.

— Ἐπὶ πολὺ ἔμεινα ἀσθενής, εἶπον, ἀλλὰ τώρα δὲν ἔχω καιρὸν νὰ ἤμαι.

Οὕτε ὁ Ἑρβέρτος, οὕτε ἐγὼ εἶπομεν τίποτε περὶ τοῦ συγκινοῦντος ἡμᾶς ζητήματος. Συνεχῶς μοι ἀνεγίνωσκεν ὑψηλοφώνως ἀγνοῶν τί ἀνέγνωσε καὶ ἐγὼ ἀκούουσα χωρὶς νὰ εἰξεύρω τί ἤκουσα. Τὸ ἐπίλοιπον τοῦ χρόνου περιεπάτουν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, ὥσει λέαινα ἐντὸς κλωβοῦ.

— Θα γείνω μετ' ὀλίγον ὅπως ἡ "Αννα, ἔλεγον, δὲν εἰμπορῶ νὰ ἡσυχάσω πλέον.

— ᾤ! μπᾶ!

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀπόκρισις τοῦ Ἑρβέρτου, συνοδευμένη ὅμως ὑπὸ τοιούτου βλέμματος ὥστε δὲν ἐπανέλαβον ὅ,τι εἶπον. Ἐνόμιζον τότε ὅτι ὁ χρόνος οὐδόλως παρήρχετο, διότι οὐδεμίαν ἐπιστολὴν ἐλάμβανον. Σήμερον εἰξέυρω ὅτι ὁ χρόνος ἐκεῖνος ἦτο πλήρης θελγήτρου. Οὐδέποτε ἐκάμαμεν λόγον περὶ τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ πάντοτε περὶ τοῦ παρελθόντος. Καὶ ὁ Ἑρβέρτος μ' εὐχαρίστει διὰ τὰς ὥραίας ὥρας ἃς διηρχόμην μετ' αὐτοῦ!

Ἐπὶ τέλους ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐκ τοῦ φρενοκομείου, ἧς ἡ θεὰ μ' ἐτρόμαξεν. Ἡ γραφή, καίτοι ἀβέβαιος καὶ ἀλλοία, ἦτο ἡ τοῦ Ρεϊνόλδου. Κατὰ πρῶτον δὲν ἠδυνήθην νὰ τὴν ἀνοίξω, ἐπὶ τοσοῦτον οἱ δάκτυλοί μου ἔτρεμον. Ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Γλυκεῖά μου, πιστὴ μου σύζυγος,

Εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ἐκ βάθους καρδίας, διότι μ' ἐθεράπευσε. Μεθαύριον θὰ ἦμαι πλησίον σου.

Αἰωνίως ἰδικός σου

Ρεϊνόλδος.

Ἐγκλείστως ὑπῆρχεν ἐπιστολὴ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ φρενοκομείου, ἀγγέλλουσά μοι ὅτι ὁ Ρεϊνόλδος ἐθεράπευθη ὥς ἐκ θαύματος καὶ ὅτι ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεθύμει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του ὥστε τοῖς ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν. Εἰκοσάκις ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν καὶ καθ' ὅσον ἀνεγίνωσκον, τὰ πάντα μοὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἐγίνοντο κενὰ πέριξ ἐμοῦ, ὥσπερ ἐρημίας τις νὰ μὲ περιεκάλυπτεν. ᾤ! βεβαίως, τὸν σύζυγόν μου ὥφειλον νὰ συλλογίζωμαι καὶ ὄχι τὸν Ἑρβέρτον,

ἀλλὰ δὲν εἶμαι ἡρώϊς . . . Ὁ Θεὸς μόνον καὶ ἐγὼ γνωρίζομεν τί ἐσυλλογίσθη κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν. Ἀλλ' ὁ Ἑρβέρτος ἐπανῆλθεν· ἔτεινα αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν χωρὶς νὰ εἶπω λέξιν. Ἀνέγνωσεν αὐτήν, εἶτα τὴν συνέπτυξεν ἐντὸς τῆς χειρὸς του, εἶτα ἠνέφξε πάλιν αὐτήν, καὶ τὴν ἀνέγνωσε δὶς· αἱ χεῖρές του ἔτρεμον καὶ δάκρυ ἔπεσεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ πολὺ διέμεινα ἐντὸς αὐτῶν. Ἐν τῇ ἀγωνιώδῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν. Ἡσπάζετο τὰ δάκρυά μου ἄτινα ἀνέβλυζον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ ἐστέναζεν, ὥσει τὸ στῆθός του ἔμελλε νὰ διαρραγῇ. Πλειστάκις προσεπάθησε νὰ εἴπῃ τι ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη, ἐκίνησε μόνον τὴν κεφαλὴν καὶ ἐμειδίασεν ὡς μειδιᾷ ὁ θνήσκων. Ὁταν ἐπλησίασε τὴν θύραν ἐστράφη πάλιν, μὲ ἀπεχαιρέτισε διὰ τῆς χειρὸς καὶ ἀνεχώρησεν, ἐν ᾧ ἐγὼ ἔπεσα γονυπετῆς καὶ δακρυρροοῦσα. Τότε δὲν ἀπέθανα, ὥστε θὰ ἔχω πολλὴν δύναμιν λοιπόν. Ἡ καρδίᾳ μου ἐπόνει καὶ ἐκλειον τὸ στόμα μου διὰ νὰ μὴ κραυγάζω. Αἰφνης ἤκουσα τρίζοντας τοὺς ὀδόντας τῆς Ἀννης καὶ ὅταν ὕψωσα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶδον τὸ παιδίον ἐμφανιζόμενον εἰς τὴν θύραν· ἔδραμε κλονιζομένη εἰς τὰς ἀγκάλας μου καὶ ἐβαττάρισε κάτι τι ὡς : «Μαμά!» Ἡ τροφὸς ἤρχετο ὀπισθεν πλήρης χαρᾶς διότι ἡ ἐκπληξὶς ἐπέτυχε τόσον, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἐτρόμαξε σχεδὸν ἐκ τῆς ταραχῆς μου, εἶτα δὲ ἤρξατο νὰ μοὶ διηγήται πῶς ἠδυνήθη νὰ κάμῃ τὸ θαῦμα τοῦτο.

Ἡτοίμασα διὰ τὸν Ρεϊνόλδον τὸ δωμάτιον τῆς Ἀννης, ἥτις τοῦ λοιποῦ θὰ ἐκοιμάτο πλησίον μου. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν ἐνωχλήθη πλεον ἐκ τῶν νεύρων μου. Εἶδον ὅτι ἡ τροφός, ἡ ὑπηρέτρια καὶ ἡ μάγειρος μ' ἐθεώρουν λίαν ἐκπεπληγμέναι καὶ ὅταν ἠσύχασα ἐ-

κύτταξα εἰς τὸ κάτοπτρον. Ἡ κόμη μου εἶχε γίνῃ λευκή.

Ἄλλ' ἔγραφον ἐπιστολὴν. Ποῦ ἄρά γε εὐρισκόμεν ;
 « Ἐννοεῖς λοιπὸν τὴν πρὸς σέ σιγὴν μου. »

Ἄν ἐγνώριζε πάντα ταῦτα, θὰ τὴν ἐννοεῖ καλλίτερα.

« Τί νὰ σοὶ εἶπω περὶ τῶν ὁμοίων ἄλλων ἐτῶν, ἐτῶν φόβου καὶ ἐλπίδων, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ Ἄννα ἔκαμε τὰ πρῶτα βήματά της, ὀλίγον καιρὸν πρὸ τῆς θεραπειᾶς καὶ ἐπανόδου τοῦ πατρὸς της ; Ἡ ἄφιξις αὐτοῦ μὲ συνεκίνησε τὰ μέγιστα, ὅσον μόλις δύνασαι νὰ φαντασθῇς. Ὁ Ρεϊνόλδος εἶχε γηράσῃ καὶ ἐθεώρει μετὰ θλίψεως τὰς λευκὰς τρίχας μου, ὅταν δὲ εἶδε τὴν Ἄνναν ἠρώτησεν : « Εἶναι ἡ κόρ . . . ; » ἄλλὰ δὲν ἐπέ-
 ρανε τὴν φράσιν· ἐξερράγη εἰς φοβεροὺς λυγμούς, ὥστε ἐφοβήθη μὴ πάθῃ. Ἐφοβούμεν συγκοπὴν τῆς καρδίας ἢ ἀποπληξίαν, ἢ ἐπάνοδον τῆς ἀποτροπαίου ἀσθενείας του. Ἄλλ' ἡ θύελλα παρῆλθεν, ἄνευ δυσχερῶν ἐπα-
 κολουθημάτων. Τὸναντίον ἐφάνη ὅτι ἐχάθη διὰ παν-
 τὸς καὶ τι ἐντὸς αὐτοῦ. Ὑπῆρξε λίαν φιλόστοργος καὶ ἐράσμιος. »

Ἀκόμη τὸν βλέπω νὰ λαμβάνῃ τὴν Ἄνναν διὰ πρῶ-
 τὴν φορὰν ἐπὶ τῶν γονάτων του, νὰ σφίγγῃ τὴν μικρὰν
 κεφαλὴν της ἐπὶ τοῦ στήθους του καὶ διὰ τῆς ἄλλης
 χειρὸς νὰ κρατῇ τὰς χεῖρας τοῦ παιδίου, κατὰ πολὺ
 διάφορον τρόπον τοῦ Ἐρβέρτου. Ἐγὼ δὲ διὰ τῶν βρα-
 χιόνων μου περιεκάλυψα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν μου
 παιδίον, καὶ ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μου τοῖς ἐζήτησα
 συγγνώμην διότι ἐπ' ὀλίγον τοὺς ἐλησμόνησα σχεδόν.

« Οὐδὲν ἀξιοσημεῖωτον συνέβη ἔκτοτε εἰς τὸν βίον
 μου. Ἡ Ἄννα ἔγινε μεγάλη καὶ ὠραία καὶ προσφέρει
 λέξεις τινὰς τὰς ὁποίας μόνον ὁ Ρεϊνόλδος καὶ ἐγὼ ἐν-
 νοοῦμεν. Ὁ Ρεϊνόλδος πηγαίνει εἰς τὸν περίπατον ἐπὶ
 ὥρας, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ βραχιονός μου. Παρατη-

ροῦμεν τὰ ἄνθη καὶ τὰς χρυσαλίδας καὶ ἀγαλλόμεθα διὰ τὸν θερμὸν καὶ ὥραϊον ἥλιον, καὶ ὅταν κάμη ψυχρός, διὰ τὴν χιόνα καὶ διὰ τὰ φύλλα ἅτινα ὁ ἄνεμος παρασύρει. Περὶ τούτων μάλιστα ἐπινοοῦμεν ἱστορίας, ἂν δὲ οἱ διαβάται μᾶς παρατηρῶσι τοῦτο δὲν μᾶς ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ τοὺς παρατηρῶ ἐπίσης αὐθαδῶς μέχρις οὗ ἀπομακρυνθῶσιν.

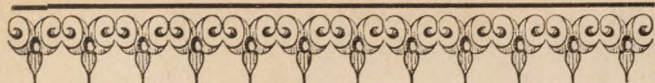
Ἐπίσης ἀναγινώσκωμεν πολὺ ὁμοῦ, τοῦθ' ὅπερ συχναίεις τὸν ἀποκοιμίζει, ἀλλ' ἐγὼ ἐξακολουθῶ ν' ἀναγινώσκω, διὰ νὰ μὴ ἐξυπνήσῃ. Παίζομεν ἐπίσης παιγνίδια φανταζόμενοι ὅτι θὰ μάθωμεν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν Ἄνναν νὰ παίζῃ μαζί μας.

Ὁ Ρεῖνόλδος πολὺ εὐχαριστεῖται μετὰξὺ ἄλλων νὰ περιποιεῖται τὴν κόμην τῆς Ἄννης. Κτενίζει τοὺς μακροὺς πλοκάμους αὐτῆς καὶ τοὺς διευθετεῖ, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ἀμφότεροι φαίνονται τόσον εὐχαριστημένοι, ὥστε ἐγὼ δύναμαι ἐλευθέρως νὰ ἐνασχοληθῶ περὶ τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων. Ἐγείνα πολυάσχολος καὶ τὰ πάντα ἐγὼ διευθύνω.

Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἡ οἰκία δὲν εἶναι εὐάρεστος διὰ νεανίαν καὶ ὅτι ὁ βίος μου εἶναι μονότονος καὶ δυσάρεστος. Συγχώρησόν με λοιπὸν τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολήν. Σὺ ἡ ἰδία τὴν προῦκάλεσες καὶ ἴσως δὲν λάβῃς τὴν ὑπομονὴν νὰ τὴν διεξέλθῃς. Ἄλλ' ἔγείνα γραῖα φλύαρος, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον σπανίως λαμβάνω τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλῶ.

Καὶ τώρα χαῖρε! Στείλέ μου διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ σου τὴν εἰκόνα σου, διὰ νὰ σὲ φαντασθῶ ὅποια εἶσαι. Σ' εὐχαριστῶ διὰ τὴν πιστὴν ἐνθύμισίν σου, ἡ ὅποια πολὺ μ' εὐχαρίστησε.

Ἡ γηραιά σου
Ἀγάστη

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΤΗΣ ΤΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ

Α πόσον ἀγαπῶ νὰ σε βλέπω, ὥραϊε κόλπε
τῆς Αἰγίνης ! Πόσον ἀγαπῶ τὸ διαυγές σου
κῦμα, ὅπερ ὡς στίλβον κάτοπτρον ἀντα-
νακλᾷ τὸν οὐρανὸν — τὰ ρεύματά σου, τὰ
ὑπὸ τοὺς πόδας μου φλοισβίζοντα καὶ περισπῶντά με εἰς
ἄλλους τόπους ! Ἐκαστον κῦμά σου ἐπὶ τῆς ἀκτῆς
θραυόμενον, μοὶ ἀνακαλεῖ καὶ μίαν ἀνάμνησιν τῶν προ-
σώπων ἅτινα ἠγάπησα.

Ἐπανέλθετε ! . . . ἐπανέλθετε πάλιν, ἀγαπητὰ κύ-
ματα, ἅτινα ὡς οὐράνιοι φωναὶ λαλεῖτε εἰς τὴν ψυ-
υχὴν μου περὶ πίστεως, ἀγάπης, ἐλέους !

Φεῦ ! ἡ καρδιά μου, ὑπὸ τὸ καταθλιβὸν αὐτὴν βά-
ρος, σᾶς ἀπαντᾷ διὰ στεναγμῶν, διότι ἡ ἔκστασις κρα-
τεῖ τὴν ψυχὴν μου κεκλεισμένην ὡς δοχεῖον, ὅπερ δὲν
δύναται τις οὔτε νὰ πληρώσῃ οὔτε νὰ κενώσῃ.

Λαλήσατε ! Αἰσθάνομαι γλυκεῖαν ἀνακούφισιν νὰ
σας ἀκούω. Δροσερὰ αὖρα, ἐν ᾗ σας φιλεῖ, φαίνεται ἐ-
παναφέρουσα εἰς ἐμὲ τὰς λέξεις ταύτας τῆς μητρός
μου. Ὑπαγε τέκνον μου, προσεύχου, πίστευε καὶ ἔλ-
πιζε, λάβε τὸν σταυρόν σου καὶ πορεύου· οὗτος εἶναι
ἐλαφρὸς δι' ὅτινά τον φέρει ἀτενίζων εἰς τὸν οὐρανὸν
. . . . μὴ κλαῖε, ἀγάλλου· ἐκάστη ἡμέρα φεύγουσα, σὲ
ἀναπλησιάζει πρὸς ἐμέ. »

Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀκόμη ἐθεώρουν τὸ κῦμα φεῦγον,

τοὺς δὲ κλύδωνάς του ἐπὶ τῆς παραλίας θνήσκοντας . . . ἀλλὰ ματαίως ἐζήτουν οἱ ὀφθαλμοί μου τῆς θαλάσσης τὸν πυθμένα· τὰ βλέμματά μου ἔχάνοντο εἰς τὸν βαθὺν ὠκεανόν.

Οὕτω ὠνειροπόλουν . . . λησμονοῦσα τὸν οὐρανὸν διὰ τὴν θάλασσαν, ὅτε αἴσθημα εὐγνωμοσύνης μὲ ἤγειρε καὶ μ' ἔκαμε ν' ἀνυψώσω τὴν κεφαλὴν . . . Τότε, ὦ παράδοξον, ὦ θαῦμα ! . . . εἰκὼν ἔτι ἐπιβλητικωτέρα ἐξετυλίχθη ἐνώπιόν μου. Ὁ οὐρανὸς καθαρὸς καὶ διαυγῆς ἐφωτίσθη καὶ διεμέλισε τὸν ὀρίζοντα εἰς ἀπείρους κύκλους πορφυροῦς καὶ χρυσοῦς.

Ὁ ἥλιος μεγαλοπρεπῆς βραδέως πρὸς τὴν δύσιν κατήρχετο καὶ ἔλουε τὰς τελευταίας του ἀκτῖνας ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν τῆς θαλάσσης ὑδάτων. Βῆμα πρὸς βῆμα ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν ἐσπερῶν, ἐν πρὸς ἐν τὰ ἄστρα ἐγκαθίσταντο ὑπὸ τὸν διαφανῆ των πέπλον, καὶ τέλος τὸ λυκαυγὲς ἐσβέννυτο ἐπὶ τῶν μελανῶν κυμάτων.

Ἐνώπιον πασῶν τούτων τῶν καλλονῶν ἡ ψυχὴ μου προσέπεσεν εὐλογοῦσα τὴν ἀγάπην καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Δημιουργοῦ.

ΣΟΦΙΑ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ (BAILLU)

ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΔΕΣΠΟΙΝΑΙ

βυζαντιακὴ ἐποχὴ ὑπῆρξεν ἀριστοκρατικὴ, οὕτως εἰπεῖν, ὥς πρὸς τὰς γυναῖκας, διότι πᾶσαι αἱ ἐπὶ πολιτικῇ δεξιότητι ἢ καλλιέργίᾳ τῶν γραμμάτων διαπρέψασαι, ἐγεννήθησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἢ ἀνεδείχθησαν τὰς βαθμίδας αὐτοῦ ἀναβαῖσαι, ὥς ἡ Ἀθηναῖς. Τοῦτο δ' εὐνόητον· οἱ Πατέρες, ὥς ἐν προγενεστέῳ διατριβῇ¹ εἶδομεν, καταδικάζοντες τὸν γάμον καὶ ἐξαίροντες τὴν ἀγαμίαν, ὑπετίμων τὴν ἀξίαν τῆς γυναικὸς καὶ καθίστων λίαν προβληματικὴν καὶ τὴν ἀνάγκην ἔτι τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς. Πρὸς τί ἡ τῆς γυναικὸς ἐκπαίδευσις, πλάσματος ἐν δευτερευούσῃ μοίρᾳ τιθεμένου; Πρὸς τί τῆς Σπαρτιάτιδος ἢ τῆς Ῥωμαίας ἢ φιλοπατρία, ὅτε ὁ οὐρανὸς τοῦ ἀνθρώπου ἢ πατρίς; Πρὸς τί αἱ συζυγικαὶ ἀρεταί, ὅτε ἡ μονὴ ὤφειλε νὰ ᾖ ἡ οἰκογενειακὴ ἐστία; Ἀναμφίλεκτος ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας ταύτης, πᾶσαν ἀντίρρῃσιν ἀποφimuῖσα τοῦτο, ὅτι ἡ ἐλλογιμωτάτη γυνὴ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ἡ περιώνυμος Ἀθηναῖς, εἶχεν ἐκπαιδευθῇ ἐν Ἀθήναις, Ἐθνικῇ οὔσα. Ἄλλ' οἱ Πατέρες μεθ' ὅσον καὶ ἂν ἐπεδείκνυσον ζήλον ὑπὲρ τῆς ἀγαμίας, δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε τὸν γάμον νὰ καταργήσωσιν, οὔτε πᾶσας τὰς γυναῖκας νὰ καταστήσωσι καλογραίας. Ἀνάγκη ἀπόλυτος ἀπῆρτει νὰ ὑπάρχωσι καὶ τινες γυναῖκες, καὶ νὰ

¹ Ἡ Γυνὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κτλ.

συνάπτωνται καὶ τινες γάμοι καὶ χάριν τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς καὶ πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀφοῦ ὁ Κύριος δὲν ἠὺδόκει νὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτοῦ ἄλλως πῶς, ἄνευ γυναικός, ὡς οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι Πατέρες ἐφρόνουν ὅτι θὰ εἶχε πράξει εἰ μὴ παρέβαινεν ἡ Εὐα τὴν ἐντολὴν τρώγουσα τὸ μῆλον¹. Καὶ οὗτος ὁ λόγος δι' ὃν μόνον ὁ θρόνος δίδωσι τῇ γυναικὶ προσωπικότητα. Ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ θρόνου ἐπιδρῶσι σφόδρα αἱ κρατοῦσαι ἰδέαι, διότι οὐ μόνον τὸ μοναστήριον εἶναι τὸ τελευταῖον ἀνάκτορον πλείστων ὄσων βασιλίσσων, — ὅτε τυχὸν αὐτὴ αὕτη ἡ βασιλικὴ Ἀὐλὴ δὲν μετεβλήθη εἰς μονήν, ὡς ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β' —, ἀλλὰ βλέπομεν καὶ τι τὰ μάλιστα σήμερον ἐκπλήσσον, τότε ὅμως οὐδὲν ἔχον τὸ παράδοξον, βλέπομεν βασιλίσσαν ὑπανδρον καὶ ἅμα παρθένον. Τὸ δὲ τὰ πάντα χρωματίζον καλογηρικὸν τοῦτο πνεῦμα εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε ἐνδύει ῥᾶσον καὶ αὐτὸν τὸν Ὅμηρον, παράγον τὰ Ὅμηρόκεντρα, περὶ ὧν κατωτέρω. Ὅτι δὲ αἱ ἰδέαι αὗται ἐπὶ μήκιστον θὰ κρατήσωσι, μαρτυροῦσι καὶ οἱ πρὸς τὴν ὠραίαν Ἰκασίαν περίφημοι ἐκεῖνοι λόγοι τοῦ Θεοφίλου, ὅστις ἐνῶ κατεδίδωκε τῷ 830 τὰς ἱερὰς εἰκόνας, τὰ καλὰ νινία τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας, ἐπίστευεν ἔτι εἰς τὸ μῆλον τῆς Εὐας !!!

I

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Εκ τῶν ἐπιφανῶν γυναικῶν τῆς τόσον πλουσίας βυζαντιακῆς πινακοθήκης, πρώτη κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐμφανίζεται ἡ Πουλχερία. Καίπερ δεκαπενταέτις οὔσα, καθ' ὃ τῷ 399 γεννηθεῖσα, ἀνηγορεύθη τῷ 414

1 Ὅρα Χρυσοστόμ. *Περὶ Παρθενίας*, τόμ. Α, σελ. 282.

Αὐγούστα καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, ἣν μετὰ μικρᾶς διαλείψεως ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη διεχειρίσατο, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Θεοδοσίου τοῦ Β', βασιλέως ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, πάντα ἀνικάνου ὄντος πρὸς τὸ κυβερνᾶν, καὶ πληρέστατα δικαιοῦσαντος τὴν προσωυμίαν τοῦ Μικροῦ, ἥτις ἐδόθη αὐτῷ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν ἔνδοξον αὐτοῦ πάππον Θεοδόσιον τὸν Μέγαν. Διὸ καὶ ὁ Γίββων λέγει ὅτι ἡ Πουλχερία εἶναι «ἡ μόνη τῶν ἀπογόνων τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, ἥτις φαίνεται κληρονομήσασά τι τοῦ ἀνδρείου ἡθους (manly spirit) καὶ τῆς δεξιότητος αὐτοῦ¹.»

Καὶ ἐξ εὐλαβείας ἀλλὰ καὶ ἐκ πολιτικῆς συνέσεως, ἵνα προλάβῃ πάσαν ἐνδεχομένην ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ διαίρεσιν, δυναμένην ἐκ γάμου ν' ἀναφανῇ, ἔπεισε τὰς δύο αὐτῇ ἀδελφάς, Ἀρκαδίαν καὶ Μαρίναν, ὅπως τὸν βίον ἐν ἀγνείᾳ διανύσωσι, τῷ παραδείγματι αὐτῆς ἐπόμεναι. Καὶ δὴ ἐπισήμως, ἐνώπιον κλήρου τε καὶ λαοῦ, αἱ τρεῖς τοῦ Ἀρκαδίου κόραι ἀνέθεντο τῷ Θεῷ τὴν παρθενίαν αὐτῶν. Ὁ δὲ ὄρκος ἀνεγράφη ἐπὶ ἀδαμαντοκολλήτων χρυσῶν πινακίδων, ὥς δημοσίᾳ προσήνεγκον τῷ ἐν τῇ βασιλίδι καθεδρικῷ ναῷ². Ἴσως παρὰ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν νὰ ἐνεφώλευεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς δεκαπενταετίδος ἐκείνης κόρης καὶ πνευμάτι φιλαρχίας· ἀλλ' ἔξεστι, δικαία καὶ ἡ φιλαρχία παρὰ τοῖς δυναμένοις ἄρχειν, καὶ ἡ Πουλχερία ἐκέκτητο τὴν πρὸς τοῦτο εὐφυίαν, ὥς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐξῆς αὐτῆς ἐπίνοια. Ὁ Θεοδόσιος, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου (450) εἶχεν ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Πουλχερίας καὶ ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἀσπάρου, ὑποδείξει ὡς διά-

¹ Gibbon's : *History* κτλ. τόμ. IV, κεφ. XXXII, σελ. 202.

² Gibbon's, αὐτόθι, σελ. 201.

δοχον τῆς βασιλείας τὸν Θράκα Μακρίνον ¹ «ἄνδρα ἐν σωφροσύνῃ καὶ σεμνότητι διαπρέποντα, γέροντα ὄντα, καὶ ἱκανώτατον,» ὃν ὑπεστήριζον αἱ τοῦ ἵπποδρόμου φατρίαι, ἡ τῶν χρόνων ἐκείνων κοινοβουλευτικὴ πλειοψηφία. Ὅθεν ἡ Πουλχερία ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχήν, γινομένου τοῦ Μακρίνου βασιλέως, ἴσως δὲ καὶ διότι ἔβλεπεν ἐν αὐτῷ ἄξιον αὐτῆς συμπράκτορα πρὸς διοικήσιν τῶν κοινῶν, ἐσκέφθη γάμον· ἄλλ' ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἀνυπερέβλητον κώλυμα, ἡ ἐπίσημος τῷ Θεῷ τῆς παρθενίας αὐτῆς ἀνάθεσις, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, νέος ὢν εἰσέτι, ἦτο ἐραστῆς ᾧ πᾶσαι αἱ γυναῖκες ἐτήρουν πίστιν. Ἀλλ' ἐνταῦθα διαλάμπει τῆς Πουλχερίας ἡ εὐφυΐα· ἐπενόησε θαυμάσιον *modus vivendi*, ἀμφότερα συμβιβάζον· ἐνυμφεύθη τὸν Μακρίνον «φρικτοῖς τὸ πρότερον ὄρκοις καταδεσμεύσασα τοῦ φυλάξαι αὐτῇ τὴν ἀγνείαν ἀδιαλώβητον.» Εἶναι ὁμῶς καὶ ἀληθὲς ὅτι ὁ μὲν γαμβρὸς ἦτο γέρων, ἡ δὲ νύμφη τεσσάρων καὶ πεντήκοντα ἐτῶν, ὥστε πᾶσα ὑπῆρχε πιθανότης νὰ τηρηθῶσι τῆς συμβάσεως οἱ ὅροι. Τὸ βέβαιον καὶ ἀναντίρρητον ὅτι ἡ περιώνυμος τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὸ κατὰ Γάλλους *brevet d' invention*, διότι δὲν εἶναι ἡ πρώτη βασίλισσα ἡ ἀποθανοῦσα παρθένος· ἡ Πουλχερία ἐδείχθη πολλῷ αὐτῆς ἱκανωτέρα, ἀπέθανεν ἔγγαμος καὶ παρθένος, ὡς τοῦλάχιστον λέγεται. Ὡσαύτως καὶ Ναπολέον ὁ Α', καίπερ μέγας, ὑπῆρξε μιμητῆς καὶ οὐχὶ ἐφευρέτης· περιτιθέμενος ἐν Μεδιολάνοις ἰδίαις χερσὶ τὸ σιδηροῦν τῆς Ἰταλίας σέμμα (*coronna di ferro*) καὶ ἐκφωνῶν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο *Dieu me la donne, gare à qui la touche!* ἐμιμεῖτο ἀκριβῶς τὸν Μακρίνον, ἰδίαις χερσὶ περιβληθέντα τὸ σέμμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου².

¹ Muralt: *Chronographie byzantine*, τόμ. Α', σελ. 60, 7.

² Muralt, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 61, 4.

II

ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἡ ΠΟΥΛΗΧΕΡΙΑ ἐνθυμίζει με τὸν περιπαθέστατον ἴσως γυναικεῖον τύπον τῆς βυζαντιακῆς ἱστορίας, τὴν περικαλλεστάτην ἐκείνην Ἀθηναίδα, Ἑθνικὴν τὸ θρησκευμα, ἣν ἐγέννησαν καὶ ἐξεπαίδευσαν αἱ Ἀθῆναι τῆς Ε' ἐκατονταετηρίδος. Ἦτο αὕτη κόρη τοῦ σοφιστοῦ Λεοντίου, ὅστις παρίσταται ὑπὸ τοῦ ἐμμέτρως γράψαντος Μανασσῆ ὡς «μεγαλόπλουτος καὶ τῶν βαθυκτημόνων», πρῶτον πῶς σπάνιον ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, διὸ καὶ θὰ ἔλεγέ τις ὅτι αἱ τῆς στιχουργίας ἀνάγκαι καὶ τῶν στίχων ἡ πτωχεία κατέστησαν αὐτὸν ὁμογενῆ πρὸ τῶν ὁμογενῶν, εἰμὴ ὁ Μαλάλας πρὸ τοῦ Μανασσῆ ἐκάλει αὐτὸν εὐπορώτατον¹. Ἀγνωστον ὅμως εἰ ὁ Λεόντιος ἦτο Ἀθηναῖος ἢ πάροικος ἐν Ἀθήναις. Ἐν τούτοις καίπερ «εὐπορώτατος» τὸ πᾶν κατέλιπε τοῖς δύο αὐτοῦ υἱοῖς Οὐαλερίῳ καὶ Γέστῳ, κατ' ἄλλους Οὐαλεριανῶ καὶ Γενεσίῳ, ἔτι δὲ καὶ Γέπῳ, — τὸ δὲ ὅλως ῥωμαϊκὸν ὄνομα τοῦ πρώτου ἐνισχύει πῶς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Λεόντιος δὲν ἦτο Ἀθηναῖος —, οὐδὲν δὲ τῇ κόρῃ, πλὴν ἐκατὸν χρυσῶν νομισμάτων, λέγων «ἀρκεῖ γὰρ αὐτῇ ἡ αὐτῆς τύχη ἡ ὑπερέχουσα πᾶσαν γυναικεῖαν τύχην².» Ἐφρόνει, ὡς φαίνεται, — εἰ οἱ λόγοι οὗτοι ἀληθεῖς —, ὅτι ἀρκοῦσα τῇ Ἀθηναίδι προῖξ «τοῦ σώματος τὸ κάλλος, τῆς ψυχῆς ἡ σύνεσις καὶ οἱ ἐν λόγοις διαπρέπεια.» Καὶ δὲν ἠπατήθη, διότι ἐλθοῦσα αὐτῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα τύχη δικαιοσύνης παρὰ

¹ Μανασσῆς: *Σύνοψις*, σελ. 53, D, ἐκδ. Παρισίων. — Μαλάλας: *Χρονογρ.* σελ. 353, ἐκδ. Βόννης.

² Μαλάλας, αὐτόθι.

τῇ Πουλχερίᾳ κατὰ τῆς ἀδικίας τοῦ πατρὸς καὶ τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἀδελφῶν, εὗρέ τι πλέον ἢ δικαιοσύνην, εὔρε στέμμα. Τῇ συστάσει τῆς Πουλχερίας, — ἡ ὑπερβαλλόντως ἤρесе —, καὶ τοῦ Παυλίνου, στενωτάτου τοῦ βασιλέως φίλου, ὁ Θεοδοσίος εἶδε τὴν Ἀθηναίδα, κεκρυμμένος ὢν ὅπισθεν παραπετάσματος ἐν τοῖς δωματίοις τῆς ἀδελφῆς. Τοσοῦτον δὲ τῆς κόρης ἠράσθη, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐνυμφεύετο αὐτήν, μετακληθεῖσαν Αἰλίαν-Εὐδοκίαν, ἐν τῷ βαπτίσματι ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀττικοῦ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς μητρὸς τοῦ Θεοδοσίου Αἰλίας-Εὐδοξίας καλουμένης. Εἰκάζει ἐνταῦθα ὁ Γρηγορόβιος¹ ὅτι ἐκ μετριοφροσύνης προὔτίμησε τοῦ Εὐδοξία τὸ Εὐδοκία, τοῦ μὲν πρώτου σημαίνοντος ἀγαθὴν δόξαν, τοῦ δευτέρου δὲ τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Σουίδαν. Ἀλλ' ἀκούσωμεν τῆς Πουλχερίας λεγούσης τῷ Θεοδοσίῳ περὶ τῆς Ἀθηναίδος, ὅτε τὸ πρῶτον εἶδεν αὐτὴν δικαιοσύνην ἰκετεύουσαν: «*Ἡῦρον νεωτέραν (νέαν) εὖμορφον, καθαρίαν, εὖστολον, ἐλλόγιμον, Ἑλλαδικήν, παρθένον, θυγατέρα φιλοσόφου*².» "Ἐτι δὲ περιστατικώτερον τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνίδος βασιλίσσης τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν ἀπεικονίζον, λέγει αὐτὴν «*εὖστολον, λεπτοχράκτηρον, εὖρινα, ἀσπροτάτην ὥσει χιών, μεγάλῳ φθαλμον, ὑποκεχαρισμένην, οὐλοξανθήκομον, σεμνόποδα, Ἑλλαδικήν, παρθένον*.» Πολλὰ ὅμως τὰ σκοτεινὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν τε συγχρόνων καὶ πλησιεστέρων αὐτῇ ἱστορικῶν ἢ χρονογράφων³, οἵτι-

¹ Ἀθηναίς, μετάφρασις Σ. Λάμπρου, σελ. 69.

² Μαλάλας, σελ. 354.

³ Ἦσαν μὲν σύγχρονοι, ζήσαντες καὶ γράψαντες ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῆς οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱστορικοὶ Σωζομενὸς καὶ Σωκράτης, καὶ Πρίσκο, ὁ παρὰ τῷ Ἀτίλᾳ πρεσβευτὴς Θεοδοσίου τοῦ Β'. Πλησιέστεροι δὲ ὁ κόμης Μαρκελλίνος, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐάγριος, καὶ Συμεὼν ὁ ἐκ Σκυθουπόλεως, πάντες τῆς 5' ἐκατονταετηρίδος. Μετα-

νες πᾶσαν περὶ αὐτῆς σπουδαίαν εἶδησιν παρέλειψαν, τὰ δὲ ἐκ τῆς συγκεχυμένης ἀφηγήσεως τῶν μεταγενεστέρων, παρατεινόντων τὴν διαμονὴν τῆς Εὐδοκίας ἐν Βυζαντίῳ πέραν τοῦ 444, καὶ ἀποδιδόντων αὐτῇ πράξεις ὧν οὐ φαίνεται μετασχοῦσα, ὡς παρακατιόντες θέλομεν ἶδει. Οὕτω δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν πότε μετέβη ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Βυζάντιον καὶ εἰ παρέμεινεν ἐκεῖ μακρὸν πρὶν ἢ γίνῃ βασίλισσα. Μόνον δὲ τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν ἀναφέρει τὴν ἀφίξιν αὐτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 420, ὥστε μόλις ἔτος παρῆλθεν ἕως τοῦ γάμου, ἄλλαι δὲ τῶν νεωτέρων ἱστοριογράφων ἀνάγουσιν αὐτὴν εἰς τὸ 411, ἀλλ' ὡς εὐφυῶς παρατηρεῖ ἐνταῦθα ὁ Γρηγορόβιος ἡχιστα πιθανὸν ὁ ὑπὸ ἔρωτος διακαίόμενος Θεοδοσίος νὰ ἐδόυλευσεν εἰς τὴν ὥραίαν Ἀθηναίαν ἐπτα ὅλα ἔτη, ὡς ὁ Ἰακῶβ εἰς τὴν Ῥαχήλ¹. Ἀγνωστον δ' ἐντελῶς πότε ἐγεννήθη, — ἀμφίβολον δὲ ὡσαύτως καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτῆς —, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τίνα ἡλικίαν εἶχεν ὅτε ὁ Θεοδοσίος ἐνυμφεύθη αὐτήν, διὸ καὶ πάντες εἰς εἰκαστικούς ὑπολογισμοὺς ἐπεδόθησαν. Οὕτω ἄλλοι μὲν δίδουσιν αὐτῇ εἰκοσιοκτὼ περίπου ἔτη², εἰκοσι δὲ μόνον οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ Νικηφόρῳ, ἐν οἷς ὁ Γιββων καὶ ὁ Γρηγορόβιος, ὅπερ μᾶλλον πιθανόν, εἰκοσαετοῦς ὄντος καὶ τοῦ Θεοδοσίου, οὐδὲν ὅμως βέβαιον.

γενέστερα τὸ Πασχάλιον ἢ Ἀλεξανδρινὸν Ἰστορικόν, ἢ Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα καὶ ἡ *Miscella*, τὸ μὲν εἰς τὴν Ζ', τὰ δὲ εἰς τὴν Θ' ἐκτονταετηρίδα ἀναγόμενα. Τῶν τελευταίων δὲ τούτων χρόνων ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Θεοφάνης, καὶ ἔτι νεώτεροι Λέων ὁ Γραμματικὸς τῆς Ι', ὁ Κεδρηνὸς τῆς ΙΑ', τῆς δὲ ΙΒ' ὁ Γλυκᾶς, ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Μανασσῆς. Πάντες οὗτοι μνημονεύουσι τῆς Εὐδοκίας, ἀλλ' οἱ μὲν ἀνεπαρκῶς, ἄλλοι δὲ ἡμαρτημένως. Ἐν τούτοις ὁ Γιββων παρέχει πίστιν τινὰ τῷ Μαλάλα καὶ τῷ Πασχαλίῳ Χρονικῷ.

¹ Γρηγορβ., ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 70.

² Gibbon's, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 205, σημ. 1.

Πρῶτον δεῖγμα τῆς ἰσχύος αὐτῆς ὑπῆρξεν ἔργον γενναῖον, εὐγενῆ καρδίαν ἐλέγχον· οὐ μόνον συνεχώρησε τοῖς δύο αὐτῆς ἀδελφοῖς, λίαν ἤδη πεφοβισμένοις, τὴν περὶ τῆς κληρονομίας ἀδικίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπιφανῆ ἀξιώματα ἀνεβίβασεν αὐτούς, διορίσασα τὸν μὲν Γέσιον ἢ Γενέσιον ἔπαρχον Ἰλλυρίας, τὸν δὲ Οὐαλλεντιανὸν μάγιστρον. Μάγιστρος δὲ ὡς αὐτως ἐγένετο καὶ ὁ Παυλῖνος μετὰ δικαιώματος ἐλευθέρως εἰσόδου εἰς τὰ ἀνάκτορα. Τεκοῦσα δὲ τῷ 422 θυγάτριον, ὅπερ ἔλαβεν ἐν τῷ βαπτίσματι τὰ ὀνόματα Λικινία - Εὐδοξία, ἀνηγορεύθη τὸ ἐπὶ ἔτος 423 Αὐγούστα, περιεβλήθη τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα καὶ ἐγένετο ἰσότιμος τὸ ἀξίωμα τῇ πανισχύρῳ ἀνδραδέλφῃ Πουλχερίᾳ. Οὕτω τὰ πάντα ῥόδινα ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου· ἡ μὲν Εὐδοκία ἐκαλλιέργει τὰ προσφιλῆ αὐτῇ γράμματα καὶ ἐπετῆρει τὴν ἀγωγὴν τῆς νεαρᾶς Εὐδοξίας, ἣν διετῆ οὖσαν ἐμνήστευον τῷ 424 μετὰ τοῦ πενταετοῦς Οὐαλλεντιανοῦ, τοῦ μετ' ἔπειτα Γ', υἱοῦ τῆς ἐπὶ περιπετείαις περιωνύμου Πλακιδίας· ἡ δὲ Πουλχερία ἔθυνε τὰ τῆς βασιλείας, ὁ δὲ Θεοδοσίος, πρῶτος καὶ γλυκὺς ἕως τότε, ἐμερίζετο τὸν χρόνον λατρεύων τὴν Εὐδοκίαν, θηρεύων, ψάλλων ἐκκλησιαστικούς ὕμνους καὶ καλλιτεχνικῶς ἀντιγράφων τὰ ἱερὰ βιβλία, διὸ καὶ *Καλλιγράφος* ἐπεκλήθη. Τῇ δὲ 29 Ὀκτωβρίου 435 ἐτελοῦντο πανηγυρικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, — τοῦ πατριάρχου Προκλου εὐλογοῦντος τὸ ζεῦγος —, οἱ γάμοι τῆς περικαλλεστάτης, ὡς ἡ μήτηρ, δεκαπενταέτιδος Εὐδοξίας μετὰ τοῦ δεκαοκταετοῦς Οὐαλλεντιανοῦ, αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως καὶ ἐπληροῦντο οἱ πόθοι τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ εὐσεβοῦς Θεοδοσίου, οὗ ἐντολῇ ἀπῆρχετο αὕτη, κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα εὐχαριστήσῃ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ στέψει, καθ' ἃ εἶχεν οὗτος εὐλαβῶς τάξει.

Ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημεία τῷ 437¹ τῆς Εὐδοκίας ἀναγράφει ἐποχὴν ἐν τῷ περιπετειώδει βίῳ τῆς κόρης τοῦ Λεοντίου, διὰ τε τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ θριαμβευτικὸν τῆς πορείας. Διερχομένη ἐξ Ἀντιοχείας, τῆς ἐλληνικωτάτης ἐκείνης πόλεως, ἣτις ἐξαγοράσασα παρὰ τῶν Ἡλείων, ἐπὶ Κλαυδίου, τὸ δικαίωμα τοῦ τελεῖν τὰ Ὀλύμπια, ἤγετο τοὺς ἀγῶνας τούτους μέχρι τοῦ 520, ἡ κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου ἀνεμνήσθη ἀρχαίων ἡμερῶν, ὅτι ἦτο Ἑλληνὶς καὶ ὅτι εἶχε γεννηθῆ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Δημοσθένους καὶ τῆς ῥητορείας. Καὶ δὴ προσκαλέσασα τοὺς κατοίκους ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἀπὸ ὀλοχρύσου καὶ διαλίθου δίφρου², εὐγλώττως προσηγόρευσε τοὺς ξενίζοντας αὐτὴν Ἀντιοχεῖς. Μοναδικὸν δὲ ἴσως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ βίου τὸ θέαμα γυναικός, χριστιανῆς μάλιστα βασιλίσσης, ἀπερχομένης εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀγορευούσης ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ τὸν λόγον καταστροφούσης διὰ τοῦ ὁμηρικοῦ ἐκείνου στίχου :

Ὑμετέρης γενεῆς τε καὶ αἵματος εὖχομαι εἶναι³,

ἀλλ' ὡς ὀρθῶς λέγει ἐνταῦθα ὁ ψυχολογῶν Γρηγορόδιος ἐν Ἀντιοχείᾳ « ἡ ὑπὸ τοῦ βυζαντιακοῦ χριστιανισμοῦ πιεζομένη Εὐδοκία ἀνέθηλεν ἔτι ἅπαξ ὡς Ἑλληνὶς Ἀθηναίς⁴ ». Ἦτο δ' ἐκείνη ἐκ τῶν ὀλίγων ἔτι φαεινῶν ἡ-

1 Οὕτω ὁ Muralt, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 47, 3. Ὁ Γρηγορόδιος ὁμοίως ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 144, τὸ ἔαρ τοῦ 438.

2 Gibbon's *History* κτλ. ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 206.

3 Παρ' Εὐαγρίῳ, I, 20.

4 « Ἡ Εὐδοκία, λέγει ἐνταῦθα ἐν σημειώσει ὁ Γρηγορόδιος (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 150) ὑπὴνίσσετο διὰ τοῦ στίχου τούτου τοὺς διαφόρους Ἑλληνας ἀποίκους τῆς Ἀντιοχείας, ἐν οἷς ὁ Λιδάνιος ἐν τῷ Ἀντιοχικῷ αὐτοῦ ἀναφέρει καὶ Ἀθηναίους μετεχθέντες αὐτόσε ὑπὸ τοῦ Σελεύκου. Ταῦτα κατὰ σημειώσιν τινα τοῦ Valesius ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ τοῦ Εὐαγρίου. »

μερῶν τοῦ δύνοντος Ἑλληνισμοῦ· τὸ πνιγρὸν καλογηρικὸν πνεῦμα εἶχε μαράνει τὸ ἐπὶ τόσους αἰῶνας θάλλον δένδρον τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἀπέρχεται δὲ ἡ Εὐδοκία τῆς Ἀντιοχείας ἄπειρα δείγματα τῆς εὐνοίας αὐτῆς τῇ πρωτευούσῃ τῆς Συρίας παρέχουσα, καὶ ἀποδεχομένη τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἐνθουσιῶντων κατοίκων, ψηφισάντων αὐτῇ δύο ἀνδριάντας, τὸν μὲν χρυσοῦν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, τὸν δὲ χαλκοῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ, σωζομένων ἔτι κατὰ τὴν Ζ' ἑκατονταετηρίδα. Ἐν δὲ τοῖς Ἀγίοις Τόποις, — ὅθεν πλεῖστα ὅσα ἱερὰ κειμήλια εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποκομίζεται —, αἱ γενναιοδωρίαι αὐτῆς καὶ τὰ εὐαγῇ ἄπερ ἀνήγειρεν ἰδρύματα ὑπερβάλλουσι καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἑλένης τὰς μεγαλοδωρίας¹.

Κατὰ δὲ τὸ 439 ἡ Εὐδοκία ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ὁ πρότερον βίος δὲν ἐπανελήφθη ἐν τῇ Αὐλῇ, ἔνθα παρὰ τῇ πανισχύρῳ πάντοτε Πουλχερίᾳ, νέον τι πρόσωπον ἤρξατο ἰσχυρὸν, ὁ εὐνοῦχος Χρυσάφιος, ὃν ὁ Θεοδοσίος μεγάλως ἠνύοει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡ Αὐλὴ μετέβαλεν ὄψιν· ἡ ἐπὶ τόσα ἔτη ἁρμονία τῶν δύο ἐκείνων γυναικῶν αἴφνης διεσπάσθη, ἡ Πουλχερία ἀπεχώρει τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀπεσύρετο ὡς ἰδιώτης εἰς τὸ Ἐβδόμον, ἡ δὲ Εὐδοκία κατελάμβανε τὴν ἀρχήν. Ἐνταῦθα δὲ ἄρχεται τὸ σκότος, διότι τὸ πᾶν ἀντίφασις καὶ σύγχυσις πραγμάτων καὶ ἐποχῶν παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς χρονογράφοις. Ὅθεν διηγοῦνται σκευωρίαν τοῦ εὐνούχου μετὰ τῆς Εὐδοκίας ἵνα καταβληθῇ ἡ τῆς Πουλχερίας ἰσχὺς, καὶ ὅτι κατῴρθωσεν οὗτος νὰ φέρῃ εἰς διάστα-

¹ Gibbon's, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 206 — 207· λέγει δὲ (σελ. 208, σημ. 1) ὅτι αἱ γενναιοδωρίαι τῆς Εὐδοκίας ἐν Παλαιστίνῃ, κατὰ τὰς δύο ἐκε αὐτῆς ἀποδημίας, ὑπελογίσθησαν εἰς 800,000 λίρας στερλίνας ἥτοι 20 ἑκατομῦρια φράγκων περίπου.

σιν τὰς δύο γυναῖκας, ἀφορμὴ δὲ τῆς ἔριδος λέγεται ὁ πρὸς τὸν ὠραῖον Μάγιστρον Παυλῖνον ἔρωσ. Ἀλλὰ ταῦτα συνδεόμενα ὑπ' αὐτῶν πρὸς γεγονότα μεταγενέστερα, οἷα τὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς, τὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ληστρικῆς Συνόδου, καὶ τὰ κατὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Φλαβιανοῦ, ἐνὶ λόγῳ τὰ θρησκευτικὰ, ὧν ἡ Εὐδοκία παρίσταται μετασχοῦσα, ὅτε πρὸ ἐτῶν δὲν ἦτο, πλέον, ὡς φαίνεται, ἐν Κωνσταντινουπόλει, κλονίζουσι πᾶσαν πρὸς τὴν ἐρωτικὴν ἔριν πίστιν. Τὸ ἀναντίρρητον ὅτι ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημία τῆς Εὐδοκίας εἶναι ἡ τελευταία λάμψις τοῦ δύνοντος αὐτῆς ἀστέρος· διότι δυστυχῶς παρὰ τὸν Βόσπορον, ὡς παρὰ τοὺς τέσσαρας τῆς Ἐδὲμ ποταμούς, ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Θεοδοσίου, ὡς ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Ἀδάμ, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ὄρους, κατὰ τοὺς γάμους τῆς Θέτιδος, μῆλον ἐγένετο τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, καὶ ἐπεσχίασε τὸν ἀνέφελον τέως τῆς Εὐδοκίας οὐρανόν. Ὡς αὕτη, — ἡ κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Θεοφάνους καὶ τοῦ ἀντιγράφοντος αὐτὸν κατὰ λέξιν Κεδρηνοῦ —, «ἡγάπα» τὸν Παυλῖνον «ὡς λογιώτατον καὶ ὠραιότατον, ὥστιν συχνῶς ἰδίως συνετύγχανε¹.» Τῇ ἡμέρᾳ δὲ τῶν Θεοφανείων τοῦ ἔτους 440 πένης τις ἐξ Ἀσίας προσήνεγκε τῷ βασιλεῖ μῆλον μέγα τε καὶ ὑπερφυές· ὁ δὲ βασιλεὺς τοῦτο θαυμάσας καὶ δούς τῷ πένητι νομίσματα ἑκατόν, ἀπέστειλεν αὐτὸ τῇ Εὐδοκίᾳ, ἐκεῖνη δὲ κακῶς ποιοῦσα τῷ Παυλίνῳ, οὗτος δὲ κάκιστα πράττων, μετὰ δύο ἡμέρας ἀποστέλλει τῷ βασιλεῖ. Ἀναγνωρίσας δὲ ὁ Θεοδόσιος τὸ μῆλον, ἔκρυψεν αὐτὸ καὶ μεταβὰς παρὰ τῇ Αὐγουστή λέγει αὐτῇ :

— Μὰ τὴν σωτηρίαν μου τὸ μῆλον ὃ ἔπεμψά σοι, ποῦ ἐστίν ;

¹ Θεοφάνους : Χρονογραφ., σελ. 85, ἐκδ. Παρισίων, Κεδρηνοῦ : Συνοψ. Ἱστορ., τόμ. Α', σελ. 590 — 591, ἐκδ. Βόννης.

— Μὰ τὴν σωτηρίαν σου ἔφαγον αὐτό, εἶπεν ἐκείνη.
 Εἰς ὀργὴν δὲ κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς κελεύει νὰ κομίσωσι τὸ μῆλον καὶ τὴν μὲν Εὐδοκίαν κατῆσχυνε ψευδομένην, τὸν δὲ ἀτυχῆ Παυλῖνον εἰς Καππαδοκίαν ἐξορίσας θανατώνει¹. Ὑπῆρχεν ἄρα γε ἔρως ἐν τῇ ἀποστολῇ τοῦ μήλου ἐκείνου πρὸς ἄνδρα ἐλλογιμώτατον καὶ ὠραιότατον; Ἀπαντῶ δι' ἐτέρας ἐρωτήσεως: Ἦτο ἀμαρτωλὸν τὸ πολυθρύλητον μῆλον τῆς Εὐας; Ἡ ἱστορία τῶν μῆλων ὑπῆρξε πάντοτε ἀπόκρυφος, χαρίεσσα ἀναγνώστριαι, διὸ καὶ φυλάττεσθε καλῶς, μακρὰν τῶν μῆλων, διότι ἀνέκαθεν ἐπικίνδυνα. Ἀλλὰ σπεύδω χάριν τῆς ἀναγνώστριάς, ἥτις βεβαίως συμπαθεῖ πρὸς τὴν καλὴν ἐκείνην Εὐδοκίαν καὶ διαφέρεται ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτῆς, νὰ εἶπω ὅτι καὶ ὁ κριτικώτατος Γίββων² καὶ ὁ πάσας τὰς ἱστορικὰς πηγὰς βασανίσας Γρηγορόβιος³ ἀνάγουσι τὴν τοῦ μήλου ἱστορίαν εἰς τοὺς μύθους τῆς Χαλιμαῆς, ἐνθ' ἀπαντᾷ παραπλησία τις διήγησις, ἡ τῶν τριῶν μῆλων, καὶ τοι ὁ τελευταῖος φρονεῖ ὅτι κεκαλυμμένοι τινὲς λόγοι τοῦ Εὐαγρίου ὑπαινίσσονται τοῦ μήλου τὴν ἱστορίαν⁴. Μένει ὅμως πάντοτε ἱστορικὸν γεγονὸς ὁ τοῦ μαγίστρου Παυλίνου τῷ 440⁵, μετὰ τὴν ἐξορίαν φόνος, ὅστις, πρὸς τὸ κάλλος τοῦ ἀνδρὸς συνδυαζόμενος, ἐνισχύει τὴν περὶ ἐρωτικῆς ἐνοχῆς φήμην. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τοῦ 421 - 440 — ὅτε καὶ νεωτέρα καὶ ὠραιότερα ἦτο — ὅπως ἀνεπίληπτος διαγωγὴ τῆς Εὐδοκίας, καὶ ὁ μετ' ἔπειτα χριστιανικώτατος αὐτῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ βίος, καὶ αἱ μέχρι τελευταίας ὥρας

1 Θεοφαν., αὐτόθι, σελ. 85.

2 Gibbon's, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 208, σημ. 1.

3 Γρηγορόβ., ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 176.

4 Γρηγορόβ., αὐτόθι, σελ. 173.

5 Muralt, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 49, 7.

διαμαρτυρίαι αὐτῆς ὅτι οὐδέποτε διέρρηξε τὴν πρὸς τὸν Θεοδόσιον πίστιν, ταῦτα πάντα στρατεύονται ὑπὲρ τῆς ἀθρότης τῆς ἐξορίστου βασιλίσσης. Μήπως καὶ αὕτη ἡ εὐσεβὴς παρθένος, καὶ αὕτη ἡ ὁσία Πουλχερία δὲν κατηγορήθη ὅτι ἐμίσει καὶ κατεδίωκε τὸν Νεστόριον, διότι οὗτος εἶχε καταγγεῖλει αὐτὴν τῷ Θεοδοσίῳ ἐπὶ ἀθεμίτῳ φιλίᾳ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου Παυλίνου¹, ὃν νῦν παρίστων τῆς Εὐδοκίας ἐραστὴν; Δὲν ἐλέχθη ὡς αὐτως, ὡς εἶδομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς ἐξ Ἱεροσολύμων τῷ 439 ἡ Πουλχερία ἀπεχώρει εἰς Ἐβδόμον, τοῦ αὐτοῦ μαγίστρου δῆθεν ἐρῶσα; Ὁ δὲ Σουίδας δὲν λέγει ἔτι τούτων χείρονα; Ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ αἴφνης ἐκ ζηλοτυπίας κυριευθεὶς καὶ αἰμοχαρὴς γενόμενος εὐσεβὴς, πρῶτος καὶ φιλάνθρωπος Θεοδόσιος δὲν φαίνεται πιστεύων πολὺ εἰς τὴν ἐνοχὴν τῆς συμβίου, διότι παραμένει αὕτη ἐν τῇ Αὐλῇ ἐπὶ τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη μετὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ μήλου· ὅθεν ἔπεται λογικῶς ὅτι δὲν ἀπῆλθεν αὕτη τὸ δεύτερον εἰς Ἱεροσόλυμα ἕνεκα τοῦ Παυλίνου, φονευθέντος πρὸ τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν. Κατὰ τὸν Γίββωνα² καὶ τὸν ἡμέτερον Κ. Παπαρηγόπουλον ἡ Εὐδοκία³, ὡς εἶδε καταδιωκομένους τοὺς φίλους αὐτῆς, τὸν μὲν Παυλῖνον φονευόμενον, τὸν δ' ἔπαρχον Κῦρον καθαιρούμενον, καὶ ἐπείσθη ὅτι εἶχεν ἀπολέσει τὴν ἀγάπην καὶ πίστιν τοῦ Θεοδοσίου, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ αὐθις εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἄλλ' ὁ Κῦρος, τὸν Ἀντίοχον διαδεχόμενος, διωρίσθη ἔπαρχος πραιτωρίων καὶ ἔπαρχος Κωνσταντινουπόλεως τῷ

¹ Σουίδας, ἐν ἄρθρ. Πουλχερία.

² Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 207.

³ Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, βιβλ. Η', σελ. 752.

444¹,—κατὰ δὲ τὸν Μαλάλαν τῷ 441²,—καὶ καθηρέθη τὸ 445³, καὶ εἰ τοῦτο ἀκριβές, ἔπεται ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα εὐρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ ἔτους τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Muralt⁴ ὁμως ἀπῆλθεν αὕτη εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους τῷ 444· φρονεῖ δὲ καὶ ὁ Γρηγορόβιος ὅτι δὲν ἀνεχώρησεν εὐθὺς μετὰ τὸν ὄλεθρον τοῦ Παυλίνου, λέγων: «Πιθανῶς δὲ ἡ Εὐδοκία κατέλιπε τὴν Κωνσταντινούπολιν μεταξὺ τοῦ 441—444». Ἀλλ' οἰαί τινες κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα αἱ σχέσεις τῆς Εὐδοκίας πρὸς τὸν Θεοδοσίον καὶ τὴν Πουλχερίαν; Εἶχεν ἐπανέλθει αὕτη ἐκ τοῦ Ἐβδόμου εἰς τὰ ἀνάκτορα; Ἐκατέρα τῶν δύο γυναικῶν διώκει τὸ Κράτος, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο; Μυστήρια πάντα ταῦτα· οὐδὲν λέγουσιν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ἢ χρονογράφοι, οὔτε οἱ ἀρχαιότεροι οὔτε οἱ νεώτεροι. Εἶναι δὲ λογικὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ Εὐδοκία ἀπερχομένη τῆς βασιλευούσης τῷ 444, ἀπῆρχετο ἔνεκα τῆς παλαιᾶς ἤδη ἱστορίας τοῦ Παυλίνου; Κατὰ τὸ τετραετὲς τοῦτο διάστημα δὲν ἠδυνήθη διὰ τῶν θελγήτρων αὐτῆς νὰ μαλλάξῃ τὴν καρδίαν τοῦ Θεοδοσίου, καὶ ἐπαναλάβῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτοῦ ἀγάπην; Ὅθεν ἀνάγκη ν' ἀποδεχθῶμεν ὅτι νέα τις δυσαρесκείας ἀφορμὴ ἐπῆλθε, τὴν καταστροφὴν ἐπενεγκοῦσα. Τοῦτο δὲ ῥητῶς λέγει ὁ Θεοφάνης. Κατὰ τὸν χρονογράφον τοῦτον ἡ Εὐδοκία παρίσταται ὡς προστάτις τοῦ αἵρεσιάρχου Εὐτυχοῦς, —οὗ τὴν αἵρεσιν, ὡς λέγουσιν, εἶχεν ἀσπασθῇ, καὶ ἀφ' ἧς ἀπέσπασεν αὐτὴν βραδύτερον Συμεὼν ὁ Στυ-

1 Muralt, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 53, 9.

2 Μαλάλας, σελ. 361: «καὶ ἤρξεν ἔχων τὰς δύο ἀρχὰς ἔτη τέσσαρα» ὥστε ἂν καθηρέθη τῷ 445 ἔπεται ὅτι διωρίσθη τῷ 441.

3 Muralt, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 54, 3.

4 Αὐτόθι, σελ. 52, 2.

λίτης —, καὶ ὡς μετασχοῦσα τῶν θρησκευτικῶν ἐκείνων ἐρίδων. Συνασπισθεῖσα μετὰ τοῦ ῥαδιούργου εὐνούχου Χρυσαφίου, ἐκμεταλλευομένου τὴν ἀπειρίαν αὐτῆς, ἔπεισε μετ' αὐτοῦ τὸν λίαν εὐπιστον Θεοδόσιον ὅπως κηρυχθῇ κατὰ τοῦ Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὑπὲρ τοῦ αἵρεσιάρχου Εὐτυχοῦς, ἀδίκως δῆθεν καταδικασθέντος ὑπὸ τῶν δύο ἐν τῇ βασιλίδι ἐκείνῃ πόλει Συνόδων (448). Ἀπόρροια δὲ τῶν ῥαδιουργιῶν τούτων ἡ δυσαρέσκεια τῆς Πουλχερίας καὶ ἡ ἀποχώρησις αὐτῆς εἰς τὸ Ἑβδομον (447), καὶ ἡ τῷ 449 ἐν Ἐφέσῳ συγκροτηθεῖσα περιβόητος ἐκείνῃ Σύνοδος, ἡ διὰ τὸ ἄγριον αὐτῆς κληθεῖσα *Ληστρική*, καθ' ἣν Διόσκορος, ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ Χρυσάφιος ὁ εὐνούχος τοσοῦτον ἐκακοποίησαν τὸν Φλαβιανόν, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας μετήλλαξε βίον. Γνοὺς δ' ἐπὶ τέλει ὁ εὐπιστος καὶ παντὶ ἀνέμῳ φερόμενος Θεοδόσιος ὅτι ἠπατήθη ὑπὸ τοῦ Χρυσαφίου, καὶ ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ γενομένῃ τῷ Φλαβιανῷ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις ἀσεβείᾳ, τὸν μὲν εὐνούχον ἐξώρισεν εἰς τινα νῆσον, τὴν δ' Εὐδοκίαν σφοδρῶς ἐπετίμησε «πάντων τῶν κακῶν αἴτιον αὐτὴν ἀποκαλῶν, ὡς καὶ Πουλχερίαν ἐκ τῶν βασιλείων ἀποδιώξασαν, ἅμα δὲ καὶ τὰ κατὰ Παυλῖνον ὀνειδίζων αὐτῇ¹» Ἀπογνοῦσα δὲ ἡ ἀτυχὴς αὐτοκράτειρα ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν ἀδειαν νὰ μεταβῇ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Καὶ τοιαύτη ἡ τοῦ Θεοφάνους ἀφήγησις, ἥτις ἀναντιρρήτως καὶ πειστικὴ εἶναι καὶ σαφῶς τὴν καταστροφὴν ἐξηγεῖ. Ἀλλ' ἀποδεχόμενοι τὰ τοῦ χρονογράφου τούτου, οφείλομεν ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Εὐδοκία παρέμεινεν ἐν τῇ Αὐλῇ μέχρι τοῦ ἔτους 449,

¹ Θεοφαν., σελ. 88.

— ὅτε συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐφέσῳ *Ληστρικὴ Σύνοδος*, καὶ ἀπέθανεν ὁ Φλαβιανός —, καὶ πέραν αὐτοῦ. Καὶ ὄντως ὁ Κεδρηνός καὶ ὁ Ζωναρᾶς ἀναγράφουσι τὸ ἔτος 450 ὡς τὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῆς εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ πάντα ταῦτα μάχονται πρὸς ὅσα ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι μετέβη ἐκεῖ τῷ 444¹. Ἀλλ' οἷα τῶν ἀνθρωπίνων ἡ εἴρων πορὰ! Ἡ λαμπρὰ τοῦ Λεοντίου κόρη, ἡ παρὰ τὸν Παρθενῶνα γεννηθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου αὐτῆς πατρὸς ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Πλάτωνος ἀνατραφεῖσα, ἡ ἀποχαιρετίζουσα τοὺς Ἀντιοχεῖς δι' ὁμηρικῶς στίχου, ἐμφανίζεται ἡμῖν αἴφνης ὑπὸ ἀμαυρὰν περιβολήν, βυθιζομένη ἐν ταῖς ῥαδιουργίαις καὶ ταῖς αἰρέσεσι τῶν τὰ φαιᾶ φερόντων. Κρατήσωμεν ὑψηλὰ τὴν ὥραίαν τῆς Ἀθηναίδος εἰκόνα, ἀποδεχόμενοι τὴν ἀφήγησιν τοῦ Μαλάλα, ὅστις, διηγηθεὶς τὰ τοῦ μήλου, λέγει ἐπὶ λέξει: «Καὶ λυπηθεῖσα ἡ Αὐγουστα Εὐδοκία, ὡς ὑβρισθεῖσα, ἐγνώσθη γὰρ πανταχοῦ ὅτι δι' αὐτὴν ἐσφάγη ὁ Παυλῖνος· ἦν γὰρ πᾶν εὐμορφος νεώτερος· ἠτήσατο δὲ ἡ Αὐγουστα τὸν βασιλέα Θεοδόσιον τοῦ κατελθεῖν εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους εἰς εὐχὴν... καὶ κατῆλθεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἱεροσόλυμα εὐξασθαι².» δῆλον δὲ ἐκ τῶν λόγων τούτων ὅτι καὶ εὐθὺς ἐκεῖσε μετέβη.

Καὶ ἀπέρχεται οἷον εἰς ἐξόριστος, ἵνα μὴ ἐπανέλθῃ πλέον, ἐγκαταλείπουσα καὶ σύζυγον, καὶ δόξαν, μακρὰν κόρης πεφιλημένης. Νέαι δὲ ἀναμένουσιν αὐτὴν πικρίαι ἐν Ἱερουσαλὴμ. Μαθὼν ὁ Θεόφιλος ὅτι ἀπῆλθε παραλαβοῦσα Σευῆρον τὸν πρεσβύτερον καὶ Ἰωάννην τὸν

1 Τῇ ἀφηγήσει τοῦ Θεοφάνους καὶ ταῖς χρονολογίαις τοῦ Κεδρηνοῦ καὶ Ζωναρᾶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἠκολούθησαν, ὡς ὁ Βαρώνιος, ὁ Νέανδρος, ὁ Villefore (Vie d'Athénaïs), ὁ de Potter, καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ ἐν τῷ Λεξικῷ Larousse βιογραφήσας αὐτήν.

2 Μαλάλας, σελ. 357.

Ἐκτοτε δὲ ἡ ἀτυχὴς Εὐδοκία ἐβίωσεν ἰδιωτεύουσα ἐκκαίδεκα εἰσέτι ἐνιαυτούς, καθ' ἃ λέγει ὁ Γίββων, ἐκ τοῦ Νικηφόρου τὴν χρονολογίαν παραλαμβάνων, ἐν οἰκοδομαῖς κτιρίων καὶ ἀγαθοεργίαις τὸν χρόνον διατρίβουσα, ἐν δὲ τῇ θρησκείᾳ καὶ ταῖς ἀττικαῖς μούσαις παραμυθίαν ζητοῦσα κατὰ τῶν τραυμάτων τῆς τύχης, ἣν δεινότεραν καθίστων τῆς πεφιλημένης αὐτῆς κόρης Εὐδοξίας αἱ συμφοραί. Πολλὰ δὲ τῶν ποιημάτων ἃ κατέλιπε, τῶν πάντων θρησκευτικῶν, ἐπήνεσεν ὁ Φώτιος¹. ἀναφέρουσι δὲ οἱ μὲν τῇ Εὐδοκίᾳ, οἱ δὲ Πελαγίῳ τῷ Πατρικίῳ, ποιητῇ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ποίημα πᾶν περιέργον τὸ καλούμενον *Ὀμηρόκεντρα ἢ βίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ*, πεποιημένον διὰ στίχων ἐκ τοῦ Ὀμήρου ληφθέντων², ὁ Τζέτζης ὅμως διαβεβαιοῖ ὅτι εἶναι τῆς Εὐδοκίας³. Κατέστρεψε δὲ τὸν βίον τῷ 460, τὸ ἑβδομον καὶ ἐξηκοστὸν ἄγουσα, κατὰ τὸν Γίββωνα, ὀρκιζομένη ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου ὅτι οὐδέποτε παρεῖδε τὴν πρὸς τὸν Θεοδόσιον συζυγικὴν πίστιν.

Τοιαύτη ἐν σκιαγραφίᾳ ἡ περικαλλῆς καὶ πολυθέλητος ἔκεινη Ἀθηναίς, — χρονολογικὸν τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος μυστήριον —, περὶ ἧς τοῦτο μόνον δύναται τις ἀσφαλῶς νᾶ εἶπῃ, ὅτι ἐγεννήθη Ἑθνικὴ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανεν ἄγαν χριστιανὴ ἐν Ἱεροσολύμοις, βασιλεύσασα εἰκοσχετίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' αἱ τρεῖς αὗται πόλεις δὲν ἐκπροσωποῦσι ἀπάσας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰς τύχας, τὸ ἀρχαῖον κλέος, τὴν δύσιν αὐτοῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος τὰς ἐλπίδας ;

1 Ὅρα περὶ τῶν ποιήσεων αὐτῆς ἐκτενέστερον Γρηγόριον, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 236 — 244.

2 Schoell : *Hist. abrégée de la litt. grecque*, τόμ. Α', σελ. 242.

3 Παρὰ Γρηγοροβίῳ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 244, σημ. 1.

διάκονον, καὶ ὅτι ἐκεῖ συνεχῶς αὐτοῖς ἀνεστρέφετο καὶ πολλὰ αὐτοῖς ἐδωρεῖτο, καταλαμβάνεται αὖθις ὑπὸ μανιώδους ζήλοτυπίας καὶ ἀποστέλλει ἐκεῖσε τὸν πατρίκιον Σατουρνίνον, ὅστις φονεύει τοὺς δύο ἱερωμένους· ἡ δὲ βασίλισσα βαρέως φέρουσα τὴν ὕβριν καὶ σφόδρα ἀγανακτοῦσα ἐπὶ τῷ ἀδίκῳ αὐτῶν θανάτῳ, ἀντεκδικεῖται τὸν φονέα θανατοῦσα καὶ στίγμα δεινὸν ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς ἐγκολάπτουσα. Συνέβαινον δὲ ταῦτα τῷ 444¹, τοῦθ' ὅπερ ἐνισχύει τὴν γνώμην ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ Εὐδοκία ἀπεδήμησε τὸ δεύτερον εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους. Ἀλλ' οἱ δύο ἐκεῖνοι ἱερωμένοι, οἵτινες δὲν εἶναι δυνατὸν βεβαίως νὰ ὑποτεθῶσι τῆς Εὐδοκίας ἐρασταί, καὶ ὅμως εὐθύς, ἀνεξετάστως, ἐπὶ ἀπλῇ καὶ ἀβασίμῳ ὑπονοίᾳ, ἀνηλεῶς φονεύονται ὡς τοιοῦτοι, δὲν μαρτυροῦσί πως ὑπὲρ τῆς ἀθώότητος τοῦ Παυλίνου, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὑπονοίᾳ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναίρεθέντος; Ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοδοσίου κηδεμών, ἡ ὁσία Πουλχερία εἶχεν ἄρᾳ γε προηγουμένην γνῶσιν τῶν τριῶν τούτων φόνων, οὓς ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν (440 — 444) διαπράττει ὁ εὐσεβῆς αὐτῆς ἀδελφός, ὁ καὶ τέταρτον σὺν τῷ εὐνούχῳ Χρυσάφει μετ' οὐ πολὺ (448) μελετῶν, τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀττίλα, ὃν δὲν ἠδύνατο διὰ τῶν ὀπλῶν νὰ καταβάλῃ²; Τὸ βέβαιον τοῦτο, ὅτι ὡς ἐγνώσθη ἐν τῇ Αὐλῇ ὁ βίαιος τοῦ Σατουρνίνου θάνατος, ὁ Θεοδοσίος, ἢ μᾶλλον ἡ ἐξ Ἐβδόμου ἐπανελθοῦσα Πουλχερία ἀποστερεῖ τὴν αὐτοκράτειραν πάσης βασιλικῆς τιμῆς καὶ θεραπείας, καὶ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τῶν Ἱεροσολύμων ὡς ἐξόριστον περιορίζει.

1 Muralt, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 52, 5.

2 Gibbon's, ἐνθ. ἄνωτ., κεφ. XXXIII, σελ. 269 κ. ἐφ. — Muralt, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 57, 5. "Ὅρα ἐκτενέστερον περὶ τούτου τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1881, σελ. 32 κ. ἐφ.

Ἡμέραν δέ τινα ἐπιτήδειος τοῦ γυναικωνίτου τῆς Ἐυδοξίας εὐνοῦχος¹, — ἦσαν δὲ τότε οἱ εὐνοῦχοι τὰ σπουδαιότατα τοῦ Κράτους πρόσωπα —, μεταβαίνει παρὰ τῷ πατριάρχῃ καὶ, ὁμιλῶν τὴν γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων, λέγει αὐτῷ τοιαῦτα :

« — Ἡ Μεγάλη Ἀγιότης σου ἔχει ἀδελφόν ;

— Μάλιστα. Τί ἐσκύλη πρὸς ἡμᾶς ἡ εὐλάβεια ὑμῶν ;

— Ἐχων τῶν ποδῶν τῆς Θεοσεβείας Σου διαπυνθάνομαι τὸν πραιφεκτίσσιμον καὶ ἰλλούστριον κύριον Βάρδαν ;

— Μάλιστα.

— Ἄνδρα ἐλλογιμώτατον, περινούστατον, κλαρίσσιμον καὶ ὄντως ὑπερφυέστατον ;

Ὁ Εἰφιλῆνος θὰ ἡρυθρία βεβαίως εἰς λογαριασμὸν τοῦ Βάρδα.

— Καὶ εὐτυχέστατον, προσέθηκε χαμηλῇ τῇ φωνῇ ὁ εὐνοῦχος.

— Εὐτυχέστατον ! εἶπεν ἔπληκτος ἡ Μεγάλη Αὐτοῦ Ἀγιότης.

— Ναί, ἀπήντησεν ὁ εὐνοῦχος. Καὶ στραφεὶς κύκλῳ ὡς εἰ ἤθελε νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἦσαν μόνοι, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς αὐτὴν πλησιάσας :

— Ὑψηλὴ δέσποινα, εἶπε σιγά, σιγά, ὡς εἰ ἐψιθύριζεν, ἔρριψε τὰ βλέμματα ἐπὶ τοῦ νοβιλισσίμου.

Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πατριάρχου ἤστραψαν ἐκ παραδόξου λάμψεως.

— Ὑψηλὴ δέσποινα εἶπες ; τί ἐννοεῖς τοῦτο λέγων ; ἐξηγήθητι, υἱέ μου ποθηνότατε, ὑπέλαβε μετ' ἀγωνίας ὁ Εἰφιλῆνος.

— Τὸ Ὑπερφυές Ὑψος, ἡ τρισέβαστος Αὐγουστα ἐρᾷ

¹ Σκυλίτσ., ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 665 : « κοινοῦται γοῦν τὸ πρᾶγμά τινα ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος ὡς ἐπιτηδείῳ πρὸς τοῦτο. »

III

ΕΥΔΟΣΙΑ

Ἡ τοῦ Θεοδοσίου Εὐδοκία ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην ἑτέραν ἐλλόγιμον γυναῖκα τὴν Εὐδοξίαν. Ἦτο αὕτη θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Η', σύμβιος Κωνσταντίνου Δούκα, βασιλεύσαντος ἕως τοῦ 1067, καὶ θερμὴ τῶν ἐλληνίδων μουσῶν λάτρис. Χήρα δὲ γενομένη ἐπέδειξεν ἔσσην τῇ Πουλχερίᾳ εὐφυΐαν, ἵνα ὑπερβάλλῃ ἀνυπερβλήτον κώλυμα καὶ συνάψῃ δεύτερον γάμον, ὃν ἡ τοῦ θρόνου ἀσθένεια ἐπέβαλλεν αὐτῇ. Μικρὸν πρὶν ἢ ἀποβιώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ, εἶχεν ἀνακηρύξει καίσαρα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μιχαήλ Δούκαν, ἀνατιθέμενος συγχρόνως τῇ Εὐδοκίᾳ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν τριῶν ἀνηλίκων βασιλοπαίδων, καὶ λαβὼν παρὰ τῆς συμβίου καὶ μητρὸς αὐτῶν ἑγγραφον ὑπόσχεσιν, ὅτι δὲν θὰ ἔλθῃ πλέον εἰς γάμου κοινωνίαν· κατετέθη δὲ ἡ διαβεβαίωσις παρὰ τῷ πατριάρχῃ Ἰωάννῃ Εἰφιλίνῳ, ἀνδρὶ ἐντίμῳ καὶ περιβλέπτῳ. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐν παντὶ εὐαίσθητός τις χορδή, corde sensible κατὰ Γάλλους, μακάριος δὲ ὁ δυνάμενος ν' ἀνακαλύψῃ καὶ κρούσῃ τὴν χορδὴν ταύτην, ὅτι αὐτῷ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῆς γῆς. Καὶ ἡ Εὐδοκία ἦτο γυνὴ καὶ εὐφυὴς μάλιστα, καίπερ σοφολογιωτάτη. Ὁ πατριάρχης εἶχεν ἀδελφόν, ὅστις, εἰ ἔζη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τῆς Αὐρηλίας, θὰ ἦτο ὁ κορυφαῖος τῶν *roués* τῆς Αὐλῆς αὐτοῦ, τοσοῦτον ὁ ἀνὴρ ἐτύγχανεν ὢν «πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐπτοημένος καὶ μηδὲν ἄλλο διὰ βίου ἔχων προτέρημα.¹»

1 Σκυλιτσ. Ἱστορ., σελ. 665, ἔκδ. Βόννης.

τοῦ ὑπερπεριλάμπρου ἀδελφοῦ τῆς Μεγάλης Σου Ἀγιότητος. . . καὶ αἱ τοῦ θρόνου ἀνάγκαι ἀπαιτοῦσι χεῖρα στιβαράν. . .

— Πῶς ; ὦ ! Ναί, ὁρῶ τοῦ θρόνου τὴν ἀσθένειαν . . . ἀλλ' ἡ Σύγκλητος . . . ἀλλὰ τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο. . .

— Ἡ Σύγκλητος πεισθήσεται ἔναντι τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης, τὸ ἔγγραφον ἀποδίδεται τῇ Ὑπερφυστάτῃ Ἐκείνης Σεμνοπρεπείᾳ καὶ ὁ ὑπερπρωτοπανσεβαστοῦ-πέρτατος ἀδελφὸς τῆς Μεγάλης Σου Ἀγιότητος ἔσται βασιλεὺς . . .

Ὁ δὲ πατριάρχης εὐλογῶν αὐτὸν ὑπέλαβεν :

— Ἐπιλέγων, ὃ εἶπε παρρησιασάμενος πρὸς Θεὸν ὁ προφήτης· «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με», καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλὴς Ἐκείνης Εὐσέβεια οὕτω γενέσθω ἡ μετριότης ἡμῶν ὑποτάσσεται τῷ προσκυνητῷ τῆς βασιλείας προσταγμάτι, ἀφ' οὗ οὕτως ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ μου Αὐγούστη· τὰ δὲ ἡμέτερα ἄγοιτο ὅπου καὶ βούλοιτο ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενος Κύριος».

Ὁ πατριάρχης ἦτο, ὡς ἤδη ἐρρήθη, ἀνὴρ ἔντιμος, ἀλλ' οὐδεὶς ἠρνήθη ποτὲ ὅτι καλὸν τὸ ἔχειν ἀδελφὸν βασιλέα. Καὶ ὁ Σιφιλῖνος ἀπέδωκε τῇ Εὐδοκίᾳ τὸ ἔγγραφον, ἔπεισε τὴν Σύγκλητον — ἀποσιωπῶν ὅμως τοῦ ὑποψηφίου τὸ ὄνομα — καὶ σὺν αὐτῇ τὸν πολλὰ ἰσχύοντα Ψελλόν, ὅτι ἐπάναγκες ἡ βασίλισσα νὰ συζευχθῇ «ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ θυμοειδεῖ», καὶ ὁ γάμος ἐγένετο, καὶ ὁ γαμβρὸς ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῇ 1 Ἰανουαρίου 1068, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὁ ἐξωλέστατος Βάρδας, ἦτο ὁ Ῥωμανὸς Διογένης, ἀνὴρ ὄντως «γενναῖος καὶ θυμοειδής.»

Καὶ ἰδοὺ πῶς γυνὴ ἔπαιξε καὶ πατριάρχην, καὶ Σύγκλητον, καὶ Βάρδαν, καὶ τὸν ὑπατον ἔτι τῶν φιλοσόφων Ψελλόν.

Μῆνα δὲ μόλις μετὰ τὸν τοῦ μέλιτος, ὁ Ῥωμανὸς

ἀναγκάζεται ν' ἀπέλθῃ εἰς ἐκστρατείαν, καὶ μετὰ τινὰς ἐπιτυχίας, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1069, ἐπανακτάμπτει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἡ προσφιλεῖς Εὐδοξία προσφέρει αὐτῷ πόνημα, ὅπερ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ εἶχε συντάξει. Ἦτο δὲ τοῦτο ἡ πολυθρύλητος Ἰωριά², ἥτοι κήπος Ἰων (Violarium), «συναγωγὴ θεῶν, ἡρώων τε καὶ ἡρώϊων γενεαλογίας, καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς μεταμορφώσεων, μύθων τε καὶ ἀλληγοριῶν», ἣν ἐξέδοτο ὁ Βιλλοαζὼν ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῇ Ἰωριᾷ ποιεῖται λόγον αὕτη καὶ περὶ ἄλλων τινῶν αὐτῆς ἔργων.

Ἄλλ' εἰμάρτο, φαίνεται, αἱ τε Εὐδοκίαι καὶ Εὐδοξίαι ἐν τῇ Ἀνατολικῇ καὶ τῇ Δυτικῇ αὐτοκρατορίᾳ, μεθ' ὅλον τοῦ ὀνόματος τὸ εὐρίωνον, νὰ ᾧσι πάντοτε δυστυχεῖς καὶ τοιαῦται ὑπῆρξαν ἡ τοῦ Θεοδοσίου, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ὡς ἡ μήτηρ περικαλλεστάτη, καὶ τοῦ Οὐάλεντιανοῦ σύμβιος, ἡ θυγάτηρ ταύτης, ἡ Εὐδοκία τοῦ Ἡρακλείου, ἡ Μιχαήλ τοῦ Γ', καὶ ἄλλαι· πᾶσαι αὗται ἐτελεύτησαν μακρὰν τοῦ θρόνου ἢ ἐν μοναῖς. Οὕτω καὶ ἡ Εὐδοκία τοῦ Ῥωμανοῦ, ἡ καὶ Μακρεμβολίτισσα καλουμένη, δὲν ἡδυνήθη καὶ αὕτη νὰ διαλάβῃ τὸ πεπρωμένον. Συλληφθέντος αἰχμαλώτου τοῦ αὐτοκράτορος ἐν νέᾳ αὐτοῦ ἐκστρατείᾳ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1071) οὐ μικρὸν εἰς τὴν καταστροφὴν συντελέσαντος ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ Ἀνδρονίκου — υἱοῦ τοῦ καίσαρος Ἰωάννου Δούκα — τὴν τύχην τοῦ Ῥωμανοῦ φθονοῦντος, ὁ Ἰωάννης σὺν τῷ Ψελλῷ καὶ τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῦ κατέλαβον τὴν ἀρχήν. «Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἡ βασιλὶς αὕτη τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἦν, ὥστε μὴ προσδέξασθαι τὸν Διογένην ἐπανιόντα²», διὸ καὶ ὡς ἀπλοῦν λεγόμενον ἀ-

1 Ζωναρ., XXXIII. 12. Γλυκ. σελ. 608, 17, ἔκδ. Βόννης.

2 Σκυλίτση, σελ. 702. Παράδλ. Muralt, τομ. Β', 3.

ναφέρομεν. Ἀπολυθεὶς δὲ μετὰ τινας ἡμέρας ὁ Ῥωμανὸς διὰ συνθηκῶν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁδεύων, ἔμαθεν ὅτι ἀπώλεσε καὶ θρόνον καὶ σύμβιον· τὴν μὲν ἀρχὴν εἶχε καταλάβει ὁ Μιχαὴλ Δούκας, αὐτοκράτωρ ἀναγορευθεὶς, ἡ δ' Εὐδοκία παρὰ θέλησιν ἀποκαρεῖσα, ἐξωρίσθη εἰς μονήν, ἣν αὐτὴ αὕτη εἶχε συστήσει, ὅθεν ὅμως ἐπανῆλθε μετὰ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ.

Καὶ ὅμως ὁ Μιχαὴλ Δούκας, ὁ ἐγκλείσας αὐτὴν ἐν μονῇ ἢ ἀνεχθεὶς τοῦτο, ἦτο ὁ πρωτότοκος αὐτῆς υἱός. Ἀλλὰ μὴ ζητῶμεν αἰσθήματα ἐπὶ τοῦ θρόνου, κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα ἐκείνους· ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἐν ἐποχῇ πολλῷ μεταγενεστέρᾳ καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένη, Μαρία ἡ ἀπὸ Μεδίκων, ἡ χήρα Ἑρρίκου τοῦ Δ' καὶ μήτηρ Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ', τούτου βασιλεύοντος, ἐπένετο μακρὰν τῆς Γαλλίας καὶ ἐτελεύτα τῷ 1642 ἐν ὑπερώῳ οἰκίας τινὸς τῆς Κολωνίας, γνωστῆς ὡς ἐκ τούτου γενομένης.

IV

ΑΝΘΟΥΣΑ

Ἄλλ' ἡ γυναικεία τοῦ Βυζαντίου πινακοθήκη εἶναι πλουσίᾳ, ὥραίων εἰκόνων μεστή, καὶ ὁ ἐρευνῶν τὰ ἐν αὐτῇ κατέχεται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἀπορίας, ἐν ἣ εὐρίσκεται καὶ ὁ εἰς λαμπρὰν ἐμπορικὴν πανήγυριν προσερχόμενος. Καταβιβρώσκει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν πάντα τὰ ἐκτεθειμένα ἐμπορεύματα, τίνει ἐπ' αὐτῶν τὰς χεῖρας, ἐπιθυμεῖ τοῦτο, θέλει νὰ παραλάβῃ ἐκεῖνο, λυπεῖται ν' ἀφήσῃ τὸ ἄλλο· ὀρέγεται τῶν πάντων, διότι τὸ πᾶν ὥραϊον καὶ θαυμαστόν· ἄλλ' ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῇ γλισχρότητι τῶν ἐφοδίων ἀπέρχεται σχεδὸν κενᾶς χερ-

σίν. Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα· πάσαι αἱ εἰκόνες τῶν ἐπιφανῶν ἐκείνων δεσποινῶν θέλγουσιν ἢ ἐπιβάλλουσιν· ἀλλ' ἄρκεσθῶμεν εἰς μίαν ἔτι, διότι αὕτη εἶναι καὶ τὸ συμπλήρωμα πασῶν. Ἐκπροσωπεῖ ὅ,τι εὐγενέστατον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ· εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν τύπος τῆς γυναικός, ὡς εἶχε διαπλάσει αὐτὴν τὸ Εὐαγγέλιον, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ· διότι ἀναντιρρήτως ἡ φιλανθρωπία, ἡ εὐσπλαγχνία, ὁ ἔλεος, ἡ πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς καὶ πάσχοντας συμπάθεια, ἀγάπη καὶ μέριμνα εἰς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἀρεταί . . . ὅτιαν ποιῆς δοχὴν κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς καὶ μακάριος ἔσει· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής¹. Πάνυ δὲ ὥραϊον καὶ πρὸς οἰκοδομὴν τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν (Θ', 36-41) ὅτι ὁ Πέτρος ἀνίστησιν ἐν Ἰόππῃ τὴν ἐλεήμονα Ταβιθά ἢ Δορκάδα, ἧς τὸν θάνατον κλαίουσι πᾶσαι αἱ χῆραι, ἐπιδεικνύμεναι αὐτῇ χιτῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὕσα ἡ Δορκάς. Τῶν δὲ ἀρετῶν τούτων ἀπόστολος ἐγένετο διὰ τοῦ παρδειγματος ἡ Ἀνθοῦσα, κόρη τοῦ εἰκονομάχου Κοπρωνύμου ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ συμβίου, θυγατὶς τοῦ Χαγάνου, δυνάστου τῶν Χαζάρων, ἧτις βαπτισθεῖσα μετωνομάσθη Εἰρήνη (732) καὶ διέπρεψεν ἐπὶ εὐσεβείᾳ, αἰεὶ πολεμία πρὸς τὸν διωγμὸν τῶν εἰκόνων δειχθεῖσα. Τὴν δὲ μητρικὴν εὐσέβειαν καὶ πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστὼς ἀφοσίωσιν ὑπερηκόντισεν ἡ Ἀνθοῦσα, οὐδέποτε πεισθεῖσα νὰ ὑπκνδρευθῇ καὶ ἀφιέρωσασα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, — τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Λέοντος τοῦ Γ' βασιλεύοντος —, τὴν ἰδίαν οὐσίαν εἰς ἀγαθοεργίας. Καὶ δὴ περιέθαλψε πένητας, ἀνώρθωσε μονάζ, ἐ-

¹ Λουκ., ΙΔ', 13.

ξηγόρασεν αἰχμαλώτους ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σαρρακηνῶν, καὶ ἐγένετο παντὸς πάχοντος ἀντιλήπτωρ· ἀποχωρήσασα δὲ καὶ αὐτὴ ἐπὶ τέλει τοῦ κόσμου, ἡσπάσατο τὸν μοναχικὸν βίον. Ἄλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο κατέστησε τὴν μνήμην αὐτῆς ἀθάνατον ἐπὶ φιλανθρωπία, εἶναι τὸ βρεφοτροφεῖον, ὅπερ συνέστησε καὶ πλουσιοπαρόχως ἐπροίκισεν ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν καὶ ἐκθέτων τέκνων, ὧν οὐκ ἐπαύετο μεριμνῶσα ὡς φιλόστοργος μήτηρ. Ὡς δὲ ταῦτα περιήρχοντο εἰς ἡλικίαν ἀγωγῆς, τὰ μὲν ἄρρενα ἐξεπαιδεύοντο πρὸς ἐργασίαν καὶ ἐμορφοῦντο πρὸς ἀρετὴν, ὑπὸ ἀνδρῶν καταλλήλων πρὸς τοῦτο παρ' αὐτῆς τεταγμένων, τὰ δὲ θήλεα ἀνετρέφοντο ἐν μοναῖς ἕως τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, περὶ ἧς ὡς αὐτως προενόει ἡ τῶν ἀτυχῶν γενναία ἐκείνη προστάτις. Διὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία, τὰς χρησίμους τῇ κοινωνίᾳ ἀρετὰς τῆς Ἀνθούσης τιμῶσα, κατέταξεν αὐτὴν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων, τὴν μνήμην αὐτῆς ἐορτάζουσα τῇ 4 Ἀπριλίου. Ὅτι δὲ οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ὑστέρησεν ὡς πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν, μαρτυροῦσι τὰ ὀνόματα τῶν εὐαγῶν τούτων καθιδρυμάτων: *Βρεφοτροφεῖον, Ὀρφανοτροφεῖον, Γεροτοκομεῖον, Πτωχεῖον, Πτωχοτροφεῖον, Πενητοτροφεῖον, Λωβοτροφεῖον, Νοσοκομεῖον, Ξενοδοχεῖον, Παρθοχεῖον*, διότι εἰ μὲν πολλὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἀπαντῶσιν ἐν τῷ λεξικῷ τῆς ἀρχαίας, οὐδεμίαν ὅμως εἶχον τότε πρακτικὴν σημασίαν, καὶ μόνον παρὰ Βυζαντινοῖς ἔσχον ταῦτα ὑπόστασιν, καλλίστης φιλανθρωπίας περγαμηναὶ γενόμενα.

ΝΑ ΕΛΠΙΣΩ

ΝΑ ἐλπίζω μὴ, μὴ λέγε· ἐβαρύνθη τὴν ἐλπίδα·
Ὅπως ὄναρ νυκτὸς σβύνει, πᾶσάμου ἐλπίς ἐσβέσθη,
Εἶδον ὅλαι νά μ' ἀφίνουν, ἅπασαι νὰ φεύγουν εἶδα
Αἱ ἐλπίδες. κ' ἡ ψυχὴ μου νὰ ἐλπίξῃ ἐκορέσθη.

Νὰ ἐλπίσω !! ἕως πότε, καὶ τί πλέον νὰ ἐλπίσω !
Εὔκοτιν ἔρρευσαν ἔτη μὲ ἐλπίδας μὲ χιμαίρας !
Ὀνειρεύθην πολὺ, ἄφες τὸνειρον νὰ λησμονήσω,
Ἡ ἀνάμνησις μὲ θλίβει τῆς ζωῆς μου τῆς προτέρας.

Ναί, μὲ θλίβει, μὲ σπαράττει ἡ ἀνάμνησις ἐκείνη·
Εὐτυχὴς ποτὲ δὲν ἦμην, εἶχον ὅμως καὶ ἐλπίδας·
Ἡδυνάμην νὰ ἐλπίζω... ἤδη κ' ἡ ἐλπίς μ' ἀφίνει
Καὶ δὲν βλέπω εἰς τὸ μέλλον ἄλλο τι ἢ καταιγίδας.

Σκοτεινὸν τὸ μέλλον βλέπω, σκοτεινὸν ὡς τὸ παρόν μου·
Σπινθὴρ εἰς καὶ εὐτυχίας πρὸς στιγμὴν δὲν τὸ φωτίζει.
Πόσον εὐδαίμον τὸ εἶχον πλόσει εἰς τὸ ὄνειρόν μου !
Καὶ πῶς ἤδη ἡ ψυχὴ μου μετὰ φρίκης τάτενίξει !!

Διατὶ νὰ μὴ ὑπνώττω ὅπως ὑπνωττον εἰσέτι ;
Διατὶ νὰ μὲ ἐγείρῃ ἡ σκληρὰ πραγματικότης ;
Πόσον ἔρρευσαν ταχέως τὰ εὐδαίμονά μου ἔτη,
Καὶ τὸ ὄναρ πῶς παρῆλθεν ἡλικίας μου τῆς πρώτης !!

Ναὶ παρῆλθε... καὶ πλανῶσα τώρα ἄπελπις τὸ βῆμα
Τὴν ἐκλείψασαν γαλήνην τῆς ψυχῆς μου ζητῶ πάλιν·
Τὴν γαλήνην ! ! ὦ ! γαλήνη εἶναι μόνον εἰς τὸ μνῆμα
Κ' εἰς τοῦ μνήματός μου μόνον θὰ τὴν εὕρω τὴν ἀγκάλην...

ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ

Ο πρῶτον εἶδον αὐτὴν ἐν Regent-Street, (τινὶ τῶν κυριωτέρων ὁδῶν τοῦ Λονδίνου.) Εἶχον μόλις ἐπανακάμψει ἐξ Ἰνδιῶν πρὸ μηνός, ὅτε μοὶ ἐγένετο γνωστὸς ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ θείου μου, τοῦ εὐγενοῦς λόρδου Ἰωσήφ Στέρλιγγ, οὗ ὁ μόνος καὶ κύριος κληρονόμος ἦμην ἐγώ. Εἶναι πράγματι παράδοξον καὶ ἐνταυτῷ εὐχάριστον αἶσθημα τὸ νὰ εὑρεθῇ τις ἀπόλυτος κάτοχος μεγάλου ἐξοχικοῦ μεγάρου, καὶ ὁκτῶ περίπου χιλιάδων λιρῶν ἐτησίου εισοδήματος. Δὲν ἐβράδυνα νὰ συνηθίσω εἰς τὸ αἶσθημα τοῦτο, καὶ δὲν ἐσκέφθην τι περαιτέρω περὶ αὐτοῦ, ἀρκεῖ μόνον ὅτι ἐπλήρωσα ὅπως ἐξαίρεθῶ τοῦ στρατοῦ, καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φιλόστοργον παραχώρησιν τοῦ θείου μου.

— Τώρα, Ἰάκωβε, πρέπει νὰ νυμφευθῇς μοὶ εἶπεν ἡμέραν τινὰ ἢ θεία μου Τρεαίρνα, τὸ ὑποστατικόν σου θέλει ἀπολεσθῇ ἐὰν δὲν ἔχῃς καὶ δέσποιναν.

— Δὲν ἔχω δὲ καὶ τόσην βίαν νὰ νυμφευθῶ, ἀπῆντησα αὐτῇ μειδιῶν.

— Βίαν λέγεις ! καὶ διατί ὅχι ; Καὶ διατί παρακαλῶ νὰ ἀπολέσῃς τὸ κάλλιστον μέρος τῆς ζωῆς σου ;

— Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἐγὼ ἐννοῶ, θείτσα μου· ὡς γνωρίζετε βεβαίως, ὑπάρχουσιν διάφοροι γινῶμαι περὶ γάμου.

— Ἐγὼ ποτὲ δὲν ἐνόμισα ὅτι ὁ Ἰάκωβος εἶχε κλί-
σιν νὰ νυμφευθῇ, εἶπεν ἡ ἐξαδέλφη μου Καίτη.

— Ἀναμφιβόλως θὰ νυμφευθῶ τὸ ἀντικείμενον τῆς
λατρείας μου, ἀπήντησα αὐτῇ.

— Καὶ μὴ δὲν νομίζεις Ἰάκωβε, ἀνεφώνησεν ἡ θεία
μου, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦ τριακονταετοῦς βίου σου,
ποτὲ δὲν ἡσθάνθης διάπειρον αἶσθημα ;

— Οὐχὶ ποτὲ σοβαρὸν τι τούλάχιστον.

Καὶ ἦτο ἀληθές. Ποτὲ δὲν ἡσθάνθην αἶσθημα σοβα-
ρὸν διὰ γυναικῆ, ἔνεκα τοῦ ὁποίου νὰ τὴν ἀποκαλέσω
σύζυγόν μου, καὶ οὐδὲν ἄλλο θέλει μὲ ὑποχρεώσει πρὸς
τὸν γάμον, ἢ αἶσθημά τι τρυφερόν. Οὕτω λοιπὸν ἐχόν-
των τῶν πραγμάτων, ἡμέραν τινὰ κατερχόμενος τὸ
Regent - Street, συνηντήθην μετὰ προσώπου τινός, ὁ-
περ μοὶ ἐνέπνευσε τοιοῦτον αἶσθημα, οἷον ποτέ μου δὲν
ἡσθάνθην. Καὶ δὲν ἦτο μόνον ἡ τελειότης τοῦ προσώ-
που, καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ διακεχυμένη λεπτότης, ἀλλ' ἔκ-
τακτος καὶ θαυμασίᾳ γλυκύτης τῆς φυσιογνωμίας,
νεῆνις ἐνδεδυμένη μετὰ πολλῆς ἀπλότητος, φέρουσα
κυανὴν ἐσθῆτα ἐξ ἐριούχου, καὶ πῖλον ψιάθινον μετὰ
πολυχρόων ταινιῶν· πλὴν τὸ πρόσωπον, τὸ σῶμα, ὁ
τρόπος, τὸ πᾶν ἐμαρτύρει ὅτι ἀνῆκεν ἐκ γενετῆς εἰς
οἰκογένειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, μεθ' ὅλον τὸ δέμα ἐκ χον-
δροῦ χαρτίου ὅπερ ἐκράτει ὑπὸ μάλης, καὶ ὅπερ βεβαίως
ἐδείκνυε ὅτι ἡ νεῆνις εἶχεν ἐπάγγελμά τι βιοποριστικόν.

Ἡ καρδιά μου ἀνεσκίρτησεν ἐπὶ τῇ θεᾷ αὐτῆς, πλὴν
ἐκείνη, χωρὶς καὶ νὰ ἐννοήσῃ τι, ἠκολούθει ἡσύχως τὸν
δρόμον τῆς. Ὅτε ἀκριβῶς διηρχόμεθα πρὸ τοῦ ἐμπο-
ρικοῦ οἴκου Parmer et Roger, κατῆλθε κυρία τις ἰ-
διωτικῆς ἀμάξης, τῆς ὁποίας τὴν θυρίδα ἠνοιξεν ὁδο-
θεράπων, τυχὼν πρὸ τοῦ πεζοδρομίου ἐνθα ἡ νεῆ-
νις ἐβάδιζεν. Ἡ τελευταία ὠπισθοχώρησεν ἐπὶ τῇ θεᾷ

τῆς κυρίας, ἥτις ἐπιχαρίτως καὶ κομφῶς κινουμένη ἔρριψεν βλέμμα τι ἐπ' αὐτῆς, εἴτα ἀμφοτέραι ἠκολούθησαν τὴν προτέραν πορείαν των, μὴ κρατήσασαι ἐπιφώνημα τι ἐκπλήξεως :

— Φλωρεντία! ἐψιθύρισεν ἡ μία χαμηλοφώνως.

— Αἰδᾷ! ἀπήντησεν ἡ ἑτέρα.

Εἴτα ἡ Φλωρεντία, δηλαδή ἡ φέρουσα τὴν ἐξ ἐριούχου ἐσθῆτα, διηύθυνε τὸ βῆμα πρὸς ἄλλην ὅλως διεύθυνσιν, καὶ τὰ λεπτότατα χεῖλη τῆς συνεσπάσθησαν εἰρωνικῶς. Ἡ ἑτέρα ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ταλαντευομένη πρὸ τῆς παγετώδους πρὸς αὐτὴν ἐνδείξεως τῆς ἄλλης, πλὴν παρευθὺς εἰσῆλθεν εἰς τὸ πρὸ αὐτῆς κατὰστημα νεωτερισμῶν.

— Ὅποῖον τι μυστήριον ἐνυπάρχει; διελογίσθην, ὅποῖον χάσμα διαχωρίζει τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν δύο τούτων κυριῶν, αἵτινες ὁμῶς ἀποκαλοῦνται ἀπλῶς διὰ τοῦ βαπτιστικοῦ αὐτῶν ὀνόματος !

Καὶ εὐθὺς ἀναλογισθεὶς τὸ χαριτόβρυτον πρόσωπον τῆς Φλωρεντίας, ἔστρεψα ὅπως τὴν ἀκολουθήσω, πλὴν δὲν τὴν εἶδον, διότι ἀναμφιβόλως θὰ εἰσῆλθεν ἢ εἰς τι κατὰστημα, ἢ εἰς τινὰ τῶν πολυαριθμῶν τροχιοδρόμων.

Τὴν αὐτὴν ἐσπέραν ἠκολούθησα τὴν θείαν καὶ τὴν ἐξαδέλφην μου, εἰς τὴν συναναστροφὴν τῆς μιλαίδης Champney's, εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὰς εὐρείας τοῦ μεγάρου αἰθούσας, εἶπον :

— Ἀγαπητὴ θείτσα, ἔχω καλὰ νέα νὰ σοῦ ἀνακοινώσω, πρέπει νὰ μὲ συγχαρῆτε, εἶμαι ἐπὶ τέλους ἐρωτευμένος !

Ὁμίλησα ἀπλῶς, πλὴν ὑπῆρχε σπουδαιότης εἰς τοὺς λόγους μου. Τῆς Φλωρεντίας τὸ πρόσωπον φαίνεται νὰ μὲ ἐδέσμευσεν ἄφ' ἧς τὸ εἶδον.

— 'Ανοησίαι, 'Ιάκωβε· νομίζεις μόνον τὸ τοιοῦτον, εἶπεν ἡ θεία μου.

— Ποῖον εἶνε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης σου; ἀνεφώνησεν ἡ ἐξαδέλφη μου Καίτη· ὁποῖον τὸ ὄνομά της;

— Λυποῦμαι διότι ἀδυνατῶ νὰ σέ εἶπω ποία εἶναι, σήμερον διῆλθε πρὸ ἐμοῦ ἐν Regent-Street.

— Εἶναι ἄγνωστος;

— Λυποῦμαι διότι δὲν δύναμαι νὰ σέ εἶπω, Καίτη, ἥδη εἶναι ἄγνωστος πρὸς ἐμέ.»

Ἡ θεία μου, γυνὴ ζωηρὰ καὶ φιλομειδής, ἐξερράγη εἰς γέλωτα.

— Ὅποία ἰδέα!

— Πλειότερον ἢ ἰδέα, θεία μου, εἶμαι ἐρωτευμένος μὲ τὴν νέαν αὐτήν.

— Πλὴν ἀναμφιβόλως δὲν ἐννοεῖς νὰ μείνης ἄγαμος εἰς ὅλην σου τὴν ζωὴν, 'Ιάκωβε, διὰ νὰ σέ εἶπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν, σκοπεύω παντὶ σθένει νὰ σέ νυμφεύσω μετὰ τῆς δεσποινίδος Carlyon.

— Καὶ ὁποία τις ἡ δεσποινὶς Carlyon παρκαλῶ;

— Εἶναι ἡ ἐγγονὴ καὶ μόνη κληρονόμος τοῦ τραπεζίτου Carlyon.

— Καὶ λοιπὸν νομίζεις ὅτι τὸ χρῆμα εἶναι προσὸν διὰ μίαν σύζυγον;

— Ἀναμφιβόλως, διότι τὸ χρῆμα εἶναι ἀπόδειξις τῆς θέσεώς της· πλὴν ὅμως ἡ Miss Carlyon δύναται νὰ ἀγαπηθῇ καὶ ἄνευ χρήματος· πιστεύω νὰ τὴν συναντήσωμεν ἀπόψε καὶ τότε θέλεις κρίνει περὶ αὐτῆς.

Ἡ λαίδη Champney's ὑπεδέχθη ἡμᾶς καὶ μᾶς ἀφῆ-
νων ἐλευθέρως ὅπως διασκεδάσωμεν κατὰ τὸ δοκοῦν·
κυμβαλιστῆς ἔκρουε ζωηράν τινα φαντασίαν ἐπὶ τοῦ
κλειδοκυβάλλου, εἰδὸς τι πυροτεχνήματος, οὕτως εἶπεῖν,
ἐν τῷ εἶδει τῆς συνθέσεώς του. Καὶ κυρία τις ἀφ' ἐτέ-

του κατέθελξεν ἡμᾶς ἔπειτα, διὰ τοῦ λιγηροῦ ἄσματος της «Air des bijoux» ἐκ τοῦ Faust. Ἐγὼ συναντήσας παλαιὸν φίλον ἐξ Ἰνδιῶν, συνῆψα ὁμιλίαν μετ' αὐτοῦ περὶ Καλκούτης κλπ, ὅτε ἡ θεία μου ἔθιξε τὸν βραχίονά μου.

—Φίλτατέ μοι Ἰάκωβε, μοὶ εἶπε χαμηλοφώνως, ἐλθέ, θέλω σὲ παρουσιάσει εἰς τὴν δεσποινίδα Carlyon· ὑπήκουσα, καὶ ὁδηγούμενος, οὕτως εἶπεῖν, ὑπὸ τῆς θείας μου, ἔφθασα πρὸ τινος κυρίας συνομιλοῦσης μετὰ τῆς Καίτης.

—Δεσποινὶς Carlyon, εἶπεν ἡ θεία μου, μοὶ ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸ ἀννεψιόν μου Sir John Stirling.

Ἡ κυρία ἐστράφη μετ' εὐπροσηγορίας καὶ ὑπεκλίθη.

Ἐξεπλάγχην ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς κυρίας ταύτης, καὶ ἡ φωνὴ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν χειλέων μου, διότι ἐν αὐτῇ ἀνεγνώρισα τὴν «Ἀιδά». Ἐντελῶς αἱ κυρίαι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ἐγὼ ἐκάθησα ἐπὶ τινος καθίσματος σκεπτικός. Ἡ Ἀιδά Carlyon ἦτο ὡραιότατη, δὲν ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τοῦτο ἀμφιβολία, καθαρὰ χροιά ὡς ἡ τοῦ ἀνθογάλακτος, ὀλίγον τι ῥοδίνη τὰς πρειάς, μεγάλοι μέλανες καὶ ὑπερήφανοι ὀφθαλμοί, φρουρούμενοι ὑπὸ μακρῶν βλεφαρίδων, τοιαύτη ἦτο ἐν συνόψει ἡ μορφή τῆς Ἀιδᾶς, ἣν ἠδύνατο ἀνῆρτις νὰ ἀγαπήσῃ ἐμμανῶς. Πλὴν ἐν τῇ ἐμῇ φαντασίᾳ μόνη ἡ μορφή τῆς περικαλλοῦς Φλωρεντίας ὑπῆρχεν, τῆς ῥοδίνης ἐκείνης νεάνιδος, ἣτις ἀκουσίως ἐξεπλάγχῃ ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς πλουσίας καὶ κομψῶς ἐνδεδυμένης Ἀιδᾶς.

Τί ἄρά γε νὰ εἶναι ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην αἱ δύο αὐταὶ κόραι ; διενοήθη· τὸ πᾶν θὰ ἔδιδον ὅπως μάθω τοῦτο, ἔστω καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς δεσποινίδος Carlyon, εἰ δυνατόν! Αὕτη ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ μὲ πληροφορήσῃ περὶ τούτου, καὶ ἠδύνατο νὰ μὲ

εἶπε ποῦ νὰ εὕρω τὴν Φλωρεντίαν· πλὴν πῶς καὶ ἐπὶ ποῖα προφάσει νὰ ἐρωτήσω αὐτήν ;

— Λοιπόν, μὲ εἶπεν ἡ θεία μου, ὅτε ἐπανηρχόμεθα ἐφ' ἀμάρτης εἰς τὴν οἰκίαν, τί φρονεῖς Ἰάκωβε περὶ τῆς Carlyon ;

— Εἶναι μία τῶν ὠραιοτέρων γυναικῶν τὰς ὁποίας ποτὲ εἶδον, ἀπήντησα.

— Καὶ πῶς δεν λέγεις ἡ ὠραιοτάτη πασῶν ;

— Οὐχί, διότι εἶδον ἄλλο τι πρόσωπον, ὅπερ προτιμῶ πολὺ πλειότερον τοῦ ἰδικοῦ της.

— Ἡ ὠραία ἄγνωστος ἀναμφιβόλως, εἶπεν ἡ ἐξαδέλφη μου Καίτη γελῶσα ;

— Ἀκριβῶς, τῇ ἀπήντησα.

— Τί δὲν θὰ ἐδίδα ὅπως ἴδω τὸ θαυμάσιον τοῦτο ὑποκείμενον ;

— Πρὸς Θεοῦ, Καίτη, προσέθηκα, ἄφες αὐτὸ τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας.

— Ἰάκωβε, ἀρχίζω νὰ πιστεύω ὅτι εἶσαι σοβαρός.

— Ὁ καιρὸς θέλει ἀποδείξει τὸ τοιοῦτον.

Πρὸς μεγάλην χαρὰν καὶ σωτηρίαν μου, ἡ θεία καὶ ἐξαδέλφη μου εἶχον πολλὰ ἄλλα νὰ σκεφθῶσιν, ἢ τὴν ὠραίαν ἄγνωστον μου. Ἡ Καίτη ὑπανδρεύετο μετὰ ἓνα μῆνα τὸν ἀπόστρατον ταγματάρχην Ainsley, καὶ ἔνεκα τούτου ἡ οἰκία ἦτο εἰς ἀναστάτωσιν, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Μὲ ὑπεχρέωσαν ὅπως ταῖς φανῶ χρήσιμος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, καὶ ἐνταυτῷ ἐξώδευσα, οὕτως εἰπεῖν, μικρὰν περιουσίαν εἰς μόνον ἀμάρτης. Πλὴν εἰσέτι ἀδύνατον μὲ ἦτο νὰ λησμονήσω τὸ πρόσωπον τῆς Φλωρεντίας. Ὅπου δὴποτε καὶ ἂν ἐπορευόμην, μετὰ πολλῆς προσοχῆς παρετήρουν μὴ τὴν συναντήσω που, πλὴν μάταια αἱ προσπάθειάι μου.

Ἡμέραν τινὰ μετὰ μεσημβρίαν ἐκάπνιζον ἐν τῷ θερ-

μοκηπίῳ μετ' ἀδιάκοπον ἐπὶ τρεῖς ὅλας ὥρας εἰς ῥαπτρίας, ἀδαμαντοπώλας καὶ τὰ παρόμοια πορείαν, ὅτε ἡ ἐξαδέλφη μου Καίτη προσήλθε ἀσθμαίνουσα πρὸς ἐμὲ καὶ λέγουσα.

— Ἰάκωβε, εἶδον ὠραιότερόν τι πρόσωπον τοῦ τῆς δεσποινίδος Carlyon. Ἐλθέ ταχέως καὶ θέλεις κρίνει! Εἶναι νεαρά τις κόρη ἐκ τῶν τῆς ῥαπτρίας κυρίας Σεραφίνης. Ἐλθέ ταχέως διότι θ' ἀναχωρήσῃ· ἤδη εὐρίσκεται ἐν τῷ ἀντιθαλάμῳ.

Νέα τις ἐλθοῦσα ἐκ τῆς κυρίας Σεραφίνης! Μὴ ἦτο ἡ Φλωρεντία;

Δὲν εἶχον ποσῶς ἀνάγκην τῶν συστάσεων τῆς ἐξαδέλφης ὅπως σπεύσω· τῇ ἔνευσα εὐπροσηγόρως, καὶ ταχέως ἔδραμον, πλὴν διερχόμενος τὸ δωμάτιον κατὰ μῆκος εὐρέθην ἐπὶ τοῦ προθαλάμου. Ὁ θυρωρὸς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔκλειε τὴν θύραν.

— Πρόσμενε, τῷ εἶπον, ἡ κυρία Τρεαίρνα ἐλησμόνησε καὶ τι!

Καὶ λαβὼν μεθ' ὀρμῆς τὸν πῖλόν μου, ἔτρεξα εἰς τὴν ὁδόν.

Ἐκύτταξα δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πλὴν ἐπὶ δύο ἢ τρία δευτερόλεπτα ἀδύνατον μὲ ἦτο νὰ τὴν διακρίνω, καὶ τοῦτο ἀναμφιβόλως, διότι δὲν ἐγνώριζα τὴν νέαν ἐκείνην ἐκ τῆς ῥαπτρίας Σεραφίνης. Ἐκύτταξα δύο ἢ τρεῖς διερχομένας νεάνιδας, πλὴν δὲν ἦτο οὐδεμία αὐτῶν ἡ Φλωρεντία. Αἰφνιδίως τὸ βλέμμα μου ἐρρίφθη ἐπὶ τινος γυναικείου πύλου, ἀνεγνώρισα εὐθύς τὸ σχῆμα, τὸν χρωματισμόν, ἦτο ὁ πῖλος τῆς Φλωρεντίας.

Δευτερόλεπτον παρῆλθε καὶ τὴν ἠκολούθουν· ἀμφιβολία πλέον δὲν ὑπῆρχε, σὺν τῷ πύλῳ ἀνεγνώρισα καὶ τὴν ἐκ βαθέος κυανοῦ χρώματος ἐσθῆτά της. Τίνας ἔνεκα τὴν ἠκολούθουν ἄγνοῶ, πλὴν γνωρίζω μόνον τοῦτο,

ὅτι τὴν ἡκολούθουν. Ἐὰν τῇ ἀπηύθυνον τὸν λόγον, θὰ τὸν ἀπηύθυνα ὡς νὰ ἦτο δούκισσα. Εὐχαρίστως ἤθελον ἀνακαλύψει τὴν κατοικίαν της, πλὴν ἤδη ἐγνώριζον ἐκ τῶν προτέρων ὅτι διηυθύνετο εἰς τῆς κυρίας Σεραφίνης.

Ὅταν ἔκαμψε τὴν γωνίαν ἐμπορικῆς τινὸς ὁδοῦ, ἄμαξά διήρχετο τρέχουσα ἀπὸ ῥυτῆρος, ἐν αὐτῇ ἦτο ἡ δεσποινὶς Ἀιδά Carlyon. Εἶδον καὶ πάλιν τὸ πρόσωπον τῆς Φλωρεντίας τεταραγμένον, πλὴν ὑπερήφανον. Εἶδον τὸ πρόσωπον τῆς πλουσίας κληρονόμου ταχέως στρεφόμενον πρὸς τὸ ἔναντι μέρος. Ἐχαιρον διότι διήλθε χωρὶς νὰ μὲ ἴδῃ.

Πράγματι ἦτο μυστήριον !

Αἶφνης ἔστην. Δὲν ἦτο δίκαιον νὰ ἀκολουθῶ οὕτω τὴν νεάνίδα ταύτην· ἀλλ' ἀναμφιβόλως ὥφειλον νὰ ἀνακαλύψω πλεיותרὰ περὶ αὐτῆς, ἐν τούτῳ βεβαίως οὐδὲν τὸ ἀπρεπὲς ὑπῆρχεν.

Τὴν αὐτὴν ἐσπέραν ἐπορεύθην εἰς τῆς κυρίας Σεραφίνας. Ἐπρόσμενον μέχρι τοῦ μεσονυκτίου ὅπως ἴδω τὰς μαθητευομένας τῆς ἀπερχομένης. Αἰτία τούτου ἦτο ἡ προῖξ τῆς ἐξαδέλφης μου, ἣν εἶχον νὰ παραδώσω εἰς ἐγκαίρως. Μεταξὺ τῶν ἀπερχομένων νεανίδων εὐθὺς ἀνεγνώρισα τὴν Φλωρεντίαν, ἥτις ὡς αἱ ἄλλαι ἀνεχώρησε μόνη. Ἐκ τούτου εὐθὺς ἐνόησα ὅτι ἦτο μὲν ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ ἀνήκουσα εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν.

Ἦσθάνθην τὸ αἶμά μου ἀναβράζον ἐπὶ μόνῃ τῇ ιδέᾳ ὅτι ἡ νεᾶνις αὕτη, ἡ τοσοῦτον ὠραία, κατ' ἐκείνην τὴν προκεχωρηκυῖαν ὥραν τῆς νυκτὸς διηυθύνετο κατὰ μέρος εἰς τὴν οἰκίαν. Ἦδη τὴν ἡκολούθησα διὰ δύο λόγους. Πρῶτον ὅπως ἀνακαλύψω τὴν πατρικὴν τῆς στέγην, καὶ δεύτερον ὅπως τὴν ὑπερασπίσω ἀνάγκης τυχούσης. Περιεργότατον τῶνόν τι πρᾶγμα, ὡς φαίνεται, διότι ὑπέικων εἰς τὴν ῥωμαντικότητα, καὶ τὸ μυστήριον τοῦ

πράγματος, ἤμην διττῶς, ἀκραιφνῶς, καὶ ἀγνῶς ἐρω-
τευμένος, πλειότερον ἢ ἄλλος τις ἐν τῇ ἡλικίᾳ μου ἡ-
δύνατο νὰ εἶνε. Ἐπὶ εἴκοσι λεπτὰ τῆς ὥρας ἡ ὥραία μου
ἄγνωστος ἐβάδιζεν ἀμερίμνως, ὅτε ἔστη ἔνεκεν ὀχλοβοῆς.
Στρέψας τοὺς ὀφθαλμούς μου εἶδον εἰς τὴν ὀροφὴν
οἰκιῶν τινων βαρεῖάν τινα καὶ ἐρυθρὰν σκιάν. Ἐκεῖ που
πλησίον εἰς τὴν γειτονίαν ἦτο πυρκαϊά. Μετ' ὀλίγον
γυνὴ μεσῆλιξ ἐφάνη διευθυνομένη πρὸς τὴν Φλωρεν-
τίαν, καὶ πλησιάσασα αὐτὴν ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας
σης ῥήξασα κραυγὴν. Εἶδον αὐτὰς ἐναγκαλιζομένας,
πλὴν ἡ νεᾶνις ἔκλινε τὸ γόνυ, ὅπως ὑπο바στασῇ τὴν
γραῖαν, ἥτις ἐλιποθύμησεν. Ἦτο ἡλίου φαεινότερον ὅτι
κάτι τι ἔκτακτον συνέβαιεν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὤ-
φειλον νὰ προσφέρω ἐμαυτὸν ὅπως ταῖς παράσχῃ ἀ-
ρωγὴν, καὶ τοῦτο ἦτο φυσικώτατον, τὴν στιγμὴν ὅμως
ἐκείνην ἡσθανόμην ποιάν τινα ἀποθάρρυνσιν.

— Τί συμβαίνει; μήπως ἡ κυρία εἶνε ἀσθενής; ἡρώ-
τησα σπεύσας πρὸς αὐτάς. Δύναμαι νὰ φανῶ ὑμῖν
κατὰ τι χρήσιμος;

Τὸ γλυκὺ καὶ ἐπαγωγὸν πρόσωπον ἐστράφη πρὸς
ἐμέ. Ὅποια συγκίνησις μὲ κατέλαβεν ὁπότεν οἱ δύο
ὀφθαλμοὶ τῆς προσηλώθησαν ἐπ' ἐμοῦ!

— Φεῦ, κύριε, εἰς ἔχρατε τὴν καλοσύνην! προσέθηκεν ἡ
ὥραία. Ἦδη ἀγνοῶ τί νὰ ζητήσω παρ' ὑμῶν. Αὕτη ἡ κυρία
εἶνε μήτηρ μου. Ἡ οἰκία ἐν ἣ διαμένομεν καίεται τὴν
στιγμὴν ταύτην. Μὲ συνήντησεν ὅπως μὲ ἀναγγεῖλῃ τὰ
θλιβερά νέα, καὶ ἤδη ὡς βλέπετε κεῖται λιπόθυμος! »

Καὶ ἔνευσε κάτω τὸ βλέμμα πρὸς τὸ γηραιὸν πρό-
σωπον, ὅπερ, ὡς ἡδυάμην ἐκ τοῦ ἀμυδροῦ κατ' ἐκεί-
νην τὴν ὥραν φωτός, νὰ διακρίνω, εἶχε πολλὴν ὁμοιό-
τητα πρὸς τὸ ἰδικόν της.

— Θὰ φέρω ἄμαξαν, εἶπον· σταθῆτε ἐδῶ, ἰδοὺ, διέρχεται μία. Πιθανὸν ἐπιθυμεῖτε νὰ σᾶς ὁδηγήσω εἰς φιλικὴν οἰκίαν ; »

Ἡ Φλωρεντία ἔκυψε τὴν κεφαλὴν, καὶ στεναγμὸς ἐξῆλθε τοῦ στήθους της.

— Οὐχί, ἐμορμύρισεν· ἐγὼ μετὰ τῆς μητρός μου εἴμεθα μόναι. Οὐδένα φίλον ἔχομεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. "Ω ! τί δύναται νὰ πράξω ; ποῦ νὰ τὴν ὁδηγήσω κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τῆς νυκτός ; !

Οὐδένα φίλον ! καὶ ἐν τούτοις ἀπεκάλεσε τὴν δεσποινίδα Carlyon, Ἀἰδᾶν ἀπλῶς.

"Ἡμην περιπεπλεγμένος, καὶ αἱ ιδέαι μου ἦσαν πολὺ συγκεχυμέναι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν. Νὰ τὰς ἀφήσω ἐκεῖ ἦτο ὅλως εἰς ἐμέ ἀδύνατον. "Ἦδη τίνι τρόπῳ ἡδυνάμην νὰ βοηθήσω τὴν Φλωρεντίαν ; ποῦ νὰ τὰς ὁδηγήσω ; ἡ θέσις μου ἦτο δυσκολωτάτη. Εὐθὺς ιδέα τις μοὶ ἐπέρχεται.

— Δύνασθε νὰ ἔχητε ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ ; εἶπον· ἔστω καὶ διὰ μόνην τὴν ἐσπέραν ταύτην ; γνωρίζω τιμιωτάτην γυναικα ἐνοικιάζουσαν δωμάτια μετ' ἐπίπλων, καὶ εἰμὶ βέβαιος ὅτι θὰ σᾶς προσλάβῃ ὑπὸ τὴν στέγην της, ἔστω καὶ μέχρι τῆς πρωΐας, ἐὰν δέχησθε τοῦτο. »

Ἡ νεᾶνις προσήλωσε τὸ βλέμμα πρὸς ἐμέ, ὅπερ ἐφωτίζετο ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ φανοῦ, καὶ ἡ ἀπάντησις της ἦτο :

— Πῶς δύναμαι νὰ σᾶς εὐχαριστήσω κύριε ! Πράγματι εἴσθε πολὺ καλός !

Ἡ φωνὴ της ἦτο ἐπίσης γλυκεῖα καὶ μελωδική ὡς ἡ μορφὴ της. Ἐκαστος παλμός μου κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἦτο πλήρης ἀγάπης, παλμὸς ἔρωτος καὶ εὐδαιμονίας. Ἐπλησίασε τὸ ὄχημα ὅπερ ἐκάλεσα νὰ σταθῇ, εἴτα ἐβόήθησα τὴν Φλωρεντίαν καὶ τὴν μητέρα της

"Οτε ἔφθασα εἰς τὰ δωμάτιά των ἔμαθον μετὰ πολλῆς μου ἀμηχανίας, ὅτι ἡ Φλωρεντία εἶχεν ὑπάγει λίαν πρῶτ' εἰς τῆς κυρίας Σεραφίνης, πλὴν ἡ μήτηρ της, μολονότι ἀσθενής, μ' ἐδέχθη. Εὖρον αὐτὴν κυρίαν καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μετ' αὐτῆς συνομιλίας μου μοι ἐξεδήλωσε πολλὴν λεπτότητα καὶ σημεῖα παρελθούσης λύπης.

Μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ συνέσεως μὲ διηγήθη τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου της. Εἶχεν ὑπανδρευθῇ τὸν παιδαγωγὸν τοῦ ἀδελφοῦ της, κληρικὸν τὸ ἐπάγγελμα, ἄνδρα ἀξιόλογον καὶ πεπαιδευμένον, πλὴν πτωχόν. Ἡ οἰκογένειά της ἔνεκα τοῦ γάμου τούτου, τὴν ἀπεκλήρωσεν, ὅτε δὲ ὁ σύζυγός της ἀπέθανεν, αὕτη καὶ ἡ θυγάτηρ της Φλωρεντία εὐρέθησαν ἄνευ οὐδενὸς στηρίγματος...

Ἡ Φλωρεντία ἐπειράθη νὰ προσπορισθῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν δι' ἐντίμου ἐργασίας, πλὴν αἱ προσπάθειαι τῆς ἐναυάγησαν. Τότε ἡ κυρία Σεραφίνη ἥτις ἐγνώριζε τὴν κυρίαν Conyer's πρὸ τοῦ γάμου της, ὡς πολυδάπανον πελάτιδα, συγκατένευσε ὅπως προσλάβῃ τὴν θυγατέρα της Φλωρεντίαν ὡς μαθητευομένην.

Ἡ Φλωρεντία, τὸ τέκνον ἀληθοῦς κυρίου, καὶ πεπαιδευμένου κληρικοῦ! πτωχὴ νεᾶνις, πῶς κατήντησεν!

"Αξιὸν παντὸς θαυμασμοῦ καὶ ἐπαίνου τὸ παράδειγμα τῆς νεάνιδος ταύτης, ἥτις παρεῖδε τὴν ὑπερφηάνειαν ὅπως ὑποστηρίξῃ διὰ τῆς ἐργασίας τὴν μητέρα της!

Ἡ γέρθην ὅπως ἀναχωρήσω, ἀφοῦ προηγουμένως ἔλαβον τὴν ἄδειαν τῆς κυρίας Conyer's, ὅπως ἔλθω καὶ τὰς ἐπισκεφθῶ τὴν ἐσπέραν, ὅτε καὶ ἡ Φλωρεντία ἤθελεν ἐπιστρέφει ἐκ τῆς ἐργασίας. Καὶ τότε, ἀνελογίσθη κατ' ἰδίαν, ἤθελον ἀναμφιβόλως τακτοποιηθῇ μικρὰ τινα πράγματα.

Ἡ ἐξαδέλφη μου Καίτη εἶχεν ἤδη τελέσει τοὺς γά-

ὅπως ἀνέλθωσιν ἐπ' αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ ἀνέβην καὶ ἐκάθισα ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου παρὰ τῷ ἀμαξηλάτῃ.

Ἡ κυρία Green ἦτο παλαιὰ θεράπαινα τῆς θείας μου, καὶ ἐγὼ πράγματι ἐβοήθησα αὐτήν, ὥστε νὰ δύναται νὰ κρατῇ οἶκον πρὸς ἐνοικίαισιν δωματίων· ἐγνώριζον δὲ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι, ἐὰν ἔκρουον τὴν θύραν τῆς ἀναμφιβόλως θὰ ἤνοιγε, καὶ εὐχαρίστως ἤθελεν ἐκτελέσει τὴν χάριν ἣν θὰ τῇ ἐζήτηουν· καὶ πράγματι μετὰ παρέλευσιν ἡμισεῖας ὥρας ἡ Φλωρεντία μετὰ τῆς μητρὸς τῆς ἦσαν ἐν ἀσφαλείᾳ ἐν τῷ πρώτῳ ὀρόφῳ τῆς οἰκίας, ἐνθα ἐδεχόμεν τὰ ἐνθερμα εὐχαριστήρια τῶν δύο γυναικῶν, ταῖς ἠυχήθην καλὴν νύκτα, καὶ ἐζήτησα τὴν ἄδειαν ὅπως τὰς ἐπισκεφθῶ τὴν ἐπαύριον.

Ὅτε ἡ κυρία Green ἤνοιγε τὴν θύραν ὅπως ἐξέλθω :

— Ἀγαπητέ μοι κύριε, μὲ εἶπεν, αἱ δύο αὗται γυναῖκες, μολονότι πτωχαὶ τὸ ἐξωτερικόν, οὐχ ἥττον ὁμῶς φαίνονται μεγάλῃς οἰκογενείας. Πᾶς τις δύναται νὰ τὸ παρρηγήσῃ καὶ μὲ κλειστοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ δὲ νεᾶνις πόσον εἶνε γλυκεῖα καὶ ὥραία !

— Γλυκεῖα καὶ ἀξιέραστος τῶνόντι ! ἐψιθύρισα καὶ ἐγώ.

Ἡ αἰφνίδιος αὕτη συνάντησις μετὰ τῆς Φλωρεντίας, ἐπηύξησε τὸν ἔρωτά μου· ἤμην πράγματι ἐμμανῶς ἐρωτευμένος μὲ αὐτήν. Ἦτο μόνον ἀπλὴ μαθητευομένη τῆς κυρίας Σεραφίνης, πλὴν τί μὲ τοῦτο; μὴ δὲν ἐφαίνετο καθ' ὅλα ἀνεπτυγμένη ὡς κυρία; Εἰς τὰς δυσκόλους ταύτας ἡμέρας, ὅπόσαι γυναῖκες καλῶν οἰκογενειῶν ἀσπάζονται ἐπάγγελμά τι, ὅπως πορισθῶσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν... !

Ἐκοιμήθην πολὺ ὀλίγον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ εὐθὺς ὡς ἐτελείωσα τὸν καλλωπισμὸν μου, τὴν ἐπαύριον πρωΐαν εὐθὺς ἔσπευσα νὰ ἐπισκεφθῶ τὰς προστατευομένας μου.

μους της, καὶ διήρχετο τὸν μῆνα τοῦ μέλιτος ἐν τῇ Riviera : ἡ θεία μου Τρεαίρνα εὐρίσκετο εἰς τὴν Σκωτίαν πρὸς ἐπίσκεψιν φίλων τινῶν, ἐγὼ δέ, ἡμην μόνος, δι' ὃ καὶ ἐκ καρδίας ταῖς ἡμην εὐγνώμων, διότι ἀνενοχλήτως ἠδυνάμην νὰ ἐπισκέπτωμαι τὴν Φλωρεντίαν καὶ τὴν μητέρα της, χωρὶς νὰ ἐγείρω καὶ ὑπονοίας ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν μου.

Ἐσπέραν τινὰ εὗρον αὐτὴν ἐν τῇ αἰθούσῃ μόνην. Ἡ κυρία Conyer's δὲν εἶχεν ἔτι ἐπιστρέψει. Ἠρώτησα τὴν Φλωρεντίαν ἂν ἤθελεν εὐχαρίστως γίνῃ σύζυγός μου, αὕτη . . . συγκατένευσεν εὐχαρίστως, καταστήσασά με οὕτω τὸν εὐτυχέστατον τῶν ἀνθρώπων.

Αἱ κυρίαι Conyer's μὲ ἐγνώριζον μόνον ὡς ἀπλοῦν ταγματάρχην Stirling, διότι τοιοῦτον τίτλον ἔδωκα εἰς ἐμέ, ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε τὰς ἐγνώρισα, διὸ καὶ ἀνελογίζομην ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἔκπληξιν τῆς Φλωρεντίας, ὅτε ἤθελον τὴν ἀποκαλέσει αἰφνης «μυλαίδην Stirling.» Ἐβδομὰς εἶχεν παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ ἀρραβῶνός μας, ὅτε ἐσπέραν τινὰ ἐπιστρέφων εἰς τῆς κυρίας Green, συνηντήθην καθ' ὁδὸν μετὰ τῆς δεσποινίδος Ἀϊδᾶς Carlyon. Ἐκυψα βαθέως χαιρετίσας αὐτὴν καὶ ἀνταποκριθεὶς εἰς τὸ χαριέστατον μειδίαμά της. Εἷτα προχωρῶν ἀνελογίσθην ὅτι μυστήριόν τι ἐνυπῆρχε καὶ ἀπεφάσισα νὰ μάθω αὐτὸ παντὶ σθένει, διὸ καὶ ὅτε ἐκαθέσθην μετὰ τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς μητρός της εἶπον. «Συνηντήθην μετὰ τῆς δεσποινίδος Carlyon, ἐρχόμενος ἐνταῦθα, ὑποθέτω ὅτι γνωρίζεις αὐτήν, ἀγαπητή μου ;

— Πῶς ποτὲ δὲν σὲ εἶπε τοῦτο, Ἰωάννη ; ἀπήντησεν ἡ Φλωρεντία γενομένη καταπόρφυρος.

— Οὐχὶ, ἀγαπητή μου, πλὴν ὁμως. . . καὶ διηγήθην αὐτῇ ὅ,τι εἶχον ἰδῆ ἐν Regent - Street. Ἡ Φλωρεν-

τία ἐφάνη τεταραγμένη, ἀλλ' ἡ μήτηρ τῆς εἶπεν :

— Φλωρεντία νομίζω ὅτι ὁ Ἰωάννης πρέπει νὰ γνωρίζει τὰ καθέκαστα, θὰ τῷ εἴπω τὰ πάντα.

— Ἐχει καλῶς, μῆτερ.

Καὶ τότε ἔμαθον τὸ μυστήριον, ὅπερ ἦτο τὸ ἀκόλουθον : Ἡ κυρία Conyer's ἦτο μονογενὴς θυγάτηρ τοῦ πλουσίου τραπεζίτου Carlyon. Διήγειρεν ἡμέραν τινὰ αἴσθημα ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, πτωχοῦ μὲν πλὴν ἔχοντος σπουδαίαν παιδείαν καὶ ἀνατροφὴν. Ὁ κύριος Carlyon δὲν ἐφαίνετο συγκατανεύων ὅπως ἡ θυγάτηρ του ἢ μονάκριβος νυμφευθῇ τὸν διδασκάλον τοῦ ἀδελφοῦ τῆς. Ἡ νεᾶνις προσεπάθησε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ πατρός τῆς, πλὴν τὸ αἴσθημά τῆς ἦτο ἀκμαῖον, διὸ καὶ ἀπέδρα μετὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ ἀδελφοῦ τῆς κυρίου Conyer's. Τότε ὁ πατὴρ τῆς μὴ ἀνεχόμενος τὴν πράξιν τῆς θυγατρὸς του, ἀπεκλήρωσεν αὐτὴν τῆς πατρικῆς περιουσίας.

Ὅτε ὁ Conyer's ἀπέθανεν, ὁ τραπεζίτης Carlyon γέρων ἤδη καὶ ἄνευ τέκνων, προσεφέρθη ὅπως λάβῃ τὰ τέκνα τῆς θυγατρὸς του, τὴν Ἀιδά, καὶ Φλωρεντίαν, τὴν μὲν ἄγουσεν τὸ δέκατον ἑβδομον ἔτος, τὴν δὲ τὸ δέκατον πέμπτον, ὅπως τὰς υἰοθετήσῃ ὡς ἀληθεῖς του θυγατέρας, ἐπὶ τῷ ὄρω ὅμως, ὅπως παύσωσι πᾶσαν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς μητρός των, πρὸς ἣν ἀνελάμβανε νὰ ἐπιχορηγῇ ἑκατοντάδα τινὰ λιρῶν στεργλινῶν ἐτησίως, πρὸς διατροφὴν τῆς. Ἡ Ἀιδά σαγηνευθεῖσα ὑπὸ τῆς ιδέας τοῦ πλούτου, τῆς κομψότητος τῶν ἐσθῆτων καὶ πάσης ἐν γένει εὐζωίας, ἥς ἠθελεν ἀπολαύσει ἀντὶ τῆς πενιχρᾶς καταστάσεώς τῆς, συγκατένευσεν ὅπως ἐγκαταλείπῃ διὰ παντὸς τὴν γράϊαν μητέρα τῆς. Ἡ Φλωρεντία πρὸς ἀπάντησιν εἶ-

πε μὲ ὀφθαλμοὺς ἐρυθροὺς ἐκ δακρύων, ὅτι ἡ συμπεριφορὰ αὕτη ἦτο χαμερπής, καὶ σκληρά· ὁ δὲ πάππος ὤφειλε νὰ ἐρυθριάσῃ ὅπως πράξῃ τοιοῦτόν τι. Ποτὲ δὲν ἤθελεν ἀπαρνηθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς της, οὐδὲ ἤθελεν ἐγκαταλίπῃ τὴν προσφιλεῖ μητέρα της, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ στοργή της ἦτο ὑπερτέρα παντὸς πλούτου. Οὕτω δὲ ὀπλισθεῖσα διὰ θάρρους προὔτίμησε τὴν πενίαν καὶ ἐργασίαν.

Ἦδη ἐνυμφεύθημεν. Αἱ δύο ἀδελφαὶ συνηντήθησαν ἐν ταῖς συναναστροφαῖς καὶ τῇ κοινωνίᾳ high life ἐνθα ἡ μιλαΐδη Stirling διεδέχθη τὴν Φλωρεντίαν Conyer's. Τοιαύτη ἦτο ἡ αἴσθησις ἣν ἐνεποίησεν ἡ παρουσία τῆς Φλωρεντίας, ὥστε ὁ γέρων τραπεζίτης Carlyon ἔδειξε μεγίστην διάθεσιν ὅπως συμφιλιωθῇ μετὰ τῆς θυγατρὸς του, ὡς ἐπίσης καὶ μετὰ τῆς Φλωρεντίας. Καὶ ὑπάρχει βεβαιότης ὅτι ἡ ὑπερηφάνειά του ἂν οὐχὶ τὸ αἴσθημα, θέλει καταστήσει τὰς δύο ἀδελφὰς ἐν τέλει ἀπὸ κοινοῦ κληρονόμους του.

(Ἐκ τῆς ἀγγλικῆς).

ΑἰΚΑΤΕΡΙΝΑ Γ. ΖΑΤΑΝΟΥ

Ἐν Manchester.

Η ΚΟΡΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

I

ΓΥΡΩ τὰ δένδρ' ἀνθίζουνε κι' οἱ κάμποι λουλουδίζουν
παίρνει τ' ἀγέρι τοὺς ἀνθοὺς ποῦ δῶ κ' ἐκεῖ σκορπίζουν
καὶ μυρωμένο φεύγει.

Καιρὸς ποῦ κρυφοσμίγουνε καὶ κτίζουν τῇ φωλιά τους
πουλιά κι' ἀηδόνια σ' τὰ κλαριά κι' ἀλλάζουν τὰ φιλιά τους.

Τέτοιον καιρὸν διαλέγει
ῥομπο βασιλόπουλο, τὸ πρῶτο παλληκάρι
καὶ ξακουστὸ στὴν λεβεντιά καὶ στὴ γλυκιά του χάρι
προξενητάδαις στέλνει.

Τοὺς στέλνει 'δῶ, τοὺς στέλνει 'κεῖ σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι
νὰ βρῇ γυναῖκα ῥομπο, ἐκείνη ν' ἀγαπήσῃ
γυναῖκά του νὰ γένῃ.

Πολλαῖς τοὺς προξενεύανε κι' ἀκόμ' ἀναζητάει
γιατὶ καμμιά δὲν τ' ἄρεσε, τοῦ κάκου καρτεράει
τὴ νύκτα ποῦ θ' ἀγαπήσῃ.

Καὶ μιὰ ἡμέρα ῥομπο καὶ ῥοδοστολισμένη,
'λούσθη, 'στολίσθη, ἄλλαξε καὶ στὴ φεργάδα μπαίνει
τὸν κόσμον νὰ γυρίσῃ.

Καὶ 'κεῖ ὅπου ταξίδευε, καὶ 'κεῖ ποῦ ἀρμενίζει
κύματα κἀν' ἡ θάλασσα βογκᾷ καὶ φοβερίζει
ποῦ τρίζει ἡ φεργάδα.

Κι' ἀνάμεσα μέσ' τὸν ἀφρὸ κόρη γλυκὰ κοιμάται
ὁ βασιλιᾶς ἐφώναζε τοὺς ναύτας «δὲν κυττᾷτε
μιὰ ῥομπο νεράϊδα».

Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ ξύπνησε τῆς θάλασσης τὴν κόρη
κι' ἔλαμψε γύρω ὁ γιαιλός, καὶ φώτισαν τὰ ὄρη
στὰ μαγικά της κάλλι.
Δίνει βουτιὰ καὶ ῥίχτηκε, καὶ στὸν ἀφρὸν ἐχάθη
πέφτουν οἱ ναυτεὶς πίσω της μέσα στὰ μαῦρα βάθη
γιὰ νὰ τὴν σύρουν πάλι.

II

Κι' ἡ μάγνα της ἐφώναξε, μὰ τὸν καὺμὸ πού πίνω
 κόρη μ' αὐτοῦ πού θὲ νὰ πᾶς κατάρρα μιὰ σοῦ δίνω
 στὸν κόσμον πού θὰ ζήσης.

Ὅρκον ἂν δὲ σοῦ κάνουνα, τὸν φοβερὸν σ' ἐμένα
στὸν κύρη σου τὸν κύρ βοριὰ στή μάννα ποῦ σ' ἐγέννα
θάλασσα, μὴ λαλήσης.

Τῆς κόρης πιάνουν τὰ μαλλιά τὰ μαργαροπλεγμένα
 θωροῦν ἀφρόλευκο κορμὶ καὶ χεῖλη κοραλένια
 θωριά ζωγραφοισμένη.

Σκύβει τὴν πιάν' ὁ βασιλιάς σιμά του τὴν καθίζει
θαυμάζει ὅπου τὴν θωρεῖ μπροστά της γονατίζει
κ' ἀρχίζει νὰ τῆς κραίνει.

Ἄνοιξε τὴν χειλάκιά σου, κόρη μου, καὶ μιλήσεις
τὸν ὕμνον ὅπου σ' ἀγάπησε καὶ τὸν παρηγορήσεις
μὲν βασιλίσσά μου.

Κι' ὅσο μιλά ἡ θάλασσα, κι' ὅσο μιλεῖ τὸ κύμα
Τόσο κι' αὐτὴ 'ποκρίθηκε, κι' ὁ βασιλιᾶς τί κρίμα
φωνάζει συμφρά μου!

Καὶ πάλι τὴν παρακαλεῖ, πάλι τῆς λέει: ἀκόμα
 ἕνα λογάκι μοναχὰ νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὸ στόμα
 κι' αὐτὴ χαμογελάει.

Φυσᾶ τ' ἀγέρι σιγανά, χαϊδεύει τὰ μαλλιά της
τὰ κύματα χαρούμενα ξαπλώνονται ἔμπροστά της,
τὸν ὄρκο τί φυλάει;

Μαραίνεται ὁ βασιλιάς, χλωμιάζει κιτρινίζει
τὸν δερν' ὁ πόνος στὴν καρδιά, τὸ νοῦ του δὲν ὀρίζει
τῆς λῆει πικραμένα :

"Αν εἶσαι μάγισσας παιδί, Νεράϊδας θυγατέρα
 ποῦ νύχτες κάνεις φωτειναῖς, καὶ λάμπεις τὴν ἡμέρα
 λάβ' εὐσπλαγγνιά γιὰ μένα.

Θλίβειτ' ἡ κόρη, ἄνεμος, φυσὰ καὶ σκοτεινιάζει,
τὰ κύματα στοιχιώνουνε, ἡ θάλασσα στενάζει
καὶ ἡ φεργάδα τρίζει.

Βόθηα Χριστὲ καὶ Παναγιά οἱ ναῦτες γύρω κράζουν,
ἀγριεμένη θάλασσα τὴν βλέπουν καὶ τρομάζουν
καὶ ὁ βορριάς σφυρίζει.

Πετάχτηκε ὁ βασιλιάς τὴν κόρη ἀγκαλιάζει
«κάλειο ἄς χαθῶ σὺν δὲν λαλής, διόλου δὲν μὲ νοιάζει
θάλασσα ἄς μὲ φάη».

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε γαλήνεψε τὸ κύμα
τὸν εὐσπλαχνίσθη ὁ βορριάς, καὶ δὲν τοῦ δίνει μνημα,
τὸ πλοῖο ἀργὰ κινάει.

Θαυμάζει πάλι ὁ βασιλιάς τὰ δροσερά της κάλλη
ὑπνος γλυκὸς τὸν ἔπηρε, στῆς κόρης τὴν ἀγκάλη
ὥς ποῦ γλυκοχαράζει.

Πουλὰκι ἦρθε καὶ κατξε στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη
ἐκελαϊδοῦσε κ' ἔλεγε τὸν βασιλιά ἐθώρει
ποῦ τὸ γλυκοκκυτάζει :

Κρῖμα στὸν βασιλόπουλο τ' ἄξιο παλληκάρι
ποῦναι μονάκριβος υἱὸς καὶ χάρος θὰ τὸ πάρῃ
ἡ Κόρ' ἂν δὲν λαλήσῃ.

Νὰ ἔξερε νὰ τῆς ἔλεγε καὶ ὄρκο νὰ τῆς κἀνῃ
μὲ δυὸ λιγάκια μοναχὰ ἤθελε νὰ τὸν γιάννῃ
τὸν πόνο του νὰ σβύσῃ.

Μὰ τὸν βορριά ! τὸν κύρη σου, γροίκα με ποῦ σ' ὀρίζω
στὴ μάννα σου τῇ θάλασσα σ' ἐκείνη σ' ἐξορκίζω,
κόρη μου μίλησέ μου.

Γλυκὰ τὸ βασιλόπουλο πέτιέται τῆς φωνάζει
ξύπνα τῆς θάλασσας παιδὶ τὸ ταῖρι σου σὲ κράζει
ξύπνησε κι' ἀκουσέ μου.

Μὰ τὸν βορριά τὸν κύρη σου μὰ 'κείνη ποῦ σ' ἐγέννα
τῇ μάννα σου τῇ θάλασσα δυὸ λόγια πές σ' ἐμένα.
νὰ μὲ παρηγορήσῃς

Ποῦ ἦσουνα τόσο καιρὸ χρυσὸ τῆς γῆς ἀστέρι
ἐκείνη τ' ἀποκρίθηκε ποῦσαι γλυκὸ μου ταῖρι
τὸν ὄρκο νὰ μοῦ λύσῃς ;

Τ' ἀγέρι παίζει σιγανὰ τὰ κύματα ἑμερώνουν
καὶ γαλανὴ ἡ θάλασσα, ἐκείνη καμαρώνουν
τ' ἄστρι γλυκὰ φωτίζει.

Τὸ πλοῖο πρὶμ' ἀρμένιζε κι' ὁ νηὸς στὴν ἀγκαλιά της
ἐμέθυσε στὰ κάλλη της, καὶ στὰ χρυσὰ μαλλιά της
μιὰ ἀχτίδα 'παιχνιδούσε

Καὶ στῆς νυκτιᾶς τῇ σιγαλιᾷ φίλημ' ἀντιλαλοῦσε
καὶ τ' ἀγεράκι τό παιρνε στὸ κύμα τὸ βουτοῦσε
κι' ἡ μάννα τ' εὐλογοῦσε.

ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΜΠΕΤΣΟΥ

Η ΓΥΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ἀνέκαθεν τῆς γυναικὸς ἱστορία δύναται ν' ἀφομοιωθῇ πρὸς ὥραϊον πανόραμα, οὐτινος αἱ ποικίλαι εἰκόνες ἀκαταπαύστως μεταβάλλονται. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐκάστη χώρα καὶ ἐποχὴ καὶ νέαν εἰσάγει μορφήν εἰς τὴν γυναικείαν πινακοθήκην, οἶονεὶ τὰς ὑπαρχούσας ἤδη συμπληροῦσα. Ἡ Ἑλλὰς δεικνυσι τὴν γυναικὰ τῆς διανοίας, ἡ Ῥώμη παρίστησιν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καρδίας, ὡς σύμβιον καὶ μητέρα, τὸ Βυζάντιον ὡς βασιλίσσαν, οἱ δὲ νεώτεροι χρόνοι ἐν τῇ Δύσει, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα, ὑπὸ νέαν ὅλως ὄψιν : τὴν γυναικὰ ἀπολαύουσαν ἐλευθερίας καὶ δικαιωμάτων, ὁμοταγῇ τῷ ἀνδρὶ καὶ ἐμπνέουσιν αὐτῷ ποῦ μέν, ὡς παρὰ Γερμανοῖς, ἄκρον σεβασμόν, ποῦ δέ, ὡς παρὰ Φράγκοις, τὰ ἱπποτικὰ ἐκεῖνα αἰσθηήματα, ἅτινα βραδύτερον τοσοῦτον θὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τῶν ἠθῶν, διότι, ὡς πάνυ εὐφυῶς εἶπεν ὁ Χάλλαμ, «ἡ ἰδρυσις τῆς Ἰπποσύνης (Chevalerie) ὑπῆρξε τὸ ἄριστον τῆς ἠθικῆς σχολεῖον, ὅπερ ὁ Μέσος Αἰὼν παρήγαγεν¹. Ἡ Ἰπποσύνη, «ἥς χαρακτὴρ κύριος ἡ λατρεία τῆς γυναικὸς καὶ τῆς τιμῆς», ἀνυψοῦσα τὴν γυναικὰ ἐκ τῆς ταπεινῆς θέσεως, εἰς ἣν

¹ Hallam-Dudouit: *L'Europe au Moyen Age*, τόμ. Δ', σελ. 285.

εἶχε καταδικάσει αὐτὴν ἡ καλογηρικὴ μικρόνοια, ἐξ ὑπερβάλλοντος πρὸς τὸν Διάβολον φόβου, θὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἐκλεκτὸν πολιτισμοῦ σκεῦος. Ἡ Δύσις θὰ ἐκδικήσῃ τὴν γυναῖκα δι' ὃν διήνυσεν αὕτη ἐν τῇ Ἀνατολῇ βίον ἀφανείας, περιορισμοῦ καὶ ταπεινώσεως, τὴν βασιλείαν αὐτῆς ἐγκαθιδρύουσα: «Θέλομεν, διέτασεν Ἰάκωβος ὁ Β' τῆς Ἀραγωνίας (1291 - 1327), πᾶς ἀνὴρ, ἱππότης ἢ οὐ, συνοδεύων δέσποιναν νὰ μὴ ἐνοχλῇται τὸ παράπαν καὶ νὰ μὴ δύνηται νὰ συλληφθῇ εἰμὴ μόνον φονεὺς τυγχάνων¹». Λουδοβίκος δὲ ὁ Β', δούξ τοῦ Βουρβῶνος, ιδρύων κατὰ τὸ 1364 τὸ τάγμα τῶν ἱπποτῶν τῆς Χρυσῆς Ἀσπίδος ἡ ἐπεγέγραπτο ὡς λόγιον ἡ λέξις ΕΛΠΙΣ —, παρήγγελλε τοῖς ἱππότηταις αὐτοῦ, δι' ὧν ἀπεδιώξε τοὺς Ἀγγλοὺς ἐκ τῆς Γαλλίας,² νὰ τιμῶσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὰς δεσποίνας καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπωσιν οἰφδῆποτε νὰ συκοφαντῇ αὐτάς, «διότι μετὰ τὸν Θεόν, εἰσὶν αὗται ἡ πηγὴ πάσης τιμῆς, ἦν οἱ ἄνδρες δύνανται νὰ ἀπολάβωσιν³».

Ἐκ τῶν γυναικείων προνομίων βεβαίως τῶν ἱπποτικῶν χρόνων, —διὰ τῶν σταυροφοριῶν ἴσως εἰς τὴν Δύσιν εἰσαχθέν, διότι ἀπαντᾷ τοιοῦτόν τι καὶ παρ' Ἀραψι—, καὶ τὸ μνημονευόμενον κατὰ τὴν ΙΕ' ἐκατονταετηρίδα: ὅτι αἱ κόραι ἠδύναντο ἐν Γαλλίᾳ νὰ σώσωσι τὴν ζωὴν ἀνθρώπου εἰς θάνατον καταδεδικασμένου, ὑπανδρευόμεναι αὐτῷ⁴. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός, ὁ τόσον ἐν Βυζαντίῳ ἀσμενίζων ἀναθέμασι παρθενιῶν καὶ ἀκουσίαις βασιλισσῶν κουραῖς, ἄρχεται πῶς ἀποβάλλων ἐν τῇ

1 De Marca, παρὰ Hallam, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 297 - 298.

2 Michaud: *Biographie Universelle*, ἐν βίῳ Louis II, duc de Bourbon.

3 Παρὰ Hallam, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 298.

4 Ὅρα περὶ τούτου ἐκτενέστερον Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον ἔτους 1868, σελ. 91.

Δύσει τὸ τερπιπάρθενον καὶ τερπίκουρον αὐτοῦ. Δείκνυται ἥττον αὐστηρός, προσηνέστερος καὶ ὁμιλητικώτερος τοῖς ἀνθρώποις, στέργει καὶ αὐτὸν τὸν ἔρωτα, ἀναμιμνησκόμενος ὅτι αὐτὸς οὗτος ἔθετο αὐτὸν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ, καὶ ὅτι ἄνευ ἔρωτος τὸ σύμπαν ἀπώλετο. Καὶ οἱ ἱππότες μάχονται ὑπὲρ πίστεως καὶ δεσποίνης, ταυτίζοντες ἐπὶ τῆς λόγχης τὸν Θεὸν καὶ τὴν γυναῖκα, τὸν θεῖον καὶ τὸν ἀνθρώπινον ἔρωτα. Ὁ Φροασσὰρ ἀγγέλλει ὅτι ἐπεχείρησε συλλογὴν ἐρωτικῶν ἁσμάτων, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἔρωτος, ὁ δὲ Βοκκάκιος εὐχαριστεῖ Θεῷ τε καὶ ἔρωτι ὅτι τῇ ἀρωγῇ αὐτῶν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ *Δεκαήμερον*. Οὕτω ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἐπὶ μακρὸν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, ἀνταλλάσσουν συμπνοίας καὶ φιλίας μειδιάματα· φυσικὸν δὲ τοῦτο, διότι πανταχοῦ ὁ ἔρως ἐπιδρᾷ, καὶ κραταιοῦται τῆς γυναικὸς ἢ βασιλείᾳ. Βασιλεύει, κατὰ τὴν ΙΑ' καὶ ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα, ἐν τοῖς πύργοις καὶ ταῖς Αὐλαῖς τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας, ὅτε ἡ Ἀρκτῶα διετέλει ἔτι ἀγροῖκος. Ἐπὶ τῇ ἐμμελεῖ καὶ εὐμούσῳ φωνῇ τῶν ῥαψωδῶν τῆς Προβηγίας, τῶν *Τρουβαδούρων*, ἁδόντων τὸν ἔρωτα καὶ τὴν γυναῖκα, πύργοι τε καὶ Αὐλαὶ μεταποιοῦνται εἰς ποιήσεως καὶ πνευματικῶν ἀγώνων ἀκαδημείας, πρῶται δὲ ἡ τε πυργοδέσποινα καὶ ἡ ἡγεμονὶς κρούουσι τὴν λύραν, διὸ καὶ ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας πολλὰς ἀναγράφει ποιητρίας¹. Γυνὴ δικάζει ἐρωτικὰς ὑποθέσεις ἐν τοῖς *Ἐρωτικοῖς Δικαστηρίοις* (*Cours d'Amour*) καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτῆς ἀνεκκλητος. Προίσταται τῶν ἱπποτικῶν ἀγώνων, τὸ βραβεῖον τῷ νικητῇ ἰδίαις χερσὶν ἀπονέμουσα, οἱ δὲ εἰς

¹ Ὅρα τὴν διατριβὴν τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Δαμασκηνοῦ: *Αἱ Γαλλίδες ποιήτριαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα*, ἐν τῷ *Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ* τοῦ ἔτους 1874, σελ. 411.

τὸ στάδιον κατερχόμενοι φέρουσι τῆς πεφιλημένης δεσποίνης τὰ χρώματα. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν πολέμοις, ἰδίᾳ δὲ τῶν Γάλλων πρὸς τοὺς Ἄγγλους, οἱ ἱππῶται ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν ἀνδρίζονται, τὰ ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτῶν χρώματα καὶ λόγια (devises) τῆς ἐρωμένης θεώμενοι. Πολλάκις δὲ ἡ μάχη διακόπτεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀκμῆς, ὡς ἐν Χερβούργῃ, ἵνα μονομαχία δεῖξη τίς μεταξὺ δύο πολεμίων ἱπποτῶν, Ἄγγλου καὶ Γάλλου, ὁ μᾶλλον ἐρῶν, καὶ ὁ πόλεμος ἐπαναλαμβάνεται ἅμα τῇ πτώσει τοῦ ἐτέρου¹, ἕκτοτε δὲ βεβαίως ἐγεννήθη τὸ λόγιον ὅτι ὁ ἔρως ἀνδρίζει. Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι τρεῖς γυναῖκες, ἡ Βεατρίκη, ἡ Λαύρα καὶ ἡ Μαρία εἰσὶν αἱ μοῦσαι αἱ ἐμπνεύσασαι τὴν *Θεῖαν Κωμωδίαν* τοῦ Δάντου, τὸ *Ἀσματολόγιον* τοῦ Πετράρχου καὶ τὸ *Δεκαήμερον* τοῦ Βοκκακίου. Γυνὴ δὲ ἡ Κλημεντία Ἰσαύρα, ἐπιφανὴς ἐκ Τολώσσης δέσποινα, ἀναζωπυροῖ διὰ πλουσίων παροχῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος τὸ ἀρχαῖον μὲν ἀλλ' ἐκλείπον ἤδη τῆς πόλεως ἐκείνης ποιητικὸν διαγώνισμα, οὗ γέρας *ἶον χρυσοῦν*. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ κληθὲν ἐπὶ Ἰσαύρας *Ἀρθεστήρια*, *jeux floreaux*, ἅπερ Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἀνήγαγε τῷ 1609 εἰς ἀκαδήμειαν, ἕκτοτε σωζομένην. Γυνὴ δὲ ὡσαύτως εἶναι ἡ πρωτίστη ἡρώϊς τῆς ἱπποτικῆς μυθιστορίας, ἥτις ἐκ τριῶν διακεκριμένων τάξεων ἢ οἰκῶν (familles) μυθοπλαστιῶν ἀποτελουμένη, διατρέφει πνευματικῶς ἅπαντα τὸν Μέσον Αἰῶνα. Ὁ χαριέστατος Ἀριόστος ἄδει ἐν τῷ *Μαινομένῳ* *Ὁρλάνδῳ* ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν γυναικῶν :

Le donne, i cavalier, l'arme, gli amori
Le cortesie, l'audaci imprese io canto.

ἡ δ' Ἐλευθερωθεῖσα Ἱερουσαλὴμ τοῦ ἀθανάτου ὅσον καὶ ἀτυχοῦς Τάσσου βρίθῃ ἡρώιδων.

Ἄλλ' ἂν ἡ Μεσημβρινὴ Γαλλία ἀνέδειξε ποιητρίας, ἡ Ἰταλία ὁμῶς σεμνύνεται ἐπὶ πλειάδι σοφῶν γυναικῶν, καὶ δυνατόν εἶπεῖν ὅτι οὐδεμία χώρα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρήγαγε τόσας ἐπὶ ἐπιστημονικῇ ἢ κλασικῇ παιδεύσει διακριθείσας γυναῖκας ὥσας ἡ Ἰταλία. Ἀπὸ τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν ἡ Ἀβέλλα ἀνηγορεύετο διδάκτωρ τῶν φυσικῶν καὶ ἰατρικῶν ἐπιστημῶν ἕως τέλους τῆς ΙΗ' (1798), ὅτε ἡ περικλητὴ Κλοτίλδη Ταμβρόνη ἐπαύσατο διδάσκουσα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν τῇ τῆς Βονωνίας πανεπιστημίῳ, πόσαι διάσημοι ἐν Ἰταλίᾳ γυναῖκες; Καὶ ἡ Νοβέλλα Δ' Ἀνδρέου, ἡ τῇ 1376 θανοῦσα, καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα Σκάλα, καὶ ἡ Κασσάνδρα Φιδέλη — ἣν ὁ Πολιτιανὸς ἐκάλει *ἐνδοξον* — ἐπὶ τῶν χρόνων Λαυρεντίου τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, καὶ ἡ Λαύρα - Μαρία - Αἰκατερίνα Βάσση, καὶ ἡ Μαρία-Γαετάννα Ἀγνέζη, κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, πᾶσαι αὗται καὶ ἄλλαι πλεῖσται κατὰ διαφόρους ἐποχάς, διέπρεψαν ἐπὶ ἐπιστημονικῇ ἢ φιλολογικῇ μαθήσει, διδάσκουσαι ἀπὸ ἑδρας πανεπιστημίων ἢ βίον ἰδιώτην διάγουσαι. Πόσον δὲ κολακευτικὸν διὰ τὴν ἑλληνίδα ἀναγνώστριαν, τὴν γεραίρουσαν τὴν πατρώαν γλῶσσαν, ὅτι ἡ Ἰταλὶς Ἀλεξάνδρα Σκάλα, σοφοῦ πατρὸς κόρη καὶ τοῦ Ἑλληνος Μαρυλλοῦ σύμβιος, τοσοῦτον ἦτο ἑλληνομαθής, τὴν γλῶσσαν ταύτην ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως καὶ τοῦ Δημητρίου Χαλκοκονδύλου διδαχθεῖσα, ὥστε καὶ ἑλληνικὰ ποιήματα συνέγραψε, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς *Ηλέκτρας* ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ τοῦ Σοφοκλέους ὑπεδύθη. Κολακευτικὸν δὲ ὡς αὐτῶς διὰ τὴν λογίαν ἀναγνώστριαν, τὴν κηδομένην τῆς δόξης τοῦ ἰδίου

αὐτῆς φύλου, ὅτι γυνὴ ἐδίδαξεν ἐν Βονωνίᾳ τὰ ἑλλη-
νικὰ γράμματα τῷ ἡμετέρῳ δημοτικῷ ποιητῇ Ζαμπε-
λίῳ, ἡ περικλεὲς Κλοτίλδη Ταμβρόνη. Μὴ λησμονώ-
μεν δ' ἐν τῇ συνοπτικῇ ταύτῃ ἀναγραφῇ τῆς γυναι-
κείας παιδείας ὅτι καὶ διάσημον ἐν Γερμανίᾳ πανεπι-
στήμιον ὀφείλει γυναικὶ τὴν ἰδρυσιν αὐτοῦ. Βαρβάρα
θυγάτηρ τοῦ μαρκίωνος Δὲ Γονζάγα Λουδοβίκου τοῦ
Γ', — ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐκείνου οἴκου, ὅστις τόσας
ἐπιφανεῖς δεσποίνας παρήγαγεν, ὡς ἐν ἄλλῃ διατριβῇ
θα ἴδωμεν —, σύζυγος γενομένη τῷ 1474 Ἐδουάρδου,
δουκὸς τῆς Οὐερτεμβέργης, ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὸν πρὸς τὰ
γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην ζῆλον. Τῇ εἰσηγήσει δὲ
τῆς Βαρβάρας, — ἀντεπιστελλούσης πρὸς πάντας τοὺς
τότε σοφοὺς, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν διάσημον Ἰωάννην Ῥαϋ-
χλῆνον, ὃν θερμῶς ἐπροστάτευσεν —, ὁ δούξ ἰδρυσεν τῷ
1477 τὸ ἐν Τυβίγκῃ πανεπιστήμιον, ὅπερ τόσον πε-
ριώνυμον ἐγένετο.

Ὅτε δὲ ὁ μεσαιωνικὸς κόσμος δύνει ἐν Γαλλίᾳ, ἡ γυνὴ
καταβιβάζουσα τὴν κινητὴν γέφυραν, ἥτις χωρίζει τὸν
ἀπόκρημνον αὐτῆς πύργον ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων,
μεταβαίνει εἰς τὴν Αὐλὴν Φραγκίσκου τοῦ Α' καὶ βα-
σιλεύει διὰ τοῦ κάλλους ἢ τῆς εὐφυΐας μέχρι καταλύ-
σεως τῆς γαλλικῆς μοναρχίας, εἰς ἣν δυστυχῶς οὐ μι-
κρὸν αὐτῇ αὐτῇ συντελεῖ, διότι οὐ πάντοτε εὐεργετικὴ
ἐνταῦθα ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς. Ἀλλὰ τὰς κακίας τῆς γυ-
ναικὸς ὡς ἐρωμένης τοῦ βασιλέως, θα ἐξαγνίσωσιν ἐν
Γαλλίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου αἱ ἀρεταὶ τῆς Μαρ-
γαρίτας τοῦ Οὐάλοᾶ, ἀδελφῆς Φραγκίσκου τοῦ Α', καὶ
τῆς Ἰωάννας Δ' Ἀλβρέ, μητρὸς Ἑρρίκου τοῦ Δ', καὶ
καὶ ἡ πολιτικὴ περίνοια Μαργαρίτας τῆς Σκανδιναυίας,
Σεμιράμιδος τῆς Ἀρκτου ἐπικληθείσης, Ἐλισάβετ τῆς
Ἀγγλίας, Μαρίας Θηρεσίας, Αἰκατερίνης τῆς Β'. Πό-

σαι δὲ γυναῖκες ἔνδοξοι ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα, τὸν αἰῶνα Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' καὶ τὸν αἰῶνα τοῦ Βολταίρου! «Ὁ ὕπατος τῶν καθ' ἡμᾶς Γάλλων φιλοσόφων Βίκτωρ Κουζέν, λέγει ἐπιχαρίτως ὁ ἡμέτερος Κ. Παπαρρηγόπουλος¹, πρεσβύτης γένόμενος ἐτρώθη ὑπὸ ἔρωτος τοσοῦτο μᾶλλον δεινοῦ, ὅσῳ ἡγάπησεν ὅχι μίαν μόνην κυρίαν ἀλλὰ δύο. Ἦσαν δὲ αἱ κυρίαι αὗται οὔτε νεώτεραι αὐτοῦ οὔτε συνομιλήκεις τοῦλάχιστον, ἀλλὰ πρεσβύτεραι... πρεσβύτεραι καθ' ὅλα διακόσια ἔτη. Ὁ φιλόσοφος ἐλάτρευσε τὴν Mme de Longueville καὶ τὴν Mme de Chevreuse, δεσποίνας τῆς ἐπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐκφράσας τὰ πρὸς αὐτὰς αἰσθήματα μετὰ τοσαύτης χάριτος, ὥστε τὸ πάθημα τοῦ γέροντος, ἀντὶ νὰ λογισθῇ ὡς ἐσχάτη κακὴ τύχη, προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου, καὶ συνεκίνησε πολλὰς νεαρὰς καρδίας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν αἱ καρδίαι αὗται νὰ μὴ ζηλεύσωσι τὴν τύχην γυναικῶν, αἵτινες ἐνέπνεον καὶ μετὰ θάνατον τοιαύτας εὐφροσύνας;» Ἀλλὰ καὶ πόσαι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ χώρᾳ δὲν θὰ ἐμπνεύσωσι θαυμασμὸν ἐπὶ γενναιοότητι, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκραγῇ ἡ ἐπαναστατικὴ λαϊλαψ, ἀνατραπῇ τὸ πᾶν καὶ ἐπέλθῃ ἡ συμφορά! Μεθ' ὁποίου ἀνδρικοῦ σθένους δὲν θ' ἀτενίσωσι τὸν θάνατον καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία - Ἀντωνιέττα, καὶ ἡ πριγκίπισσα Ἐλισάβετ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἢ Σπαρτιατίς ἢ Ρωμαία κυρία Πολλάν, ἵνα δειχθῇ ὅτι καὶ κατὰ τὴν γενναιοότητα, ὡς ἐν ἄλλαις πολλαῖς ἀρεταῖς, αἱ γυναῖκες καὶ αἱ τῶν ἀρχαίων καὶ αἱ τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν ὕστεροῦσι τῶν ἀνδρῶν.

¹ Ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1883, σελ. 415.

Ε Ν Τ Ι Π Ο Τ Ε

Α'

Ν Τίποτε ! Ἐὰν εἶνε δυσχερές νὰ γραφῇ κατὶ ἡδῆ, ὅτε τὰ πάντα ἐγράφησαν, εἶνε μυριάκις δυσχερέστερον νὰ γραφῇ ἐν τίποτε, ὅπερ δὲν ἐγράφη ποτέ.

Διότι τὸ τίποτε αὐτὸ εἶνε τόσων ἐννοιῶν σημαντικόν, ὥστε ἂν σοφὸς τις λεξικογράφος ἀπεφάσιζε νὰ ἀντιγράψῃ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ κόσμου τὰς παντοειδεῖς αὐτοῦ σημασίας, θὰ ἐξέδιδε τόμον ὀλόκληρον, ὀγκώδη, πλήρη ποικίλης καὶ τερπνῆς ὕλης, οὔτινος ὁ τίτλος, θὰ ἐφαίνετο μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀστειολόγημα ὀξύμωρον ἀπέναντι τοῦ ὀγκου, ἀλλ' οὔτινος τὸ περιεχόμενον θὰ ἦτο βεβαίως νάνος ἀπέναντι τοῦ τίτλου !

Τίποτε ! Ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς βαθείας φιλοσοφικὰς μελέτας τῆς λέξεως. Ἀφήσωμεν τὸ ἄγνωστον, ὅπερ διώκει ὁ ποιητής, τὸ ἄγνωστον διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ ὁποίου πολιοῦται τοῦ σοφοῦ ἢ κεφαλῇ, τὸ ἄγνωστον, ὅπερ θέλει νὰ ζητήσῃ ἡ ἀπειρος νεότης, τὸ ἄγνωστον, ὅπερ ζητεῖ ἡ ἔμπειρος ἀκμή, τὸ ἄγνωστον πρὸ τοῦ ὁποίου ἀπηλπίσθη τῆς ζωῆς τὸ φθινόπωρον. Ἀφήσωμεν τὸ ἄγνωστον, ἐν ᾧ ἐντρυφᾷ ἡ χαρά, τὸ ἄγνωστον, ἐν ᾧ βυθίζεται ἡ θλίψις, τὸ ἄγνωστον δι' οὗ περιβάλλεται πᾶν ὅ,τι ἡγαπήσαμεν καὶ ἀγαπῶμεν, πᾶν ὅ,τι ἐποθήσαμεν καὶ ποθοῦμεν. Ἀφήσωμεν κατὰ

μέρος ὅλα ταῦτα τὰ ἀφηρημένα ἄγνωστα, ἄτινα . . .
 θὰ ἦσαν γνωστὰ ἂν εἶχον τὸ ἀληθές των ὄνομα : Τί-
 ποτε . . .

Καὶ ἐξετάσωμεν ἀπλῶς τὰ συγκεκριμένα ἐκεῖνα τί-
 ποτε, ἄτινα καίτοι νυχθημερὸν διασταυροῦνται ὡς πύ-
 ραυλοι ἐν τῇ πανηγύρει τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, οὐ μό-
 νον δὲν ἐμελετήθησαν ποσῶς, ἀλλὰ καὶ δὲν κατώρθω-
 σαν ἀκόμῃ νὰ δώσωσι σάρκα καὶ ὅστ' εἰς τὴν διαφεύ-
 γουσιν αἰείποτε σκιάν, τὸ νεφέλιον τοῦ καπνοῦ, τὴν
 ἐλαφρὰν πνοήν, ἣτις ἐν ὄνομα ἔχει μίαν μορφήν : τὴν
 λέξιν τίποτε.

B'

Τὸ τ-ί-π-ο-τ-ε δὲν εἶνε τρεῖς συλλαβαὶ ἢ ἑξ γράμ-
 ματα οὐδαμῶς βαρύνοντα ἐν τῇ πλάστιγγι τοῦ λόγου.
 Ζυγίζει τόσον πολὺ, ὥστε δὲν γνωρίζω, ἐγὼ τουλάχισ-
 στον, βάρη ἢ σταθμά, ἱκανὰ ν' ἀντιμετρηθῶσι πρὸς αὐ-
 τὸ ἢ μόνον νὰ φέρωσι τὴν ἰσορροπίαν.

Δὲν θὰ θεωρηθῇ δὲ τολμηρὰ ἡ ἔκφρασίς μου ἂν, συμ-
 περαίνουσα, προσθέσω ὅτι τὸ τίποτε ἀντιστοιχεῖ ἐνίοτε
 πρὸς τὸ πᾶν, ὅτι εἶνε ἡ φωνὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώ-
 σεως, τῆς ἀληθείας ἢ τῆς φρονήσεως, τοῦ καθήκοντος
 ἢ τῆς σωτηρίας. Διότι ἔχωπραχείρους τὰς ἀποδείξεις.

Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συγκροτοῦνται καθ' ἐκάστην ἀγῶ-
 νες μακροί, ἡ καρδίᾳ πάλλει μέχρι θραύσεως, τὸ δὲ
 στόμα — τὸ ἀσυλλόγιστον! — εἶνε ἕτοιμον νὰ προδώσῃ
 τὰ μύχια ἄλγη, τοὺς πόνους, τὴν ἄρρητον χαράν, τὰς
 ὥραιας ἐλπίδας, τὰ γοητευτικὰ σχέδια.

Ἄλλ' ὁ νοῦς παρίσταται — ἐὰν ὑπάρχῃ — αὐστηρὸς
 φύλαξ τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Καὶ διὰ μιᾶς μαγι-
 κῆς λέξεως κλείει τὸ στόμα, ἀποτρέπει τὴν προδοσίαν,

ἀφοπλίζει καὶ διώκει τὴν περιεργίαν. Τίς ἡ μαγικὴ λέξις ;

Θὰ τὴν μάθητε, σεῖς ἰδίᾳ, ἀγαπηταὶ ὁμόφυλοι, αἵτινες . . . τὴν γινώσκετε τόσον καλά.

*

Ἡ ὀργὴ εἶνε μήτηρ τῆς παραφορᾶς· αὕτη δ' ἐν τῇ ἐξάψει τῆς γεννᾶ τὸν κεραυνόν. Εἶνε ἕτοιμος νὰ ἐκραγῇ . . . Δεσμοὶ μακρᾶς φιλίας, εὐγνωμοσύνης, ἀγάπης, συγγενείας πρόκειται νὰ θραυσθῶσι, διὰ παντὸς ἴσως. μίᾳ στιγμῇ ἔτι καὶ ἐθραύσθησαν.

Δύο ἄνθρωποι ἴστανται κατέναντι ἀλλήλων.

— Λοιπόν ; ἐρωτᾷ ὁ εἷς.

— . . . Τίποτε· ἀποκρίνεται ὁ ἄλλος. Καὶ ὁ κεραυνὸς ἔλαβεν ἄλλην διεύθυνσιν. Οἱ ὠραῖοι δεσμοὶ ἐσώθησαν· διετηρήθησαν.

*

Ὁ ἔρως εἶνε φοβερὸς κύριος καὶ εἶνε ἕτοιμος νὰ ὑποδουλώσῃ ἀθῶαν ψυχὴν. Τὰ βλέμματα συνηντήθησαν ἤδη καὶ συνεδέθησαν διὰ ρευμάτων ἡλεκτρικῶν. Τὸ στόμα τῆς γυναικὸς εἶνε ἕτοιμον νὰ προδῶσῃ τῆς καρδίας τῆς τὴν ἀδυναμίαν. Τὸ στόμα τοῦ ἀνδρός, μίαν στιγμὴν ἔτι καὶ ὤμοσεν ὄρκον ἀδιάλυτον.

— Λοιπόν ;

— . . . Τίποτε !

Ὁ νοῦς ἐξηκόντισε τὴν μαγικὴν λέξιν καὶ ἔσωσεν ἴσως μίαν καρδίαν ἐκ τῆς δουλείας.

*

Ἡ ὑποκρισία, φέρουσα τὸν σεμνὸν μανδύαν τῆς φιλίας, εἶνε ἐτοίμη νὰ ὑποκλέψῃ τὸ μυστικόν σας· μετῆλθε

πάν μέσον, ἵνα καταστῇ ἀρεστὴ καὶ ἐλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην ἡμῶν.

— Λοιπὸν ;

— . . . Τίποτε !

Τὸ μυστικὸν ἐσώθη. Ἡ φρόνησις ἔδειξε τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας.

*

Ἡ καρδιά κολυμβᾷ εἰς πέλαγος εὐτυχίας. Ἄς ἡδύνατο νὰ μεταδώσῃ τὴν χαρὰν τῆς καὶ νὰ καταστήσῃ εὐδαίμονας καὶ ἄλλας καρδίας !

Σπεύδει ὅπου οἱ ἄνθρωποι. Οὗτοι θαυμάζουσι τὴν ἐπὶ τῆς ὀψέως τοῦ εὐτυχοῦντος αἴγλην καὶ ἐρωτῶσι :

— Λοιπὸν ;

— . . . Τίποτε !

Ἐκρυψε τὴν χαρὰν του, καθ' ὑπαγόρευσιν μυστηριώδους ἐνστίκτου. Ἐὰν δὲν τὴν ἔκρυπτε, τίς οἶδεν εἰς τίνα θλίψιν καὶ ἀπογοήτευσιν θὰ μετεβάλλετο αὕτη ἡ ἄνδρ' ὅστις δὲν τὴν ἐξεμηδένιζον ἐκ φθόνου καὶ ζηλοτυπίας αἱ κακαὶ καρδίαι !

*

Ἐσκέφθη ἐπὶ πολὺ καὶ ἀπεφάσισεν ἀντὶ τῆς ἀληθείας νὰ ἐκστομίσῃ τὸ εὐτελὲς ψεῦδος. Τοῦτο εἶνε τὸ συμφέρον· ἀδιάφορον ἂν θὰ εἶνε ἐπιζήμιον . . .

— Λοιπὸν ;

— . . . Τίποτε !

Ὁ ἄγγελος τοῦ ἀγαθοῦ, αἱ εὐγενεῖς τῆς καρδίας ὁρμαί, ὑπηγόρευσαν τὸ στρατήγημα. Ἡ ἄρνησις προτιμότερα τοῦ ψεύδους. Δὲν ἡμάρτησεν. Ἐσώθη.

*

Ἄλγος πιέζει τὴν καρδίαν καὶ ἀντικατοπτρίζεται

ἐπὶ τῆς μορφῆς. Ὁ ἄνθρωπος πάσχει καὶ θέλει νὰ ἐκ-
χύσῃ τοὺς πόνους του διὰ λυγμῶν, διὰ λόγων. Τὸν ἐρω-
τῶσι :

— Λοιπὸν ;

— . . . Τίποτε !

Κατέπιε τὴν θλίψιν του. Δὲν ἀφῆκεν αὐτὴν νὰ ἐκ-
χυθῇ. Ἀλλ' ἡ μυστικὴ φωνή, ἥτις διέταξε τοῦτο θὰ
προεῖδε βεβαίως, ὅτι ἀντὶ παρηγορίας. . . θλίψεις νέας
θ' ἀπέκτα. Καὶ συμβαίνει κάποτε ἐν τῷ κόσμῳ ἡ θλί-
ψις τοῦ ἐνὸς νὰ γεννᾷ χαρὰν διὰ τὸν ἄλλον... ἂν δὲν
γεννᾷ ἀνίαν, ἀδιαφορίαν, ἐρήμωσιν . . .

Γ'

Μεθ' ὅλα ταῦτα καὶ τόσα ἄλλα ἀκόμη ἔλθετε σεῖς
οἱ ἀναλύνοντες τὰς λέξεις νὰ εἴπητε ὅτι τὸ «Τίποτε»
δὲν σημαίνει τι. Ἐγὼ λέγω ὅτι σημαίνει τόσα πολλά,
ὥστε καιρὸς νὰ τὸ διακόψω, ἵνα μὴ μεταβάλῃ εἰς Τί-
ποτε ὅλον τὸ ἡμερολόγιόν σας, κύριε ἐκδότα.

ΑΘΗΝΑ Ν. ΣΕΡΕΜΕΤΗ

ΣΥΖΥΓΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

 ἔρω, λέγει ὁ Μαντεγάτζας, εἶνε τὸ μᾶλλον ὑπερφίλαυτον τῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' ὅπερ ὁμῶς δύναται κατὰ τινας περιστάσεις νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑψίστην γενναιοτήτα. Ὁ εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀφικόμενος αἰσθάνεται ἀνέκφραστον σπαραγμὸν χαρᾶς καὶ ὀδύνης· εἶναι δὲ οὗτος σχεδὸν πάντοτε γυνή». Ἐκ τῶν θαυμασίων τούτων γυναικῶν τοῦ Ἰταλοῦ φιλοσόφου ἦτο βεβαίως καὶ ἡ κατὰ τὴν IB' ἑκατονταετηρίδα τοῦ Ἀβελάρδου ἔρωμένη Ἐλαιοῖζα, ἣν βραδύτερον ἐνυμφεύθη. Νομίζουσα ὅτι ὁ γάμος οὗτος ἐζημίου τὴν ὑπόληψιν τοῦ δημοφιλοῦς αὐτῆς συζύγου, μοναχοῦ ὄντος, ἡρνήθη τὸν γάμον ἐνόρκως, προτιμήσασα τὴν δόξαν τοῦ Ἀβελάρδου τῆς ἰδίας αὐτῆς τιμῆς, τοῦθ' ὅπερ ἐγένετο τὸ αἵτιον τῆς συμφορᾶς ἀμφοτέρων¹. Πόσαι δὲ γυναῖκες ἐπὶ συζυγικῇ πίστει ἢ ἀφοσιώσει τῇ μνήμῃ τοῦ ἰδίου συμβίου ὑπὸ τῶν συγχρόνων θαυμασθεῖσαι, πόσαι Πηνελόπαι καὶ πόσαι Ἀρτεμισίαι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, αἵτινες ἐλλείπει Ὁμήρου ἢ περιβλέπτου μαυσωλείου οὐκ ἐκτῆσαντο οἷον αἱ ἀρχαῖαι κλέος! Πρωταγωνιστεῖ δ' ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ ταύτῃ τῶν ἐφεστίων ἀρετῶν ἡ

1 Michaud: *Biographie Universelle*, ἐν βίοις Abailard ἢ Abélard καὶ Héloïse ἢ Louise.

Ἰταλία κατὰ τὴν IB' ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἰδίᾳ ὁ διάσημος τῶν Γονζάγα οἶκος, ὁ ἡγεμονεύσας ἐν Μαντούῃ καὶ διακριθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν πολέμοις, τῇ διοικήσει τῆς χώρας, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τῶν γραμμάτων. Πρώτη δὲ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἡ

ΕΛΙΣΑΒΕΤ

Ἦτο αὕτη θυγάτηρ τοῦ Δὲ Γονζάγα Φρειδερίκου τοῦ Α', ἐβδόμου τῆς Μαντούης ἄρχοντος καὶ τρίτου αὐτῆς μαρκίωνος, ἐλθοῦσα εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τοῦ Γουίδου Οὐβάλδου, τελευταίου δουκὸς τοῦ Οὐρβίνου, ἐκ τῶν τοῦ περιβλέπτου οἴκου Μοντεφέλτρου. Παρίσταται δὲ ὁ δοῦξ ὕστερων μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν προγόνων ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν δόξαν, ἀλλ' ὑπερτερήσας αὐτῶν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ καλλιτεχνίᾳ. Ὦν ὑπῆρξε διάπυρος φίλος καὶ προστάτης, ὡς ἦσαν τότε πάντες σχεδὸν οἱ ἡγεμόνες. Φημίζεται ἐπὶ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ ἐλευθεριότητι, ἡπίᾳ διοικήσει καὶ θαυμασίᾳ εὐγλωττίᾳ. Ὡμίλει τὴν λατινικὴν μεθ' ἧς τὴν Ἰταλικὴν εὐχερείας καὶ γλαφυρότητος «καὶ ἡπίστατο τὰ ἑλληνικὰ ὡς μόνοι οἱ σοφοὶ γινώσκουσι τὴν λατινικὴν, λέγει ὁ Σισμόνδης¹.» Πεπροικισμένος δὲ ὢν ἐκτάκτῳ μνήμῃ ἦτο ἐγκρατὴς τῆς γεωγραφίας καὶ ἱστορίας πάντων τῶν ἐθνῶν. Οὕτω διὰ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου ἢ τοῦ Οὐρβίνου Αὐλὴ ἐγένετο ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Γουίδου Οὐβάλδου τὸ κατ' ἐξοχὴν προσφιλὲς τῶν Μουσῶν ἐνδιαίτημα. «Οἱ διασημότατοι τῶν ποιητῶν, οἱ σοφοί, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ καλλιτέχναι τοῦ

1 Παρὰ Michaud : *Biographie Universelle*, ἐν βίῳ Montefeltro (Guid' Ubaldo).

αἰῶνος ἐκείνου, ὅστις τόσους παρήγαγε μεγάλους ἄνδρας, ἔζων ἐν στενωτάτῃ οἰκειότητι μετὰ τοῦ δουκὸς καὶ τῆς δουκίσσης τοῦ Οὐρβίνου» προστίθουσιν ὁ αὐτὸς ιστορικός. Ἄλλ' ὅπερ ἰδίως ἀνέδειξε τὰς ἀρετὰς αὐτῆς ὑπῆρξε σκληρά τις ἀσθένεια ἥτις, τὸν Γουίδον προσβαλοῦσα, κατέστησε παράλυτον γενναῖον ὀπλαρχηγὸν (condottiere), πολλάκις ἐν πολέμοις διαπρέψαντα. Ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτη ἔζησεν ἡ Ἐλισάβετ σὺν αὐτῷ ὡς χήρα, κατ' οὐδὲν τῆς νόσου δυνηθείσης νὰ ἐλαττώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν καὶ ἔμεινε μέχρι θανάτου πιστὴ τῇ μνήμῃ τοῦ προσφιλοῦς συζύγου, τὸν λοιπὸν βίον ἐν χηρείᾳ διανύσασα. Διὸ καὶ δικαίως ὁ Πατὴρ Ἰλαρίων Κόστ κατέταξεν αὐτὴν μετὰ τῶν ἐπιφανῶν Δειποιῶν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ¹. Ἡ Ἐλισάβετ, ἣν ὁ Κόστ καλεῖ Ἰσαβέλαν, ἀπέθανε κατὰ τὸ 1512, τέσσαρα μετὰ τὸν Γουίδον ἔτη.

ΙΟΥΛΙΑ

ΦΗΜΙΖΕΤΑΙ ὡς σπανίας καλλονῆς ἡ πριγκίπισσα Ἰουλία Δὲ Γονζάγα, διεγέγονος Λουδοβίκου τοῦ Γ', μαρκιωνος Μαντούης. Δεκατετραέτις δὲ γενομένη ἔλαβε σύζυγον τὸν Οὐεσπασιανὸν Κολόνναν, δοῦκα τοῦ Τραϊέκτου καὶ κόμητα τοῦ Φόνδι. Καίτοι δὲ οὗτος ἦτο γέρων καὶ ἀσθενής, οὐχ ἥττον ἢ πρὸς αὐτὸν ἀγάπῃ τῆς Ἰουλίας ὑπῆρξε παραδειγματικὴ τοσοῦτον δὲ ἠγάπησεν αὐτόν, ὥστε ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ χηρεύσασα, καὶ ὑπὸ διασημοτάτων τῆς Ἰταλίας ἀρχόντων εἰς γάμον ζητηθεῖσα, ἀπεποιήθη νὰ συνάψῃ τοιοῦτον, πιστὴ εἰς τὴν μνήμην ἐκείνου θέλουσα νὰ μείνῃ. Εἶχεν ἐκλέξει ὡς ἔμβλημα ἀμάραντον φέρον τὸ λόγιον Non moritura ἥτοι Οὐ θα-

¹ Weiss παρὰ Michaud, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν βίῳ *Julie de Gonzague*.

γεῖται, προτιθεμένη οὕτω νὰ δείξῃ ὅτι ὁ πρῶτος αὐτῆς ἔρως ἔσται αἰώνιος. Ἐν τούτοις ἡ φήμη τοῦ κάλλους τῆς Ἰουλίας, διαδοθεῖσα μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, εἶχε διεγείρει τὴν φιλοδοξίαν τοῦ περιωνύμου σουλτάνου Σουλεϊμάνου τοῦ Α', ἐπιθυμήσαντος νὰ ἐγκλείσῃ ἐν τῷ χαρεμίῳ αὐτοῦ τόσον περίβλεπτον ἐπὶ καλλονῇ καὶ συζυγικῇ πίστει δέσποιναν. Ὅθεν διέταξε τὸν τρομερὸν αὐτοῦ ναύαρχον Χαῖρ - Ἐδδὶν Βαρβαρόσσαν, ἀρχαῖον πειρατὴν, πολεμοῦντα τότε ἐν Τύνιδι πρὸς Κάρολον τὸν Ε', ν' ἀρπάσῃ τὴν ὥραϊαν Ἰουλίαν¹, διάγουσαν βίον μονήρην ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Φόνδι, μικρᾶς πόλεως παρὰ τὴν Καπύην κειμένης. Κατ' ἄλλους ὁμως αὐτὸς οὗτος ὁ Βαρβαρόσσας διανοήθη τὴν ἀρπαγὴν, ἵνα προσενέγκῃ τὴν δέσποιναν τῷ σουλτάνῳ², τοῦθ' ὅπερ φαίνεται καὶ φυσικώτερον, καθ' ὅτι μᾶλλον συνάδει πρὸς τὸν πειρατικὸν ἅμα δὲ καὶ ἱπποτικὸν πῶς τοῦ Ἐδδὶν χαρακτῆρα, προσενεγκόντος ἤδη τῷ προκατόχῳ σουλτάνῳ Σελίμ τῷ Γ', τὸ Ἀλγέριον, οὗτινος ὁ πειρατῆς ἦτο βρασιλεύς, διαδεξάμενος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Βαρβαρόσσαν ὡσαύτως καλούμενον. Τὸ ἀναντίρρητον τοῦτο, ὅτι συγκροτήσας ἐκ τῶν ἐνόντων στολίσκον καὶ πλεύσας εἰς Ἰταλίαν, διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ἐμφανισθεὶς δὲ πρὸ τοῦ Φόνδι, αἶφνης τε καὶ νύκτωρ, κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν ἀμερίμνως κοιμωμένην πόλιν, οὐδεμίαν δυνηθεῖσαν ν' ἀντιτάξῃ ἄμυναν, καὶ σὺν αὐτῇ τὸν πύργον τῆς Ἰουλίας. Ἀλλ' αὕτη ἐκ τῶν κραυγῶν τῶν ἐντρόμων ὑπηρετῶν ἐγερθεῖσα, ἐσώθη φεύγουσα σχεδὸν ἡμίγυμνος εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ δὲ πεσοῦσα εἰς τὰς χεῖρας κορδοττιέρων τινῶν καὶ ἀναγνωρισθεῖσα, ὠδηγήθη ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν πύργον, τῶν εἰς-

1 Weiss, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν βίῳ *Julie de Gonzague*.

2 Ὁρα Michaud, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν βίῳ *Barberousse II* (Khair-Eddin).

βολέων ἀπελθόντων· ἦτο δὲ τότε τὸ ἔτος 1554. Ἀλλὰ συγγραφεὺς πολλῶ μεταγενέστερος, τῆς ἐπομένης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Amelot de la Houssay, διηγούμενος καὶ οὗτος τὸ γεγονὸς χρωματίζει αὐτὸ ἐπὶ τὸ μυθικώτερον, ἐνθυμίζων διὰ τῶν λεγομένων τὴν περιέργον ἐκείνην παρ' Ἡροδότῃ¹ τοῦ Γύγου καὶ τοῦ Κανδαύλου ἱστορίαν. Ὅθεν διηγεῖται ὅτι ἡ Ἰουλία ἐκέλευσε νὰ θανατώσωσιν εὐπατρίδην τινά, διότι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εἰσβολῆς τοῦ Βαρβαρόσσα εἰς τὸν πύργον, εἶδεν οὗτος αὐτήν, ὡς δὲν ἐπεθύμει αὕτη νὰ γίνῃ θεατὴ. Ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται μῦθος, διότι ὁ σύγχρονος Βραντώμ, ὅς-της ἀφηγεῖται καὶ οὗτος τὸ γεγονὸς, μετ' εὐτραπέλων μάλιστα καὶ ὅλως ἀνοικείων σκέψεων, οὐδὲν περὶ φό-νου μνημονεύει. Ἄλλως γυνὴ ἐνάρετος ὡς ἡ Ἰουλία ἦτο ἀδύνατον νὰ διατάξῃ φόνον ἀνθρώπου ἐπὶ συμβάντι ὅ-λως τυχαίῳ καὶ ἀνεξαρτήτῳ τῆς θελήσεως ἐκείνου, ὅσον καὶ ἂν ἐφρόνει αὕτη μετὰ τοῦ Ἡροδότου ὅτι «ἅμα (δὲ) κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή²».

ΛΟΥΚΡΗΤΙΑ

Ἡ Λουκρητία, θυγάτηρ Πύρρου Δὲ Γονζάγα, ἄρχοντος τῆς Γαζζουόλας, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων δεσποινῶν τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος. Διδαχθεῖσα τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ ὑπὸ τοῦ Δομηνικανοῦ Ματθαίου Βανδέλου, μεγάλως ἐτέρπετο ἀναγινώσκουσα τοὺς ἀρχαίους ποιητάς, ὧν τὰ μᾶλλον δύσκολα χωρία εὐκό-λως ἡρμήνευεν. Ἐξ ὑπερμέτρου δὲ ζήλου πρὸς τὴν κλα-σικὴν ἀρχαιότητα — ἦτο δὲ τότε ἐν Ἰταλίᾳ ὁ τῆς Ἀναγεννήσεως αἰὼν — ἐσπούδασε καὶ τὴν ἀστρολογίαν, ἰδοῦσα ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοὶ

¹ Ἡροδ. Α', 7.

² Αὐτόθι, 8.

ἐχρῶντο ἐνίοτε ταύτῃ μετ' ἐπιτυχίας, ἀλλ' ἡ πλάνος αὕτη ἐπιστήμη κατεῖχε τὰ δευτερεῖα· αἱ κύριαι αὐτῆς μελέται ἦσαν τὰ κλασικὰ γράμματα. Καίτοι δὲ ὁ γάμος ὃν συνῆψε μετὰ τοῦ Ἰωάννου - Παύλου Μεμφρώνη, στρατηγοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας, ἐγένετο ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῆς, οὐχ ἥττον παρῆσχε βραδύτερον σπανίας ἀφοσιώσεως δεῦγμα. Περιπλεχθεὶς οὗτος ἐν συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Φερραρίας, ἡγεμόνος αὐτοῦ, καὶ συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον τῇ 1 Αὐγούστου 1546. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἰκεσιῶν τῆς Λουκρητίας μεταβληθείσης τῆς ποινῆς εἰς ἰσόβια δεσμά, συγκατῴκησεν αὕτη τῷ συζύγῳ ἐν τῇ εἰρικτῇ ἐφ' ὅλην ἐξαιτίαν, ἕως τοῦ θανάτῳ αὐτοῦ, ἐπελθόντος τῇ 9 Φεβρουαρίου 1552. Χηρεύσασα δὲ ἀπεποιήθη πᾶσιν πρὸς δεύτερον γάμον πρότασιν, διακηρύξασα ὅτι τοῦ λοιποῦ νυμφίος αὐτῆς ἔσται ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἀπειρα δὲ ὅσα πρὸς πανηγυρισμὸν αὐτῆς ἔγραψεν ὁ Βανδέλος, ὁ Σκαλίγηρος, ὁ Λάνδης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τῶν συγχρόνων, ὡς δύναται νὰ ἴδῃ ἡ τὰ τοιαῦτα ἐκτιμῶσα ἔμφρων ἀναγνώστρια ἐν τῷ βίῳ τῆς Λουκρητίας Γονζάγα¹, θανούσης ἐν Μαντούῃ τῇ 2 Φεβρουαρίου 1572.

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΚΟΛΟΝΝΑ

Ἡ Ἰταλίᾳ εἶναι ἡ χώρα τῶν ἐνδόξων γυναικῶν· οὐ μόνον ἀναγράφει Ἀρτεμισίας ἀρετὰς ἀλλὰ καὶ ἄλλας πολλὰς τῆς πρὸς τὸν σύζυγον ἀφοσιώσεως δυσκολωτέρας. Εἰσὶ δὲ αὗται αἱ ἀρεταὶ ἐκεῖναι ὧν ἡ ἐξάσκησις συνεπάγεται στέρησιν τοῦ μεγίστου παρ' ἀνθρώποις ἐλατηρίου, τῆς δόξης. Τοιαύτης δὲ ἀρετῆς, σὺν τῇ συζυ-

1 Ὁρα Weiss ἐνθ. ἄνωτ. ἐν βίῳ *Gonzague* (Lucrèce de) καὶ τὴν αὐτὴν βιογραφίαν ἐν βίῳ *Bandeli* (Mathieu.)

γική ἀφοσιώσει, παρέχει ἡμῖν περιφανὲς παράδειγμα ἡ ἐξοχωτάτη τῶν Ἰταλίδων γυναικῶν, ἡ διαπρεπὴς ποιήτρια Βικτωρία Κολόννα, ἡ τῷ 1490 γεννηθεῖσα. Ἦτο αὕτη θυγάτηρ τοῦ Φαβρικίου Κολόννα, μέγα κατ'έχοντος ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως ἀξίωμα, καὶ τῆς Ἀννης θυγατρὸς Φρειδερίκου, δουκὸς τοῦ Οὐρβίνου. Ἑπτακαίδεκα ἐτῶν γενομένη ὑπανδρεύθη τῷ Φερδινάνδῳ Φραγκίσκῳ Δ' Αὐαλῶς, μαρκίῳ τῆς Πεσκάρας, νεανίᾳ αὐτῇ συνομήλικι, μεθ' οὗ ἦτο ἤδη μεμνηστευμένη τετραέτις οὐσα. Ὁ Δ' Αὐαλῶς, ἐξ Ἰσπανῶν καταγόμενος διατέλει ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἰσπανίας· πολεμῶν δὲ κατὰ τῶν Γάλλων συνελήφθη αἰχμάλωτος τῷ 1512 ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ραυέννης· ἦτο τότε ἐνὸς καὶ εἴκοσι ἐτῶν· ἐν δὲ τῷ φρουρίῳ ἔνθα καθεύχθη συνέταξε, λέγουσιν, ἐν πεζῷ λόγῳ *Διάλογον περὶ τοῦ Ἑρωτος*, ὃν ἔπεμψε τῇ Βικτωρίᾳ, μεθ' ἧς ἀντεπέστελλε. Κατὰ τὴν ἐν Παυίᾳ (1525) περιώνυμον μάχην — ἔνθα Φραγκίσκος ὁ Α' ἐγένετο αἰχμάλωτος τῶν Ἰσπανῶν — ὁ Δ' Αὐαλῶς ἐπληρώθη, ἀλλὰ μικροῦ δεῖν ἡμαῦρου διὰ προδοσίας ἄπασαν τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ δόξαν ἦν παρὰ τῷ στρατῷ Καρόλου τοῦ Ε' ἐκτήσατο. Οἱ Ἰταλοὶ ἡγεμόνες, βαρέως φέροντες τὴν ὁσημέραι αὖξουσιν ἰσχὺν τοῦ αὐτοκράτορος, ἤρξαντο ποιούμενοι τῷ Δ' Αὐαλῶς προτάσεις τὴν φιλοδοξίαν παντὸς στρατηγοῦ δυναμένας νὰ διεγείρῳσιν. Ὑπισχνοῦντο ν' ἀναγορεύσωσιν αὐτὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, εἰ ἔστεργεν νὰ βοηθήσῃ αὐτοῖς ὅπως ἀπελάσωσι τῆς Ἰταλίας τοὺς τε Ἰσπανοὺς καὶ Γερμανοὺς τοῦ Καρόλου. Ὁ πειρασμὸς ἦτο τῷ ὄντι μέγας, διό καὶ ὁ Δ' Αὐαλῶς ἔμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον ἀμφιρρεπής, ἀλλ' ἡ γενναία Βικτωρία ἐκράτησεν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ καθήκοντος ἐπιστέλλουσα τὰ ὠραῖα ταῦτα, Σπαρτιάτιδος ἡ Ρωμαίικας ἀν-

τάξια : «Μέμνησο τῆς σῆς ἀρετῆς, ἔλεγεν αὐτῷ, ἥτις ἀνυψοῖ σε ὑπεράνω τῆς τύχης καὶ τῆς δόξης τῶν βασιλέων. Οὐχὶ διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν κρατῶν ἢ διὰ τοῦ μεγαλείου τῶν τίτλων, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς ἀρετῆς κτᾶται ἡ τιμὴ ἐκείνη, ἥτις τόσον ἔνδοξον εἶναι νὰ καταλίπη τις τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ. Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδὲν ὡς ἐπιθυμῶ νὰ εἶμαι σύμβιος βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις ἐγίνωσκε νὰ νικᾷ οὐ μόνον διὰ τῆς ἀνδρείας ἐν πολέμοις, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ διὰ τῆς μεγαλοψυχίας τοὺς μεγίστους βασιλεῖς.» Τοιοῦτόν τι ἀναφέρει ἡ ἱστορία καὶ περὶ τῆς συμβίου τοῦ d' Aguesseau, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', ὅτε τὴν Γαλλίαν ἐτάραττε μέγα θεολογικὸν ζήτημα, ἡ περιβόητος βοῦ. *Unigenitus Dei filius* τῷ 1713 ἐκδοθεῖσα, ἔργον Βενεδίκτου τοῦ ΙΓ' καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν, οἵτινες μετὰ τῆς Μαιντνῶν καὶ τοῦ πατρὸς Τελλιέ διεῖπον τότε τὸν Λουδοβίκον. Ὁ δὲ d' Aguesseau, ὡς καγκελλάριος τῆς Γαλλίας, θεωρῶν τὴν βοῦλλαν ἐπιζήμιον τῇ τε βασιλείᾳ καὶ τῇ χώρᾳ, — καὶ ὄντως ἀνεστάτωσεν αὕτη σύμπασαν τὴν Γαλλίαν καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην¹ —, εἶχε κηρυχθῇ ἐναντίος καὶ ἡρνεῖτό πως ν' ἀναγράψῃ αὐτὴν ἐν τοῖς ἐπισήμοις τοῦ Κράτους βιβλίοις, ὅθεν διέτρεχε τὸν κίνδυνον ν' ἀπολέσῃ τὴν βασιλικὴν εὐνοίαν καὶ ν' ἀποβληθῇ. «Ὑπαγε, εἶπε τῷ d' Aguesseau, ἡ σύμβιος αὐτοῦ, βλέπουσα αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς Βερσαλλίας, ὕπαγε καὶ λησμόναι ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ σύμβιον καὶ τέκνα· ἀπόλεσον τὰ πάντα, πλὴν τῆς τιμῆς².»

Ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν Δ' Αὐλώως. Ἐτελεύτα οὗτος ἐν

1 Ὅρα De Potter : *L'Esprit de l'Eglise*, σελ. 340 καὶ ἐφ.

2 Michaud : *Biographie Universelle*, ἐν βίῳ Aguesseau (Henri-François d')

Μεδιολάνοις ἐκ τῶν τραυμάτων τῆς ἐν Παυίᾳ μάχης, ὅτε ἡ Βικτωρία πλήρης χαρᾶς, — τοῦ πολέμου λήξαντος ἤδη διὰ τῆς τοῦ Φραγκίσκου αἰχμαλωσίας —, ἀπήρχετο εἰς συνάντησιν τοῦ πεφιλημένου συζύγου. Μαθοῦσα καθ' ὁδὸν τὸν ἀπροςδόκητον αὐτοῦ θάνατον, ἐπανέκαμψε περίλυπος εἰς Νεάπολιν, καὶ ἔκτοτε ὁ βίος αὐτῆς ὑπῆρξε διηνεκὲς πένθος. Ἦτο κατὰ τὸν χρόνον τῆς χηρείας αὐτῆς πέντε καὶ τριάκοντα ἐτῶν καὶ διετήρει ἀκμαῖον τὸ ἔξοχον ἐκεῖνο κάλλος, τὸ τόσον ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐξυμνηθέν, ἡ δὲ φήμη αὐτῆς ὡς ποιητρίας ὁσημέραι ἐκραταιοῦτο ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν. Διὸ καὶ πολλοὶ πρίγκιπες ἐζήτουν αὐτὴν εἰς γάμον, παρακινουμένην εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀδελφῶν. Ἀλλ' ἀπεποιήθη πάντοτε, ἅτε μὴ ἔχουσα πλέον ἄλλο ἢ δάκρυα νὰ προσφέρῃ· τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς εἶχε κλησθῇ ἐς αὐτὴν. Ἐτελεύτησε δ' ἐν Ῥώμῃ τῷ 1547, ὀκτὼ καὶ πεντήκοντα ἐτῶν γενομένη, τὰ τρία καὶ εἰκοσι ἐν χηρείᾳ διανύσασα.

Ἡ Βικτωρία Κολδὼνα παρέχει περιπαθὲς, μοναδικὸν ἴσως παράδειγμα ποιητρίας, ἧς ὁ ἥρως ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος αὐτῆς σύζυγος, ὃν ἔψαλλε ζῶντά τε καὶ τεθνεῶτα.

Τοιαύτη ἡ ἔξοχος ἐκείνη γυνή, ἡ τιθεμένη τὴν ἀρετὴν ὑπεράνω τοῦ θρόνου, καὶ διδάξασα ἄνδρα, στρατιώτην μάλιστα, ὁποῖον τῆς τιμῆς τὸ καθῆκον.

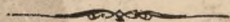
Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων παραδειγμάτων τῆς Ἐλισάβετ, τῆς Ἰουλίας, τῆς Λουκρητίας καὶ τῆς Βικτωρίας, ἅτινα δύναται τις ἐπ' ἄπειρον νὰ πολλαπλασιάσῃ, διότι πολλαὶ αἱ νεώτεραι Ἀρτεμισίαι, προκύπτει τὸ πρακτικὸν τοῦτο πόρισμα: ὅτι παρὰ τῷ γυναι-

1 Ὅρα περὶ μὲν τῆς Βικτωρίας Ginguenè ἐν *Biographie Michaud*, βίῳ *Colonne* (Victoire), περὶ δὲ τοῦ Αὐαλῶς, Sismondi ἐν τῇ αὐτῇ Βιογραφίᾳ, βίῳ *Avalos* (Ferdinand - François d').

κείῳ φύλῳ ἡ παιδεία, ἡ ἀληθὴς ὅμως παιδεία, οὐ μόνον δὲν χαλαρώνει τὴν ἀρετὴν τῆς γυναικός, ὡς ἐσφαλμένως παρ' ἡμῖν ὑπὸ πολλῶν νομίζεται, ἀλλὰ περιφρουρεῖ αὐτήν, διὰ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας ἰσχυροποιοῦσα· καὶ αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι ἐπιφανεῖς δέσποιναί, ὑψίστης συζυγικῆς ἀφοσιώσεως ὑποδείγματα, ἦσαν ἐξόχου παιδεύσεως γυναῖκες.

Ε. Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΑΤΑΝΟΝ ΤΗΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

ΠΛΑΤΑΝΕ, πανάρχαιε, πολύφυλλε ώραϊε,
Εἰς πάντας σὺ προσμειδιᾷς.
Παιδιά, νέοι σπεύδουσι καὶ γέροντες καὶ νέαι
Εἰς τὰς πυκνάς σου τὰς σκιάς!
Πόσας τοῦ βίου ἡδονὰς καὶ πόσας εὐθυμίας
Σὺ καθ' ἐκάστην θεωρεῖς!
'Αλλὰ καὶ πόσα βάσανα, πόσας ἐπιθυμίας
Σὺ, φιλικῶς παρηγορεῖς!
Πρὸς σέ ὁ γέρων ἔρχεται, κ' εἰς τὴν σκιάν τῶν κλώνων
Στενάζει ἐν ὑπομονῇ,
Εἰς διηγῆσεις δὲ τερπνὰς τῶν παρελθόντων χρόνων,
Τὰ γηρατεῖα λησμονεῖ.
'Ὡς βάλασαμον τῶν πόνων του σὲ ἐκζητεῖ προστάτην
ἀπηλπισμένος ἀσθενής,
'Αφοῦ πάντα τὰ φάρμακα ἐξήντηλησεν εἰς μάτην
Τῆς ἀτελοῦς ὑγιεινῆς.
'Υπὸ τὸ φῶς τὸ ἀμυδρόν, ὑπὸ τὸν θροῦν τῶν φύλλων
Πόσοι μνηστῆρες θαυμασταὶ
Τοὺς ὄρκους τῶν ἀντήλλαξαν! καρδίαι πόσαι φίλων
Εἶπον νὰ μείνωσι πισταί!
Οὐδεὶς ποτε παράπονον ἠκούσθη ὅτι ἔχει.
Πῶς σὺ προδίδεις μυστικόν
'Εκ τοῦναντίου μάλιστα ὅστις πονεῖ προστρέχει
Πρὸς σὲ τὸν διακριτικόν.
Τί πταίεις; ἂν δυστυχῶς ἐκεῖ πλησίον ῥέη
'Ο ἄπιστος ὁ Κηφισός,
Καὶ εἰς τοὺς πλείστους μειδιῶν λήθης νερὸν προχέη
Καὶ μάρτυς εἶναι ὁ κισσός;

Τὸ μόνον ἵσως σφάλμα σου εἶνε πῶς δὲν προβλέπεις
 Τοιούτου εἵδους συμφοράς·
 Καὶ ν' ανταλλάσσουν ὀφθαλμοὶ κρυφίως ἐπιτρέπεις
 Βλέμματ' ἀγάπης φλογεράς.
 Μὴ λέγε πῶς δὲν εἰμπορεῖς, ἀφοῦ σὺ κατορθώνεις
 Καὶ τοῦ ἡλίου τὴν πολλὴν
 Θερμότητα νὰ ἀπωθῇς, ὅταν λαμπρῶς ἀπλώνης
 Τὴν πράσινήν σου τὴν στολήν.
 Πλὴν ἔλα, ὁμολόγησον, πῶς σὺ εὐχαριστεῖσαι
 Νὰ βλέπης ταῦτα τὰ κακά,
 Καὶ ὅτι χαίρεις, πονηρέ, ἐν γνώσει ὅταν εἴσαι
 Εἰς τῶν θνητῶν τὰ μυστικά.
 "Ὅταν ἀρχίσῃ νὰ φυσᾷ ὁ ἄνεμος ὁ κρύος,
 Τότ' εἰς ἀποχαιρετισμόν,
 Πάντες αὐτοὶ οἱ θαυμασταὶ σοὶ στέλλουσι δολίως
 Ψυχρὸν μακρόθεν ἀσπασμόν.
 "Ἄν εἶν' αὐτοὶ ἀγνώμονες, ὀργὴν δὲν τοὺς δεικνύεις,
 Πλὴν ἐνδομύχως σὺ γελάς,
 Κ' ἐγκαίρως νὰ ἐκδικηθῇς σιωπηλῶς ὁμνύεις
 Τῶν φίλων σου τὰς προσβολάς.
 "Ἄς σὲ ἀφίνουν οἱ κακοὶ καὶ ἄς σὲ λησμονῶσι
 Εἰς τὰς Ἀθῆνας τὰς κλεινάς,
 "Ὅταν ἐν ἡχῷ μουσικῆς αὐτοῦ χορ πηδῶσι
 Εἰς τέρψεις καθημερινάς.
 Ὅα ἔλθῃ πάλιν ὁ καιρὸς, εἰς καύματα μεγάλα
 Φαιδρῶς νὰ τοὺς δεξιωθῇς,
 Καὶ τότε πρέπει φυσικὰ μὲ νέα βλέμματ' ἄλλα
 Καλὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇς.

Τῇ 29ῃ Σεπτεμβρίου 1887

ΕΛΕΝΗ Μ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΕΝ ΛΟΓΟΙΣ
ΕΝ ΕΡΓΟΙΣ ΕΞΗΝΤΑΒΕΛΟΝΑΙ

Ἰ ποιηταί, οἱ λογογράφοι, οἱ ἐρασταί, — ποιηταί καὶ οὗτοι ὅτε πρὸς ἐκείνας ἐπιστέλλουσιν —, ἀφωμοίωσαν τὴν γυναῖκα πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐν τῷ κόσμῳ τιμαλφές, εὐώδεις, καλὸν τὴν ὄψιν, ὑπερφυές καὶ θαυμάσιον, τὰς παρὰβολάς, εἰκόνας τε καὶ παρομοιώσεις ἐκ τῆς γῆς, τῆς θαλάσσης καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ οὐρανοῦ ἀρυόμενοι. Εἶπον ὅτι ἡ κόμη τῆς ξανθῆς εἶναι χρυσῇ, ἥ ὅτι αὕτη «φέρει τὴν προῖκα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς», ὡς ὁ Οὐίκτηρ Οὐγὼ περὶ τῆς Φαντίνης, ἐν τοῖς Ἀθλοῖς. Εἶπον τὸ μέτωπον ἐλεφάντινον :

Sur un front blanc comme l'ivoire
Deux petits arcs de couleur noire
Étaient mignardement voûtés¹,

τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς ἡλίους :

Et portent en chaque prunelle
Le soleil²,

Ἐκάλεσαν ῥόδα καὶ κρῖνα τὰς παρειὰς ἥ τὰ στήθη :

¹ Voiture.

² Ὁ αὐτός.

Τὰ ῥόδα καὶ τὰ κρίνα
Τὰ στήθη σου Μαρίνα¹,

μαργαρίτας τοὺς ὀδόντας :

Un rang de *perles* incomparables
Compose l'ordre de tes dents²,

ἡ καὶ ἐκ σμάλτου

Petite bouche et dents d'*émail*³,

τὰ χεῖλη διάπυρα ῥουβίρια :

Et de l'éclat de deux *rubis ardents*
Tu fais celui de tes lèvres vermeilles⁴,

κοράλινα δὲ οἱ μετριώτεροι :

Avec deux lèvres de *corail*,
Doivent avoir la préférence ; ⁵

Ἐκάλεσαν αὐτὴν ἄνθος :

Ἡ γυνὴ εἶναι ἄνθος ὅπερ μόνον ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀναδίδει τὸ ἄρωμα αὐτοῦ⁶.

πληθὺν δὲ ἀνοικτῶν ἀνθέων πᾶσαν αὐτῆς χροιάν :

vosre teint en tout lieu
A toujours des fleurs écloses⁷.

Καὶ μικροῦ δεῖν ἐλησμόνουν τὴν χιονώδη ἢ κύκνειον ἢ ἀλασαστρῖνην χροιάν καὶ τό :

1 Π. Σοῦτσος,

2 Malleville.

3 De Pezay.

4 Malleville.

5 De Pezay.

6 Lamennais.

7 Voiture.

Et votre peau blanche et fine
Est d'une hermine¹.

Παρωμοίωσαν αὐτὴν διὰ τὸ ἐλαφρὸν καὶ εὐκίνητον πρὸς
δορκάδα (gazelle) καὶ *ἐλαφον* (biche), *περιστερὰν* καὶ
ἀηδόνα, ἐκεῖ μὲν τὸ ἄχολον τοῦ ἥθους, ἐδῶ δὲ τὸ γλυκὺ
τῆς φωνῆς ὑπαινισσόμενοι, καὶ ἐν γένει πρὸς *πτηνόν* :

Ἡ γυνὴ εἶναι τὸ ὡραιότατον τῶν πτηνῶν².

Ἐξαντλήσαντες δὲ τῶν χρυσοχόων τὰς θήκας, τοὺς
ἀνθῶνας, τὰ πτηνοτροφεῖα, τοὺς δρυμοὺς καὶ τὸν βυ-
θὸν τῆς θαλάσσης, ἐγένοντο καὶ Προμηθεῖς. Ἀναβάν-
τες εἰς τὸν οὐρανὸν ἔκλεψαν τοῦ Διὸς τὸ πῦρ, τοὺς
ἀστέρας καὶ ἰδοὺ ἡ γυνὴ γενομένη ἀστήρ. Καὶ ἔως ἐδῶ
καλῶς, ὑπάρχουσι τόσοι διάττοντες ! Ἄλλ' ὁ Πετράρ-
χης ἔβη καὶ περαιτέρω, καὶ αὐτὸν τὸν περιλάλητον
Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ ὑπερακοντίσας. Ὁ Ἑβραῖος θαυμα-
στοποιὸς εἶχε σταματήσῃ μόνον τὸν ἥλιον καὶ τὴν σε-
λήνην, ὁ Φλωρεντῖνος ὁμῶς ποιητῆς ἀνέτρεψεν ἄρδην
τὸ οὐράνιον σύστημα. Κατεβίβασεν ἐπὶ γῆς ἅπαν σχε-
δὸν τὸ στερέωμα, καὶ ἔκπληκτος ὁ αἰὼν αὐτοῦ ἀνέγνω
ὅτι ὁ ποιητῆς ἠτύχησε νὰ ἴδῃ ἐντὸς λέμβου. . . ἄρσε-
νικοῦ ὁμῶς, ὅ,τι οὐδ' αὐτὸς ὁ μάγος Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ
ἐφαντάσθη ποτέ, νὰ ἴδῃ *ἥλιον* ἐν μέσῳ δώδεκα ἀστέρων
ὥς αὐτὸς οὗτος ὁ Πετράρχης ὁμολογεῖ :

Dodici donne onestamente lasse,
Anzi dodici stelle, e'n mezzo un sole,
Vidi in una barchetta allegre e sole³.

1 Ὁ αὐτός.

2 Alfred de Musset.

3 *Sonetto* 188. Ἦσαν δὲ οἱ μὲν δώδεκα ἀστέρες δώδεκα ἐπιφα-
νεῖς δέσποιναι, ὧν γνωστὰ τὰ ὀνόματα, τοῦ ἐν Αὐενιῶνι τότε Ἑρωτι-
κοῦ Δικαστηρίου (Cour d'Amour), ὁ δὲ ἥλιος ἡ Λαύρα.

Κλαίω εἰλικρινῶς τὴν τύχην τῶν δώδεκα ἐκείνων ἀστέρων· πόσον θὰ ἦσαν ὠχροί, περίλυποι, κατησχυμένοι, ἀφανεῖς πλησίον τοιοῦτου λαμπροῦ γείτονος! Ἄν ὅμως πράγματί τους εἶδε, θὰ εἶχεν ἀναντιρρήτως ὄρασιν Λυγκέως· γὰρ ἔτὰ μῦθιά σου, Πετράρχα μου! Ὁ Voiture δὲ εὐρίσκων ἀνεπαρκῆ, ὡς φαίνεται, πάντα ταῦτα, ἐφορολόγει συγχρόνως καὶ θάλασσαν, καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ μαργαρίτας, καὶ ἀστέρας, καὶ ἄνθη πλάσας παρομοιώσεων εἶδος ἀνάμικτον καὶ τοῦ παγωτοῦ ψυχρότερον.

*De perles, d'astres et de fleurs
Bourbon le ciel de tes couleurs.*

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ τὸ ἀνάμικτον ἐξηντλημένον, καὶ τὸ σύμπαν ἐν καταστάσει πτωχεύσεως. Καὶ οἱ ποιηταί, λογογράφοι καὶ ἐρασταί, ἐπὶ νέαις παρομοιώσεσιν ἀμνηχανοῦντες, ὁδηγὸν τὸν Δάντην παραλαμβάνοντες, τρέπονται τὴν πρὸς τὰ ἀδηλα τοῦ μέλλοντος βασιλεία, εἰς τὸν παράδεισον καὶ τὴν κόλασιν καταφεύγοντες. Καὶ ἡ γυνὴ γίνεται ἄγγελος, ὅτε μὲν καλὴ τὴν ὄψιν ἢ ἀγαθὴ τὴν καρδίαν, ἢ δαίμων, ὅτε δὲ εὐφυὴς ἢ πονηρά. Καὶ οἱ ἄγγελοι ἤρξαντο εἰςβάλλοντες εἰς τὰ μυθιστορήματα, τὰ ἐρωτοποιητικὰ δοκίμια τῶν λογίων νέων, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ τελευτῇ νεανίδων ἢ γυναικῶν ἐπικηδείους, ὥστε τὰ κοιμητήρια τόσον ἐξ ἀγαθῶν γυναικῶν ὑπερεπληρώθησαν, ὥστε καὶ λόγιον ἐγεννήθη:

Les bonnes femmes sont toutes au cimetière.

Ἀμφίβολον ὅμως ἂν καὶ ὁ ἄγγελος, καίπερ τοιοῦτος ὢν, θὰ ἔχη μέλλον. Ἐγένετο τοιαύτη κατάχρησις, ὥστε ἐκὼν ἄκων ἀναφωνεῖ τις: «ὅλο ἄγγελοι, ἄγγελοι! που-

θενὰ καὶ ἓνα μικρὸ διαβολάκι, χάριν ποικιλίας! » Ἄλ-
 λως τίς ποιητής, λογογράφος ἢ ἐραστής, σεβόμενος
ἐκείνην, θὰ καταφύγῃ πλέον εἰς τοὺς ἀγγέλους, ὅτε ὁ
 Οὐίκτωρ Οὐγὼ ὑπεβίβασεν αὐτοὺς εἰς καθαριστὰς τοῦ
 οὐρανοῦ! Δὲν λέγει που τῶν Ἀθ.λλων: «Ὁ οὐρανὸς
 ἦτο τόσον καθαρὸς, ὥς εἰ οἱ ἄγγελοι εἶχον πλύνει αὐ-
 τόν; » θὰ ἦτο βεβαίως σάββατον, ἡμέρα γενικῆς κα-
 θαριότητος. Ὅτι ἡ καθαριότης κάλλιστον καὶ ἐκ τῶν
 πρωτίστων τῆς ὑγιεινῆς παραγγελημάτων ἀναντίρρητον·
 συνιστῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ ἱατροὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ
 φιλόκαλος τῶν Ἀθηνῶν τύπος οὐ παύεται γράφων ἄρθρα
 ἐπὶ ἄρθροις περὶ τούτου. Λίαν δὲ παρήγορον διὰ τὸ μέλ-
 λον ὅτι οἱ ἄγγελοι πλύνουσι καὶ καθαίρουσι τὰ ἀνάκτορα
 τοῦ Θεοῦ, διότι πολλοὶ τῶν ἐπὶ γῆς ὀρθοδόξων αὐτοῦ
 δούλων δὲν κάμνουσι τὸ δὴ λεγόμενον *ρέκλαμα* ὑπὲρ
 τῆς οὐρανίας καθαριότητος. Ὁμολογουμένως ὁμως ὅτι
μασιέλλα, νερά, βοῦρτσες καὶ ἄγγελοι σφουγγαρίζοντες
 ὡς Μελιταῖοι ἢ Μανιάται, οὐδὲν ἔχουσι ταῦτα τὸ ποιη-
 τικόν. Ταλαίπωροι ἄγγελοι, πῶς ἐξεπέσατε! πάντοτε
 πτώσεις! πτώσεις!! δὲν ἤρκει ἡ τοῦ Ἑωσφόρου!
 Διηγεῖται ὁ Σουετῶνιος, ὁ Δίων καὶ ὁ Τάκιτος περὶ
 τῆς λαιμαργίας τοῦ Οὐϊτελίου ὅτι «αἱ χῶραι ἄς διήρ-
 χετο ἔμενον κατεστραμμέναι, ὥς εἰ ἡ ἀκρίς εἶχε μα-
 στίσει αὐτάς· οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἀστῶν ἐγίνοντο ἄ-
 ποροι ὡς ἐκ τῶν μεγάλων δαπανῶν, ἄς πρὸς ὑποδοχὴν
 αὐτοῦ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ καταβάλλωσιν. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν πόλεων, αἵτινες ἔκειντο ἐπὶ
 τῆς διαβάσεως αὐτοῦ, καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ πόλεις κατε-
 στρέφοντο, ἵνα ὑποδεχθῶσι τὸν καίσαρα καὶ ἐστιάσωσιν
 ὡς ἐπεθύμει¹». Ταῦτὸ τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη καὶ ὡς πρὸς

1 Sueton : *Vitell.* 13.—Δίων : *Βιτέλλ.* 4.—Taciti *Hist.*, I, 62.

τὰς παρομοιώσεις· αἱ γυναῖκες ἐδείχθησαν τόσον ἀκόρεστοι θυμιάματος, καὶ οἱ ἄνδρες τόσον πρόθυμοι εἰς τὸ θυμιάν, ὥστε ἐξηντλήθησαν καὶ οὐρανοί, καὶ γῆ, καὶ θάλασσα καὶ ἄδης. Τίς δ' ἔμφρων κόρη ἢ ἀξιοπρεπὴς γυνή, τίς ἐρασμία τοῦ *Ἡμερολογίου τῶν Κυριῶν* ἀναγνώστρια θὰ κολακευθῇ πλεον παραβαλλομένη πρὸς ἄγγελον, μετὰ τὸ περίφημον ἐκεῖνο σφουγγάρισμα τοῦ οὐρανοῦ ; Ὁ Οὐίκτωρ Οὐγὼ ὑπῆρξεν Οὐιτέλλιος ὡς πρὸς τὰς παρομοιώσεις· κατέστρεψε καὶ τὴν τελευταίαν ἐξ ὑπερβαλλούσης πρὸς τὰς γυναῖκας ἀγάπης, ἵνα διὰ τοῦ εὐφυοῦς τούτου μέσου σώσῃ αὐτὰς ἐκ τῶν ἀγγέλων, καθιστῶν τοῦ λοιποῦ πᾶσαν ἀγγελικὴν παρομοίωσιν ἀδύνατον. Ἀλλως τὸ γυναικεῖον φύλον, —, ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας ἐδείξαμεν —, ἔχει τόσας ἀληθοῦς δόξης περγαμηνάς, δύναται ἐν παντὶ νὰ ἐγκυχηθῇ ἐπὶ λαμπροῖς ἀρετῶν παραδείγμασιν, ὥστε οὐδὲν θ' ἀπολέσῃ πέμπον ἐς κόρακας τοὺς ταρασσοντας τὰς ἀσχολίας τῶν ἀγγέλων, τὴν τροχίαν τῶν ἀστέρων ἢ τὴν ἡσυχίαν τῶν ταλαιπώρων ὁστρέων, καὶ ζητοῦντας ἐν αὐτοῖς μαργαρίτας διὰ τὰ στόματα τῶν γυναικῶν. Ἀλλ' ἐρωτήσατε, νήπιοι, ἂν ὑπάρχῃ ἐν τῷ κόσμῳ γυνή οὕτω ἀφελής, ὥστε νὰ στέρξῃ τὸ ὕπουλον δῶρόν σας καὶ ν' ἀνταλλάξῃ τοὺς κοπτεροὺς αὐτῆς ὁδόντας, — καὶ ὅτε ἀκόμη τὸ ψιμύθιον δὲν κατέστρεψε τοὺς ἡμίσεις —, οἵτινες δάκνουσι τόσον βαθέως, ἀντὶ τῶν εὐθραύστων μαργαριτῶν σας, οὓς ἡ Κλεοπάτρα κατέπινε, λέγουσιν, ἐν τῷ ὅξει διαλελυμένους· μαργαρίτας προσφέρετε, ἵνα μὴ δύνῃται νὰ δάκνη, φοβουμένη μὴ θραύσῃ τοὺς πολυτίμους αὐτῆς ὁδόντας ! Οἷα σατανικὴ ἐπινόησις ὑποβάλλουσα τὰς ὁρμὰς δικαίας ὀργῆς εἰς τὸ πανίσχυρον τῆς φιλαρεσκείας αἵσθημα ! ἀλλὰ πόθεν ἄλλοθεν ἐξῆλθεν ὁ Σατανᾶς ἢ ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀγγέλων, ἐκ τοῦ φύλου τῶν ἀνδρῶν !

Ὁ Πυγμαλίων κατάρθωσε διὰ τῆς Ἀφροδίτης νὰ ἐμφυσήσῃ ζῶν ἐν τῷ ἀγάλματι, ὅπερ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος εἶχε κατασκευάσει· οἱ ποιηταί, οἱ λογογράφοι, οἱ ἐρασταὶ μετεποίησαν τὸ ὥραϊον καὶ ζῶν πλάσμα τοῦ Θεοῦ εἰς ἄγαλμα Πυγμαλίωνος πρὸ τῆς ζωῆς. Μόνην τὴν γλῶσσαν ἀφῆκαν αὐτῇ φυσικὴν, ἀλλὰ τί δύναται ἡ γλῶσσα ἐντὸς κοραλίνων, ἐντὸς ἀκινήτων χειλέων! Ἀλλὰ τοιαύτη ἀνέκαθεν ὑπῆρξεν ἡ πολιτεία τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναῖκας: θυμιάματα ἄφθονα, δικαιώματα γλίσχρα, καὶ ἡ πολιτικὴ αὕτη πάντοτε ἐπέτυχεν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπένεμον τὴν προσηγορίαν Ἀυγούστα τῇ συμβίῳ, ἀδελφῇ ἢ θυγατρὶ τῶν αὐτοκρατόρων· ἔκοπτον πρὸς τιμὴν αὐτῶν νομίσματα, ἀνήγειρον ἀνδριάντας καὶ ἐθεποιοῦν μετὰ θάνατον, ὡς ἐγένετο θεὰ ἡ Δρουσίλλα τοῦ Καλιγόλα, κληθεῖσα ΑΦΡΟΔΙΤΗ, ἦρα δὲ ἡ τοῦ Νέρωνος Ποππαία, καὶ ὁμως οὐδεμία οὐδέποτε γυνὴ ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων. Οὐδὲν ἔθνος ἐθυμίασεν τόσον πολὺ τὰς γυναῖκας ὅσον οἱ Γάλλοι, ἔστωσαν δὲ τὰ ὀλίγα ταῦτα παραδείγματα πρὸς πίστωσιν:

Πάντες τῶν ἀνδρῶν οἱ συλλογισμοὶ δὲν εἶναι ἀντάξιοι ἐνὸς αἰσθήματος τῆς γυναικός.

ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ

***

Τὸ ὥραϊον ὕφος τοῦ λόγου ἔγκειται ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο αἱ γυναῖκες ὁμιλοῦσι καὶ γράφουσιν ὡς ἄγγελοι, χωρὶς νὰ διδαχθῶσι τὸ λέγειν ἢ τὸ γράφειν.

ΔΙΔΕΡΩ

***

Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ γράφῃ μετ' ἀκριθείας, δυνάμει καὶ ἰσχύος δύναται νὰ συμβιοῖ καὶ μετὰ μόνων τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὁ θέλων νὰ δώσῃ εἰς τὸ ὕφος αὐτοῦ εὐστροφίαν, τερπνότητα, γλυκύτητα καὶ τὸ ἀόριστον ἐκεῖνο ὅπερ καλεῖται χάρις, καλῶς θὰ πράξῃ, νομίζω, νὰ συζῇ

μετὰ γυναικῶν. "Οτε ἀναγινώσκω ὅτι ὁ Περικλῆς ἔθυε καθ' ἐκάστην ταῖς Χάρισιν, οὐδὲν ἄλλο ἐννοῶ ἐκ τούτου, εἰμὴ μόνον ὅτι καθ' ἐκάστην ἐγένετο μετὰ τῆς Ἀσπασίας.

ΔΙΔΕΡΩ

* *

Ἡ καρδία τῆς γυναικὸς εἶναι λύρα τρίχορδος· ἡ μία χορδὴ προκαλεῖ τὸν ἔρωτα, ἡ ἄλλη τὸν Θεὸν καὶ ἡ τρίτη τὴν δόξαν.

ΔΕ ΣΑΛΒΑΝΔΥ

Καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα, μεθ' ὅλην τὴν δόξαν ἦν ψάλλουσιν, ὑπῆρχεν ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ μοναρχίᾳ ὁ σαλινός νόμος, ὁ μὴ ἐπιτρέπων τῇ γυναικὶ ν' ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἵνα καὶ παρὰ Γάλλοις ἐπιβεβαιωθῇ ὅ,τι ἐν τοῖς πρόσθεν εἴπομεν : θυμιάματα ἄφθονα, δικαιώματα γλίσχρα. Οἱ Ἀγγλοὶ τὴν ἐναντίαν τῶν Γάλλων τραπέντες, προσεζάρχοντος τοῦ κόμητος Rochester καὶ ἐπομένων τοῦ Πῶπ, τοῦ Swift, τοῦ Young, ὑπέπεσαν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον, δειχθέντες ὑπερβολικοὶ ἐν τῷ φόγῳ, ὡς οἱ Γάλλοι ἐν τοῖς ἐπαίνοις. Καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα καίπερ τόσον ἀπηνῶς σατυρισθεῖσαι αἱ γυναῖκες ἐν Ἀγγλίᾳ, οὐδέποτε ἐπαύσαντο ἔχουσαι δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου· τὸ δὲ πέρυσι μετ' ἀνατολικῆς λαμπρότητος καὶ ἐν διαχύσει αἰσθημάτων ἑορτασθὲν Ἰωβιλαῖον τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, μαρτυρεῖ μυριοστὴν ἤδη φορὰν ὅτι καὶ γυναῖκες δύνανται ἄριστα νὰ κυβερνήσωσι μεγάλας αὐτοκρατορίας ἐπὶ μακρὰν ἐτῶν σειράν.

Παρ' ἡμῖν, — λαῶ λυρικῶ κατ' ἐξοχήν, — ἔνθα οἱ πάντες ποιηταί, καὶ οἱ ἄγχοι, τὰ ἀστέρια, τὰ τριαγτάφυλλα, τὰ γιούλια, τὰ λουλούδια τὰ τρυγόνια παίρνουν καὶ δίνουν, κατὰ τὸ δημῶδες, ἐν τοῖς λευκώμασιν —, ἂν ἡ γυνὴ αἰτήσῃ σοφίαν, ὡς οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἀποστόλου, μυρία ἀνδρῶν στόματα θ' ἀπαντήσωσι μιᾷ φωνῇ :

— Ἡ γυναῖκες δὲν πρέπει νὰ ἔξερουν πολλὰ γράμματα.

— Καὶ διατί, ἀγαπητέ ; δὲν δεικνύει ἡ ἱστορία ὅτι αἱ σοφώτεραι γυναῖκες ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἐναρετώτεραι σύμβιοι καὶ αἱ καλλίτεραι μητέρες ;

— Ναί, δὲν λέγω τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ . . αἱ μητέρες μας δὲν ἤξευραν πολλὰ γράμματα.

Καὶ . . αἱ μητέρας μας κλείουν τὴν συζήτησιν.

"Αν δὲ ζητήσῃ πρακτικωτέραν ἐκπαίδευσιν, ἵνα δυνηθῇ, ὡς ἀλλαχοῦ, νὰ καταλάβῃ δημοσίαν τινὰ θέσιν ἐν τῷ τηλεγραφείῳ, ταχυδρομείῳ ἢ ἄλλῳ τοιούτῳ τῆς ὑπηρεσίας κλάδῳ :

— Τί τα θέλετε ὑμεῖς αὐτά ; θὰ εἶπῃ αὐτῇ ὁ ὑπουργός· αἱ θέσεις εἶναι διὰ τοὺς ἄνδρας, ἀνήκουν εἰς τὴν πολιτικὴν. Αἱ γυναῖκες εἶναι πλάσματα λεπτοφυῆ καὶ πρέπει νὰ ἔχωσιν ἰδεῶδες ὑψηλότερον.

Τοῦθ' ὅπερ μεταφραζόμενον ἐν σαφεστέρᾳ κοινοβουλευτικῇ γλῶσσῃ δηλοῖ :

— Εἶσαι γυναῖκα, κυρά μου, δὲν ἔχεις ψῆφον καὶ ἐπομένως βουλευτὴν· πῆγαινε ἔς τὸ καλό.

"Αν δὲ τέλος ζητήσῃ εὐρυτέραν παιδείαν, ἵνα ἐξασκήσῃ καὶ αὕτη ὡς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐλεύθερόν τι ἐπάγγελμα, λ. χ. τὴν ἰατρικὴν, καὶ τυγχάνῃ καλὴ τὴν ὄψιν, ὁ ὑπουργός θ' ἀπολύσῃ αὐτὴν εὐφρολαγῶν :

— Ἰατρικὴν, σεῖς ! ἀλλὰ θὰ κάμετε μὲ τὰ ῥιμάτια σας περισσοτέρους ἀρρώστους, κυρία μου, παρ' ὅσους θὰ ἰατρεύσετε.

Καὶ οὕτω μένει ἡ πτωχὴ μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὰ ἀστέρια, τὰ τρυγόνια, τὰ τριαντάφυλλα, τὰ γιούλια καὶ τὰ λουλούδια τοῦ λευκώματος, ἕως οὗ γίνῃ καὶ αὕτη νεκρολούλουδο, διότι οἱ ἄνδρες ὑπῆρξαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ γενναῖοι ἐν λόγοις, ἐν ἔργοις ἐξηνταβελόναι.

ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ ΑΟΙΔΟΥ

μνήμη τῆς δόξης τοῦ διασῆμου Ἑλλεβιοῦ, Γάλλου ἀοιδοῦ, σώζεται πάντοτε ζωηρά, καί τοι ὁ ἔξοχος οὗτος καλλιτέχνης ἐξέλιπεν ἐκ τῆς σκηνῆς ἀπὸ ἐβδομηκονταετίας ἤδη. Ὁ Ἑλλεβιοῦ ἀείποτε διαμένει τὸ πρότυπον καὶ ὁ τύπος ὑψιφώνου, καὶ δυστυχῶς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι καίτοι πολλοὶ ἦλθον μετ' αὐτόν, οὐδεὶς ὅμως τῶν ἑκτοτε ἐξόχων ἀναφανέντων ἀοιδῶν ἀνεπλήρωσεν αὐτὸν ἐπιτυχῶς.

Ὁ Ἑλλεβιοῦ (Elleviou) ἐγεννήθη τῷ 1770. Πατέρα εἶχε διάσημον χειρουργόν, ὅστις ἤθελε νὰ τον σπουδάσῃ ἰατρὸν· ἀλλ' ὁ νέος, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων του, προὔτίμησε τὸ θέατρον, ἔνθα ἀνεδείχθη κατὰ πάντα ἄριστος καὶ ἐν τῇ ὑποκρίσει καὶ ἐν τῷ ᾄσματι. Διεκρίνετο δὲ ἰδίᾳ ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ κομφεομένου, ὃν καὶ ἐτελειοποίησεν. Ὑποκίμει δὲ καὶ ἐν ἄλλοις μελοδράμασι καὶ δὴ ἐν τῷ *Πιχάρδω* τῷ *Λεοντοθύμῳ* καὶ τῷ *Χαλίσῃ* τῆς *Βαγδάτης*. Ἀλλὰ τῷ 1813 ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης αὐτοῦ ἀπεχώρησε τῆς σκηνῆς καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του καταγινόμενος εἰς τὴν γεωπονίαν μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τῷ 1842. Ἦτο ἡθοποιὸς ἐξαίρετος, ἀοιδὸς τέλειος, φωνὴν

εἶχε θαυμασίαν καὶ πρὸς τούτοις ἦτο εὖμορφος, κομψός, εὐμελής, συνήνου δ' ἐν ἑαυτῷ πλείστας ὅσας ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἀρετάς, ὁποῖαι οὐδέποτε ἀνεφάνησαν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Ἄλλ' ὁ Ἑλλεβιοῦ δὲν ἦτο μόνον καλλιτέχνης, καὶ δὲν θέλομεν ὁμιλήσει σήμερον περὶ αὐτοῦ ὡς ἀοιδοῦ, διότι πασίγνωστος ἡ δόξα τοῦ ἀνδρός· ἦτο οὐχ ἥττον ἀνὴρ μεγάλθυμος, ἀγαθός, γενναῖος, ἐλεήμων, καὶ τὸ ἀληθὲς ἀνέκδοτον ὅπερ ἀναφέρομεν ἐνταῦθα εἶνε φανερὰ τούτου ἀποδείξεις. Ἀφ' ὅτου ἔγινε γνωστὸν τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ἀπεδόθη εἰς πολλοὺς ἀοιδούς, ἀλλ' ὅμως, ὡς ἀποδεικνύουσιν οἱ βιογραφήσαντες τὸν ἄνδρα, ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Ἑλλεβιοῦ· εἶνε δὲ καλὸν ν' ἀποδίδῃ τις τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι.

Κατὰ τὴν διήγησιν βιογράφων τινῶν τοῦ Ἑλλεβιοῦ τὸ ἀνέκδοτον ἔχει ὡς ἐξῆς : Τῷ 1801 οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ Ἡλύσια Πεδία ἔβεπον τυφλὸν ἐπαίτην καθήμενον ὅλην τὴν ἡμέραν ἐνώπιον ἐλεεινοῦ κλειδοκυμβάλου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆγεν ὁ ἀτυχὴς κακοφώνους ἤχους, προσπαθῶν νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὸν οἶκτον τῶν διαβατῶν. Ἐσπέραν τινὰ ὁ δυστυχὴς κλειδοκυμβαλίστης ἐξαντλήσας τὴν συλλογὴν τῶν μουσουργημάτων του, ἐκάθητο ἐσταυρωμένος ἔχων τὰς χεῖρας, καὶ ἐκ τῶν ξηρῶν χειλέων του ἐξέπεμψεν ὡς ὑστάτην κραυγὴν ἀπελπισμοῦ τὰς ὑπὸ λυγμῶν διακοπτομένας ταύτας λέξεις :

«Τίποτε, Θεέ μου, τίποτε, τίποτε, μὰ τίποτε ! Τίς θὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν μου σήμερον ;» Αἰφνης ἀπροσδόκητόν τι διακόπτει τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ παράπονά του. Τὸ κλειδοκύμβαλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν στηρίζει πλέον τοὺς ἀδυνάτους δακτύλους του, ἀναδίδει ἤχον ἄγνωστον τέως εἰς τὸν τυφλόν, καὶ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας καὶ ὕψους, ὡς ἂν αἱ χορδαὶ τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκείνου

ὀργάνου εἶχον λάβη ζῶν νέν καὶ μελωδίαν ὅλως ἔκτακτον καὶ ἀσυνήθη.

Ὁ ἐπαίτης μουουργὸς ἐκπεπληγμένος, ἀμφιβάλλων καὶ καταγοητευμένος, δὲν τολμᾷ νὰ ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τοῦ θαύματος· γλυκεῖα ὅμως φωνὴ γυναικεία τῇ λέγει τότε εἰς τὸ ὥτιον:

— Ἐὰν ἠθέλατε νὰ σηκωθῆτε μίαν στιγμὴν, ἀγαπητὲ συνάδελφε, ὁ φίλος μας θὰ ἠδύνατο νὰ καθίσῃ εἰς τὸ κάθισμά σας ἀναπαυτικώτερον καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν σοράταν του.

Ἐτι μᾶλλον ἐκπεπληγμένος ὁ τυφλὸς ἐγείρεται μηχανικῶς, καὶ ὀδηγούμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς στηρίζεται ἐπὶ τῆς γωνίας τῆς ὁδοῦ, εὐτυχῆς, διότι εἶχε θέσιν καλὴν, ἀφ' ἧς δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν ἀναγκάσωσι νὰ ἀποχωρήσῃ, διότι εἰς τοὺς ὀλίγους διαβάτας οὓς εἴλκυσε τὸ ἔκτακτον προτέρημα τοῦ ἀναπληρώσαντος αὐτὸν κλειδοκυμβαλιστοῦ, προσετέθησαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ περισσότεροι τὸν ἀριθμὸν· ὁ πυκνὸς κύκλος τῶν περιέργων εὐρύνεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν διὰ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ πλήθους, ὅπερ πανταχόθεν διευθύνεται πρὸς τὸ ἐπαγωγὸν μουσικὸν κέντρον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ καθ' ἣν ἤρχισε νὰ συρρέῃ τὸ πλῆθος, ἡ νεαρὰ γυνὴ κατεβίβασε τὴν καλύπτραν αὐτῆς· ἐφόρει δὲ ἐνδυμασίαν λίαν κομψὴν καὶ διακεκριμένην. Ἐν ᾧ δὲ ὁ κλειδοκυμβαλιστὴς κεκλιμένος πρὸς τὸ κλειδοκύμβαλον ἐξακολουθεῖ διασκορπίζων εἰς τὸν ἀέρα τοὺς μαργαρίτας τῶν τόνων οὓς περιέχει ἡ καταγιγίς τοῦ Steibelt, ὁ θαυμασμὸς τῶν παρισταμένων μερίζεται μεταξὺ τῆς νεαρᾶς κεκαλυμμένης γυναικὸς καὶ τοῦ θελητικοῦ νέου, ὅστις ἵσταται ὀρθὸς ἐκ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τοῦ κλειδοκυμβάλου. Ἐκ διαλειμμάτων οὗτος ῥίπτει εἰς τὸ πλῆθος βλέμμα οὐδόλως μὲν προπετές, ἀλλὰ καὶ οὐδὲ συνεσταλμένον.

βλέμμα ἀνθρώπου συνηθισμένου νὰ προσβλέπη τὸ πλῆθος κατὰ πρόσωπον. "Οτε δὲ ὁ κλειδοκυμβαλιστὴς ἐτελείωσε τὴν *sonáta* αὐτοῦ, τὰ χειροκροτήματα ἐξεργάγησαν ῥαγδαῖα, αὐτὸς δὲ ἐγείρει τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποκαλύπτεται πρὸς χαιρετισμόν. Εἶνε δὲ νεώτερος τοῦ ἱσταμένου παρὰ τὸ κλειδοκύμβαλον.

— Μὰ τὸ ναί, δὲν φαίνεται νὰ εἶνε πλεόν τῶν δεκαοκτῶ ἐτῶν, εἶπέ τις ἐκ τοῦ πλήθους πρὸς τὸν πλησίον του.

— Εἶνε εἴκοσι ἐνός, ἀπαντᾷ ἐκεῖνος.

— Τὸν γνωρίζετε;

— Εἴμεθα πολλοὶ οἵτινες τὸν γνωρίζομεν αὐτόν, ἀλλὰ ὅλοι οἱ Παρίσιοι γνωρίζουν τὸν ἄλλον.

Ὁ ἐρωτῶν ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἀλλ' ὁ ἕτερος εἶπε πρὸς αὐτὸν ὠθὼν τὸν ἀγκῶνά του :

— Σιωπή, ὁ ἄλλος θὰ ψάλλῃ.

Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ νέου κλειδοκυμβαλιστοῦ ὁ θελκτικὸς ἄλλος ἔψαλλε τὴν *romance* ἐκ τοῦ μελοδράματος *Ριχάρδου τοῦ Λεορτοθύμου* «*Une fièvre brûlante . . .*» καὶ ὁμόφωνος ἐνθουσιασμοῦ κραυγὴ ἀντήχησεν ἀπὸ μέρους τοῦ πλήθους. Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν μόνον ἠδύναντο νὰ χειροκροτῶσιν, οἱ δὲ ἄλλοι ἀκροαταὶ παρὰπολὺ συμπεπιεσμένοι, δὲν ἠδύναντο νὰ κροτῶσι τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἐκίνουν τὴν χεῖρα, αἱ μὲν γυναῖκες σείουσιν τὰ μαντήλιά των, οἱ δὲ ἄνδρες τοὺς πῖλους αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἄκρας τῶν ῥαβδίων των.

— Εἶμαι ἐραστὴς τῆς μουσικῆς, ἤκουσα τὸν Ἑλλεβιοῦ, τὸν βασιλέα τῶν ὑψιφώνων, ἀλλὰ στοιχηματίζω ὅ,τι θέλετε ὅτι ὁ Ἑλλεβιοῦ δὲν ψάλλει καλλίτερα, ἐπ' ἀνέλαθεν ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου πρὸ ὀλίγου εἶχον διακόψῃ τὰς ἐρωτήσεις.

Καὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἔφθασε μέχρι τοῦ ἐ-

ραστοῦ τῆς μουσικῆς ἢ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν ὁ πλησίον αὐτοῦ εἶχε δώσει· αὐτός εἶπε! αὐτός εἶπε!!

Ἡ νεαρὰ κεκαλυμμένη γυνὴ ἀτάραχος ἐν μεγίστῃ συγκινήσει τοῦ πλήθους περιῆλθε τὸν κύκλον τῶν παρισταμένων καὶ τείνουσα τὴν χεῖρα πρὸς ἕκαστον ἔλεγε: «δι' ἓνα πτωχὸν καλλιτέχνην τυφλόν, ἐὰν εὐαρεστήσῃ!» Ἀκολούθως ἐπλησίασε τὸν τυφλόν καὶ ἔχυσεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὅσα χρήματα συνέλεξεν. Ὁ τυφλὸς εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρυδρέκτους:

— Αἰτία τῶν δακρύων μου δὲν εἶναι τόσοσιν ἡ εὐεργεσία, ὅσον ἡ θεία μουσικὴ τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ἤκουσα, ἔλεγε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν προσπαθῶν νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ κλειδοκυμβαλιστὴς καὶ ὁ ἀοιδός, ὅπως διαφύγωσι τὸν γενικὸν θρίαμβον τὸν ὁποῖον ἠτοίμαζεν εἰς αὐτοὺς τὸ πλῆθος τῶν θαυμαστῶν, ἀπεσύρθησαν κρυφίως, ἡ δὲ νεαρὰ γυνή, ἥτις ἐγίνωσκε ποῦ θὰ τοὺς ἐπανεύρῃ, κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ἀπαράτρητος διὰ μέσου τοῦ πλήθους, καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς ἀνέυρεσιν τῶν συντρόφων τῆς.

ΑΝΤΩΝΙΝΑ Π. Ι. ΦΕΡΜΠΟΥ

ΤΟ ΑΝΘΟΣ

ΑΝΘΟΣ! — Ποίαν μαγικὴν δύναμιν ἐξασκεῖ ἡ λέξις αὕτη ἐφ' ἡμῶν καὶ ποῖα εὐάρεστα αἰσθήματα δὲν ἐγείρει; — Καὶ ἂν ἡ λέξις μόνη ἔχῃ τοιαύτην ἰσχύν, ποίαν θέλει ἔχει ἄρα τὸ πρᾶγμα αὐτό; — Καὶ ὄντως αἱ καρδίαι ὁπόσων Κυριῶν πάλλουσι διὰ τὰ ἄνθη, ποίαν ἀγαλλίασιν, ποῖον ἐνθουσιασμὸν προξενοῦσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει, πόσον καταθέλγουσιν αὐτὸν καὶ πόσον ἀγαπῶνται καὶ ἐκτιμῶνται ὑπ' αὐτοῦ!

Ποῖα λοιπὸν εἰσὶ τὰ τόσα θέλγητρα τῶν ἀνθέων, ποῖαι αἰσθήσεις ἡμῶν τέρπονται δι' αὐτῶν; — Ἰδίως ἡ ὄρασις διὰ τοῦ κάλλους, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ ὁσφρησις διὰ τῆς εὐωδίας αὐτῶν.

Πρέπει λοιπὸν τὰ ἄνθη νὰ ᾤσι πάντοτε ὠραῖα, ἐνίοτε δὲ καὶ εὐώδη. Τοιαύτη ἦτο καὶ εἶνε τοῦλάχιστον ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ κόσμου παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς καὶ οὕτως ἐξηγεῖται, ὅτι μεταχειρίζονται καὶ μεταφορικῶς εἰς ἀπάσας τὰς γλώσσας τὴν λέξιν ἄνθος, ὅπως παραστήσωσιν ὠραῖον, λεπτόν, ἐξαίσιον, πολύτιμόν τι. Ἦδη ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Ἰλιάδι λέγει περὶ τοῦ Αἰνιᾶνος:

«Καὶ δ' ἔχει ἤδη ἄνθος, ὃ τε κράτος ἐστὶ μέγιστον».

Ὁ Πλάτων γράφει «οἱ ἀνθοῦντες ἐν ὥρᾳ». Κοινὴ δ' ἐκφρασις εἶνε «ἡ ἀνθοῦσα ἀκμή», «τὸ ἄνθος τῆς ἡλι-

κίας», καὶ ὁ γάλλος λέγει «la fleur de l'âge»· λέγομεν ἐπίσης «ἀνθηρὰ κατὰστασις», «état florissant», «les arts fleurissent», «ἄνθος τοῦ λόγου», ἐξ οὗ ἀνθολογία, λέξις καθιερωμένη εἰς ἀπάσας τὰς γλώσσας διὰ καλλιλογικὰς συλλογὰς. Redeblume λέγει καὶ ὁ γερμανός. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν εὐωδίαν le bouquet (τοῦτέστιν ἀνθοδέσμη) γαλλιστί, καὶ γερμανιστί ἀπλῶς die Blume, σημαίνει τὴν ἰδιόζουσαν εὐωδίαν τοῦ οἴνου. Καὶ fleur de farine ὀνομάζουσιν οἱ γάλλοι, fiore δὲ οἱ ἰταλοὶ τὴν λεπτοτάτην ἄχνην τοῦ ἀλεύρου. Καὶ εὐκόλως ἡδυνάμεθα νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰ παραδείγματα ταῦτα. — Ἄν ὅμως ὁ ἀνωτέρω ὀρισμὸς οὗτος τοῦ ἀνθους συμφωνῇ πρὸς τὸν τῆς ἐπιστήμης, θέλομεν ἐξετάσει ἀκολουθῶς.

Ἄνθη διαπρέποντα διὰ τὸ κάλλος αὐτῶν, εὖσσμα ἢ ἄοσμα, καὶ γνωστὰ ἤδη τοῖς ἀρχαίοις εἶνε τὰ ἐξῆς: Τὸ ἴον, τὸ διοςάνθος, ἡ φλόξ, τὸ κρίνον, ὁ νάρκισσος, τὸ λείριον, ὁ κρόκος, ἡ ἡμεροκαλλίς, ἡ ἀνεμώνη, τὸ ξίφιον, ὁ ὑάκινθος, τὸ λευκόϊον, ὁ ἐλειόχρυσος, ἡ λυχνίς, ἡ οἰνάνθη καὶ τὸ ῥόδον. Ταῦτα ἀναφέρει ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ὁ εὐκλεὴς μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ πρῶτος διδάξας τὴν φυτολογίαν ἐν Ἀθήναις Θεόφραστος, γεννηθεὶς ἐν Λέσβῳ περὶ τὸ 390 π. Χ. καὶ ὡς πατὴρ τῆς ἐπιστήμης ταύτης θεωρούμενος. Τὰ ῥηθέντα ταῦτα ἄνθη καταλέγει μάλιστα ὡς στεφανωματικά, δηλαδὴ ἰδίως χρήσιμα διὰ τὴν πλοκὴν στεφάνων, ὧν μεγίστην χρῆσιν ἐπριοῦντο ἐν τῇ ἀρχαϊότητι, διὸ ὑπῆρξεν, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Θεοφράστου, ἰδία συντεχνία στεφανοπλόκων. Μεταγενεστέρως πάμπολλα ἄλλα περικαλλῆ ἄνθη ἐγένοντο γνωστὰ καὶ εἰσῆλθον εἰς τοὺς κήπους, ἰδίως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀρκούμεθα

ν' ἀναφέρωμεν ἐξέχοντά τινα ὡς τὴν καμελίαν, τὴν ὀρτενσίαν, τὴν δαλίαν, τὴν φουξίαν, καὶ ἄλλα τινά.

Καὶ τῆς μὲν καμελίας ἐκόμισε τὰ πρῶτα δύο φυτὰ τῷ 1738 ἐξ Ἰαπωνίας εἰς τὸν ἐραστήν τῶν ἀνθέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν λόρδον Petre, ὁ ἱεραπόστολος Camel, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐκλήθη τὸ φυτὸν ὑπὸ τοῦ Αἰρραίου, τοῦ περικλεοῦς σουηδοῦ βοτανικοῦ τοῦ IH' αἰῶνος. Μετὰ ταῦτα εἰσήχθη εἰς τὸ Βέλγιον, καὶ μόλις κατὰ τὸ 1780 εἰς Παρισίους τὸ ὥραϊον τοῦτο φυτόν, οὐ ἡ καλλιέργεια σήμερον ἔλαβε μεγίστας διαστάσεις καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ἡ δὲ ὀρτενσία, ἣτις ἐπίσης κατὰγεται ἐξ Ἰαπωνίας, ἐκομίσθη εἰς Εὐρώπην τῷ 1788, ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ἱατροῦ καὶ βοτανικοῦ Φιλιθέρτου Commerson, ὅστις συνώδευε τὸν γάλλον ναύαρχον Bougainville κατὰ τὸν περίπλου τῆς γῆς, τὸν ἐκτελεσθέντα κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΕ'. Τὸ ὄνομα ἐδόθη τῷ φυτῷ ὑπὸ τοῦ Commerson, κατὰ τινας μὲν πρὸς τιμὴν τῆς κυρίας Hortense Barré, ἣτις συνώδευεν αὐτὸν εἰς τὰ ταξειδία του ὑπὸ ἀνδρικὰ ἐνδύματα, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς γνωστῆς ἀστρονόμου γαλλίδος Hortense Lepaute, συζύγου τοῦ ὥρολογοποιοῦ Lepaute, στενοῦ φίλου τοῦ Commerson. Ὅθεν ὅλως ἐσφαλμένη εἶνε ἡ γνώμη τινῶν, ὅτι ἡ ὀρτενσία εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὴν προγονὴν τοῦ Ναπολέοντος Α' τὴν ποτὲ βασίλισσαν τῆς Ὁλλανδίας Hortense.

Ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος φυτῶν καὶ ἀνθέων τοῦ καλλωπισμοῦ, τῶν εἰσυχθέντων ἐκ τοῦ Νέου Κόσμου εἰς τοὺς ἡμετέρους κήπους, διαπρέπουσιν ἡ δαλία, ἡ φουξία καὶ ἡ παθανθής. Ἡ πατρὶς τῆς δαλίας εἶνε τὸ Μεξικόν, ἐξ οὗ ἔπεμψε τὰς πρῶτας φυματώδεις ρίζας αὐτῆς μόλις τῷ 1789 ὁ βοτανικὸς Cervantes πρὸς τὸν

συνάδελφόν του τὸν ἐν Μαδρίτῃ διευθυντὴν τοῦ βοτανικοῦ κήπου Cavanilles· ἤνθησε δὲ αὐτόθι τὸ πρῶτον τῷ 1791. Ὑπὸ τοῦ Cavanilles τούτου ἀφιερώθη εἰς τὸν σουηδὸν βοτανικὸν Ἀνδρέαν Dahl. Ὀλίγον ἀργότερα καὶ ὁ Humboldt κατὰ τὸ μέγα μετὰ τοῦ Bonpland εἰς Ἀμερικὴν ἐπιστημονικὸν ταξείδιόν του (1799-1804) ἐκόμισε σπέρματα καὶ ῥίζας τῆς δαλίας ἐκ τοῦ Μεξικοῦ, καὶ οὕτως εἰσήχθη ἡ καλλιέργεια αὐτῆς καὶ εἰς Γερμανίαν, ἔνθα σήμερον κατέστη κοινοτάτη εἰς ἅπαντας τοὺς κήπους καὶ ἡ κηπουρικὴ κατάρθωσε νὰ τελειοποιήσῃ θαυμασίως τὸ ἄνθος τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν ὡραιότητα τῆς μορφῆς καὶ τὸ πολυποίκilon τῶν χρωμάτων. Μόνον ἡ παραγωγὴ κυανῆς δαλίας δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι, καίτοι βραβεῖα χιλίων καὶ πλέον ἀγγλικῶν λιρῶν ὠρίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τὸν κατορθώσαντα τοῦτο. Τὴν σήμερον ἡ ζιννία (Zinnia), ἐπίσης ἐκ τοῦ Μεξικοῦ, ἐγένετο σπουδαῖος ἀνταγωνιστὴς τῆς δαλίας ἐν τοῖς κήποις, μετὰ τῶν ὡσαύτως διπλῶν καὶ ποικιλοχρόων αὐτῆς ἀνθέων.

Τῆς *φουξίας* (Fuchsia, κατὰ τὸν βοτανικὸν Dr. Fuchs), ὑπάρχουσι πολλὰ καὶ διάφορα εἶδη, ἅπαντα ἰθαγενῆ τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς, ἔξοχα διὰ τὰ χαριέστατα ἄνθη αὐτῶν. Τὸ πρῶτον αὐτῆς εἶδος εἰσήχθη ἐκ τοῦ Περού κατὰ τὸ 1764 ὑπὸ τοῦ βοτανικοῦ Plumier εἰς Γαλλίαν. Πολὺ ὅμως πρότερον ἐγένετο διὰ τῶν ἰσπανῶν ἡ εἰσαγωγὴ τῆς εἰς τὰς αὐτὰς χώρας αὐτοφυοῦς παθανθοῦς (Passiflora, ἡ ἄνθος τοῦ πάθους), οὕτως ὀνομαζομένης, ἐπειδὴ ἡ ζωηρὰ φαντασία εὐλαβοῦς μοναχοῦ διεῖδεν ἐν τῷ ἄνθει τούτῳ τὸ ἀπεικόνισμα τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν πετάλων καὶ ἄλλων μορίων αὐτοῦ, ἥτοι οἱ μελανωποὶ ὕπεροι δεικνύουσι τοὺς ἥλους, οἱ στήμονες τὰς σφύρας

καὶ οἱ λεπτοὶ παραστήμονες τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον.

Διὰ τὴν ὠραιότητα τῶν ἀνθέων αὐτῶν διαπρέπουσι καὶ τὰ πολυπληθῆ εἶδη τῶν *πελαργονίων* (κοινῶς γερανίων), ἰθαγενῆ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Τινὰ εἶδη ἐξ αὐτῶν ἦσαν γνωστὰ πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' ἡ μεγίστη τούτων ποικιλία ἤρχισε νὰ εἰσάγηται εἰς τοὺς κήπους μόνον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, μέχρις ὅτου πρὸ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν ἡ καλλιέργεια αὐτῶν ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν. Νῦν δὲ ὁ συρμὸς τῶν πελαργονίων ἔπχθεν ἐπαισθητὴν ὕφεσιν, διότι καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀνθέων ἐπικρατεῖ συρμὸς· εἶνε ἴδιον τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος νὰ τέρπηται ἐπὶ τῇ μεταβολῇ. Οὕτως ἐν τῇ κεντρῷ Ἑυρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν Ὁλλανδίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τοσοῦτον ἐπεξετάθη ἡ καλλιέργεια τῶν *λαλῆδων* (*Tulipes*) καὶ τοσοῦτον ἐκορυφώθη ἡ ἀγάπη καὶ ὁ θαυμασμὸς διὰ τὸ ἄνθος τοῦτο, ὥστε βαθμηδὸν κατέλαβε τοὺς ὀλλανδοὺς εἶδος πάθους ἢ πυρετώδους ἐνθουσιασμοῦ, ἡ ἱστορικὴ *τορλίπομανία*, ἣτις ἔφθασεν εἰς τὸν ἀνώτατον αὐτῆς βαθμὸν ἀπὸ τοῦ 1634 μέχρι τοῦ 1640. Οἱ βολβοὶ τῶν λαλῆδων ἀνυψώθησαν τότε εἰς ἀντικείμενον μεγάλου ἐμπορίου καὶ εἶδος χρηματιστηρίων εἶχον συστηθῆ, ὅπου ὠρίζοντο αἱ τιμαὶ τῶν βολβῶν καὶ ὅπου ἐπωλοῦντο καὶ ἡγοράζοντο πολλάκις ἐπὶ προθεσμίᾳ, κερδοσκοπούντων τῶν μετερχομένων τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν τιμῶν, ὡς γίνεται ἐν τοῖς νῦν χρηματιστηρίοις ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν χρεωγράφων καὶ τοῦ χρυσοῦ. Δι' ἓνα καὶ μόνον βολβὸν νέου ἢ σπανίου εἶδους τοῦ ἄνθους τούτου ἐπληρώνοντο πολλάκις ποσὰ ἀπίστευτα μέχρι 13,000 φιορινίων! Δὲν γνωρίζομεν ἂν ὁ λαλὲς ἦτο ἄνθος γνωστὸν τοῖς ἀρχαίοις καίτοι ὑπάρχουσι τανῦν ἐν Ἑλλάδι διαφορα

αὐτοφυῆ εἶδη λαλέδων. Τὸ λείριον τοῦ Θεοφράστου, ὅπερ συνήθως εὐρίσκομεν ἐν τοῖς λεξικοῖς ὡς συνώνυμον τοῦ λαλέ, εἶνε βεβαίως ἄλλο φυτόν, ὥστε ἀσφαλῆ ἑλληνικὴν ὀνομασίαν δυστυχῶς δὲν ἔχομεν, διότι ὁ λαλὲς εἶνε περσικὴ ἢ τουρκικὴ λέξις, σημαίνουσα εἶδος κρίνου, ἡ δὲ ὀνομασία Tulipa ἐτυμολογεῖται ἐξ ἐτέρας περσικῆς λέξεως *dulband*, ἣτις σημαίνει *σαρίκι* καὶ ἐξ ἧς ἔγεινε ἐκ παραφθορᾶς τὸ *turban* τῶν εὐρωπαίων. Ὁ λαλὲς τῶν ἡμετέρων κήπων κατὰγεται, ὡς φαίνεται, ἐκ Περσίας, ὅπου ἡγαπᾶτο πάντοτε ὑπερβολικῶς. Εἰς Εὐρώπην εἰσήχθη ἐκ Τουρκίας, σταλὲς κατὰ πρῶτον εἰς Αὐγούσταν τῆς Βαυαρίας τῷ 1559 ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου Α'.

Καὶ ἕτερον βολβῶδες φυτόν, οὗ τὰ χαριέστατα ἄνθη ἔχουσι καὶ τὸ προτέρημα τῆς εὐοσμίας, εἶναι ὁ ὑάκινθος (*Hyacinthus, la jacinthe*) τῶν νεωτέρων. Καὶ ἔχει μὲν ἑλληνικὴν ὀνομασίαν, δυστυχῶς ὅμως ὁ ὑάκινθος τῶν ἀρχαίων εἶνε φυτόν ὅλως διάφορον, περὶ οὗ οἱ φιλόλογοί τε καὶ βοτανικοὶ εἰσέτι διαφωνοῦσιν. Ὁ ὑάκινθος οὗτος τῶν νεωτέρων εἰσήχθη εἰς Εὐρώπην ἐκ Συρίας διὰ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Ἡ καλλιέργεια αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ἰδίως ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἔνθα καὶ σήμερον ἀκμάζει.

Ὅποῖον καὶ ἂν εἶνε τὸ κάλλος καὶ ἡ εὐχροία τῶν ἀνθέων, περὶ ὧν ἐν συντόμῳ ἀναφέρομεν, ἡ καὶ τῶν ἄλλων ἀναριθμήτων, ἅτινα κοσμοῦσι τοὺς ἡμετέρους κήπους καὶ τοὺς ἀγρούς, οὐδὲν ὑπερβαίνει οὐδέποτε, ἀλλ' οὔτε φθάνει ποτὲ εἰς τὸ ρόδιον. Ποῖον ἄνθος ἐπροικίσθη μετὰ τόσης χάριτος; Εἰς οὐδὲν ἄνθος ἀνευρίσκομεν τοσαύτην χάριν καὶ ἀφελῆ συμμετρίαν τῆς κάλυκος καὶ τῆς στεφάνης, τοιαύτην λεπτότητα τῶν πετάλων, τοιαύτην κλίμακα γοητευτικῆς χροιοῦς, ἐκ τοῦ σεμνοῦ χιο-

νολεύκου καὶ τοῦ θεοῦ ἐκείνου καὶ ἰδιάζοντος ῥοδίνου μέχρι τοῦ πλέον διαπύρου πορφυροῦ καὶ τοῦ βαθέος ἀλουργοῦ, μὴ ἐξαίρουμένου καὶ τοῦ ἀβροτάτου ὠχροῦ καὶ θειώδους μέχρι τοῦ χρυσομηλίνου. Καὶ ἂν θαυμάζωμεν τὸ ἄνθος τοῦ ῥόδου εἰς τὴν τελειότητα καὶ τὴν πλήρη ἀνάπτυξίν του, σχεδὸν ἐξ ἴσου μαγεύει τὸ βομβύχιον μετὰ τῆς κάλυκος κλειστῆς ἢ ἡμικλειστοῦ, σύμβολον τὸ μὴ περαιτέρω ἐκφραστικὸν τῆς παρθενικῆς ἀγνότητος. Ἐὰν προσθέσωμεν εἰς τὰ τοιαῦτα προτερήματα τοῦ ῥόδου καὶ τὴν εὐωδίαν τὴν πάντοτε γλυκυτάτην, οὐδέποτε βαρεῖται καὶ ὀχληράν, δὲν θέλομεν ἀμφισβητήσῃ, ὅτι τὸ ῥόδον εἶνε ἀπαράμιλλον μεταξὺ τῶν ἀνθέων, καὶ ὅτι εἰς αὐτὸ ἀνήκει ὁ στέφανος τῆς νίκης καὶ δικαίως ἐδόθη εἰς αὐτὸ τὸ ἐπώνυμον "Αραξ τῶν ἀνθέων, καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἡ γενικὴ καὶ ἀναμφίλεκτος γνώμη τῆς καλλισθητικῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπῆλαυε πάντοτε τὸ ῥόδον τῶν μεγίστων τιμῶν καὶ ἡγαπᾶτο ἐνίοτε μέχρι λατρείας. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐθεωρεῖτο ὡς δῶρον τῶν θεῶν, ἀφιερωμένον εἰς αὐτούς, ἰδίως δ' ἦτο τὸ ἄνθος τῆς Ἀφροδίτης, καὶ τοῦ Ἑρωτος, καὶ τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐκ ῥόδων στέφανον ἔφερον ὁ Ὑμέναιος, αἱ Χάριτες, ἡ Ἥως, ἡ καὶ ῥοδοδάκτυλος κληθεῖσα ὑφ' Ὀμήρου. Ὁ Ἀνακρέων εἰς τὰς ᾠδὰς αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὸ ῥόδον καὶ ἰδίως δύο ἐξ αὐτῶν ἀφιεροῖ εἰς αὐτό, καὶ ἐκ μὲν τῆς ΝΑ' μανθάνομεν τὸν ὠραῖον μῦθον ὅτι μετὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Ἀναδυομένης ἐγεννήθη ἐκ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης καὶ τὸ ῥόδον· τὴν δὲ πέμπτην ᾠδὴν διὰ τὸ βραχὺ αὐτῆς παρατίθεμεν ὧδε :

Τὸ ῥόδον τὸ τῶν Ἑρώτων
μίζωμεν Διονύσῳ·

τὸ ῥόδον τὸ καλλίφυλλον
 κροτάφοισιν ἀρμόσαντες
 πίνωμεν ἀθρᾶ γελῶντες
 ῥόδον, ὧ φέριστον ἄνθος !
 ῥόδον εἶαρος μέλημα·
 ῥόδα καὶ θεοῖσι τερπνά,
 ῥόδα, τοῖς ὁ παῖς Κυθήρας
 στέφεται καλοῦς ἰούλους
 χαρίτεσσι συγχορεύων.
 στέφον με καὶ λυρίζων
 παρὰ σοῖς, Διόνυσε, σηκοῖς
 μετὰ κούρης βαθυκόλπου
 ῥοδίνοισι στεφανίσκοις
 πεπυκασμένος χορεύσω.

“Οτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον ἤδη πολλὰ εἶδη ῥόδων
 μανθάνομεν ἐκ τοῦ Θεοφράστου, ὅστις γράφει· «τῶν
 δὲ ῥόδων πολλαὶ διαφοραὶ πλήθει τε φύλλων καὶ ὀλι-
 γότητι καὶ τραχύτητι καὶ λειότητι καὶ εὐχροίᾳ, καὶ
 εὐοσμίᾳ, τὰ μὲν γὰρ πλεῖστα πεντάφυλλα, τὰ δὲ δω-
 δεκάφυλλα καὶ εἰκοσίφυλλα τὰ δ' ἔτι πολλῶ πλεῖον,
 ὑπεραίροντα τούτων· ἓν γὰρ εἶναι φασιν ἃ καὶ καλοῦ-
 σιν ἑκατοντάφυλλα. . .» (φυτ. ἱστ., β. β. 4.)

Δυστυχῶς, οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε ὁ χῶρος ἐπιτρέπουσι
 ν' ἀναπτύξωμεν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ἐνταῦθα τὸ
 περὶ τοῦ κάλλους τῶν ἀνθέων καὶ περὶ τοῦ ἀνακτος
 αὐτῶν ἀνεξάντλητον θέμα.

Ὑπολείπεται ὅπως ἐξετάσωμεν ἐπιστημονικῶς τὸ
 ἄνθος. Τοῦτο θέλομεν πράξει ὅσον τὸ δυνατόν συντόμῳ
 καὶ γενικῶ τῷ τρόπῳ, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπιβαρύνω-
 μεν τὰς καλὰς τοῦ *Ημερολογίου τῶν Κυρίων* ἀναγνω-
 στρίας δι' ἐπιστημονικῶν ὅρων· οὐχ ἥττον ἀναπόφευ-
 κτον καθίσταται, ὅπως λάβωσιν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν
 διαφόρων μορίων, ἐξ ὧν συνίσταται ἕκαστον ἄνθος, καὶ

τὴν βιολογικὴν διὰ τὸ φυτὸν σημασίαν αὐτοῦ. Ἄς λάβωσι λοιπὸν ὡς παράδειγμα τὸ ῥόδον, καὶ εὐκόλως θέλουσι διακρίνει ἔσθθεν μικρὰ νηματοειδῆ ὄργανα καὶ πέριξ αὐτῶν πρὸς τὰ ἔξω ἄλλα φυλλώδη· καὶ τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα εἶνε διττά, καὶ ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν ἐσώτατα, τὰ κατέχοντα τὸ κέντρον τοῦ ἄνθους, εἰσὶν οἱ ὕπεροι, τὰ δὲ μακρότερα πέριξ αὐτῶν οἱ στήμονες, ὧν ἕκαστος εἰς τὸ ἄκρον τοῦ νήματος φέρει κίτρινον θυλακίδιον, ἀνθήρ καλούμενον, ὅπερ ἀνοῖγον καθ' ὠρισμένην ὥραν ἐκπέμπει τὴν πληροῦσάν αὐτὸ λεπτοτάτην συνήθως κιτρίνην κόκκιν, ἣτις ὀνομάζεται γῦρις. Τὰ μικρὰ ταῦτα ὄργανα ἀποτελοῦσι τὸ οὐσιώδες μέρος τοῦ ἄνθους, διότι δι' αὐτῶν παρίστανται τὰ γένη ἐν τοῖς φυτοῖς καὶ διὰ τῶν μὲν ὑπέρων τὸ θῆλυ, διὰ τῶν δὲ στημόνων τὸ ἄρρεν. Τὰ δὲ ἄλλα μέρη τοῦ ἄνθους, δηλ. τὰ ἐξωτερικὰ ἐκεῖνα φυλλώδη ὄργανα, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται κυρίως ἡ ὠραιότης τῶν ἀνθέων, διὰ τὸν φυτολόγον δὲν εἶνε ἢ τὸ ἐκ μεταμεμορφωμένων φύλλων συνιστάμενον περίβλημα, προωρισμένον, ὅπως προφυλάξῃ τὰ ἔσθθεν αὐτοῦ λεπτοφυῆ καὶ οὐσιώδη μέρη κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν προσβολῶν, ἢ καὶ εἰς ἄλλον βιολογικὸν σκοπὸν, περὶ οὗ κατωτέρω. Ὀνομάσθη δὲ *περιάνθιον*, καὶ εἰς τὸ ῥόδον μας εἶνε διπλοῦν, διακρίνομεν δηλ. τὰ ῥοδόχροα πέταλα τὰ συναποτελοῦντα τὴν στεφάνην καὶ εἰς τὴν βάσιν αὐτῆς τὴν πρασίνην σφαιροειδῆ ἢ κυπελλοειδῆ κάλυκα, φέρουσαν πρὸς τὰ ἄνω πέντε φυλλώδεις διαίρεσεις. Ἀξιοθαύμαστος εἶνε ἡ ποικιλία καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθέων διαφορὰ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν, τὰς διαστάσεις καὶ τὴν χροιάν τῶν μερῶν τούτων· οὕτως ἐκ τῶν πολλῶν τοιούτων τροποποιήσεων ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα, ὅτι εἰς πολλὰ ἄνθη τὰ πέτάλα συμφύονται καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ στεφάνη, *μονοπέταλος* ἢ *συμπέταλος*

τότε κληθεῖσα, λαμβάνει σχήματα σωληνοειδῆ, κωδωνοειδῆ, δίχειλα, ρυγχοειδῆ ἢ ἄλλα, ὡς π. χ. ἐν τῷ ἄνθει τοῦ ἰάσμου, τῆς περιπλοκάδος, τοῦ ἐλελίσφακου κτλ. Ἡ δὲ κάλυξ δὲν εἶνε πάντοτε πρασίνη, ἀλλὰ εἰς πολλὰ ἄνθη ἔχει χρῶμα παραπλήσιον τῷ τῆς στεφάνης, οἷον εἰς τὸ ἄνθος τῆς ροιᾶς· ἄλλοτε δὲ ἡ κάλυξ ἐλλείπει παντελῶς· οὕτως εἰς τὸ ἄνθος τοῦ κρίνου καὶ τοῦ λαλέ ἀπαντῶμεν ἓνα μόνον ὑπερον καὶ ἐξ στήμονας (ἀμφοτέρους πολυαριθμούς ἐν τῷ ῥόδῳ), καὶ περιάνθιον συνιστάμενον ἐξ ἑνὸς μόνου κύκλου ἐξαφύλλου πετάλων, λευκῶν εἰς τὸν κρίνον, ποικιλοχρόων εἰς τὸν λαλέν. Τὰ ἄνθη ταῦτα ἔχουσιν ἐπομένως τὸ περιάνθιον ἀπλοῦν καὶ στεροῦνται τῆς κάλυκος, ἣν βλέπομεν ἐν τῷ ῥόδῳ. Ἀλλὰ τὸ περιάνθιον τοῦτο, τὸ τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον καὶ περικαλλές εἰς ἄνθη τινά, καθίσταται εἰς τὰ ἄνθη πολλῶν φυτῶν μικρότατον, λεπιδοειδές καὶ τριχοειδές μέχρις ἀφανείας καὶ τελείας ἀποβολῆς, ὥστε τὰ τοιαῦτα ἄνθη ἀσήμαντα καὶ ἀφανῆ, ὑπὸ τῶν μὴ βοτανικῶν μένουσιν ὅλως ἀπαρατήρητα καὶ οὐδὲ καταριθμοῦνται μεταξὺ τῶν ἀνθέων. Τοιαῦτα ἔχουσιν ἐπὶ παραδείγματι τὰ σιτηρά, πολλὰ δένδρα τῶν δασῶν (ἡ δρῦς κτλ.)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι ὁ ὅρισμός τοῦ ἄνθους κατὰ τὴν φυτολογίαν εἶνε ἄλλος, καὶ ὅτι τὸ κάλλος δὲν εἶνε οὐδόλως οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τοῦ ἄνθους ἐν γένει. Εἰς τὴν ἐπιστήμην ἄνθος καλεῖται καὶ εἶνε πᾶν μέρος ἢ βλαστὸς τοῦ φυτοῦ, ἐξ οὗ ἀναφύονται οἱ ὑπεροι καὶ οἱ στήμονες, περικεκαλυμμένοι ὑπὸ περιανθίου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπτυγμένου ἢ καὶ ἐλλείποντος. Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἄνθος τρόπον τινὰ ὡς τὸν νυμφικὸν θάλαμον τοῦ φυτοῦ, ἐν ᾧ τελοῦνται οἱ γάμοι αὐτοῦ· καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ θά-

λαμος ὠνομάσθη ὁ περίξ τῶν ὑπέρων τε καὶ στημόνων χώρος, δηλ. ἡ βάσις ἢ ὁ ἄξων τοῦ ἄνθους ἐξ οὗ ἐκφύεται καὶ τὸ περιάνθιον, ὅταν ὑπάρχῃ. Τὰ πλεῖστα φυτὰ φέρουσιν ἄνθη, ἐν οἷς ὑπάρχουσιν ὑπεροὶ καὶ στήμονες, δηλαδή ἀμφότερα τὰ γένη ὁμοῦ, καὶ ταῦτα ὀνομάζονται *monoclina*. Ἄλλα ἄνθη, *diclina* καλούμενα, ἔχουσι τὰ γένη κεχωρισμένα, καὶ τὰ μὲν ἐνέχοντα μόνον στήμονας εἶνε τὰ ἄρρενα, τὰ δὲ μόνον ὑπέρους ἐγκλείοντα τὰ θήλεα. Ὡς πρὸς τὰ φυτὰ, τὰ φέροντα δίκλινα ἄνθη, διακρίνονται δύο τύποι, δηλαδή ἡ α) ἐπὶ τὸ αὐτὰ φυτὸν φέρονται ἄρρενα καὶ θήλεα ἄνθη (π. χ. ἡ δρῦς, ὁ ἀρκυόσιτος) καὶ τότε τὰ φυτὰ καλοῦνται *μόνοικα*, ἢ β') τὰ μὲν τῶν φυτῶν φέρουσι μόνον τὰ ἄρρενα, τὰ δὲ μόνον τὰ θήλεα ἄνθη (π. χ. ὁ φοίνιξ, ἡ ἰτέα, πιστακία, κάνναβις), καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦνται *δίοικα*.

Ὁ Θεόφραστος ἀναφέρει ὀνομαστί ἐν συνόλῳ μόνον 550 εἶδη φυτῶν, οἱ δ' ἀρχαῖοι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Διοσκορίδου καὶ τοῦ Πλινίου ἐγνώρισαν περὶ τὰ 1500 εἶδη· τὴν σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν φυτῶν ὑπολογίζεται εἰς 100,000 εἶδη περίπου, ἐξ ὧν 80,000 εἶνε ἀνθοφόρα, δηλαδή φέροντα ἄνθη, ὅπως περιεγράψαμεν αὐτὰ ἄνωτέρω, τῶν δ' ἄλλων ἀτελεστέρων φυτῶν μέρος ἔχει μὲν ὄργανα πολλαπλασιασμοῦ ἀλλὰ ἡ καρποτοκία γίνεται ἄλλως ἢ εἰς τὰ ἀνθοφόρα, τὰ δὲ ἀτελέστατα ἢ ἀπλούστατα (δηλαδή τὸ πλεῖστον μέρος τῶν μυκήτων καὶ ἀλγῶν) πολλαπλασιάζονται κατ' ἀγενίαν, τουτέστι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δι' ἀπλῆς διαίρεσεως τῶν κυττάρων, ἥτοι τῶν μικροσκοπικῶν μορίων, ἐξ ὧν συνίστανται. Εἰς τὰ ἀνθοφόρα φυτὰ, τὰ ὅποια, ὡς ἐρρέθη, εἶνε τὰ τελειότερα, διὰ τῆς συνεργίας τῶν γενῶν γίνεται ἡ καρποτοκία καὶ ἐπομένως ὁ διὰ σπερμάτων πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν. Εἶδομεν, ὅτι οἱ μὲν στήμονες μετὰ τῆς γύ-

ρεως ἀντιπροσωπεύουσι τὸ ἄρρεν γένος, οἱ δὲ ὕπεροι τὸ θῆλυ. Ἰνα ἐνεργῇται ἐν τῷ ὑπέρῳ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ καρποῦ μετὰ τῶν γονίμων σπερμάτων, πρέπει ἐξ ἀπαντος νὰ μεταφέρωνται κόκκοι γύρεως, ἐπὶ τοῦ ὑπέρου καὶ πρέπει, τοῦλάχιστον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, νὰ προέρχεται ἡ γῦρις οὐχὶ ἐκ τῶν στήμόνων τοῦ αὐτοῦ ἀνθους, ἀλλὰ ἐξ ἄλλου ἀνθους (ἐννοεῖται πάντοτε τοῦ αὐτοῦ εἶδους φυτοῦ) μετενεχθεῖσα, διότι, ὅπως εἰς τὸν ἀνθρωπον καὶ τὰ ζῶα, ἡ φύσις ἀποκρούει ὡς ἐπιβλαβὴ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ γένους τὴν διὰ γάμου στενῶν συγγενῶν σύζευξιν, οὕτω καὶ εἰς τὰ φυτά. Τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ ἀνθει ὑπάρχοντας στήμονας καὶ ὑπέρους πρέπει νὰ θεωρήσωμεν φυσικῶς τῷ λόγῳ ὡς ἔχοντας ἀδελφικὴν συγγένειαν. Αἱ παρατηρήσεις τῶν νέων φυσιολόγων ἐπεβεβαίωσαν, ὅτι ἡ φύσις ἐμποδίζει παντὶ σθένει τὴν σύμμειξιν αὐτῶν ὡς ἐκ τούτου οἱ στήμονες πολλάκις εἶνε βραχύτεροι τῶν ὑπέρων εἰς τὰ ἀνθη τὰ ἔχοντα ὀρθὴν τὴν στάσιν, τ' ἀνάπαλιν δὲ εἰς τὰ κύπτοντα πρὸς τὰ κάτω, ἐν οἷς οἱ στήμονες ὑπερέχουσι κατὰ τὸ μῆκος τῶν ὑπέρων· ἄλλοτε πάλιν χωρίζει τοὺς στήμονας καὶ τοὺς ὑπέρους χρονικὸν διάστημα ἀναπτύξεως, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσιν οἱ στήμονες καὶ οἱ ὕπεροι δὲν ἡβάζουσιν ταυτοχρόνως.

Νῦν δὲ παρουσιάζεται ἡμῖν τὸ σπουδαῖον ζήτημα τίνι τρόπῳ ἐνεργεῖται ἐν τῇ φύσει ἡ ἀπὸ ἀνθους εἰς ἀνθος μεταφορὰ τῆς γύρεως. Μετὰ τοῦ ζητήματος τούτου συνδέεται στενῶτατα τὸ ἕτερον, ποία ἡ αἰτία, ὅτι ἀνθη τινὰ κοσμοῦνται διὰ περιανθίου τοσοῦτον ἐπιφανοῦς, λάμποντος διὰ χρωμάτων ζωηρῶν καὶ ποικίλων, καὶ οὐχὶ σπανίως εὐώδους, ἐνῶ εἰς ἄλλα τὸ περιάνθιον εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μικρόν, ἀφανὲς ἢ ἐλλιπές. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἀναιτιολόγητον, αἱ διαφοραὶ τῆς διαπλάσεως καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀνθεσι μη-

χανήματα ἔχουσι λόγον ὑπάρξεως πρὸς ὠρισμένους σκοποὺς ὠφελείας ἐν τῷ βίῳ τῶν φυτῶν.

«Ἡ γὰρ φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην»

γράφει ὁ Θεόφραστος. Ἡ ἐπιστήμη ὁμῶς πολλάκις ἀργεῖ νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ ἐννοήσῃ τὰ τῆς φύσεως. Οὕτως ὑπελείφθη τοῖς φυσιολόγοις τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, προοδηγοῦντος τοῦ μεγάλου ἀναμορφωτοῦ τῆς φυσικῆς ἱστορίας Δαρβίνου, νὰ εἰσδύσωσι καὶ γνωρίσωσιν ἐπιτυχῶς τὰ μυστήρια τῶν γάμων τῶν ἀνθέων.

Διττὰ εἶνε κυρίως τὰ φυσικὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς τῆς γύρεως ἀπὸ ἀνθους εἰς ἀνθος, καὶ ἂν αὐτὰ ὧσιν ἱκανῶς μεμακρυσμένα ἀπ' ἀλλήλων· διότι πότε μὲν ὁ ἄνεμος, πότε δὲ τὰ ἔντομα γίνονται οἱ κομισταὶ τῆς γονίμου κόνεως καὶ οὕτως ἀκούσιοι μὲν ἀλλ' ἀναγκαῖοι συνεργοὶ σπουδαιοτάτης ἐν τῷ βίῳ τῶν φυτῶν λειτουργίας. Διαιροῦνται δὲ ὡς ἐκ τούτου ὑπὸ τῶν φυτολόγων τὰ φυτὰ εἰς ἀνεμόφιλα καὶ ἐντομόφιλα. Καὶ ἀνεμόφιλα μὲν εἶνε ἕξ ἀνάγκης πάντα τὰ μόνονικα καὶ δίονικα φυτὰ, τὰ φέροντα δίκλινα ἀνθη, ἐν οἷς δηλαδὴ ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, εὐρίσκονται, ἢ μόνον στήμονες, ἢ μόνον ὑπεροὶ, κεχωρισμένοι πάντοτε. Ἐκ τῶν μονοκλίνων ἀνθέων τῶν ἐγκλειόντων στήμονας καὶ ὑπέρους ὁμοῦ, εἶνε ἐπίσης ἀνεμόφιλα πάντα ἐκεῖνα, νὰ ἀκόσμητα ἀνθη, ὧν τὸ περιάνθιον εἶναι μικρὸν καὶ ἀφανές. Καὶ οἱ μὲν στήμονες εἰς τὰ ἀνεμόφιλα ἀνθη εἶνε συνήθως πολυάριθμοι, ἡ δὲ γῦρις ἐλαφροτάτη καὶ ἄφθονος, καὶ τὰ ἀνθη ἐν γένει προσήνεμα, ὥστε ἡ ἐλαχίστη αὔρα μεταφέρει εὐκόλως νέφη ὀλόκληρα κόκκων γύρεως ἐκ τῶν ἐν ὥρᾳ ἀνθηρῶν εἰς τοὺς ὑπέρους τοὺς ἐτοιμοὺς πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῶν. Εἰς τὸν δακτυλοφόρον φοίνικα ὁ νῦνθρωπος βοηθεῖ καὶ ἐξασφαλίζει τὴν γονιμοποίησιν, με-

ταφέρων κλάδους συνανθήσεως μετ' ἄρρένων ἀνθέων καὶ τινάσσων ἐξ αὐτῶν τὴν γῦριν ἐπὶ τῆς συνανθήσεως τῶν θηλέων ἀνθέων τῶν ἐπ' ἄλλων δένδρων ἐν διοικίᾳ βλαστησάντων. Τοῦτο ἦτο γνωστὸν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, ὡς διδάσκει ὁ πολὺς Θεόφραστος.

«Ὅταν ἀνθῇ τὸ ἄρρεν ἀποτέμνουσι τὴν σπάθην, ἐφ' ἧς τὸ ἄνθος εὐθύς ὥς περ ἔχει, τὸν τε χνοῦν καὶ τὸ ἄνθος καὶ τὸν κονιορτὸν (—τὴν γῦριν τῶν σημερινῶν φυτολόγων!—) κατασεύσας κατὰ τοῦ καρποῦ τῆς θηλείας· καὶ τοῦτο πάθῃ διατηρεῖ καὶ οὐκ ἀποβάλλει. Φαίνεται δ' ἀμφοῖν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος τοῖς θήλεσι βοήθεια γίνεσθαι· θῆλυ γὰρ καλοῦσι τὸ καρποφόρον. . » (φυτ. ἱστ. 2, 8, 4.)

Εἰς δὲ τὰ ἐντομόφιλα φυτὰ οἱ στήμονες καὶ οἱ ὕπεροι δὲν εἶνε τόσον ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν ἄνεμον, ἀλλὰ μᾶλλον κεκρυμμένοι καὶ παραπεφυλαγμένοι καὶ πάντοτε περιβεβλημένοι ὑπὸ περιανθίου εὐρέος, ἔχοντος χρώματα ζωηρά, ὥστε τὸ ἄνθος γίνεται ὁρατὸν πόρρωθεν εἰς τὰ ἐπισκεπτόμενα αὐτὸ ἔντομα. Ἀλλὰ διατί ἐπισκέπτονται τὰ ἔντομα τοσοῦτον συχνὰ τὰ ἄνθη; Αἱ ἀναγνώστριαί ἡμῶν ἄπασαι γνωρίζουσι βεβαίως ὅτι αἱ μέλισσαι πράττουσι τοῦτο πρὸς συγκομιδὴν τοῦ μέλιτος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα, ἰδίως τὰ εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν μελισσῶν τάξιν τῶν ὑμενοπτέρων ἀναγόμενα εἶδη ἐντόμων, ὅπως καὶ πλεῖστα τῶν ἄλλων τάξεων, τὸ αὐτὸ ποιοῦσι, μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπλῶς ροφῶσι τὸ μέλι πρὸς διατροφήν των, μὴ ἀποθησαυρίζοντα αὐτὸ πρὸς κοινὴν χρῆσιν, ὡς αἱ μέλισσαι, αἵτινες, ὡς γνωστόν, ζῶσιν εἰς μεγάλας κοινότητας, ἐφ' ὧν δεσπόζουσιν ἰδία βασίλισσαι. Πάντα τὰ ἐντομόφιλα ἄνθη ἐκκρίνουσιν ἐξ ἰδίων ἀδενωδῶν ὀργάνων γλυκύτατον ρευστόν, εἶδος μέλιτος, ὅπερ ὁ ποιητικὸς

Λινναῖος ὠνόμαζε νέκταρ. Οἱ νεκταρογόνοι ἄδένες εὐ-
 ρίσκονται συνήθως ἐν τῷ πυθμένι τοῦ ἄνθους, εἰς τὴν
 βάσιν τῶν στημόνων καὶ ὑπέρων, ἐνίοτε δὲ προφυλλάτ-
 τονται εἰς ἰδίως διαπεπλασμένα θυλακοειδῆ, πληκτρο-
 ειδῆ ἢ κεντροειδῆ ἄγγεῖα, ἅτινα παρουσιάζονται ὡς
 ἐπὶ τὸ πολὺ ὡς παραρτήματα τῆς στεφάνης ἢ τῶν πε-
 τάλων (π. χ. ἐν τῷ ἄνθει τοῦ δελφινίου τοῦ κοινῶς
 καπουτσίνου λεγομένου, τοῦ Ἰου κτλ.) Ἐννοεῖται, ὅτι
 τοιουτοτρόπως τὸ νέκταρ εἶνε ἥκιστα εὐπρόσιτον, καὶ
 τοῦτο, ἵνα μὴ ἄρπάζωσιν αὐτὸ ἀπρόσκλητοι θαμῶνες
 καὶ σπαταλαῖται ἀνωφελῶς τὸ πολὺτιμον ῥευστὸν, διότι
 αἱ καλαὶ ἀναγνώστριαὶ ἡμῶν δέον νὰ μάθωσιν ὅτι, ὡς
 ἐπὶ τὸ πολὺ, ἕκαστον εἶδος φυτοῦ ἔχει καὶ τὸ οἰκεῖον
 ἔντομον, ὅπερ ἀποκλειστικῶς ἐπισκέπτεται τὰ ἄνθη
 αὐτοῦ. Καὶ τοσοῦτον θαυμασίως εἶνε κεκανονισμένη ἡ
 ἀμοιβαία μεταξὺ ἐντόμων καὶ ἀνθέων σχέσις, ὥστε
 καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τε ἄνθους καὶ τοῦ ἐντόμου προσ-
 ηρμόσθησαν καταλλήλως διὰ τὸν ποθούμενον σκοπόν,
 τὴν ἀμοιβαίαν ὠφέλειαν. Οὕτω καὶ τὸ ῥύγχος τῶν
 οἰκείων ἐντόμων ἔχει ἀκριβῶς τὸ ἀπαιτούμενον μῆκος,
 ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ νέκταρ τοῦ ἐκμυζωμένου ὑπ' αὐ-
 τῶν ἄνθους. Ἴνα εὐκολώτερα ὁδηγῶνται τρόπον τινὰ
 τὰ ἔντομα εἰς τὴν πηγὴν τοῦ νέκταρος, ὑπάρχουσιν
 οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῆς στεφάνης ἰδία σημεῖα συνιστά-
 μενα ἐκ γραμμῶν, κηλίδων ἢ στιγμιάτων, ἐχόντων βα-
 θυτέραν τὴν χροιάν τοῦ ἐπιλοιποῦ μέρους τοῦ περιαν-
 θίου, συγκλινόντων δὲ πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐκκρίνε-
 ται τὸ ποθητὸν νέκταρ. ὠνομάσθησαν δὲ ταῦτα ση-
 ματα νέκταρος. Σημειώτέον ὅτι τὰ ἔντομα δὲν ζητοῦσι
 πάντοτε μόνον τὸ νέκταρ εἰς τὰ ἄνθη, ἀλλὰ πολλάκις
 καὶ ἐκ τῆς γύρεως αὐτῆς διατρέφονται, ἐπὶ τούτῳ
 ντοτε ἐν μεγίστῃ ἀφθονίᾳ ὑπαρχούσης.

Ἐκτὸς τῶν ζωηρῶν χρωμάτων ἰσχυρὸν μέσον, ὅπως προσελκύωνται ἔντομα, εἶνε ἡ εὐωδία πολλῶν ἀνθέων. Ὅσα τῶν εὐόσμων ἀνθέων ἔχουσιν ἐπισκέπτας νυκτιπόλα ἔντομα, ταῦτα συνήθως ἀνοίγουσι τὴν ἐσπέραν μόνον, ἢ νύκτωρ τὸ περιάνθιον αὐτῶν, καὶ τότε διαδίδουσι καὶ τὴν εὐωδίαν, ἐνῶ τὴν ἡμέραν εἶναι ὅλως, ἢ σχεδὸν ἄοσμα καὶ κεκλεισμένα, ἵνα ἐμποδίζηται οὕτως ἡ δι' ἄλλων τῆς ἡμέρας ἐντόμων ἐπίσκεψις. Τοιοῦτον ἄνθος εἶνε π. χ. τὸ κοινῶς λεγόμενον δειλινὸν (*Belle de nuit* ἢ *Mirabilis Jalapa*). Θαμῶνες τῶν τοιούτων εἶνε συνήθως αἱ μεγάλαι μακρόρρυγχοι ἐσπεριναὶ καὶ νυκτεριναὶ ψυχαὶ (λεπιδόπτερα ἔντομα).

Εὐνόητος εἶνε ὁ τρόπος, δι' οὗ τὰ ἔντομα γίνονται ἐκόντα ἄκοντα τὰ μετακομιστικὰ τῆς γύρεως ὄργανα τῶν φυτῶν. Ἴνα λάβωσι διὰ τοῦ ῥύγχους τὸ νέκταρ, δεόν νὰ εἰσδύσωσι διὰ τῆς κεφαλῆς, πολλάκις δὲ καὶ διὰ μέρους τοῦ σώματος εἰς τὸν πυθμένα τῶν ἀνθέων, ἐνίοτε μάλιστα διὰ μέσου μακροῦ καὶ στενοῦ σωλῆνος συμπετάλων στεφανῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμα αὐτῶν εἶνε λίαν δασύτριχον, εὐκόλως προσκολλᾶται ἐπ' αὐτοῦ ἡ λεπτοτάτη κόνις καὶ οὕτω τὰ ζώφια ἀφθόνως ἐπιπάσσονται δι' αὐτῆς, ἢ εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν, ἐὰν αὐτὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἀνεωγμένων ἀνθῆρων κατὰ τὴν εἰς τὸ ἄνθος εἰσβολὴν των, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ *ρειλανθῆ* φυτὰ, ἢ εἰς τὴν κοιλίαν καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, ἐὰν οἱ ἀνθῆρες μένωσιν ὑπὸ τὸ ἔντομον, κατὰ τὴν εἰς τὸ ἄνθος ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, ὅπως εἰς τὰ *ψυχανθῆ*. Τὸ ἔντομον οὕτω κατὰφορτον καὶ πεπασμένον διὰ γύρεως, κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐπίσκεψιν ἄλλου ἄνθους τοῦ αὐτοῦ εἶδους, προσεγγίζει ἐξ ἀνάγκης εἰς τοὺς ὑπέρους καὶ ἀποδίδει ἀσφαλῶς εἰς αὐτοὺς ἀρκετοὺς κόκκους γύρεως χρη-

σίμους πρὸς γονιμοποίησιν, ὁσάκις οἱ ὕπεροι εὐρίσκονται ἐν ὥρᾳ.

Ταῦτα εἶνε μόνον ἀρχικά τινα παραδείγματα ἄνευ πολλῶν λεπτομερειῶν, διότι οἱ διάφοροι τρόποι τῆς συν-εργείας τῶν ἐντόμων καὶ τὰ μηχανήματα ἐν τοῖς ἐντομοφίλοις ἀνθεσιν εἶνε τοσοῦτον πολυειδῆ, ὥστε ὅλως ἀνεξάντλητον καθίσταται τὸ θέμα τοῦτο. Ἐν τούτοις ἐν τελευταῖον ἐκ τῶν μᾶλλον θαυμαστῶν παραδείγμα δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν ἐνταῦθα. Εἶδομεν ὁποῖον ἰσχυρῶς δελεαστικὸν μέσον εἶνε ἡ εὐωδία τῶν ἀνθέων, ὅμως ἐξ ἴσου δελεαστικὴ δι' ἄλλα εἶδη ἐντόμων εἶνε ἡ δυσωδία τινῶν, ὅπως παρατηροῦμεν τοῦτο εὐκόλως ἐν τῷ προχείρῳ παραδείγματι τῆς παρ' ἡμῖν δρακοντίας (*Arum Dracunculus*), τῆς κοινῆς εἰς τοὺς ἐλαιῶνας καὶ τὰ ρεύματα τῆς Ἀττικῆς. Τὰ ἄνθη τῆς δρακοντίας εἶνε δίκλινα καὶ μόνοικα καὶ φέρονται ἐπὶ ἄξονος ἐν σχήματι παχείας κορύνης. Εἶνε δ' ἀφανῆ καὶ ἀχάρη, μόνον ἐκ στημόνων καὶ ὑπέρων ἄνευ ἰδίων περιανθικῶν περιβλημάτων συνιστάμενα, καὶ τὰ μὲν θήλεα (οἱ ὕπεροι) ἐκφύονται κατὰ τὴν βάσιν τῆς κορύνης, τὰ δ' ἄρρενα (οἱ στήμονες) ἀμέσως ὑπεράνω τῶν πρώτων. Ἡ κορὺνὴ αὕτη περιβάλλεται ἔξωθεν ὑπὸ μεγίστου περιβληματικοῦ φύλλου, ὅπερ ἀναπληροῖ τὸ περιάνθιον ἐν τῇ δρακοντίᾳ. Ἡ βάσις τοῦ φύλλου τούτου εἶνε συνεστραμμένη οὕτως, ὥστε σχηματίζεται εἶδος δοχείου, εὐρυτέρου ἐν τῷ μέσῳ καὶ στενωτέρου πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου μόνον εἶνε ἀνοικτόν. Τὸ μέρος τῆς κορύνης, ὅπερ φέρει τὰ ἄνθη, δὲν φαίνεται, καθότι μένει ἐντὸς τῆς κοιλότητος τοῦ δοχείου κεκρυμμένον, τὸ δὲ μεγαλῆτερον ἄνω μέρος αὐτῆς ἐξέχει καὶ δεικνύει ὡς καὶ ἡ ἄνω πλευρὰ τοῦ φύλλου σφόδρα πορφυροῦν χρῶμα, δι' οὗ γίνεται τὰ μάλα ὀρατὸν τὸ ὅλον ἄνθος μακρόθεν. Πρωθήβων γε-

νομένων τῶν στημόνων καὶ ὑπέρων τῆς δρακοντίας, τὸ ἄνθος ἀναδίδει σφοδρότατην καὶ ὅλως ἀφόρητον δυσωδίαν θνησιμαίου, καὶ τότε πληθὺς σαρκοφάγων, κοπροφάγων καὶ σαπροφάγων ἐντόμων (ἰδίως κολεοπτέρων), ἀπατῶμενα ἐκ τῆς ὁσμῆς ἐφελκύνονται καὶ σπεύδουσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ δοχεῖον, ἔνθα εἶδομεν, ὅτι εὐρίσκονται κεκρυμμένα τὰ ἀπλούστατα ἄνθη. Ἀπαξ ὁμῶς εἰσελθόντα εἰς τὸ δοχεῖον, γίνονται αἰχμάλωτοι, μὴ δυνάμενα ν' ἀναρριχῶνται ἐπὶ τῶν λείων ἐσωτερικῶν παρειῶν ὅπως ἐξέλθωσιν. Οἱ ἀκατάπαυστοι, ἀλλὰ μάταιοι πρὸς τοῦτο ἀγῶνες τῶν ἀκουσίως καθειρχθέντων φέρει τὸ ποθούμενον διὰ τὸ φυτὸν ἀποτελέσμα, ἵνα καταρρέυση δηλαδή ἅπασα ἡ γῦρις ἐκ τῶν στημόνων ἐπὶ τοὺς ὑποκειμένους ὑπέρους, πρὸς γονιμοποίησιν αὐτῶν. Μετὰ τὴν περάτωσιν τῆς λειτουργίας ταύτης, τὸ περιβάλλον τὴν ἀνθοφόρον κορύνην φύλλον ἀρχίζει καὶ μαραίνηται καὶ αἱ παρειαὶ τοῦ δοχείου ῥυτιδοῦνται, ὅπερ συγχωρεῖ εἰς τὰ προσκαίρως δεσμευθέντα ἔντομα νὰ κρατῶνται ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐξερχόμενα ἀναλαμβάνουσι τὴν ἐλευθερίαν των. Καὶ ἄλλα προσέτι ὑπάρχουσιν εἶδη φυτῶν, ὧν τὰ ἄνθη χρησιμεύουσι διὰ διαφόρων ἐπιτηδείων μηχανημάτων ὡς παγίδες πρὸς σύλληψιν ζωῦφιων καὶ ὡς πρόσκαιρα δεσμευτήρια αὐτῶν, ὡς ἐν παραδείγματι τὸ ἄνθος τῆς ἀριστολογίας. Τέλος πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἐν τῇ φύσει φαινομένων, ἅτινα ἐγείρουσι τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν, τὸ μᾶλλον ἀξιοπερίεργον καὶ ἀξιοθαύμαστον εἶνε ἀναμφιλέκτως ἡ πρόνοια, ἣν λαμβάνει ἡ φύσις, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν διὰ τῶν ἐντόμων γονιμοποίησιν τῶν φυτῶν καὶ διὰ πολυειδῶν καὶ πολυπλόκων μηχανημάτων ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ. Ἀείποτε πρέπει ν' ἀναμιμνησκώμεθα τοῦ σοφοῦ ῥητοῦ τοῦ Θεοφράστου :

«ἡ γὰρ φύσις οὐδὲν ποιεῖ μάτην»,

οὕτως ἐν τοῖς ἀνθεσιν, οὔτε τοῦ σχήματος, οὔτε τῶν διαστάσεων, οὔτε τῆς χροιοῦς καὶ τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν ἢ ἐλαχίστη διαφορά, οὐδὲν ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἶνε ἄσκοπον καὶ τυχαῖον. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους πολλῶν φαινομένων ἀνεκάλυψε καὶ ἐξήγησε τὴν σημασίαν καὶ χρῆσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν φυτῶν ἢ ὀξυδέρκεια ἐπιμελῶν παρατηρητῶν, καὶ καθ' ἐκάστην σχεδὸν ἡμέραν προστίθενται νέα ἀνακαλύψεις καὶ πολλὰ συγγράμματα πραγματεύονται ἤδη περὶ τοῦ τοσοῦτον ἀξίου λόγου θέματος. Ἡμεῖς δὲ περιοριζόμεθα πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὰ ὀλίγα, ἐπιφωνοῦντες μετὰ τοῦ Γκαῖτε·

«Μακρὰ ἡ τέχνη καὶ βραχύς ὁ χρόνος».

Ἦδη δ' ἔφθασε καὶ ἡ ὥρα ἵνα ἀποχαιρετίσωμεν τὰς φιλομαθεῖς ἀναγνώστριάς τοῦ *Ἡμερολογίου τῶν Κυριῶν*, πεποιθότες ὅτι διὰ τῶν μετριοφρόνων περὶ ἄνθους σημειώσεων ἡμῶν, κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦμεν εἰς τὰ ὅμματα αὐτῶν τὸ θέλγητρον τῶν ἀγαπητῶν ἀνθέων, ἀλλὰ τοῦναντίον ἴσως κατωρθοῦμεν ν' αὐξάνωμεν κατὰ τι εἰσέτι τὴν ἐξ αὐτῶν γοητείαν καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον διὰ τῶν ἀσθενῶν προσπαθειῶν ἡμῶν, ὅπως, ἄρωγῇ τῆς ἐπιστήμης, ἄρωμεν ἄκρον μικρὸν τοῦ πέπλου τοῦ καλύπτοντος τὰ ἀμύθητα μυστήρια τῆς φύσεως, καὶ ἀποκαλύπτοντες οὕτω τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀνοίξωμεν ὅλως νέον ὀρίζοντα θεωριῶν. Ἰδίως ἀπεπειράθημεν ν' ἀποδείξωμεν πῶς καὶ ἐν τοῖς ἀνθεσιν ἐνεργεῖ καὶ βασιλεύει ὁ πνευματοποιὸς καὶ πολυμήχανος παῖς τῆς καλῆς Κυθείρας θεᾶς, ἀναγκάζων πότε τὸν ζέφυρον, πότε τὴν περιπλανωμένην ποικιλόπτερον ψυχὴν, ἢ τὴν φιλόπονον μέλισσαν, ἵνα ὑπηρετήσωσιν αὐτὸν πιστῶς ὡς ἄγγελοι τοῦ Ἐρωτος, τοῦ ἀκαταμαχίτου δυνάστου τοῦ σύμπαντος!

Ἐν Ἀθήναις, κατὰ Σεπτέμβριον 1887.

ΔΡ. Θ. ΔΕ ΧΕΛΔΡΑΪΧ

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ

Ν ἡ προσποίησης, — ἥτις εἶναι, κατὰ τὸν "Αγγλον Χαλλιφάξ, ἐκ τῶν πολυτίμων τοῦ στέμματος λίθων —, δὲν ὑπῆρχε καὶ δὲν εἶχε στέψει αὐτοκρατορικὰ μέτωπα, ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Τιβερίου, ἀναντιρρήτως ἡ τῆς Ἀγγλίας βασίλισσα Ἐλισάβετ θὰ εἶχεν ἀνακαλύψει αὐτήν, διότι οὐδεὶς ὡς ἡ μεγαλουργὸς ἐκείνη ἄνασσα ἐξήσκησε τόσον τὴν ἡγεμονικὴν ταύτην ἀρετήν. Λέγων δὲ οὐδεὶς, ἐξαίρῳ βεβαίως τὸν μέγαν ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς ὑποκρίσεως διδάσκαλον, τὸν τρία ἔτη (1525) πρὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτῆς θανόντα Κάρολον τὸν Ε΄

Ἡ Ἐλισάβετ ἐγεννήθη τῷ 1533 καὶ ἦτο θυγάτηρ τῆς πολυθρυλῦτου Ἀννης Δὲ Βουλέυν (Boulen ἢ Bouleyn), — ἣν ἡ πάντοτε περιπαθὴς τοῦ Δονιζέττη μουσικῇ κατέστησε πανταχοῦ δημῳδὴ διὰ τοῦ μελοδράματος *Anna Bolena* —, δευτέρας συμβίου Ἑρρίκου τοῦ Η΄, βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Tudors, καὶ ἐκ τῶν ὠραιοτάτων ἡγεμόνων τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ πᾶνυ καλὸν τῆς ὕψεως ἐπεσχίασαν ἀπανθρω-

πίαι Νέρωνος, ἀκολασίαι Τιθερίου καὶ ἀναιδῆς τοῦ δημοσίου πλούτου διασπάθησις, τὰς ἀσωτίας τοῦ Οὐίτελλίου ἐνθυμίζουσα. Ἔσχε δὲ ὁ Ἑρρῆκος ἐν διαστήματι ἕξ καὶ τριάκοντα ἐτῶν (1509 - 1547) ἕξ νομίμους γυναῖκας, οὐδὲν δὲ λέγω περὶ τῶν πολυπληθῶν ἐρωμένων. Ἐκ δὲ τῶν συμβίων τὴν μὲν πρώτην, τὴν Καθολικὴν Μαρίαν τὴν ἕξ Ἀραγωνίας διεζεύξατο, — τὸ δὲ περιβόητον ἐκεῖνο διαζύγιον ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ σχίσματος —, τὴν δευτέραν δέ, τὴν Ἀνναν, ἀπεκεφάλισε τῇ 19 Μαΐου 1536· ἡ τρίτη, Ἰωάννα Σεϋμούρ, ἐτελεύτα ἐκ τοκετοῦ (24 Ὀκτωβρίου 1537), τὴν τετάρτην, τὴν Γερμανίδαν Ἀνναν Δὲ Κλὲβ (de Clèves), διεζευγνύετο (1540) μετ' ὀλίγων μηνῶν συζυγίαν, διότι δὲν εὔρε τὸ πρωτότυπον ἀντάξιον τῆς ὑπὸ τοῦ Holbein γραφείσης εἰκόνας, ἣν εἶχεν ἴδει πρὸ τοῦ γάμου, τὴν πέμπτην Αἰκατερίναν Χόουαρ (Howard) ἀπεκεφάλιζε τῇ 12 Φεβρουαρίου 1542, ὡς τὴν δευτέραν· ἡ δὲ Αἰκατερίνα Πάρρ, ἡ ἕκτη καὶ τελευταία, ἡ ἐνυμφεύετο τῇ 12 Ἰουλίου 1543, ἐπέζησεν αὐτῷ, μικροῦ δεῖν ὅμως ἐσχετίσθη καὶ αὕτη μετὰ τοῦ δημίου. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐκτενέστερον ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ· νῦν δ' ἔλθωμεν εἰς τὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐλισάβετ ἀπεικονίζοντα, ἐκ τῆς παροιμιώδους αὐτῆς προσποιήσεως ἀρχόμενοι.

I

ΠΡΟΣΠΟΙΗΣΙΣ

ΔΙΗΓΟΥΝΤΑΙ ὅτι οἱ τοῦ Λονδίνου κάτοικοι ὅτ' ἔμαθον τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Στουάρτης, βασιλίσσης τῆς Σκωτίας, ἀποκεφαλισθείσης ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Fotherin-

gay, τῇ 18 Φεβρουαρίου 1587, ἤναψαν πυρὰ εἰς δεῦγμα χαρᾶς, ὡς εἰ ἡ Ἀγγλία εἶχε καταγάγει περιφανῆ τινα νίκην. Ἡ δὲ βασίλισσα Ἑλισάβετ, εἰς τὸ παράθυρον προβαλοῦσα, ἠρώτησε τίνος ἕνεκα τὰ πυρὰ ἐκεῖνα, ἅτινα αὐτὴ αὕτη κρύφα εἶχε διατάξει.

— Διὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης Μαρίας, ἀπῆν-
τησαν αὐτῇ.

— Καὶ πῶς ὑπέλαβεν ἡ Ἑλισάβετ, μεγίστην ἔκπλη-
ξιν προσποιουμένη, ἡ βασίλισσα ἀδελφὴ μου ἀπέθανε! Καὶ τίς ἔκαμεν αὐτὴν ν' ἀποθάνῃ; λοιπὸν μ' ἠπάτησαν!...

Τὸ τέχνασμα οὐδόλως ἦτο προσφυές, διότι πασίγνω-
στον ἐτύγχανεν ὅτι αὐτὴ αὕτη ἡ Ἑλισάβετ εἶχεν ὑπο-
γράφει τὴν θανατικὴν τῆς ἀτυχοῦς Μαρίας ἀπόφασιν·
διὸ καὶ λόρδος τις ἐκεῖ παρατυχὼν δὲν ἠδυνήθη νὰ κα-
ταστείλῃ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ καὶ εἶπε, λέγουσιν :
« Ἴδου τέχνασμα ἀληθοῦς κωμωδοῦ ». Καὶ πιθανὸν μὲν
ὁ ἀπὸ τοῦ παραθύρου διάλογος καὶ οἱ τοῦ λόρδου λόγοι
νὰ ὦσιν ἐχθρῶν ἐπινοήματα, ἱστορικὸν ὅμως τὰ κατὰ
μυστικὴν αὐτῆς διαταγὴν ἀναφθέντα ἀνὰ τὰς πλατείας
πυρά¹, ὡς ἐπ' ἴσης ὅτι ἐπεδείξατο ἡ ὑπεκρίθη ἐπισήμως
ὀδυνηράν ἔκπληξιν καὶ ἄφατον λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ
τῆς Μαρίας· ἐνεδύθη πένθιμα, ἐνεκλείσθη ἐν τοῖς δώμασιν
αὐτῆς καὶ ἠγανάκτει, καὶ ἔκλαιε, καὶ ὠδύρετο². Ἀπέ-
βαλεν ἐκ τῆς παρουσίας αὐτῆς πολλοὺς τῶν συμβούλων
τοῦ στέμματος· ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας Δέβισσον
ἐπαύθη, καθεῖρχθη ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Λονδίνου καὶ κα-
τεδικάσθη εἰς μυρίων στερλινῶν πρόστιμον ὡς πειθαναγ-
κάσας ἢ ἐξαπατήσας δῆθεν αὐτήν· καὶ αὐτὸς ὁ πανί-
σχυρος Σῆσιλ Μπέρλεϊ (Cecil Burleigh) μέγας θησαυρο-

1 De Sevelinges, ἐν *Biographie Universelle* Michaud, βίῳ *Marie Stuart*, σελ. 117.

2 De Sevelinges, αὐτόθι.

φύλαξ, τῇ τραγικοκωμῳδίᾳ ἐκείνῃ ἐκὼν ἄκων πειθόμε-
 μενος, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπὸ πάντων τῶν ἀ-
 ξιωμάτων αὐτοῦ παραίτησιν¹. Ταῦτοχρόνως ἡ περίλυπος
 Ἐλισάβετ ἀπέστελλε συλλυπητήριον γράμμα τῷ υἱῷ
 τῆς ἀποκεφαλισθείσης Μαρίας Ἰακώβω, βασιλεῖ τῆς
 Σκωτίας, ὅστις εὐθὺς ἐπίστευεν εἰς τὰ δάκρυα ἐκείνα
 τοῦ κροκοδείλου. Ἐγραψε καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς
 Γαλλίας, Ἑρρίκον τὸν Γ', ὅστις ὅμως οὐδεμίαν ἔδωκε
 πίστιν τοῖς γραφομένοις, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πρά-
 ξῃ πρὸς ἐκδίκησιν τῆς τόσον ἀδίκως θανατωθείσης αὐτοῦ
 νύμφης. Ἀλλ' ὅποῖον ἀναίσχυντον θράσος δὲν ἐπεδεί-
 ξατο ἡ ἐστεμμένη κωμῳδός, ὅτε, ἡμέρας τινὰς μετὰ τὸ
 κακούργημα, ἐδέχετο εἰς ἀκρόασιν τὸν πρεσβευτὴν τῆς
 Γαλλίας! «Ἀφ' ὅτου δὲν εἶδον ὑμᾶς, — εἶπεν αὐτῷ
 ὑπὸ λυγμῶν διακοπτομένη—, συνέβη μοι ἡ μεγίστη τῶν
 συμφορῶν καὶ τῶν δυσαρεσκείων ὅσας ποτὲ ὑπέστην, ὁ
 θάνατος τῆς καλῆς μου ἀδελφῆς βασιλίσσης τῆς Σκω-
 τίας, περὶ οὗ ὁμνύω ἐν ὀνόματι Κυρίου εἰς τὴν σωτηρίαν
 τῆς ψυχῆς μου ὅτι εἰμὶ ἐντελῶς ἀθῶα. Ἀληθῶς εἶχον ὑ-
 πογράψῃ τὴν ἀπόφασιν, ἀλλ' οἱ τοῦ συμβουλίου μου²...»
 καὶ ἐπέριπτεν εἰς τὰ τεχνάσματα αὐτῶν πᾶσαν τοῦ
 κακουργήματος τὴν εὐθύνην· ἐνὶ λόγῳ ἐδείχθη ἀξία
 μαθήτρια τοῦ φαρισαίου ἐκείνου Καρόλου τοῦ Ε', ὅς-
 τις ἐνῶ ἐκράτει αἰχμάλωτον ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ῥώμης
 Ἀγίῳ Ἀγγέλῳ, τὸν Πάπαν Κλήμεντα τὸν Ζ', διέτατ-
 τε δημοσίως ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ἰσπανίας δεήσεις πρὸς
 ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ! Ἀναντιρρήτως ὁ ἡμέτερος αἰὼν,

1 Michaud, ἐνθ' ἄνωτ., ἐν βίῳ *Elisabeth, reine d'Angleterre* σελ.
 54, — *Musée des Protestans célèbrés*, τόμ. Δ', μέρ. Α', σελ. 151.
 Ὁ Γάλλος Διαμαρτυρόμενος I. Villis εἰκάζει ἐνταῦθα ὡς ἐκ τῆς παραι-
 τήσεως τοῦ Μπέρλεϊ, δυναμένου καλῶς νὰ γινώσκῃ τὰ τεχνάσματα καὶ
 τὴν ὑπόκρισιν τῆς Ἐλισάβετ, ὅτι ἡ λύπη αὐτῆς δὲν ἦτο ἐντελῶς πλαστή.

2 De Sevelinges, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 117 κ. ἐφ.

μεθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ ληστρικὰ χρηματιστήρια, καὶ τὰς λαθροβίους μετοχικὰς ἐταιρείας, εἶναι ἠθικώτερος τῆς ἐποχῆς Κλήμεντος τοῦ Ζ', Καρόλου τοῦ Ε', Ἐρρίκου τοῦ Η', τῆς Ἑλισάβετ καὶ τῆς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων· ἀλλ' εἶναι καὶ πεζότερος· ποῦ ὁ ἐξ 132 δικρότων ἀήττητος στόλος, ἡ *invincible Armada* Φιλίππου τοῦ Β', ἥτις ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐκδικήσῃ τὴν Μαρίαν Στουάρτην; Ποῦ ἡ μεγαλουργὸς Ἑλισάβετ ἥτις, ὡς ἄλλος Θεὸς τῆς *Γενέσεως*, θὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ χάους καὶ θὰ πλάσῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ναύτας, στόλον, ἀντίστασιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν πρώτην ἐν Ἀγγλίᾳ ἐφημερίδα, τὸν "*Anglar Ἑρμῆν* (*English Mercury*), ἵνα διὰ πατριωτικῶν ἄρθρων κρατύνη τὸ ἐθνικὸν φρόνημα; Διὸ καὶ δικαίως πρὸς τιμὴν αὐτῆς καὶ ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἐκόπη μετ' ἄλλιον φέρον ἐπιγραφὴν: *DUX FÆMINA FACTI*. Βεβαίως ἡ Ἑλισάβετ ἔσχε φίλην, σύμμαχον τὴν θάλασσαν, ἥτις διὰ τριῶν καταιγίδων κατεβύθισε, κατασυνέτριψε τὸν ἀήττητον στόλον, οὗ ἡ δαπάνη εἶχεν ἀνέλθει εἰς 120,000,000 δουκάτων, καὶ 33 μόνον πλοῖα διεσώθησαν (1588). Ἀλλ' ἡ θάλασσα, πρὸς ἣν τοσάκις καὶ ποιηταὶ καὶ πρὸ τῆς Ἑλισάβετ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ Σαϊκσπῆρος, ὁ Βύρων καὶ ἄλλοι παρέβηλον ἢ ἀφωμοίωσαν τὴν γυναῖκα, ἦτο δυνατόν νὰ φανῇ πρὸς ὥραίαν ἀνασσαν πολεμία; Τί λοιπὸν φυσικώτερον ἢ συμμαχία γυναικὸς καὶ θαλάσσης κατὰ τοῦ θεομανοῦς Φιλίππου τὸν Β'; «Ἀπέστειλα στόλον, ἔλεγε, ἵνα πολέμησω τοὺς Ἀγγλους καὶ οὐχὶ τὰς καταιγίδας· γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.» Καὶ διέτασσε τοὺς ἐπισκόπους ν' ἀπονεύμωσι χάριτας τῷ Ὑψίστῳ ὅτι ἠὲ δόκησε νὰ διασώσῃ αὐτῷ λείψανά τινα τοῦ στόλου, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἠὲ χαρίσθουν ταῦτο χρόνως τῷ Κυρίῳ ἐπὶ τῇ νίκῃ διὰ νέου μεταλλίου, φέροντος: *AFFLAVIT DEUS ET*

DISSIPANTUR. Ἀληθῶς ἡ θέσις τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι πολ-
λάκις, ὥς ἐνταῦθα, λίαν δυσχερής, διότι πῶς νὰ εὐχα-
ριστήσῃ συγχρόνως καὶ Ἀγγλοὺς καὶ Ἰσπανοὺς, Δια-
μαρτυρομένους καὶ Καθολικοὺς, ἀμφοτέρους ἐπὶ τῇ προ-
στασίᾳ αὐτοῦ σεμνυνομένους ; Πόσον εὐτυχέστερος εἶ-
ναι ὁ Διάβολος, ὃν οὐδεὶς παρκαλεῖ καὶ πάντες ἀπο-
στρέφονται !

II

TENNAIOTHE

Η ΕΛΙΣΑΒΕΤ περιεπάτει ἡμέραν τινὰ ἐν τοῖς κήποις
τῶν ἀνακτόρων, ὅτε νέος τις Ἀντώνιος Σπάρκ καλού-
μενος καὶ ὥς Σκῶτος παρουσιαζόμενος, διέσχισεν ὀρμη-
τικῶς τὰ πλήθη, ἵνα πλησιάσῃ πρὸς αὐτήν· ἀλλ' ἐν τῇ
βίᾳ τοῦ δρόμου, πισιόλιον ὀλισθήσαν ἐκ τῶν ἐνδυμάτων
αὐτοῦ ἔπεσε χαμαί. Τοῦτο ἰδόντες οἱ φύλακες συνέλα-
βον τὸν νέον, ἡ δὲ βασίλισσα διέταξε νὰ προσαγάγω-
σιν αὐτὸν ἐνώπιον αὐτῆς, θέλουσα ἡ ἰδία ν' ἀνακρίνῃ
τὸν ἔνοχον.

— «Κυρία, εἶπε τότε ὁ νέος εὐθαρσῶς, πρὸς τὴν Ἐ-
λισάβετ ἀποτεινόμενος, καίτοι φορῶ τὸ ἔνδυμα τοῦτο,
εἶμαι οὐχ ἡττον γυνὴ καὶ ὀνομάζομαι Μαργαρίτα Λαμ-
πρὲν (Lambrun). Ὑπηρέτησα ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν βα-
σίλισσαν Μαρίαν, ἣν ἀδίκως ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης
ἐθανάτωσε, καὶ ἀπεφάσισα, τὴν ζωὴν μου ριψοκινδυνούσα,
νὰ ἐκδικήσω ἐφ' Ὑμῶν τὸν θάνατον |ἐκείνης.»

— «Ἐνόμισας ὅτι ἐκτελεῖς τὸ καθήκόν σου ἀφαιροῦσα
ἀπ' ἐμοῦ τὴν ζωὴν, ἀπήντησεν ἡ βασίλισσα ἄνευ συγ-
κινήσεως· ὅποιον δὲ τώρα τὸ ἐμὸν πρὸς σέ ;»

— «Θὰ εἶπω τὴν γνώμην μου πρὸς τὴν Ὑμετέραν

Μεγαλειότητα, ἐπανάλαβεν ἡ Μαργαρίτα, ἀνεύαρεστηθῆ νά μοι δηλώσῃ πότερον ὡς βασίλισσά μ' ἐρωτᾷ ἢ ὡς δικαστής.»

— «Ὡς βασίλισσα, ἀπήντησεν ἡ Ἐλισάβετ.»

— «Τότε ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης δέον νά μοι ἀπονεύμῃ χάριν.»

— «Ἄλλ' ὁποῖαν ἐγγύησιν θά μοι δώσῃς ὅτι δέν θ' ἀποπειραθῇς ἐκ δευτέρου τοιαύτην πράξιν ;»

— «Κυρία, ἐπανάλαβεν ἡ Μαργαρίτα, ἡ χάρις ἡ διδομένη μετὰ τοιούτων ἐπιφυλάξεων δέν εἶναι πλέον χάρις, ὥστε ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης δύναται νά ἐνεργήσῃ πρὸς ἐμέ ὡς δικαστής.»

Στραφεῖσα δὲ τότε ἡ βασίλισσα πρὸς τινας τῶν τῆς θεραπειᾶς αὐτῆς, εἶπε :

— «Βασιλεύω ἀπὸ τριακονταετίας, ἀλλ' οὐδένα οὐδέποτε, καθόσον ἐνθυμοῦμαι, εὔρον ὅστις νά μοι ἔδωκε τοιοῦτον μάθημα.»

Καὶ ἀπένειμε πλήρη χάριν τῇ Μαργαρίτᾳ Λαμπρέν¹.

Γενναιότητα ὡς αὐτως καὶ μεγαλεῖον ἐπεδείξατο καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ περιστάσει. Τῶν ἵπποτων τις εἶχε προσβάλει αὐτὴν δεινῶς, ὅτε ἦτο ἀπλῶς λαίδυ Ἐλισάβετ, κατὰ δὲ τὴν ἀνάρρησιν αὐτῆς, ἐλθὼν ἐρρίφθη εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς, συγγνώμην ἐξαιτούμενος φόβῳ μὴ καθιερχθῇ ἐν τῷ Πύργῳ. «Ἀγνοεῖτε, εἶπεν αὐτῷ εὐμενῶς ἡ Ἐλισάβετ, ὅτι καταγόμεθα ἐκ τοῦ λέοντος, οὗτινος ἰδιον τὸ φεῖδεσθαι τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀπροσατεύτων ὄντων ;»²

1 Michaud, ἐνθ. ἀνωτ., ἐν βίῳ *Elisabeth*, σελ. 59.

2 Ὡς γνωστὸν διὰ τῆς λέξεως *Madame*, ἣτις ἐν τῇ γαλλικῇ Μοναρχίᾳ ἀπεδίδετο τῇ συζύγῳ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, δουκὸς τῆς Αὐρηλίας καλουμένου *Monsieur*, προσηγορεύοντο καὶ αἱ βασίλισσαι ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ τοῦ Βολταίρου προσηωνήσαντος ἀγγλιστὶ *Madam* τὴν τότε βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν ἀναιρώσει τῆς Ἐρριτιάδος.

III

ΦΙΛΑΡΕΣΚΕΙΑ

ΟΠΟΣΟΝ ἡ Ἑλισάβετ ἐτύγχανε φιλάρεσκος μαρτυροῦσιν αἱ τριςχίλια αὐτῆς ἐσθῆτες, ἃς μετὰ θάνατον κατέλιπεν· ὁ δὲ Du Maurier, πρεσβευτῆς τῶν Κάτω Χωρῶν παρ' αὐτῇ, διηγεῖται ὅτι «κατὰ πᾶσαν ἀκρόασιν, ἥς ἐτύγχανε παρὰ τῇ βασιλίσσει, ἔβλεπεν αὐτὴν ἀφαιροῦσαν ἀκαταπαύστως τὰ χειρόκτια, ἵνα ἐπιδεικνύῃ τὴν χεῖρα αὐτῆς ἥτις ἦτο πᾶν ὥραία καὶ πάλλευκος.» Ὅθεν ἡγάπα ὑπερβαλλόντως τοὺς εἰς τὸ κάλλος αὐτῆς ἀπονεμομένους ἐπαίνους, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἔπαινος δὲν περιεβάλλετο πᾶσαν τὴν πρὸς βασιλίσσαν ἀπαιτουμένην λεπτότητα, ἔστω καὶ ἂν ἦτο *decolleté*. Ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν ἤκροστο ἐν Λονδίῳ ἀπεσταλμένων τινῶν τῶν Κάτω Χωρῶν, νέος τις Ὁλλανδὸς τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν, εὐρὼν τὴν βασιλίσσαν εὐμορφοτάτην, ἐξέφρασε τὴν ἐντύπωσιν πρὸς τὰς κυρίας τῆς Αὐλῆς διὰ λέξεων πολὺ μὲν θερμῶν, ἡκιστα δὲ διπλωματικῶν. Αἱ κυρίαι ἐσκανδαλίσθησαν· ἡ Ἑλισάβετ παρετήρησε τοῦτο, καὶ πληροφορηθεῖσα τὸ αἷτιον, οὐ μόνον δὲν δυσηρεστήθη, ἐπὶ τῇ ἐλλείψει εὐλαθείας τοῦ νέου πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐμενεστάτης δεξιώσεως ἐπεδοκίμασε τὸν ἄγαν ζωηρὸν αὐτοῦ θαυμασμόν. Τοῦτο ἐνθυμίζει με τὸ τῆς κυρίας Μομπαζὼν, ἀποφαινομένης ὅτι οὐδὲν μᾶλλον ἤρεσκεν αὐτῇ ἢ οἱ ἔπαινοι οὓς ἤκουε καθ' ἑαυτὴν, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν γυμνοὶ λεπτῆς περιβολῆς. «Πολὺ περισσότερον, ἔλεγεν, εὐφραίνομαι ὁσάκις ἀκούω χειρώνακτα λέγοντα : «νά, μία εὐμορφη γυναῖκα» παρὰ λογιώτατον περιγράφοντα περιστατικῶς ἑλληνιστὶ ἢ λατινιστὶ ἢ γαλλιστὶ πάσας μου τὰς καλ-

λονάς. Ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας ἐμπνέει τὸν χειρῶνα-
κτα, ἐν ᾧ παρειαδύει καὶ κολακεία εἰς τὰ ἐπιτετηδευ-
μένα καὶ πρὸς χάριν γινόμενα ἐγκώμια.»

Εἶχε δὲ ἰδιαιτέραν κλίσιν πρὸς τὴν θορυβώδη μουσι-
κὴν, διὸ καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς τραπέζης αὐτῆς τὸ ἐ-
στιατόριον ἀντήχει ἐκ συναυλίας δέκα σαλπίγγων, δύο
κυμβάλων, ὀξυαύλων καὶ τυμπάνων· οὐδαμοῦ δὲ λέγε-
ται ὅτι ἀπώλεσε τὴν ἀκοήν, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν
καλὴν αὐτῆς κρᾶσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐμουσοῦργει ἡ
ἰδία ἐπὶ τοῦ κυμβάλου, ἐφ' ᾧ καὶ τὰ μάλιστα ἐσεμνύ-
νετο· εἶχε δὲ μάθει ὅτι καὶ ἡ Μαρία ἔπαιζε τὸ αὐτὸ
ὄργανον. Ὅθεν ὅτε τῷ 1564 ὑπεδέξατο τὸν Μελβίλ,
πρεσβευτὴν τῆς Σκωτίας, διέταξε τὸν λόρδον Hundson
νὰ εἰσαγάγῃ αὐτόν, ἐπιτηδείῳ τῷ τρόπῳ, χωρὶς νὰ φανῇ,
εἷς τι δωμάτιον, ὅθεν ἡδύνατο ν' ἀκούσῃ αὐτῆς μου-
σουργοῦσης. Ὁ Μελβίλ, ὡς εἰ ἐκ τῆς ἀρμονίας παρεσύ-
ρετο, ἀνέωξε τὴν θύραν, ἐξ ἧς ἤρχετο τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο
μέλος καὶ. . . ὅ,τι ἐπόθει ἡ Ἐλισάβετ —, εἶδεν αὐτὴν
παίζουσαν : surprise ! tableau ! Ἡ δὲ βασίλισσα, καὶ
περ προσποιουμένη δυσαρέσκειαν, δὲν ἡμέλησεν ὅμως νὰ
ἐρωτήσῃ τὸν Μελβίλ ἂν ἐνόμιζεν ὅτι ἡ βασίλισσα τῆς
Σκωτίας ἔπαιζε κάλλιον αὐτῆς, διότι αἱ χάριτες καὶ
τὸ ἀπαράμιλλον τῆς Μαρίας κάλλος ἦσαν ὁ σκώληξ ὁ
τὴν καρδίαν τῆς Ἐλισάβετ καταβιβρώσκων. Διὸ καὶ
ἀκαταπαύστως ἐγυμνάζετο μετὰ παιδικῆς ἀμίλλης ἐν
τῇ μουσικῇ, τῷ χορῷ, τῇ ποιήσει, ἐν παντὶ ἔνθα ἡ Μα-
ρία διέπρεπεν. Ὅσας ἐπευφημίας, ὅσους ἐπαίνους, ὅσα
ἐγκώμια καὶ ἂν ἔδρεπεν ἐν τῇ Αὐλῇ αὐτῆς, οὐδέποτε ἡ
ἀκόρεστος καρδιά τῆς φθονεράς ἀνάσσης ἱκανοποιεῖτο
ἐντελῶς, εἰ μὴ ἐπιδέξιός αὐλικὸς ἔκραζεν ὅτι εἶχεν ὑ-
περβῇ τὴν βασίλισσαν τῆς Σκωτίας. Ἡ ἀτυχὴς ἐκεῖνη

Μαρία οὐκ εἶα αὐτὴν καθεύδειν. Ἡμέραν τινὰ λέγει αἰφνης τῷ Μελβίλ :

— «Κύριε πρεσβευτά, τίς εἶναι ὠραιοτέρα, ἡ Μαρία ἢ ἐγώ ;

— Ἡ Μαρία, ἀπήντησεν ὁ Μελβίλ, εἶναι ἡ ὠραιοτέρα γυνὴ τῆς Σκωτίας, ὡς ἡ Ἐλισάβετ εἶναι ἡ ὠραιοτέρα γυνὴ τῆς Ἀγγλίας.

— Ἡ βασιλίσσα σας ὁμως, ἐπανέλαβεν ἡ Ἐλισάβετ, δὲν εἶναι ὑψηλὴ ὡς ἐμέ.

— Ὀλίγον τι ὑψηλοτέρα, Μεγαλειοτάτη.

— Τότε εἶναι πικραπολύ, εἶπεν ἡ Ἐλισάβετ μετὰ τραχύτητος».

Καὶ ὁμως ἦτο εἰσέτι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν, ἀντεπιστέλλουσα μετὰ τῆς Μαρίας ἔγραφεν αὐτῇ : ἀγαπητὴ μου ἐξαδέλφη, ἡ καλὴ καὶ προσφιλὴς μου ἀδελφή ! Ἀλλὰ πόσα μικροπρεπῆ τεχνάσματα, πάντως ἀνοίκεια μεγαλουργῶ βασιλίσση, δὲν μετῆλθεν ἡ φιλάρεσκος καὶ ἄμφθονερὰ ἐκείνη Κίρκη, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ν' ἀναδείξῃ αὐτὴν ὠραιοτέραν τῆς Μαρίας Στουάρτης, καὶ νὰ σαγηνεύσῃ τὸν πρεσβευτὴν αὐτῆς Μελβίλ ; Ἐξαντλήσασα πᾶν ὅ,τι τὸ τῆς καλλωπιστικῆς ἀνεξάντλητον ὀπλοστάσιον ἠδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς εὐφυᾶ γυναικίκα, κατέφυγε καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τῶν ξένων ἐθνῶν τὰς ἐνδυμασίας, μεταβάλλουσα στολὴν καὶ ἀκκισμοὺς κατὰ πᾶσαν πρὸς τὸν πρεσβευτὴν διδομένην ἀκρόασιν· μάτην ὁμως, διότι ὁ πρεσβευτὴς ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰ πρὸς τὴν βασιλίσσαν αὐτοῦ Μαρίαν καθήκοντα.

Ἄλλ' ὅπερ ἰδίᾳ ἐπισφραγίζει τὴν παροιμιώδη τῆς Ἐλισάβετ φιλαρέσκειαν, εἶναι τὸ περιβόητον, καίπερ οὐ τοῖς πᾶσι γνωστὸν ἐκεῖνο διάταγμα, *Ordonnance d'une reine coquette*, ὑπὸ τινων συγγραφέων ἐπικληθέν. Κατὰ τὸ 1565 ἡ Ἐλισάβετ ἦτο ὑπερτριακοντοῦτις. Τὸ

δ' ἔτος ἐκεῖνο ἐξέδοτο αὕτη τὸ κατωτέρω διάταγμα, ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Σῆσελ προσυπογεγραμμένον. Ἔλεγε δὲ ὡς ἐξῆς :

« Ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία ἦν αἰσθάνονται οἱ πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως ὑπήκοοι τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος, ὅπως ἔχῃ τὴν εἰκόνα Αὐτῆς, ἥγαγε πολλοὺς ζωγράφους καὶ ἄλλους καλλιτέχνας νὰ πολλαπλασιάσωσι τῆς εἰκόνης τὰ ἀντίγραφα· εἶναι ὅμως ὁμολογούμενον, ὅτι οὐδὲν τούτων ἠδυνήθη ποτὲ νὰ μεταδώσῃ ἐν φυσικότητι καὶ ἀκριβείᾳ τὰ κάλλη καὶ τὴν χάριν τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος, τοῦθ' ὅπερ ἐμποιεῖ καθ' ἐκάστην τὴν λύπην καὶ γεννᾷ παράποναι παρὰ τοῖς ἀγαπητοῖς Αὐτῆς ὑπηκόοις.

» Ὅθεν πραγματογνώμονες διορισθήσονται, ἵνα κρίνωσι περὶ τοῦ πιστοῦ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι εἰκόνων τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος, ἐντέλλεται δὲ αὐτοῖς νὰ μὴ ἐγκρίνωσιν οὐδεμίαν, ἥτις ἤθελε τυχὸν ἔχει ἐλλείψεις ἢ δυσμορφίας, ὧν, χάριτι Θεῆς, ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότητος τυγχάνει οὕσα ἀπηλλαγμένη.

» Ἐν τούτοις, ἕως οὗ δημοσιευθῇ ἡ τῶν πραγματογνώμωνων ἔκθεσις, ἀπαγορεύεται παντὶ ζωγράφῳ ἢ χαλκογράφῳ νὰ ἐξακολουθῇ ζωγραφίζων ἢ χαλκογραφῶν τὴν χαριτόβρυτον ὑμῶν ἄνασσαν, πρὶν ἢ δόκιμος καλλιτέχνης γράψῃ εἰκόνα Αὐτῆς πιστὴν, προωρισμένην ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον παντὸς ἐν τῷ μέλλοντι ἀντιγράφου· τὰ δὲ ἀνωτέρω ἀντίγραφα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατασκευασθῶσιν ἢ ἐκτεθῶσι δημοσίᾳ, εἰ μὴ ἀφοῦ προηγουμένως τὸ πρωτότυπον ἐξετασθῇ εὐρεθῇ τόσον καλόν, τόσον πιστόν, τόσον ἀκριβές, ὅσῳ δυνατὸν γενέσθαι »¹.

1 Τὸ καίμενον τοῦ διατάγματος τούτου εὑρεται ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τῆς Lucy Aikin : *Memoirs of the court of queen Elisabeth*.

Ἐνταῦθα ἡ μεγαλουργὸς Ἐλισάβετ ἀναμιμνήσκεται τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἧς ἦτο μύστις, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν τότε ἡγεμόνων, συνδυάζουσα τὴν γυναικίαν φιλαρέσκειαν τῷ ὀνόματι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Καὶ ὄντως ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μακεδόνοιο ἀπαντᾷ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτέρω παραδόξου διατάγματος. Ὁ Πλίνιος ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ λέγει : « Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐξέδοτο διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο τῷ Ἀπελλῇ καὶ μόνῳ νὰ γράφῃ, τῷ Πυργοτέλει νὰ γλύφῃ, τῷ Λυσίππῳ νὰ χωνεύῃ ἐκ χαλκοῦ ὁμοιώματα αὐτοῦ »¹.

Ἄλλ' ἐνίοτε τὸ φιλάρεσκον τῆς *coquette royale*, ὡς ἐπεκλήθη ἡ Ἐλισάβετ, φθάνει μέχρι ἀκοσμίας, μέχρι αὐτοῦ τοῦ ἀδύτου. Διηγεῖται ὁ Amelot de la Houssaye ἀνέκδοτόν τι, ὅπερ δύνανται νὰ θεωρηθῇ ὡς μνημεῖον τῆς ἐλευθερίας τῶν ἡθῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τοσοῦτον εἶναι παράδοξον : « Ἡμέραν τινά, λέγει οὗτος, ὁ Νικόλαος Δὲ Ἀρλαί (de Harlais), πρεσβευτῆς Ἑρρίκου τοῦ Δ' παρὰ τῇ Ἐλισάβετ, ἀκροάσεως τυγχάνων παρ' αὐτῇ, ἔρριψε λέξεις τινὰς περὶ συνοικισίου τῆς ἀνάσσης μετὰ τοῦ βασιλέως κυρίου αὐτοῦ. « Δὲν πρέπει νὰ σκεπτώμεθα τὰ τοιαῦτα, εἶπεν ἡ Ἐλισάβετ, ὁ *χωροφύλαξ μου*, *mon gendarme*, (οὕτω ἐκάλει τὸν Ἑρρίκον) δὲν εἶναι δι' ἐμέ οὔτε ἐγὼ δι' αὐτόν· οὐχὶ διότι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ παρὰσχῶ εὐχαρίστησιν εἰς σύζυγον, ὅστις ἤθελέ μοι ἀρέσει, ἀλλ' ἔνεκεν ἄλλων λόγων ». Καὶ ταῦτα λέγουσα, ὕψωσε τὰ φορέματά της καὶ τὴν ἄκραν τοῦ χιτῶνος αὐτῆς καὶ ἔδειξε τὴν κνήμην, ἣν ὁ Δ' Ἀρλαί, κλίνας τὸ γόνυ ἠσπάσθη. Ἡ Ἐλισάβετ δυσηρεστήθη ἢ προσεποιεῖται δυσαρέσκειαν, ἐπὶ ἐλλείψει δὴθεν σεβασμοῦ. « Κυρία μου, εἶπεν ὁ πρεσβευτῆς, συγχω-

1 Plin. *Natur. Hist.* 7, 38 (125). Ὅρα καὶ Ἀρριανόν: Ἀραβ. I, γ.

ρήσατέ με δι' ὅ,τι ἔπραξα· αὐτὸ τοῦτο ἤθελε πράξει καὶ ὁ κύριός μου, ἂν ἤθελεν ἶδει ὅ,τι ἐγὼ εἶδον». Ἡ διακαιολογία αὕτη εὐηρέστησε τῇ βασιλίσσει, ἥτις ἦτο ἄγαν εἰδήμων ἐν galanterie, ὁ δ' Ἐρρῆκος ἐπήνεσε τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ Δέ 'Αρλαί»¹.

III

ΕΡΩΤΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Ἐκ τῆς φιλαρεσκειᾶς εἰς τὴν... — μὲ τὴν ἀδιδαν σας, σεβαστοὶ μου δασκάλοι—εἰς τὴν galanterie ἡ ὁδὸς εἶναι μᾶλλον ἢ ὁμαλή· εἶνε κατωφερής, καὶ λίαν φυσικὴ ἡ ἐρώτησις : ἡ coquette αὕτη Ἐλισάβετ ἔσχεν ἐραστάς ; Τὸ ζήτημα τοῦτο — that is the question — ἀπησχόλησεν ἐπὶ πολὺ τοὺς βιογράφους αὐτῆς, καταλιπόντας ἡμῖν τὰς μᾶλλον περιέργους ἀποκαλύψεις. Καὶ ὅμως ἡ τοσοῦτον ἐπὶ coquetterie διαθρυληθεῖσα αὕτη Ἐλισάβετ οὐ μόνον ἔζησεν ἄγαμος, ἀλλὰ καὶ κατέβη εἰς τὸν τάφον φέρουσα τὴν ἐπωνυμίαν : Παρθένος βασίλισσα. Πῶς λοιπὸν συμβιβάζονται αἱ τῶν βιογράφων ἀποκαλύψεις, πρὸς τὴν προσωυμίαν ἣν ἡ ἱστορία ἀπένειμεν αὐτῇ; Ἐφεύσθησαν ἄρά γε ἐκεῖνοι ἡ ὑπέκλεψεν αὕτη τὴν συναξαρικὴν ταύτην τῆς ὁσίας Πουλχερίας προσηγوریαν ; Οὐδείς ἐφεύσατο καὶ οὐδὲν ὁ ἔρωσ ὑπέκλεψε, διὸ καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη τυγχάνει ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, καθ' ἃς δὲν ἰσχύει τὸ τετριμμένον ἀπόφθεγμα, ὅτι ἡ ἀλήθεια κεῖται ἐν τῷ μέσῳ. Ἰδωμεν λοιπὸν ποῦ ἔγκειται τὸ μυστήριον.

Ἡ Ἐλισάβετ εἶχε φύσει τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ ὅπερ

1 A. de la Houssaye, *Memoires Historiques*, τόμ. Α', σελ. 174.

ἔτι μᾶλλον ἀνέπτυξε καὶ ἐκραταίωσεν ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, ἧς τὸ πνεῦμα παιδιόθεν ἐποτίσθη ὡς προελέχθη. Τὸ δὲ κάλλος τοῦτο ἐκπροσωπεῖ παρὰ μὲν τῷ ἀνδρικοῦ φύλῳ ὠραία γυνή, παρὰ δὲ τῷ γυναικειῷ ὁ ὠραίος ἀνὴρ. Ἡ Ἐλισάβετ ἦτο γυνή καὶ ἠγάπησε τοὺς ὠραίους ἀνδρας, τὸ δὲ κάλλος ἐγένετο αὐτοῖς πρώτιστον προόδου καὶ προαγωγῆς προςόν. Τοσοῦτο δὲ ἀπεστρέφετο τοὺς ἀσχήμους καὶ τοὺς δυσειδεῖς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν θέαν αὐτῶν, ὥστε ὅτε ἐξήρχετο τῶν ἀνακτόρων, οἱ φύλακες αὐτῆς ἐλάμβανον πρόνοιαν ν' ἀπομακρύνωσι τοὺς ἔχοντας ὄψιν ἀπεχθῆ, τοὺς χωλούς, τοὺς τυφλοὺς, τοὺς κυφοὺς, τοὺς ἀναπήρους, ἐνὶ λόγῳ πάντας ἐκείνους, ὧν τὸ ἐξωτερικὸν ἠδύνατο νὰ προσβάλλῃ δυσαρέστως τὴν ἄκραν αὐτῆς αἰσθητικότητα· βεβαίως δὲ ἡ Ἐλισάβετ ἐπενόησε τὴν λέξιν *shocking*.

Ἡρέσκετο δὲ μεγάλως εἰς τὴν λεπτὴν ἐκείνην καὶ ὅλως ἰδιαιτέραν τῶν ἐξηυγενισμένων λαῶν πρὸς τὰς γυναῖκας θεραπείαν, γέννημα τῶν ἵπποτικῶν χρόνων, ἣν οἱ Γάλλοι καλοῦσι *galanterie*, ἣτις δὲν ἔχει λέξιν ἀντίστοιχον ἐν τῇ ἀγροίκῳ τῶν δασκάλων γλώσσῃ, ἅτε τοῦ πράγματος αὐτοῖς ἐλλείποντος. Εἰς εὐφυεῖς δὲ δεῖγμα τῆς εὐγενοῦς ταύτης συμπεριφορᾶς ὀφείλει κατὰ τι τὴν ταχεῖαν αὐτοῦ προαγωγὴν ὁ Οὐῶλτερ Ῥάλεϊ (*Walter Raleigh* ἢ *Raleigh*), περιώνυμος διὰ τὰς ἐν Ἀμερικῇ ἀνακαλύψεις, τοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἄθλους, τὰ συγγράμματα, τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ δυστυχήματα¹. Ἡμέραν τινὰ συναντᾷ τὴν βασίλισσαν, ἐξελθοῦσαν εἰς περίπατον καὶ μέλλουσιν νὰ διέλθῃ μέρος ὡς ἐκ τῆς ὑ-

¹ Ὅρα Michaud, *Biographie Universelle*, ἐν βίῳ Raleigh.

γρασίας δυσδιάβατον. Ὁ Ῥάλι οὐδόλως διστάζει· ἐκδύεται εὐθὺς τὸν ἐκ πολυτίμου ὑφάσματος καινουργῆ αὐτοῦ μανδύαν καὶ στρωννύει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βορβόρου· ἡ δὲ βασιλίσσα διέρχεται διὰ τοῦ αὐτοσχεδίου τούτου τάπητος μετ' ἄκρας προσοχῆς ἀβρόχοις ποσί, ἀλλὰ καὶ δὲν λησμονεῖ τὴν εὐγενῆ ἐκείνην πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίαν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Ῥάλι ἐγένετο ὁ σὶρ Οὐῶλτερ καὶ τυχέως προώδευσεν ἐν τῇ εὐνοίᾳ τῆς Ἑλισάβετ. Ἀλλ' ἡ εὐνοια αὕτη ἦτο ἄρα γε ἔρως; Οὐχὶ ἀναντιρρήτως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκριβῶς ἠνύοι τὸν κόμητα τοῦ Λέστερ (Leicester), ἀλλὰ καὶ ὁ περιβόητος οὗτος εὐνοούμενος οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐραστῆς αὐτῆς. Ἀλλως ἡ Παρθέτος βασιλίσσα, — ἡ *Queen virgin* —, θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ καλέσῃ *Birginiar*, ἑαυτὴν ὑπαινισσομένη, τὴν ἐν Ἀμερικῇ χώραν, ἣν ὁ Ῥάλι εἶχε τότε ἀνακαλύψει (1584). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης χρονολογεῖται ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ χρῆσις τοῦ καπνοῦ, εἰς ἣν οὗτος διὰ τοῦ παραδείγματός τὰ μάλα συνετέλεσε. Διηγοῦνται δὲ περὶ τούτου τι λίαν ἄστετον. Διατρίβων ὁ Ῥάλι τὸ τρίτον ἐν Ἀμερικῇ, διέταξέ τινα τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, ὃν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε προσλάβει, νὰ κομίσῃ αὐτῷ ζῦθον. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ ὑπηρετῆς ἐτρόμαξεν· εἶδε τὸν κύριόν του ἐξάγοντα καπνὸν ἐκ τοῦ στόματος· τὸν ἐνόμισε καίόμενον καὶ . . . ἔρριψε τὸν ζῦθον ἐπὶ τοῦ προσώπου του, ἵνα σβέσῃ τὴν πυρκαϊάν· ὁ *τεριακλῆς* Ῥάλι ἐκάπνιζεν ἀπλῶς πίπαν. Ἀλλ' ἴδωμεν τὸν ἀτρόμητον ναύτην, τὸν «ποιμένα τοῦ ὠκεανοῦ», ὡς ὁ σύγχρονος αὐτῷ ποιητῆς Σπένσερ ἀπεκάλει τὸν Ῥάλι, ἐκφραζόμενον περὶ τῆς βασιλίσσης ἐν ἐπιστολῇ, μνημεῖφ ὕφους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἣν ὁ Ἀγγλος ἱστορικὸς Hume διέσωσεν ἡμῖν. Ἐρωτευθεὶς ὁ Ῥάλι ἀπήγαγεν ἐκ τῆς Αὐλῆς νεαράν τινα νεάνίδα, ἐκ τῶν κυριῶν τῆς τιμῆς τῆς ἀνάσσης, τὴν Ἑλισάβετ

Θρογκμόρτων, ἦν καὶ βραδύτερον ἐνυμφεύθη, ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς βασιλίσσης, ἥτις καθεῖρξεν ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Λονδίνου τὸν ἀπαγωγέα σὺν τῇ ἀπαχθείσῃ. Ἐκείθεν δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ ἐξαιτούμενος, ἔγραφε πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας Σῆσελ : « Πῶς νὰ ὑπομείνω τὴν στέρησιν τῆς παρουσίας αὐτῆς, ἐγὼ ὅς τις ἔβλεπον αὐτὴν ὁδηγοῦσαν ἄρμα ὡς τὸν Ἀλέξανδρον, θηρεύουσιν ὡς τὴν Ἀρτεμιν, κινουμένην ὡς τὴν Ἀφροδίτην ἢ ἐμφανιζομένην ὡς νύμφην, ἥς ὁ ζέφυρος ἐπισεῖει τὴν κόμην ἐπὶ τῶν περθενικῶν αὐτῆς παρειῶν ; ἐγὼ ὅς τις τὴν ἤκουον ἄδουσιν ὡς τοὺς ἀγγέλους ἢ μουσουργοῦσαν ὡς τὸν Ὀρφέα ἐπὶ τῶν ὀργάνων διὰ τῶν μελωδικῶν αὐτῆς δακτύλων ; » Ἡ δὲ Ἀρτεμις - Ἀφροδίτη, ἥς ἡ στέρησις τόσον λυπεῖ αὐτόν, δὲν εἶναι ἡ ἀπαχθεῖσα νεαρὰ Ἐλισάβετ, ἀλλ' Ἐλισάβετ ἡ βασίλισσα, ἥτις ἦτο τότε... ἐξηκοντοῦτις ! Ἐν ἄλλῃ δ' ἐπιστολῇ, πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν θεάν, τελευτᾷ λέγων : « Ἀπολάύω διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν θείων ὑμῶν καλλονῶν, ὧν ἡ θεὰ μοὶ ἀπαγορεύεται ».

Τί λοιπὸν νὰ οἰκτείρῃ τις μᾶλλον, τὸν μέγαν ἄνδρα ἐκπίπτοντα τόσον χαμαὶ ἢ τὴν μεγαλουργὸν γυναῖκα εἰς τοιαῦτα ἀσμενίζουσιν !

Ἡ λαίδυ Δέρβυ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου μικρὰν χρυσὴν ἄλυσιν, ἐξ ἧς ἐκρέματο εἰκὼν κατερχομένη μέχρι τοῦ στήθους, καθ' ἃ λέγεται ἐν περιωθείσῃ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπιστολῇ. Ἡ βασίλισσα, ἰδοῦσα τὴν εἰκόνα, ἠρώτησε τὴν λαίδυν τίνος ἦτο, ἀλλ' ἡ δούκισσα προσεπάθησε ν' ἀποκρύψῃ αὐτήν· ἡ δ' Ἐλισάβετ ἔτι μᾶλλον ἠθέλησε νὰ τὴν ἴδῃ. Ἐπὶ τέλους ἐννοήσασα ὅτι ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ νεαροῦ γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Οὐίλλιέλμου Σῆσελ, τοῦ μετέπειτα Σῆσελ Μπέρλεϊ (Cecil Burleigh), μεγάλου θησαυροφύλακος, ἤρπασεν αὐτήν· εἶτα

δὲ προσκολλήσασα ἐπὶ τοῦ ὑποδήματος, ἤρξατο περιπατοῦσα μετὰ τῆς εἰκόνης ἐπὶ τοῦ ποδός· ἐκ δὲ τοῦ ποδός τὴν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀγκῶνα, ἔνθα ἐκράτησεν αὐτὴν μικρόν. Μαθὼν δὲ ὁ Σῆσελ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ τὰς περιπετείας, ἐστιχούργησεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ποιημάτιον, ὅπερ ἔδωκε μουσουργῶ πρὸς μελοποίησιν· ἡ δὲ βασίλισσα ἠθέλησε ν' ἀκούσῃ τὸ ποιημάτιον. Ὁ Σῆσελ διεκήρυττεν ἐν αὐτῷ, ὡς πεπειραμένος αὐλικός, καίπερ λίαν νέος ὢν, ὅτι οὐδεμίαν ἡσθάνετο λύπην, διότι ἡ ἀνασσα ἐτίμα διὰ τῆς εὐνοίας αὐτῆς ἄλλους εὐπατρίδας, καὶ ὅτι ἤρκειτο εἰς ἣν εἶχεν ἀπονείμει αὐτῷ τιμὴν, φέρουσα τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ποδός καὶ τοῦ ἀγκῶνος. Ὁ συγγραφεὺς τῆς περιέργου ταύτης ἐπιστολῆς προστίθησι : « Πάντα ταῦτά εἰσιν εἰς ἄκρον μυστικά, καὶ ὅμως διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ Ἐλισάβετ κατῶρθου νὰ προσελκύῃ ἑαυτῇ τοὺς μάλλον ἱκανοὺς τοῦ Κράτους λειτουργούς ».

IV

ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΣΤΗΡΕΑ

ΑΛΛ' εἵμεθα εἰσέτι μακρὰν τῶν ἐρώτων καὶ τῶν ἐραστῶν, διότι ἡ μὲν ἱστορία τοῦ μανδύου οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ βασίλισσαν ἀμείβουσαν διὰ χαρίτων un acte de galanterie ἐν τῷ προσώπῳ ἀνδρός, οἷος ὁ Ῥάλι, κεκτημένου τόσα διανοητικὰ προσόντα, ὥστε νὰ προαχθῇ καὶ ἄνευ αὐτῆς· τὸ δὲ κωμικὸν τῆς εἰκόνης τοῦ Σῆσελ ἀνέκδοτον μαρτυρεῖ τὸ μεγαλουργὸν πνεῦμα τῆς Ἐλισάβετ, ἐκμεταλλευσμένης καὶ αὐτὰς τὰς γυναικείας ἀδυναμίας καὶ ἀναγούσης εἰς πολιτικὴν ἐπιστήμην τὴν coquetterie, ἵνα διὰ ταύτης προσελκύσῃ φίλους καὶ

θαυμαστάς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπολιτεύετο καὶ ὡς πρὸς τοὺς μνηστῆρας τῆς χειρὸς αὐτῆς. Πηνελόπη δὲ οὐσα κατὰ τὴν πληθὺν αὐτῶν ὑπῆρξε τοιαύτη καὶ κατὰ τὴν τέχνην τοῦ συγκρατεῖν αὐτοὺς φίλους· οὐδεὶς ἀπεπέμπετο, πάντες ἤλπιζον. Οἱ μνηστῆρες τῆς Ἑλισάβετ, ὅποιον περίεργον βιβλίον! ἀλλὰ θὰ ἦτο ἡ ἱστορία πάντων σχεδὸν τῶν τότε βασιλικῶν τῆς Εὐρώπης οἰκῶν, καὶ οὐδὲν λέγω περὶ τόσων Ἀγγλῶν εὐπατριδῶν.

Ἡ Ἑλισάβετ ἔσχε λάτρεις, μνηστῆρας καὶ εὐνοουμένους. Ὁ κατάλογος πάντων τούτων εἶναι μακρὸς, ὡς ὁ τῶν ἐρωμένων τοῦ Δὸν - Ζουὰν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ τοῦ Μοζάρ ἐξόχῳ μελοδράματι *Don Giovanni*, ἔνθα τὸ ὥραϊον ἐκεῖνο :

«Madamina, il catalogo è questo».

Χαιρετίσωμεν πρῶτον τοὺς λατρευτάς· μεταξὺ τούτων ἀναφέρονται Ἑρρῆκος ὁ Γ΄ καὶ Ἑρρῆκος ὁ Δ΄ τῆς Γαλλίας, καίτοι οὗτοι καὶ μεταξὺ τῶν μνηστῆρων δυνατὸν πῶς νὰ συγκαταριθμηθῶσι —, καὶ Σίξτος ὁ Ε΄, Πάπας Ῥώμης. Ἑρρῆκος ὁ Γ΄, — τελευταῖος Φραγκίσκου τοῦ Α΄ ἀπόγονος —, τοῦτο μόνον εἶχε κοινὸν πρὸς τὴν λατρευομένην ἢ θαυμαζομένην ἄνασσαν : τὴν φιλαρέσκειαν, καὶ ἦτο θηλυπρεπής, γελοίως φιλάρεσκος, φορῶν μεγάλα κρικοειδῆ ἐνώτια· κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ὑπῆρξε πάντοτε τὸ παίγνιον τῆς ζοφερᾶς αὐτοῦ μητρὸς Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων· διὸ «guarda e passa». Ὁ δὲ Σίξτος, ἀνὴρ εὐφυής, ῥέκτης μεγαλόνομος, ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐννοήσῃ τὴν Ἑλισάβετ· καὶ ὄντως τοσοῦτον ὑπολήπτετο αὐτήν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν ἐν τῷ μέλλοντι μεγάλων κατορθωμάτων, ὥστε ἔκρινεν ἀξίαν τῆς παπικῆς αὐτοῦ εὐνῆς, — καίπερ ἀφωρισμένην ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Πίου τοῦ Ε΄ —, πεποιθώς, ὡς ἔλεγεν,

ὅτι ἐκ τῶν παραδόξων ἐκείνων ἐρώτων ἤθελε γεννηθῇ νέος τις Ἀλέξανδρος¹. Τοῦτο δὲ ἄξιον νὰ σημειωθῇ ὡς κολακεῦον τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν· διότι ὡς Ῥωμαῖος ποντίφιξ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ εἴπῃ νέος τις *Kaïσαρ ἢ Μέγας Κάρολος*. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἀγάπης ἐγνωστοποίησε τῇ Ἑλισάβετ τὴν κατ' αὐτῆς σκευωρηθεῖσαν συνωμοσίαν, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀντώνιος Βέβιγκτων, ὅστις φοβούμενος μὴ ἀνακαλυφθεὶς θανατωθῇ, εἶχε ζητήσῃ παρὰ τοῦ Σίξτου ἄφεσιν ἀμαρτιῶν *in articulo mortis*· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς παπικῆς ταύτης ἀποκαλύψεως ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τεσσάρων καὶ δέκα συνωμοτῶν καὶ ἡ καρατόμησις τῆς ἀτυχοῦς βασιλίσσης Μαρίας, ἐνόχου ἐσχάτης προδοσίας κηρυχθείσης. Καὶ ὅμως ὁ Σίξτος, λησμονῶν πάντα ταῦτα, ἀναθεματίζει βραδύτερον ἐκείνην, ἣν εἶχε ποθήσῃ ὡς Ὀλυμπιάδα!

Ἄν δὲ ἡ πολιτικὴ δὲν ἔχει σήμερον αἰσθήματα, κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν ἔκφρασιν, τότε ὅμως ἐστερεῖτο καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς κοινοτάτης αἰδοῦς. Δὲν βλέπομεν τὴν Ἑλισάβετ μετέχουσαν, ἢ τοῦλάχιστον ἐπωφελουμένην, τῆς ἐν Ἀμβασίᾳ (Amboisie) συνωμοσίας (1560), καὶ ἀναφανδὸν ὑποστηρίζουσιν τοὺς Οὐγονόττους ἐν Γαλλίᾳ, ἐνῶ διατελεῖ εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον αὐτῆς; Ἡ δὲ Αἰκατερίνα τῶν Μεδίκων δὲν διαπραγματεύεται τοῦ γάμου τοῦ τρίτου αὐτῆς Φραγκίσκου, δουκὸς Ἀλανσῶνος, τοῦ μετ' ἔπειτα Ἀνδρηγαυίας, μετὰ τῆς Ἑλισάβετ καὶ συγχρόνως διενεργεῖ τὰς ἐν Γαλλίᾳ σφαγὰς τῶν Οὐγονόττων (1572); Ἀλλὰ τίς θὰ μελετήσῃ τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς δημοσίας ἠθικῆς, ἵνα δείξῃ τὴν ἀπ' αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐπὶ τὰ βελτίω πρὸδον λαῶν καὶ βασιλέων; Ἄν δὲ τὸ

¹ De Potter: *L'Esprit de l'Eglise*, τόμ. VIII, σελ. 91. Paris, 1821.

παρήγορον τοῦτο βιβλίον δὲν συνετάχθη εἰςέτι, δὲν θὰ ἴδῃ βεβαίως τὸ φῶς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, ὅτε τὰ χρηματιστήρια, ἠθικὰ ἔλη, πανταχοῦ μεταδίδοντα τοῦ χρυσοῦ τὸν ψυχοφθόρον πυρετόν, πᾶσαν πρὸς τὰ τοῦ πνεύματος εὐγενῆ ὁρμὴν καταπνίγουσι.

Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλανσῶνος, οὗ πρὸ μικροῦ ἐμνήσθημεν, κλείει τὸ βιβλίον τῶν μνηστήρων τῆς Ἑλισάβετ, τὸ βιβλίον τῆς χυλοπήτας, ὅπερ εἶχεν ἀνοίξει, πρὶν ἢ γίνῃ αὕτη βασίλισσα, ὁ δούξ τῆς Σαυαυδίας, συγχρόνως δὲ καὶ ὁ κόμης Δεονσαῖρ - Κουρτναί Ἀγγλος εὐπατρίδης ἐκ βασιλέων ἔλκων τὸ γένος· ἐκ δὲ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῆς φαίνεται ὅτι ἡγάπα τὸν κόμητα, ὅτι ἦτο ὁ ἐγκάρδιος αὐτῆς μνηστήρ, καὶ ὅμως δὲν ἔλαβεν αὐτὸν σύζυγον. Ὅτε δὲ ἀναβαίνει εἰς τὸν θρόνον πόσοι βασιλεῖς καὶ πόσοι ἡγεμόνες δὲν ζητοῦσι τὴν χεῖρα αὐτῆς! Ἀλλὰ καὶ πόσαι ὑψηλαί ... χυλόπητες! Ὁ τὴν πρώτην χυλόπηταν φαγὼν εἶναι ὁ ζοφερός Φίλιππος ὁ Β', ὁ μέλλων τῆς *invincible Armada* ἦρως, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, ἐδοκίμασεν αὐτήν, καὶ ὁ δούξ τοῦ Ὀλσταίγ, θεῖος τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, καὶ ὁ ἀρχιδούξ Κάρολος, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φερδινάνδου, καρτερός οὗτος ὑποψήφιος, ἐφ' ὅλην δεκαπενταετίαν τὴν χεῖρα αὐτῆς ἐπιζητῶν, ἀλλ' ἡ σκληροκάρδιος δὲν τον θέλει, διότι εἶνε κεφάλαια, «ἔχει μεγάλην τὴν κεφαλὴν,» ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ὅμως παρέχουσα αὐτῷ ἐλπίδας καὶ τὸν γάμον διαπραγματευομένη ἐκ ζηλοτύπου μοχθηρίας, φόβῳ μὴ ὁ δούξ στραφῇ πρὸς τὴν Μαρίαν Στουάρτην, μεθ' ἧς εἶχεν ἤδη ἐκφράσει ἐπιθυμίαν νὰ συζευχθῇ. Ἀλλ' ὁ τῶν σεβαστῶν μνηστήρων κατάλογος δὲν ἔκλεισεν εἰςέτι, διότι φέρεται ἐν αὐτῷ καὶ ὁ Καζιμίρ, υἱὸς τοῦ Παλατίνου Ἑκλέκτορος, καὶ ὁ κόμης τοῦ Ἀρράν, ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ θρόνου τῆς Σκωτίας

μετὰ τὴν Μαρίαν, καὶ ὁ κόμης τοῦ Ἀρουνδέλ, ὑποψή-
φιος τῶν Καθολικῶν, οὗ τὸ ὄνομα καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς
Ἑλλησι γνωστόν, ὡς ἐκ τῶν περιφήμων χρονολογικῶν
μαρμάρων (Marmora Arundelliana) καὶ ὁ σὶρ Οὐί-
λιαμ Πίκεριν καὶ ὁ λόρδος Ῥοβέρτος Δόλλυ (Dolley).
Καὶ δὲν ἦτο ὁ τελευταῖος, διότι κατὰ τὸ 1566 συνε-
τῶς σκεπτομένη, εὗρισκεν ὅτι Κάρολος ὁ Θ' τῆς Γαλ-
λίας, ὁ μέλλων ἥρως τῶν σφαγῶν τῆς ἀπαισίας νυκτὸς
τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου (1572) ἦτο ἄγαν νέος δι' αὐτὴν.
Πέντε δ' ἔτη βραδύτερον ἦτοι τῷ 1571 εὐμενέστερον
ἀκροᾷται προτάσεων γάμου μετὰ τοῦ δευτεροτόκου
τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἀδελφοῦ, δουκὸς τῆς Ἀνδηγαυί-
ας, τοῦ μετ' ἔπειτα Ἑρρίκου τοῦ Γ'. Ἀλλ' ὁ δοῦξ εἶναι
εἰκοσαέτης, αὐτὴ δὲ ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἑτῶν.

— "Ὅταν θὰ εἶναι ἀνὴρ, λέγει ἀκκίζομένη τ
Γάλλῳ πρεσβευτῇ, ἐγὼ θὰ εἶμαι γραῖα.

— Ἡ ὕμετέρα Μεγαλειότης δὲν θὰ γίνῃ ποτὲ γραῖα,
ἀποκρίνεται galamment ὁ πρεσβευτής.

Ἄλλ' ἡ χαριτόβρυτος δὲν φαίνεται δίδουσα πλήρη
πίστιν εἰς τὰς κολακευτικὰς ἐκεῖνας προρρήσεις· ἔχει ἐν-
δοιασμοὺς ὡς πρὸς τὸν γάμον· ποθεῖ σύζυγον ὅστις οὐ
μόνον νὰ σέβηται αὐτὴν ὡς βασίλισσαν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀ-
γαπᾷ εἰλικρινῶς ὡς γυναῖκα, καὶ οἱ ἄνδρες . . . Ἡ-
κουσε τόσας ἱστορίας περὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς μνηστῆ-
ρος, Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Ἰσπανίας ! . . . ὅτι καίπερ
ἔγγαμος ὢν δὲν ἀπηξίου νὰ ρίπτει ἐταστικὰ βλέμματα
εἰς τὸ δωμάτιον ἔνθα ἐνεδύοντο αἱ τῆς βασιλίσσης κυ-
ρίαι τῆς τιμῆς . . . καὶ δὲν θέλει σύζυγον ἀναγκαζόμε-
νον νὰ ζητήσῃ «ἀντισταθμῆσεις.»

Ἡ τῶν Μεδίκων ὁμῶς καλὴ ἐκείνη Αἰκατερίνα ἦτο
ἀκούραστος γάμων προξενήτρια καὶ εἶχεν ἀποθήκην
γαμβρῶν, τοὺς τρεῖς αὐτῆς υἱούς. Μετὰ τὸν πρώτό-

τοκον, Κάρολον τὸν Θ', τὸν δευτερότοκον, δοῦκα τῆς Ἀνδηγαυίας, ἤρχετο ἡ σειρὰ τοῦ τελευταίου, τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀλανσῶνος, πολλὰς πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους ἔχοντας συμπαθείας. Καὶ ἡ Γαλλία, τρίτην ταύτην φοράν, νέων ἄρχεται περὶ γάμου προτάσεων καὶ ἰδοὺ νέος μνηστὴρ ἀνατέλλει, ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ὀρίζοντος. Ὁ ἡγεμονόπαις εἶναι δεκαεξαέτης καὶ ἐν ἐπιμέτρῳ παρίσταται «νᾶνος καχεκτικὸς καὶ εὐλογιοκομμένος» ἀλλὰ τὸ νεαρὸν αὐτοῦ οὐδόλως πτοεῖ τὴν ἀτρόμητον Ἐλισάβετ, ἄλλως πῶς τώρα περὶ ἡλικίας σκεπτομένην· δὲν διεβεβαίωσεν αὐτὴν ὁ πρεσβευτὴς ὅτι οὐδέποτε θὰ γηράσῃ; Καὶ διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ γάμου ἄρχονται τῷ 1571 μεταξὺ τῶν δύο Αὐλῶν πρὸς μεγίστην τῶν Ἀγγλῶν δυσἀρέσκειαν, κατ' οὐδένα λόγον τὸ συνοικέσιον τοῦτο στεργόντων. Τὰ ἔτη παρέρχονται· αἱ διαπραγματεύσεις ἐξακολουθοῦσιν· ὁ μνηστὴρ σπεύδων ἔρχεται εἰς Ἀγγλίαν· ἀμιλλᾶται ἐρωτικοῖς βλέμμασι καὶ τρυφεροῖς στεναγμοῖς πρὸς τὸν περιβόητον εὐνοούμενον Λέστερ (Leicester) καὶ τὸν Χάττων (Hatton)· ἡ βασίλισσα χορεύει ἐνώπιον αὐτοῦ· κρούει τὸ λαοῦτον· ἐπιδείκνυσι πάσας αὐτῆς τὰς χάριτας· θωπεύει αὐτόν· «εἶναι ὁ βάτραχος τῆς, ὁ φρὺνός τῆς»¹, ὥς τὸν ἀπεκάλει, καὶ ὁ ἡγεμονόπαις ἀπέρχεται εἴπερ ποτὲ ἐρωτόληπτος. Αἱ διαπραγματεύσεις ἐξακολουθοῦσιν· ὁ μνηστὴρ ἐπανέρχεται καὶ πάλιν ἀπέρχεται, ἄπρακτος μὲν, ἀλλ' ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς τεσσαρακοντούτιδος μελλονύμφου, ἵνα καὶ αὐθις ἐπανακάμψῃ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπέλθῃ.

Εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς στέψεως τῆς χαριτοβρύτου ἁ-

¹ Ὁρα Α. Fillon : *Les historiens anglais*, ἐν *Revue des Deux Mondes*, 1 Σεπτεμβρίου 1877, σελ. 88.

νάσσης καὶ ἀπειλητικὸς σχεδὸν ὁ τῆς Γαλλίας πρεσβευ-
τῆς Μωβισσιέρ (Mauvissière) ἐρωτᾷ τὴν Ἑλισάβετ :

— Τί θ' ἀγγείλω τῷ βασιλεῖ κυρίῳ μου ;

— Ὅτι ὁ δοῦξ ἔσται σύζυγός μου.

Συγχρόνως δ' ἐξάγουσα δακτύλιον ἐκ τῆς χειρὸς αὐ-
τῆς, εἰσάγει αὐτὸν εἰς τὸν δάκτυλον τοῦ δουκός, ὡς ἀρ-
ραβῶνα πίστεως, προσκολλᾷ τὰ βασιλικά ἀλλὰ μεμαραμ-
μένα αὐτῆς χεῖλη ἐπὶ τῶν μελανῶν τοῦ βατράχου χει-
λέων καὶ προσκαλεῖ τὰς κυρίας αὐτῆς ὅπως προσφέρωσι
σεβασμὸν τῷ μέλλοντι αὐτῶν ἀνακτι. Οἱ εὐνοούμενοι
σπεύδουσιν ἀπέλπιδες πρὸς αὐτὴν λέγοντες.

— Τί ἐκάματε ;

— Οὐδὲν τὸ δυνάμενον νὰ σας φοβίσῃ.

— Καλά, ἀλλὰ πῶς θὰ ξεμπερδεύσετε ;

— Μὲ λόγια· εἶναι τὸ νόμισμα τὸ ὁποῖον κυκλοφορεῖ
ἐν Γαλλίᾳ¹.

Καὶ ὄντως ὁ νεαρὸς δοῦξ δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλα-
μον τῆς ὑπερτεσσαρακοντούτιδος ἐκεῖνης νύμφης, καί
περ φέρων ἀρραβῶνος δακτύλιον.

Τί ἄρα γε συνέβαινε ; μήπως πονηρόν τι δαιμόνιον,
παραπλήσιον τῷ Ἀσμοδαίῳ τοῦ Τωβίτ ἐματαίου τοὺς
βασιλικοὺς ἐκείνους γάμους; Ἀκριβῶς τὸ ἀόρατον τοῦτο
δαιμόνιον ἐβασάνισε πάντας τοὺς βιογράφους αὐτῆς, εἰς
εἰκασίας μᾶλλον ἢ ἤττον πιθανὰς προστρέχοντας. Ἄλλ'
ἴδωμεν πρότερον τί περὶ γάμου ἐφρόνει ἐπισήμως ἡ βα-
σίλισσα Ἑλισάβετ.

V

Ο ΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΠΗΝΕΛΟΠΕΗΣ

Κατὰ τὸ 1559, μικρὸν μετὰ τὴν στέφιν αὐτῆς, με-
γάλη τοῦ Κοινοβουλίου πρεσβεία ἐπαρουσιάζετο εἰς τὰ

¹ A. Fillon, ἐνθ' ἄνωτ..

ἀνάκτορα, ἵνα ἐκφράσῃ τῇ βασιλίσσει τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους ὅπως ἐκλέξῃ σύζυγον. Ἡ Ἐλισάβετ ἀπήντησε διὰ μακροῦ λόγου φαρισαϊκοῦ, ὃν διέσωσεν ἡμῖν ὁ Κέβδεν (Cabden), ὁ ἀρχαιότατος τῶν βιογράφων αὐτῆς, λόγου ἕκτοτε ἀπεικονίζοντος τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς προσποιήσεως, ὅπερ θὰ περιβάλλῃ πάσας τὰς πράξεις αὐτῆς.

Εἶπεν ὅτι πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχεν ἀπολαύσει τῶν τιμῶν τοῦ γάμου, ἂν δὲν ἦτο πεπεισμένη ὅτι ὁ Θεός, (ταλαίπωρος Θεός ! εἰς ὅλα τὸν βάζουν μέσα) τὴν ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα ἀσχολῇται περὶ αὐτοῦ μόνοι καὶ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης. Εὐφρολογοῦσα δὲ καὶ δεικνύουσα τὸ τῆς στέψεως δακτύλιον προσέθετο « ἄλλως εἰμὶ ἤδη νενυμφευμένη, τὸ Κράτος ἐστὶν ὁ νυμφίος μου, οἱ Ἀγγλοὶ δὲ τὰ τέκνα μου. » Τέλος μετὰ πολλὰ κατέληξεν εἰς τὸ συναξαρικὸν τοῦτο : « ὅ,τι ἐπιθυμῶ εἶναι νὰ χαραχθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου μου : *Ἐνταῦθα ἀναπαύεται ἡ Ἐλισάβετ ζήσασα καὶ θανοῦσα βασίλισσα καὶ παρθένος.* Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον δὲν ἐπείσθη, ὡς φαίνεται, εἰς τὰς μαρτυρολογικὰς ταύτας διαθέσεις τῆς φιλαρέσκου ἀνάσσης, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπανελάθεν ἐντονώτερον τὴν εὐχὴν ὅπως αὕτη νυμφευθῇ ἢ κανονίσῃ τὰ τῆς διαδοχῆς Ἡ ὑπεροψία τῆς Ἐλισάβετ εἶχεν ἤδη πληγῇ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς διακήρυξιν ἐπὶ πραγμάτων τόσον λεπτῶν, νῦν δ' ἐθεώρησεν ὡς προσβλητικὴν τὴν νέαν ταύτην αἵτησιν καὶ ἀπήντησε μετὰ δριμύτητος, ἐκφράζουσα τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως αἱ γαίαι κεφαλαὶ λάβωσι παράδειγμα ἐκ τῶν γεροντοτέρων, τοὺς νέους τὴν ἡλικίαν ἀντιπροσώπους ὑπαινισσομένη, τοῦθ' ὅπερ δυσηρέστησε τὸ Κοινοβούλιον.

Τότε δὲ αὕτη ἀπήντησε μᾶλλον ἡπίως, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἀοριστολογίας : « Ἄν διεκέρυττον ὑμῖν, ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ συνάψω δεσμούς γάμου, θὰ

ἐξέφραζον ἴσως ὀλιγώτερα, παρ' ὅ,τι θὰ διανοούμενη νὰ πράξω, ἂν δὲ ἀνήγγελλον ὅτι σκοπός μου εἶναι νὰ νυμφευθῶ, θὰ ἔλεγον περισσότερα, ὅσων δέον νὰ γινώσκετε· ὅθεν ποιοῦμαι ὑμῖν ἀπάντησιν εἰς οὐδὲν ἀπαντῶσα :

I give you an answer answerless». Ἄλλ' ὅ,τι ἀληθῶς μνημεῖον τῆς ῥητορικῆς τέχνης καὶ τῆς ἱστορικῆς δεινότητος τοῦ Κοινοβουλίου ἐκεῖνου εἶναι ἡ κατὰ τὴν λήξιν τῆς συνόδου ἀγόρευσις τοῦ ἐπισήμου ῥήτορος, λέγοντος μετ' ἐμφάσεως πρὸς τὴν Ἑλισάβετ : «ὅτι μεταξὺ τῶν μεγάλων νομοθετῶν ἡρίθμουν ἕως τότε τρεῖς γυναῖκες, τὴν βασίλισσαν Παλαιστίναν, ἥτις πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, εἶχε διατάξει πάντα τὰ εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον ἀφορῶντα· τὴν βασίλισσαν Δήμητραν, ἥτις εἶχεν ὀρίσει ποινὰς πρὸς περιστολὴν τῶν κακούργων, καὶ τὴν βασίλισσαν Μαρίαν, σύζυγον τοῦ Βαθυλάου, μητέρα τοῦ βασιλέως Στιλίκου, ἧς οἱ νόμοι προϋτίθεντο τὴν προστασίαν τῶν χρηστῶν καὶ ἠθικῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἑλισάβετ ἦτο ἡ τετάρτη γυνή, ἣν τοῦ λοιποῦ θὰ προσέθετον εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας. Αἱ τρεῖς δ' ἐκεῖνοι ἦσαν ὑπανδροὶ· ὅθεν ὠφείλε καὶ ἡ τετάρτη νὰ ᾖ τοιαύτη».

Οὐδὲν τούτου λογικώτερον, καὶ ὅμως ἡ χαριτόβρυτος ἄνασσα ἔμεινεν ἄκαμπτος ἐνώπιον τόσων ἐνδόξων παραδειγμάτων, ὧν ἐν προκατακλυσμιαῖον μάλιστα, καί... ἀνέβαλε τὸ Κοινοβούλιον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Ἐν τούτοις ἡ δάφνας συναξαρίου ποθοῦσα Ἑλισάβετ, ἀκούσασα παρὰ Σκώτου πρεσβευτοῦ, ἐλθόντος ἵνα τὴν εἰδῃσιν ἀγγεῖλη, ὅτι ἡ Μαρία ἔτεκεν υἱόν. «Ἡ βασίλισσα τῆς Σκωτίας εἶναι μήτηρ καὶ ἐγὼ εἰμι στεῖρον δένδρον,» ἔκραζεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν κυριῶν αὐτῆς, ὅτ' ἐκεῖνος ἀνῆλθε, μετὰ τοιαύτης παραφόρου λύσεως, ὡς εἰ ἡπεῖλει ἐκ ζηλοτυπίας τὴν ἀτυχῇ Μαρίαν. Ἄρα ψεῦδος καὶ προσποιήσις ἡ πρὸς τὴν παρθενίαν δῆθεν ἔφεςσις καὶ τὰ κωμικὰ ἐκεῖνα περὶ ἐπι-

τυμβίου επιγραφῆς· ἄρα ἐξ ἀνάγκης, ἐπιβεβλημένη αὐτῇ ἡ παρθενία. Ἀλλὰ ὁποῖόν τι τὸ κωλύον τὴν βασιλίσσαν τῆς Ἀγγλίας νὰ γίνῃ καὶ αὕτη ὅ,τι καὶ ἡ Σκωτίας, μήτηρ; Βεβαίως λόγος ἰσχυρός, ὃν δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμολογήσῃ· ἐντεῦθεν οἱ ὅλως ἀδικοιολόγητοι ἐκεῖνοι θυμοί, ὅσakis τὸ Κοινοβούλιον ἐζήτει παρ' αὐτῆς πρᾶγμα τόσῳ φυσικὸν καὶ ἐπάναγκες, ἥτοι νὰ νυμφευθῇ. Ἐν τούτοις μετὰ ἕξ ἀναβολὰς τὸ Κοινοβούλιον συνήλθε τῷ 1566 καὶ ἀνενέωσε λίαν ἐντόνως τὴν περὶ γάμου ἢ διαδοχῆς αἵτησιν, νῦν δὲ ἐπίκουρον ἔχον τὴν βουλὴν τῶν Λόρδων· οὐδὲν δὲ ἄλλο ἀντήχει τόσον ἐν ταῖς δύο ταύταις Βουλαῖς ὅσον αἱ λέξεις γάμος καὶ διαδοχή. Ἡ Ἐλισάβετ ἐπειράθη καὶ αὖθις ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀπάντησιν τὸ πρῶτον δι' ἄοριστολογιῶν, εἶτα ζητοῦσα νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν τῷ Κοινοβουλίῳ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μετ' ἔπειτα ἐξαίτουμένη μικρὰν τοῦ ζητήματος ἀναβολήν. Τέλος δὲ μεταβᾶσα εἰς τὸ Κοινοβούλιον διέλυσεν αὐτὸ καὶ οὕτω ἀπηλλάχῃ ἐπὶ πενταετίαν τῶν ὀχληρῶν αὐτοῦ αἰτήσεων. Συγκalέσσασα δὲ τοῦτο τῷ 1571 πάλιν διέλυσεν ὡς ἀναμνηγνόμενον δῆθεν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἕως οὐ εὗρε τὸ τοῦ 1572, πρὸθυμον, πειθήνιον, γερουσίαν Τιβερίου, εἰτοιμον νὰ ἐκτελέσῃ πάντα τὰ κατὰ τῆς ἀτυχοῦς Μαρίας μυστὰρὰ τῆς Ἐλισάβετ σχέδια.

Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς παρθενίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπ' ἀπειρον· καὶ ἡ πολυμήχανος ἀνασσα μετέβαλε τακτικὴν· ἤρξατο λησμονοῦσα τὸ Μαρτυρολόγιον καὶ τὴν «θεῖαν τοῦ Θεοῦ δόξαν» καὶ μὴ ἀποστρέφουσα τὸ πρόσωπον ὅτε ὠμίλουν αὐτῇ περὶ πράγματος τόσον κοσμικοῦ, ὅσον ὁ γάμος. Προέβη δὲ καὶ περαιτέρω· αὐτὴ αὕτη ἐνεθάρρυνε τοὺς μνηστῆρας, διὰ συμπεριφορᾶς ἐνισχυοῦσης τὰς ἐλπίδας αὐτῶν. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς κωμωδίας εἶχε παιχθῇ ἐπιτυχῶς· ἤρχετο

τώρα ἡ σειρά τῶν μνηστήρων· ἀλλ' ἡ ἐστεμμένη κωμωδὸς εἶχε καὶ αὐτὴ ἰστὸν Πηνελόπης, τὰς διαπραγματεύσεις, ὧν σπουδαιόταται ὑπῆρξαν αἱ πρὸς τὸν ἀρχιδούκα Κάρολον, ἐφ' ὅλην δεκαπενταετίαν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὑποψήφιον, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον αἱ μετὰ τῆς Γαλλίας περὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀλανσῶνος, ἐπταετίαν, ἀπὸ τοῦ 1571 - 1578, διαρκέσασαι καὶ ἀπολήξασαι εἰς δάκρυα, στεναγμούς, θυμούς, ἀπειλὰς τοῦ ἐρωτολήπτου ἡγεμονόπαιδος, θραύσαντος ἐν τῇ δικαίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει τοῦ ἀρραβῶνος τὸν δακτύλιον¹. Καὶ ὅμως ἡ Ἐλισάβετ ἐφαίνετο ἀγαπῶσα τὸν βασιλόπαιδα, διότι ἐπὶ τρεῖς ἔτι μῆνας μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ἀρραβῶνος ἐκράτησεν αὐτὸν ἐν Λονδίῳ τιμητικὰς αὐτῷ ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις ἐπιδαφιλευομένη. Λόγος δῆθεν τῆς διαλύσεως, ὅτι ἦτο Καθολικὸς καὶ ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἀγγλοὶ θὰ ὑπεῖκον Γάλλῳ καὶ Καθολικῷ ἡγεμόνι καὶ παραπλήσια, ἀλλ' ἡ *coquette royale* ἡγνόμενός τις ταύτας τὰς δυσχερείας, ὅτε ἔδιδεν αὐτῷ τὸν δακτύλιον; Ὁ δούξ ἐν τῷ τοῦ ἔρωτος παροξυσμῷ λέγει ὅτι γίνεται Καθολικὸς, καὶ ὅτι προτιμᾷ νά τὴν ἰδίην νεκρὰν καὶ νὰ συναποθάνῃ ἢ νὰ παραιτηθῇ τοῦ μετ' αὐτῆς γάμου καὶ καταστῇ τὸ παίγνιον τῆς οἰκουμένης. Καὶ κλαίει καὶ ὀδύρεται, καὶ ἡ καλὴ Ἐλισάβετ δίδει αὐτῷ τὸ ἴδιον αὐτῆς ρινόμακτρον ὅπως σπογγίσῃ τὰ δάκρυα! συγχρόνως δὲ ἀπορροφᾷ ἐκ πάντων τῶν πόρων τὴν εὐφροσύνην τῆς ῥωμαντικῆς ἐκείνης σκηνῆς. Ἐπὶ τέλους πείθει αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Φλανδρίαν, — ἥτις εἶχεν ἀποτινάξῃ τὸν ἀφόρητον Φιλίππου τοῦ Β' ζυγόν —, ἔνθα εὐρὺ στάδιον δόξης καὶ τίς οἶδε τί ἄλλο σὺν αὐτῇ . . . ἡγεμονίαν τινὰ ἴσως

¹ Michaud : *Biographie Universelle*, ἐν βίῳ Anjou (François duc d').

ἐκ τῶν κατακτήσεων προερχομένην. Ὅτε δὲ ἀπῆλθεν ἐνέπλησεν αὐτὸν δώρων καὶ αὐτοπροσώπως συνώδευσε μέχρι Κάντερβερυ· ἐκεῖ δ' ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τινὰς τῶν μεγιστάνων αὐτῆς ν' ἀκολουθήσωσι τῷ βασιλόπαιδι μέχρι Φλανδρίας, καὶ συστήσωσι τὸν δοῦκα τῇ Γενικῇ Συνελεύσει ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἀλλὰ πλὴν τῶν δώρων ἔδωκεν αὐτῷ, χάριν τῆς τυχοδιωκτικῆς ἐκείνης ἐκστρατείας, καὶ μέγα χρηματικὸν ποσόν, ὥστε τὸ τοῦ ἀρραβῶνος φίλημα ἐστοίχισε τῇ φειδωλῇ καὶ οἰκονόμῳ Ἐλισάβετ 710,000 ἀγγλικῶν λιρῶν, ἥτοι περίπου 18,000,000 φράγκων¹. Ἀναντιρρήτως εἶναι ἐκ τῶν δαπανηροτάτων φιλημάτων, ὧν ἡ ἱστορία μνημονεύει.

Τίς δύναται λοιπὸν ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἡγάπα τὸν δοῦκα τοῦ Ἀλανσῶνος, τότε δὲ τῆς Ἀνδηγαυίας; καὶ ὅμως δὲν ἐνυμφεύθη αὐτῷ. Διατί ἄρα γε; Διὰ τὸν αὐτὸν βεβαίως λόγον δι' ὃν ἀπεποιήθη καὶ τοῦ δουκὸς τοὺς προκατόχους. Ἀλλὰ τίς ὁ μυστικὸς οὗτος λόγος, ὅποιον πονηρὸν Τωβίτ δαιμόνιον τὸ ματαιοῦν τοὺς βασιλικοὺς ἐκείνους γάμους; τοῦτο, ἂν Θεὸς θέλῃ, ἐς νέωτα.

¹ Fillon, ἐνθ' ἄνωτ.

ΠΤΗΝΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Ἐπιστολὴ πρὸς φίλην.

ΑΝ πιστεύης καὶ σύ, ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ οἱ τίτλοι τῶν διατριβῶν εἶνε ἀκριβῆ τοῦ περιεχομένου των γνωρίσματα, θὰ ἐνόμισας βεβαίως, ὅτι ἀπεφάσισα καὶ ἐγὼ νὰ ἐξάρω τῶν γυναικῶν τὴν ἀξίαν καὶ διὰ ποιητικῆς παρ-ομοιώσεως νὰ συγκρίνω αὐτὰς πρὸς τοὺς εὐπετεῖς τῶν ἀέρων κατοίκους. Θὰ ἐνόμισας, ὅτι ἀπεφάσισα νὰ δανεισθῶ τοῦ ἐνὸς πτηνοῦ τὸ μελωδικὸν κελάδημα, τοῦ ἄλλου τὰ λαμπρὰ χρώματα, τοῦ ἄλλου τὴν μεγαλο-πρεπῆ οὐρὰν καὶ ἄλλου πάλιν τὸ κομψὸν σχῆμα, ἵνα πλάσω ἐν ἰδανικὸν καὶ νὰ ἐπιστήσω ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου, λέγουσα, ὅτι τοιαῦται εἴμεθα ὅλαι, ἄ-ξιοι θαυμασμοῦ καὶ λατρείας· ἢ τουλάχιστον θὰ ἐνόμισας ὅτι ἡ ἀσθενὴς μου γραφίς, φιλοδοξοῦσα νὰ χαράξῃ νέον τι καὶ πρωτότυπον. . . ὥς τόσαι ἄλλαι γραφίδες, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ νέαν τινὰ μορφήν εἰς τὴν περὶ ἐλαφρότητος τῶν γυναικῶν τόσον πρωτότυπον ἔκφρασιν, καί, συγκρίνουσα αὐτὰς πρὸς τὰ πτηνὰ νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ,τι ἐλέχθη καὶ λέγεται ἀπὸ τῆς ἑκτῆς ἡμέρας τῆς δημιουργίας.

Καὶ ὁμῶς, καλή μου φίλη, θὰ σὲ ἠπάταξῃ ἐπιγραφὴ·

διότι οὔτε τὴν καλλονὴν τῶν γυναικῶν ἀπεφάσισα νὰ ψάλω, οὔτε τὴν ἀπολογίαν αὐτῶν νὰ συντάξω ἐπὶ τῇ ἀπ' αἰώνων κατηγορίᾳ.

Ὁ λόγος ἔνεκα τοῦ ὁποίου συνέπλεξα ἐν ἀρχῇ δύο τόσον ἀνομοίους τάξεις πλασμάτων τοῦ Θεοῦ, εἶνε κατὰ πολὺ μερικώτερος καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν θίξιν ζητήματος, τὸ ὁποῖον ἂν ἐμελετᾶτο καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπως μελετᾶται καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ θέσις τῆς γυναικὸς θὰ ἐβελτιοῦτο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδ' οἱ ποιηταὶ νὰ δικαιῶνται εἰς τὰς ἀδικαιολογήτους αὐτῶν μεταφοράς, οὐδ' οἱ ἐχθροὶ εἰς τὰς εἰλικρινεῖς ἢ ἐπιτετηδευμένους κατ' αὐτῆς σταχυοφορίας.

*

Δὲν εἶνε πολὺς καιρὸς ἀφ' ὅτου ἀνέγνωσα κάπου εἰδησιν ἐξ ἐκεῖνων, αἵτινες ἐμπνέουσιν ἀνεξαίρετως τὴν φρίκην. Ἐπρόκειτο περὶ τῶν πτωχῶν ἐκεῖνων ψαλτῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, οὓς οἱ ἄνθρωποι συλλαμβάνουσι, παντοῖα μέσα μηχανώμενοι, καὶ κλείουσιν ἐν κλωβῷ, ἵνα ἔχῃσι παντοῦ καὶ πάντοτε ἐγγὺς αὐτῶν τὸ ἄσμα των, ἄσμα ἀθλίων αἰχμαλώτων· καὶ ἅτι χειρότερον μάλιστα· ἐπρόκειτο περὶ μέσου καταχθονίου, ὅπερ οἱ ἄνθρωποι ἀνεκάλυψαν ἵνα καταστήσωσι γλυκύτερον καὶ μελωδικώτερον τὸ ἄσμα τοῦτο. «Οἱ στόνοι τῶν πτηνῶν εἶνε γλυκεῖς· οἱ θρῆνοί των εἶνε μελωδίαί ᾧς ἀναγκάσωμεν τὰ πτηνὰ νὰ στένωσι καὶ νὰ θρηνῶσι· ᾧς τοῖς ἀφαιρέσωμεν τὴν ὄρασιν· μὴ βλέποντα πλέον τοῦ ἡλίου τὴν ἀνατολήν, στερούμενα τῆς θεάς τῶν χλοερῶν κλάδων, τῶν ἀνθέων καὶ ἐν γένει τοῦ φωτός, θὰ τονίζωσιν ἄσματα περιπληθῆ, ἐλέγους συγχινη-

τικωτάτους· εἰς τὸ ἄκουσμα αὐτῶν θὰ σπεύδωσι καὶ τὰ ἄλλα ἐλεύθερα πτηνὰ καὶ θὰ ἔρχωνται νὰ ἴδωσι τί παθὼν ὀλοφύρεται ὁ ἀδελφός των καὶ θὰ συλλαμβάνωμεν καὶ ταῦτα».

Οὕτως ἐσκέφθη ὁ ἄνθρωπος· ἡ δὲ σκέψις του, εἶνε πνευματώδης ὅσῳ καὶ ἂν εἶνε σκληρὰ καὶ κακὴ.

Οὕτως ἐσκέφθη· ἐξετύφλωσε τὰ πτηνὰ, ἵνα εὐθυμῇ πλειότερον ἐκ τοῦ ἄσματος των· τὰ ἐστέρησε τῆς ὀράσεως διὰ νὰ τὰ καταστήσῃ μελωδικώτερα· μετέβαλε τὴν φύσιν των ἵνα καταστήσῃ γλυκύτερον τὸ ἄσμα των· καὶ διὰ νὰ εὐτυχῇ ἐκ τούτου κατέστησεν αὐτὰ διὰ παντός δυστυχῇ.

*

Πολλαὶ τρυφεραὶ καρδίαι, τίς οἶδεν ἂν δὲν συνεκινήθησαν καὶ ἄλλοτε ἐξ ἀφηγήσεων παρομοίων. Πόσαι συμπαθεῖς γυναῖκες δὲν θὰ ἐθλίβησαν ἐπὶ τῇ ἀγριότητι καὶ ἐπὶ τῇ οἰκτρᾷ τύχῃ καὶ ταῖς ἀλγειναῖς περιπετείαις πτωχῆς τινος τυφλωθείσης ἀηδόνης ἢ ἀκανθίδος, πρὸ πάντων δὲ πόσοι εὐαίσθητοι ἄνδρες, πόσοι εὐσπλαγχνοὶ προστάται τῶν καταδυναστευομένων, πόσοι φύσεις ἀγαθοεργοὶ δὲν θὰ συνεκινήθησαν, ὠργίσθησαν καὶ ἐτιμωρήσαν ἴσως τοὺς ἐργάτας τοιούτων ἀπαισίων ὠμοτήτων.

Καὶ ὅμως . . .

*

Ἄν μεταξὺ χιλιάδων ἀνθρώπων εἰς καὶ μόνος εὕρεται τόσον ἄκαρδος ὡς πρὸς τὰ πτηνὰ, ἂν μεταξὺ μυριάδων πτηνῶν ἓν καὶ μόνον εὕρεται τόσῳ δυστυχὲς ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχει ἄλλη τις φυλὴ καταδεδικασμένη καὶ ἔκπαλαι καὶ νῦν ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης

εἰς τὸ νὰ διάγῃ τὸν βίον τοῦ τυφλωθέντος πτηνοῦ καὶ νὰ ὑφίσταται τὰ δεινὰ του, ἵνα γίνηται εὐαρεστοτέρα μελωδικωτέρα, ἵνα καθηδύνη τὰς ἡμέρας τῶν δεσμοφυλάκων, ἵνα τέρπῃ τὴν ὄρασιν καὶ κατακηλοῖ τὴν ἀκοήν των.

Καὶ ἡ φυλὴ αὕτη δὲν εἶνε ξένη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν εἶνε ἄγνωστος, δὲν εἶνε φαντασιώδης· διότι θὰ ἐνόησας ἤδη, καλὴ μου φίλη, ὅτι περὶ ἡμῶν πρόκειται, ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα τὰ ἐκτυφλωθέντα πτηνά· διότι θὰ ἐνόησεν ἤδη καὶ πᾶς ἀναγνώστης ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ δεσμοφύλαξ ὁ ἄκαρδος, ὅστις ἐργάζεται καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἐκτύφλωσιν τῆς ἀδελφῆς ἢ τῆς θυγατρὸς του, ἵνα καταστήσῃ γλυκύτερον τὸ ἄσμα, μελωδικωτέραν τὴν φωνήν, εὐαρεστοτέραν τὴν συντροφίαν.

*

Φοβοῦμαι ὅτι ἐγενόμην πολὺ τολμηρά, καὶ ὅτι καί-
τοι ἔχω πλήρη πεποιθήσιν εἰς τοὺς λόγους μου, δὲν θὰ
δυνηθῶ νὰ τοὺς ἀποδείξω ὅλους καὶ νὰ τοὺς κατα-
στήσω εἰς πάντα καταφανεῖς· ἀλλ' ἀρκοῦμαι σὲ μόνην
νὰ πείσω, καλὴ μου φίλη· ἂν δὲ καὶ ἄλλος τις πεισθῇ,
ἄλλος ἢ ἄλλη, τόσῳ τὸ καλλίτερον δι' ἀμφοτέρους.

Δὲν εἶνε πολὺς καιρὸς ἀφ' ὅτου ἐγκατέλιπες τὰ βάρ-
θρα τοῦ σχολείου· ἀναπόλησον τὸ πλεῖστον μέρος τῶν
ὅσων ἐκεῖ ἐδιδάχθης, ὑπολόγισον ἔν πρὸς ἔν πόσον βα-
ρύνει εἰς τὴν στάθμην τῆς εὐτυχίας σου ἕκαστον τῶν
διδασμάτων, ἅτινα ἐκεῖθεν ἀπεκόμισας, καὶ εἰπέ μοι τότε
τίς ἢ διαφορὰ μεταξὺ σοῦ καὶ τοῦ πτηνοῦ. Ἐτύφλωσαν
ἐκεῖνο διὰ νὰ ἀρέσκῃ· ἐδίδαξαν σὲ διὰ νὰ ἀρέσκῃς· ἂν δὲ
ἐκεῖνο ἐστερήθη τῆς ὀράσεως, ἂν σὺ ἐστερήθῃς τοῦ ἀλη-
θοῦς φωτός, ποῖα τότε ἢ μεταξὺ τῶν δύο διαφορὰ;

«Διδάξατε τὴν θυγατέρα μου ὀλίγον κλειδοκύμβαλον· δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ γίνῃ μουσικός· οὐδὲ ἐγεννήθη ἴσως καλλιτέχνης· ὀλίγον ὀλίγον κλειδοκύμβαλον θέλομεν διὰ νὰ διασκεδάξῃ ἡμᾶς καὶ τοὺς φίλους μας, ὅταν ὁ καιρὸς εἶνε βροχερός καὶ ἵνα μὴ κάθηται εἰς τὴν γωνίαν κατὰ τὰς χειμερινὰς ἐσπερίδας.»

Καὶ ἡ θυγάτηρ των ἐδιδάχθη ὀλίγον κλειδοκύμβαλον.

«Τώρα θέλομεν νὰ διδαχθῇ καὶ ὀλίγα γαλλικά. Θὰ χαρῶμεν πολὺ βλέποντες αὐτὴν ἀνταλλάσσουσιν τὰς ἰδέας της μετὰ τῶν ξένων· ἡ πατρικὴ ἡμῶν φιλαυτία θὰ ἱκανοποιηθῇ διὰ τὰ ἔξοδα, ὅσα δι' αὐτὴν ὑπέστημεν.

»Νὰ διδαχθῇ καὶ ἐργόχειρα· νὰ κατασκευάζῃ κομψὰ ποικίλιματα, νὰ διαχειρίζηται τὴν μέταξιν καὶ τὰ νήματα τοῦ χρυσοῦς μεγάλης δέσποινα. Ὅταν ἐπισκέπτονται τὸν οἶκον ἡμῶν ξένοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ εἶνε ἴσως καὶ ἐκεῖνος, πρὸς ὃν θὰ συνδέσῃ τὴν τύχην της, πόσον θὰ γοητευθῇ αὐτός, πόσον θὰ θαυμάσωσιν ἐκεῖνοι, πόσον θὰ ὑπερήφανωμέθα ἡμεῖς, ἐπιδεικνύοντες τὰ δείγματα τῆς ἐπιδεξιότητός της!

»Διδάξατε τὴν θυγατέρα ἡμῶν ἱερογραφίαν, ζωγραφικὴν. Θὰ κοσμηθῇ δι' εἰκόνων ὁ οἶκος ἡμῶν καὶ θὰ εἶνε τὸ τέκνον μας, ὅπερ θὰ παρέχῃ ἡμῖν τὴν χαρὰν ταύτην.

»Διδάξατέ την καὶ γράμματα· ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀνάγκη πολλῶν γραμμάτων, δὲν εἶνε ἀνάγκη βαρέων μαθημάτων. Θέλομεν νὰ πληρωθῇ ἡ μικρὰ της κεφαλὴ δι' ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν γνώσεων, αἵτινες θὰ τῇ χρησιμεύσωσιν ἀμέσως, αἵτινες θὰ εἶνε εὐκόλουν νὰ ἐπιδεχθῶσιν ἐν ταῖς συναναστροφαῖς. Γνωρίζετε ἐπὶ ποίων ζητημάτων φέρεται συνήθως ὁ λόγος. Συναφεῖς πρὸς ταῦτα, δεόν νὰ ρυθμισθῶσιν αἱ γνώσεις της. Θεωροῦμεν περιττὴν πᾶσαν ἄλλην ἐπαχθῇ μελέτην· πᾶσαν ἀφορμὴν πεζῶν ἐπασχολήσεων, σκέψεων βαθειῶν.

»Θέλομεν ἐνὶ λόγῳ νὰ καταστήσητε αὐτὴν τὸ χάσμα τοῦ οἴκου μας καὶ πρόξενον εὐδαιμονίας εἰς πάντα πλησιάζοντα.»

*

Τοιαῦτα συνιστῶσιν οἱ γονεῖς εἰς τὸν διδάσκαλον, τοιαῦτα συνιστῶσι καὶ εἰς τὴν ράπτριαν ἀκόμη. . . αἱ δὲ πρὸς ἀμφοτέρους τούτους, τοὺς τόσον ἀνομοίους διαμορφωτὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς θυγατρὸς των διδόμεναι ὁδηγίαι, τόσον εἶνε παρόμοιοι, ὥστε ἀγνοεῖ τις πῶς νὰ ὀνομάσῃ τὴν φιλοστοργίαν ἐκείνην, ἥτις διὰ τοῦ αὐτοῦ πῆχεως μετρεῖ τὸ ὕψος μιᾶς χειμερινῆς ἐσθῆτος καὶ τὰ ἐφόδια, ἅτινα παρέχει εἰς τέκνον προσφιλὲς δι' ἅπαντα τὸν μετέπειτα βίον.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἐν τούτοις, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς φιλοστοργίας ταύτης μερίμνης εἶνε . . . τὸ πτηνόν. Τὸ πτηνόν μὲ τὸ ὠραῖόν του πτέρωμα, τὸ μελωδικόν κελάδημα, τὴν μετὰ χάριτος πτῆσιν· τὸ πτηνόν, περὶ τὸ ὅποιον συνωθοῦνται οἱ θαυμασταὶ καὶ ἀκούονται ψιθυρισμοὶ ἐπαινετικοί· ἀλλὰ τὸ πτηνόν, ὅπερ εἶνε τυφλὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, ὅπερ διαχέει τὴν χαρὰν χωρὶς νὰ τὴν ἀπολαμβάνῃ, ἡ γυνὴ τέλος μὲ καλλονὴν ἀγάλματος ἀρχαϊκοῦ θαυμαζομένη καὶ μαγεύουσα, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνο μάρμαρον ἀπλοῦν, ψυχρόν . . . ἡ γυνή, ἀστὴρ ὠραῖος, ἀλλ' εἰς τὸ σκότος βαδίζων, ἐνῶ ἄλλα ἄστρα ἀφεγγῇ ἐξ αὐτοῦ ἀρύονται τὸ φῶς των.

*

Ὅσα σοὶ γράφω, φίλη μου, δὲν εἶνε ἀδειῶν ποιητικῶν σωρεῖα, οὐδὲ ἐκ λόγων παταγῶδων ἐπιδεικτικόν

πυροτέχνημα. Εἶνε ἡ ἀλήθεια, ἡ ὥχρ᾽ ἐκ τῆς παρα-
γνωρίσεως, ἡ ἀτμημέλητος ἐκ τῆς ἐνδεΐας, ἡ λακωνικω-
τάτη, διότι γινώσκει, ὅτι ἕκαστος λόγος τῆς εἶνε πι-
κρός, ἡ δειλὴ τέλος, διότι δὲν ἀγνοεῖ, ὅτι οἱ ἀντίπαλοί
τῆς κυριαρχοῦσιν ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἴσως δὲν εἶσαι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσῃς τὸ σκό-
τος, ἐν ᾧ εὐρискόμεθα. Ἴσως ἀπατηλὰ ἀντικατοπτρι-
σμοῦ λαμψεῖς ἢ αἱ μυστηριώδεις ἐκεῖναι ἀκτῖνες, ἃς
βλέπει ὁ ἄνθρωπος τὴν νύκτα μετὰ βαθὺν ὕπνον, μό-
λις ἀνοίγων ἐν τῷ σκότει τοὺς ὀφθαλμούς, σὲ πείθου-
σιν ὅτι αὐτὸ εἶνε τὸ ἀνέσπερον φῶς, καὶ ὅτι ὁ ἀμυδρὸς
λύχνος, ὃν ἐκ τοῦ σχολείου παρέλαβες, ἔχει τόσον ἰ-
σχυρὸν φῶς, ὥστε νὰ ἀντιστῇ εἰς τοῦ ἀνέμου τὰς πνοάς,
τόσον ἔλαιον, ὥστε νὰ σοὶ παρέχῃ ἐπαρκὲς φῶς καθ' ὅ-
λον τὸν μακρὸν τοῦ βίου σου δρόμον. Ἀπατᾷσαι, πτω-
χὴ μου φίλη· ἡ πρώτη τοῦ ἀνέμου πνοὴ θὰ ἀπειλήσῃ
ἐπικινδύνως τὴν ταπεινὴν φλόγα του· μετ' ὀλίγην ἐν τῷ
βίῳ πορείαν, θὰ ἴδῃς τὸ ἔλαιόν του ἐπαισθητῶς ἐλατ-
τούμενον· ὅσῳ δὲ μὴκύνεται ἡ ὁδός, ἣν διέτρεξας, τόσῳ
θὰ βραχύνωνται αἱ ἀκτῖνες του, μέχρις ὅτου εὐρεθῇς
εἰς θαμβὸν ἡμίφως, εἰς τὴν σκοτεινὴν ἀμνηχανίαν.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν θλίψεων, ἃς ὁ ἄνθρωπος ἀδύ-
νατον νὰ ἀποφύγῃ, τίς θὰ σὲ παρηγορήσῃ τότε, ἐὰν ἐν
τῷ ἑαυτῷ σου δὲν εὖρης ἐπιμελῶς ἀποτεθησασυρισμέναν
διδάγματα παρηγορητικά;

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς χαρᾶς σου τίς θὰ σὲ συγκρα-
τήσῃ, ἐὰν ἐν τῷ νῷ σου δὲν ὑπάρχωσιν οἱ κανόνες τῆς
φρονήσεως;

Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πλούτου σου τίς θὰ σὲ δι-
δάξῃ τὸ μάθημα τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης,
καὶ τίς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πενίας σου θὰ σὲ διδάξῃ
τὸ μάθημα τῆς ὑπομονῆς;

Τίς θὰ συγκεράσῃ τὰς πικρίας ἀπροόπτων δεινῶν περιστάσεων, ἐὰν δὲν προϋνόησαν νὰ ἐμφυτεύσωσιν ἐν σοὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον πεποιθήσιν, καὶ τίς θὰ σέ καταστήσῃ ταμίαν τοῦ συζύγου σου, σύμβουλον τῶν υἱῶν σου, χειραγωγὸν τῶν θυγατέρων σου, πρόνοιαν τοῦ οἴκου σου ὅλου, ὅταν οἱ γονεῖς ἠρκέσθησαν, πρὶν ἢ σέ χειραφετήσωσι, νὰ σέ περιβάλῃ διὰ πτερῶν ταῶ, νὰ σέ διδάξῃ τὸ ἄσμα τῆς ἀηδόνος χάριν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ νὰ σέ στερήσωσιν ἀληθεστέρου φωτὸς χάριν. . . χάριν τῆς δυστυχίας τοῦ μέλλοντός σου;

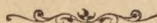
*

Οἱ Σκυῖται ἐξώρυσσον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν αἰχμαλώτων αὐτῶν, ἵνα μὴ περισπῶνται οὗτοι κατὰ τὰς μακρὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐκτύπων τὸ βούτυρον, ὅπερ θὰ ἐχρησίμευε διὰ τὰ εὐώδη τῶν κυρίων των καρυκεύματα· οἱ σύγχρονοι πτηνόφιλοι ἐκτυφλοῦσι τὴν δύσμοιρον ἀκανθίδα, ἵνα ἀπολαύσωσι τοῦ συγκινητικοῦ ἄσματος τῆς θλίψεώς της· καὶ αἱ γυναῖκες τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀνατρέφονται, ὅπως ἀνατρέφονται, χάριν ἐνὸς καὶ μόνου σκοποῦ :

Νὰ καθίστανται εὐάρεστοι εἰς τοὺς ἄλλους.

Τὸ νὰ ἀνατρέφονται, διὰ νὰ καταστῶσι καλὰ δι' ἐαυτάς, θὰ ᾔτο τόσῳ σχολαστικόν, θὰ ᾔτο τόσῳ πεζόν!...

ΑΡΙΑΔΝΗ Μ. ΔΑΜΒΕΡΓΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΣ ΜΗΤΗΡ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ CHÉNIER

ΕΤΑΞΕ ΤΩΝ διακριθεισών κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἑλληνίδων, κατέχει ἐπιφανῆ θέσιν ἡ Εἰρήνη Λωμάκου¹ ἀδελφὴ τῆς προμήτορος τοῦ περιφανοῦς Θιέρσου. Ἡ γυνὴ αὕτη συζευχθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1759 μετὰ τοῦ Λουδοβίκου de Chénier, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρέσβεως τῆς Γαλλίας Dessalleurs, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας, ἔτεκε τέσσαρας υἱούς. Ὁ πρωτότοκος αὐτῶν, κληθεὶς Κωνσταντῖνος, διετέλεσε πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἑλλάδι, ὁ δεύτερος, Ἀνδρέας, ἀποκατέστη ὁ περιώνυμος ποιητὴς, καὶ πολὺκλαυστος ἐγένετο διὰ τὸ τραγικὸν ἐν νεαρχῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ τέλος, ὁ τρίτος Ἰωσήφ διεκρίθη ὡς τραγωδοποιός. Περὶ τοῦ τετάρτου, τὸ ὄνομα Σωτὴρ (Sauveur), οὐδεμίαν εἶδυσιν ἠδυνήθημεν νὰ πορισθῶμεν. Ὁ πατὴρ αὐτῶν ἀποσυρθεὶς τῆς ὑπηρεσίας ἐνησχολήθη εἰς ἱστορικὰς μελέτας καὶ μεταξὺ ἄλλων τῷ 1789 ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον: «Révolutions de l'Empire

¹ I Santi Lhomaca καὶ Santi l' Homaha ὀνομάζουσιν αὐτὴν οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς, πλὴν φρονοῦμεν, ὅτι τὸ ἀληθὲς αὐτῆς ὄνομα ἦτο Εἰρήνη μεταμορφωθὲν εἰς Σάντη ἐξ ἐσφαλμένης προφορᾶς.

Ottoman et observations sur ses progrès, sur ses revers et sur l' état présent de cet Empire».

Ἡ Ξάνθη κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ ἐξόχου υἱοῦ αὐτῆς Ἀνδρέου, H. De Latouche καὶ ἄλλους, ἐφημίζετο διὰ τε τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ κάλλος, καὶ ἄπαντες ἀναφέρουσιν, ὅτι ὑπῆρξε διδάσκαλος τῶν τέκνων αὐτῆς τῆς ἐλληνικῆς κατὰ τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν, καὶ ἐνέσπειρεν αὐτοῖς τὸν ἔρωτα τῶν ξένων φιλογογιῶν· πλὴν οὐδεὶς τῶν βιογράφων τῆς οἰκογενείας Chénier ἀναφέρει τὰς δύο ἐπιστολάς τῆς Ξάνθης, ἃς ἐδημοσίευσεν ὁ οἰκογενειακὸς φίλος καὶ φιλέλληन Γάλλος Guys ἐν τῷ συγγράματι αὐτοῦ: «Voyage littéraire de la Grèce ou Lettres sur les Grecs, anciens et modernes» τῆς γ' ἐκδόσεως τοῦ 1783, τὴν μὲν περὶ τῶν ἐλληνικῶν χορῶν, ἄνευ ἡμερομηνίας, τὴν δὲ περὶ κηδεῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Φεβρουαρίου 1774. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἦτο κάτοχος τῆς τε ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡθῶν ἡμῶν καὶ λογία, πρὸ πάντων δέ, ὅτι καίτοι μετ' ἄλλοδαποῦ συζευχθεῖσα, διετήρησεν ἀκέραιον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος αὐτῆς· ἐκ τῆς ἀνατροφῆς δὲ τῶν τέκνων καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔτι καταφαίνεται, ὅτι μᾶλλον Ἑλληνας ἢ Γάλλους διενοεῖτο νὰ ἀποκαταστήσῃ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς.

Ἐν τῇ περὶ τῶν ἐλληνικῶν χορῶν ἐπιστολῇ αὐτῆς, ἣν προτιθέμεθα νὰ μεταφέρωμεν ἐν μεταφράσει, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ προσεχοῦς ἔτους μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Guys περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, χάριν τῶν χορευτικῶν ιδίως, λέγει αὐτῷ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπολέσασα τὴν ἐλευθερίαν, ἐσtereῖτο τῶν ἀρχαίων καλλωνῶν της, πλὴν ἐπειδὴ ἡ φύσις δὲν εἶναι

μητρυιά, διετήρησεν αὐτῇ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐλευθερουμένης ἤθελον ἀναγεννηθῇ οἱ αὐτοὶ ἄνδρες καὶ αἱ αὐταὶ ἀρεταὶ δι' ὧν ἐλαμπρύνθη ἡ ἀρχαία Ἑλλάς. Τὰ μετέπειτα συμβάντα ἀπέδειξαν ὅτι ἡ Ἐάνθη προέβλεψε τὸ μέλλοντῆς πατρίδος.

Τοιούτων αἰσθημάτων ἐμπορουμένη ἡ φιλόπατρις Ἑλληνὶς ἐνέσπειρε κατὰ τὴν πρώτην πνευματικὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων τῆς, τὴν λατρείαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὁ Ἀνδρέας πιστὸς εἰς τὰς μητρικὰς διδασκαλίας καὶ κάτοχος τῆς ἐλληνικῆς ἐν ἡλικίᾳ δεκατεσσάρων, ἡ δεκαεὺς ἐτῶν κατ' ἄλλους, μετέφρασεν ὡδὰς τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τῆς Σαπφοῦς. Σπουδάζων, λέγει ὁ πολὺς κριτικὸς καὶ ἐκ τῶν ἐξοχωτάτων μελῶν τοῦ *Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου* τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1825 μέχρι τοῦ 1828, Villemain, σπουδάζων ὁ Ἀνδρέας τὴν παρημελημένην τότε ἐλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἐφαίνετο ὅτι ἐνεθυμεῖτο τὰ παίγνια τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τὰ τραγούδια τῆς μητρὸς του· ἀναφέρον δὲ τὸν Mendant καὶ τὸν Aveugle θεωρεῖ τὰ πλήρη πάθους καὶ ὕψους εἰδύλλια ταῦτα, ὡς σελίδα ἐλληνικοῦ χειρογράφου, πλὴν μεταφράσεως κρείττονος τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ ὅτι ἐν τῷ διαυγεῖ εἰδυλλίῳ *le Jeune malade*, αἱ γλυκύτεραι ἀναμνήσεις τῆς Ἑλλάδος, τὸ ζώπυρον φίλτρον μητρὸς, ὁ ἀπελπισμὸς καὶ ἡ χαρὰ τοῦ ἔρωτος, χαράσσονται μετ' ἀπαραιμίλλου χάριτος καὶ ἀνεκφράστου ἁρμονίας. Ὁ δὲ πολὺς *Sainte Beuve* ἀπεκάλεσε τὸν Ἀνδρέαν Chénier ἑξοχὸν διδάσκαλον τῆς γαλλικῆς ποιήσεως κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα καὶ ἐξέχοντα κλασικὸν ἐν τῇ ποιήσει μετὰ τὸν Ῥακίναν καὶ Βοαλώ.

Ὁ J. Demogeot ἀφ' ἑτέρου ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τῆς Γαλλικῆς Φιλολογίας* λέγει, ὅτι ὁ ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1776

δημοσιευθέντων Ἀναλέκτων τοῦ Brunier ὁ Ἀνδρέας ἠντλησε τὰς μετὰ τοσούτης χάριτος σκιαγραφίας, τὰς διακυεῖς εἰκόνας καὶ τὰς ἐκφράσεις, αἵτινες ὅζουσιν ὑμηττείου μέλιτος, γλυκυτάτου καθ' ἡμᾶς καὶ οὐχὶ ἀγρίου, miel sauvage, ὡς τὸ χαρκατηρίζει ὁ Demogeot.

Ὁ Ἀνδρέας ἀφοῦ διέτριψεν ἐπὶ τινι χρόνῳ ἐν Λονδίνῳ ὡς γραμματεὺς τῆς γαλλικῆς πρεσβείας, τῷ 1784 ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν, Ἰταλίαν καὶ τὸ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, καὶ οὕτω ἠνέφξε τὴν ὁδὸν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τοὺς ἄλλους μεγάλους ποιητάς, τὸν Σιαττωβριάνδον, τὸν Βύρωνα καὶ Λαμαρτῖνον.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, Ἰωσήφ καίτοι παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῆς συγχρόνου φιλολογίας ἔνεκα προώρου ἔρωτος δόξης, ταχέως ἀπώλεσε τὰ τῆς γεννήσεώς του ἥθη, πλὴν δὲν ἐπελάθετο φαίνεται ὁλοσχερῶς τὰς διδασκαλίας τῆς μητρὸς του, καθότι ὁ Dau-pou λέγει, ὅτι ἐκ τῶν διακκαστέρων πόθων του ἦτο νὰ ἴδῃ μίαν ἡμέραν παριστανομένας τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν τοῦ Γαλλικοῦ Θεάτρου ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Μελοδραματικοῦ, οὗ ὁ θίασος ἤθελεν ἐκτελέσει τοὺς χορούς, διότι ἐφρόνει, ὅτι τὰ θεάματα ταῦτα ἤθελον συντελέσει ὅπως κάλλιον γνωσθῶσι τὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τοιαῦτα ἐν ὀλίγοις τὰ τῆς οἰκογενείας Chénier πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1789· πλὴν ὅτε μετὰ τὴν ἐκρηξὴν αὐτῆς, αἱ ἀνακηρυχθεῖσαι ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀδελφότητος παρεγνωρίσθησαν καὶ ἡ ἀκολασία κατίσχυσε, δεινὸν τραῦμα κατηνέχθη ἐπὶ τοῦ οἴκου Chénier. Ὁ νεαρὸς ποιητὴς Ἀνδρέας, ὁ τοσαῦτα ὑποσχόμενος ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ποιήσεως, καίτοι θερμὸς θιασώτης τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐπα-

ναστάσεως, κατηγορηθείς ὡς πολέμιος τῆς πατρίδος παρὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς Τρομοκρατίας καὶ δικασθεὶς συνοπτικῶς ἄνευ ὑπερασπίσεως καταδικάσθη εἰς θάνατον. Μάταιαι ἀπέβησαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ πληρεξούσιου τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἡ ἐκτέλεσις ἐγένετο πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς 7 Θερμιδώρου (25 Ἰουλίου 1794), ἂν δὲ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀνεβάλλετο, ὁ Ἀνδρέας ἐσώζετο, διότι τὴν 9 Θερμιδώρου ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ὑπερίσχυσε τῆς Τρομοκρατίας καὶ τὴν ἐπιούσαν ὁ Ῥοβеспιέρρος μετὰ τῶν εἰκοσιδύο ὀπαδῶν του ἐκαρτομήθησαν.

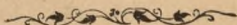
Καθειργμένος ὁ Ἀνδρέας ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Ἀγίου Λαζάρου δὲν ἐλησμονήσῃ τὴν χώραν τῆς γεννήσεώς του καὶ τὴν Ἐλευθερίαν ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς :

A BYZANCE

Liberté qui nous fuit, tu ne fuit point Byzance,
Tu planes sur ses minerais.

Φαίνεται ὅτι ἡ Ξάνθη ηὐτύχησε νὰ ἐγκαταλίπη τὸν βίον πρὸ τῆς καρτομήσεως τοῦ υἱοῦ Ἀνδρέου, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ δὲν ἐπέζησεν εἰμὴ ὀλίγον χρόνον.

Αἷ. Γ. ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΛΒΑΝΑ ΜΗΝΙΑΤΗ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ Μαργαρίτα Μηνιάτη ἠρθάνθη σφόδρα τὴν τέχνην, τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν πολιτισμόν, τὴν φιλίαν.

Ἄγγελος *De Gubernatis*¹.

Διὰ τῆς ιδιοφυίας αὐτῆς ἡ Μαργαρίτα Ἀλβάνα Μηνιάτη ἀνῆκεν εἰς πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐξεπροσώπει τὸν ὑπατον πολιτισμόν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἐδουάρδος *Shurè*²

Καὶ ἡ Μηνιάτη ὑπῆρξεν ὑπέροχος διάνοια!

Ἐρρῖκος *Dal Pozzo di Mombello*³.

ΑΘΗΝ ἡ φιλόμουσος ἀναγνώστρια στρέφει διὰ τῶν ἀβρῶν καὶ ῥοδοχρόων δακτύλων τοῦ βιβλίου τὰς σελίδας, ζητοῦσα τὸ προσφιλὲς ὄνομα τῆς διαπρεποῦς ἐκείνης Ἑλληνίδος, ἣτις τοσοῦτον ἐτίμησε τὸ γυναικεῖον τῆς Ἑλλάδος φύλον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ πλεον ἢ ἅπξ ἐκόσμησε δι' ἐμβριθῶν διατριβῶν τὰς σελίδας τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου.

Ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ὅπως ἐγκαινίσῃ τὸ Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν διὰ συμβολῆς τοῦ πολυτίμου αὐτῆς καλάμου, ἔγραφεν ἡμῖν τὴν φιλόφρονα ταύτην ἐπιστολήν, ἀποπνεύσαν τὸ ἄρωμα ἐκεῖνο τῆς εὐγενείας καὶ μετριοφροσύνης, ἀναμφίλεκτα τῆς ἀληθοῦς ἀξίας χαρακτηριστικά.

¹ *Margarita Albana Mignaty*, σελ. 8.

² Αὐτόθι, σελ. 11.

³ *In morte di Margarita Albana Mignaty*, σελ. 9.

«*Εν Λιβόρνῳ, τῇ 19 Αὐγούστου 1887.*

»*Ἐντιμε κύριε,*

» Ἀσμένως πρό τινων ἡμερῶν ἔλαβον τὴν πολύτιμον ὑμῶν ἐπιστολὴν τῆς 6 Αὐγούστου, μόλις δὲ σήμερον καὶ ὅπερ λίαν φιλοφρόνως εὐηρεστήθητε νὰ μοι ἀποστείλῃτε *Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον*, ἔνθα, μετ' ἐξαιρέτου πρὸς με εὐμενείας καὶ υπερβαλλούσης φιλικῆς τῶν ἐμῶν ἔργων ἐκτιμῆσεως, μοὶ προσφωνεῖτε τὴν ὑμετέραν *Περὶ τῶν Προδρόμων τοῦ Λουθήρου ἐν Ἰταλίᾳ* διατριβήν, ἣ δὲ ἀφιέρωσις εἶναι τοσοῦτον ὡραία ὅσον διὰ τὴν καρδίαν μου κολακευτική. Δὲν εἰξεύρω ἀληθῶς, ἔντιμε κύριε, πῶς νὰ εὐχαριστήσω ὑμῖν ἀρκούντως διὰ τὴν εὐγενῆ ὑμῶν ιδέαν, καὶ δι' ἣν ἐκφράζετε περὶ ἐμοῦ ἀγαθὴν δόξαν. Διόπερ καὶ ἐσσεὶ θὰ διατηρῶ τὴν ἀνάμνησιν ὑμῶν προσφιλεστάτην ὡς φίλου εἰλικρινοῦς καὶ πιστοῦ. Ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιστολῇ εὐαρεστεῖσθε νὰ μοι ζητήσητε διατριβὴν τινὰ διὰ τὸ *Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν*, — οὐ ἐπικροτῶ τὴν ἐπίνοιαν καὶ ὑπὲρ οὐ εὐχομαι τὰ βέλτιστα —, περὶ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐσχάτως ἐορτῶν ἐπὶ τοῖς ἀποκαλυπτηρίοις τῆς προσόψεως τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ. Θὰ φανῶ ὑμῖν ἀγνώμων ἢ τοῦλάχιστον ὀλίγον πρὸς ὑμᾶς φιλόφρων, ἐξαιτουμένη συγγνώμην διότι ἀδυνατῶ νὰ ἐκπληρώσω τὴν ὑμετέραν ἐπιθυμίαν. Τῆς ὑγείας μου ἡ κατάστασις εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος τοιαύτη, ὥστε δέν μοι συγχωρεῖ νὰ ἐπαναλάβω τὰς φιλολογικὰς ἐκείνας ἀσχολίας τὰς τοσοῦτον ἐμοὶ προσφιλεῖς. Δέομαι μακρᾶς ἀναπαύσεως μετὰ ἐπώδυνον ἀσθένειαν, ἥτις ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐβασάνισε τὴν ὑπαρξίν μου καὶ ἀπέσπασέ με τῶν συνήθων ἀσχολιῶν μου. Ἐν τούτοις μετὰ χαρᾶς ἀναδέχ·μαι, ἅμα τῇ ἀφίξει μου εἰς Φλωρεντίαν λήγοντος Σεπτεμβρίου, ν' ἀποστείλω ὑμῖν τὰς σχετικὰς ἐφημερίδας καὶ τὴν εἰκόνα τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ ...

Ἀλλὰ φεῦ! δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανίδῃ τὴν Φλωρεντίαν, ἣν τοσοῦτον ἠγάπησε καὶ ὑφ' ἧς τόσον ἠγάπηθη, τελευτήσασα ἐν Λιβόρνῳ· ὥστε ἡ ἀναγνώστρια ἀντὶ διατριβῆς τῆς διαπρεποῦς Ἑλληνίδος ἐπέπρωτο ν' ἀναγνώσῃ τὴν νεκρολογίαν αὐτῆς.

Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ, μὲν Αὐγούστῳ τοῦ 1821, ἐκ πατρὸς μὲν Δημητρίου Ἀλβάνου, μητρὸς δὲ Αἰκατερίνης Παλατιανοῦ· καὶ τὸ μὲν ὄνομα Μαργαρίτα ἔσχε χά-

ριν τῆς ὁμωνύμου πρὸς πατρὸς μάμμης τὸ γένος Μουστοξύδου, τὸ δὲ Ματθίλδην χάριν θείας τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς ἐν Κερκύρᾳ οἴκου τῶν Χαλικοπούλων.

Τὰ θέλγητρα τῆς μικρᾶς Μαργαρίτας τοσοῦτον κατέγοήτευσαν τὴν πρὸς μητρὸς θείαν αὐτῆς λαίδυ "Αδαμ, σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ σὶρ Φρειδερίκου "Αδαμ, καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν στρατηγόν, ὥστε ἐπέτυχον οὗτοι παρὰ τῶν γονέων νὰ προσλάβωσι παρ' αὐτοῖς τὸ κοράσιον, ἄτεκνοι ὄντες.

Ὁ στρατηγὸς "Αδαμ ἦτο Σκῳτος τὴν πατρίδα· εἶχε συστρατεύσει τῷ Οὐέλλικτῶνι καὶ πολεμήσει ἐν Οὐάτερλῳ, ὅπου καὶ ἐτραυματίσθη. Ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς ἐν Ἑπτανήσῳ Προστασίας, διετέλεσε μὲν πρῶτον φρούραρχος Κερκύρας, εἶτα δὲ ἀρμοστής ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1832. Ἦτο ἀνὴρ φιλοδίκαιος καὶ ῥέκτης· ἐπὶ τῆς ἀρμοστείας αὐτοῦ κατεσκευάσθησαν αἱ ὁδοί, αἱ διευκολύνασαι τὴν συγκοινωνίαν τῆς πόλεως μετὰ τῆς ἐξοχῆς Κερκύρας, καὶ τὸ ὑδραγωγεῖον, κατελύθησαν τὰ τιμάρια, κατηργήθησαν αἱ καταπιστευματικαὶ ὑποκαταστάσεις καὶ παρεσκευάσθη ἡ ὕλη τῆς κωδικοποιήσεως. Εὐγνώμονες δὲ οἱ Ἑπτανήσιοι ἔστησαν τὸ ὀρεοχάλκινον ἄγαλμα αὐτοῦ, ἔργον Παύλου Προσαλέντου, — καθηγητοῦ ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ καὶ πατρὸς τοῦ παρ' ἡμῖν διαπρεποῦς ζωγράφου —, ὅπερ κοσμεῖ τὴν μικρὰν πρὸ τοῦ πρῶην ἐν Κερκύρᾳ ἀρμοστείου πλατεῖαν, περιφανὲς τεκμήριον τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ λαοῦ, καὶ οὐχὶ δεῖγμα τῆς δουλοφροσύνης τῶν κυβερνώντων ὡς τὰ παρακείμενα αὐτῷ μνημεῖα τοῦ Μαίτλανδ καὶ Δούγλας. Ἐν ἔτει 1832 ὁ "Αδαμ προὔβιβάσθη κυβερνήτης τοῦ Μαδράς ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις, ὅπου μετέβη μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῆς θετῆς αὐτοῦ θυγα-

τὸς Μαργαρίτας, ἥς ἡ οἰκογένεια σώζει τὰς ἐπιστολάς τὰς περιγραφούσας τὸν κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν μακροχρόνιον διάπλουν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ὡκεανοῦ, τὸν πλοῦτον τῆς φύσεως τῶν τροπικῶν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἰνδῶν, ἅτινα πάντα ἀφῆκαν ἀνεξιτήλους ἐντυπώσεις ἐν τῷ νῷ αὐτῆς ὥς ἀνεπόλει πολλάκις εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον συνδιαλεγομένη μετὰ φίλων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ καθηγητὴς κ." Ἀγγελος Δὲ Γουβερνάτις ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Peregrinazioni Indiane* (Firenze ed. Niccolai, 1887). Πλὴν τὸ κλίμα τῶν Ἰνδιῶν δὲν ἡνόησε τὴν λαίδυ "Αἰδαν, ἥτις μετὰ βραχυχρόνιον ἐκεῖ διαμονὴν ἐπανέκαμψεν εἰς Εὐρώπην, μετὰ τῆς προσφιλοῦς αὐτῇ κόρης ἀποκατασταῖσα ἐν Ῥώμῃ. Ἐκεῖ διέτριψε καὶ ἡ Μαργαρίτα ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1845, πλὴν οὐχὶ διαρκῶς, καθότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεσκέφθη ἐπανειλημμένως τὸ Λονδῖνον, τοὺς Παρισίους, τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Κέρκυραν, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1841, ἐν ᾗ παρέμεινεν ἐπὶ μῆνα.

Τὸ ἀτίθασσον τοῦ πνεύματος αὐτῆς δὲν ἡνείχετο τὴν μονοτονίαν τοῦ κοινοβιωτικοῦ ἐνδιαιτήματος τῶν παρεχόμενων, εἰς τρόπον ὥστε πολὺ ὀλίγον διέμεινεν ἐν τινὶ τούτῳ τῆς Ἑλβετίας, ἔνθα εἶχεν εἰσχωθῆ, προτιμήσασα τὴν κατ' οἶκον ἐκπαίδευσιν. Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰπεῖν ὑπῆρξεν αὐτοδίδακτος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ὥς ἐκ τῆς τάσεως αὐτῆς πρὸς τὸ καινοτομεῖν, ἐκθύμως ἐνεστερνίζετο καὶ ὅ,τι ἡ ἐπιστήμη βασανίζουσα καὶ ἀναβασανίζουσα (*provando e riprovando*) δὲν εἶχεν εἰσέτι καταγράψει ὡς δόγμα αὐτῆς. Τοιοῦτος εἶναι ὁ πολυθρύλητος ζωϊκὸς μαγνητισμὸς ἢ μεσμερισμὸς, οὗτινος τὰ φαινόμενα εἶχον καταπλήξει τὴν φαντασίαν αὐτῆς, τοιαύτη καὶ ἡ ὁμοιοπαθητικὴ μέθοδος τοῦ Χάνεμαν

ἥτις ἄλλως βασιζέται ἐπὶ ἀδιαφιλονικήτου νόμου τῆς φύσεως, ὅπου δράσις ἐκεῖ ἀντίδρασις. Ἦτο λάτρης τοῦ ἱατρικοῦ συστήματος τοῦ Χάνεμαν καὶ εἶχε παρ' αὐτῇ ἐντελὲς φαρμακεῖον κατὰ τὸ σύστημα αὐτοῦ, οὗτινος ἐποιεῖτο χρῆσιν. Τὸ εἰκοστὸν δὲ μόλις ἄγουσα ἔτος τῆς ἡλικίας ἐν ἔτει 1841, ὑπεστήριξε μετὰ τοσοῦτον πειστικῶν ἐπιχειρημάτων τὴν καινοτομίαν τοῦ Γερμανοῦ αἰρεσιάρχου, καταπολεμοῦσα τὰς ἀντιρρήσεις πολιοῦ ἐν Κερκύρᾳ καθηγητοῦ τῆς ἱατρικῆς, ὥστε οὗτος de guerre lasse ἐπὶ τέλει ἡγέρθη καὶ ἀναχωρῶν ἐψιθύριζεν ἰταλιστί : « in fede mia, quest'è un osso troppo duro da rodere ».

Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐνεβάθυνεν εἰς τὰς ἱστορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας κατατασσομένη εἰς τοὺς πνευματιστάς. Πεπροικισμένη ὑπὸ τῆς φύσεως σπανίαν καλαισθησίαν, ἐθεράπευε τὰς καλὰς τέχνας· καίπερ δὲ δὲν ἐχειρίζετο τὴν σμίλιν καὶ τὸν χρωστήρα, ἔδιδεν ὅμως συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας εἰς ἐρμογλύφους τε καὶ ζωγράφους. Ὁ περίπυστος Ἀγγλος ἀγαλματοποιὸς Γίπσων, ὁ σύγχρονος καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐφάμιλλος τοῦ Τενεράνη, κατενθουσιασθεὶς ἐκ τῆς εὐφυΐας καὶ καλλονῆς τῆς Ἑλληνίδος ταύτης, ἀπέστρεψε πρὸς στιγμὴν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν ἀθανάτων ἔργων τοῦ Πραξιτέλους, καὶ προσηλώσας αὐτοὺς εἰς τὸ ζωντανὸν ἑλληνικὸν πρότυπον, ἐποίησε τὴν προτομὴν αὐτῆς ἐκ μαρμάρου Καρράρας, ἄριστον ἔργον κοσμοῦν ἕως σήμερον μουσεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Φιλόλογοι καὶ ποιηταὶ συνεβουλεύοντο τὴν Μηνιάτη ἐν Φλωρεντίᾳ, καὶ διὰ τῶν συμβουλῶν αὐτῆς ἐμόρφωσε καὶ εὐώδωσε πολλοὺς, οἵτινες μετὰ καιρὸν ἐκτῆσαντο ὄνομα καὶ κλέος. Ἐν ἔτει 1850, ὁ τότε γηραιὸς ἐν Πίσσῃ καθηγητῆς τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας Ἰωάννης Ροζί-

νης, — ὁ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ συγγράψας τὸ ὥραϊον μυθιστόρημα *La Monaca di Monza*, ὅπερ θεωρεῖται ὡς συνέχεια τῶν *Μελλονύμφων* τοῦ Μανζώνη —, ἐφιλοπύκει τὴν καταστάσαν ἔπειτα περίφημον *Ἱστορίαν* τῆς *ἰταλικῆς γραφικῆς*, καὶ ποίημα προωρισμένον εἰς μετὰ θάνατον ἔκδοσιν, τὴν *Ναπολεοντιάδα*. Τότε ὁ πολιοῦριξ οὗτος καθηγητῆς ἀπέστειλεν ἐκ Πίσης εἰς Φλωρεντίαν πρὸς τὴν νεαρὰν Μαργαρίταν τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια καὶ περιέμενε τὴν γνώμην αὐτῆς, «*per dare, ὡς ἔλεγε l'ultima mano.*»

Τοιαύτη οὖσα ἔσχε μνηστῆρας πολλοὺς ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων, ἐπὶ πλούτῳ διαπρέποντας καὶ γένους εὐκλεία, πλὴν ἀπέστερξε πάντας, προτιμήσασα Ἑλληνα καλλιτέχνην, μεθ' οὗ συνεζεύχθη ἐν ἔτει 1844. Μετέβη τῷ 1845 εἰς Βενετίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ 1846 εἶχεν ἀποκαταστῆ ἐν Φλωρεντίᾳ, ἔνθα ὁ οἶκος αὐτῆς ἐγένετο τὸ φυτώριον ἐπιστημόνων, φιλολόγων καὶ καλλιτεχνῶν, θεωρούντων τὴν Μαργαρίταν ὡς τὴν δεκάτην τῶν Μουσσῶν, ὑφ' ἧς ἐνεπνέοντο ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν. Ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῆς νέος ὢν ὁ Ἰταλὸς νῦν γερουσιασῆς Πασχάλης Βιλλάρης, ἔγραφε τὸν βίον τοῦ Ἱερωνύμου Σαβοναρόλα, ἐκ τῶν προδρόμων τῆς θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως, σύγγραμμα δι' οὗ ὁ Βιλλάρης ἐκτίησατο φήμην, γενόμενος γνωστὸς ἐν τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ, καὶ προαχθεὶς σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν ἐπίζηλον θέσιν πρυτάνεως τοῦ πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. Ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐμπνεύσεις, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, ὁ Ἑδουάρδος Schuré συνέγραψε τὸ κάλλιστον δίτομον σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον *Le Drame Musical*, ἔνθα συνδέει τὰς ἐνδόξους τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἀναμνήσεις μετὰ τῶν νεωτεριστικῶν θεωριῶν τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ριχάρδου Οὐάγνερ.

Τὸ πόνημα τοῦτο προσφωνεῖ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ ἔτους 1886 πρὸς τὴν Μαργαρίταν Ἀλβάναν ὡς ἔπεται : « C'est dans la Grèce antique que j'ai cherché les sources de l'Art vivant et vrai. C'est avec joie et fierté que j'inscris en tête de ce livre le nom d'une Grecque, qui m'a révélé, ce qu'il y a de plus profond et de plus pur dans le génie de sa patrie, messagère de l'humanité. Je dédie ces pages au grand cœur, qui m'a soutenu de sa force, à l'âme ardente, qui m'a pénétré de sa flamme, à l'esprit supérieur, qui m'a initié dans ma foi ».

Ὁ Schuré, φιλέλληνα ὢν, ἔγραψε καὶ μυθιστόρημά τι Ἡ κόρη τοῦ Μηλιδώγη, οὔτινος ἡ ἡρώς, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος, εἶναι Κρησσα, καὶ δι' οὗ ἀπονέμεται ἡ δέουσα τιμὴ εἰς τὰ ἄλκιμα τέκνα τῆς μεγαλονήσου.

Τὸ φιλολογικὸν στάδιον αὐτῆς ἡ Μαργαρίτα ἤρξατο γράφουσα ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασι καὶ ἐφημερίσιν. Ἐκ τῶν πρώτων δοκιμίων τοῦ γλαφυροῦ καλάμου αὐτῆς εἶναι καλλίστη περιγραφὴ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ θερινῶν ἑορτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, προστάτου τῆς πόλεως, ἐν ἄρθρῳ καταχωρισθέντι ἐν τῇ *Monthley Packet*, (26 Ἰουνίου (ν) 1854), καὶ ἐπιγραφομένῳ *Florence on a summer evening*. Παραστᾶσα εἰς τὴν ἀρματηλασίαν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Santa Maria Novella, εἰς τὴν ἀρματηλασίαν, — ἥτις εἶναι ἐκ τῶν διασκεδάσεων τῶν ἑορτῶν ἐκείνων —, καὶ ἐπανερχομένη ἐκείθεν, σκέπτεται ὡς ἐξῆς : « I have never witnessed this spectacle without musing on its similarity with the progress of our life. The fair hope of the morning, the first joy of the day, the dreary sultry clouds as we advance towards noon, the dusty road trodden under the burning mid-day sun, the deception and dif-

ficulties crowding in our path, and at last the pageant on which we have fixed all our hopes and from which we turn with a half-scornful mockery of our long-cherished expectations, it may be to the desolate deserted chambers of the hearth or to the pure peaceful evening, the quiet stars and soothing moonbeams of contented old age. And what fairer image of the rest of age, the close of life, than an Italian evening? or rather an Italian night from which all gorgeous hues have passed away, but is still full of light, type of that light which even in the grave deserts us not?»

ἦτοι : «Οὐδέποτε παρέστην εἰς τὸ θέαμα τοῦτο, χωρὶς νὰ διαλογισθῶ ἦν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἀνέλιξιν, τοῦ ἡμετέρου βίου. Ἡ φαίδρα τῆς πρωίας ἐλπίς, ἡ πρώτη τῆς ἡμέρας χαρά, τὰ πνιγνὰ νέφη καθ' ὅσον προβαίνομεν πρὸς τὴν μεσημβρίαν, ἡ κονισαλέα ὁδός, ἦν διερχόμεθα ὑπὸ τὰς φλογεράς τοῦ μεσουρανοῦντος ἡλίου ἀκτῖνας, αἱ ἀπάται καὶ αἱ δυσχέρειαι, αἱ περιστοιχίζουσαι ἡμᾶς ἀνὰ πᾶν βῆμα, τέλος δὲ τὸ θέαμα, ἐφ' οὗ πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας προσηλοῦμεν, καὶ ἀφ' οὗ μεθ' ἡμιπίκου εἰρωνείας καὶ ἀπογοητεύσεως ἐπιστρέφομεν, ἐψευσμένοι τῶν ἀπὸ πολλοῦ ποθεινῶν ἡμῖν προσδοκιῶν, εἰς τὸ ἔρημον ἴσως καὶ ἐγκαταλελειμμένον ἡμῶν οἶκημα, ταῦτα πάντα ὁμοιάζουσι πρὸς τὴν ἡρεμον ἐσπέραν, τοὺς ἡσυχούς ἀστέρας καὶ τὰς γλυκείας σεληνιακὰς ἀκτῖνας τοῦ εὐδαίμονος γήρατος. Καὶ ὑπάρχει ὠραιότερα εἰκὼν ἀπεικονίζουσα τοῦ γήρατος τὴν ἡρεμίαν, τὸ τέλος τοῦ βίου, ἢ ἰταλικὴ ἐσπέρα, ἢ μᾶλλον ἰταλικὴ νύξ, ἀφ' ἧς διήλθον ἅπαντα τὰ μεγαλοπρεπῆ χρώματα, καὶ ἥτις εἶναι εἰσέτι μεστὴ φωτός, σύμ-

βολον τοῦ φωτός ἐκείνου, ὅπερ οὐδὲ τὸν τάφον ἐγκαταλείπει;»

Παρεθέσαμεν τὴν περικοπὴν ταύτην ἐν ἀσθενεῖ μεταφράσει, ὡς ὑπόδειγμα ὕφους, ἔνθα ἡ χάρις ἐπανθεῖ καὶ μειδιῶσα φιλοσοφεῖ.

Ἐνθερμος οὖσα θιασῶτις τῆς ἰταλικῆς ἐνότητος καὶ ἀνεξαρτησίας, καὶ ἔχουσα τὴν ἀνταπόκρισιν τῆς λονδινείου ἡμερηίδος *Ἡμερησίων Νέων*, ὀργάνου τῶν Οὐίγγων, καὶ τότε τοῦ λόρδου Ἰωάννου Ρῶσσελ, ἔγραφεν ἐκεῖ ἐκ Φλωρεντίας ἀποστέλλουσα τῷ 1857 τὰς περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς τῶν Ἰταλῶν καταστάσεως πολυτίμους καὶ ἐμβριθεῖς ἐκείνας μελέτας, ἃς μετὰ μεγίστου διαφόρου ἀνεγίνωσκε τὸ κοινὸν τῆς Ἀγγλίας. Ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῆς Φλωρεντίας (Rivista di Firenze)* παραλληλίζουσα δύο ἐξόχους Ἀγγλους ποιητάς, τὸν Βύρων καὶ τὸν Shelley, ὑποδείκνυσι κατὰ τί συνάδουσι καὶ κατὰ τί διαφέρουσιν οἱ μεγάλονοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὧν τὸ τέλος ὑπῆρξεν ἐπ' ἴσης ἀθλιώτατον.

Πανηγυριζομένης ἐν Φλωρεντίᾳ, ἔτει 1865, τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ μεγάλου αὐτῆς ποιητοῦ, τοῦ Δάντου, ἐδημοσίευσεν διὰ τοῦ τύπου τὸ πρῶτον σπουδαῖον αὐτῆς πόνημα ἐπιγραφόμενον «*An historical sketch of the life and times of Dante Alighieri* (Florence. Printed by A. Bettini, 1865).

Ὁ Δαντολόγος Καρπελλίνης ἐπῆνεσε τὸ βιβλίον τοῦτο, ὃ δὲ Ἐδουάρδος Schuré ἐν τῷ μνημονευθέντι αὐτοῦ συγγράμματι *Le Drame Musical*¹ ποιούμενος μνείαν περὶ τοῦ Δάντου λέγει: «J'ai consulté sur Dante le beau livre *the life and times of Dante A-*

¹ Paris, Sandoz et Fishbacher éditeurs 1875 ἐν τόμῳ Α' σελ. 122. — Paris, Perrin et Cie libraires - éditeurs 1886, ἐν τόμῳ Α', σελ. 97.

lighieri by Margaret Albana Mignaty. C'est aussi l'auteur de ce livre qui m'a fait connaître et aimer Shelley et qui m'a soutenu dans le cours de cet ouvrage par la sympathie la plus généreuse et les conseils clairsvoyans de son esprit élevé. Je suis heureux et fier de devoir un tel secours à une Grecque qui possède au foyer de son âme ardente, les deux purs rayons de sa patrie, le vivant enthousiasme du Beau et la foi convaincue de l'Idéal».

Ἡ *Παρθώρα* ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 473 φυλλαδίῳ αὐτῆς (1ης Δεκεμβρίου 1869) κατεχώρισεν ἐκτενῆ ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου *Dante and his times*. Μετεφράσθη δὲ καὶ διὰ τοῦ Ἀττικῷ Ἡμερολογίου τοῦ ἔτους 1875 (σελ. 130 - 190) ἐδημοσιεύθη πλουτισθεῖσα μετὰ διασαφητικῶν σημειώσεων, ἡ ἐν παραρτήματι τοῦ αὐτοῦ περὶ Δάντου βιβλίου *Μελέτη ἀφορῶσα εἰς τὰς περὶ Παραδείσου, Καθαριτηρίου πυρὸς καὶ Κολάσεως δημῶδεις παραδόσεις τὰς προγενεστέρας τῆς Θείας Κωμωδίας*.

Ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους (σελ. 269 - 267) ἐξελληνισθεῖσα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου ἐδημοσιεύθη σπουδαία διατριβὴ τῆς Μηνιάτῃ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν : *Ἡ γυνὴ ἐν τῇ κοινῳρίᾳ καὶ ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποστολὴ αὐτῆς*, ἣν ἡ καλὴ Ἑβδομάς ἀνετύπωσεν ἐν τοῖς φύλλοις αὐτῆς 34 καὶ 35 (19 καὶ 26 Σεπτεμβρίου 1887.)

Τὸ *Drame Musical* τοῦ Ἐδ. Schuré εἶναι ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ριχάρδου Οὐάγνερ, προηγήθη δὲ αὐτοῦ ἡ τῆς Ἑλληνίδος Ἀλβάνια μονογραφία, ἡ ἐπιγραφομένη *Le théâtre de Beyreuth et la Réforme Musicale de Richard Wagner*, δημοσιευθεῖσα ἐν ἀποσπάσμασι, ἐν τοῖς φύλλοις τῆς 8, 15, 22 Φεβρουαρίου καὶ 1, 8,

15 Μαρτίου 1873 τῆς ἐν Ἀθήναις τότε ἐκδιδομένης ἐφημερίδος *l'Independance hellénique*, εἶτα δὲ ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐν Φλωρεντίᾳ (Imprimerie Galiléenne 1873).

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἡ Μηνιάτῃ δὲν ἐπιλαμβάνεται τοῦ τεχνικοῦ μέρους τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ μᾶλλον ποιεῖται καλαισθητικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀξιολογωτάτων μελοδραμάτων τοῦ Γερμανοῦ μουσικοδιδασκάλου, ὅστις διὰ τῶν ἀνακαινιστικῶν αὐτοῦ θεωριῶν οὐ μόνον τοὺς μελοποιοὺς διήρεσεν εἰς δύο ἀντιμέτωπα στρατόπεδα, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ καλοῦ φιλοσοφοῦντας. Ὁ Οὐάγνερ ὁρμαίνεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἄλλοτε καὶ ὁ Gluck, ὅτι δῆλα δὴ ἡ μουσικὴ ὀφείλει νὰ ᾗ ὑποχείριος τῷ δράματι. Ἐν τούτοις ὅτε ὁ Gluck ἐμελοποίησε τὸν *Ὀρφέα* καὶ τὸ ᾄσμα :

J'ai perdu mon Eurydice
Rien n'égale mon malheur

συνεκρίνει μέχρι δακρύων τοὺς ἀκροατάς, μεταξὺ δὲ τούτων ἄνδρας οἷος ὁ I. I. Ρουσσώ· σύγχρονός τις τοῦ μουσικοδιδασκάλου ἐκείνου, ὁ Boyé, παρετήρησεν ὅτι ἐν τῇ μελωδίᾳ ταύτῃ ἠδύναντο ἐπ' ἴσης, καὶ μάλιστα πρὸς φύεστερον νὰ ἐφαρμοσθῶσι λέξεις ἀντιθέτου ἐννοίας:

J'ai trouvé mon Eurydice
Rien n'égale mon bonheur¹.

Ὁ Οὐάγνερ ἵνα μὴ ὑποπέσῃ εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Gluck

¹ Ὡς πρὸς τοῦτο καὶ εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Boyé λεγομένων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος ἔγκριτος ποιητὴς καὶ λογογράφος κ. Ἀλεξ. Π. Ραγκαβῆς ἐπιτυχῶς προσήρμωσε διάφορα ποιημάτια αὐτοῦ εἰς μουσουργήματα ἐπιφανῶν μελοποιῶν, προϋπάρχοντα ἤδη, ἐξαιρουμένου τοῦ μουσικοῦ συνθέματος τοῦ Λεωνίδα Ἀλβάν, ἀδελφοῦ τῆς Μαργάριτας, τοῦ τονίσαντος πόντησιν ἐπιγραφομένην ἡ *Ζήλεια*, δοθεῖσαν αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ κ. Ραγκαβῆ (*Ὁρα Μουσικὴν Ἀρθοδέσμην* ὑπὸ Ἀλεξ. Π. Ραγκαβῆ Β', ἀρ. 17, ἐν Λειψίᾳ. Τύποις Κ. Γ. Ροέδερ).

ἄτοπον, κατέκλυσε τὴν μελωδίαν δι' ἀκαθέκτου ἁρμο-
νικοῦ χειμάρρου, σφόδρα οὕτω σκανδαλίσας τοὺς ἡδυ-
κελάδους Ἰταλοὺς. Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἀνέπτυξεν ἐν τῷ
πονήματι *Oper und Drama*, ἐφήρμοσε δ' ἐν τῷ τῆς
Βαϋρεύθης θεάτρῳ, οὐτινος ἡ τεκτονικὴ διερρυθμίσθη
πρὸς τὸ νέον αὐτοῦ μουσικὸν σύστημα. «Τὸ ἄτοπον τοῦ
μελοδράματος», λέγει ἐν τῷ εἰρημένῳ αὐτοῦ συγγράμμα-
τι, «ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ μέσον (ἡ μουσικὴ) ἐκλαμ-
» θάνεται ὡς τελικὸς σκοπός, καὶ ὁ τελικὸς σκοπός (τὸ
» δρᾶμα) ὡς μέσον». Πλὴν τῶν ἀντιφρονούντων τις πα-
ρετήρησεν αὐτῷ ὅτι μελόδραμα, ἐν ᾧ τῆς μουσικῆς ὁ
ἀποκλειστικὸς προορισμὸς θὰ ἦτο ἡ δραματικὴ ἐκφρα-
σις, εἶναι αὐτόχρημα μουσικὴ χίμαιρα¹ «Εἶναι παρά-
λογος» ἐπιφωνεῖ ὁ Grillparzer, «ὁ μελετώμενος οὗτος
» ἐξανδραποδισμὸς τῆς μουσικῆς. Ἄν αὕτη ἐν τῷ με-
» λοδράματι δὲν ἐχρησίμευεν εἰμὴ ἵνα ἐκ νέου ἐκφράσῃ
» ὅ,τι ἤδη ἡ ποίησις ἐξέφρασεν, ἀπαλείψατέ την. . . .
» Ὁ μηχανικῶς μελοθετῶν δύναται εὐκόλως καὶ μετ'
» ἀκριθείας νὰ προσαρμόσῃ τὴν μουσικὴν αὐτοῦ εἰς τὰς
» λέξεις τοῦ κειμένου· τούναντίον ὅμως ἐκεῖνος οὐτινος
» τὸ μουσουργημα ἔχει ἰδίαν ὀργανικὴν ζωὴν καὶ αὐτο-
» τελεῖς νόμους, εὐκόλως ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰς
» λέξεις². Ἐκαστον μελωδικὸν θέμα ἔχει τὸν μύχιον
» ἰδίως τῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως νόμον, ἱερὸν
» τῷ ἀληθεῖ μουσουργῷ καὶ οὐδέποτε θυσιαζόμενον χά-
» ριν τῶν λέξεων (*Sammtliche Werke*, IX, σελ. 144)».
«Ὁ λεκτικὸς ὅρος», λέγει ὁ M. Hauptmann, «ἐμ-

1 Τὸ Καλὸν ἐν τῇ Μουσικῇ, ὑπὸ Ἑδ. Hanslick. II.

2 Ὅστις ἐνθυμεῖται τὸν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν πρῶτον χορὸν τοῦ με-
λοδράματος *I Due Foscari* καὶ τὸν ὀρχηστρικὸν πάταγον τὸν συνο-
δεύοντα τὰς λέξεις *silenzio, mistero* θέλει πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας
τῶν ὑπὸ Grillparzer λεγομένων.

» φαίνει τὸ πεπερασμένον, ἡ μουσικὴ τὸ ἄπειρον. Εἶναι
 » ἡ μουσικὴ πρὸς τὴν λέξιν ὅ,τι τὸ φωνῆεν πρὸς τὸ
 » σύμφωνον· ἀκροώμεθα δὲ αὐτῆς χάριν αὐτῆς καὶ οὐχί
 » χάριν τῶν λέξεων εἰς ἃς προσαρμόζεται»¹.

Οὐχ ἦττον ὁ Οὐάγνερ, ὅστις, κατὰ τὸ σύνηθες, ἐκ
 πρώτης ἀφετηρίας οὐ μόνον εὔρε τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ
 καὶ τοὺς χλευαστάς, κατ' αὐτὰς ἐκτῆσατο πολλοὺς ὀ-
 παδούς. Καὶ αὐτὸς ὁ περιφανὴς Ἰωσήφ Βέρδης, ὡς λέ-
 γουσιν, ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ ἔργῳ, τῷ *Ὁθέλλῳ*, πα-
 ρεκκλίνων τῆς φυσικῆς ῥύμης αὐτοῦ, ἐπηρεάζεται ὑπὸ
 τοῦ οὐαγνερικοῦ νεωτερισμοῦ, ᾧ μετὰ τὴν Κερκυραίαν
 Ἀλβάναν, θύει καὶ ὁ ἐπ' ἴσης Κερκυραῖος κ. Σπῦρος Σα-
 μάρας.

Τρία ἔτη βράδυτερον ἡ Μαργαρίτα Ἀλβάνα Μηνιάτη
 ἐδημοσίευσεν τὸ ἕτερον περισπούδαστον αὐτῆς σύγγραμμα,
 ἐπιγραφόμενον : *Sketches of the Historical Past of*
Italy from the fall of the Roman Empire to the
*earliest revival of Letters and Arts*² ἔνθα τὴν βυ-
 ζαντιακὴν καλλιτεχνίαν συνδέει μετὰ τῶν ἀπαρχῶν
 τῆς ἰταλικῆς, ἧς ἀποδείκνυσι τὴν ἐλληνικὴν πηγὴν καὶ
 ἔμπνευσιν. Τῶν οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ τῆς ἰταλικῆς
 γραφικῆς ὁ Κιμαβούης καὶ ὁ Γιόττος τί ἄλλο ἦσαν ἢ
 μαθηταὶ Ἑλλήνων ; Τί ἄλλο ἢ μαθητὴς αὐτῶν καὶ ἱ-

¹ *Briefe an Shohr* etc. ἔκδ. T. Hiller, Leipzig 1876, σελ. 106.

² London, ἔκδ. Richard Bentley and Son 1886. Περὶ τοῦ συγ-
 γράμματος τούτου ἔγραψαν μετ' ἐπαίνου ἐξ ὧν ἐνθυμούμεθα αἱ ἐφημε-
 ρίδες «Gazzetta d'Italia», (24 Μαΐου (ν) 1876), «Daily Telegraph»
 (3 Ἰουλίου 1876), «The Turist» (14 Ἰουλίου 1876), «The Standard»,
 τὰ περιοδικὰ «Revue Philosophique» καὶ ἡ «Rivista internazionale»
 ἐκδιδόμενη ἐν Φλωρεντίᾳ (1 Αὐγούστου 1876). Ἡ κρίσις τῆς τελευταίας
 ταύτης Ἐπιθεωρήσεως μεταφράσθη καὶ ἐξελληνισθεῖσα ἐδημοσιεύθη ἐν
 τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1877 (σελ. 296 - 322), μετ' ἀ-
 ποσπασμάτων τοῦ βιβλίου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν : *Βυζαντιακὴ Καλλι-
 τεχνία*.

σως ἑλληνικῆς κατὰγωγῆς Νικόλαος ὁ Πισάτης, ὁ γλύπτῃς τοῦ ἐν τῷ Βαπτιστηρίῳ τῆς τοσκανικῆς Πίσσης ἄμβωνος, ἔργου διδιδάλεου καὶ πολυθαυμάστου ;

Τὸ ἔργον ὁμως, ὅπερ κατέστησεν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τῆς Ἑλληνίδος Ἀλβάνια εἶναι τὸ πόνημα : *Le Corrège sa vie et son œuvre, avec une introduction sur le développement de la culture italienne et sur le génie de la Renaissance*¹.

Μετὰ τὰς διὰ τηλεγραφήματος εὐχαριστίας τοῦ δημάρχου Κορρηγίων πρὸς τὴν περιφανῆ συγγραφέα, τὴν ἀποδείξασαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπιχάριτος ζωγράφου Ἀντωνίου Ἀλλέγρη, τοῦ ἐκ τοῦ τόπου τῆς γενετῆς αὐτοῦ ἐπονομασθέντος *Κορρηγίου*, ἐξεδόθη τὸ ἔξῃς :

ΨΗΦΙΣΜΑ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΚΟΡΡΗΓΙΩΝ

Εὐγνωμονοῦν πρὸς τὴν περίπυστον φιλόλογον Μαργαρίταν Ἀλβάνια Μηνιάτη, ἥτις κυριευθεῖσα ὑπὸ ζωηροῦ θαυμασμοῦ κατῴρθωσε διὰ τοῦ ωραίου αὐτῆς συγγράματος «Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Κορρηγίου» ν' ἀποκαλύψῃ τὸ ἀληθές μεγαλεῖον τοῦ ἐξόχου τούτου ἡμῶν συμπολίτου,

¶ 1 Τοῦ βιβλίου τούτου εὐφημον μνείαν ἐποίησαντο κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἡ «Gazzetta d'Italia» (4 Μαρτίου), ἡ «Nazione» (8 Μαρτίου), ἡ «Revue des Deux Mondes» (15 Μαρτίου) ἐν τῷ βιβλιογραφικῷ αὐτῆς Δελτίῳ, ἡ «Nouvelle Revue» (1 Ἀπριλίου), ἡ «Gazzetta della Domenica» (17 Ἀπριλίου), τὸ «Journal de Genève» (5 Ἰουλίου), ἡ «Norddeutschen Allgemeinen Zeitung» (ἀρ. 43, τῆς 23 Ὀκτωβρίου καὶ ἀρ. 44 τῆς 30 Ὀκτωβρίου), τὸ «Dovere» (11 Δεκεμβρίου), ἡ «Nuova Antologia» (15 Νοεμβρίου), ἡ ἐφημερίς «la Donna» (11 Δεκεμβρίου). Καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἡ αὐτὴ ἐφημερίς (25 Ἰανουαρίου), τὸ «Journal de Rome» (12 Μαρτίου), ἡ «Caporale di Settimana» (30 Ἀπριλίου), πρὸς δὲ ἡ «Eco di Coreggio» τῆς (24 Μαΐου 1885 καὶ πολλὰ ἄλλαι. — Paris, ἔκδ. Zishbacher 1881. Ἡ πρώτη πλουσία ἔκδοσις ἐξηντλήθη καὶ νέα οἰκονομικωτέρα ἐγένετο τῷ 1886. Ἐπίσης ἐξετυπώθη καὶ Ἐπιτομὴ τοῦ πονήματος τῷ 1885.

παμφηφεί ανακηρύττει αὐτὴν πολίτιδα Κορρηγίου ἀπονέμον μὲν αὐτῇ τὰ δικαιώματα, προνόμια καὶ γέρα ἅτινα δυνάμει τῶν ἀρχαίων τῆς πόλεως ταύτης θεσπισμάτων προσήκουσι τοῖς περιδλέτοις πολίταις, παρ' αὐτῆς δὲ τῇ Ἐκτελεστικῇ Ἐπιτροπῇ (giunta) ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ σχετικοῦ διπλώματος ὃν τρόπον κρίνει καταλληλότερον.

Πρὸς δὲ τούτοις ἐψήφισεν ἵνα τὸ περὶ Κορρηγίου πόνημα αὐτῆς παράκηται ταῖς χαλκογραφίαις τοῦ Τόσκη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ μεγάρου, «ἵνα χρησιμεύῃ μετὰ τῶν χαλκογραφιῶν τούτων πρὸς διασάφησιν τῶν ἔργων τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου.»

Τῷ Κορρηγιῷ ἐπηκολούθησε τὸ πόνημα : Catherine de Sienne, sa vie et son rôle dans l' Italie du quatorzième siècle¹.

Μὴ ἐπιχειρήσαντες ἐνταῦθα τὴν ἀνάλυσιν τῶν συγγραμμάτων τῆς διαπρεπεστάτης Ἑλληνίδος, ἠρκέσθημεν μόνον νὰ σημειώσωμεν τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν, παρὰ πέμποντες εἰς τὰ δημοσιογραφικὰ ἐκεῖνα φύλλα, ἅτινα ἐκτενῶς περὶ αὐτῶν διέλαβον.

Βέβαιον ὁμῶς, ὡς ἀνομολογοῦσι πάντες οἱ εὐτυχήσαντες νὰ συνδιαλεχθῶσιν αὐτῇ, — τῶν εὐτυχῶν δὲ τούτων καὶ ἡμεῖς —, ὅτι, ὅσοι ἀνέγνωσαν τὰ πονήματα τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης γυναικός, καὶ δὲν ἤκουσαν αὐτῆς διαλεγομένης, δὲν γινώσκουσιν εἰμὴ τὸ ἥμισυ τῆς ἀξίας τῆς Μηνιάτῃ, καίτοι αἱ συγγραφαὶ αὐτῆς δια-

¹ Paris. Librairie Fishbacher 1886. Τοῦ πονήματος τούτου τὸ προοίμιον Ἰταλιστὶ μεταπεφρασμένον ἐξέδωκε καὶ πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ γαλλικοῦ χειμένου, ἡ ἐν Πίσῃ ἐφημερὶς *Orlando Furioso* τῆς 24 Δεκεμβρίου 1885. Τὸ αὐτὸ δὲ φύλλον (15 Μαρτίου 1887) ἔγραψε κρίσιν περὶ τοῦ βιβλίου. Διέλαβον δὲ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ *Gazzetta d' Italia* (14 - 15 Φεβρουαρίου), ἡ *Revue des Deux Mondes* (15 Φεβρουαρίου) ἐν τῷ βιβλιογραφικῷ αὐτῆς Δελτίῳ, ἡ *Elettrico* (22 Φεβρουαρίου), ἡ *Nazione* (13 Μαρτίου), καὶ ἡ *Ἑστία* (2 Μαρτίου) ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 479 βιβλιογραφικῷ Δελτίῳ.

κρίνονται διὰ τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἐπαφρόδιτον καὶ ἅμα ἄρρενωπὸν τοῦ ὕφους, τὸ ὑψιπετὲς τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ζωηρότητα τῶν χροίων δι' ὧν περιβάλλει καὶ ἐκδηλοῖ αὐτάς. Ἡ εὐφραδεια αὐτῆς, ἡ ἀνεξάντλητος εὐγλωττία, ὁ χεῖμαρρος τῶν λόγων, ἐνεθύμιζον τὴν κυρίαν Δὲ Στάελ, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ γενόμενος σχετικὸς καὶ φίλος ἔτι τῆς τελευταίας ταύτης, καθηγητῆς Ἰωάννης Ροζίνης, ἔλεγε περὶ τῆς Ἑλληνίδος : «Quest'è una seconda Stael, ma una Stael plasmata colla creta di Tanagra e di Lesbo». Ἦτοι αὕτη εἶναι δευτέρα Στάελ, ἀλλὰ Στάελ πλασθεῖσα ἐκ χώματος τῆς Τανάγρας καὶ τῆς Λέσβου.» Ἐπὴνθη ἡ χάρις οὐ μόνον ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῇ ὅλῃ περιβολῇ. Εἶχε τὴν φωνὴν ἁρμονικὴν, ἐν δὲ τῇ καλλονῇ τῆς φυῆς ἀπεικονίζετο καὶ ἀντενακλᾷτο τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος. Δῆλον δ' ἐκ τῶν ἰταλιστῶν, ἀγγλιστῶν καὶ γαλλιστῶν συγγραμμάτων αὐτῆς ὅτι ἦτο πολὺγλωττος. Ἄν δὲ οὐδὲν τούτων ἐξέδωκεν ἑλληνιστί, ὁ λόγος εὐνόητος· ἔζησε πάντοτε ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ.

Ἦδη πρεσβυτίς εἶχεν ἀκμὴν διανοίας καὶ σώματος, ἀστράπτοντας τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς, ἄρρυτίδων τὸ πρόσωπον, νεάζουσιν τὴν ὄψιν¹.

Ἀπέθανεν ἐν Λιβόρνῳ τῇ 8]20 Σεπτεμβρίου 1877· ἐτάφη δ' ἐν Φλωρεντίᾳ τῇ 18]30 τοῦ αὐτοῦ μηνός.

Ἡ ἐφημερὶς τῆς Φλωρεντίας τὸ *Ἑθνος*, — ἥτις ἐν προηγουμένῳ αὐτῆς φύλλῳ εἶχε δημοσιεύσει τινὰ περὶ

1 Ἐν τῷ Ἀττικῷ *Ἡμερολογίῳ* ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη πρὸ πολλοῦ τὴν εἰκόνα τῆς διαπρεποῦς Ἑλληνίδος ἐν νεωτέρᾳ ἡλικίᾳ αὐτὴν παριστῶσαν· ἀλλ' ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔχωσιν οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώσται αὐτὴν ὥς ἦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, παρηγγείλαμεν νέαν εἰκόνα εἰς Φλωρεντίαν. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἀπεστάλη ἡμῖν εἰσέτι. ὥστε κατ' ἀνάγκην δημοσιευθήσεται ἐς νέωτα, μετ' ἀποσπασμάτων τοῦ περὶ Κορρηγίου περιωνύμου συγγράμματος.

τοῦ βίου τῆς Μηνιάτῃ —, ἔγραφεν ὑπὸ χρονολογίαν 2 Ὀκτωβρίου 1877 περὶ τῆς κηδείας αὐτῆς τάδε :

« Αἶαν συγκινητικὴ τελετὴ, ἐξαιρετικοῦ χαρακτῆρος, ἐγένετο κατὰ τὴν παρασκευὴν 30 Σεπτεμβρίου (ν) ἐν τῷ αἰθούσῃ τοῦ σταθμοῦ τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ σιδηροδρόμου. Ἐκεῖ συνήλθεν ἐκλεκτὸς ὄμιλος φίλων, περὶ τοὺς πεντήκοντα, πρὸ τῆς σοροῦ περιφανοῦς γυναικὸς, τελευτησάσης πρὸ δέκα ἡμερῶν ἐν Λιβόρνῳ.

» Ἡ ἱεροτελεστία ἐτελεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος ἀρχιμανδρίτου κ. Παρθενίου Κελαειδῆ, τοῦ συνοδεύσαντος τὸν νεκρὸν ἀπὸ Λιβόρνου. Ἡ σορὸς ἐκαλύπτετο δι' ἀνθέων ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ στέφανος τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἐλληνικῆς παροικίας, φέρων ἐπιγραφὴν τῇ ἐνδόξῳ ὁμοεθνεῖ αὐτῆς· ὁ δὴ μαρκὸς Κορρηγίου εἶχεν ἀποστείλῃ συλλυπητήριον τηλεγράφημα, διότι, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν ἐρρήθη, ἡ Μηνιάτῃ ἦτο ἐπίτιμος πολῖτις τῆς πόλεως ἐκείνης, ὡς ἐκ τοῦ ἀξιολόγου συγγράμματος αὐτῆς περὶ τοῦ ἀθανάτου ζωγράφου.

» Τρεῖς ἐπικήδαιοι ἐξεφωνήθησαν, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ κόμητος Δὲ Γουβερνάτῃ, ὅστις συνεκίνησε τοὺς περιστῶτας, εὐφραδῶς συνοψίζων τὸν βίον τῆς μεταστάσης· ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Del Pozzo di Mombello, ἐξάραντος τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις αὐτῆς· ὁ δὲ τρίτος ὑπὸ τοῦ Γάλλου φιλολόγου κ. Ἐδουάρδου Schuré, λαλήσαντος ἐπ' ἐνόματι τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου τῆς Γαλλίας, καὶ ἐκθειάσαντος τὰς ἀρετὰς τῆς γυναικὸς καὶ τὰ προτερήματα τῆς συγγραφέως, καταστρέψαντος δὲ τὸν λόγον διὰ ζωηροῦ ἐγκωμίου εἰς τὴν φιλοσοφικὴν πίστιν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἰδεῶδες ἰδιοφυίαν (il genio idealistico) τῆς μεγάλου Ἑλληνίδος».

Ἡ Φωνὴ Κερκύρας, μεταφέρουσα ἐν ταῖς στήλαις αὐ-

τῆς τὴν λυπηρὰν εἶδῃσιν ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἐφημερίδος, προεπιλέγει τάδε :

« Ἡ ἱστορία ἤδη ἔγραψεν εἰς τὰς αἰωνίους δέλτους αὐτῆς τὸ ὄνομα τῆς Μαργαρίτας Ἀλβάνα· ἡ Κέρκυρα δέ, ἰδιαιτέρα αὐτῆς πατρίς, καυχᾶται ὅτι φθίνων μὲν ὁ ἸΟ΄ αἰὼν ταύτην ἐδόξασεν, ἀρχόμενος δὲ ἕτερον εὐκλεᾶ θῆλυ γόνον αὐτῆς, τὴν Ἰσαβέλλαν Θεοτόκην. Εἰς ἄλλους ἐναπόκειται νὰ παραλληλίσωσι τὰς ἀρετὰς τῶν δύο τούτων ἐξόχων γυναικῶν· τοῦτο μόνον ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ναι μὲν ὡς ἡ Ἰσαβέλλα Θεοτόκη - Ἀλβρίτζη, ἡ Μαργαρίτα Ἀλβάνα ἔγραψε τὰ ἀθάνατα συγγράμματά της εἰς ξένην γλῶσσαν, πλὴν ὁ ἀναγινώσκων αἰσθάνεται ἐν αὐτοῖς πάλλουσιν τὴν ἐλληνικὴν καρδίαν της, καὶ ὅπου ἐκείνη περιγράφει τὰ ἀμίμητα καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ ὅπου ἀνυσύρει τὸν πέπλον τὸν περικαλύπτοντα τοὺς τέως ἀγνώστους θησαυροὺς τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἀναδιφῶσα τὸν μέσον ἡμῶν αἰῶνα, ὁ ἀναγνώστης ἀνακκλύπτει τὴν Ἑλληνίδα ».

Τοιαῦτα ἐν συνόψει τὰ κατὰ τὴν αἰμίμηστον Μαργαρίταν, ἥς τὴν στέρησιν θρηνεῖ ὁ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν κόσμος. Ἡ δὲ πάνδημος αὕτη τοῦ εἰλικρινοῦς πένθους ἐκδήλωσις ἔστω εἰς παραμυθίαν τοῦ συζύγου αὐτῆς κ. Γεωργίου Μηνιάτη, διαπρεποῦς ἐν Φλωρεντίᾳ ζωγράφου, τῆς ἀπορφανισθείσης κόρης Ἀσπασίας, κληρονόμου τοῦ πατρικοῦ καὶ μητρικοῦ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτος, καὶ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἀδελφοῦ τῆς μεταστάσης, ἐγκρίτου νομομαθοῦς κ. Φ. Ἀλβάνα.

Ἀθήνησι, τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1887.

Εἰ. Κ. Ἀσώπιος

MΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΛΒΑΝΑ ΜΗΝΙΑΘΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Ἐλλόγιμε φίλε,

ΕΛΑΒΟΝ τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν καὶ σπεύδω νὰ ἐκφράσω ὑμῖν ὅλην τὴν εὐγνωμοσύνην μου, δι' ὅσα εὐηρεστήθητε φιλοφρόνως νὰ μοι γράψητε, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν εἰλικρινεῖ μου λύπην ὅτι δὲν θὰ δυνηθῶ ἐφέτος νὰ συμμετάσχω τῆς τιμῆς, ἣν ἀπὸ τοῦ 1876 μοὶ ἀπονέμετε, ἀποστέλλουσα συμβολὴν τινὰ εἰς τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον, κεκοσμημένον ἤδη περιπλέον καὶ δι' ἰδίου τμήματος εἰς ἔργα Κυριῶν ὠρισμένου. Διὰ τοῦ Ἡμερολογίου τῶν Κυριῶν πληροῦνται ἐν μέρει οἱ ἄλλοτε ἐνθερμοὶ ἡμῶν πόθοι ὅτε, — κατανοήσαντες τὴν ἀνάγκην ἐκδόσεως παρ' ἡμῖν περιοδικοῦ πρὸς μὀρφωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ ὑπὸ Κυριῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συντασσομένου —, εἴχομεν ἀποφασίσει τὴν ἐκδοσιν Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν ὑπὸ τὴν μετρίοφροναν ὀνομασίαν Ἡ Γυνή, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι δὲν ἤθελεν ἀποβῆ αὕτη πάντῃ ἀλυσιτελὴς παρ' ἡμῖν, τοῖς ἔχουσι μὲν πολλὰ τὰ τῶν θηλέων σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλεῖστα ὅσα μαθήματα, στερουμένοις ὅμως καὶ τοῦ στοιχειωδেষτάτου καὶν περιοδικοῦ, πρὸς περαιτέρω καθοδήγησιν τοῦ γυναικείου φύλου μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ

σχολείου ἀποφοίτησιν. Τὸ ἐκτενὲς φιλολογικὸν ἔργον εἰς ὃ ἀπὸ δεκαετίας ἀσχολουῖμαι, ὡς εἶνε ὑμῖν γνωστόν, ἀπαιτοῦν ἐνδελεχῆ μελέτην πολυαριθμῶν σχετικῶν συγγραμμάτων, πάσας τὰς ὥρας μου ἀπορροφοῦν, καὶ τὰς τῆς ἀναπαύσεως ἔτι, ὑπῆρξεν, ὡς ἐνθυμεῖσθε, ὁ κυριώτατος λόγος τῆς ἐν εὐθετωτέρῳ χρόνῳ ἀναβολῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Ἀλλ' ὁ πόθος τοῦ νὰ συστηματοποιήσῃτε ἐπὶ τὸ μεθοδικώτερον ὅσα περὶ τῆς ἐν γένει ἀναπτύξεως τῆς γυναικὸς ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτοῦ τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον, — ὅπερ αὐτὸ καὶ μόνον κατῴρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ, οἶονεὶ ἀνακαλύπτον κατὰ μικρόν, καὶ ἐνθαρρύνει εἰς πνευματικὴν ἀμιλλαν τὸ ἄνθος τοῦ εὐπαιδευτοῦ παρ' ἡμῖν ὠραίου φύλου —, ἤγαγεν ὑμᾶς εἰς τὴν εὐτυχῇ ιδέαν περὶ ἐκδόσεως τοῦ Ἡμερολογίου τῶν Κυριῶν, ἵνα διὰ καταλλήλων ἐν αὐτῷ διατριβῶν πληρωθῇ ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἑλλειψίς ἐιδικοῦ περιοδικοῦ.

Ἐπίστευον ὅτι θὰ ἡδυνάμην καὶ ἐγὼ νὰ συντελέσω κατὰ τι εἰς τὸ νέον τοῦτο ἐπὶ τὰ πρόσω βῆμα, ὅτε ὅλως ἀπροσδόκητος κεραυνὸς ἐνσκήψας ἐν θέρει κατέστησεν ἐμέ τε καὶ τοὺς οἰκείους ἐνεοὺς. Ἀνηρπάγη ἀφ' ἡμῶν, ὡς γινώσκετε, προσφιλεστάτη ὑπαρξίς· οὐχὶ μόνον ἡ τεκοῦσά με, ἀλλὰ καὶ ἡ σύντροφος τοῦ βίου, ἡ παρήγορος, ἡ παιδαγωγός, ἡ ἐνσταλάξασα ἐν ἐμοὶ πᾶν ὅ,τι ἡ εὐγενὴς φύσις, ἡ πεφωτισμένη διάνοια, ἡ χριστιανικὴ καρδιά κατεῖχεν ἐν πληρότητι. Ἡ θανατηφόρος πληγὴ διαρρήξασα τὴν καρδίαν μου, σκότισασα τὸν νοῦν μου, ἐχαλάρωσε πάσας τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς μου δυνάμεις. Τὸ πᾶν περὶ ἐμὲ προκαλεῖ βαθεῖαν μελαγχολίαν, ἀπονεικροῦσαν οἰανδῆποτε πρὸς ἐργασίαν τάσιν, ὥστε ἀδυνατῶ νὰ εὕρω ἐν αὐτῇ παραμυθίαν τῆς κρατούσης με λύπης. Καὶ οὗτος ὁ λόγος δι'

ὃν δὲν δύναμαι σήμερον νὰ εὐαρεστήσω ὑμῖν, μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τοῦτο καλήν μου διάθεσιν.

Εὐχομαι Κυρίαι εὐπαίδευτοι, ὧν εὐτυχῶς δὲν στερεῖται τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ λόγιοι ἄνδρες, ἐννοοῦντες τὸν ἀληθῆ καὶ μέγαν προορισμὸν τοῦ γυναικείου φύλου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ, νὰ συντελέσωσιν ὅπως ἄλλαι ῥοπαὶ δοθῶσιν εἰς αὐτό, καὶ διὰ καταλλήλου ἐργασίας ἐμβάλωσιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν νεανίδων ἐτέρους πόθους ὑψηλοτέρους. Ἐπὶ δὲ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ σπεύδω νὰ συγχαρῶ τῇ *Ἐφημερίδι τῶν Κυριῶν*, καί τοι δὲν ἐγκρίνω πάσας τὰς ἐν αὐτῇ ἐκτεθειμένους ἰδέας. Πιστεύουσα ὁμῶς εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι βελτίωσιν διὰ βαθυτέρας τῶν ἡμετέρων ἀναγκῶν μελέτης, εὐχομαι εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῆς τοῦ ἔργου εὐδοκίᾳς. Δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ φθάσῃ τις ἀμέσως εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα τοῖς ἄλλοις ὀφείλουσιν, οὐδὲ τὸ παράπαν φροντίζουσι νὰ πληροφορηθῶσι διὰ ποίων σκοπέλων διῆλθον, ποῖα προσκόμματα ὑπερέβαλον ὅπως φθάσωσιν εἰς ταῦτα· εἶνε δὲ τοῦτο ἐκ τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγωΐσμου. Κατὰ πόσον ἔργα, οἷον τὸ *Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν* ἢ τοιούτου εἶδους περιοδικὰ εἰσαγόμενα εἰς τὰς οἰκογενείας, δύνανται νὰ συμπληρώσωσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαν ὡς πρὸς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ν' ἀναπληρώσωσι δὲ τὴν κενότητά ὡς πρὸς τὰ τῆς τῶν ἡθῶν διαπλάσεως ἢ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, τοῦτο εἶνε ἀναντίρρητον καὶ πανθομολογούμενον. Μὴ λησμονῶμεν δὲ τὸ τῆς ἀρχαίας σοφίας, σπεῦδε βραδέως, ἐν παντὶ ἄλλῳ πλὴν τοῦ σταδίου τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἰς ὃ ἡ τῆς σήμερον τοῦλάχιστον Ἑλληνίς δὲν δύναται, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν

νὰ ἐμβλέψῃ. Μένει ὅμως αὐτῇ εὐρύτατον τὸ στάδιον τῆς κυρίως φιλολογίας (Belles - Lettres), εἰς ὃ φύονται τὰ ἄνθη τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ ἐφ' οὗ οἱ καρποὶ τῶν ἐπιστημῶν μεταποιοῦνται εἰς πρόχειρον χρῆσιν τῶν πολλῶν· ταύτην δὲ τὴν διανοητικὴν συνεισφορὰν φρονῶ ὅτι παρ' ἡμῖν δύνανται νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸ ἔθνος, πρὸ πάντων ὅσοι ἔχουσιν ἐκ φύσεως καὶ ἐκτήσαντο ἐξ ἀγωγῆς τὰ προσφυᾶ πλεονεκτήματα. Πλὴν δὲ τῆς προσιγιννομένης τῷ ἔθνει ὠφελείας ἐκ τῶν φιλολογικῶν τούτων προϊόντων, προσθετέα καὶ ἡ τιμὴ ἣν τοῦτο θὰ ἔχῃ, συγκαταλέγον μετὰ τῶν συγγραφέων αὐτοῦ καὶ γυναικας. Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων καὶ ὑψηλῶν καθηκόντων τῆς γυναικὸς ἐναπομένει αὐτῇ πάντοτε ἱκανὸς χρόνος, ὃν αἱ πλεῖσται σπαταλῶσιν ἀχρήστως, ἂν οὐχὶ κακῶς, καὶ ὃν δύνανται ἀξιεπαίνως νὰ δαπανῶσι χρήσιμα ἀποβαίνουσαι καὶ ἐπωφελεῖς γινόμεναι παράδειγμα εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀνατρεφόμενα τέκνα· διότι εἶνε ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅτι πᾶσα μεγάλη ψυχὴ καὶ πᾶν ἔξοχον πνεῦμα εἰς τὴν ἰδίαν μητέρα ὀφείλει τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ἄς μὴ λησμονῇ μόνον ἡ Ἑλληνὶς γράφουσα ὅτι δέον νὰ ἔχῃ ὑπόδειγμα τὰς ἐπιφανεῖς ἐκείνας γυναῖκας τῶν ξένων ἐθνῶν, αἵτινες, ἐξελθοῦσαι τῆς ἀφανείας διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν, δὲν ἀπώλεσαν τοῦ γυναικείου φύλου τὴν χάριν, καὶ ὅτε δὲ ἀκόμη κοσμοῦνται δι' ἀνδρικῶν περὶ τὸ γράφειν ἀρετῶν, ἔχουσι περιπλέον τὸ θέλγητρον ἐκείνου τῆς λεπτότητος καὶ κοσμιότητος, ὅπερ μόνον ἄλλὰ γυναικεία χεῖρ δύναται νὰ διαχέῃ. Διότι ἂν τὸ πνεῦμα τῆς γυναικὸς, πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, στερῇται τοῦ ἀνδρικοῦ νευρώδους, τῆς γοητευτικῆς καὶ καταπλησσοῦσης εὐφραδείας ἐκείνου, τὸ ἐν αὐτῇ ὅμως αἰσθημα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ τρυ-

φερὰ αὐτῆς εὐαισθησία ἀναπληροῦσι τὰς ἀρετὰς ταύ-
 τας, καὶ διαχέουσι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῆς θεῖον
 ἄρωμα, μὴ ἀπαντῶν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἀνδρῶν, καὶ ὅτε
 ἀκόμη ἀνεπαρκεῖς γνώσεις ἀποπλανῶσιν αὐτάς. Γάλ-
 λος συγγραφεὺς εἶπεν ὅτι ἡ φράσις καὶ ἡ ἔννοια διαι-
 ροῦνται καὶ αὐτὰ εἰς ἄρρεν καὶ θῆλυ γένος, καὶ δὲν πε-
 ριορίζεται ἡ διάκρισις τῶν γενῶν εἰς ὅσα πράγματα ἡ
 γραμματικὴ διέστειλεν· διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ οὐδέποτε ἡ-
 δυνήθη νὰ κρυβῇ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον. Μαρτύριον τῆς ἀ-
 ληθείας τῶν λόγων τοῦ Γάλλου συγγραφέως, ἔστω ἡ ἀ-
 ποκάλυψις τοῦ περιωνύμου κριτικοῦ Ἰουλίου Ζανέν, ὅ-
 τις πρῶτος εἶπεν ὅτι ἀδύνατον νὰ εἶνε ἀνὴρ ὁ τὴν *Ai-
 liar* συγγράψας George Sand.

Ἡ Ἑλληνὶς εὐμοιροῦσα ζωηρᾶς φαντασίας, λεπτότη-
 τος πνεύματος καὶ εὐαισθησίας, δύναται, ἄνευ ἀνδρικῶν
 ἀξιώσεων, ἐπιμελέστερον ἐγκύπτουσα εἰς σπουδαίας με-
 λέτας, νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀφανεύσεως αὐτῆς καὶ μεγάλως νὰ
 συντελέσῃ εἰς τὴν πνευματικὴν διαμόρφωσιν τοῦ γυναι-
 κείου φύλου τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, προωρισμένου, ὡς πάν-
 τες ἐλπίζομεν, νὰ τύχῃ αἰσιωτέρου μέλλοντος.

Εὐχομένη ἀπὸ καρδίας τὴν ἐμὴν μικρὰν ἔλλειψιν ν' ἀ-
 ναπληρώσωσιν ἕτεραι γνωσταὶ ἐπὶ γλαφυρότητι καλᾶμου
 διακεκριμέναι Ἑλληνίδες, ἀσπάζομαι αὐτάς νοερῶς, ἐλ-
 πίζουσα νὰ συναντηθῶ μετ' αὐτῶν ἐν προσεχεῖ μέλλοντι.

Δέξασθε, ἐλλόγιμε φίλε, κύριε Ἀσώπιε, τὰς προσρή-
 σεις καὶ τὰς εὐχάς μου εἰς εὐόδωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ
 πολυμόχθου ὑμῶν ἔργου, τοῦ τόσον κοινωφελοῦς καὶ
 προσφιλοῦς τοῖς πᾶσιν Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου.

Ἀθήνῃσι, τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1877.

Ἑλλόγιμε κύριε Ἀσώπιε,

Εὐγνωμονῶ διὰ τὴν ἐν τῷ ἀξιολόγῳ Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ παραχωρουμένην μοι θέσιν, τὰ μάλα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς μου στίχους τιμητικὴν, ἣν σπεύδω νὰ καταλάβω, πέμπουσα τὴν μικρὰν ποιητικὴν μου συμβολήν.

Ἰδίως δὲ συγχαίρω ὑμᾶς, κύριε, διὰ τὴν ἐπιτυχῆ πρωτοβουλίαν, ἣν ἔσχετε, ὀρίσαντες τμήμα τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου ἰδιαίτερον διὰ τὸν γλαφυρὸν κάλαμον λογιῶν δεσποινῶν καὶ δεσποινίδων.

Εὐχομένη τὰ βέλτιστα εἰς τὸ νεαρὸν Ἡμερολόγιον τῶν Κυριῶν, παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐξαιρέτου μου ὑπολήψεως κτλ.

Ἐν Ἀδριανουπόλει, τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1887.

BIRGINIA Π. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ.

ΤΗ ΣΕΒΑΣΤΗ ΜΟΥ ΜΗΤΡΙ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΑΥΤΗΣ

Ἦλθα, λουλουδι δροσερὸ νὰ φέρω 'ς τὴν 'γιορτὴ σου,
'ς τὰ φύλλα του τὰ δροσερὰ γραμμέν' εἶν' ἡ εὐχὴ μου.
Ἦλθα, γλυκεῖα μαννοῦλα μου, νὰ πάρω τό φιλί σου,
'Σάν μύρο Θεοῦ εὖοσμο θὰ μνήσκη 'ς τὴν ψυχὴ μου.

Σὺ ποῦ σέ κάθ' ἀρρώστια μου μὲ ἄγρυπνο τὸ 'μμάτι,
μ' ἐφύλαγες, καὶ εὐχουσιν τὸν Ὕψιστο γιὰ μένα.
Ποῦ πονεμένη ἔγερνες 'εἴ' ἀρρωστικὸ κρεβάτι,
καὶ μ' ἔδινες παρηγορίαν μὲ 'μμάτια δακρυσμένα !...

Ἀχ ! Σὺ τὸ ἄνθος δέξου το, ἀγαπημένη μάννα !
ἀπ' τῆς καρδιᾶς μου τόκοφα τὸ ἀνθηρὸ λιβάδι,
'Σ τῆς Κασταλίας τὴν δροσιὰν τὸ πότισα τὸ μάννα,
ποῦ μ' ἔδωκες. Σὺ τῆς ζωῆς ἀπ' το στοργῆς σημάδι.

Καὶ ἄμποτ' ἡ εὐχουλὰ Σου νὰ ᾔν' γιὰ μὲ αἰῶνιαν,
Καὶ 'ς τὴν ὁδὸ τῆς ἀρετῆς νὰ μ' ὀδηγῇ μαμά μου.
Καὶ τὸ φιλί σου ἅγιο νὰ ζῇ μεσ' τὴν καρδιά μου !...

Κ' εἴθ' ὁ χειμὼν τῆς συμφορᾶς τὰ ἀσπλαχνά του χιόνια
νὰ μὴ σκορπίσῃ, μάννα μου, ποτέ εἰς τὰ μαλλιά σου !
Λαχτάρα, πόνος τί θὰ πῇ, μὴ νοιώσῃ ἡ καρδιά σου:

Τῇ 15 Αὐγούστου 1887.

BIRGINIA Π. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΓΡΑΙΑ ΚΟΜΨΕΥΟΜΕΝΗ

Δέν με βλέπετε, καυμένοι, ὅπου εἶμαι ὅλη χάρις
Καί μοῦ πρέπει σύζυγός μου ὁ λαμπρός ἐκεῖνος Πάρις ;
Τί κομψή ποῦ εἶμαι, θεία, κ' εἰς τὸ πρόσωπον ὡραία,
Τί ζηλεύετε καί λέτε ὅτι ἔγινα ὅαν γραῖα ;
"Ἐχω ὁδεῖ μόνον ἀνοίξεις ἕως εἴκοσι ἐννέα·
Εἶμαι δροσερά ὡς ἄνθος, πλὴν ὡς πένθιμος ἰτέα
κλίνω κάτω τὸν αὐχένα, ὅταν τύχη ν' ἀπαντήσω
ένα Πάριν εἰς τὸν ὁρόμον, μήπως ἀπὸ θλίψιν σβύσω,
εἰάν τύχη καὶ δὲν εἶμαι θελκτικὴ σὰν τὴν Ἑλένη,
κι' ἀπομείνω εἰς τὴν ξέρα κ' εἰς τ' ἀρχεῖ ἀπορριμμένη !
"Ἐχω τὰ μαλλιά μετὰξια καὶ σγουρά ὡς τις Ἀγγλῆς·
κρούπτεται τῶν παρειῶν μου ἡ ἐκ θλίψεως ῥυτίς,
ὅτι ὅλοι εἰς ἐμένα ἐπροσέλωσαν τὸ βλέμμα,
καὶ ἡ ζήλεια θὰ ῥοφᾷ τὸ ὀλίγον μου τὸ αἶμα.
Τὰ κορίτσια σὰν με βλέπουν σιγανὰ χαμογελῶσι,
καὶ μοῦ λέγουν πῶς ἡ Χάρις εἰς τὸ πρόσωπό μου ζῶσι.
Φέρω ἐσθῆτας τῆς Γαλλίας, τρίχαπτα τοῦ Chantilly,
Μαργαρίτας τῆς Ἰνδίας κ' εἰς τὸ ῥάτι μου γυάλι
φέρω πάντοτε με τρόπον, ὅτι τάχα δὲν γνωρίζω,
γὰρ νὰ κρύψω ὅτι δὲν βλέπω τοὺς ἐχθρούς· με τοῦτο ἐλπίζω
εἰς τὸν τάφον νὰ τοὺς βάλλω, καὶ νὰ σκάσουν ἀπ' τῆς ζήλει·
Ἐπειδὴ δὲν ὑποφέρω νὰ με φεύγουν δέκα μίλλια,
ἅμα ᾗς τὴν ὁδὸν Σταδίου τύχη νὰ με ἀπαντήσουν.
ὅτι τάχα ᾗς τῆς Τραπεζῆς τὸ στενὸ θέ νὰ γυρίσουν.
"Ἐχω ἓν μικρὸν σκυλάκι· *Bash!* τὸ λέγουν, τί *beauté!*
Πλὴν ᾗς αὐτὸ ὅλοι προσέχουν καὶ ἀσπίνουε ἐμὲ
νὰ βαδίζω μοναχὴ μου, ὡς τι φάντασμα ἀρχαῖον,
ἐνῶ εἶμαι ὡραιότης κ' ἔχω πρόσωπον ὡραῖον.
"Ἐχω πάντοτε τὰ μύρα στὸ μικρὸν ῥινόμακτρον μου
καὶ τῆς μόδας παρασῶλι εἰς τὸ δεξιὸν πλευρόν μου,
καὶ βαδίζω ὡς ἡ Ἥρα, ἢ ὡς Ἄρτεμις ἀρχαία,
Πλὴν δὲν εἶμαι ἀρχαιότης, ἐβλασφήμησα σπουδαῖα .
Εἶμαι εὐμορφιά καὶ Χάρις, παραδείσιον Οὐρί,
Πλὴν μοῦ ἔπεσε τὸ ὄντι, δυστυχία μου πολλή !
Ἐπεσαν καὶ τὰ δικά μου καὶ τὰ ξένα τὰ μαλλιά μου,
καὶ ἐντρέπομαι νὰ ἴδω τὰ παμπόνηρα παιδιὰ μου.
Θὰ ἀρχίσουν ἀπ' τὰ γέλια νὰ με βλέπουν πεθαμμένα.
Συμφορὰ μου δυστυχία· καὶ ἀλλοίμονον ᾗς ἐμένα,
Ἦθελα εἰς τὰ πενήντα καὶ τὰ τέσσαρα τὰ χρόνια,
νὰ φανῶ ὡς Ἀφροδίτη, ἐνῶ ἔχω ἑπτὰ ἐγγόνια.

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ Μ.

ΑΦΡΟΝΤΗΣΙΑ

Ἄς τήκεται, ἄς ὠχρίᾳ ἡ φύσις.
 τοὺς ὀφθαλμοὺς της δάκρυ ἄς θολοῖ !
 τὸ πνεῦμά μου μεθ' εἰς ἐντροφήσεις
 ἡδείας, ἐν ἀρρήτῳ τερπωλῇ.

Τὰ στέρνα του ὁ οὐρανὸς ἄς τύπτῃ,
 ἄς ἀπειλοῦν τὸ Σύμπαν κεραυνά !
 Τὸ μέτωπόν μου ἔμφροντι δὲν κύπτει,
 δὲν μὲ ταράττει θύελλα δεινὴ !

Ῥεμβάζουσα ὑπὸ ῥοδῆς εὐόσμου,
 ὡς εἰς καθρέπτῃν βλέπω μαγικόν,
 τὴν ἄποψιν στυγνὴν τοῦ φροῦδου κόσμου,
 Πλὴν ἡ ψυχὴ μου εἶν' Ἐδὲμ. εἰκῶν.

Κ' ἐνῶ ὁ θνητὸς κόρος ὄν κουράζω.
 βλέπει τὰς ὥρας νὰ χωροῦν κωφαί,
 ἀκούραστος ὁ νοῦς μου σχεδιάζει.
 εἰς ἐν μικκύλον κύπελον καφφέ.

Καὶ ὁ χειμὼν ὁπότεν πενθηφόρος,
 μὲ μηκυθμοὺς ὀρμᾶ ἀγριωπά,
 Ἐμὲ καὶ τότε δὲν μὲ πνίγει κόρος,
 καὶ τότε ἡ ψυχὴ μου ἀγαπᾷ !

Καὶ κλείουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς θυμῆρης,
 ἐν τῇ καρδίᾳ ἔαρ καθορῶ,
 καὶ λησμονῶ εἶν' ἡχῇ πενθήρης,
 ῥίγοι, νεκροῦτ' ἐν πάγῃ φοβερῶ.

BIRGINIA Π. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Ἐν Ἀδριανουπόλει, τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1887.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.

Η ΓΥΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΑΙΩΝΑΣ, μελέτη, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	1— 37
ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ, διήγημα Ἐλισάβετ Ουιέδ, βασιλίσσης τῆς Ῥωμουρίας, ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Α. Βαλαβάνη.	38— 76
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΤΗΣ ΤΟΥ ΦΑΛΗΡΟΥ, ὑπὸ τῆς κυρίας Σοφίας Σωτηροπούλου (Baillu)	77— 78
ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑΙ, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου.	79—103
ΝΑ ΕΛΠΙΣΩ ; ποίημα ἀνέκδοτον Φωτεινῆς Οἰκονομίδου	104
ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ, διήγημα, ἐκ τῆς ἀγγλικῆς, ὑπὸ τῆς κυρίας Αἰκατερίνης Γ. Ζλατάνου	104—119
Η ΚΟΡΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ, ποίημα, ὑπὸ τῆς κυρίας Μαριέττας Μπέτσου	120—123
Η ΓΥΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	123—129
ΕΝ ΤΙΠΟΤΕ, ὑπὸ τῆς κυρίας Ἀθηνᾶς Ν. Σερεμέτη.	130—134
ΣΥΖΥΓΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ, ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἱστορίας, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου.	135—144
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΑΤΑΝΟΝ ΤΗΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ, ποίημα, ὑπὸ τῆς κυρίας Ἑλένης Μ. Ἀντωνοπούλου	145—146
ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΕΝ ΛΟΓΟΙΣ ΕΝ ΕΡΓΟΙΣ ΕΞΗΝΤΑΒΕΛΟΝΑΙ, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου.	147—155
ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ ΑΟΙΔΟΥ, ὑπὸ τῆς κυρίας Ἀντωνίνας Π. Γ. Φέρμπου.	156—160
ΤΟ ΑΝΘΟΣ, ὑπὸ τοῦ κυρίου Φ. Δέ Χελδράτχ.	161—179
Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ, ιστορικὸς χαρακτήρ, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	180—207
ΠΤΗΝΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Ἀριάνης Δαμβέρρη.	208—215
Η ΕΛΛΗΝΙΣ ΜΗΤΗΡ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ CHÉNIER, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Γ. Δουρούτη	216—220
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΑΛΒΑΝΑ ΜΗΝΙΑΤΗ : Βίος καὶ Συγγράμματα, ὑπὸ Ε. Κ. Ἀσωπίου	221—238
ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ τῆς δεσποινίδος Αἰκατερίνης Ζάρκου.	239—243
ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ, ποίημα, ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Βιργινίας Εὐαγγελίδου	244
ΓΡΑΙΑ ΚΟΜΨΕΥΟΜΕΝΗ, ποίημα, ὑπὸ τῆς κυρίας Εὐφροσύνης Μ.	245
ΑΦΡΟΝΤΗΣΙΑ, ποίημα, ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Βιργινίας Π. Εὐαγγελίδου	246

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

ΕΝ ΤΩΙ Α' ΜΕΡΕΙ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

Σελ. 13 στ. 6 ἀπαλειπτέος ὁ ἀριθμὸς 1 τῆς παραπομπῆς, ἀναγομένης τῆς περὶ Ἱεροκλέους σημειώσεως εἰς τὴν σελίδα 11, ἔνθα γίνεται περὶ αὐτοῦ λόγος. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἐν Σελ. 14, στ.1, ἀριθ.1 μεταγραφτέος εἰς τὸν στ.14, μετὰ τὴν λέξιν : Μεθαναῖοι¹. Σελ.216, σημ.3, ἀντὶ successo γρ. successo. Σελ. 217, σημ. 3, ἀντὶ soggetto γρ. soggetto. Σελ. 219, σημ. 2, ἀντὶ poca γρ. poca. Σελ. 337, στιχ. 24, ἀντὶ ἐδρεύν-τος γρ. ἐδρεύντος. Σελ. 338, στιχ. 15, ἀντὶ πεντήκοντα γρ. τριάκοντα. Σελ. 340, ἀντὶ ὑφιστάμενοι γρ. ὑφιστάμενος.

Τὰ δὲ λοιπὰ ἀφίενται τῇ εὐμενείᾳ τῶν ἀναγνωστῶν.

Ἀγαλλόμενοι ἐπὶ τῇ προόδῳ τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ χάρτης τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου, ὃ τε τοῦ κειμένου καὶ ὁ τῶν εἰκόνων, ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἐν Φαλήρῳ χαρτοποιείου τοῦ κ. Μ. Βασιλειάδου.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΓΑΛΤΑΤΣΗ

LIBRARY
OF THE
CITY OF BOSTON
MAY 10 1891